Vlaanderen. Jaargang 26

bron
Vlaanderen. Jaargang 26. Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, Roeselare 1977

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla016197701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

[nummer 156]

Naar aanleiding van de 400ste verjaring van de geboorte van Rubens

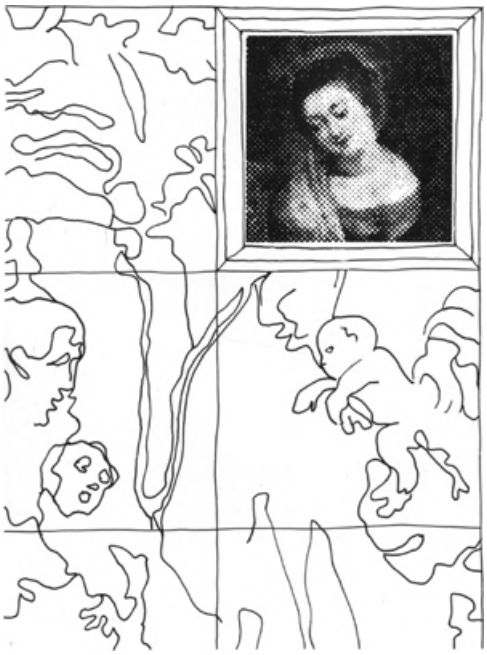

Ambrogio Spinola heeft ooit gezegd, dat hij in Rubens zoveel talenten zag schitteren, dat hij diens schilderkunst voor één van zijn minste gaven hield. Ongetwijfeld zinspeelde de Genuese krijgs- en staatsman hierbij op Rubens' aanleg voor de diplomatie, die er inderdaad heeft toe geleid dat hij ook op dit terrein aan aantal opmerkelijke successen boekte. Een andere tijdgenoot, de Franse humanist Claude Fabri de Peiresc prees zijn eerlijkheid en zijn ‘aangename wijze van conversatie’, en vervolgde: ‘Vooral op het gebied van de Oudheid bezit hij de meest universele kennis die ik ooit heb ontmoet’. Hier is het vooral Rubens' deskundigheid op een gebied waarop Peiresc zelf uitblonk, die in het licht wordt gesteld: zijn kennis van de letterkunde en van de kunst van de Grieken en de Romeinen, die hem ook als schilder van mythologische taferelen uitstekend te pas kwam. Bij een andere gelegenheid schreef dezelfde auteur dat Rubens ‘geboren werd om te behagen en genoegen te verschaffen in al wat hij zegt of doet’. De lectuur van de brieven van Rubens bevestigt dat hij een bijzonder begaafde, veelzijdig geïnteresseerde, en ook aantrekkelijke persoonlijkheid bezat.

Was zijn schilderkunst in de ogen van Spinola ‘één van zijn minste gaven’, dan is het toch door deze dat Rubens ook nog vandaag wordt beschouwd niet alleen als één der toonaangevende vertegenwoordigers van de kunst van zijn tijd, de Europese Barok, maar tevens als één der meest geniale kunstenaars die ooit ter wereld kwamen. Een onovertroffen ‘kolorist’ voor wie de virtuose behandeling van de kleur één van zijn belangrijkste uitdrukkingsmiddelen was; een kunstenaar die in zijn werken een zeldzaam evenwicht bereikt tussen realistische weergave en idealiserende vormgeving; van ongebreidelde verbeeldingskracht en ordenend compositorisch vermogen; een bezield, verbeeldingsrijk, ‘rapsodisch’ uitbeelder van het goddelijke en het menselijke

drama - waardoor hij zowel door Eugène Delacroix als door Jacob Burckhardt met Homerus werd vergeleken.

Rubens is dit alles niet van meetaf aan ge-

worden. In tegenstelling tot vele vroegrijpe kunstenaars, die nog tijdens hun jeugd en vroege mannenjaren hun hoogtepunt bereiken om daarna, ofwel vroeg te sterven, of in herhalingen te vallen of te verstarren, kende Rubens een eerder matig debuut. Langzaam rijpte zijn talent onder de weldoende warmte van de Italiaanse zon, door de studie van de antieke beeldhouwkunst en van de schilderwerken van de grote meesters van de Renaissance, om pas na zijn terugkeer te Antwerpen in een onmiskenbaar persoonlijke stijl open te bloeien. Maar ook daarin sloot hij zich niet op. Een geleidelijke verdere ontwikkeling blijft merkbaar. Ze zet zich zelfs voort in de laatste levensjaren, in een steeds toenemend meesterschap. Het *crescendo* van dit evoluerend scheppingsproces wordt slechts door de dood afgesloten.

Rubens werd geboren in omstandigheden die tekenend zijn voor de onrust en de politieke en religieuze verscheurdheid die de Nederlanden in de tweede helft van de 16de eeuw hebben gekend, en die uiteindelijk aanleiding zouden geven tot de scheiding tussen het Noorden, de Verenigde Provinciën, die onafhankelijk worden, en het Zuiden, dat onder Spaans-Habsburgse overheersing blijft. Verdacht van Lutherse sympathieën had zijn vader, Jan Rubens, jurist en schepen van de Stad Antwerpen, in 1568 deze stad verlaten om met zijn vrouw, Maria Pypelinckx, en zijn oudste kinderen naar Keulen uit te wijken. Daar werd hij weldra juridisch adviseur van Anna van Saksen, de tweede echtgenote van Willem van Oranje, de Zwijger. Overspel met deze wispelturige vrouw leidde evenwel tot zijn arrestatie in 1571, en naar de geplogenheden van de tijd, mocht hij zich aan de doodstraf verwachten. Wanneer hij die uiteindelijk toch kon ontlopen, was dit in hoofdzaak te danken aan de vergevingsgezindheid, de karaktersterkte, de overtuigingskracht van zijn bewonderenswaardig moedige vrouw. Ook aan de zware financiële offers die zij grootmoedig bracht om hem uit de gevangenis te helpen.

Peter Paul Rubens werd in 1577, waarschijnlijk

De beklimming van de Calvarieberg (1636). Affligem.

De tenhemelopneming van Maria (1619). Ongeschoeide Karmelieten, Brussel.

op 28 juni van dat jaar, te Siegen geboren, de kleine stad in Westfalen, die als gedwongen verblijfplaats aan zijn vader was opgelegd, toen die in 1573 uit gevangenschap was ontslagen. Kort na de geboorte verkreeg de familie toelating om zich opnieuw in Keulen te vestigen. Het was in deze stad dat Peter Paul zijn prille jeugd doorbracht, naar zijn eigen getuigenis ‘tot zijn tiende jaar’.

In 1587 overleed zijn vader. Korte tijd daarna vestigde Maria Pypelinckx zich met haar kinderen in Antwerpen, de vaderstad van haar man en van haarzelf. Als knaap zou Peter Paul er naar school gaan bij meester Rumoldus Verdonck in de Latijnse school, in de volksmond ‘Papenschool’ geheten, gelegen in de schaduw van de Onze Lieve Vrouwekathedraal. Daar bekwaamde hij zich in de studie van de Latijnse taal en letterkunde, evenals van het Grieks. Door zelfstudie zou hij overigens zijn hele leven lang zijn kennis van de letteren en de cultuur van de klassieke oudheid verruimen en verdiepen.

Reeds op zijn dertiende of veertiende jaar verliet hij de school, en werd hij page bij Marguerite de Ligne, weduwe van Filips, Graaf de Lalaing, die te Oudenaarde of in de omgeving verbleef. Slechts enkele maanden is hij in haar dienst gebleven. Ongetwijfeld heeft een groeiend verlangen om kunstenaar te worden ertoe geleid dat hij naar Antwerpen terugkeerde om er het schildersvak te leren.

Achtereenvolgens deed hij dit in de ateliers van Tobias Verhaecht, Adam van Noort en Otto van Veen of Venius. Nadat hij zelf meester was geworden, verbleef hij van mei 1600 tot oktober 1608 in Italië, waar hij ijverig de Antieke beeldhouwkunst en de meesterwerken van de grote Italiaanse schilders van de Renaissance bestudeerde. Het kan niet de bedoeling zijn hier de verdere levensloop te schetsen van Rubens, die zich van dan af hoofdzakelijk in Antwerpen afspeelde. Wij noteren alleen een lange afwezigheid van einde augustus 1628 tot maart/april 1629, wanneer hij als diplo-

maat achtereenvolgens te Madrid en Londen verbleef. Het was ook te Antwerpen dat hij op 30 mei 1640 overleed.

Wel dient bij deze verjaring te worden onderstreept, dat weinig kunstenaars met Rubens kunnen worden vergeleken, wat betreft de verstrekkende en diepgaande invloed die hij heeft uitgeoefend.

Verstrekkende, inderdaad, wanneer wij bedenken dat vandaag nog in kerken en musea in Peru en andere Zuidamerikaanse landen, tal van kunstwerken worden aangetroffen waarin motieven van Rubens door plaatselijke kunstenaars verwerkt werden. Dit kan worden verklaard uit de import, nog tijdens de zeventiende eeuw, van Vlaamse schilderijen, waaronder tal van copieën naar taferelen van Rubens. Ook de grote verspreiding van prenten naar composities van de Antwerpse meester, heeft tot zulke ontleningen aanleiding gegeven. Dit laatste geldt ook voor China en Japan, waar plaatselijke kunstenaars op hun eigen manier naar dergelijke Vlaamse gravures hebben gewerkt. Vanzelfsprekend is zijn invloed het meest diepgaand geweest in Europa. Niet alleen is hij merkbaar bij vele kunstenaars uit de zeventiende eeuw, zowel in Vlaanderen als daar buiten, maar ook bij latere generaties. Denken wij maar even aan de grote Franse meesters uit de achttiende eeuw Watteau en Fragonard, aan Sir Josuah Reynolds in Engeland in hetzelfde tijdvak. Verder in die tijd van de Romantiek aan Eugène Delacroix die herhaaldelijk Rubens copieerde om zich zijn stijl eigen te maken, en dichter naar onze tijd toe, aan Renoir. In dit verband gaf de Amerikaanse kunstcriticus Robert Hughes onlangs in ‘Time Magazine’ de titel ‘Rubens, the grand inseminator’ (de grote bevruchter) aan een artikel, dat hij wijdde aan de bespreking van een tentoonstelling in de Verenigde Staten, waarin de invloed van Rubens op de latere tijd met treffende voorbeelden werd geïllustreerd.

Wie vandaag de Ermitage in Leningrad bezoekt, of musea in de Verenigde Staten, ofwel de zalen van de Alte Pinakothek te München, de Prado te Madrid of het Louvre te Parijs, waar zich werken van Rubens bevinden, wordt telkens getroffen door de belangstelling van het publiek voor de grote Vlaamse meester, die soms méér in het buitenland dan in zijn eigen vaderstad wordt gewaardeerd. Die universele belangstelling voor Rubens komt ook tot uiting in het feit dat in 1977 in tal van steden tentoonstellingen aan hem worden gewijd: Wenen, Keulen, Londen, Parijs, Leningrad, Firenze, Calais, Valenciennes, Rijsel, Genua, enz. In Polen en in een Amerikaanse universiteitsstad zullen colloquia worden ingericht over de betekenis van zijn werk. Ook de UNESCO heeft zich niet onbetuigd gelaten. Onlangs werd door de Algemene Vergadering van deze internationale organisatie voor opvoeding, wetenschappen en cultuur van de Verenigde Naties, te Naïrobi een resolutie aangenomen, waarin de lidstaten aanbevolen wordt in 1977 aan Rubens' betekenis, ook als diplomaat in dienst van de wereldvrede, bijzondere aandacht te

schenken. UNESCO patroneert ook alle culturele manifestaties die met dit doel worden ingericht.

Voor Antwerpen, de vaderstad van de kunstenaar, voor het Vlaamse land en België, is het een ereplicht om Rubens in 1977 te herdenken. Een programma van tentoonstellingen, concerten, en andere manifestaties, van aard om bij velen in het buitenland belangstelling te wekken, werd reeds sedert een paar jaren voorbereid. Indien het Rubensjaar 1977 tot een succes uitgroeit - en gelukkig zijn de voortekens in dit opzicht zeer gunstig - en indien ieder er zich voor inzet opdat onze buitenlandse gasten een uitstekende indruk zouden bewaren, dan zullen ook nog lang na het Rubensjaar 1977 de weldaden daarvan merkbaar blijven.

F. Baudouin, Conservator van de Kunsthistorische Musea der Stad Antwerpen, Secretaris van het Coördinatiecomité voor het Rubensjaar 1977.

P.P. Rubens: belangrijke data

1577 28 juni
geboren te Siegen (Nassau), Calvinistisch gedoopt.
1588-1589
Maria Pypelinckx, wed. met vier kinderen naar Antwerpen.
1590
Page bij gravin de Lalaing te Oudenaarde.
1591
in de leer bij Tobias Verhaegt.
1592-1595
in de leer bij Adam Van Noort.
1596-1597
in de leer bij Otto Vaenius.
1598
vrijmeester Sint-Lucasgilde.
1600 9 mei
via Venetië naar Aartshertog Vinc. Gonzaga te Mantua.
1600 oktober
aanwezig bij het huwelijk van Maria de Medici te Florentië.
1603
zending naar het hof van Madrid. Een jaar te Rome.
1608 oktober
terug te Antwerpen, moeder gestorven.
1609
hofschilder van Groothertog Albrecht en Isabella.
1609 13 oktober
huwt Isabella Brant.
1610
Kruisoprichting O.-L.-Vrouwekathedraal.
1611
Clara-Serena eerste kind (sterft op 12 jaar). Aankoop van de ‘Wapper’.
1612-1614
Kruisafdoening (Kathed.) Zoon Albrecht geboren. Bestellingen Antwerpse kerken.
1618
8 kartons tapijten ‘*Decius Mus*’. Zoon Nicolaas geboren.
1619
L. Communie St.-Franciscus.
1620
Gewelf van St.-Caroluskerk (verbrand 1718)
1621 13 juli
dood van Aartshertog Albrecht.
1621-1625
21 taferelen *Triomf van Maria de Medici* (Pal. de Luxembourg).
1624
De aanbidding der Koningen. In adelstand door aartsh. Isabella.

1625-1627
18 kartons '*Triomf der Eucharistie*' voor Discalzen te Madrid.
1626 20 juni
dood van Isabella Brant (pest?).
1626-1630
diplom. reizen Parijs (1627), Madrid (1628-1629) en Londen (1629-1630).
1630 6 december
huwt Helena Fourment.
1631
triptiek *O.-L.-Vrouw en St.-Ildephonsus*. Bezoek Maria de Medici.
1632 18 januari
geboren Clara Johanna.
1633
dood Aartsh. Isabella.
1634
Zoldering White Hall te Londen voor Karel I.
1635
Blijde Intrede Prins Ferdinand: *stadsversiering*. Aankoop 'Het Steen'.
1631-1640
Familieportretten.
1635-1640
Landschappen, Mythologie en Godsdienst. Taf., Torre de la Parada.
1639 (?)
O.-L.-Vrouw der Rubenskapel.
1640 27 mei
Laatste Testament; 30 mei dood en plechtige zinking;
1640 2 juni
Lijkdienst.
1641 3 februari
geboren vijfde kind Constantia.
1645
Huw. met J.B. Van Broeckhoven hr. van Bergeyck. Sterft in 1673.

Dr. J. Van Herck, Kontich

De schilderijen van P.P. Rubens in de kathedraal van Antwerpen

De Kruisoprichting

Paneel. Middenstuk 4,62 m × 3,61 m; zijluiken 4,62 m × 1,50 m. Anno 1610 geschilderd door *Pieter Pauwel Rubens* (Siegen 1577 - Antwerpen 1640).

Dit beroemde drieluik werd door P.P. Rubens in 1610, even na zijn terugkeer uit Italië, voor de Sint-Walburgiskerk geschilderd. De vijfentwintig treden vóór het hoge hoofdaltaar vormden voor deze machtige altaartafel een passend voetstuk, een Calvarieberg als het ware.

Luidens de kerkrekening werd het besteld door de kerkmeesters, blijkbaar op initiatief van Cornelis van der Geest, deken van het hoofdambacht der Meerseniers en vrijgevig mecenas: '1610, Junius. Betaelt in Kleyn Zeeland ende verteert daer

men met Peeter Rubens schilder heeft geaccordeert van 't schilderen van den Hoogen Autaer, present mijnheer den Pastor en Cornelis van der Gheest en Kerkmeesters'.

Voor dit eerste barok altaarstuk van de grootmeester der Vlaamse barokschilderkunst werden 2600 gulden betaald. Het schilderij wekte bewondering en contestatie...

Met nog 33 Rubensschilderijen en zoveel andere kunstwerken uit Antwerpse kerken, kloosters en openbare gebouwen werd het in 1794 door de Commissarissen der Franse Republiek als oorlogsbuit naar Parijs gevoerd. In 1815 kwam het terug naar Antwerpen.

Maar ondertussen was de tot een tolhuis ingerichte Sint-Walburgiskerk deerlijk afgetakeld en als parochiekerk afgeschreven. Zij zou weldra afgebroken worden. Het drieluik werd als passende tegenhanger van de 'Kruisafneming' door de Regering van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden aan de kathedraal in bewaring gegeven. Na een restauratie kreeg het in 1856 de huidige opstelling in de noorderkruisbeuk. Het neogotisch voetstuk en de balustrade werden ontworpen door architect *Fr. Durlet*. Daaraan herinnert het onderschrift:

> JESV IN CRVCEM SVBLATI TABVLA HAEC A PETRO PAVLO RVBENS ANNO MDCX PICTA PRIORI FORMAE AC DECORI REDDITA CVRANTIBVS HVIVS ECCLESIAE AEDILIBVS ANNO MDCCCLVI

Welk een aangrijpend-dramatisch tafereel op de donkere achtergrond van de ruige Golgotha! Acht stoere beulsknechten door een krijgsman geholpen, stutten, duwen of trekken met fel gespannen kracht van spieren en pezen. Zij tillen het zwaar diagonale Kruis op, met de vastgespijkerde, gefolterde Heer en Heiland. Hoe blijft dat lichtend gelaat zacht en edel en zo vol schone berusting bij deze hoogste marteling en pijn! 'Het schoonste hoofd dat Rubens schilderde' (Max Rooses). In de linkerbenedenhoek merkt men een grimmige hond. Die past wel bij dit onmenselijk, honds bedrijf van woestelingen, 'van samengerotte haat en geweld' (C. Verschaeve).

Op het linkerzijluik: de rouwende *Maria Magdalena* naast vrouwen en kinderen die met verbijstering en smart dat gruwzame gebeuren bekijken. Ook de staande *Moeder van Smarten en Sint-Jan de Evangelist* die haar tracht op te beuren en te troosten, zien droef en met deernis mede-lijdend naar de *Man van Smarten* met de doornenkroon.

Op het rechterzijluik: vooraan op een prachtdier - Rubens' mooiste paard! - *de bevelvoerende Romeinse Honderdman* (met de commandostaf), die de terechtstelling leidt, soldaten, beulen en de twee ruw bejegende moordenaars, die met de Heer gaan gekruisigd worden. Daarboven de rode gloed van de zon die straks zal verduisteren.

Op de gesloten deuren: vier heiligen. Links *Sint-Eligius*, Antwerpens eerste missionaris, en *Sint-Walburgis* die als vrome kluizenares in de crypte van de oude Burchtkerk zou vertoefd hebben.

Rechts *Sint-Catharina,* met palmtak en zwaard, en *Sint-Amandus* die de eerste kerk bouwde in het Antwerpse castrum.

Concentratie van handeling, expressie en compositie.

'Geslacht op geslacht heeft verbluft gestaan voor dit drama, dat Rubens voor het eerst in zijn pijnlijk realisme heeft uitgebeeld'. (A.H. Cornette).

De Kruisafneming

Paneel. Middenstuk 4,21 m × 3,11 m; zijluiken 4,21 m × 1,53 m. In 1612-1614 geschilderd door *Pieter Pauwel Rubens*.

Het heerlijke drieluik, ‘een meesterwerk van internationaal gehalte’, werd blijkens het contract van 7 september 1611 op bestelling van de *Kolveniersgilde* (Busgilde), de jongste der zes gewapende Antwerpse gilden, door Rubens geschilderd voor het *Christoffelaltaar,* dat zij sinds 1502 in de zuiderdwarsbeuk van de kathedraal verzorgde.

Het middenstuk werd afgeleverd in september 1612, de zijluiken op 18 februari 1614. Voor het drieluik werden aan de schilder 2.400 gulden betaald.

Op 5 augustus 1794 werd de Kruisafneming door de Franse bezetter uit de kathedraal geroofd. Het middenstuk werd op 11 augustus per schip naar Rijsel vervoerd. Op 19 september werd het te Parijs als het heerlijkste pronkstuk van de oorlogsbuit door de zegevierende Republiek begroet. Op 22 november kwamen daar ook de zijluiken toe. Na de slag van Waterloo, toen de kansen gekeerd waren, werd het drieluik per wagen naar Brussel gevoerd (31 oktober tot 20 november 1815).

Naar de Academie te Antwerpen overgebracht van 3 tot 5 december, werd het op 31 mei 1816 weer in de kathedraal opgesteld tegen de oostelijke muur van de zuiderkruisbeuk, rechts naast de opening van de kooromgang.

In 1851 gerestaureerd, kreeg het in 1856 een door Fr. Durlet ontworpen architecturale omlijsting en opstelling.

In 1960-1962 werd het te Brussel in het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium grondig gereinigd, gerestaureerd en behandeld voor conservatie.

De Kolveniersgilde eerde als patroon Sint-Christoffel, een van de veertien maarschalken en noodhelpers, de man die Christus op zijn schouder droeg!

Luidens een decreet van 3 december 1563: De invocatione et veneratione ac Reliquiis Sanctorum et Sacris Imaginibus, XXVe Sessie van het Concilie van Trente (1545-1563), en krachtens de beslissingen van het Provinciaal Concilie (1607), van de Diocesane Synode (Mei 1610) en van het Kapittel mochten op het middenstuk van altaartafels slechts de Christusfiguur of Nieuw-Testamentaire afbeeldingen voorkomen. Rubens heeft dan inspiratie gezocht en gevonden in de legende en de naam van de Patroon der Gilde: Christoforos-Christusdrager. In dit schilderstuk met zoveel taferelen waar Christus wordt gedragen, verheerlijkte hij het voorrecht de Heer te mógen dragen.

Het machtige drieluik, schitterend van licht en kleur en vol serene bewogenheid rond de centraal gehouden Christus, biedt een wondere synthese van zinvolle symboliek en aangrijpende werkelijkheid: Maria die Christus heeft gedragen, de oude Simeon met het Kind op de handen, en dan de vrienden die het ontzielde lichaam van de Heer met liefdevolle schroom en eerbied van het kruis gedragen hebben.

Bij de *Oprichting van het Kruis* was de Heer, slachtoffer van verbetenheid en haatdragende vijanden, door folterende beulsknechten omgeven.

Bij de *Afneming van het Kruis* wordt Hij omringd door vrienden, die vroom een laatste liefdedienst verrichten: ‘de schoonste mensengroep op 't hele kunstgebied’ (C. Verschaeve).

Nu de avond gedaald is over Golgotha, met donker befloerste wolken en ginder aan de verre einder de late, rode gloed der ondergaande zon, zijn zij gekomen om Christus van het ruwe kruis af te nemen (Joh. XIX, 38-40).

Daar zijn de kloeke en trouwe Johannes met het vlammend-steenrode gewaad, de nobele Jozef van Arimathea die zijn eigen grafstede ter beschikking stelde en Nicodemus die mirre en aloë meebracht. Maria, de Moeder van Smarten, vol deernis

met de ‘Man van Smarten’, biedt haar behulpzame handen aan Gods welbeminde Zoon die zij dragen mocht.

Daarbij twee vrome geknielde vrouwen, de

jeugdige Maria-Kleofas en Maria Magdalena die de lijkdoek heeft gegrepen en de doornagelde voet steunt.

Langs de diagonaal van de lange, heldere lijkwade die met hand en tand stevig wordt vastgehouden, glijdt het uitgebloede en gebroken lichaam van de Heer, met het zijlings hangende, schone hoofd. Aan de voet van de ladder, in een koperen bekken, de heilige relieken der Passie van Ons Heer: de doornenkroon, de nagelen, de spons met de zure wijn die Hij niet drinken wou, en de kruistitel, het door Pontius Pilatus geschreven schandbord.

Op het linkerluik, het *Bezoek van Maria,* die de Heer draagt, aan haar nicht Elisabeth (Luc. I, 39-56). 'Waaraan heb ik het te danken dat de Moeder van mijn Heer naar mij toekomt'? is haar hoffelijke groet. Ook Sint-Jozef wordt door de gastheer Zacharias hartelijk bejegend. Daar komt het dienstmeisje al met proviand in de wissen korf op haar hoofd. En ook een kleine keffer doet zich blaffend gelden! Een stemmig tafereel van vriendelijke en gelukkige mensen in een prachtig architecturaal decor bij helderblauwe hemel.

Onder het met klimopranken begroeide welfsel van trap en bordes een close-up van het neerhof: 'n paar bezige kippen, een pronkend-pralerige pauw en de landman die naar zijn akker gaat om voort te ploegen.

Op het rechterzijluik, de *Opdracht van het Kind Jezus in de tempel* (Luc. II, 22-39).

Een heerlijke tempel met het mooie spel van licht en duister tussen bogen en welfsels, en boven de marmeren zuilen met Corinthisch kapiteel.

Onze-Lieve-Vrouw heeft haar Kind gereikt aan de grijze Simeon, 'de wetgetrouwe en vrome man, die Israëls vertroosting verwachtte'.

Behoedzaam heeft hij het Kind in zijn handen genomen, hij heft het ten hemel en gaat zijn ontroering en vreugde uitzingen: 'Uw dienaar laat Gij, Heer, nu naar Uw woord in vrede gaan...' Ook de oude profetes Anna is gelukkig en staat er goedig en vertederd bij te kijken. Vooraan knielt Sint-Jozef met de twee tortelduiven die volgens de bepaling van de Wet zullen geofferd worden.

Bij de getuigen van dit wonder tafereel schilderde Rubens ook zijn vriend Niclaes Rockox (1560-1640), herhaaldelijk buitenburgemeester in de jaren 1603-1635, hoofdman van de Kolveniersgilde en kunstlievend mecenas.

Links op de gesloten deuren van het triptiek blijkt weer Rubens' kennelijke voorkeur voor 'kerngezonde vormen'. De reusachtige zongebrande *Christoffel,* waarvan de Gulden legende verhaalt dat hij uit liefde tot God pelgrims en reizigers over de rivier bracht, stapt in de donkere nacht door het wad. Op zijn stevige kolf steunend draagt hij schrijlings op zijn sterke schouders het Kind, de zo zwaarwegende last van zijn Heer.

Op het rechterpaneel komt de *kluizenaar* die volgens de legende met Christoffel bevriend was, naar dat vreemd gebeuren kijken, en biedt daarbij de hulp van zijn lichtgevende lantaarn die hij richt naar het Kind, het 'Licht van de wereld'.

Daarboven glanst even de smalle maansikkel. En met wijd opengesperde ogen ziet een uil toe.

Dit is dan het wereldberoemde meesterstuk van de Vlaamse schilderkunst der 17de eeuw.

Grafmonument van Jan Moretus en Martine Plantin De Verrijzenis van Christus

Paneel. Middenstuk 1,09 m × 1,85 m; zijluiken 1,09 m × 0,55 m. In 1611-1612 geschilderd door *Pieter Pauwel Rubens*.

Het drieluik werd door P.P. Rubens geschilderd voor het *Praalgraf van Jan Moerentorf!* (1543-1610), schoonzoon en eerste opvolger van Christoffel Plantin als leider van de Officina Plantiniana, en van diens echtgenote *Martine Plantin* (1550-1616). Hun zoon Balthasar Moretus! (1574-1641) bestelde dit stuk. Het werd in 1794 naar Parijs gevoerd. In 1815 kwam het terug naar Antwerpen. In 1819 werd het in de Sint-Barbarakapel geplaatst, en in 1924 overgebracht naar de kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Vrede (Kapel der Gesneuvelden 1914-1918).

Het grafmonument wordt bekroond door twee marmeren engelen van J. Fr. Van Geel. Zij dragen en tonen het portret van Jan Moretus uit het atelier van Rubens. De omlijsting in marmer is naar tekening van Willem Herreyns. Onder het drieluik, een marmeren gedenkplaat met grafschrift. Een ander epigram blijft aan de restauratie van het gedenkstuk herinneren.

Een heerlijke voorstelling van *Christus' Verrijzenis op de vroege Paasmorgen!* (Math. XVI, 1-8; Luc. XXIV, 1-12; Joh. XX, 1-10).

Omstraald door een schitterende nimbus treedt de Heer uit het donkere graf dat in de rots werd gehouwen. De losgewikkelde witte lijkwade ligt als een zwierige mantel om Zijn schouders. In de handen draagt Hij de palmtak der victorie en de kruisstaf met de Paaswimpel: teken van verlossing en zege! Ook de engelen in de doorlichte wolken jubelen mee om de zegepraal van de Heer des Levens.

De wachters bij de dode in het verzegelde graf, door de hevige aardschok wakker geschrokken, zijn verblind en verbijsterd wegens het felle licht dat hen uit de verrijzende heerlijke Man tegenstraalt. Straks slaan zij bang op de vlucht!

Op de zijluiken, de beschermheiligen. Van Jan Moretus: *Sint-Jan de Doper,* de predikende boetgezant in een schapevacht gehuld.

Aan zijn voet het zwaard waarmee hij gemarteld werd op bevel van de wrede Herodes. En de *Heilige Martina,* maagd en martelares, met palmtak en zwaard, patrones van Martine Plantin. Toen zij in 266 te Rome gefolterd werd en, 's keizers bevel negerend, weigerde een offer te brengen aan Apolloon, stortte diens tempel in puin nadat zij het kruisteken maakte.

Het gebroken voetstuk van het afgodsbeeld en de tempelruïne moeten herinneren aan dat oude verhaal van haar martelie.

Op de buitenzijde van de zijluiken in grauwschildering: twee gevleugelde en krachtige, mooi gedrapeerde engelen. Met de deurring in de hand staan zij klaar om de luiken te

openen.

Prachtige engelen die aan de mooiste beelden van Michelangelo doen denken.

Tenhemelopneming van Onze-Lieve-Vrouw

Paneel. 4,90 m × 3,25 m. In 1625-1626 geschilderd door *Pieter Pauwel Rubens*. Dit heerlijk altaarstuk werd door P.P. Rubens geschilderd voor het hoogaltaar, op verzoek en bestelling van Joannes Del Rio, deken van het Kapittel (contract van 12 november 1619).

In 1625 werd het uit het atelier naar de kathedraal gebracht waar het pas zeven maanden later op het altaar geplaatst werd.

Ondertussen was J. Del Rio overleden (5 januari 1624). Zijn erfgenamen betaalden een bedrag van 1500 gulden en een bijkomende vergoeding van 45 gulden voor het ultramarijn dat aan het kleed van Onze-Lieve-Vrouw en van een apostel besteed werd.

Reeds op 16 februari 1618 had Rubens aan Kapittel en Kerkmeesters twee schetsen voorgelegd, ontwerpen voor het nieuwe hoogaltaar waarop zijn schilderij zou geplaatst worden.

In 1794 werd het paneel naar Parijs gevoerd. In 1815 was het terug in Antwerpen waar het ter beschikking van de Lieve-Vrouwekerk werd gesteld. In 1824 werd het in het door architect Jan Blom nieuwgebouwde portiekaltaar geplaatst.

Door zwevende engelen en fladderende engeltjes als door een erewacht omgeven, vaart Maria naar de lichtende hemel daarboven, naar de gelukzalige heerlijkheid van haar Kroning. Een Koninginnekroon wordt haar reeds door een engel aangeboden. Sint-Jan Evangelist en enkele leerlingen kijken verrukt omhoog naar die wondere tenhemelopneming. Andere apostelen en leerlingen over de ledige tombe gebogen, zien de witte lijkdoek en staren verbaasd naar de leliën en bloemen die de Gulden Legende erin gelegd heeft.

Schitterende hulde aan de verheerlijkte Moeder des Heren en aan de vereerde Patrones van deze Kathedraal! Merkwaardige compositie, gedegen structuur vol uitbundig leven en zwierige beweging. Met geheven en biddende handen verbindt Sint-Jan de groep van de apostelen en leerlingen bij het graf met die van de hemelopvarende Lieve-Vrouw en de engelen. En wat een palet! Licht en kleur triomferen mee. Rijk en bont en helder, dan weer teder en wazig: een symfonie van getemperd koloriet met daarover de weerschijn van goud en zilver.

Verrukkelijke illustratie door een grootmeester der schilderkunst bij het liturgisch gebed en het vrome geloof van de Kerk: ‘Zo bidden wij U met de Maagd Maria, die bij U verheerlijkt is, de Moeder van Jezus, onze Heer en onze God’.

‘Ten slotte werd de Onbevlekte Maagd, die voor elke smet van de erfzonde behoed was gebleven, bij het einde van haar aardse leven met lichaam en ziel in de hemelse glorie opgenomen en tot aller Koningin door de Heer verheven, om aldus volledi ger gelijkvormig te worden aan haar Zoon, de Heer der heersers (Apoc. XIX, 16) en de Overwinnaar van zonde en dood’.

Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie. Dogmatische Constitutie over de Kerk ‘Lumen Gentium’, VII, 59.

De autaren kraken van de vaart der Moedermaagd
nu d'hemelwolk opbergt en gulden glorie vlaagt,
waarin het Engelenhof met frisch gebloemt zal spelen
en krans op kransen vlecht als hangende prieelen,
die ruischen naar beneden en zwieren om de vaart
der zaalge Moedermaagd die opstijgt van dees aard...
K. Van den Oever, Lof van Antwerpen, p. 86.

Contract van Rubens met kapitteldeken Joh. Del Dio (1619) en door de schilder eigenhandig geschreven kwitantie betreffende de 'Hemelvaart van Onze-Lieve-Vrouw'.

Sinds 1956 in het archief van het Rubenshuis, Antwerpen (D 23, Hs. 12).

Ick dese ondertekent hebbende bekenne midts dezen veraccoordeert te syne met den E. heer Johannes Del Rio deken vande Cathedrale kercke van onse Lieven Vrouwen binnen Antwerpen, dat ick sal schilderen loffelyk ende tot mynen alderbesten mogelyck synde, een paneel daerop de historie van onse Lieve Vrouwen hemelvaert, oft Coronatie, tot contentement van d'heeren vanden capittele, dwelck paneel sal hooch wesen omtrent sesthien voeten ende breet advenant onbegrepen der maten, alles naer den eyssche vanden nyeuwen aultaer die gestelt sal worden in den hooghen choor vande voorseyde kercke, waer voore den voorseyden Eerw. heere deken my belooft heeft te betalen, hebbende tselve tot contentement gestelt, met allen de binnen lysten, verciert naer behoiren, ende soveel myn werck aengaet, de somme van vyfthien hondert guldens eens. In teecken der waerheyt soo hebben wy dese tsamen onderteeckent den 12. novembris anno 1619. In Antwerpen

J. Del Rio

Hierop ontfangen de somme van duesent gulden op rekeninghe den 30 september 1626 Pietro Pauolo Rubens

Noch ontfangen wt handen van Sr Guilliam Carn de somme van vyfhondert gulden waermede ick onderschreven kenne gheheelyck betaelt ende voldaen te wesen van het teghenwoordigh contrackt ende tot kennis ende bevestinghe der waerheyt hebben ick dese quittancie met myn eyghen handt gheschreven ende onderteeckent.

Tot Antwerpen den 10 Martii 1627

Pietro Pauolo Rubens

Dr. J. Van Brabant

overgenomen uit: 'Onze-Lieve-Vrouwkathedraal van Antwerpen. Grootste gotische kerk der Nederlanden'.

De kruisoprichting.

De kruisafneming.

Grafmonument Moretus-Plantin. De verrijzenis.

Tenhemelopneming van Maria.
Dia Agfa-Gevaert m.m.v. V.T.B.-Antwerpen.

Het Rubensbezit van enkele Antwerpse kerken

De kerken van Antwerpen zijn de eerste en - doorheen zjin hele loopbaan - zeer belangrijke opdrachtgevers van Rubens geweest. Dat houdt verband met de tijd en met de geschiedenis. De Kerk van de Nederlanden was gewikkeld in de strijd tegen de Reformatie met haar eigen sterke beweging, die zij voorhield onder de naam van Contrareformatie. Daarmee wilde zij met alle macht en praal de zege uitroepen van sommige dogma's en de heiligenverering op het voorplan plaatsen, in tegenstelling met de opkomende protestantse richtingen.

Was Pieter Pauwel Rubens de uitverkoren kunstenaar niet die de idee van deze triomfalistische Kerk in zich droeg en ze op meesterlijke wijze kon uitbeelden?

Hij streed er dan ook geestdriftig voor met zijn persoonlijke middelen: vlammende kleuren en weelderigheid van decor, waarin mooie vrouwen, mollige kinderen, geharnaste ruiters, bloemenkransen en zwevende engelen op een achtergrond van klassieke schoonheid sierlijk bewegen.

Het is vanzelfsprekend dat wij zulke werken niet louter ‘religieus’ aanvoelen in hun essentie, al zijn ze dan ook in een religieuze context te beoordelen: de religieuze onderwerpen op zichzelf dienden inderdaad als wapens in de strijd en werden alzo bedoeld door de opdrachtgevers, aangevoeld door de gelovige menigte en, niet het minst, door de kunstenaar zelf, een vroom, godsdienstig man. Zijn opdrachtgevers, kloosterlingen als Dominikanen, Minderbroeders en vooral de Jezuieten vonden in hem de geniale uitbeelder van hun strijdplan, het volk zag zijn eigen idealen glorieus op doek gebracht en hijzelf kon - in dienst van de Kerk waarvan hij trouw aanhanger was - zijn eigentijdse kunstideeën en zijn persoonlijk temperament volledig uitbeelden en uitleven.

Omdat die religieuze onderwerpen zo talrijk in Antwerpen vertegenwoordigd zijn - zelfs in de musea - krijgt men wel eens de neiging dit facet van zijn oeuvre te overschatten. Het is en blijft één enkel facet van een geweldig oeuvre van een geweldig kunstenaar, die menigvuldige genres heeft beoefend. Om andere werken te zien moet men nochtans naar andere steden en meestal naar andere landen.

Zijn beginperiode was dubbel gericht: humanistisch en godsdienstig. Hij beleefde ze beide te Antwerpen, waaraan hij - doorheen alle wederwaardigheden en verplaatsingen - als stad, altijd trouw is gebleven en die hij sterk, door zijn eigen wezen, heeft gemerkt. Hij bracht er, bijna als eerste, maar zeker als sterkste, naast de klassieke normen van de Griekse en Romeinse schoonheid, ook de

Antwerpen, St.-Pauluskerk, De geseling. Detail.

eerste barokklanken in onze gotische kerken en was alzo de prestigieuze grondlegger van die eigenaardige paradoxale stijl die erin slaagt gotiek met barok te verenigen, stijl die deze stad, sedert haar gouden eeuw voor altijd heeft gekenmerkt.

Hij was nog maar pas van zijn eerste reis naar Italië terug toen hij hier al, in 1610, de opdracht kreeg een Kruisoprichting te schilderen voor de Burchtkerk of Walburgiskerk. Spoedig daarop volgde, in 1611, een opdracht vanwege de Kolveniersgilde voor een altaarstuk ter ere van haar patroon Christoffel. Beide werken zijn nu de pronkstukken van de O.-L.-Vrouwekerk. (Daarover alles in een andere bijdrage). Max Rooses beweert nochtans dat deze niet de eerste Antwerpse stukken van de meester zijn en dat we vroeger werk moeten gaan opzoeken in de Sint-Pauluskerk waar de 'Verheerlijking van het H. Sacrament door de Kerkvaders' prijkt.

Sint-Pauluskerk.

We begeven ons dus naar de drukke volkswijk waar het grootste complex gebouwen ligt dat vroeger bekend was als het Predikheren- of Dominikanenklooster. Deze monniken zouden het werk, dat geheel aan de gedachtenwereld van hun orde beantwoordt, besteld hebben bij 'mijnheer P.P. Rubens' in 1609. Voor het eerst vinden we het in een inventarisstuk vermeld in 1616 en wel in een inventaris van de 'capelle van den H. Sueten Naem' als 'De realiteit van den Heylighen Jhesus en den H. Sacramente'. Verkeerdelijk wordt het wel eens 'Disputa' genaamd, in duidelijke overeenkomst met de Disputa van Rafaël, dat Rubens te Rome gezien had. Toch gaat het hier veel meer om een '*Verheerlijking van het H. Sacrament door Kerkvaders*'. We zien hier immers de remonstrans in het midden staan en van beide zijden van de tafel redetwisten godgeleerden over het geheim van de Eucharistie, waarvan te dien tijde de leerstelling door de Protestanten aangevallen was. Onder de geleerden herkennen we Sint-Thomas van Aquino, de H. Hieronymus, de heiligen Ambrosius en Augustinus die allen op één of andere wijze aan de gedachtenwisseling deelnemen.

Met dit groot paneel van 369 op 241 cm. bekent Rubens voorzeker dat hij de Disputa van Rafaël had bestudeerd, er is zeker overeenkomst te merken, toch bereikt hij hierin nog helemaal niet de monumentaliteit van de Italiaanse meester; zijn kleuren ook zijn nog dof of hard en de compositie, waarin hij later zo sterk zal zijn, vertoont nog weinig eenheid. Waarschijnlijk gaat het hier toch om een werk dat Rubens wel besteld werd maar waarvoor het grootste gedeelte door leerlingen werd uitgevoerd. Enkele Rubeniaanse figuren op de voorgrond kunnen ons wel boeien maar, kunstzinnig gezien, bereikt dit paneel de hoogte nog niet van wat spoedig volgen zou. Zoals bijna alle kunstwerken die zich in kerken en kloosters bevonden, werd ook dit paneel, in 1794, naar Parijs gevoerd als oorlogsbuit. Het werd toen gemeld als een werk van Rubens. Bij zijn terugkeer in het land, in 1815, werd het echter vermeld als 'van Rubens of één van zijn leerlingen'. Wat er ook van zij, interessant is het wel als vergelijkingsmateriaal.

Meer waarschijnlijkheid met een 'echte' Rubens te doen te hebben blijkt wel uit het schilderij '*Aanbidding der herders*', uit 1611 stammend. Een hele tijd werd hiervan ook het auteurschap voor onzeker gehouden, maar, enkele decennia geleden konden Ludwig Burchard en Leo van Puyvelde het als een volwaardig werk van de

grote meester in ere herstellen. Men beroept zich daarvoor op een compositie, in Italië gemaakt, en op de kleurenpracht, die pas, na de volledige restauratie van het werk, in 1968, ten volle zichtbaar is geworden. Vooral de volkstypes, de zeer los uitgewerkte figuren en het licht van het Kind uitstralend, duiden op een Italiaanse invloed, daar waar ook de meer gedurfde penseeltrekken als geheel persoonlijk kunnen aangevoeld worden.

Veel sterker nog is Rubens in deze kerk vertegenwoordigd door '*De Geeseling*', een werk uit ongeveer 1617, geschilderd in opdracht en voor rekening van de Antwerpse koopman Louis Clarisse. Het maakt deel uit van een cyclus van 15 panelen, alle van dezelfde grootte en elk een der 15 mysteries van de H. Rozenkrans uitbeeldend. Ze werden elk afzonderlijk door een rijke mecenas bekostigd en ten geschenke gegeven aan deze Dominikanerkerk waar de devotie aan de rozenkrans bijzonder in ere werd gehouden. Verschillende kunstenaars werden voor de reeks aangesproken (er is een Jordaens en een van Dijck tussen) wat de grote diversiteit en uiteenlopende kunstwaarde verklaart. De 15 panelen worden nog altijd in rij voorgesteld; de Geseling echter, omwille van zijn beroemde maker, kreeg een aparte plaats in de kerk en werd in de reeks vervangen door een kopie. Met alle andere uit de rij merkt men wel overeenkomst in die zin, dat alle figuren levensgroot zijn en steeds op de voorgrond staan. De diagonale compositie, die Rubens ons reeds gewoon maakte in zijn twee Kruistaferelen van de kathedraal, is hier ook voorhanden, doch schijnt de rechte lijn wel doorbroken door geweld en brutaliteit. Tevens geeft dit gebogen lichaam van de lijdende Christusfiguur een element aan van de barokstijl: de beweeglijkheid is hier vermengd met sierlijkheid en kracht. De drie figuren lijken trouwens wel gebeeldhouwd, zo sterk is het reliëf aangegeven.

Deze kerk was vroeger ook in het bezit van een groot hoofdaltaarstuk 'Sint-Dominikus en Sint-Franciskus ten beste sprekend voor de wereld'. Dit werk kwam, na de ontvoering van 1794 nooit terug, daar het door keizerlijk decreet reeds aan het museum van Lyon was toegewezen. Daar verblijft het nu nog steeds.

Sint-Caroluskerk.

In 1620, als Rubens, zowel in binnen- als buitenland, volop aan grote opdrachten werkte, werd hem ook een contract voorgelegd vanwege de Antwerpse Jezuïeten voor hun kloosterkerk, welke in 1621 zou ingewijd worden onder het patroonschap van O.-L.-Vrouw en de toen Zalige Ignatius van Loyola. Zij werd geheel in barokstijl opgericht - de nieuwigheid van de tijd - en de bouwmeesters ervan waren Pater F. Aguilon, S.J., rector van het klooster en Broeder Petrus Huyssens. De kerk maakte deel uit van het groots complex gebouwen waarvan een deel nu nog, op het Conscienceplein, ingenomen is door stadsbiblioteek, pastorij en college. Het aandeel van Rubens is zeker ook merkwaardig in de architectuur van de kerk. Door ontwerpen en tekeningen, door persoonlijke contacten en invloed op de Jezuïeten, verheugde Rubens zich voorzeker te kunnen bijdragen tot het opbouwen van een der eerste kerken in de door de Jezuïeten zozeer gewaardeerde stijl opgetrokken. Om het aandeel van Rubens te bewijzen, bewaart men wel in de Albertina te Wenen een ontwerp voor de gevel en een tekening van het hoogaltaar. We moeten echter maar het pleintje bekijken, geheel beheerst door de luisterrijke gevel van de Caroluskerk om aan Rubens te denken. Het zal hem een feest zijn geweest hieraan mee te werken; de zwierige trant van het geheel beantwoordt immers aan zijn eigen uitbundigheid. Hij is er alom tegenwoordig: in de rijke barok, in de sierlijke Italianiserende torenbekroning zowel als in de bloemfestoenen en putti van de versieringen en allerlei details. Het middenmedaljon met het wapen IHS, triomfantelijk door engeltjes omringd, is naar een tekening van zijn hand. Binnen in de kerk zien we al aanstonds op naar de halfronde kap van het koor, ook weer door engelen en bloemfestoenen versierd. Voor wat schilderijen betreft moeten we, helaas! enkel op herinnering teren. De twee grote panelen hem door contract besteld ‘De wonderen van de H. Ignatius de Loyola’ en ‘De wonderen van de H. Franciscus Xaverius’ bevinden zich nog altijd te Wenen (ook weer door keizerlijk decreet daar gebracht en nooit teruggekeerd) en de aanzienlijke reeks 39 plafondschilderijen, in 1620 besteld, werd, helaas! door een brand vernield in 1718, te zamen met heel het schip van de kerk. Die plafondstukken stelden taferelen van het oude en het nieuwe Testament voor, verschillende heiligenfiguren waaronder de patroon van Aartshertog Albrecht en de drie patronessen (Elisabeth, Clara en Eugenia) van Aartshertogin Isabella. Daarbij nog zeer volksgeliefde heilige vrouwen als Barbara, Lucia,

Antwerpen, St.-Caroluskerk, gevel.

Antwerpen, St.-Caroluskerk, kazuifel.

Margareta, Magdalena, dit alles in verband met de heiligenverering door de Contrareformatie aanbevolen. Hoe dit groots werk eruit zag kan men zich enigszins indenken door een in waterverf uitgevoerde en verkleinde kopie die zich in het Stedelijk Prentenkabinet bevindt. Achter het altaar van de Sint-Jozefskapel hangt nu ook nog wel een kopie van een ‘Terugkeer van Egypte’ en eveneens een kopie van ‘De Hemelvaart van Maria’ waarvan het origineel door keizerin Maria-Theresia naar Wenen werd gevoerd en er ook nog altijd wordt bewaard in het Kunsthistorisches Museum. Het was één der twee grote altaarstukken, bestemd voor het draaiend hoogaltaar. Schamele troost, weliswaar!

De prachtige O.-L.-Vrouwekapel, ook wel Rubenskapel geheten, werd in haar geheel door de brand gespaard en hier zien we nog de oorspronkelijke zolderreliëfs door Rubens getekend - een prachtige synthese, als het ware, van zijn aanbreng in dit architecturaal geheel. In de schatkamer van de kerk bewaart men ook nog een zogenaamd Rubensgewaad, bestaande uit een kazuifel, twee dalmatieken en een koorkap. De geborduurde medaljons stellen tonelen voor uit het leven van Jezus en Maria en van sommige heiligen. Zou het te mooi zijn om waar te zijn dat - zoals overgeleverd - Helena Fourment deze medaljons in geschaduwde gouddraad heeft geborduurd? We zouden het graag geloven. Deze kazuifel werd, in 1629, aan het

Antwerpen, St.-Augustinuskerk, De verering van de H. Familie. Detail.

Broederschap van de Karmel bij de O.-L.-Vrouwbroeders op de Meir geleverd, wat de aanwezigheid van enkele Carmelietenfiguren verklaart. In de tekening en het loofwerk van die medaljons is voorzeker de hand van Pieter Pauwel te herkennen. Al die herinneringen brengen ons voorzeker in de sfeer, maar het spijtige feit is er: de meest Rubeniaanse kerk van Antwerpen, de ‘marmeren tempel’ waaraan hij zelf heeft meegewerkt, blijft zonder één enkel Rubensschilderij.

Sint-Augustinuskerk.

Om het groot altaarstuk te zien dat in de Augustinuskerk sedert 1628 te pronk stond, onder de benaming '*De H. Familie en veertien heiligen*' of ook nog '*Het mystiek huwelijk van de H. Catharina*', zullen we nu naar het Museum voor schone Kunsten moeten gaan. Daar verschijnt het in prachtig gerestaureerde staat. Maar het is zo innig verbonden met de geschiedenis van de nu leeggemaakte en naar restauratie wachtende Augustinuskerk dat we het in de lijst van het Antwerps kerkbezit toch niet mogen onvermeld laten.

Voor het hoogaltaar van de toenmalige nieuwe kerk der Paters Augustijnen werd het in 1628 bij Rubens besteld: een kolossaal doek van 5,64 op 4,01 m. De kerk was pas opgetrokken in de 'nieuwe' barokstijl en toegewijd aan alle Heiligen en bijzonder aan O.-L.-Vrouw van Loretto; de opdracht liet dus veel vrijheid aan de verbeelding van de kunstenaar

die het doek zeer rijkelijk vulde met heiligenfiguren, welke op hun beurt, aanleiding gaven tot een, in de loop der tijden, afwisselende betiteling. Het is inderdaad mogelijk het onderwerp als het mystiek huwelijk van de jeugdige Catharina te beschouwen. Zij leunt vertrouwelijk op de knie van de H. Maagd en krijgt aan haar toegestoken hand een ring geschoven vanwege de lieve bambino die Christus uitbeeldt. Het onderwerp kan ook een 'Santa conversazione' zijn, zoals de Italiaanse meesters die graag voorstelden en waarin ze de gelegenheid vonden vele volksgeliefde heiligen uit te beelden. De veertien heiligen die we hier zien werden door F. Peeters, S.J., alle geïdentificeerd: ze houden allemaal verband met de kerk waarvoor het werk bestemd was.

Wat er ook van zij, Rubens heeft van dit schilderwerk een kleurenfeest gemaakt, een rijkgestoffeerde, weelderige compositie, één van de topprestaties onder zijn religieuze onderwerpen. De opstelling in trapvorm, die we meermaals, rond 1620, bij hem terugvinden, schenkt hem de mogelijkheid veel zwier en beweging aan het geheel te geven en daardoor ook, langs een elegante gebogen lijn van lichtvlekken er eenheid in te brengen. Door een of ander attribuut zijn de veertien heiligen, hier voorgesteld, allen te herkennen. Sint-Jan de Doper in boetekleed, Sint-Paulus met de degen, Sint-Petrus met sleutels, de vrijgevige Sint-Nikolaas met broden, Sint-Laurentius met zijn rooster, Sint-Augustinus - uiteraard op een ereplaats - met mijter, staf en vlammend hart, de H. Wilhelmus met harnas en weggeworpen wapens, Sint-Sebastiaan met pijlenkoker en martelaarspalm, Sint-Joris die de draak verplettert, de H. Agnes met twee schaapjes, in gezelschap van de H. Apollonia en Clara van Montefalco, Augustines, naast de boetvaardige Magdalena. En ten slotte Catharina, dicht bij O.-L.-Vrouw in het volle licht, terwijl Sint-Jozef bescheiden in de schaduw blijft.

Zowel de compositie als elk detail van dit weelderige werk maken het wel tot een der meest markante en prachtigste werken van de meester der Barokkunst. Een grandezzastuk tussen vele, waarbij de vergelijking zich opdringt met het prestigieuze grote doek 'Aanbidding der drie koningen' in het Antwerps museum of, maar dan wat intiemer getint, met 'De O.-L.-Vrouw met heiligen' uit de Sint-Jakobskerk.

Dit werk uit het Augustinerklooster onderging ook het lot van de vele andere schilderijen uit Antwerpse kerken en werd, te zamen met één Van Dijck en één Jordaens uit dezelfde kerk naar Parijs vervoerd in 1794. De andere goederen der kloosterlingen werden

Antwerpen, St.-Augustinuskerk, De verering van de H. Familie.

Antwerpen, St.-Jacobskerk, O.-L.-Vrouw met heiligen.

verkocht. De drie voornoemde werken kwamen terug te Antwerpen in 1815 en dit Rubenswerk werd dan toch weer op het altaar van zijn bestemming geplaatst in de inmiddels parochiekerk geworden Sint-Augustinus.

Sint-Jacobskerk.

> ‘Et tu dors à Saint-Jacques, au bruit des lourds bourdons;
> Et sur ta dalle unie ainsi qu'une palette, Un vitrail, criblé d'or et de soleil,
> projette Encor des tons pareils à de rouges brandons.’
> Emile Verhaeren

Een andere ‘Rubeniaanse’ kerk vol herinneringen is de Sint-Jakobskerk. Naar haar stoere toren richtte de Meester dikwijls zijn blikken en zijn stappen, toen hij, vanuit zijn huis aan de Wapper, langs de smalle Eikenstraat, de zondagsmis ging bijwonen. Hij was een goed parochiaan!

Enkele dagen voor zijn dood, drukte hij ook de wens uit er begraven te worden en, boven het graf van hemzelf, van zijn vrouw, zijn kinderen en hun nakomelingen, het schilderij te hangen dat hij ervoor bestemde: *De H. Maagd door heiligen omringd*. We kunnen hem dus zeer bijzonder gedenken als we, vanuit de Wapper, de Meir oversteken, en, langsheen de Eikenstraat, ook onze blik richten op de bonkige Sint-Jacobstoren, zoals hij het zo dikwijls deed. We denken dan even terug aan die junimorgen 1640 (hij stierf op 31 mei) toen de stoet van zijn getrouwen hem daar begeleidde naar zijn laatste rustplaats. In deze prachtigste kerk van Antwerpen wordt de middelste kapel van de kooromgang Rubenskapel geheten. We blijven er stilstaan voor het graf, de wapens, het marmeren O.-L.-Vrouwebeeld door hem aan zijn vriend Faid'herbe besteld en kijken nu op naar een van zijn laatste werken, die ‘O.-L.-Vrouw met heiligen’ die hij, bij testament, voor deze plaats had gewild.

In 1643 werd het daar geplaatst, in 1794 was was het een der eerste kunstwerken door de Fransen begeerd, en volgens hun conventie, naar Parijs vervoerd. In 1801

kwam het wel terug, maar prijkte pas vanaf 1815 opnieuw in deze kerk. De oorlogsomstandigheden van 1940 hebben het weer een tijdje doen verdwijnen en, na een brand in de kerk, in 1967, werd het met de meest moderne middelen, grondig gereinigd, zodat het nu weer, prachtiger dan ooit, zijn plaats kan innemen boven de kelder van de familie Rubens en Fourment.

Dit schilderij spreekt ons niet enkel aan als een groots kunstwerk, maar, doorheen de zwier van de compositie, de weelde van het coloriet, brengt het ons ook in de intimiteit van de mens - de gevoelsmens - die, voor deze ultieme plaats, een soort synthese wenste van zijn leven en zijn talent. Lang heeft de mening gegolden dat het hier ging om familieportretten. Dat zal echter wel een romantische legende zijn. Toch herkennen we wel iets van de trekken van Rubens zelf in de banierdragende Sint-Joris, iets van de blondheid van Helena en iets van de bekoorlijke ernst van Isabella in zijn typische vrouwenfiguren, iets van de molligheid zijner eigen kinderen in de engeltjes en de putti; allerlei figuren trouwens, al dikwijls doorheen zijn werken gezien, en die hier ten uiterste worden geïdealiseerd. Het onderwerp is moeilijk te omschrijven, de heiligen moeilijk te identificeren; het is alweer een ‘sacra conversazione’, als voorwendsel dienend om veel picturale figuren te verenigen, voorwendsel ook om een lyrisch gemoed in vlammende kunst uiting te geven. De kunstenaar schijnt hier enkel het eigen genot van het schilderen te hebben willen botvieren, personages naast elkander te hebben willen plaatsen om een harmonie van kleuren en vormen te bereiken, om warmte uit te drukken, liefde te bezingen, lieftalligheid en kracht, levensvreugde en bewegingslust. Dit is zijn volledigste werk wellicht, zijn meest persoonlijke ook, het einde en de synthese van een prestigieus oeuvre, dat niet ophoudt de verwondering en de bewondering van de kunstwereld af te dwingen. Een werk dat alleen van hem kan zijn, van Pieter Pauwel Rubens, de gouden schilder uit de gouden eeuw van Antwerpen.

Rita Hostie

Het Rubensdoek van de Sint-Willibrorduskerk te Antwerpen

Niemand zal er zich aan verwachten in een neogotische kerk een Rubensdoek aan te treffen. Nochtans is dat het geval met de Sint-Willibrorduskerk te Antwerpen, gebouwd tussen 1886 en 1891 door architect Leonard Blomme en op 31 maart 1976 bij K.B. geklasseerd als monument. Eén en ander wordt echter duidelijk, wanneer men weet dat reeds in de 13e eeuw melding wordt gemaakt van de kerk en dat deze eeuwenlang de enige parochiekerk is geweest van gans het Antwerps grondgebied, dat lag tussen de stadswallen en de grenzen met de naburige gemeenten. Herhaaldelijk werd de kerk afgebroken of vernield en terug opgebouwd. In 1559 was ze weer eens afgebrand; eerst in 1649 zou met de heropbouw worden begonnen. In het tweede kwart van de 17e eeuw vonden de diensten van de parochie daarom plaats in de droogscheerderskapel aan de Keizerstraat.

Het was tijdens deze periode, in 1630, dat een onbekend gebleven persoon door bemiddeling van een juffrouw de Clerck aan de Sint-Willibrorduskerk - op dat ogenblik nog niet heropgebouwd - een altaarstuk van Rubens schonk, dat de schilder zelf op 700 gulden schatte. Het doek werd onmiddellijk in de kapel opgehangen. Toen de nieuwe kerk buiten de wallen in 1654 klaar was, werd het daarheen overgebracht. In 1722 leverde de beeldhouwer Michiel van der Voort een hoogaltaar voor de kerk. Het omvatte rechts en links drie Korintische zuilen, beelden van de apostelen Petrus en Paulus en was bekroond met een voorstelling van de Heilige Drievuldigheid, vereerd door de Heilige Willibrordus en de Heilige Margareta; het is ons vooral bekend door een gravuur in de tweede uitgave van Sanderus' *Chorographia sacra Brabantiae* (zie afbeelding). Rubens' doek kreeg in dit geheel zijn plaats. In 1892 werd het altaar verkocht en de oude kerk afgebroken. Het schilderij verhuisde dan, net zoals het grafmonument van Cornelis Schut, naar een onopvallende plaats in de neogotische kerk, waarin ook een middeleeuws Madonnabeeld, voorgesteld met een druiventros, vereerd wordt onder de titel ‘troosteres der bedrukten’.

Uit zijn lijst genomen, opgerold en in veiligheid gebracht tijdens de tweede wereldoorlog, had het doek veel te lijden van menigvuldige manipulaties. Eerst in 1968-1969 kon het werk gerestaureerd worden door kunstschilder en restaurateur Lode Bosmans uit Hove. De rugzijde werd behandeld en verdoekt, vuiligheid, vernislagen en overschilderingen werden verwijderd, de beschadigingen geretoucheerd en een nieuwe lijst uit esdoorn gemaakt. Ter gelegenheid van de inhuldiging van het gerestaureerde werk op 8 november 1969, werd een rijkelijk geïllustreerde brochure gepubliceerd - overigens nog steeds verkrijgbaar op de pastorie of in de sacristie - over de historiek van het schilderij en over het verloop van de restauratie.

Doch wat stelt het doek nu voor? Bovenaan een trap zit op een platform een Lieve Vrouw op een gebeeldhouwde zitbank vóór een balustrade en een architectonisch decor, waarvan alleen het onderste gedeelte van enkele zuilen te zien is. Het Kind vlijt zich rechtstaande tegen de Lieve Vrouw aan. Links van haar staat Jozef in een bruine mantel gehuld. Op de vierde en de vijfde treden van de trap neigt een grijsaard in een koormantel voorover, steunend op een krulstaf, die hij vasthoudt in de rechterhand. Hij kijkt in de richting van het Kind en reikt de linkerhand in de richting ervan uit. Jozef en Maria zien op hen neer. Achter hem bemerkt men een engeltje

dat zijn mijter draagt. Bovenaan rechts fladderen twee engeltjes in een wolk, het ene met een palmtak in een hand, het andere met een lauwerkrans.

Dat er een verband bestaat tussen het onderwerp dat op het schilderij is afgebeeld en de kerk, waaraan het werd geschonken, en dat het hier dus om Willibrordus gaat, is duidelijk. Twee iconografische attributen laten daarover geen twijfel bestaan: links op de voorgrond de achthoekige put van

Het hoogaltaar (1722) van Michiel van der Voort in de vroegere Sint-Willibrorduskerk te Antwerpen, met het schilderij van Rubens 'Sint-Willibrordus in aanbidding voor de Heilige Familie'.

een bron, rechts een kerkje. Alles in de houding van de heilige wijst erop dat hij hier in verering als voorspreker optreedt bij de Heilige Familie. Wie in deze details meer geinteresseerd is, moet het schitterend werk van G. Kiesel, *Der Heilige Willibrord im Zeugnis der bildenden Kunst,* verschenen in 1969 te Luxemburg, ter hand nemen.

Het schilderij, waarvan de afmetingen thans 3,95 m ß 3,15 m bedragen, is oorspronkelijk rechthoekig van vorm en zelfs groter van formaat geweest. Over dit probleem zal Dr. H. Vlieghe van het Rubenianum te Antwerpen eerlang een studie publiceren.

In de Rubensliteratuur werd het nagenoeg volkomen over het hoofd gezien. Dat is ook begrijpelijk, omdat de archiefteksten lang onbekend zijn gebleven, zodat de namen van W. Bosschaert en E. Quellin als auteur van het werk zijn vooropgezet. Zonder de minste twijfel is het afkomstig uit het atelier van Rubens en werd het door hem zelf geleverd. Op zijn minst werd het dus volgens zijn concept en onder zijn leiding uitgevoerd. Er zijn zwakke gedeelten in het doek, zoals de arcering die werd aangebracht om de ruimte onder de trappen op te vullen. Doch in de beste partijen, zoals het rode en blauwe kleed van Maria en de gezichten van de personages, zijn onmiskenbaar het palet en de hand van de meester herkenbaar.

Dr. J. Van den Nieuwenhuizen

‘Rubens in de Kathedraal’ A.K.V.T.-Antwerpen vertolkt in '77 veelkleurige evokatie door Bert Pelemanm

In het teken van het Rubensjaar 1977 waarin alom luisterrijk de 400ste geboorteverjaardag van de geniale Meester wordt herdacht, vertolkt het A.K.T.V.-Antwerpen (‘Het Algemeen Katholiek Vlaams Toneelverbond’ met als voorzitter Jos Posson) o.l.v. regisseur Miel Geysen 60 maal het boeiende schouwspel ‘Rubens in de Katedraal’.

Het scenario werd geschreven door Bert Peleman, tevens auteur van het bekende Mariekerkse Passiespel ‘Kristus aan de Schelde’.

Muzikaal adviseur is organist Stan de Riemaecker. De opvoeringen gaan door in de Scheldestad gedurende de maanden mei, juni, juli, augustus en september elke week op dinsdag, woensdag en donderdag telkens tussen 20.30 u en 21.30 u op het indrukwekkend hoogkoor van de Antwerpse O.-L.-Vrouwekathedraal.

De evocatie werd opgevat als een didaktisch zoeklicht op het ontstaan en de groei van de drie Rubensiaanse Meesterwerken aanwezig in de O.-L.-Vrouwekerk met name: ‘De Kruisoprichting’, ‘De Kruisafneming’ en ‘De Hemelvaart van Maria’.

Het geheel werd een originele formule gelegen tussen het klassieke ‘Klank- en Lichtspel’ en het traditionele toneelstuk uitstekend geschikt om o.m. in groeps- en schoolverband te worden bijgewoond. Vertolkt in het unieke kader van de Antwerpse Kathedraal zal bovendien de gelegenheid bestaan voor en na elke opvoering vanaf 20 u ter plaatse rustig nader kennis te maken met de monumentale werken van de wereldberoemde grootmeester van de Vlaamse Barok.

De Kulturele jubileum-manifestatie gaat door onder de bijzondere bescherming van Mgr. Julius Daem, Bisschop van Antwerpen.

Toegangsprijzen: individueel 70 fr., in groepsverband van minimum 20 personen: 40 fr. Alle verdere inlichtingen en kaartenverkoop o.m. op het ‘Kontaktpunt Rubens in de Kathedraal’ pla Kunstcentrum Den Bellaert - Blauwmoezelstraat 5 (gelijklopend met de kathedraal) 2000 - Antwerpen - Tel. (031) 32 04 64 of (031) 19 17 40.

Hierna volgen enkele fragmenten uit het eerste tafereel van het drieluik.

ROLVERDELING VOOR DE HELE EVOCATIE

Pieter Pauwel Rubens
Burgemeester Nicolaas Rockox
Cornelius Van de Geest, Maecenas
De deken van de Kolveniersgilde
Otto Van Veen (Venius) Rubens' leermeester
Kanunnik Joannes Del Rio, deken van het Kapittel
Een kruisboogschutter
Een page
Een kommentator - (Toerist)

Aanvang

Wanneer alle lichten gedoofd zijn verschijnt bij zachte orgelmuziek een eigentijds toerist, aan de schouder een fototoestel, in de handen een 'Gids voor Antwerpen'. Na even het hoogkoor te hebben 'afgespeurd', leest hij, zakelijk, wat volgt:

To. - Antwerpen: Onze Lieve-Vrouwekathedraal. Gotische kerk waarvan de bouwwerken o.l.v. Jan Appelmans begonnen in 1352.

Toren 123 m hoog, een meesterwerk van Rombaut Keldermans en Domien de Waghemakere, voltooid voor 1530. Grootste kerkelijk gebouw in de Nederlanden waarin verscheidene wereldberoemde doeken van Pieter-Pauwel Rubens te bewonderen vallen, o.m. de 'Kruisoprichting', de 'Kruisafneming', 'De Hemelvaart van Maria' en 'De verrijzenis van Kristus'...

(Toerist slaat gids dicht en mijmert) Vier meesterwerken van Rubens in één kathedraal! Vier meesterwerken naast de honderden doeken en tekeningen van de Antwerpenaar verspreid over de hele wereld... Wat een overweldigend kunstenaar moet deze Vlaming zijn geweest...

Daarop verdwijnt de toerist en verschijnt in een lichtkrans P.P. Rubens.

Dekor: het hoogkoor van de O.-L.-Vrouwekathedraal met vooraan een grote 'schildersezel' met erop enkele witte schetsbladen.

Aan de ene zijde hangt een typische Rubenshoed, aan de andere een gouden palet. Vóór de 'schildersezel' staat een 'Rubensiaanse zetel'.

Op de 'schildersezel' zelf staan enkele grote witte schetsbladen met als eerste een blad waarop alleen de handtekening van P.P. Rubens staat.

Voor de 'ezel' een weelderige zetel.

Terzijde een kleine ronde tafel met tinnen schaal, kruik, doornenkroon en enkele perkamenten rollen.

Wanneer het 'klank- en kleurspel' begint worden alle lichten gedoofd en wordt, bij orgelspel alleen een schijnwerper gericht op de 'schildersezel' en de onmiddellijke omgeving.

Na enkele ogenblikken verschijnt Rubens vanuit een zijbeuk met in de hand een perkament en stapt langzaam tot voor het publiek dat hij als volgt toespreekt:

Ru. - Gij die mij kent uit mijn wereld van wellust en aardsheid; Gij die wellicht voor uw geest een stoet ziet van dronken saters en silenen;

Gij die het duizelige tuimelen ziet van vleesrijke naakten: weet dat niet enkel het aardse maar ook het bovenaardse mij bond! Weet dat alleen reeds te Antwerpen ik tientallen schetsen en schilderijen schiep, God en Zijn Heiligen ter ere, bestemd voor de kerken, de kloosters en abdijen uit deze 'goede stede'.

Weet dat een ruim deel ervan te Antwerpen blèèf naast de vele gewijde doeken die in Spanje, Italië, Engeland, Frankrijk, Duitsland of wààr ook ter wereld belandden... Vraagt gij mij wat hier bleef aan schilderijen die voor mijn Rooms-zijn getuigen, dan valt het me licht U slechts een gedeeltelijke lijst te lezen van wat er door mij in opdracht van geestelijken en wereldlijken, kerkmeesters en gildebroeders werd uitgevoerd.

Aldus bleven ter stede:
de Kruisoprichting,
de Kruisafneming,
de Hemelvaart van Maria,

U allen beslist door hun aanwezigheid in deze kathedraal bekend.

Maar weet gij dat ook mijn ‘Verrijzenis van Kristus’ hier hangt?

En wie van U weet waar in deze stad de eerder vrome doeken hangen door mij geschilderd en er nog steeds zorgvuldig bewaard?

Slechts enkelen noem ik er U, w.o.:

- De Aanbidding der drie Koningen
- O.-L.-Vrouw met de Heiligen
- Het Doopsel van Kristus
- Thomas' Ongeloof
- De Kommunie van St.-Franciscus
- Kristus bij Sinte-Theresia
- De Geseling
- De Gekruisigde
- De Lansstoot

en andere...

Van al deze hier vermeld onthul ik U graag iets meer over ontstaan en groei van de drie die ik het eerst vernoemde.

Ik bedoel: De Kruisoprichting, de Kruisafneming en de Hemelvaart van Maria...

Maar ook mijn leven te Antwerpen en elders wou ik vooraf even belichten.

Andere belichting.

Rubens gaat in zetel zitten.

Bij zachte koormuziek begint zijn verhaal...

Ru. - Wij schrijven 1610.

Ook vandaag denk ik ontroerd terug aan de dag in september waarop ik twee jaren geleden uit Italië naar Antwerpen terugkeerde in de hoop mijn lieve, zwaar zieke moeder nog levend terug te zien. De Heer heeft het anders gewild! Zijn wil geschiede!

Maria Pypelinckx was haar naam, een ingoede moeder, vroom van inborst die, vaak tot tranen bewogen, me mij in Antwerpens kerken de luisterrijke kantieken aanhoorde die er meerstemmig werden gezongen. Nu eens waren het koorwerken der Italiaanse meesters dan weer grootse toondichten van onze eigen Fiaminghi. Vooral ten overstaan van Maria, meer bepaald tot de Moeder Gods als Moeder der Smarten, koesterde wijlen mijn lieve moeder een grenzeloze verering.

Eerst op latere leeftijd heb ik ten volle begrepen dat deze verering niet alleen gegroeid was omwille van haar eigen voornaam maar ongetwijfeld tevens omdat zij zelf zoveel in haar leven had geleden en zo vaak mede naast het Kruis had gestaan.

Juist dààrom ging haar voorkeur niet zozeer naar de jubelende muziek rond Maria, Hemelse Koningin, dan wel naar de donkere melodieën die in de Passietijd weerklonken in Antwerpens kerken.

In deze tijd herdacht zij beslist haar eigen kalvarie die zij ooit was gegaan. De bittere Kalvarie der ballingschap toen vader zaliger, onder het bloedige bewind van hertog Alva, omringd door brandstapels en galgen uit Antwerpen vluchtte en te Siegen in Duitsland belandde waar ikzelf als balling werd geboren.

Een harde tijd werd het voor vader en moeder, die er elf jaar verbleef en eerst in 1588 als weduwe naar een bevrijd Antwerpen terugkeerde. Uit de daarop volgende jaren herinner ik me hoe ik met haar herhaaldelijk Antwerpens kerken maar vooral Sint-Jacob bezocht.

Slechts even hoef ik mijn ogen te sluiten of weerom zit ik aan haar zijde op een Goede Vrijdag in het schemerduister van deze kerk en beluister met haar het droeve gezang dat haar voorkeur had ‘Stabat Mater dolorosa juxta crucem lacrimosa dum pendebat filius...’

Gezang een tijdje op voorplan

Ru. - Toen Moeder zaliger in 1608 overleed, was ik 31 jaar. Acht jaar had ik in Italië als hofschilder vertoefd bij de Hertog van Mantua van waaruit ik herhaaldelijk Venetië, Genua, Florentië, Milaan en ook Rome bezocht. Na mijn terugkeer in de Scheldestad sloot ik er steviger dan ooit vriendschap met Antwerpens burgemeester Nikolaas Rockox. Geen dag haast gaat er voorbij of hij brengt mij een bezoek en toont mij zijn uitzonderlijke belangstelling voor mijn werk.

Nikolaas Rockox, een trouwe, rondborstige burgervader met wie het goed is een beker te drinken en te praten over het wel en het wee van zijn stad...

Begeleid door een page verschijnt N. Rockox, die Rubens als volgt groet:

Ro. - Antwerpen groet U Pietro!

Ru. - En ik groet Antwerpen, Nikolaas!

Ro. - Pietro... Paulo Rubens!

Of is het na twee jaren terug uit Italië weerom Pieter geworden?

Ru. - Zoals U verkiest burgervader!

Pieter in Vlaanderen!

Pedro in Spanje!

Peter in Engeland!

Pierre in Frankrijk!

Peter in Duitsland en...

Pietro in Italië!

Ro. - Maar overal dezelfde Rubens!

Ru. - Op de voornaam komt het tenslotte niet zo erg aan!

Ro. - Zeggen we te Antwerpen in elk geval maar Pieter!... Peter-Pauwel, ook een voornaam die het nog eeuwen zal doen, vooral na uw terugkeer te Antwerpen waar we U niet graag opnieuw naar Italië zagen vertrekken.

Ru. - Gij zelf Nikolaas weet maar al te best wat Italië voor mij heeft betekend en nog betekent. In het zonnige Zuiden ontdekte ik de schittering van Michel-Angelo, Titiaan, Caraviggio, Tinloretto, Rafaël en zovele andere reuzen die mij letterlijk en figuurlijk hebben betoverd...

Ro. - In zoverre zelfs dat men de Vlaamse Rubens wel eens verwijt al te zeer te Italianiseren!

Ru. - Best mogelijk, burgervader, dat dit ook werkelijk zo is! Voor goede leermeesters echter hoeft men zich niet te schamen!

En zeker niet wanneer het bovendien Italianen zijn!

Ro. - Hoewel ook uw vroegere Vlaamse leermeesters niet mogen worden onderschat! Heel in het biezonder denk ik hier o.m. aan Otto van Veen of zo U zijn naam liever verlatijnst hoort, Otto Venius!

Ru. - Volkomen met U eens Nikolaas. Vergeet echter niet dat ook Venius naar Italië trok en er heel wat leerde...

Ro. - Als ik U steeds weer hoor dwepen met Italië, om over Rome maar liefst te zwijgen, vraagt Antwerpens burgervader zich wel eens af of gij dan werkelijk de stad der Sinjoren boven alle andere als uw bestendige verblijfplaats hebt gekozen.

Ru. - Dàaromtrent, bestaat niet de minste twijfel. Reeds vorig jaar liet ik U mijn brief lezen die ik schreef aan mijn vriend Faber, de Duitse geneesheer die nog steeds te Rome woont en samen met allerlei kardinalen en hoogwaardigheidsbeklèders alles in het werk stelt om mij weer binnen de wallen van de Eeuwige Stad te voeren. Lees en herlees, bij voorkeur luidop, de enkele

regels die hier geschreven staan...

Ro. - *(leest fragment uit brief)*

'Ik heb nog niet beslist of ik in mijn eigen land zou blijven of voor altijd terugkeren naar Rome, waar ik onder de gunstigste voorwaarden word uitgenodigd. Ook hier laat men niets onverlet om me hier te houden met alle soorten vleierijen.

De aartshertog Albrecht en de Hoogedele Infante Isabella hebben brieven doen schrijven om er mij toe aan te zetten in hun dienst te blijven. Hun aanbiedingen zijn zeer mild, maar ik heb weinig lust om opnieuw een hoveling te worden. Antwerpen en zijn burgers zouden me voldoening geven zo ik vaarwel kon zeggen aan Rome.

De vrede, of liever, het bestand voor vele jaren zal ongetwijfeld worden gesloten en men gelooft dat tijdens deze periode ons land zal heropbloeien...'

Ru. - *(onderbrekend)*

Wat inmiddels langzaam maar zeker geschiedt. Het Twaalfjarig Bestand tussen Noord en Zuid werd vorig jaar gesloten. Wat ik gedroomd heb, wordt werkelijkheid! Alom in de stad dienen verwoeste of beschadigde kerken heropgebouwd of hersteld. Vooral de Jezuïeten laten niet af en blijken zowaar Roomse hemelbestormers! Belangrijke bestellingen voor kerken en herenwoonsten overrompelen mij...

Waarom dan naar Rome vertrekken wanneer mij Antwerpen al biedt wat ik wensen kan...?

Ro. - Zo hoor ik het graag Pieter! De zoon van Jan Rubens, eens Antwerpens stadsekretaris, hoort hier thuis!

Ru. - Bovendien droom ik van een woonst op de Wapper die ik weldra zal kunnen betrekken, een huis vol ruimte en licht waar het heerlijk zal zijn te werken en mijn leerlingen op te leiden...

Ro. - Waardige leerlingen die op hun beurt ooit meesters worden: Frans Sneyders, David Teniers, de 'Fluwelen' Bruegel, Cornelius Devos enz., enz., om vooral de jonge, onstuimige Antoon Van Dyck niet te vergeten!

Ru. - Een huis waar ik bovendien ook mijn hooggeleerde vrienden waardig ontvangen kan al wordt het wel nooit een huis, Nikolaas, als uwe..., 'De Gulden rinck' in de Keizerstraat waar al wat naam heeft in Antwerpen samenkomt geleid door Mecenas Cornelius Van der Geest, deken van het hoofdambacht der Meerseniers...

Ro. - Maar bovenal bewonderaar van Rubens, wat hij nog onlangs bewees toen op zijn aandringen door de kerkmeester van Sint-Walburgis en niet door die van Ons-Lievevrouwe bij U een 'Kruisoprichting' werd besteld.

Ru. - Een opdracht, Nikolaas, die ik beslist als een der heerlijkste beschouw die ik tot heden ontving...

Een drieluik waarvan ik hoop dat het Sint-Walburgis tot ere zal strekken...

Ro. - Een opdracht waarvoor ik vermoed dat reeds een aantal schetsen bestaan... Want ook dàárvoor ben ik gekomen.

Begeleid door een page verschijnt Cornelis Van de Geest die gewoon onderbreekt:

Dan treffen we het samen uitstekend, burgemeester! Als ik dan even mee mag kijken.

(reiken elkaar de hand)

Ru. - Deken Cornelis Van der Geest! Wees welkom! Beter gekomen kon het niet!

Co. - *(tot Rubens)*

En... waarde Meester, wat valt er mij te melden inzake de opdracht U door de Meerseniers gegeven...

(tot Rockox)

Het onderwerp is Rubens best bekend: een 'Kruisoprichting voor de Sint-Walburgiskerk', een drieluik met het middenstuk groot 4,60 m × 3,60 m, de zijluiken 4,60 m bij 1,50 m.

Ru. - *(licht schertsend)*

Om juist te zijn 4,62 m!

Ro. - Die laatste 2 rekent Pietro Paulo Rubens er beslist niet bij...

Ru. - En zelfs de schetsen zijn begrepen in het bedrag!

Co. - ...groot 2.600 gulden

Ru. - inbegrepen!

Ro. - Het hoofdambacht der Meerseniers streeft hier beslist de Kolveniers voorbij die lange tijd reeds 'dromen' van een opdracht, Pieter, maar bij gebrek aan zulk bedrag wel even moeten wachten...

Co. - Ook hier gelde de leuze, burgervader, dat Rome evenmin als Aken op één dag zijn gebouwd!

Maar kom, laat ons kijken, Meester Pieter, hoever het met de schetsen staat en hoe het groeit in zijn geheel...

(Een getormenteerde Passiemuziek breekt los na enkele ogenblikken op de achtergrond)

Ru. - Sinds ik die opdracht kreeg, breken uit mij de lijnen los in aards en bovenaards geweld...

(Rubens toont langzaam één na één de schetsen die hij als volgt kommentarieert)

Ru. - Te midden van het drieluik rijst het Kruis met Kristus God en Mens niet 'Sicut vermis', 'als een worm' maar, alle geseling ten spijt, als een machtig heerser.

In geen geval een afgetakelde Kristus, maar ook nà de tocht naar Kalvarie een mens met bovenmenselijke kracht. Een vastgespijkerde Heiland waarvan het kruis niet eens door zeven stoere kerels kon worden opgetild maar een geharnast krijger ter hulp dient te snellen...

Ro. - Alvast een niet-alledaagse en nog minder traditionele kijk op het klassiek overgeleverde Kalvariegebeuren.

Co. - Een wel erg bewogen afwijken van de gotische, bleek uitgemergelde Kristusfiguren van de Kalvarietaferelen uit heel wat onzer kerken en abdijen.

Ru. - Maar juist dàarom een eigentijdse Kristus als zinnebeeld van het alom opnieuw opbruisende Roomse leven, een Kristus die zoals zovele steden en dorpen in Vlaanderen gegeseld en gemarteld tijdens een krankzinnige godsdienstoorlog, weet dat uit de gruwelijkste dood het stralendste leven opbloeien zal...

Een doek met beulsknechten en krijgslieden die de tronies dragen van hen die ik zelf in deze stad heb ontmoet.

(wijst enkele figuren aan)

Een worstelaar woonachtig aan de havenkant, een farizeeër uit de koopmanswereld van deze stad, een wachter op de Antwerpse wallen die de hoorn blaast als er onraad blijkt op de Schelde...

Ro. - Gestalten waarvan ook ik er meer dan één meen te herkennen...

Co. - Alleen de hond, Meester, gans onderaan uw schets blijft me een raadsel!...

Ru. - Gewoon een zinnebeeld bij dit helse of beter nog ‘hondse’ gebeuren! Blaft inderdaad de haat van de mens niet als een razende hond de God-Mens aan?... Ook hem wou ik zien als getuige bij het van spieren doorwervelde tafereel op Kalvarie...

Ro. - Een schets en eerlang een schilderij waarvan sommige boze tongen alvast zullen beweren dat zij wellicht al te Italianiserend zijn en te zeer gelijken op de gespierde wereld van Michel-Angelo en Titiaan.

Ru. - Een bewering die bovendien gedeeltelijk steek houdt! Waarom U inderdaad verbergen dat beiden, òn Michel-Angelo èn Titiaan, me nog steeds in hun ban houden? En toch vecht ik me langzaamaan los uit hun al te forse greep en wil ik, eens het drieluik beëindigd, bewijzen dat de Italiaanse Rubens alweer een heel stuk Vlaamser is geworden.

Co. - Daaraan twijfelt geen Antwerpenaar, Meester!... Maar wat met de zijpanelen?

Ru. - Ook die worden eerstdaags ruimer geschetst. In kleinere omvang staat hier de groep die ik op het linkerpaneel voorzie, reeds vluchtig uitgetekend.

Co. - *(kijkt naar klein schetsboek)* Veeleer een beeld vol droefheid, verbijstering en angst.

Ru. - Bovenaan de Moeder der Smarten met naast Kristus de lievelingsleerling Sint-Jan, de evangelist. In het midden een rouwende Magdaiena omgeven door opgeschrikte en treurende vrouwen. Onderaan een moeder met huilend kind die als verstard toekijkt naar het barbaarse Kalvariegebeuren.

Ro. - En wat met het rechterpaneel?

Ru. - *(toont opnieuw grote schets op schildersezel)*

Hiervan, goede vriend, werd reeds een ruim deel uitvoeriger geschetst.

Een tafereel dat mij persoonlijk biezonder lief is. Twee romeinse ruiters te paard waarvan de honderdman mijn eigen schitterende grijs-witte schimmel berijdt...

Ro. - Een prachtpaard, Pieter, dat het levende dier dat ik ken alvast evenaart!

Ru. - Terzij de twee moordenaars die door een krijger mee naar hun kruis worden gesleurd.

Co. - Nu ik dit heb gezien, Meester, weet ik voldoende en hoef voorlopig niet eens de inhoud te kennen der beide gesloten luiken...

Ru. - Hoewel ook die me reeds duidelijk voor de geest staan en de gestalte verheerlijken van vier heiligen. Links Sint-Eligius, de hemelse Smid ons bekend als Antwerpens eerste zendeling, naast Sint-Walburgis waarvan beweerd wordt dat zij beiden als kluizenaars in de krocht van de oude Antwerpse Burchtkerk zouden hebben verbleven.

Ro. - Beslist twee heiligennamen die binnen de wallen onzer stede nog immer wonderbaar klinken...

Ru. - Waarnaast ik op het rechter gesloten luik de beeltenis voorzie van Sinte-Katarina met palmtak en zwaard evenals die van Sint-Amandus die in het oude Antwerpen de eerste kerk bouwde.

Co. - Waarbij we rustig, Meester, uw schitterend drieluik kunnen sluiten. Tenslotte voel ik me uitzonderlijk tevreden de kerkmeesters van Sint-Walburgis en de Meerseniers vanavond nog te kunnen melden dat de beslissing U de opdracht te geven tot het schilderen van een ‘Kruisoprichting’ in veilige en geniale handen ligt!

Ro. - Iets wat ook Antwerpens burgervader alleen maar beamen kan...

Co. - Nog één vraag, Meester, voor mij een goddelijke dienst wacht in Sint-Walburgis. Wanneer denkt U het door ons bestelde drieluik volledig afgewerkt te zien?

Ru. - Indien vrede en rust in onze goede stede Antwerpen, zoals ten huidigen dage, blijven heersen, beloof ik U het afleveren van het drieluik ten laatste tegen volgend jaar tussen Palm- en Passiezondag.

Co. - Een heerlijke dag wordt het, Meester, waarop uw drieluik triomfantelijk langsheen de vijfentwintig marmeren treden van Sint-Walburgis tot voor het hoogaltaar zal worden gedragen.

Een onvergetelijke wijding waarbij ik in gedachten reeds de Passiekoralen hoor zingen van onze eigen Fiaminghi waarvan de toonkunst zich, samen met uw roem, vanuit Vlaanderen en Italië over gans Europa verbreidt.

Terwijl het drietal heengaat weerklinkt een grootse Passiemuziek.

Even is het hoogkoor verlaten en schittert alleen het gouden palet aan de schildersezel.

Daarop verschijnt in purperen pull met zwarte broek een eigentijdse kommentator die de bindtekst leest der drie onderscheiden delen.

In de hand houdt hij het grote boek 'De Kathedraal van Rubens' van Mgr. Van Brabant waaruit hij het volgende leest...:

K. - En Rubens hield woord!

Anno 1612 bleek het drieluik 'De Kruisoprichting' beëindigd en luisterrijk boven het hoogaltaar van Sint-Walburgis opgehangen... Het schilderij wekte bewondering en kontestatie...

Met nog 33 Rubensschilderijen en zoveel andere kunstwerken uit Antwerpse kerken, kloosters en openbare gebouwen, werd het in 1794 door de Commissarissen der Franse Republiek als oorlogsbuit naar Parijs gevoerd. In 1815 kwam het terug naar Antwerpen.

Maar ondertussen was de tot een tolhuis ingerichte Sint-Walburgiskerk deerlijk afgetakeld en als parochiekerk afgeschreven. Zij zou weldra afgebroken worden. Het drieluik werd als passende tegenhanger van de 'Kruisafneming' door de Regering van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden aan de kathedraal in bewaring gegeven. Na een restauratie kreeg het in 1856 de huidige opstelling in de noorderkruisbeuk.

K. - *(sluit boek)*

Maar keren wij terug naar de 17e eeuw en vernemen wij van Meester Pieter-Pauwel Rubens zelf hoe tussen 1612 en 1614 het tweede drieluik 'De Kruisafneming' ontstond.

Kommentator weg - Einde eerste tafereel

Nota van de schrijver:

De kunsthistorische gegevens verwerkt in de evokatie 'Rubens in de Kathedraal' werden ontleend aan de twee monumentale werken 'Rubens en zijn eeuw' door F. Baudouin (uitg. Mercatorfonds) en 'Onze-Lieve-Vrouwkathedraal van Antwerpen' door Mgr. J. Van Brabant (Jubileumuitgave V.T.B.)..

Lier Sint-Gummaruskerk: triptiek van Sint-Franciscus van Assisi

Lier, St.-Gumaruskerk, Franciscus, Clara.
1618 Paneel 181 × 64 cm - Rubens - Eerste koorkapel noord

Beschrijving Zijluik rechts: H. Clara

De Heilige, knielend, met bruine pij en witte halsdoek, omklemt met beide handen een monstrans (de lunula is door rechtstaande engelen omlijst). Het wijst op een episode uit haar leven: zij dreef de Saracenen die het klooster van San Damiano aanvielen, op de vlucht door het tonen van de H. Hostie.

Zijluik links: St.-Franciscus van Assisi ontvangt de Stigmaten

Knielend, met open armen ontvangt de heilige de wondertekens verbeeld door een stralenbundel, die echter niet naar de vijf wonden is gericht. Ook het kruis met Serafijn ontbreekt. Op de rugzijde van zijn pij werd een brede lap stof in lichtere kleur geschilderd. Is het een zinspeling op de opdrachtgevers die kleermakers waren? Beide luiken hebben een achtergrond met lichtopklaring aan de onderkant.

De twee buitenluiken te Lier

Links: **Het Visioen van de Engel**
Een vioolspelende Engel verschijnt aan de boetende Heilige. Op de vloer liggen de ingrediënten van zijn karig eetmaal.
Rechts: **Ander Visioen**

De Heilige van Assisi staat voor een altaar met een lam aan zijn voeten.
Beide achterzijden zijn vermoedelijk werk van een latere hand.

Het verdwenen middenstuk:

Maria legt het Jezuskind in de handen van Franciscus

181 × 157 cm. Paneel Museum van Dijon Maria met een voet op een trede staande reikt haar Kind aan, dat naar zijn Moeder omkijkt.

Geschiedenis en oordeel

De triptiek werd door het Kleermakersambacht in 1618 voor hun altaar besteld. Het kostte 400 gulden, d.i. minder dan een vierde van de prijs der grote altaarstukken. Zo kan men best begrijpen dat, buiten de tekening van het ontwerp, en het poezelig Kind Jezus en de keurige handen (bij Rubens en Van Dijck altijd zeer verzorgd), alsook een paar toetsen op de vleespartijen, de Meester er niet veel tijd aan besteedde. Ter vergelijking weze vermeld dat Rubens aan zijn vriend de eminente portretschilder Sustermans, die in Florintië woonde, een schilderij met hetzelfde onderwerp verkocht, ditmaal voor de som van zeshonderd gulden. De triptiek verhuisde in 1794 naar Parijs. In 1809 schonk Napoleon het beste stuk, het centraal paneel, aan het museum van Dijon. Het werd in 1909 door een kopie van E. Wouters vervangen. In 1816 hernamen de zijluiken hun plaats in de kerk.

Het geheel is atelierwerk met een laatste toets van de Meester. Het gelaat van St.-Clara is wel het minst rubeniaans. Is het misschien totaal overschilderd?

In 1932 werden de luiken, in erbarmelijke toestand verkerend, aan de Antwerpse antiquair-restaurateur A. Van den Broeck toevertrouwd.

Het oordeel van Max Rooses klinkt wellicht wat al te streng: ‘Pauvre peinture de fabrique, expédiée à la hâte...’ (O.c. 256).

De rijke Collegiale Kerk bezat nog een tweede triptiek van Rubens, nl. *De Marteling van Sint-Joris,* geschonken door het Lierse Gild van de Boogschutters. Het geroofde middenstuk siert het Museum van Bordeaux.

Mechelen O.-L.-Vrouw-over-de-Dijle: de wonderbare visvangst

Mechelen, O.-L.-Vrouw-over-de-Dijle: de wonderbare visvangst.

Paneel 301 × 285 cm (middenstuk) - Zuiderkruisbeuk
Datum 1619 - P.P. Rubens

Beschrijving middenstuk: De wonderbare visvangst

Op de voorgrond spannen drie kloeke vissers zich in om de rijke buit aan wal te brengen. De voorste trekt vanop het strand met herculische kracht het zeel van het net tot zich. Hij is geschoeid met hoge waterlaarzen en draagt een scharlaken visserstrui. Vanuit de boot pogen twee makkers hem te helpen. Hun naakte ruggen werpen een brede lichtbundel op het voorplan. Op de voorsteven boven hen, drukt een makker met al zijn macht op de roeispaan die het vaartuig aan wal moet brengen. Links in het halfduister beijveren zich ook twee mannen om het scheepje te meren.

Op de achtersteven schilderde Rubens het hoofdgebeuren. Een knielende Simon Petrus met tranen in de ogen en de rechterhand op de borst, onthutst door het wonder der visvangst, buigt smekend voor Christus die hem geruststelt. Het is de plastische vertaling van het evangelievers: ‘Heer, ga van mij weg, want ik ben een zondig mens’ (Luc. V. 9).

De schippers en vissers zijn aan de levende werkelijkheid van de Scheldekaai ontleend, mannen van hard labeur, gebruinde lijven en ruige baarden. Daartegenover rijst in zijn imponerende gestalte, in donkerrode mantel gehuld, de figuur van de Zaligmaker, die Simon Petrus van zijn ontzettende schrik bevrijdt: ‘Vrees niet! Voortaan zult gij mensen vangen’ (Luc. V, 10).

Heel het paneel geeft een trouwe weergave van het evangelisch verhaal. Feitelijk zijn twee gebeurtenissen tot één tafereel herleid.

Dit procédé van groepering komt vaak in het werk van Rubens voor.

De zijluiken rechts: Tobias met de Engel

Paneel 301 × 106 cm.

De jonge Tobias houdt een grote vis, zopas uit het water getrokken, bij de kieuwen vast en ziet ondervragend naar de Engel op. De hemelse bode Rafaël, met ontblote schouder, buigt neder en richt zijn wijsvinger naar het dier. Wij lezen in het Boek Tobias, kap. V: 'Grijp de vis bij de kieuwen en trek hem op het droge. Neem de ingewanden eruit met zijn hart, lever en gal; die zullen dienen tot medicijn...'. De Engel met witte vlerken is omhuld in een gele mantel; de jongeling draagt een donker wambuis.

Zijluik links: De Cijnspenning

Petrus houdt een vis bij de kieuwen vast en toont aan de omstaande apostelen het muntstuk dat het dier heeft uitgespuwd. Het is de vertolking van het woord des Heren: 'Ga naar het meer (van Tiberias), werp een angel uit en de eerste vis die gij bovenhaalt, pak hem en als gij zijn bek opent zult gij een stater vinden. Daarmee kunt ge onze belasting betalen' (Mat. XVII, 27).

Buitenwanden der zijluiken
Rechts: Sint-Andries

Rechtstaande personage die het 'X-kruis' omklemt, gekleed in brede paarse mantel. Boven is het Sint-Andrieskruis tussen vlammen geschilderd.

Links: Sint-Petrus

Zelfde houding als hierboven met toga die niet volgens de antieke mode in plooien om de schouders is geslagen. Boven hem gekruiste sleutels en tiara.

Zonder twijfel zijn de zijluiken atelierwerk, maar naar tekening van Rubens.

Geschiedenis en lotgevallen

De wordingsgeschiedenis van de polyptiek is ons door het archief wel bewaard: de eerste onderhandelingen, de bestelling en de afrekening samen met een bezoek van Rubens ter plaatse. Het gaat om een gift van het Ambacht der Visverkopers van het door zovele armen van de Dijle doorkruiste Mechelen. Reeds in de 16e eeuw bezat

het op dezelfde plaats in de kerk een muurschildering, welke tijdens de grote restauratiewerken werd blootgelegd (1945-1968). Alleen de omlijsting in renaissancestijl is bewaard, maar het middenstuk was niet meer te ontcijferen.

De beslissing tot vernieuwing dateerde al van 1613-1614. Op 9 oktober 1617 kwam Rubens naar Mechelen, bestudeerde de juiste ligging en de lichtinval ter plaatse en kwam met de deken en de meesters van de Visverkopers overeen in de Herberg 'Den Helm'. Kort nadien volgde de bestelling en een leveringscontract voor de som van 1600 gulden, vermoedelijk na het voorleggen van een olieverfschets die niet bewaard is gebleven. Ongeveer achttien maanden later werd het omvangrijk ensemble van circa vier meter hoog in de Scheldestad ingescheept. Het omvatte niet alleen de triptiek, maar ook een drieledige predella. Inderdaad de Meester concipiëerde een altaarstuk in zes panelen, waarvan helaas de drie onderste voor Mechelen verloren gingen.

De ontbrekende predella

De drie panelen maten 75 op 40 cm.

In het midden was een Kruislievenheer afgebeeld, die bij de roof van het Frans bewind is verloren gegaan. Het kruis paste liturgisch bij elk altaar waar de mis wordt opgedragen.

Op het linker paneel schilderde Rubens het onstuimig toneel van *Jonas,* die om het tempeest te bedaren door de medevarenden in zee werd geworpen als prooi voor een gapend monster (Boek Jonas 1, 1-16).

Rechts een kalmer onderwerp, de *Wandelende Christus* op de baren van het meer van Tiberias, die de hem tegemoetkomende Petrus, in verdrinkingsgevaar, uit het water optilt.

Tijdens de roof van 1794 werden deze panelen vanuit Parijs naar Nancy (Lorreinen) gestuurd, waar Napoleon een nieuw museum plande.

Herstellingen

Na de terugkeer uit Parijs in 1816 onderging 'de Visvangst' een voorlopige behandeling, want de meer dan zestig Rubensen, naast zoveel andere stukken van Vlaamse meesters, waren erg gehavend door het transport op slechte wegen, ongeveer veertien dagen heen en zovele terug. In 1875 werd de retabel onder handen genomen door De Heuvel en De Brou en in 1901 door Maillard. Uiteindelijk bij de grote werken van herstel en wederopbouw der kerk had een wetenschappelijke behandeling plaats door L. Bosmans, zowel voor de drager in hout als voor het kleurpigment.

Iconografie

De Wonderbare Visvangst heeft Rubens omlijst in heel wat vis- en watertonelen aan de Bijbel ontleend: uit het Oude Verbond Jonas en Tobias; uit de Evangeliën naast de Visvangst, de Schuldbekentenis van Petrus, de Cijnspenning, en op het ontbrekende voetstuk Christus die op de baren wandelt. Werd de keus van de taferelen aan de

schilder vrij gelaten? Legden de opdrachtgevers hem een vast bepaald programma op? Of stond een theoloog hem bij als geestelijk adviseur? Al vragen zonder antwoord, zoals voor de meeste opdrachten van godsdienstige werken tijdens zijn veertigjarige carrière.

Oordeel

De compositie van het middenpaneel lijkt wel een uitblinker. Men bemerke de soepele toepassing van de diagonaal rechts naar links. De parallelle lijn van de gelaarsde man op het strand met de naakte bejaarde die het net tot zich trekt, wordt door de derde rechtstaande visser verzacht, om, even onderbroken door de gestalte van de bootsman met de roeispaan, zich in het halfdonker op te lossen. Deze opstelling is geen toeval maar de vrucht van een geniale ziener.

De twee naakte lijven, gebronzeerd bij de oudere, maar van een warme blankheid bij de rechtstaande jongere, scheppen een zonnige lichttoets en tevens een rustpunt in het diepteperspectief.

Opvallend is ook de achtergrond: een opklarende hemel, wit en blauw, rond Christus de Lichtbrengende Verlosser, in tegenstelling met de donkere wolken, waarin de mensheid zich uitzichtsloos aftobt.

Niettegenstaande het geweld van de krachtinspanningen op het voorplan blijft de eindindruk toch rustig en sereen.

Wie oog voor kleur heeft, wordt getroffen door de delicate tinten der vleespartijen, contrasterend met de beide rode vlekken, door opzettelijk weinig plooien gestoord.

Even uitmuntend is het zacht koloriet van het Jonaspaneel.

Eugène Fromentin, middelmatig Franse schilder (1820-1876) maar een fijnbesnaard kunsthistoricus, bestudeerde van dichtbij de triptiek tijdens de herstelling van 1875.

Alhoewel hij toegeeft dat Rubens volmaaktere werken schiep, stort hij zijn bewondering uit in vijftien bladzijden van zijn ‘Les Maîtres d'Autrefois’ in dithyrambisch proza. Hij waardeert de grote stijl van Rubens in het concept van zijn geest, de scherpte van zijn oog en de snelle vaardigheid van zijn hand, dit alles met een beperkte kleurengamma, maar met een zelfzekerheid die geen aarzelen kent.

Mechelen Sint-Janskerk: de aanbidding der koningen

Paneel 318 × 276 cm (middenstuk) - P.P. Rubens

Beschrijving Hoofdpaneel

De rechtstaande O.-L.-Vrouw biedt het Kind Jezus aan de knielende Koning die Hem een bordje met munten aanreikt. Ook de twee andere Wijzen buigen voor het Wicht. Zij dragen de ene een wijde rode mantel met goud omzoomd, de neger in een groen kleed getooid. Met zijn vijven op de voorgrond vormen deze personages een zachte lichtcirkel die van het Kind Jezus uitstraalt. Joseph staat in het schemerdonker. Hogerop kijkt het gevolg van dienaren met spannende aandacht naar het toneel met het Kind. Aan de bovenrand suggereren fakkeldragers dat het om een nachttoneel gaat en leggen aldus de nadruk op het licht dat van het onmondig Kind van bij zijn geboorte uitgaat.

Techniek

De kleurpigmenten werden regelmatig dun op het paneel gestreken. Het lichtuitstralend Kind Jezus wordt op geen andere Aanbidding van Rubens zo sterk benadrukt. Zou het een herinnering zijn aan ‘De Heilige Nacht van Correggio’ (ca. 1480-1534) uit het Museum van Dresden? Of mogen we nog hoger opklimmen naar het enig mooie paneeltje van de Noordnederlander Geertgen tot Sint-Jan (1467-1495) dat in de Londense National Gallery hangt? Dit lichteffect heeft hij nog versterkt door het Kindje te omkransen met een lichtzone.

De door de Vlaamse Meester geliefkoosde

Mechelen, St.-Jan-Baptist, Aanbidding der Wijzen.

diagonaaltechniek loste hij op met drie parallelle steeds klimmende lijnen, maar slechts discreet uitgewerkt door de degradatie van het kleurenspel.

In heel de compositie heerst een aristocratische, gedempte religieuze stemming, zonder heftige gebaren als in de meeste Driekoningenstukken. Aan de intiemste vriend van den huize op de Wapper, Balthasar Moretus, schonk hij, apart geschilderd, de drie busten van de Koningen. Op de Vrijdag Markt der Drukkerij gold het als een familietraditie dat de drie oudste zonen de doopnamen ontvingen van de drie Wijzen.

De zijluiken: Rechts: Sint-Jan in de Olie

Paneel 318 × 115 cm.

Achteruit gebogen leunt de martelaar tegen de olieketel. Een sluier bedekt zijn lenden. Reeds vatten twee beulen hem bij de voeten om hem in het vat te werpen. Op het voorplan wakkert een derde het vuur aan.

Heel de lichtschepping is op de naakte apostel geconcentreerd.

Met reden vraagt men zich af of Rubens het beroemde Schrijnwerkersretabel van de *Nood Gods* van de eerste grote stichter der Antwerpse school, Quinten Matsijs, dat in de kathedraal opgesteld was, met als zijstuk de Marteling van Sint Jan, niet aandachtig heeft bestudeerd. Van werkelijke beïnvloeding is toch geen sprake, alhoewel de beulsknecht die het vuur aanwakkert herinnert aan hetzelfde detail bij Matsijs.

Het gehele paneel met de naakte figuur in het midden is zeer verzorgd en onmiskenbaar eigen toets van de Meester.

Links: De Onthoofding van Sint-Jan De Doper

Een kleur- en lichtrijk paneel, waar het bloedend lijk van de Doper in sterk raccoursi op de voorgrond de diepteperspectief aanduidt. In het midden aanvaardt Salome door haar dienster begeleid, het hoofd van de martelaar uit handen van de beulsknecht. In een realistisch gebaar drukt deze met zijn voet op de borst van de gemartelde. Het toneel wordt door een fakkel verlicht vanuit de hoogte.

Achterwanden van de zijstukken Rechts: Sint-Jan te Pathmos

Zittende figuur met boek en reuzearend, zijn gewone attributen. Hoog in de wolken verschijnt de apokalyptische Draak. Traditionele voorstelling gebaseerd op het Boek der Openbaring dat het Nieuwe Testament afsluit.

Links: Het Doopsel van Christus

De naakte Heer met een sluier om de lenden staat met de voeten in het water van de Jordaan. Naast Hem giet de Doper water uit een schelp op zijn hoofd. Boven zweeft de Duif van de H. Geest. De traditionele engel met een handdoek ontbreekt. Rubens had

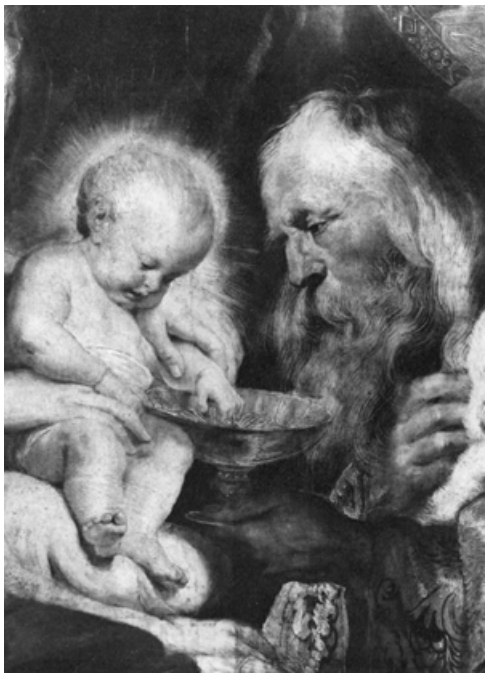

Mechelen, St.-Jan-Baptist, Aanbidding der Wijzen. Detail.

vroeger op een doek van Christus' Doop toch twee engelen geschilderd. Maar dat was in zijn Italiaanse periode, omstreeks 1604. Het reusachtige doek, erg beschadigd, bevindt zich in het Antwerps Museum. Deze twee buitenluiken werden door medewerkers naar een ontwerp van Rubens uitgevoerd, maar in de vleespartijen door hem hertoetst.

De Predella

Drie panelen 68 × 24 cm (het middenstuk, boogvormig, op doek?)

Middenstuk: **Christus aan het Kruis**

Op de achtergrond een zoneclips en een schematisch zicht op Jeruzalem. Dit schilderijtje beleefde een zonderlinge romantische geschiedenis. Op het ogenblik van de roof in 1794, wist iemand in het geniep de Kruislievenheer van Rubens te verwisselen met een kopie door Herreyns en hield het oorspronkelijke stuk voor zich. Op zijn sterfbed bekende hij het verkeerde van zijn goedbedoelde maneuver; hij schonk, via zijn biechtvader het werk terug aan de kerk, waar het zich nog bevindt (zie Rooses M., L'OEuvre, o.c. 1 222).

Zijstuk: **De Aanbidding der Herders**

Doek of paneel? 65 × 100 vm.

Museum Marseille.

O.-L.-Vrouw knielt achter de kribbe. St.-Jozef en vier herders en herderinnen (ene draagt een melkstoop op het hoofd, een rubeniaans motief). Lieflijk toneel. Twee niet parallelle diagonalen.

Zijstuk: **De Verrijzenis van Christus**

Museum Marseille.

De Heer met zijn victoriekruis stapt uit het graf, omgeven door een lichtgloed. De bewakers (een met harnas) zijn verblind en vluchten. In tegenstelling met het eerste zijstuk is hier de atmosfeer vol drukte maar toch echt rubeniaans.

Het is atelierwerk, door hem hertoetst. Zonderling feit: De Christus is op hout geschilderd, de twee andere stukken op doek. Zo is het te vinden bij Rooses (o.c. l. 218) als in 'Les Classiques de l'Art', Rubens (afb. 166). Zouden de panelen in Marseille op doek gebracht zijn? Alleszins een ongewoon procédé!

In de kerk te Mechelen zijn de twee zijluiken vervangen door twee stukken van Luc Franchoys (1616-1643): St.-Rochus en Ontmoeting van St.-Antonius, abt, en St.-Paulus, eremiet.

Geschiedenis

De retabel, triptiek en predella, werd door de parochie van de H.H. Johannes evangelist en Jan de Doper einde 1616 besteld en op 7 maart 1619 afgeleverd. Zoals meermaals gebeurde, werd de drager in hout op last van de opdrachtgever ineengeklikt en geplamuurd en zo aan Rubens overgemaakt. De overeengekomen som van 1800 gulden werd in schijven van 300 gulden afbetaald. Daar gegevens van die aard maar schaars tot ons zijn overgekomen, volgt hier de eindafrekening in 1624. De tekst luidt als volgt: 'Ick onderschreven bekenne in diversche payen ontfanghen te hebben, wt handen van Mynheer den Pastoor van St Jans kercke tot Mechelen, de somme van achtien hondert guldens eens tot volcomen betaelinghe van een autaertafel met deuren op de voorseyde kerckens hooghen autaer staende met myn handt ghemaeckt ende toirconde der waerheyt hebbe ick dese quittance met myn eijghen handt gheschreven ende onderteekent. Tot Antwerpen desen 12 Martii 1624. Pietro Pauolo Rubens.'

Deze laatste datum is niet zonder belang, want de totale afbetaling kwam goed van pas in deze dagen, als heel het atelier op

de Wapper gonsde van de koortsige bedrijvigheid om de reuzebestelling der Vierentwintig doeken voor de *Triomf van Maria de Medici* in het Palais de Luxembourg klaar te stomen. Bijna heel het St.-Lucasgild spande zich ervoor in.

In 1769 werd een marmeren altaar rond de polyptiek gebouwd; ook werden enkele ramen van het koor toegemetseld tot grote schade van de lichtinval. Dan kwam in 1794 de noodlottige opeising en twee jaar later de verzending naar Parijs, waarvan het stuk weerkeerde in 1815, om weer zijn oorspronkelijke plaats in te nemen. De predella schonk Napoleon aan Marseille.

De vele herstellingen der twee laatste eeuwen hebben de originele gaafheid van het meesterwerk pogen te redden.

De beste graveur van Rubens heeft het werk met zijn burijn op koper gebracht.

Oordeel

Het is wel geen eenvoudige taak dit altaarstuk op zijn juiste waarde in het oeuvre van Rubens in te schakelen. Een tiental keren heeft hij tussen de jaren 1609 en 1634 de 'Drie Koningen' gepenseeld, en het kan niet ontkend worden dat het telkens waardevolle scheppingen, geen replieken waren. Slechts een enkele maal gold het een bestelling voor een profane plaats: de ontvangstzaal van het stadhuis van Antwerpen (nu in het Prado te Madrid). In de meeste gevallen ontwikkelt het thema zich in de hoogte; dit formaat is best gerangschikt voor een hoogaltaar. De polyptiek van Mechelen is de enige die nog op zijn oorspronkelijke plaats hangt.

Hier volgt de lijst chronologisch gerangschikt der schilderijen over heel het continent verspreid:

Madrid, Prado 1610
Brussel, Museum 1615
Lyon, Museum 1618
Petrograd, Ermitage 1620
Antwerpen, St.-Carolus, plafond 1621, verbrand 1718
Antwerpen, Museum 1624
Mechelen, St.-Janskerk 1624
Parijs, Louvre 1627
Londen, Hertog van Westminster, 1634
Londen, Wallace Collection, olieverfschets van voorgaande.

Hun verscheidenheid pleit voor het genie van de schepper. Nu eens zit of staat Maria met het Kind in de linkerhoek, dan weer in de rechter. De meeste schilderijen zijn in de hoogte uitgewerkt, nu eens met os en ezel, of os alleen, dan weer zonder deze kerstnachtgezellen

die het Jesukind met hun adem verwarmen; nu eens met de traditionele antieke zuil, waar Maria in haar baringsnood tegen leunde, dan weer met de ruwe balken van de stal, evocatie van ontbering; nu eens met de begeleiding van vele omstanders, dan weer in devote intimiteit. Kortom er is goud, wierook of myrrhe voor ieders smaak! Zullen wij een ‘primus inter pares’ uitkiezen? In de ogen van de op decoratieve weelde ingestelde toeschouwer gaat de voorkeur naar de ‘Drie Koningen’ van het Antwerps Museum, een magistraal zeer kunstig gebalanceerde compositie en een geraffineerd kleurenspel. Wie droomt van een intiem tafereel met

Mechelen, St.-Janskerk, De Onthoofding van Sint-Jan De Doper.

religieuze inslag, waarvoor hij biddend kan knielen, opteert voor de polyptiek van deze Sint-Janskerk met de mooie lichtuitstraling die al de hoofdpersonages in één aanbidding omsluit.

Een zaak staat vast: alleen een genie is bij macht die herhaalde verscheidenheid te koppelen aan een zich steeds vernieuwende inspiratie. Het slotwoord is aan de

kenner en bewonderaar van Rubens, Eugène Fromentin: ‘De Drie Koningen van Mechelen kunnen wij aanzien als de uiteindelijke, vaststaande uitdrukking van het thema, en als een der schoonste schilderijen van Rubens in dit genre van werken met grandioze enscenering’.

Gent Sint-Baafskathedraal: het hoogaltaar

De roeping van de H. Bavo (1624). St.-Baafs, Gent.

Doek - 471 × 181 cm. - boogvormig - nu in Kapel XVII.
Datum 1624.
P.P. Rubens

Beschrijving

Bovenvak. Bavo in schitterende wapenuitrusting onder rode mantel, buigt voor twee bisschoppen met mijter en rijke koorkap, die hem welkom heten: Sint-Amandus, de apostelmissionaris en de abt van de Sint-Pietersabdij Floribertus. Vier monniken zijn aanwezig bij de ontvangst.

Benedenvak. De groep op de eerste treden van de trap steekt schril af tegen de weelde der gewaden en kledij van de verdieping. Hier knielen drie armen, een man en twee vrouwen met drie borelingskens, waarvan één aan moeders borst. Hun halve naaktheid werpt een scherp licht op het voorplan. Hiermee beoogde de schilder het diepteperspectief van het geheel te onderstrepen.

Boven de bedelaars buigt zich Bavo (?), een grijzende man, in donkere mantel gehuld en een gouden ketting om de hals. Twee edelknapen stellen hem het geld ter hand dat hij aan de armen uitdeelt. Naast Bavo staan drie rijk uitgedoste vrouwen. De voorste, een jonge dame, vermoedelijk zijn dochter Adeltrudis, ziet treurend op naar het toneel der bovenverdieping, waar haar vader zich aanmeldt in de abdij. Daar: twee gezellinnen pogen haar te troosten.

De opstap waar zij zich bevinden draagt het wapenschild van de Gentse bisschop Triest.

Opstelling

In geen enkele van Rubens' schilderijen in diagonaal opgesteld - hier zelfs in twee parallel lopende lijnen - is deze techniek zo opvallend, zo opzettelijk bedoeld. Wij wijzen ter vergelijking naar enkele voorbeelden: de beroemde Kruistaferelen der kathedraal van Antwerpen uit de jaren 1611 en 1614; uit het Brusselse Museum: De Marteling van de H. Ursula (1620), en deze van Sint-Lieven (ca. 1635); uit het Museum van Wenen: De Mirakelen van St.-Ignatius en deze van St.-Franciscus Xaverius (beide ca. 1620), naast de triptiek van Sint-Stefanus uit het museum van Valenciennes, de Rijke Visvangst der Mechelse O.-L.-V.-over-de-Dijlekerk en andere werken van grote dimensie.

Lotgevallen van het Altaarstuk

Het begint al met een vóórgeschiedenis. Bijna al de religieuze doeken van Rubens werden niet vrij maar op bestelling uitgevoerd. De opdracht van de Gentse bisschop Maes vinden wij terug in een olieverfschets

De H. Ignatius (1649). Jezuïetencollege, Brussel

die nu berust in de National Gallery van Londen. (Zie verder commentaar en afbeelding). Zij dateert vermoedelijk van 1612. Kort daarna stierf Maes en zijn opvolger gaf de voorkeur aan grote beelden in marmer en albast, die heel spoedig werden besteld aan de gebroeders Robrecht en Jan De Nole uit Antwerpen. Deze handelwijze stemde onze schilder zeer bitter. Hij schreef naar zijn beschermheer de Aartshertog Albrecht, een brief, herinnerde hem aan het 'dissegno colorito' (de schets van het Londens museum) dat hij hem had laten zien. Hij vroeg zijn bemiddeling in deze aangelegenheid. Wat ook gebeurde doch zonder gevolg (brief van 19 maart 1614). Gelukkig bleef het stenen retabel in de kathedraal onafgewerkt, zodat de opvolger van Van der Burch, Antonius Triest, het Rubensontwerp terug nam en liet uitvoeren. Het kwijtschrift is gedateerd op 27 september 1624.

Omstreeks 1702 verhuist het schilderij van het hoogaltaar naar de St.-Sebastiaanskapel, blijkbaar omwille van de sterk in het oog springende naaktfiguren op het voorplan.

In 1794 wordt het door het Frans Bewind geroofd, samen met 68 Rubensen uit kerken in onze gewesten. Restitutie heeft plaats in 1811 in Brussel, in 1817 in het stadsmuseum van Gent, om eindelijk zijn lange pelgrimage te eindigen in zijn oorspronkelijke plaats, de kathedraal, in 1825.

Het leven van Sint-Bavo
Historie en Legenden

De historiograaf Mgr. Dr. J. Van Brabant vat aldus de historisch gefundeerde gegevens samen: 'Als historisch vaststaand wordt algemeen aanvaard: zijn afstamming uit een edel Haspengouws geslacht, zijn rumoerige en lichtzinnige jeugd; de bekering na de dood van zijn echtgenote, dochter van graaf Adilio, allicht mede dank zij de invloed van zijn vrome dochter Adeltrudis; zijn boetpleging te Gent, waar hij in de geestelijke stand werd opgenomen door Sint-Amand, welke hij even vergezelde op diens missietochten. Tot hij zich in een cel terugtrok en na harde boete, drie jaren lang, zalig in de Heer zou sterven, getroost door zijn confrater Domlin, priester en kluizenaar te Torhout: zijn begrafenis in het Castrum te Gent.'

Zo luidt de geschiedkundige schets van het leven van Allowin, alias Bavo, een edelman, bekeerling en boeteling, monnik en kluizenaar. Hierrond zullen de 'Vitae' een krans van devote anekdoten weven. Feest op 1 oktober, sterfdag ca. 650.

Iconografie

De meerderheid der geschilderde voorstellingen leggen de nadruk op de heilige edelman Bavo die afstand doet van zijn goederen voor de armen, zoals in het Gentse doek en in het schilderij van Jan de Bray uit het diocesaan museum van Haarlem. De prent- en beeldhouwkunst verkiest de alleenstaande Ridder van hoge adel, omhuld in een hermelijnen mantel boven zijn wapenrok, en torsend een lange degen en scepter in de rechterhand. De andere draagt verschillende attributen als het model van zijn abdij, het kruis of een boek, als evangelieverkondiger. Vaak komt de valk voor, die vliegensgereed zijn vuist omklemt. Want een pittoreske legende vertelt dat de heilige van diefstal van een witte valk beschuldigd was; maar op het ogenblik van zijn terechtstelling daalde het roofdier uit de hemel naast hem. Allicht zinspeelt de gehuifde valk ook op zijn prinselijke afkomst, want de valkenjacht was aan hoge lui voorbehouden.

Zijn boetedoening komt zelden aan bod in de iconografie, al ligt zij aan de grond van zijn roem als heilige. Een kopersnede van omstreeks 1600 toont hem in de pij van een kluizenaar, knielend voor het kruis onder de blote hemel. Zonder twijfel is dit thema ontleend aan de vele afbeeldingen van de H. Hieronymus als boeteling uit de 16e en 17e eeuwen.

De verering

In Noord- en Zuidnederland werd hij in meer dan vijfentwintig parochies als patroonheilige gehuldigd, waartussen twee bisschopssteden Gent en Haarlem.

Hij wordt aangeroepen voor genezing van kinderziekten, vooral van kinkhoest.

Beoordeling

De Bekering van St.-Bavo van Gent behoort tot de Etagestukken in het Werk van Rubens, namelijk met een gelijkvloerstafereel en op de verdieping het hoofdgebeuren. Deze werken horen bijna allen een korte periode toe, tussen 1620 en 1625. Opvallend sterk beklemtoond vinden we deze schikking in werken als De Mirakelen van Sint-Ignatius en deze van Sint-Franciscus Xaverius, beide uit 1620 in het museum van Wenen; in het Sint-Rochuspaneel te Aalst (1623); in meerdere doeken van de 'Triomf van Maria de Medici', als het Portret aan Hendrik IV aangeboden, de Ontscheping te Marseille en Het Huwelijk te Lyon (1622-1624) of de niet gedateerde Triptiek van Sint-Stefanus in het museum van Valenciennes. De meest schitterende oplossing biedt de Heilige Maagd vereerd door Heiligen van de St.-Augustinuskerk van Antwerpen (1628).

Wel moet toegegeven worden dat de compositie in de hoogte zich opdringt voor hoogaltaren van onze gothische kerken met hun hoge gewelven. Heeft Rubens deze

wijze van opstelling uit Italië meegebracht, waar veelal de Madonna gezeten was op een marmeren verhoog of hoge sokkel? Alleszins gaf het hem voor religieuze of mythologische onderwerpen een graag uitgebate gelegenheid om de hemel te vullen met engeltjes of putti. Ongetwijfeld was zijn penseel op dat zwevend gezelschap verliefd.

Het Gents schilderij neemt een voorname plaats in het oeuvre van de meester in, alhoewel dertien herstellingen in de verleden eeuwen er niet in geslaagd zijn de oorspronkelijke gaafheid en pracht te redden.

Aalst Sint-Martinuskerk: het Sint-Rochusaltaar

Aalst, St.-Maartenskerk, Madonna.

Beschrijving hoofdpaneel
De Roeping als Patroonheilige

Paneel 399 × 260 cm. P.P. Rubens 1623 Zoals in de meeste altaarstukken van Rubens ontwikkelt het gebeuren zich in de hoogte, met de klassieke indeling in boven- en ondervak.

St.-Rochus als pelgrim gekleed met een paars schoudermanteltje, knielt voor de Zaligmaker die hem de pestlijders aanbeveelt. Links toont een engel in geel gewaad een tafeltje met het opschrift: *Eris in Peste Patronus* (U zult de Patroon zijn van de Pestlijders), waaruit klaar blijkt dat de benaming van het schilderij *De Voorspraak van St.-Rochus* onjuist is en moet vervangen worden door *De Zending* of *De Roeping*.

Een trap leidt naar deze hemelse tribune, afgesloten door een zware kroonlijst. Daaronder liggen, uitgestrekt op de met stro bedekte vloer, drie pestlijders, die halfnaakt smekend opzien naar hun schutsheilige. Zij worden rechts en links door twee helpers aangemoedigd. Zowel hun gelaat als hun uitgestrekte handen vertolken hun nood en hun vertrouwen.

De zijluiken
Links: St.-Rochus bij mirakel gespijsd

Paneel 100 × 70 cm.

De heilige als pelgrim zit met ontbloot been tegen een boom en ontvangt van een hond zijn dagelijks brood.

Atelier van Rubens, door hem ontworpen (?) en waar de meester de laatste hand heeft aan

gelegd, vooral in de vleespartijen.

Rechts: De dood van St.-Rochus

De stervende heilige wordt door een engel getroost in een kerker met twee halfnaakte gevangenen.

Atelier van Rubens, door hem bijgewerkt.

Boven het altaarstuk: Madonna met Kind Jezus

Paneel boogvormig; 150 × 70 cm.

O.-L.-Vrouw draagt een rood kleed en blauwe bovenmantel. Het Kind Jezus is naakt.

Atelierwerk door hem bijgewerkt. Dit stuk houdt geen rechtstreeks verband met het altaarstuk.

Het leven van St.-Rochus: historie en legende Hij werd geboren te Montpellier ca. 1350, schonk zijn goederen weg en trok als pelgrim naar Rome waar hij een drietal jaren verbleef. Op terugreis te Acquapendente verblijft hij er om de vele pestlijders der stad te verzorgen en te genezen. Zelf besmet, trekt hij zich in de woestenij terug om te sterven. Een engel bezorgde hem een waterbron en geneest hem. Dagelijks komt een hond uit een naburig kasteel hem een brood brengen. Na vele jaren keert hij terug naar Montpellier, maar wordt er niet erkend en als spion gevangen gezet. Hij sterft in de kerker.

Verering: Ten gevolge van de vele pestepidemieën der 15e eeuw wordt hij overal als genezer aangeroepen. Talloze broederschappen ontstaan, ook in onze gewesten: te Aalst (?), vooral in meerdere parochies van

Aalst, St.-Maartenskerk, H. Rochus. Detail.

Antwerpen, alsook processies op zijn sterfteverjaring (16 augustus). Sint-Jacobskerk bezat een kapel en altaar met een merkwaardig geschilderd retabel van 1517. Kontich bezit buiten de dorpskom een Leprozenkapel aan de Reepkenslei, waarvan het beeld van Mechelse makelij (ca. 1600) thans in het Museum berust.

Van het begin af komt St.-Rochus in mededinging met oudere pestheiligen, zoals St.-Sebastiaan en andere Noodheiligen, en wordt hij verdrongen door de Milanese St.-Carolus Borromeus. Toch was hij de enigste, met St.-Job, die door de kwaal aan de levende lijve werd aangetast.

Iconografie: Meestal komt hij in de sculpture voor: rechtstaande pelgrim die de wonde van zijn dij toont. Naast hem een engel en een hond met broodje in de bek.

Oordeel: Dezelfde ordonnantie in twee verdiepingen heeft de schilder hernomen in *De bekering van St.-Bavo* en in *De Mirakelen van St.-Ignatius* en nog in diezelfde jaren in *De Ontscheping te Marseille,* een der 21 stukken van Le Triomphe de Marie de Medici te Parijs.

Hij besteedde zijn beste zorg aan de drie pestlijders van de benedenverdieping. Dat Rubens over zijn werk tevreden was, bewijst de prent die hij ervan liet snijden door zijn knapste graveur sedert het vertrek van Vorsterman.

Het altaarstuk werd in 1794 door de Fransen geroofd, maar in 1815 teruggegeven.

Dr. J. Van Herck, Kontich

Aalst, St.-Maartenskerk, H. Rochus.

Rubensjaar 1577-1977

Tentoonstellingen

Didactische Rubenstentoonstelling

Aspecten van het leven en het werk van Rubens worden aanschouwelijk uitgebeeld door middel van kleurenfoto's, kaarten, tekstpanelen, e.a. als introductie tot en begeleiding van de andere manifestaties van het Rubensjaar.

Creatieve activiteiten zijn voorzien in samenwerking met de Dienst voor Jeugdvorming.

Inrichter: Stad Antwerpen
Plaats: Hessenhuis, Falconrui 53, 2000 Antwerpen
Data: 18 maart - 20 september 1977; alle dagen behalve de maandag
Openingsuren: 10-17 uur.
Toegang: kosteloos

Kunstwerken uit de eeuw van Rubens in Antwerpse kerken en kloosters

In Rubens' parochiekerk worden een aantal minder gekende kunstwerken, in hoofdzaak toegepaste kunst, uit Antwerpse kerken en kloosters uit de eeuw van Rubens tentoongesteld.

Inrichter: Stad Antwerpen
Plaats: St.-Jacobskerk, ingang Lange Nieuwstraat, 2000 Antwerpen
Data: 30 april - 19 september 1977, alle dagen
Openingsuren: nog te bepalen (mogelijk: iedere dag 14-18 uur)

Prenten naar P.P. Rubens

Plaats: Bank Brussel Lambert, grote hal van Zetel Antwerpen, Lange Gasthuisstraat 20, 2000 Antwerpen
Data: 2 mei - 1 juli 1977
Toegang: kosteloos

Rubens als boekillustrator

Voor de eerste maal wordt een overzichtelijke tentoonstelling ingericht waarin naast mekaar zullen getoond worden: originele tekeningen van Rubens, die als ontwerpen voor boektitels en boekillustraties bedoeld zijn, proefdrukken van prenten (soms met correcties van Rubens zelf), koperplaten, en tenslotte de prenten zoals ze in de boeken voorkomen.

Inrichter: Stad Antwerpen
Plaats: Museum Plantin-Moretus, Vrijdagmarkt 22, 2000 Antwerpen

Data: 7 mei - 4 juli 1977; alle dagen
Openingsuren: 10-17 uur
Toegang: kosteloos

Rubens nu: een begrip of een produkt?

De bedoeling is na te gaan in welke mate de figuur van Rubens en van zijn oeuvre na 400 jaar nog steeds voortleven en geassimileerd worden in ons hedendaags cultuurpatroon. Om dit in een tentoonstelling te visualiseren worden vooral werken getoond waarin hedendaagse Belgische kunstenaars thematisch of visueel refereren naar Rubens, en worden ook de diverse verschijningsvormen van Rubens en zijn werken in de actuele subcultuur belicht.
Inrichter: Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur
Plaats: Internationaal Cultureel Centrum, Meir 50, 2000 Antwerpen
Data: 7 mei - 12 juni 1977, alle dagen
Openingsuren: 10-17 uur.
Toegang: kosteloos

De relatie Rubens - Rockox

Door middel van prenten, brieven, documenten, kleurenfoto's, enz. wordt de vriendschap tussen Rubens en zijn beschermheer Nicolaas Rockox geïllustreerd. Deze burgemeester van Antwerpen was een kunstminnend man, mecenas en verzamelaar (bibliofiel, numismaat en antiquair).
Inrichter: Stichting Nicolaas Rockox v.z.w.
Plaats: Museum Rockox, Keizerstraat 12, 2000 Antwerpen
Data: juni - juli - augustus 1977 (precieze data nog te bepalen); alle dagen
Openingsuren: 10-17 uur
Toegang: kosteloos

De roem van Rubens

Naast de blijvende aandacht van kunstliefhebbers, wetenschapsmensen en literatoren, is er ook de verering van het gewone volk voor de figuur van Rubens, die het best tot uiting komt in de massale Rubensvieringen in de 19de eeuw. De tentoonstelling schetst de evolutie en de verschillende aspecten van deze verering.
Inrichter: Stad Antwerpen
Plaats: Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, Minderbroedersstraat 22, 2000 Antwerpen
Data: 18 juni - 25 september 1977; alle dagen, behalve de maandag
Openingsuren: 10-17 uur
Toegang: kosteloos

De mode in Rubens' tijd

De kern van de tentoonstelling wordt gevormd door een verzameling authentieke kledingstukken uit de eerste helft van de 17e eeuw, gedragen door zowel het volk, de burgerij als de adel, door diverse Europese musea in bruikleen afgestaan.

De expositie zal verder worden samengesteld uit iconografisch materiaal: schilderijen, prenten, fotovergrotingen; aan de hand daarvan worden enkele ensembles nagemaakt, die tijdens de tentoonstelling door mannequins zullen gepresenteerd worden.

Inrichter: Provincie Antwerpen

Plaats: Provinciaal Museum voor Kunstambachten ‘Het Sterckshof’, Hooftvunderlaan, 2100 Deurne

Data: 25 juni - 18 september 1977; alle dagen

Openingsuren: 10-17 uur zater-, zon- en feestdagen: 10-18 uur

dinsdagavond: eveneens 19-21 u 30

Toegangsprijzen: BF 40

BF 20 voor leden van jeugdverenigingen, militairen in uniform, gepensioneerden, leden van V.T.B. en Openbaar Kunstbezit

Rondleiding: BF 150

kosteloos voor scholen en jeugdgroepen, mits voorafgaande aanvraag

P.P. Rubens - schilderijen - olieverfschetsen - tekeningen

Deze grote Rubenstentoonstelling, kern van de gehele Rubensviering, omvat een 100-tal Rubensschilderijen en olieverfschetsen en een 60-tal tekeningen die zullen getuigen van de grote verscheidenheid van onderwerpen, die Rubens op een geniale wijze heeft uitgebeeld. Zij illustreren de ontwikkeling van Rubens' kunst, van zijn jeugd tot kort vóór zijn dood. Zij bevestigen het feit dat Rubens één van de belangrijkste vertegenwoordigers is van de kunst van zijn tijd, de Barok. Deze grote ‘kolorist’ is een van de zeldzame meesters die een harmonisch evenwicht bereikten tussen het realisme in de waarneming en de geïdealiseerde vorm. Een aantal werken van Rubens worden hier voor de eerste maal tentoongesteld. Deze tentoonstelling kwam tot stand dank zij de medewerking van tal van buitenlandse musea en van privé-verzamelaars, o.a. uit Canada, D.B.R., D.D.R., Denemarken, Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië, Nederland, Oostenrijk, Polen, Spanje, U.S.A., U.S.S.R., Zweden en Zwitserland.

Inrichters: Stad Antwerpen, onder de auspiciën van het Ministerie van Nederlandse Cultuur en met de efficiënte medewerking van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen.

Plaats: Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Leopold de Waelplaats, 2000 Antwerpen Data: 28 juni-30 september 1977; alle dagen Openingsuren: 10-17 uur. dinsdag-, donderdag- en zaterdagavond: 19u30-22 u Toegangsprijzen: BF 50, BF 30 in groepsverband.

Geneeskunde rond Rubens

De geneeskunde in Antwerpen stond in Rubens' tijd op hoog peil. Toen werd ook het *Collegium Medicum* gesticht.

Een evocatie van de geneeskunde uit dit tijdperk wordt gebracht bij middel van boeken, grafische voorstellingen, documenten en gebruiksvoorwerpen.

Inrichter: Koninklijke Geneeskundige Kring van Antwerpen
Plaats: Geneesherenhuis, Louizastraat 8, 2000 Antwerpen
Data: 1 juli-30 oktober 1977, alle dagen, behalve zaterdag en zondag
Openingsuren: 9-12 uur, andere dagen en uren na afspraak (tel. 031/33.37.00)
Toegang: kosteloos

Paradisus musicus - muziek uit Rubens' tijd

Deze tentoonstelling bestaat uit muziekdrukken en prenten uit Belgische verzamelingen. Ze omvat o.m. Antwerpse drukken van componisten uit Mantua en van Antwerpse componisten, evenals prenten die muziekuitvoeringen uit Rubens' tijd illustreren.

Inrichter: Stad Antwerpen
Plaats: Rubenshuis (leerlingenatelier), Rubensstraat 9, 2000 Antwerpen
Data: 31 augustus-16 oktober 1977; alle dagen
Openingsuren: 10-17 uur
Toegang: kosteloos

Juristen en rechtsleven ten tijde van Rubens

Op 15 oktober 1977 zal onder de Hoge Bescherming van Zijne Majesteit de Koning, het eeuwfeest gevierd worden van het gebouw van het Antwerps Gerechtshof. Deze viering wordt in het teken geplaatst van het Rubensjaar door het inrichten van een tentoonstelling.

Rubens zelf was trouwens nauw verbonden met de rechtswereld. Zijn vader was een jurist evenals de grootvader en vader van Isabella Brant.

Inrichter: Inrichtend Comité van het Eeuwfeest van het Paleis van Justitie van Antwerpen.
Data: Gerechtsgebouw, Britse Lei, 2000 Antwerpen
Data: 15 oktober-30 oktober 1977; alle dagen
Openingsuren: 9-17 uur (mogelijk ook 's avonds)
Toegang: kosteloos

Antwerpen Rubensstad

Ongetwijfeld zullen de vele toeristen die de tentoonstellingen bezoeken, van hun verblijf te Antwerpen gebruik maken om de meeste *werken van Rubens te bewonderen, die permanent in kerken en musea worden bewaard:* de indrukwekkende Rubensverzameling van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, de befaamde drieluiken en ‘De Hemelvaart van Maria’ in de O.-L.-V.-Kathedraal, het schilderij

in de grafkapel van Rubens in de St.-Jacobskerk, de drie panelen in de St.-Pauluskerk, de schilderijen en olieverfschetsen in het Rubenshuis en in het Museum Plantin-Moretus - twee historische gebouwen die een voorname rol in het leven van Rubens hebben gespeeld. Ook zullen zij niet nalaten een bezoek te brengen aan de Sint-Carolus-Borromeuskerk, voor dewelke Rubens ontwerpen tekende voor beeldhouwwerk en siermotieven. Vermelden wij ook dat in het museum van het Rockoxhuis, de onlangs gerestaureerde patriciërswoning van Nicolaas Rockox, enkele werken van Rubens bewaard worden.

Te Antwerpen heeft de kunstliefhebber de *unieke kans* om werken van Rubens te zien *in de gebouwen en in de omgeving voor dewelke ze werden geschilderd*. Hij treft er ook nog tal van monumenten en huizen aan die de meester zelf nog heeft gekend, terwijl het op andere plaatsen nog merkbaar is hoezeer hij zijn stempel op zijn milieu heeft gedrukt. Daarom ook werden *gesignaliseerde Rubenswandelingen* voorzien.

Het diamantjuweel in Rubens' tijd

In de eerste helft van de 17e eeuw komt de jonge diamantslijpkunst tot grotere verfijning en groeit het gebruik van diamant in het juweel dermate, dat men van een eerste bloeitijd van het diamantjuweel kan spreken. Een kleine doch ongemeen rijke verzameling van bijzonder somptueuze sieraden wordt uit meerdere Europese collecties bijeengebracht.

Inrichter: Provincie Antwerpen
Data: 22 oktober-20 november 1977; alle dagen
Plaats: Provinciaal Diamantmuseum, Jezusstraat 28-30, 2000 Antwerpen
Openingsuren: 10-17 uur op zater-, zon- en feestdagen: 10-18 uur
Toegang: kosteloos

Tentoonstelling te Brussel

Ook te Brussel zal in het kader van het Rubensjaar een tentoonstelling worden gehouden, gewijd aan de *Beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens in de Zuidelijke Nederlanden*.

Het is bekend dat Rubens ook de beeldhouwkunst heeft beïnvloed.

Daarnaast zijn nochtans ook andere richtingen in de sculptuur van die tijd merkbaar, die eveneens in deze tentoonstelling aan bod zullen komen.

Inrichter: Koninklijke Musea voor Schone Kunsten en Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel

Plaats: Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Regentschapsstraat, 1000 Brussel
Data: 15 juli-2 oktober 1977
Openingsuren:
Toegangsprijzen:

Reizende fototentoonstellingen

Werken van Rubens in Antwerps bezit Met de bedoeling vooral op plaatsen, in binnen- en buitenland, waar weinig of geen werken van Rubens worden bewaard, de kunst van de grote meester op een educatieve wijze beter te leren kennen, en tevens de aandacht op Antwerpen als Rubensstad te vestigen, werd een tentoonstelling van grote kleurenfoto's ingericht. Deze tentoonstelling wordt in een tiental exemplaren vervaardigd, teneinde ze in verschillende landen te kunnen laten circuleren.

Het initiatief kwam tot stand met de medewerking

De marteling van Sint-Lieven (1635). Jezuïetenkerk, Gent.

van Agfa-Gevaert N.V. De realisatie van het project werd toevertrouwd aan twee gespecialiseerde Antwerpse bedrijven: de Fotogravure De Schutter en Fotowerken Frans Claes.

Dank zij enkele grote bedrijven en firma's zullen een aantal exemplaren van deze tentoonstelling in het buitenland circuleren, waar ze getoond worden in musea, culturele centra, show-rooms van bedrijven, universiteiten e.a.

De provincie Antwerpen in Rubens' tijd Deze rondreizende tentoonstelling wordt ingericht door de Provincie Antwerpen. Een veertigtal documenten - prenten, schilderijen - die het landelijk aspect van de provincie Antwerpen en van het sociale leven uit de eerste helft van de 17e eeuw evoceren, worden fotografisch gereproduceerd in een soepel op te stellen tentoonstelling. Zij zal vooral de opvoeringen van het Reizend Volkstheater in de provincie begeleiden: Deurne, Sterckshof: 3-17 april; Mechelen, Hof van Busleyden: 22 april-8 mei; Westerlo, Gemeentehuis: 13-29 mei; Hingene, Kasteel d'Ursel: 3-12 juni; Mol, Zilvermeer: 5-21 augustus; Turnhout, Warande: 26 augustus-11 september; Lier, Vleeshuis: 16-25 september; Antwerpen, Arenberg: 29 september-16 oktober.

Klank- en lichtspel

Door middel van het gesproken woord, muziek en lichteffecten worden markante gebeurtenissen uit het leven van de kunstenaar en diplomaat in herinnering gebracht. Hierbij worden ook fragmenten uit Brieven van Rubens zelf ten gehore gebracht. De muziek, gekozen uit composities van de zeventiende

eeuw, onderstreept de sfeer die door de tekst wordt opgeroepen. De wisselende belichting accentueert eveneens de verschillende episodes, en geeft reliëf aan de voorgevel van de Sint-Carolus-Borromeuskerk, waarvan de versieringen grotendeels door Rubens werden ontworpen.

Het nodige wordt gedaan, opdat de bezoekers die het Nederlands niet machtig zijn, niets van het spektakel zouden missen.

Inrichter: Stad Antwerpen

Plaats: Hendrik Conscienceplein, 2000 Antwerpen

Data: 2 mei-1 oktober 1977; alle dagen

Aanvangsuren: mei: 21 u; juni-juli: 21u30; augustus: 21 u; september: 20u30 (bij invoering van het zomeruur aanvang telkens 1 uur later)

Toegangsprijs: BF 30; BF 20 in groepsverband

Toneelvoorstellingen

Buiten het normale repertoire van onze schouwburgen (van midden september tot midden juni) worden naar aanleiding van het Rubensjaar andere prestaties voorzien, die buiten de schouwburgen plaatsvinden. De aandacht wordt vooreerst gevestigd op:

Een reeks opvoeringen van ‘Elckerlyc’ door K.N.S. en Antwerpse theatergroepen

De keuze van dit middeleeuws mysteriespel werd bepaald door het feit dat het niet alleen een der mooiste toneelspelen uit de Nederlanden is, maar ook omdat de inhoud ervan bekend is aan vele buitenlandse bezoekers. Veel engelssprekenden kennen het in de versie ‘Everyman’, terwijl duitssprekenden vertrouwd zijn met de bewerking ervan, die onder de titel ‘Jedermann’ sinds lange tijd elk jaar met veel succes wordt opgevoerd vóór de Dom van Salzburg. ‘Elckerlyc’ is evenwel het originele werk, geschreven door Pieter van Diest, en superieur t.o.v. de Engelse en Duitse bewerkingen.

Plaats: nog te bepalen (in een historisch kader)

Data: zaterdag 4, zondag 5, maandag 6, dinsdag 7, donderdag 9, vrijdag 10, zaterdag 11, zondag 12, maandag 13 en dinsdag 14 juni 1977

Uren: 20u30 - duur: ca. 1 uur

Toegangsprijs: BF 80

Prijsvermindering in groepsverband

Speciale jeugdopvoeringen door het Koninklijk Jeugdtheater

Er zullen 2 projecten gerealiseerd worden. Voor kinderen vanaf 8 jaar zullen (in klasverband) geanimeerde rondleidingen in het Rubenshuis georganiseerd worden.

Een ‘leerling’ van Rubens zal daarbij als gids fungeren en in de diverse kamers zullen acteurs korte taferelen uit het alledaagse leven van die tijd spelen, zodat het Rubenshuis voor hen tot leven komt. De wandeling eindigt in het grote atelier waar Rubens zelf enige uitleg geeft bij een onafgewerkt schilderij.

Voor kinderen vanaf ongeveer 12 jaar worden, in een historisch kader, opvoeringen voorzien van een speciaal gecreëerd stuk over het leven van Rubens. In dit stuk zullen ook de diplomatieke activiteiten van de schilder een belangrijk aandeel krijgen.

Plaats: Rubenshuis
Historisch kader
Data: Rubenshuis: nog te bepalen
Historisch kader: nog te bepalen
Toegangsprijs: Rubenshuis: nog te bepalen
Historisch kader: nog te bepalen

Optreden van het Reizend Volkstheater

Het ‘Reizend Volkstheater’ liet zijn keuze vallen op een van de toneelstukken geschreven door Willem Ogier (1618-1689).

‘De Hooveerdigheyt’, uit een reeks gewijd aan de zeven hoofdzonden, is een zeer interessant stuk gebleven, dat Rubens in zijn tijd kan gezien hebben, en dat helemaal zal gemonteerd en opgevoerd worden als een historische reconstructie.

Ter aanvulling of afwisseling van het programma zal het abele spel ‘Gloriant’ opgevoerd worden.

Inrichter: Provincie Antwerpen

Plaats: Deurne: Sterckshof (3, 7-10, 14-17 april); Mechelen, Gerechtshof (22, 23 april), Hof van Busleyden (29, 30 april); Hingene, Kasteel d'Ursel (3, 4 juni); Mol - Postel, Abdij (6, 7, 13, 14 augustus); Turnhout, Gerechtshof (26, 27 aug., 2, 3 sept.); Lief, Stadhuis (16, 17, 23, 24 sept.); Antwerpen, Arenberg: De Spaanse Brabander of De Gekroonde Leerse (29 september, 1, 2, 3 oktober).

Uur: nog te bepalen

Toegangsprijs: BF 100

BF 75 voor leden van jongerenverenigingen, militairen in uniform, gepensioneerden, leden V.T.B. en Openbaar Kunstbezit

‘Ulenspiegel de Geus’ door het Ballet van Vlaanderen

In het ‘postface’ waarmee Charles De Coster zijn ‘Thyl Ulenspiegel’ besluit, noemt hij de opstand der Nederlanden tegen Spanje de eerste nationale revolutie van de moderne tijd.

Deze grote produktie bestaat uit 20 taferelen, die beurtelings in Vlaanderen en in Spanje spelen.

Plaats: nog te bepalen (in een historische omgeving)
Data: 16-21 juni 1977
Aanvangsuur: nog te bepalen
Toegangsprijs: BF 80

Muzikale kalender Rubensjaar 1977

Hierna worden alleen concerten vermeld die naar aanleiding van het Rubensjaar werden geprogrammeerd door de Antwerpse concertverenigingen. Tal van composities uit de eeuw van Rubens zullen worden uitgevoerd. Dit is o.m. het geval voor de concerten in het Rubenshuis en in het Vleeshuis, evenals in de O.-L.-V.-Kathedraal waar een panorama van de Europese koor- en orgelmuziek uit de zeventiende eeuw zal worden aangeboden. Van Claudio Monteverdi, Rubens' beroemde tijdgenoot, zullen zowel zijn opera *Orfeo* (in de K.V.O.) als zijn *Selva Morale* (in de kathedraal) worden uitgevoerd. De grootmeesters van de Barok op muzikaal gebied, J.S. Bach en G.F. Händel, zijn eveneens vertegenwoordigd.

Ook worden uitvoeringen voorzien van Peter Benoits' *Rubenscantate,* honderd jaar geleden getoonzet naar aanleiding van de Rubensherdenking in 1877. Een *Rubenssuite,* gecomponeerd naar aanleiding van het Rubensjaar 1977, zal op de vooravond van de 400ste verjaring van Rubens' geboorte worden uitgevoerd.

Achteraan dit bericht volgt een voorlopig chronologisch overzicht van de uitvoeringen. Daarnaast worden door de concertverenigingen van Antwerpen tal van andere concerten ingericht, die niet in dit programma werden opgenomen. Op verzoek worden ook hierover gaarne inlichtingen verstrekt.

Verder worden voorzien, op nader te bepalen data, o.m.:

Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde: 4 opvoeringen Rubenscantate

Concerten Fonds A. De Vries:

1) *in het Rubenshuis:* telkens te 20u30, op nader te bepalen data

- Zuzana Ruzickova, klavecimbel (Praag)
- Henryk Szeryng, viool (Mexico) en Joeri Boukoff, piano (4 mei)
- Jean-Pierre Rampal, fluit (Parijs), Marc Drobinsky, cello (Israël)
- Ensemble Sigiswald en Wieland Kuyken, violo da gamba (België)

2) *in het Museum Vleeshuis:* telkens te 20u30, op nader te bepalen data

- ‘Consortium Antiquum’ (Antwerpen)
- ‘Amphion Kwartet’ (Antwerpen)
- ‘Camerata Belgica’ (Antwerpen) en enkele beursstudenten van het bovengemeld fonds met het ‘Kamermuziek Gezelschap van Antwerpen’ o.l.v. Moïse Franco.

Antwerpen:

Concerten voorzien door B.R.T.-2: ‘Rubens in de Vlaamse Gewesten’

28 januari 1977

Kasteel 't Laerhoff, Ekeren

Studio Laren (Nederland), Rubens, een documentair programma opgebouwd uit teksten en muziek met thema's identiek met die welke ook Rubens hebben geïnspireerd. 19 april 1977: Rubenskasteel, Elewijt The English Consort of viols (Engeland)

Brabant:

Op nader te bepalen data:

Museum voor Schone Kunsten - Creatie van een werk voor kamerorkest - Consortium Antiquum o.l.v. J.P. Biesemans. Aan het hof van Albrecht en Isabella.

Limburg:

14 januari 1977: Cultureel Centrum, Hasselt m.m.v. het Siegenlander Orchester Werken i.v.m. schilderkunst.

Februari 1977: Cultureel Centrum, Hasselt Radio-orkest Keulen o.l.v. Ernst Nagel Creatie van een werk van Willem Kersters.

Oost-Vlaanderen:

Mei 1977:

Ensemble Lode De Vos De gouden tijd van Rubens.

November 1977:

Creatie van een werk van Louis De Meester voor symfonieorkest.

De marteling van de H. Lucia, schets.

West-Vlaanderen:
17 februari 1977:
Gotische zaal Stadhuis, Brugge m.m.v. Musica Monteverdiana London Monteverdi programma.
Herfst 1977:
Stadsschouwburg, Kortrijk
Kortrijks gemengd koor en instrumentaal ensemble o.l.v. H. Roelstraete
Creatie van een werk van Herman Roelstraete op teksten van Anton Van Wilderode.
Beiaardconcerten: een tweede reeks concerten
Kathedraal eventueel op maandag van 19u30 tot 20u30
drie programma's:
1 Romantische beiaardmuziek rond Peter Benoit en de Rubenscantate
2 Oudvlaamse volksliederen
3 Beiaardmuziek uit de Barok

Jeugd en Muziek: een ‘Rubensconcert’ met eventueel diaprojectie.

Educatieve programma's

Er wordt een programma uitgewerkt teneinde de jeugd in het bijzonder, het publiek in het algemeen, vertrouwd te maken met leven en werk van Rubens.

Rubenspenningen

De gouden penningen, die worden geslagen ter gelegenheid van het Rubensjaar 1977, zijn te koop bij de banken, de openbare financiële instellingen en de privé-spaarkassen.
De Rubenspenning kost 2.000 BF.
Inschrijvingen tot 3 december 1976.

De filatelie en het Rubensjaar

De uitgifte van 8 geïllustreerde briefkaarten (type Themabelge) evenals van Rubenspostzegels (zonder toeslag) wordt in het vooruitzicht gesteld.

In de tweede helft van juli of de eerste helft van augustus 1977 zal door de v.z.w. Pro Post en de Koninklijke Landsbond der Belgische Postzegelkringen, onder de bescherming van de jeugdcommissie van de 'Fédération Internationale de Philatélie', een grote internationale jeugdpostzegelwedstrijd in België op touw gezet worden, met als thema 'P.P. Rubens - zijn leven en werk'. Per land zullen twee jonge filatelisten (minstens 15 jaar, hoogstens 21 jaar oud) aan de wedstrijd kunnen deelnemen.

Omstreeks dezelfde tijd zal een filatelistische tentoonstelling en wedstrijd gehouden worden georganiseerd door de Stad Antwerpen, in samenwerking met de Regie der Posterijen, de v.z.w. Pro Post en de Koninklijke Landsbond der Belgische Postzegelkringen, met als thema 'Rubens en zijn Tijd', op een nog nader te bepalen plaats.

Unesco-initiatieven in verband met het Rubensjaar

1. Door UNESCO werd beslist een speciaal nummer van het in 39 talen verschijnende tijdschrift 'UNESCO-Koerier' aan Rubens te wijden: het zou in mei of juni 1977 verschijnen.
2. Door UNESCO, afdeling Cultuur, werd beslist einde juni 1977, omstreeks de opening van de grote Rubenstentoonstelling, een reeks van een tiental lezingen over Rubens in te richten, te geven door eminente kunst- en cultuurhistorici, wijsgeren, e.a.
   De lezingen zijn voor een ruim, niet gespecialiseerd publiek bedoeld; ze richten zich ook tot de Antwerpse universitaire wereld en de hoogste afdelingen van het middelbaar onderwijs.
3. UNESCO overweegt een plechtige zitting in haar zetel te Parijs in te richten.

Wetenschappelijk Rubenscolloquium

Ongeveer gelijktijdig, en gedeeltelijk samenvallend met de UNESCO-lezingen, zal door het Nationaal Centrum voor de Plastische Kunsten in de 16e en 17e eeuw, in samenwerking met de Stad Antwerpen, een *Rubenscolloquium* worden ingericht, waarop kunsthistorici-specialisten op het gebied van de Rubensstudie als referaathouder of als deelnemer in de discussie worden uitgenodigd. Het colloquium staat onder bescherming van het Comité International d'Histoire de l'Art (C.I.H.A.), dat bij die gelegenheid ook zijn bureauvergadering te Antwerpen zal houden.

De profeet Elias wordt ten hemel opgenomen, schets.

Manifestaties van populaire aard

Op voorstel van, en met de medewerking van het *Comité Antwerpen Rubensstad,* worden een aantal initiatieven voorbereid teneinde de Antwerpse bevolking zoveel mogelijk te betrekken bij het Rubensjaar. Met de medewerking van talrijke instanties en verenigingen zal tevens getracht worden de sfeer van Antwerpen ten tijde van Rubens weer op te roepen. Meer in het bijzonder kunnen volgende zaken reeds aangekondigd worden:

Feestschieting der drie Zustersteden

De schieting benadert zoveel mogelijk de historische werkelijkheid. Ze wordt omringd door een aantal bijkomende activiteiten, o.a.: een kleine aangepaste folkloremarkt, reizende muzikanten, een reeks minder bekende en beoefende behendigheidsspelen die zo uit de 16e eeuw en vroeger tot ons zijn gekomen.

Voorziene datum: zondag, 26 juni 1977
Plaats: Grote Markt
Deelnemers: de gilden van de drie zustersteden, Antwerpen, Brugge en Gent.

Hortiflora

Tuin van het Rubenshuis: de bestaande tuinaanleg zal aangepast en verder opgeplant worden met plantensoorten typisch voor de 17e eeuw, en dit volgens gegevens geput uit documentatie over die periode.

In *Hortiflora* zal op een oppervlakte van 722 m^2 een specifieke historische tuin worden aangelegd uit de 17e eeuw.

De zegewagen van 'Calloo'

Volledig gerestaureerd, opgetuigd met wapenschilden en wimpels zal de zegewagen van Calloo in 1977 de bezoekers van de grote Rubenstentoonstelling feestelijk 'begroeten' op de ruime Leopold de Waelplaats, vóór het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. Een zinvolle plaats, aangezien het ontwerp van Rubens voor die triomfwagen, een zwierige olieverfschets op paneel, thans nog niet in het museum kan worden bewonderd.

Speciale packagetours voor het Rubensjaar

Door het stadsbestuur werd, in samenwerking met de grote hotels, met reisagenten en een toeristische vereniging, een aantrekkelijk pakket uitgewerkt voor drie dagen (twee overnachtingen). Dit aanbod kan verkregen worden via de reisagentschappen of rechtstreeks aangevraagd bij de Dienst voor toerisme, Suikerrui 19, B-2000 Antwerpen, tel. (031) 32 01 03.

Rubenstentoonstellingen in Europa

- Van 5 april tot 15 juni 1977 wordt in Wenen (Oostenrijk) een tentoonstelling ‘Rubenstekeningen van de Albertina’ gehouden.
- In het British Museum te Londen (Groot-Brittannië) wordt van 15 juli tot 30 oktober 1977 de tentoonstelling ‘P.P. Rubens' Drawings and Oil Sketches’ gehouden.
- ‘Rubens in Italië’ is het thema dat het Walraff-Richartz-Museum te Keulen (W.-CD.B.R.) koos voor zijn bijdrage tot het Rubensjaar. Deze tentoonstelling zal geopend blijven van 15 oktober tot 1 december 1977.
- Eind oktober 1977 openen in Parijs (Frankrijk) twee tentoonstellingen. In ‘Le Grand Palais’ wordt een overzicht gegeven van ‘De eeuw van Rubens in de Franse publieke collecties’ en in het Musée du Louvre toont men ‘Tekeningen van Rubens en zijn omgeving’. Beide tentoonstellingen lopen tot eind januari 1978.
- Tenslotte zal ook het Ermitage Museum van Leningrad (U.S.S.R.) een tentoonstelling inrichten (over een nader te bepalen thema op nog niet vastgestelde data).
  De tentoonstelling ‘De Vlaamse schilderkunst uit de eeuw van Rubens in de Musea van Noord-Frankrijk’ zal gedurende 1977 drie Franse steden aandoen.
- Lille: 6 april-20 juni 1977
- Calais: 3 juli-31 augustus 1977
- Valenciennes: 10 september - 31 oktober 1977.

Muzikale Kalender Rubensjaar 1977

4 februari, 20u30, K.V.O.:
Monteverdi, La Favola d'Orfeo
Persgala

5 februari, 20 u, K.V.O.:
Monteverdi, La Favola d'Orfeo

6 februari, 14u30, K.V.O.:

Monteverdi, La Favola d'Orfeo

6 februari, 16 u, Rubenshuis:
Collegium Coloniense
Beatrice Waibel - fluit
Wolfgang Karius - klavecimbel
Hugo Ruf - klavecimbel

11 februari, 20 u, K.V.O.:
Monteverdi, La Favola d'Orfeo

27 februari, 16 u, Rubenshuis:
Ars Antiqua de Paris o.l.v. Joseph Sage

13 maart, 16 u, Rubenshuis:
Ensemble Parnassus
Barokmuziek

18 maart, 13u30, ICC:
Klavecimbelrecital
Jos Van Immerseel

18 maart, 20u30, St.-Jozefskerk:
Antwerps Bachkoor:
Messiah, van G.F. Händel,
deel 2 en orgelconcerti

27 maart, 16 u, Vleeshuis:
Hilde Langfort en Helga Tutscheck,
Oostenrijk

10 april, 10u30 Kathedraal:
Antwerps Kathedraalkoor
Vierstemmige mis van C. Monteverdi

4 mei, 20u30, Rubenshuis:
Musica Instrumentalis, Wenen
Instrumentale muziek uit de 16de en 17de eeuw

6 mei, 20u30, Vleeshuis:
Dellerconsort. Londen

9 en 10 mei, 20 u, St.-Andrieskerk:
Antwerps Kathedraalkoor. Psalm 111
van C. Monteverdi en werken van Antw.
Kapelmeesters uit Rubens' tijd

10 mei, 20u30, St.-Jozefskerk:
Antwerps Bachkoor:

Messiah van G.F. Händel, *deel 3* en orgelconcerti

11 mei, 20u30, Rubenshuis:
Atrium Musicae Madrid
o.l.v. Gregorio Paniagua
Spaanse muziek uit de 16de en 17de eeuw

13 mei, 20u30, Vleeshuis:
Masahiro en Chiyoko Arita, Japan

17 mei, 20u30, St.-Jozefskerk:
René Saorgin, orgel
Franse orgelmuziek uit de 17de eeuw

24 mei, 20u30, St.-Jozefskerk:
Herman Verschraegen, orgel,
Nederlandse orgelmuziek uit de 17de eeuw

25 mei, 20u30, Rubenshuis:
Ensemble (vocal) de Bruxelles
o.l.v. Fritz Hoyois. Geestelijke en profane
koormuziek uit de 17de eeuw

29 mei, 10u30, Kathedraal:
Antwerps Kathedraalkoor
Vierstemmige mis van C. Monteverdi

30 mei, 20u30, Rubenskasteel Elewijt:
Audite Nova o.l.v. C. Cooremans

3 juni, 20u30, Vleeshuis:
Musica Reservata, Londen
Muziek rond de eeuwwisseling
(16de-17de eeuw)

8 juni, 20u30, Rubenshuis:
King's Singers, Londen
Engelse en Italiaanse madrigalen

10 juni, 20u30, Vleeshuis:
Duo Max Van Egmond en Conrad Junghähnel

24 juni, 20u30, Kathedraal:
Antwerps Kathedraalkoor o.l.v. Jan Schrooten. m.m.v. René Jacobs, contratenor, en Johan Huys, orgel
Vlaamse koormuziek en Franse monodie, werken van Antwerpse kapelmeesters (A. Pevernage en C. Verdonck) en Franse tijdgenoten van Rubens (C. Bouzignac en E. du Caurroy)

27 juni, 21 u, Kon. Elizabethzaal:
Feestconcert met o.m. creatie van een Rubenssuite van Peter Welffens

30 juni tot 9 juli, Vleeshuis:
Zomercursus voor klavecimbel
door Kenneth Gilbert

1 juli, 20u30, Kathedraal:
Gustav Leonhardt, orgel
Nederlandse en Engelse orgelmuziek

8 juli, 20u30, Kathedraal:
Antwerps Bachkoor
o.l.v. Micael Scheck - Duitse koormuziek

15 juli, 20u30, Kathedraal:
Stanislas Deriemaeker, orgel
Spaanse en Portugese orgelmuziek

22 juli, 20u30, Kathedraal:
Ensemble o.l.v. Jos Van Immerseel
Selva Morale van C. Monteverdi

29 juli, 20u30, Kathedraal:
Luigi Tagliavini, orgel
Italiaanse en Zuid-Duitse orgelmuziek

1-15 augustus, 21 u. Rubenshuis:
Serenaden voor blazers

5 augustus, 20u30, Kathedraal:
King's College Choir Cambridge
o.l.v. Philip Ledger
Engelse koormuziek

Muziekfeestweek van 1-5 september (Antwerps Bachgenootschap en B.R.T. 3)

1 september, 20u30, Rubenshuis:
Huis en Kamermuziek

2 september, 20u30, St.-Jacobskerk:
Concerterende muziek

4 september, 20u30, Handelsbeurs:
Volksmuziek

5 september, 20u30, St.-Carolus-Borromeuskerk:
Monumentale muziek

18 september, 16 u, Rubenshuis:
Fortune's Fire, Londen
Wynford Evans - tenor
Felicity Lott - sopraan
Carl Shavitz - luit
Peter Vel - gamba
Liederen van Rubens' tijdgenoten

1 oktober, 20u30, Handelsbeurs:
Uitwisselingsconcert:
2 mannenkoren - Siegen

3 tot 5 oktober, Vleeshuis:
Colloquium voor instrumentenbouw en uitvoeringspraktijk

5 oktober, 20u30, Vleeshuis:
Concentus Musicus
o.l.v. Nikolaus Harnoncourt

23 oktober, 16 u, Rubenshuis:
Sestetto Vocale Italiano
Het madrigaal in Europa

13 november, 16 u, Rubenshuis:
Collegium Vocale, Gent
Muziek uit de uitgeverij van Plantin

11 december, 16 u, Rubenshuis:
Purcell Consort of Voices
Peter Philips' bewerkingen van madrigalen

wij huldigen / wij gedenken

Gerdy Bollaert
Poëzieprijs 1975 Literaire Dagen Eindhoven

Gerdy Bollaert was, als enige Vlaming, één van de zes bekroonden van de Poëzieprijsvraag 1975, uitgeschreven door de Stichting Literaire Dagen Eindhoven. Er waren 304 deelnemers met een totaal van 1520 gedichten. Geen kleine verdienste voorwaar.

Gerdy Bollaert (geb. Wervik, 23 mei 1954) studeerde aan het St.-Aloysiuscollege te Menen en vervolgens aan de Rijksnormaalschool in Kortrijk, waar hij het diploma van regent Germaanse talen behaalde. Zijn poëtische voorkeur gaat naar de middeleeuwse letterkunde en het werk van Paul Snoek.

Over zijn vijf bekroonde gedichten schrijft Ankie Peypers in het juryverslag:

‘“Onder mijn huis / mijnt angst” zijn de slotregels van het vijfde gedicht en die vijf woorden zijn tekenend voor zijn poëzie: het spelen met woorden en klanken, de mijn onder zijn huis, de angst die ondermijnt, de associaties zijn er, maar de grote woorden worden vermeden (...). Soms zijn de beelden nog conventioneel, maar het samenspel van klank en ritme, van beeld en betekenis, werkt tegelijk unheimlich en ironisch en het gevoel van dreiging dat hij verwoordt, wordt in zijn korte gedichten in een goede spanning gehouden.’

Gerdy Bollaert schrijft inderdaad een zeer gedepouilleerd, tot op het bot ontvleesd vers, dat gekenmerkt wordt door een existentiële angst en een eerder pessimistische levensvisie, al wordt die in sommige van zijn gedichten door een vleugje ironie gerelativeerd. Een gedicht schrijven betekent voor hem in de eerste plaats een spel met de taal en haar mogelijkheden. Dat hij als jongere daarbij de kunst van het ‘schrappen’ beheerst en publikatiedrift hem vreemd is, pleit sterk voor een ernstig en bezonnen toekomstig dichterschap.

Lionel Deflo.

Zijn adres: Klijtmolenstraat 12, 8670 Wervik.

Uit zijn bundel ‘Ik had je veel meer moeten vertellen’ koos de redactie volgende verzen:

onder mijn huid
huist angst

de kilte

bij het verlaten van ons warme bed

het onweer
dat in de lucht zou moeten hangen

de raven
die mijn gedicht komen stelen

de duisternis
en andere bloemen
waar ik zoveel van hou

onder mijn huis
mijnt angst

Aleide Boumans (ps. Krista Groenendal): 60

Ik zag haar voor het eerst toneel spelen in een opvoering van ‘Gudrun’ in een regle van Anton Vande Velde. Het was te Herentals in de openlucht bij de molen. Zij was één van de speermeiden en had een paar zinnen te zeggen. Onmiddellijk werd ik getroffen door de warme klank van haar sonore altstem. Na afloop begaf ik mij achter het toneel om een paar vrienden te groeten en zo herkende ik dan in de speermeid Aleide Boumans de Antwerpse voordrachtkunstenares, oud-leerlinge van Modest Lauwereys, die tot het spreekkoor had behoord, onder mijn leiding, van het 7e Vlaams Nationaal Zangfeest te Brugge in 1939.

Het weerzien was hartelijk. Ik liep toen reeds met een plan in mijn hoofd om Vondels Lucifer voor een reisvoorstelling te monteren in een vrij fel omstreden dynamische regie. Aleide was direkt entoesiast om mee te doen. En zo begon het... Wie weet wat het betekende in 1942 een teatertoernee doorheen het hele Vlaamse land te maken, zal direkt begrijpen dat dit een soort voorspel betekende voor hetgeen zich drie jaar later professioneel zou herhalen bij de start van ‘Het Reizend Volkstheater’, waarbij Aleide Boumans eveneens present was, maar nu onder het pseudoniem: Krista Groenendal.

Op 10 februari 1977 zullen haar jaren tot het diamanten getal stijgen, maar haar hart is van goud en haar tong is kwikzilver gebleven. Zoals ik haar leerde kennen, zo'n veertig jaar geleden, zo is zij nog: vitaal, ondernemend, ietwat onrustig, vol artistieke zin, kristelijke flamingante. Haar aristocratisch, schijnbaar koel type verborg een zeer gevoelige natuur. Zij was door haar verschijning en haar persoonlijk stemgeluid al direkt op het vertolken van klassieke personages aangewezen. Ik denk hierbij o.a. aan de vele vrouwen die zij beschelden maar zo juist vertolkte als partnerin van de zeer geprezen Shakespeareactrice Anni De Loenen. Zij waren een

voorbeeldig op elkaar ingespeeld team; ook vele moderne rollen speelde zij met talent, inzet en discipline. Een van haar sterkste vertolkingen was voorzeker, weer

samen met Anni, onder mijn regie in het aartsmoeilijke ‘Levende wandtapijt’ (Manfred Haussman) een vrij experimenteel stuk met religieuze inhoud.

Nu zij zestig wordt wensen wij haar van harte geluk met haar vruchtbare artistieke loopbaan. Moge de vitaliteit die haar kenmerkt haar nog lang behouden midden ons. Zij was en zij is een begaafde artiste, een correcte collega, vol aandacht voor haar medespelers en een trouwe kameraad, eerlijk bovenal!

Rik Jacobs

Paul Callant: 70

Dokter Paul Callant, uit Oudenaarde, werd geboren op 6 nov. 1906. Hij volgde M.O. in het plaatselijk college, behaalde het diploma van geneesheer aan de Gentse universiteit in 1931 en specialiseerde zich, einde '32, in kindergeneeskunde te Parijs. Thans heeft hij nog steeds een drukke praktijk. Bovendien staat Paul Callant in zijn stad bekend als een zeer kunstzinnig mens. Hij hield biezonder veel van tekenen, schilderen en van klassieke muziek.

Hij studeerde zes jaar, onder Karel De Zutter, aan het Kon. Muziekconservatorium te Oudenaarde, waar hij na de oorlog, in 1918 reeds vroeg begon met de lessen in compositie. Hij volgde er o.a. ook twee jaar harmonie. Aldus werd hij een degelijk vertolker van Mozart, Schubert, Chopin en Beethoven, zijn geliefde meesters.

Tijdens zijn collegetijd was hij gedurende zes jaar leerling aan de Stedelijke Academie en 's zondags ging hij naar de ‘schildersschool’.

Wij zagen uit zijn eerste periode een merkwaardig werk, getiteld ‘Slag: aftocht’ (olieverf). De meeste onderwerpen uit zijn jeugdperiode ontsproten aan de fantasie. Tijdens de eerste jaren van zijn medische loopbaan lag het schilderen stil. Later kreeg hij weer zin en meer tijd en creëerde stillevens, landschappen, potloodtekeningen en enkele treffende portretten. Dit alles was hoofdzakelijk figuratief werk. Thans kunnen we van zijn hand enkele doeken bewonderen met een abstracte en/of surrealistische inslag.

Hij stelde voor het eerst ten toon in het stadhuis te Oudenaarde, samen met dokter André Boeckaert en Albert Crombé, later regelmatig met ‘Die Cierlycke’, een kunstvereniging waarvan hij ondervoorzitter is; tevens was hij twee-, driemaal te gast in het Zuid-Oostvlaamse Kunstsalon. In 1972 werden werken van hem geselecteerd voor een collectieve tentoonstelling te Rijsel.

We wensen dokter Paul Callant nog veel aangename iaren en veel succes met zijn mooi werk, dat ons confronteert met een waarachtige bezieling en een diepe medemenselijkheid.

Albert de Longie

Gerda de Vrieze
Poëziepremie Brussel

Als jonge vrouw, moeder van drie kinderen en dichteres is Gerda de Vrieze een sympathieke verschijning. Op 13 juli 1946 zag zij het levenslicht te Etterbeek, liep school in het centrum van Brussel en behaalde de akte van bekwaamheid voor

bibliothekaris O.B. te Gent. Zij studeerde ook voordrachtkunst en dictie aan de Rijksmuziekacademies van Brussel en Gent.

Thans woont zij te Mariakerke bij Gent, waar zij met liefde en toewijding voor haar gezin zorgt. Tussendoor, voor zover zij niet in beslag genomen wordt door allerhande plichten, zit zij aan de schrijftafel. Amper de kinderjaren ontwassen voelde zij zich aangetrokken tot de letterkunde, inzonderheid tot de poëzie. Zij debuteerde in 1960 met een sprookje en met gedichten, gepubliceerd in 'Het Nieuwsblad' en 'De Standaard'. In de periode 1960-1964 verschenen verzen en kortverhalen van haar in diverse tijdschriften. Later werkte zij mede aan 'Yang', 'Vlaanderen', 'Kruispunt-Sumler' en de 'Poëziekrant'. Ook aan 'Leievaart' (1973-'76) en aan 'Poëtisch Gastmaal' reeks VI (1975) uitgegeven door de Vereniging van Katholieke Oostvlaamse Schrijvers.

Op de 'Achtste Jong Nederlands literaire dagen' (1965) te Sint-Martens-Latem behaalde zij een erkenningsprijs, in 1976 een aanmoedigingspremie op de poëziewedstrijd van het Poëziesyndikaat en het Davidsfonds te Halle en in hetzelfde jaar een eerste premie voor dichters boven de 25 jaar in de prijs voor Poëzie Vlaams Brussel, met het gedicht 'Terra Nova'. Haar eerste gedichtenbundel, 'Rood Licht', dagtekent van 1972 en is gepubliceerd in de 'Yang Poëziereeks'. Persklaar ligt haar tweede verzenbundel 'Het Verschijnsel Man'.

Uiteraard behoort Gerda de Vrieze tot de generatie van elementen, die een eigen opvatting hebben over de dichtkunst en als het ware vreemd staan tegenover eeuwenoude verworvenheden. Zij hanteert een vrijere vorm - los van alle traditie - waarin het woord als zodanig het hoofdaccent krijgt. Niettemin slaagt zij erin aan haar ontwaringen een adequate gestalte te geven, overeenkomstig de moderne mentaliteit. Van dit standpunt uit blijkt zij begaafd te zijn.

Wij wensen haar verdieping, werkkracht en volharding toe voor de uitstraling van het Schone Geheim der Poëzie.

Miel Kersten

Marc De Wintere
World Print Competition 77

Zijn adres: Damweg 73 te 8790 Waregem zit nu ook in de kataloog te San Francisco voor de World Print Competition 77 en het California College of Arts and Crafts waarvoor hij geselecteerd werd. Zijn werk zal tentoongesteld worden in het San Francisco Museum of Modern Art. Voor deze selectie waren niet minder dan 4085 inzendingen genoteerd. De reizende tentoonstelling van het wereldbekende Smithsonian Institution zal zijn werk, een koperets (burijngravure, akwatint), in een

reeks van 100 selecties gedurende twee jaar in ongeveer 15 museums laten zien in de V.S.A. en Canada. De toegekende prijs heet ‘Special Edition Purchase Awards’ en beloopt 1000 dollar.

Marc de Wintere is niet aan zijn proefstuk. Toch geven we hierbij nog ter herinnering enkele realia en wensen hem van harte geluk met de reeds behaalde successen.

Geboren: 18-03-'53 Waregem.

Studies: '66-'69 Sierkunsten Kortrijk. '69-'76 Plastische Kunsten A2: Hoger St.-Lucasinstituut te Gent. Plastische Kunsten A1, Specialisatie Vrije Grafiek: Hoger St.-Lucasinstituut te Gent.

Prijzen: Selectie: Lijn - Kleur - Volume ‘Pro Civitate’ '73. Eerste premie ‘Provinciale Prijs W.-Vl.’ '75.

Urbain Gerlo

Op 31 mei a.s. wordt kunstschilder Urbain Gerlo 80 jaar.

Opgegroeid tussen de verfpotten en kwasten van vaders schildersbedrijf volgde hij achtereenvolgens de akademies van Waasmunster - zijn geboortedorp -, Sint-Niklaas en later van Gent waar hij toen een kunstgalerij openhield in de Vlaanderenstraat.

Vrij vlug wist hij zich los te maken van de Wase luminist en kolorist Edmond Verstraeten. In zeer gevoelige kleur-

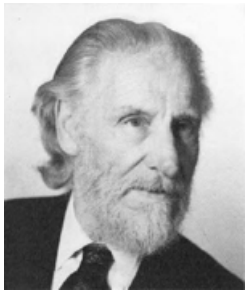

schakeringen openbaarde hij spoedig zijn eigen geaardheid en schiep hij een reeks werken waarmee hij vele kunstliefhebbers wist te bekoren. Schilderen was voor hem een poëtische beleving, schreef Jan Vercammen terecht. Zijn kunst is bovendien typisch Vlaams naar thema's en naar koloriet. Overbekend en zeer gewaardeerd werden zijn stoere molens, zijn karakteristieke Durmeboorden - zo gans anders dan die van de Leie -; zijn Vlaamse huisjes en bekoorlijke, typisch-landelijke kerkjes; zijn breedgeborstelde heidegezichten uit zijn geboortestreek; zijn dreven en knotwilgen; zijn zigeunerwagens overwinterend ergens in Vlaanderen; zijn verwelkende zonnebloemen; zijn talrijke stillevens en betoverende stadsgezichten maar ook zijn knappe portretten.

Gerlo beoefent niet alleen het olieverfschilderen; hij is tevens een meester van de pastel- en houtskooltechniek. Een uniek - hem eigen - kunstprocédé is wel het leggen van gekleurde zandtapijten op groot formaat, waarmee hij zoveel sukses boekte in binnenen buitenland (Amerika en Nederland). Zijn grote doorbraak beleefde hij tijdens de Wereldtentoonstelling van 1964-65 te New-York, waar hij in het Belgisch dorp niet alleen zijn schilderijen exposeerde maar tevens demonstreerde met het leggen van zandtapijten. Naast eigen komposities copiëerde hij o.m. de Kruisafneming van Rubens.

Gerlo heeft nu een lange carrière achter de rug. Steeds bleef hij trouw aan zijn principes met een kunst die evolueerde in crescendo naar vorm, techniek en kleurverdieping. Hij was er zich niet van bewust dat hij de regel van Michel Seuphor heeft gevolgd nl. ‘Kunst is spelen met schoonheid’. Vele werken bevinden zich niet alleen in Vlaanderen maar behoren tot de verzameling van heel wat Amerikaanse topfiguren.

Hij werd vereremerkt met de gouden palmen van de Kroonorde en gepromoveerd tot ridder in de Orde van Leopold II.

Zelfs op deze hoge leeftijd schildert hij nog gezwind elke dag verder.

R.A.

Fred Germonprez
Lode Baekelmansprijs Koninklijke Vlaamse Akademie

Fred Germonprez werd geboren in De Panne op 30 december 1914 als zoon van een griffier van het Vredegerecht en een moeder die een textielzaak uitbaatte. Na het einde van de vijandelijkheden keerde het gezin terug naar Nieuwpoort, waar Fred

Germonprez de Grieks-Latijnse humaniora volgde en poësis, retorika te Moeskroen. Een zware longziekte verhinderde hem hogere studies te volgen.

In Nieuwpoort werd hij secretaris van de Commissie van Openbare Onderstand. In 1938 publiceerde hij enkele verhalen en werd medewerker van het tijdschrift 'Nieuw Vlaanderen', onder redactie van Prof. Vandeweyer. Enkele gedichten verschenen in 'De Vlaamsche Gids' en 'Volk'.

Hij debuteerde in 1938 met een novelle 'Kinderen van de zee'. De kritiek was zeer aanmoedigend en A. Demedts schreef dit jaar 'Onthoud de naam Germonprez'.

Na de bevrijding kwam hij in de journalistiek terecht en werd redacteur van dagblad 'Het Volk'. Sedert 1953 leidt hij het redactiekantoor van 'Het Volk', gewestelijke editie 'De Koerier van West-Vlaanderen'. Hij woont te Kortrijk, Rijselsestraat 18.

Fred Germonprez vestigde zich definitief als literator door zijn boek 'Iseland, Iseland', waarvan in het Nederlands taalgebied niet minder dan 50.000 exemplaren verschenen en dat ook in het buitenland succes kende. In 1956 ontving hij de jaarlijkse prijs van de Westhoek voor de beste toeristische reportage van het jaar 1955 onder de Vlaamse journalisten. In 1958 werd de auteur bekroond met de dr. K. Barbierprijs door de Kon. Vlaamse Academie van Taal en Letterkunde voor zijn historische roman 'Kaper Jan Bart' (tijdvak 1956-1959).

Hij maakt zich eveneens verdienstelijk door het schrijven van vele luisterspelen, die door de nationale zender van de B.R.T. en de gewestelijke zender van de B.R.T. West-Vlaanderen en Antwerpen regelmatig werden uitgezonden. In 1962 ontving hij voor het beste luisterspel de 'Theo De Rondeprijs' van Sabam. In 1974 ontving hij de prijs van de 'Scriptores Catholici' voor zijn gezamenlijk oeuvre en in 1976 werd hij opnieuw door de Koninklijke Vlaamse

Academie voor Taal en Letterkunde voor zijn roman 'Haaien op de kust' met de Lode Baekelmansprijs bekroond.

Twee massaspelen werden opgevoerd: 'Naar veilige haven' te Oostende in 1953 onder regie van de bekende choreograaf Heiko Kolt en 'Door de branding' op de Grote Markt te Kortrijk in 1960. In het buitenland kende zijn werk een mooi succes en de kritiek was vol lof. Einde 1964 deed de 'Gesellschaft zur Förderung der flämischen Kultur' te Bad-Godesberg een enquête bij vrienden, studenten, de lezerskring van een stadsboekerij, klanten bij boekhandels en leden van boekengilden om aan de hand van een lijst van 25 Vlaamse schrijvers een 'bekendheidsgraad' op te stellen. Volgens het verslag in de Nederlandse pers verschenen, namen de Westvlaamse auteurs een eervolle plaats in. De percentages waren voor Timmermans 99, Roelants 77, Streuvels 76 en Fred Germonprez bezette de zevende plaats met 49, juist na Maria Rosseels.

Acht romans verschenen in Tsjechische vertaling met een minimumoplage van elfduizend ex. en hij behoort in dit land tot een der meest gelezen als geprezen auteurs. Voor 1973-75 werd hij door de Koninklijke Vlaamse Akademie met de Lode Baekelmansprijs bekroond voor 'Haaien op de kust'. Succes en eerbewijzen die hij verdiend heeft. In één woord: proficiat!

Paul Hardy
Prijs van de Provincie Antwerpen voor het gezamenlijk oeuvre 1974

Na de bekroning vanwege de Staatscommissie voor Openbare Bibliotheken en vanwege de Scriptores Catholici ontving Paul Hardy ook de prijs 1974 voor het gezamenlijk oeuvre vanwege de provincie Antwerpen: dit alles was de erkenning van een langdurige literaire en literair-kritische werkzaamheid. Het waren nochtans niet de eerste erkenningen: vanwege de provincie Antwerpen ontving Paul Hardy in 1951 de prijs

voor een eerste werk met zijn ‘Annie grijpt in’, dat ook in de scholen een ruime verspreiding vond, in 1958 werd hem de prijs voor een toneelwerk toegekend voor ‘Paviljoen op Heidebergen’ en in 1967 nog eens voor zijn T.V.-spel ‘Bolero’, de bewerking van een der eerste oorspronkelijke radio-luisterspelen in Vlaanderen. Dit waren telkens bekroningen van toneeltechniek, van knappe karaktertekening, sprankelende taalvirtuositeit en optimistische levensvisie. Met zijn vele toneel- en luisterspelen heeft Paul Hardy inderdaad zeer verdienstelijk werk geleverd.

De naam Paul Hardy is echter vooral bekend om zijn werkzaamheid op het gebied van de literaire kritiek, verspreid in de talloze wekelijkse recensies in de ‘Gazet van Antwerpen’ en in de eveneens lange reeks van ‘Kronieken van het Vlaamse Proza’ in ‘Boekengids’. Deze kritieken zijn even zovele bewijzen

van een uitzonderlijke en gedegen belezenheid in de Nederlandse en in de vreemde literaturen, waaraan echter alle geleerddoenerij vreemd is. Ze worden gekenmerkt door een schroomvolle eerlijkheid en ruimdenkendheid, door een eerbied voor elk kunstwerk, door een scherpe speurzin, een verfijnde artistieke smaak, een grote bescheidenheid en niet minder door een levendige stijl en een rijke taal. Al deze gaven stelde Paul Hardy in dienst van de lezende gemeenschap. Daarvan liggen de bewijzen eveneens in het driedelige ‘Lectuur-Repertorium’, samengesteld door Joris Baers en Paul Hardy, en in het nogmaals driedelige vervolg daarop, samengesteld door Paul Hardy en Xavier de Win: dit magistrale naslagwerk is een onmisbare en bewonderenswaardige gids voor al wie informatie zoekt inzake literatoren en werken; de naam ‘standaardwerk’ is een groot woord, maar is ruimschoots verdiend.

Hardy's bescheiden dienstbaarheid bleek nog eens uit het tweedelige werk ‘Bij Benadering’: dit is geen bundeling van zijn beste of schitterendste kritieken, maar van die stukken die de literatuurbelangstellenden dienstig kunnen zijn juist omdat over de besproken werken en auteurs weinig informatie voorhanden was. Uit deze bundel én uit de overtalrijke andere kritieken van Paul Hardy kunnen vele indringende essays worden samengelezen, zoals hij er wijdde aan Duribreux en aan Lampo. Wellicht hebben weinigen in het Vlaanderen van na de tweede Wereldoorlog een zo diepgaande invloed op het grote lezerspubliek uitgeoefend als Paul Hardy.

Om de grote verdiensten van deze informatie-werkzaamheid, door de auteur blijkbaar beschouwd als een hoge levenstaak, verdient Paul Hardy onze dank, die we de even bescheiden als beminnelijke kunstenaar gaarne betuigen.

A. Keersmaekers

Constant Lambrecht: 60

Hij studeerde aan de academie van Roeselare en La Grande Chamière te Parijs, bij Zadkine en Ed. Goerg. Hij ontving de Emile Duyvewaerdt-prijs en de vermelding: Jonge Belgische Schilderkunst 1950-'53. Hij exposeerde in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel (2-maal), evenals in Zaal Campo, te Antwerpen, en te Brugge. Verder o.a. in Gent, Luik, Ieper, Parijs, Cannes, Wiesbaden, Rome, Turijn, Galery International te New-York (3 maal), Munster, Hamme, Bocholt, Kortrijk, Kuurne, Oostende, Nice, Schelderode (werken voor de Olympiade van München), Knokke, Tiegem, Damme. Werk van C. Lambrecht werd opgenomen in de verzameling Jules Dhondt, Deurle; Van Gheluwe, Brussel; Saporre, Nice, enz.

Ik leef, zegt C. Lambrecht, met de dingen die mij in mijn wezen hebben geschokt en die ik in mijn natuur terugvind. Schilderen is voor mij een gevecht met mijzelf om wat mij omgeeft tot rust te

brengen, om het tot eenheid te brengen met de tijd, die in kunst alles corrigeert en situeert. Mijn werk is dat van een kind met een groot mannelijk bewustzijn, dat op een verheven tijdsplan de dingen beheerst.

In zijn jeugdwerk onderkent men invloeden van Picasso, Goerg en Zadkine, die echter vlug werden ingepast in een eigen harmonische en vitalistische vormgeving. Fijne, sublieme kleurnuances in evenwichtig uitgebalanceerde kubistische kleurvlakken, een hevig levendig ritme, een diepe bewogenheid en een geëigend kleurenperspectief vormen samen de esthetische basisingrediënten van zijn kunst, waarin de inhoud vorm is geworden en de vorm precies samenvalt met de inhoud, niet meer te scheiden van elkaar, als de eruptieve materie en de verrukkelijke bruinrode gloed van een wervelende vulkaan.

'Hij zoekt, aldus zijn commentator Jan De Maere, in plan, massa, volume en kleur, zijn meest eigen Zijn met een grote technische bekwaamheid te verwezenlijken. Hij tracht in zijn tijd eenvoudige dingen groot te maken. Wij zouden zijn kunst een geëvolueerd abstract expressionisme kunnen noemen, dat steeds intuïtief naar zijn eigen natuur overvloeit.

Contemplatief verzonken in de geheimenis van de oervorm wentelt kleur zich in zijn sacrale dans, beeft in de huiver van het voor de eerste keer zien en stolt op het doek van de mens Lambrecht. Hij is de esotericus die weet dat de zee van zijn ZIJN niet in de vingerhoed van zijn Ik kan gevat worden en dat het onveranderlijke groot is in zijn evolutie. Zijn werk is ons vertrouwd in zijn deformatie, in de bijna onspeurbare figuratie, die toch nog een vorm laat vermoeden. Het brengt ons grote helderheid, een innige vrede, die de spanning tussen de geest en materie opheft. Zijn kunst is voor ons de volledige identificatie met onze oorsprong en de confrontatie met het "Onkenbare". Zijn werk is gevoelig, sculpturaal en gedurfd, een rustpunt in de ons omgevende -ismen en schilderkunstige theorieën. Een werk dat gegroeid is en op zichzelf staat in de historie van de abstracte kunst'. Het CVKV wenst zijn trouw lid en zijn lieve dame nog veel gelukkige jaren en een blijvend succes met zijn omvangrijk en talentvol oeuvre.

Albert de Longie

Bert Peleman
Vatikaanse Erepenning

In verband met de voorbereiding van een door hem in de Buschmannreeks ‘Flandria Illustrata’ samen te stellen platenboek gewijd aan Pieter Pauwel

Rubens, verbleef Bert Peleman zojuist enkele dagen te Rome. Bij deze gelegenheid werd de dichter uit het Scheldeland persoonlijk door Paus Paulus VI in het Vatikaan ontvangen en overhandigde de vlaamse schrijver aan de H. Vader niet alleen zijn platenboeken ‘Abdijen in Vlaanderen’ en ‘Schelde-Leie-Noordzee’ maar tevens een kunstfotoalbum gewijd aan zijn bekend Mariekerkse Passiespel ‘Kristus aan de Schelde’.

Tijdens een opvallend rustig gesprek gevoerd in een volkomen ontspannen sfeer doorbladerde Paus Paulus vol belangstelling naast het abdijenboek het platenboek gewijd aan het werk van Kunstschilder Regnier de Herde geinspireerd door de twee vlaamse rivieren en de Noordzee.

Uitzonderlijk geboeid bleek de Paus evenwel door het fraaie fotoalbum gewijd aan het Passiespel, waarbij de H. Vader met aandrang vroeg zijn gelukwensen aan de Mariekerkse vertolkers over te brengen en beloofde hen eerlang een pauselijke foto met een speciale opdracht te zullen toesturen. Niet minder belangstelling toonde de H. Vader voor het eveneens door Bert Peleman te schrijven schouwspel ‘Rubens in de Katedraal’ dat volgend jaar door het A.K.V.T.-Antwerpen zestig maal op het hoogkoor van de O.-L.-Vrouwekerk in de Scheldestad zal worden opgevoerd.

Ten afscheid overhandigde Paus Paulus aan de vlaamse letterkundige om zijn verdienste inzake het schrijven van dit Passiespel en allerlei kristelijk geinspireerde poëzie, waarbij met nadruk o.m. zijn gedichtenbundels ‘Gij zandloper en zeis’ evenals zijn ‘Dankgebeden van de man Job’ moeten vermeld worden, een Vatikaanse erepenning. Als een zoveelste verrassing tijdens deze privé-audiëntie werden tenslotte door de pauselijke fotograaf Felici van de plechtige maar hartelijke ontvangst een aantal schitterende kleurenfoto's gemaakt. Alvast over heel de lijn een uitzonderlijk eerbetoon aan een Vlaams dichter op doorreis in het land van Dante en Petrarca.

Maria Vlamijnck
Prijs Letterkunde Stad Nieuwpoort 1975

Deze bekroning werd haar toegekend voor haar geschiedkundige roman ‘Het beleg van Nieuwpoort’, gesitueerd in 1793 met als achtergrond de Franse revolutie en haar weerslag op West-Vlaanderen. Dit verdienstelijk werk munt vooral uit door de stevige gedocumenteerdheid en de brede visie waarvan Maria Vlamijnck blijk geeft ten aanzien van de Nieuwe Tijd, geboren uit de Franse omwenteling van 1789, zowel op politiek, militair als cultuurhistorisch vlak. Diezelfde gedegenheid spreekt ook uit de voorstelling van het leven in de Westhoek en het beleg van Nieuwpoort door de Franse generaal Van Damme. Die boeiende roman heeft zonder twijfel veel

voorstudie geëist en men moet uit de Westhoek stammen of er lang hebben geleefd om dit zo authentiek te kunnen weergeven.

Maria Vlamijnck werd geboren in Sheffield (G. Britt.) in 1917 uit Vlaamse ouders, maar woonde aan zee van 1922 tot 1946. De liefde tot de zee en haar zin voor geschiedenis treden ook aan de dag in haar eerste roman 'Vierboete' (1963), een sterk gedocumenteerd en levendig verhaal van een oude vuurtoren en de stad Nieuwpoort, zoals ze reilde en zeilde in de 16e eeuw. Dit boek bevat een schat aan oude gegevens. In 1965 verscheen 'Een steen op een graf', een roman van liefde, verbroken geluk en leed, hard en toch mild.

De Clauwaert publiceerde in 1971 'De weg terug', die in de literaire wereld

niet de aandacht heeft gekregen die het boek verdiende. Een verrassend werk over het genezingsproces van een jonge psychopaat, dat ons vlot en op een bijzonder indringende wijze binnenvoert in de psychiatrie en de wondere, geheimzinnige wereld van syndromen en demonen, neurose en schizofrenie. Een keihard diepmenselijk boek.

Schrijven is voor Maria Vlamijnck de wereld wat beter maken, schoner en rijker. In haar jongste nog onuitgegeven roman en kortverhalen gaat haar voorliefde uit naar de psychologie en ze daalt af in de afgronden van de menselijke ziel om er te peilen naar de geheimste roerselen. Zij woont al vele jaren in Brussel en is steeds werkzaam geweest in de privé-sector. De laatste vijftien jaar was ze verbonden aan het studiebureau Licht en Engineering van een grote vennootschap, met hoofdtaak de Nederlandse vertaling van technische en commerciële projecten.

Michel Wyffels:
40-jarig toneeljubileum

Op die mistige februariavond, na de toneelvoorstelling van 'Twee op de wip', waarin Michel Wyffels de mannelijke rol vertolkte, de voorstelling die gegeven werd ter gelegenheid van zijn 40-jarig toneeljubileum, vroeg ik Michel: 'Is het toneel nu nog weg te denken uit je leven?' Hij antwoordde: 'Die "nu", maakt het antwoord moeilijk, want nooit heb ik zo diep aangevoeld dat het woord "toneel" op zichzelf zo relatief is! Houden van toneel is, houden van echte vrienden, en hoe zeldzaam ze ook zijn, ik vond ze in de toneelwereld! Houden van toneel is houden van mooie herinneringen, van diep-ingrijpende emoties. Houden van toneel is,... ja, dat betekent zoveel dat ik moet antwoorden: 'Nee toneel is "nu" niet meer, en is waarschijnlijk nooit weg te denken geweest in mijn leven!' Dit antwoord typeert Michel als mens en als kunstenaar. In de vele groepen waarin hij akteerde en vooral regisseerde heeft hij de mensen met wie hij omging onweerstaanbaar geboeid door zijn enthousiasme en zijn

totale inzet voor het toneel. Steeds streefde hij ernaar beter te akteren, zijn mensen ‘meer mens te laten zijn!’

Toen hij vijftien was trad hij het eerst op in ‘Elckerlijk’, maar toen stond hij reeds in vurige bewondering voor Staf Bruggen en voor de bezieling die deze grote Vlaamse akteur toen uitstraalde. In 1952 verliet hij Gent als laureaat van de toneelklas van het Koninklijk Conservatorium waar Edgard Depont zijn leermeester was. Citeren wat hij allemaal verwezenlijkte is in korte lijnen niet meer samen te vatten, maar als hoofdpunten in zijn toneelloopbaan

moeten we toch het volgende aanstippen: In 1958 stichtte hij het ‘Oostends Kamertoneel’ en na een veelzijdige akteurs- en regisseursloopbaan stichtte hij als laatste groep: ‘Toneelschool Studio James Ensor’ met zijn gekende afdeling ‘Jeugdtheater Harlekijntje’ dat vele kinderhartjes aan het kloppen bracht. Thans fungeert hij bij deze laatste kring, die erkend werd door het Ministerie van Nederlandse Cultuur, als Artistiek Directeur, als acteur en als regisseur, maar vooral als leraar dictie, ruimte en bewegingsleer en toneelgeschiedenis!

Michel, ter gelegenheid van je 40-jarig toneeljubileum zijn wij fier je te mogen danken voor je grootse, veelzijdige liefde voor ‘het toneel’.

Francine Lescouhier

In memoriam Dirk Vansina

Posthuum gedicht

N.a.v. zijn tienjarig overlijden, 16.1.1967, ontvingen we een ongepubliceerd gedicht van zijn hand vanwege zijn dochter, zelf dichteres (A. Delportestraat 77 te 1050 Brussel).

MORGENLIED

voor Mietje

Jochei...
Wat is de morgen blij.
Onstuimig jaagt het jonge bloed

Wie stelt er grenzen aan zijn gloed?
De wereld en zijn zorgen
Zijn voor de dag van morgen.
Zie purper in de beukenlaan
pralende rhododendrons staan
en rode kolle en korenbloem
juublen der halmen hoge roem;

de vlier geurt aan de zoom van het bos
een reuzevlinder lijkt elke tros
die vlekt helwit op donker diep...
Hoor, hoe de koekoek prijzend riep.
O wonne van een dag vol zon,
of het leven heel opnieuw begon:
een hel festijn van zeldzaam licht
een teerblauw gloeiend vergezicht,
gestolde lucht, waar loopt teloor
de sliertlijn van een karrespoor
waarlangs een droom in durven driest
in dronken vaart zichzelf verliest.
O lentemorgen, rein en puur,
Als water klaar en laaiend vuur,
In u, als in azuren veen
waadt nu mijn hart en is tevreên,
en zeurt niet meer en vindt zijn zin
in de heerlijkheid van uw begin
en juicht zijn lied en waadt in licht,
trilglanzend als een zonneschicht.

Dirk Vansina

Poëtisch bericht
Samensteller: Armand Van Assche

traagwerkende bitterheid

gedicht voor André Demedts

In het onbehagen van een ontspoorde tram
de eerste mist van het verleden tegenkomen,
die stank van nat papier en reptielen
die bijten in een gekloven lip.

Dat verschroeid gezicht in een eksotische tuin
van kille keramiek en wit aanbellende violen
aan de graftempel van geeuwende dagen
en een zwijgende telefoon.

Het schor geschreeuw in versmallende aders
op het tochtig perron van vertrekken,
die gaten in geschroeide gedachten
onbeweeglijk vastgezogen in diep wier.

En zo in opengereten en verpulverde steden
oud goud beginnen te vergaren,
opnieuw gekiemd als laatste held
gevangen in de cirkel van eenzaamheid.

Jan Biezen

leven met een droom

Ik heb gepoogd
te leven met een droom
nog brozer dan herinnering
en in 't ontwakend ochtenduur
heb ik de hardheid
van mijn koud bestaan
verbrand in laaiend
kwellend vuur.

Maar in de ijle ruimte
van de nacht:
een winterslaap
vol groot verlangen,
blijft de droom
nog even broos
aan holle muren hangen.

Toch is het leven
diep in mij
verbonden met de mensen.
Ik wil een boogscheut
verder gaan
tot aan de grens

van liefde en waan
waar hoop ligt in hernieuwde dromen
zodat mijn kille huis
een haardstee wordt
voor mensen om te wonen.

R. Castelein

vooraleer ik versplinter

over akkers die verzuren
langzaam liggen en duren
tot stilte verwinteren
schuift als een reptiel
koude mij over de ziel

enkel nog mijn liefste
in die vlakte heel even
met jou in deze winter
verbrand ik tot leven
vooraleer ik versplinter

Hervé J. Casier

afscheid

1.
ik heb de dagen op een rij gezet
de uren afgeteld
mijn wonden voor het laatst gebet
mij bij de buren voor het afscheid aangemeld

de kaarsen heb ik gedoofd
een late herinnering gestreeld
en als een klown met een pluim op mijn hoofd
een droevig lied op mijn fluit gespeeld

ik heb al de deuren gesloten
de sleutel op het plankje gelegd
de rode wijn in mijn beker gegoten
wat banaals tegen mijn vrouw gezegd

Gilbert Coghe

euridice

Wij zijn het dolen gewend
het ronddolen in tijden
met starogen en gebaren

met open monden
die elk woord gevangen houden.

Zo ver reikt het land
zo langzaam golft het gerucht naar de overkant
ertussen ligt de stilte
in gapende grijze ravijnen
ze wiegt mee op geloof en verraad.

Je staat op de heuvel en schreeuwt
je handen aan de getuite mond
je meet vleugels aan
schreeuwt en wacht

maar onuitgesproken woorden
wegen licht op de wind
en de overkant spreekt een andere taal.
Euridice.

Christina Guirlande

want landschappen sterven niet

Oud zijn is denken
aan dingen van toen
die langzaam vergeten
door tijden vergeeld
met verrafelde woorden
de landschappen steelt
die ooit zo vertrouwd
in je ogen rustten.

Oud zijn is denken
aan een kriepende boom
die
als een eeuwig acteur
een eindeloos draaiboek
speelt
in een landschap
dat nooit zal vergaan.

Want een einder is nog
geen eindstreep voor
de kruipende wortels
van de bomen
die landinwaarts
hun vruchtbare voetstappen
zetten.

Gie Luyten

denk aan zijn naam die je grifte
in de melaatse schoolmuren
en vergeet dat de deur in de grendels sloeg
toen je door het slaapkamerraam
stond te staren

naar de drenzende regen
want weet dat in het woud wild schuilt
zoals jij schuilt in deze koolzwarte cel
maar alleen jij vertelt in monosyllaben
aan de schim in de spiegel
een oosters
sprookje.

Hilde Van Den Kieboom

gedenk o mens

opgedragen aan de 14-jarige Britse soldaat te Poelkapelle gesneuveld en aldaar begraven

In het voorbijgaan wordt even
stilgestaan. De dode heeft zich
stil verzameld. Het gezicht naar
binnen gekeerd, want alles is hier
ingesneeuwd, al jarenlang.
Uit het puin het kruis. Bemost
en beproefd. Vandaar de dunne
woorden, de schilferende cijfers,
een letter tot op het bot versleten
even boven de grond. Wie niet kan
zingen, moet zachtjes zwijgen.

Antoon Vanlaere

vergeten dromen

De witte lelies roerloos
in de zinderende hitte
op het graf van de stilte.

De gekloven bomen
eenzaam in de ruimte
van het laatste woord.

De klanken verstorven
aan de scherpe pijn
van de vergeten liefde.

De as van mijn sigaret
uitgestrooid op de
laatste witte bladzijde.

De vergeten dromen
in de donkere nachten
verbergen in de laden.

De grijze glimlach
in de mondhoeken
ophangen aan de witte muur.

Frans Cornelis

herfst

herfst
een tijd van warme dikke beige rolkragen
rooie neuzen
en klinkende lachjes
in het nu
altijd ritselende bos

mijn kleine kinderen
lopen stotterend te stoeien
in de hopen dode bladeren

Paul De Bruycker

kom zit naast mij

Kom, zit naast
mij
en luister naar
mijn verhaal

Wij hebben
samen
zonder woorden
elk uur
bezeten
en elke
tocht
vergeten
Kom, zit naast
mij
ik bied
je duizendmaal
de stille
echo
van onze taal

Rachel Desmet

verlangen

In de stilte
van het zeer witte
in je vertoeven
omgeef ik je hoofd
met de kransen
van nieuwe paasbloemen
en spreek tegen de zaal
van je aandachtige ogen,
maak ik je toehoorder,
maak ik je luisteraar
op de ene golflengte
van mijn liefde voor jou.

En op het fluwelen doek
van je gewoonste woorden
schittert elke steen van:
je gedachte, juweel,
soms heel kleine steen
ergens uit het
oer-natuurlijkste
van je binnen zijn in mij.

Er fladdert een zeer witte
vogel schaduwen
als wieken
van een bruine molen
binnen in het lichaam
van mijn verlangen naar jou.

Bert van Straaten

hadewijch

(Voor mijn dochtertje Hadewijch, 5 maanden oud)

Haar lieve lach bracht ze mee
uit een ver, blij land
dat wij nauwelijks vermoeden,
omfloerst, voor haar geboorte.
Een glanzend zonneland
waar enkel kinderen zijn.

Die glans bleef in haar ogen staan
alsof die zomer eeuwig duren zou.
Voor ons een hoopvol teken
een troostend licht uit blijer tijden.

Wij willen haar op handen dragen,
haar lach, haar glanzend'oogjes
gaaf bewaren.
Want alles is nog licht van verre sterren
in haar kleine, tedere ziel.

Zij draagt iets van een eeuwige lente
in onze donkere, herfstelijke landen.
Zij maakt onze ogen en handen licht
en onze harten weer bereid
om terug te keren naar het land
van kinderen en engelen,
achter de sterren, voorbij de tijd.

Erik Verstraete

november

de dag vermist
in zwarte stoet.

de wind is oud.
de regen rijp.
mijn woorden
vallen af.

rond geraamten
legt het mos
een zachte naam.
er staan al
witte kruisen
in elk raam.

Gery Florizoone

Kunstecho's

Echo's tijdig insturen: Red. Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12/3, 8400 Oostende

Prijskampen en onderscheidingen

Amsterdam

De *Reina Prinsen Geerligsprijs* werd gedeeld tussen een Vlaamse inzending en een Nederlands werk. De bekroonde Vlaamse inzending is de gedichtenbundel 'Junkieverdriet' van Jotie 't Hooft. Het Nederlandse werk is van Oek De Jong en bestaat uit korte verhalen.

Antwerpen

Het *Stijn Streuvels-Jozef Simonsfonds* kent sinds 1973 om de twee jaar in juli 10.000 fr. toe aan een licentiaatsstudent(e) in de Germaanse filologie, die zich specialiseert in de studie van de Nederlandse letterkunde, voor het maken van een studiereis, het voorbereiden van een verhandeling of publikatie, of voor elke andere vorm van wetenschappelijke aktiviteit. Kandidaturen vóór 31 mei indienen: Stijn Streuvels-Jozef Simonsfonds, Clementinastraat 40, 2000 Antwerpen, met de bedoeling van de aanvraag, een beknopt curriculum vitae en een aanbeveling door een hoogleraar. Commissie van advies: Prof. José Aerts en Ada Deprez.

De *Provinciale prijs voor geschiedenis en volkskunde 1976* van de provincie Antwerpen (20.000 fr.) wordt toegekend aan Dr. Godelieve Spiessens voor haar studie over 'Leven en werk van de Antwerpse luitkomponist Emanuel Adriaensen (1554-1604)'. Een premie van 15.000 fr. wordt verleend aan Lieve Van Damme voor haar onuitgegeven studie 'Misdadigheid te Antwerpen 1765-1794'. De prijs voor een onuitgegeven studie (25.000 fr.) wordt niet toegekend.

De kartoenist Joe Meulepas (pseud. Pil) heeft de hoofdprijs (12.000 fr.) van het *12e Salon van de Vlaamse Humor* gekregen uit handen van VTB-voorzitter Jozef Van Overstraeten n.a.v. het koperen jubileum van de tentoonstelling van 'gevestigde kartoenisten'. Joe Meulepas is al die jaren present geweest. Uit de meer dan 300 inzendingen van 26 Vlaamse tekenaars werden er 76 prenten gekozen voor tentoonstellingen in het Vlaamse land.

De *Prijs 'Voor Vlaanderen'* van de Vlaamse Toeristenbond wordt toegekend aan de Limburger Jos Wilmots omwille van zijn verdiensten bij de bekendmaking en verspreiding van onze taal en cultuur bij buitenlanders. Hij geeft sedert 1971 cursussen aan het Limburgs Univ. Centrum te Diepenbeek en schreef een rapport 'Kritische overwegingen bij onderwijsmethoden Nederlands voor anderstaligen met een verwante

moedertaal'. Er waren twaalf inzendingen uit acht landen en twee werelddelen, gesteld in vijf talen.

Radio- en TV-prijzen werden op 28 dec. toegekend aan Julien Peeters (TV-persprijs voor Panorama), Edwin Brys (Gouden Klokke Roeland voor radiowerk BRT 2), Marcel Verbruggen (Oscar van TV-Salon voor documentaire 'Waar de Grienden grienen'), Jan van Rompaey ('Janenalleman') en Tony van Looy (Radio-Oscar voor jeugdprogramma's)

De *Europa-een-prijs 1976* werd aan journalist Guido Naets toegekend door Beweg. van de Verenigde Staten van Europa, voor zijn werk ten voordele van de Europese gedachte.

Arezzo (It.)

Het 25e *Concorso Polifonico Internazionale Guido d'Arezzo* heeft plaats vanaf 25-8. Ingeschreven is reeds het Antwerps kathedraalkoor in de Prima Categoria (gemengde koren) en de Sesta (gregoriaans). Het koor werd reeds in 1973 laureaat.

Brugge

De *Provinciale Prijs voor Letterkunde* is in 1977 voorbehouden aan de Poëzie. Voor het nietgepubliceerde werk 50.000 fr., en tussen 1 jan. '72 en 31 dec. '76 gepubliceerd werk 20.000 fr. De deelnemers moeten van Belgische nationaliteit zijn, in West-Vlaanderen geboren zijn of er sedert tenminste vijf jaar wettig gedomicilieerd zijn. Insturen vóór 15 juni. Inlichtingen: Provinciale Dienst voor Cultuur, Provinciaal Administratief Centrum, Koning Leopold III-laan 41, 8200 Brugge 2, tel. (050) 31 29 01.

De *Provinciale Prijskamp voor fotografie* (70.000 fr.) vraagt inzendingen van max. 6 foto's naar keus en een reeks van 6 foto's over 'het kind'. Inzenden vóór 10 mei op hoger adres van de Prov. Culturele Dienst.

De tweejaarlijkse *Stijn Streuvelsprijs* voor verhalend proza wordt voor de derde keer toegekend. Manuscripten moeten vóór 1 maart aangetekend worden gezonden aan uitgeverij Orion, Lieven Bauwensstraat 19, 8200 Brugge 2; of uitgeverij Gottmer, Sint-Annastraat 167, Nijmegen. Vijf eksemplaren vereist. De prijs bedraagt 100.000 fr.

Het *Nationaal Fedekamtornooi* gaat door in het Boudewijnpark op 6 en 13-3 (Fedekam = Federatie Katholieke Muziekmaatschappijen). Bij de vereniging zijn 750 korpsen in Vlaanderen en 132 in West-Vlaanderen aangesloten. Veertien finalisten nemen aan de prijskamp deel.

Brussel

De prijs *Jonge Belgische Schilderkunst* werd niet toegekend door de jury (Fl. Bex, François de Lulle, J.-P. van Tieghem). Meer dan 1.000 werken werden ingestuurd door ongeveer 250 kunstenaars beneden de 40 j. Tot 25 febr. werd in het Paleis voor Schone kunsten het werk vertoond van de vijf onderscheiden finalisten: Rob Bruyninckx (Kapellen), Jean-Pierre De Roo, Denmark, Willy De Sauter (Tielt) en Frank-Henri Van Herck (Merksem).

Mw. De Backer noemde de wedstrijd '*Lijn, kleur en volume*' van het Gemeentekrediet een gelegenheid tot gezonde wedijver onder de scholen, een kans op ontdekking van talent en een stimulans voor jonge kunstenaars. Zij overhandigde kunstboeken aan de Vlaamse laureaten Pol Deblauwe (Kortrijk), Gerda Schuurmans (Overpelt), Rudolf Szapinsky (St.-Niklaas), Nora Theys (St.-Lucas Schaarbeek), Anne Verbeken (Gent) en Hadewych Verschueren (St.-Lucas, Schaarbeek). Namens het kultureel centrum van het Gemeentekrediet dankte de h. Swinnen.

In het Omroepgebouw te Brussel is de *Bert Leysenprijs 1975-1976 voor televisie* uitgereikt aan ons redactielid Marcel Duchâteau voor zijn verfilming van Bertus Aafjes' gedicht 'Een voetreis naar Rome', een BRT-KRO co-productie. Andere producties die in aanmerking kwamen voor de prijs waren: 'Reportage over Angola' (Walter Zinzen), het televisiespel 'De Vooruitzichten' (J.P. De Decker), 'Mezza Musica', 'Far Oer, mytisch nevelland' (Marcel Verbruggen), 'Ge kent de weg en de taal' (Jef Cornelis), 'In dit land is alles anders' (Tom Huybrechts), 'Vlaanderen in vogelvlucht' (Jef Cornelis) en 'Neem nu b.v. Maria of Antoinette' en de film 'Met Dirk Bouts'. De jury bestond uit mevrouw Leysen, goeverneur L. Roppe, grootmaarschalk H. Liebaers, de professoren A. Verhulst, H. Verdin en J. Florquin, benevens Paul Vandenbussche, direkteur-generaal van de BRT.

De Vlaamse laureaat van de *Anto Carteprijskamp voor chevaletschilderkunst 1976* was kunstschilder Karl Heeremans uit Aalst.

Iedere Nederlandstalige dichter die in België woont, kan meedingen in de *Poëziewedstrijd* van de Vlaamse Klub Brussel. Er zijn twee prijzen van 5.000 fr.: één voor auteurs boven en één voor auteurs onder de 25 jaar. De in te zenden gedichten (twee per auteur) moeten onuitgegeven zijn. Zij moeten vóór 1 mei worden gezonden naar de Vlaamse Klub, J. Van Praetstraat 28 waar het reglement verkrijgbaar is.

De Nederlandse Commissie voor de Cultuur van de Brusselse agglomeratie organiseert een *Wedstrijd voor oorspronkelijke eenakters*. Vertalingen, bewerkingen van novellen of romans, van hoor- en televisiespelen worden niet toegelaten. Ze mogen niet reeds gespeeld zijn of in druk verschenen. Duur: minimum drie kwartier, maximum één uur. Er worden twee prijzen voorzien (40.000 en 30.000 fr.) De eenakters dienen getypt in drievoud, vóór 1 maart 1977 naar de N.C.C., Hertogstraat 33, 1000 Brussel gestuurd te worden. Aan alle exemplaren moet een gesloten omslag vastgehecht worden met de schuilnaam of motto en de titel van de eenakters. In de omslag moeten naam en adres van de schrijver en titel van het werk vermeld worden.

De driejaarlijkse *Hugues C. Pernath-prijs* werd voor 1976 toegekend aan de 34-jarige Annie Reniers voor haar gedichtenbundel 'Nauwe geboorte'. Annie Reniers is docente Kunst aan de VUB en publiceerde reeds een negental dichtwerken. 'Nauwe Geboorte' verscheen in 1975 bij Colibrant te Deurle. De jury bestond uit Gerrit Borgers, H.F. Jespers, P.G. Buckinx, Remco Campert, Bert Decorte, Gaston Durnez, Maurice Gilliams en Paul Hadermann.

De *Prijzen voor journalistiek* van het Gemeentekrediet (30.000 fr.) werden uitgereikt aan Marcel Verheecke (Kortrijk) en Guido Fonteyn (Brussel), beiden van de Standaardgroep. De prijs voor geschiedenis voor Vlaanderen ging naar de Kon. Kring voor Oudheidkunde van Mechelen.

De literaire *Prijs van de stad Brussel* (60.000 fr.) is toegekend aan de dichter en essayist Erik van Ruysbeek voor zijn roman 'De dood en de dageraad'. Erik van Ruysbeek is de Brusselse leraar Raymond van Eyck.

De *Prijs Maskens* voor architectuur kreeg grote publiciteit doordat hij werd afgelast. Een debat hierover in het Manhattan Centrum (150 aanwezige architecten) bood de jury kans te klagen over veelvuldig gemis aan creativiteit en aan zin voor het experiment; ook het sociaal aspect van het bouwen komt te weinig aan bod.

Toondichters die willen meedoen aan de compositiewedstrijd voor de *Koningin Elisabethwedstrijd 1977*, moeten hun partituren inzenden tegen 15 maart. Er zijn drie categorieën: symfonisch werk, werk voor kamerorkest, en strijkkwartet. Inlichtingen op het secretariaat, Baron Hortastraat 11. (tel. 512.10.02).

Den Haag

De *Nederlandse Boekenclub (NBC)* schrijft t.g.v. haar 40-jarig bestaan een romanprijsvraag uit. Ingewacht worden romanhandschriften, niet eerder gepubliceerd en een groot publiek aansprekend, 100.000 woorden. De bekroonde romans zullen worden uitgegeven op basis van een auteurscontract. De inzendtermijn sluit op 1 juli 1978. Voor nadere inlichtingen en reglement: Nederlandsche Boekenclub, Prinsevinkenpark 2, Den Haag, tel. 070-514351 (vanuit België: 00-31-70-514351).

Eindhoven

Het vierde *Internationale Muziekconcours* van de gemeente - 26, 27 en 28 september 1977 - zal gewijd zijn aan de cello (Stichting Dr. Ir. Th.P. Tromp) voor jonge instrumentale musici. De eerste prijs bestaat uit *f* 5.000, en een solooptreden met Het Brabants Orkest. Tweede prijs: *f* 2.500, een solo-optreden met Het Brabants Orkest. Een extra prijs voor de beste vertolking van werk van een levend componist uit de Benelux. Later in het jaar worden brochures met gedetailleerde informatie en

inschrijfformulieren bij de Stichting verkrijgbaar op adres van het secretariaat: Kunststichting Eindhoven, Bilderdijklaan 19, Eindhoven. Slot-concert der laureaten op 1-8.

Elsloo (Ned. Limburg)

Het *25e Toneeltoernooi der Lage Landen* werd gewonnen door het 'Zwevegems Teater', dat bovendien de tweede prijs voor het publiek ontving; regisseur Raf Lesage werd met een eervolle vermelding onderscheiden evenals de spelers Annemie Caes en Eugène Delabie. De jury loofde de 'welhaast professionele voorstelling van ongewone perfectie en homogeniteit', van de Zwevegemse kring. Ook verleden jaar was het Zwevegems Teater laureaat. Tweede werd 'De randstand' uit Den Haag.

Geel

Op initiatief van het Kempisch Jeugdfanfare-Orkest zal, om de twee jaar, voor de eerste maal in 1977, een *Compositiewedstrijd* worden georganiseerd voor jeugdkorpsen, zowel harmonies als fanfares. Oorspronkelijke niet-uitgegeven en nog niet uitgevoerde werken. Eerste prijs van 50.000 fr., een tweede van 30.000 fr. en een derde van 20.000 fr. Inlichtingen en wedstrijdreglement: Armand Cambre, sekretaris van het Kempisch Jeugdfanfare-orkest, Pas 156, 2240 Geel.

Gent

Voor 1977 zal Oost-Vlaanderen volgende *Provinciale prijzen en prijsvragen* uitschrijven: Letterkunde: verhalenbundel (20.000 fr.) en poeziedebuut (12.500 fr.); geschiedenis: 20.000 fr.); genealogie: prijsvraag voor familiegeschiedenis (10.000 fr.); en voor genealogische bronnenstudie (5.000 fr.); Pol De Mont-prijs voor toneel: tekst voor poppenspel (25.000 fr.); vokale kompositie: vierstemmig a capella koorwerk (20.000 fr.); instrumentale kompositie: kompositie voor kamerorkest of symfonisch orkest (25.000 fr.); plastische kunsten: prijs voor schilderkunst (25.000 fr.); fotografie: diverse prijzen en premies (27.500 fr.); kunstambachten: glazenierskunst (20.000 fr.). Alle zijn opengesteld voor geboren Oostvlamingen of voor diegenen die er tenminste vijf jaar gedomicilieerd zijn en die nog niet eerder met een gelijkwaardige of hoge prijs in hetzelfde genre bekroond zijn. Inlichtingen: provinciale dienst voor kulturele aangelegenheden, Bisdomplein 3 (tel. 091/25.86.02).

Voor de *Provinciale Prijs voor Letterkunde 1976 voorbehouden aan de poëzie* werd een oorspronkelijke, onuitgegeven of niet vóór 1971 gepubliceerde bundel gedichten in de Nederlandse taal gevraagd. De inzendingen werden onder het voorzitterschap van Gedeputeerde De Cuyper beoordeeld door juryleden: H. Ascoop, J. Bultinck, J.L. De Belder, F. Handtpoorter en A. Magerman. Op eenparig advies werd de prijs voor poëzie 1976 toegekend aan Ludwig Alene (pseudoniem van Walter Strobbe) uit Gent voor zijn dichtbundel 'Averij'.

De provinciale kompositieprijs voor vokale muziek voor 1976 (20.000 fr.) ging naar Jo Van Eetvelde uit Lokeren voor zijn vokale composities (voor solozang en piano): 'Meisje van mijn hart', 'Het is nog lang geen herfst' en 'Paradijsvogel' (gedicht van Albe). Jury: R. Timmerman, Jan Douliez, Berten De Keyzer, Lucien Goethals, Julien Mestdagh en Prosper Goethals. In 1977 zal er eveneens een prijs voor vokale kompositie (voor vierstemmig acapellakoor) uitgeschreven worden.

De *Arthur Merghelynckprijs* (1973-75) werd door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde toegekend voor de poëzie aan J.L. de Belder (Deurle) voor zijn dichtbundel 'Avondverzen' en voor het proza aan Marc Insingel voor 'Wanneer een dame een heer de hand drukt'.

De *SFAN Award 1975* werd toegekend aan Eddy C. Bertin voor zijn kritisch werk ter bevordering van de SF in Vlaanderen. De 1e prijs voor het SF-verhaal werd hem eveneens gegeven door het 4e Beneluxcon '76 voor het verhaal 'Brand, Liefje, ik brand, en er is niemand om mij te blussen' (in s.m. B. van Laerhoven).

Veertien liefhebbersgroepen staan op de lijst van de vierjaarlijkse *Toneelwedstrijd van de v.z.w. Noordstarfonds*. Zij werden uit 32 aanvragen door de jury aangeduid. Het Noordstarfonds stelt voor deze toneelwedstrijd 300.000 fr. ter beschikking. Alle deelnemende groepen moten hetzelfde stuk opvoeren: 'Klacht tegen onbekende', waarmee Eddy De Vries won. Aan de wedstrijd nemen deel: Iever en Eendracht Menen (22-1, reg. M. Deleye), De Bacchanten Oostende (28-1, reg. Jan Felix), Breese Volkstoneel (11-3, reg. Johan van Lierde), Elck wat wils Essen (26-3, reg. J. van Agtmaet), Gezellen van Vliebergh Zoutleeuw (2-4, reg. Et. Heeren), Vrank en vrij Wetteren (3-4, reg. Dolf Matthijs), Rhetorika Zele (16-4, reg. Roger Bolders), Harlekijn Boom (17-4, reg. Maurits Apers), Hoofdrederijkerskamer van den H. Geest Brugge (24-4, reg. Remi van Duyn), De Peoene Mechelen (23-4, reg. Vik Moeremans), Hoger op Aalst (24-4, reg. Louis Pauwels), De Lischbloem Mechelen (30-4, reg. Eddy van der Auwera).

Het tijdschrift *Koebel* heeft een dichtbundel van Mark Bruynseel bekroond. De bundel zal door Koebel eind januari worden uitgegeven. Er werden 86 manuscripten ingezonden. Na een dubbele schifting bleven vier auteurs over: Mark Bruynseel, Gery Florizoone, Roger Devriendt en Daniel Billiet, zonder echt niveauverschil. Inlichtingen: Koebel, Roel Richelieu van Londersele, Kattenberg 18.

De deelnemers aan de afgelaste *Architectuurprijs Maskens* worden verzocht tegen 16-3 hun inzending in te sturen: secret. Stedelijk Hoger Instituut voor Arch. en Stedebouw, Academiestraat 2, al dan niet anoniem (identificatieomslag zo nodig bijvoegen). Zij worden er tentoongesteld vanaf 18-3. Op 23-3 wordt er om 18 u een debat gehouden over 'Gebouwde realiteit - voor welke mensen?'. Bedoeling is tegen het weinig positieve van de Maskens-jury in verband met de architectuursituatie te reageren.

Heist

Voor het *Humorfestival 1977* worden voorselecties van kleinkunstenaars gehouden op 7 mei

(Warande, Turnhout) en op 14 mei (Harlekijn, Tielt). Prijzen: 20.000 fr. (laureaat) en 10.000 fr. (Noordstarprijs). Inschrijvingen: Heistse Humorfestival, Scharpoord, 8300 Knokke-Heist (050/60.02.15).

Hoboken

De *S.V. Integan* richt een wedstrijd in met het oog op de uitvoering van een beeldhouwwerk op een gevelvlak van haar in opbouw zijnde gebouwencomplex. Alle in België gevestigde kunstenaars-beeldhouwers kunnen deelnemen. Inleveringsdatum: 1 maart 1977 te 10.00 uur. Het programma is te bekomen bij de S.V. Integan, Antwerpsesteenweg 260, mits de som van 236 fr. of door storting op PR. 000-0948665-05 van het Gemeentekrediet van België - rekening Integan.

Kapellen

Het Technicum, Schilder- en Sierwerken, Londenstraat 43, 2000 Antwerpen en St.-Lucas, Schilderen en Tekenen, Engelse lei 35, organiseren een *Schilderwedstrijd t.g.v. het Rubensjaar '77,* gepatroneerd door Boss-Paints Waregem. De prijs (30.000 fr.) staat open voor nederlandstalige kunstenaars van Belgische nationaliteit. Uiterste datum van inschrijving: 20 mei 1977. Reglement, deelnemingsvoorwaarden en inlichtingen: Alfons Meylemans, kunstschilder, Nieuwe laan 21, 2080 Kapellen. Tel. (031) 64.15.78.

Lier

De *Schilderprijs Raymond de la Haeye 1977* werd gewonnen door Lucien Verhavert (51, Willebroek). De tweede prijs ging naar Mady Verplancke (41, Leopoldsburg), de derde naar Hubert Jacobs (34, Wilsele). Bekroonde en geselecteerde werken waren op 5 en 6-3 geëxposeerd in de galerij die ook de naam van de in 1914 gesneuvelde Lierse kunstschilder draagt. De prijs bestaat dank zij een schenking van Dr. Marcel Cordemans.

Maastricht

De *Poëzieprijzen van het tds. 'Schuim'* werden op 5-3 uitgereikt door Wethouder van cultuur Michel Debats in de Redoute van de stadsschouwburg. Ad Kolle las het verslag van de jury. Bekroonden: Martin Leenhouwers uit Steenwijk (N1) kreeg de poëzieprijs. Tweede Jos Stroobants uit Kessel-Lo en derde Jos Stervelinck uit Zelem. De jongste deelnemer was Frank Albers (17 jaar) uit Antwerpen.

Meulebeke

Kunstkring Kutena organiseert een wedstrijd met 'het dier' als onderwerp voor de categorieen schilderkunst en tekenkunst enerzijds, beeldhouwkunst anderzijds. Deelname beperkt tot Westvlamingen. Maximum twee ongesigneerde werken inbrengen per deelnemer en per categorie op donderdag 7 april op het gemeentehuis tussen 18 en 20 u. Tentoonstelling van 9 tot 11 april. Inschrijven: Kutena-secretariaat t.n.v. J. Vuylsteke, Marktstraat 10.

Parijs-Monaco

Kunstschilder Philippe Lebeau (Tongeren), kreeg de *Grand prix humanitaire de France* n.a.v. zijn tentoonstelling in de gal. Marcel Bernheim te Parijs in het kader van het Festival International de Peinture van St.-Germain-des-Prés. Dezelfde kunstenaar werd laureaat van de *Grand prix de la Palme d'Or* van het Grand Palais de la Scala te Monaco.

Stockholm

De koninklijke akademie voor Nederlandse taal- en letterkunde heeft Gerard Walschap voorgedragen als kandidaat voor de *Nobelprijs Literatuur '77*. De Vlaamse Pen-club hield het wederom bij de Roggeman-kandidaat L.P. Boon. De V.V.L. besloot de kandidatuur van Marnix Gijsen te verdedigen, een ernstige kanshebber naast Walschap die door de V.V.L. slechts op de derde plaats gesteld werd na L.P. Boon, wat o.i. niet verantwoord is.

Venetie

De vorige *biënnale* vertoonde protestkunst tegen rechtse dictaturen (Chili, Spanje). Daarop moest een biënnale met protestkunst tegen linkse dictaturen volgen. Vanzelfsprekend werd van communistische zijde alles gedaan om dit onmogelijk te maken. De christelijke minister van cultuur loopt warm voor geen enkele verpolitiekte kunst en vreest de volledige culturele boycot van Italië door de Oostlanden, waarmee Moskou dreigt; hij zou de gelijktijdige conferentie van Boekarest voor de rechten van de mens inroepen om een provocerende biënnale te vermijden, tot groot ongenoegen van de (socialistische) voorzitter van de biënnale die ontslag nam. Dit verschaft hem een eervolle 'sortie' vermits hij zwaar beschuldigd was van wanbeheer.

Felicitaties vanwege tijdschrift en kunstenaarsverbond aan alle laureaten vooral de leden van ons CVKV.

Uit het leven van kunst en letteren

Aalter

† *Kunstschilder Amedée Laroy* (°Aalter 24-7-1900) overleed op 29 januari. Hij was lange jaren onderwijzer en directeur van een technische tekenschool, wat aanleiding gaf tot twee publicaties over het tekenen in het L.O. Sedert 1957 wijdde hij zich volledig aan zijn schilderkunst en hield talrijke gewaardeerde tentoonstellingen. Hij was ook stichter en voorzitter van de zeer actieve kunstkring Altra. Aan echtgenote en kinderen onze christelijke deelneming.

Aalst

'Vuur en aarde in het Oud-Hospitaal' is een tentoonstelling van waardevol keramiek van 6 tot 27-3 in het Museum van het Oud Hospitaal met werk van o.m. Monique Muylaert, Francine Urbin-Choffray, Herman Muys en Frank Steyaert. Inleider is Jo Verbruggen. Sponsor is Noordstar en Boerhaave.

Affligem

† *Dom Servaes (Jan) Visser* (°Den Haag 20-3-1915) overleed op 16-12-'76. In kunstenaarsmiddens was deze monnik van Affligem zeer gewaardeerd om de hulp die hij zovelen wist te geven op vele terreinen, vooral langs het aan de abdij verbonden Cultureel Centrum. Ook op het gebied van het kunstonderwijs was hij verdienstelijk. Aan zijn confraters onze innige deelneming.

'Textiel-kunst. Weefsels als kunstuiting' is een tentoonstelling in het Cultureel Centrum van 4 tot 27-3. Een cursus handweven en batikken gaat ermede samen.

Antwerpen

'Ons Geestelijk Erf', tijdschrift en genootschap, bestaat 50 jaar. Het werd gesticht in 1927 door Pater Stracke S.J. en heeft onschatbare verdienste voor zijn studie- en opzoekingswerk op het gebied van de Nederlandse vroomheid in vroegere eeuwen. Alleen voor de eerste 25 jaar bevatte het register 228 blz. De opeenvolgende directeurs ervan zijn P. Stracke, P. Moereels en P. Andriessen.

Bij de 50e verjaardag van Volksontwikkelingskring Excelsior sprak Min. van Cultuur de Backer de wens uit tot volledige autonomie van Vlaanderen op het gebied van de *Internationale betrekkingen en akkoorden*. Op dit gebied beschouwt zij de uitwisseling van mensen als het belangrijkste. In een andere gelegenheid heeft de minister het nut van Vlaams-Waalse culturele akkoorden aangetoond.

De *'Dagen van het Vlaamse lied 1977'* van het ANZ werden op 26 januari ingezet in Huis Osterrieth. Zij staan in het teken van René de Clercq (°14-11-1877) en van de 90-jarige toondichter Lode de Vocht.

Openbaar Kunstbezit is, na vijf jaar samenwerking met Nederland, opnieuw een Vlaamse aangelegenheid. Deze samenwerking had de uitgave doen afwijken van haar oorspronkelijke doel en tot politiek doen ontaarden, wat het abonnementental tot de helft had doen slinken. Het programma 1977 wordt gecentreerd op vier onderwerpen: 1° de kunst van de gebruikskeramiek - 2° Gelegenheidskunst, wegwerpkunst van Rubens en andere groten uit het verleden - 3° Lanterna Magica (kunst en fotografie in de 19e eeuw.) 4° Jugend Stil-Art nouveau. Iedere aflevering bestaat uit 10 reprodukties en 20 informatieve bladzijden. De abonnementsprijs bedraagt 495 fr. (pr. 000.0099920-10, Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, Antwerpen.)

Een internationale *Muziekweek voor Conservatoriumstudenten* bracht concerten van studenten uit het Conservatoire National de Paris, de Royal Academy van Londen, de Musikhochschule van Graz en Hannover en het Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen. Aansluitend hierbij traden leerlingen van het Vlaams

Conservatorium ook in het buitenland op o.m. te Parijs in het Conservatoire National met Greet Severens, Galina Stamenova en Jozef de Beenhouwer (14-12).

De *Koninklijke Academie voor Schone Kunsten* hield op 26-2 open schooldag met tentoonstelling van werk van leerlingen evenals van de selectie voor de Prijs 'Hedendaagse Pottenbakkerskunst'.

Een *herdenkingstentoonstelling Joost de Bruyne* heeft plaats van 2 april tot 8 mei in het ICC. Wij verheugen ons om dit initiatief waarmede ons verleden jaar jong gestorven medelid, van wie nog veel kon verwacht worden vereerd wordt. Parallel is er een tentoonstelling 'De voetganger in de stad'.

Het *Nieuw Ceciliakoor* hernam in 1968 o.l.v. Frits Celis een roemrijke traditie. Het telt meer dan 125 leden en is erkend voor door Volksontwikkeling gesubsidieerde concerten. Het nam o.a. in 1976 deel aan 'Die Meistersinger von Nürenberg' en het 'Deutsches Requiem' in de KVO en heeft een vijftigtal belangrijke componisten op zijn repertorium. Secretariaat: t.n.v. Hugo Luyten, Langstraat 86 Borgerhout (tel. 031/36.52.07). Huisdirigent is thans Frans Dubois.

Een ministeriële werkgroep publiceerde een *'Voorontwerp van statuten van een intercommunale vennootschap Opera voor Vlaanderen'* verwekte uiteenlopende reacties van allerlei instanties, o.m. van Directeur Silvain Deruwe (KVO Antwerpen) en Johan Fleerackers (Kabinetschef Nederl. Cultuur). Men hoopte in 1977-78 klaar te komen, maar dit lijkt onmogelijk.

International Investment Counsellors (I.C.C.), dat het Art Center te Antwerpen uitbaat (Frankrijklei 43) doet aan promotie voor minder bekende schilders die zij onder contract heeft (op nauwelijks zes weken tijd werden nagenoeg 450 schilderijen, tekeningen en akwarellen gekocht). Een I.I.C. Art Gallery werd geopend in Toronto (Canada). Op het programma voor 1977 staat ook nog Montreal, Vancouver, New York en Los Angeles.

Het *10e Teaterboek* is verschenen met een hoofdartikel van Alfons van Impe n.a.v. het eeuwfeest van de Kon. Vl. Schouwburg, die door het liberaal flamingantisme werd in stand gehouden (167 blz., 62 foto's, overzicht van toneelseizoen 1975-76 in Vlaanderen).

Een tweede bundel van *'Dimensie'* is verschenen, met honderd gedichten van: Ludo Abicht, Gerrit Achterland, Silvius F. Albers, Willy Balyon, Laurent Bastiaens, Willem Bastiaensen, Daniel Billiet, Robert J. Blom, Jef Bonten, Paul Boogers, Tonko Brem, Mark Bruynseel, Guido Buys, Piet C. Buijterse, Phil Cailliau, Hervé J. Casier, Cos. J. Casparus, Gilbert Coghe, René Coomans, Willy Copmans, Frans Cornelis, Johan Corvelyn, Emmy Crebolder-van der Velde, Johan de Belie, Thierry Deleu, Bea De Longie, Anne Demuysere, Joris Denoo, Anneke Dusselaar, Nadine Elen, Gery Floorizoone, Roger Fockedey, Robert Franquinet, Ton Geelen, Kris Geerts, Han Grüschke, Christina Guirlande, Elfriede Hendrix, Lou Heynens, Fred Hoekstra, Jotie 't Hooft, Nicole Hooymans, Roel Houwink, Dries Janssen, Theo Joos, Mark Journée,

Bert Kooijman, Wouter Kotte, Ghislain Laureys, Luc Leestemaker, Mya Maas, Joannes Marijnen, Albert Meertens, Grid Michielsen, Jerven F.W. Ober, Ank Oostendorp Van Gaal, Joe Oostvogels, Frank Peeters, Reineke Pol, Frank Pollet, Jos Punie, Charles Rood, Wim Roodzant, Peter Rooibos, Wilfried Rooman, Adriaan J. Rotte, Johan Rottiers, Jacques Savenay, Ria Scarphout, Rik Schrauwen, Jean H. Severeijns, Walter Simonis, Benny J. Stevens, Jan Storme, Alphons B. ter Brake, Bas Themans, Willy Tibergien, Frans Tissé, Roger Vanbrabant, Wilfried van Craen, Bennie van de Aarssen, Jan van de Weghe, Bies van Ede, Jef van Elst, Hilda van Eyck, Marcel Vanslembrouck, Harry van Tienen, Freek Veening, Jan Vercammen, Jeanne Verdonckt, Ton Veugen, Eddy Veys, Ignaas Veys, Jef Vromant, Angela Walravens, Jan Wesselo, Arjen Wilhelmy, Bert Willen, Guido Wulms, Han Zuid (150 fr. pr. 062-4371320-71, Jan Biezen, Haringrodestraat 81). Gezien het succes verschijnt weldra 'Dimensie 3', waarvoor op dit adres elke dichter(es) vijf gedichten kan sturen.

Antwerpen - Hulst (Nd.) - Nieuwpoort - Ekelsbeke (Fr.) - Waregem

Op vrijdag 4 maart begonnen een aantal manifestaties onder de titel *'Frans-Vlaanderen in de Antwerpse kijker';* tot 13 maart op initiatief van de Kon. Kring der Westvlamingen. Zaterdag 2 april om 9 uur begint in De Dullaert, Sportlaan 14 Hulst, Zeeuws-Vlaanderen, de *'20e Frans-Vlaamse Dag'* in Nederland. Van 2 tot en met 17 april heeft in Nieuwpoort de *'3° Frans-Vlaamse veertiendaagse'* plaats. Op 8 mei wordt het *13° Frans-Vlaamse Landsfeest'* van de Heemkring Bachten de Kupe gevierd. Op zondag 10 juli heeft de *'16e Vlaamse Cultuurdag'* en het 19e Tuinfeest in Ekelsbeke, Frans-Vlaanderen, plaats. Op zondag 18 september: *'30e Frans-Vlaamse Cultuurdag'* in Waregem.

Assebroek

Verschaeviana I, afl. 5 verscheen zopas. Het volledige deel I kan besteld worden bij het Jozef Lootensfonds te Assebroek.

Brugge

† *Kunstschilder Henri Victor Wolvens,* die vele jaren aangesloten was bij ons Kunstenaarsverbond, overleed 80 j. oud te Brugge op 31 januari (^{o} Brussel 6 juni 1896). Na zijn huwelijk verliet hij Brussel (1930) om zich te Brugge te vestigen. Vooral sedert 1960 werd hij door velen als de grootste kunstschilder van dit land beschouwd; hij was een der hoofdfiguren van de tentoonstelling 'Parallellen 1920-1950' die het CVKV in 1971 organiseerde. Aan zijn familie bieden wij onze christelijke deelneming.

Het provinciaal bestuur Dienst Cultuur organiseerde een studiedag *'Stoeten en processies in West-Vlaanderen'* op 18 febr. te Beernem m.m.v. Frans Vromman, Jan Verbesselt, Remi Van Duyn en Herman Sanders.

Voor de stad Brugge wordt 1977 een jaar van *eeuwfeestherdenkingen:* in 1477 werd het tolhuis (de huidige stadsbibliotheek) gebouwd en overleed in de slag bij Nancy Karel de Stoute, die in de O.-L.-Vrouwekerk begraven ligt. In 1577 werd in Brugge Pieter Huyssens geboren, die later broeder werd in de Sociëteit van Jezus en bouwheer van verscheidene jezuïetenkerken, o.m. Sint-Walburga te Brugge. In 1877 begon Brugge met het baanbrekend initiatief van de subsidiëring bij de restauratie van oude gevels.

'Zingt Jubilate' is het nieuwe liedboek van de Vlaamse kerkprovincie, uitgegeven door de Garve (Brugge) en samengesteld door J. Joris, P. Hanoulle, I. Desutter, P. Schollaert, J. Lerinckx en J. Schrooten. Het bevat naast het fundamentele Gregoriaans en de beste oude Roomse liederen, ook het waardevolste van de actuele produktie en uit de Nederlandse reformatorische liederenschat (Liedboek van de Kerken.) Er wordt in maart geoefend aan de hand van dit liederboek te Gent (St.-Pieters), Mechelen (O.-L.-Vr.-over-de-Dijle), Roeselare (St.-Michiels), Lier (H.-Hart) en Hasselt (St.-Quintinus). Ook de Leuvense muziekdagen (5/6 april) en het liturgisch congres begin september staan in het teken van deze deugddoende muzikale actie.

Het 12e *VTB Salon van de Vlaamse humor* werd vertoond tot 17-2 in Galerij Geraard David.

De *Korrekelder* werd opgenomen in de lijst toneelgezelschappen, waarvan voorstellingen, gesubsidieerd door Volksontwikkeling, kunnen besteld worden (Kraanplaats 8; tel. 050/33.03.83).

Brussel

Leo Schevenhels (^{o}Antwerpen 1921) werd door mevrouw De Backer benoemd tot *Administrateur-generaal van het Ministerie van Nederlandse Cultuur*. De nieuwe topambtenaar is een onderwijzer, die bij G. Schmook tot bibliothecaris werd opgeleid. Hij had de directie van de Intern. Culturele Betrekkingen. Thans vallen kunsten en letteren onder zijn speciale bevoegdheid, naast de coördinatie der andere diensten. Hij publiceerde over bibliotheekproblemen.

Oerkunst van Zwart Afrika: 122 beelden uit privé-collecties door kunsthandelaars in opdracht van het Gemeentekrediet zijn te bewonderen in Passage 44 tot 17 april.

De 7° Biënnale *'Reconnaissance des musiques modernes'* (RTB) had plaats begin februari en bracht o.m. creaties van vijf landgenoten op bestelling (uitsluitend radiomensen en mensen van het Ipem en het Centre de Recherches musicales).

N.a.v. de *Kaderdag van Jeugd en Muziek* bood BRT-3 een concert aan deze muzikale jeugdbeweging, die nu ruim 37 jaar bestaat. In 1974 kwam de afzonderlijke federatie Jeugd en Muziek Vlaanderen tot stand. Zij groepeert 40 Vlaamse afdelingen met

zowat 52.000 leden en organiseert o.m. nationale toernees, die concerten in de afdelingen brengt. Er is ook een

'Kaderblad' (driemaandel.: Koningstraat 10).

De *Vereniging voor Vlaamse Letterkundigen* herkoos op 20 februari als bestuursleden Bernard Kemp, Jacques van Baelen en Ria Scarphout; Marc Braet werd vervangen door Toon Brouwers, die de toneelauteurs moet vertegenwoordigen. Voorzitter Kemp kondigde aan dat het budget-literatuur van de Minister van Cultuur met 3 miljoen werd verhoogd. Er werd hulde gebracht o.m. aan André Louf (†), Max Wildiers, Jules Bovée en Johan Boonen.

Uitgeverij-directeur Weverbergh is in moeilijkheden wegens de opslorping van *Uitg. Manteau* door Elsevier. Hij zou nu toch kans krijgen als onderdirecteur op te treden onder Mevrouw Manteau, die hij voordien had uitgeschakeld.

Voor de versiering van de *Metrostations* werden door de Maatschappij van de Brusselse Trams 18 kunstenaars geselecteerd. Zowel de keuze van de Vlamingen als die der Walen was erg arbitrair en politiek gedetermineerd: men vindt b.v. bij de Walen ene Folon, uit het waalse dorp Wanfercée-Baulet waar Jacques Etienne postbode is (die illustere konijnenhokbouwer, die de Grote Prijs van Oostende kreeg). Bovendien waren er slechts 6 Vlamingen (o.m. Mendelson en Nellens!), tegen 12 Franstaligen. Vanzelfsprekend kregen de Vlamingen elk een kleinere oppervlakte te 'bewerken' dan de Franstalige collega's. Zo kreeg Raveel geen 50 m^2 tegen 500 m^2 voor Sommeville; deze laatste moet wel machtige bewonderaars hebben van zijn 'socialistisch realisme'. Even vanzelfsprekend is dat er van 'integratie der plastische kunsten in de architectuur' geen sprake was: de kustenaars werden er slechts op het laatste ogenblik bijgehaald als decorateurs.

'Borobudur, kunst en religie in het oude Java' is een indrukwekkende tentoonstelling in het Paleis voor Schone Kunsten tot 3 april. Een expositie van uitzonderlijke betekenis, zowel voor de kunstgeschiedenis als voor de geschiedenis der godsdiensten.

Het *Kon. Mus. voor Mod. Kunst* exposeert van 4-3 tot 1-5 werken van de Israeli Yaacov Agam. Het *Museum voor Oude Kunst* organiseert o.a. filmvoorstellingen en voordrachten over Rubens op 9-2, 8, 10, 15 en 17-3. Drie Rubensstudiedagen hebben plaats in de *Musea voor Kunst en Geschiedenis* eind maart m.m.v. mevr. G. Derveaux-van Ussel, G. Delmarcel, H. Nieuwdorp, W. Laureyssens, C. vande Velde en L. De Coninck; gezien het aantal deelnemers beperkt is dient men tijdig in te schrijven. Dit museum opende ook op 4 febr. een zaal 'Hedendaagse keramiek' met een tentoonstelling '1 + 9 keramisten'.

De *Kon. Bibliotheek* exposeert 'Munten en eretekens van België 1831-1976' tot 2 april (Penningkabinet). Tot 12 maart is er 'Ars medica' (zes eeuwen medische iconografie), een collectie van 132 werken uit het Philadelphia Museum of Art (Schenkingenzaal). De ambassade van Oostenrijk heeft aan de Koninklijke Bibliotheek Albert I een schenking overgemaakt van 150 werken hedendaagse Oostenrijkse boeken (kunstboeken, historische werken, monografieën over de belangrijkste

Oostenrijkse steden en landschappen alsmede talrijke volumes met literaire of culturele betekenis), zij worden tentoongesteld (Galerij Hoyoux) tot 5 maart.

Het *Jeroen Bosch House* van de Alumni Lovanienses heeft om financiële redenen spijtig genoeg vanaf 24 dec. moeten stopzetten. Een groot verlies ongetwijfeld voor de ontwikkeling van een hoogstaand Vlaams society-leven en voor de Vlaamse cultuur te Brussel in het algemeen.

De 15e *Vlaamse Boekenweek* opent op 1-3 in het Centraal Station met 150 Vlaamse en Hollandse fondsen. Toegankelijk van 11 tot 18u30 tot 11 maart. Bij de opening spreekt o.m. Jozef Deleu over 'Poëzie om mee te leven'.

Het *Subsidiebudget voor de Letteren* werd, op aanvraag van de VVL, aan de index aangepast en stijgt van 13 tot 16 miljoen, vooral ten behoeve van de schoollezingen door letterkundigen.

Velen verheugen zich omdat het *Dekreet over de Bibliotheken* weldra door het Parlement aanvaard wordt. Het laat o.m. toe de leefbaarheid van de vrije bibliotheken te verzekeren.

Ons redactielid Bernard Kemp hield een belangrijke lezing in de bijscholingscursus *'Nieuwe benaderingsmogelijkheden van literatuur in het M.O.'*, gehouden door de faculteit der letteren van de U.F. St.-Aloysius waarvan hij dekaan is. Zijn onderwerp bij de opening (9-3) was 'Trends in de recente Nederlandse literatuur'. De conferenties worden later gepubliceerd. Gezien het om bijscholing voor het Kath. M.O. gaat is het wenselijk dat er ook gehandeld wordt over de betekenis van literatuur en literatuuronderwijs in de christelijke opvoeding.

Het *Vlaams Muziekconservatorium* (dir. Kamiel D'hooghe) organiseerde een concert met eigen werk van zeer begaafde leerlingen uit de compositieklas: Jean en Franklin Gyselinck, Willem van Hout en John Emsly. De vriendenkring van het Conservatorium bracht in 1975-76 niet minder dan 13 concerten en een voordracht, die 40 leerlingen een publiek optreden bezorgden.

Het *Jeugdtheater* wil een grotere betrokkenheid van de nederlandstalige schrijver voor de jeugd bewerkstelligen. Daarom vraagt het aan alle schrijvers voor de jeugd, op te geven: naam, adres, telefoon, lijst van stukken die ze hebben geschreven en uitgever. Adres: Jeugdtheater, Bert De Spiegelaere, Zavelput 28, 1000 Brussel. Tel. (02) 217.24.21. Het Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond zou voor zijn eigen documentatie eveneens graag deze gegevens ontvangen op het adres van het redactiesecretariaat: Drs. J. de Poortere, Hundelgemsesteenweg 127, 9218 Ledeberg.

Deurle

Een debat over de *Hedendaagse constructieve en/of geïntegreerde kunst* werd op 20 febr. in het Museum D'hondt-Dhaenens m.m.v. H. Brutin, V. Temmerman, W. van Mulders, A. de Pesseroey e.a.

Diksmuide

'In memoriam Vlaanderens groten' is een audiovisuele gesynchroniseerde overvloeiprojectie uitgaande van Hendrik Luytens 'Gulden doek van Vlaanderen' ter beschikking gesteld van het IJzerbedevaartcomité. Tekst van Anton van Wilderode en Jan Veulemans en muziek van Fernand van Durme en Piet Velghe (45 min.). Achttien figuren komen erin voor o.a. Ern. vander Hallen, Staf Bruggen, Ren. Veremans, P. Stracke, G. Bomans, H. Elias, Antoon Vander Plaetse, Al. de Maeyer, Stef. de Laere, Cyr. Verschaeve en Mark Liebrecht. Vertoningen aanvragen: IJzerbedevaartsecretariaat, IJzerdijk 2. Men kan de projectie aanvragen van *'De mooiste IJzerbedevaartgedichten van Anton van Wilderode',* die reeds in 80 gemeenten werden gepresenteerd, aan Herman Bosteels, Esplanade 6, 9300 Aalst.

Esen-diksmuide

† *Kunstschilder-boer Gaston Theunynck* (° Esen-Diksmuide 6-8-1900) overleed eind december te Roeselare en werd met de wietewagen uit zijn boerenhof naar de kerk gebracht, waar Mgr. De Smedt aan de lijkdienst deelnam en P. Em. Janssen een indrukwekkende lijkrede hield. Aan zijn tien kinderen en zijn kleinkinderen de christelijke deelneming van Kunstenaarsverbond en tijdschrift.

Gent

Voor de 7de maal organiseert het Provinciebestuur *'Vrijdagavondrecitals'* voorbehouden voor jonge solisten, telkens in de provincieraadszaal (Gouvernementstraat 1). Komen dit jaar aan de beurt: Marc Mathijs (piano) en Rigobert Messens (cello) op 4-3; Johan Lybeert (piano); Wim de Moor (viool) en Guy de Mey (tenor) op 11-3; Maurice Verstuyft (fluit) en Katrijn Friant (piano) op 18-3. Gratis toegangskaarten bij de Prov. Cult. Dienst, Bisdomplein 3 (tel. (091) 25.86.02).

Prof. em. Dr. E. Rombauts heeft bij de *Koninklijke Academie* voor Nederlandse Taal- en Letterkunde zijn ambt van bestuurder overgedragen aan Dr. M. Gysseling.

In de reeks uitwisselingsconcerten tussen conservatoria traden op 6 februari in de zaal van het *Gentse Conservatorium* laureaten van de 'Hochschule für Musik' van Graz op. Laureaten van het Gentse conservatorium lieten zich horen op 10 februari te Mons, 16 februari te Brussel, 22 februari te Salzburg en 24 februari te Leipzig.

De *Vereniging voor Katholieke Oostvlaamse Schrijvers* houdt een feestelijke samenkomst op 20 maart, ingezet door een artistenmis (Kapel der Capucinessen, 11 u) en gevolgd door een middagmaal in restaurant van Eyck (380 fr.,

pr. 000-0107392.13 V.K.O.S., Guido Gezellelaan 54, 9800 Deinze).

Verscheidene amateurs-toneelgroepen aangesloten bij het *Algemeen Kristelijk Vlaams Toneelverbond Oost-Vlaanderen* werden voor optredens in het buitenland uitgenodigd. De Keurgroep van AKVT-jongeren zullen eerlang optreden in de DDR, de groep uit Bachte-Maria-Leerne, Vrank en Vrij Wetteren, De Leeuwerckenaers uit Dendermonde in de Bondsrepubliek.

'Plan & Space' was een tentoonstelling tot 12 februari in de Academie ingericht door Proka met de problematiek van kunst- en expositieruimte als opgave.

Hasselt

† *Letterkundige en musicus Jan Custers* overleed reeds op 31 jan. 1976. Door een misverstand verscheen de aankondiging hiervan niet in een vroegere aflevering waarvoor wij aan zijn echtgenote en kinderen onze verontschuldigingen aanbieden. Deze zeer sociaal voelende kunstenaar (° Overpelt 29-4-1911) was schrijver van kursiefjes, scriptschrijver en liedtekstauteur o.a. voor Miel Cools, Armand Preud'homme en Armand Beliën met wie hij tien jaar samenwerkte. Aan zijn gezin onze innige deelneming.

'Industriële vormgeving' (in Limburg) is een tentoonstelling in het Provinciaal Begijnhof georganiseerd tot 6 maart door de Prov. Cult. Dienst m.m.v. het S.H.I. van Visuele Communicatie en Vormgeving (Genk) en het Prov. H.I. van Architectuur te Hasselt en Limburgse bedrijven.

Gedesindustrialiseerde vormgevingskunst bracht parallel in galerij Wittepoppen tot 10-3 een aantal gebruiksvoorwerpen, die veranderd en meestal ook onbruikbaar werden gemaakt door ingrepen van artiesten.

De Vereniging van Limburgse Schrijvers organiseert een literaire avond op 25-2 in het Cult. Centrum met werk van eigen leden.

Voordien had de vereniging in december luisterlijk haar 40-jarig bestaan gevierd, waaraan een huldiging werd gekoppeld van Mr. Lode Roppe, n.a.v. zijn ambtsjubileum.

Ingooigem

De Provinciale Raad besloot tot aankoop van het *Lijsternest* met erf, mobilair, schilderijen en biblioteek voor ongeveer 6 miljoen. De staat subsidieert de aankoop en de latere exploitatie. Deze beslissing zal alle kunstminnaars verheugen.

Kasterlee

'Beeld der Kempen' brengt een fotografisch beeld door Fr. Paulussen van de Antwerpse Kempen, met ook kleurreprodukties van werk van A. Ost, J. Smits, Broeder Max e.a., in een layout van Frans Mertens. Inleiders zijn J. Gerits, voorzitter van het Verbond voor Heemkunde, en romancier Em. van Hemeldonck. Ook literaire teksten over de Kempen werden opgenomen (Uitg. de Vroente, 320 blz., groot formaat).

Kortrijk

Nationale orden werden uitgereikt aan jubilerende leden van de toneelkring *'Taal en kunst'*: Albert Decleve (40 j.), Roger Depoortere (49 j.), Margriet Supply (40 j.), Karel Everaert (25 j.), Alfred Deleersnijder (42 j.) en Hilda Lomme-Scherpereel (50 j.).

Latem

Gust de Smet (°Gent 21-1-1877) zal in de loop van dit herdenkingsjaar op biezondere wijze door de Latemse Kunstkring geëerd worden. Thans reeds worden allerlei manifestaties voorzien o.m. een inventarisatie van zijn werk. Bezitters van werk van G. de Smet stellen zich in betrekking met de voorzitter burgemeester Raf vanden Abeele.

Door de 'Vrienden van het Latems Museum voor Moderne Kunsten' wordt in 1977 een retrospectieve tentoonstelling gehouden van het werk van *Albert Claey*s. Eigenaars van werk(en) worden verzocht contact op te nemen bij de 'Vrienden van het Latems Museum voor Moderne kunsten', Latemstraat 64, 9830 Sint-Martens-Latem (tel. 091/82.33.22) o.m. ter katalogisering van het werk van Albert Claeys, dit i.v.m. de monografie die door de v.z.w. zal uitgegeven worden.

Leuven

Als nieuwe nationale voorzitter van het *Davidsfonds* werd Clem de Ridder verkozen, die reeds van 1964 tot 1973 met buitengewone toewijding en idealisme het secretariaat-generaal had uitgeoefend. Hij volgt ons redactielid Prof. Carlo Heyman op, die het DF uit de crisis hielp door zijn begrijpend en tevens beslist optreden en wegens zijn functies o.m. als hoofd van het Instituut voor Archeologie en Kunstwetenschap (KUL) niet meer kandidaat was. Beide verdienstelijke figuren hebben onze hoogste waardering.

Op 20 november 1976 verscheen in het Staatsblad een Kon. Besluit over de voorwaarden voor de toekenning van een eerste prijs in Koninklijke Muziekconservatoria met o.a. in artikel 4: 'de houders van het diploma van laureaat

compositie of de Prijs Lemmens-Tinel, uitgereikt door het *Lemmensinstituut,* (worden) vrijgesteld van de eerste prijs fuga, contrapunt, geschreven harmonie en notenleer; de houders van het diploma van laureaat orgel of muziekopvoeding, uitgereikt door het Lemmensinstituut, vrijgesteld van de eerste prijs contrapunt, geschreven harmonie en notenleer; de houders van het getuigschrift notenleer, uitgereikt door het Lemmensinstituut, vrijgesteld van de eerste prijs notenleer'. Terugwerkende kracht tot 1 oktober 1973.

Het Lemmensinstituut organiseert nog *Koordagen* op 13-3, 14-4, 8-5 en 12-6. Zij staan onder leiding van Paul Schollaert en kennen een stijgend succes. De *Leuvense Muziekdagen* hebben plaats op 6 en 7 april over het nieuwe liturgiezangboek. Inschrijven: Herestraat 51.

'Monumentum' is het tijdschrift van de Intern. Council for Monuments and Sites (ICOMOS); redactie Groot Begijnhof 95. Het verschijnt halfjaarlijks in het Engels en het Frans. De vereniging heeft ook een documentatiecentrum voor monumenten- en landschapszorg (Hotel St.-Aignan, 75 rue du Temple, 75003 Parijs). Voorzitter is de Leuvense hoogleraar R. Lemaire.

Lier

Het *Timmermans-Opsomerhuis* werd aanzienlijk verrijkt door een schenking van Timmermansdokumenten en - publikaties vanwege schepen Leo Arras.

Maastricht

De *Vereniging van Limburgse Auteurs* organiseerde een poëzie- en proza-avond op 23-1 in het Bonnefantenmuseum met o.m. Gie Luyten, Bert Willems, Maurice Trippas, Jos Ghysen, Dries Janssen en Jan Colson.

Mechelen

Een werkgroep werd geïnstalleerd voor de restauratie van de *St.-Romboutskathedraal,* die sterk onderkomen is. Men zal de gelegenheid gebruiken om het koor uit te breiden, een weekkapel in te richten en de kranskapellen als schattenkamer en tentoonstellingsruimte af te zonderen voor kostbare schilderijen.

Merchtem

Tentoonstelling *'Aquarel en Gouache'* (Ministerie van Nederlandse Cultuur), georganiseerd door vzw Soetendaelle van 21-1 tot 6-2 in de gemeenteschool.

Neerpelt

† *De Neerpeltse kunstenaar Antoine Ceyssens* overleed op 30 november te Neerpelt. Hij was geboren op 25 juni 1900 en was medestichter van de bekende Kon. Kunstkring Heikracht. Onze deelneming aan zijn familie en meer bepaald aan ons medelid Willy Ceyssens.

Nevele

Een *Basiel de Craenehulde* werd door de heemkundige kring georganiseerd met o.m. een tentoonstelling (ingericht door conservator Antoon Janssens) en een academische toespraak van Frank Meyland.

Oostmalle

Het nieuw *Provinciaal Vormingscentrum,* in het hart van de Antwerpse Kempen, staat open voor groepen op aanvraag minstens vier weken vooraf. Inlichting en voorwaarden: Smekenstraat 59 2150 Westmalle, tel. (031) 12.24.15.

Oudenaarde

Vrouwelijke leden van *Kunstkring St.-Lucas Waregem* exposeren van 25-2 tot 13-3 in Kunstgalerij Tivoli (Anna Callens, Rita de Jager, Rosa Depoorter, Rosa de Pourcq, Maria de Vlieger, Dona, Bea Eeman, Solange Godefroid, Annie van Butsele, Miet van de Velde, Lelene Vandewalle).

Ranst

De groep ‘Schuim’ nam het initiatief *poëziekaarten* te publiceren (postkaarten met telkens een gedicht op de voorzijde). Een eerste reeks

is reeds verschenen. Inlichtingen: Emmy Huyghe-Swerts, Kievitlaan 79, 2228 Ranst. Het tijdschrift zelf, dat nu onder de leiding staat van Lambert Swerts met Gie Luyten als redactiesecretaris, heeft een volkomen vernieuwd uitzicht aangenomen (secr. Heldenlaan 37 A, 3940 Paal).

Rijsel-kales-valencijn (Fr.)

De tentoonstelling *De Vlaamse schilderkunst uit de eeuw van Rubens in de musea van Noord-Frankrijk* zal in 1977 drie Frans-Vlaamse steden aandoen: Rijsel: 6 april-20 juni; Kales: 3 juli-31 augustus; Valencijn: 10 september-31 oktober.

Ronse

Russische Ikonen worden vertoond in gal. Princekouter vanaf 29 april, ingeleid door Prof. Dr. E. Voordeckers (KUL).

Schelderode

Uit de 92 inzendingen voor de tekenwedstrijd *'Hommage aan P.P. Rubens'* georganiseerd door Kunstforum werden er vijf geselecteerd voor een 'eervolle vermelding' en drie prijswinnaars: Jacky Vander Linden (Gent), Paul De Rijck (Denderhoutem) en Piet van Quathem (Gent). De tekeningen van de drie winnaars worden verkocht ten voordele van Unicef, van een melaatsencentrum en van een missiepost.

Schilde

Deus ex Machina is een nieuw literair artistiek tijdschrift van de dichters Marc Bruynseraede en Wim Nimmegeers en de beeldende kunstenaars Marc Bruylants en Jean-Marie Legrand. Het staat in het teken van diepere innerlijkheid in verzet tegen vervlakking en verval. Secret.: Groene laan 53. Veel succes!

St.-kwintens-lennik

Onder de titel *'Jonge reuzen'* verscheen bij de 'Kofschip-kring v.z.w.' een bloemlezing met gedichten van 84 auteurs uit Noord en Zuid, ingeleid door minister De Backer. De kring (Ninoofsesteenweg 284, Sint-Kwintens-Lennik, Brabant) wil nu een tweede deel publiceren. Alle dichters kunnen meewerken: 5 gedichten zenden naar het secretariaat.

Sint-Truiden

Henric van Veldeke is een speciaal geselecteerde vocale en instrumentale groep opgericht door Juliaan Wilmots. Hij trad reeds op in Sint-Truiden, Brussel en Noord-Italië. Op programma o.a. BRT-2 te Hasselt (4-6-77), LUC (Diepenbeek), Concertreis in Italië (rond 1-11).

Tessenderlo

Romancier *Minus van Looi* († 1952) wordt op 17-4 herdacht. Een VTB-gedenkplaat wordt onthuld aan zijn woning. Verder is er een gedachtenismis, een tentoonstelling en een receptie op initiatief van de V.L.A.

Vichte

In cultuurcentrum Vehta werd op 7-1 de proclamatie van de *da Vinciwedstrijd* gehouden door directeur Georges Leroy, inzet van de tentoonstelling der geselecteerden tot 23-1.

Waregem

In de *Schakel:* Indiaanse Weefkunst (4 tot 18-2) en de laureaten van de 7e wedstrijd Lijnkleur-Volume (26-2 tot 24-3).

Wilrijk

† *Architect Herman Huygh* overleed 53 jaar oud op 18 februari. Hij was de zoon van Prof. J. Huygh van de Pelgrimbeweging en werd zelf ook kerkenbouwer en -restaurateur (o.a. de St.-Pauluskerk te Antwerpen). Onze christelijke deelneming aan zijn gezin vooral zijn echtgenote ons medelid schrijfster Irina van Goeree.

Zichem

Het *Ernest Claesgenootschap,* dat gesticht werd op 4 sept. 1976, wil de faam en de studie van de schrijver dienen en Huize Claes in stand houden. Inschrijvers ontvangen een houtsnede van Nelly Degouy. Gewoon lid 300 fr.; beschermend lid naar willekeur: giro 230.0185650. 12 Huize Ernest Claes v.z.w. Zichem. Sekretaris is Jan van Hemelryck. In 1976 kreeg het Ernest Claeshuis 60.000 bezoekers.

Korte golf

Berichten over kunstactiviteiten van leden en debutanten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van ‘Vlaanderen’, Warschaustraat 12 - bus 3, 8400 Oostende.

Plastische kunsten

- Kunstschilder *Elisabeth Adams,* Warande Turnhout tot 12-1.
- Olieverven, tekeningen en akwarellen van *Stan Baele* tot 7-3, Gal. Vanden Boom, Deurne-Zuid.
- *Frans Baudouin,* Conservator Kunsthistorische Musea van de Stad, hield op 20-2 een voordracht over ‘Rubens' persoonlijkheid’ in het Kon. Museum voor Schone Kunsten.
- Kunstschilder *Achiel Beckers* (St.-Gillis-Dendermonde), Gal. 't Molenhuis Malderen tot 2-1.
- Kunstschilder *Leon Beel,* rookzaal Stadsschouwburg Kortrijk tot 29-1.
- *Ludo Bekkers* brengt geregeld een nieuwe rubriek ‘Puur Cultuur’ voor de Vlaamse T.V. Hij presenteerde het ‘Nieuw realisme’ op 19-1.
- Kunstschilder *Staf Beerten,* Dauwe, Zele tot 12-1.
- *Tony Blickx* tot 7-3, Gal. Nova Mechelen.
- Kunstschilder *Alfons Blomme* permanent in zijn museum (Ooststraat Roeselare). Als 88-jarige bouwde hij een bungalow (7.000.000 fr.) voor zijn jonge collega's. In 1977 hoopt hij een jaarlijkse *prijs Alfons Blomme* op te richten (100.000 fr.), die elk jaar zal verhoogd worden. Hij werkt nog steeds dagelijks. Hij is Grootofficier van Kunsten, Wetenschappen en Letteren (Frankrijk en Spanje). In 1975 verscheen over hem de monografie ‘Alfons Blomme levenskunstenaar’ van Roger Slosse (185 blz., 23 kleur- en 40 zw./w. illustraties, 620 fr. op rek. 467-5100411-44 A. Blomme, Consciencestraat 1, Roeselare).
- Kunstcriticus *Fernand Bonneure* deed de vernissage van de tentoonstelling Giansebastiano Sani in 't Leerhuys te Brugge.
- *J.A.M. Bossaert* (Nijmegen) exposeerde zijn religieuze grafiek bij de Nieuwe Krant te Arnhem en was ook met werken in de nieuwe Gal. de Pluis en in de Martinus van Beekschool te Nijmegen. Hij leidt zoals men weet het Open Atelier ‘De Westerhelling’ te Nijmegen, dat zeer gastvrij is voor Vlaamse kunstenaars (Sophiaweg 4, Nijmegen).
- Graficus *Renaat Bosschaert* bracht een etsuitgave van Gezelle's ‘Roozenmond’ (52 × 62). Hij exposeert gedurende de week-ends in zijn atelier (Ruzettelaan 395, Assebroek), ook keramiek en schilderijen naast grafisch werk.
- Ons beheerlid *Jo Briels* opende de tentoonstelling *Victor Renty* op 11-2 in Gal. Breckpot te Antwerpen.
- Kunstschilder *Raoul Chanet* van 13 mei tot 2 juni in Gal. Esschius Begijnhofpoort, Diest.
- *Colette Cleeren,* 't Brandyser, Antwerpen tot 18-2.
- Directeur *Roger Daniels* introduceerde de tentoonstelling *Jozef Schruers* op 10-12 in Gal. Albert te Hasselt.

- *Marcel Debacker,* Boekenbeurs Willemsfonds Gent tot 21-11, Open kring Gent tot 14-9 en Med.-Pedag. Instituut Evergem tot 14-11.
- Over ‘Abstracte zee’ (1923) van onze eredeken *Felix de Boeck* werd op zijn 80ste verjaardag in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel op 12 januari 1977 een voordracht gehouden door Georges-Marie Matthys. 's Anderdaags werd te Drogenbos het *Felix de Boeckmuseum* ingehuldigd. De jonge componist *Daniël Schroyens* componeerde ‘Transparante kleurenstudie op een zelfportret van *Felix de Boeck’,* die op 19-2 door BRT 3 werd uitgezonden.
- Keramiek van *Paul Debruyne,* Kunstatelier Dirk de Middeleer St.-Lievens-Esse tot 20-2.
- Kunstcriticus *Remi De Cnodder* leidde de tentoonstelling in o.m. van Tony-Luc Blickx (Nova Mechelen). Hij stelde de map ‘Diligence 1976’ samen (Oranjehuis Antw.) en schreef brochures over Yvon Adam en Leo Bervoets. Ook de kunstmap ten bate van het dialyse-centrum AZ-Stuivenberg werd door hem samengesteld evenals de map ‘Drie Venetiaanse Kunstenaars’ (uitg. A. Armellin, Milaan voor het Instituto Italiano di Cultura te Brussel). Bij deze uitgever verschijnt in april een nieuwe kunstmap van hem over Tarcisio Busetto met gedichten van Remi De Cnodder.
- *René Deconinck,* Dommelhof, Neerpelt tot 21-2.
- Beeldhouwster *Jeanne de Dijn* BP-Building Antwerpen tot 6-2.
- Kunstschilder *Bert de Keyzer* Facultyclub, Leuven.
- Recente schilderijen van *Francis de Koninck* in Hof de Bist, Ekeren, tot 6-3.
- Kunstschilder *Rob Delanghe* in Kerk te Baaigem tot 6-1; 't Wilgenerf Elverdinge tot 30-1.
- Kunstschilder *Jef De Leeuw,* Kunstcentrum Hof de Bist, Ekeren van 8-4 tot 1-5.
- Kunstschilder *Fernand Demonseau,* Manebrugge, Deurne tot 27-1.
- Kunstschilder *Gabriël De Pauw* tot 8-1, De Eik, Antwerpen.
- Surrealistische schilderijen en keramiek van *Hugo De Putter,* Princekouter Ronse tot 6-2.
- Schilderijen van *Roger E. Deschrijver,* Vrije Jongensschool Zele tot 4-1.
- Kunstschilder *Renaat De Smedt* stelde tentoon te Grembergen (sept.), Dendermonde (dec.) en Kontich in Gal. Pronkenburg, aldaar geopend door een voordrachtavond van *Jos vander Veken*.
- *Walter de Taeye* leidde de tentoonstelling *Werner Sarlet* in (Korrekelder Brugge).
- Kunstschilder *Erik De Volder,* minicentrum voor Cultuur Roeselare tot 12-1.
- Recente schilderijen en tekeningen van *Paul Deweerdt* in zijn atelier, Westlaan 377, Roeselare.
- Beeldhouwster *Begga d'Haese* Gal. Plan Knokke, tot 16-1.
- Graficus *Roeland d'Haese* en beeldhouwer *Libuin d'Haese,* Cultureel Centrum Affligem 12-4 tot 9-5. Kunstschilder *Marie-Josee d'Haese* 15-7 tot 31-7.
- Kunstschilder *Marthe Dierickx* tot 17-1, Meilandstraat 3, Antwerpen.
- *Anto Diez* in hotel Melinda Oostende vanaf 12-2. Voordien in St.-Theresiacollege, Kapelle-op-den Bos tot 2-1.
- *Erik Duverger* (NFWO) hield op 6-2 een voordracht over ‘Kunsthandel te Antwerpen in de 17de eeuw’ in het Kon. Museum voor Schone Kunsten.
- Schilderijen van *Bruno Dyckmans,* Gal. Waumans St.-Niklaas, tot 13-2.
- *Filip Francis,* Antwerpen ICC tot 27-2.
- Schilderijen van *George Francis,* Shopping Center Hasselt (Gal. An Hyp) tot 12-3. Voordien in Gal. Acanthuis, Hasselt tot 27-1.

- Grafisch werk van *André Gaillarde* in Den Beelaert Antwerpen tot 6 januari.
- Graficus *Gerard Gaudaen,* Kerkenhoek, Latem tot 2-1.
- *Rita Geerts,* Warande, Turnhout tot 23-1.
- Keramiek en beeldhouwwerk van *Eddy Gemeen* tot 4-1, Vrije Jongensschool Zele.
- *Christina Guirlande* leidde de tentoonstelling in van Jan Ceuppens te Dendermonde.
- Schilderijen van *Marcel Herreman,* Atelier de Middeleer St.-Lievens-Esse tot 20-2.
- De nu te Kortrijk gevestigde kunstschilder *Herman Hertogs* kende een succesrijke vernissage voor zijn tentoonstelling op 11-12 n.a.v. de opening van zijn nieuw atelier (Kon. Leopoldstraat 10). Zij werd geïntroduceerd door *André Demedts; Jos Vander Veken* droeg voor.
- Pentekeningen en originele drukgrafiek van *Emiel Hoorne,* Gal. Yolande Dufrasne (Y-D) Gent tot 2-3.
- Schilderijen van *Mariette Jacops,* Kunstgalerij Boudewijnpark Brugge tot 20-2.
- *Jozef* en *Cecile Janssens-Verplancke,* Gal. van Eyck Gent tot 20-1.
- Een madonna van kunstschilder-keramieker *Gilbert Jonckheere* werd op 29-2 ingewijd in de nieuwe Don-Boscokerk te Torhout. Ons blad zou graag veel dergelijke berichten mogen publiceren.
- Kunstschilder *Madeleine Jorissen* (Tongeren) in Gal. Standaard Antwerpen tot 15-2.
- *Hélène Keil en Jos Jans* van 2 april tot 3 mei in Gal. Esschius, Van Ransthuize Tienen.
- Kunstschilder *Ghislain Kuyle,* St. Hermes Ronse, tot 7-3.
- Kunstschilder *Constant Lambrecht* (Rumbeke), Architectenhuis Gent tot 13-1.
- Graficus *Geo Langie,* Gal. Engelbertus St.-Amandsberg tot 27-2.
- Tentoonstelling ‘Hasselt gisteren en vandaag’ met grafisch werk van *Jac Leduc* in Bank Lambert, Hasselt tot 4-12. Een kunstboek met deze titel verscheen terzelfdertijd (21 originele lithografieën, 52 × 37, BFK Rives, beperkt tot 72 exx, te bestellen bij de kunstenaar: Oude Kuringerbaan 115, 3500 Hasselt). Onder de auspiciën van het Hasseltse ‘Leesgezelschap’.
- *Jean Lucas,* Architectenhuis, Gent tot 17-2.
- Beeldhouwwerk van *Jeanne Luyckx;* St.-Theresiacollege, Kapelle-op-den-bos tot 2-1.
- *Pol Mara,* Gemeentemuseum Roermond tot 6 maart.
- Schilderwerk van *Frans Minnaert,* Gal.

Kamp Amsterdam tot 17-2. Grafieken in Masereelcentrum Kasterlee tot 28-2. Nadien te Herne (Gemeentehuis) en te Schilde (De Groelard tot 14-3).

- Kunstschilder *Georges Muys,* van 9 tot 13-4, Gal. Elroda Herzele.
- Beeldhouwer *Maurice Pelgrims,* Gemeentelijke tentoonstellingszaal Borgerhout, tot 28-12.
- Schilderijen, akwarellen, grafiek en monotypen van *Victor Renty,* in Gal. Breckpot te Antwerpen tot 23-2.
- Kunstschilder-graficus *André Roelant,* Facultyclub Leuven.
- Kunstschilder *Werner Sarlet,* Korrekelder Brugge, tot 19-3.
- De Tongerse kunstschilder *Jacques Savenay* in Shopping Centrum Genk in december.
- Kunstschilder *Maurits Schelck* sprak over eigen werk op 14-2 in de Vlaamse Club te Brussel.
- Keramiek, tekeningen, wandtapijten van *Darie Schotte,* Cultureel Centrum Kortrijk, tot 6-3.
- Zeefdrukken, nieuwe landschappen en Olieverf van *Roger Serras* in Volkshogeschool De Sirkel Drongen, tot eind maart; hij leidt er ook een avondcyclus 'Zeefdrukken'.
- *Albert Setola* bracht een zeer verzorgde enscenering voor 'De fabrieken bezet' (Tr. Griffiths) in de Brugse Korrekelder (tot 12 maart).
- *Gustaaf Sorel* illustreerde de historische studie 'Als d'oude peperbus vertelt' over litteraire en artistieke Oostendse figuren. Hij houdt voortaan permanente tentoonstelling in zijn eigen Gal. 61 te Oostende, Paulusstraat 61.
- Tentoonstelling *Georges Steel III,* van 1 tot 18-4, Cultureel Centrum, Affligem.
- Kunstschilder-portrettiste *SVARA* (mevr. M. van Hoof-Verbist), Gemeentelijke Tentoonstellingszaal Borgerhout tot 1-2.
- Kunstschilder *Medard Tijtgat,* Stepmanshuis Brussel tot 13-2.
- Kunstcriticus *René Turkry* introduceerde o.m. *Stan Baele* en *Ludo Giels*.
- Kunstschilders *Jef* en *Francis Vaes,* KVS Brussel, tot 16-1.
- Kunstschilder *Roger van Belleghem,* Gal. Laurent Delvaux Nivelles, tot 20-2.
- Kunstschilder *Leo Van Cauwenbergh,* Gal. Ladeuze, Etikhove tot 17-2.
- Schilderijen, tekeningen en houtsculpturen van *Bert van den Broeck* tot 31-1, Gal. Spaarcentrale, Jasparlaan, Brussel.
- Drs. *Willy Vandenbussche* leidde de tentoonstelling *Emiel Hoorne* in, te Gent (Gal. Y-D).
- *Mimi Vander Eecken,* Minicentrum voor Cultuur, Roeselare, tot 12-1.
- Letterkundige *Renaat van der Linden* introduceerde o.m. de tentoonstelling *Paul Debruyne, Marcel Herreman* e.a. (St.-Lievens-Esse).
- Werken in pastel, akwarel en olieverf van *Frans R. van der Haeghen* in eigen atelier Engelandstraat 110, Ukkel-Kalevoet tot 27-2.
- Kunstschilder *Francine Vandorpe,* Gal. Akkermans, Merksem, tot 25-1.
- *Adhemar van Droemme,* Bank van Roeselare Ieper tot 3-4. Inleider *Hector Deylgat*. Opening door Minister Lavens.
- Kunstschilder *Maria van Honacker,* Gal. J. van Eyck, Gent, tot 17-2.
- Kunstschilder *Alfons van Meirvenne,* Kerkenhoek, Latem, tot 2-1.
- 'Schilder van de stilte' *Jozef van Ruyssevelt* tot 30-1, Bedfort Art Gallery, Zuidstr., Brussel.

- *Jan van Saene,* graficus, Cultureel Centrum Affligem, 15 tot 31-7.
- Beeldhouwwerk van *José Vermeersch,* Gal. Gh. de Gryse Tielt, tot 13-2.
- Kunstschilder *Godfried Vervisch,* Gal. de Gryse Tielt, tot 13-2.
- Prof. *Frans Vyncke* leidde o.m. de tentoonstelling *Roger Serras* in te Drongen.
- Kunstschilder *Rik Wegge* tot 1-3, Stedelijke Feestzaal, Borgerhout.
- Kunstschilder *Lydia Wils,* De Greef Brussel, tot 29-1.
- *Nelly Windels,* Gal. Da Vinci Waregem tot 3 maart. Gal. 'Pallet' Dendermonde van 18 tot 31-3.
- Beeldhouwer *Maurits Witdouck* (Lovendegem) ontwierp de gouden gedenkpenning, die n.a.v. de 50ste IJzerbedevaart werd uitgegeven (4000 fr. giro 000. 0882192. 74, IJzerbedevaart, Diksmuide).
- Wijlen kunstschilder *Eugène Yoors,* Gal. Amivo Antwerpen, tot 31-1.

Toneel, muziek en letteren

- *Tine Balder, Miel Cools, Jo Haazen, F. Cuypers, S. Vandenbroeck, F. Van Durme* en *Juliaan Wilmots* treden op in het AN Zangfeest (Sportpaleis 15-5).
- Musicus *Raf Belmans* sprak n.a.v. de tiende verjaardag van Arthur Meulemans over deze meester op de Muziekbeurs (Heysel) op 29-11 en hield een Meulemansrecital op verzoek van het Arthur Meulemansfonds.
- Van *Jan Biezen* verschenen de dichtbundels 'De wereldreis naar jou' en 'Ik herkende je in het Parsisvuur' (het eerste bij Snoek-Ducaju, het tweede in de Yang-poëziereeks).
- Na zijn laatste historische roman 'Rubens' (Heideland, Hasselt) bereidt *Armand Boni* thans een groot werk voor over Erasmus van Rotterdam.
- O.l.v. *Alicia Borghten* brengt de keurgroep Imago Tijl van Neerpelt het programma 'Fonkelingen' in het Dommelhof te Neerpelt en o.a. te Menen, Maaseik, Brussel, Geraardsbergen, Brasschaat, Vorst, Pellenberg en Elewijt. Ook in Engeland en Duitsland. Aanvragen: Stationsstraat 25, 3580 Neerpelt.
- 'Verhalen uit Zuid en Noord' is een waardevol verzameljeugdboek van uitg. Altiora te Averbode, met teksten van o.m. *Jo Briels, André Demedts, Julien van Remoortere, Liva Willems, Gaston van Camp, Maria Heylen, Cor Ria Leeman, René Struelens, René Swartenbroekx, Clara Timmermans, Gerda van Cleemput* en *Leopold Vermeiren*.
- Letterkundige *Bernard Cuppens* sprak op 16-1 te Gent voor de Vereniging van Oostvlaamse Katholieke Schrijvers over de Priesterdichter August Cuppens.
- *Magda Cafmeyer* sprak over 'Van doop tot uitvaart' (volkskunde) o.m. voor Davidsfonds Assebroek.
- *Frits Celis* dirigeerde voor BRT 3 o.m. op 4-2 het Symfonieorkest van de BRT.
- 'Afscheid van de zondagschool' van *A.G. Christiaens* verscheen bij Heideland te Hasselt (Poëtisch Erfdeel der Nederlanden, 96).
- Werk van *Roland Coryn* werd uitgevoerd door de Solisten van het Belgisch Kamerorkest o.m. te Gent in het Conservatorium op 29-1.
- Letterkundige *Marcel de Backer* sprak te Gent op 1 okt. (Opendeurdag YWCA) en 18 dec. (Open Kring) en te Antwerpen (Boekenbeurs). Een Poëtische wandeling doorheen zijn oeuvre werd gehouden op 17 okt. (Kath. Oostvl. Schrijvers). Hij publiceerde zijn 70e dichtbundel 'Peilingen' (eigen beheer

Rijsenbergstraat 390, Gent) en stelde een André Demedtsnummer samen voor tds ‘Getuigenis’ (XXI, 5-6).

- Het Pianoconcert van *Jan Decadt* werd op BRT 3 uitgevoerd op 2-2.
- Van de toondichters *Jan Decadt, Lucien De Kimpe, Jacques Maertens, Gabriël Verschraegen* e.a. worden composities ingewacht voor harmonie en fanfare, bestemd voor de uitzending ‘Rond de kiosk’ van BRT 1.
- NET te Gent voert ‘Abraham en Samuel’ (Victor Haim) op met *Jo de Caluwe,* de directeur van het teater, dat thans in de St.-Widostraat te Gent is gevestigd. Voor de omschakelingskosten vraagt NET uw bijdrage op brk 440. 0698601. 79 NET vzw Gent (wie 1000 fr. stort ontvangt een gratiskaart voor het seizoen 76-77).
- ‘Het geheim van het licht’ is een cyclus van twaalf gedichten van *Remi de Cnodder,* verschenen met etsen van Grabia (Luxe-editie, uitg. Safi Genève).
- De Brugse Cantores voerden o.l.v. *Aimé de Haene* het Oratorium ‘De jaargetijden’ van Haydn uit op 8-1 in de Brugse Stadsschouwburg.
- Symfonie nr. 3 ‘In memoriam parentum meorum’ van *Marinus de Jong* werd op BRT 3 heruitgezonden op 16-2 en op 24-2. Zijn ‘Vier liederen voor alt en orkest van Rein Hauben’ op 26-2.
- Van *Anne Dellart* verscheen de bundel ‘Tarot’ bij Orion te Brugge.
- Teksten van *Albert de Longie, Jos Vander Veken* en *Anton van Wilderode* zullen op het ANZ (15-5) worden voorgedragen.
- Een *Huldeboek André Demedts* wordt uitgegeven door Davidsfonds Kortrijk m.m.v. *A. van Wilderode. V. Arickx, B. Kemp, K. Debusschere, L. Simons, M. Vandekerckhove, L. Wils, L. Verbeke, A. Verthé, Cl. De Ridder, G. Gyselen* e.a. Inschrijven door storting van 560 fr. (+ 40 fr. port) op Brk. 717. 0302290. 16 Davidsfonds Kortrijk. Presentatie op 19-3 in de Stadsschouwburg.
- *Willem de Meyer* werkt mede aan de ‘Dagen van het Vlaamse lied’ met het kinderkoor van de Dames van het Christelijk Onderwijs. Hij is secretaris van de inrichtende Vlaamse Volkskunstbeweging.
- ‘Peegie’, het nog steeds succesrijke stuk van *Willem Denys,* werd in februari gespeeld door

‘Kunst veredelt’ te Roeselare.

- ‘Ben je dood vader’ van *José de Poortere* verscheen als feuilleton in de Gazet van Antwerpen vanaf 5-1.
- *Ignace De Sutter* leidde o.m. een gezamenlijk koor in O.-L.-Vr. St.-Pieter te Gent op 25-1.
- Letterkundige *Frans de Vleeschouwer* werd op 20-2 gevierd n.a.v. zijn 75ste verjaardag door de Vereniging van Katholieke Oostvlaamse Schrijvers. De hulderede hield voorzitter *Miel Kersten* en de muzikale opluistering brachten o.m. *Jan Douliez* en *Hans Melen*.
- De ‘Dagen van het Vlaamse lied’ staan dit jaar grotendeels o.m. in het teken van de huldiging van toondichter *Lode de Vocht,* die 90 jaar wordt.
- De Mariakantorij St.-Niklaas trad o.l.v. *Jos d'Hollander* op in O.-L.-Vrouw St.-Pieters Gent op de Koorzondag van 6-3 met eucharistievieringsmuziek en de creatie van *Vic Nees'* ‘Als een duif op een dak’. Voordien o.m. in de radiomis van 16-1 te Sint-Niklaas met werk van *Jos d'Hollander* zelf.
- Ons redactielid arch. *Matthieu Driessen* publiceerde ‘Molens in Limburg’ (Uitg. Provinciaal Verbond voor Toerisme in Limburg).
- Aan redactielid *Jozef Droogmans* werd n.a.v. zijn 60 jaar literaire en culturele activiteit de gouden penning van de stad Hasselt uitgereikt bij de huldiging door de Vereniging voor Limburgse Schrijvers, waarvan hij voorzitter is.
- Onder leiding van *Frans Dubois* brengt het Nieuw Ceciliakoor twee belangrijke producties. Vooreerst a capella-concerten onder auspiciën van Volksontwikkeling o.m. Gounod, *Lode de Vocht* (‘Stoet’ en ‘Wierook’) en Mortelmans (Mol 25-3, Antwerpen 28-3, Edegem 1-4, St.-Job 6-4). Vervolgens het Requiem van Verdi (BRT 3 op 13-5). Frans Dubois is directeur van de muziekschool Zoltan Kodaly te Wijnegem.
- *Jan Felix* regisseert de Oostendse toneelkring ‘De Bacchanten’ voor de opvoering van ‘Schuld tegen onbekende’, waarmede de groep mededingt voor de Toneelprijs Noordstar-Boerhave, die hij reeds in 1973 veroverde.
- ‘Atlantis’ van *Guy Duijck* werd op BRT 3 uitgezonden op 14-2. Hij dirigeerde zijn Zeemachtsmuziekkapel op 26-2 eveneens op BRT 3.
- Prof. *Joos Florquin* verhaalde literaire herinneringen in de Rederijkerskamer van St.-Michiels-Brugge op 11-2. Op 10-3 is hij in het ICC te Antwerpen met ‘Dat Nederlands van ons’ in de middagen van de Poëzie.
- Het Heists Kamertoneel werd met de Van Peene-Miryprijs bekroond voor de opvoering van o.m. ‘Nazomer’ van *Gaston Gheuens* en ‘De gekroonde laars’ van *Paul van Morckhoven* naar M. de Swaen.
- Reeds tien jaar was het op 22-1 dat *Jos Ghysen* zijn berucht zaterdagmorgenprogramma uitzendt: ‘Te bed of niet te bed: een programma voor horizontale en vertikale luisteraars’ (Zender Limburg).
- *Christine Guirlande* gaf voordrachten over jeugdliteratuur te Grembergen, Schellebelle, St.-Niklaas, en voor Open Kring en het NWKW te Gent. Haar jeugdboek ‘Juana, een Aymarakind’ verschijnt als vervolgverhaal in weekblad Brab. Een fac-simile handgeschreven dichtbundel ‘Schuif wat dichters bij’ verschijnt bij Orion te Brugge.
- *Gaby Gyselen* hield de inleiding voor de tentoonstelling André Deroo te Heule.

- *Juliaan Haest* publiceerde de monografie *'Wies Moens*. Gedenk mijn loflied evenals mijn strijd' (144 blz., Artiestenfonds, Antw., 1976; illustr.).
- De volgende voordrachtfilmprogramma's van *Bernard Henry* zijn: Canada - Australië - Hongkong, Formosa, Japan - Israël - Saoedi-Arabië - Joegoslavië - Zuid-Afrika. (Adres: Ev. de Meersmanlaan 17, 1080 Brussel).
- *Johan Huys* concerteerde op het orgel voor BRT 3 o.m. op 9-2, op 16-2, op 23-2.
- Het miniluisterspel 'Trappen' van *Gie Laenen* werd op 25-1 uitgezonden (BRT 1).
- De verhalenbundel 'De verre eilanden' van *Willy Lauwens* verscheen bij Nijgh-van Ditmar, Den Haag.
- 'Geen seizoen als vroeger' van *Cor Ria Leeman* verscheen bij Soethoudt te Antwerpen.
- In regie van *Raf Lesage* treedt 'Het Zwevegems toneel' o.m. op te Roeselare - Rumbeke met 'Poetsoek' (V. Hauel).
- *Rita Lommée* speelde 'De geliefde stem' van Jean Cocteau in Teater De Kelk te Brugge bij de opening van dit nieuw teater op 24-1 met foto's van *Walter Baes*. (Langestraat 69). Zij had de hoofdrol in 'De fabrieken bezet' in de Korrekelder van 29-1 tot 12-3 elke woensdag en zaterdag en in 'Ei, ei, ik en gij' (Aquariusteater, St.-Leocollege Brugge 22-1).
- Van *Gie Luyten* verschenen drie 'Poëziekaarten' tds. 'Schuim'. Hij werd humoristisch tekstschrijver bij de BRT; teksten van hem werden voorgelezen in BRT-2 Brabant om de 14 dagen op zondagmiddag. Andere teksten verschenen in tds. Alternatief.
- Acteur *Oswald Maes* treedt o.m. op in 'Ei, ei, ik en gij' in Aquariusteater St.-Leocollege, Brugge.
- *Zuster Maria-Rita* leidde de Wase Lijsters o.m. op 27-12 te Destelbergen O.-L.-Vrouw-ter-Sneeuw.
- 'Credo van de planetaire mens' van *Joannes Marijnen* verscheen in eigen beheer (prepublikatie van een bundel in voorbereiding).
- 'Mur Italien' van wijlen *Marcel Mathijs* werd in een herwerking voor T.V. vertoond op 2-2 door de BRT.
- *Patrick Peire* gaf op 12-2 een Bachinterpretatie op houtfluit voor de Vl. T.V.
- In een regie van ons beheerlid *Hein Nackaerts* voerden de Leuvense Reynaertghesellen 'Wie is bang van Virginia Woolf' (Edw. Albee) in februari op.
- 'Als een duif op een dak' van *Vic Nees* werd op 6-3 gecreëerd en werd onder zijn leiding opgevoerd in Instituut Crombeen te Gent (korte meditaties voor a-capellakoor op psalmverzen). Zijn Cantate 'Rachel' werd uitgezonden op 5-2 (BRT-3); zijn 'Drie Gezellegedichten' op 7-2.
- 'Dameshondje' is een roman vol verve, geschreven door *Werner Pauwels* (uitg. Orion Brugge, 111 blz.).
- Onze eredeken *Flor Peeters* concerteerde op het orgel voor BRT-3 o.m. op 13-2.
- 'De liefde boven 't branden van de haat', een bloemlezing gevangenis- en vrijheidsgedichten van *Bert Peleman* werd ingeleid door *Anton van Wilderode*. Bestellen bij de auteur: Thonetlaan 110 bus 43, 2050 Antwerpen. Verder verschijnt weldra zijn zestalig platenboek 'Rubens te Antwerpen' met een bloemlezing uit de Rubensliteratuur (168 blz., 25 × 30, 60 kleurplaten, 950 fr.).

- De toneelkring ‘Kunst na arbeid’ (Kampenhout-Sas) specialiseerde zich in de opvoering van *Armand Preud'hommes* operetten. Hij bracht o.m. ‘Het leven bloeit open’ en ‘Bengel’.
- *Marcel Proost,* missionaris in Zaïre, debuteerde met de merkwaardige novelle ‘De gekwetsten’ (De Clauwaert, Leuven).
- *Maria Renard de Leebeek* hield de vernissagetoespraak voor de tentoonstelling *Madeleine Jorissen* (Antwerpen 29-1).
- Gouverneur *Dr. Louis Roppe* werd n.a.v. zijn zilveren ambtsjubileum gehuldigd door de Vereniging van Limburgse Schrijvers bij monde van Dr. *Mathieu Bussels* die zijn essayistische arbeid loofde (11-1).
- ‘Spelen met woorden’ is het nieuwste voordrachtprogramma van *Tine Ruysschaert,* dat ze o.m. in het Brussels Paleis voor Schone Kunsten bracht op 18-1, met musicale begeleiding van *Dirk Verschraegen*. Eveneens in de gotische zaal van Leuvens stadhuis op 9-1. Het programma ‘Poëzie en letterkunde’ gaf zij o.a. op 21-2 in Cultureel Centrum Affligem.
- Het Pianokwintet in A opus 32 van onze eredeken wijlen *Jozef Ryelandt* werd op BRT3 uitgezonden op 19-2. Een Bulgaars koor voerde zijn ‘Zesstemmige a capella mis’ uit eveneens op BRT-3 op 26-2.
- Vier stukken van *Jan Savenberg* werden in vorig toneelseizoen in 134 voorstellingen overal in het land door het ‘Schooljeugdteater’ gebracht.
- *Paul Schollaert* leidt het Koor van het Lemmensinstituut voor een Passieconcert o.m. te Ronse (17-3), Leuven (18-3).
- Het Antwerps Katedraalkoor o.l.v. *Jan Schrooten* houdt wederom een reeks belangrijke liturgische concerten o.m. in St.-Walburgis te Antwerpen (16-1), in de Katedraal (2-2, 23-2), in St.-Carolus (12-2), in St.-Jacobs (17-2), in de BRT (27-2, Jeugd en Muziek), in St.-Antonius Brasschaat (1-4). Een nieuwe Kerst-langspeelplaat werd op 4-1 te Massenhove opgenomen.
- *Raymond Schroyens* concerteerde op clavecimbel voor BRT3 o.m. op 8-2; op orgel op 21-2. Zijn ‘Twee Adagioliederen’ werden er uitgevoerd op 27-2 o.l.v. *Juliaan Wilmots*.
- De ‘Transparante kleurenstudie op een zelfportret van *Felix de Boeck’* van *Daniël Schroyens* werd door BRT-3 uitgezonden op 19-2.
- Letterkundige *Raf Seys* publiceerde een VWS-Cahier over Edward Vlietinck, (16 blz., 25 fr., 000-0516779-60 R. Seys, Koekelare).
- Het Westvlaams Jeugdorkest concerteerde o.l.v. *Frans Soete* o.m. te Roeselare op 22-2 in de Sint-Jozefskerk. Het trad in 1976 op in het festival Jeugd en Muziek te Wenen, bij de ontvangst van Koning en Koningin te Brugge. Frans Soete bereidt het orkest voor op een uitzonderlijke concertreeks met muziek van Händel (24-2 Wetteren, 25-2 Zele, 28-2 Gent) ingericht door het Davidsfonds.
- Letterkundige *Lambert Swerts* werd gekozen tot voorzitter van de redactieraad van het tds. ‘Schuim’. Hij was reeds voorzitter van de

VLA.

- Prof. *Piet Thomas* presenteert Paul Snoek in de reeks middagen van de Poëzie, Museum voor Oude Kunst te Brussel op 24-3.
- Een verjaardagsconcert voor *Aimée Thonon* met haar koor Tonadissima had plaats in hotel Melinda te Oostende op 12-2.
- Van *Clara Timmermans* verscheen ‘Een Lierse Vla van Sprookjeskoek’, met illustraties van Gommaar Timmermans (Unieboek, 150 fr.).
- ‘Karel Velde’ is een omwerking van Jules Leroy's ‘Karel de Blauwer’ door *Djoos Utendoale* (pseud. van P. Joris Declercq, pastoor van Haringe). Het werd op 26-2 gepresenteerd door Senator *Leo Vanacker* waarbij ook *Willem Vermandere* optrad. Een tentoonstelling over de grenssmokkel werd ingeluid door douaneinspecteur Gaston Declercq.
- De dichtbundel ‘De wind ten behoeve’ van *Wilfried Vancraeynest* verscheen bij Orion (Brugge) en Gottmer (Nijmegen).
- ‘Heksenschool’ een verhaal van *Henri van Daele* verscheen in de Pocketreeks van Spectrum Antwerpen-Utrecht (150 fr.).
- *Marcel Van Daele* leidde In dulci Jubilo (St.-Niklaas) o.m. te Zwevegem (22-12), te Sint-Niklaas (24-12).
- *Silveer vanden Broek* behaalde enorm succes als dirigent van Verdi's ‘Aida’ in de Antwerpse Opera. Hij dirigeerde het Symfonieorkest van de BRT o.m. op 7-2.
- Aan wijlen dichteres *Mia vander Haegen* werd een mooi ‘In memoriam’ gewijd door Hendrik Diddens in de ‘Mededelingen van de Kunstenaars voor de jeugd’ nr. 71 (nov. '76).
- De volledige ‘Ten Huize van *Antoon Vander Plaetse’* wordt gepresenteerd in het Prov. H.T.I. te Kortrijk op 9-3 in video.
- Voor het ‘Programmaspel OK '76’ te Wieze op 4 april verzorgde *Jos van der Veken* scenario en regie, evenals voor het Rerumnovarumprogramma te Boom. Hij trad, soms verscheidene malen, in 1976 op te Wilrijk, Hoboken, Herent, Borgerhout, Brasschaat, Schoten, Merksem, Lot, Destelbergen, Waregem, Boom, St.-Maria-Oudenhove, St.-Stevens-Woluwe, Kontich, Diegem, Wichelen, Ekeren, Dendermonde en Kortrijk (soms met de Vaganten, de Elegasten en Miel Cools). Met zijn groep ‘Lorejas’ (totaalspektakel voor kinderen) kwam hij te Borgerhout, St.-Job, Merksem, Berchem, Gooreind, Herentals, Mechelen, Burcht, Diepenbeek, Deurne, Tisselt en Schoten. In zijn programma 1976 staan o.m. Borgerhout, Aalst, Hoboken en Heverlee.
- ‘Groeten uit Belgiekske’ van Ernest Claes verscheen postuum door de zorgen van *Albert van Hageland* (Arbeiderspers Brussel). Hij schreef ook de inleiding tot deze bloemlezing artikels verschenen van 1918 tot 1935 in een Ned.-Oostindisch blad.
- In het museum Vleeshuis werd een nieuwe fonoplaat gepresenteerd waarop *Jos van Immerseel* werken speelt van Mozart, Balbastre, Sweelinck, Bull, e.a. op de klavecimbels van John Bull en Dulcken en het virginaal van Couchet, uit de Vleeshuisverzameling. ‘Historical Flemish Harpsichords in Antwerp’ is bestemd om op wereldschaal te worden verspreid: vooral in de Ver. Staten en in Japan bestaat grote belangstelling. Verder gaf hij op 13-2 een Bachinterpretatie op clavecimbel voor de Vl. T.V. en leidde het Monteverdi-concert dat het

Rubensjaar inluidde in de KVO als muziek-directeur. Hij leidt ook een Koorweekend voor volwassenen in Male op 19 en 20-3 (Barok).

- *Paul van Morckhoven* publiceerde een herhaling en bewerking voor hedendaags toneel van ‘De gekroonde laars’ van Michiel de Swaen (Almo, Antwerpen).
- *Leo van Nevel* leidt het Leuvens Collegium Cantorum in een passieconcert o.m. te St.-Niklaas (College 23-3).
- Het Huelgaensemble van *Paul van Nevel* concerteerde op BRT3 op 18-2.
- ‘Bruges - Brugge - Brügge - Brujas’ van *Julien van Remoortere* verscheen bij Meddens te Brussel als achtste deel van de reeks tekst-fotoboeken (140 blz.; 595 fr.). Een dergelijk fotoboek over de kust werd door hem kort voordien gepubliceerd. ‘Lannoo's Autoboek Benelux’, waarvan hij het Belgisch-Luxemburgs deel verzorgde, krijgt weldra een tweede druk van de nederlandse uitgave; de eerste had eind 1976 een oplage van 25.000 exx.
- De dichter *Anton van Wilderode* werd tot lid van de Europese Ere-senaat aangesteld door de Bew. voor de Veren. Staten van Europa. Hij sprak over Vergilius op 10-2 in het Int. Cult. Centrum te Antwerpen (middagen van de poëzie) en in Dialoog te Oostende over ‘Humor in de Nederlandse Letterkunde’. Een indrukwekkend ‘Ten huize van *Anton van Wilderode’* werd door *Joos Florquin* gebracht op 26-12.
- Het Westvlaams Orkest o.l.v. *Dirk Varendonk* trad op o.m. te Menen (22-1) en te Waregem (27-1).
- *Arseen Verbeke* (Tielt) introduceerde de tentoonstelling *Leon Beel* te Kortrijk.
- *Luk Vereecken* debuteerde met de dichtbundel ‘Pendelen tussen vlinder en mol’ (Uitg. dichtersgroep Dimensie, Antwerpen).
- Een presentatie van *Willem Vermandere* had plaats op het Vl. TV-scherm op 8 februari. Hij trad op o.m. in het Mechels Miniatuurteater (14-2).
- *Herwig Verleyen* publiceerde in de VWS-Cahiers XI (nr. 5/A) ‘Julius Callewaert. Vlaamsheid en welsprekendheid’. Hij bracht een gewijzigde nieuwe uitgave van ‘Wandelen te Torhout’.
- Van *Frans Verstreken* verscheen bij Lannoo het toeristisch boek ‘Antwerpse trips’.
- ‘Vlaanderen in de Wereld 3’, dat *Arthur Verthé's* machtige Vlaanderen in de Wereldomnibus besluit, besprak de Vlaamse uitwijking binnen Europa.
- Van *Alban Vervenne* verscheen ‘Oude hoeven, herbergen en molens te Loppem’ (Uitg. Heemk. Kring Loppem giro 000-0504097-85, 200 fr.).
- De roman ‘De zomer’ van *Jan Veulemans* verschijnt als vervolgroman in de Gazet van Antwerpen (Uitg. De Clauwaert).
- De roman ‘De man uit de Cera’ van *Herman Vos* verscheen als feuilleton in De Standaard.
- Een sprookje van Kon. Fabiola, muziek van *Peter Welffens* wordt op 27-2 op BRT uitgezonden in het kader van het J. & M. Congres, met het Katedraalkoor van Antwerpen o.l.v. *Jan Schrooten*.
- De gevoelig geschreven roman van *Staf Weyts* ‘Bloemen voor Frau Herzog’ verscheen bij Orion te Brugge en Gottmer te Nijmegen (124 blz.).
- Prof. *Wildiers* sprak over ‘Kosmisch Humanisme’ op 14-2 in de Stedelijke Feestzaal te Mechelen.
- Regisseur *Arnold Willems* verzorgt de presensatie op het 40ste VN Zangfeest (15-5 Sportpaleis Antwerpen).

- *Juliaan Wilmots* dirigeert het orkest van het Kon. Conservatorium van Brussel te Tienen (Germanuskerk) en te Brussel (conservatorium) op 24 en 28-3. Hij zal optreden als dirigent in het Nationaal Zangfeest en op de IJzerbedevaart.

Laatste berichten

Tentoonstellingen: Schilderijen en aquarellen van *Alfred Bollaert* in gal. Akkermans, Merksem (tot 29-3). - Edelsmeedwerk van *Roger Bonduel* in gal. Gh. de Gryse Tielt tot 27-3. - Schilderijen, beeldhouwwerk, tekeningen en gravuren van *Livia Canestraro,* gal. Mayaert Oostende tot 31-3. - De kruisweg van *Marie-Louise Cools* werd in de St.-Niklaaskerk te Veurne geëxposeerd in november. - Schilderijen en tekeningen van *Regnier de Herde,* Kerkenhoek Latem tot 27-3. - *Ivan de Houck,* Huize Ernest Claes Zichem tot 31-3. - Kunstschilder *Mia Deprez* in gal. Boeykens Asper tot 27-2. - Kunstschilder *D. De Schrijver,* 't Rootjen te Eeklo tot 31-3. - *Jan D'haese* opende o.m. de tentoonstelling *Livia Canestraro* (Oostende, 4-3). - Plastische werken van *Georges Francis* in Tweetorenwijk te Hasselt tot 12-3. - Kunstschilder *Cyr Frimout* tot 27-2 in Ado te Bonheiden in maart. - Kunstschilder *Antoon Gastmans,* Studio Callebert Roeselare van 18-3 tot 7-4. - *Fred Germonprez* leidde de tentoonstelling in van *Beatrice Papeians de Morchoven* (Heule, 4-3). - Kunstschilder *Herman Hertogs* Gebo Antwerpen tot 17-3. - Kunstschilder *Juul Keppens,* de Braeckeleer Antwerpen tot 3-3. - Tekeningen van *Frank Maieu,* gal. 't Pandje Hasselt in maart. - Kunstschilder-Beeldhouwer-Fotograaf *Pacas* (*Francy Coussée,* Meulebeke) da Vinci-galerij Waregem tot 17-3. Inleider pastoor Romain Devriese. - Schilderijen van *Beatrice Papeians de Morchoven* Standaard gal. 17-1 tot 10-2; gal. Desimpel Heule van 4 tot 28-3. - Kunstschilder *Jean Rigazzi* in gal. Standaard Antwerpen in maart. - Tekeningen en gouaches van *Jan van Amelsfoort,* Stedel. Tentoonstellingszaal Leuven, tot 14-3. - Dr. *Wilfried Vancraeynest* leidde de tentoonstelling *Willy Verbrugghe* in (Tielt 4-3). - Kunstschilder-beeldhouwer *Robert Vandereycken* in Bank Brussel-Lambert te Hasselt tot 23-3. - Schilderijen van *Julien van Elstraete* van 30-4 tot 15-5, De Schakel Waregem. - Kunstschilder *Jos van Gerwen,* Warande Turnhout tot 13-3. - Schilderwerken van *Willy Verbrugge* (Tielt), stadhuis Tielt tot 20-3. - Kunstschilder *Vovaneska (Ann van Esbroeck)* olieverf en akwa-pastels, Centr-Oom Oombergen tot 23-2. - Over wijlen *H. Wolvens* verschijnt weldra in het Artiestenfonds te Mortsel een geïllustreerde monografie (p.a. Denijs Peeters, Edegemsestraat 215). - Kunstschilder-glazenier *Jan Wouters,* VTB Studio de Braekeleer Antwerpen tot 17-3.

Letterkunde: *Frans Baudouin* publiceert dezer dagen bij het Mercatorfonds een bewerking van zijn merkwaardig Rubensboek (380 blz., 950 zw.w., 80 kleurill., druk Lannoo). - 'Afscheid van de zondagschool' van *A.G. Christiaens* verscheen in 'Poëtisch erfdeel der Nederlanden' bij Heideland-Hasselt. - 'Willebroek in oude prentkaarten' van *Karel de Decker* verscheen in de Europ. Bibliotheek te Zaltbommel. - Op 15-12 sprak *André Demedts* in de Kon. Academie te Gent over 'Schets van de ontwikkeling der Westvlaamse letterkunde na 1750'. Zijn roman 'Hooitijd' verschijnt reeds in tweede druk in april (284 blz., 420 fr., Orion-Brugge). - Opnieuw een monografie over *Anton van Wilderode,* nu door *Fred de Swert,* te verschijnen bij Orion-Brugge in serie 'Grote ontmoetingen' (100 blz., 165 fr.). - *Antoon Deschrevel* spreekt over Fransvlaamse orgels op 5-4 te Nieuwpoort. - De dichtbundel 'Een zomer voorzien' van *Aleidis Dierick* verschijnt in de Bladen voor de Poëzie (Orion-Brugge; Jrg. 25, n. 1; 140 fr., 64 blz.). - Met teksten van redactielid *Marcel Duchateau* werd de periode voor W.O. I door de N.O.S. muzikaal gepresenteerd op 27-2. - In het najaar verschijnt een *Jos Ghysen-omnibus* bij Heideland te Hasselt, met een tiental vroeger verschenen bundels cursiefjes. - *Luuk Gruwez'* dichtbundel 'Ach, wat zacht geliefkoos om een mild verdriet' is opgenomen in de Bladen van de Poëzie (Orion-Brugge; jrg. 25, nr. 2, 48 blz., 140 fr.). - *Anton Lowyck* publiceert een studie met bloemlezing over 'Het Moordlied in de Westhoek der Nederlanden-in-Frankrijk tot 1860' (Legeweg 20, 8200 St.-Andries-Brugge). - Letterkundige Dr. *Eugène Mattelaer* publiceerde drie poëziebundels: 'Houd ze brandend de lamp - Garde ta lampe allumée' (tweede uitgave, 220 fr.), 'De andere oever' (220 fr.), en in samenwerking 'Ontmoeting' (150 fr.). In eigen beheer: pr. 000.0433309.10 E. Mattelaer, Knokke-Heist. - Van *Frans Meertens* verschenen in eigen beheer (Steenweg 123, 3620 Rekem) 'Je zoewa' (200 blz., lino's van Gène Eggen), 'Diepenbeek' (200 blz., geïll.), 'Gedichten' (met lino's), 'Mis voor Vlaanderen'. Leden van het CVKV ontvangen 40% vermindering. - Letterkundige *Cyriel Moeyaert* schreef o.m. in het Demedts huldeboek (DF Kortrijk). Hij hield een voordracht tot kennismaking met Zuid-Vlaanderen (met dia's) o.m. te Antwerpen op 7-3. Hij leidde er een reis van het Antwerpse Vermeylenfonds op 24-10. - *Willem Persoons* 'Anton van Wilderode' werd gepresenteerd in het Klein Seminarie van St.-Niklaas (Artiestenfonds, Antwerpen). - 'Johannes Ockegem' van *Jozef Robyns* verscheen bij de Kon. Academie voor Wetenschappen en Letteren en Schone Kunsten van België. - 'Afkeer van Faulkner' is het romandebuut van *Greta Seghers* bij Orion-Brugge in het voorjaar (445 fr.). - *Raf Seys* spreekt over Edmond de Coussemaker († 1877) o.m. te Koekelare in het Willemsfonds op 17-6. - Het bekroonde Vlaamse Filmpje n. 1223 'Het verhaal van Ilse Somers' (John Fandersprijs) van *René Swartenbroekx* verscheen dezer dagen bij de GP-Uitgaven te Averbode. - In Orions reeks 'Grote Ontmoetingen' brengt *André Demedts* weldra een monografie over onze eerste ere-deken-literatuur *Stijn Streuvels* (100 blz. geïll., 165 fr.). Stijn Streuvels 'De Vlaschaard' verschijnt tevens in zijn 260ste duizendtal (300 blz., 195 fr.), samen met 'Prutske' (14e druk, 248 blz., 180 fr.) en 'De oogst' (28e druk, 96 + 16 blz., 165 fr.). - Letterkundige *Roger Van Brabant* trad toe tot de nieuwe redactie van 'Heibel'. In 1976 verscheen 'Anton Bergman, Ernest Staas', tekstbezorging enz., voor M.O. (De Sikkel, Antwerpen). - 'De omloop van het koper', de bekroonde dichtbundel van *Jan van Damme,* komt in de Bladen voor de Poëzie, Jrg. 25 nr. 3 (Orion - Brugge, 48 blz., 140 fr.). - Ons redactielid *Paul Vanderschaeghe* publiceert in De Bladen voor de Poëzie 'Belijdenis

in een schemering' (Jrg. 25 nr. 4, 40 blz,. 120 fr.). - De 'Verzamelde gedichten' van *Hubert van Herreweghen* verschijnen in de reeks 'De Gulden Veder' bij Orion in april (300 blz., 490 fr.). - 'Het meisje van Rochehaut' dichtbundel van *René Verbeeck,* verschijnt in april bij Orion-Brugge (40 blz., 120 fr.). Het is een lyrisch levensbericht. - 'Gewissheit und Ungewissheit philosophischen Denkens nach Thomas von Aquino' van *Gerard Verbeke* werd gepubliceerd door de Kon. Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. - De Knokse dichter *Gust Vermeille* brengt de bundel 'Het is hard werken zoals de vogeltjes fluiten' in de Bladen voor de Poëzie (Orion-Brugge, Jrg. 25 nr. 5, 48 blz., 140 fr.). - De verzenbundel 'Bij Valavond' van *Staf Weyts* verschijnt in eigen beheer, geïllustreerd met 6 gewassen tekeningen van *Gerard Thys* (bestellen: Staf Weyts, Bisschopsdreef 25, 8310 Brugge; 250 fr. + port).

Muziek, Toneel, Film:

De actrice *Tine Balder* zal volgend seizoen als actrice-regisseur van Teater Antigone te Kortrijk optreden en ontslag nemen aan de KNS-Antwerpen. - 'Menschen lyk wyder' in zuidvlaamse bewerking en regie van *Flor Barby* werd door zijn 'Volkstoneel voor Frans Vlaanderen' opgevoerd o.a. in het Kursaal te Oostende en te Belle (13-3). - Negen kleine pianostukken van *Peter Cabus* werden door hem voor BRT3 uitgevoerd op 27-3. - 'Variazioni' van *Frits Celis* werd op 7-3 uitgevoerd (BRT). zijn 'Episodes voor altviool en clavecimbel' op 25-3. - 'Muzikale dialoog voor fluit, hobo en strijkers' van *Jan Decadt* wordt op 19-3 uitgezonden door BRT3, zijn 'Concerto nr. 1' op 26-3, zijn 'Concerto voor piano en orkest' op 28-3. - De Vlaamse Rapsodie nr. 2 van *Marinus de Jong* werd op 6-3 uitgevoerd o.l.v. *Silveer van den Broeck* (BRT3), 'Missa in Honorem Sancti Rumoldi' op 19-3, 'Symfonie nr. 3 op 171' op 26-3. - Talrijke liederen en klavierbundels voor zang van Vlaamse toonkunstenaars zijn te verkrijgen bij *Willem Demeyere* (Roeland Uitgaven, W. Woodstraat 12, Borgerhout). - Hobo *Paul Dombrecht* heeft geconcerteerd op 21-3 voor BRT3. - De 'Sonata da Chiesa' van *Guy Duijck* werd uitgevoerd op 11-3 voor BRT3; zijn 'Klassiek divertimento' op 15-3; 'Miniatuursuite' op 26-3. - Mevr. Dr. *J. Lambrechts-Douillez* hield op 26-2 een wandelvoordracht in het Museum Vleeshuis over het historisch onderzoek van muziekinstrumenten. - Ons redactielid *Jacques Maertens* leidde het Knokse koor Cantabile o.m. in het Kerstoratorium van J.S. Bach. - 'Birds and flowers for Flor's and William's Birthday' koor met fluit van *Vic Nees* werd op 15-3 uitgevoerd voor BRT3. - 'Liederen' van *Herman Roelstraete* worden op 19-3 uitgevoerd voor BRT3. Zijn 'Musica notturna' op. 64 op 21-3. Zijn 'van Ostaeyentriptiek' op 26-3. - 'De filosoof van Hagem' van *Karel Ruyssinck* werd o.m. opgevoerd door de VTI-Leraars van Roeselare in De Beurs op 5-3. - 'A small Symphony of Variations' van *Daniël Schroyens* werd op 25-3 uitgezonden door BRT-3. - *Marc Sleen* presenteerde Wereldcamera 'Africana' o.m. op 3-3 te Roeselare in Triociné. - *Jos Swinnen* leidt een muzikaal ensemble in een uitvoering van Motetten van Philippus de Monte (BRT3, 2-3). - Acteur *Roger Thoelen* heeft de hoofdrol in voorstellingen van 'Het leven en de dood van Victalis van Gille' (Nest Claes) door het Reizend Volkstoneel en behaalt er grote successen. - *Dirk Varendonck* leidde zijn Westvlaams Orkest nog te Anderlcht (14-1), Asse (22-1) en Waregem (27-1). - Regisseur *Remi van Duyn* orkestreert het 40ste VN Zangfeest te Antwerpen op 15-5, dit nu voor de 25ste maal! Hij leidde 'De Vereenigde Vrienden' van Rumbeke in 'Het gezin van Paemel' op 26 en 27-3. - Van *Alfons van Impe* verscheen 'Le théâtre et le pouvoir' bij de Unesco. - *Kristiaan van Ingelgem* speelde o.a. de Montemotetten op 2-3 in BRT3. - *Willem Vermandere* o.m. te Zottegem en in het Brussels Beursteater

op 23-2. - De ‘Spaanse dans’ van *Gabriël Verschraegen* werd op 11-3 uitgevoerd voor BRT3. Zijn ‘Symfonie voor orgel, koperensemble en pauken’ op 25-3. - Het muzikale sprookje ‘Hoe de slakken een huisje bouwen’ van *Peter Welffens* werd gepresenteerd in het ICC te Antwerpen in de Kaderdag van Jeugd en Muziek en wordt op 3-3 uitgezonden door BRT3. Zijn ‘Concerto per cembalo archi e timpani’ op 27-3. - Drie composities van *Jos Wuytack* werden door zijn Orff-speelgroep gecreëerd in het Lemmensinstituut te Leuven in een leerlingenconcert. (‘Internat. pentatonische cantate’, ‘Calypso’ en ‘Variatie op een Waals volkslied’).

De Rubriek ‘Korte golf’ is voorbehouden aan kunstenaars, die aangesloten zijn bij het Kunstenaarsverbond (en debutanten).

Voor het lidmaatschap zijn de voorwaarden:

1. Voor letterkundigen: ten minste een zelfstandige publicatie (publicatie van gedichten, verhalen of artikels in bladen volstaat dus niet.
2. Voor plastische kunstenaars: ten minste één zelfstandige volwaardige tentoonstelling van eigen werken hebben gehouden.
3. Voor musici: componisten waarvan werken zijn opgevoerd, dirigenten van belangrijke muzikale groepen, virtuosen die zelfstandige optredens verzorgen.
4. Dramatische kunst: professioneel of semi-professioneel als regisseur of acteur optreden (idem voor ballet en film).

Bovendien moeten de kandidaten van alle kunsttakken hun kandidatuur door twee leden laten steunen, die garant staan voor hun artistieke waarde. Kunstenaars die geabonneerd zijn op ‘Vlaanderen’ maar de driemaandelijkse ‘Tijdingen’ (bestemd voor de leden) niet ontvangen hebben in februari, gelieven hiervan de redactie der Kunstecho's te verwittigen: Warschaustraat 12/3, 8400 Oostende.

Daar ontvangt men ook graag tijdig bericht van al uw artistieke of literaire activiteiten ter bekendmaking in ‘Vlaanderen’. Dat is belangrijk want ons blad is geen wegwerpartikel, maar een document voor de toekomst.

Bibliotheek

nieuw werk van en over leden

Vriendenboek Albert Dusar 1919-1975, Uitg. Lannoo, 1976; 128 blz., geïllustreerd, gebonden, 450 fr. giro 000.0010099.11 Lannoo, Tielt. - Een vriendencomité heeft zoals men weet op zich genomen dit vriendenboek te realiseren ter herdenking van onze zo betreurde CVKV-voorzitter voor Limburg. Het hoofddeel van de tekst is een merkwaardige synthese door Provinciegriffier Dr. jur. Albert Smeets over Albert Dusars betekenis gedurende de 25 jaar die hij gewijd heeft aan de culturele ontplooiing van Limburg. Volgen een reeks getuigenissen van familieleden en vrienden, ingezet door Gouverneur Dr L. Roppe. Het boek eindigt met een mooi onuitgegeven verhaal van Albert Dusar zelf. Maar over het hele boek verspreid vindt men, behalve een reeks documentaire foto's, ook de reproduktie van talrijke werken, die door vrienden-kunstenaars aan hem in vriendschap zijn gewijd: Felix de Boeck, Vincent van den Meersch, Robert Buyle, Urbain Mulkers (die ook de lay-out verzorgde), René De Coninck, Charles Eyck, Oscar Bronckaers, Jac Douven, Jos Geboers, Hugo Duchateau, Paul Noldus, Frans Minnaert, Joris Minne, Jos Jans, Maurice van Saene, Gaston Theunynck, Jan Vaerten, Steven Wilsens, Alice Frey, Jan Cobbaert, Herman Diels, Lambert Lemmens, Etienne Lecompte. Moge het boek voor zijn echtgenote en kinderen een troost zijn.

Felix de Boeck. Cataloog van het de Boeckmuseum, Gemeentehuis, Drogenbos, 1976; 86 blz. - Drogenbos, het dorp waar de grote meester altijd heeft gewoond, bezit een unieke collectie, die een ware synthese is van de Boecks oeuvre in al zijn stadia en die door hem zelf werd samengebracht en geschonken, een geschenk van onschatbare waarde. Daarvoor hebben de ‘Vrienden van F. de Boeck’ nu de catalogus uitgegeven: een kunstwerkje op zichzelf, typografisch fijn verzorgd door Lannoo en rijk geïllustreerd zowel zwart/wit als in vierkleurendruk. Het is ingeleid door burgemeester J. Calmeyn. Hoofdbrok is een autobiografische tekst, die in ons de Boecknummer is verschenen (nov. 1973) en die door Albert Dusar werd geredigeerd op basis van gesprekken samen met steller dezes. Verder is er een revelerend artikel van Dra. Lut Dusar over de Boeck en de eeuwigheidsgedachten en herinneringen van Marc Galle. De commentaar bij de werken is van Jan Kelver.

EMIEL VAN DER DONCK, *Christelijk leven in de wereld van nu,* Eigen beheer (Kempischesteenweg Hasselt), 1976; 158 blz. - Dit boek kan nuttig zijn voor al wie klaar wenst te zien op ideologisch en praktisch plan in deze rumoerige tijd. De wereld van nu met zijn totale ommekeer der waarden, de eeuwige actualiteit van het leven als Christen, de problematiek van de jeugd: dit zijn de hoofdpunten van het betoog, geschreven door een man met veel ondervinding en met een diepe bekommernis om de mens.

GODFRIED OOST, OMER TANGHE e.a., *Eén van hart en geest,* Hernieuwenuitgaven, Roeselare, 1976; 237 blz. - Per maand hebben de samenstellers gegevens, gedichten en diverse teksten gegroepeerd, die kunnen helpen om in

missionaire geest te bidden en zich te bezinnen: er zitten werkelijk zeer mooie dingen tussen.

JAC LEDUC, *Hasselt Gisteren en Vandaag. Recent grafisch werk,* 1977; Eigen beheer (Oude Kuringerbaan 115, 12.000 fr., brk. 335.002728776). - Een zeer mooie collectie van 21 litho's, 52 × 37 cm, alle origineel, beperkte oplage van 72 exx. Met de inleider Karel van Bockrijck kunnen we stellen dat de steendrukker vooral aan het thans niet meer bestaande straatbeeld aandacht heeft geschonken, zodat we echt met historische documenten te maken hebben: 'Een pleidooi ter vrijwaring van een bedreigd stadsschoon, zo gaaf als het nog altijd is'. Kenschetsend is dat de artiest meer belang hecht aan het gewone leefmilieu dan aan de post-kaart-monumenten. Een waardevol bezit!

ANDRE DEMEDTS, GODFRIED OOST e.a., *Jozef Camerlynck. Zo was hij,* Uitg. Bank van Roeselare, 1977. - Deze In memoriam-publicatie is een verdiende hulde aan een bankier, die een groot hart voor de mensen en een grote liefde voor Vlaanderen aan het zakenleven heeft weten te verbinden. Wat hij als bankier was beschrijft ere-minister Albert de Gryse in zijn inleiding. Deken Godfried Oost overloopt de caritatieve activiteiten van de overledene, waartussen het jeugdhuis 'Onze Kinderen' de voorrang had. André Demedts toont hem als mecenas voor alles wat de Vlaamse cultuur diende, in de eerste plaats het Tijdschrift 'Vlaanderen' en het Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, die hem zoveel verschuldigd zijn: hij onderlijnt dat Camerlynck steeds optrad 'voorbeeldig en trouw, en om niet op te vallen steeds in de schaduw'. Wij kunnen hem niet dankbaar genoeg zijn.

EUGEEN MATTELAER e.a., *Ontmoeting. Poëziebundel,* Eigen beheer (Binnenhof 16, Knokke-Heist), 1976; 78 blz., 150 fr. - Ons redactielid ere-burgemeester van Knokke-Heist Dr. Eugeen Mattelaer heeft het prijzenswaardig idee gehad een bundel samen te stellen waarin alle dichters en dichteressen, zowel jongeren als ouderen, uit zijn gemeente aan het woord konden komen. Het werd een bloemlezing, die er echt mag zijn. Verzen van: L. Coolman, M. Dekeyzer, J. Deroose, A. D'hont, A. Ghekiere, E. Mattelaer, A. Mattheuws, M. Meire, J. van Kerschaever, G. Vermeille, W. Vervarcke, R. Willems. Mensen met bekende namen hebben hier samen willen verschijnen met totaal onbekenden: een uitzonderlijke vorm van solidariteit, die men niet genoeg kan appreciëren. Het idealisme van E. Mattelaer alleen heeft dit mogelijk gemaakt.

A.S.

JULIEN VAN REMOORTERE, *De laatste uit het nest,* D.A.P. Reinaert, 246 blz. - Het besluit van een trilogie die als een cirkel terugkeert naar het begin van deze ontwikkelingsromans. Romans zoals hier het geval weer is, vinden steeds lezers omdat ze een verhaal opbouwen uit een snel herkenbare wereld. De auteur is bekend als een vlot schrijver die weet te scheppen tot het psychologisch watermerk in het papier staat te lezen. Er is meer. Wie te snel leest, zal enkel de volkse, zelfs ruwe toon opmerken, wie alles leest, zal 'de camouflage (zien) voor iets wat dieper in me zit'; omdat de auteur in alles wat hij schrijft een metafysische achtergrond verraadt, biedt hij meer dan gelijkaardige verhalen b.v. die van Piet Van Aken. Hij biedt de betrekkelijkheid, de contingentie der generaties. Het is niet toevallig dat ook adolescenten deze romans van mijn voorganger in de redactie graag lezen.

J.d.P.

FERNAND FLORIZOONE, *Lezen in de appelboom,* Orion 1976. - Poëzie van een herkenbaar landschap, van een voortdurende aandacht voor wat er leeft. Eerder rustig geconcentreerde aandacht voor het taalgebeuren in het vers, minder lyrisch, meer plastisch zoals bij dichters op die leeftijd (°Veurne 1925). Dat een vers over geluk voorop wordt gezet in de bundel en niet achterop zoals wel bij de besproken bundel van Handtpoorter is ook wel niet toevallig voor beide dichters.

FERNAND FLORIZOONE, *Een reiger van klei,* eigen beheer Sint-Kristoffelstraat 12 te 8320 Brugge. - Deze bundel gedichten bevat werk dat te Gent en te Halle met een tweede prijs bekroond werd. Opvallend is het heimwee, het verdriet, de onmacht die zich naar de natuur wendt en de muziek om geheeld te worden. Soms word ik direct aangesproken en is de verwijzing naar Griegs' Peer Gynt, overbodige vulling:

> ik weet niet of ik lieg
> mijn woorden hebben
> nog geen blaadjes,
> maar ik wieg
> bloemen aan mijn vinger,

HERWIG VERLEYEN, *Een tuiltje vlinders,* Orion Brugge. - Omdat de stroom van belangstelling voor het haikoegedicht in onze letterkunde aanhoudt, verwijzen we nog graag naar deze bundel kortgedichten die vooral door de Vlaamse fauna en flora werden geïnspireerd zoals de dichter in zijn inleidend essay over het genre zelf vaststelt. De speelsheid en de opmerkingsgave van de dichter slaat nog het

best aan door een paar voorbeelden te geven:

't Meisje verstopt haar
Borstjes als lijsterjongen
Onder haar truitje.

Alleen de puntjes van hun
Bekjes verraden de plaats.

Als mijn geliefde
Komt, op mij wacht. Zeg haar, dat
Ik reeds bij haar ben.
(j.d.p.)

FERNAND BONNEURE, *Op goede Voet,* Colibrant Deurle 1976. - Deze fijne bundel van onze vroegere redactiesecretaris verdient de aandacht van wie vormbeheersing en diep gevoel de tekenen noemt van waarachtig dichterschap. De tegenstelling tussen vrouwelijke tederheid en mannelijke scherpte die onhandig wordt, zich verbergt in agressiviteit, wordt hier op een meer dan behoorlijke manier uitgesproken.

GERDA BERCKMOES, *Mijn tweede huis,* Colibrant Deurle 1976. - Van haar lazen we reeds verzen in 'Poëtisch bericht'. Poëzie die in schoonheid spreekt van eenzaamheid en verlangen naar de geliefde. In het parlando voelen we het zoeken naar een eigen stijl en een nieuw beleven. Soms is het vers scherp: Het huis, ik heb het niet bemind...
(j.d.p.)

FRANS CORNELIS, *Avondrood,* uitgave Dimensie 1976 Antwerpen. - De uitgaven van de groep Dimensie vertonen enige eenheid omdat ze cirkelen rond themata uit de stroming van het nieuw romantisch levensgevoel dat ook in deze bundel zijn verwoording zoekt. Wie met meer precisie de vergelijking wil maken met de romantiek zal toch nog verschillen met het sentimentalisme van toen vaststellen, de neorealisten hebben toch zuiverend gewerkt zodat het vooral tederheid en schoonheidsverlangen is dat in deze stroming wordt beleden. De poëzie van Cornelis toont het romantisch levensgevoel door de duidelijke contrasten die ze oproept en laat vervloeien: de witte nevel / aan de horizont / van het paradijs // de schoonheid van de nacht; wit en zwart zijn teken van verlangen en eenzaamheid.
(j.d.p.)

FERNAND HANDTPOORTER, *Bericht uit de gekwetste tuin,* Colibrant Deurle 1976. - Deze poëzie opent de ogen voor zowel het verval, de kwetsuur als voor de zonsopgang, de tuin. Of om de dichter te citeren: geluk wordt op een lage toon gezongen. Mij valt nog het meest op de vraag naar geborgenheid en veiligheid, bescherming. Zijn vers wisselt af tussen het eindrijmend kwatrijn en het vrije vers, wat geen toeval is voor wie het bericht van deze goede bundel: 'de tederheid in onze strot bedwongen / het grote lied dat elders wordt gezongen' heeft beluisterd in de stilte.

JAN BIEZEN, *Ik herkende je in het Parsisvuur,* Yang Gent 1976. - Deze dichter, een der stichters van de Antwerpse groep Dimensie, benadert de lezer het best vanuit het vitalisme; een dichter die de stem van het volk wil zijn en in de beschaving naar de archetypes, de tekens van onze verbondenheid zoekt. Alles blijkt toch ook weer de tocht naar de verloren geliefde, de pijn om wat de wereld in zijn ellende blijft:

> De dag brandde leeg,
> de laatste vissen
> kropen in de modder
> van de heilige rivieren
> zonder oevers meer.

Typisch voor Jan Biezen is ook dat hij veel belang hecht aan de opbouw van zijn bundel: hij draagt telkens acht verzen op aan een dichter: nl. aan Willem M. Roggeman, Jan Arends, Paul Snoek. Iets daarvan vinden we weer in zijn gedicht dat 'Poëtisch Bericht' brengt: nl. aan André Demedts.
(j.d.p.)

JAN BIEZEN, *Omtrent de vrouwen in haar die ik liefhad,* De Beuk Amsterdam 1976. - Deze dichter is bijzonder actief en produktief. Niet minder dan 56 gedichten telkens ingeleid door een Engelse versregel met op het eind 'the right honourable Lord Byron'. De neoromantiek of het neo-vitalisme verlaat hier nooit de heheersing van het kwatrijn. Ook hier weer treft de lezer de ruimte van het wereldgebeuren, het algemeen menselijke waaruit de tekens van voorbije tederheid en verval worden afgelezen en dooreengeschud. Dit sincretisme van cultuurgegevens verraadt m.i. juist het gebrek aan geborgenheid.
(j.d.p.)

IGNAAS VEYS, *Aperitief* (Yang Poëzie Reeks, Gent) is de titel van een dunne, doch degelijke dichtbundel van de Dilbeekse dichter *Ignaas Veys,* die de INI-prijs voor poëzie (1975) en de poëzieprijs van Vlaams Brussel (1976) mocht ontvangen. Hij debuteerde in 1967 met de niet onaardige bundel 'Tussen zon en schaduw'. Hierop volgden er nog een zestal, benevens de roman 'Ontaard journaal' (1973). Poëzie van zijn hand werd vertaald in het Engels, Frans, Duits en Roemeens. Hij was redacteur van de literaire tijdschriften 'Morgen' en 'Zenith' en gedurende enkele jaren ook bestuurslid van het P.E.N.-centrum Vlaanderen. Ignaas Veys is een bescheiden jongeman met talent, die zijn impressies op een geëigende wijze weet uit te drukken in sfeervolle, door een gemis ietwat zacht overdroefde romantische cyclische verzen. Wat we hier in deze bundel mee beleven is 'de langzame droeve groei van het verhaal': liefde, verraad, verdriet. Het accent ligt vooral op de innerlijke realiteit, op de zo gevoelige wereld van de kwetsbare gekwelde geest, want: 'de vreemde vragen genezen niet', waartegen hij zich tracht te weer te stellen: 'Ik weet het - er is geen verdriet. Het hoeft ook niet'.

We mogen de dichter loven om de innerlijke eenheid in de opbouw van de bundel. Wij geloven in zijn poëtische waarheid. In hun geheel gelezen komen, uiteraard, deze cyclische gedichten met hun woordgestaltevelden, en meteen de poëtische capaciteiten van de auteur, meer tot hun recht dan in onderhavig afzonderlijk gepubliceerd vers. 'September':

> Reeds draagt september
> de longen van oktober.
> Sterfelijk en zonder liefhebben.

Het lijkt alsof de treinen
trager rijden in de nacht
nu ik zachtmoedig luister
naar de geluiden die kruipen
in de huid van pijn.

Ik merk
september is betrapt
in het laatste ademhalen
in een droefheid van een vreemde reis.

Albert de Longie

boeken over kunst

Dr. ERICH WIDDER, *Kirchenkunst im Osten,* Oberösterreichischer Landesverlag, Linz, 1970; 128 blz. tekst, 228 blz. zwart-wit illustraties, 8 vierkleurentafels, 27 × 22 cm., linnen band. - Deze prachtige uitgave van onze Oostenrijkse vriend is reeds enkele jaren verschenen maar meer dan ooit actueel. Op eigen initiatief is de auteur het 'andere Europa' gaan doorreizen: meer dan 50.000 km legde hij af in Polen, Tsjechoslovakije, Hongarije, Joegoslavië, Roemenië, Bulgarije en tenslotte Sowjet-Rusland om ter plaatse foto's te nemen en opzoekingen te doen in de fascinerende wereld van de Oosterse religieuze kunst, die in haar verscheidenheid reeds van in vroege tijden toch een vrij grote eenheid vertoont. Daarnaast heeft hij ook een zeer uitvoerige literatuur doorgewerkt. Dit boek brengt een synthese zowel voor de architectuur als voor de schilderkunst, de onvolprezen ikonen die hier in hun natuurlijk milieu gesitueerd worden. Ook de diepere verbondenheid met het latijnse Westen komt duidelijk tot uiting. Verstandige toeristen, die meer en meer deze landen gaan bezoeken, zullen ongetwijfeld aan dit boek grote vreugde beleven. Zij zullen er ook de overtuiging uit halen dat er in deze landen iets onuitroeibaars is wat niet door politieke regimes kan verwoest worden, omdat het zo diep geworteld is in de bevolking zelf. Dr. Widder, die de auteur is van 'Kirchenkunst der Gegenwart in Europa' (1968) en van 'Alte Kirchen für neue Liturgie' (1968), was de aangewezen persoon om de parallellen te trekken tussen Oost- en West-Europa. Behalve het zeer ruime fotomateriaal vindt men in het boek ook kaarten en grondplannen, die de besproken werken duidelijk situeren.

ROGER AVERMAETE, *Rubens en zijn tijd,* Uitgave De Arcade, Brussel 1977; 4.900 fr. - Het eerste dat opvalt aan dit schitterend nieuw Rubensboek, dat zijn de rubeniaanse allures ervan, die gemakkelijk in cijfers kunnen weergegeven worden: 31 cm. hoog, 27,50 cm. breed, 7 cm. dik, 4 kgr. gewicht, 460 blz. zwaar speciaal gemaakt 160 gr. papier, 90 opgeplakte 4 kleurendruk illustraties groot formaat + 3 op dubbele bladzijde, 167 afbeeldingen in een of twee kleuren + 16 offsett kleurbladzijden; dat alles in een rode goudbedrukte vollinnenband en koker. Daardoor reeds is het een waardige hulde geworden voor de grote Antwerpse meester

bij de 400ste verjaring van zijn geboorte.

Deze prestigieuze uitgave is in de eerste plaats een pronk- en een kijkboek, dat door het illustratiemateriaal imponeert. Hierbij werd vooral naar een grote variatie gezocht, die trouwens samenhangt met de grote diversiteit van Rubens oeuvre zelf. De keuze der gereproduceerde schilderijen blijft niet beperkt tot werken in Belgisch bezit maar beantwoordt aan de universele spreiding ervan, die trouwens zelf een bewijs is van hun universele betekenis, tot spijt van kortzichtige chauvinisten die het hele werk van Vlaanderens grote kunstenaars in Vlaanderen zelf zouden willen bewaard zien. Principieel heeft de samensteller een aantal onder de meest bekende werken geweerd (blijkbaar veelal religieuze) en vooral aandacht gehad voor details en voor kleinere minder bekende werken, met een voorkeur voor de portretten, de naakten, de landschappen. Werken van tijdgenoten en navolgers, zelfs uit latere eeuwen komen in het boek eveneens voor. Terecht werd veel belang gehecht aan het grafisch oeuvre van Rubens en aan documenten zoals brieven, stadszichten, medailles e.a. die tot een beter begrip van de kunstenaar kunnen bijdragen. De illustratie en de typografische afwerking zijn ongetwijfeld het waardevolste van dit prachtig uniek boek.

De auteur heeft terecht de Nederlandse versie van het boek aan iemand anders toevertrouwd. Spijtig dat de goeie man die deze taak op zich nam een vertaling bracht, die voortdurend door zinsbouw, gedachtengang en taaleigen aan het Frans doet denken. Bepaald hinderlijk is het ook als b.v. Savonarola, Vincenzo Gonzaga en de hertog van Lerma met hun verfranste namen worden vernoemd, of als ‘majorité’, ‘meerderheid’ wordt i.p.v. ‘meerderjarigheid’, ‘vicaire’ ‘Vicaris’ wordt i.p.v. kapelaan.

Roger Avermaete beoefent noch de rubensstudie noch de kunstgeschiedenis noch de geschiedenis in het algemeen als Wetenschappen (met hoofdletter). Hij is integendeel een meesterlijk causeur, een gepassioneerde voor de ‘petite histoire’, de anekdote, die uiteraard voor fiorituren vatbaar is. Daarom is hij o.i. de aangewezen man om een dergelijk boek te schrijven. Het vrouwelijk deel van het lezerspubliek is immers minder geinteresseerd in stijlstudie en analyse van schilderwerken dan in b.v. de tragische liefdesverhouding van Rubens' vader met de vrouw van Willem de Zwijger, of de amoureuze esbattementen van Buckingham, of de relatie Rubens-Hélène Fourment. En het mannelijke lezerspubliek ziet in Rubens liever een burgerman, die zich door carrièrezucht, intrige, ambitie, relaties, kruiperijen en streken allerhande opwerkt tot een groot personage in de maatschappij dan een hard werkende, strenge, eerlijke, diep godsdienstige, aan gezin en land getrouwe man, drager van de idealen der contrareformatie. Vooral de gearriveerden in onze gewetenloze, materialistische samenleving zullen zichzelf best in het eerste type herkennen.

De waarheid is ongetwijfeld dat Rubens én het ene én het andere was, omdat tenslotte elke mens een vat vol tegenstrijdigheden is; en dat zal wel speciaal het geval zijn geweest voor de zoon van de sluwe Sinjoor Jan Rubens en van de hoogstaande vrouw die Maaike Pypelincx uit Kuringen was. De Rubensdocumenten zijn trouwens zo talrijk dat men verplicht is een keuze te doen bij het maken van een biografie. Dat de keuze van Avermaete subjectief is geweest hoeft geen betoog en het was bovendien zijn goed recht ook, want Rubens is zo groot dat iedereen zijn eigen Rubens kan construeren.

BARBARA LEUNER, *Psychoanalyse und Kunst. Die Instanzen des Inneren,* Dumont Kunst-taschenbücher, Köln, 1976, 160 blz., 9,80 DM. - Sedert Freud aan de hand van het 'geval' da Vinci aan psychoanalyse van de kunst(enaar) begon te doen, zijn velen hem gaan navolgen, zonder dat echter een uitgewerkte theorie werd gebouwd. B. Leuner is psychiater en kunstenares (°1920) en steeds een trouwe freudiane. Nu heeft zij in een handig en helder boekje een onderzoeksysteem - of althans de grondbeginselen ervan - uitgewerkt. Zij wil aantonen dat psychoanalyse en kunstinterpretatie aan elkaar kunnen verbonden worden, uitgaande van de idee dat men het kunstwerk op dezelfde wijze dient te interpreteren als de droom. Wat dan betekent dat het persoonlijkheidsmodel van Freud moet centraal staan, met de drie instanties van het innerlijke: het Es, het Ich en het Über-Ich. Aan de hand van een zeventigtal gereproduceerde werken, hoofdzakelijk uit de moderne kunst, wordt gedemonstreerd hoe alles perfect klopt in Freuds visie... of althans moet kloppen.

GABRIELE STERNER, *Jugendstil. Kunstformen zwischen Individualismus und Massengesellschaft,* Dumont Kunst-taschenbücher, Köln, 1975, 190 blz. - G. Sterner (°1946). Ze promoveerde over de Franse Art nouveau en is verbonden aan het Münchense Jugendstilmuseum; ze bekent reeds kleur in de titel: zij lijdt niet (meer) aan psychoanalitis, maar aan sociologitis, een kwaal die veel van haar generatiegenoten treft. Wat niet belet dat de profeet van de Jugendstil, onze Henry van de Velde, inderdaad de 'Kunst voor de gemeenschap'-idee van Morris overnam, maar zijn enthousiasme voor de gotiek - waarvoor van de Velde allergisch was - verving door een Japans geïnspireerde enthousiasme voor de grillige arabesken van de natuur, wat dan leidde tot de beruchte, decenniën lang verafschuwde en nu weer mateloos door de nostalgie-beweging verafgode, 'vermicelli-stijl'. Hoe het verder verliep in heel Europa (en de USA) leest men in dit werkje. Rijkelijk geïllustreerd: 93 afbeeldingen, waarvan 20 in kleur.

HANS OHFF, *Anti-Kunst,* Droste Verlag, Düsseldorf, 1973; 192 blz., 24 DM. - Heinz Ohff (°1922) is kunstcriticus bij de Berlijnse 'Tagesspiegel' en heeft reeds veel gepubliceerd over anti-kunst. Dit eveneens rijkelijk maar uitsluitend zwart/wit geïllustreerd boek brengt (nu al!) een naar volledigheid strevende cataloog van alles wat sedert het futurisme tot heden een anti-kunst-tendenzen te bespeuren valt. En dat is niet weinig, vooral als men zoals Ohff nogal annexionistisch is aangelegd en zelfs het hyperrealisme wil inschakelen. Volgens Ohff - en men kan hem niet helemaal ongelijk geven - is de grondslag van de moderne kunst precies de skepsis over de kunst zelf of althans over wat eeuwen lang voor kunst doorging. Op de vraag of deze skepsis niet voortvloeit uit een gevoel van onmacht vanwege de moderne kunstenaar gaat de auteur niet in. Hij ziet de Anti-kunst niet als niet-kunst, maar als een nieuwe mogelijkheid voor de menselijke creativiteit. Dat het onbehagen over de kunst waaruit de anti-kunst ontstond, gevolgd moest worden door een nog groter onbehagen over de anti-kunst waaruit de actuele estetiserende nostalgiestrekkingen voortkwamen: dat heeft Ohff in 1973 blijkbaar zelfs niet kunnen (of willen) vermoeden. Documentair waardevol overzicht.

periodische uitgaven

- Dimensie 1e jrg. nr. 2, januari 1977 p.a. Jan Biezen, Haringrodestraat 81 - 2000 Antwerpen, 300 fr. (vier nrs.) op 062-4371320-71 Gemeentekrediet. Dit nummer bevat o.m. bijdragen over ‘Wat is romantiek?’ van Willem Persoon, Werner Pauwels, Charles-Etienne Geerts, Wieny Curvers. Gedichten van Leopold M. Van den Brande, Dries Jansen, Gery Florizoone, Joe Oostvogels, Wim Hazeu, Jan Wesselo, Jozef Vandromme, Ton Veugen, Guido Buys, Angela Walravens, Luk Vereecken, Lou Heynens, Nadine Elen, Gie Luyten, Mya Maas, Luc Benats, Mark Bruynseel, Ignaas Veys, Wouter Kotte, Jotie 't Hooft, Roel Houwink, Christine Spierings, Jeanne Verdonckt. Proza van Herwig Waterschoot en Willy Lauwens. Een artikel over Bert Pelemans poëzie schrijft Gust Wittebols, over haikoepoëzie doet dat Karel Hellemans.
- *Poëziekrant* 1977 nr. 1, tweemaandelijks, waarin opgenomen *Hagelslag,* 175 fr. giro 441.7009051.76, Nazarethstraat 41 te 9720 de Pinte. Dit nummer biedt: een interview met Walter Haesaert, besprekingen en verzen omtrent Jozef Deleu, Arie van den Berg, Jan Biezen, Manuel Kneepkens, Bert Kooijman, Nicole Doise, Geert Van Beek, Brian Patten. Verder gedichten van Remco Ekkers, Armand Van Assche, Daniël Billiet, Han Grüschke, Gerda De Vrieze, Wim Nimmegeers, Anna Bruin, Rik Schrauwen, Frank de Crits, Gery Floorizoone, Luuk Gruwez, André Phillippaerts, Henk Huisman, Gi Mateusen. In de tijdschriftenspiegel vinden we: Gedicht, DWB, Nieuwe Stemmen, Vandaag, Radar, Trap, Slib, Vlaanderen.
- *Tijdingen,* Mededelingsblad van het Justus de Harduwijngenootschap voor Oudegem en Mespelare, 1976, sept. nr. 28, driemaandelijks, redaktie: Past. Just. de Harduwijnstr. 32, 9320 Ouwegem.
- *Jaarverslag 1974. Provinciale Dienst voor Cultuur,* Uitgave Provincie West-Vlaanderen, 1976 (232 blz., geïllustreerd); bestellen: Administratief Centrum van W.-Vl., Leopold III-laan 41, 8200 St.-Andries/Brugge). - Zoals Gouverneur van Outryve d'Ydewalle in zijn inleiding schrijft is dit het 20e cultureel jaarverslag van de Provincie. Het jaar 1974 is een moeilijk jaar geweest, vooral omdat de Dienst

van de Zilverstraat naar het nieuw Administratief Centrum verhuisde met inbegrip van zijn reeds rijke bibliotheek en archief. Toch heeft deze extra-inspanning geen schade gedaan aan de culturele activiteiten, die minstens even uitgebreid en waardevol waren als in 1973, zoals uit het verslag blijkt. Met vreugde stelt men het belang vast, dat geschonken wordt aan kunst en letteren. De aangroei van het Prov. Museum voor Moderne Kunst is biezonder indrukwekkend. Vergeten we ook niet dat 1974 het jaar is geweest van de 3e Triënnale van Brugge, waarvan de Prov. Cultuurdienst medeorganisator is.

- *Open Deur,* Tds. Min. van Nederlandse Cultuur (red. Koloniënstraat 29-31, 1000 Brussel). - *1976, 7:* O.a. Alg. Conferentie der Letteren; Cultureel Centrum Strombeek-Bever. - *8:* O.a.: Cultureel Centrum Hasselt; Beschermde monumenten. - *9:* O.a. De Opera van Vlaanderen, geschiedenis en toekomst (J. Fleerackers), Voorstel van Opera-decreet en van Statuten; Cult. Centrum Zolder). - *10:* O.a. Ontwerp Nederlandse Taalunie; Resultaten van het Nederlands taalbeleid te Brussel; Cult. Centrum Ter Dilt, Bornem. Het verslag over de subsidiëring van de letteren is nog niet verschenen; we hopen dat het niet vergeten wordt.
- *Jaarboek 1975,* Kon. Academie voor Wetenschappen, Letterkunde en Schone Kunsten, 1976; 450 blz. - Behalve de gewone kronieken vermelde we het In Memoriam Kunsthistoricus Dr Fr. J. Sanchez y Canton (H. Pauwels), en Oud-testamenticus Sir Godfrey Driver (J. Coppens). Informatie over de prijsvragen der academie hebben we vroeger reeds medegedeeld. Als prijswinnars vermelden we o.m. P.R. Goris (grafzerk Jos Hendrickx), Fr. Gyselynck (Strijkkwartet) en Frieda van Tyghem (‘Het stadhuis te Gent’, kunsthist. diss.). Onder de publicaties der academie vinden we voor '75 werk van o.m. onze leden G. Verbeke, F. De Smidt, E. Dhanens, J. Duverger, J. Robyns en H. Pauwels.
- *Biekorf. Westvlaams* Archief (red. A. Dewitte en A. Viaene, Annunciatenstr. 83, Brugge; 300 fr., pc. 000.0617780.84 Biekorf, Brugge). - *1975-76, 5-6:* O.a. De Triakel in verzen van St.-Janshospitaal (L.J. Vandewiele), Bedevaart naar Compostella (A. Viaene). - *7-8:* O.a. Liedeke op beleg van Nieuwpoort 1489 (Lori van Biervliet), Vlazele aan het IJzerfront (M. Cafmeyer), Flandrenses aan universiteiten Parijs, Leuven en Leiden, 16° E. (A. Dewitte), Brugse goud- en zilversmeden, 1251-1587 (A. Dewitte).
- *Adem, Tweemaand. tds. v. muziekcultuur* (red. Herestraat 51, Leuven; abonn. 250 fr., pr. 000.0528959.18 Het Madrigaal Leuven). - *1976, 5:* O.a. Gregoriaans (Mgr. De Smedt), Gery Gelderenberg en het Kerklied (N. vanden Abbeele), Generatiefeest Kerstmis (P. Schollaert), Cantica uit Lucas-Evangelie (I. de Sutter), Marinus de Jong (Jan Coeck), Inhoudsopgave 1976. Hoofdthema van het nummer is ‘Generatieverschil’.
- *Nieuwe Stemmen,* Tweemaand. literair tds. (red. F. vander Poorten, Merestr. 141, Aalst; abonn. 100 fr., pr. 1451.50 Kath. Jongerengemeenschap Brussel). - *Aug.-sept. '76:* O.a. gedichten van R. Verbeeck, Jotie 't Hooft, G. Florizoone, R. Schrauwen, Fr. Deschoemaker, I. Veys; Frans de Peuter brengt een fragment uit ‘Corpus Alienum’; poëziespiegel van A. de Longie. - *Dec.-jan. 77:* Kort essay van Albert de Longie over A. Demedts is de hoofdbrok van dit nummer.

Verder een studie van Joris Denoo over Sybren Polet als dichter, gedichten van N. Doise en Bea de Longie, besprekingen van Wiel Kusters.

- *'t Kofschip,* Tweemaand. tds. van 't Kofschip-Kring (Samenstelling G. Luyten; 300 fr. brk. 001.0473024.31). - *1976, nr. 5:* O.a. gedichten van G. Florizoone, J. Kinnaer, R. Faesen, An van Gool, J. Biezen, Bart, W. Copmans, H.V. Ginds, Ach. Janssens, W.V. Craen, Th. Franssen, F. Boeken, J.v. Elst. Boekbesprekingen van I. Veys en R. Vanbrabant. Presentatie van Arthur Meersman (Ksch.) en Alice van Meirvenne (Ksch. en dichter) door Gie Luyten.
- *Creare,* Tweemaand. tds. (red. W. Copmans; 200 fr. brk. 000.0181294.01 Creare, Geel). - *1976, nr. 6:* O.a. Gedichten van J. Kruit, H. Grüschke, Chr. Guirlande, G. Luyten, L. Verdonck, Fr. Verboven; 'De dokter vertelt' verv., Al. Verwaest; studies van Raf Belmans (P. Benoit) en W. Copmans. Het Kerstgebeuren in klank, woord en beeld (door Raf Belmans).
- *Schuim,* Tweemaand. tds. v. Lit. en Kunst (red. G. Luyten, Heldenlaan 3, Paal; abonn. 350 fr. br. 235.0036090.18 Schuim, Hasselt). - *1977, nr. 1:* Vernieuwde redactie en presentatie. Gedichten van o.m. J. Biezen, R.J. van de Maele, Pieter Aerts, D. Hilven, T. v. Turnhout, Bert Willems, F. Herzen, M. Trippas, L. Benats, G. Luyten, M. Journee, G. Drieskens, A.M. Surinx. Prozateksten van Luc Benats, Lambert Swerts, J. Biezen. Een opmerkenswaardige declaratie van René Swartenbroekx over de ondermijning en politisering van de jeugdliteratuur. Besprekingen van Dries Janssen. Een blad waarvoor hard gewerkt wordt, bruisend van vitaliteit.
- *Campiniana,* 1976, nr. 3. Dit nummer bevat twee lezingen: Beeldende kunsten en Honderd Jaar Muziekleven in de Kempen door Remi de Cnodder en Raf Belmans, gehouden voor de Vereniging van Kempische Schrijvers. Het ligt in onze bedoeling in 1978 een nummer over jonge Kempische kunstenaars te brengen.
- *Oostland,* Org. Vereniging Limburgse Schrijvers, (Red. Tr. Hoewaer, Toekomststraat Hasselt; abonn. 300 fr.). - Dec. 1976: O.m. Homelie Kan. Vander Donck bij 40-jarig bestaan der V.L.S., overzicht van 40 jaar activiteit (M. Bussels), verslag van laatste 3 jaar (Tr. Hoewaer), Hulde aan Goeverneur Roppe (M. Bussels); In Memoriam S. Ramaekers, Jan Custers en Albert Dusar (E. Heidbuchel).
- *Appel,* Letterkundig tds. (Red. Roger Vanbrabant en Guido Wulms; abonn. 300 fr., pr. 453.6155251.12 Appel, St.-Truiden). - *1976 nr. 4:* O.a. Presentatie Robin Hannelore (J. van de Weghe, R. Vanbrabant); teksten van G. Wulms, J. Ghysen, Piet Avi, A. Spreutel, Mia Maas; berichten. Bekroonde gedichten van Poëzieprijs van St.-Truiden.
- *Filter,* Driemaandelijks tds. voor en door jongeren (Red. Anne Crivits, Stationsstraat 3, Jabbeke; abonn. 200 fr., br. 293.003907.95). - *1976 nr. oct.-dec.:* O.a. Gedichten van Fil Hantko, Omer van Hecke, Ton Westerink, Rik Schrauwen, Joost Nysen; proza van Jan Backx en Patrick de Bruyn. Uitslagen Filter-prijskamp.
- *Mededelingen Vereniging Vl.-nat. auteurs en publicisten* (Snellaertkring tnv W. Cobbaut, Bosstraat 2, Baardegem) - O.a. Lambert Swerts 70 jaar, Jet Jorssen over amnestie, Confer. Ned. Letteren, Jet Jorssens trilogie; berichten.

catalogussen

- *Constant Lambrecht,* Monografie, De Grote Ster, Kerkstraat 14, Damme. - Een zeer mooie brochure met een lyrische tekst van J. de Moen en prachtige reprodukties (sommige in kleur) van het nog te weinig bekende werk van deze begaafde Westvlaamse kunstenaar.
- *Louis Ghysbrechts,* Cataloog tentoonstelling Cultureel Centrum Hasselt: een plaket dat, vooral dank zij de zeer goede reprodukties en foto's van de kunstenaar aan het werk, toelaat enigszins door te dringen in de geheime wereld waarin zijn kunst zich beweegt.
- *Meesterwerken uit privé-verzamelingen met als thema 'Dieren met of zonder mensen',* Cataloog Tent. BP Building Antwerpen oct.-nov. '76. - Wederom een kleine cataloog maar met uitstekend zw.-w. en kleurillustraties. De tentoonstelling was een selectie gaande vanFrans Snijders († 1757) tot deze tijd.
- *Honderd jaar museum Plantin Moretus,* Tentoonstelling stedelijk Prentenkabinet Antwerpen, mei sept. '76. - Een tentoonstelling van fotografische en andere documenten over de culturele activiteit, die in de laatste 100 j. van het Museum uitging; geïllustreerd.
- *Zero-Raum. Leihgabe Koch,* Kunstmuseum Düsseldorf. - Permanent zijn de werken aanwezig die een mecenas verzamelde over de bekende Zero-groep (ruim opgevat) en aan het Düsseldorfse museum ten geschenke gaf; reproduktie van elk der 27 werken, met een ruime commentaar zowel over de beweging als over de individuën, die erbij horen.
- *Aspect 3, 27 Hedendaagse Belgische schilders,* Tentoonstelling samengesteld door het Gemeentekrediet, Brussel-Charleroi-St.-Niklaas-Knokke 1976. - Handige en goedgemaakte catalogus met beknopte presentatie van de artiesten o.m. Rob. Clicque, Danyel (Debruyne), Antoon De Clerck, Willy De Sauter, Louis Ghysebrechts, Urb. Herregodts, Jacques 't Kindt, Agnes Maes, André Naessens, Roger Raveel, Staf Renier, Richard Simoens, Yvan Theys, N.v. Lierde, Dan van Severen, Jef Verheyen; (dit zijn de deelnemende vlamingen). Van elk werd er een portret en één of twee reprodukties van werken opgenomen (één voor elk in 4 kleuren).
- *Industriële vormgeving,* Tent. Provinciaal Begijnhof Hasselt, jan.-mrt. '77. - Een originele cataloog, rijkelijk geïllustreerd. Inleiding: gedep. Mr. E. Smets, Piet Stockmans en Ludo Raskin. De prov. comm. van kunstambachten gaf de cataloog uit samen met de prov. cultuurdienst.
- *Prima Mostra Internazionale di Arte Sacra per la Casa,* Angelicum Milano. - Ingeleid o.m. door een tekst van Nicola Sebastio, de organi-

sator van deze tentoonstelling van gewijde kunst voor de woning; titel ‘Sperando contro ogni Speranza’ aansluitend bij de actie van SIAC, waarvan de auteur voorzitter is voor Italië. Vooral Italiaanse werken, maar ook een goede vertegenwoordiging uit Frankrijk, Duitsland, Spanje, Zwitserland. Een groot aantal werken zijn gereproduceerd, meer bepaald alle buitenlandse. Een merkwaardig initiatief.

vlaamse discoteek

ZIE JE, IK HOU VAN JE. Langspeelplaat vol liefdespoëzie, gezegd door Tine Ruysschaert (Eufoda nr. 1031 Stereo/mono). - Haar bijzondere verdienste als voordrachtkunstenares is, dat zij deze meestal contemplatieve gedichten voordraagt zonder dat zij ze eigenlijk ‘voordraagt’; daarom staat op het kaft vermeld: ‘gezegd’. Maar hoe *juist* gezegd, hoe doorvoeld, hoe zacht en diep bewogen; met een nooit nalatende wisseling van het louter noemen en het levend voelen van wat de dichter schreef. Zo is de luisterende ruimte waarin de zeggende stem van Tine Ruysschaert klinkt (ik ging haast schrijven ‘ruist’) als dat blanke blad van de dichter en haar stem is de woord- en klankgestalte van zijn denken en voelen. Nergens is de voordraagster een ‘declamatrice’, steeds is zij een functioneel sober medium, dat de re-creatie in haar gebeuren laat. Dit is voordragen in zijn tegelijk meest bescheiden en meest intens-belevende staat. Zij doet het woord leven op het ritme van het bloed van de dichter, waarmee zij haar eigen ritme verenigt. Hoe groot haar vermogen tot nuanceren is, maakt zij ons enkele keren zeer duidelijk, b.v. wanneer zij van een contemplatief gedicht van W.M. Roggeman overschakelt naar het speelse ‘meisje van mijn hart’ van G. Bursens. Een bijzonder compliment verdient Tine Ruysschaert voor de bloemlezing zelf van deze plaat waarop zovele namen prijken uit Noord en Zuid: van Guido Gezelle tot Hans Lodeizen. Wat een dichterlijke eruditie heeft deze jonge, spontane talentrijke vrouw! De langspeelplaat ‘Zie je, ik hou van je’, titel die ook het prille aanvangvers van Herman Gorter is, die over de twee zijden zoveel schakeringen van liefdespoëzie spreidt, tot aan het heerlijk rustige laatste gedicht ‘De geliefde’ van J.L. De Belder is een fijne en toch kleurige waaier: het is een gaaf en rijk poëtisch bezit. Het Davidsfonds dat het persen van deze plaat heeft gepatroneerd en haar ook verspreiden zal, verdient een extra felicitatie voor de stijl waarmee ze werd voorgesteld in een fraai grafisch ontwerp van Ray Gilles. Zij werd opgenomen in de studio Steurbaut in de produktiereeks Eufoda. Voor enkele juist gedoseerde geluidsachtergronden heeft Dirk Verschraegen gezorgd, onberispelijk uitgevoerd door hemzelf en Rudy Steyaert. De persvoorstelling werd door de Davidsfonds-beheerraad op 9 november 1.1. prima verzorgd in de fraaie nieuwe receptiezaal van de N.V. Kredietbank te Antwerpen, in aanwezigheid van verscheidene Davidsfondsbeheerders en werkers en zeer sympathiek ingeleid door haar voorzitter Prof. Carlo Heyman.

Rik Jacobs

Vrije Tribune

- *Intocht van Christus te Brussel*
  De vrienden van James Ensor v.z.w. - steunpilaren van de Ensorcultus, maar waar eindigt de cultus en begint de commercie - spannen zich thans in om te beletten dat de *'Intocht van Christus te Brussel'* voor bijna 110 miljoen fr. Amerikaans bezit zou worden; dit ten gevolge van de grote Ensor-exposities eind 1976 te Chicago en nu tot april in Guggenheim te New York mede-georganiseerd door ons Cultuurministerie (dienst Delmotte). Naakte eigenaars van het doek zijn de erven van bankier L. Franck die het aan zijn kleinkinderen gaf (een niet ongewone en begrijpelijke operatie in de wereld van de verzamelaars). De bankier verblijft reeds vanaf het naderen van W.O. 2 in Zwitserland. Hij kocht het reusachtige werk voor 2,7 miljoen fr. in 1953, maar deponeerde het in het Antwerpse Museum voor Schone Kunsten; het Amerikaanse bod van 1976 bedraagt 2,8 miljoen dollar. Niet weinigen zien in de hele zaak een chantage op ons nationaal gevoel en verhopen dat onze Cultuurminister er niet zal aan toegeven en Ensor niet zal willen beletten zijn taak als ambassadeur van Vlaanderen in de Ver. Staten te vervullen. Het aldus gespaarde geld zou dan voor de levende kunstenaars kunnen ingezet worden en voor de restauratie van kunstmonumenten hier te lande.
  Nadat we dit schreven raakte bekend dat het FDF - aldanniet geïnspireerd door de Ensorvrienden - de *'Intocht'* op staatskosten opeist voor Brussel. De uit de USA teruggekeerde voorzitter der 'vrienden' trok naar Zwitserland en vernam van bankier Franck dat deze ervoor zorgen zal dat zijn erven niet de volle som (45 maal de aankoopprijs) zouden eisen, hoeveel weet hij niet. Hij verheugt er zich over dat de pers 'heeft bijgedragen tot het wakker schudden van het geweten van het publiek'... Wat betekent dat de vrienden wel hopen dat mevrouw de Backer over de brug zal komen met de vele tientallen miljoenen ten voordele van de erven t.t.z. ter deponering in een bank in Liechtenstein, wat zonder meer belastingsfraude aanmoedigen betekent. Intussen weet niemand of het Amerikaanse bod een reële optie is, of een financieel maneuver. Franck komt nog eens praten met de minister. De hoop van de 'vrienden' is des te groter doordat er nu drie steden zijn die in competitie komen om het werk te bewaren: Brussel (FDF), Antwerpen (waarvoor Franck opteert) en Oostende (Ensorhuis, waarvoor de 'vrienden' opteren). De geschiedenis van het Ensorhuis is een lang verhaal, met onverkwikkelijke episoden; het is hier niet de plaats daarop in te gaan.
  (A.S.)

- Na ruggespraak met de voorzitter en met instemming van de jongste redactieraad wijst de redactiesecretaris erop dat negatieve bemerkingen over het AMVC te Antwerpen in 'Vlaanderen' enkel het standpunt van de steller weergaven, zeker niet het standpunt van het CVKV en evenmin dat van de redactiesecretaris. De steller had trouwens ook niet die bedoeling. Zo gauw de gelegenheid zich voordoet, zal 'Vlaanderen' een bijdrage wijden aan de werking en de doelstelling van het Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven en aan het Letterkundig Documentair Centrum (Den Haag) zoals we dat reeds deden voor De Stichting voor Vertalingen (Amsterdam).
  José de Poortere, redactiesecretaris

- *Congres van Male* (vertaling)
  Ik ontving het tijdschrift 'Vlaanderen' dat over het Congres van Brugge handelt. Het is een mooi nummer zowel wat inhoud als wat de grafische inkleding betreft. Ik apprecieer erg de omslag van Setola en zijn twee beeldhouwwerken over St.-Franciscus. Ik heb ook aandacht gehad voor de historische documentatie van de kunstenaarsvereniging CVKV.
  Niet lang geleden heb ik op de samenkomst van de Unione Cattolica di Artisti Italiani gesproken over het congres van Brugge en ik zal er eveneens over spreken op 28 juni op de nationale raad van de UCAI...
  Hartelijke groeten aan Ued. en de verantwoordelijken van het CVKV.
  Nicola Sebastio, Voorzitter UCAI, Milaan.
- *Felix De Boeck*
  In uw tijdschrift 'Vlaanderen' nr. 155 las ik op blz. 373 met grote verwondering in uw artikel over uw eredeken Felix de Boeck dat Nederlandse Cultuur de werken van de meester heeft aangekocht en aan Drogenbos geschonken. Daar dit een grote onjuistheid is en volgens mijn aanvoelen beledigend voor onze meester wil ik u graag de juiste toedracht van deze zaak ter kennis brengen en hopen in een volgend nummer een rechtzetting te kunnen lezen.
  De zestig schilderijen en de elf tekeningen van de meester werden door hemzelf aan het rijk geschonken door bemiddeling van o.a. Marc Galle en het Ministerie van Nederlandse Cultuur. Deze werken, die een overzicht vormen van heel het oeuvre van de meester, werden in het nieuwe gemeentehuis van Drogenbos ondergebracht in een permanente tentoonstelling.
  Dokter André Lerminiaux, Drogenbos.
  Nota van de Redactie: *Wij danken Dr Lerminiaux voor zijn gepaste terechtwijzing en excuseren ons voor de verkeerde informatie. Wij vinden het echter spijtig dat noch in zijn terechtwijzing noch in de cataloog van de Felix de Boeckcollectie van Drogenbos de naam mocht vernoemd worden van de Minister van Cultuur, die toch de beslissende rol in deze zaak heeft gespeeld; evenmin trouwens als ons tijdschrift er vernoemd wordt, waaraan een zeer belangrijk autobiografisch artikel van de Meester werd ontleend. Dat artikel is zo belangrijk dat we niet begrijpen waarom het niet op de ereplaats in de cataloog voorkomt, i.p.v. Galles tekst. Overigens gefeleciteerd: een zeer mooie cataloog, Felix de Boeck waardig.*
  (A.S.)

Zoekertje

West-Vlaanderen.
Jg. 1, 1952: nr. 1 - 5 - 6 / Jg. 2, 1953: nr. 5 / Jg. 3, 1954: nr. 1 - 5 / Jg. 4, 1955: nr. 1.
Guido Vangheluwe, Witte Molenstraat 25, 8200 Brugge 2.

[nummer 157]

apologie voor de poëzie

Lucebert.

Poëzie, volgens Albert Verwey, hoort bij de wonderen thuis.

> *Het wonder dat ik heb beleefd*
> *Is juist dat ongestoord verband*
> *Waarin zich vers met vers begeeft...*

Het is eigen aan wonderen dat ze iets in zich hebben wat de normale orde der dingen overstijgt. Grote dichters voelen altijd een soort goddelijke aanwezigheid of een goddelijke herkomst van de poëzie: Homeros begint zijn zangen met *Zing, godin, van de toorn van Achilles*... Een ander dichtwoord zegt: *Met gezang stegen de volkeren uit de hemel van hun jeugd af naar het werkende leven*... Novalis schrijft: *Poesie ist die grosse Kunst der Konstruktion der transzendentalen Gesundheit. Der Poet ist also der transzendentale Arzt*. Een dichterschap dat in de grond een soort profetische of priesterlijke dimensie krijgt.

Toch blijft poëzie, hoe verheven ook, een realisatie in het meest alledaagse communicatiemedium, de taal; het is een ‘Sprachliches Kunstwerk’ (Wolfgang Kaiser), dus zal het wonderlijke betrekking hebben op de talige constructie. Zoals ieder kunstwerk geldt ook hier het ‘eenmalige’ samengaan van geest en stof. Critici snellen ons ter hulp: Wenseleers spreekt van het *wonderbaarlijke lichaam,* Vestdijk, over *de glanzende kiemcel,* Westerlinck over *het schone geheim van de poëzie*. In ons pleidooi voor het gedicht moet dus aangetoond worden hoe het *wonderbaarlijke* taalproduct hemelsbreed van andere taalproducten onderscheiden wordt.

Vooreerst wordt een duidelijk contrast ervaren tussen poëtisch taalgebruik en dagdagelijks, utilitair taalgebruik. Bij het utilitair taalgebruik staat de mededelingsinhoud centraal, maar enkel op grond van haar verwijzing, van haar practische kant. Wij brengen iemand een mededeling over, gericht op en binnen een concrete werkelijkheid, die meestal onmiddellijk de éénduidige zin van de taaluiting mogelijk maakt, ja, meestal zelfs vóór is. Al krijgen we in de poëzie dezelfde driehoeksverhouding (uitzender-boodschap-ontvanger), toch krijgen hier deze componenten een heel andere waarde. De boodschap is niet meer zo strict werkelijkheidsreferentieel; net zoals ieder kunstwerk mist het poëtische kunstwerk ook zijn practische dimensie (wat niet uitsluit dat het een dergelijke dimensie niet *kan* bezitten). De boodschap is niet zo eenvormig, maar in tegenstelling met de

wetenschappelijke taaluiting, - waar men juist streeft naar een niet-te-misvatten éénduidigheid -, voor vele interpretaties vatbaar. Deze veelheid van interpretatiemogelijkheden lijkt op het eerste gezicht in tegenstrijd met het moeizaam zoeken van de dichter naar de *gelukte* taalgestalte voor zijn poëtische uitdrukking. Maar dit tekort aan éénzinnigheid is geen gebrek. Als wonder immers staat een gedicht bij een mysterie, dat ons immers ook overstijgt, niet door een tekort, maar door een teveel aan licht. Juist door het feit dat de dichter weigert afstand te doen van bepaalde kwaliteitsaspecten van zijn ervaring, maar integendeel die in haar totaliteit wil benaderen, dus vaarwel zegt aan pragmatische of wetenschappelijke bruikbaarheid, schept hij ook de mogelijkheid én het risico dat de lezer bij een rationele benadering van het poëtisch werk, uit die totaliteit enkele - vaak zelfs tegenstrijdige - interpretatielijnen abstraheert. Novalis waarschuwt ons echter: *Die Poesie heilt die Wunden, die der Verstand schlägt*. H_2O is een perfecte abstractie, puur referentieel, eenduidig - om jaloers op te zijn - ...maar wie wil weten wat water écht is leze bijvoorbeeld Snoeks *Een zwemmer is een ruiter,* want de werkelijkheid spreekt de totale mens aan: het gevoel, verstand, verleden, toekomst, zintuigen, associaties, frustraties, trauma's... Zo groeit de poëtische werkelijkheid uit tot een zelfstandige alternatieve realiteit.

Daarom juist schrikt de dichter zo terug voor dagelijkse woorden in hun gewone dagelijkse zetting en zegging. Door hun frequentie in steeds gelijkaardige situaties zijn ze voor de ‘luisteraar’ tot pure afgesleten clichés verworden, die de geest van de ontvanger nagenoeg automatisch in de gangbare richting duwen. De dichter, als woordmagiër, tracht opnieuw de aandacht op het woordmateriaal zelf te trekken, laat dit opnieuw, door zo te zien louter formele ordeningsprincipes, zoals vers, metrum, ritme, rijm, verrassend overkomen, aan diepte en niveaus winnen; de lezerluisteraar krijgt opnieuw de vreugde van de eerste ontmoeting van woord en werkelijkheid. Vergelijk een dagdagelijkse uitspraak als *De heer Peeters verzoekt om een afspraak morgen om 16 u*. met het begin van een gedicht van Hugues Pernath *‘morgentaal van een vergeefse boom’:* de eerste uitspraak is oneindig varieerbaar (*Morgen 16 u.: Peeters onderhoud of Peeters wil een onderhoudje morgen te 16 u.* enz...), de zin, de betekenis is ‘losmakelijk’, afschepbaar als het ware, *transcendent* zegt E. Souriau, in de betekenis van overstijgen van die bepaalde taaluitdrukking, dus ook, zonder enig onrecht, vertaalbaar.

De tweede uiting van Pernath is totaal anders: ze put haar zeggingskracht uit zichzelf, uit die specifieke, niet-willekeurige selectie uit het aanwezige taalmateriaal; de zin ervan wordt *immanent,* zo onlosmakelijk verbonden met het taalmateriaal, dat dezelfde zin enkel maar door dezelfde taaluiting te geven is; het gedicht is zijn vorm geworden; vertalen kan enkel nog - we denken aan Christine D'haens Gezellevertalingen in het Engels - als een soort her-dichten opgevat worden, een uiterst riskante onderneming. Zo betekent *geslaagde vorm* van een gedicht datgene wat aan het gedachte, ervarene, gezegde, een specifieke méérwaarde geeft, de meerwaarde die juist de mededeling van het gedachte gezegde, gevoelde, mogelijk maakt.

Het spreekt vanzelf dat er in die immanente gebondenheid van gedicht tot gedicht graadverschillen zijn. Tussen *poésie pure* en narratieve poëzie ligt een hele waaier van absoluut-immanent tot relatief-immanent. Tenminste zo lijkt het voor de lezer, maar de dichter zal, bij elke poëzievorm, 'zijn' absolute immanentie van betekenis en vorm nastreven.

Zo is het ook duidelijk dat de dichter, in vergelijking met de lezer, een geheel ander gevoel zal hebben tegenover zijn gedicht. Juist de uitdrukking van dit gevoel is een gegevenheid in hedendaagse poëzie. Tegenover het *goddelijk* karakter wordt dikwijls door de taalkunstenaar een soort *onmacht* gevoeld, die juist de bevestiging is van zijn onverwoestbaar

J.C. Bloem.

Prent van Aubrey Beardsley.

heimwee naar dat goddelijke waaruit hij zich vaak gevallen voelt. Het gedicht wordt gevoeld als een worstelen met de taal, *de ellende van het woord,* naar de titel van

Jos De Haes' dichtbundel, *van stamelen een lichaam* (Lucebert), of zoals Pernath het uitdrukt:

> *Ik aarzel in mijn eigen taal, maar verweer me Met de tekens waardoor ik mijn vluchten vervang*

(Nagelaten gedichten)

Geen wonder dat ze ook soms voelen dat dichten, de woorden naar buiten brengen, een soort verraad is, tegenover een oorspronkelijke conceptie ‘binnenin’, daar je willensnillens steeds een beroep moet doen op woorden die gemeengoed zijn en dus juist in de uitdrukking, hoe vaardig je ook bent, van je eigen onvervangbare innerlijke, aardig wat te kort schieten. De verstotenen uit het paradijs van de oorspronkelijke toestand (het paradijs van de kindertijd, toen we de taal van de dieren verstonden, en er geen communicatieproblemen waren) hanteren dan ook een onvolmaakte taal. Daarom probeert de dichter een eigen kind te scheppen, zichzelf te realiseren als dichter door een gedicht te scheppen. Deze creatieve act wordt vergeleken met de geboorte van een kind: de oorspronkelijke toestand in de baarmoeder en dan de uitstoting in de koude wereld.

De dichter moet zichzelf bezwangeren van woorden, wat een incestueus produkt aflevert: een altijd onvolmaakte vorm van communicatie. Het woord is volmaakt wanneer het rijpt in de ‘baarmoeder’ van de dichter, maar ontsnapt hem en gaat een eigen, door de anderen bepaald leven leiden, net zoals Auden over de verzen van de gestorven Yeats zegt: *The words of a dead man I Are modified in the guts of the living (In memory of W.B. Yeats)*

(Collected Shorter Poems, p. 141).

In deze problematiek koppelt een dichter als Jacques Hamelink (*hoe ik ook wijfachtig kijf en zwatel in mij rijpt niets. Hees bloedgroepgevoel: ik ben mijn eigen kind*) het probleem rond de communicatie aan een magisch-mytische- en kosmische wereld. In zijn worstelen met het woord tracht hij 'de ruimten van het volledige leven te vatten'. Het wordt een zingen als van een 'gebarsten waterkeel' (Claus, *Koel is de wereld*). En Van Wilderode dicht:

> *Het diepste lied zingt binnenin*
> *onaangerand van woorden:*
> *daar ruisen aarde en hemel in*
> *en zwelt de ziel ten boorde.*
> *Maar alles wat de mond beging*
> *voltooid en onvolkomen*
> *is het begin dier dromen,*
> *niets dan een stameling.*
> (Verz. Gedichten, p. 65)

Het proces van *binnenin* naar *alles wat de mond beging* - net zoals een moord die *begaan wordt* - gebeurt bij de dichters niet steeds identiek. Als we terug ons gedicht van Albert Verwey uit de aanvang van dit artikel opnemen merken we dat hij alludeert op een dubbele werkwijze: */ Het wonder dat ik heb beleefd / Is juist dat ongestoord verband / Waarin zich vers met vers begeeft, / Somtijds als vingers aan een hand, / Somtijds als blaren aan een plant*. Verwey maakt hier hetzelfde onderscheid als Paul Claudel, waar die het heeft over *animus* en *anima,* waarbij het mannelijk begrip, een verstandelijk geconstrueerd gedicht (*als vingers aan een hand*) en de *anima* het spontaan opwellende gedicht symboliseren (*als blaren aan een plant*). Ter illustratie: twee uitersten die paradoxaal genoeg dicht bij elkaar komen, E.A. Poe en honderd jaarlater Paul Van Ostaijen. Ondanks het feit dat Poe naar een hoge graad van muzikaliteit in zijn verzen streefde, kwamen veel van zijn pogingen zo gekunsteld en beredeneerd over dat hij van zijn tijdgenoot Emerson de spotnaam *jingle-man* kreeg. Deze rationele aanpak van gedichten wordt ten voeten uit door Poe zelf in zijn *Poetic Principle,* bij de analyse van zijn *The Raven,* verkondigd. De openingszin van dit gedicht *Once upon a midnight dreary, while I pondered, weak and weary* bevat alle elementen waarmee schoolkinderen zo vaak gepest worden - en J.C. Bloem zegt juist: *Poëzie is niet om schooljongens mee te pesten*. Nochtans kan men zeggen dat we ook bij Gezelle en bij Van Ostaijen, voor wie Gezelle de grote voorloper was, hetzelfde streven naar pure muzikaliteit (organische taal, poésie pure, lyrisme à thème) terugvinden; maar dan niet zo beredeneerd en gekunsteld als bij Poe, meer als *blaren aan een plant*. We moeten ook opletten bij deze twee extreme types van dichter: wellicht komt deze tegenstelling in werkelijkheid zelden zo extreem voor en beleeft iedere dichter nu eens momenten van spontane opwelling dan weer momenten van moeizaam beitelen. Wie binnendringt in de biografie van een dichter merkt soms dat een etiket al te vlug gekleefd werd. Zopas lees ik nog in *The Observer,* 10 april 77, over de grote Engelse dichter Dylan Thomas, die toch als een *poeta vates,* een als een ziener geïnspireerde dichter, de legende inging: *It is true that (like many other poets) he was a craftsman who sometimes built up his poems slowly; this was especially true towards the end of his life when his troubles were multiplying* (al geeft Paul Ferris ook toe dat zijn beroemdste gedichten in relatief korte tijd

geschreven werden). Tenslotte kan in het met zorg in elkaar steken van een gedicht ook de inspiratie krachtig werkzaam zijn, en hoeven inspiratie en verstandelijke constructie niet zo ver uit elkaar te liggen! En tenslotte, wat is die 'inspiratie'? Niets anders - maar ook niets minder - dan op een intense manier bij de dingen aanwezig te zijn. Ook hierin is de dichter voor ons allen een voorbeeld: de werkelijkheid intens beleven, een maximum-geopende aanwezigheid op de poëtisch te verwoorden wereld. En deze wereld is velerlei: de geliefde, de natuur, de eigen vreugden en droefheden, en in tijden die de mens, en dus zeker de gevoelige dichter, confronteert met gruwelijke dingen, onrechtvaardigheden en oorlog, vreugden en droefheden van de gemeenschap, de massa, de medemens. Zo kan een dichter die zijn verzen *maakt* zelfs symbool staan voor een dichter die zich door trots afsluit van de gemeenschap, van het gemeenschapsleven dat hem tot inspiratie moet dienen.

In het zevende van de *Sonnets from China* schetst Auden de twee dichtersfiguren:

He was their servant (some say he was blind)
Who moved among their faces and their things
Their feeling gathered in him like a wind
And sang. They cried: 'It is God that sings'

And honoured him, a person set apart
Till he grew vain, mistook for personal song
The petty tremors of his mind and heart
At each domestic wrong
Lines came to him no more; he had to make them...

Gerrit Achterberg.

De ziener, de *poeta vates,* dankte zijn inspiratie aan het diepe contact met de mensen (*their feeling gathered in him like a wind and sang...),* maar door hoogmoed zondert hij zich af, en juist daardoor droogt de inspiratiebron en *he had to make* de gedichten. Juist in die sociale functie moet de dichter een verzoener zijn tussen het *wonderlijke* en de gewone man. Wie enkel de kleine mizerietjes of vreugdetrillingen van eigen hart beschrijft en die intense openheid op de wereld buiten hem weigert wordt gekunstelde navelstaarder en egotripper, die in zijn ivoren toren aan de 'alchémie du verbe' zit te brouwen. Vinden wij bij Claus, in een van zijn sociale buien, niet eenzelfde aanval op de Vlaamse dichters in *Aan de gecensureerden*? Tegelijk echter wijst hij op de gevaren van een te gemakkelijke sociale openheid. De titel brengt ons de landen in herinnering waar aan *sociale* kunst wordt gedaan, maar waar de term *proletarisch realisme* vaak alleen *bloedarmoede* betekent.

Goede dichters hebben echter altijd een ingebouwd mechanisme tegen *bloedarmoede*. Op dezelfde manier waarop ze reageren tegen door dagdagelijkse situaties afgesleten clichés of wetenschappelijke abstracties, gaan ze ook tekeer tegen

alles wat zelfs binnen de kunstwereld tot afgesleten clichés of stereotypes zou kunnen worden. Het stereotype ‘poëtische wonder’ in de figuur van het door de

dictatoriale muze opgelegde gedicht moet voortdurend plaats maken voor het *echte* oorspronkelijke poëtische wonder. Dit verklaart de continuë fluctuaties van poëtische bewegingen in alle landen. Vernieuwingen vallen na jaren terug op doodse herhalingen van de eens zo experimentele procédés. De dichter verliest zijn vrijheid tegenover al te vaak gebruikte woorden en beelden die al te zeer stemmings-, persoons- of gedichtsgebonden zijn. Dus binnen de poëtische wereld vinden wij een identieke situatie terug als diegene die de dichter, in zijn confrontatie met de dagdagelijkse werkelijkheid, bevecht. Wij kennen de voorbeelden van bij ons: *De poëtische revolutie nu, die de twintigste eeuw teweeggebracht heeft, kan men beschouwen als een omverwerping van de poëtische standenmaatschappij die gecentreerd was rond de muze;*

Hugo Claus.

de Muze wordt onttroond en de dichter (...) neemt zelf het roer in handen (...) Men zou kunnen spreken van een democratisering van de poëzie: evenals de democratische burger zijn staatsbestel, neemt de dichter zijn taal in eigen hand en schaft in de eerste plaats de standenverschillen tussen woorden af: alle Wörter werden Brüder. (Paul Rodenko, uit *Nieuwe griffels, schone leien)*. Via de stapstenen Nijhoff en Van Ostaijen deed keizer Lucebert en de experimentelen hun intrede. Het romantisch iconoclasme van de experimentelen werd aangevuld met surrealistische elementen: het prelogische en onbewuste, *l'humour noir,* die de beeldenovervloed van de experimentelen sterk gingen beïnvloeden. Het woord werd bevrijd, het beeld autonoom en het *ding* gerehabiliteerd, met een sterke nadruk op het lichamelijke. In zijn uiteindelijke vrijheid is de dichter opnieuw in staat zijn poëtische eerlijkheid tegenover zichzelf te herstellen. Deze eerlijkheid moet steeds bevochten worden:

> *Gij letterdames en gij letterheren*
> *gij die in herenhuizen die zit*
> *uit de pluizen daden,*
> *ik zeg Daden van genot en ontberen,*
> *wanneer gij blake rimbaud of baudelaire leest;*
> *hoort, door onze verzen jaagt hun heilige geest*
> *de blote kont der kunst te kussen*
> *onder uw sonnetten en balladen*.
> (Lucebert)

Op een schijnbaar ontluisterende wijze wordt het wonder der poëzie hersteld! Maar als dit wonder ook dreigt ontoegankelijk te worden voor de lezer volgt opnieuw een tegenreactie. Begrijpelijkheid wordt in de jaren '60 hersteld. De frustraties en onrustgevoelens van de na-oorlogse generatie had zich geuit in de barokke

beeldorgieën der experimentelen, de generatie van 60 had een ander gezicht. De openheid op deze generatie, de inspiratie van de dichter dus, ontmoet een rustiger maatschappij met andere facetten. Wat bij experimentelen een hermetisch touwdansen was, wordt bij nieuwrealisten een rustig evenwicht, tussen observatie en communicatie. Opnieuw op grond van eerlijkheid! Vroman schrijft het aan Bert Voeten: ...*Dat verdomde godderige van het volmaakte gedicht is tenslotte niet eerlijk genoeg meestal, kortom dan ook, ik zou graag de poëzie, die men deze laatste eeuwen zo zorgvuldig heeft losgeweekt uit het dagelijkse leven, schoongepoetst en opgeplakt, terugbrengen tot een ogenblik in de gebeurtenissen van de dag*. Is tenslotte een levensvreemde, uit het dagelijkse leven geabstraheerde poëzie, ook geen oneerlijke abstractie, een hinderblok voor de reeds vernoemde totaliteitsuitdrukking van het gedicht. Op één voorwaarde weliswaar, namelijk dat dit dagelijkse weer vervreemd wordt van zichzelf en de *petites choses de la vie* weer verrassend aandoen als bij hun eerste ervaring. Samen met het eigene dat als anders ervaren wordt of het andere dat als eigen ervaren wordt, komt ook de humor aan bod:

Poëzie

als je je nukkig ingraaft onder de dekens,
wil je eigenlijk zeggen: kom bij me liggen.
als je de deur achter je dichtslaat en wegrent,
wil je eigenlijk zeggen: kom me achterna.
en als je zegt: 'ik hou van je'
bedoel je: 'hou je van mij?'
zie je nou wel dat poëzie nodig is,
want als ik 'ja' zou zeggen,
zou dat niks betekenen?

(Herman De Coninck, 'Zolang er sneeuw ligt', p. 48).

Ook dàt is poëzie al lijkt het alledaags, al lijkt ze een ontwijde taaluiting. Maar juist uit de vorm van dit gedicht, in de talige gestalte, wordt de onrust, de eenzaamheid, het appèl tot noodkreet en de functie van de poëzie hierbij zichtbaar. Zo blijkt dat het *wonderlijke* van de poëzie niet steekt in uiterlijk geklater, klankrijke breedvoerigheid, maar in de eerlijke versmelting van vorm en inhoud waarin geen van beide enige prioriteit opeist.

Zo is het tenslotte duidelijk dat poëzie niet kan of niet mag negatief gedefinieerd worden in het licht van de andere genres, epiek, essay, dramatiek. Poëzie is allerminst een soort alibi voor 'poëtasters' die er maar niet in slagen een epische breedvoerigheid of een dramatische spanning taalkundig te verwoorden en die het dan maar met de schijnbaar gemakkelijker en minder eisen stellende poëzie zullen wagen. Er wordt te veel poëzie geboden die eigenlijk een falend proza is, zeker in de tijd dat het gedrukte woord niet meer automatisch naar een zekere kwaliteit verwijst. Ook met monografieën aan schilders gewijd wordt de intrinsieke kwaliteit van de schilder niet bewezen, wel de geniepige fumistische massamanipulatie om eigen financieel voordeel. Niet de typografie verheft een rijtje woorden tot poëzie maar de specifieke eerlijke, in een soort 'geluksmoment', bereikte woord-geest eenheid.

Guido Spyns

het gedicht

Toen ik, die avond in Santillana,
liep met de donswoorden van een gedicht
ging in een kamer een fata morgana
een luchter aan als een boom van licht.

(Er was niets van de huizen buiten
dan een donker gesloten verbond,
mijn stappen vluchtten omhoog in de ruiten
naar een raam toe dat openstond.)

Ik wist de woorden in mijn geheugen
trage bewegers zijn naar elkaar
een volzin vol in twee diepe teugen,
een versregel inééns regelrecht klaar.

(De straat liep haastig wég van mijn voeten
naar portalen vol oponthoud
waar de echo mij kwam begroeten groeten
met een hijgstem van holten en hout.)

Ik voelde de woorden mij omringen
tot een waaiende groene haag
en vanuit tastbare daagse dingen
lagen beelden in hinderlaag.

(De nacht was begonnen te dalen
uit een hemel vol zilveren gruis
waar de sterren zich vurig herhalen
in gestalten van driehoek en kruis.)

Toen zag ik de luchterboom vóór me doven
een onbereikbaar gebleven geheim, -
plotseling stonden mij zeven strofen
in het fonkellicht van het rijm.

Anton van Wilderode
(Santillana-del-Mar 1968; ongepubliceerd.)

De dichter. IJzersculptuur van Albert Setola.

nederlandse poëzie na de tweede wereldoorlog

Omslag van Reflex nr. 2.

Jan Walravens.

Een eerste benadering gaat uit van de vaststelling dat de vernieuwing in onze poëzie teruggrijpt of een aanvang neemt na de eerste wereldoorlog. Voor de experimentele groep Holland, de Barbarbergroep en de visuele poëzie is dit concreet aantoonbaar. Voor de experimentele groep Holland in 'Reflex' (1948-1949) en de Cobrabeweging blijft het surrealisme belangrijk in zoverre de ontdekking van de pre-bewuste wereld waar de eerste beslissingen, de eerste agressies, l'amour fou, het project van de vrijheid groeien, centraal staat. Ze beklemtonen echter niet het automatische van deze associaties en beeldvormingen uit het prebewuste, maar de spontaneïteit en het experiment. De opvatting van de autonomie van het kunstwerk is ermee verbonden. Hiervoor kan men naar het tijdschrift 'De Stijl' (vooral in Manifest II, 1920) verwijzen en naar Paul Van Ostayen (1896-1928). In 1976 werd onder de titel 'Woordverbeeldingen (kubistische en expressionistische verzen)' het werk uitgegeven van Christian Emiel Marie Küpper (1883-1931). Feitelijk is hij bekend onder zijn auteursnamen: Theo Van Doesburg, I.K. Bonset en Aldo Camini. Exemplarisch is dat het nawoord werd geschreven door K. Schippers, redacteur van de Barbarbergroep (Amsterdam 1958). Hun teruggrijpen naar de opvattingen van deze redacteur van 'De Stijl' staat niet apart. Ook Kurt Schwitters met zijn Merz-Bilder 1920-1923, kollages en objets trouvés, en Marcel Duchamp met 'een cheque voor de tandarts' (1919) beïnvloeden hun werk, tot in de titels. De visuele poëzie van Paul de Vree (1909) en Frans Vanderlinde (1940) heeft eveneens te maken met Kurt Schwitters (het i-gedicht), Hugo Ball (klankgedichten) en Paul van Ostayen.

We kunnen zeggen dat de bestaanscrisis die losbreekt in de dubbele schokbeweging van de wereldoorlogen geleid heeft tot het steeds verder doordringen van de

vernieuwingsbeweging. Huub Oosterhuis schrijft in 1965: ‘Het is alsof de generatie van nà de eerste wereldoorlog nog gelooft in de mogelijkheid tot verzoening der tegenstellingen. De dichters na 1945 geloven daar niets meer van’. Marcel Janssens keert even de richting van deze bewering om wanneer hij in 1971 schrijft over de studie van Paul Hadermann ‘De dichterlijke wereld van Paul van Ostayen’: ‘Maar hij kijkt m.i. toch te weinig “rond” de teksten. Daarom wellicht blikt hij ook zo zelden vooruit over 1928 heen (naar de Vijftigers bij voorbeeld)’.

Een tweede punt dat de beoordelaar van de vernieuwing van de Nederlandse poëzie kan onderzoeken is de vraag naar de reactie van dichters van het klassieke type. Ik denk hierbij aan dichters als Ida Gerhardt (1905), Bertus Aafjes (1914), Anton van Wilderode (1918), Jos de Haes (1920) en Christine D'Haen (1923).

Het succes van ‘Een voetreis naar Rome’ (1946) kwam nog net voor de vernieuwing doorbrak en aandacht kreeg. De kritiek was verdeeld over dichteressen als de twee die ik genoemd heb. Volgens de enen, vooral in Vlaanderen, werd subjectieve creativiteit en objectivering in een ruimere culturele vorm merkwaardig geïntegreerd. Volgens de anderen werd het historisch verwerkt materiaal te weinig ontmaskerd, te weinig gegrepen door de paradoxen en tegenstellingen van de naoorlogse existentie. De waardering voor de twee andere klassici, vooral voor Jos de Haes, had juist met deze onrust te maken. Ze bleek bij Anton Van Wilderode in een toenemende belangstelling voor het eigen tijdsgebeuren en het toegenomen belang van de beeldassociaties. ‘Azuren holte’ (1964), meer bepaald de afdeling ‘Delphi’ van Jos de Haes werd hoog gewaardeerd niet zozeer om haar reminiscenties aan een klassieke wereld als wel om haar bijdrage in het begonnen onderzoek naar het pre-bewuste en zelfs pre-menselijke, dierlijke moment van ons spreken.

De dichter moest aangeraakt zijn door de oorlog, door de dood in zijn spreken. Reeds sterk nawijsbaar bij Van Wilderode, kwam zijn lang gedicht ‘Het herdertje van Pest’ (1958) deze onrust opnieuw integreren in het tijdsgebeuren, de Hongaarse opstand tegen Rusland in 1956.

Waren sommige dichters gestart met deze achtergrond b.v. Remy C. Van de Kerckhove (1921) die met het 9e Amerikaanse leger de nazislachtoffers had helpen bevrijden, toch bleken ze later niet in staat te zijn hun taal scherp te bewaken. Hun betekenis was dan ook slechts van historisch belang (i.v.m. het Tijdschrift Tijd en Mens). Een slachtoffer van de Japanse terreur in Nederlands-Indië Leo Vroman (1915) wist daarentegen dit speuren naar de pre-menselijke taal als bioloog een eigen accent te geven.

Vergeten zijn bijna de pogingen van Marcel Pira (1956) met ‘Treurlied van Kayano’ om de tragedie van Nagasaki te verwoorden en het gruwelijk realisme van een door chirurgie in leven gehouden mens ‘Lazarus’ (1954) van Paul Van Campe.

Nummer van het te Berlijn verschijnende tijdschrift 'Der Dada'.

Het verdwijnen door de oorlogsgebeurtenissen van Kamiel Top, Kamiel Van Baelen en Victor J. Brunclair (concentratiekamp te Lagelund) hebben de verwerking van het oorlogsgebeuren dan ook eerder afhankelijk gemaakt van de jongere generatie. Helemaal juist is dat niet, want Jan Walravens (1920) zal na 'Tijd en Mens' (1949-1955) de jongeren introduceren met de bloemlezing 'Waar is de eerste morgen?' (1955). Het lijkt me ten derde van belang voor deze ontwikkeling van de Nederlandse gedichten niet alleen te wijzen op de reactie van de klassieke richting, maar ook eens het tijdsverschil tussen Vlaanderen en Nederland te bespreken. Walravens bloemlezing volgde op: Atonaal (1951) (Vinkenoog), Stroomgebied (1953) (Ad den Besten), Nieuwe griffels, schone Leien (1954) (Rodenko). In Vlaanderen was ze voorafgegaan door de zwakke poging van Paul de Rijck (1954): 'Vlaamse Dichtkunst van deze Tijd': I. Van Elsschot tot Peleman. II. Van Reninca tot Claus. Op een ogenblik dat de dualistische filosofie van Sartre (La Nausée, 1938, L'imaginaire 1940) begon door te dringen, Claus publiceert in 1948 'Registreren', het jaar van de ontmoeting met en de dood van Artaud, is het merkwaardig vast te stellen dat de dichter Hensen bij Manteau zijn essay of poetica 'Over de dichtkunst' (1947) publiceert. Zijn humanistische bekommernis gaat nog uit naar het begrip poésie pure van abbé Brémond dat hij afwijst als opium en godsdienst: 'Car l'objet de l'art est d'endormir les puissances actives ou plutôt resistantes de

Paul van Ostayen met het dochtertje van Oscar Jespers, juli 1923.

notre personalité'. Hij zoekt zijn citaten dan ook bij Nietzsche, hangt nog vast in de bewondering voor Rilke. De aansluiting bij het internationale leven na de oorlog was in de Cobrabeweging Franstalig en Deens. Vinkenoog werkte toen voor de Unesco te Parijs en Hugo Claus leerde er het filmmilieu kennen.

Een factor die in dit verband niet uit het oog mag worden verloren lijkt me de rol van de Nederlandse Televisie Stichting. Haar toneelvoorstellingen o.m. van Hugo Claus hadden veel invloed door hun hoge kwaliteit zoals de talrijke verfilmingen van Sartres werk.

Nadat we er reeds op gewezen hebben hoe de experimentele vernieuwing werd geboren uit de bestaanscrisis sinds de eerste wereldoorlog en op de invloed die daarvan uitging op de dichters, ook de klassiekgevormden, en hoe dat vooral na de tweede wereldoorlog samenhing met invloeden uit Frankrijk, zou ik als vierde beschouwing van dit artikel, dat uiteraard geen bloemlezing kan zijn en geen opeenstapeling van namen, willen wijzen op de invloed van deze vernieuwing op de literaire theorie zodat er zelfs van een zekere feedback kan gesproken worden, nl. dat deze theorie na beïnvloed geweest te zijn door de opvattingen omtrent de autonomie van het kunstwerk, zelf invloed ging uitoefenen op dichters. Het feit dat een recent onderzoek uitwees dat de meeste Vlaamse letterkundigen universitairen zijn, moge de invloed van het studentenmilieu onderstrepen.

Reeds vrij vlug ziet een criticus als Jos de Haes in dat de experimentelen een claim hebben op een zo ruim mogelijke ervaring, dat hun tegenstellingen en paradoxen in het beeldgebruik een poging zijn de diepste poëtische crisis in het gedicht af te lezen. Hij en vele anderen die de klassieke eis van samenhang en orde blijven hanteren, zien geleidelijk aan in dat hun aversie tegen het maniërisme (b.v. Albert Westerlinck tegen de staatsprijs voor Gaston Burssens) de acrobatie van het experiment moet onderscheiden van het authentieke dualisme dat de waarde kan hebben van een innerlijk, ‘organisch’ verschijnsel.

Het tijdschrift ‘Merlyn’ (1963-1966) gaat op een genuanceerde wijze uit van de autonomie van het gedicht dat in zich de meeste verklaringen bevat. De biografische en literair-historische methode komt nauwelijks aan bod. De concrete ontledingen van bepaalde gedichten hebben de mening versterkt van hen die het gedicht zagen als de sleutel waardoor de eigen ervaring en de ervaring van de dichter opengingen, gesuggereerd konden worden. De mode van vele dichters om het understatement, het minder zeggen dan wat men bedoelt, in het oog te houden, heeft in het neo-realisme vaak een soort nuleffect bereikt, een barbarbereffect.

Hoewel men moeilijk kan spreken van ‘lectuur-poëzie’, toch is de vraag naar de maatschappelijke functie van de poëzie aan de orde geweest. De verhoogde activiteit van de lezers wordt voortdurend onderstreept als een winstpunt en niet als een verwijt tegen hermetisme of duisterheid van de

Paul de Vree: Revolutie 1968.

poëzie. De desacralisering van dichter en gedicht wordt begrepen als een winst in de breedte: de opname van nieuwe themata en het dichter aansluiten bij het dagelijks taalgebruik. De politieke beweging van 1968 waarin de verbeelding aan de macht wil komen, ervaart de bestaanscrisis niet alleen uit herinnering aan de wereldoorlog, maar uit de concrete beelden op de televisie over de Amerikaanse oorlogen in Azië en de Russische oppressie. Er is Cuba, er is Biafra.

Wie aan de ene kant de objectief-literairwetenschappelijke methode van Maatje en T.A. Van Dijk en aan de andere kant de contekstuele methode bij Knuvelder en Marcel Janssens in discussie ziet, beseft dat het dualisme dat enerzijds de vrijheid van de kunstenaar en de autonomie van zijn werk stelt en anderzijds de gewone taal, de sociale gevoeligheid, de revolutie aanprijst, ook op theoretisch vlak doorwerkt en niet tot een synthese kan komen. De dichter en de theoreticus die hem leest, zijn beiden bewoners van een verdeelde wereld.

Ongetwijfeld is de theorievorming meer uitgegaan van de roman dan van de poëzie, maar het is toch opmerkelijk hoe ook voor het gedicht het belang van de buitentekstgegevens opnieuw werd beklemtoond door Martien de Jong als een aanvulling van wat de methode van de close reading uit het gedicht reeds weet te halen.

Voor wie dan poëzie een zinvolle activiteit van de lezer is en blijft, een activiteit waarin vrijheid wordt geboren in een zo ruim mogelijke greep naar de contrasterende beelden en klanken van een existentiële ervaring die nog niet tot synthese komt, blijft het nuttig ook eens na te gaan of dit heen en weer tussen subjectieve klemtonen en realistische uitbreiding der themata, dit tweepolengebied van romantiek en realisme wordt geactiveerd door metafysische of antimetafysische opties, apriori's.

Anton Van Duinkerken schrijft in 1963: ‘Ik zie geen enkele reden, waarom religieuze poëzie niet experimenteel zou kunnen zijn. Ze is het geweest bij Gerard Manley Hopkins; ze zou het kunnen worden bij Jan Hanlo. Het denkbeeld dat stijlvernieuwingen slechts mogelijk zijn ten koste van de gevestigde godsdienst, lijkt mij arglistig ontworpen door mensen, die niet durven geloven, dat ieders geloof oorspronkelijk kan zijn. Religie heeft onder experimentalisme even weinig te lijden als erotiek of heimwee’. Persoonlijk zou ik hierbij willen aanstippen dat het inzicht over de mens als creatief subject, als dynamisch historisch wezen dat niet onderworpen hoeft te zijn aan de mimesis, de afbeelding van de kosmos, helder werd beklemtoond op het vlak van de evolutietheorie door Max Wildiers. Op het terrein van de poëzie blijven echter deze tegenstellingen doorwerken. Aan de ene kant vindt een staatsjury het verantwoord Gery Helderenberg te bekronen omdat hij subjectieve intensiteit weet te geven aan een woud van objectieve, kerkelijke symbolen en aan de andere kant wordt deze oude dichter tot in zijn fysieke verschijning gehoond door de auteur

Geeraerts. Is het niet zo dat het verlies van het geloof in 1940 bij de belangrijke dichter Hugo Claus, nog duidelijk activeert in zijn bundel 'Heer Everzwijn'. De gevolgen van een statisch wereldbeeld op het vlak van de wereldbeschouwing zijn nog altijd werkzaam omdat dit achterhaald wereldbeeld de absurditeit van ons bestaan mee schijnt te verklaren. De kunstenaar leeft in een veranderende wereld en in geen ander. Was het niet Simon Vestdijk die in zijn beruchte vierde kruislied de haat tussen Vader en mensgeworden Zoon aanduidde als de weerspiegeling van een zelfzeker calvinisme en een ontwikkeling van de religieuze poëzie enkel mogelijk achtte in mystische richting, d.w.z. daar waar de subjectieve inbreng het grootst is. Is het daarom dat in de begonnen verkenning van het pre-bewustzijn de mystiek van Eckhart opnieuw een dichter als Hamelink aantrekt? Is het niet daarom dat Guillaume van der Graft, Nijhoff en anderen het kerklied vernieuwden? In 'Christen en Kunst' van G. Puchinger (1971) zegt Ad den Besten p. 412: 'zelfs een gemeentelied, en je weet dat ik me daarmee sterk heb beziggehouden, is iets anders dan het omzetten in maat en rijm van geloofsinhouden. Vandaar dan ook dat voor mijn besef ieder gedicht experimenteel is: je hebt, als je ermee begint, geen idee waar je terecht zult komen. Zo is dat met poëzie, en of je christen bent, dat zal je eigen poëzie wel aan je bewijzen'. Dat is dan ook de reden waarom ik begrijp dat Anton Van Wilderode in zijn voordracht over poëzie en gebed stelt dat dergelijke gebeden uit elke hoek kunnen komen en niet elk gedicht dat zich gebed noemt een gedicht is, en niet elk dergelijk vers een gebed is. Persoonlijk meen ik dat de ware dichter die op het bewuste vlak zich een gelovige waagt te noemen, in alle eerlijkheid vaststelt dat hij als creatief subject vanuit het voorbewuste daar vaak niet toekomt. Het opdringerige van het religieuze gedicht is voor mijn smaak een uiting van gebrek aan geloof in de vrijheid, gebrek aan deemoed, farizeïsme dat de kuil van demonisch kwaad in ons nodeloos witkalkt. De houding van de officiële kerk op het concilie ten aanzien van de uitbeelding van het kwaad lijkt me daarom te weinig bevrucht door de kern van wat christelijke auteurs als Bernanos, Greene e.a. reeds hadden ervaren en te veel ingegeven door het pedagogisch aspekt van geleidelijkheid. 'Les fleurs du mal', 'Les Chants de Maldoror' zijn het inferno van Dante. Wie een synthese zoekt, een paradiso, zal moeten aanvaarden en begrijpen waarom b.v. Hugo Claus een groot dichter is en de relikwieën van wat ons dierbaar was, vertrapt. Telkens weer horen we in christelijke milieus de vraag naar positieve geluiden in de letterkunde, naar minder zwartgalligheid; telkens weer wordt de tedere letterkunde, de neo-romantiek, met gunsten omringd, maar telkens blijkt toch weer dat onze bestaanservaring niet straffeloos kan gereduceerd worden. Daarom is poëzie van Maria de Groot voor mij echte religieuze poëzie van onze tijd. Het lijden van de wereld is er niet afwezig, zonder golgotha is er geen verrijzenis. In 1966 schreef William Carlos Williams: 'a poem is a complete little universe. It exists separately. Any poem that has worth expresses the whole life of the poet'. Het was een citaat in het witte poëzieplan dat werd voorgesteld in 'Kentering' (1969, sept.-okt.), een poging tot synthese.

Als laatste benadering voor de Nederlandse poëzie zou ik een lijst van dichters willen aanleggen die in mijn ogen genoeg waardevolle dingen hebben geschreven om aan anderen aan te raden; wellicht zijn de lezers van dit essay ermee vertrouwd, des te beter. Pas dan kan het herlezen beginnen, de belangrijkste en wellicht enig juiste manier om met poëzie om te gaan.

Martinus Nijhoff, Gerrit Achterberg, J.C. Bloem, Maurice Gilliams, Paul Snoek, Hugo Claus, Hans Andreus, Hans Lodeizen, Hubert Van Herreweghen, Guillaume

Van der Graft, Anton Van Wilderode, Jos de Haes, M. Vasalis, Maria De Groot, Jan Hanlo, Jan Arends, H.C. Ten Berge.

Het staat me klaar voor de geest dat ik met deze namen het leesgenot heb aangegeven en niet zozeer het historisch belang van dichters of hun algemene bekendheid.

José de Poortere

over weemoed - het verdriet zonder moed

Wie een jaaroverzicht schrijft, bezeert zich gemakkelijk aan veralgemeningen: de hoeveelheid wist het markante uit, de kwaliteit drijft nog niet boven en de recensent verschuilt zich dan achter uitspraken als ‘weer geen hoogtepunten in vergelijking met de grote periode van...’ en dan noemt hij enkele klassieken uit de tijd toen men ook over grijze jaren sprak.

Gelukkig, 1976 was geen grijs jaar voor de poëzie; het marktaanbod was rijk en verscheiden ondanks de beperking van de poëzie-produktie in vele uitgeverijen.

Opvallender en pijnlijker is wel dat de poëzie steeds minder in de boekhandel terecht komt. Denk bovendien aan de inkrimping van de promotie, van de kritiek in dagbladen en tijdschriften en je begrijpt waarom de dichtbundel in een steeds engere kring ronddraait. Het wordt tijd dat een nieuwe politiek, een nieuw denken weer eens de vensters openzet en contact zoekt met het publiek dat bereidwillig is maar niet wordt bereikt. Als ik naar een draaischijf voor dit overzicht zoek, naar een eenheid in de versplintering, dan lijken mij vandaag meer indelingsmogelijkheden gegeven op basis van de stijl - de wijze waarop de taal wordt gehanteerd om de werkelijkheid te benaderen - dan door middel van etiketten of stromingen, onder welke opgepoetste naam deze laatsten ook worden gelanceerd.

Deze stijlvormen vertonen vandaag - wie zou anders verwachten - een zeer ruime variatie. Aan de ene pool bevindt zich de eerder prozaïsche, spreekritmische cursiefjesstijl en aan de andere, de samengebalde, woordkarige stijl. De moeilijkste dichters behoren meestal tot deze laatste pool, al trachten de meesten op dit moment wel het hermetisme te ontwijken. Dat deze verschillen in stijl op hun beurt een visie op de werkelijkheid insluiten, zelfs in grote mate bepalen welke werkelijkheid door de dichter in zijn poëzie wordt opgenomen, zal uit het volgende wel duidelijk worden.

Ik start mijn overzicht dat geen pretentie heeft om volledig te zijn, bij de cursieve pool en verschuif langzamerhand naar de meer gebalde, kernachtige stijl, om tot slot te verwijzen, los van deze indeling, naar talrijke ‘verzamelde gedichten’ die ook dit jaar het licht zagen.

In de cursieve stijl vormt dit jaar *C. Buddingh's Het houdt op met zachtjes regenen* wel een boeiende uitschieter.

Deze bundel bevat een reeks odes (aan de

Remco Campert en Simon Vinkenoog.

poëzie maar ook aan de fiets, aan een schaal met suikerklontjes), in memoriams voor bekende namen als Neruda en Du Perron en minder bekenden als Gerrit M. en Ton Kloppers en verder door heimwee gekleurde bedenkingen en herinneringen.

Buddingh's poëzie heeft een modieus uitzicht door haar retrovormen; bovendien vertoont de bladspiegel de lange versregels die zo populair waren in de historische romantiek. Het is een lees- en luisterpoëzie tegelijkertijd. Het poëtische aan deze verzen is wat nablijft als je ze gelezen hebt, als je door de vele zinnetjes heen bent; het 'fluïdum' dat je nog rond je voelt, als je het boekje terzijde hebt gelegd. Buddingh' loodst de lezer met zeer veel omwegen naar de poëtische kern die hij dan net niet opdringerig aanbiedt. Het is alsof hij zo uitvoerig moet vertellen om de suggestie van het niet-gezegde tot haar recht te laten komen. Om dit poëtisch einddoel te bereiken, gaat Buddingh' ook voor niets uit de weg: talrijke stoplappen (zoals - wat zal ik ervan zeggen, dat had je gedacht, zo is het niet enz.) en niet zelden een wat banale wijsheid (je leeft best waar je wortels zijn) zijn slechts lokmiddeltjes voor de lezer op zijn weg naar een dieper liggende, waarachtige gevoelswereld die in deze verzen aanwezig is.

De gevoelswereld van Buddingh' weert de grote regelrechte gevoelens, niet door ze onvermeld te laten maar door ze te relativeren of door ze in de rook van het onvervulbare levensheimwee te laten opgaan:

...Ach, heel' leven is één keten van absurde
coïncidenties en je ouderlijk huis
gewoon de plek waar één van die triljarden
triljarden dobbelstenen van het toeval even
liggen bleef en toevallig net met jou erin.

of het slot van een ander gedicht:

beter schuddebuiken om
Snoopy of Wodehouse
dan verzuren met Das Kapital in je hand.

Ongetwijfeld een burgerlijke levensfilosofie,
realistisch en humoristisch gestreept; zij
komt niet helemaal onverwacht in de
zeventiger jaren!

F. De Swert met *Wat je hoort zijn de vergeetmenietjes* heeft het roer omgegooid en is van een hermetische taalpoëzie naar een meer cursieve stijl overgeschakeld. Zijn poëzie handelt vandaag over zijn kinderen, zijn geboortegrond, zijn ouders (moeder) en de ervaring van een verhuizing, in directe taal, met duidelijke verwijzingen naar de werkelijkheid buiten het gedicht. Deze gedichten zijn kort gehouden en beperken zich tot één enkele anecdote of tot een korte ontroering die als directe aanleiding tot het gedicht nog herkenbaar is. Evenals Buddingh' laat F. De Swert overvloedig het sentiment(ele) toe maar hij relativeert zelden of nooit waardoor hij weerlozer en ook eenvormiger overkomt.

Jos de Haes.
Gery Helderenberg.
René Verbeeck.

Pijn en heimwee beheersen zijn gevoelswereld. Zij vormen zowel scheidings- als bindteken tussen de dichter en de mensen rond hem. Over zijn dochtertje dicht hij:

> *Als jij huilt, lach je met tranen,*
> *als ik lach, schrei ik van binnen.*

Als de poëzie soms aan De Swert ontglipt, is het omdat hij in de anecdote blijft vaststeken of in een te persoonlijk gehouden ontroering die de lezer in de rol van voyeur duwt in plaats van hem tot medespeler en -belever te maken in het leven van de poëzie. Maar De Swert heeft met zijn resolute ruk naar de werkelijkheid binnen handbereik en naar een minder verheven taalgebruik veel aan poëzie gewonnen, dat is duidelijk.

Met *Simon Vinkenoogs Mij Best* verlaat ik stilaan de cursieve pool; niet dat zijn taalgebruik zo ver van het alledaagse afstaat in woordkeuze of zinsbouw maar door de profetische klemtonen krijgt zijn taal een andere dimensie. Vinkenoog schrijft een poëzie die met staccato herhalingen een verheven semi-religieuze verkondiging van zelfvernieuwing en wereldverandering uitbazuint. Misschien kan zij in een sensiviteitstraining wel enige dienst bewijzen maar in de leeskamer doet zij te schreeuwerig aan. Een van Vinkenoogs adviezen wil ik je niet onthouden:

> *Doorbreken. Wakkerworden*
> *Opgelucht ademen. Uitademen.*
> *Vrij uit ademen.*
> *Het leven is van jou. Voor jou. In jou.*
> *Je kunt opnieuw beginnen.*

L. Stassaert met *Elexir d'Anvers* heeft zich helemaal uit het hermetisch orakel bevrijd en schrijft nu een directe en herkenbare poëzie. Kernstuk van haar bundel is een ode aan de havenbuurt waarin zij vooral verderf en aftakeling van mens en omgeving tekent. Haar beste gedichten schrijft zij echter in haar afdeling ‘Tijdverblijf’ waar zij aan de hand van concrete ervaringen haar innerlijk gestalte geeft.

Haar poëtische visie ligt het best samengevat in volgende verzen:

> *je zou de dingen*
> *eenvoudig*
> *kunnen noemen*
> *een vorm van gewapende vrede*

Eriek Verpale in *Voor een simpel ogenblik maar...* blijft met zijn taal dicht bij het spreekritme aanleunen maar zoekt ook bewust naar zangerige verzen, met mooi vallende cadensen. Aantrekkelijk in deze poëzie met Joodse achtergronden is de overtuigende meditatieve toon.

Het romantisch verlangen dat hier opnieuw opduikt, wordt in toom gehouden door berusting en weemoed. Deze innerlijke sfeer heeft Verpaele soms treffend in zijn taal kunnen weerspiegelen:

Vermoeid onder de bomen
drinken wij de laatste glazen leeg.
Er is een verloren weg gevonden
die zonder reizigers boven de huizen steeg,
een trekwagen van verlaten woorden
die gelaten langs de daken gleed.

Maar er zijn geen dagen zonder falen
geen lippen zonder valse troost geweest.

Geen reiziger, geen man
zonder zijn eigen verborgen verdriet.

Onder het verdriet gaat zowaar nog een geluk schuil, mijmert Verpaele in een ander gedicht en daarmee vat hij zelf het best zijn romantische levensfilosofie samen. Ook romantisch maar beeldrijker en onrustiger is de poëzie van *Jan Biezen* in *Ik herkende je in het Parsis-vuur*. Bovendien wordt zijn poëzie beheerst door de dood die hij overal terugvindt, in zichzelf en in de anderen. Zij wordt de eeuwige geliefde:

Soms ontdek ik je weer
als ik onder de mensen kom.
Soms vind ik je opnieuw
bij een huiszoeking in mijn hart.

Een poëzie van verlangen, weemoed, doodsgedachten, gekoppeld aan een terugtocht achter de inwendige barricades, komt ook in Nederland voor. Maar bij de meeste

Anton Van Wilderode.

Nederlanders die ik dit jaar zag verschijnen, wordt deze gevoelsbeleving onmiddellijk gecounterd door ironie en parodie. Bewuste ouderwetsheid, rijmelarij als herinnering aan negentiendeeuwse ‘kinderverzen’ en pastiche moeten de zwaarwichtigheid van woorden als dood, liefde en verdriet teniet doen. *Boudewijn Maria Ignatius Büch* met zijn *Nogal droevige liedjes voor de klein Gijs* geeft hiervan talrijke staaltjes. Zijn bundel opent met een duidelijke verwittiging aan een bekend Hollands criticus: ‘Ik wil dit lied / wel schrijven / als Kees er maar / van af kan blijven /’.

Büch slaagt erin alle grote dingen op dezelfde kleine maat te snijden en wat overblijft is een cerebrale spielerei.

Temidden van deze zachtaardige, door weemoed aangetaste stemmen klinkt *Stefaan Van Den Bremts* poëzie ‘*Lente in Vorst’* wel vreemd op. De sociaal en politiek kritische hoek van waaruit hij zichzelf en het leven onder de loep neemt, is zelden zo verlaten geweest als vandaag.

Met zijn toegepaste poëzie verzet hij zich tegen het estheticisme dat alleen helpt vermijden ‘dat men de werkelijkheid zonder verpinken zomaar / recht in de ogen kijkt.’ Hij pleit voor een helder geslepen, doorzichtig woord om de meeëter, dat is de burger, zowel in eigen vel als in de socius op te speuren en uit te duwen. Zijn poëzie is eigenlijk een bestendige aanklacht tegen te enge visies op poëzie en wereld. Om zijn stem kracht bij te zetten, misprijst hij evenmin als Brecht, een profetische of bijbels gedragen toon. Zo bouwt hij in vele gedichten een reeks parallelle constructies op waarmee hij de intensiteit opdrijft en tegelijkertijd de verstaanbaarheid vergroot zonder omslachtig te worden: ‘Aan de gevallenen’ kan illustreren wat ik hierboven uiteenzette:

Iemand staat stil
Iemand ging dood
Einde van de
Geschiedenis

Iemand had tijd
Hoe hem gedood?
Iemand maakte
Geschiedenis

Iemand zei: Vuur!
Iemand ging dood.
Iemand staat op.
Dag, Tijdgenoot!

Vooral in Vlaanderen bestaat een sterke spiritualistisch getinte poëzie die zich op de innerlijkheid en op de geestelijke waarden richt en waarbij de materie, de actuele buitenwereld alleen uitgepuurd verschijnt, in zijn blijvende essentiële dimensies. Deze poëzie weert het abstracte niet, is ideeënrijk, niet zelden filosofisch of religieus geaard en wat vormgeving en beeldenwereld betreft, leunt zij meestal aan bij de gevestigde literaire traditie in Europa wat voor de lezer een houvast kan bieden om zich exclusiever op dikwijls subtiele ervaringen van deze poëzie te concentreren.

Bij eenvoudige en tevens korte gedichten houdt *H. Casier* het in zijn bundel *Nabij het donkere water*. Het is gedachtenlyriek over dichtkunst en liefde, met fijne maar traditionele observaties, in een pastelkleurige taal. Zo dicht hij: in een kristallen schrijn / tussen zilver en porselein / stierf eens in volle zaal / traag mijn woordenkathedraal /.

Ook *Fernand Florizoone* in *Lezen in de appelboom* hoort hierbij. Hij is een echte zondagsdichter in de goede betekenissen van het woord. Hij wil de mooie hoekjes van het leven zien en genieten en aan zijn lezers doorgeven; de natuur in zijn verscheidenheid, de cultuur op zijn reizen. Hij is een rustig maar gevoelig dichter, een evenwichtig en klaar beeldenmaker en bovendien verdiept zijn zang zich met een religieuze overtuiging. ‘Elk leven krijgt een kans zon te worden’ getuigt Florizoone.

Bij *J. De Poortere - Een dakhaas* - vallen benevens de reminiscenties aan zijn jeugd die afgewogen worden tegen zijn huidige levenssituatie, toch vooral de religieuze gedichten op waarbij het gesprek tussen God en schepsel in eenvoudige niet hoogdravende verzen, telkens opnieuw soms moeizaam, soms vertwijfeld, wordt heropgenomen, wordt gezocht en onderzocht vanuit wisselende perspectieven.

De religieuze dimensie is bij hem niet opdringerig en wordt meestal in een veelduidig kader verweven. Een mooi voorbeeld:

Je zal mijn woorden uitleggen
met vragen uitleggen
maar ik zal niet luisteren
ik zal verdrinken als een vis
in het halve duister zwemmen
om mij te kunnen zien
zullen je ogen elke avond
pijn doen
om mij te kunnen spreken
zal je elke avond
moeten zwijgen.

D. Christiaens start zijn bundel ‘*Driehandig*’ met de voormenselijke aarde - een goede aarde - waarop de mens verschijnt met een geschiedenis die al vlug een bloedspoor achterlaat. De mens bij Christiaens is dikwijls een verloren stem, een gestorven bewoner, een ontheemde, iemand met geboeide handen. Niet verwonderlijk dat Christiaens zich in de volgende afdelingen van zijn bundel aangetrokken voelt tot de Griekse helderheid en de oosterse onthechting. In deze afdelingen worden de gedichten steeds korter, en tasten met een zeer beperkt arsenaal aan woorden, naar kleine kringen van zuiverheid en uitgepuurde ervaring: Een boog / bovenaan / doorboort / de hemel /. Een boog onderaan / draagt / de aarde / aan een / draad /.

Marleen De Cree-Roex - Bloem aan het bloed - bouwt haar dichterswereld volledig op het innerlijk, in het weefsel dat zich tussen liefde en dood spant; zij werkt met

korte verzen die elkaar onophoudelijk omstrengelen, uitbreiden en weerspiegelen. Een poëzie van tere lijnen, verfijnd als een miniatuur.

wellicht zal het licht
veranderlijk
verwarmend ons
ontheffen van onszelf
bewust vernieuwend,
de andere ik bekoord
herkennen. twee-
spraak in de stilte.
zelf geluidlozer worden
dan het woord.

Ook bij *A. Reniers* in *Offerland* treft men deze verfijning aan in een abstracte en intellectuele poëzie, waarin een nieuw geboorteland wordt gezocht voor de geest in een vervreemde natuur: spaander licht / en deze opgave van gaan / door richtingloze straten / zich breken tot kruimel / voor erkenning in ogen van dieren / zich draaien tot wiel van benen / omwille van schuivende tijd / van schouwspel / om te vluchten voor het onverstand / van eenzaam / kamerdenken.

Chr.J. Van Geel, Vluchtige verhuizing, wiens nalatenschap door E. De Waard en T. van Deel wordt uitgegeven, bereikt door een uiterste concentratie op kleine natuurbewegingen een zeer eterische poëzie, vergeestelijkt door zijn geserreerd woordgebruik en de ingehouden, van alle schokken gezuiverde emotie.

Door zijn aandachtige observaties weet hij het kleinste gebeuren belangrijk en boeiend te maken: Avond.

Met duizend takken buiten
alleen met avond, met
wat koert, vergaat op blad
na blad het licht dat dooft.

In strijklicht hangt, in zwijgen
wat door de takken schoof,
het druk vervoer van stilte.

Vele dichters vandaag hebben de experimentele uitbarsting van de vijftiger jaren reeds als een traditie verwerkt. Wij vinden meer gekalmeerde beelden-samenscholingen, doorweven met directe belijdenis en nuchtere bedenkingen. De existensialistische angst en de pessimistische visie op het leven zijn toch nog duidelijke ingrediënten van *F. Handpoorters* poëzie - *Bericht uit de gekwetste tuin*. In zijn dichtbundel die opent met een visionaire cyclus over een oerverleden, doorkruist met helse beelden van een nabijer oorlogstijd, krijgt zowel mens als natuur een domper opgezet. In deze poëzie grijpt de verbittering om zich heen. Zijn beste gedichten schrijft Handpoorter echter wanneer zijn donkere angst geconfronteerd wordt met de meer breekbare wereld van vrouw en kind: Angst en Slapend waarin hij besluit: geluk wordt op / een lage toon / gezongen.

Ook *Jan Veulemans* in *Anders denkend* is zich bewust van de bedreigingen, in natuur en wereld maar door zijn onuitroeibaar geluksverlangen en een diepe religiositeit blijft zijn stem heel wat milder dan die van Handpoorter. Het is een rustige gedachtenlyriek die van vakmanschap getuigt.

Walter Haesaert in *Langzaam naar het zand* verbindt beeldenrijkdom met muzikaliteit. Natuur en gemoedsgesteltenis vloeien constant door elkaar en geven zijn poëzie een tintelende lichtvoetigheid gedragen door een lichte weemoed of verdriet. Toch dreigt zijn vers, vooral als de gevoelsintensiteit afneemt, wel eens tot stereotypie te neigen.

Vanuit de neo-experimentele woord-overdaad is *L.M. van den Brande* in *Alchemie van de roos* geëvolueerd naar een beheerste minder hermetische poëzie die zich vooral in de dood verdiept. Uiteraard blijft dit een hoog-gestemde poëzie maar die in haar somberheid waarachtige momenten bereikt:

om wie niet meer is. twijfel ik.
of ik hier nog ben. er was
beweging, doch trager dan de
vruchtbaarste onvruchtbaarheid.

Als vertolker van een ‘generatiebeeld’, kwam *Jotie 't Hooft* in de poëtische actualiteit. Van deze jonge dichter verscheen de tweede bundel *Junkieverdriet*; de verslaafde aan verdovende middelen wordt een verslaafde aan verdriet. 't Hooft herkent hierin een grondtoon van deze tijd. Bij deze dichter komt het fin-de-siècle in al zijn zwaarmoedigheid, zwartgalligheid en machteloosheid weer naar boven. In de

vormgeving gaat dit gepaard met retro-verschijnselen als rijm, metrum, kwatrijnen. In deze gedichten geeft 't Hooft o.m. een beeld van zijn voorbije jeugd, zijn vader, zijn moeder, de vrienden enz. Zijn gevoelswereld schommelt tussen agressieve afkeer en hopeloze toenadering en deze heftigheid wordt op verhoogde toon, met pathetische beelden, emotionele erupties vol belijdenissen opgediend. Intensiteit wordt niet zelden verward met hoogdravendheid en levensvisie met goedkoop pessimisme (kruipen uit de schaduw der ouders naar de schaduw van de dood). Maar bewonderenswaardig aan deze dichter is wel zijn sterke taalkracht en zijn dikwijls reeds duidelijk vormvermogen.

Hamelinks Niemandsgedichten bewijzen het moeilijke, spreken in onze tijd. Zijn poëzie is een moeizaam lospeuteren van de zin uit het dichte zwijgen. Voor deze dichter is poëzie geen klein gesprek met alledaagse ervaringen maar een geloof dat het oneindige nastreeft, 'de verduurzaming van een duizeling'. Hij gelooft ook in het autonome vers; hij wil geen gedicht schrijven 'dat om te bestaan steun zoekt buiten zichzelf. Dat gedicht gedijt niet omdat het niet diep in de werkelijkheid, dat wil zeggen in zichzelf geaard is'. Zijn gedichten handelen over de grote dingen - lucht en grond, leegte en mensen. Zijn mens is machteloos, spreekt in sneeuwblind vertrouwen heldere wartaal, zo hoopt Hamelink. Het is een koele, intellectuele poëzie die vooral grijnst, nooit glimlacht:

> *Dood verdicht zich tot leven,*
> *leven wordt dun genoeg voor dood.*

Ernstige, diepgravende poëzie die doodsmaskers draagt van versteend leven.

Met de tweede bundel van *Arie van den Berg - De kapper spreekt tegen zijn spiegel* - ben ik wel het dichtst genaderd bij de pool waarvan taaleconomisch raffinement en vormconcentratie de kenmerken zijn. Van Den Berg schrijft overheersend een objectgerichte poëzie die symbolisch zijn innerlijke bewogenheid moet vertolken. De meest treffende cyclus - uilen - symboliseert het jagen en gejaagd worden in het leven, het opgejaagd worden door de dood. Geknakte ritmes, soms spitsvondige woordkeuze en verwijzingen maken zijn poëzie moeilijk.

Soms krijgt men wel de indruk dat weglating, omissie van associaties, door hem als essentie van poëzie wordt opgevat.

Hiermee komt een einde aan dit nog onvolledig overzicht dat ik karakteriseerde met - weemoed, verdriet zonder moed, een samenvatting van een indruk die ongetwijfeld slechts ten dele de verscheidenheid dekt. Het best lijkt de titel te passen bij de cursieve stijlpool en draagt tot een stuk voorbij het middelpunt tussen de twee polen. De gebalde stijl blijkt van nature zich harder en rigorieker op te stellen en weert zich sterker tegen sentimenten, zowel in levenshouding als gedichtinhoud.

Tot slot wil ik de lezer verwijzen naar verscheidene 'verzamelde werken' die dit jaar verschenen.

In drie delen verscheen het werk van *Pierre Kemp,* een aparte speelse figuur in onze literatuur, veel bewierookt en weinig bestudeerd. Ook *Eric Van der Steen* publiceerde zijn verzameld dichtwerk onder de titel *Gemengde berichten:* of, zou ik zeggen, hoe ironie en relativering langzaam ontwikkelen tot cabaret en pastiche.

Van de vijftigers verschenen de verzamelde gedichten van *Jan Elburg* - bij momenten belangwekkend - en van *Remco Campert* - een sterke inzet met een zwak slot. In Vlaanderen verscheen het dichtwerk van *Jan Vercammen* - op vele plaatsen ontroerend en waarachtig werk.

En ik kan niet nalaten ook te verwijzen naar onze oude Afrikaanse taalbroeders en meer bepaald naar het werk van *Breyten Breytenbach* waarvan vier bundels in ons taalgebied verschenen, drie onder de titel ‘Het huis van de dove’ in oorspronkelijk Zuidafrikaans (toch nog voor ons direct verstaanbaar) en één getiteld, Skryt (met Nederlandse vertaling): merkwaardige dichtkunst, taalintensief en toch tijds- en werkelijkheidsgebonden.

A. van Assche.

Poëziebundels 1976, in volgorde van vermelding:

C. Buddingh'. Het houdt op met zachtjes regenen, Amsterdam, De bezige bij.
F. De Swert. Wat je hoort zijn de vergeetmenietjes, Brugge, Orion.
S. Vinkenoog. Mij best, Amsterdam, De bezige bij.
L. Stassaert. Elixir d'Anvers, Brugge, Orion.
E. Verpale. Voor een simpel ogenblik maar...
Gent, Yang-poëziereeks.
J. Biezen. Ik herkende je in het parsis-vuur, Gent, Yang-poëziereeks.
B. Büch. Nogal droevige liedjes voor de kleine Gijs, Amsterdam, De arbeiderspers.
S. Van Den Bremt. Lente in Vorst. Uitgave tijdschrift Kreatief.
H. Casier. Nabij het donkere water, Brugge, Orion.
F. Florizoone. Lezen in de appelboom, Nijmegen, Brugge, Gottmer, Orion.
J. De Poortere. Een dakhaas, Brugge, Orion.
D. Christiaens. Driehandig, Deurle, Colibrant-uitgave.
M. De Cree-Roex. Bloem aan het bloed, Deurle, Colibrant-uitgave.
A. Reniers. Offerland, Deurle, Colibrant-uitgave.
C.J. Van Geel. Vluchtige verhuizing, Amsterdam, Athenaeum-Polak & Van Gennep.
F. Handpoorter. Bericht uit de gekwetste tuin, Deurle, Colibrant-uitgave.
J. Veulemans. Anders denkend, Brugge, Orion.
W. Haesaert. Langzaam naar het zand, Brugge, Orion.
L.M. Van Den Brande. Alchemie van de roos, Denderbelle, Animal farm edities.
J. 't Hooft. Junkieverdriet, Brussel, Manteau.
J. Hamelink. Niemandsgedichten, Amsterdam, Bezige bij.
A. Van Den Berg. De kapper spreekt tegen zijn spiegel, Amsterdam, De arbeiderspers.

Verzamelde gedichten:

P. Kemp. Verzameld werk. 3 delen, Amsterdam, Van Oorschot.
E. Van Der Steen. Gemengde Berichten. Gedichten 1932-1958. Amsterdam, Querido.
J. Elburg. Gedichten. 1960-1975. Amsterdam, De bezige bij.
R. Campert. Alle bundels, Amsterdam, De bezige bij.
J. Vercammen. Verzamelde gedichten, Brugge, Orion.
B. Breytenbach. Het huis van de dove, Amsterdam, Meulenhoff. Skryt, Ibidem.

De dichter.
Monotype van Albert Setola.

de dichtkunst

De broze woorden als tengere nimfen,
als vreemde vogels, zingen in het vers.
De ziele luistert.

De zinnen baden in hun zang,
extase-ritme van het aardse bloed.
Het harte trilt.

De geest bevrucht hun innerlijk wezen.
Gedachten groeien naar een bovenaards licht.
Het denken straalt.

Ziel en hart en geest,
zij leven aan elkaar gebonden,
lijk wortel, stengel, blad en bloem,
in het helder lichtend vers,
GEBOREN VOOR ALLE MENSEN,
GEBOUWD VOOR ALLE TIJDEN.

Willem Van Herckenrode

de hedendaagse franse poëzie (1940-1976)

Jean Cocteau.

1. Als je het *Livre d'Or de la poésie française* even doorneemt, d.i. een bloemlezing van de Franse poëzie na 1940, dan merk je dat de samensteller ervan ruim 250 dichters behandelt. In *La poésie contemporaine de langue française depuis 1945* worden er ongeveer een duizendtal gerepertoriëerd! Indrukwekkend, jawel, maar zijn al deze dichters even waardig te worden vermeld naast Baudelaire, Nerval, Valéry of Mallarmé? Wie zal het zeggen? En wanneer? Wij kunnen immers tegenover de meeste kunstenaars uit de naoorlogse periode nog niet altijd voldoende afstand nemen om ze eerlijk te evalueren. Trouwens, het ligt geenszins in onze bedoeling over welke dichter dan ook ons persoonlijk oordeel te willen opdringen aan de lezer. Dat men onze indrukken niet gaat beschouwen als een etiket dat wij op die kunst willen kleven... laat het enkele door woorden verminkte gevoelens van bewondering zijn die pogen te suggereren hoe groots of hoe eenvoudig, hoe aandoend, hoe verontrustend of hoe mooi een gedicht wel kan zijn. Deze bijdrage kan ook niets meer zijn dan een uitnodiging tot de voor de lezer onbekende of minder bekende naoorlogse poëzie in Frankrijk. In grote lijnen zullen wij het eerst hebben over die dichters die vóór de oorlog reeds hadden gepubliceerd en ofwel pas na de oorlog enige bekendheid verwierven ofwel hun notoriëteit toen nog zagen verder leven of zelfs vergroten. Nadien zullen wij enkele van de jongste dichters proberen te benaderen, zij die pas na de oorlog hun eerste verzen publiceerden. De laatste publicaties van Paul Valéry (1871-1945), die de intellectualistische poëzie van Stéphane Mallarmé nog overtreft, hebben nog wel een grote invloed na 1940 maar behoren reeds tot een andere tijd, alleen al door de sublieme wijze waarop Mr. Teste mediteert over doel en middelen van de intellectuele activiteit; zijn kunst overschrijft nu reeds de grenzen van de tijd en van de menselijke mogelijkheden. Het zelfde kan worden gezegd van het groots en religieus geïnspireerd oeuvre van Paul Claudel (1868-1955) die in zijn poëzie eerder de smaak en het genoegen van ervaringen en sensatie laat spelen, een beetje zoals Arthur Rimbaud.

2. De Franse poëzie van de jaren 1940-1950 is eigenlijk meer door de feiten getekend dan de roman, hoewel het niet zozeer de geschiedenis zelf is die in de literatuur dringt, maar wel eerder de sfeer die zij heeft geschapen en de angst die ze heeft opgeroepen. De oorlog en het nu iets verderaf gelegen surrealisme zijn er mede de oorzaak van dat de functie van de poëzie nader wordt bepaald: zij bevond zich ver van de realiteit en was ingesloten in het subjectief en lyrisch spel van en met de taal - zoals bij Valéry en Mallarmé en de door het onbewuste geinspireerde poëzie der eerste surrealisten. Dat daar nu enige verandering zal in komen zullen wij in deze

bijdrage ruimschoots de gelegenheid hebben te illustreren. Denken wij maar aan Tristan Tzara (1869-1963), de stichter van het dadaïsme, later overtuigd en militant surrealist, die de vernietiging van de gemeenschap, de taal, de logica en de wereld predikte, en voor wie brutaliteit in de poëzie levensvoer was. Die man wordt nu ernstig, zachtaardig en sociaal aanvaardbaar. Hij verdedigt niet langer meer de desintegratie, wel de integratie. Geen destructie meer: *Laissez les herbes grêles mûrir à vos fenêtres* (uit *Sans Coup Férir,* 1949). Zoals verschillende andere dichters, o.m. P. Eluard en L. Aragon, waar we later op terugkomen, is T. Tzara uit de surrealistische beweging getreden en werd hij pas erkend na uit de beweging te zijn gegroeid. De oorlog als basisthema vind je ook nog bij andere dichters zoals P.J. Jouve, J. Supervielle, P. Eluard, J. Prévert (1900-1977), L. Aragon, Saint-John Perse, H. Michaux en R. Char. Voor Pierre Jean Jouve (1887) is de poëzie, net zoals voor Nerval, een pijnlijke weg naar de verloren hoop, een progressief oplossen van de problemen die buiten de poëzie blijven bestaan. De strijd die de dichter aanbindt met de taal prefigureert de 'andere' strijd. Steeds vind je ook in zijn gedichten het beeld van de onrustige mens, op het punt te worden verlost, hij die het licht in de verte ziet schemeren: *O beauté de là-bas, songe de l'extrême heure* (uit *Les soleils disparus,* 1967). Het zijn beelden van een wezen dat geleden heeft in de oorlog en wiens poëzie de spirituele afstand poogt te overbruggen tussen de voorbije catastrofe, het 'paradise lost' en de droom van een soort onmetelijk geluk... De realiteit van de oorlog is nog duidelijker terug te vinden bij Saint-John Perse (1887-1976), nobelprijswinnaar voor literatuur in 1960. Na ongeveer 20 jaar stilzwijgen en een politieke carrière publiceert hij in 1942 *Exil,* in 1946 *Vents* en in 1957 *Amers:* het gaat hier duidelijk om de verbanning gedurende de oorlog, om de wervelwind die de aarde heeft verwoest en om de bitterheid van de ontgoochelde mens die droomt van een andere wereld. Toch is er enige hoop

C'étaient de très grands vents
sur toutes faces de ce monde,
De très grands vents en liesse par le monde,
qui n'avaient d'aire ni de gîte
Qui n'avaient garde ni mesure,
et nous laissaient, hommes de paille,
En l'an de paille sur leur erre...
Ah! oui, de très grands vents sur toutes
faces de vivants!
(...)
Quand la violence eut renouvelé le lit
des hommes sur la terre,
Un très vieil arbre, à sec de feuilles,
reprit le fil de ses maximes...
Et un autre arbre de haut rang
montait déjà des grandes Indes souterraines,
Avec sa feuille magnétique et son chargement
de fruits nouveaux.
(*Vents,* 1946)

Net zoals bij de andere dichters is het niet de directe referentie naar de voorbije beproevingen die van Saint-John Perse een groot dichter maken, wel zijn visie op de mens: deze is memorabel, waard te worden geloofd en de held te worden genoemd van een groots epos dat niets meer is dan dat van de strijd tegen de dood. Het heden *is* werkelijk iets en misschien is de dood niets meer dan het hart van een eeuwige schepping. In zijn *Chroniques,* (1960), ziet hij nog verder dan de dood: *Pour nous*

chante déjà plus hautaine amertume. Route frayée de main nouvelle, et feux portés de cime en cime en in *Vents* (1946): *Jusqu'aux rives lointaines où déserte la mort!* Deze nerveuze man wil na de schande van de oorlog de mens in ere herstellen.

3. De poëzie staat niet alleen dichter bij de realiteit door de directe of indirecte verwijzing

naar de oorlog, maar meer nog door de algemeen geldende drang naar het herstellen van de communicatie: een nieuwe vorm van realisme ontstaat, die zich verhoudt tot het lyrisme als een reportage tot een roman. De veelgelezen Jacques Prévert (1900) is een authentiek dichter die met zijn werk ook het niet gespecialiseerde publiek bereikt. Zijn surrealistisch verleden verraadt zich nog enigszins in zijn kunst, in die zin dat hij eerder spreekt dan wel schrijft - veel van zijn gedichten moeten worden luidop gelezen, later is dat ook het geval met de poëzie van R. Queneau - en o.m. ook omdat hij walgt van traditie, zich opstelt als anarchist, de bourgeoisie op de korrel neemt, enz., maar steeds op een speelse wijze. Geen symbolistische alchemie van woorden, geen mystiek noch metafysica, wel pittige vondsten die de dagelijkse sleur in een ander licht plaatsen. Het fait-divers herleeft in een nieuwe dimensie en zijn gedichten zijn kroniekjes of cursiefjes, vaak zijn het slechts opsommingen zoals bij P. Reverdy. Préverts opsommingen zijn echter meer dan een naast mekaar zetten van dingen of mensen, de wijze waarop ze worden gejuxtaposeerd houdt vaak een waarde-oordeel in, zoals in *Cortège* uit de bundel *Paroles* (1946):

(...)
Un professeur de porcelaine avec
un raccomodeur de philosophie
Un contrôleur de la Table Ronde avec
des chevaliers de la Compagnie du
gaz de Paris
Un canard à Saint-Hélène avec
un Napoléon à l'orange
Un conservateur de Samothrace avec
une Victoire de cimetière
Un remorqueur de famille nombreuse avec
un père de haute mer
Un membre de la prostate avec
une hyperthrophie de l'Académie Française
Un gros cheval in partibus avec
un grand évêque de cirque
Un contrôleur à la croix de bois avec
un petit chanteur d'autobus
Un chirurgien terrible avec un enfant dentiste
Et le général des huîtres avec
un ouvreur de Jésuites.

Ook kan hij zacht en sentimenteel zijn, teder zoals in *Les enfants qui s'aiment* (uit *Spectacles,* 1951):

Les enfants qui s'aiment s'embrassent debout
Contre les portes de la nuit
Et les passants qui passent
les désignent du doigt
Mais les enfants qui s'aiment
Ne sont là pour personne
Et c'est seulement leur ombre
Qui tremble dans la nuit
Excitant la rage des passants
Leur rage leur mépris leurs rires et leur envie
Les enfants qui s'aiment ne sont là
pour personne

Ils sont ailleurs bien plus loin que la nuit
Bien plus haut que le jour
Dans l'éblouissante clarté
de leur premier amour.

Dergelijke poëzie, soms bijna proza, maar hier nog zeer melodieus, vinden we ook bij F. Ponge, maar met andere inhoudscomponenten. Deze poëzie maakt mogelijk te spreken van een breuk met de traditie en van een vereenvoudiging van de poëtische taal, ook nog in de hand gewerkt door andere dichters zoals P. Eluard en L. Aragon.

4. Omdat er nu een vereenvoudiging van taal en vormen nagestreefd wordt is de poëzie daarom niet minder mooi of poëtisch. Getuige daarvan o.a. het werk van Jules Supervielle (1884-1960), wiens dichtkunst meer in de sfeer van de universele mythologie voorschrijdt, naar een soort cosmische eeuwigheid, met centraal de mens tegenover zijn lot o.m. gezien tegenover de tijd en zijn omgeving die hij transfigureert, zoals in *Ciel et Terre* (1945):

Berger reconnaissable aux couleurs
de la terre,
Je ne sais rien de moi
dans ces plaines sans fond
Et pourtant je suis bien ce prudent et ce frère
Qu'on devine au travers du nocturne buisson,

Et pourtant je me vois rassembler des étoiles
Mortes, vivant sans soif
dans mes mains des lueurs,
Je les ranime avec un reste de chaleur
Qui me vient de si loin que mes gestes en
tremblent.

Net zoals bij Eluard, Aragon, Emmanuel en Char is het *je* van Supervielle geen lyrisch *ik* meer, maar een onpersoonlijk *ik*. Deze dichter leeft niet meer aan de rand van de maatschappij, zoals zeg maar Baudelaire of Rimbaud, hij wil zich integreren waardoor zijn subjectieve confidenties meer en meer verdwijnen en zijn persoonlijk lyrisme vervaagt

Raymond Queneau.

ten voordele van een stem die deze wordt van de anderen, van een sociale groep of van een natie (bij Eluard) of van zijn tijd (bij Saint-John Perse). *Je* wordt *nous*. Supervielle spreekt niet alleen over zichzelf. Zijn poëzie is *La Fable du Monde* (bundel uit 1938) en zijn doorzichtige taal is verstaanbaar voor elkeen. Vaak is hij ook niets meer dan een verteller en het anecdotische in zijn werk plaatst hem in een zekere mate bij deze dichters die aandacht schenken aan de gewone dingen en feiten, zoals Prévert e.a. Wel is de dimensie van de realiteit bij Supervielle veel ruimer dan

bij de nonconformist Prévert. Supervielle zal o.m. een grote invloed uitoefenen op de ook Nervaliaanse poëzie van Jean Tardieu (1903). De vereenvoudiging van de poëtische taal zonder dat aan haar specificiteit wordt geraakt, bereikt echter haar hoogtepunt bij L. Aragon en P. Eluard: beiden zijn zij uit het surrealisme gegroeid, hebben zij de oorlog meegemaakt in het verzet en getuigen zij van een sterk sociaal en communistisch getint engagement. Louis Aragon (1897) vroeger schandaaltjeszoeker, shokerend en toonaangevend surrealist behoort tot deze groep dichters die spreken voor een gehele natie, waarmee hij eigenlijk beantwoordt aan een zekere vraag rondom hem: de oorlog, het verzet en de bezetting zijn eenvoudige, duidelijke en veelbetekenende gemeenplaatsen bij hem. De dichter wil bij het volk gehoord worden en probeert contact te vinden door een voor de massa bereikbare poëzie te schrijven - naar vorm en naar inhoud - meestal klassiek in

vorm (alexandrijnen die in het geheugen blijven hangen) en die de geschiedenis en de liefde op een soms petrarkistische, dan weer epische, wijze bezingen. De twee hoofdthema's uit zijn poëzie zijn de liefde tot de natie en deze tot zijn vrouw Elsa Triolet, zo innig verweven liefdesobjecten dat zij vaak onder het symbool van de hoop één worden, zoals in *Le Crève-coeur* uit 1941:

Mon amour n'a qu'un nom
c'est la jeune espérance
J'en retrouve toujours la neuve symphonie
Et vous qui l'entendez
du fond de la souffrance
Levez les yeux beaux fils de France
Mon amour n'a qu'un nom
Mon cantique est fini

of in *Cantique à Elsa* (uit 1941)

Un jour Elsa mes vers qui seront ta couronne
Et qui me survivront d'être par toi portés
On les comprendra mieux dans leurs diversité
Alors on entendra sous l'accent du délire
Dans les aveugles mots les cris de déraison
Par cet amour de toi sourdre la floraison
Des grands rosiers humains promis à l'avenir

Paul Eluard (1895-1952) brengt op zijn manier de poëzie dichter bij de massa en heeft bijzonder mooie gedichten gewijd aan de verzetsbeweging in Frankrijk, waarin hij zich intimist en ook militant patriot toont, zonder nochtans in overdrijving te vallen. Ook hij schrijft een poëzie voor iedereen, waarin de eenzaamheid uitnodigt tot een volwaardig gemeenschapsleven en tot liefde en rechtvaardigheid, waarin de nacht een verzuchting is naar de dag, waarin alle ervaringen een sociale dimensie krijgen, zoals wanneer hij zijn hymne schrijft aan de vrijheid, in *Liberté* (1942) en wanneer hij de eenzaamheid poogt te definiëren in *Ma morte vivante* (1960):

Dans mon chagrin rien n'est en mouvement
J'attends personne ne viendra
Ni de jour ni de nuit
Ni jamais plus de ce qui fut moi-même
Mes yeux se sont séparés de tes yeux
Ils perdent leur confiance
ils perdent leur lumière
Ma bouche s'est séparée de ta bouche
Ma bouche s'est séparée du plaisir
Et du sens de l'amour et du sens de la vie
Mes mains se sont séparées de tes mains
Mes mains laissent tout échapper
Mes pieds se sont séparés de tes pieds

Saint-John Perse.

Ils n'avanceront plus il n'y a plus de routes
Ils ne connaîtront plus mon poids ni le repos
Il m'est donné de voir ma vie finir
Avec la tienne
Ma vie en ton pouvoir
Que j'ai crue infinie
Et l'avenir mon seul espoir c'est mon tombeau
Pareil au tien cerné d'un monde indifférent
J'étais si près de toi
que j'ai froid près des autres.

Zoals bij Aragon zijn de liefde tot de anderen en de liefde tot de natie innig verweven. Bij Eluard echter is de band tussen beide expliciet gegeven, het is de daad van *het zich geven* aan de andere. Net zoals bij Aragon is uit een wereldvijandig surrealist een sociaal en politiek engagement gegroeid dat de metaforiek van zijn open poëzie zal bepalen.

5. Wij hadden het reeds meermaals over het surrealisme: telkens als beweging waarvan dichters zich a.h.w. hebben bevrijd. Zijn er dan geen echte surrealisten meer? Toch wel, maar niet meer in die mate dat zij aan het manifest van A. Breton beantwoorden. Eluard en Aragon hebben wel van de beweging hun militant engagement overgehouden. André Breton echter (1896-1966) die in tegenstelling met de anderen zijn grootheid zelf aan het surrealisme te danken heeft, ziet in dat de beweging de wereld niet heeft kunnen veranderen: de destructie die hij predikte voor de oorlog heeft nu een bittere nasmaak. De naoorlogse poëzie van deze intelligente man is er dan ook een van gemiste kansen en vervlogen hoop. Zijn ontgoocheling wordt nauwelijks verlicht door het feit dat het surrealisme de poëzie *wel* heeft veranderd; en niet alleen de poëzie, de kunstwereld in zijn geheel. De kunstenaar is nu een vrij man, los van elke rhetoriek, sociaal en politiek geëngageerd, militant, enz., daarom ook beantwoorden Eluard en Aragon aan de verwachtingen die eigenlijk geschapen werden of opgeroepen werden door het surrealisme, gelouterd door een Wereldoorlog. Breton echter wenst zich uit die realiteit terug te trekken en verwerpt elk contact met de actualiteit. Hij leeft in de nostalgie van het verleden, in een onmogelijke droomwereld. Sartre zou van hem zeggen: *'il vit en exil parmi nous'*. Zijn allerlaatste verzen echter laten een zekere vorm van aanpassing en gelatenheid zien. Ook Philippe Soupault (1897), bij wie surrealistische trekken interfereren met hechte symbolen en die in de jaren '20 nog had samengewerkt met Breton, publiceerde nog enkele surrealistische gedichten; de kracht van voorheen is er echter uit, net zoals bij Benjamin Péret (1899-1959), die de absurditeit krachtig en gewelddadig onderlijnt, en zoals bij Georges Hugmet (1906). Citeren wij hier ook Robert Desnos (1900-1945), een ex-surrealist met soms zwaarwegende onirische inspiratie, en vooral Jean Paulhan

(1884-1968), die nog bepaalde vormen van taalterreur en mystificatie pleegt in zijn zeldzame maar bijzonder intelligent aandoende publicaties: de invloed van het surrealisme blijft dus duidelijk merkbaar. En de beweging is al bij al van fundamenteel belang geweest voor de ontwikkeling van alle naoorlogse kunstvormen. Zij heeft echter ook bij enkele dichters, vaak zelf vroeger ook surrealisten, heimwee naar de oude en traditionele poëzie en rhetoriek opgeroepen. Denken wij maar aan Patrice de la Tour du Pin (1911-1975). Hij is een typisch eenzaam en verlaten levend aristocraat die de metafysische dimensie van de eenzaamheid en van de kracht van de taal poogt te evoceren in een traditionele niet zelden moeilijke poëzie die op het einde zelfs barok wordt. Bij hem geen politiek engagement, wel organische en grote composities waarin vooral de jongere J. Cl. Renard (1922) zijn eerste inspiratie zal vinden. Er is met name in die naoorlogse periode een paradox te onderscheiden: de spanning tussen enerzijds de vraag naar een nieuwe realistische poëzie en anderzijds de wens de prosodische regels en de coherentie van het gedicht te herstellen

in de zin van de traditie, tegen het onirische van het surrealisme in. Die paradox is geboren uit het surrealisme zelf, dat de mens vrij maakt en als dusdanig alles mogelijk maakt, de vernietiging en het herstel van de taal en van de traditionele normen, droom en werkelijkheid, en uiteraard ook de paradox zelf. Voorheen probeerde de dichter de wereld te verpoëtiseren, te annexeren aan de poëzie. Nu is de wrede werkelijkheid van de oorlog nog zo dichtbij dat de poëzie gedepoëtiseerd wordt en integendeel in ere wordt hersteld door haar integratie binnen de realiteit.

6. Los van elke school maar als dichter die inderdaad depoëtiseert, moet zeker Henri Michaux (1899) worden vernoemd, een alleenstaand man die sterk beïnvloed werd, zoals al zijn tijdgenoten trouwens, door het surrealisme. Michaux heeft alles geprobeerd en wekte daarom - zoals alle groten in de kunst - eerst verbazing en verwondering, omdat hij de grenzen verlegd heeft van het gewone, van het toelaatbare in de poëzie, omdat hij gewoonten heeft verbroken. Het is een poëzie van droombeelden, obsessies en fantasmen, handelend over angst, dood, nacht, vreemde sensaties, het niets, de cosmische leegte. De prosodie shokeert evenzeer als de inhoud en de beschreven ervaringen, en is even discontinu als zijn ideeën en zijn inspiratie. Vaak is het antipoëzie en vernietiging van de courante taal, door het scheppen van nieuwe woorden. Op zijn minst ongewone en zeer individualistische poëzie, dikwijls genadeloos moeilijk, soms ook revelerend en lyrisch in haar onmacht de dingen te noemen, en die zich insluit in die eenzaamheid en weigert te spreken tot allen, tot de cosmos zoals in *Epreuves, exorcismes* (1945)

Immense voix qui bois nos voix
Immense père reconstruit géant
par le soin, par l'incurie des événements
Immense Toit qui couvres nos lois
nos joies
...
Suffit! ici on ne chante pas
Tu n'auras pas ma voix, grande voix
Tu t'en passeras, grande voix
Toi aussi tu passeras
Tu passeras, grande voix.

Los van elke trend dient eveneens Antoine Artaud geciteerd te worden (1896-1948), een getormenteerd man wiens poëzie door haar

Jacques Prévert, gezien door zijn geestesgenoot, de Franse karikaturist Maurice Henry.

esoterisme soms doet denken aan Mallarmé. Het is de dichter die uit zichzelf wenst te treden, uit zijn zieke lichaam en geest en die de binding van de geest aan het

lichaam als een gevangenschap van die geest ervaart. Steeds echter *valt* en hervalt de dichter in zijn pogingen te ontsnappen aan zichzelf, zijn zwakke lichaam ervaart hij als teken van de onmacht van zijn geest, zijn ziekte lijkt een wonde van de geest en een teken van een om zijn existentie strijdend mens die niet werkelijk leeft, maar steeds stervende is, steeds oorlog voert om te kunnen herboren worden, voor wie het besef van de dood een reden tot leven is:

> *Le monde en ébulition est enfer perpétuel, guerre sempiternelle jamais achevée pour vivre dans cet état de genèse, temps des hommes tous guerriers et héros (Préface à Jacques Prével, De Colère et de Haine, 1960)*.

7. Maar wij moeten oog naar de jongere dichters luisteren, hoewel wij nog niets hebben gezegd over de grootste kunstenaar van Frankrijk in de naoorlogse periode, nl. Jean Cocteau (1889-1963); over de onschuldige en ontroerende poëzie van Marie Noël (1883-1967) waarvan vele gedichten op muziek zijn gezet; over de visionair, unanimist en realist Jules Romains (1885); over de eenzame Joë Bousquet (1897-1950); over Max Jacob (1876-1944); over de talrijke gedichten van Paul Fort (1872-1960) in de lijn van de traditionele en academische poëzie; over Pierre Reverdy (1889-1960), die op eerbiedige wijze de symbiose van mens en ding in de wereld probeert vast te leggen, die het immobilisme der dingen stelt tegenover een wereld die steeds in beweging is: in zijn realistische wereld zijn de dingen *'les épaves du ciel'* en zijn poëzie is één complex nadenken over de taal, het leven en de dood, en speelt zich af in een droomwereld die hermetisch gesloten lijkt, vaak zelfs beangstigend; zijn poëtisch realisme heeft veel invloed op Ponge; hij werd trouwens reeds in 1924 door A. Breton als voorloper en meester beschouwd.

8. Na de oorlog is de poëtische productie van de nieuwe en jonge dichters zeer omvangrijk: willen zij getuigen zijn van het leed dat zij zagen? Willen zij de helden vereeuwigen? of willen zij door de poëzie de oorlog vergeten?... Pas nu kunnen wij in die toenmalige inflatie van gedichten en dichters het meest waardevolle onderscheiden. Pierre Emmanuel (1916) zoekt een soort formele vernieuwing in een opnieuw metafysische poëzie, beïnvloed o.a. door P.J. Jouve, nochtans zonder hermetisme. Zijn gedichten grijpen vaak terug naar de Griekse en Romeinse mythologie en naar de christelijke symboliek. In de laatste jaren echter is zijn poëzie weer abstracter en naar onze mening kleurloos geworden. Francis Ponge (1889) is een van de grootste hedendaagse dichters. Een van zijn werken *Le Parti-pris des Choses* (1942) is een manifest waarin hij de grondslagen van zijn kunst en van zijn denken uiteenzet: het poëtisch realisme zonder ook maar enige subjectieve contaminatie. Prévert deed de feiten van alledag meer waarde krijgen, Ponge gaat nog verder en stelt het object, het voorwerp centraal, niet als voorwerp, maar als object door de mens gezien, in zijn omgeving, uit zijn levenssfeer. Zijn poëzie wordt aldus een fenomenologie van de objectenwereld, zoals in *Les Plaisirs de la porte* (1942):

> *Les rois ne touchent pas aux portes.*
> *Ils ne connaissent pas ce bonheur: pousser devant soi avec douceur ou rudesse l'un de ces grands panneaux familiers, se retourner vers lui pour le remettre en place, - tenir dans ses bras une porte.*

... Le bonheur d'empoigner au ventre par son noeud de porcelaine l'un de ces hauts obstacles d'une pièce; ce corps à corps rapide par lequel un instant la marche retenue, l'oeil s'ouvre et le corps tout entier

s'accomode à son nouvel appartement. D'une main amicale il la retient encore, avant de la repousser décidément et s'enclore, - ce dont le déclic du ressort puissant mais bien huilé agréablement l'assure.

De poëzie van Ponge is er ook één die grotere communicabiliteit nastreeft. Ponge veegt ook de woorden schoon zoals Sartre het hem had voorgezegd: ‘laver les mots des couches superposées de crasses’ (Sartre, *L'Homme et les Choses,* 1942) en eigenlijk ook zoals Valéry en Mallarmé het altijd hebben geprobeerd: aldus stelt Ponge, zoals de grote dichters het hem voordeden, de essentie van de taal - *logos* - in vraag, de zin die ze heeft, haar functie, haar duidelijkheid, haar tekens, haar bemiddelingsfunctie tussen geest en buitenwereld, haar interne creativiteit. In deze zeer vaak kunstige beschrijvingen van objecten, in een maagdelijke pure poëzie vindt de dichter de sereniteit en vergeet hij alle onrust; zijn gedichten zijn als stillevens... Is dit niet een bevrijdende anti-climax na de paniek van een sensatievolle oorlog? De poëzie van Roger Caillois (1913) ligt in dezelfde lijn: *Pierres* is een zeer evocatieve bundel waarin het zien en beschrijven van (edel)stenen voor Caillois het ontsnappen aan tijd en dood evoceert. Steeds in dezelfde lijn van het poëtisch realisme, maar met nieuwe vormen, ligt de gecondenseerde poëzie van de Bretoen Eugène Guillevic (1907) bij wie bomen, dingen en rotsen, geïsoleerd worden en als het ware tussen de verzen beginnen te leven. Dit animisme is ook niets meer dan een poging om langs de dingen de mens te leren kennen, het realisme is geen doel, wel een middel: in de poëzie van Guillevic komt vaak de behoefte van de dichter tot uiting om op een begrijpelijke wijze mede te delen dat niet *hij* spreekt, wel allen rondom hem, dat alleen *leven* belangrijk is en meer nog ‘d'aller plus loin, de vivre plus’, niet *langer* leven, wel *meer* en intenser leven, boven de dingen heen, zoals in zijn *Art poétique* (1949) staat:

Je ne parle pas pour moi,
Je ne parle pas en mon nom,
Ce n'est pas de moi qu'il s'agit.

Je ne suis rien
Qu'un peu de vie, beaucoup d'orgueil.

Je parle pour tout ce qui est,
Au nom de tout ce qui a forme
et pas de forme,
Il s'agit de tout ce qui pèse,
De tout ce qui n'a pas de poids.

Je sais que tout a volonté, autour de moi,
D'aller plus loin, de vivre plus,
De mieux mourir aussi longtemps
Qu'il faut mourir.

Ne croyez pas entendre en vous
Les mots, la voix de Guillevic.
C'est la voix du présent allant vers l'avenir
Qui vient de lui sous votre peau.

Naast de angst te moeten sterven - leven is niets anders dan *'mourir longtemps'* - is er de moed, de wil en het geluk te kunnen leven: geen duidelijker illustratie van het universeel *ik* van de dichter, universeel *ik* dat wij vroeger reeds hadden gevonden bij Prévert, Eluard en Jouve, o.m., en dat hier ook bevrijdend klinkt na de oorlog.

9. Taalvirtuoos en niet een denker is de surrealist en anticonformist Jacques Audiberti (1899-1965) met zijn verbale stormen, een man die alle rhetoriek afwijst en het meest onverwacht gebruik maakt van de woorden: een zachte en parodieërende destructie van de courante taal, die terzelfdertijde creatie is van een nieuwe taal, zoals dat ook het geval is bij de superintelligente Raymond Queneau (1903-1976), wiens genie later nog zal overtroffen worden door dat van Boris Vian (1920-1959), waarvan slechts één bundel (postuum) verschenen is. Het surrealisme leefde verder na de oorlog onder 'zachtere' vormen; dat noteerden wij reeds vroeger: denken wij maar aan de barok, het ongewone en het fantastische, aan het erotisme zelfs in de poëzie van André Pieyre de Mandiargues (1909), en vooral aan Yvan Goll (1891-1950), dichter der droefheid, der zachtheid en der diepste gevoelens, op zoek naar de verloren kennis (*Jean sans Terre*) en naar zijn evennaaste:

Les portes

J'ai passé devant tant de portes
Dans le couloir des peurs perdues
et des rêves séquestrés
J'ai entendu derrière les portes
des arbres qu'on torturait
Et des rivières qu'on essayait de dompter

J'ai passé devant la porte dorée
de la connaissance
Devant des portes qui brûlaient
et qui ne s'ouvraient pas
Devant de portes lasses
de s'être trop fermées
D'autres comme des miroirs
où ne passaient que les anges

Mais il est une porte simple,
sans verrou ni loquet
Tout au fond du couloir, à l'opposé du cadran
La porte qui conduit hors de toi
Personne ne la pousse jamais (1951).

De absurditeit is de basisidee van de eerste gedichten van Alain Bosquet (1919) geinspireerd door de dreiging van de atoomoorlog, een voortdurende cosmische angst veroorzaakt door de daden van de mens:

Je suis seul, je suis seul,
c'est l'heure des tempêtes.
Les mots à qui je parle ont peur de me parler.
La nuit m'entoure,
je m'accroche à ma planète,
Le sud est-il au nord? Mon étoile a coulé.
(uit *Quatre Testaments et autres poèmes)*

In zijn laatste verzen echter ziet de dichter in dat hij zich niet kan verzetten tegen de absurditeit van de wereld en ze zo maar moet aanvaarden. Dezelfde soms crepusculaire poëzie kan je terugvinden o.m. bij André du Bouchet (1924), die zoals Pierre dalle Nogare (1934) en Jacques Dupin (1927) wegvlucht uit de stad, het leven en de drukte, tot in de gevangenis, door Dupin als volgt geëvoceerd:

Un aveugle vous le dirait
ce haut mur lisse est une partition
des saillies, d'anfractuosités
où l'insoutenable et l'inécrit
massivement se jettent...
un aveugle vous guiderait

... la table ruisselle de sang
le mur transcrit l'exaspération
du bourreau
la dégradation de la douleur

... il est le seul à s'échapper le sang
sous la porte d'une cellule (1963).

Isidore Isou (1925) en Maurice Lemaître (1926) pogen met het lettrisme de door Dada ingezette vernietiging der taal voort te zetten

Paul Fort.

(de letter als materie der poëzie), doch hun verzen blijven onverstaanbaar: de letter heeft het woord als zodanig nog niet kunnen vervangen. Ook rond *Tel Quel* wordt een theorie geproduceerd die de poëtische schepping moet demystifiëren, en daarbij nog de sociale klasse voor wie de poëzie een voorrecht is. De dichters van die beweging, in tegenstelling met de critici - zoals Sollers - overtreffen diegene die zij afbreken geenszins.

10. In een andere sfeer, die van de religieuse inspiratie, moet de taalvirtuoos Jean Grosjean (1912) worden vernoemd, en ook de bijbelse poëzie van Jean Cayrol (1911) met zijn metafysische vragen, symbolische en profetisch aandoende getuigenissen; ook de poëzie van Luc Estang (1911) die een soort officieel katholicisme verdedigt in een zeer regelmatige en melodische poëzie. Binnen de zelfvoldoening van zijn teksten leeft Yves Bonnefoy (1923), die met Valéryaanse allures, esoterische verzen en een moeilijke mystiek in zijn poëzie de dood en de stilte bezweert en daardoor fundamenten vindt voor het leven en voor de poëzie zelf. Claude Vigée (1921) zoekt een zekerheid, een geloof in een bijbelse poëzie waarin metafysische spiritualiteit en taalkunst innig verweven zijn om vooral het lot van het Joodse volk te bezingen zoals in deze zeer mooie verzen:

Entre flux et reflux hennissent dans la brume
Les juments de la mer aux crinières d'écume

Max-Pol Fouchet.

Il n'est pas de saison que leur sabot n'efface.
Il n'est pas de maison qui garde notre trace.
Riches, non du futur, mais de savoir-mourir,
Nous n'avons de royaume ailleurs
qu'à la frontière
Où nous parque la nuit
qui couvre notre errance,
- Un nuage, un appel de bête qui halète,
Cette seconde mort qui défie le silence,
Ce peu de souffle où tremble
une voix de poète
(*Le Soleil sous la mer,* 1972)

11. Buiten alle tendenzen en pal tegenover het poëtisch realisme of het surrealisme staan talrijke traditionele dichters met o.m. Maurice Fombeure (1906) met zijn landelijke en pittoreske verzen die vaak aan Villon of Marot herinneren, en met zijn gedichten over de seizoenen, de familie, de kinderen, de liefde en het huis, zonder enige pretentie. Zijn poëzie werd op muziek gezet door Louis Amadé (1915) - net

zoals die van Aragon, gezongen door Ferré - die ook *L'important c'est la rose* voor G. Bécaud schreef. Poëzie en zang zijn in deze tijdig met Brassens, Aznavour, Regiani, Trénet, Bécaud, Gréco, Mouloudji, Béart en vooral Brel zeer innig verweven: *Le Plat Pays* en *Les Vieux* van Brel zijn prachtige composities. Het verder zoeken naar openheid in de poëzie wordt ook geïllustreerd door de publicatie van *Poésie pour vivre* (1964) door Serge Brindeau en Jean Breton, een soort manifest, waarin de auteurs het hermetisme bestrijden. Zelf publiceren zij veel gedichten. In dat opzicht dienen ook de inspanningen van de uitgever - zelf ook dichter - Pierre Seghers (1906) te worden vermeld. Vele andere namen kunnen wij hier enkel maar vermelden: Jean Follain (1903-1971), miniaturist en jongste vertegenwoordiger van het poëtisch realisme met korte gedichten over de familie, de landelijke en alledaagse feitjes en voorwerpen; de poëzie van A. Lanoux (1913); het engagement en de revolte van Henri Pichette (1924), neo-surrealist en marxist; de welsprekende, hevige en neo-surrealistische beelden van André de Richaud (1909-1968); de existentiële poëzie van Georges Bataille (1897-1962); de metafysica van Pierre Oster (1933); Michel Deguy (1930), enz. Wij hebben bijvoorbeeld ook nog geen woord gezegd over de Franse poëzie buiten Frankrijk. In België zijn er o.a. F. Hellens (1881-1972), M. Thiry (1897), R. Goffin (1899), M. Carême (1899) en L. Wouters (1930); in het franstalige Canada o.m. A. Grandbois (1900) en F. Ouellette (1930); de negerpoëzie met o.a. A. Césaire (1913) en Léopold Sédar Senghor (1905); G. Schéhadé (1910) en Malcolm de Chazal (1902); Loys Masson (1915-1970), enz.

12. De verkiezing tot *Princes des poètes* in 1960 is zeer leerrijk en illustreert hoe succesvol de vroeger ingezette bewegingen die de poëzie tot de massa brengen zijn geweest: bij deze verkiezing werden 80% der stemmen aan conservatieve en revolutionaire dichters gegeven, slechts 20% der stemmen gingen naar denkers en filosofische dichters. Democratisering van de poëzie? In de jaren '60 schijnt er een duidelijke teruggang te merken van de lyriek, zonder dat hij nochtans totaal verdwijnt, dit door de aandacht die wordt geschonken aan de revelatie van het object in de poëzie. Dit gaat ook samen met een soort purificatie van de woordenschat. Ponge was daar al een voorloper van met zijn evocatieve objectenpoëzie. Maurice Blanchot stelt trouwens de schepping voor van een zuiver literaire dimensie, en een soort hibernatie van het vocabularium. En Jean Paulhan heeft in diverse geschriften de problemen van de taal ook in die zin geschetst. Vandaar misschien ook het bestaan van talrijke korte gedichten, zoals E.A. Poe het voorschreef. Dit alles zal leiden tot de formalisatie van de poëzie bij de groep *Tel Quel*. Enerzijds lyrisme, anderzijds hyperobjectieve formalisering: twee tegengestelde pogingen om de poëzie te herleiden tot het essentiële in de taal. De criticus en de dichter beweren beiden dat de behoefte om bepaalde ogenblikken van een existentie onsterfelijk te maken - ogenblikken waarvan men weet dat zij voorbijgaand zijn - volstaat om een zo lofwaardige activiteit an sich als deze van de scheppende poëzie te verrechtvaardigen, hoewel er abstractie dient te worden gemaakt van het feit dat deze schepping een illusie in zich draagt. Deze illusie is een reden van bestaan van de poëzie en door deze illusie transcendeert de poëzie achtereenvolgens de taal en de werkelijkheid.

Nooit voorheen in de geschiedenis van de Franse letterkunde is de band tussen de poëzie en de werkelijkheid, tussen de poëzie en haar verbruiker zo hecht geweest dan wel na de Tweede Wereldoorlog.

Drs. Alex M.S. Vanneste (Ufsia)

Korte bibliografie:

Bersani J. e.a., ‘La littérature française depuis 1945’, Paris, Bordas, 1970. - Brindeau Serge, ‘La poésie contemporaine de langue française depuis 1945’, Paris, Bordas, 1973. - De Boisdeffre Pierre, ‘Les poètes français d'aujourd'hui’, Paris, P.U.F., 1973. - Girard M., ‘La littérature française moderne’, Paris, Seghers, 1968. - Picon Gaëtan, ‘Panorama de la nouvelle littérature française’, Paris, Gallimard, 1960. - Rousselot Jean, ‘Dictionnaire de la poésie française contemporaine’, Paris, Larousse, 1968. - Senghor L.S., ‘Anthologie de la nouvelle poésie nègre et malgache de langue française’, Paris, P.U.F., 1949. - Seghers P., ‘Le livre d'Or de la poésie française’, II, Verviers, Marabout, 1969. - Sylvestre G. et Gordon Green H., ‘A Century of Canadian Literature’, Toronto, Ryerson Press, 1967. - ‘Littératures de langue française hors de France’, Gembloux, Duculot, 1976. - ‘La poésie française de Belgique’, ‘Poésie 1’, 17 - 18 (1971). - ‘Poèmes français’, choisis par Y. Siraux, A. Bouyer en P. Parré, Namur, Wesmael-Charlier, 1974.

van loflied tot protest, engelands poëtische ontwikkeling

Sir John Betjeman Poet Laureate.

Metodische toelichting

Wie een lezend publiek van een literair leven in een ander taalgebied wil op de hoogte brengen kan dit - zeker waar het de uiteraard, in vergelijking met de andere literaire genres, uiterst individualistische poëzie betreft - makkelijker en eerlijker in een weloverwogen bloemlezing dan in een overzicht. Bloemlezingen kunnen zelfs van dichters die niet door kwantiteit uitmunten of niet door poëtische innovaties in de kijker lopen toch een zeldzaam geslaagd gedicht opnemen. En moet men de dichters niet naar hun beste gedicht oordelen? Overzichten brengen vaak trieste verstandscategorieën binnen, brute veralgemeningen in bontgevarieerde werkelijkheden, of beperken zich tot de dichters die nieuwe poëtische wegen bewandelen en door hun kracht als de bekende Rattenvanger anderen in hun spoor dwingen.

Jonge vernieuwers kunnen zó licht over het hoofd gezien worden, daar de weerslag van hun vernieuwend werk nog niet kan geschat worden. Auteurs worden daarbij vaak ook voorgesteld als gefixeerd op hun hoogtepunt of hun boodschap, waarbij, om de instructieve klaarheid te waarborgen, hun verdere ontwikkeling in het duister gelaten wordt. Voeg daarbij ook de niet te onderschatten invloed van persoonlijke voorkeur, dikwijls van toevalligheid bij het ontdekken. En steekt ook geen gevaar in de steeds ietwat verblindende ‘charme van de vreemde taal’, waardoor het nogal eens gebeurt dat een criticus bepaalde zinswendingen, woordkeuzen en uitdrukkingen gaat ophemelen - hoe deskundig hij ook in het vreemde taalgebied thuis is -, daar waar ze wellicht in het eigen taalmidden als doodgewoon en helemaal niet zo verrassend aangevoeld worden. Risico's dus, maar wie van deze risico's bewust is, kan ze wellicht veilig ontlopen.

Als het daarbij zo is dat een kunstwerk zijn vader of moeder verslindt, dan zouden eigenlijk zelfs auteursnamen voor gedichtentitels de duimen moeten leggen, wat dan weer tot een on-instructieve chaos zou leiden. Poëzie dient zich immers aan als een zo rijk en overkoepelend geheel waarbinnen processen van actie en reactie - soms bij dezelfde schrijver - kunnen optreden, net zoals binnen de totaliteit van een taal enorme verschuivingen, transformaties kunnen optreden, zonder dat daardoor één ogenblik de taal als zodanig in gevaar komt.

Voeg daarbij, speciaal nu voor het Engels taalgebied, de complexe en grillige invloedslijnen - we denken aan de invloeden van Amerikanen op de Britse dichters (Robert Lowell, John Berryman, de 'Beat'-dichters, de 'Black Mountain'-dichters, e.a.) Plus daarbij het probleem, eerder oppervlakkig, of je nu met een Engelsman te maken hebt of met een Amerikaan (b.v. in het geval van de uitgeweken Auden, de ingeweken Sylvia Plath, T.S. Eliot...).

Poëtische ontwikkeling

Dan maar de normale weg gevolgd met besef van zijn ontoereikendheid, besef van het onvermogen volledig rationeel bezit te nemen van een dichterlijke wereld, die best gelijkt op de door Gerard Manley Hopkins (1844-1889) bezongen veelzijdige schoonheid, de *Pied Beauty:*

> *...All things counter, original, spare, strange; Whatever is fickle, freckled (who knows how?) With swift, slow, sweet, sour, adazzle, dim,...*

Met deze passage uit een loflied op de zintuigelijke wereld van de dichter kunnen we best inderdaad dit overzicht van de Europees-Engelse poëzie inzetten. *By a freak of circumstance,* zoals dichter Louis MacNeice het uitdrukte, verscheen in 1918 een boek met Hopkins' gedichten, die, nota bene, tussen 1865 en 1889 geschreven werden. Deze dichtbundel van de jezuïetenpater, die Bernard Kemp in zijn inleiding op de Engelse vertalingen van Gezellegedichten door Christine D'Haen, naar betekenis en naar de sacramentele natuurvisie en vormgeving, met onze Gezelle vergelijkt, veegde de invloed weg van de overgangsfiguren van de 19de-20ste eeuw zoals Thomas Hardy (1840-1928), C.M. Doughty (1843-1926), Rudyard Kipling (1865-1936), Robert Bridges (1844-1930). Typisch is wel dat deze Robert Bridges zelf, zijn vriend, de publicatie tot 1918 liet talmen omdat hij er zelf van overtuigd was dat de lezers dergelijke gedichten als *vreemd* en *duister* zouden ervaren. In zijn inleiding op deze gedichten gewaagt hij zelf nog van *bad faults* en neemt de artistieke vernieuwing die erin steekt op de korrel. Hopkins' *sprung rhythm* immers - het metrum wordt nu geregeerd door accenten, niet meer door lettergrepen, *one stress makes one foot, no matter how many or few syllables* (Letter to Dixon, 27 feb. 1879) - gaf een heel nieuwe vitaliteit aan de poëtische uitdrukking. Het opent immers de poëzie voor een veel breder woordgebruik en verscherpt, door het accentenspel, de mogelijkheid van reliëf tussen indringende en zwakkere woorden. Nieuwe woordcombinaties, syntactische samentrekkingen bewerken zijn *strict beauty* (*...in serious poetry the standard and aim is strict beauty and if the writer misses that his verse, whatever its incidental merits, is not strict or proper poetry...* (*The Letters of G.M. Hopkins to R. Bridges,* London, 1935, p. 133).

Voeg bij deze grondige vernieuwing de ervaring en onmenselijkheid van de eerste wereldoorlog, die auteurs als Rupert Brooke (1887-1915), Siegfried Sassoon (1886-1967) (*You smug-faced crowds with kindling eye / Who cheer when soldier lads march by, / Sneak home and pray you'll never know / The hell where youth and laughter go. - Coll. Poems,* Faber, p. 28); en vooral de tragische Wilfred Owen (1893-1918) gestalte krijgt, en de pastorale onschuldspoëzie van het week-end-bezingende oeuvre van de 'Gregorians' Edward Thomas (1878-1917),

Edmund Blunden (1896-1974), Thomas Hennell (1903-1945), A.E. Housman (1859-1936), Andrew Young (1885-

1971) krijgt een ferme deuk. Toch zal later steeds het heimwee naar deze rustig zingende 'domestic' lyrische zielen blijven naklinken. Tegenover de met zon overgoten landschappen van deze dichters klinkt Wilfred Owens bekende klacht in *Futility* erg contrasterend:

Was it for this the clay grew tall?
- O what made fatuous sunbeams toil
To break earth's sleep at all?

Toch kunnen die twee vernieuwingen in de Engelse poëzie de populariteit van Thomas Hardy, W.B. Yeats (1865-1939) en Walter de la Mare (1873-1956), die op het einde van de oorlog nog een *general acceptance* genoten - zoals Leavis het in zijn *New Bearings in English Poetry,* p. 26 schrijft - niet in een handomdraai teniet doen. Na de eerste wereldoorlog zien we uit deze invloeden de Engelse poëzie per decennium ruwweg evolueren in aanwijsbare tendenzen: nieuwe tendenzen worden na een tiental jaren steeds door nieuwere overstemd, al volgen de dichters hun ingeslagen weg meestal verder. Een decimaal gevoel schijnt bij de Engelse dichters vlugger doorgebroken te zijn dan in de financiële wereld. Voor de criticus een gelukkige zaak, een instructief houvast!

De twintiger jaren staan onder de invloed van T.S. Eliot (1888-1965). De eerste dichtbundel van deze in Amerika geboren auteur *Prufrock* had in 1917 al door inhoud en vorm het publiek verrast. Wie plots leest *I grow old, I grow old... I shall wear the bottoms of my trousers rolled*... kan bezwaarlijk in die tijd ongestoord verder lezen. Aangegrepen door de complexiteit en de enorme diversiteit van onze beschaving voelt hij zich voorbestemd tot het schrijven van een moeilijke, indirecte, samengebalde en alluderende stijl. Op achtergrond van Europese cultuur, met schranderheid en ironie, breidt hij het 'schootsveld' van de poëzie enorm uit. Met zijn *dislocated discourse* in zijn structuur dwingt hij de lezer tot de lastige zelf-activiteit motieven en beelden in hun opstapelend terugkeren op te sporen. De indruk die *The Waste Land* (1922) op de jongere dichters maakte met zijn *concentration, the depth of orchestration, ...the way in which the themes move in and out of one another and the predominance shifts from level to level (New Bearings in English Poetry,* F.R. Leavis, p. 78) was enorm. De experimentele technieken van Eliot, samen met Ezra Pound en de *Imagist-movement,* brachten nieuwe natuurlijke spreekritmes, omgangstaal, collagetechnieken in poëtisch bereik.

After the torchlight red on sweaty faces
After the frosty silence in the gardens
After the agony in stony places
The shouting and the crying
Prison and palace and reverberation
Of thunder of spring over distant mountain
He who is living is now dead
We who are living are now dying...

Een triest beeld van zijn tijd, net zoals Borchert het in Duitsland zal doen na de tweede wereldoorlog (*Wir sind die Generation ohne Bindung*...) of zelfs in de vijftiger jaren onze Gerard Walschap in zijn *Salut et Merci:* een doorprikken van een trieste schijncultuur!

In 1943 verschijnt zijn *Four Quartets,* waarvan Professor Herman Servotte nog recent een kritische vertaling bezorgd heeft bij de Nederlandse Boekhandel (1974).

Maar tussen *Waste Land* en *The Four Quartets* was er al in de dertiger jaren een reactie gekomen. Het tweede reactiedecennium was ingezet. Wellicht waren de experimentele technieken te typisch Amerikaans en té weinig Brits om een langdurige invloed uit te oefenen; ook Eliots aansluiting met de grote Europese lijn van Baudelaire, Corbière, Rimbaud, Laforgue, symbolisten en surrealisten lag wel niet zo onmiddellijk in de eerder geisoleerde Engelse sensibiliteit. Er waren weinig dichters die als de grote Yeats die twee lijnen konden verzoenen.

Wysten Hugh Auden (1907-1973) neemt het leiderschap over. Tussen zijn *Poems* (1928) en *City without walls* (1969) ligt zijn evolutie langs wetenschap, geëngageerd marxisme, Freud, naar christendom, ligt zijn emigratie naar de Verenigde Staten (1939) en vooral zijn breed-waaierige werk (drama, lyriek, literatuurtheorie, opera, vertaligen). Liefde is steeds een constante waarde:

Lay your sleeping head my love
Human on my faithless arm;
Time and fevers burn away
Individual beauty from
Thoughtful children, and the grave
proves the child ephemeral;
But in my arms till break of day
Let the living creature lie,
Mortal, guilty, but to me
The entirely beautiful. (‘Lullaby’)

In dit wiegelied vinden wij zijn Leitmotiven: sterfelijkheid, schuld, ontrouw, schoonheid, hemel en hel. Als marxist haatte hij leugen en verdrukking, fascisme (cfr. *The Shield of Achilles: ...the mass and majesty of this world, all that carries weight and always weighs the same...*, of *the Monolith of State* uit zijn *In Memory of Sigmund Freud* (1939). Het lijden van het individu gaat hem ter harte... *About suffering they were never wrong, / The Old Masters; how well they understood / Its human position... (Musée des Beaux Arts)*.

Tenslotte was het zijn diepe eerbied voor het individu die overal als ondertoon speelt en wat hem in Marx, Freud en het Christendom uiteindelijk aantrok. Geen monumentale werken zoals Eliots *Waste Land* of *The Four Quartets;* in de plaats echter een enorme variëteit van vormen (balladen, eklogen, lichte speelse vormen tegenover breeddeinende hymnen...) waarmee hij zijn tijd tekende, *Time that is intolerant / of the brave and innocent, and indifferent in a week / to a beautiful physique (In Memory of W.B. Yeats)*. Typisch voor de tijd tussen de twee wereldoorlogen met de groei van fascisme, nazisme, is er het probleem van de verhouding tussen individu en gemeenschap. Liefde biedt die beveiliging. *We must love one another or die* schreef hij in zijn gedicht *September 1, 1939* in een strofe die hij later zou schrappen. Toch bevat dit vers de gehele Auden-bood.-schap; falen in liefde leidt tot inwendige dood. Soms joeg zijn eigen speelsheid de critici in het harnas. In een *Elegie (In Memoriam Emma Eiermann, ob. Nov. 4th 1967)* schrijft hij:

Good witch that you were,
surely you should have foreseen
the doom that your death
would spell for your cats and ours:
all had to be put away.

Of met speelse ironie op de *permissive age: a housekeeper is harder to replace than a lover*. Als verwoed puzzelaar was hij ook steeds op zoek naar nieuwe woordcreaties, -contaminaties, woordenschatuitbreiding, spitsvondige zegging en aforistische wendingen. Net als Orwells beroemde zinsnede *Animal Farm, All animals are equal but some animals are more equal than others* klinkt het bij hem even scherp:

Justice: permission to peck
A wee bit harder
than we have been pecked.

Audens startsein van combinatie van buitengewone technische vaardigheden, zin voor traditionele vormen en eigentijdse politieke situatie, trokken heel wat dichters aan. Tegen

Dylan Thomas na zijn dood te New York.

het einde van de dertiger jaren was het experimentele vers opnieuw verbannen en het traditionele, *in a chic contemporary guise* (Leavis) opnieuw in.

De Iers-Engelse Louis MacNeice (1907-1963) bijvoorbeeld, met wie hij naar IJsland reisde, toonde zich een trouw Audeniaan. *Poems* (1935) zette zijn werkzaamheden in, waarop reisverslagen, een boek over moderne poëzie, een studie over Yeats, een vertaling van Goethes Faust, poëtisch drama en luisterspelen, zouden volgen. Het was niet toevallig dat Auden zelf in 1964 MacNeices *Selected Poems* (in Faber) zou uitgeven. In het voorwoord verheelt Auden niet dat MacNeice in het begin van de vijftiger jaren een verslappingsperiode doormaakte. Hier ook valt de grote variëteit op: fijne liefdespoëzie, dramatische satirische en humoristische verzen, sociaal-politieke aanklachten.

Een andere geestesgenoot van Auden was Stephen Spender (°1909) eveneens zoals MacNeice medewerker aan het toonaangevende *New Verse,* en in grote verering voor Auden, *the most brilliant poet of his generation...,* zoals hij hem noemde, en zijn werk typeerde als *the didactic, highly intellectualized, technically dazzling, at times wise poetry of an aloof commentator*. Net zoals Auden ook ging hij tot het marxisme over (*Forward from Liberalism* (1937); later evenwel verliet hij het ook (*Life and the Poet,* 1942). In 1965 gaf Faber zijn *Selected Poems* uit, waaruit ik, uit de dertiger jaren, zijn *Icarus* licht, omdat dit gedicht het prachtige *Musée des Beaux Arts* van Auden voor de geest roept. De allegorie is echter niet het lijden maar de verwaandheid van de heersende klasse.

He will watch the hawk with an indifferent eye Or pitifully;
Nor on those eagles that so feared him, now
Will strain his brow;
Weapons men use,
stone, sling and strong-thewed bow
He will not know.
The aristocrat, superb of all instinct,
With death close linked
Had paced the enormous cloud,
almost had won
War on the sun;
Till now, like Icarus mid-ocean-drowned,
Hands, wings, are found. (p. 113)

Zijn *The Prisoners (Far ar the least of all, in want, / Are these, / The prisoners / Turned massive with their vaults and dark...*); of zijn *An Elementary School Classroom in a Slum (Far far from gusty waves these children's faces. / Like rootless weeds, the*

hair torn round their pallor...) roepen opnieuw Wilfred Owens citaat *The poetry is in the pity* op, die we bij hem zo sterk voelden in zijn *The Send-off,* of zijn *Anthem for doomed youth*. Ook heel fijne liefdespoëzie zijn in deze *Selected Poems* van Spender vervat (o.a. zijn *Daybreak)*.

Cecil Day Lewis (1904-1972), de laatste belangrijke uit die dertigerjarenvernieuwing, ook Ier van geboorte, die zelfs in 1951 professor van poëzie zal worden te Oxford, schreef naast kritisch werk, romans, detectives en kinderverhalen, opvallende poëzie in *From Feathers to Iron* (1931) en *The Magnetic Mountain* (1933). Uit deze laatste bundel het wel zeer 'Auden-like' einde van *Nearing Again the Legendary Isle,* volle aandacht voor de trieste sociaal-politieke situatie:

We have no flesh to spare and they can't bite,
Hunger and sweat
have stripped us to the bone;
A skeleton crew we toil upon the tide
And mock the theme-song
meant tot lure us on:
No need to stop the ears, avert the eyes
From purple rhetoric of evening skies.

Na 1940, met de oorlogswonde, staat een nieuwe dichtersgroep op. De sympatie van een echte folk-hero genietend is Dylan Thomas (1914-1953) voor dit decennium de nieuwe richtster, sterk beïnvloed door surrealisten, door Freud en door de natuuraanbidding van D.H. Lawrence (1885-1930). Zijn vroege dood op 39-jarige leeftijd, te wijten aan een ordeloos, drankzuchtig leven, tijdens een Amerikaanse trip, zou hem de harde tegenreactie van het volgend decennium door de *Movement*-dichters besparen. Zijn image als bohémien-dichter werd erdoor gediend. Met zijn enorm creatief-eruptief lyrisch talent ging hij te keer tegen het intellectualisme van het vorige decennium, tegen de poëzie die als te koud werd aangevoeld in een periode van extreme emoties. *The log-rolling thirties were followed by the drum-rolling forties,* schrijft A. Alvarez in *The New Poetry* (p. 23). Intelligentie moet de wijk nemen voor (soms erg retorisch klinkende) emotie. De *poeta-faber* wordt opnieuw *poeta-vates,* voor wie schijnbaar alles zonder moeite verloopt.

Ahoy, old, sea-legged fox,
Tom tit and Dai mouse!
My ark sings in the sun
At God speeded summer's end
And the flood flowers now...

Zo klinkt het in zijn *Author's Prologue to his* Collected Poems (cfr. Dylan Thomas Miscellany, Dent & Sons), waarin virtuoos vanaf het midden het rijmpatroon omgekeerd met het eerste deel terugloopt, zodat eerste vers en

laatste vers uiteindelijk in het rijm elkaar ontmoeten.

Terwijl zijn tijdgenoten treurden over de vernietiging van twee wereldoorlogen, de verruwing en vertwijfeling van het mensenras (wie zei ook weer dat na Auschwitz geen poëzie meer mogelijk was?), bezong de troebadoer uit Wales de heerlijkheid van het Al, de broederband tussen mens en natuur, dood en leven, liefde als triomf over het verval. *These poems* - zo schrijft hij zelf als inleiding op zijn *Collected Poems* (1952) - *with all their crudities, doubts and confusions, are written for the love of Man and in praise of God...,* zeer oprecht, al liggen ze in de mond van een bohémien! Het is het gevecht van geest en stof. Door zijn essentie als *a twin miracle,* een twee-natuur, neemt de mens een heel centrale positie in de schepping in. Schepping van de mens, van het Al én van de Dichtkunst vloeien in niet altijd heldere gedichten in elkaar. Overal doemt het bewustzijn op dat alle dingen van deze wereld heilig zijn, getuigen van de schepper. Hopkins drukte het uit met *He fathers-forth whose beauty is past change (Pied Beauty),* ook Thomas ziet ieder element als deel van een wijdingsvol geheel, al is de samensmelting en de opname veel duidelijker geaccentueerd. De dichter is een met de uitwendige wereld zowel in het aspect van vitale groei als in het aspect van de steeds opnieuw opduikende vergankelijkheid:

The force that through the green
fuse drives the flower
Drives my green age;
that blasts the roots of the trees
Is my destroyer
And I am dumb to tell the crooked rose
My youth is bent by the same wintry fever.
The force that drives the water through the rocks
Drives my red blood; that dries the mouthing streams
Turns mine to wax...

Zo staat hij wel dicht bij de 17de-eeuwse metafysische dichters, vooral dan John Donne (1576-1631). Vergelijk bijvoorbeeld Dylan Thomas' *And death shall have no dominion...* met John Donnes' *Death to be not proud, though some have called thee / Mighty and dreadful, for thou art not so...* met het opvallend gelijke eindvers: *And Death shall be no more: Death, thou shalt die!*

De liefde voor de schepping zet zich ook door in het meesterlijke luisterspel *Under Milkwood* - door Claus in het Nederlands

W.H. Auden.

vertaald -, waarin de veelzijdigheid in de karaktertekening en de fijne humor, die we ook in zijn kortverhalen terugvinden, opvalt.

De critici klapten luid in de handen... *the most absolute poetry that has ever been written in our time* (Sir Herbert Read); *Dylan Thomas is a poet of whom, at times, we can use the word 'genius'* (Stephen Spender). Thomas werd de vader van de *New Apocalyps,* waarvan Herbert Read (1893-1968) de theoreticus werd. De bijzonderste waren: surrealist David Gascoyne (°1916); de romantischpiechtige Vernon Watkins (1906-1967); Lawrence Durrell (°1912), meer beroemd om zijn roman *The Alexandria Quartet;* de invloedrijke George Barker (°1913), een soort kruising tussen Spender en Dylan Thomas; de door Yeats geobsedeerde Thomas Blackburn (°1916); de uiterst verzorgd schrijvende John Heath-Stubbs (°1918); W.S. Graham (°1917), wiens werk beschouwd wordt als de logische ontwikkeling van dat van Thomas; Bernard Spencer (1909-1963); de vroeg overleden Sidney Keyes (1922-1943), de meest beloftevolle oorlogsdichter; Roy Fuller (°1912) die een soort overgang vormt tussen de dichters van de dertiger jaren en die van de vijftiger; Stevie Smith (1902-1971), Charles Causley (°1917), R.S. Thomas (°1913), Anglicaans priester en late 'Gregorian'; Patricia Beer (°1924), Kathleen Raine (°1908). De publicatie in 1948 van John Betjemans (°1906) *Selected Poems* maakte hem plots tot een van de meest beroemde en populaire Engelse dichters. Moderne inhoud en traditionele vorm maken van deze *Poet Laureate* (in 1972) een soort voorloper van de *Movement*-beweging uit de vijftiger jaren. Zijn *Collected Poems* was zo een kassucces dat de naam *Betjeman* voor schoolkinderen spontaan in de mond kwam bij de vraag van de examinator: *Noem eens een modern dichter*. Tot 1958 was het spontane antwoord immers *T.S. Eliot,* de Nobelprijswinnaar, geweest. Wellicht heeft de heldere vorm waarin hij zijn *upper-middle class* idealen gestalte gaf vele harten voor hem geopend. Luister bijvoorbeeld naar de laatste strofe uit *The Cottage Hospital,* uit zijn bundel *A Few Late Chrysanthemums* (1954):

Say in what Cottage Hospital
whose pale green walls resound
With the tap upon polished parquet
of inflexible nurses' feet
Shall I myself be lying
when they range the screens around?
And say shall I groan in dying,
as I twist the sweaty sheet?
Or grasp for breath uncrying,
as I feel my senses drown'd
While the air is swimming with insects
and children play in the street?

Stephen Spender.

Deze dichter vormt een goede inleiding op het volgend decennium. De wilde emotie van de apocalyptische veertiger jaren botsen op verzet in *The Movement,* de toonaangevende groep der vijftiger jaren, die door dichter Robert Conquest (°1917) in zijn bloemlezing *New Lines* werd gelanceerd. Deze groep draait de poëtische vlam op een wat kleiner vuur, weigeren zich te laten meevoeren *auf Flügeln des Gesanges* en opteren voor een rustige, rationele begrijpbare taal. De belangrijksten onder hen zijn Philip Larkin (°1922), Donald Davie (°1922), Thom Gunn (°1929), Kingsley Amis (°1922), Elizabeth Jennings (°1926), D.J. Enright (°1920), John Waine (°1925), John Holloway (°1919). De band tussen hen mag zeker niet als bindend opgevat worden; men weze voorzichtig het groepskarakter al te zeer te beklemtonen. Robert Conquest schrijft juist in de inleiding op zijn bloemlezing: *What they do have in common is perhaps, at its lowest, little more than a negative determination to avoid bad principles,* dus geen a-priori-dogmatisme. Gunn zegt in '57: *I don't deliberately belong to any school*... en Donald Davie neemt nu zelfs een positie in die diametraal tegenover zijn aanvankelijke *Movement*-positie indruist. Overigens hoe zouden Ted Hughes en Thom Gunn ook later samen gedichten uitgeven in *Selected Poems* (Faber)? Philip Hobsbaum merkt in zijn *Growth of English Modernism* (1965) op: *Like most schools of poetry, the Movement proved too constricting for its more talented members. Larkin, Amis, Davie and Gunn are writing*

Robert Graves.

better than they have ever done before, but not in a Movement style. The style, abstract and gnomic, produced little of real value. But the Movement was a necessary springcleaning. Een grote schoonmaak dus die met de hulp van herontdekte vroegere dichters William Empson (°1906) en de grote liefdesdichter Robert Graves (°1895), die een geslaagd compromis tussen moder-*nisme en Georgianism* tot stand bracht, opnieuw de *gehele* mens (intellect, emoties, zintuigen) eerlijk en reëel voorstelde.

Philip Larkin *The North Ship* (1945), *The Less Deceived* (1955), *The Whitsun weddings* (1964). *High Windows* (1970?), naast romans, jazzbesprekingen), keek aanvankelijk op Yeats terug; toch richtte hij zich meer en meer op het werkelijke, provinciale Engelse leven. De titel van het eerste gedicht uit de *Whitsun Weddings* is kenmerkend: *Here* (*...Here domes and statues, spires and cranes cluster / Beside grain-scattered streets, barge-crowded water, / And residents from raw estates...*). De *maddened surface of things* wil de dichter begrijpen, hij wil er de illusie, leugen en bedrog van wegschillen; juist door zelfbedrog verhindert de verbeelding van de mens de echte werkelijkheid te doorzien. Illusies moeten doorbroken worden, ook de illusie van de gemeenschap. De mens is tot eenzaamheid gedwongen, *swerving to solitude* zoals de reizigers uit *Here*. Het reizigersmotief - zie ook in zijn titelgedicht *The Whitsun Weddings* - is typisch voor de menselijke situatie. Zo neigt de dichter vaak tot een soort levensmoe eenzaamheidspessimisme:

Siegfried Sassoon.

There is an evening coming in
Across the fields, one never seen before,
That lights no lamps.
Silken it seems at a distance, yet
When it is drawn up over the knees and breast
It brings no comfort.
Where has the tree gone, that locked
Earth to sky? What is under my hands,
That I cannot feel?
What loads my hands down?

Leven in een vreemd land rechtvaardigt de afstand tussen mens en milieu, maar *Living in England has no such excuse; / These are my customs and establishments / It would be much more serious to refuse / Here no elsewhere underwrites my existence* (uit *The Importance of Elsewhere*).

Het wordt een ik-betrokken bestaan dus dat steeds het risico loopt van als *egoisme* gedoodverfd te worden (zoals in *Self's the man: Oh no, one can deny / That Arnold is less selfish than I...*). In zijn *Dockery and Son* blijkt tenslotte dat de waarde van het afgesloten individuele bestaan geen schuldbewustzijn hoeft mee te brengen. *Life is first boredom, then fear. / Whether or not we use it, it goes, / And leaves what something hidden from us chose, / And age, and then the only end of age...*

Als tweede grote *Movement*-dichter dient zich Thom Gunn aan. Al heeft hij meer dan 20 jaar lang in Californië verbleven als docent aan de Universiteit, toch blijft hij samen met Larkin, en de hieronder nog te bespreken Ted Hughes, behoren tot het heersende

Wilfred Owen.

dichterstriumviraat. Hier ook opnieuw harde reactie, onder invloed opnieuw van William Empson (cfr. Empsons *Seven types of ambiguity,* 1930) tegen het niet eenduidig gebruik van de taal. Zijn poëzie is echte gedachtenpoëzie, vaak streng geconstrueerd, op speurtocht ook naar het menselijke bestaan.

Met zijn gedichtenbundel *The Sense of Movement* (1957), die 5 jaar na zijn *Fighting Terms* verscheen, verwierf hij de *Somerset Maugham Award*. Aanvankelijk rusteloze, agressieve jeugdig-onstuimige verzen, op zoek naar de liefde (*And love is then no more than a compromise? / An impermanent treaty waiting to be signed / By the two enemies? / While the calculating Cupid feigning impartialblind / Drafts it, promising peace, both leaders wise to his antics sign but secretly double their spies;* uit *To his cynical mistress;* lichamelijke liefde wordt ontmaskerd (*There is a space between the breast and lips / Also a space between the thighs and head / So great, we might as well not be in bed;* / uit *Carnal Knowledge)*. Zijn meest bekend gedicht is *On the Move,* een beschrijving van een sociologisch verschijnsel der vijftiger jaren - de gemotoriseerde nozembenden -, waarin hij, net zoals Larkin met zijn reizigersmotief, de onrust, het menselijk zoeken naar harmonie poëtisch verwoordt:

On motorcycles, up the road, they come:
Small, black, as flies hanging in heat, the Boys,
Until the distance throws them forth, their hum
Bulges to thunder held by calf and thigh.
In goggles, donned impersonality,
In gleaming jackets trophied with the dust,
They strap in doubt - by hiding it, robust -
And almost hear a meaning in their noise.

Al weten ze niet waarheen, ze weten wel dat ze op hun motoren ontsnappen aan dwang en conventie. Zo ligt reeds in de afkeer van niet meer geachte dingen iets positiefs, alhoewel *Exact conclusion of their hardness / Has no shape yet*. De twijfel wordt in de glimmende jassen ingeriemd. Een indringend beeld van onze klatergouden beschaving. De oplossing ligt in de actie, hoe onduidelijk ook het doel moge zijn (cfr. laatste strofe: *At worst, one is in motion; and at best, / reading no absolute, in which to rest, / One is always nearer by not keeping still)*. Klinkt ook in *To Yvor Winters,* 1955 niet hetzelfde pleidooi voor wilssterkte, actie en discipline?

But sitting in the dusk -
though shapes combine,
Vague mass replacing edge and flickering line.
You keep both Rule and Energy in view,
Much power in each,

most in the balanced two:
Ferocity existing in the fence
Built by an exercised intelligence...

Zoeken dus met eigentijdse beelden naar de metafysiek, de zin, de identiteit. In zijn vorig jaar nog uitgegeven *Jack Straw's Castle* (bij *Faber*) wordt deze speurtocht in een mildere toon voortgezet, onder stuwing van de *Fire at my centre / Burning since my birth / Under the pleasant flesh (The Geyser)*.

Kingsley Amis is best gekend door zijn populaire *Angry-Young-Man*-roman *Lucky Jim*. In de *Movement*-poëzie bespeelt hij ook de thema's van liefde, eenzaamheid en levenszin. In *A Point of Logic* heet dat *Leave the door wide open / And fall on each other, / Clothes barely wrenched aside / Stay only a minute, / Depart separately; / And use no names...:* triest beeld voor de eenzame liefde-samen.

Donald Davie was de belangrijkste theoreticus van *The Movement*-dichters met zijn *Purity of Diction in English Verse'* van 1952. Zijn eigen poëzie voelt even koud aan en rationeel aan als de gekozen titels (o.a. *Brides of Reason* (1955) *A Winter Talent* (1957). Enkele ontsnapten eraan door hun evenwicht tussen ratio en gevoel zoals *Time Passing, Beloved:*

Time passing, and the memories of love
Come back to me,
carissima, no more mockingly
Than ever before; time passing, unslackening.
Unhastening, steadily; and no more
Bitterly, beloved, the memories of love
Coming into the shore...

Een figuur als Elizabeth Jennings bewijst ook hoe los de samenhang was tussen de *Movement*-dichters. Als katholiek en vrouw behandelde zij onderwerpen die de andere dichters van Movement weinig boeiden. D.J. Enright is een matig talent met minder hoogten, een technisch lossere stijl, die aan Lawrence Durrell doet denken. John Holloway, docent filosofie met als eerste theoretisch werk (typisch?) *Language and the Intelligence* verleende ook zijn medewerking aan *New Lines*. Robert Conquest, de samensteller van de bloemlezing, definieert een gedicht als *a sort of structural wholeness involving both the sensuous world and the practice of art;* deze *wholeness* is een evenwicht tussen kennis, bezinning en vlotte vormgeving, zin voor opbouw.

John Wain tenslotte, die in Oxford - de *Movement* is bij uitstek een academische aangelegenheid! - Kingsley Amis en Philip Larkin leerde kennen, en vanuit die impuls belangrijke romanauteur - Angry Young Man! -, criticus, BBC-medewerker, werd, gaf een vijftal dichtbundels uit (o.a. *Mixed feelings* (1951): *A word carved on a sill* (1956)).

Scherpe intelligentie wordt in gave vorm gegoten, vaak in drie-regelige strofen. Zijn thematiek neemt hij zoals Larkin en Amis uit de dagelijkse situatie, wars van dogmatisme en schijnheiligheid met de waarde van het individu in het centrum, de noodzaak oud leed te kunnen vergeten om verder te kunnen leven (*The Sun: This same sun, like a severe comet, / rises over old disappointment. II But how to accept it? is the problem. / How to bear the pain of renewal?)* Er is de angst voor eenzaamheid en dood in *The Bad Thing (Sometimes just being alone seems the bad thing / Solitude can swell until it blocks the sun / It hurts so much, even fear, even worrying / over past and future, get stifled... It follows you to the end*.

In het spoor van de *Movement* kunnen we enkele andere dichters rangschikken: Anthony Thwaite, Alan Brownjohn, Tony Corner, Jon Stalwarthy, John Fuller, Dom Moraes, Peter Dale, Brian Jones, D.M. Thomas, Barry Cole, Miles Burrows.

De jaren 60 zou een poëzie brengen die reageerde tegen de ingehouden gedisciplineerde, naar evenwicht in vorm en inhoud zoekende vijftigers, die, volgens het woord van criticus-dichter Alvarez (° 1929, - die als dichter eerst bij de *Movement*-dichters aanleunde, later zich eerder naar de Amerikanen Robert Lowell, John Berryman en Sylvia Plath richtte -, zich lieten beheersen door de *gentility,* de zachtaardige voornaamheid. Met Ted Hughes, de tragische uit Amerika gekomen Sylvia Plath, John Silkin en vele anderer verlaten wij die ingehouden voornaamheid. Ted Hughes (° 1930) met zijn *poetry of violence* maakte zijn literair debuut in duidelijk contrast onder het heersend klaar en ingetoomd gesternte van Robert Conquest *New Lines*. Zijn *The Hawk in the rain* (1957) zette een reeks dichtbundels in die hem tot verschillende literaire prijzen zou opvoeren (o.a. in '69 de internationale literatuurprijs van de stad Florence). Met *Lupercal* en *Wodwo* is hij de belangrijkste dichter van de nieuwe generatie. Naar aanleiding van een prijstoekenning van de *Poetry Book Society* voor zijn *The Hawk in the Rain* vatte hij zelf zijn poëzie samen: *What excites my imagination is the war between vitality and death and my poems may be said to celebrate the exploits of the warriors of either side*. In dit werk, opgedragen aan de tragische Amerikaanse Sylvia Plath, toen zijn vrouw, die in februari 1963 zelfmoord pleegde, deelt ook de liefde in dit wrede tweegevecht.

Desire's a vicious separator in spite
Of its twisting women round men:
Cold-chisels two selfs single as it welds hot
Iron of their separates to one.
Old Eden commonplace: something magnets
And furnaces and with fierce
Hammer-blows the one body on the other knits
Till the division disappears

Het einde van dit gedicht laat geen twijfel bestaan:

Each, each second, lonelier and further
Falling alone through the endless
Without-world of the other, though both here
Twist so close they choke their cries.

(Incompatibilities)

In zijn vele natuur- en diergedichten vinden wij zijn optie in die trieste situatie: onversaagde levensdrang, vitaliteit, een ‘nicht raisonieren’, zich niet aan een verlammend bewustzijn laten tenonder gaan. De onnadenkende blinde kracht van de lijsters in zijn *Thrushes* staan in schril contrast met de *indolent procrastinations,* de *yawning states* en *head-scratchings* van de mens. In een interview in *The Guardian,* 23-3-65, verklaart hij over de dieren: *They're continually in a state of energy which men only have when they've gone mad. This strength arises from complete unity with whatever divinity they have... My poems are not about violence but vitality*. Diezelfde onverdeelde kracht komt dikwijls voor in de beschrijving voor het oog der dieren: de geit in *Meeting with a ray / Slow and cold and ferocious as a star;* de vos in *The Thought-Fox, across clearings, an eye, / A widening deepening greenness, / Brilliantly, concentratedly, / Coming about its own business*. Het leven is een geweldige

uitbarsting op achtergrond van de leegte: *The sea with its meaningsless voice / Treating alike the dead and its living... (Pibroch*, 1967) Dezelfde mysterieuze kracht treft ook Jon Silkin (° 1930) in zijn dier- en bloemgedichten (*Caring for the animals, Worm, A Daisy, A Bluebell, Lilies of the Valley, Dandelion, Flatfish)*. Als stichter van het tijdschrift *Stand* bewees hij ook zijn grote aandacht voor buitenlandse poëzie (in de *Stand*-bloemlezing bij Penguin door Silkin uitgegeven *Poetry of the Committed Individual* is dit duidelijk te merken).

Emotioneel-expressionistisch is het werk van Sylvia Plath. Deze tragische, vaak hysterische figuur wordt in een aparte nota door Dr. Vic Doyen in dit nummer behandeld. Ook de reeds vermelde Alvarez en Francis Berry (°1915) schreven in de expressionistische trend van Hughes, Plath, en Silkin.

De zestiger jaren worden ook getekend door een protestgroep, in het midden der vijftiger jaren ontstaan, *The Group*. Philip Hobsbaum (° 1932), stichter en bezieler van deze groep, zocht in eigen werk naar klaarheid, natuurgebondenheid, wars van de traditie van Ezra Pound of Eliot. Samen met de tweede bezieler van deze groep, Edward Lucie-Smith, de uitgever ook van *Britisch Poetry since 1945* (Penguin), verzorgde hij de bloemlezing van *The Group (A Group Anthology,* 1963). Andere *Group*-genoten waren Martin Bell (° 1918), Peter Porter (° 1929), met bijtende satirische verzen, Peter Redgrove (° 1932), tijdgenoot van Ted Hughes in Cambridge en ook wat de expressie betreft aan hem verwant; David Wevill (° 1935) en tenslotte George Macbeth (° 1932), een opvallende verschijning in de hedendaagse Engelse poëzie, met reeds een tiental verzenbundels, waarin de gedichten treffen door hun verscheidenheid in vorm, vaak verrassend-experimenteel.

OWL

is my favourite. Who flies
like a nothing through the night,
who-whoing. Is a feather
duster in leafy corners ring-a-rosy-ing
boles of mice...

In de zestiger jaren ook groeide de tendens van decentralisatie: London verliest het toonaangevende aspect, kleinere groepen van heel verschillende aard zijn werkzaam in de provinciesteden Birmingham, Liverpool, Newcastle, Belfast. De Birmingham groep met Gael Turnbull (°1928) en Roy Fischer (1930) openen de Engelse poëzie voor buitenlandse invloeden (cubisme, symbolisme, Black Mountain poets, Pound).

Liverpool verwerft bekendheid met de *pop-poetry*. Deze poëzie, gericht tegen stagnerend formalisme, onder invloed van radio, TV, jazz, pop songs. Poëzie wordt er gepopulariseerd en als protestmiddel gebruikt. Modernistische invloeden (Picasso, Apollinaire, Marinetti, Majakovsky, Russische futuristen) laten zich nawijzen. Adrian Henri, de grote theoreticus van de Pop-groep, niet toevallig een dichterschilder, wendt, net zoals de surrealisten of onze Van Ostaijen, de typografie als expressiemiddel aan (zoals in zijn James Ensorhulde *The Entry of Christ into Liverpool*.

familiar faces among the crowd
faces of my friend the shades of Pierre
Bonnard and

Guillaume Apolinaire
Jarry cycling carefully through the crowd.
A black cat
picking her way underfoot
posters
signs
gleaming salads
COLMANS MUSTARD
J. Ensor, Fabriqueur de Masques
HAIL JESUS, KING OF THE JEWS...

Men merkt tussen haakjes hoe laat eigenlijk die poëzievorm in Engeland (‘splendid isolation’) aangewend wordt.

Dichter-schilder-jazzmuzikant Henry Graham (° 1930) wordt in het typisch pop-karakter en het muzikaal aspect zeker door Roger McGough (°1937) overtroffen. Deze poëzie-om op-te-voeren, in *Summer with Monika* (1967),

Watchwords (1969), *After the Merrymaking* (1971), voert vaak tot speels-tragische gedichten:

in a corner of my bedroom
grew a tree
a happy tree
my own tree
its leaves were soft
like flesh
and its birds sang poems for me
then
without warning
two men
with understanding smiles
and axes
made out of forged excuses
came and chopped it down
either yesterday
or the day before
I think it was the day before
(Dreampoem)

Ook Brian Patten (° 1946), rijkelijk persoonlijk in Frankrijk beïnvloed, bespeelt protesterend het thema van de fysieke en morele ondergang (*...And hurdled together for comfort and for ease / Let us note in separate ways / How we are lost in our isolation / And count on our fingers / The passing of days* (in *In numerous city gardens*).

De belangrijkste figuur uit de groep dichters die zich in Belfast laten opmerken - een groep die onder de invloed én van *The Movement* én van *The Group* staat (zeker door het verblijf van de stichter van *The Group,* Philip Hobsbaum aldaar), - is Seamus Heany (° 1939). In een neo-Georgiaans heimwee beschrijft hij brilliant, vlot en gemakkelijk, zijn liefde voor de natuur in *Death of a Naturalist* (1966). Uit het titelgedicht volgende eindpassage:

Right down the dam gross-bellied frogs were cocked
On sods; their loose necks pulsed like sails.
Some hopped:
The slap and plop were obscene threats.
Some sat
Poised like mud grenades, their blunt heads farting.

I sickened, turned, and ran. The great slime kings
Were gathered there for vengeance and I knew
That if I dipped my hand the spawn would clutch it.

Een nadere trend in de recentste poëzieontwikkeling is de grote openheid van de dichters voor het buitenland waar we al hier en daar op gewezen hebben. Een dichter zoals Charles Tomlinson (° 1927), die reeds in 1951 zijn eerste bundel liet verschijnen (*Relation and contraries),* weet juist die invloeden harmonisch met zijn Engelse gevoeligheid te verzoenen. Hij is een scherp waarnemer van natuur en omgeving, en zoekt naar niet zo onmiddellijke betrekkingen tussen objecten en tussen object en subject. Titels zoals *Eight observations on the nature of eternity* of *Suggestions*

for the improvement of a sunset of *Nine variations in a Chinese winter setting* (gedichten uit *The Necklace* 1955, zijn typisch voor iemand die de waarneming onderzoekt naar zijn wisselende facetten en zijn verandering. Werkelijkheid is niet zoals de mens ze ziet. (*To love / is to see / to let be / this disparateness / and to live within / the unrestricted boundary between (Face and Image* uit *American scenes*. Reeds in de vijftiger jaren wees hij, als een der zeldzamen, naar de Franse symbolisten. (*De la musique avant toute chose / the thin horns gone glacial / And behind blinds, partitioning Paris / Into the rose-stained mist, / He bows to the lookingglass. Sunsets* in *Antecedents* in 'Seeing is believing' (1958).

Een tweede auteur die uit de veelheid van buitenlandsgerichte auteurs verrassend opspringt is Geoffrey Hill (° 1932). Hij schrijft een moeilijk complex poëzie (zoals in zijn door hem zelf in een essay toegelichte *Funeral music)*.

Nergens elders komt de *dissident voice which prevails in English poetry,* zoals Edward Lucie-Smith het in zijn *Britisch Poetry since 1945,* (Penguin), uitdrukt, zo sterk tot uitdrukking als in het werk van protestdichters Christopher Logue (1926) bekend om zijn poster-gedichten en zijn lliasparafrasen, en vooral in de zeer populaire Adrian Mitchell (° 1932). Als een noodkreet klinkt het in zijn *To whom it may concern:*

You put your bombers in,
you put your conscience out,
You take the human being
and you twist it all about conscience out,
You take the human being and you twist it all about

So scrub my skin with women
Chain my tongue with whisky
Stuff my nose with garlic
Coat my eyes with butter
Fill my ears with silver
Stick my legs in plaster
Tell me lies about Vietnam.

In het recent uitgegeven poëzieboek voor schoolgebruik, 'Time Off', J. Dentant (Plantyn-Antwerpen), staat het zeer originele, maar schrijnende, *The Liberal Christ Gives an Interview*:

I would have walked on the water
But I wasn't fully insusred.
And the BMA sent a writ my way
With the very Ieper I cured...

Eindelijk heeft de poëzie de jongeren in al hun levensfacetten veroverd. Dichters die met de gemeenschap en haar problematiek voeling houden worden graag gehoord, uitgedragen. Hun voorbeeld wekt interesse, niet alleen voor de problematiek, ook voor de poëtische verwoording, de poëtische uitdaging.

Besluit

De Engelse poëtische geschiedenis van deze eeuw is een ketting van reacties, die bepaalde doorbraken, die op het Europees vasteland reeds lang achterhaald zijn met

decennia uitstellen. De reactie in de dertiger jaren tegen de moeilijke, introspectieve, experimentele poëzie van de twintiger jaren, met een technisch-vaardig herstel van traditionele vormen voor sociaal-politieke interesse, wekt een anti-intellectualistische stroming in de veertiger jaren; al te driftige emotie, die uiteindelijk alle concrete inhoud schijnt te weren, botst opnieuw op door academici aangevoerde *Movement*-dichters, die in de vijftiger jaren, met ietwat heimwee naar de huiselijke *Georgians* uit het begin der eeuw, goed uitgebalanceerde vanuit de dagelijkse werkelijkheid vertrekkende poëzie brengen; de harde reactie tegen dit *gentility* in de jaren zestig, het verlies van London als centrum, waardoor - contradictorisch of wellicht vanzelfsprekend - grotere openheid ontstaat op buitenlandse stromingen: dit alles laat vandaag een merkwaardig triumviraat Larkin - Hughes - Gunn achter die de poëtische fakkel doorgeven aan grote figuren zoals Seamus Heany, Geoffrey Hill, George Macbeth. Zonder spijt of naijver weliswaar, want wat opvalt bij het doornemen van de Engelse poëzie is de hechte band tussen alle dichters die elkaar inleiden, toelichten, bloemlezen, uitgeven, met een voor ons landje stichtelijke voorbeeldigheid.

Joost Vanbrussel

een nota over Sylvia Plath (1932-1963)

Een van de meest merkwaardige na-oorlogse dichterlijke carrières is ongetwijfeld die van de jonge Amerikaanse Sylvia Plath, die haar beste gedichten in Engeland schreef, en na hun posthume publicatie op enkele jaren tijd een legende werd. Zij publiceerde reeds poëzie tijdens haar studententijd, won allerlei prijzen, deed schitterende studies, en kreeg in 1955 een Fulbright beurs voor Cambridge waar ze de Engelse dichter Ted Hughes leerde kennen. Na haar huwelijk keerde ze naar Amerika terug om een academische loopbaan te beginnen, maar een jaar later stopte ze ermee en vestigde zich vanaf 1959 in Engeland, waar ze leefde en schreef in de schaduw van haar man.

Haar eerste bundel, *Colossus,* een verzameling van in Amerika geschreven gedichten, werd bij zijn verschijning in 1960 nauwelijks opgemerkt door de critici. De thema's van de latere gedichten (vooral dat van de dood) zijn hier reeds aanwezig, maar ze zijn overtrokken door de (al te grote) zorg voor de vorm, door de zeer gedisciplineerde academische stijl van de ‘New Critics’, die zo toonaangevend was in Amerika in de jaren vijftig. Vanaf 1962 echter brak er iets los in haar, de poëzie werd meer zelfzeker, vlotter, spontaner en dieper. Vooral na het opbreken van haar huwelijk in de herfst van dat jaar werd het schrijven een echte obsessie. In deze periode ontstonden haar beste gedichten, soms meer dan een per dag: ‘Crossing the Water’, ‘The Applicant’, ‘Lady Lazarus’, ‘Daddy’, ‘Fever 103°’, ‘Death & Co.’. ‘Edge’. En dan kwam haar zelfmoord; voor de mensen die haar in de dagelijkse omgang kenden iets onbegrijpelijks, voor de weinigen die haar laatste gedichten hadden gelezen haast iets onvermijdelijks. De posthume publicatie van deze gedichten in *Ariel* (1965) kwam als een schok zowel voor de critici als voor het ruimere lezerspubliek, en zorgde ervoor, samen met de latere publicaties (o.a. *Crossing the Water* en *Winter Trees,* 1971), dat Sylvia Plath, ondanks haar korte leven, niet meer valt weg te denken uit de moderne Engelstalige poëzie.

Om deze gedichten van Sylvia Plath beter te begrijpen moeten we teruggaan naar haar verleden: volgens haarzelf lag de basis van haar psychische moeilijkheden in de dood van haar vader toen zij nog een kind was - een verlies, dat zij in haar overgevoeligheid nooit had kunnen verwerken. Dit zag zij als een symbool voor de

onzekerheid en radeloosheid van het individu in onze moderne maatschappij. Op negentienjarige leeftijd

probeerde zij zelfmoord te plegen - een ervaring die centraal staat in haar autobiografische roman *The Bell Jar*. De hoofdfiguur van dit werk bezoekt, na een zware zenuwinzinking, het graf van haar vader, en tracht dan een einde te maken aan haar leven. De poging mislukt, haar lichaam wordt gered, maar met haar geest zit ze gevangen in een glazen stolp ('the bell jar') van waanzin.

Het persklaar maken van deze roman (die een maand vóór haar dood onder een pseudoniem verscheen) heeft er waarschijnlijk toe bijgedragen dat oude psychische wonden opnieuw werden opengescheurd, en dat zij in de zomer van 1962 opnieuw de dood uitdaagde in een auto-ongeluk dat geen echt ongeval was. De ik-figuur van haar poëzie noemt zich nu met bijtende zelfspot 'Lady Lazarus' die weer eens uit het graf is opgestaan:

I have done it again.
One year in every ten
I manage it -

A sort of walking miracle (...)
I am only thirty.
And like the cat I have nine times to die.

This is Number Three. (...)
The first time it happened I was ten.
It was an accident.

The second time I meant
To last it out and not come back at all.
I rocked shut

As a seashell.
They had to call and call
And pick the worms off me like sticky pearls.
Dying
Is an art, like everything else.
I do it exceptionally well. (...)

('Lady Lazarus')

Een ander gedicht uit deze periode, 'Daddy', is een onthutsend oprechte en direkte poging om af te rekenen met hét grote trauma uit haar verleden. Voor de ikfiguur van dit gedicht is de herinnering aan de verloren vader een vampier geworden die het haar onmogelijk maakt om verder te leven ('The vampire who said he was you / And drank my blood'), en daarom op een rituele manier moet gedood worden ('Daddy, I have had to kill you'). Hij is een demonische geliefde die haar lokt naar de dood:

A cleft in your chin instead of your foot
But no less a devil for that, no not
Any less the black man who

Bit my pretty red heart in two.
I was ten when they buried you.
At twenty I tried to die
And get back, back, back to you.

I thought even the bones would do.

But they pulled me out of the sack,
And they stuck me together with glue.

Om zelf terug vrij te kunnen zijn, moet het ideaalbeeld van de vader tot in de grond afgebroken worden, en dit gebeurt allegorisch door van hem een Nazi te maken (‘O you - / Not God but a swastika’) tegenover wie de dochter, als Joodse, in een haat-liefde-verhouding staat (‘Every woman adores a Fascist’):

And then I knew what to do.
I made a model of you.
A man in black with a Meinkampf look

And a love of the rack and the screw.
And I said I do, I do.
So daddy, I'm finally through.

‘Ik geloof’, zei Sylvia Plath in een BBC-interview over haar poëzie, ‘dat men in staat moet zijn om zelfs de meest verschrikkelijke ervaringen te controleren en manipuleren’. In gedichten als ‘Daddy’ zien we hoe haar persoonlijke pijn, angst en vertwijfeling een universele betekenis krijgt in de beelden van Dachau en Auschwitz. De criticus George Steiner noemde daarom dit gedicht de ‘Guernica’ van de moderne poëzie.

De krachten van waanzin, geweld en dood, die ze in haar gedichten had opgeroepen om ze onder kontrole te kunnen krijgen, werden echter een onstuitbare stroom in haar persoonlijke leven. In ‘Daddy’ kan de ik-figuur tegen de vader (die als ‘black man’ ook staat voor de Dood) nog triomfantelijk uitroepen: ‘The black telephone's off at the root / (...) There's a stake in your fat black heart / (...) Daddy, daddy, you bastard, I'm through’. Maar uit het latere gedicht ‘Death & Co.’ blijkt dat de Dood niet overwonnen is. Zij is ‘red meat’ voor de condor. ‘His beak / Claps sidewise: I am not his yet’. Maar als de doodsklok luidt is er geen weerstand meer, enkel nog resignatie:

I do not stir.
The frost makes a flower,
The dew makes a star,
The dead bell,
The dead bell,

Somebody's done for.

In ‘Edge’, een van haar allerlaatste gedichten, lijkt Sylvia Plath de drempel van leven en dood reeds overschreden te hebben en met totale aanvaarding terug te kijken op de poëtische voltooiing van het onontkoombare noodlot:

The woman is perfected.
Her dead

Body wears the smile of accomplishment,
The illusion of a Greek necessity

Flows in the scrolls of her toga,
Her bare

Feet seem to be saying:

We have come so far, it is over.

V. Doyen

Literatuur:

Alvarez, A., ‘The Savage God’, Harmondsworth: Penguin, 1974.
Rosenthal, M.L., ‘The New Poets’, New York: Oxford U.P., 1967, pp. 79-89.

Not, I'll not, carrion comfort, Despair, not feast on thee;
Not untwist-slack they may be-these last strands of man
In me or, most weary, cry I can no more. I can;
Can something, hope, wish day come, not choose not to be.

But ah, but O thou terrible, why wouldst thou rude on me
Thy wring-world right foot rock? lay a lionlimb against me? scan
With darksome devouring eyes my bruised bones? and fan,
O in turns of tempest, me heaped there; me frantic to avoid thee and flee?

Why? That my chaff might fly; my grain lie, sheer and clear.
Nay in all that toil, that coil, since (seems) I kissed the rod,
Hand rather, my heart lo! lapped strength, stole joy, would laugh, cheer.

Cheer whom though? the hero whose heaven-handling flung me, foot trod
Me? or me that fought him? O which one? is it each one? That night, that year.
Of now done darkness I wretch lay wrestling with my (God!) my God.

G.M. Hopkins (1844-1889)

Neen, ik niet, zwelgen van een kreng, de dis der wanhoop
ontbinden wil ik niet, reeds zwak, de laatste vezel mens
in mij, noch, uitgeput, u schreeuwen: ik kan niet meer. Ik kan;
kan iets, kan hopen, dageraad afwachten, niet kiezen niet te zijn.

Maar God, o wrede Gij, waarom wilt Gij de wereld kwellen
weegt Gij op mij uw rechterpoot, slaat Gij uw leeuweklauw?
Waarom bekijkt uw donker vretend oog mijn open breuk?
rukt Gij, tempeest, mij telkens overhoop, ontvlucht ik razend u?

Waarom? Wilt Gij het kaf eruit? gereinigd, zuiver graan.
Ja, in dat gezwoeg en die misère, toen ik de vlegel voelde.
Uw hand dan, zie, mijn hart won kracht, geluk, wou lachen, juichen.

Juichen om wie dan? de held die uit de hoogte greep, me smeet, vertrapte?
Of ik die hem bevocht? wie dan? of beiden. Die nacht, dat jaar van nu
volslagen duisternis lag ik, ellendeling, te worstelen, o God, met God.

(vertaling josé de poortere)

over het vertalen van literatuur

C.M. Hopkins.

Een vertaling is een tekst die een andere tekst vervangt. Zoals de meeste definities lost ook deze niets op, wel integendeel. Want wanneer vervangt een tekst een andere? Als hij op een analoge manier functioneert. Wat ons dan meteen verlost van de drie eeuwen oude en steeds maar sterieler wordende controverse tussen de zogenaamd 'letterlijke' en de zogenaamd 'vrije' vertaling. Het is bijvoorbeeld nogal duidelijk dat bij het vertalen van grappen een letterlijke vertaling van de pointe helemaal niet op dezelfde (of analoge) manier functioneert als in het origineel: de toehoorder lacht namelijk niet. Er zijn geen letterlijke vertalingen omdat de manier waarop een taal haar semantisch veld opbouwt nooit totaal identiek is met de manier waarop een andere taal dit doet. Bovendien is het ook zo dat de syntactische organisatie van verschillende talen inderdaad verschillend is. Als de kous dus af was met het vervangen van een woord door een ander woord dat er het 'ekwivalent' van is, dan zouden alle letterlijke vertalingen die van een tekst gemaakt worden precies hetzelfde uitzicht moeten vertonen. Een eenvoudige vergelijking van twee letterlijke vertalingen van dezelfde tekst bewijst dat dit niet het geval is. Het verschil wordt nog groter wanneer men letterlijke vertalingen van dezelfde tekst, die in verschillende eeuwen gemaakt zijn, naast elkaar gaat leggen. Er zijn ook geen vrije vertalingen omdat de vertaler altijd tot opdracht heeft op basis van de brontekst een doeltekst te produceren die een analoge functie kan vervullen in een doeltaal en de doelcultuur. Dit betekent duidelijk niet dat de vertaler mag handelen naar goeddunken.

De oude controverse wordt als voorbijgestreefd ervaren van zodra men begint na te denken, niet meer op het niveau van het woord of dat van de zin (wat vooral de linguïstische benaderingen van het vertalen tot voor heel korte tijd krampachtig bleven doen), maar op dat van de tekst als een geheel. Eens men op dit niveau is aangeland is het - eigenlijk wel paradoxaal - zo dat de taak van de vertaler van literatuur waarschijnlijk wel niet zo gecompliceerd is als die van zijn collega die overwegend nietliteraire teksten vertaalt. Dit omdat wij (iets) meer weten over de manier waarop literatuur functioneert dan over de manier waarop een tekst (gelijk welke) 'overkomt' op een lezer ervan.

De literatuur van een land of, om het preciezer te stellen, van een taalgemeenschap of cultuurgemeenschap, is niet monolitisch, hoewel die indruk wel eens wil gewekt worden, vooral dan (en vaak ook onwillekeurig) door het literatuuronderwijs. In feite is de literatuur van een cultuurgemeenschap op een bepaald ogenblik in de tijd een

conglomeraat van sub-literaturen: er is, bijvoorbeeld, die subliteratuur die door de instantie die daar uiteindelijk over beslist: de totaliteit van het lezende publiek, voor 'in' verklaard wordt. Deze subliteratuur 'domineert' op dat ogenblik het hele conglomeraat. Jonge schrijvers die voor het eerst iets willen gepubliceerd zien richten zich ernaar, of zetten zich ertegen af, maar ze kunnen er niet aan voorbij gaan. Deze subliteratuur domineert ondermeer de subliteratuur die zij uit de dominerende positie heeft verdrongen, een paar jaar of een paar decennia voordien. De 'van de troon gestoten' subliteratuur verdwijnt natuurlijk niet van vandaag op morgen. Men blijft ze schrijven en men blijft ze lezen, en misschien, of zelfs waarschijnlijk, is zij vroeg of laat aan een come-back toe, al is het dan ook in een enigszins aangepaste of veranderde vorm. Het conglomeraat literatuur bevat dan natuurlijk nog andere subliteraturen, zoals daar zijn jeugdliteratuur, triviaalliteratuur en dergelijke meer.

Een eerste soort vertaling doet zich voor binnenin het conglomeraat literatuur, zonder dat daar eigenlijk een operatie bij te pas komt die woorden uit een taal door woorden uit een andere vervangt.

Men kan, bijvoorbeeld, een 'klassiek' werk (een andere subliteratuur) tot een 'jeugdboek' omschrijven. Met andere woorden, men neemt een tekst die op een bepaalde manier functioneert binnen een bepaald kader, en probeert die een analoge functie te laten vervullen binnen een kader dat totaal verschillend is. Om dit te kunnen doen zal men de tekst gedeeltelijk, of zelfs geheel moeten veranderen. Woorden als 'verbasteren', 'nivelleren' en dergelijke zijn hier duidelijk niet op hun plaats, omdat men eigenlijk de bedoeling heeft een werk dat normaal niet voor een bepaalde groep zou toegankelijk zijn, voor deze groep toegankelijk te maken. Wanneer men de twee versies, of liever, het origineel en de 'vertaling' met elkaar vergelijkt, kan men natuurlijk wel een en ander afleiden met betrekking tot de houding van een cultuurgemeenschap tegenover een bepaald type tekst: wat 'mag' en 'kan' in een jeugdboek? Want precies daarvan is de schrijver van de jeugdversie uitgegaan. Soms kan het dat hij de reactie van de cultuurgemeenschap verkeerd heeft ingecalculeerd, soms ook beantwoordt zijn versie zo goed aan de verwachtingen dat ze - o ironie - vrijwel opnieuw 'klassiek' wordt - een klassiek jeugdboek dus.

Een analoog soort vertalen zonder dat er woordenboeken aan te pas komen doet zich voor wanneer men vanuit een artistieke discipline (literatuur) in een andere (film) vertaalt, of van literatuur in beeldende kunst, of, wat op dit ogenblik waarschijnlijk het meest voorkomt, van literatuur naar televisie. Een nieuwe ontwikkeling op dit gebied vormt het zogenaamde 'boek van de film', waarbij dan helemaal niet meer bedoeld wordt het boek waarnaar de film gemaakt is, maar wel het boek dat geschreven is *nadat* de film succes heeft geoogst. Een zeer recent voorbeeld van dit verschijnsel is de 'boekversie' van *The Omen*.

En dan is er natuurlijk het soort vertalen waar wel woordenboeken aan te pas komen. Ik heb deze drie soorten bewust op een lijntje gesteld, omdat zij duidelijk maken, in combinatie dan toch, dat het proces in de drie gevallen analoog is. Met andere woorden: dat het woordenboek niet de centrale plaats hoort in te nemen die men het gewoonlijk nog toekent in de meeste discussies over ver-

talen. Als men daar eigenlijk wel over discussiëert, want het is zo dat de literaire vertaling zowel in de literatuur zelf, als in de studie van de literatuur, een positie bekleedt die opvallend veel gelijkenis vertoont met die van de prostituee in onze maatschappij: men maakt er wel gebruik van, maar men spreekt er liefst niet over. Of, om het iets minder cru uit te drukken: Assepoester. De oplettende lezer heeft natuurlijk nu al begrepen dat ik in de vorige zin weer vertaald heb: ik heb een begrip uit een denkcategorie, of althans een begrip dat daar gewoonlijk mee geassociëerd wordt, naar een andere denkcategorie overgebracht. De metafoor, de metonimie, de beeldspraak in het algemeen, de analogie waarvan iedereen zo dikwijls gebruik maakt bij het argumenteren zijn evenveel voorbeelden van vertaling, en nog eens, het woordenboek komt er niet aan te pas.

Wat dan wel? In de eerste plaats de vertaler zelf, die brontekst In doeltekst moet weten te evalueren in verhouding tot hun bronsituatie en hun doelsituatie. Dit betekent dat de vertaler vooral thuis moet zijn in twee culturen, en zeker ook in twee media; dat kunnen twee talen zijn, maar het geval is ook niet denkbeeldig waarin het ene medium wel taal is, maar het andere niet.

De eerste vraag is deze: hoe functioneert (of functioneerde, wanneer het om teksten gaat uit een oudere periode) de brontekst in de bronsituatie. De tweede vraag is: bestaat er een analoge doelsituatie. Soms wel, soms niet. Een van de redenen waarom soms uitstekend vertaalde (althans in de woordenboekdimensie) toneelstukken uit de Griekse oudheid het doodeenvoudig niet doen, is dat er geen analoge situatie bestaat in de doelcultuur. In dat geval kan men proberen een dergelijke situatie te creëren, of men kan ook resoluut van de bronsituatie afstappen en zich totaal richten naar wat de eigen opinie is van de doelsituatie. Als men Hugo Claus heet schrijft men dan een Orestes, bij voorbeeld.

De ware verantwoordelijkheid van de vertaler ligt dus in het juist (of althans zo juist mogelijk) inschatten van de functie van een tekst, niet in het vakkundig hanteren van woordenboeken. Als dat zo was dan zou vertalen inderdaad een kinderspel zijn. Dit is dan ook een van de redenen waarom men geen handleidingen kan opstellen voor het goed en foutvrij vertalen. De problemen liggen telkens weer anders, en de vertaler moet telkens weer een andere oplossing zien te vinden. Algemene regels moeten dus, precies omdat ze zo veel zouden moeten omvatten, inderdaad ‘algemeen’ blijven, d.i. zo vaag dat er verder zeer weinig mee aan te vangen is.

Gelukkig zijn er, voor het vertalen van literaire teksten althans, wel een aantal vooronderstellingen waar men kan van uit gaan. Het is bij voorbeeld duidelijk dat wanneer een dichter bovenaan een gedicht ‘sonnet’ schrijft, of ‘elegie’, of iets dergelijks (ook wanneer het gedicht in kwestie helemaal geen ‘sonnet’ in de traditionele zin, of helemaal geen ditto ‘elegie’ blijkt te zijn) hij of zij de lezer (en dus ook de vertaler) wel in een bepaalde richting wil sturen. Als het gedicht eigenlijk zijn eigen titel tegenspreekt, dan ook is een bepaalde richting aangegeven, namelijk die van de ironie. Deze functies, of ‘verwachtingspatronen’ zijn, tot op zekere hoogte, ‘voorgeprogrammeerd’, en dat zijn ze, in sommige gevallen, zoals de Ilias, al meer dan tweeduizend jaar. De vertaler bevindt zich dus niet helemaal op glad ijs. Op voorwaarde dat hij van de ontwikkeling van literaire genres en vormen op de hoogte is, kan hij zich een oordeel vormen over de functie van een bepaalde tekst dat een hogere graad van waarschijnlijkheid zal bezitten dan het oordeel dat een vertaler van een niet-literaire tekst vroeg of laat voor zich moet uitspreken. Dé knoop ligt wanneer

men moet proberen een tekst een analoge functie te geven in de doelsituatie. Om bij het voorbeeld van het sonnet te blijven: wie schrijft er nu in 's hemelsnaam nog sonnetten? En toch was, voor Shakespeare bijvoorbeeld, het sonnet eens de modevorm bij uitstek. Zou het dan kunnen dat men, door strak aan de vorm vast te houden, - met andere woorden, door de vorm niet te... vertalen - het vertaalde gedicht eenvoudig niet de kans geeft te functioneren op een analoge manier als het origineel? Dit is helaas zeer dikwijls het geval wanneer een filoloog die alleen filoloog is, vertaalt. (Wie herinnert zich niet het doorbrave 'Caesar, een brug geslagen hebbende, trok de Rijn over' type, dat zich duidelijk nooit enige vraag had laten invallen betreffende de functie van de tekst). Vandaar ook dat men, om met enige kans op slagen te vertalen, niet exclusief mag overtuigd zijn van de 'waarde' van een of andere cultuur, want dan zal men er niet meer op uit zijn een klimaat te scheppen, of liever, een context, waarin de twee culturen elkaar op voet van gelijkheid kunnen ontmoeten. Men zal veeleer de ene cultuur naar de andere willen richten. Met andere woorden: dicteren, liefst met het woordenboek in de hand, maar niet vertalen.

En wat gebeurt er dan met elementen in de tekst die niet zonder meer duidelijk zijn voor het doelpubliek? Een voorbeeld dat enige droeve beroemdheid heeft verkregen is dat van de arme Aristofanes, wiens grappen lange tijd zo letterlijk zijn vertaald dat geen mens ze nog begreep, laat staan de kans kreeg om te proberen ze geestig te vinden. In dat geval moet de vertaler het als zijn taak zien op de hoogte te zijn van het 'bevattingsvermogen' - althans in dit soort zaken - van het publiek waarvoor hij schrijft. Wie Athene hoort zal daarbij wel aan een stad die symbool is voor een hele beschaving, of aan een godin denken, of de twee, en dan maakt de contekst het verder wel uit. Maar of een dergelijke reactie ook verondersteld mag worden ten aanzien van de naam van obscuur filozoof X? In dat geval moet obscuur filozoof X, alle filologen ten spijt, 'vertaald' worden, d.i. vervangen door een analogon dat wel in de doelsituatie functioneert.

De vertaler als barometer, dus, in plaats van de vertaler als boekenworm of semantische wisselautomaat. Precies, en precies in het feit dat hij of zij als barometer voor een cultuur moet optreden ligt ook de garantie van die cultuur tegen 'slechte' vertalingen, d.i. vertalingen die niet functioneren. Een vertaling die het 'niet doet', op de boekenmarkt, in het tijdschrift of op het toneel, is een vertaling die niet 'goed' is. En er zijn zowel 'letterlijke' als 'vrije' vertalingen die het niet doen. Dus daar zal het niet aan liggen.

De vertaler krijgt niet, zoals men zou kunnen opwerpen, indien men deze visie verkeerd interpreteert, een soort toelating om de buitenlandse literatuur tot zijn beeld en gelijkenis te herscheppen. Hij moet het product wel ter beoordeling aanbieden, en de beoordelaar is, ten slotte, de cultuurgemeenschap waaraan hij zijn product voorstelt. Ook in dat opzicht is de vertaler een barometer: hij moet op de hoogte zijn van die buitenlandse producten die een verrijking, of een bron van inspiratie zouden kunnen zijn voor het eigen produceren, d.i. het produceren binnen de eigen cultuurgemeenschap. Dit houdt ook in dat er geen 'definitieve' vertalingen bestaan, wel stadia in het functioneel maken van een tekst in de doelcultuur. De vertaler uit het Russisch kan, bij voorbeeld, nu al veel meer 'gekend' veronderstellen dan de vertaler uit het Chinees. Waarom? Eenvoudig omdat hij, binnen onze cultuurgemeenschap, meer voorgangers heeft gehad. Zijn eerste voorgangers hebben het Russisch, of beter, de Russische toestanden, sterk moeten 'naturalizeren' omdat de tekst anders niet begrijpelijk zou zijn. Dit is, om het even te caricaturizeren en zodoende meer klaarheid te scheppen, het stadium van de 'boršt, dat is dikke soep'

vertaling. Er komt wel een ogenblik waarop een volgende vertaler, precies vanuit zijn barometer functie, gaat zeggen: '"boršt" alleen kan ook wel, denk ik'.

Wat er dan weer op wijst - en dan zijn we bijna rond - dat 'vertaling' eigenlijk geen individueel proces is. Er zijn, eigenlijk, geen vertalers. Er zijn wel mensen die proberen, zo goed en zo kwaad als het gaat, te bemiddelen tussen twee culturen. Het eigenlijke 'vertaalwerk' wordt door de leden van die twee cultuurgemeenschappen gedaan - of niet gedaan. De vertaling, de vertaalde tekst, is een uitnodiging, maar uitnodigingen kan men ook afslaan, om allerlei redenen. Maar wie een uitnodiging tot vertalen afslaat doet dat zeer dikwijls vanuit een intern onbehagen, of een soort defensieve arrogantie, net zoals men ook een uitnodiging tot het vertalen van een ander mens kan afslaan om dezelfde redenen. Want ten slotte vertalen wij elkaar de hele tijd, ook al spreken wij dezelfde taal. We proberen te bemiddelen tussen onze vooronderstellingen en die van een ander. Het is natuurlijk niet makkelijk. Je hebt er meestal geen woordenboek voor nodig. Je blijft er wel mens van.

André Lefevere
Universiteit Antwerpen, UIA.

wij huldigen / wij gedenken

Willy Balyon
Prijs tijdschrift Appel

Mevrouw Maria Helena Wilhelmina Balyon-Noorland werd te 's-Gravenhage geboren op 10 juli 1927. In oktober 1975 verscheen een map gedichten met linosneden van Gène Eggen in een kleine oplage in luxe uitgave. Haar eigenlijk debuut ‘Signalen van mensen wil ik U geven’ (1977) verscheen bij de uitgeverij Inter-Limburg te Heerlen/Hasselt. Het gedicht ‘ik zocht uw horizont’ uit deze bundel werd bekroond met de prijs van het tijdschrift Appel dat in ‘Vlaanderen’ regelmatig wordt gepresenteerd aan onze lezers. Op 27 maart werd in de stadsschouwburg te Heerlen een literaire middag gehouden met de medewerking van de Vereniging van Limburgse Auteurs (VLA) bij de voorstelling van haar bundel. In het Limburgs Dagblad schreef Paul Haimon: ‘De beelden zijn eenvoudig helder, meestal uit de natuur getransporteerd naar het eigen leven van het gedicht. Het ritme, zichtbaar gemaakt in de opmaak van de versregel is van binnen-uit beluisterd.’ (25-10-1975) Bij de poëzieprijsvraag van het tijdschrift Schuim treffen we haar naam weer aan bij de geselecteerde gedichten in de reeds verschenen bloemlezing op blz. 24 met het gedicht ‘als een uitloper’.

Herinneren we eraan dat er voor deze wedstrijd meer dan 800 inzendingen waren, waarvan er uit een selectie van 76 dan nog eens 29 gedichten werden gekozen voor de bloemlezing. We citeren het bekroonde gedicht:

Ik zocht uw horizont
maar als ik u benader
wijken de grenzen

bij elk herkenningspunt
sloeg ik een witte paal
of hees een vlag

ik dwaalde
in uw ruimte rond
keerde terug
tot waar ik overzag

het enige
dat ik hervond
waren de tekens
door mij aangebracht

We vermelden ten slotte haar adres:
Bethlehemstraat 11 Heerlen (Nl.)
tel. (045) 41 38 01

Rik Bourguignon 75

Rik Bourguignon is een unieke figuur in de Vlaamse schilderkunst: hij schildert bijna uitsluitend de Noordzee

en hij vindt telkens nieuwe en verrassende structuren en tintelende kleurschakeringen om uitdrukking te geven aan zijn inspiratie.

Hij stamt uit Geraardsbergen, waar hij in 1902 geboren werd. Zijn vader was kunstsmid en zijn moeder gaf blijk van een zuiver kunstgevoel in het spinnen van ragfijne kant. In dit artistieke milieu groeide Rik Bourguignon op tot een fijngevoelige knaap, die reeds vroeg belangstelling aan de dag legde voor literatuur en schilderkunst. Reeds op achttienjarige leeftijd greep hij naar het penseel. Hij schilderde toen pittoreske landschappen, rustieke straatjes en stoere kerktorens, waarin een uitbundig gevoel voor contrasterende kleuren tot uitdrukking kwam. Enkele akwarellen uit die tijd, die hij met eerbied bewaart, getuigden echter reeds van een eigen indringende visie en een harmonische zin voor kleur en compositie.

Rik Bourguignon aanvaardde een betrekking in de hoofdstad, waar hij een nieuwe en boeiende wereld ontdekte. Hij was nauwelijks twintig jaar oud, bezocht tentoonstellingen en musea en werd medewerker van Jan Boon, die tijdens de grote bloeiperiode van het Vlaamse Volkstoneel van 1923 tot 1926, de leiding had van dit gezelschap. Nadien deed Rik Bourguignon artistieke studies te Antwerpen, Brussel en Bremen en werkte lang samen met Servais Detilleux, Jef Leempoels, Jean Delville, Alfred Bastien en beeldhouwer Bija.

Na deze bloeiende leerjaren had Rik Bourguignon eindelijk zijn eigen weg gevonden. Hij bewonderde de oude meesters, voor wier werk hij nog altijd een grote waardering aan de dag legt. Hij schreef technologische studies en was gedurende dertig jaar voorzitter van de ‘Coopérative Artistique’ waar hij met ontelbare kunstenaars in aanraking kwam. Al had hij reeds in de jaren dertig gewaardeerde tentoonstellingen gehouden, slechts zeldzaam waren de doeken die in deze drukke periode ontstonden. Zijn beste werken zou hij slechts schilderen na een zware schok die hem maandenlang neerdrukte. Het verlies van zijn vrouw, die hij vereerde, werd voor hem een nieuw vertrekpunt. De kunst kreeg voor hem een diepere zin. Betekende zij enerzijds het afreageren van een somber levensgevoel, anderdeels zou zij de ontdekking worden van een sombere wereld, waarin hij weer kon ‘leven’. De Noordzee zou voortaan het enige thema van zijn schilderkunst worden. Het schilderen van de zee werd voor hem een ontvluchtingspoging, maar die ontvluchtingspoging zou voor hen, die de diepere achtergrond ervan kennen, een bron van bezinning worden. Niets is zo fascinerend als de zee, niets is zo eindeloos, zo afwisselend, zo onrustig, zo sereen. In haar ontelbare facetten betekent zij voor ons telkens weer opnieuw een openbaring. Men kan haar niet zonder ontroering aanschouwen. Het zou de moeite lonen na te gaan op welke wijze onze Vlaamse schilders de zee ‘doorheen hun eigen temperament’ hebben uitgebeeld.

In de schilderkunst van Rik Bourguignon is de zee de weerspiegeling van de immer wisselende voortzetting van Gods schepping. Maar zij is, in zijn dichterlijke verbeelding, nog veel meer dan dat: zij is de bron van het leven en tevens de immer in beweging zijnde kracht, die uiteindelijk uitvloeit in de eeuwigheid. En hierin ligt juist de grandioze betekenis van zijn doeken: zij zijn de uitdrukking van onze onrust, maar ook vooral van ons verlangen naar zuiverheid en eeuwige blijdschap. Met zuivere blauwe of grijze tinten en met hier en daar de rode flarden van onze

levensangst, brengt Rik Bourguignon ons de boodschap van onze aardse verbondenheid, maar ook van onze uiteindelijke bestemming. Zijn werk is de vrucht van een hoge geestelijke bezinning. Maar bovendien getuigt het van een harmonisch kleurengevoel, van een met kunstzin aangebrachte vlakverdeling en van een sterke technische beheersing van het steeds terugkerend thema: de Noordzee in al haar wonderbare schakeringen. Door aan dit thema een diep menselijke inhoud te geven, behoort het werk van Rik Bourguignon tot de zuivere en waarachtige schilderkunst, die ons nog lang zal blijven boeien en ontroeren.

Pieter G. Buckinx.

Paul De Bruyne Prov. prijs kunstambachten 1976 O.-VI.

Paul vertelt niet veel over zijn werk. Heeft argwaan voor kunstenaars die alles moeten uitleggen. Hij doet ‘zijn ambacht’. Daarom zal hij ondermeer bewijzen dat het ambachtelijk ‘draaien’ ook opgetrokken kan worden tot de zone van creatief werk en kunst.

Paul dwingt de materie niet verder dan de materie verdraagt. Hij verslijt ze niet tot het soort voze estetiek van supergepolijste sierdingetjes, en laat het ook niet uitsluitend bij het toevallige van kleiplooien, duimwrongen of denkflitsen.

Een hele tijd al heeft hij zijn aandacht open voor het mondiaal museum. Kent Etrusken en Inkas, Assyrische bas-reliëfs, indianentotems en de maanogen der romaanse beelden. Wat thans uit zijn handen en oven komt zijn ‘dingen’ van alle tijden en alle landen: episch in geweld of rust. In deze zin is hij, gelukkig, niet te ‘klasseren’. (‘Wat is stijl?’ zei Zadkine al).

Een bezoek aan Nepal werkte voor hem als een geestelijke afzondering. Het heeft zijn kunst niet beïnvloed zoals men gemeenlijk zou zeggen. Wel heeft het in hem de eigen archetypale groei verzuiverd laten aanzwellen. Neem bv. DIKPALA (= wereldwachters). De typische haarknotten van de Simikotmannen, de shivaïstische lingastenen, de stupatorens van Patan en Bodnath en de zo karakteristieke chörtens, worden niet zo maar gekalkeerd of overgedaan. Neen, hij voegt ze hier samen tot nieuwe stukken, geheimzinnig en sakraal, tijdloos groot.

Het is een gemakkelijke gewoonte bij kunstkritiek naar de zogenaamde achtergronden van de kunstenaar te peilen. Men wil per se zijn karakter uit zijn werk halen, enz. Grote woorden ruisen... De Bruyne is een te gaaf man om zo iets au serieux te nemen. Hij werkt. En het gaat immer naar diepere geladenheid. Woont te Gent, Guido Gezellestraat 56. Is leraar aan Sinte-Barbaracollege te Gent en Sint-Lukasinstituut en Academie te Oudenaarde.

Luk Craye s.l.

Piet Dekelver 70

Piet Dekelver werd geboren te Antwerpen op 5 april 1907. Hij was in de jaren twintig (1925-26) een entoesiast studentenleider (Voorzitter A.K.V.S., Gewest Antwerpen). Hij kreeg les van declamator Modest Lauwerijs en was zeer vlug bedrijvig bij het toneel. Bitter jong was hij medestichter van het 'Katholiek Toneelgezelschap Gheon' (o.l.v. Odiel Daem) dat aan verschillende landjuweelwedstrijden deelnam. In 1933 tijdens het landjuweeltornool te Oostende behaalde hij een diploma van verdienstelijk acteur. Hij maakte deel uit van het 'Kunstgezelschap POGEN' (leider: Jan Stalmans) waarmede hij zeven jaar lang als declamator het Vlaamse land doorkruiste. Hij trad veelvuldig op tijdens poëziedagen ingericht door dichter Paster Basiel De Craene, eerst te Bachte-Maria-Leerne, daarna te Merendree. Hij kwam, voor de eerste maal, op 9 november 1930 voor de micro van de Radio-Omroep, trad verder af en toe op totdat hij in 1936 assistentomroeper, declamator en acteur luisterspelen werd bij de K(atholieke) V(laamsche) R(adio) O(mroep).

Hij verwierf grote populariteit als 'Oom Piet' van de K.V.R.O.-jeugduitzendingen en werd algemeen secretaris van de 'Katholieke Vlaamse Radio Vereniging'. Na de tweede wereldoorlog ging hij wederom toneelpaden bewandelen en

wel als gastacteur (van 1946 af) bij het 'Reizend Volkstheater' waar hij bovendien van 1952 tot 1957 de 'full-time' taak van secretaris waarnam. Na 1957 bleef hij als gastacteur bij het R.V.T. en werd uiteindelijk zaakvoerder van de 'Vrienden van het R.V.T.'. Op 1 mei 1972 werd hem door het gemeentebestuur van Berchem, waar hij intussen zijn vroegere functie als bediende weer had opgenomen, de titel van ere-redacteur verleend bij het bevolkingsbureau. Talrijk zullen zij zijn die bij het zien van bovenstaande foto van 'Oom Piet met de pijp' zich deze hartelijke man en grote kindervriend uit hun jeugdjaren herinneren. Dat hij ook een talentrijk toneelman was, wisten zij misschien niet. Ook niet dat hij gedurende vijf jaar mijn onvervangbaar R.V.T.-secretaris is geweest en bovendien nog tot op heden mijn wijze raadsman en trouwe vriend: 18 karaat. Hij moge dit nog lang in goede gezondheid blijven.

Rik Jacobs

Monda De Munck
Internationale prijsvraag voor korte verhalen.

Vermits elke vergelijking toch mank gaat, permitteer ik mij een wat buitenissige en stel ik dat Monda de Munck iets gemeens heeft - altijd mutatis mutandis - met de twee Vlaamse wielergloriën wier naam ook met een M begint: als zij (alle drie) per se een wedstrijd willen winnen, dan winnen zij die ook. Voor Monda de Munck was het nu wel 21 jaar geleden dat zij nog een literaire prijs wegkaapte, maar in deze

prijsioze tijdspanne heeft zij dan toch 8 kinderen ‘gewonnen’, wat beslist een bekroond moederschap mag heten.

Zij is er vroeg mee begonnen: pas 22 jaar oud wint zij de Prijs van de 7 Limburgse Mijnen met de novelle ‘Marienni’ en twee jaar later verovert haar novelle de Prijs van de Nieuwe Gemeenschap. In de romanprijsvraag 1947 van het Davidsfonds krijgt zij ‘slechts’ een onderscheiding voor haar inzending ‘De vrouwen van Dalvajoes’, maar wellicht heeft zij met deze, haar eerste roman de meest verheugende score gemaakt. Aan vrouwelijke auteurs was Vlaanderen op dat ogenblik niet zo rijk en ineens gooit daar een jonge, nog bijna onbekende Limburgse schrijfster een roman op de boekenmarkt die de tongen doet spreken en de pennen schrijven. Het boek is meteen een topper! Voorzichtige critici gewagen nog van een misschien eenmalige, uitzonderlijke prestatie, zoals dat nog gebeurt met eerstelingen. Maar Monda de Munck meent het zo niet. In 1950 bevestigt zij haar talent door zich tweede te plaatsen in de internationale prijsvraag voor short

story met haar novelle ‘De vrouw met de lamp’ en publiceert zij in het DF haar tweede roman: ‘Mattie’. Amper een jaar wacht zij om de Vliebergh-prijs van het DF te winnen met ‘Dit is het paradijs’. In 1954 besluit zij haar overrompelende intrede in de literatuur met de prijs te winnen voor de ‘blijmoedige roman’ (Thymfonds, Nederland): ‘Maar zij hadden voeten’. Dan vindt Monda de Munck het even welletjes. Tot 21 jaar later het jaar voor de vrouw komt, dat aanleiding geeft tot een novellenprijskamp. Monda de Munck schrijft ‘De rechtvaardige rechters’ en... wordt bekroond. Waarmee ze aan haar zevende onderscheiding toe is, - een palmares dat bewondering afdwingt, zoals haar gehele literaire werk en niet minder zijzelf, óók om andere dan literaire motieven.

Clem de Ridder

Lode de Roey 80

Het is 'n lust samen met hem het pak van zijn schilderijen als het ware te doorbladeren. Lode doet dat volstrekt zwijgend. Zijn wérk spreekt. Elk schilderij wordt 'n verrassing. Want schilderen kàn hij. Schilderen moet voor hem gans zijn leven geweest zijn, zijn mooie leven. Toch is het niet zoals 'n kalm waterke voorbij 'n oever gestroomd. Als kunstleider bij de Deurnse Artiesten durfde hij destijds van zich afspreken. Hij bleef altijd zichzelf, ook toen hij met zijn werk voor het publiek verscheen. Eenmaal dat zijn werk uit de natuur werd geboren, is het voor hem 'n dringende boodschap geworden, die hij aan de mensen wilde uitdragen, reeds toen hij o.a. met Pol Ceulemans in de natuur 'n overweldigende liefde voor Gods rijke schepping ging opdoen. Alles heeft Lode in zich opgenomen, maar ook àlles. Hij moet thans maar aan 'n mooie boom denken, en dadelijk komt er 'n heerlijk landschap als 'n kroon omheen liggen. En wat zijn zijn kleuren mild en zijn schakeringen delikaat. En wat is zijn spel met het licht 'n lust. Schreef niet iemand over hem - wie zou zo iets vergeten? - dat hij schildert met lichtgevende verf?... Van Scheldezichten tot bossen en heide, van landschappen tot oude gebouwen, van de Kempen tot Vlaanderen, van het Rivierenhof tot in Kasterlee en zijn Hoge Mouw, de plaats komt er niet op aan, overal vindt zijn romantische geest zijn inspiratie. Weet u dat zijn eerste werken stillevens waren, onder de invloed van Fr. Mortelmans, die hem in de Akademie van Berchem deed belanden, terwijl ‘Ceulemans mij mee naar de Kalmthoutse heide nam, waar ik als stadsmus overweldigd werd door de grootsheid, de eenvoud en het licht van

dit landschap,' zoals hijzelf eenmaal aan mij schreef, 'indruk die mij steeds is bijgebleven en op slag liep ik naar het landschap over.' Zonder haar slaaf te willen zijn, heeft hij haar als basis van zijn kunst genomen. Zijn tijd van experimenteren is al lang voorbij. Hij wil bij het veroverde blijven. Ten andere, werk van hem is in gans ons land te vinden, evenals in Engeland, Duitsland, de U.S.A. en in het voormalige Congo.

Jos van Rooy

Jan Flameng 60

Deze leraar kunstgeschiedenis te Turnhout in 't Atheneum en 't H. Graf begon zijn kunstenaarsloopbaan met decoratie. De overgang naar de Antwerpse Akademie en het Hoger Instituut had dus niets verbazends in zich. Het betekent alleen dat hij een bijzonder talent had. En ook dat hij hogerop wilde. Hij verlangde naar leraars en hij kreeg er veel. Het eigenaardigste was dat hij daarna zoveel mogelijk van leraar veranderde. Ja, hij trachtte ze zo gauw mogelijk te vergeten. Jan is nl. 'n zelfstandige natuur, zoals de meeste mensen die zich respecteren, en in zijn ziel is hij zelfs 'n eenzaat. En toch heeft hij 'n schat van vrienden in de hoofdstad van de Kempen en daarbuiten. Opsomer, Cauwenbergs, Creyten, Zarina, Jos Hendrickx, e.a. waren zijn leermeesters. Vooral van deze laatste hield hij. Beiden waren zij verliefd op de natuur en op het leven. Daarbij waren zij beiden perfectionist. Het eigenaardige van onze gehuldigde schilder is dat hij een werk opzet, om het verder in tijd en ruimte te laten groeien. Het is best mogelijk dat hij aanvankelijk niet gans weet in welke richting, maar gelijkmatig en ook gevoelsmatig geraakt het doek in evenwichtigheid van vormen en heerlijkheid van kleuren gevuld tot iets wat de toeschouwer verblijdt. In elk geval het werk is steeds bezienswaard, laat het nu figuratief of non-figuratief uitvallen. Er wordt toch steeds die lichtgevende ruimte geschapen achter de figuren en voorwerpen, die de ogen van de kijker aantrekken en geluk uitstralen, ook al is Jan niet zo'n verstokte optimist als zijn mysterieuze tinten het zouden doen vermoeden. Soms schijnen het wel Spielereien, als van 'n mens die door het licht tot in zijn diepste wezen is betoverd geworden. Daarbij straalt er een bijzondere directheid uit zijn werk. Zijn landschap wordt onmiddellijk iets van hemzelf. Het is de maker zelf. Het is zijn binnenste buiten gekeerde gevoel. In die zin wendt hij zijn drie technieken aan, die hij volledig onder de knie heeft, en waarvan hij de geheimen doorgrondt. Hij kan zich in olieverf, in akwarel en in gravuur even adekwaat uitspreken. Hij vreest overigens de moeilijkheid niet en hij houdt helemaal niet van het toeval in

zijn werk. Hij zoekt steeds naar de moeilijkheid, om daarna het probleem op te lossen.
Denk maar niet dat hij nooit twijfels kent. Uit de twijfel, zegt hij,

wordt dikwijls nog het beste werk geboren. En als u soms 'n olieverfschilderij onder het oog valt, die door zijn lichtdoordesemde kleuren aan 'n akwarel doet denken; dan is die van Jan Flameng. Ad multos annos, Jan!

Jos van Rooy

Ward Hermans 80

Geboren te Turnhout op 6 februari 1897 is deze verwoede polemist naar zijn eigen woord een veelomstreden figuur; hoe meer omstreden, hoe groter eer, want hoe minder medeplichtigheid aan de teleurgang en de vernietiging van ons Volk in deze tegennatuurlijke Staat, meent hij in de traditie van het romantisch flamingantisme.

N.a.v. zijn tachtigste verjaardag wordt door Orion-Heimreiter zijn ‘Socratische Gesprekken’ in het Duits uitgegeven. Hermans

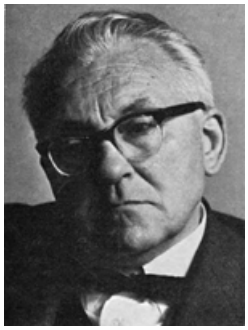

heeft het boek opgedragen aan Rudolf Hess om hem te danken voor zijn tussenkomst ten voordele van Vlaamse krijgsgevangenen in 1940. In ‘Deutsche Wochen-Zeitung’ schreef Ilse-Carola Salm op 6 februari: ‘Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, was Ward Hermans juist zeventien jaar oud en, als zovele andere Vlamingen, nam hij vrijwillig dienst in het Belgisch leger. Zij allen hoopten, door hun inzet voor de Belgische Staat, dat deze nu van zijn kant eindelijk de betrachtingen van de Vlamingen voor het gebruik van de eigen taal en de zorg voor de eigen kultuur zou erkennen. De ontgoocheling was onmetelijk groot.’ In zijn recent boek ‘Hitler en Belgique’ schat Jacques de Launay het aantal krijgsgevangen Vlamingen op meer dan 79.000! Na tien jaar en zes maanden werd Ward Hermans zelf vrijgelaten na de oorlog... door de Belgische Staat.

Het spreekt vanzelf dat ons tijdschrift en het CVKV Ward Hermans willen huldigen om zoveel trouw en om wat hij op zijn wijze voor ons volk wist te veroveren. In zijn gedicht ‘Aan de naamlozen’ schrijft hij:

Vlaand'ren, Vlaand'ren, zoveel is geleden: kerker en broodroof, kogel en dolk; niets is verloren waar om gestreden dank zij het offer van 't Naamloze Volk.

Emiel Janssen s.j. 80

Hoe veelvuldig en uiteenlopend de werkzaamheid, de publicaties en de contacten van de tachtigjarige jezuïet Emiel Janssen ook zijn geweest, ik zou hier vooral willen huldigen de diepe eenheid van het werk en de mens. Niet alleen omdat er één lijn loopt door heel dit leven. Maar vooral omdat het gedreven werd door de zorg om waarden bijeen te houden, die al te gemakkelijk los van elkaar of zelfs in tegenstelling tot elkaar worden gezien en beleefd.

Om te beginnen: de eenheid van het humane en het christelijke. Het is altijd de zorg geweest van de schrijver, de opvoeder en de raadsman, dat het geloof zich zou uitdrukken, incarneren in het culturele; anders zou het er zijn vitaliteit, zijn 'werkzaamheid' bij inschieten. En het louter humane anderzijds zou, afgesneden van zijn godsdienstige wortels, aan het laatste en diepste van de mens voorbijgaan. Typerend hiervoor is de titel van de in 1951 uitgegeven brochure: 'Naar een godsdienstigliteraire vernieuwing!' Dat moet het ook geweest zijn wat hem in Gezelle boeide en blijft boeien (vanaf 'Zoo dichte en zoo doe 'k' in 1939 tot het bekroonde 'Gezelles wonderjaar 1958' in 1976): de uiteindelijk niet geslaagde, maar doorwerkende droom van een 'christenvlaamse dichterschool'. De dubbele eenheid - van het vlaamse en het christelijke, van een mystiek en een artisticiteit - die in die formulering besloten ligt: dat boeit hem. Om het bevorderen van diezelfde eenheid ging het hem in zijn

eigen creatief-literair werk en zijn essayistisch oeuvre (waarin een studie over Streuvels, in 1951 gepubliceerd, een ereplaats inneemt), maar ook in zijn pedagogisch werk (de bloemlezing 'Zuid en Noord'), in zijn direct-religieuze werking (neergeschreven in vele bezinningsteksten - maar hier moeten ook zijn talloze gesprekken met jongere ordebroeders vermeld worden) en in zijn vele contacten (vriendschappen eigenlijk) met schrijvers en schilders.

Aan die visie is E. Janssen trouw gebleven. Trouw is één woord om hem te karakteriseren: wat menselijk en religieus waardevol is, mag niet vergooid worden. Maar daar moet een tweede woord bijkomen: openheid. Hij heeft de grote kentering van de voorbije jaren in kerk en wereld meegemaakt. Hij heeft die verandering niet alleen maar ondergaan en zeker niet bestreden. Hij heeft ze meegemáákt. Voortdurend getuigend voor het wezenlijke en waarschuwend voor vervlakking, hield hij nooit star vast aan voorbije vormen. Omdat hij openstaat voor al het menselijke, wil hij juist dat menselijke-van-nu vitaliseren door een levensnoodzakelijke 'mystieke' Injectie. Ook hier de eenheid dus van trouw en openheid. Als een hulde moet uitlopen op een wens, dan deze: dat Emiel Janssen deze eenheid nog voor velen vruchtbaar mag maken door zijn gerijpt woord.

Frans Cromphout s.j.

Tine Janssens
Eremedaille Sabam

Tine Janssens, de gekende schrijfster uit Begijnendijk, vierde onlangs haar 75ste verjaardag. Niettegenstaande haar beroep van onderwijzeres en een gezin van vier kinderen, schreef ze ongemeen veel, van kindergedichten tot een twintigtal toneelstukken en operetten. Haar eerste toneelstuk schreef ze in 1923; ‘Zusters’ kende niet minder dan 400 opvoeringen in ons land en beleefde reeds een 5e druk. Het werk werd eveneens in het Frans vertaald. Samen met haar man, Meester Fik Van Rompuy trad Tine zelf op in operetten o.m. van haar hand: ‘Meikoningin’ en ‘Kempense harten’. Het eerste werd in het Zuidafrikaans vertaald en opgevoerd. Verder ‘'t Weeuwtje van de opera’ en ‘Nobelwitje’. Samen met Armand Preud'homme ontstond na de oorlog ‘Bengel’, dat veel sukses kende. Het overlijden van haar echtgenoot trof haar zeer en jarenlang heeft zij niet meer geschreven. Doch ‘het bloed kruipt waar het niet kan gaan’ zodat zij in '68 weer de pen opnam en o.m. ‘Haar schonere Kerst’ en ‘Bramen voor de bruid’ schreef. In '72 schreef zij nog een operette ‘Toen de druiven rijpten’.

Wegens haar grote verdienste ontving zij

zo pas uit de handen van de Heer Hendrik Caspeele, Ere-directeur van de Koninklijke Stadsopera van Gent en gewezen Beheerder van Sabam (Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers) de eremedaille en erediploma dezer vereniging. We wensen deze schrijfster dan ook een hartelijk proficiat en nog vele jaren van een vruchtbaar auteurschap!

Emiel van der Donck Jubilaris

Verleden jaar werd n.a.v. het 40-jarig bestaan van de Vereniging van Limburgse Schrijvers, waarvan hij medestichter is, door deze groep hulde gebracht aan Kan. E. van der Donck, die zijn 50-jarig priester jubileum vierde. Voor het C.V.K.V. is deze eminente Limburger geen onbekende. Men herinnert zich nog dankbaar de indrukwekkende eucharistieviering, die hij leidde op onze statutaire vergadering van 1970 in de zolderzaal van het Koetshuis te Bokrijk en zijn medewerking in verscheidene omstandigheden vooral op het gebied van de kerkelijke kunst. Deze Maaseikenaar (^{o} 25.3.1902) studeerde er bij de kruisheren en nadien te St.-Truiden en Luik en tenslotte germaanse aan de K.U.L. Hij was opeenvolgend leraar te St.-Roch, kapelaan te St.-Hubrechts-Lille en te Hasselt, pastoor te Berbroek en Waterschei en tenslotte verantwoordelijke voor de Lit. Actie in Limburg.

Een veelzijdig kunstenaar: hij musiceert en componeert, tekent en boetseert, maar heeft zich vooral op het gebied van de literatuur en de kunstgeschiedenis bewogen. Hij schreef toneel (‘Laat berouw’, ‘De zware dagen van boer Leenders’, ‘Petrus' zonde’, ‘Sober’, ‘Paulus' bekering’, ‘Kerstspel’, ‘De leeuw van Vlaanderen’, hij was trouwens herhaaldelijk een knap regisseur), novellen (o.a. ‘Bert, een dorpsprofeet’) en een lange reeks boeken en artikels in verband vooral met liturgie, waarbij hij herhaaldelijk de kunsthistorie beoefent in de geest van zijn grote vriend Prof. van der Meer (o.a. ‘Vernieuwde liturgie en kerkgebouw’, ‘De krypte in de vroegmiddeleeuwse kerk’, ‘Geschiedenis van het kerkgebouw’). Zijn grote eruditie wist hij niet alleen in dienst te stellen van de Commissie voor Monumenten en de Bisschoppelijke kerkenbouwcommissie, die hij beide in Limburg voorzat, maar ook van het publiek door een grote reeks causerieën over literaire (‘Vondel’, ‘Gezelle’, ‘H. Thans’) en kunsthistorische onderwerpen, die dikwijls aanleiding werden voor publicatie. Als priester heeft hij er zich immers steeds principieel toe verbonden geen literaire, wetenschappelijke of artistieke lauweren

na te streven, maar zijn enorme werkkracht en zijn groot talent uitsluitend voor God en volk in te zetten. Zijn betekenis voor Limburg en het Vlaamse volk is dan ook zeer groot en men is er hem dankbaar voor.

Ad Multos Annos, Kanunnik!

(Adres: Kempischesteenweg 410, 3500 Hasselt)

Albert Smeets

In Memoriam Jan Custers

Op 31 januari 1976 overleed te Hasselt de dichter en musicus Jan Custers. Hij was geboren te Overpelt op 29 april 1911, studeerde aan het St.-Hubertuscollege te Neerpelt en trok daarna naar de Philipsfabrieken te Eindhoven om tenslotte na een paar jaar te Neerpelt bankbediende te worden. Hij herneemt de studie en behaalt te Leuven het diploma van sociaal assistent. Daarna wordt hij opvolger van Gust Cool als syndicaal propagandist in de Beringse mijnstreek, zodat hij o.m. de eerste mijnstaking te Zolder leidt. Na de oorlog wordt hij administratief hoofd voor Limburg van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering en vestigt zich te Hasselt.

Hubert Leynen haalde hem binnen in ‘Het belang van Limburg’ voor het schrijven van cursiefjes, wat hij vijfentwintig jaar lang met succes doet, een vorm van literatuur waarin ook de Limburgers Jos Ghysen en Louis Verbeeck zich hebben onderscheiden. Bert Leysen geeft hem opdrachten in Radio Limburg voor hoorspelen, montages, later tv-spelen. Tussendoor krijgt hij naam als scriptschrijver en liedtekstauteur, ten behoeve van zangers als Miel Cools en componisten als Preud'homme en Armand Beliën. Met deze laatste maakte hij een tv-mis, drie musicals en een aantal langspeelplaten, met liederen die thans alom gekend zijn en vooral in het onderwijs druk gebruikt worden. De platen ‘Begroet iedere dag’ (Preud'homme) en ‘Ik zie nog de hei’ (Frans Deckers) zijn eveneens op teksten van Jan Custers gecomponeerd geworden. Voor de Heivinken schreef hij de kinderoperette ‘De Madonna der bergen’.

Ook prozawerk van hem verscheen in boekvorm, zoals het verhaal ‘Jambo Watamu’, ontstaan na een verblijf in Kenya, evenals de poëziebundel ‘Amalgaam’.

Trudo Hoewaer, sekretaris van de Limburgse Schrijvers, karakteriseert terecht Jan Custers als een trouw, joviaal en gedienstig mens, een rechtschapen en eerlijk man, een oprechte vriend, die het hart op de tong had. Dat zullen de redactieleden van ‘Vlaanderen’ kunnen bevestigen, bij wie hij, weinige maanden voor zijn overlijden, de belangen van componisten en tekstschrijvers was komen verdedigen. Een figuur,

waarvan de verdwijning in Limburg als een groot verlies wordt aangevoeld. Revelerend voor hem is het gedicht dat hij schreef voor ons speciaal nummer ‘Hedendaagse religleuze kunst in Vlaanderen’ (aug. 1968):

Ik heb het bidden haast verleerd.
Het kind in mij is lang gestorven,
Och neen, m'n hart is niet verdorven,
maar hard geworden en verweerd.

Ik heb verbittering gekend.
Ik kon niet buigen onder slagen.
Ik vroeg om uitzicht aan de dagen.
Er is geen wee waaraan men went.

U zijt de Moeder van het Leed.
Laat mij het leed een tijd vergeten.
Als in een jeugd, heel lang geleden,
mijn eigen moeder altijd deed.

Albert Smeets

In Memoriam
Lodewijk De Vocht

Ons illuster medelid werd op 21.9.1887 te Antwerpen geboren en zeer graag hadden we zijn negentigste verjaardag gevierd, zoals we het vóór vijf jaar met zijn 85e deden. God heeft het helaas niet gewild. Hij ging van ons heen, vóór enkele dagen, toen zijn leven volgens de hemel zijn vervulling gekregen had. En toch zullen wij en zijn volk hem missen. Veel herinneringen verbinden ons met hem. Steeds zullen wij hem gedenken als de oprichter en de leider gedurende 50 jaar van zijn ‘Chorale Caecilia’. Eens, in 1899, ontdekte Emiel Wambach hem, toen hij op 'n zomeravond te Antwerpen door de oude stad wandelde. Toen had de providentiële ontmoeting plaats, waardoor de kleine Lode als zanger in de kathedraal terecht kwam en er zijn eerste muzikale opleiding kreeg. Heeft Wambach er dan ook niet voor gezorgd dat de volksjongen De Vocht in het Conservatorium terecht kwam, waar hij viool en piano studeerde en hij 'n Mortelmans voor zijn compositorische opleiding kreeg? Vroeg begaafd was hij, die reeds op 15-jarige leeftijd begon te componeren, toen hij als violist en solist ingeschakeld werd in de ‘Nieuwe Concerten’ te Antwerpen. Onder impuls van Constance Teichman, ontstond dan zijn ‘Chorale Caecilia’ in 1915, waarmee hij in 1921 een groot Beethovenconcert organiseerde. In 1923 begon De Vocht dan met zijn jaarlijkse uitvoeringen in de Goede Week van de Mattheüspassle, iets wat hij vijfenveertig jaar zou volhouden. Voortaan was hij de grote dirigent van Antwerpens muzikale verrichtingen. Hij wordt leider van de ‘Nieuwe Concerten’, oogst succes op succes met zijn koor in Duitsland, in Nederland en vooral in Frankrijk (1930) in het raam van de wereldtentoonstelling

en later, in 1935, in die van Brussel. Men biedt hem in het Conservatorium 'n leerstoel en later het directeurschap aan. Hij schonk ons machtige creaties en uitvoeringen van componisten als Milhaud, Honegger, Stravinsky e.a. Als directeur van het Conservatorium trachtte De Vocht de geest van Benoit levendig te houden. Dat deed hij evenzeer in zijn eigen composities. Hij was vooral Vlaams en religieus geïnspireerd. Zijn melodieuze rijkdom was onuitputtelijk, terwijl hij nog als de kleine jongen schreef die eenmaal voor Wambach zong. Zijn jeugdopleiding verklaart daarbij zijn voorkeur voor het vokale element en misschien ook voor 'n neo-romantisme (dat steeds zijn lyrisme heeft gevoed) en door het christelijk element, waaruit o.a. ‘De Jaarkrans van Geestelijke Liederen’ ontstond. Wat is Lodewijk 'n voorbeeld van levende vroomheid en van noeste werkkracht geweest. Wie heeft hem niet immer bewonderd? Wie heeft samen met hem niet het ‘O.-L.-Vrouw van Vlaanderen’ gezongen? Wie bewondert zijn viool-, cello- en pianoconcerto's niet? En zijn ‘Prima Vera’ op tekst van Bert Peleman en zijn ‘Scaldis Aeterna’ en zijn

Missen, zijn kamermuziek en zijn zuivere pianowerken. En zijn 'Uilensplegelballade?'... Vlaanderen zal hem missen!... God hebbe zijn schone ziel!

Jos van Rooy

In Memoriam
Henri Victor Wolvens

Hij werd geboren te Brussel op 6 juni in het jaar 1896 en is overleden te Brugge op 31 januari 1977.

H.V. Wolvens moet ergens gesitueerd worden tussen de Vlaamse Expressionisten en de abstracten in. Beide kunstrichtingen werden toen reeds door de heilige pers als zalig bewierookt. De historische omstandigheden (Wolvens is de man van beide wereldoorlogen) en het karakter van deze kunstenaar zelf, hebben in grote mate aanleiding gegeven tot een lange miskenning van de mens en van de kunstenaar. Wolvens is voor mij als kind lang de grote geheimzinnige man gebleven, met de zwarte hoed, die ik in de oorlogsjaren in de Moerstraat tegenkwam op weg naar de Muziekschool in de St.-Jacobstraat. In deze bange jaren had ik nog meer belangstelling voor het uitdraaien van de schuilkelderlichten en bellekentrek, en wist ik natuurlijk niet dat Paul Haesaerts in 1942 een interessant boek uitgaf onder de ABN titel: 'Retour à l'humain (sur une nouvelle tendance de l'art belge: l'animisme)'.

Onder deze benaming werden zo een tiental kunstenaars, waaronder Wolvens, geklasseerd.

Reeds zeer snel bleek duidelijk dat twee zeer belangrijke aspekten van hun kunst niet of slechts ten dele werden belicht: realisme en spiritualisme.

Vandaar dat ik deze evokatie over mijn geboortestadsgenoot H.V. Wolvens niet meer dan een poëtische evokatie kan blijven noemen.

Kunst op zichzelf, zal immer een spel voor dichters en fantasten blijven op weg naar utopia. Inzet voor de dagelijkse broodwinsten zal altijd een prooi blijven aan toegevingen en smaken, wat men gemakkelijkheidshalve public relations noemt, een uitvloeisel voor een zielige hoop van dagjesmensen op weg naar een onbestaande gouden stad, hartinfarcten niet uitgesloten, met of zonder bécel. Toch heeft Haesaerts er in zijn tijd toe bijgedragen Wolvens binnen te brengen in tal van binnen- en buitenlandse verzamelingen.

Van na de oorlog tot de jaren 1950 waaide de wind terug naar een half figuratieve kant, die geleidelijk tot een gehele abstractie zou voeren.

Toen werd H.V. Wolvens ook niet volledig uit het oog verloren.

Nog enkele artikelen verschenen over zijn werk in 1943, een monografie van Paul Flerens in 1953, in 1948 een studie van W. Van Beselaer in Dietsche Warande en Belfort.

Tenslotte in 1959, dank zij het initiatief van de stad Brugge werd een grote tentoonstelling op touw gezet in het Stedelijk Museum van de stad Brugge, die Wolvens in 1930 tot zijn woonplaats had uitgekozen.

Wolvens dankte deze tentoonstelling voor een groot deel aan het initiatief van A. Janssens de Bisthoven, toen direkteur van de Culturele dienst van de stad Brugge. Niet alleen in mijn ogen blijft H.V. Wolvens een van de grootste Belgische schilders, hij blijft ook een zeer moeilijk te rangschikken kunstenaar, even moeilijk als een

James Ensor destijds. De miskenning van de officiële instanties en de kritiek hebben hier ook voor een groot gedeelte toe bijgedragen. Nooit heeft hij zich bekommerd om toegevingen en kringen, waarin velen slechts een middel zien om op het voorplan te geraken.

Zijn kunst heeft zich voortdurend onttrokken aan elke poging tot klassifikatie, zijn kunst is een geboorte in stilte en eenzaamheid, natuur en kreativiteit. In zijn werk ligt zijn ganse leven, zijn vreugde en teleurstelling, de dood van zijn ouders en zuster, de vriendschap achter de daken van de stille achterhuizen in liefde en kleur geschilderd. De kunst van Wolvens is een opgang naar het licht. De kleur met het mes uitgespreid, verwekt een heerlijk spel van de materie in licht en donker. Deze hoedanigheden van een schilder staan ook ten dienste van een sterke visie, die zich

er niet toe beperkt alleen het prozaische te belichten. Wolvens laat zijn hart tikken en spreken. Uit zijn werk stralen menselijkheid en poëzie. Zo men in hem een kunstenaar kan vermoeden met een pessimistisch temperament, met een voorliefde voor trieste dingen, en zijn modellen zoekend in de mineurtoon, dan zal zijn werk niet nalaten te bewijzen dat onder dit miserabilisme een ongewoon bruisend leven en liefde schuilgaan die, hoewel ze zich uitdrukken in meestal donkere gamma's, de meest misdeelde wezens en elementen van elke leeftijd en periode verheerlijken. Is Wolvens niet een kunstenaar van alle tijden?

(Naar Luc Anthierens in ‘Sirkulaire’)

Verbondsberichten

Verbondssecretaris: drs Gilbert Goos, IJzermolenstraat 24-415, 3030 Heverlee

Nieuwe leden

Wij zijn gelukkig u nogmaals een lange lijst nieuwe leden van ons Kunstenaarsverbond te kunnen presenteren. Zij werden door de beheerraad aanvaard op zaterdag 19 februari en 30 april. Hartelijk welkom!

Antwerpen:

Marie-Louise van den Boom (ps. *Malo*) (P), Lier;
Frans Dubois (M), Antwerpen;
Freddy Theys (P), Edegem;
Marie-José Dehaene (L), Mechelen;
Anselm van Leent (D), Mortsel;
Jan Goris (L), Herentals;
Albert Roskams (arch.), Willebroek;
Matthieu Broeckx (L), Antwerpen;
Karel van Deuren (L), Berchem-Antw.;
Valère B. Lamsens (ps. *Luc ter Elst)* (L), Oelegem;
Raymond Eggers (P), Lichtaart;
Robert Baeken (L), Vosselaar;
Veerle Dupont (P), Hingene;
Marcella Banier (P), Kessel/Nijlen;
Jeanne Brabants (D), Antwerpen;
Dr. *Jozef Van Herck* (L), Kontich;
Elvire Faes (P), Kessel/Nijlen.

Brabant:

Antoon Vergote (L), Leuven;
Marcel Storme (L), Leuven;
Carlos Callaert (L), Oud-Heverlee;
Misjel Vermeiren (P), 1090 Brussel;
Maria van Sina (L), Brussel;
Rik Poot (P), Grimbergen.

Limburg:

H. Degeyter (P), Zonhoven;
Theo Paradis (M), Maaseik;
Roger Vanbrabant (L), St.-Truiden;
Matthieu Nysten (L), Bree;
Mark Journee (L), Hasselt;
mevr. *Gil Claes-Smeets* (ps. *Barditt*) (L/P), St.-Truiden;
Guido Wulms (L), St.-Truiden;
mevr. *Irma Dochez-Bollen* (P), Hasselt;
Patsy Claes (P), St-.Truiden.
Noël Reynders (M), St.-Truiden.

Oost-Vlaanderen:

Adriaan Verwulgen (P), Zelzate;
mevr. *Suzanne Kitslaar-Juchtmans* (D), Zaffelare;
Emiel Huylebroeck (P), Nieuwmunster;
Eddy Gemeen (P), Oudenaarde;
Frida Duverger (P), St.-Niklaas;
Hubert Devolder (P), St.-Niklaas;
Michel Allegaert (P), Oudenaarde;
Roger Raveel (P), Machelen;
Luc Verstraete (P), Eeklo;
Bert Leyns (L), St.-Amandsberg;
Gilbert de Geest (P), Zele;
Julien Librecht (L), Aalst;
Dan Butaeye (L), Aalst;
mevr. *Trees van Eyghen-Coppieters* (D), Poesele;
Willem Persoon (L), Stekene.
Raf Coorevits (P), Belsele;
Gustaaf François (P), Aalst;
Georges Fonteyn (P), St.-Niklaas;

West-Vlaanderen:

Francy Coussée (P), Meulebeke;
Jozef Locquet (P), Waregem;
Jos Vancraeynest (P), Meulebeke;
Miëtta De Leu (P), Varsenare;
Paula Vandermijnsbrugge (P), Izegem;
Romain Witdouckt (L/P), St.-Baafs-Vijve;
Frans Rubens (P), Tielt;
Armand Vandeghinste (P), Zwevegem;
Lilian Roobroeck (P), Desselgem;

Yvonne van Hoeserlande (P), Brugge;
Sabine Rommens (P), Moen;
Dirk Rommens (L), Kuurne
André Vandaele (D-L), Kortrijk;
Frank Bogaert (P), Egem/Pittem.

Buitenland:

E.J.J.M. Hommes (P), Bergen-op-Zoom (Nd);
Nicola Sebastio (P), Milano (It.);
Peter Koenig (P), Taplow-Maidenhead Berks (GB);
Heinz Buchmann (arch.), Dinslaken (BRD);
Michaël Kleffner (arch.), Essen (BRD);
Erich Widder (L), Linz (Oost.);
mevr. *Willy Balyon-Noorlan* (L), Heerlen (Nd.);
Gène Eggen (P), Ulestraten (Nd.).

Redactieraad: Als nieuw lid werd *Juliaan Wilmots* aanvaard.

Ereleden, steunabonnees: De beheerraad stelt er uitdrukkelijk prijs op de zeer talrijken te bedanken voor hun trouwe steun.

80-jarigen: Door een beslissing van de beheerraad zullen de 80-jarige leden voortaan vrijgesteld zijn van verdere lidmaatschapsbijdragen.

Cvkv-kunstavonden

Enkele kunstavonden werden dit jaar reeds georganiseerd door CVKV-Oost-Vlaanderen en -Brabant. Aldus op 24 februari in het Oudenaardse stadhuis, met deelname van Albert de Longie, Albert de Vos, Jacques 't Kindt en Rosa Jonckheere. Men kan zich voor dergelijke avonden, via DF-afdelingen wenden tot dhr. A. de Longie, Heusel, Ooike-Oudenaarde (voor O.-Vl.) en dhr. Gilb. Goos, IJzermolenstraat 24-415, Heverlee (voor Brabant).

B.T.W.-veranderingen: van 6% tot 18% vanaf 1 april - uit kb 20

Originele kunstwerken: voorwerpen voor verzamelingen; antiquiteiten.

1. Schilderijen, schilderingen en tekeningen, geheel met de hand vervaardigd met uitzondering van: a) tekeningen voor industriële, commerciële of dergelijke doeleinden; b) met de hand versierde fabrikaten; c) geschilderd doek voor coulissen, voor achtergronden of voor dergelijk gebruik.
2. Originele gravures, originele etsen en originele litho's.
3. Originele standbeelden en origineel beeldhouwwerk, ongeacht het materiaal waarvan zij vervaardigd zijn.

4. Postzegels en dergelijke zegels (gefrankeerde enveloppen en postkaarten daaronder begrepen), gestempeld of, indien ongestempeld, voor zover zij niet geldig zijn of niet geldig zullen worden in België.
5. Zoölogische, botanische, mineralogische en anatomische verzamelingen en voorwerpen voor die verzamelingen; voorwerpen voor verzamelingen van belang uit historisch, archeologisch, paleontologisch, etnografisch of numismatisch oogpunt.
6. Antiquiteiten.

Jaarvergadering 1977 tongerlo

Onze jaarlijkse kontaktdag voor leden waarop de jarigen (60, 65, 70...) en prijswinnaars gehuldigd worden gaat ditmaal door in de rustige omgeving van Tongerlo: de parel der kempen. Van 10u30 tot 11u30 volgen we samen de Eucharistieviering in de bekende Norbertijnerabdij. Daarna kan men de abdij zelf en het Da Vincimuseum bezoeken. Omstreeks 12u30 gaan we allen aan tafel voor een heerlijk koudbuffet in het restaurant Torenhof dat er recht tegenover gelegen is. Tijd om elkaar te leren kennen of terug te zien is ruimschoots aanwezig zowel voor als na de viering van de te huldigen leden welke omstreeks 14 uur zal aanvangen. De Eucharistieviering wordt opgedragen ter herdenking van onze sedert de laatste Algemene vergadering overleden medeleden: Victor Lecossois (Asse), Jos Dufour (Heverlee), André Louf (Nieuwkerke), Jules Verstraeten (Zottegem), Amedée Laroy (Aalter), Henri Victor Wolvens (Brugge), Gaston Theunynck (Esen), Jan Custers (Hasselt), Antoine Ceyssens (Neerpelt), Herman Huygh (Wilrijk), Lode de Vocht ('s-Gravenwezel), Georges Leroy (Waregem), Oscar Calders (Antwerpen), Leon Defraeye (Deerlijk), J. Val. Walgrave (Gent), Geo Vindevogel (Latem), Marcel Lambin (Mortsel), Paul Callant (Oudenaarde), Luc van Brabant (Koksijde).

Meer informatie over deze unieke ontmoetingsdag vindt u binnenkort terug in het volgende nummer van Tijdingen. Tot in Tongerlo!

Reeds nu vragen we aan onze eregenodigden zich kenbaar te maken:

- **alle leden-kunstenaars die in 1977 de leeftijd bereiken van 60, 65, 70, 75 enz. jaar.**
- **alle leden-kunstenaars die sedert juli 1976 een artistieke onderscheiding of bekroning hebben ontvangen.**

Als eregasten zullen zij vanzelfsprekend kosteloos aanzitten en bovendien met een huldegeschenk vereerd worden. Naam, adres en reden van viering mededelen aan de verbondssecretaris: Drs Gilbert Goos, IJzermolenstraat 24/415, 3030 Heverlee.

Poëtisch bericht

Samensteller: Anton Van Wilderode

haar huis

ik ga weer door je huis
en vind er al de kamers leeg
waar de wormen kasten schonden
ligt nu wat hout tot stof vergaan

ik ga weer rond je huis
en zoek je wijl ik een herinnering weeg
waar de pruimelaren stonden
groeit nu beton in stomme waan

ik ga weer naar mijn huis
met de wond die heimwee heet
waar eertijds de zon door de vensters gleed
blijven op de vloer mijn sporen staan

Gilbert Coghe

bij de dood van mijn grootmoeder

dat haar bloed mijn denken helpt bepalen
besef ik meer en meer
dat de dood haar nu is komen halen
doet mij zeer

dat ik haar niet meer kan vragen
hoe het veel veel vroeger was
dat het uit is met de dagen
toen ze voor haar doden las

dat ik met wat natte aarde
niet een kruis kon smijten op haar kist
dat zij in mijn moeder mij nog baarde
slechts deels haar beeld en gelijkenis

dat stemt mij droef
nu ik haar vandaag begroef

Gilbert Coghe

pietà voor mijn zoon

terwijl de slaap
zijn huid met zuurstof heelt
en hij, mijn zoon,
met bloemen van de lakens
nog zijn ogen deelt

beveelt de dood
de eenzaamheid
verzoekt hij tot verademing de tijd
die hem gemeenzaam met elk ding behoort

slaapt hij, mijn zoon,
zijn mond smelt af
zoals een koortsig woord
bij 't raken aan de boord van linnen rozen

terwijl de bloeddruk van een droom
wat purper in zijn hals ontbloot
en hier en daar
de larve van wit zweet
zijn poriën doorboort

Nicole Doise

kinderkamer

ik kom vriendschap sluiten
met je beer
ik kom met het gordijn
de maan dicht
over je bedrand schuiven

mijn zoon
jij lijkt mij zo
onsterfelijk ineens

ik loop als een godin
op cothurnen van zachte kurk
naast je dromen op en neer

daar omarmen
de jonge leeuwen mekaar
ze geeuwen naar het water
en naar hun werelddeel
met de zon die strepen trekt
een tand van ijzer vlekt
door elk gevaar

Nicole Doise

de papegaai
bij de lamp
schrijft voetnota's
op een bankje
eensklaps
(wie klapt ineens onhoorbaar

hier en daar symmetrisch in de handen?)
eensklaps zie
daar klautert weer het bamboe-aapje
uit de hoek van je gezicht
grijpt naar de vruchten
achter je rijpe oor

mijn zoon
mijn heiden van acht jaar

onbehoorlijk slaapt hij voort
de blos nochtans
aan zijn ene wang
bijna onecht en overbodig
doet of iets tussen hem en mij
zoet
of vergankelijk wordt

Nicole Doise

euridice

Wij zijn het dolen gewend
het ronddolen in tijden
met starogen en gebaren
met open monden
die elk woord gevangen houden.

Zó ver reikt het land
zó langzaam golft
het gerucht naar de overkant
ertussen ligt de stilte
in gapende grijze ravijnen
ze wiegt mee op geloof en verraad.

Je staat op de heuvel en schreeuwt
de handen aan de getuite mond
je meet vleugels aan
schreeuwt en wacht
maar onuitgesproken woorden
wegen licht op de wind
en de overkant spreekt een andere taal.
Euridice.

Christina Guirlande

dauwbekje mus

Dauwbekje in de morgen,
vleugje stof in het zand,
nulletje mus in het windgezaaide zomergras,

een bes wordt haar toegebloeid,

geen veer wordt haar ontnomen.

Ergens op een hand gedragen,
het musje uit het land van Kanaän.

Fernand Florizoone

boom van geloof

voor Bieke

Ik trek naar mijn akker
met de morgen op mijn schouders
het licht zingt in mijn moedertaal.

Ik wens de dag het evenwicht der dingen:
de plantput een appelboom
de kikker zijn sloot
de duif haar twijg
het verlangen zijn overkant.

In mijn herfst kom ik weer langs
met mijn kleinkind op mijn schouders
om samen de appel van de dag te plukken
uit de boom van ons geloof.

Fernand Florizoone

Kunstecho's

Echo's tijdig insturen: Red. Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12/3, 8400 Oostende

Prijskampen en onderscheidingen

Aldeneik-maaseik

De *Stichting Cre'Act,* Leugenbrugweg 7, schrijft een prijs voor schilderkunst uit (25.000 fr.) voor kunstenaars uit Noord en Zuid (drie werken van recente datum). De jury bestaat uit zes leden, o.w. Remi de Cnodder, Phil Mertens en Johan Vanbergen. Inzendingen voor 3 september. Reglement aanvragen bij de stichting. Behalve de prijs voor schilderkunst schrijft de stichting ook een podiumprijs (40.000 fr.) en een een prijs voor een flitsgedicht (15.000 fr.) uit.

Asse

Het in wording zijnde tds. *Verbazing* schrijft een wedstrijd uit voor 'teksten': vrij in aantal, keuze, inhoud, vorm, stijl, maar uitdrukking van alomvattende verbazing. Niet gepubliceerd, onder pseudoniem (met identificatieomslag), getikt in 7 exx., vergezeld van 20 fr. Twee onafhankelijke jury's evalueren de teksten. Inzenden voor 15 juni: Werkgroep Verbazing, p.a. jfr. M. de Meulenaer, Muurveld 37. Kernredactie: Fil Handtko en H. van Molle.

Amsterdam

De *Reina Prinsen Geerling Prijs* (300 gulden), ingesteld ter nagedachtenis van de in de verzetsstrijd 1940-45 omgekomen vrouwen, wordt ook dit jaar weer uitgeschreven. Deelnemers moeten op 24 november a.s. minstens 20 en hoogstens 25 jaar oud zijn. Zij dingen mee met toneelstukken, prozawerk of dichtbundels, vrij onderwerp, wel of niet gepubliceerd. Voor België inzenden: Boechoutlei 59, Mortsel. Uitreiking op 24 november, verjaardag van de terechtstelling van Reina, in de universiteit van Amsterdam, Lutherse kerk Spui. Blijkbaar buiten de bedoeling van de Stichters zijn de Vlaamse juryleden vanaf de instelling van de prijs uitsluitend vrijzinnige auteurs.

Antwerpen

De *Camiel Huysmansprijs van Schilderkunst (Nat. H. Instituut voor Schone Kunsten)* kreeg 93 inzendingen en bedroeg 70.000 fr. Hij ging naar Rutger Pincé, de jonge kunstenaar uit Berchem, die evenals zijn echtgenote Veerle Rooms herhaaldelijk

gelauwerd werd. Jury: M. Macken, P. Bervoets, P. Mara, R. Marijnissen, J. Vinck, W. Claessens.

De *Provinciale prijs* voor de juwelierskunst werd verdeeld onder twee uitstekende juweliers: George Cuypers (gouden armband) samen met Walter Jouret (kleinodiën uit ivoor). De provinciale prijs voor hout en rietwerk werd niet toegekend alhoewel Vermeiren in aanmerking kwam. De provinciale prijs voor monumentaal textiel werd toegekend aan Susan Olieux uit een selektie van 15 deelnemers.

De 5de *Driejaarlijkse Blanka-Gyselen-prijs voor poëzie* bedraagt 25.000 fr. en zal worden toegekend aan een onuitgegeven dichtbundel. Uitreiking einde mei 1977. Vóór 15 maart 1977 moeten de handschriften in drievoud en getypt toegezonden worden aan de Directie Stedelijke Bibliotheken, Conscienceplein 4, met vermelding op omslag: 'Poëzieprijs Blanka Gyselen', anoniem zijn en een kenspreuk dragen. Ze moeten vergezeld zijn van een gesloten identificatieomslag. Minstens 220 versregels tellen. Jury: J.L. de Belder, Bert Decorte, Paul de Vree, An Martens, Ger. Schmook, René Verbeeck en Em. Willekens.

De *Dr. Oskar De Gruyterprijs* van de Vlaamse Toeristenbond, die sinds 1965 ieder jaar wordt uitgeschreven voor een opmerkelijke individuele acteursprestatie, wordt vanaf dit jaar verdubbeld: een tweede bekroning gaat naar een regieprestatie.

De kandidaturen voor de *Hippoliet Van Peene-Virginie Miryprijs* moeten vóór 15 juni a.s. met een omstandig verslag van de activiteiten worden ingediend bij de VTB, St.-Jacobsmarkt 45, 2000Antwerpen. Deze prijs bekroont personen, groepen, instellingen die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor het propageren van Nederlandstalig toneelwerk van nog levende acteurs.

Het Muziekconservatorium organizeert in december 1977 de tweejaarlijkse orgelwedstrijd voor de *prijs Alex Paepen,* voorbehouden aan organisten van alle leeftijden die aan een Belgisch conservatorium minstens een eerste prijs voor orgel hebben gehaald. Ook de orgelleraars mogen meedingen en van hen wordt geen eerste prijs verwacht. Inschrijven voor 1 november: Eugène Traye, directeur Conservatorium, Desguinlei 25.

Het *huldeconcert Lode de Vocht* n.a.v. zijn 90ste verjaardag is spijtig genoeg een dubbel In Memoriam geworden. Het had plaats in de Kon. Elisabethzaal en bestond o.m. uit de Vochts Koorsymfonie door Arti Vocali begin april o.l.v. Jan Valach.

Voor 1978 voorziet het provinciebestuur een *Prijsvraag compositie voor een kamermuziekensemble* (4 tot 8 uitvoerders, eventueel met inbegrip van een vocalist) - Prijs 75.000 fr., premies 45.000 en 30.000 fr. Mogen deelnemen: de componisten van Belgische nationaliteit die in de Provincie Antwerpen geboren zijn of er wonen. Voor inzending is de uiterste datum: 31 december 1977: Provinciale Cultuurdienst, Koningin Elisabethlei 22, 4de verd., 2000 Antwerpen, tel. (031) 37 28 00.

In de Boekenweek 1977 organiseert de V.B.V.B. opnieuw het *'Referendum Vlaamse Jeugd- en Kinderboek'* en de *'Prijzen van het beste debuut'*. Voor het 'Jeugd- en Kinderboek' komen maximum 5 werken van Vlaamse auteurs voor toewijzing van

een legpenning in aanmerking king: uitgaven voor de eerste maal in boekvorm verschenen tussen 1.5.1976 en 30.4.1977. Opgave van auteur, titel, uitgever en prijs volstaat. - 'Prijzen van het beste debuut': twee prijzen van elk 20.000 fr.: één voor werken in het genre 'fiction' en één voor 'non-fiction'. Komen in aanmerking: eerste in boekvorm verschenen debuten van Vlaamse auteurs verschenen tussen 1 mei 1976 en 30 april 1977. Géén boeken inzenden; alleen een lijst met vermelding van auteurs en titels in beide genres. De opgaven ('jeugdreferendum') en ('debuutprijzen') moeten uiterlijk 20 mei worden gestuurd naar het sekretariaat van de V.B.V.B., Frankrijklei 93, 2000 Antwerpen.

De *gouden Medaille van de Unesco* werd, behalve aan de minister van Ned. Cultuur en de Antwerpse burgemeester, uitgereikt aan onze medewerker Frans Baudouin, conservator van de Antwerpse stadsmusea. Dit gebeurde bij de presentatie van zijn prachtig boek 'P.P. Rubens' (cf. publiciteitsfolder in vorig nummer).

Hulde werd gebracht aan regisseur *Oscar Ferket* wegens zijn 75e verjaardag, zijn 60 jaren toneelactiviteit en zijn zilveren jubileum als regisseur van toneelkring 'Hoop en liefde'.

Athene

Een Internationale wedstrijd voor kartoens rond het tema *Good morning, Pollution!* wordt te Athene georganizeerd. Inzendingen worden tegen 30 mei ingewacht. Inlichtingen: The International Cartoon Exhibition, 24, Democretou Street, Athens 136. Gouden medaille met 100.000 dinars, tien zilveren medailles met elk 20.000 dinar.

Barcelona (Sp.)

Het stedelijk orkest organiseert een *Internationale compositiewedstrijd* voor een symfonisch werk, min. 20 min. - max. 30 min. Prijs: de tegenwaarde in pesetas van 5.000 $. Voor inzending is de uiterste datum: 31 juli 1977. Adres: Patronato de Orquesta Ciudad de Barcelona, Calle Bruch, 110, E - Barcelona 9, España.

Bergen-la louviere

De *13*^{o} *Nation. Muziekwedstrijd* van het Cult. Centrum Gemeentekrediet (orgel, solozang, piano, gitaar, strijk- en blaasinstrumenten, kamermuziek, slagwerk) wordt gehouden te Mons en La Louvière voor laureaten van het secundair muziekonderwijs. Van 4 tot 15 november. Inschrijven vóór 16 september. In 1976 werd 965.000 fr. aan prijzen uitgedeeld. Inlichtingen: Gemeentekrediet van België, Cultureel Centrum, t.n.v. dhr. K. Swinnen, Pachecolaan 44, 1000 Brussel.

Boom

De *Keramiekprijskamp van de Lion's Club* bracht tot 11 februari 19 geselecteerden in de Academie te Antwerpen. Laureate werd Inge

Skov-Nielsen (Ekeren). Onderscheidingen gingen naar Rudolf De Langhe (Mechelen) en Greet de Clercq (Willebroek). Jury: E. Carlier, S. Conrad, Josette Janssens. Fr. Dille, M. Macken, J. Walgrave.

Brugge

Het *Nationaal Tornooi van Fedekam* gaf als bekroonden: Jeugdafdeling: Jeugdharmonie Mortsella van Moorsele. - Eerste afdeling: Kon. Harmonie H. Familie Bornem-Branst 87 t.h. en met 95 t.h. voor 'Oude Harmonie St.-Cecilia' van 's Gravenvoeren - Uitmuntendheid: Kon. Harmonie St.-Jozef Kaulille - Ere-afdeling Kon. Harm. St.-Cecilia Ledegem 79 t.h. en Kon. Stockheimerharmonie St.-Elisabeth van Stokkem 95 t.h. - Superieure afdeling Kon. Stadsharmonie Roeselare.

Brussel

Voor de *Koningin Elisabethwedstrijd 1978* wordt een wedstrijd voor Belgische componisten uitgeschreven. Gevraagd wordt een onuitgegeven werk voor piano alleen, van 6 tot 8 minuten, dat tijdens de tweede schiftingsproef door de deelnemers moet worden uitgevoerd. Sabam schenkt aan het bekroonde werk een prijs van 25.000 fr. Inlichtingen: Internationale Muziekwedstrijd Koningin Elisabeth, Baron Hortastraat 11, 1000 Brussel.

De jonge Kortrijkse architect *Christian Neyrinck* heeft de *Romeprijs voor architectuur* behaald voor zijn 'Ecole du diamant' (monastère de Nyima-Drong, Gorges du Vernon). Hijzelf behoort tot de geestelijke gemeenschap waarvoor hij het huis bouwde.

Voor de 75 jaar van toondichter *Willem Pelemans* werd een receptie ingericht door Sabam en de Ver. van Belgische Componisten, evenals een BRT III-huldeconcert met o.m. zijn mis voor gemengd koor, trompetten, hoorns, trombones en orgel van 1944, uitgevoerd o.l.v. Vic Nees.

De *Sabamprijzen 1976,* gewijd aan het chanson, werden uitgereikt aan de Antwerpenaar Eugeen Beeckman en aan Julos Beaucarne. Zij ontvingen naast een geldprijs 'De troubadour van Sabam', een beeldje van Jeanne De Dijn.

De *Kon. Academie v. Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten*. Klasse Schone Kunsten meldt volgende prijsvragen:

Voor 1978: 1. Bijdragen betreffende de Antwerpse kunstverzamelingen in de 17e eeuw. - 2. Artistieke betrekkingen tussen de zuidelijke Nederlanden en het Duitse Rijk, 17e e. - 3. Studie over een 16e-eeuwse muziektheoreticus uit de Nederlanden. - 4. Bijdrage over een of ander aspect van de houten gevelconstructie in de late middeleeuwen. - 5. Oorspronkelijke bijdrage tot de kennis van de Zuidnederlandse

retabelkunst in Polen. - 6. Grondige studie betreffende een aspect van de Brabantse beeldhouwkunst in 15e en 16e e. - 7. A capella-koorwerk op een Nederlandse tekst.

Voor 1979: 1. Studie over Nederlandse klokkengieters. - 2. Studie van een belangrijk Vlaams renaissance-meester werkzaam in het buitenland. - 3. Bijdrage tot kennis van beeldpolychromie in de zuidelijke Nederlanden, late middeleeuwen. - 4. Bijdrage tot de geschiedenis van de Zuidnederlandse beeldhouwkunst in de 18e of de 19e e. - 5. Het oeuvre van Constable en de problematiek ervan. - 6. Leven en werk van de 16e-eeuwse Alexander Utendael.

Bedrag per prijsvraag: 30.000 fr. (voorlopig). Indienen op 3 exx.: Vast secretaris Kon. Academie, Klasse der Schone Kunsten, Hertogstraat 1, 1000 Brussel; vóór 15 januari van het betreffend jaar.

De Academie schrijft verder o.m. ook nog de Prof. Van der Mueren-fondsprijs uit (30.000 fr.): voor een oorspronkelijk en voortreffelijk wetenschappelijk, in het Nederlands geschreven werk op het gebied van de musicologie in de breedste zin van het woord. De auteur mag de ouderdom van 40 jaar niet bereikt hebben. Data van inzending: vóór 31 augustus 1980 en vóór 31 augustus 1984.

De *Stad Brussel* organizeert ook dit jaar haar wedstrijd voor letterkunde (Nederlandstalig en Franstalig). Aan elk is een prijs van 40.000 fr. verbonden, plus 15.000 fr. voor de uitgever, als het om een uitgegeven stuk gaat. De wedstrijd wordt dit jaar uitgeschreven voor een dramatisch werk. Inzenden vóór 1 juni a.s. Reglement bij de Dienst voor Schone Kunsten van de Stad Brussel, Anspachlaan 6, 1000 Brussel. Tel: 02/217.71.37.

De *Scriptores Catholici* hebben hun jaarlijkse literaire prijzen toegekend aan professor dr. Jozef Smeyers voor zijn standaardwerk over de Vlaamse literatuur in de 18de eeuw, als deel VI van ‘De geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden’ en aan het tijdschrift ‘Indications’, de Franstalige tegenhanger van ‘Boekengids’.

De tekenwedstrijd *‘Kenteken Broederlijk Delen’* bekroonde in volgorde Ludo Schoemans (Alken), Dirk Huyghe (Muizen), Valère Thoelen (Hasselt) en Jan Decoster (Brugge). Juryleden waren Arno Brys, Sonia Hoenraet-Meeze, Julien Keymolen, Baz. Maes, Luc Mestdagh, Rik Rappoort, Cec. van Effeltaire en Luc Verstraete.

De *9e Nat. Wedstrijd Lijn-Kleur-Volume* van het Cult. Centrum v.h. Gemeentekrediet is gewijd aan alle plastische disciplines. Laureaten van het secundair kunstonderwijs, die eind 1977 de 25 j. niet overschreden, kunnen deelnemen. Inschrijven vóór 1 nov. 1977: Gemeentekrediet, Cult. Centrum, Pachecolaan 44. Proclamatie in febr. 1978 op tentoonstelling in Passage 44; daarna te Waregem en te Namen.

De driejaarlijkse Prijs *Léopold Rosy* van de Académie Royale de Langue en de Littérature Françaises werd toegekend aan de Nieuwpoortenaar Prof. Dr. Roland Beyen, hoogleraar Rom. filologie aan de KUL, voor zijn lijvige ‘Michel de Ghelderode’ (éd. Seghers, Paris).

Cebedem heeft op zijn programma voor 1978 een *vierjaarlijkse prijs voor muziekcompositie Camille Huysmans* (minstens 50.000 fr.). Mogen deelnemen: alle componisten van Belgische nationaliteit. Uiterste datum voor inzending: 31 januari

1978. Inlichtingen: Cebedem, Gasthuisstraat 31 1000 Brussel. Tel. 02/512.49.87 - 02/513.53.79.

Lode Conté en Tine van Rompuy-Janssens kregen het diploma en de medaille van *SABAM*.

Componist Gabriël Bosmans kreeg de *medaille 'Pro Musica'* van de minister van Nederlandse Cultuur.

Gent

Het Provinciaal bestuur deelde de provinciale prijzen en prijsvragen voor 1977 mede:

1. Prijs voor *instrumentale muziek* (compositie voor groot symfonisch orkest of kamerorkest - oorspronkelijk en onuitgegeven - duur 10 min.) ten bedrage van 25.000 fr.
2. Prijs voor *vocale muziek* (compositie voor vierstemmig a capellakoor - oorspronkelijk en onuitgegeven - duur 10 min.) ten bedrage van 20.000 fr.
3. Prijs voor *plastische kunsten* (schilderkunst) - provinciale prijs (laureaat): 30.000 fr.; - eervolle vermelding: 10.000 fr.)
   De leeftijdsgrens voor deelname aan deze prijs is 40 jaar. Er dienen 3 werken ingeleverd te worden tussen 26 en 30 september.
4. Prijsvraag voor *Kunstambachten* (glazenierskunst) ten bedrage van 25.000 fr.

   Er dienen 3 glasramen of ontwerpen voor glasramen ingeleverd te worden tussen 26 en 30 september.
5. Prijsvraag voor een vulgariserende *wetenschappelijke studie* (wetenschap, techniek of sport) ten bedrage van 10.000 fr.
6. Prijs voor *Fotografie* (amateurs-fotografen) De prijs wordt verdeeld over diverse prijzen en aanmoedigingen voor een totaal van 27.500 fr.

Het reglement van deze prijzen en prijsvragen kan bekomen worden bij de Dienst voor Culturele Aangelegenheden, Bisdomplein 3 te 9000 Gent (tel. 091/23.74.93). Op hetzelfde adres kunnen eventueel de reglementen aangevraagd worden van de provinciale prijzen voor Geschiedenis, Letterkunde, Toneel en Familiekunde. De provinciale prijzen zijn opengesteld voor gegadigden van Belgische nationaliteit, in Oost-Vlaanderen geboren of er ten minste vijf jaar woonachtig. Inzendingen: ten laatste op 30 september 1977.

De Provincie Oost-Vlaanderen schrijft een *debutantenprijs voor poëzie* uit, ten bedrage van BF 12.500. Gevraagd wordt een oorspronkelijke, onuitgegeven, of na 1 januari 1974 gepubliceerde dichtbundel in de Nederlandse taal. Daarenboven zal van de inzenders een schriftelijke verklaring worden gevraagd waaruit blijkt dat zij daarvóór geen enkele dichtbundel hebben uitgegeven en dat zij voor geen enkele andere dichtbundel bekroond zijn geworden. Uiterste datum van verzending 15 juni 1977.

Voor de Provinciale *Paul de Mont-prijs voor toneel* wordt op dit zelfde adres vóór 15 juni een oorspronkelijk onuitgegeven of niet vóór 1974 gepubliceerde tekst

ingewacht voor poppenspel, in het Nederlands. De prijs bedraagt 25.000 fr. Voor de literatuur wordt nog een

Verhalenbundel (25.000 fr.) bekroond. Eveneens vóór 15 juni insturen.

Jo van Eetvelde, prov. prijs 1976 voor vocale kunst, werd gehuldigd in de provincieraadzaal op 25-3 met de uitvoering van zijn bekroonde liederen door Willy D'heere en het Gents Madrigaalkoor.

Schepen van Cultuur Vandewege proclameerde op 30 april als laureaat van de *Poëzieprijs van de stad Gent:* Dirk Christiaens (Brussel) voor dichtbundel 'Driehandig' (uitg. Colibrant, Deurle); medefinalisten waren Jotie 't Hooft en Erwin Penninck. Met de *Wetenschappelijke prijs* bekroonde hij Geert van Doorne uit Deinze (zoon van ons redactielid Hans Melen) voor zijn werk 'De Gentse stadsversterkingen tijdens het Calvinistisch bewind'. Lic. HIKO G. van Doorne was samensteller van ons 'Vlaanderen'-nummer over de Pacificatie van Gent en is assistent Culturele Zaken van de stad. De prijzen van de stad zijn sedert 1976 open voor alle nederlandstaligen.

Ten einde de haven van Gent beter te doen kennen en de kunstenaars uit Oost-Vlaanderen aan te moedigen, organiseert de Rotary Club bij zijn 50-jarig bestaan, een schilder-, teken- en graveerwedstrijd onder het thema *Gent, Zeehaven*. Alle personen kunnen deelnemen die in Oost-Vlaanderen gedomicilieerd zijn, met uitsluiting van Rotary leden. Deelnemingsformulieren: dhr. P. Eeckhout, Conservator, Museum voor Schone Kunsten, Park.

In de *Mullerprijskamp* werd de eerste prijs toegekend aan Monique Van Vinckenroy, voor haar heel degelijke en smaakvol vervaardigde kunstvoorwerpen.

Koekelberg

De jaarlijkse *Prijs voor Schilderkunst André Toetenel,* uitgeschreven door de Brusselse kunstkring E. Simonis, werd voor 1977 toegekend aan Jozef Van Ruyssevelt (°1941). Vermeldingen gingen naar Johnny Nicolai en Frans Vercoutere. In totaal werden 37 werken van zowat evenveel kunstenaars weerhouden voor de tentoonstelling in het Atelier Ch. Stepman (Leopold II-laan 250).

Leipzig (D.D.R.)

Een bronzen medaille ging in de tentoonstelling *'Schönste Bücher aller Welt'* naar 'Honderd Zelfportretten' samengesteld door Antoon de Pesseroey (uit. de Arcade).

Luik

De stad organiseert een *2e internationale wedstrijd voor lyrische kunst*. Eerste prijs 75.000 fr. + andere prijzen w.o. een SABAM-prijs van 10.000 fr. aan de finalist voor de beste vertolking van een hedendaags belgisch werk. Inschrijvingen vóór 31 augustus 1977. Adres: Concours International d'Art Lyrique, C/o Théâtre Royal de Liège, Rue des Dominicains 1, 4000 Liège.

Maastricht

Wat de *Poëzieprijs van het tds. Schuim* betreft vermelden we ter aanvulling dat ook prijzen werden toegekend aan Bien Leyssen (Berchem), Jan Biezen (Antwerpen) en Beatrijs de Longie (Gent). De 29 geselecteerde gedichten verschijnen in de bundel 'Schuimgolf'. De prijsuitreiking bracht een volle zaal tezamen. Juryleden waren: Cl. Haesaert, P. Haimon, G. Luyten (sekr.), A. Kole. J. Savenay, A. van Kraay en N. van Tina.

Menen

Taalkrant looft weer haar tweejaarlijkse prijs uit voor een oorspronkelijk verhaal van 80 regels van 70 aanslagen voor kinderen van 12 à 15 jaar. De prijzen bedragen 4.000, 3.000 en 2.000 fr. De auteurs moeten minstens 19 jaar oud zijn. Inzendingen tegen 1 januari 1978 aan Dries Desiere, Demeystraat 31, 8600 Menen.

Neder-over-heembeer

In Cultureel Centrum Neder-Over-Heembeek werd de *Hembecca-prijs 1977* uitgereikt voor beeldhouwkunst van kleiner formaat. De eerste vermelding ging naar Roland Rens uit Kortrijk-Dutsel. Tentoonstelling tot 29 mei van de geselecteerde werken.

Neerpelt

Het 25e Europese Muziekfestival voor de jeugd, (jubeleditie) wordt gespreid over twee weken. Ook treden zowel koren als instrumentale ensembles op. Bijna 6500 jongens en meisjes, uit 15 verschillende landen, lieten zich reeds inschrijven: 172 groepen, waarvan 85 vocale en 87 instrumentale. Na België (57 groepen) komen de meeste uit de Duitse Bondsrepubliek (47) en Nederland (32). Openingsconcert 29 april met Händels dramatische 'ode': L'Allegro, il Penseroso ed il Moderato, samen met een optreden van de groep Imago-Tijl o.l.v. Alicia Borghten. Op 30 april en 1 mei worden 43 koren en orkesten beluisterd door de festivaljury. Telkens wordt rond 18 u proklamatie gehouden. Tijdens het weekeinde van 7 en 8 mei treden de resterende 86 koren en orkesten op (o.m. Spanje, Portugal, Tsjechoslovakije, Polen, Bulgarije en Joegoslavië). De best geklasseerde groepen spelen een groot festivalconcert op zaterdag 7 mei om 20u15 in het Dommelhof.

Oostende

Het *Fonds wijlen Georges Maes* vzw heeft voor doel hem te herdenken door het nemen van allerhande initiatieven. Mark Maes, voorzitter van de vereniging, meldde dat het Kursaalbestuur en gereputeerde musici bereid zijn om belangloos hun medewerking te verlenen aan manifestaties die het Fonds zouden ten goede komen. Jan Briers zal jaarlijks een festivalkoncert 'in memoriam Georges Maes' programmeren en aan de betreurde musicus een TV-uitzending wijden, ter gelegenheid van de publicatie van het Gedenkboek 'Georges Maes en het muziekleven in België van 1946 tot 1976' (met platenalbum). Bijdragen o.m. van minister Rika de Backer, Corneel Mertens, J. Van Remoortere, J.P. en M. Maes, Jan Briers, Willem Pelemans, M. Grijpdonck, F. Aerts e.a. Inlichtingen: 'Fonds Georges Maes', Romestraat 36A.

Schelderode

De jury heeft uit 92 inzendingen van de *door Kunstforum ingerichte tekenprijskamp* unaniem toegekend: 1ste Prijs: 15.000 fr. Jacky Vander Linden, Gent; 2de 10.000 fr. Paul De Rijck, Denderhoutem; 3de 5.000 fr Piet Van Quathem, Gent. Eervolle vermelding: Rose-Mie Cheroutre, Gent; Begga De Bruyne, Opwijk; Alain Hautekiet, Wevelgem; Frank Steyaert, Denderbelle en Sleppe, Gent. De tekeningen van de prijswinnaars blijven eigendom van Kunstforum maar ze werden te koop aangeboden en de volledige opbrengst wordt 1/3 geschonken aan UNICEF, 1/3 aan Willy Wery in Bambadinka (Senegal) voor een centrum van genezen melaatsen en 1/3 aan Father V. Vanackere die in St.-John's (Antigua) in zeer moeilijke omstandigheden een missiepost leidt.

Saint-hubert

In de *Intern. Wedstrijd voor Blokfluit* ging de eerste prijs naar Koen Dieltiens (Brugge). Er waren 17 deelnemers van 4 nationaliteiten, maar slechts een vlaming. Dieltiens studeert aan het Antwerpse conservatorium.

Sint-amands

Romain De Saegher, kunstschilder uit Sint-Amands, heeft ter gelegenheid van zijn 70e verjaardag minister Robert Vandekerckhove op bezoek gekregen, die hem een eremedaille overhandigde.

Sint-Niklaas

Voor de tweede maal wordt door de stad een *Prijs voor het jeugdboek* (25.000 fr.) uitgeschreven. Alle Nederlandstalige auteurs mogen deelnemen. Inzenden vóór 15 september. Inlichtingen: Culturele Dienst St.-Niklaas, Grote Markt 1. Gevraagd

worden manuscripten van 40 à 80 blz., in drievoud, bestemd voor lezers van 7 tot 13 jaar, onder kenspreuk met gesloten identificatieomslag. Jury: M.E. Van de Velde, Katr. de Block, P. Bosch, J. Dierendonck, C. Verleyen, L. de Meulenaer, G. Goedemé, A. Stoop en de Schepen van Cultuur. Uitspraak begin december. Het bekroonde werk wordt uitgegeven door Van In (Lier).

Voor de *Ex-Librisprijskamp* van het Int. Exlibriscentrum waren de bekroonden: 1e Walter Brems (10.000 fr.) - 2e Jozef Cornelis en Pieter Tieleman (5.000 fr.). De Victor Stuyvaertprijs: Antoon Vermeylen (10.000 fr.). Speciale vermeldingen kregen Margot Weemaes, Piet Janssens, Roeland D'haese, Guido Mariman, Martin Baeyens, Fr. - I. van Damme en Lea Van Heck. De lay-out van de mooie catalogus der geselecteerde werken is van Gerard Gaudaen, die ook de tentoonstelling inleidde (tot 13-4).

Sint-Truiden

Het tijdschrift ‘Appel’ schrijft voor de tweede maal de *Poëziewedstrijd van St.-Truiden* uit: iedere dichter mag slechts één gedicht inzenden (leesbaar getikt in vijfvoud) onder kenspreuk vóór 1 juni 1977. Reglement op adres: ‘Appel’, Houtstraat 15; antwoordzegel insluiten a.u.b. ‘Appel’ gaat zijn tweede jaargang in met een verruimde redaktie-raad; Roger Vanbrabant heeft ontslag genomen. Abonne-

mentsgeld 200 f. Rek. KB 453-6155251-12 St.-Truiden.

Het *43e Koninklijke Landjuweeltornooi* zal betwist worden in het Cultureel centrum (1977-1978). Uitsluitend amateurverenigingen die wensen deel te nemen, moeten hun aanvraag vóór 31 mei indienen bij de voorzitter van de Kon. Commissie van Toezicht, Fl. Demedts, Markt 14, 9930 Zomergem. Het repertoire is volledig vrij: werken die gelegenheid bieden blijk te geven van een collectieve inspanning die past in het raam van het tornooi. Voorstellingen op zaterdagavond tussen half november en einde januari. Reglement en inlichtingen op het sekretariaat, Meersstraat 24, 9830 Sint-Martens-Latem.

VTB. Voorzitter *Jozef van Overstraeten* werd in zijn geboortestad gehuldigd op 27 april. Hij is bijna 81 j. oud thans en nog zeer actief. De Vlaamse kunstenaars zijn hem zeer veel dank verschuldigd voor wat hij voor hun promotie deed (kunstprijzen, kunstpublicaties, huldigingen, gedenkstenen, galerijen enz.). Hem werd hulde gebracht door minister Rika de Backer, gouverneur L. Roppe en burgemeester Aerts.

Steenokkerzeel

De *Driejaarlijkse Staatsprijzen* werden begin april uitgereikt in het kasteel van Ham door Minister Rika de Backer aan Max Wildiers (essay). Johan Boonen (toneel), Karel van Deuren en Ludo Bex (filmscenario) en Lucien Goethals (Koopalreisbeurs 1976). Verslaggevers waren Guido van Hoof, H. van Herreweghen, J. van Liempt en J. Kasteleyn.

Tielt

De gouden legpenning van de *Plantin-Moretus* Prijs (de hoogste onderscheiding) werd aan de uitgeverij Lannoo toegekend voor ‘Groot Gezinsverzenboek’ van Jozef Deleu. Andere eigen uitgaven kregen een eervolle vermelding: ‘Les Maisons à Bruges’ (Luc Devliegher), ‘Een schaap met witte voetjes’ (Mariette Vanhalewijn) en ‘Jeugd, kijk over je muur’. Vier door de drukkerij gerealiseerde boeken kregen een eervolle vermelding: ‘Kunst in en om Eeklo’ (A. de Poortere), ‘Les oiseaux du Zaïre (L. Lippens en H. Wille), '50 jaar persfoto in België’ en ‘De Universiteit te Leuven 1425-1975’. Zilver ging naar de Franstalige Elsevieruitgave van Arnold Toynbee, ‘L'autre moitié du monde’. Brons: een boek over kastelen uitgegeven door Marc Vokaer.

De *Bond v. gr. en Jonge gezinnen en de Uitgeverij Lannoo* richten een 2e Prijskamp voor goede jeugdlectuur in. Prijs 25.000 fr. en publicatiemogelijkheid. Nederlandstalige auteurs kunnen vanaf 1 september tot 31 dec. insturen in vijfvoud, onder kernspreuk (met identificatieomslag). Uitgeverij Lannoo Tielt, waar ook reglement dient aangevraagd. Verwacht wordt één volledig verhaal, oorspronkelijk

en onuitgegeven, ongeveer 120 blz. (30 regels van 50 aanslagen), bestemd voor jeugd van 12 tot 16 j., gesitueerd in een reëel Vlaams of Nederlands gezin. Uitspraak begin april 1978.

Veere

Het hoofdbestuur van het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) heeft de *Visser-Neerlandiaprijzen voor 1976* toegekend. Inclusief de reeds bekendgemaakte prijzen voor televisiespelen belopen ze anderhalf miljoen Belgische frank. De prijzen worden op 4 juni in de grote kerk in Veere uitgereikt. Noteren we nog als bekroonden: Service d'Animation Culturelle en Langues Germaniques in 's Gravenbrakel, het Noord-Zuid kontactcentrum Volksontwikkeling in Den Haag, de stichting Toernooi der Lage Landen in Mheer, de Brusselse Post in Brussel en het Comité amateurtoneel België-Nederland in Moordrecht.

Hartelijkste gelukwensen van verbond en tijdschrift aan alle bekroonden, vooral aan de leden van het Kunstenaarsverbond (vanzelfsprekend de meerderheid).

Uit het leven van kunst en letteren

Aken

Lieva Bostoen, Hetty Van Boeckhout, Marga, Walter De Wolf, Walter Jouret, Hugo Rabaey, Wies Peleman, Jef Vaes, Georges Blom, Fred Eerdekens, Ludo Thijs, Paul Wouters, Urbain Mulkers, Piet Stockmans, Marcel Eneman, Hilde Holvoet, Lutgarde Lescouhier, Karel Maertens, Germain Rotsaert, Bert Verplancke, Patrick Haerinck, Ingrid Six, Karel Dupon, Annie Vanhoutte, Lut Lenoir e.a. exposeerden *'Belgische kunstambachten'* m.m.v. het Belgisch Leger en de Stad Aken tot 20 maart.

Antwerpen

† *Glazenier Oscar Calders* is op 9 november overleden in Antwerpen. Hij was brandglasschilder en restaurateur en met hem is er opnieuw iemand heengegaan die techniek en esthetiek harmonisch kon in overeenstemming brengen. Zijn dood is een verlies voor het Belgische kunstambacht. Aan zijn familieleden onze deelneming.

Het *ICC,* Meir 50, programmeert o.m. de voorstelling van 'Jeu d'écriture' door de Brusselse groep Atelier (totaal spektakel) op 4 mei en de films 'Running Fence' en 'Valley Curtain' over Christo op 19 april.

In mei is er o.m. 'Rubens nu' en 'Quadri-Structures van Polibou' en van 18 juni tot 12 sept. een activiteitenoverzicht 'I.C.C. 1970-1977'. Wegens gemis aan stafmedewerkers wordt de Jozef Peeterstentoonstelling uitgesteld naar de zomer 1978.

De *Studio voor Experimentele Muziek van Antwerpen o.l.v. Joris De Laet* richtte een concert in van experimentele en live-elektronische muziek in het I.C.C. op 26 maart. Het programma bestond uit werken die uitgevoerd werden door het SEM-ensemble en door de groep Synthesis uit Brussel.

Het *Katoliek Centrum voor Lektuurinformatie en Biblioteekvoorziening* klaagt over het getalm met het bibliotheekdecreet en de moeilijke omstandigheden voor vrije openbare bibliotheken in tal van fusiegemeenten. Dit kwam ter sprake n.a.v. de viering van het 50-jarig bestaan. Het KCLB blijft een vraagbaken voor de circa 900 bij het Centrum aangesloten openbare bibliotheken. Tot dienstverlening aan de bibliothecarissen werd een tijdschrift opgericht: 'Openbaar', terwijl van oktober tot maart cursussen worden georganiseerd. Voor de lektuurinformatie blijven de tijdschriften 'boekengids' (55ste jg.) en 'Jeugdboekengids' (19de jg.) toonaangevend. De jongste jaren neemt ook in het onderwijs de belangstelling voor deze bladen toe. Per jaar worden er niet minder dan drieduizend in het Nederlands geschreven of vertaalde boeken besproken. Andere gegevens zijn gebundeld in de jaarbrochure 1976. De brochure en andere inlichtingen kunnen worden bekomen bij het KCLB, Raapstraat 4, 2000 Antwerpen, tel. (031) 32 77 94.

Het ANZ protesteerde bij de *Vlaamse TV* in verband met de aanwijzing van Engelstalige songs als vertegenwoordiging van Vlaanderen op het Eurosongfestival 77.

Als dirigenten op het *40e Vl. Nationaal Zangfeest* (15 mei) fungeren Juliaan Wilmots, Fernand Van Durme, Silveer Van Den Broeck, Lode Dieltiens, Ernest Maes, Frans Cuypers en Theo Mertens. Een koorgroep van 500 zangers samengesteld uit: Vesperkoor (Westerlo), Schoonheid (Genk), St.-Martinuskoor (Overpelt), Zing met Ons (Essen), Val-se Merels (Valmeer), Dennegalm (Keerbergen), O.-L.-Vrouwekoren (Vilvoorde), Jubilate (Berchem-Borgerhout), Renaat Veremanskoor (Brugge), Kantiek (Berchem), St.-Ceciliakoor (Bree) en Lentestemmen (Lichtervelde) zal ter gelegenheid van het Rubensjaar een fragment uit de Rubenscantate van Peter Benoit uitvoeren.

Het *Forumgesprek 'Situatie van het Theater te Antwerpen'* (Provinciaal Kaderinstituut) m.m.v. Alf. van Impe e.a. toonde aan dat de financiële mogelijkheden dank zij het theaterdecreet sterk zijn verbeterd, maar artistiek is het peil er niet op vooruitgegaan zowel wat auteurs als regie betreft. Er is ook de decadentie bij de jonge artiesten (Studio Teirlinck).

De *14de Biënnale voor beeldhouwkunst* zal deze zomer plaats vinden in het Middelheimpark van 26 juni tot 2 oktober. Zij is gewijd aan hedendaagse sculptuur uit Bulgarije, Hongarije, Polen en Tjechoslovakije. Drie landen toonden reeds een overzicht in 1967.

Een tentoonstelling *Hulde aan Rubens* ging door van 25-3 tot 9-4 in Galerij Campo, met werken van 72 kunstenaars (Meir 47-55).

De Liturgische Zangcommissie koos een reeks *Liederen van de maand* voor het hele Vlaamse land, o.m. 'Heer gij zijt mijn burcht en toren', tekst van Gery Helderenberg en muziek van Jozef Wuytack.

As

De *St.-Aldegondiskring* exposeert in het gelijk-

namige Cultuurcentrum tot 24 april een mooie collectie grote reprodukties van Rubens' meesterwerken. ‘Nederlandse figuratieven en realisten’ worden er tot 5 juni vertoond.

Averbode

In de abdij heeft de *10e reeks lenteconcerten* plaats. In deze lustrumreeks (11, 25 maart, 1, 22 april, 6 mei en 3 juni) treden ensembles uit Zichem en Mol op en op het slotconcert is ‘Ein Deutsches Requiem’ van Brahms te beluisteren.

Bergen-op-zoom

Naar aanleiding van de publicatie van het *Ontwerp voor een Nederlandse Taalunie,* opgesteld in opdracht van de Nederlandse en Vlaamse Ministers van cultuur (Belgisch-Nederlands orgaan van samenwerking en advies op het gebied van de Nederlandse Taal en Letterkunde) en op 20-12-1976 aan de ministers aangeboden, heeft het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) deskundigen en belangstellenden terzake uitgenodigd voor een gezamenlijk beraad op 31-1-1977 in Bergen-op-Zoom. Er werd besloten dat er haast diende bijgezet voor de uitvoering van het ontwerp.

Bilzen-spouwen

Alde Biezen werd als Rijkscultureel Centrum opgericht bij K.B. van 11 juni 1976. Bij ministerieel besluit van 8 maart 1977 werden de leden van de bestuurscommissie benoemd, die door min. de Backer in kasteel Ham werd geinstalleerd. Voorzitter is Louis Roppe, goeverneur van Limburg; ondervoorzitters zijn Roger Jorissen, Tongeren en Marcel van der Bruggen, Schelderode. Het Centrum heeft als opdracht een nationaal en internationaal ontmoetingsen vormingscentrum te zijn voor cultureel werk. Het zal ook de Landkommanderij als cultuurhistorisch monument valoriseren.

Boechout

De *Nat. Bijeenkomst Kreatief Kunstambacht* voor kunstenaars en gezinsleden heeft plaats in het Domein de Sfinks op 28 mei. Inzet om 11 u. in het Vrieselhof te Oelegem. Inlichtingen: Ec. en Soc. Inst. voor de Middenstand, Dienst Creatief Ambacht, Congresstraat 33, 1000 Brussel; tel. (02) 219.34.34.

Bokrijk-genk

Het Latems Marialeven van Albert Servaes wordt vertoond in het nieuwe tentoonstellingscentrum *Pastorie van Schriek* in het Openluchtmuseum tot 17 juni.

Borgerhout

Door het Gemeentebestuur zal in september een nieuwe expositie ingericht worden van *Borgerhoutse kunstenaars,* dit jaar deze geboren tussen 1895 en 1907: Raymond Carlé - Alfons De Rijdt - Alfons De Roeck - René Engelen - Victor Van Beylen - Victor Van Ham - Karel Jan Melis - Michel Seuphor - Maurice Felbier - Albert Poels - Leon Lommaert - Antoon Marstboom - Jos Hendrickx - Jos Michiels - Frans Siaens en Jos Duchene. Wie werken van bovengenoemde kunstenaars bezit en deze voor de tentoonstelling in bruikleen wil afstaan, schrijve: Dienst voor Kultuur, Administratief Centrum, Moorkensplein, 19 (3e verdieping) - Tel. 36.99.00.

Brugge

Het *Collegium Musicale* (dir. Patrick Peire) trad op in Bulgarije van 4 tot 16-4.

'11 x Potlood' is een tentoonstelling in de Korrekelder tot 23 april met telkens drie potloodtekeningen van elf kunstenaars: Renier Angelet, Liliane Berghmans, Fernand Boudens, Luc. De Jaegher, Jan Demarest, Johan Janssen, Willie Lambrecht, Albert Setola. Niko Van Daele, Bert Vanhaecke en Jan Verbeke.

De *Vlaamse Federatie voor Jonge Koren* organiseert in Home Spermailie een Internationale zangweek voor volwassenen (6 tot 15-8) en een Internationale zangweek voor de jeugd (8 tot 15-8).

Brussel

Het *Vlaamse Koninklijk Muziekconservatorium* bestaat tien jaar. Het is ook een eenuw dat het gebouwencomplex van J.P. Cluysenaer werd ingewijd waarin het Conservatorium zijn intrek nam in 1877 bij zijn vijftigste verjaardag. Het Koninklijk Muziekconservatorium wil dit drievoudig jubileum te Brussel vieren met 'de internationale dag van de muziek' van de Unesco op 1 oktober. Vooraan staat de 'Rubenscantate' van Peter Benoit op het feestprogramma, een uitvoering in open lucht met de medewerking van koren en orkest o.l.v. H. Rijcken.

Liederen van Vlaamse componisten als Vic Nees, Raymond Schroyens, Herman Roelstraete, Paul Schollaert en Peter Cabus werden o.l.v. Juliaan Wilmots ten gehore gebracht door het conservatoriumkoor in het kader van de concerten van het *Vlaamse Conservatorium* (dir. Cam. D'hooghe). Het concert stond in het teken van het huiskoor.

Identité-Identifications was een tentoonstelling tot 10-4 in het Paleis voor Schone Kunsten speciaal over de individuele situatie van de actuele kunstenaar in de hedendaagse maatschappij. Belangrijke cataloog.

Vanaf 12 mei volgt o.a. de retrospectieve Adolf Wölfli (Oostenrijkse psychopaat) en 'Ezio Bucci Supporter'. Vanaf 25 mei tot 28 augustus een grote tentoonstelling 'American Art in Belgium', overzicht van 1945 tot heden met 140 werken van 80 kunstenaars uit particuliere verzamelingen en de musea van Brussel en Gent; drietalige catalogus, 200 pag., 29 × 21 cm.: 250 fr. giro 000.0028299.72 Ver. v. Tentoonstellingen v. Pal. v. Schone Kunsten. Tenslotte is er van 14-7 tot 11-9 'Kunst van de XXste eeuw' met 100 schilderijen en 30 beeldhouwwerken van buitenlandse meesters, uit de Kon. Musea v. Schone Kunsten v. België (Brussel).

'Schriftuur' (Graphies) is een tentoonstelling over het gebruik van schrijftekens in de plastische kunsten door schrijvers en dichters, aanleunend bij parallelle verschijnselen bij zuivere beeldende kunstenaars. Museum voor Moderne Kunst tot 3 juli.

Enkele Belgische Beeldhouwers stellen tentoon in het museum voor Moderne Kunst tot 8 mei. De *Kon. Musea voor Kunst en geschiedenis* exposeren 'Zweedse kunstambachten' van 16-3 tot 22-4, 'Aardewerk uit Bizen-Japan' van 21-4 tot 22-5, 'Brusselse wandtapijten uit de eeuw van Rubens uit Oostenrijkse collecties' in juliaugustus en 'Beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens in de Zuidel. Nederlanden en het Prinsbisdom Luik' van 15-7 tot 2-10.

De dienst 'Orkest en Koor' van de RTB wenst kennis te krijgen van *Nieuwe werken van Belgische componisten* voor de 'Biennale 1978' (Ernstige muziek). Inzendingen: Paul Uyttebrouck, RTB - Service Orchestres et Choeurs, Local F. 234, Place Eugène Flagey, 18 1050 Bruxelles.

'Ons Erfdeel' vierde op 14-3 zijn twintigjarig bestaan, waarbij in het Auditorium van de Kredietbank door Stichter Jozef Deleu, minister van cultuur de Backer e.a. de betekenis van de stichting en van het tijdschrift werd belicht. Felicitaties!

Op de hoek van de Regentschapsstraat en de Kleine Zavel, bevindt zich sedert honderd jaar het *Instrumentenmuseum*. Het grenst aan het Koninklijk Muziekconservatorium. Het bezit de mooiste verzameling oude muziekinstrumenten van de hele wereld. Er zijn 5.000 stuks, waarvan er 800 bestendig tentoon gesteld zijn en de overige zich in de reserves van een bijgebouw in de Wolstraat bevinden. Aan dit eeuwfeest wordt een viering verbonden o.m. met colloquia.

Het nieuw *kantmuseum* is gelegen in de Violetstraat, nabij de Grote Markt in een 17de-eeuws herenhuis dat grondig gerestaureerd werd. Het werd ingericht volgens de normen van de hedendaagse museologie.

Deerlijk

† *Heemkundige Leon Defraye* die 78 jaar oud overleed, werd op 26-3 ten grave gedragen. Hij heeft met de daad en met de pen onvergelijkelijk bijgedragen tot de

culturele, literaire en artistieke ontwikkeling van zijn gemeente en zijn streek. Aan zijn familie de christelijke deelneming van verbond en tijdschrift.

Den haag

De bezuinigende *Subsidiëringsbegroting voor de literatuur 1977* haalt vanwege het ministerie van CRM in Nederland een totaal van 5.191.000 gulden voor 1977: 1. Subsidies en andere uitgaven ten behoeve van instellingen en manifestaties: 1.451.000 gulden; 2. Subsidies aan het Fonds voor de letteren: 2.877.000 gulden; 3. Subsidies, prijzen, opdrachten, toelagen en aankopen op het gebied van de letterkunde en de literatuurhistorie: 665.000 gulden; 4. Subsidies en opdrachten toneelschrijfkunst en subsidiëring uitvoering van in opdracht geschreven toneelstukken: 198.000 gulden. De Nederlandse Federatie der kunstenaarsverenigingen vraagt in een gerubriceerde schaduwbegroting een zeer belangrijke verhoging der subsidies voor de literatuur en de andere kunst-

takken. Daarvoor werd een nationaal protest, met deelname van enkele duizenden kunstenaars, gehouden te Amsterdam.

De pinte

Op eigen vraag zal het verdienstelijke letterkundige tijdschrift *Hagelslag* door *Poëziekrant* worden overgenomen. Vooral om financiële redenen, o.m. wegens de hoge posttarieven, werd de toestand voor 'Hagelslag' onhoudbaar; het verscheen gedurende zes jaar - de meeste jongerenbladen duren niet zo lang - en verzorgde vijf jaargangen. Het gaat nu op in 'Poëziekrant', wat geen fusie is, gezien de redactie van P.K. ongewijzigd blijft. Redacteurs en medewerkers van H.S. sturen nu hun bijdragen naar P.K., t.n.v. Willy Tibergien, Nazarethstraat 41, 9720 De Pinte. P.K. neemt alle diensten en verplichtingen, evenals abonnementen over van H.S. Abonnees van H.S. dienen dus voortaan op P.K. te abonneren (175 fr., brk. 441.7009051.76). Andere redactieleden zijn: Daniel Billiet, Rudolf H. Vandendaele, Antoon Vanlaere, Armand van Assche, Remco Ekkers. Wij wensen het welvarende vernieuwde tds. alle geluk en voorspoed.

Diepenbeek

In het Limburgse Universitair Centrum was er op 2 en 3 april opendeurendag terwijl tegelijkertijd van 1 tot 12 april een tentoonstelling *'Limburgse Keramiek'* doorging met werken van Luc Bernaerts, Georges Blom, Remy Celis, Jan Dreessen, Fred Eerdekens, Lidi Hoewaer, Hedwig Luyckx, André Mathijs, Marc Pulinckx, Simonne Reynders, Miet Schreurs, Gerard Segers, Piet Stockmans, Ludo Thijs en Paul Wouters. Inleider was gedeputeerde E. Smets.

Diest

In het Cultureel centrum Begijnhof exposeren *'Kunstenaars uit de Voerstreek'* onder de auspiciën van de Limb. Cult. Dienst en Commissie v. Kunstambachten, tot 1 juni.

Dilbeek

Het jaar 1978 wordt het *'Jaar van het dorp',* zo kondigde Premier Tindemans aan in Cultureel Centrum Westrand.

Duffel

Een tentoonstelling plastische kunst met als tema *'Frans-Vlaanderen'* wordt door het DF georganiseerd van 28 okt. tot 6 nov. Voor deelname of vertoningen in andere gemeenten: secr. DF, Senthout 24, 2570 Duffel t.n.v. Alex Grauwels (tel. 015/323.16).

Emelgem (Izegem)

7 Emelgemse Kunstenaars in het gemeentehuis van 17 tot 27 juni.

Gent

† *Pater Jozef Valentinus Walgrave,* gereputeerd publicist op het gebied van de theologie, de sociologie en de spiritualiteit, overleed te Gent in zijn 63e levensjaar. Hij was geboren te Heist a. zee in 1914. Het maandblad 'Emmaüs' stond onder zijn leiding. Aan zijn medebroeders onze innige deelneming.

In de St.-Pietersabdij gaat een tentoonstelling *'Creatieve fotografie in Vlaanderen'* door van 27 juni tot 16 augustus. Wie wil deelnemen kan nog altijd inlichtingen inwinnen bij Mevr. R. Dubois, Centrum voor Kunst en Kultuur, Conservator plastische kunsten, St.-Pietersplein, 9. Er is een selectiecomité. Voor de tentoonstelling 'Hedendaagse keramiek en wandtapijten in België' is alles reeds volzet.

Galerij Sienjaal hield tot 17-4 een merkwaardige herdenkingstentoonstelling voor *Jos Verdegem* en *Oscar Colbrandt* (tekeningen, etsen en schilderijen).

Het *Small Press Festival* (K. Academie, 29 tot 31-3) was een tentoonstelling van publikaties van kleine uitgevers uit heel de wereld die sinds een vijftal jaren de spreekbuis zijn van marginale groepen en individuen wier aandacht vooral is gericht op plastische kunsten, muziek, theater en allerhande mengvormen.

Scheppende handen krijgt aanvragen tot het organiseren van cursussen in creatieve handvaardigheden (macramé, batiken, e.d.m.). Wie bereid is dergelijke cursussen te geven sture de nodige gegevens (naam, adres, specialiteit, honoraria, regio waar men wil kursus geven, enz...) aan: Dannie Rau, projectleider, Scheppende handen, Hoogpoort, 40 - 9000 Gent, 091/25.14.40 - 26.36.31.

Eveneens door dit organisme wordt een nieuwe uitgave van de grote tentoonstelling *'De hedendaagse mariale kunst'* vanaf het paasverlof tot in oktober in de krypte van de Sint-Baafskathedraal te Gent gehouden. De tentoonstelling *'Pro forma'* van 'Scheppende handen' die specifiek het kunstambacht in de kijker stelt, gaat weerom door in het Zilvermeer te Mol in de loop van juli 1977. Kontakten met andere plaatsen zijn nog aan de gang.

Herinneren we eraan dat er elke zondag en feestdag op de Groentemarkt *'Gentse kunstmarkt'* gehouden wordt met diverse artistieke activiteiten.

Hasselt

Werk van *10 × 25 Limburgse grafici* werd vertoond tot 9 april in het Prov. begijnhof: Oscar Bronckaerts, Gaby Cielen, Colette en Luce Cleeren, Albert Daniëls, Hugo Duchateau, Louis Ghysebrechts, Theo Hoeven, Rik Hoydonckx, Jos Jans, Marie-Madeleine Jorissen, Hélène Keil, Johny Lambrigts, Jac. Leduc, Urbain Mulkers, Hedwig Pauwels, Dré Sprankenis, Luc Steegen, Ray Remans, Téjo Van den Broeck, Vincent Van den Meersch, Robert Vandereycken, Carly Vanoverbeke, Willy Vanparijs, Francis While. Een initiatief van de Prov. Cultuurdienst (d.d. directeur Ludo Raskin). De dienst organiseerde daarna de tentoonstelling 'Stichting Veranneman', een merkwaardig ensemble van moderne kunst, eveneens in het Prov. Begijnhof (tot 5 juni).

CIAP (Luikerstw. 27) presenteerde in het provinciaal begijnhof op 21-4 Christo's 'Running Fence', waaraan ook het bulletijn 5 is gewijd. *'Blasica 3'* in het Cult. Centrum gaat door op 4 juni in het kader der Basilicaconcerten en is een 'happeningsconcert', tevens ontmoeting van de amateuristische blaasmuziek der beide Limburgen.

'Schilders van de Middellandse zee' in galerij Tamara (Cult. Centr.) tot 1 mei.

Ieper

'Dat volk moet herleven', kern van de boodschap van Hugo Verriest, is het tema van het monument (beeldh. Jef de Keyser) dat in 1978 wordt opgericht; het is in 1878 dat Verriest principaal werd aan het College te Ieper, uitgangspunt van zijn geslaagde actie om heel Vlaanderen voor de Vlaamse beweging te veroveren. Men helpt dit monument oprichten door storting van minimum 1.000 fr. op giro 464.8202821.69 vzw. 'Dat volk moet herleven' Ieper (fiscaal attest wordt bezorgd).

Het *Provinciaal Museum voor Moderne Kunst* heropende in de Lakenhalle op 1 april. De collectie bevat ± 500 werken, waarvan er ca. 175 zijn geëxposeerd. Voor alle inlichtingen nopens samenstelling en museumaktiviteiten: Provinciale Dienst voor Cultuur, Administratief Centrum, Leopold III-laan 41, 8200 Brugge (Sint-Andries), tel. 050/31.29.01 (Conservator: Drs W. Van den Bussche).

Ingelmunster

Kunstkring Krea opent op 19 mei met 27 deelnemers zijn ledententoonstelling 'Kunst-Varia 77' in de gemeentelijke feestzaal. Inleider is secretaris Werner Blondeel; opening door volksvertegenwoordiger Eric Vankeirsbilck. Tot 22 mei.

Keerbergen

XIXe Internationaal Muziekkamp voor Jeugd en Muziek van 5 tot 20-7 in het Atheneum (secr. Koningsstraat 10, Brussel; 5.700 fr. deelnameprijs).

Kluisbergen

De VVV Kluisheuvels, Kwaremontplein, stelt van 24 april tot 26 juni *'Niet-gekende portretten van Albert Servaes'*, vooral uit zijn Zwitserse tijd, tentoon.

Knokke-heist

'Aspect 3 - 27 Hedendaagse Belgische schilders' (Gemeentekrediet) werd vertoond in Ontmoetingscentrum Scharpoord vanaf 25-3.

Kortrijk

Het *Internationaal Koorfestival* van 19 april tot 9 juni (voorz. Maurice Denaux) programmeert dit jaar concerten in Stadsschouwburg, O.-L.-Vrouwkerk, Hospitaalkapel en stadhuis. Deelname van o.m. Solisti Veneti, Solisten ensemble Berlin, Stuttgarter Kammerorchester, Amadeus Strijkkwartet, Philharmonia Hungarica, Consortium Antiquum, Phil. Orkest Amsterdam, RIAS Kammerchor Berlin, King's Singers London. Het programma staat grotendeels in het teken van Rubens en Beethoven. Plaatsbespreking: Dienst voor Toerisme (056/22.00.34 toestel 156), laag entree-geld (100 à 200 fr.; 1.700 fr. voor abonn.).

Openbaar Kunstbezit publiceerde t.g.v. het Museumjaar '77 een serie over het *Museum van Oudheden* van Kortrijk, in het bijzonder de belangrijke keramiekverzameling (eerste aflevering 1977). De serie werd op 7-9 voorgesteld aan de pers in het Stadhuis. Bij deze gelegenheid overhandigde E. de Cuyper, voorzitter van Openbaar Kunstbezit, de serie aan het stadsbestuur. Medewerkers zijn: conservator Ir. A.G. Pauwels, L. Weynants en conservator J. Walgrave.

De *Demedtshulde* door het DF op 19-3 in de stadsschouwburg was zeer geslaagd, dank zij de medewerking van o.m. A. van Wilderode, Clem de Ridder, Em. de Bethune, Tine Balder, Willem Vermandere, Jo Decaluwe, Dr. K. Devriendt en 'De Nachtegalen'. De Bank van Roeselare (huldeboek en diamontage) en het Noordstarfonds (huldiging) maakte het geheel financieel mogelijk.

Teater *Antigone* - dir. Bert de Wildeman - dat zich dit jaar professioneel uitbouwde tot WTAK, gaf dit seizoen 200 voorstellingen, waarvan 60 in eigen arena. Laatst komt 'De Locomotief' aan de beurt uit het Frans vertaald door Dré Vandaele (Kortrijk). Tot 31 mei. (Tel. 056/22.44.30).

Op 30 april werd in het stadhuis een *Gezellesymposium* door het G. Gezellegenootschap ingericht, m.m.v. G.P.M. Knuvelder, Bernard Kemp en J.P. Couttenier. Jan de Cuyper werd gehuldigd en de betekenis van Kortrijk (1877) in Gezelles leven werd gesproken.

Latem

† We vernemen het overlijden van kunstschilder *Georges Vindevogel* uit Latem, ons medelid CVKV, juist bij het ter perse gaan. Zijn dood is voor ons een verlies. We betuigen hier onze innige deelneming aan allen die deze artiest hebben omringd en gewaardeerd.

Leuven

'Grafiek', was een tentoonstelling in de fakulteit van Wijsbegeerte en Letteren. Exposanten: leerlingen van het Sint-Lukasinstituut Schaarbeek Dirk Huyghe, Cathy Santens, Brigitte Cardoen, Walter Van Schoote, Erik Cuyvers, Mick Pittevils, Annemie Maes, Martine Passenier, Mark Verhaeghen, Vera Schroos, Fanny Berré, Mark Lambrechts, Harry Van Paesschen, An van der Taelen, Chris Heyman, Pol Mertens, Luc Wouters, Koen Van Nueten. (tot 13 mei).

Lier

Een cataloog van het geschilderd en grafisch werk van de Lierse luministische schilder *Raymond de la Haye* wordt voorbereid. Wie een werk, foto of brief van de kunstenaar bezit (of heeft bezeten) kan dit melden aan Stichting de la Haye v.z.w., p.a. E. Lacroix, Ouderijstraat 3.

Lokeren

In galerij De Vuyst, Kerkstraat 46-52, werd tot 13 april een retrospektieve gewijd aan ons voor enkele maanden overleden medelid wijlen *Victor Lecossois,* één der belangrijkste vertegenwoordigers van de naïeve schilderkunst in België. Een zestigtal werken geven een inzicht in de betekenis van deze autodidakt.

Maastricht

Met een oplage van tienduizend exemplaren is het eerste *'Maastricht schrijft en dicht-boek'* verschenen. Prozaschrijvers en dichters uit de omgeving van Maastricht en het Belgisch grensgebied mochten werk insturen. Van de 177 binnengekomen werken werden er 44 geselektioneerd.

'Hoe vrij is een schrijver in West-Europa?' was het thema van de voorjaarsvergadering van het PEN-Centrum Nederland op 19 tot 20-3. Een 35-tal auteurs van dat centrum hebben eraan deelgenomen.

Mölle (Zweden)

Van 24 tot 27 augustus gaat er te Mölle (Zweden) een *Internationaal Congres voor progressieve auteurs* door over 'De auteur en de massamedia'. Er nemen ook uitgevers en redacteurs van tijdschriften aan deel. Er zijn naast discussie en ateliergesprek ook uiteenzettingen voorzien. Het volledig verblijf in Mölle (Toeristhotel) kost 100 Skr per dag. Adres: Turist Hotel S-260 42 Mölle Zweden. Tel. 042/47084.

Montreal (canada)

'Hedendaagse Vlaamse Tekeningen' van Raveel, Elias, Wassenberg, Mulkers, Hoenraet, van Severen e.a. werden een jaar lang in Canada vertoond.

Mortsel

† *Letterkundige Marcel Lambin* (° 28 april 1898) werd op 28 april ten grave gedragen. Hij publiceerde veel over letterkundigen en letterkundige onderwerpen o.a. over Hendrik Conscience in 'Vlaanderen' en speelde ook een belangrijke rol voor de

Vlaamse Beweging. Aan zijn naastbestaanden, vooral zijn zoon ons medelid Jan Lambin, onze christelijke deelneming.

Oostende

Begin mei werd de plaatsing gedaan van Ensors *'Intrede van Kristus te Brussel'* voor onbepaalde tijd in het Stedelijk Museum. Thans wil men ook in zijn geboortestad een *'Ensoreum'* oprichten, naar het voorbeeld van het Permekemuseum te Jabbeke en het Mozarteum te Salzburg. De 'Vrienden van James Ensor' willen in de eerste plaats een dokumentatiecentrum met alle boeken, artikels en geschriften van en over James Ensor.

De *Groepstentoonstelling* in Galerij Poseidon (tot 31-3) bracht werk o.m. van Michiel Anneessens, Danny Bloes, Anto Diez, Herman Hertogs, Lieve van Calbergh.

7 x Veurne vertoonde in het Museum voor Religieuze kunst werken van de Veurnse kunstenaars A. Bulthé, P. Delvaux, P. Doise, G. Tahon, Trebla, J. van Gucht en Willem Vermandere evenals van de overleden L. Baretta, G. Verschingel en Jos van Belleghem. Aan Oscar Colbrandt, de Gentse religieuze kunstenaar, werd een bovenzaal gewijd. Tot 15-4.

Oudenaarde

† *Kunstschilder Dr. Paul Callant* (° 6 nov. 1906) overleed op 18 april. Verleden jaar mochten we hem nog hulde brengen in ons Jubileumcongres te Male n.a.v. zijn zestigste verjaardag. We verkregen ons dat nog enkele weken voor zijn overlijden een aan hem gewijd artikel in 'Vlaanderen' kon verschijnen. Aan zijn familie en vrienden onze christelijke deelneming.

Paal

Onder de titel *'Stemmen uit het dorp'* zal een kollektieve dichtbundel worden uitgegeven naar aanleiding van het Jaar van het Dorp 1978. Alle dichters die inspiratie halen uit het plattelandsleven of hun geboortedorp worden door de vzw Kofschipkring uitgenodigd één of meer gedichten te zenden naar Gie Luyten, Heldenlaan 37a, 3940 Paal.

Parijs

Tussen het Syndicat National de l'Edition française en de *Société des Gens de Lettres* in Parijs werd een akkoord gesloten over een kontrakt voor het uitgeven van literaire werken. In een communiqué wordt over een echte vooruitgang gesproken en verwezen naar de inspanningen voor het toekennen van een 'maatschappelijke zekerheid' aan

auteurs en naar komende onderhandelingen voor de oprichting van een kas voor bijkomend pensioen voor auteurs.

Rijsel - calais - arras

Tot 20 juni in het museum voor schone kunsten te Rijsel, in de zomer te Calais en in de herfst te Arras zijn 88 schilderijen aanwezig in de tentoonstelling *'Vlaamse schilderkunst uit Rubens' tijd in de musea van het noorden van Frankrijk'*. De selectie werd gemaakt uit 500 schilderijen, van de voorlopers van Rubens tot het einde van de 17e eeuw. Een aantal doeken werden bij deze gelegenheid gerestaureerd. De kataloog behelst afbeeldingen van alle tentoongestelde werken en o.m. een repertorium van alle Vlaamse schilderwerken in Noordfranse musea. Alle dagen toegankelijk van 10 tot 18 u; gesloten op dinsdagen en op 18 mei.

Rijswijk (Ned.)

Nederlandse auteurs, die voor een aanvullend honorarium van een door hen in 1976 gepubliceerd werk in aanmerking wensen te komen, kunnen zich hiervoor wenden tot het Fonds voor de Letteren, Sir Winston Churchilllaan 362. Zij moeten daartoe vóór 5 mei 1977 een schriftelijk verzoek indienen waaraan een exemplaar is toegevoegd van het contract dat voor het desbetreffende werk met de uitgever is gesloten of een fotocopie en vier exemplaren van het voorgedragen werk. Kunnen in aanmerking komen oorspronkelijke in het Nederlands of Fries geschreven gedichtenbundels, romans, novellen, literaire essays en kinder- en jeugdboeken, in 1976 in boekvorm verschenen. Ook schrijvers en vertalers van dramatisch werk. Voorwaarde voor het toekennen van een aanvullend honorarium voor een bepaald werk is, dat dit naar de mening van het bestuur van het Fonds voldoende literaire kwaliteit bezit en een redelijke omvang heeft. Omvang: het fonds

is in staat tot ± 150 aanv. honoreringen van *f* 400 tot 4.000.

Roeselare

Tentoonstelling van *I.I.C. Groep* (promotiecollectief) in studio Callebert van 6 tot 31 mei, ingeleid door schepen André Spinnewyn.

Ronse

Een merkwaardige tentoonstelling van *Russische Ikonen* tot 29 mei in gal. Princekouter. Zij dateren van de 17e tot de 19e eeuw. Inleider was Prof. Voordeckers (RUG en KUL).

Ruisbroek

Tijdens de jaarmarktdagen (einde oktober 1977) wordt er in het op voorstel van Bernard Henry gestichte en pas geopende *Watersnoodmuseum,* een tentoonstelling opgezet, die 'De waterellende te Ruisbroek' als onderwerp heeft, en waarbij allerhande kunstuitingen (schilderijen, etsen, pentekeningen, lino's, kartoens, beeldhouwwerken, enz.) aan bod zullen komen, zoals van Luc De Rijck (Bornem), Maurice Pelgrims (Willebroek), Eddy Tange (Gent), René Van de Mooter (Ruisbroek), Eleonore Van Hoeck (Ruisbroek) e.a. De kunstenaars, die aan deze tentoonstelling willen medewerken worden vriendelijk verzocht contact op te nemen met Karel De Decker (Public Relations vzw Museum De Bres), Vaartstraat 19, 2660 Willebroek.

Rumbeke

In het huis Aureel en Mieke Laveyne-Gobien, Roeselarestraat 113 van 20 mei tot 22 mei: *groepstentoonstelling* met werk van Ann Decaestecker, Erik Verbeken, Trui De Roo, Mieke Gobien, Trui Devrieze, Daniël Roelant, Lieven Neyrinck, Marc Populier, Marijke Deweerdt en Philippe Bouttens.

Salzburg

De *Intern. Sommerakademie für Bildende Kunst Oskar Kokoschka* heeft plaats van 18 juli tot 20 augustus met als cursusleiders: J. Cihua (schilderk.), Fr. Somaini (beeldhwk.), J. Zenzmaier (bronsgieter), Fr. Meckseper (ets), W. Otte (lito), P. Vago (archit.), R. Scherer (wandsch.), R. Koppel (foto), H. Post (calligr.), S. Schmölzer (juweel) e.a.

'S-gravenwezel

† *Componist en dirigent Lode de Vocht* overleed bijna 90 jaar oud op 27 maart. Hij was een der groten uit de Vlaamse componistenschool na Benoit, oprichter en dirigent van het wereldbefaamde Antwerpse Ceciliakoor en eredirecteur van het Vlaams Conservatorium. Ons beheerraadslid Prof. A. Keersmaeckers, voorzitter van de Kempische Schrijvers, sprak een lijkrede uit. Aan zijn familieleden onze christelijke deelneming.

St.-kwintens-lennik

Na 'Jonge Reuzen I en II' zal Gerrit Achterland een nieuwe collectieve dichtbundel uitgeven: *'De vrouw en haar poëzie'*. Geïnteresseerden kunnen een vijftal gedichten plus curriculum vitae en pasfoto zenden aan zijn adres: Ninoofsesteenweg 284. Achterland is van mening dat meer dan de helft der poëten dichteressen zijn.

St.-lambrechts-herk (Groot-Hasselt)

Het teatercafé *'t Schuurke* in domein Beukenhof is het podium van de toneelkring 'Eenhoorn', dat er grote bijval kent en uniek is in België. Tevens wordt er geëxposeerd.

St.-Niklaas

Van 18 september tot 9 oktober zullen de v.z.w. Kunstambacht van Oost-Vlaanderen en de stad St.-Niklaas een tentoonstelling inrichten van *'Recente creaties van kunstglazeniers uit Oost-Vlaanderen'* in het Stedelijk Museum, Regentiestraat, 65. Wie belangstelt in deelname kan op dit adres contact opnemen.

'Xylon' was een tentoonstelling van hout- en linosneden in de bank Brussel-Lambert, ingeleid Willy Juwet, diensthoofd Ned. Cultuur.

St.-truiden

Het *Voorprogramma der Basilicaconcerten 77* voorziet 5 muzikale woensdagen met de Johannespassion van Bach (1-6), The King's Singers (7-6), Haydns Sankt-Cäcilien-Messe (15-6), 7e en 4e Symfonie van Beethoven (22-6) en de Missa in C. van Beethoven (29-6).

Tessenderlo

De *'Minus van Looi hulde'* heeft (wegens de verkiezingen) niet plaats op 17 april doch op 22 mei. Naar aanleiding hiervan bracht de 'Toeristische Biblioteek' van de VTB een brochure uit over Minus van Looi, van de hand van Lambert Swerts. De homelie tijdens de Eucharistieviering wordt gehouden door Jaak Van Baelen. Deze herdenking (bij het 25-jarig afsterven van de auteur) is in haar gehéél een initiatief van de VLA, waarvoor de VTB graag in de bres sprong en voor de gedenkplaat + onthulling en toespraak van Jef Van Overstraeten zorgt. Ook de geboren 'Looienaar' Louis Verbeeck zal er spreken over Minus van Looi.

Steenokkerzeel

De Ver. *Schrijvers voor de Jeugd* hield haar statutaire vergadering op 23 april in het Kasteel van Ham.

Temse

'200 Jaar Grafische Kunst' werd in maart geexposeerd in het gemeentehuis door de oudleerlingen der academie (voorz. Robberecht) met 215 werken uit privé-verzamelingen. Francis de Koninck, leraar Academie Temse, verzorgde de catalogus.

Tongeren

Het *Voorprogramma van de Basilicaconcerten 1977* voorziet 6 Tongerse zaterdagen met Sibelius (28-5), Mozarts Requiem (4-6), het Symfonieorkest WDR-Köln (11-6), G. Mahlers 7e Symfonie (25-6) en Schumanns Requiem (2-7). Verder 6 Hoogmissen in de O.-L.-Vrouw-Basiliek door het Gents Madrigaalkoor (29-5), de Schola Cantorum Ward-Instituut (5-6), de Capella Aquensis (12-6), Pro Cantione Antiqua (12-6), het Antwerps kathedraalkoor (26-6), The Clerks of Oxenford (O.-L.-Vr. Maastricht 26-6), Concinite (3-7).

Verder zijn er ook nog de zaterdagavond en zondagmorgen beiaardconcerten (29-5 tot 3-7) en de Kasteelconcerten in Zuid-Limburg (29-5, 5-6, 19-6, 26-6, 12-6, 3-7). Secretariaat: Kielenstraat 15; telefoon 012/23.39.14.

Men wordt 'Vriend van de Basilica-Concerten' door storting van 500 fr. op giro 000.0861764. 16 Basilica-Concerten Tongeren.

Turnhout

Kunst uit de Kempen werd vertoond in Cult. Centrum de Warande tot 3 april. Deelnemers: Katrien Alliet - Mil Antonis - Paul Baert - Raoul de Baere - Liesbeth Baeten - Kris Delbroek - Leo de Kort - Gerard Engels - Etienne Livémont - Mil

Michiels - Joannes Peeters - Laurent Reypens - Willy Smolders - Vandek - Fik van Gestel - Stan van Houtven - Ludo van Mechelen - Ilse Verhoeven - Liliane Vertessen - Lydia Vervecken - Jef Vets - Paul Wijgers - Guy Willems - Goele Wouters.

Veurne

De Veurnse *Romancier Gustaaf Vermeersch* (°1877), sociaal strijder van het begin dezer eeuw, werd herdacht op initiatief van de Marnixring m.m.v. het Stadsbestuur o.m. door een academische rede van André Demedts. Er werd een huldefonds opgericht.

† *Letterkundige Luc van Brabant* (10 okt. 1909) overleed op 12 mei. Behalve zijn eigen speels poëtisch werk publiceerde hij 'Commentaren en vertalingen van het poëtisch oeuvre van Louise Labé' waarvoor hij de Koopal-prijs verwierf in 1962. Hij stond bekend als een vrijmoedig en breeddenkend mens en een bekend kunstfotograaf. Aan zijn naastbestaanden onze innige deelneming.

Waasmunster

Einde 1976 werd te Waasmunster een *nieuwe kunstkring* gesticht met als doel 'de kunst in al haar vormen te promoveren'. Voorzitter is de heer G. Keereman, Nijverheidslaan 36 D. De eerste belangrijke activiteit is een retrospectieve van overleden schilders uit Waasmunster, in de zaal De Sutter van 13-5 tot 29-5-1977; toegankelijk op weekends en feestdagen.

Waregem

† *Beeldhouwer, literator en musicus George Leroy* (°28-9-1930) overleed schielijk op 12 april. De veelzijdige Waregemse kunstenaar had ook zeer grote verdiensten als oprichter van de galerij Da Vinci, die zoveel betekent voor de Gaverstreek en waar kunstenaars van het hele land te gast waren. Zijn da Vinciprijskamp heeft eveneens veler promotie gediend. Een echte kunstenaar en een uitnemend goed mens heeft ons verlaten. Aan zijn echtgenote en kinderen onze christelijke deelneming.

Westerlo

Kunstkring Silloc hield tot 17 april een tentoonstelling van *Christene kunst* in galerij 'Groep Silloc' met werken van Paul Blavier, Theo Bogaert, Ludo Laagland, Pierre Pinoy, Ive Silloc, Jacques Stefanato en Robert Vandermeeren.

Bibliotheek

nieuw werk van en over leden

ANTON VAN WILDERODE, VALERE ARICKX, BERNARD KEMP e.a. *Huldeboek André Demedts,* Uitg. Davidsfonds-Kortrijk, 1977; 236 blz., gebonden, 24,4 × 18,5 cm., geillustreerd. - Wie mocht gedacht hebben dat DF-Kortrijk in verlegenheid was gebracht voor zijn Demedts-Huldeboek door het vooraf verschijnen van ons Demedts-nummer, zal wel opkijken bij het ontvangen van het boek. Demedts is immers een zo merwaardige figuur dat men over hem niet uitgeschreven raakt. Met voelbare genegenheid werd het boek verwacht door ongeveer duizend voorintekenaars en werd eraan gewerkt door een twintigtal vrienden, die elk een artikel schreven over een onderwerp uit een der vele terreinen, waarin Demedts zich als letterkundige en cultuurpromotor heeft bewogen. Demedts zelf blijkt hierbij dus telkens op een of andere wijze aanwezig. Wij moeten ons hier beperken tot een opsomming: B. Kemp (Gezelle), Marcel Janssens (Hedendaagse kritiek), Fr. Debrabander (de boer in Wvl. spreuken), K. de Busschere (Gezelle en Fr.-Vl.), G. Schmook (A. Stevens), L. Simoens (moedertaal), F. Grammens (Vl. kamp), S. Szondi (Brussel), M. Vandekerckhove (eigen staat), R. Vanlandschoot (Mgr. Faict), L. en L. Vos (studentenbeweging), L. Wils (parallel Vlaanderen-Polen), C. Moeyaert (taal), M. Nuytten (Vl. katechismus in Fr.-Vl.), L. Verbeke (comitee Fr.-Vl.), A. Verthé (Vlaamse wereldband), C. de Ridder (Vl. drukkingsgroepen), R. Derine (amnestie), G. Gyselen (beeld. kunst in Wvl.). De inleiding is van A. van Wilderode en is gevolgd door de degelijke Demedts-bibliografie van V. Arickx, die in ‘Vlaanderen’ reeds werd gepubliceerd.

MARCEL DUCHATEAU, *Theo Humblet,* Uitg. Lannoo Tielt/Amsterdam 1977; 113 blz., linnen band met vouwblad, 27,5 × 23 vm, rijkelijk geïllustreerd in kleur en wit-zwart, 900 fr. - De hooggewaardeerde kunstenaar, directeur van de Leuvense academie, met zijn werk aanwezig in collecties van vier continenten, is gebleven in zijn handel en wandel en in zijn werk wat hij van huize uit was: een volksjongen. Dat is de stelling van Duchateau en zij blijkt wel met de feiten te kloppen. Maar dan een volksjongen met een diepe poëtische zin en een nietafgevende interesse voor mensen. Geen snob, geen modelopertje, geen esteet; een man die kunsttheorieën minacht, maar stielkennis waardeert boven alles, zonder aan de verleiding van de hem eigen virtuositeit toe te geven. In de illustraties domineert het grafisch element, zoals trouwens ook in zijn werk. Biografische aantekeningen van Evert Cockx.

MONDA DE MUNCK e.a., *Leven en werk van Lambert Swerts,* Uitg. VTB-VVVB-Stichting Preud'homme-Vriendenkring L. Swerts, Antwerpen, 1977; 118 blz., genaaid, geïllustreerd. - Monda de Munck nam het gelukkig initiatief de 70-jarige Limburgse auteur met een huldeboek te vereren. Het boek dat ingeleid wordt door Gouverneur Roppe en Kardinaal Suenens, werd gewild demokratisch gehouden in zijn presentatie. Het bevat hoofdzakelijk een reeks waarderingsvolle teksten van Bernard Kemp, Emiel Janssen, Bert Peleman, Dries Janssens, Jos van Rooy, Mathieu Driessen, Monda de Munck, Jos de Maegt, Paul Hardy, P.G. Buckinx, André Demedts, Remi van de Moortele, Gaston Claes, A. van Hageland, Jozef

Droogmans e.a. Daarop volgt de volledige en zeer indrukwekkende bibliografie van Lambert Swerts die door René Jorissen werd samengesteld: niet minder dan 54 bladzijden! Voorwaar een bewonderenswaardig oeuvre, dat helemaal de stempel draagt van het hooggestemd christelijk en vlaams idealisme, dat Lambert Swerts al deze jaren heeft gekenmerkt!

JULIEN VAN REMOORTERE, JAAK STERVELYNCK & GABY GYSELEN, *Herwig Driesschaert,* Uitg. Lannoo, Tielt, 1976; 112 blz., linnen band, 29,5 × 23 cm., talrijke kleuren wit-zwart illustraties, 950 fr. - Een prachtig boek. Er zijn drie uitstekende teksten. Julien van Remoortere, die in zijn vlotte directe stijl ons de mens Driesschaert leert kennen, zoals het leven hem heeft gemaakt. Jaak Stervelynck met zijn fijn aanvoelingsvermogen en zijn hartelijkheid, die hem helpt doordringen in het psychologisch mysterie dat een artiest is. Gaby Gyselen, delikaat en genuanceerd, die schroomvol het kunstwerk benadert en zoekt naar de precieze bewoording om wat met hart en geest wordt begrepen, mede te delen. En dan zijn er vooral de tientallen reprodukties van werken, waarin meesterlijk diverse technieken worden aangewend, met een volkomen beheersing ervan, die toelaat in volkomen vrijheid vast te leggen wat het oog heeft gezien. Elke tekening is een spiegel die de mens wordt voorgehouden, de mens die niet bewust is dat hij (of zij) de eigen verborgen persoonlijkheid in gelaatsuitdrukking, houding en handen heeft bloot gegeven. Een groot artiest!

(A.S.)

PROF. W. DUMON, *Het gezin in Vlaanderen,* uitg. Davidsfonds Leuven, 93 blz. 120 fr. - In dit boekje beschrijft W. Dumon, professor in de sociologie, de evolutie van het gezin in Vlaanderen. Na een analyse van de verandering in het rolpatroon (van het klassieke gezinsmodel waarin de man de dominante rollen op zich neemt, naar de nu voorkomende alternatieven waarbij man en vrouw de rollen delen via part-time werk) en de verandering in de motivatie van het ouderschap (van toevallig over gepland naar verantwoord ouderschap) toont de auteur de historische bepaaldheid van het gezin aan. De konsekwenties voor de organisatie van het gezin, van de evolutie in de samenleving, worden aangetoond op het vlak van de sekse-rollen, de man-vrouw verhouding en de relatie ouders-kinderen. Zo zien we dat elk type samenleving een ander gezinsmodel voortbracht: de agrarisch-ambachtelijke samenleving (sterke eenheid gezin-arbeid), de industriële samenleving (waarbij die eenheid gebroken werd) en de huidige post-industriële samenleving met haar verbureaukratizering en verwetenschappelijking. Ook de nieuwe ontwikkelingen (commune, ‘dood van het gezin’, ongehuwd samenleven) worden in deze historische optiek bekeken. In een nabeschouwing wijst Dumon ten slotte op de implicaties die deze evolutie voor het beleid heeft. Dit werkje geeft een heldere blik op gezin en huwelijk, waarbij vooral de analyse van de samenhang tussen gezin en samenleving (‘het gezin is een produkt van de samenleving’) en het blootleggen van de ideologische invloed op het systeem, verfrissend aandoen.

(J.C.)

MARCEL DE BACKER, *Peilingen,* Getuigenis-Poëziereeks, Rijsenbergstraat 380, Gent, 180 fr. - Humanist, dichter en kunstschilder, schreef benevens luister- en televisiespelen ook enkele kortverhalen en niet minder dan zeven dichtbundels. De voornaamste thema's uit ‘Peilingen’ zijn: broederschap, antimilitarisme en strijd

tegen milieuvervuiling en -hinder. In zijn literair en plastisch oeuvre voelt men dezelfde hartklop. Beide disciplines zijn onderling sterk verwant en getuigen voor zijn idealistisch streven naar een lichtvolle toekomst voor de mensheid. Het mooi uitgegeven bundeltje omvat drie gedeelten: Macro-, micro- en Haikoepeilingen. Het eerste deel is gericht op de omwereld, het tweede op de innerlijke realiteit van gevoel, denken en droom. In het derde gedeelte lezen we een reeks drieregelige versjes naar oosters model over mens, tijd en wereld. Met deze nieuwmodische versvorm (althans voor het westen) bereikt hij vaak goede resultaten. Een paar proefjes: 'Wie oorlog voert, krijgt / heel dikwijls als beloning: / een soldatengraf' en ''t Leven heeft slechts zin / wanneer de eerste plicht is: / trouw zijn aan het leven'.

(Albert de Longie)

PATRICK DE BRUYN, *Angst om de gijzelaars,* Davidsfonds Leuven, Jeugdreeks nr. 142; 1977-1, 94 blz. - Als je echt verkikkerd bent op een vakantie in het Zuiden van Frankrijk en je verneemt plotseling dat dit jaar papa's werk voor gaat, dan heb je het wel even lastig om je teleurstelling te overwinnen. Danny probeert ze weg te schrijven in een brief waarin hij zijn ouders laat weten dat hij van huis weg wil om volwassen te worden. Alleen het schrijven van die brief was hem genoeg, hem versturen zou hij niet doen. 's Anderendaags belt hij zijn vriendinnetje Veroniek op, een blind meisje dat met haar ouders twee hoog woont in een flat. Graag aanvaardt ze zijn invitatie om enkele dagen bij hem thuis in een villa op het platteland door te brengen. Die trip gaat dan per bus. Onderweg wordt de bus ge-

kaapt door vier terroristen die de gijzelaars willen ruilen voor eerder aangehouden terroristen. Angst en chaos op de bus wisselen af met de angstige ogenblikken die de ouders meemaken als ze Danny's brief vinden. Op het politiecommissariaat wordt hen echter een pijnlijker waarheid duidelijk: hun kinderen zitten op de gekaapte bus. Door het tactvol optreden van de overheid komen een aantal gijzelaars vrij onder wie Danny en Veroniek. Het verhaal loopt eigenlijk te goed af en het geheimzinnige mannetje dat de kaping voorspelde en dat nadien niet blijkt te bestaan verandert daar niets aan. Terroristen zijn echt niet zo braaf als hier wordt voorgesteld. Als we jonge mensen met geweld confronteren, mogen we dat beeld niet vervalsen door het geweld sympathiek te laten overkomen. De psychologische tekening van de twee hoofdpersonen is vrij goed geslaagd. Hier en daar verliest de auteur zichzelf wel eens in te lange zinnen en laat hij zich wel eens op een taalfoutje betrappen. De aanmoedigingsprijs Knokke-Heist in de wedstrijd 'Prijs voor het beste jeugdboek 1976' verdiende de auteur wel.
(W.V.D.)

DENISE DE VEYLDER, *Van muizen en muizenissen,* Davidsfonds Leuven, 100 blz. - Wippy Kwikmuizen, Dicky van Kelder, Blanca en Billy van Zoldergem, Molly Piepers en Mies Piepmuizen leiden hun ongerimpeld muizeleventje in een warenhuis. Zoals iedere normale jonge muis verfoeien ze hartstochtelijk de school en houden ze zich het liefste bezig met gevaarlijke spelletjes. Wanneer op een bijeenkomst van de Grote Raad de zeer geleerde professoren Denkmuizen, Wikker, Wijsgerens en Planner hun pessimisme laten blijken over het voortbestaan van de muizenkolonie in het warenhuis en zelfs de zekere zwangerschap van de kat van de nachtwaker aankondigen, komt er onrust over de kolonie. Als intermezzo maken we dan kennis met de muizenfamilie Van Winkel, die moet verhuizen wegens de sluiting van de winkel en die aansluiting zoekt bij de kolonie in het warenhuis. De muizenkolonie luistert liever naar de raad van één optimist en kijkt niet uit om te verhuizen tot het noodlot toeslaat onder de vorm van de slopershamer die de muizenkolonie uiteen slaat... Een niet onaardig werkje dat zich richt tot de jongste lezers van jeugdlectuur. De leuke tekeningen van Berck richten het boek eerder naar de kinderlectuur toe; ook de fragmentarische opbouw wijst eerder in die richting. De parallel muizen-mensenwereld en het taalgebruik wijzen dan weer op een ietwat rijper lezerspubliek. Best te gebruiken als voorleesboek of vertelboek voor kinderen.
(W.V.D.)

JOOS FLORQUIN, *De hond met het witte vlekje,* Davidsfonds Leuven, jeugdreeks nr. 143; 1977-2, 95 blz., omslag en illustraties van Marjolein Bastin. - Dit boek bevat een vijftal verhaaltjes waarvan de eerste drie zich rond het kerstgebeuren laten situeren. In het titelverhaal vernemen we hoe de wijfjeshond Ruthie aan het witte vlekje op zijn kop komt. De lectuur van 'De wondere den' leert ons iets over het gebruik om in de kersttijd een den in huis te halen. Het derde, erg korte verhaal, leert ons hoe het lievevrouwebeestje aan de zeven zwarte stippen op zijn dekschilden komt. In 'De prins en de herdersjongen' loopt het koningszoontje Joessof weg uit zijn vaders oliepaleis en hij vindt hulp bij Ali, de herdersjongen. Ondanks hun wederzijdse 'marxist-kapitalist'-verwijten kunnen ze het best met mekaar vinden. De vlucht wordt ontdekt en de twee worden ingerekend. Dank zij de wijze raad van

de oude tuinman zal de koning zich voortaan meer bekommeren om het welzijn van zijn onderdanen. In het laatste verhaaltje, ‘Het geheimzinnige paviljoentje’ brengt de hond Mekkie zijn baasje Bea recht naar een heuse dierenvergadering waar de uil Oeboe enige orde tracht te brengen in het ordeloze tumult. Natuurlijk komen de dieren klagen over de wreedheid van de mensen. Maar bij de dieren onderling loopt ook niet alles gesmeerd. Op het derde verhaal na zijn het alle erg leuke verhaaltjes voor jeugdige lezers vanaf 8 jaar die het fabeltjeskrantgenre genegen zijn. Vermelden we nog even dat illustraties, stevig papier en de duidelijke letter van het geheel een erg verzorgde uitgave maken.

(W.V.D.)

GASTON M. VAN DER GUCHT, *Handkoffertje,* Davidsfonds Leuven, 131 blz. - Dit boek voert ons naar het dorpje Lora del Rio waar ene senor Blasco uit Madrid enkele dagen strandt met een defecte taxi uit de hoofdstad. De komst van deze rijke dikkerd en zijn gezelschap weekt iets los bij Manuel en zijn vriend Juan Antonio. De eerste wil naar Madrid toe om stierenvechter te worden en Juan Antonio wil hem volgen om het tot garagehouder te brengen. Beiden trekken stiekem naar Madrid waar ze de massa der ‘maletilla's’ vervoegen zoals men daar de dorpsjongens noemt die naar de hoofdstad trekken om er een El Cordobes te worden. Juan heeft vlug door dat die senor Blasco, die hen naar Madrid lokte, niet helemaal zuiver op de graat is en weet zich redelijk uit de slag te trekken. Manuel echter, bezeten als hij is om stierenvechter te worden, laat zich paaien door mooie beloftes en geraakt in het drughandeltje van Blasco verzeild. Eens te meer tracht Gaston van der Gucht ons te beroeren met het levensverhaal van arme jongetjes die terechtkomen in de harde realiteit van de grootstad. Toch lijkt ons het drugwereldje van die senor Blasco weinig realistisch voorgesteld. Het is een boek dat nu eens niet eindigt met een happy-end: jeugddromen worden immers vrij zelden gerealiseerd.

(W.V.D.)

COR RIA LEEMAN, *Henk en het meisje Love,* Davidsfonds Leuven, 112 blz. - Henk, veertien jaar, is wat je een dromer zou kunnen noemen. Op zijn kamer hangt een kleurenfoto van het meisje Love. Henk wordt verliefd op haar en in een droomsprookje maakt hij de hele evolutie mee van liefde omdat iets of iemand mooi is tot de echte liefde die erin bestaat zichzelf aan de andere te kunnen geven. Het is niet de eerste keer dat de auteur deze snaren betokkelt. Lezers van ‘Planeet Epsilon’ en ‘Ik ben twee jongens’ zullen dezelfde boodschap hier herkennen. Toch warm aanbevolen aan jonge mensen die het de moeite vinden even de ogen te sluiten om te kijken naar de alternatieve film van deze wereld.

(W.V.D.)

COR RIA LEEMAN, *Peter keert terug,* Davidsfonds Leuven, jeugdreeks nr. 145, 1977-4, 135 blz. - Wanneer Peter Iks tijdens een crisistoestand het uitgilt dat hij terug wil, schenkt niemand van het personeel van het gesticht aandacht aan die ‘gekheid’ van Peter. Wanneer diezelfde Peter dan terugkeert uit een klinische dood, zal een van de verplegers, Hans, inzien dat Peter ook ‘normale’ momenten heeft en dat hij ook werkelijk terug wil. Samen met zijn collega Sabi gaat Hans nu proberen Peter te begeleiden om doorheen die verschillende crisistoestanden terug te keren. Terugkeren tot waar? Dat weten ze ook nog niet. Hans bestudeert zorgvuldig het dossier van Peter en ontdekt dat hij, telkens hij een crisis doormaakt, een stapje

terugkeert naar het moment waarop 'het' begonnen is. Hans en Sabi krijgen dan de vrije hand vanwege de medische staf om hun theorie aan de praktijk te toetsen: Peter wordt uit het gesticht ontslagen en mag terugkeren naar huis omdat hij alleen daar de weg terug kan vinden. Het ongunstige sociale milieu (Peters vader stierf bij een ongeval, zijn stiefvader zit in de gevangenis wegens oorlogsmisdaden, Peters jongere broer Herman gaat ook gebukt onder die negatieve gezinssituatie) ten spijt keert Peter ook werkelijk terug bij zijn beginpunt: als hij zijn geboorte opnieuw beleeft, sterft hij. Met dit jeugd(?)boek heeft Cor Ria Leeman een erg moeilijk thema gekozen: onze houding tegenover de gehandicapte, meer bepaald een zwaar mentaal gehandicapte. De manier waarop dit thema behandeld wordt, maakt het boek, dat op zich zeer goed is, onbereikbaar voor het gemiddelde lezerspubliek van een jeugdboek. Het is ook jammer dat de anders zo poëtische taal van Leemans hier vaak stokt in braaksel, kwijl, urine en andere 'realistische' beschrijvingen.

(W.V.D.)

E.P. JORIS VLAMYNCK, *Beernem,* Vlaamse Toeristische Bibliotheek nr. 211, 16 blz. - 600 ha loof- en naaldbossen zegenen Beernem met de naam 'Het groene dorp'. Rijkelijk geillustreerd (jammer enkel zwart-wit) brengt dit werkje ons een inventaris van de geschiedenis en van het huidig toeristisch patrimonium van Beernem. De talloze wandelingen, het provinciaal domein Bulskampveld en de vele rustige, groene hoekjes zijn zeker een verlokking voor de wandeltoerist. Graag gaven we hem toch ook de kleine extra service van een plattegrond van de gemeente met een aanduiding van het toeristisch patrimonium. Ook is een klein kaartje met de ligging van een kleinere gemeente altijd nuttiger dan de opsomming van een aantal grotere centra en hun afstand tot die gemeente.

(W.V.D.)

Novellen door MARIA ROSSEELS, PAUL LEBEAU, CLEM SCHOUWENAARS, PIET VAN AKEN, HERMAN VOS EN CARLA WALSCHAP, *Meer suers dan soets,* Davidsfonds. Romanreeks nr. 606, 1977-1. - Het boek draagt de ondertitel 'verhalen rondom lief en leed'. In vrijwel alle novellen staat de verhouding tussen man en vrouw centraal; in 'Niet

schreien, ouwe' door Carla Walschap, het laatste verhaal in de bundel, treffen we een zonderlinge genegenheid aan van een oude vereenzaamde, schuchtere man voor een aap. Die verhouding is niet in het minst bevreemdend, wel met een warme, gevoelige, misschien zelfs iets sentimentele, overtuigingskracht beschreven. De hartelijkheid van het dier moet de harteloosheid van de mens illustreren. De verhalen van Maria Rosseels zijn iets beheerster van toon en behandelen de onmogelijke liefde tegen een historische achtergrond. In 'Meer suers dan soets moet ic ghestadig dragen' beschrijft zij met een stille meewarigheid de om geloofsredenen onmogelijke liefde van Anna Bijns voor een Willem. De dichteres leeft haar leven alleen verder in dienst van het geloof dat zij boven alles verkoos. In 'Van de liefde die doodt', Rosseels' tweede verhaal, wordt de hartstochtelijke liefde van Johanna van Castilië voor Philip vooral om politieke redenen gedwarsboomd. De twee novellen van Herman Vos verplaatsen ons naar Zuid-Amerika en beschrijven in een bevreemdende sfeer de exotische vitaliteit van Mariquita en Evaristo Diego Almedo. De onbeheerste levensgenieting in deze verhalen contrasteert fel met Lebeau's 'De laatste roos'. Hier beleven we met het hoofdpersonage, een vijftigjarige professor in de kunstgeschiedenis, het ontluiken van gevoelens waar hij uiteindelijk niet aan toegeeft. Het is zijn kille, verstandelijke zoeken naar formele perfektie dat hem, voor de tweede keer, belet die gevoelens een plaats toe te kennen in zijn leven. Die ultieme mislukking brengt hem tot rustige zelfaanvaarding. Piet van Akens verhaal 'Grut' kontrasteert, om andere redenen, al evenzeer met Vos' novellen. Van Aken beschrijft de veertienjarige jongen, Bliek, die met duistere schuldgevoelens en onbehagen zijn eigen lichamelijkheid en die van het meisje Stina ontdekt. De vage, nergens op gerichte en verontrustende zinnelijkheid van de puber staat diametraal tegenover de koesterende aanvaarding van de lichamelijkheid bij Mariquita. 'De bruiloft van Kana' door Clem Schouwenaars suggereert met een ondertoon van ontgoocheling de kille oorlog tussen man en vrouw. Zij vinden elkaar weer bij hun kinderen maar de ontgoocheling van hun tienjarig huwelijksleven wordt via de kinderen alleen maar omzeild en niet opgelost. De aparte toon van dit verhaal zorgt voor een interessante variatie op het eeuwige thema van deze bundel.

(J.A.)

VALEER VAN KERKHOVE, *De gijzelaars,* Davidsfonds. Romanreeks nr. 607, 1977-2. - Dit is het dagboek van een onvoorstelbaar vereenzaamde, naamloze man, die alle banden met het leven losgeweekt heeft. Hij wordt geobsedeerd door de vraag of hij al dan niet schuldig is aan de dood van vijf gijzelaars die tweeëntwintig jaar geleden, tijdens de tweede wereldoorlog, in zijn plaats terechtgesteld werden. De naamloze dagboekschrijver geraakte toen toevallig bij een verzetsdaad betrokken en dat avontuur heeft het verder verloop van zijn leven getekend. Het verhaal suggereert in een Kafkaiaanse sfeer, de uitzichtloosheid van een zich volkomen nutteloos voelende, in volslagen anonimiteit verzonkene mens; zijn werk is overbodig, de verzetsdaad werd door iemand anders gepleegd en alle relaties heeft hij afgebroken. Dat kille nihilisme vat het hoofdpersonage samen in de zin: 'God, laat me nergens heen gaan'. Het open einde laat echter veronderstellen dat het antwoord op de obsederende schuldvraag het leven van het hoofdpersonage een andere wending zal geven.

(J.A.)

JAN VEULEMANS, *De Zomer,* De Clauwaert, Leuven, 285 fr. - Wat 'n sprong heeft de gekende dichter moeten maken om zo maar romanschrijver te worden! Maar néén, de dichter blijft! Ook als hij zich aan proza waagt. Zo wordt zijn 'Zomer', ondanks alles, van het begin tot het einde gedragen door een permanente geladenheid. Men zou het niet verwachten van een personeelschef of een doctor in de rechten. De poëzie die zich in hem eenmaal geopenbaard heeft, blijft in hem groeien en alles bevruchten, ook in de meest doodnuchtere levensomstandigheden. Hij blijft zichzelf. In deze hete zomer nu, waarin alles schijnt te kwijnen en vergaan, bereikt hij, wonderlijk genoeg, een hoogtepunt van leven en perfectie. In volkomen harmonie van poëzie en zakenkennis - zonder dat het een het andere schaadt - evolueert in hem deze nieuwe roman - dank zij zijn gerijpt kunstenaarschap - naar een waar meesterwerk. De geschiedenis van de firma Hageman speelt zich anders af in 'n ijzig, of liever ijzeren handelsmilieu, een milieu zonder ziel, waar het ten slotte bijna onmogelijk is echt mens te blijven. Uit die vreselijke, koele werkelijkheid put Veulemans een schat van heerlijke verworvenheden en wijze menselijkheid. Hij ruimt er zelfs plaats aan de liefde, want hij beseft dat in het minst mooie milieu de menselijke drang naar geluk blijft bestaan. 'Er lag 'n scherp zonnelicht over de wereld, maar onder je huid bleef je 'n mens, waar je ter wereld ook bezig was...'. En... liefde is veel begoocheling en brengt ontgoocheling. Ook hier... In Jan Veulemans begroeten wij ten slotte een schrijver van formaat. Het Vlaamse volk verwacht nog ontroerend mooie dingen van hem.

(J.v.R.)

RIK SCHRAUWEN, *Bladstil,* poëzie. PR 80-875307-88; 100 fr. - Een opmerkelijke debuutbundel omwille van de continu volgehouden belangstelling voor het reële landschap en het eigenmilieu die telkens weer frisse beelden en eigen stemmingen reveleert. Een oergezonde wereld van fijne aandacht zonder mode- of clichétaal. Toch is de tweeslag van de kwatrijnen er de oorzaak van dat het telkens terugkerend nevenschikkend zinsverband, soms een relatiefzin, of de te zwakke syntaxis, de lezer niet helemaal verovert.

(José de Poortere)

PAUL VAN MORCKHOVEN, *De Datzja,* toneelstuk. Stenciluitgave. - De bedoeling van dit toneelstuk is het onderwerp te plaatsen in de tijd van Tsjechov en in de sfeer van zijn werk waarvoor de auteur een uitgesproken bewondering heeft. Het hunkeren naar Moskou en de latente voorspelling van Tsjechov op een toekomstige maatschappelijke evolutie werden opzettelijk iets duidelijker beklemtoond. Datzja betekent buitenverblijf. Rollen: de grootgrondbezitter, drie dochters, een schoonzoon, een ambtenaar, een rentmeester en een voedster. Voor een toneel kan het oordeel uiteraard slechts op uitvoering slaan, wat we de auteur toewensen.

(jdp.)

RENE TURKRY, *Een geur van anijs;* uitgave onder eigen beheer. - De dualiteit tussen agressie en gelatenheid, oerverbondenheid en oorsprongvervreemding, schraagt de poëtische visie van René Turkry in zijn voorgaande bundels. De aanvangscyclus uit dit nieuwe werk 'Land van Mistral', een panegyriek op de Provence, werd op dezelfde wijze be-aderd. Menselijke ingrepen, aangebracht op een decor van anijs,

lavendel, pistache en wilde honing, zijn slechts aanvaardbaar in zoverre hun unificatie met het totale natuurbeeld voltooid werd.

De stenen hebben zichzelf het zwijgen opgelegd
De koelste kerk houdt de geur van anijs gevangen

Brutaal echter ent de mens zijn zwammen op de schors van de natuur:

Fabrieksschoorstenen vloeken boven de fluwelen flora
De stad opent een vuilbak van gemartelde architectuur
De stad wordt een rammelend Buchenwald

Tijd is een zonderling begrip bij deze dichter: het wordt doorboord en ontvleesd, getransformeerd tot een weldoende middelaar. Slechts het gisten in het vat der jaren brengt de vurig gewenste harmonie tussen de natuur en de menselijke interventie erin. Geen wonder dan dat in de altijd weerkerende getijden van bezoedelen en purifiëren de metronoom van leven en dood constant gehoord wordt:

Het kerkhof verbrijzelt de muur tussen arm en rijk
Krot en paleis worden gelijk aan elkaar

'Aven d'Orgnac' sluit nauw bij de vorige cyclus aan. Het is de poëtische incarnatie in scherp contrasterende beelden, van de vlucht uit het landschap waarop voortdurend roofbouw wordt gepleegd, maar het enigma van zowel de tijdloze begrensdheid als de maagdelijkheid in deze grotten. Centraal, zowel thematisch als formeel, en o.i. uitermate belangrijk in de evolutie van René Turkry, staat in deze bundel 'Zoenoffer'. Gebalanceerd tussen zijn niet te verdringen heimwee naar het ongerepte en het ervaren van knellende kluisters die hem binden aan een bezoedeld bestaan, zoekt de dichter 'het couplet van de nachtschade herhalend', hier zelfbevestiging in de bezinning over zijn poëzie als expressiemiddel. In feite wordt dichtkunst als zoenoffer geboren uit de finale innerlijke verscheurdheid tussen het bevroeden van een unieke roeping:

De heuvels horen kamermuziek,
op de bruiloft van het mateloze woord.

en een latente angst tot falen:

De herinnering aan cirkels schept vrede,
de angst (schept) de stuurloosheid van vleermuizen

Word ik een vondeling onder een varen,
Een misthoorn ver van de zee...

De dichter die zijn ziel te luisteren legt aan de harteklop van de wezenlijke bestaanservaring (hier bewust gezocht in de 'nature pure') blijft een weifelaar, die zijn zoenoffer vooralsnog onvolmaakt en onvoldragen vindt. Zo triomfeert hij:

Ik verenig mij met uw ademhaling

Weinig later stamelt hij nochtans:

Ik kan de delta niet omarmen,
het verdronken paard niet halen
de aren niet lezen.....

(L.D.)

boeken over kunst

JAN SCHEPENS, *Het buitenland over Benelux,* Reeks: Documentaire constructies', Deel 1, 2 en 3, in eigen beheer (Houthulststr. 9, Brugge) 1976-1977; 100 fr. per deel. - De auteur heeft zijn leven lang, n.a.v. zijn zeer uiteenlopende lezingen, notities genomen over allerlei onderwerpen. Een ervan is de bejegening van de Lage Landen door auteurs uit de hele wereld. Terecht was hij de mening toegedaan dat deze notities niet mochten verloren gaan en hij heeft van zijn emeritaat gebruik gemaakt (o.a.!) om een keuze hieruit persklaar te maken. Zo heeft hij reeds drie 'Cahiers' - met Nederlandse en Franse tekst - gepubliceerd en hij heeft nog stof voor vier andere. Verbazend hoe vele auteurs over onze gewesten en de bewoners ervan hebben geschreven en hoe uiteenlopend hun oordeel. Voor pluizers en gewoon voor literatuurminnaars bieden deze cahiers een schat van gegevens. De notities zijn in elk cahier per auteur geklasseerd, dewelke auteurs alfabetisch zijn gerangschikt, wat het zoeken vergemakkelijkt. Ongetwijfeld een nuttig werk, gesneden brood voor wetenschappelijke verhandelingen.

HUBERT VAN HERREWEGHEN, *Verzamelde Gedichten, reeks De Gulden Veder,* Orion Brugge, 490 fr. - Deze reeks biedt naarmate haar opbouw vordert reeds heel wat waardevol werk. Toch moet het mij van het hart dat deze bundeling van het werk van Hubert Van Herreweghen (^{o}16.2.1920) mij meer dan de andere van belang lijkt. Niet alleen omdat zijn werk niet altijd zo gemakkelijk te krijgen is, maar vooral omwille van de artistieke betekenis van dit dichterlijk oeuvre. Wanneer ik zijn plaats naga in het poëtisch landschap van de levende dichters, zie ik wel in dat een uitstekend dichter als b.v. Anton Van Wilderode maatschappelijk gezien een veel grotere rol speelt door zijn talloze voordrachten, vertalingen en schoolhandboek, maar ik aarzel toch niet Hubert Van Herreweghen omwille van zijn poëzie belangrijk te noemen. De tragiek van dit leven is soms zo tastbaar in het woord geworden dat zijn poëzie

hem mij echt dierbaar maakt. In mijn lijstje van geliefde dichters kan hij niet ontbreken.

Vanuit zijn verzen voel ik het verlangen de biografische achtergrond, de persoon zelf beter te kennen. Het kan me gebeuren gewoon op een gedicht van hem in een tijdschrift te antwoorden zoals iemand die werd aangesproken. 'De dood zuigt al mijn krachten uit'. Deze hartelijke, maar toch wat opgeschrokken en overgevoelige man doodt in het vlas de vonk niet van het religieus besef. Of om het anders te zeggen: in de menselijke schreeuw geeft hij het eindrijm niet prijs, de beheersing van het kwatrijn grijpt de angst en de moeizaamheid van dit leven, deze zieke in een trilling die volmaakt wil zijn. Niet voor niets heet een reeks verzen: 'De mens heet Job'. De wezensechtheid kan men met verzen en anekdoten even aangeven. Is hij het niet die in 1949 op een ogenblik dat de experimentele revolutie uitbreekt samen plannen maakt met Hugo Claus, Jan Walravens, en anderen voor een tijdschrift dat 'Janus' moest heten? Deze openheid voor de vernietiging waarin de mens betrokken is en deze gebedsschreeuw om voorbij het voorhangsel van dit leven door te dringen tot God, deze reis van de demonische kolk naar een paradiso van vriendschap en liefde, begrijpt men het best vanuit zijn daensistische achtergrond. Wie de moeizame synthese van een dualistische tijd in zijn werk niet ervaart, heeft hem niet echt ontmoet, beseft niet dat deze dichter gelezen en herlezen moet worden en wat mij betreft sterk geprezen.

(José de Poortere)

Davidsfonds kartoenboek 10. Uitgegeven ter gelegenheid van de 15de wereldkartoenale te Knokke-Heist 1976, 120 blz. - Alle nuttige gegevens omtrent de organisatie zijn in het boek opgenomen dat tevens als katalogus is opgevat. Op één na zijn alle laureaten van deze wedstrijd erin opgenomen plus een lange rij geselecteerden. Als men het geheel doorloopt blijkt er een enorme belangstelling te zijn voor deze wedstrijd. De jury heeft de prijzen proper verdeeld tussen West-europese en Oost-europese landen. Je kan ze er beiden zo uithalen. Bij de West-europese inzendingen is er een tendens van vlugheid vast te stellen wat misschien kan verwijzen naar het werken in functie van tijdschriften. Publiciteit! De Oost-europese inzendingen zijn vaak meer uitgewerkt, ook intenser benaderd. Niettegenstaande de dikwijls politieke inslag die deze kartoens hebben, blijft vooral het plastische resultaat boeien. Ten slotte is er de vraag, wat moet een kartoen zijn? In de meeste gevallen blijft het bij een grap, een verhaaltje, een hekelprent, een anekdote en dergelijke dingen meer. De beste zoals o.a. V. Rencin, Tsjechoslovakije; A. Zakecki, Polen; Pecareff, Bulgarije stijgen boven deze oppervlakkigheden uit. In ieder geval felicitaties voor deze 10de uitgave aan het Davisdfonds.

(J.T'K.)

periodische uitgaven

- *Neerlandia,* 81e jrg. 1977 nr. 1 - Over uitreiking Visser-Neerlandia prijzen, het ontwerp voor een Nederlandse taalunie, spiegel van de Nederlanden (allerlei). PR. 408-7012041-73; 300 fr.
- *Vlaamse Filmpjes* nr. 1223 brengt van René Swartenbroekx 'Het verhaal van Ilse Somers' bekroond met de John Flandersprijs 1976. Uitgave Averbode.

- *'t Kofschip* 5e jrg. nr. 1 - Gedichten van Paul Wimmer (Wenen), Norbert du Mongh, Marcel Anckaert, Eddy Alfred Ots, Frans Cornelis, Alice Van Meirvenne, W. Kopelke, Frans Borremans, Gie Luyten, Gerrit Achterland, Cornelis Van Hoore, Maurice Trippas, Hort Wolff. Recensiewerk door Ignaas Veys, Roger Vanbrabant. Een verhaal van Romain John Van de Maele. Tijdschriftenrevue en kunstecho's. PR. 001-0473024-31; 300 fr.
- *Getuigenis* 22e jrg. nr. 1 febr.-mrt. 1977. - Artikels over schilder Stan Jennes, dichters Jan Vercammen, Maria Sesselle, 100 jaar Bayreuth, de rubriek ‘Op de boekenmolen’, gedichten van Wouter Kotte, Henk Huisman, Johanna Kruit, Jozef Vandromme, Willem Van Herckenrode, Moevakis, Gie Luyten, Patrick De Milt. PR. 001-0154547-05 (ASLK), 200 fr.
- *AKVT-Kontaktblad* 1977 nr. 4 april. - Over het toneel der rederijkers, lijst van toneelstukken, eenakters ter beschikking, een grime-kursus, verenigingsleven, bespreking van E. Albee: ‘Wie is er bang voor Virginia Woolf?’. PR. 000-0582916-43, 100 fr.
- *Band* 18e jrg. 15 april over verenigingsleven van de Vlamingen in Wallonië, kunstschatten door de Fransen geroofd, een verhaal van André de Ké, over Waalse volksmuziek. Adres: Annevoie, PR. 430-0681461-27, 250 fr.
- *Ons Kanton* 7e jrg. nr. 2. - Over taaltoestanden in Komen. PR. 000-0943330-05, 100 fr.
- *Appel,* driemaandelijks, 1977 nr. 1; Houtstr. 15, 3800 St.-Truiden. PR. 105.70.74, 200 fr. - Proza van Tijm Karlon, Arthur Spreutel, Lambert Swerts, Marc Coopmans, gedichten van Cornelis van Hoore, Willy Balyon, Thea van Domburg, Elfriede Hendrix, Gerrit Achterland, Frans Ceusters, Frans Cornelis, Georges Daemen, Valère Dekens, Nadine Elen, René Geldof, Han Grüschke, Ludo Hardy, Lou Heynens, André Heyvaert (Namen), Denise Hurdak, Bert Kooijman, Jan Latinne, August Leunis, Joris Neyens, Remakel Mirakel, Gie Luyten, Luc Pauwels, André Philippaerts, P. Schaek, Jean Severeijns, Miel Vanstreels, Jan Melis, Karen Van den Weghe, Luc Castelein, Linda Pietereil, Ann Knaepen. Verder literaire tips.
- *Hart-slag,* driemaandelijks tijdschrift, 1e jrg. nr. 1, maart 1977. Redactie: Kris Lenaerts, Jotie t'Hooft, Jacques 't Kindt (Nazarethse dorpweg 16, 9770 Kruishoutem), 250 fr. nr. 068-0633000-05; adres administratie: Hart-Slag Torenlaan 87, 8790 Waregem (Adrien Coucke). Het tijdschrift koos als adjectief: kreatief tijdschrift, wat o.m. blijkt uit de zeer talrijke illustraties. Naast verklarende brieven, een soort programmagetuigenis, zijn er beelden en teksten. U ontmoet naast de leden van de redactie: Paul Van Gijsegem, Geert Verhool, Rudi Nachtergaele, Sjors Vandooren, Johan Viaene, Maria Pitoors, Emiel Hoorne.

Vrije tribune

Renaissance van het theater?

Menigeen die deze titel ziet zal even de wenkbrauwen fronsen.

Men leest en hoort toch precies het tegenovergestelde: 'het theater kent een diepgaande malaise', 'men speelt voor zo goed als lege zalen', 'de subsidieputten geraken niet meer gevuld', enz., enz.

En toch durf ik spreken van 'renaissance van het theater'! Weliswaar nog met een vraagteken en niet gepreciseerd: het vlaamse theater. Er zijn echter tekenen die er niet om liegen. Men is op vele plaatsen op de terugweg naar de bronnen. Alvast sommige theatermensen zelf dan toch. Wie de Italiaanse 'Colombaioni' aan het werk zag in authentieke 'commedia del'arte'-stijl en meest altijd voor een meelevend en talrijk publiek bevroedt al iets. En nu zo pas weer hebben wij met onvermengde theatervreugde meegespeeld met de uitzonderlijke clowns van de groep 'Divadlo na Provàzku' uit Brno in Tsjechoslovakije, die 'de geschiedenis van Adam en Eva (Am a Ea) speelden met een mimische virtuositeit die slechts de grootsten kenmerkt. De vele scholen voor mimeerkunst (Marcel Marceau e.a.) over Europa verspreid, hebben sterk bijgedragen tot het hervinden van de expressieve beweging en handeling. Het evenwicht tussen woord en gebaar werd hersteld. Dank zij het renouveau van de twintiger jaren was weer het 'gebeuren' de dominante geworden van de toneelSPEELkunst. Door het zich losmaken van de literatuur heeft het theater zijn eigen plaats in de rei der kunsten herwonnen. Maar wel ontstond daardoor de grote nood aan toneelschrijvers die het theatervak voldoende beheersen. Gelukkig hebben de regisseurs door hun transpositievermogen het toneel als voorstellingskunst in zijn volwaardige en veelzijdige eigenheid bevestigd.

Dit bracht alvast met zich dat werken uit de klassieke letterkunde van alle taalgroepen, op voorwaarde van een levendige handelingskern, een rijke reserve boden voor de regisseurs met verbeeldingskracht en vakkennis. De twee polen die de vormgeving van het theater gingen beheersen waren het poëtische (niet als literaire faktuur) en het dynamische element van het scenisch gebeuren. En wanneer het mogelijk is, zoals wij konden meemaken in het Landestheater te Salzburg, dat een uitgesproken letterkundig werk als Georg Büchner's 'Leonce und Lena', dank zij de geïnspireerde regie van Johannes Schaaf, tot fascinerend theater wordt, dan is meteen duidelijk wat wij bedoelen met 'terug naar de bronnen' en 'de renaissance van het theater'.

Ook bij ons, als iemand als Tine Ruysschaert een lyrisch gedicht 'In den beginne' van Bertus Aafjes door haar expressieve présence en incarnatie tot zuiver theater maakt, dan gaan wij ook daarmede de weg van de 'renaissance' op. En het publiek dat vooralsnog zich loutert tot een kern van theaterbezetenen, zal onder de drijvende kracht van de eeuwige 'homo ludens' terugkeren naar de zalen, tempels, pleinen en kamers, hoe ze ook worden bespeeld als kijkkast of in het rond. Zij vragen alleen dat er gespeeld wordt, dat er goed gespeeld wordt en dat het mag meespelen, al is het dan slechts in de verbeelding.

Ten bewijze nog het feit dat in de Antwerpse K.N.S. negen weken voor volle zalen werd opgetreden met drie zo uiteenlopende genre-stukken als 'Wat nu kleine man', 'Eén vloog over het koekoeksnest' en 'Het geld ligt op de bank': alle drie stukken, hoe verschillend ook, waar het merkteken speeltheater' op toepasselijk is. De

vermaarde ‘verfremdung’ van Brecht dient m.i. niet anders begrepen dan ‘bewust spelen van het SPEL’.

Wanneer ook Shakespeare's England zich kan verheugen in produkties van de zuiverste toneelkwaliteit, met een pleiade van uitzonderlijke regisseurs en spelers, dan mogen wij getuigen dat het theater niet verloren is, maar blijkbaar de loutering van de artistieke krisis gaandeweg overwint. Ook bij de lekenspelers in tal van landen: Polen, Tsjechoslovakije, Oostenrijk en Italië heeft men de weg naar de bronnen teruggevonden.

Bij ons is het een verheugend verschijnsel dat het onverdroten harde werk van iemand als Lea Daan zichtbare vruchten afwerpt. En wij juichen het met geestdrift toe als iemand van haar oud-leerlingen: Jeannine Bernaus, zich bij de liefhebbers totaal inzet voor het bewust en expressief gebruiken van het lichaam, door haar kursus ‘bewegingsleer’ en zijn toepassing op hun spel.

Wij kunnen, om te eindigen niet nalaten te herinneren aan een woord van Lode Geysen z.g., kort voor zijn dood in 1938: ‘Het theater als kunst voor de massa heeft afgedaan, maar er zullen zich kernen en elites vormen die de eeuwige waarden van het toneel onder de vorm van “realiteitstheater”, dit is de nieuwe realiteit van het gebeuren op de scene, zullen levend houden’. En ondanks de positieve tekenen van een kans op ‘renaissance van de toneelspeelkunst in de wereld’ is het toch met een zekere weemoed dat wij bedenken dat Lode Geysen en Renaat Verheyen († 1930) onze meest markante regisseurs van toen, die ons veel te jong ontvielen, dan reeds de weg kenden naar de bronnen van het poëtisch-dynamisch theater: enige kans voor het overleven van de ons zo dierbare kunst.

(Rik Jacobs)

- Van de deken der Vrije faculteit Letteren en Menswetenschappen te Rijsel de heer M. Spanneut ontvingen we volgende bedanking: ‘Vous m'envoyez régulièrement votre magnifique Revue “Vlaanderen”. Je viens de recevoir votre numéro consacré à Rubens, votre contribution à l'année Rubens... Je suis en admiration, constamment, devant la qualité de votre périodique et ce dernier numéro est évidemment un chef d'oeuvre. Flamand, fidèle à la langue “maternelle” de mon petit coin de Flandre française, j'ai l'avantage de pouvoir vous lire à peu près. Souvent je fais profiter aussi mes collègues de vos splendides images. La pauvreté de nos facultés catholiques de France ne permet pas de nous abonner à des Revues qui ne soient pas strictement urgées par nos spécialités. Veuillez m'excuser de rester votre obligé’.
- Om ook de zelfkritiek een plaats te geven citeren we uit de overigens hartelijke brief van Ludo Simons: ‘Overigens alle lof voor het Demedtsnummer, met alleen deze blaam dat je Tante Isa op ontoelaatbare wijze aan Luc Indestege hebt gekoppeld!’.
- Omdat wij reeds een aantal leden-kunstenaars uit Nederland hebben, werd de principiële vraag of wij debutanten uit Nederland met dezelfde gastvrijheid kunnen onder de aandacht brengen van onze lezers door de redactieraad algemeen positief beantwoord. Laten we maar hopen dat de feiten ons dwingen ons tijdschrift ooit eens ‘De Nederlanden’ te noemen.
- Uit Rome schrijft ons Dra Gerda van Wondenberg op 20 april: ‘Hierbij zeg ik U hartelijk dank voor het mooie nummer van Uw tijdschrift “Vlaanderen” over “Rubens in de Vlaamse Kerken”. Ook in Italië (Rome) zijn verschillende herdenkingen van Rubens dit jaar aan de gang’.

- Vanwege Mevrouw Huygh-de Keuster, bij ons bekend als ons medelid Irina Van Goeree, de bekende schrijfster, ontvingen we als antwoord op onze blijken van christelijk medeleven met de dood van haar echtgenoot Herman Huygh, architect, een doodsprentje met volgend gedicht van Anton Van Wilderode. Herinneren we er nog aan dat de dierbare overledene in 1970 architect was voor de Sint-Pauluskerk in Antwerpen.

De stilte zal ik zijn nàast jou, - heb je gezegd
toen je geen hoop op leven werd gelaten,
hààr hand gevat, vermoeid van moeilijk praten
en traag je hoofd tot slapen neergelegd
voor wat geen slaap meer werd.

De zachte dingen
doofden bedroefd in je bewustzijn uit:
de boeken die zij schreef, herinneringen
aan reizen en geluk, het zalig huis

en het vertrouwd profiel van hoge kerken
die je mocht bouwen, vaderlijk bezield, -
een zoet verbond van droom en dapper werken
dat je kort leven lang bewogen hield.

Nu ben je voortijds thuisgekomen bij de Heer
die je in eenvoud rustig hebt beleden.
Wij, met verdriet en almacht van gebeden
gewapend en gekwetst, zien je tóch weer.

Anton van Wilderode

Zoekertje

René Duyck Pastorieweg 3, 8310 Brugge zoekt West-Vlaanderen jg. 1952 (2, 3, 4, 5, 6) - jg. 1953 (1, 2, 3, 6) - jg. 1954 (2, 4, 5, 6).

Errata:

Vlaanderen nr. 156 p. 59. De dichtbundel ‘Een reiger van klei’ is van Gery Florizoone, niet van Fernand Florizoone.

Korte golf

Plastische kunsten

- *Gonda Aelst,* tekeningen en schilderwerk in Open Atelier Nijmegen, tot 22-4.
- Schilderijen en tekeningen van *Robert Arens,* Vrije jongensschool Zele-Kouter, tot 22 febr. (Kultuurkring Bruegel).
- Gouaches en aquarellen van *Sonja Rosalia Bouters,* 'Het Veer' Schellebelle ('Neleboetik') tot 11 april.
- Kunstschilder *Staf Beerten* Huize Ernest Claes Zichem tot 12-4; BP-Building Antwerpen tot 8-5.
- Schilderijen van *Greta Berckmoes-Cartreul* tot 11-4, Latemse galerij Latem.
- Werk van *Jean Bilquin, Ren Ivens, Suz. Thienpont, Lieve van Calberghe, Roger Vansevenant, Ludo Verbeke, José Vermeersch, Roger Vervisch* permanent in gal. Gh. de Gryse te Tielt.
- Werken van *Jaak Blommaert,* Kollekasteel Mariakerke tot 3-4.
- Schilderijen van *Frank Bogaert* (Egem), Studio Intercom Kortrijk tot 21-3.
- Schilderijen en aquarellen van *Alfred Bollaert,* gal. Akkermans, Merksem tot 29-3.
- *J. Bossaert* introduceerde de tentoonstelling *Gonda Aelst* (Nijmegen).
- 'De vrouw en het insekt', etsen van *Willy Bosschem,* gal. Atelier Oostende, tot 25-4. Kwam voor de Vlaamse T.V. op 12-4.
- Zeegezichten van marinist *Rik Bourguignon,* Diegem, Cult. Centrum Marga-kasteel tot 29-3.
- Etsen van *Walter Brems,* Neleboetik in 'Het Veer' Schellebelle, tot 11 april.
- De Veurnse kunstschilder *André Bulthé,* organiseerde als stichter van de groep 'Diagonaal', een tentoonstelling in het Gemeentehuis te De Panne van 2 tot en met 17-4-77 (samen met *Jan Hoever, Pol Doise* en *Antonia Leye*) en nam deel aan de groepexpo '7 x Veurne' in het Museum van Religieuze Kunst Oostende in april.
- Werken van *Willy Ceyssens* in De Keunenhoek te Budel tot 24-4.
- Kunstschilder *Raoul Chanet,* Gal. Esschius Begijnhofpoort Diest, tot 10 mei.
- V.T.B.-Gent organiseerde op 26-3 een geleid bezoek aan het atelier van *Marcel de Backer*.
- De pastellist *Theo de Boeck,* gal. da Vinci, Waregem tot 31-3.
- Recent werk van *A.N. Debruyne,* St.-Michielsgalerij Gent, tot 7-4.
- Letterkundige *Remi de Cnodder* leidde de tentoonstelling in van Perry Cotta (Merksem) en van *Constant Lambrecht* (Campo, Antwerpen).
- Letterkundige *Karel de Decker* leidde de tentoonstelling in van Maria Visée, Chris Goris en Ward Stijnen (Klein Willebroek) en van Rik Vriens, Herman Erkelbout en Jan Jooris (Hallaar).
- Graficus en kunschilder *Regnier De Herde,* Kerkenhoek Latem tot 27-3.
- Kunstschilder *Raoul Dekeyser,* Drieghe Wetteren, tot 5-4.
- Graficus *Jo de Meester* exposeert in de Korre te Brugge van 30-4 tot 28-5. Een aflevering van de 'Bladen van de Poëzie' (Orion, Brugge) werd aan zijn werk gewijd.
- Kunstschilder *Armand Demeulemeester,* atelier Wittentak Ronse, tot 8-5.

- Kunstschilderes *Mia Deprez,* gal. Vanhoutte Bavikhove van 5 tot 31-5; gal. Dauwe, Zele tot 27-4.
- Kunstschilder *Hugo de Putter,* Princekouter Ronse, tot 20-3.
- Schilderschool *Marthe de Spiegeleir,* rookzaal Schouwburg Kortrijk, tot 17-4.
- *Jan D'haese* deed de vernissage van de tentoonstelling *Maurice van Saene* (Tielt) evenals *Fred Haezebroeck* en *Benny van Groeningen* (Mechelen).
- *Erik Duverger* sprak over 'Bisschop Triest als kunstliefhebber en maecenas' in Kasteel Cortewalle te Beveren, het geboortehuis van de bisschop (^{o}1577) n.a.v. de eeuwfeesttentoonstelling die er plaats had in maart ll.
- Olieverf, aquarel, pastel en monotype van *Gerty Hoewaer,* Cult. Centrum Heusden-Zolder, tot 3-4.
- Graficus *Gène Eggen* maakte een platenboek met gedichten van *Bert Willems;* beperkte oplage, mapvorm. Evenzo illustreerde hij een dichtbundel van *Willy Balyon* en *Frans Meertens*.
- Potloodtekeningen van *Edgar Ernalsteen,* de Braekeleergalerij Antwerpen tot 31-3.
- Kunstschilder *Felix Everaert,* C.C. Affligem, 24-6 tot 11-7.
- *Albertine Eylenbosch,* grafiek en schilderwerk, Gem. Tentoonstellingszaal Borgerhout, tot 12-4.
- Kunstschilder *Prosper Feyaerts,* Standaard Galerij Antwerpen van 2 tot 19-4.
- Kunstschilder *Dré Gastmans* tot 11-5 in gal. Konvent, Lier.
- Graficus *Gerard Gaudaen* leidde de tentoonstelling 'Hedendaagse Poolse Ex-libris' in te St.-Niklaas op 20-3 (Stedelijk Museum). Linografieën van *Gerard Gaudaen,* Neleboetik 'Het Veer' Schellebelle, tot 11 april.
- Letterkundige *Roger Geerts* leidde de tentoonstelling in van *Alicia Rymowicz* (Merksem).
- Kunstschilder *Stephan Gorus,* eigen atelier, St.-Rochusstraat 16 Dendermonde, tot 28-3.
- Kunstschilder *Marcel Herreman* in zijn nieuw atelier en galerij, Ommegangstraat 10, Kluisbergen-Kwaremont, elk weekend.
- Retrospectieve *Vic Heyman* (Ekeren), Hof de Bist Ekeren, 10 tot 26-6.
- *Jaklien* illustreert het nieuwe kinderboek van *Mariette Vanhalewijn:* 'In het Hollebolle Bomenland'.
- *Emiel Janssen,* Landschappen in Atlantic Oostende, tot 8-5.
- Editie Utopia-voorstelling van *Hélène Keil* en *Jos Jans,* gal. Esschius van Ransthuis Tienen, tot 3 mei.
- Kunstschilder *Juul Keppens,* Atelier Lebbeke tot 24-4.
- Graficus *Ghislain Kuyle,* gal. St.-Hermes Ronse, tot 7-3.
- Kunstschilder *Constant Lambrecht,* gal. Campo Antwerpen van 25-3 tot 6-4.
- Kunstschilder *Victor Lecossois* tot 13-4 in gal. de Vuyst, Lokeren.
- Beeldhouwer *Vic Leemans* en zijn vader *Jef* (dir. Academie Vilvoorde), Danish Tavern Drakkar Oostende, april.
- Recent werk van *Jan Leenknegt* (Kwaremont), gal. Apollo Kuurne tot 2 mei.
- Batikschilderijen van *Lut Lenoir,* gal. Marg. de Boevé Assenede, tot 24-4.
- Aquarellen en tekeningen van *Frans Luyckx,* gal. Vandenboom Deurne, tot 25-4.
- Kunstschilder *Pol Mara,* Kunstcentrum Aktueel, Gent tot 16-4.
- 'De Apokalyps': schilderijen, tekeningen en etsen van *Frans Minnaert,* bij Piet Bekaert Design, tot 28-5.

- *Jo Noreille* verzorgde de avond ‘Spot in blik’ op 27-2 in de Boekenweek te Menen.
- Kunstschilder *Marcel Notebaert,* Kunstatelier Depypere Kuurne, tot 9-4.
- Kunstschilder *Jan Oosterlinck,* gal. Ladeuze Etikhove tot 28-4.
- Werken van *Beatrice Papeians de Morchoven,* gal. Desimpel Heule, tot 28-3.
- *Hilde Pijl* (echtg. van *Roeland D'Haese*), recent werk, Cult. Centr. Affligem tot 11-4.
- Beeldhouwwerken van *Rik Poot* (Grimbergen) in gal. Ghislaine de Gryse te Tielt gedurende de maand april.
- Kunstschilder *Jean Rigazzi* (Schoten) Hof de Bist Ekeren, van 6 tot 29 mei.
- In Grafiek 50 te Wakken: *Staf Renier* tot 24-4.
- Schilderijen van *Sabine Rommens,* Stadsschouwburg Kortrijk, tot 17-4.
- Schilderijen van *Alicia Rymowicz,* gal. Akkermans, Merksem tot 10-5.
- *Raoul Servais* presenteerde te Oostende zijn nieuwe animatiefilm ‘Het lied van Halewijn’, die tot stand kwam op initiatief van de Italiaanse T.V. Het werd aan de kust gesitueerd.
- ‘Geschonden Landschap’, zeefdrukken van *Roger Serras,* Trio Gent, tot 10-6.
- Werken van *André Seurynck,* gal. Kerkenhoek Latem tot 24-4.
- ABP-afdeling Antwerpen-Limburg zal met de opbrengst van het persgala in de KVO op 4 februari jl. een kunstglasraam van *Georges Staes* aanbieden aan de Antwerpse bevolking. Het zal in de wandelzaal van het Antwerps stadhuis worden geplaatst.
- Kunstschilder *Hubert Stevens,* gemeentehuis Emelgem, 17 tot 27 juni.
- Kunstschilder *André Seurynck,* gal. Maria van Bourgondië, Brugge tot 5 mei.
- Striptekenaar *Marc Sleen* werkte herhaaldelijk mee aan het dierenprogramma ‘Allemaal beestjes’ (Vl. T.V.).
- De Haagse kunstschilder *Toon Snijders* in gal. Drijepondt Brugge, tot 1-5.

- Beeldhouwer *Pol Spilliaert* tot 11 april in Galerij Atelier Menen.
- Lentesalon van graficus *André Sorel,* Huze Ulenspiegel Kortemark, tot 3-4.
- ‘Nocturne e.a. lito's van *Jin Stragier,* Zeedijk Blankenberge. ‘Nocturne’ werd uitgegeven door Lithographie Editions Scheerlinck (Blankenberge).
- Tekeningen en schilderijen van *Francine Tavernier,* Propogandacentrum Stadsbedrijven tot 27-3.
- Kunstschilder *Roger van Belleghem,* gal. Verwee Knokke-Zoute, juli-oogst en weekends.
- Schilderijen en grafiek van *Jos Vancraeynest,* café ‘De gouden pluim’ Tielt, tot eind maart (atelier: Kasteelstraat 47, Meulebeke).
- Grafiek van *Frank-Ivo van Damme,* gal. Mylène Heist-op-den-Berg, tot 28-4.
- Schilderijen en tekeningen van *Moniek Van Damme,* Gemeent. Tentoonstellingszaal Borgerhout, tot 12-4.
- *‘Vervreemding’,* tentoonstelling van beeldhouwwerk van *Rita Vandekerckhove,* Flat 5 Brugge, in maart.
- Kunstcriticus *Raf vanden Abeele* leidde te Latem de tentoonstelling in van *Greta Cartreul*.
- Kunstschilder *J.P. Vandenberghe* tot 12-4, gal. Hendrik de Braekeleer Antwerpen.
- Grote collectie beelden, tekeningen en schilderijen van *Robert Vandereycken* tot 26-3, Bank Brussel-Lambert te Hasselt; nadien te Antibes (Fr. Rivièra).
- Kunstschilder *Jaak Vanderheyden* in gal. S 65 Aalst tot 16-5.
- Recente werken van *Marc Vanderleenen* Cultureel Centrum de Warande Turnhout tot 17-3.
- Kunstschilder *Maria van Honacker* (Oudenaarde), gal. Malpertuis Kluisbergen-Kwaremont tot 4 mei.
- Beeldhouwwerk, keramiek en schilderijen van *Toon Vanmechelen,* Faculty Club Leuven, tot 30-4.
- Kunstschilder *Alfons van Meirvenne,* Galerijzolder Kruibeke tot 24-3.
- Kunstschilder *Leo Van Paemel,* gal. Waumans tot 6-4.
- Schilderijen en tekeningen van *Maurice van Saene,* gal. Ghislaine De Gryse Tielt, van 6 tot 22-4.
- Schilderijen van *Roger Vansevenant,* The Gallery Torhout, tot 9-4.
- Kunstschilder *Eddy Verfaille,* Gem. feestzaal Ingelmunster tot 22-5; gemeentehuis Emelgem, 17 tot 27 juni.
- Kunstschilder *Louis Verheyen,* Gem. Tentoonstellingszaal Borgerhout, tot 29-3.
- *Ernest Verkest* deed de inleiding van de tentoonstelling *Roger Bonduel* (Tielt).
- Recent werk van *Miel Verlinde* (Assebroek) VTB-Studio-G. David, Brugge tot 28-4.
- Beeldhouwwerk van *José Vermeersch,* kunstatelier Depypere Kuurne, tot 9-4.
- Kunsthistoricus Dr. *Valentin Vermeersch* sprak over ‘Grafmonumenten te Brugge’ op 29-3 in het Groeningemuseum te Brugge; hij publiceerde dit werk bij Uitg. Raaklijn.
- *Marleen Verplancke,* eerste persoonlijke tentoonstelling van borduurwerken, gal. Ebes, Knokke-Heist, tot 2-5. Inleider was Senator Albert Bogaert.
- Kunstschilder *Marcel Vervaet,* Stationsstraat 13 te Lokeren tot 27-3.
- Kunstschilder *Raymond Verstraeten,* gal. Deurlica Deurle, tot 24-4.

- Naïeve kunst van *Joseph Willaert,* Hiltonhotel Brussel in april.
- Recent werk van *Dirk Wildemeersch* in De Keunenhoek te Budel (Nd.) tot 24-4.
- Schilderijen van *Lydia Wils,* gal. Maeyaert Oostende, april.

Muziek, toneel en film

- *Tine Balder* draagt op het 40e V.N.-Zangfeest het gedicht 'Arm Vlaanderen' van *Albert de Longie* voor (15-5).
- 'Jef' van *Martine Berks* werd door het Mechels Miniatuurteater gecreëerd (o.a. Hasselt Cult. Centrum op 24-3).
- *Nini Bulterys,* de bekende pianiste en muziekpedagoge aan het Antwerpse Conservatorium en het Lemmensinstituut, is ingetreden in het contemplatieve klooster te Bilzen (slotzusters). Zij is laureate van de wedstrijd 'Koning Elisabeth' en eerste prijs van het conservatorium.
- 'Divertimento' (1975) van *Peter Cabus* werd uitgezonden op 18-4 door BRT-3.
- 'Episodes' op. 10/1973 van *Frits Celis* kwam op BRT-3, vrijdag 8 april.
- 'Quattro Movimenti' van *Roland Corijn* werd op plaat uitgegeven (Cultura 5073-N2) samen met het werk van enkele andere Tenuto-laureaten, door de zorgen van het Min. v. Ned. Cultuur. Uitvoering door de Antwerpse Philharmonie.
- 'Concerto voor piano en orkest' van *Jan Decadt* stond op het programma van BRT-3 op 7-4.
- In regie van *Jo Decaluwé* brengt kamertheater NET (Gent) 'Wanneer heb je mijn moeder laatst gezien?' van Christopher Hampton. Decors van *Hendrik Lippens* (St.-Lucas, Gent). Jo Decaluwé regisseerde ook 'Brief Lives' (J. Aubrey) in T19 te Brugge en in de Arcaschouwburg te Gent, evenals de *André Demedtshulde* in de stadsschouwburg te Kortrijk. Hij was de figuur van het BRT-programma 'Kramiek' op 17-4.
- 'Suite voor blaasorkest' van *Emiel De Cloedt* werd onder zijn leiding door het Brugs Koperensemble voor BRT-3 uitgevoerd op 16-4.
- 'Kinderspelen' van *Marinus de Jong* werden uitgevoerd voor BRT-3 op 1-4. Zijn 'Habanera op. 62' op 20-4.
- *Guy de Mey* (tenor), *Wim de Moor* (viool) en *Johan Lybeert* (piano) concerteerden op 11-3 in de Provincieraadzaal te Gent.
- Organist *Stanislas Deriemaecker* concerteerde te Las Pinas (Philipp.) voor het 2e Bamboeorgelfestival.
- Het Brugse Veremanskoor o.l.v. *Roger Deruwe* trad o.m. op voor BRT-3 met Tinels 'Missa in honorem BMV' (1-4).
- Operadirecteur *Sylvain Deruwe* bracht een schitterende vertolking van de hoofdrol in Wagners 'Parsifal' in de KVO te Antwerpen op Pasen.
- Aan musicus *Ignace De Sutter* werd een 'Ten Huize van...' gewijd door *Joos Florquin* (Vl. T.V.).
- *Bert de Wildeman* regisseerde groep Antigone in 'Dansen op kristal' van *Luc Vilsen,* 'Con Amore' (H. Keuls) en 'Suiker' (Claus).
- Hobo *Paul Dombrecht* houdt een recital op 16-5 op het stadhuis te Tongeren (Basilicaconcert), evenals voordien op 13-3 voor Pro Arte Aalst met het Vlaams Kamerorkest van Brussel.

- Tinels ‘Orgelsonate’ wordt op 30-4 uitgevoerd door *Chris Dubois* in het kader van het Tinelconcert van het ‘Kortrijks gemengd Koor’ in St.-Rochus te Kortrijk.
- Het Nieuw Ceciliakoor o.l.v. *François Dubois* luisterde de rouwdienst op van meester *Lode de Vocht* op 1 april. Volkszangen van de Vocht werden hierbij door alle aanwezigen gezongen.
- De ‘F.A.I.R.-Orkestsuite’ van *Guy Duijck* werd op 24-4 uitgezonden door BRT-3.
- *Ast Fonteyne* leidde de tentoonstelling in van *Edgar Ernalsteen* (Altea Sp.) te Antwerpen.
- *Katrijn Friant* (piano) en *Maurice Verstuyft* (fluit) concerteerden op 18-3 in de Provincieraadzaal te Gent, met werk o.a. van *Gabriel Verschraegen*.
- De Schola Cantorum Cantate Domino o.l.v. *Michaël Ghys* voerde de Johannes Passion van Bach uit te Aalst (St.-Martinus, 30-3) en te Destelbergen (Pius X, 3-4). Verder ‘Davids Psalmen’ van Schütz en Bach te Leuven (stadhuis, 4, 5, 6-4) en op de Vlaamse T.V. (Pasen).
- *Mariette Jacobs* leidde het Angelakoor (Mechelen) o.m. in St.-Jozefsziekenhuis te Mechelen (witte donderdag), in St.-Rombouts (Pasen, ‘Missa St.-Lutgardis van *Flor Peeters)* en in de abdij van Tongerlo (24-4, Franse Europese week). Van 11 tot 21 juli maakt het koor onder haar leiding een concertreis naar Caen en Lourdes.
- Onder artistieke leiding en regie van *Leo Laerenbergh* speelde Teater Konvent ‘Hendrik VIII en zijn vrouwen’ (H. Gressieker) op 11 en 13-3 in Centrumteater te Antwerpen.
- Toneelkring Thespikon creëerde ‘De bronzen vlinder’ (William Golding, vert. R. Donvil) in een regie van *Leo Loomans* (stadsschouwburg Leuven). De toneelkring gaat uit van het St.-Pieterscollege.
- *Zuster Maria-Rita* (A. Soens) leidde de ‘Wase Lijsters’ in de T.V.-mis in St.-Livinus-Gent op 27-2 met o.m. een compositie voor orgel van *Jos d'Hollander* op een gedicht van *José De Poortere* ‘Prijs Jezus’.
- Kunstschilder *Jean Rigazzi* (Schoten), Hof (cello) hielden een recital op 4-3 in de Provincieraadszaal te Gent.
- De Leuvense Reinaertghesellen presenteren in mei in regie van *Hein Nackaerts* ‘Vis voor vier’ (W. Kohlhaase en R. Zimmer).
- Koormuziek van o.a. *Vic Nees* komt voor op de nieuwe LP Alpha SP6032 ‘Monumenta Belgicae Musicae’, in een recital van *Gabriel Verschraegen. Vic Nees* leidde het BRT-Omroepkoor o.m. voor het Openbaar Concert van 24-4 in het Stadhuis te Leuven.
- De ‘Missa St.-Lutgardis’ van *Flor Peeters* werd op Pasen in St.-Rombouts te Mechelen uitgevoerd, met hemzelf aan het orgel. Zijn

‘Concertino op 122’ werd door BRT-3 uitgevoerd op 8-4 door *Raymond Schroyens* en *Kamiel D'Hooghe*.

- Het Westvl. vokaal Ensemble en het Collegium Instrumentale Brugense bracht o.l.v. *Patrick Peire* Bachs Johannes Passion te Ukkel (St.-Paulus 29-3) en te Brugge (St.-Walburga, 30-3), evenals in St.-Maartens te Sint-Truiden (1-6).
- Het Kafkateater (Rabotstraat Gent) organiseerde in maart een nieuwe reeks poëzierecitals van *Tine Ruysschaert*. Mooi programmaboekje, met muziek van en door *Dirk Verschraegen*. Zij luisterde ook de proclamatie op van de 7e Voordrachtwedstrijd H. van Peene te Gent op 5-3.
- Het koor van het Lemmensinstituut bracht o.l.v. *Paul Schollaert* Bachs Johannes Passion te Heverlee (Jezuïetenkerk, 31-3 en 1-4).
- Het Antwerps Kathedraalkoor o.l.v. *Jan Schrooten* houdt op 9 en 10 mei zijn jaarconcert in de Sint-Andrieskerk met muziek uit Rubens' tijd o.m. Monteverdi, Corn. Verdonck en Andries Pevernage. Verder een Passieconcert met de Johannespassie te Brasschaat (1-4), in de Kathedraal in de goede week en in St.-Jacobs met de Matthäuspassion. ‘Singing in London’ was een radiodocumentaire over het optreden van het koor in Engeland in juli II. (BRT 6-2).
- De ‘Pianosonate’ van *Raymond Schroyens* werd op 17-4 uitgevoerd voor BRT-3.
- *Jos Swinnen* leidde het Heverleese Arenbergkoor bij de uitvoering der ‘Markuspassion’ van Reinhard Keiser († 1739).
- *Marcel Valgaeren* leidde het Koperkwintet o.m. in de abdij Tongerlo (24-4).
- Het Knapenkoor ‘In Dulci Jubilo’ bracht o.l.v. *Marcel van Daele* passiecantates van Bach te St.-Niklaas (college, 3-4) en Gent (Minderbroeders, 4-4).
- ‘Alfa-Omega’ van *Anton van Wilderode* wordt in regie van *Remi van Duyn* in november gecreëerd door het Instituut der Grauwe Zusters te Roeselare.
- De Orfeo van Monteverdi, o.l.v. *Jos van Immerseel,* zal opnieuw door de KVO van Antwerpen geprogrammeerd worden op later te bepalen data m.m.v. het Ministerie van Cultuur.
- *Kristiaan van Ingelgem* bespeelde het clavecimbel o.m. voor de Johannespassion van Bach te Aalst en te Destelbergen, met Cantate Domino.
- De novelle ‘Ik zag Cecilia komen’ (F. Timmermans) werd in een TV-bewerking van *Teresa van Marcke* opgevoerd door de Vlaamse T.V. (13-4).
- Van *Paul van Morkhoven* verscheen zijn nieuw toneelstuk ‘De Datzja’, dat speelt in Rusland. Zijn nieuw blijspel ‘Pierre en Pauline’, een drieakter, werd gecreëerd in de Mechelse schouwburg door ‘De Moedertaal’ op 6 febr. in een regie van hem zelf. Beide stukken kan men bestellen bij Aimo, Frankrijklei 128, 2000 Antwerpen.
- Het Westvlaams orkest o.l.v. *Dirk Varendonck* o.m. op 15-4 in de kerk van Wingene: Beethovenconcert. De Mathäuspassion van Bach op 6-4 in de H.-Hartkerk te Knokke. Een Jeugd- en Muziekconcert op 21-4 in de stadsschouwburg te St.-Niklaas en een religieus concert op 22-4 in de O.-L.-Vrouwkerk te Ruiselede.
- In regie van *Jan Vercruysse* speelt de Roeselaarse Toneelgilde Volksveredeling ‘Dokter Knock’ van J. Romains (april).
- ‘Dansen op kristal’ van *Luc Vilsen* werd door Antigone opgevoerd o.m. te Kortrijk op 18-3.

- ‘Katelijne’ van *Yvonne Waegemans* werd succesvol opgevoerd door de Nieuwkerkse toneelgroep ‘De vlasbloem’. De auteur feliciteerde zelf de acteurs.
- ‘Vier liederen’ van *Peter Welffens* werden op BRT-3 voorgedragen op 5-4; zijn ‘Vier miniatures voor blazerskwintet’ (1960) op 15-4.

Letterkunde

- Letterkundige *Johan Ballegeer* presenteerde de tentoonstelling *André Seurynck* te Brugge.
- Aan de presentatie van *Willy Balyons* dichtbundel ‘Signalen van mensen wil ik geven’ in de stadsschouwburg werd een literaire namiddag verbonden van de V.L.A. (o.a. Dries Janssen, Mya Maas, *Maurice Trippas, Marlène Hommes,* Cor Bertrand, *Gie Luyten)*. De dichtbundel verscheen bij Inter Limburg Heerlen (145 fr.).
- Weldra verschijnt in de reeks ‘4 bundels van debuterende dichters’ (Stichting Opwenteling, Eindhoven) werk van *Jan Biezen*. Opwenteling is een Dichterssamenwerking voor presentatie van poëzie (St.-Lambertusstraat 10). Jan Biezens derde dichtbundel ‘De Beuk’ verscheen te Amsterdam.
- Van *Carlos Callaert* verscheen bij Manteau de roman ‘De apostelen van Jako’ 179 blz.).
- Van *Jan Cocle* verscheen ‘Driehonderd jaar Grauwzusters-Franciskanessen te Roeselare’.
- *Dr. Michiel de Bruyne* leidde de publicatie van het jaarboek van het Roeselaars Geschiedkundig Genootschap (250 fr. pr. 000.0405104.32 M. Debruyne, Rumbeke).
- *Karel De Decker* publiceerde onlangs ‘Kent u ze nog... de Willebroekenaars?’ en ‘Nieuw Willebroek in oude prentkaarten’ bij de Europese bibliotheek te Zaltbommel, evenals de tweede druk van zijn ‘Museum De Bres te Ruisbroek’.
- Letterkundige *Jozef Deleu* sprak op de 26e Conf. der Nederl. Letteren te Groningen over onze taal en cultuur in Frans-Vlaanderen.
- Letterkundige *André Demedts* leidde de tentoonstelling *Toon Snijers* in te Brugge. Hij sprak over Frans-Vlaanderen op 15-3 voor de kring ‘Samen Onderweg’ te Oostende.
- Letterkundige *Clem de Ridder* leidde de tentoonstelling in van *Rik Bourguignon* (Diegem).
- *Jacques Fieuws* leidde een Goede Week-literaire avond in in 't Leerhuys te Brugge op 28-3, waar ook *Tine Ruysschaert* poëzie voordroeg.
- *Dr. Johan Fleerackers* hield een belangrijk referaat over ‘De grote opties van het Nationaal Cultuurbeleid’ op 18-12-1976.
- Het ‘Ten huize van... XIII’ van *Joos Florquin* dat dit jaar verschijnt in de Keurreeks van het DF bevat gesprekken met G. Hagedoorn. Haanstra, W. Vandersteen, G. Knuvelder, P. de Vree, Denys Dille, W. de Meyer, Schillebeeckx e.a. (320 blz., 215 fr.).
- Van onze medewerkster aan het Rubensnummer *Rita Hostie* zal onder de auspiciën van de V.T.B. te Edegem, uitgeverij De Belder, ‘Afspraak te Antwerpen met Rubens’ verschijnen. Met kleurenreprodukties.

- Dr. *Paul Huys* leidde de tentoonstelling in van Romain Goeters (St.-Niklaas). Hij was ook co-auteur van een grote huldemonografie Jos Verdegem pas verschenen bij de Arcade (met cataloog van zijn grafisch oeuvre).
- De Antwerpenaar *Kasperman* debuteert als romancier in het DF met ‘De bevrijding van klerk Lanek’, een verhaal van een kleine man in de nabevrijdingstijd.
- In ‘Lannoo's juniorboeken’ verschijnt ‘Paultje, ze gaan weer vechten. Rondom de geschiedenis van een uitroeiingskamp’ van *Gie Laenen* (144 blz., 160 fr., voor 10 tot 14 j.). ‘Walter, een levensloop’ van *Gie Laenen* werd uitgezonden door BRT-1 op 3-4, een zeer belangwekkende productie met één tekst door één acteur uitgesproken.
- Gedichten van *Pol le Roy* werden door Brigitte Tyteca voorgedragen in gal. Nietvelt te Brasschaat.
- Van ‘Commentaren op Heinric van Veldekens Sint-Servaaslegende’ van Drs. *Jef Notermans* verscheen deel IV te Maastricht (druk Stereo & Grafia) met inleiding van Dr. *J.L. Roppe*. Daarmede is het werk af, het levenswerk van de eerbiedwaardige grote vriend van Vlaanderen.
- Letterkundige *Walter Roland* werd uitvoerig gepresenteerd in het programma ‘De vier windstreken’ (Vl. T.V., 3-4).
- *Raf Seys,* secret. Ver. Westvl. Schrijvers, organiseerde voor deze groep op 11-4 een ‘Zwijgende voettocht door het slagveld van de Pene (11-4-1677)’ waarover hij een mooie geïllustreerde gids publiceerde (100 fr., prk. 000. 0516779.60 R. Seys, Koekelare). Hij sprak de inleiding uit van het lentesalon *André Sorel* (Kortemark).
- Jeugdschrijver *Roger Staelens* hield een lezing op 28-2 in het kader van de 17de Boekenweek te Menen.
- *Dr. Piet Thomas* sprak over ‘Strekkingen in de Nederlandse poëzie na 1945’ bij de opening van de Boekenweek te Menen.
- *Clara Timmermans* houdt een literaire wandeling door Lier voor de Ver. v. Schrijvers voor de jeugd op 25 juni. Inschrijven vóór 31-5 t.n.v. *Maria Heylen,* Taxandriastraat 1, Merksem.
- Letterkundige *Paul Vanderschaeghe* introduceerde de tentoonstelling Leo en Mietje Hubrecht in Gal. G. David en ‘10 x potlood’ in de Korrekelder te Brugge.
- Letterkundige *Albrecht van Hageland* presenteerde zijn publicatie van Ernest Claes ‘Groeten uit 't Belgiekske’ in de Vlaamse Club te Brussel op 14-3. Het is een bundel journalistische bijdragen van 1918 tot 1935, die door A. van Hageland zopas werden ingeleid en gepubliceerd bij D.A.P. Reinaert-uitgaven.
- Het kinderboek ‘Een schaap met witte voet-

jes' van *Mariette Vanhalewijn* en *Jaklien* kent een zeer groot succes (reeds 38.000 ex. verkocht; Duitse uitgave ter perse bij Aargauer Verlag). Beide auteurs publiceren nu een vervolg 'In het hollebolle Bomenland. Op pad in een wereld van droom en kleur' (398 fr., 136 blz., vierkl., uit. Lannoo).

- 'Lannoo's Autoboek Benelux' van *Julien van Remoortere* en Koos Smedes verscheen nu in het Duits bij de Kartographischer Verlag Busche te Dortmund onder de titel' Aral Autobuch Benelux. Touristik Atlas'. De auteur zette met *Gaston van Camp* een nieuwe reeks in per seizoen bestemd voor de jeugd (8 tot 14 j.), waarvan 'Lannoo's Zomerboek' als eerste verschijnt. (192 blz., 398 fr.). Ook leidde hij de tentoonstelling *Frank Bogaert* in (Kortrijk).
- Letterkundige *Anton van Wilderode* introduceerde de tentoonstelling *Robert Arens* (Zele).
- Het driedaags Vlaams filologenkongres werd besloten met een plenaire vergadering waarop ons redactielid prof. *Frans van Vlierden* (*Bernard Kemp*) een toespraak hield over 'Vorm en funktie. - Estetische en sociologische modellen voor de literatuurgeschiedenis.'
- De 75e verjaardag van het Instituut Belpaire te Antwerpen werd op 3 maart gevierd in Arenberg met een levensechte evocatie van de 'wijze vrouw van Vlaanderen' door *Yvonne Waegemans* in eigentijdse sfeer onder de titel: 'Avanti Joeli'! Ze werd bijgestaan door *Lieve Gastmans* (koreografie) en door *Arnold Willems* (regie).
- De limburger *Jo Wijnen* debuteert in het DF als romancier met 'De hete herfst', over de revolutieproblematiek (224 blz., 160 fr. ledenprijs).
- Het eerste essay van *Arthur Wollants* verschijnt bij het DF (keurreeks): 'Voor het venster weer dichtgaat. Over Russische dissidenten' (192 blz., 185 fr. ledenprijs).

- Het tijdschrift 'Vlaanderen' zal deelnemen aan de Boekenbeurs te Antwerpen. Van 30 oktober 1977 tot en met zondag 13 november 1977 wordt er in samenwerking met andere tijdschriften door de Vereniging van Wetenschappelijke en Kulturele Tijdschriften een stand ingericht. Dit is de eerste maal dat zoiets wordt aangepakt. Inlichtingen hieromtrent voor andere tijdschriften, ook niet-leden, zijn verkrijgbaar op het sekretariaat van deze vereniging: V.W.K.T. (José de Poortere), Hundelgemse steenweg 127, 9218 Ledeberg-Gent; tel. (091) 25 95 07.
- Voor 1978 gaan onze voorlopige plannen bij het voorbereiden van het thema der nummers in de richting van volgende onderwerpen: letterkundige musea in West-Europa; het meubel; Kempische kunstenaars; Japan en het Oosten; de Weense school: drie musici: Arnold Schoenberg, Alban Berg, Anton Webern; metaalstructuren.
- Voortaan zal ons tijdschrift vermeld worden in 'Ulrich's International Periodicals Directory', uitgegeven door R.R. Bowker Co 1180 Avenue of the Americas, New York 10036.
- Een adres dat voor kunstenaars en auteurs misschien nuttig is: Bureau voor Persknipsels, Handelskaai 18, 1000 Brussel.

Laatste berichten

Tentoonstellingen: Beeldhouwer *Karel Aubroeck,* Verhaerenmuseum St.-Amands-Schelde, tot 8-5. - Kunstschilder en graficus *Paul Baert,* gal. De 7 eiken Zeveneken, tot 29 mei. - Akwarellen en olieverfschilderijen van *Raymond Carlé* tot 9 mei, gem. tentoonstellingszaal Borgerhout - Kunstschilder *Robert de Boeck,* MTL galerij Brussel. - 'Sacrale ontmoetingen', schilderijen van *Frans de Cauter,* Vehta Oude Kerk Vichte, tot 22 mei. - Tekeningen en schilderijen van *Edgard de Gezelle,* Atelier 23 Wannegem-Lede. - Litho's en tekeningen van *Bert Dekeyser,* Cult. Centrum Strombeek-Bever, tot 22 mei. - Kunstschilder *Jef de Leeuw,* Hof de Bist Ekeren tot 1 mei. - Kunstschilder *Camille D'havé,* gal. Luka Boechout tot 11 mei. - Wandtapijten van *Veerle Dupont,* Facultyclub Leuven tot 27 mei. - *Mia Deprez* in Ferme Rose te 1180 Brussel tot 25-5. - Werken van *Leo Duttoy,* gal. Paolo tot 28 mei. - Kunstschilder *Yvonne Erauw,* De veldbloem Ertvelde, tot 15-5. - Hulderetrospectieve *Urbain Gerlo* (80) van 15 tot 31 mei, paviljoen huize Bruegel Sombeke-Waasmunster. - *An Goris,* Kasteel Elewijt mei. - Kunstschilder *Ludo Giels,* Hotel Mac Donald Louisalaan Brussel tot 26-4. - In de Orangerie te Oostende tot 20 mei kunstschilder *Herman Hertogs*. - Quadri-structures van *Pol Ibou* in I.C.C. Antwerpen tot 12-6. - Kunstschilder *Ghislain Kuyle* in St.-Hermes te Ronse tot 7-3. - 'Van Embryo tot afgewerkte architectuur', tentoonstelling door architectuurleraar *Juliaan Lampens,* in Infocentrum Witte Zaal St.-Lucas Gent, tot 12 mei. - Kunstschilder *Jef Leemans* tot 12 mei, Portaelsgalerij Vilvoorde. - *Jan* en *Michel Leenknegt,* stadhuis Ronse vanaf 14 mei. Bij de verissage werd een film vertoond grotendeels gewijd aan het werk van *Michel Leenknegt*. - Litho's van *Inge Luyckx* in Litho's klub Sint-Truiden tot 31-5. - De Balletmuziek van Gistelinck bij schilderijen van *Marcel Notebaert* werd op 15-5 uitgezonden door BRT-3. - Kunstschilder *Florent Smet,* gemeentehuis Lanaken tot 22 mei. - In de groepstentoonstelling 'Meiboeket' in gal. da Vinci, Waregem, is kunstschilder *Hilaire van Biervliet* eregast (tot 26-5). - Schilderijen van *Lieve van Calbergh,* Cult. Centrum de beyerd Breda, tot 22 mei. Zij publiceerde ook 'Genesis', vier originele litho's (bestellen: Nieuwenhovestraat 26, 8790 Waregem). - Kunstschilder *Julien Vandekerkhove,* Ter Ponte Deurle, tot 15-5. - Tentoonstelling wijlen kunstschilder *Frans van Giel,* villa Salomé Zulte tot 2 mei. - Kunstschilder en graficus *Toon van Mechelen,* Akademisch Ziekenhuis Leuven tot 2 juni. - *Louis van Remoortel* leidde de tentoonstelling in van Frare Mariano (Nova, Mechelen). - In de Muzeval te Grembergen *Frans Vercammen* tot 13 mei. - 'Twaalf Lierse landschappen', potloodtekeningen van *Lode Verhoeven,* ingeleid door *Frans Verstreken,* is een kunstmap van uitg. Steylaerts - Lier. - Tekeningen en schilderijen van *Miel Verlinde,* VTB-Galerij Brugge tot 28-4. - *Vovaneska* (An Volckaert-van Esbroeck) neemt deel aan de Mariale-kunsttentoonstelling, Krypte St.-Baafs Gent tot 31-10.

Letterkunde: Ons nieuw lid letterkundige *Robert Baeken* die 'De gedichten van vervulling' en 'Het verzoek' publiceerde bij de Galge (Antw.) hield een poëzieavond in de gem. feestzaal te Vosselaar, zijn woonplaats op 4 mei. - Het zangspel 'De klokken van Corneville' werd in een vlaamse versie van *Paul Billiet* met zeer groot succes uitgevoerd door De Bietjes van Dilbeek in Cultuur Centrum Westrand. Niet minder dan honderd acteurs en zangers vierden aldus het 60e speelseizoen van de

Toneelkring. - Ons redactielid *Jo Briels* las het jaarverslag van de Vereniging Schrijvers voor de Jeugd in kasteel Ham. - ‘Europa, je naam is toekomst’ van *Mgr. J.E. de Smedt* verscheen bij Altiora - Averbode met grafische bewerking van Kunstgroep *Kalliarte - Bert De Wilde* leidde de tentoonstelling in van Julia de Scheerder in Intercom (Kortrijk). - Kunstcriticus *Jan D'haese* leidde o.m. de tentoonstelling Lena Ohlsson en Roger A. De Smet in (Sienjaal, Gent) en *Frans de Cauter* (Vehta, Vichte). - Ons redactielid *Marcel Duchateau* leidde o.m. de tentoonstelling ‘Meubelcreaties EmielVeranneman’ in op 22-4 in het Prov. Begijnhof te Hasselt. - Letterkundige *JosGhysen* presenteerde de tentoonstelling *Florent Smet* (Lanaken). - Regisseur en dichter *Rik Jacobs* bracht ‘Onvoltooid gesprek’, nieuwe dichtbundel. ‘Bladen van avontuur’, zijn eerste bundel, was na 2 maand uitverkocht. In eigen beheer (280 fr., giro 000.0536878.80, Rik Jacobs Fruithoflaan 110 / 49, 2600 Berchem). - Het toneelstuk ‘Een ongewoon kerstfeest’ van *Johan Kerkhof* werd gecreëerd op 15 dec. te Oostrozebeke. - Van *Cor Ria Leeman* verspreidde het Davidsfonds dezer dagen de jeugboeken ‘Henk en het meisje Love’ en ‘Peter keert terug’. - Men weet dat ons medelid *Wies Moens* (79) in zijn woonplaats Neerbeek door een auto-ongeval erg gekwetst werd. Hij is aan de beterhand. Spoedig herstel! - Letterkundige *Bert Peleman* was inleider der tentoonstelling *Veerle Dupont* (Leuven). - Het eerste stuk van *Lode Pools* ‘Tantum ergo’ (3 bedr.) werd op 17 dec. gecreëerd te Lummen. - Letterkundige *Lambert Swerts* publiceerde in de Vlaamse Toeristische Bibliotheek een brochure over Minus Van Looy. - Letterkundige *Jaak Stervelynck* leidde de tentoonstelling *Mia Deprez* in te Bavikhove. - Letterkundige *René Turkry* was de inleider o.m. van de tentoonstelling *Leo Dutoy*. - ‘De locomotief’ wordt door WT Antigone Kortrijk gespeeld in een vertaling van *Dré Vandaele*. - Letterkundige *Paul Vanderschraeghe* leidde de tentoonstelling *Miel Verlinde* in te Brugge. - Van dichter *Rene Verbeeck* verscheen de vertaling

van een aantal gedichten in het frans. ‘Poème d'amour et autres’ (Uitgeverij La Renaissance du Livre). - ‘Vesalius, schipbreukeling op Zante’ is een nieuw jeugdboek van *Cyriel Verleyen* bij uitg. Altiora te Averbode (220 fr.). - Covoorzitter *Leopold Vermeiren* van de V. Schr. v. Jeugd pleitte op de jaarvergadering in kasteel Ham voor leenvergoeding ten gunste der jeugdauteurs in de bibliotheken. - Letterkundige *Frans Verstreken* leidde zeven Lierse natuurwandelingen (Lierse Heemkring Konvent), presenteerde de groepstentoonstelling Sirkel en hield de afscheidshulderede voor stadsmagistraten namens de Stedel. Academie op 10 april. Hij schreef de inleiding van *Lode Verhoevens* kunstmap ‘Twaalf Lierse landschappen’. - Van *Erich Widder* (Linz) verscheen de kunsthistorische studie ‘Der Kelch des Herzoges Tassilo in Kremsmünster’ (Rosenheimer Verlagshaus, Rosenheim).

Muziek, Toneel, Film: De pianosonate nr. 2 van *Peter Cabus* werd uitgezonden op 1 mei evenals op 20 mei (BRT-3). Zijn Sinfonietta komt op antenne op 30 mei. - ‘Variazioni’ van *Frits Celis* werden op 12 mei uitgevoerd op BRT-3 o.l.v. *Silveer van den Broek*. - De filmvoordracht ‘Egypte een mysterieus verleden’ van *Fernand Callebert* had o.m. plaats te Oostende in het feestpaleis op 9 mei. - *Jo de Caluwe* en *Baudewijn Vanderplaetse* nemen deel aan het panel van Gentse teaterdirecteurs over ‘Wat verwacht het publiek de volgende 10 jaar van het teater’ (Teaterclub, 17 mei) - De Brugse Cantores o.l.v. *Aimé Dehaene* traden op te Wilhelmshaven met Brahms' Deutsches Requiem (16-4) en te Brussel in het Paleis voor Schone Kunsten met het nationaal orkest (24-4). Zij brengen later de Negende van Beethoven o.m. te Spa, Brahms' Schiksallied in het Paleis v. Schone Kunsten te Brussel en drie hernemingen van Verdi's en Mozarts Requiem te Brugge. - De ‘Dagen van het Vlaamse lied’ - secret. *Willem de Meyer* - organiseert in mei Mariale Volkszangsavonden, waarbij zijn zangbundel ‘In dit land van Maria’ gebruikt wordt (L.v. Berckenlaan 184/5 Borgerhout; vanaf 25 ex. aan 10 fr.). - ‘O carreteiro’ en ‘Pregoes de Goias’ van *Jan Douliez* werd te Gent gecreëerd op 15 febr. - Het Nieuw Ceciliakoor o.l.v. *Frans Dubois* concerteerde op 13 mei voor BRT-3 (openbaar concert). - ‘Atlantis van *Guy Duijck* werd onder zijn leiding door zijn Muziekkapel van de Zeemacht uitgevoerd op 21 mei (BRT-3). - *Johan Huys* en *Raymond Schroyens* houden een clavecimbelrecital op 28 mei voor BRT-3. - Ten voordele van het Fonds *Georges Maes* werd op 13 mei in het Oostendse feestpaleis een recital gehouden. - De pianist *Abel Mathys* concerteerde o.m. op 5 mei voor BRT-3 met hedendaags werk. - Het Collegium Brugense o.l.v. *Patrick Peire* concerteerde op 4 mei voor BRT-3. - ‘Toccata, fuga en hymne uit het Ave Maris Stella’ (op. 28) van *Flor Peeters* wordt door hem zelf uitgevoerd in St.-Rombouts en in uitgesteld relais uitgezonden op 23 mei (BRT-3). - Het lied ‘Witte huisjes’ van *Armand Preud'homme* verscheen bij Roelant-uitg. met partituur (W. Woodstr. 12, Borgerhout). - De Sint-Truidense stadsbeiaardier *Noël Reynders* houdt beiaardconcerten op het Truierse belfort op 1, 7, 15, 22 en 29 juni in het kader der Basilicaconcerten. - De ‘Missa de Sancta Magdalena’ van *Herman Roelstraete* wordt uitgevoerd op 29-5 door het Gents Madrigaalkoor in de Tongerse Basiliek (Basilicaconcert). Zijn ‘Symfonia concertante’ werd gespeeld voor BRT-3 door het Belg. Kamerorkest op 5 mei. Zijn ‘Musica Notturna’ (op. 64) op 16 mei. - Het Antwerps Kathedraalkoor o.l.v. *Jan Schrooten* brengt een radio-hoogmis in de Tongerse Basiliek op 29-6 (Monteverdi). Voordien op 11 mei voor BRT-3. - ‘Three birthday presents for Daniel’ van *Raymond Schroyens*

wordt op 22 mei uitgezonden door BRT-3. - Clavecimbelist *Jos van Immerseel* concerteerde o.m. op 7 mei voor BRT-3. - Beiaardconcert van *René Vanstreels* op de Tongerse O.-L.-Vrouwetoren op 18-6 te 19u30. - 'Concerto per cembalo archi e timpani' van *Peter Welffens* werd op 27-3 door BRT-3 uitgezonden. - Stadsbeiaardier *Frans Vos* (voorzitter van de Belgische Gilde der Beiaardiers), uit Mol houdt een concert op de Tongerse O.-L.-Vrouwtoren op 11 juni te 19u30. - De muzikale regie van de apotheose der Trudofeesten te Sint-Truiden berust bij ons nieuw redactielid *Juliaan Wilmots*.

[nummer 158]

Het T.V.-Spel niemandsland tussen toneel en film

Wie na ruim een kwarteeuw televisie onverschillig welk aspect van het televisiespel wil benaderen, kan zich als vruchtbaar uitgangspunt wellicht nog het best de woorden van de Duitse t.v.-auteur en regisseur, Oliver Storz, uit het begin van de jaren zestig herinneren: 'het televisiespel blijft voorlopig liggen in niemandsland en niemandsland is het rijk van de patrouilles, van de verspieders...'

Hij heeft daarbij als enige zekerheid dat het genre te maken heeft met drie in wezen verschillende media (televisie, toneel en film) en zou er speels als een gemakkelijke boutade kunnen aan toevoegen: wat het t.v.-spel niet vindt in het theater zoekt het bij de film maar het blijft altijd televisie.

Dat het accent in de volgende beschouwingen vooral moet liggen op de situatie van de kijker lijkt mij als standpunt - ook al is het meer opgedrongen dan spontaan - op zijn minst gerechtvaardigd: zoals in het theater of bij de film staat het hele produktieproces duidelijk in functie van een publiek dat uiteindelijk naar believen aanvaardt of afwijst.

Toegegeven nochtans, een dergelijke benaderingswijze is eenzijdig en beperkt. Integraal wordt het genre beheerst door een grillig samenspel van vier factoren, waarin (naast het publiek) ook de auteur, de regisseur en de acteur de aandacht opeisen. Die drie vooral omdat het zonder meer hun taak is voor een eigen stijl te zorgen: schrijvers met nieuwe inspiratie en een daarbij passende techniek, gesteund op de mogelijkheden en de manco's van het medium; regisseurs met zin voor theater en film en met t.v.-ervaringen waaruit te leren valt; acteurs die het vak integraal beheersen en beseffen dat hun beroep gegroeid is. Dit alles voor een nieuw en nog onwennig publiek dat evenwel enorm talrijk kan zijn en reeds zeer vroeg tot dusver onbekende initiatieven heeft mogelijk gemaakt o.m. wat reeds jaren geleden 'de grootste schouwburg ter wereld' werd genoemd. (Alle bij de Eurovisie aangesloten landen geven om beurt een auteur de opdracht een t.v.-spel te schrijven, laten het in de verschillende talen overbrengen en nagenoeg gelijktijdig opvoeren.)

Alles saamgenomen, een ongemeen boeiend en vruchtbaar terrein op de ontginning waarvan wij in elk geval zijn aangewezen, al heb ik de indruk dat de zelfstandigheid van het genre voor velen nog lang een irritante aangelegenheid of illusie zal blijven.

Overgelaten aan het lot

Zoals om het even wie die het t.v.-spel wetenschappelijk of journalistisch-kritisch begeleidt, zou ook de niet gespecialiseerde kijker er een eigen opvatting kunnen op na houden; t.v.-consumenten vormen echter allesbehalve een homogene collectiviteit, onmiddellijk paraat tot het verschaffen van betrouwbare gegevens.

De gemiddelde consument maakt kennelijk helemaal geen onderscheid tussen t.v.-spel en speelfilm of toneelopvoering. Wat kan het hem ten slotte schelen of hij een elektronisch opgenomen t.v.-spel, een t.v.-film, de studio-opname van een toneelstuk of een bioscoopfilm krijgt aangeboden?

Daarbij komt dat de programmadiensten van de televisie zelf ook weinig moeite doen om de zaken voor de aan zijn lot overgelaten

Camera- en belichtingsman Jos Van Schoor meet het licht op het gelaat van een acteur.

kijker enigszins duidelijker te stellen: in wat vaak met de benaming t.v.-spel wordt aangeboden valt esthetisch, dramaturgisch of technisch meestal niet de minste eenheid te ontdekken.

Alle mogelijke vragen daaromtrent: Wat is eigenlijk een t.v.-spel? Bezit het een eigen en zelfstandig kunstvorm? Is het meer met het theater of met de film verwant?... bekommeren de gemiddelde kijker in geen geval en toch zijn zij zo oud als het bestaan van de televisie zelf en nog altijd even actueel.

Geen wonder! Zelfs de specialist heeft na zoveel jaren nog altijd geen aanvaardbare en pasklare definitie voor het begrip t.v.-spel in zijn bereik. Ook het handige en pragmatische ‘origineel t.v.-spel’ (d.w.z. rechtstreeks en in functie van het medium geconcipieerd en geschreven!) dat toch een tijd lang scheen stand te houden, voldoet niet langer en wordt met de dag onpraktischer; vooral sedert bepaalde produkties zowel voor bioscoop als televisie in onderlinge samenwerking tussen filmmakers en t.v.-spel afdelingen tot stand komen en gemeenschappelijk gefinancierd worden. Is dat wellicht de reden waarom sommigen zich vermoedelijk - en misschien terecht! - zijn gaan afvragen of

'De nachttrein naar Savannah Georgia', t.v.-spel, naar het gelijknamige verhaal van Marnix Gijsen. Professor: Frank Aendenboom, Holligan: Paul 's Jongers, Mc Guire: Herman Coessens, Kinsolving: Raf Reymen, Guttenstein: Max Schnuur, conducteur: Guido Horckmans. Tekst: Heinz Schutz en Alma Popeyus; regie: Paul Cammermans; programma: Jos Van Gorp; produktie: dienst Drama. Buitenopnamen met de kleine elektronische camera.

De decorateur heeft hier een volledige treinramp met weinig middelen weten uit te beelden.

er wel een t.v.-spel bestaat dat niet als speelfilm in de bioscoop of als toneelopvoering in het theater zou kunnen vertoond worden?

Een vrij chaotische toestand dus; een echte doolhof waarin een oningewijde - gesteld dat hij dat zou willen doen - onmogelijk zijn weg kan vinden.

Daarom zou ik het genre voorlopig willen omschrijven als volgt: een spel met fictief karakter, geënsceneerd met acteurs, door het medium televisie verspreid en derhalve onderworpen aan de eisen ervan, aan zijn mogelijkheden en beperktheden; zonder enige twijfel verwant met theater en film en toch weer verschillend van beide.

Alleen reeds doordat de televisie de kijker in de huiskamer bereikt of in zijn gewoon milieu, kan het t.v.-spel zonder moeite mikken op miljoenen mensen, wat reeds een belangrijk en niet te onderschatten verschil met de andere medio duidelijk maakt: het onderscheidt zich van de film in de bioscoop en van de opvoering in het theater vooral door de mogelijkheid gelijktijdig een aanzienlijk groter aantal mensen te bereiken en dus vermoedelijk ook tot een grotere 'Wirkung' aanleiding te geven. Zo heeft de Franse bedrijfsspecialist, Jean Fourastier, bijv. eens uitgerekend dat het ensemble van de Weense Staatsopera Beethovens Fidelio, een jaar lang ten minste driemaal per dag zou moeten opvoeren om dit stuk in het bereik te kunnen brengen van een miljoen geïnteresseerden. Te bedenken daarbij dat één televisieuitzending, zelfs bij een geringe kijkdichtheid, op één avond in de meeste landen nog meer toeschouwers bereikt, om van mogelijke invloeden voorlopig nog maar te zwijgen.

Tussen toneel en film

Zelfs voor de gemiddelde kijker heeft televisie heel wat te maken met toneel en film, ook al is hij zich misschien niet altijd bewust van het feit dat het medium hem bijna dagelijks met deze kunstvormen confronteert en dat het t.v.-spel niet anders dan een mengvorm van beide kan zijn.

Toneel en film, autonome kunsten maar ondanks alle onderlinge verschillen met elkaar verwant, met elkaar vergelijken (en het t.v.-spel heeft daaraan behoefte) kan nooit betekenen, zoals wel eens gebeurt, ze tegen elkaar uit te spelen; het houdt in te aanvaarden dat het ene medium juist ter wille van zijn eigenheid ook eigenschappen bezit die het andere ontbeert en omgekeerd, waardoor ze onderling ook niet te vervangen zijn.

Beide zijn bovendien geen starre onveranderlijke grootheden. Ze vernieuwen bestendig zichzelf; zij zijn altijd 'op weg', niet zelden alleen maar vaak ook samen, wat meebrengt dat hun onderlinge relaties zich nog al eens kunnen wijzigen.

Nu lijdt het voor mij niet de minste twijfel dat de televisie als transportatiemiddel voor diverse soorten toneel en film de toenadering tussen beide nog in de hand heeft gewerkt. Weliswaar maken sommige cineasten een zo overdadig gebruik van de creatieve mogelijkheden van de acteur dat zij amper de reproduktie van een toneelopvoering als resultaat kunnen afleveren en de filmkunst verdacht maken.

Om dat te verhelpen moet het uitbeelden van een geschiedenis veranderen in het vertellen ervan. Wellicht kan het t.v.-spel als bewijs daarvoor gelden: het hoeft zijn toneelafkomst helemaal niet te verloochenen maar het wijst toch duidelijker in de richting van een filmische vertelling. Een toneelopvoering van Voorlopig Vonnis

b.v. nagenoeg ongewijzigd voor de camera brengen in een t.v.-studio, betekent tevens gebruik maken van de quasi onuitputbare mogelijkheden van het picturale beeld om daardoor nieuwe betekenissen te creëren en de uitdrukkingsmogelijkheden te verrijken.

Ondubbelzinnig gericht op een publiek

Vooraleer echter op de essentie van beide media even dieper in te gaan toch nog even een merkwaardig feit vermelden dat mij ook voor het t.v.-spel niet zonder belang lijkt en waaruit moet blijken hoe de hele produktie telkens op een publiek gericht staat.

Het is algemeen bekend dat bestsellers uit de literatuur, dat het succes van om het even welk toneelstuk op Broadway, in Parijs of Londen even ogenblikkelijke aansporingen tot verfilming teweeg brengen. Hoeft men zich nog af te vragen waarom?

Vooral drie redenen liggen kennelijk zo maar voor de hand.

De eerste is van cultureel-esthetische aard: de bestendige behoefte om geschikte stof voor verhalen te vinden die wegvoeren

'Het huis der onbekenden', t.v.-spel naar de roman van Jos Vandeloo in een bewerking van Evrard Uwents met Willy Vandermeulen in de hoofdrol.

uit de banaliteit van het dagelijks bestaan; befaamde en beproefde thema's uit het internationaal cultuurpatrimonium weer opdiepen om ze een ruimere verspreiding te kunnen geven.

De tweede moet vooral industrieel-economisch gezien worden: film is geleidelijk aan uitgegroeid tot een niet te verwaarlozen tak van de economie, tot een vaak verbijsterende en geraffineerde industrie, permanent op zoek naar wat de toeschouwer zou kunnen behagen. Wat in literatuur en theater aanspreekt is vermoedelijk ook elders rendabel en houdt voor de film minder risico's in.

Ten slotte is het verschijnsel ook sociologisch niet onbelangrijk: van bij zijn ontstaan heeft dit aspect van de film de mogelijkheid geboden om de acteur een ruimere bekendheid te geven, om hem te onttrekken aan de anonimiteit en van hem een ster te maken. Wijst niet het befaamde 'Famous players in famous plays' van een bekende produktiemaatschappij reeds zeer vroeg en ondubbelzinnig in die richting?

Communicatie en schouwspel

Wagen we nu echter een poging om te peilen naar de zin van theater en film.

Toneel is in essentie communicatie en schouwspel: een soort communio tussen een auteur en een publiek, gerealiseerd door de regisseur door middel van de acteurs.

Het kan alleen echt bestaan bij de gratie van de opvoering voor een publiek, het klankbord waarop de acteur zijn rol speelt.

Het voert de mens in een fictief paradijs buiten zijn dagelijkse werkelijkheid, in een klatergouden schijnwereld die op conventies en afspraken berust, op de stilzwijgende overeenkomst tussen diegenen die 'spelen' en hen die bereid zijn het spel mee te spelen, zodat er een nieuwe werkelijkheid ontstaat naast de ons bekende, waarvan ze de *uitbeelding* is.

Het toneel, dat onbegrijpelijk wonder dat zich avond aan avond overal op de wereld herhaalt en waarin de theaterbezoeker onvoorwaardelijk gelooft, maakt het mogelijk samen met de acteur een nieuwe werkelijkheid op te roepen en te aanvaarden, ook al weet hij zeer goed dat ze niet echt is: dat de Hoop van Zegen niet vergaat, dat een intelligente en mooie vrouw als Hedda Gabler geen zelfmoord pleegt en dat Richard III nooit zijn koninkrijk zou afstaan voor een

'Herberg 'In 't Misverstand', t.v.-spel van A. Moskalyk naar de gelijknamige roman van Antoon Coolen.
Programma: Bert Brauns; Produktie: Hubert Van Herreweghen; scenario en regie: Antonin Moskalyk. Met Alex Wilequet, Frans Van den Brande, Leo Dewals, Bert Struys, Marcel Hendrickx, Bob Van der Veken, Jackie Morel, Hugo Van den Berghe, Rose-Marie Bergmans, Ann De Wilde, Jo De Meyere, Mieke Verheyden, Lieve Moorthamers, Roger Bolders, Bert André, Denise Deweerdt, Stijn Peeters, Magda Cnudde, Jenny Tanghe, Bob Storm, Jos Simons, Joris Collet, Maurits Goossens, Walter Cornelis en Rita Wouters. Een algemeen beeld van een ouderwetse kermis van op de grote filmkraan genomen.

paard.

Ook de speelfilm is in wezen niet anders dan communicatie en schouwspel: een soortgelijke maar nu mechanisch geregistreerde ontmoeting met een publiek en het uiteindelijk resultaat van een uiterst verfijnd technisch proces. Dat levenloze voorwerpen hier (zoals in De rode ballon van Lamorisse) de rol van de acteur kunnen overnemen maakt eigenlijk zelfs geen noemenswaardig verschil.

In de film gaat het echter niet meer om uitbeelding: hij is de *afbeelding* van de ons bekende werkelijkheid door het mechanisch gereproduceerde beeld: een spiegel die (zoals Stendhal eenmaal droomde voor de literatuur) de werkelijkheid reflecteert, concreet en tastbaar.

Zowel toneel als film zijn dus in wezen schouwspel: het oproepen van een imaginaire wereld waarin we niet leven maar waar we als toeschouwers naar kijken; geen werkelijkheid, maar het herscheppen ervan, telkens op een eigen manier.

Het toneel kan de werkelijkheid als uitgangspunt en als inspiratiebron aanwenden en vermag - zoals in de periode van het naturalisme - zelfs een hoogst aanvaardbare nieuwe werkelijkheid naast de bestaande te creëren. Maar de film is toch de allereerste kunst die de werkelijkheid concreet gebruikt en nodig heeft; die uit de werkelijkheid kiest en selecteert en zelfs niet aarzelt die werkelijkheid te 'ensceneren' om het beeld in de spiegel echter, boeiender en overtuigender te maken.

Met het merkteken van het medium

Er is weinig inspanning nodig om de televisie te zien als een totaliteit waarin film en toneel slechts onderdelen zijn van een verbazend geheel.

Ondermijning van het schouwspel

In mijn geboortedorp bestond er destijds een warenhuis waar je gewoon alles kon kopen: levensmiddelen en speelgoed, poeders en wonderzalf, visgerei en fruit, de Mechelse catechismus en zelfs de romans van A. Hans. Als kind heb ik dat geweldig gevonden; later heb ik het onsmakelijke van mijn wonderbazaar ingezien: de bruine zeep naast de boter, het zelfrijzend meel naast het bleekwater, mijn geliefkoosde lectuur naast het van kleur verschoten ondergoed. Op een dag ben ik in het naburige dorp naar een echte boekwinkel gegaan.

Het is helemaal niet misprijzend bedoeld, ik wil maar dit zeggen: de t.v. is zo'n soort wonderbazaar, een groot warenhuis waarin echter maar een afdeling gewijd is aan het spel, aan het theater en aan de film; die bovendien nooit helemaal los staat van de andere: Rohmers Ma nuit chez Maud tussen een mededeling van de regering en geboorteregeling of ballet voor debutanten; Romeo en Julia tussen ‘Jonger dan je denkt’ en geslachtsziekten of een hartoperatie.

Dat het medium televisie de zuiverheid van het begrip schouwspel gevoelig heeft aangetast, valt niet meer te ontkennen.

Ondanks een aantal ingrijpende wijzigingen in de loop van de vorige eeuw kan het nog altijd niet helemaal worden los gemaakt van zijn religieuze oorsprong met het karakter van viering of ritueel, zelfs wanneer het met godsdienstigheid ook niets meer te maken heeft: in wezen is het toch een gebeurtenis gebleven buiten het gewone, een uitzonderlijk moment in ons bestaan (zelfs wanneer het achteraf helemaal niet zo uitzonderlijk blijkt te zijn!), geladen met een zekere verwachting.

De democratisering van het spel heeft niet alleen tot een bredere ontspanning gevoerd

maar evenzeer tot een soort ontluistering ervan, in die zin dat - o.m. door het inburgeren van de film, het populaire spektakel bij uitstek - elke vorm van schouwspel zijn buitengewoon karakter stilaan is gaan verliezen. Een feit waarvan men het belang moellijk kan overschatten.

Breken van de toverstaf

In de wereld van het theater bestaat de bekende uitdrukking ‘voor een uitverkocht huis spelen’. Zij herinnert mij eraan dat niet alleen een schouwburg een gebouw is waar men niets doet dan toneelspelen maar dat ook een bioscoop gebouwd en ingericht werd met geen andere bedoeling dan er films te vertonen.

Wat de mens naar theater en bioscoop zal blijven drijven, is niet zozeer zijn zucht naar ontspanning maar veeleer zijn natuurlijke hang naar het spel, de voor hem zo noodzakelijke vlucht uit de realiteit die in theater en bioscoop ipso facto wordt opgeheven. Er is bij hem de wil en de bereidheid om te ontsnappen aan de greep van het dagelijks bestaan en die evasie wordt hem gewaarborgd: hij betaalt ervoor even als ieder ander die hetzelfde zoekt.

Die bereidheid draagt in zich niet zelden een vreugde die op spel en illusie vooruitloopt omdat hij zich bewust vooraf openstelt voor het vreemde en lokkend avontuur, voor dat beslissend moment waarop hij zijn bewustzijn in dat van anderen overschakelt bij het donker worden van de zaal, waarin de projectoren dadelijk een nieuwe wereld zullen onthullen, een wereld van illusie en droom die hij meedromen kan.

Er is zelfs meer. In die donkere zaal beleeft de toeschouwer het menselijk avontuur dieper en echter, grootser ook, niet alleen maar in gezelschap van anderen.

De toeschouwer die zich vol verwachting in zijn zetel neerlaat, is bereid afstand te doen van zijn eigen wereld en aanvaardt onbewust deel te worden van een kleinere of grotere gemeenschap.

Wat J.L. Barrault gezegd heeft over het theater geldt evenzeer-alhoewel niet in dezelfde mate - voor het publiek van de filmzaal: ‘Deze collectieve ziel kan geen enkele toeschouwer aanvoelen zonder het totaal van de andere toeschouwers, zonder dat geheimzinnige schouder aan schouder zitten, dat een schouwburgzaal verandert in

‘Even bewesten Ouessant’ t.v.-spel van Libera Carlier, met Cara Van Wersch, Robert Marcel, Paula Sleyp, François Bernaerd, Rik Andries, Gerda Lindekens, Lia Lee, Greta Verniers. Regie: Kris Betz.

een soort magnetische kolom met volmaakte zintuigen'.

Ook de film ontleent ontegensprekelijk iets van het fascinerende aan de invloed van het milieu, het mysterieus-magisch samenzijn met een aantal naamlozen dat vooral voelbaar wordt op momenten van grote spanning of ontroering die mij persoonlijk meer dan eens aan de gewijde sfeer van de schouwburg herinnerd hebben.

De 'tycoon' Samuel Goldwyn besefte dit reeds lang geleden toen hij opmerkte: 'De film zal niet sterven zolang het in de bioscoop donker is'. Die betovering ervaart de telekijker helemaal niet. Binnen de wanden van zijn verschrikkelijk vertrouwde omgeving blijft hij bestendig waakzaam en actief: kinderen die naar bed moeten, roken, drinken, telefoon, bezoekers... Kan er in die omstandigheden van schouwspel nog wel sprake zijn? Is de toeschouwer niet veeleer een consument geworden? De bereidheid van de theater- of bioscoopbezoeker is hem in elk geval vreemd; eigenlijk is hij nog maar zelden belever van het schouwspel tenzij wanneer het medium hem volledig in zijn greep heeft. Trouwens krijgt hij ook niet zoveel te zien dat hij nauwelijks nog reageren kan? Heeft het buitengewone zijn glans niet verloren? Is het niet teruggebracht tot gewone van elke dag?

De televisie - slechts een banaal gebruiksvoorwerp - aanzetten, is routine geworden en sleur, heeft elke vorm van verwachting verloren, werd reeds lang van alle plechtigheid en luister ontdaan.

Dat het kleine scherm door zijn formaat minder suggestief zou werken, is esthetisch wellicht niet zonder belang maar wijst toch meer in de richting van de technische en psychologische eigenschappen van het medium en op de communicatiesituatie van de kijker die hoe langer hoe meer de indruk krijgt dat alles wat hij in de t.v. ziet echt is: de zo vaak gebruikte close-up kan die indruk alleen maar verstevigen omdat de kop van een acteur op het kleine scherm verschijnt met nagenoeg dezelfde afmetingen als een hoofd in welkelijkheid bezit. Vandaar nog een ander belangrijk verschil.

Gevaarlijke geloofwaardigheid

Hierboven werd er reeds op gewezen dat de televisie niet alleen een transportmiddel is voor het fictieve maar ook voor allerlei facetten van de realiteit. Dat die twee vaak erg door elkaar lopen maakt haar ook totaal anders. Haar oeridee en wellicht ook haar grootste aantrekkingskracht schuilen in de gelijktijdigheid van gebeuren en ontvangst in de huiskamer: de Olympische spelen in Mexico, München of Montreal; tennis in Wimbledon; de Europacup voor landskampioenen of de wereldbeker voetbal; Molukkers die een trein kapen en een school bezetten...

Zij is het enige massamedium dat met beeld en klank verwijderde gebeurtenissen rechtstreeks en zonder enige tijdverschuiving weergeven kan: inderdaad 'ver zien' in de oorspronkelijke betekenis van het woord. Nu is het juist die mogelijkheid, nl. een gelijktijdig (of verschoven) meebeleven van om het even welke gebeurtenis te realiseren, die de televisie een hogere graad van werkelijkheid en geloofwaardigheid verleent zodat de kijker allerlei ingrepen in die werkelijkheid vaak niet meer gaat merken: fictie en realiteit gaan tot één en dezelfde wereld behoren en vloeien soms onmerkbaar in elkaar.

In dit licht zou men bijna kunnen stellen dat het medium echte gebeurtenissen meedeelt en fabels zo vertelt alsof ze werkelijkheid waren. De kijker kan niet meer los van dat hem vertrouwde gevoel: er rechtstreeks bij

zijn en wat werkelijkheid is of aan werkelijkheid grenst, meebeleven. Dit karakter dat alleen de televisie eigen is, stemt tot nadenken. Toen de B.B.C. op 20-2-1959 het t.v.-spel Voor Zonsondergang uitzond, ontstond er bij de bevolking een volslagen paniek: de landing van een raket in Londen (deel van het t.v.-spel) werd ten onrechte als een bericht uit de actualiteit geïnterpreteerd en ervaren.

Dit voorbeeld is geen unicum; het bewijst met vele andere dat de televisie juist wegens dit werkelijkheidskarakter een invloed bezit die in het theater of in de bioscoop gewoon ondenkbaar zou zijn.

Nu het helemaal niet meer onwaarschijnlijk lijkt dat het realiteitskarakter van veel t.v.-uitzendingen ook op scenisch-fictieve uitstraalt, zou men, alleen rekening houdend met de ontvangstsituatie van de kijker, het t.v.-spel ten slotte kunnen omschrijven als een vorm van scenisch-fictieve vertolking in het niemandsland tussen toneel en film; door het medium televisie verspreid worden er quantitatief een ondenkbaar groter aantal toeschouwers bereikt dan in de bioscoop of in het theater, terwijl vooral door de geloofwaardigheid van het medium tevens qualitatief grotere invloeden een kans krijgen.

Wat de opdracht van de kijker zeker niet gemakkelijker maakt en voor hem alleszins de verplichting inhoudt met het medium te leren leven.

Ja, het t.v.-spel beweegt zich nog altijd in niemandsland, ergens tussen toneel en film. Alles wat iemand er theoetisch kan over vaststellen, is louter voorlopig en zal later door de praktijk moeten worden aangevuld en eventueel ook verbeterd.

Dat er naar de mening van sommigen geen t.v.-spel bestaat of dat het slechts een speelfilm zou zijn door de televisie verspreid, belet niet dat er ook andere standpunten mogelijk zijn. Niemandsland blijft inderdaad het terrein van de verspieders en op dat gebied punten van overeenkomst en verschil onderzoeken van drie verschillende media en hun onderlinge beïnvloeding en wisselwerking tegen elkaar afwegen, is een boeiende maar zeker geen gemakkelijke opgave.

Jaren geleden heb ik, n.a.v. mijn televisiebewerking van The Browning Version (een toneelstuk van Terence Rattigan, waarvan ook een film bestaat) met wijlen regisseur Nog een tafereel uit 'Herberg In 't Misverstand'.

Nog een fatereel uit 'Herberg In 't Misverstand'.

Ben Royaards meer dan een uur lang gediscussieerd over wat een t.v.-spel dan eigenlijk wel was. Het resultaat van een lang gesprek is bondig samen te vatten als volgt: 'Geen toneel en geen film, maar iets wat het midden houdt tussen die twee, en

in elk geval een produkt dat door de televisie verspreid wordt. Dat lijkt misschien nog erg vaag maar naar wat het precies is, zijn we nog altijd op zoek'.

Ik geloof niet dat de tijd aan de essentie van deze opvatting veel heeft kunnen veranderen, al zijn de mogelijkheden om dit standpunt te verhelderen intussen ongetwijfeld ruimer geworden.

Wellicht is dit alles voor de kijker van weinig of geen belang, wat in zekere zin te betreuren valt, vermits het uiteindelijk allemaal om hem begonnen is en om hem alleen te doen is. Voor hem verandert een door de t.v. uitgezonden toneelopvoering niets aan die opvoering zelf en wellicht is dat ook niet het grootste bezwaar. Maar hij zou toch moeten leren inzien dat diezelfde opvoering op het kleine scherm televisie wordt d.w.z. dat camerastandpunten, closeups, pano's en travellings voor een resultaat zorgen dat bepaald wordt door de technische mogelijkheden van het medium dat televisie heet.

Maar in elk geval zou hij moeten beseffen dat televisie anders is: met een inherente neiging tot ontluistering van het eigenlijke schouwspel en met een groter realiteitskarakter dan de andere media; dat hij evenwel altijd over de ruimste keuze van vrijheid blijft beschikken, niet alleen vooraf maar ook middenin: het is de kracht en de zwakheid van het medium. (Ook bij het t.v.-spel is het uit- of omschakelen van het toestel zeer gewoon en in elk geval heel wat gemakkelijker en normaler dan het verlaten van het theater of de bioscoop tijdens de voorstelling.)

Moge het ten slotte vooral tot hem doordringen dat hij zich door die vrije en eigenmachtige keuze nooit door het medium moet laten manipuleren, als hij het zelf niet wil. Een opgave die zich niet tot het t.v.-spel alleen beperkt maar natuurlijk veel ruimer is.

Jo Daems

Bibliografie

J. Segers e.a.: Film, zevende kunst, tiende muze. Cedoc, Brussel.

P. von Rüden: Das Fernsehspiel, München, 1975.

O. Storz: Bestaan er al televisiewetten en hoe kan men die leren? In: Filmforum, Nr. 2, 1964.

Televisieschrijvers in Vlaanderen? Nooit van gehoord!

Uitgangspunten voor dit artikel waren enerzijds de vaststelling dat de BRT-produkties opvallend beneden de Amerikaanse, Britse, Nederlandse en andere buitenlandse maten bleven en anderzijds de vraag naar de mogelijkheden voor specifieke televisieschrijvers.

Dat de oorspronkelijke produkten van onze nationale zender vaak een schrijnend gebrek aan ideeën vertonen hoeft nog nauwelijks aangetoond, laat staan bewezen. Elke kijker met enig kritisch vermogen kan bij herhaling vaststellen dat onze voortbrengselen afgewogen tegenover het buitenlandse aanbod op velerlei gebieden het onderspit delven.

Het schoentje wringt minder op het technische dan op het inhoudelijke vlak. Maar de mensen die deze ideeën zouden moeten aanbrengen en op een televisueel verantwoorde manier uitwerken, laten het hier afweten. Of komen ze niet aan bod? We hebben geen echte scenarioschrijvers, slechts auteurs die graag een schnabbel bijverdienen, de uitzonderingen bevestigen ook hier de regel, nietwaar Paul Koeck? In de toekomst zullen we ook geen specifieke scenarioschrijvers krijgen, want er wordt ook niet het geringste ondernomen om de zaak uit het stop te helpen. We zouden ons de vraag kunnen stellen of de verantwoordelijken voor dit hiaat het überhaupt als een gemis aanvoelen. Insiders fluisterden ons het antwoord in het oor: neen. Het klinkt allemaal weinig bemoedigend, maar zo liggen de kaarten nu eenmaal. Een relevant gesprek met producer Jos Van Gorp van de dienst Drama bij de BRT-televisie leert ons hoe dramatisch de situatie wel is.

JVG: We hebben inderdaad geen specifieke televisieschrijvers. Op de keper beschouwd is scenarioschrijven een vak, een beroep dat behalve talent ook een aantal technische vaardigheden vereist. In landen waar het televisiedrama een grote ontwikkeling gekend heeft, is het zelfs een vak met specialisaties geworden. Een script voor een aflevering van een serie wordt daar doorgaans door een team van scenaristen geschreven: één schrijft de dialogen, twee werkt de aktiescènes uit, drie bedenkt de gags, enz.

Bij ons blijft het nog te vaak een artistieke opdracht, een hoofdzakelijk literaire aangelegenheid, die bij voorkeur wordt toegewezen aan schrijvers die op andere terreinen een zekere status verworven hebben.

Vlaanderen: Zou het oprichten van een soort van experimentele werkgroep waar geinteresseerde schrijvers het vak zouden kunnen leren een uitkomst kunnen brengen?

JVG: Dat zou een mogelijkheid kunnen zijn, maar bij de BRT is het (nog) niet gebeurd. Eén manier waarop de BRT enkele mensen helpt bij hun ‘opleiding’ tot scenarioschrijver, is hen af te vaardigen naar het Schrijverspraktikum, een Nederlands initiatief, uitgevoerd door de Werkgroep Drama, waarin de drama-medewerkers van de diverse zuilen vertegenwoordigd zijn en de afdeling Opleidingen van de N.O.S. Dit praktikum wordt jaarlijks georganiseerd in de opleidingsstudio Santbergen te Hilversum. Vanaf 1975 werden per jaar telkens twee Vlaamse auteurs uitgenodigd om er zich met enkele vakmensen (dramaturgen, regisseurs, acteurs) over het maken van televisiedrama te bezinnen. In 1975 werden Paul Koeck en Roger Van Ransbeek

door de BRT afgevaardigd, in 1976 Teresa Van Marcke en René Verheezen, dit jaar kwamen Fernand Auwera en Jos Houben aan de beurt.

De doelstellingen van het praktikum zijn beperkt:

a) kennismaking met de televisiestudio;
b) ervaring van het samenwerkingspatroon auteur-regisseur-acteurs;
c) confrontatie met de praktische moeilijkheden die ontstaan bij de overgang van idee naar scenario en van scenario naar realisatie;
d) bezinning over de relatie theater-filmtelevisie.

Het werkrooster omvat een eerste kennismaking, een oriëntatiedag, waarbij opdracht gegeven wordt tot het schrijven van een scenario voor enkele minuten eenvoudig televisiedrama en een maand later een kleine week intensief bezig zijn met de realisatie van dit project. Het praktikum wordt afgesloten met het bekijken en bespreken van de gerealiseerde projecten.

Het is zonder meer duidelijk dat dit Praktikum geen schrijversopleiding is. Het is gericht op de confrontatie van reeds verworven ideeën met een stukje uit de normale produktiedwang gelichte televisierealiteit. Wie zichzelf even op de proef wil stellen, kan eens proberen zo'n moment televisiedrama uit te werken met de mogelijkheden en de beperkingen van het Schrijverspraktikum:

a) eenvoudig te suggereren locatie (beschikbaar: wanden, twee deuren, twee ramen, tafels, stoelen, planten, bloemen, vazen, telefoon, radio, eet- en drinkgerei, kranten, boeken, een bed, een schrijfmachine, een rolstoel, spiegels);
b) drie tot vijf minuten programmatijd;
c) twee of drie acteurs (beschikbaar: twee actrices, twee acteurs);
d) weinig (of geen) tekst;
e) geen filminlassen;
f) geen trucages;
g) muziek en effectgeluiden.

Wie denkt met deze beperkte middelen toch een origineel stukje televisie te kunnen schrijven, mag het resultaat altijd opsturen naar de dienst Drama van de BRT. Eén van de medewerkers zal wel bereid gevonden worden om het werkstukje te lezen en te becommentariëren.

De schrijvers die tot nu toe aan het Praktikum deelnamen, voelden zich zonder uitzondering een ervaring rijker, maar betreurden het haast even eensgezind dat het bij een eenmalig gebeuren blijft, dat geen passende follow-up krijgt. Veel van dit soort opleidingswerk is geënt op methodes die de

'Jeroom en Benzamien'.
Maurits Balfoort met zijn naaste medewerkster, regie-assistente Tia Merecy.

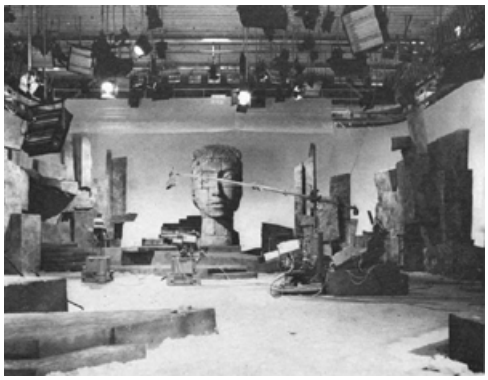

'Agamemnoon' t.v.-spel door Johan Boonen naar Aischulos in een regie van Lode Hendrickx. Met o.a. Joanna Geldof, Veerle Wijffels, Leo Dewals, Hugo Van den Berghe en Gaston Vandermeulen. Decor: Paul Degueldre; programmatie: Jos Van Gorp; produktie: Hubert Van Herreweghen. Een algemeen beeld van de grote studio. Bovenaan de belichtingsapparatuur: spots voor gericht licht, lichtbakken voor diffuus licht. Op de vloer twee camera's op hun gewone voet en één op een studiokraan (de dolly) gemonteerd, daarachter een microfoonhengel.

frequent toegepast worden. Jammer genoeg worden bij de BBC nog slechts bij hoge uitzondering niet-Commonwealthers tot de cursussen toegelaten.

Vlaanderen: Krijgen de schrijvers die aan het Praktikum deelgenomen hebben daarna tenminste een opdracht van de BRT?

JVG: Dat is geen automatisme, maar meestal wordt aan de deelnemers toch de mogelijkheid gegeven om nadien een echt televisiespel uit te werken. Zo legt de BRT momenteel de laatste hand aan de realisatie van een zeer interessant scenario van René Verheezen, dat na zijn deelneming aan het Praktikum tot stand kwam. Het zou natuurlijk ideaal zijn, wanneer de BRT enkele mensen in dienst zou kunnen nemen, die enige opleiding genoten hebben en die een duurzame belangstelling aan de dag leggen. Plannen in die richting zijn wel eens geopperd, maar een begin van uitvoering is niet in zicht. Men gaat ervan uit dat het afzetgebied te klein is om zich de luxe van een dergelijk team van scenaristen te kunnen permitteren.

Vlaanderen: Wat doet de BRT dan wel?

JVG: In afwachting van betere tijden proberen we de mensen die met een project aankomen of die we zelf een opdracht geven een maximale begeleiding te geven.

Een ongewone kijk op de decors.

BBC ontwikkeld heeft en die daar nog Vlaanderen: We kennen niet onverdienstelijke schrijvers die een scenario inzenden en het een aantal maanden later teruggestuurd krijgen zonder boe of ba. Terug aan afzender. Punt. Dat zullen dan wel gevallen van minimale begeleiding zijn?

JVG: Dat gebeurt, ik zal het niet ontkennen. We krijgen per week gemiddeld één origineel manuscript toegezonden. Meestal zijn het miskleunen. Tijdverlies. Je mag niet vergeten dat onze dienst onderbemand is. Tijdsgebrek dwingt ons soms tot zo'n optreden. Eigenlijk zouden we met iedereen die de moeite neemt om iets te schrijven en het ons toe te zenden, moeten praten. Maar dat kan gewoon niet. Als we maar even denken dat er iets waardevols in zit, doen we dat wel, maar meestal blijkt dat het bij een aardig idee blijft, maar dat de uitwerking zo mank loopt dat er geen rechttrekken aan is.

Vlaanderen: Hoe verloopt dan zo'n maximale begeleiding?

JVG: Interessante projecten komen zelden spontaan tot stand. Meestal geven wij de auteurs een opdracht, zo'n vier of vijf per jaar. Die opdracht kan volkomen vrij zijn, maar het gebeurt ook dat wij een auteur zoeken die een onderwerp wil uitwerken, waar wij belangstelling voor hebben. Zo heb ik Paul Koeck gevraagd om een gedramatiseerde documentaire te schrijven over de handel in tweedehandse auto's. Dat heeft ‘In perfecte staat’ opgeleverd. Zo heeft onze dramaturg, Lou De Vel, Libera Carlier en Roger Van Ransbeek aangetrokkken om scenario's te schrijven voor de serie ‘Tussen wal en schip’ omwille van hun bekendheid met het scheepvaartmilieu. Eerst wordt met zo'n auteur uitvoerig gepraat over de lengte, de mogelijkheden en de beperkingen wat betreft studiofaciliteiten en/of filmlocaties, de budgettaire consequenties van een bepaalde aanpak, de wenselijkheid van de te verwerken stof, enz. Wanneer de auteur niet uit zichzelf met een kant en klaar script op de proppen komt, vragen we hem doorgaans om eerst een synopsis te schrijven. Hij mag dat naar believen doen in de vorm van een doorlopend verhaal of gestructureerd in sequenties, die telkens een min of meer continuë, aan tijd en plaats gebonden handeling beschrijven. Daarnaast wordt van

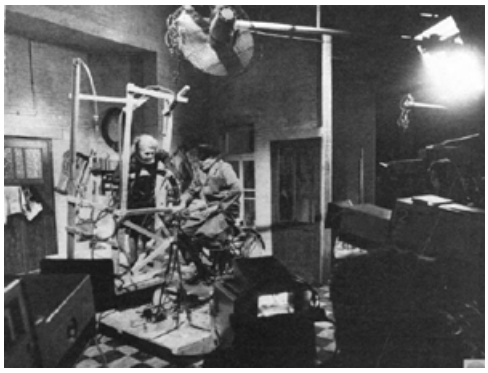

‘Jonas de Walvisvaarder’, t.v.-spel van Roger Van Ransbeek in regie van Dré Poppe. Met o.m. Jan Reussens en Greta Lens.
De vier camera's klassiek opgesteld in een halve cirkel voor het decor.

hem verlangd dat hij een proeve van uitwerking levert, een tiental bladzijden tekst, die niet noodzakelijk het begin van het te schrijven televisiespel moeten zijn, maar die wel toonaangevend moeten zijn voor de structuur, de stijl en de dialoogverwerking van het geheel. Uit de ervaring blijkt dat het schrijven van een sobere natuurlijke dialoog voor de meesten nog de grootste struikelblok vormt.

Blijkt het resultaat interessant genoeg, dan pas wordt opdracht gegeven om het televisiespel of het filmscenario uit te werken. Als dat gebeurd is, is de kous nog niet af. Voor de begeleiders van de dienst Drama en in de meeste gevallen ook voor de auteur zelf begint dan het zwaarste werk. Hij moet namelijk in samenwerking met dramaturg, producer en regisseur de bereidheid opbrengen om zijn werk te herzien, scènes te veranderen, uit te bouwen of in te korten, dialogen te herschrijven, enz.

Natuurlijk kan de samenwerking van beide zijden na het eerste stadium (synopsis en proeve van uitwerking) of na het tweede (eerste versie van het scenario) afgebroken worden. In zo'n geval worden alleen de honoraria voor het geleverde werk, respectievelijk vijfduizend en twintigduizend frank uitbetaald. Voor een uitzendklaar televisiespel ontvangt de schrijver momenteel vijfenveertigduizend frank. In dat bedrag zijn geen uitzendrechten begrepen. Die bedragen voor een origineel werk op dit ogenblik ongeveer zeshonderd frank per minuut. Al moet men er bij vergelijking van deze honoraria met buitenlandse tarieven rekening mee houden dat daarin vaak de uitzendrechten voor één of meer uitzendingen begrepen zijn, het blijft een feit dat ze erg laag zijn. Als men ervan uitgaat dat het schrijven van een scenario twee à drie maanden werk betekent en dat een schrijver zich gelukkig mag prijzen als hij om het jaar één televisiespel aan de BRT kan slijten (andere afzetgebieden zijn er nauwelijks in dit land), dan lijkt scenarioschrijven niet meteen een lucratief beroep.

Daartegenover staat dat de televisieschrijver, in tegenstelling tot de schrijver die zich op de andere dramatische media richt of die zich tot het gedrukte woord beperkt, gebruik kan maken van een machtige infrastructuur en dat hij zijn werk zonder moeite kan vertonen aan een bijzonder groot pubiek, dat

Opname uit 'De vierde man'. De regisseur, studiomeester en regie-assistente plegen overleg, terwijl machinisten met decorpanelen zeulen. Verrijdbare monitor.

voor de meer gesofistikeerde media vaak ontoegankelijk is.

De lage honoraria hangen natuurlijk samen met de lage doorsneekwaliteit van het aanbod. Alle elementen voor een vicieuze cirkel zijn hier aanwezig en de tijd lijkt mij helaas nog niet rijp om die te doorbreken. De televisiemensen verwachten van de schrijvers dat zij zich ernstig in dit specifieke vak verdiepen, en dat begint met het aandachtig bekijken en analyseren van vakkundig geschreven buitenlands werk (Engelse, Amerikaanse, Duitse televisiespelen en series). Het is verbijsterend hoe weinig inzendingen, bij voorbeeld voor een televisiespelwedstrijd specifiek op dat medium afgestemd zijn. In vele gevallen kan zo'n tekst even goed (of even slecht) dienst doen als luisterspel voor de radio of als scenario voor de poppenkast van de jeugdvereniging. De schrijvers mogen van de televisiemensen verwachten dat zij op een maximale manier begeleid worden en dat de kansen op werk steeds frequenter worden.

Vlaanderen: Bestaat die kans echt, of blijft het voorlopig bij een wensdroom?

JVG: Om daarop een antwoord te kunnen geven, lijkt het mij nuttig om de behoeften van de BRT aan televisiedrama even in een historisch perspectief te plaatsen, zij het dan een sterk verkort. Er bestaat bij de BRT om te beginnen een feuilletontraditie. Onze vroegere programmadirecteur, Bert Janssens beweerde zelfs dat het televisiefeuilleton een uitvinding van de Vlaamse televisie was! Wanneer we Schipper naast Mathilde even in een voor televisienormen heel ver verleden laten en ons grosso modo tot de laatste tien jaar beperken, dan moet het opvallen dat het dramatische gelaat van de Vlaamse televisie jarenlang bepaald geweest is door een opeenvolging van populaire feuilletons: Jeroom en Benzamien, De filosoof van Hagem, De heren van Zichem, De vorstinnen van Brugge, die zonder uitzondering de handtekening droegen van Maurits Balfoort, niet alleen als regisseur, maar ook als auteur of co-auteur van de bewerking. Het afscheid van Maurits Balfoort aan de Vlaamse televisie heeft ook duidelijk een lacune gelaten.

Niemand was bereid of in staat om meteen in dit genre, dat door velen weliswaar geringschattend bekeken werd, maar dat ongetwijfeld beantwoordde aan een levendige behoefte bij brede lagen van het publiek, door te gaan. Bovendien was het bijna onmogelijk geworden om produkties van die omvang in BRT-verband en op een bijna artisanale manier te realiseren. Als het genre opnieuw aan bod komt, is dat in een meer gestroomlijnde stijl, afgestemd op internationale consumptie en in

co-produktie met Nederland. Een mens van goede wil was de eerste telg van deze nieuwe generatie. De co-produktievorm bracht mee dat de bewerking (Nel Bakker) en na enige strubbelingen ook de regie (John van de Rest) in Nederlandse handen overgingen. Er ligt telkens wel een werk van een bekend Vlaams auteur aan de basis van de hele onderneming, maar voor het specifieke televisiewerk wordt een beroep gedaan op buitenlanders. Ook voor het nieuwste project Maria Speermalie is dat het geval. Bewerking en regie zijn in handen van de bekende Tsjechische realisator Antonin Moskalyk. Johan Boonen staat in voor de fatsoenering van de dialogen.

Andere bewerkingen van bekende romans beperkten zich tot twee of drie afleveringen, maar ook voor die prestigieuze uitzendingen werd door de band de voorkeur gegeven aan een gereputeerd scenarist uit het buitenland. Zo bewerkte dezelfde Antonin Moskalyk Coolens Herberg In 't Misverstand en zo heb ik de Fransman Jean Ferry, auteur van talloze filmscenario's, aangetrokken voor de bewerking van Lampo's Komst van Joachim Stiller. Gelukkig zijn de Vlaamse schrijvers met belangstelling voor televisie wel aan bod kunnen komen in twee andere genres: het televisiespel en de serie.

Laat ik voor een beknopte geschiedenis van het Vlaamse televisiespel weer niet teruggaan naar de heroïsche beginjaren, waarin relatief veel oorspronkelijk werd vertoond. Voor de periode van de laatste tien jaar, waarvan ik zelf kan getuigen, plaats ik graag een nieuw begin van het eigentijdse Vlaamse televisiespel bij de uitzending in 1969 van De week van de kapiteins, een in opdracht geschreven scenario van Jos Vandeloo. De typische televisiestij, het interessante onderwerp (de vereenzaming van oude mensen in een gesticht) en het sociale engagement zijn voor mijn gevoel nog steeds exemplarisch.

Opvolgers in dit genre waren o.m. Even bewesten Ouessant van Libera Carlier (1972), De routiers van Paul Koeck (1973), Morgen is het beter van Eddy Asselbergs (1974), Jonas de walvisvaarder van Roger Van Ransbeek en De man van 59, weer van Jos Vandeloo (1975), Het ouderlijk huis van Eddy Asselbergs en In perfecte staat van Paul Koeck (1977). En dit jaar komt daar waarschijnlijk nog een nieuwe naam bij: René Verheezen met Ons klein paradijs.

Libera Carlier en Roger Van Ransbeek vinden wij naast twee Nederlanders terug als scenarioschrijvers voor de oorspronkelijke televisieserie Tussen wal en schip. Verschillende andere projecten van series liggen op dit ogenblik ter studie. Interessant is dat voor een dergelijke serie meestal aangestuurd wordt op samenwerking van verschillende scenaristen, een onvermijdelijke en nuttige stap op de weg naar een meer commerciële en vakmatige aanpak van het scenarioschrijven. Naast het oorspronkelijke werk zijn er natuurlijk de talrijke bewerkingen van bestaand literair werk. Op dat terrein zijn weer andere schrijvers aan 't werk. Soms is het een aanloop tot het schrijven van oorspronkelijke scenario's, maar dat is lang niet altijd het geval. Een goede bewerker kan in zijn werk een flink pak creativiteit kwijt en de beschikbare stof is oneindig groot en gevarieerd. Met het systematisch uitbesteden van bewerkingen werd een nieuw begin gemaakt met de reeks van vijf bekende romans van Hendrik Conscience die in 1973-'74 uitgezonden werd en die dit jaar op het tweede net herhaald wordt. Hier kwamen weer andere schrijvers voor 't eerst aan bod: Teresa Van Marcke, Evrard Uwents, René Verheezen, Jos Houben en Clem Schouwenaars, die lang geleden eens een heel aardig televisiespelletje geschreven had.

Evrard Uwents bezorgde ook een bewerking van Jos Vandeloo's Huis der Onbekenden. Paul Koeck bewerkte zijn eigen novelle In natura, René Verheezen De danstent van Jozef Simons en Mur italien van Marcel Matthijs, Hein Schütz en Alma Popeyus De nachttrein naar Savannah, Georgia van Marnix Gijsen, Teresa van Marcke Ik zag Cecilia komen van Felix Timmermans. Al die uitzendingen waren in de loop van de laatste twee jaar op het scherm te zien.

Wanneer men dit al bij al toch niet zo'n spectaculaire opsomming vindt, moet men

Regie-assistente met koptelefoon, regisseur en schakeltechnicus aan de regietafel.

toch nog een paar gegevens in overweging nemen. Het percentage oorspronkelijk Nederlandstalig werk is de laatste jaren gestegen tot zowat zeventig percent van het totale aantal programma's dat door onze dienst uitgezonden wordt. Tot dit percentage behoren alle feuilletons en series (in de wandeling noemen wij feuilleton een doorlopend verhaal over verschillende afleveringen gespreid, serie een reeks van

afgeronde verhalen rond eenzelfde thema; in die zin is Tussen wal en schip een feuilleton, Centraal Station een serie). De buitenlandse televisiespelen die wij produceren worden, in geval ze zich daartoe lenen, aangepast wat betreft namen, plaatsen en toestanden. Ze worden niet zelden gekozen in functie van hun bewerkbaarheid en de bewerkingen worden gegeven aan mensen die een veel grotere inbreng hebben dan gewone vertalers: Joël Hanssens, Jan Decorte, Johan Boonen, Herman De Coninck, enz.

Wanneer men tot de slotconclusie komt dat niet zo veel Vlaamse auteurs bij het televisiewerk betrokken zijn en dat vaak dezelfde namen opduiken, moet men bedenken dat het aanbod van kwalitatief behoorlijk werk niet overweldigend groot is en dat wij met de uiterst beperkte staf van medewerkers, waarover wij beschikken, onmogelijk nog meer begeleidend werk aankunnen.

Vlaanderen: Een goed dichter is daarom nog geen goede prozaïst. Een gewaardeerde romanschrijver is ipso facto nog geen goede televisieschrijver. Is het niet van het allerhoogste belang dat de belangstellende auteurs het medium ook van dichterbij kunnen leren kennen?

JVG: Natuurlijk wel. Meestal wordt de auteur van het scenario uitgenodigd om het produktieproces van dichtbij te volgen. Vaak is tijdens het werk aan het scenario al een band gegroeid tussen de schrijver en de regisseur. In zo'n geval gebeurt het niet zelden dat de schrijver ook tijdens de verwezenlijking van zijn project nog een actieve rol speelt. Sommige schrijvers kunnen zich moeilijk losmaken van hun beroepsbezigheden, andere willen met de rompslomp van de produktie liever niets te maken hebben. Om het even wie die met een behoorlijke motivering

Een moment van ontspanning tussen twee opnamen van 'De vierde man'. Links de microfoonhengel, rechts de camera.

'Jeroom en Benzamien', de lotgevallen van een Brusselse spekslager en een Antwerpse beenhouwer, beiden destijds gevestigd te Sint-Jans-Molenbeek. Vervolgverhaal in zes episoden, vrij naar de roman van Ernest Claes, met Robert Marcel en Luc Philips in de hoofdrollen.
Filmwerk in de studio met de studiomeester, de cameraman en de assistent.

een produktie wil komen volgen, kan dat doen. Pottenkijkers zijn bij ons welkom. Onlangs nog hebben we Marc De Bie op bezoek gehad, die tot nu toe alleen voor het amateurtoneel geschreven heeft en van wie we een stuk voor televisie aangepast hebben. Misschien krijgt hij er op die manier wel zin in om iets voor televisie te gaan schrijven.

Vlaanderen: Toch klagen auteurs dat ze op de BRT geen voet aan de grond krijgen. Welke raad kunt u hun geven?

JVG: Het zal intussen wel duidelijk zijn dat wij niet ieder probeersel van de eerste de beste beginneling kunnen realiseren. Een televisiespelproduktie kost vandaag de dag al veel meer dan een miljoen, ons budget is beperkt, onze programmatiemogelijkheden zijn beperkt, onze staf is beperkt. Aan wie denkt dat hij iets waardevols in zijn mars heeft op dit gebied kan ik maar één raad geven: hij moet persoonlijk contact zoeken met iemand van de dienst Drama, een afspraak maken en persoonlijk over zijn ideeën komen praten. Als hij werk ter lezing aanbiedt, moet hij ervoor zorgen dat er een datum wordt vastgesteld, waarop hij het oordeel van de dienst Drama kan vernemen.

Hij moet erop voorbereid zijn dat zijn geduld en zijn doorzettingsvermogen op de proef zullen worden gesteld. Jos Vandeloo heeft ooit eens in december tijdens een tafelgesprek een idee voor een televisiespel gespuid, in februari van het volgende jaar was het opgenomen en in mei was het uitgezonden. Dat is een absoluut record. In de regel gaat daar makkelijk twee jaar overheen.

Wanneer het repertoire, de budgetverdeling en de produktieplanning voor een jaar vastliggen, is het zo goed als uitgesloten dat daar nog een nieuwe produktie ingeschoven wordt. Ik kan mij voorstellen dat het voor een jonge ambitieuze auteur heel frustrerend moet zijn, als hij eerst een jaar moet wachten voor hij weet dat zijn werk op het repertoire komt en dan nog eens een jaar voor het gerealiseerd wordt.

Vlaanderen: Ik heb ooit een videospel uitgewerkt en gerealiseerd. Het was de bedoeling om in een videowerkgroep ervaring op te doen als televisieschrijver. Ziet u daar geen heil in?

JVG: Dat zie ik zeker. Ik wist niet dat het al gebeurde. Wie op die manier een project wil voorstellen, kan dat beslist doen: we hebben een videorecorder op de dienst. Wat de BRT niet kan, is opname-apparatuur ter beschikking stellen voor dergelijke experimenten, dat zal voorlopig nog door het onderwijs of het vormingswerk moeten gebeuren. Toen de kleurentelevisie moest ingevoerd worden, hebben de meesten van ons wat opleiding gekregen om te leren werken met kleur in een speciaal daartoe uitgeruste studio. Die studio is in gebruik gebleven, jammer genoeg alleen voor de opleiding van technici. Zo'n experimentele studio zou natuurlijk ook een uitstekende proefbank kunnen zijn voor regisseurs, dramaturgen en scenarioschrijvers, Maar dat kon blijkbaar niet.

Vlaanderen: Denkt de BRT niet aan een soort van wedstrijd om talentrijke scenarioschrijvers in de dop op te sporen en een kans op verdere opleiding te bieden?

JVG: De BRT denkt niet, een aantal mensen op de BRT wel! En het resultaat van dat denken is onvermijdelijk dat over veel dingen heel uiteenlopende meningen bestaan. Ik heb ooit zelf naar aanleiding van een resolutie van het negende Colloquium voor toneel-, radio- en televisieschrijvers in Maastricht een plan uitgewerkt om een soort van wedstrijd uit te schrijven voor korte televisiespelen en films. Ik formuleerde de doelstellingen van het opzet toen als volgt:

a) iedereen die zich geroepen voelt om scenario's te schrijven een kans geven om zijn krachten te meten met het televisiemedium en op die manier meehelpen aan het vullen van een lacune in het schrijversbedrijf;
b) een aantal (potentiële) schrijvers in de gelegenheid te stellen om via een begeleiding door insiders (dramaturgen, regisseurs, cineasten) kennis te maken met de specifieke eisen, mogelijkheden en beperkingen van de televisie;
c) het wat verwaarloosde enkelvoudige korte televisiespel herwaarderen en een nieuwe impuls en een uitweg geven aan de stiefmoederlijk behandelde korte speelfilm;
d) een aantal jonge regisseurs hun talent laten beproeven op de realisatie van deze korte televisiespelen en -films;
e) gedurende een aantal maanden een reeks van televisiespelen programmeren, die niet alleen een aantal nieuwe stemmen en stijlen

Nog uit 'Jeroom en Benzamien'; de voorbereiding van een travelling: links regisseur Maurits Balfoort, achter de camera cineast Jos Van Schoor.

'Wij, Heren van Zichem', episode van het t.v.-feuilleton naar Ernest Claes, t.v.-aanpassing: C.J. Staes en Maurits Balfoort.
Met o.a.: Herman Coene: Jo De Meyere, Elza Van Berckelaer: Denise Zimmerman, Fons Coene: Jacky Morel, Zelia: Lia Lee, Pover: Carlos Van Lanckere.
De regisseur geeft aanwijzingen aan zijn acteurs.

aan bod laten komen, maar die ook door een hoge graad van herkenbaarheid een meer dan behoorlijke populariteit kunnen genieten. Niet het soort van vrijblijvende wedstrijd dus, waar één winnaar met een leuk bedragje opnieuw de woestijn wordt ingezonden, maar een talentjacht, waar ten minste aan een tiental interessante inzendingen een passende follow-up zou worden gegeven. Voor dit plan werd bij de BRT-leiding geen concensus gevonden. Net als in Nederland gaf men de voorkeur aan een systeem van opdrachten aan auteurs die al op de één of andere manier hun sporen verdiend hebben. Al kan men natuurlijk aanvoeren dat men op die manier een mogelijkheid om onbekend talent te ontdekken ongebruikt laat, toch is een dergelijk standpunt begrijpelijk. Ik heb persoonlijk ook de ondervinding dat uit wedstrijden maar hoogst zelden waardevol werk te voorschijn komt, dat zich niet op een andere manier kon manifesteren. Vorig jaar nog heb ik deel uitgemaakt van de jury die de Visser-Neerlandiaprijzen voor televisiespelen moest toekennen. We hebben ons moeizaam door een zestigtal inzendingen uit Noord en Zuid gewerkt, het was eerlijk gezegd een hoop ellende. Aan Vlaamse zijde was er uiteindelijk maar één werkstuk dat voor uitzending in aanmerking kon komen. En dat was afkomstig van een auteur die voor ons al lang geen onbekende meer was en die zijn werk net zo goed meteen naar de BRT had kunnen sturen. Het wordt binnenkort gerealiseerd.

Vlaanderen: Telkens weer worden de beperkte financiële middelen van de BRT ingeroepen om bepaalde tekortkomingen te verklaren. Is dat niet een al te gemakkelijke verontschuldiging voor een gebrek aan visie, aan ideeën, aan geslaagde programma's?

JVG: Over de financiële middelen, waarover de programmadiensten beschikken, kan ik hier niet veel zinnigs vertellen. Cijfers zijn voor buitenstaanders meestal niet te interpreteren. Misschien wordt iets duidelijk als men bedenkt dat de hele BRT het moet rooien met het budget van één grote Nederlandse zuil, dat ieder van de negen Duitse televisiestations over een budget beschikt dat ten minste tien keer groter is dan dat van de BRT. Laten we stellen dat de vindingrijkheid en het creatieve talent

van de BRT-programmamakers niet groot genoeg is om de kijkers voortdurend te laten vergeten dat we zo ontzettend krap in de kleren zitten.

Zo is het met series en televisiespelen ook kiezen of delen geweest en die keuze is, voorlopig in ieder geval ten nadele van het eenmalige televisiespel uitgevallen. Waar wij een goede vijf jaar geleden nog twintig tot vijfentwintig televisiespelen per jaar konden produceren, is dat aantal nu gedaald tot hooguit acht. Op die manier gaat bij de kijker onvermijdelijk het gevoel van continuïteit en na verloop van tijd ook de belangstelling voor dit soort van programma's verloren.

Wel zullen er in het komende seizoen niet minder dan vier feuilletons en series op het scherm te zien zijn: De collega's, Slisse en Cesar, Rubens en Maria Speermalie. Terwijl die bonte parade voorbijtrekt, zal men aandachtig moeten uitkijken om ten minste de oorspronkelijk Vlaamse televisiespelen en -films niet te missen. Vier titels kan ik nu al met zekerheid noemen: Ons kleine paradijs van René Verheezen, De onweersvogel van Paul Koeck, De dag dat het kampioenschap van België verreden werd van Marc De Bie en De kerselaar van Gaston Gheuens. Het is duidelijk dat met dit soort van programmatie op een jaar tijd maar een handvol scenarioschrijvers één keer aan bod kunnen komen.

Vlaanderen: Dus weer de beruchte vicieuze cirkel. Omdat er geen goede scenario's zijn, worden er niet veel televisiespelen gemaakt. Aangezien er zo weinig televisiespelen zijn, zijn er weinig televisieschrijvers. En omdat er geen specifieke televisieschrijvers zijn, worden er geen goede scenario's geschreven.

JVG: Zo is het helaas. Het moet naar buiten toe vechten tegen de bierkaai lijken. Vooral voor beginnelingen, afgestudeerden van het R.I.T.S.C.* bij voorbeeld, is het moeilijk om door te breken. Hubert Van Herreweghen, de chef van onze dienst, stelt hoge literaire eisen aan een script. Daar wil ook nog wel eens een scenario op afknappen.

Vlaanderen: Maar een scenario is toch niet te vergelijken met een roman. Dat moet toch aan andere eisen voldoen.

JVG: Dat ben ik het met u eens, maar het dient gezegd dat heel wat projecten die ons ter lezing aangeboden worden schabouwelijk slecht geschreven zijn. En dan bedoel ik niet dat er taalfouten in staan, maar dat ze in een on-taal geschreven zijn, een krakkemikkig, stroef Nederlands vol slordigheden en stijlbreuken. Dat wijst op een gebrek aan cultuur en aan discipline en dat stemt je bij de lectuur al meteen heel sceptisch. Nog erger wordt het als je onleesbare teksten toegezonden krijgt: manuscripten met doorhalingen en verwijzingen of zoveelste bleke doorslagen op rood papier en zonder correcties.

* Notitie van de redactie:
Hoger Rijksinstituut voor Toneel- en Cultuurspreiding (gemengd onderwijs). Naamsestraat 54 - 1000 Brussel. Tel. (02) 511 93 82.

Hoe kan een schrijver nu verlangen dat je daar ernstig werk van maakt?

Vlaanderen: Moet een scenario qua vormgeving aan bepaalde strenge eisen voldoen om in aanmerking te komen? Moet men verschillende exemplaren inzenden?

JVG: Helemaal niet. Het is natuurlijk handig, wanneer men de allereenvoudigste conventies respecteert. Om te beginnen is er geen echt verschil tussen een televisiescenario en een filmscenario. Filmscenario's zijn vandaag de dag makkelijk in de boekhandel te kopen. Een amateur-scenarioschrijver doet er goed aan zo'n paar filmscenario's aandachtig te lezen. Zo leert hij meteen wat er in een script hoort te staan en wat niet. Bovendien heeft hij een voorbeeld van bladschikking. En zelfs daar hoeft hij geen rekening mee te houden. De meest eenvoudige richtlijn is nog de volgende: verdeel uw blad in twee kolommen, schrijf in de linkse wat u wilt zien, beschrijvingen van de locaties, van de handelingen, aanduidingen voor het camerawerk en in de rechtse wat u wilt horen, dialogen, effectgeluiden en muziek. Het is niet nodig om alles af te weten van camera's, lenzen, hoeken, bewegingen om een scenario te schrijven. Beschrijf gewoon de beeldinhoud waar u dat noodzakelijk vindt voor een goed begrip van uw bedoelingen. Al het overige is het werk van de realisator. U hoeft niet meer dan één exemplaar in te zenden. Het mag natuurlijk wel, dat bespaart ons het fotokopiewerk als we 't meer dan één medewerker tegelijk willen laten lezen. Geef vooral geen uniek exemplaar uit de hand.

Vlaanderen: Nu praten we toch weer net alsof de BRT een luilekkerland voor scenarioschrijvers is, alsof we zouden willen dat vandaag nog honderd schrijvers in hun pen klimmen om het televisiescenario te schrijven waar ze tot nu toe alleen maar even van gedroomd hebben. Misschien zou het goed zijn dat ze het toch doen, ondanks alle moeilijkheden die hun te wachten staan. Wat baat het de schrijvers te klagen dat ze niet meer gelezen worden. De twintigste eeuw is een beeldtijd, meer dan een lees-tijd. Men leest niet meer, men kijkt: prentjes, strips, geillustreerde bladen, film en... televisie. Is het dan geen dwingende noodzaak voor de auteurs om zich aan dit bij uitstek populaire medium aan te passen en het zo snel

'In natura' t.v.-spel van Paul Koeck.
Vertolkers: Roger Bolders, Jeanine Schevernels, Liliane Raeymaekers, Leo Dewals; regie: Bert Struys.

De regisseur praat met een acteur voor een opname.

Voor lange, vloeiende bewegingen wordt de filmcamera op een wagentje gemonteerd dat geluidloos en zonder schokken op sporen loopt: de zogenaamde travelbaan. Hier voor de opnamen van 'Klaaglied om Agnes'.

mogelijk optimaal te leren bespelen? Als er kwalitatief betere scripts op de producerstafel belanden, zal men ook interessantere honoraria en werkvoorwaarden kunnen bedingen en zullen er middelen gevonden worden om ze te realiseren en mogelijkheden om ze uit te zenden. En als zou blijken dat het allemaal niet zo is, zal men ten minste de auteurs niet het verwijt kunnen toesturen dat ze door hun laksheid weer eens de boot gemist hebben.

Jos Van Gorp / Daniël Billiet

Beschuldigde, sta op!

Sinds de Vlaamse televisie bestaat is er geen enkel programma dat zoveel sukses heeft gekend als de rechtbankreeks van Jan Matterne. Deze serie loopt nu reeds ongeveer dertien jaar en - wat een zeldzaam verschijnsel is op het beeldscherm - vertoont nog geen tekenen van slijtage. Zelfs de Nederlandse televisie heeft de waarde van de programmareeks onderkend en reeds een drietal afleveringen op eigen scherm overgenomen. Vaak wordt de vraag gesteld hoe dit sukses kan worden verklaard. Ligt het aan de behandelde tematiek of aan de kwaliteit van het juristenteam of zijn de toevallige akteurs de ruggegraat van dit populaire programma.

We stelden de vraag aan Dr jur. Frans De Clerck, sinds verleden jaar lid van onze vereniging. Deze geboren West-Vlaming, oudleerling van Dr Albert Smeets, nam een jaar geleden de rol over van wijlen assisenhofvoorzitter M. Croonenberghs, nadat hij als de ongenadige procureur-generaal jarenlang het scherm in de Vlaamse huiskamer had onveilig gemaakt. De heer De Clerck is jurist, oud-advokaat, oud-magistraat in Zaïre en is thans direkteur in een groot Brussels bedrijf en docent aan de Ekonomische Hogeschool St.-Aloysius in de hoofdstad.

Vraag: Voor het scherm spelen stelt andere eisen aan de akteur dan op het toneel. Is het enkel een kwestie van minder mimiek en minder gebaren?

F.D.C.: Inderdaad, het optreden voor een camera vergt van de akteur een totaal andere manier van spelen dan in de schouwburg. De camera is het meest indiscrete oog dat men zich kan voorstellen. Het leest elke gelaatstrek af, het observeert elke zenuwtrek, het verraadt het trillen van de minste gezichtsspier. Een close-up is dan ook een geducht wapen in de hand van de televisierealisator. Deze kan zijn camera zo laten optreden dat de geringste emotie enorme proporties kan krijgen. Een dergelijk fenomeen kent het theater uiteraard niet. Daar geldt de wet van de afstand, van de expressieve mimiek, van het duidelijke gebarenspel. Op televisie is het net andersom. Een TV-akteur moet zich helemaal beheersen, tenzij hij op grote afstand van de camera akteert. Zijn mimiek moet beperkt blijven tot voorzichtig ogenspel. Het lichtjes met de ogen knipperen is vaak al voldoende om een emotionele reactie weer te geven. Het even ophalen van een rimpel kan verbazing manifesteren en het lichtjes ontspannen van de mondhoek is genoeg om een glimlach te verraden. Op een podium is dit veel moeilijker merkbaar en is een duidelijker mimiek derhalve onmisbaar.

Hetzelfde geldt voor het gebarenspel. Handen bv. zijn voor de camera een gegeerde prooi. De vingers moeten nauwelijks bewegen om precies te laten merken wat er in het betrapte individu omgaat. Denk maar even aan geïnterviewde politici die door een TV-journalist in het nauw worden gedreven.

Hoe vaak wordt de camera niet op handen gericht om de kijker te laten zien dat de ondervraagde helemaal niet gelukkig is met de gestelde vraag. Gesticuleren is op televisie uit den boze. Men kan er nooit voldoende voor op zijn hoede zijn. Zelfs doorgewinterde akteurs vergeten dat wel eens en dat ergert me wel, ook wanneer ik dit bij mezelf moet vaststellen. De beste uitzendingen die we in het verleden hebben gemaakt waren die waarbij de emoties het sterkst onder controle werden gehouden. Ik denk hierbij aan twee merkwaardige processen, dat van een jodin uit Antwerpen die op een ontzettend gereserveerde manier haar onnoemelijk leed voor de camera

bracht en dat van de zaak Blondé waar een vrij apatische vrouw terecht stond voor kindermoord. In beide gevallen werd de kijker diep geroerd door het akteertalent van de verdachten die zonder enige zichtbare pathos hun moeilijke rol vertolkten. Het is mij overigens opgevallen dat niet-beroepsakteurs hierin vaak beter slagen dan rasechte artiesten die een 'stukske' willen spelen.

Vraag: Dit brengt ons tot een tweede vraag. Hoe verloopt de keuze van de akteurs en de aktrices die optreden in 'Beschuldigde sta op'?

Is er een bepaalde voorkeur in funktie van het behandelde proces? Krijgen amateurs een speciale regiebegeleiding?

F.D.C.: Voor het juristenteam - dit zijn de leden van het Hof en de verdediging - wordt steeds een beroep gedaan op dezelfde mensen.

Zij komen allen uit gerechtelijke kringen waar ze indertijd hun sporen hebben verdiend als magistraat of als advokaat. Zelf ben ik mijn loopbaan begonnen als advokaat te Gent, waarna ik enkele jaren substituut van de Procureur des Konings en rechter ben geweest te Kinshasa (ex-Belgisch Congo). Procureur-Generaal Willems en Advokaat Jos Deman waren ook als advokaat werkzaam vooraleer ze in de TV-processen meespeelden. Uiteraard is geen enkele van de spelers-juristen nu nog aktief in zijn vroeger beroep. Om deontologische redenen zou dit door de gerechtelijke instanties niet worden toegestaan. Anderzijds is het toch wel wenselijk dat de vaste leden van het Hof een degelijk juridisch verleden zouden hebben omdat er bij het opbouwen van een TV-proces wel wat ervaring op dit vlak nodig is. Ook advokaten en rechters kijken naar ons programma en mocht er iets niet kloppen bij het behandelen van ons dossier of mocht de procedure met de voeten worden getreden, dan zou dit wel enige reactie doen losbarsten vanuit de hoek van het gerecht. De beschuldigden en de getuigen worden aangeduid in funktie van iedere afzonderlijke zaak. Dit is het uitsluitend werk van onze uitermate knappe realisator Jan Matterne. Hij is het die telkens weer als een soort talent-scout op zoek gaat naar de gepaste types die voor een rol in aanmerking komen. Het is opvallend hoe goed hij hierin telkens opnieuw slaagt. Slechts zelden doet hij hierbij een beroep op beroepsakteurs. Vlaanderen beschikt evenwel over een enorme reserve amateurs die het in bepaalde gevallen even goed doen als de mensen van het beroepstoneel. Doch Matterne houdt het zelfs niet uitsluitend bij amateurs. Heel dikwijls ontdekt hij bepaalde types die nooit eerder op het toneel hebben gestaan en waarmee hij dan resultaten bereikt die aan het ongelooflijke grenzen.

Ik ben vaak onder de indruk geweest van wat die mensen presteren. Deze gelegenheidsakteurs spelen geen toneel, ze vertolken een diep doorvoelde situatie die ze tijdens de voorbereidingsperiode tot de hunne hebben gemaakt. En ook dat is het werk van de realisator. Een paar maanden vóór de opnamen voert hij urenlange gesprekken met elk van deze lieden. Hij bereidt ze voor op hun rol, stelt honderden vragen over de door hen beleefde feiten in funktie van wat er in het dossier werd beschreven, wijst hun op de zwakke punten waarover hun verantwoording zal worden gevraagd ter zitting,

Dr. jur. Frans De Clerck in 'Beschuldigde, sta op'.

kortom leert hen hoe ze zich in hun rol moeten inleven; hoe ze hun rol zullen moeten waar maken, hoe ze hun ideeën en meningen naar voor zullen moeten brengen wordt hun niet gezegd. In die zin krijgen ze dus geen regievoorbereiding. Zij moeten hun tesis met eigen woorden zonder voorafgaande groepsrepetitie in de studio brengen.

Op die manier verkrijgt men een grote spontaneïteit en verdwijnt elke toneelmatigheid.

Vraag: Men heeft vaak de indruk dat het kijkerspubliek niet goed beseft hoe een televisieproces wordt opgebouwd.

F.D.C.: Dat is zo. Dikwijls wordt ons gevraagd wie de tekst voor de processen opstelt, hoe vaak wij repeteren, of wij alles uit het hoofd moeten leren, of wij bij het maken van vergissingen bij de opnamen soms opnieuw moeten beginnen en dies meer.

Onze processen zijn niet langer historische dokumenten zoals we die opvoerden bij de beginperiode van onze reeks. Toen vertrokken we van oude beruchte zaken die behoren tot de annalen van onze gerechtelijke geschiedenis. Het waren voorafgeschreven scenario's die we als een toneelstuk voorbereidden en waarbij de juristen-inbreng heel gering was. Toen de voorraad historische dossiers was uitgeput hebben wij gezocht naar een nieuwe formule. Hieruit is de nieuwe reeks gegroeid. We gaan als volgt te werk. De realisator, de leden van de verdediging en de rechters komen om de week bijeen. Op dergelijke vergaderingen wordt gezocht naar een origineel tema dat voor een TV-evokatie vatbaar is. Zodra we het allemaal eens zijn over de te behandelen tematiek, wordt een kort verhaal opgesteld dat de essentie weergeeft van het assisendrama. Aan deze eerste tekst wordt door de juristen geschaafd, waarna een echt dossier wordt samengesteld zoals rechters en advokaten deze in echte gerechtszaken hanteren. Dit dossier omvat de verklaringen van de verdachten en de getuigen zoals deze voor de onderzoeksrechter werden afgelegd en de diverse dokumenten waarover het Hof en de verdediging moeten beschikken (expertises, geneeskundige attesten, psychiatrische rapporten enz.). Ook dit dossier wordt grondig onder de loep genomen, afspraken worden gemaakt over het verloop van de procedure en dan is de zaak af voor de leden van het Hof tot op de dag van de opname.

Dan begint het voorbereidingswerk van de realisator met de beschuldigde en de getuigen, de kontakten tussen de verdediger en zijn klient en de bijkomende ondervraging van de getuigen door de onderzoeksrechter. De voorzitter van het Hof en de Procureur-Generaal komen tijdens deze voorbereidingsfase niet meer aan bod.

Zij moeten nu rustig hun dossier bestuderen, argumenten afwegen, hun vragen formuleren die ze ter zitting zullen stellen, tegenstrijdigheden in verklaringen die in het dossier werden opgenomen, opsporen. De aanklager en de verdediger werken ook aan het eerste stramien waarop hun rekwistoor en pleidooi verder zal worden uitgebouwd.

Op de dag van de opname ziet het Hof de andere mede-akteurs voor het eerst. Er is tot op dat ogenblik dus nog geen enkel kontakt geweest met de beschuldigde of de opgeroepen getuigen.

Het verrassingselement is derhalve even groot voor de rechters als voor de spelers. De rechtbank kruipt in zijn toga en zodra het rode lichtje op de camera gaat branden begint het drama. Iedereen vertolkt zijn rol zoals hij dat wenst, met eigen woorden in een sfeer die totaal overeenstemt met de drukkende geladenheid die elk assisenhof kenmerkt. Hier wordt geen theater gespeeld, hier staat echt iemand terecht voor een echte jury die straks echt zal beraadslagen over de schuldvraag en bij veroordeling ook echt een straf zal uitspreken.

Het op band registreren van zo een proces neemt, inclusief de pleidooien, ongeveer vijf uur in beslag. Dit gebeurt meestal op twee dagen.

De eerste dag hebben we de debatten, de dag erop komen de aanklager en verdediger aan het woord. Er wordt nooit onderbroken tijdens de opnamen, er wordt verder gespeeld tot men klaar is. Vermits een programma evenwel slechts anderhalf uur mag duren wordt achteraf geknipt en gemonteerd. In ieder proces zijn er wel eens dode momenten die er als nutteloze ballast kunnen worden uitgegooid of verklaringen van getuigen die een tikje te lang uitlopen en dan in de vorm van geresumeerd kort verslag kunnen worden ingelast.

Op die wijze krijgen we een gebald stuk dramatiek.

Vraag: Hoe verklaart u de kijkdichtheid?

F.D.C.: Dank zij de authenticiteit van situaties en vertolking. De feiten die binnen het raam van de processen worden behandeld zijn zoveel mogelijk aktualiteitsgebonden. Het gaat om problemen die de kijker aanspreken: het drama van de verwaarloosde echtgenote, het probleem van het racisme, de stijgende jeugddelinkwentie, de ekonomische misdaad. Verder merkt de kijker dat hier geen toneel wordt opgevoerd. De getuige die liegt wordt aan de tand gevoeld, de beschuldigde die met de moeder van het slachtoffer wordt gekonfronteerd raakt helemaal in de war, de ruzies tussen aanklager en verdediger zijn niet geveinsd. Met een vooraf geschreven scenario zou dit niet mogelijk zijn. Het feit dat geen enkele interventie vooraf werd voorbereid of gerepeteerd geeft aan het spektakel een reële dimensie. De kijker herkent aldus de ‘dinghen des daghelijkschen levens’.

‘Beschuldigde sta op’ is ongetwijfeld het meest populaire eigen programma van de B.R.T.

Dat is ook de reden waarom we hopen er nog lang te kunnen mee doorgaan.

Waarom schrijft iemand voor T.V.?

Het decor op de achtergrond is hier een foto. Werkopname uit 'De nachttrein naar Savannah Georgia'.

Vlaanderen: Teresa Van Marcke, u werd reeds een paar maal als bewerkster voor televisiespelen aangezocht. Hoe is u met dit metier begonnen?

TVM: Bepaalde romans en verhalen spreken mij visueel sterk aan.

De televisie stond nog in de kinderschoenen toen ik notities aanlegde over de mogelijkheden om een bepaald werk in beeld te brengen.

Naast toneel en voordrachtkunst heb ik ook sierkunststudieën gevolgd, dat alles samen heeft mijn beeldend vermogen sterker ontwikkeld. Ik moet gewoon schrijven.

Het eerste verhaal dat ik bewerkt heb is een novelle van Piet Van Aken, 'Zondaars en Sterren'; in 1967 was dat.

Vlaanderen: Was dat een opdracht?

TVM: Nee, dat was ter gelegenheid van een scenariowedstrijd. Dat werkje werd bekroond met het advies: stuur dat eens naar de televisie. Geruime tijd later kreeg ik een telefoontje: 'Wij willen dat realiseren' - en het gebeurde. Kort daarop kreeg ik de opdracht om 'Siska van Rosemael', 'Wat een moeder lijden kan' en 'Hoe men schilder wordt' - alle drie werken van Conscience - te bewerken.

Vlaanderen: Als drie afzonderlijke stukken?

TVM: Nee, door elkaar verwerkt tot één geheel. Maar dat project is niet doorgegaan, want die bewerking duurde ± 3 uren en er mocht maar 50 minuten gevuld worden. In samenwerking met de dramaturg heb ik toen een nieuwe bewerking gemaakt, dit keer enkel 'Siska van Rosemael'.

Vlaanderen: Hoe verloopt zo'n samenwerking?

TVM: Wel, de producer kiest een paar werken uit - veel kan hij er niet maken per jaar -, op welke basis gekozen wordt verschilt van de ene producer tot de andere.

Dan kiest hij een bewerker en samen gaan ze om de tafel zitten, soms met, soms zonder regisseur om over 'hoe zij het zien' te praten. Soms wordt hard gediscussieerd.

Ik denk b.v. aan de bewerking van ‘Ik zag Cecilia komen’ van F. Timmermans. Dat was een voorstel van mijzelf, maar mijn eerste versie werd niet aanvaard.

Vlaanderen: Waarom dan niet?

TVM: Ze was te literair.

Vlaanderen: Er worden dus beter vooraf afspraken gemaakt over stijl en conceptie?

TVM: Feitelijk wel. Het is m.i. ideaal om er van meetafaan een regisseur bij te hebben. Het gebeurt anders wel meer, dat je een bewerking maakt waar de producer achter staat, maar waar je lang moet wachten om een regisseur te vinden die op dezelfde golflengte zit.

Dus, kom je zelf met wat aandraven, dan zitten de kansen hoog dat het nooit wat wordt.

Vlaanderen: U moet dus schrijven, en een stuk kiezen, naar de smaak van de producer en de regisseur?

TVM: Dat zit er dik in wil je uw werk op het scherm zien... of je moest het zelf kunnen realiseren.

Vlaanderen: U doet dat niet?

TVM: Dat mag ik niet. Alleen mensen die een daarvoor gespecialiseerde opleiding heb-

ben genoten mogen dat.

Twintig jaar geleden zijn mensen zoals ik, met dezelfde diploma's, toch begonnen met televisieregie - er was niemand anders. Maar ook de BRT was een mannenmaatschappij en vrouwelijke regisseurs waren zoek. Nu komen degelijk gevormde mensen uit gespecialiseerde scholen en de prestaties bij televisie zijn er ook op vooruitgegaan.

Vlaanderen: Hoe ontstaat een televisiespel of televisiefilm?

TVM: Nadat een werk werd uitgekozen moet bepaald worden of dit al dan niet zal gefilmd worden. Film biedt veel meer mogelijkheden, doch de kostprijs ligt veel hoger.

Bij televisiespel worden langere scènes in éénzelfde decor gespeeld. De schrijfwijze is dan ook op dat punt meer verwant met het toneelspel.

Vlaanderen: Eenmaal geopteerd, hoe verloopt het werk dan verder voor de scenarist?

TVM: Hij tracht zich het verhaal te 'verbeelden'. Al of niet, de volgorde van de taferelen uit het boek respecterend schetst hij de opeenvolgende scènes. Hij bedenkt hoe die

'De danstent', t.v.-spel naar een novelle van Jozef Simons, bewerkt door René Verheezen. Regie: Bert Struys, met Gabriël Van Landeghem, Marleen Maes, Ward De Ravet, Annie Van Lier, Ugo Prinsen, Walter Cornelis.

mensen met hun wel bepaald karakter zich in de gegeven omstandigheden zullen gedragen en welk dialoog zich hier zou kunnen afspelen. Zo ontstaat een eerste project.

Vlaanderen: En met zo'n project kom je dan bij de producer aan?

TVM: Ja. En die producer kan al of niet jouw visie delen.

En hier gaat de kat op de koord. Want elke artistiek gerichte scenarist heeft een eigen visie op een werk, en een producer kan de uitbeelding van een stuk totaal anders hebben gezien!

Daarom vind ik persoonlijk, het kontakt met de regisseur noodzakelijk en van groot belang wil een produktie slagen.

Een gevormd regisseur (ik spreek hier niet van deze mensen die 20 jaar geleden noodgedwongen achter een camera werden geduwd, en die al naargelang hun

persoonlijk talent veel of weinig hebben geleerd), ik spreek over de geschoolde regisseurs, die, weerom, al naargelang hun talent, minder of meer bevoegd zijn om te oordelen over de kwaliteit van een scène, zij moeten inspraak hebben in het scenario.

Zij zijn verondersteld, de eigenheden, de wetmatigheden van het filmmedium te kennen, en elke niet-regisseur blijft tenslotte een leek.

Wat wil je?... In dit land zonder filmtraditie, vol amateurisme en autodidacten, zijn we allemaal nog op zoek...

Vlaanderen: U onderstreept de belangrijkheid van de regisseur. Kunt u uit eigen ervaring niet een konkreet voorbeeld illustreren?

TVM: Ik zal het proberen. Ik denk even terug aan 'Ik zag Cecilia komen' van F. Timmermans.

Wie de novelle kent, weet dat vanaf de eerste paragraaf de jongen (hij heeft geen naam, ik heb hem Johan gedoopt) zijn liefde uitzingt voor Roelinde, en dat hij pas enkele bladzijden verder plots Cecilia ontmoet. Wel, in de film werd het bestaan van Roelinde tot halfweg verzwegen, en het verhaal begint met de ontmoeting met Cecilia.

Vlaanderen: Waarom dit omkeren?

TVM: Op uitdrukkelijk verzoek van de regisseur. In het verhaal van F. Timmermans kent de lezer van meetafaan alle elementen,

'Wij, heren van Zichem'.

alleen het verloop is onzeker, maar hoe dan ook, de taal van Timmermans blijft het lezen waard.

Voor de film wou de regisseur, Peter Simons, een paar spanningselementen op zij voor later gebruik.

Daardoor kreeg Johan brieven. - Van wie?

De kijker had er het raden naar. Daardoor werd Johan onrustig, hij verzwijgt iets voor ons, en ook de kijker wordt geïntrigeerd. Wat is dat toch met die jongen?

En dan komt, als de klap op de vuurpijl: hij is verloofd.

Vlaanderen: Johan bespeelt het orgel, wat ook niet het geval is bij Timmermans.

TVM: Juist. Zo zit het. Cecilia komt met een bloem voor Johan - hier ging de regisseur zich afvragen of dit beeld niet te romantisch zou overkomen. Hij moest met die bloem terug, weet je wel!

Er werd mij gesuggereerd om van die jongen een muzikant te maken. Dit bracht dan ook nog spelmogelijkheden mee, zoals het orgelspelen in de kerk en in de school.

Vlaanderen: Er zijn ook episodes weggevallen, en in de film zijn sekwensen waarvan geen sprake in het boek.

TVM: Dat is zo. In de novelle gaat de jonge man naar de wonderdokter om een hoestsiroop, tijdens zijn afwezigheid sterft Cecilia. In de eerste versie werd dit verhaal gevolgd. Nou ja, het al of niet overkomen van deze wonderdoktergeschiedenis in 1976 werd door de regisseur in twijfel getrokken.

Waarom zou Johan niet evengoed naar de stad kunnen gaan om zijn verloving te verbreken, opgelucht terug te keren en de dood van Cecilia vernemen. Waarom niet?

Zo kwam deze versie tot stand.

Vlaanderen: Maakt u enkel bewerkingen van bestaand werk, of is er bij de televisie ook belangstelling voor originele scenario's?

TVM: Totnogtoe ging het vooral om bewerkingen. Maar er is wel een nieuwe tendens om voor het medium geschreven scenario's te brengen.

Een boek heeft eigen normen en schrijftrant, zo ook een televisiespel dat op zichzelf ook sterk verschilt van een toneelspel. Dat is niet zo gemakkelijk voor een auteur. Ik persoonlijk ben met een paar originele scenario's bezig - afwachten wat het wordt?

Vlaanderen: Welke beperkingen of eisen wegen het zwaarst voor een scenarist?

TVM: Na het vertrouwd raken met de eigenheid van het televisiespel komt het financiële aspect roet in het eten gooien.

Heelwat mag niet, omdat het te duur is (behalve voor prestige-stukken). Dat betekent: personages beperken, ook de figuratie, geen overvloed aan decors, verplaatsingen bij de opname vermijden, laat zeggen beperken, sober zijn met kostumes, ik bedoel, u moet niet voor de aardigheid feesten en stoeten inlassen. En heel wat literair werk is te omvangrijk, dus te duur. Vandaar dat de keuze nogal eens valt op eenvoudige kleine dingetjes!

Vlaanderen: Hoe is de verhouding dialoog - beeld?

TVM: Totnogtoe heb ik vooral ervaring met dat soort werk dat bestemd is voor de doorsnee kijker.

Het dialoog is wel dominerend en aangepast. Voor sterk visueel werk - waar ik persoonlijk enorm voor voel - kreeg ik nog geen kans... Het zit er bij ons niet in, denk ik.

Vlaanderen: U bedoelt?

TVM: De kijker vraagt het niet - de maker biedt het niet.

Vlaanderen: U hadt het vooral over televisiespelen, maar wat dan met een filmscenario?

TVM: Een filmscenario moet in de eerste plaats ‘beeldend’ gedacht worden.

Wij vallen met onze televisiefilm tussen twee stoelen. Sterke en snelle beeldwisseling betekent een dure prent, daar wringt de schoen. Goed werk is duur.

Vlaanderen: Vindt u dat wij b.v. per se het Amerikaanse ritme en inkleding nodig hebben om goed werk te maken?

TVM: Dat geloof ik niet. Tenminste bepaalde genres hebben dat wel nodig, maar ik geloof in intimistisch werk. Maar... daarvoor zijn prima regisseurs nodig die uit hun acteurs kunnen halen wat er in zit, die acteurs kunnen leiden en dat blijkt moeilijk te zijn.

Met de regisseur staat of valt het stuk. Rijke decors en kostumes, spectaculaire acties zullen innerlijke leegheid niet goed maken, al laten heel wat kijkers zich daardoor vangen.

Er zijn ons toch voorbeelden genoeg bekend van regisseurs uit de filmwereld die met een paar acteurs en sobere decors, prachtige dingen hebben gemaakt... maar ja... dat wordt wellicht niet door 'het grote publiek' geapprecieerd.

Vlaanderen: Kan iemand die zich tot scenarioschrijver of -bewerker wil opwerken ergens terecht?

TVM: Voorzover mij bekend is - nee - Ik ben op dat gebied een autodidact.

De beste leerschool is samenwerken met de dramaturg - de producer - de regisseur, het resultaat op de beeldbuis kritisch bekijken en kijken naar wat de buren kunnen!

Het is wel ontmoedigend hoor.

Vlaanderen: Hoe komt u erbij?

TVM: Ten eerste: het budget voor televisiespelen of -film is zo beperkt dat de kwaliteit er onder lijdt, ik bedoel dit: de keuze van het werk en de uitwerking worden daardoor bepaald.

Ten tweede: veel kansen krijgt u niet op de BRT, want zoveel eigen produkties maken ze niet.

Ten derde: men wil aan verschillende mensen een kans geven om iets te maken.

Vlaanderen: Als u moet werken met beperkte kansen hoe kunt u dan vorderingen maken in het metier?

TVM: Nu vraagt u wat? Ik ben in Nederland geweest op een schrijverspracticum. Dezelfde vraag werd daar door Nederlandse cursisten gesteld aan de inrichters. Het antwoord was: ter plaatse trappelen. Want Nederland kent net hetzelfde probleem als wij hier kennen, nl. te veel mensen die iets willen doen en te weinig kansen om die mensen te laten werken en zodoende misschien bekwame vaklui te worden.

Vlaanderen: U kan dus blijkbaar toch in Nederland een cursus volgen?

TVM: Dat klopt niet helemaal. De N.O.S. richt tweemaal per jaar zo'n schrijverspracticum in met een zeer beperkt aantal cursisten. De Belgische televisie mag een

'De Vorstinnen van Brugge', t.v.-feuilleton in 12 episoden naar het werk van Maurits Sabbe. Werken met figuratie vraagt veel overleg en voorbereiding.

paar kandidaten sturen. Zo kreeg ik een kans, daar was ik blij mee.

Vlaanderen: Is u voor het ogenblik met een nieuw werk bezig?

TVM: Ja, met meer dan één zelfs, maar dat wil helemaal niet zeggen dat het ooit op beeld komt.

Vlaanderen: Een belangrijk punt bij het schrijven van een scenario lijkt mij de dialoog.

TVM: Ja, de zere plek van de Nederlandsche film.

Vlaanderen: Er wordt wel eens gezegd dat wij geen dialoogschrijvers hebben, geen 'dialogistes' zoals de Fransen dat noemen.

TVM: Die dat zeggen, spreken waar.

Maar ter verontschuldiging dit. Wij hebben geen filmtraditie, dus geen mensen die in het vak van dialoogschrijven gespecialiseerd zijn. Het is bij ons zo gegaan: mensen uit de theaterwereld werden aangezocht om een televisiespel, -film of -feuilleton te maken. Theatertaal ligt hen zo in de mond (beroepsmisvorming), die hebben ze dan ook neergeschreven.

Vlaanderen: Hoe is de toestand nu?

TVM: Wie schrijft de dialoog?... Ofwel de bewerker, die meestal een ietwat literair ingesteld iemand is (de laatste tijd steeds meer de letterkundige zelf), ofwel de realisatortoneelspeler die sinds jaar en dag met toneeltaal (uit alle tijdperken) vertrouwd is, misschien zeg ik beter getrouwd is.

Wat is nu het resultaat? In het eerste geval krijgen we literaire dialogen die eerder thuishoren in een boek, in het tweede geval toneeldialogen.

Vlaanderen: En geen van beide horen thuis in de film.

TVM: Beslist niet!

Filmdialoog moet sober, direct, levensecht en functioneel zijn - bij een realistische film wel te verstaan.

Vlaanderen: Wat kan daar in de toekomst aan verholpen worden?

'De Vorstinnen van Brugge'. Een laatste bezielend woord van de regisseur voor de opname.

TVM: De verantwoordelijken op de dienst drama zijn daar ten zeerste om bezorgd, ook andere diensten op de BRT zijn zich tenvolle bewust van het moeilijke probleem dat de dialoog betekent. Er wordt dus hard gewerkt om er iets aan te doen, bij het schrijven van het scenario, ik onderstreep het weer, wij zijn allemaal autodidacten.

Maar, en dit lijkt mij zeer belangrijk, naar mijn mening is het zo, dat de scenarioschrijver in samenwerking met de producer het nazicht moet hebben op de dialogen tot in de laatste versie.

Dat betekent, *ook nog*, nadat de realisator het script heeft aangepast en speelklaar heeft gemaakt, zoniet loopt men het risiko van minder geslaagde dialogen.

Vlaanderen: U bedoelt nazicht over de dialogen die door de realisator herschreven werden.

TVM: Juist! Een realisator moet herwerken en zelfs sommige delen herschrijven in funktie van het beeld. Dat kan niet anders.

Maar er zijn ergens grenzen... In elk geval ben ik van mening dat de door de realisator aangebrachte wijzigingen in de teksten terug door de handen van de schrijver moeten komen.

Vlaanderen: In sommige gevallen loopt er blijkbaar iets mank in de relatie scenaristrealisator?

TVM: Als je het mij vraagt: ja!

Een schrijver is geen realisator, zo ook omgekeerd!

Vlaanderen: Dat lijkt mij vanzelfsprekend.

TVM: Mij ook. Maar daarom gebeurt het nog niet altijd, en dan heb je ze, die betreurde toneeldialogen.

Vlaanderen: Omdat een romancier, a fortiori een dichter in ons kleine taalgebied, ook met bescheiden bedragen moet genoegen nemen

'De komst van Joachim Stiller'. Regisseur Harry Kümel, de cameraman, een assistent met de klap en de geluidstechnicus met de microfoonhengel.

en het schrijven van een kunstwerk anderzijds veel tijd in beslag neemt, zal het onze lezers ook wel interesseren te vernemen hoe lang het schrijven van een televisiespel of een feuilleton dan wel duurt. Kan je daar wat van zeggen?

TVM: Het is vanzelfsprekend dat een bewerking van een novelle of een kleine roman veel vlotter verloopt dan het schrijven van een origineel scenario, idem voor het feuilleton.

Er werd mij door schrijvers medegedeeld dat een origineel feuilleton van 13 afleveringen van ± 25 minuten een jaar werk betekent. Na de ervaring die ik heb met een feuilleton naar een bestaand boek, kan ik de mening van die schrijvers bijtreden.

Vlaanderen: Waarom schrijft iemand een televisiespel in die situatie?

TVM: Omdat hij het niet laten kan.

Alle gekheid op een stokje, ik denk dat sommige schrijvers extroverte types zijn die in zich de drang - de nood - voelen op andere mensen (de kijkers dan), de emoties over te brengen die ze zelf ondergingen bij het lezen van een boek. Zijn ze schrijvers van originele scenario's, dan ligt daar voor hen een kans, om hun verbeelding, hun visie op mensen en dingen de huiskamer binnen te brengen.

Tja... het zijn schrijvers met beelden.

Wat nu wel gerealiseerd wordt is een jeugdfeuilleton, onder de titel 'Dirk van Haveskerke'.

Ik heb dat feuilleton geschreven met als basis het boek 'Vlaanderen die Leu' van Boschvogel. Paul Cammermans voert de regie en het lijkt wel zo, dat de T.V. reële inspanningen doet om er iets goeds van te maken.

De acteur Luc Springel die in 'Ik zag Cecilia komen' van F. Timmermans de rol van de jonge man speelde zal in 't feuilleton de hoofdrol: Dirk, spelen.

Het thema is het volgende: Dirk van Haveskerke is de heraut van graaf Gwijde van Vlaanderen en hij beleeft allerlei avonturen. Het verhaal speelt zich af tussen 1300-1302 eindigend op de Groeninghe kouter te Kortrijk. Alle ingrediënten zitten erin, om een jeugdig, en ik denk zelfs een niet meer jeugdig publiek warm te maken.

Onze verwachtingen zijn hooggespannen. Het feuilleton, 13 delen, komt in 1978 op het scherm.

Teresa Van Marcke - J. De Poortere

De huisbioskoop in Vlaanderen en nederland

Luc Philips als Pastoor Munte in 'Wij, Heren van Zichem'.

Toen de televisie ook in ons land een realiteit was geworden (31 oktober 1953), zowat twee jaar na Nederland waar het eerste signaal op 2 oktober 1951 reeds naar de huiskamers werd gestuurd, zijn de Vlaamse kijkers die toen al onze buur konden ontvangen, heel gauw vergelijkingen gaan maken, wat zij nu na bijna 25 jaar nog doen. Toen vooral pikten zij graag het toneel mee dat in het nieuwe medium de benaming TV-spel meekreeg en dat naast die andere visuele kunst, de film, bovenaan op de lijst werd geplaatst omwille van het rechtstreeks kontakt tussen akteurs en toeschouwers, veel direkter ook dan het variété waarin de televisie aanvankelijk haar kracht heeft gezocht.

De Nederlandse auteur H. Schaafsma verduidelijkte in 1959 dat dit kontakt kollektieve vreugde of kollektieve ontroering te weeg kan brengen, zich ontladend in applaus of stilte.

Het intermenselijk kontakt weegt zwaar door bij het toneel en daarom is het vertrouwen gerechtvaardigd dat het zich in lengte van dagen zal handhaven. Naast de film en niet alleen 'ondanks' maar wel dànk zij de televisie.

Bestond er in het begin enige aarzeling bij onze akteurs om voor de televisie te werken dan traden zij spoedig met groot entoesiasme en animo voor de camera's. Zoals zij dat nu nog doen in TV-series die het eigenlijke TV-spel enigszins hebben verdrongen, maar hierover hebben wij het wel een andere maal. Moesten wij het in de beginjaren stellen met de akteurs van onze officiële schouwburgen, wat moeilijk werken was voor de programmators, dan kunnen wij thans putten uit een vrij groot potentieel van geroutineerde akteurs en aktrices voor wie het medium al lang geen geheimen meer heeft.

En dit is dan het antwoord op de vraag die men zou kunnen stellen: Hebben wij werkelijk akteurs die voldoen aan de eisen die in Hilversum worden gesteld? Antwoord dat precies affirmatief door Nederland zelf werd beantwoord, want zowel de teaters als de televisie hebben niet geaarzeld onze beste krachten uit onze schouwburgen weg te trekken toen de televisie door het opdrijven van de zendtijd méér behoefte kreeg aan nieuwe produkties. Deze erkenning van talent blijkt daarenboven ten overvloede uit de koprodukties die de jongste jaren worden opgedreven en waarin onze akteurs zich niet tevreden moeten stellen met een tweede plansrol.

Eisen

De eisen voor de televisie liggen uiteraard anders dan voor het teater. Primo moeten wij ervan uitgaan dat de camera's genadeloos zijn. Men kan zich op het scherm veel minder fouten permitteren dan op de scène van de schouwburg. In de televisie, veel meer dan in het teater kan een talentvol akteur zijn publiek nog zuiver als akteur benaderen. Het kontakt is rechtstreekser al ontbreekt het de akteur aan visueel kontakt. Kan hij zich daar niet over zetten, dan mist hij de volledige overgave en doet hij het minder goed.

Precies omdat de camera genadeloos is, is de mimiek van primordiaal belang. Maar chargeren is hier altijd uit den boze en spijtig genoeg zijn er bij ons nog een aantal artiesten die te veel toneel spelen voor het scherm. Dit euvel verdwijnt stilaan omdat wij nu ook enkele regisseurs hebben die afstand kunnen doen van het teater en de regie van het TV-spel aanpakken zoals dat moet. Komt daarbij nog, en dat is een eigenaardig verschijnsel, dat toneelspelers van het tweede plan wel eens eerste rangs akteurs worden op de televisie.

In Nederland, net als bij ons, moet men het bij gebrek aan originele schrijvers voor het medium houden op de bittere noodzaak die de televisie dwingt haar dramatisch repertoire te lenen bij toneel en literatuur. Bij voorkeur kiest men natuurlijk die romans waarvan men mag verwachten dat zij ófwel een zekere bekendheid genieten bij het publiek ófwel een ‘story’ bieden die een groot publiek vermag te boeien.

Vooraan staan dan zeker auteurs als Walschap en Gijsen. Het feit is er dat akteurs en regisseur blijkbaar niet de minste moeite hebben om er een waardig TV-spel of serie van te maken.

En hoe boeiend Hubert Lampo als auteur ook moge zijn, dan is de verfilming van zijn werk geen reussite geworden. Joachim Stiller kon ons tot op een zekere hoogte bevredigen. Alle respekt voor Harry Kümel die dit magisch realisme heeft aangedurfd, over een uitstekende bezetting kon beschikken maar faalde omdat hij in dit op zichzelf zo sterk genre als het magisch realisme het spoor bijster geraakte omdat hij zich liet verleiden door effekten die misschien wel in een speelfilm thuishoorden maar in dit spel volkomen nutteloos waren en de geest van het boek volkomen vernietigden.

Kwaliteitsverschil

Vergelijken wij nu de TV-spelen van de Vlaamse televisie met de Noordnederlandse produkties, dan pleit het voor onze sektie Drama dat dit met de jaren miniem is geworden. Is het er toch dan moeten wij dit niet zozeer toeschrijven aan de akteurs, maar wel aan de keuze van de stukken. Ook wel eens aan de regie. Maar dat is niet altijd zo. Wij hebben maar te verwijzen naar de bewerking van ‘Wierook en Tranen’ van Ward Ruyslinck, een mooi boek dat zich uitstekend leent voor een TV-bewerking, meer nog dan het ‘Klaaglied om Agnes’ van Marnix Gijsen. Wierook en Tranen werd een misser. Het klaaglied, eveneens in regie van de Nederlander Ruud Keers, een biezonder gaaf TV-spel.

Hoe die misser te verklaren. Naar onze mening voor een groot gedeelte in de

'De man van 59', sociaal-wetenschappelijk programma. Zijn wij allen slechts acteurs? Met Romain De Coninck, Jeanine Bisschops, Herbert Flack, Fanny Winkeler en Roger Coorens.
Regisseur Dré Poppe aan het werk met het script van de uitzending in de hand.

'Voorlopig vonnis', t.v.-spel van Jozef Van Hoeck, geregisseerd door de Nederlandse gastregisseur Theun Lauwertse. In de rolverdeling: Willeke van Ammelrooy en Julien Schoenaerts.

De kleedster legt de laatste hand aan het kostuum van Luc Philips.

bewerking voor televisie. Er werd te veel in weggelaten wat op zijn minst essentieel te noemen is, terwijl de regisseur, vermoedelijk mede door de fouten die de bewerker maakte, te weinig mogelijkheden kreeg om te visualiseren, al boden de verschrikkingen van de oorlog daartoe ruim de kans. Van meet af aan heeft de regisseur dan de hem voor dit spel toegemeten tijd moeten vullen met voorbijtrekkende vluchtelingen, een processie die geleek op die van Echternach, als u begrijpt wat wij bedoelen. En dan geven wij nog graag toe dat hij niet zo goed werd gediend door de twee jonge 'akteurs'! Een spel dat niet in het minste heeft ontroerd, maar mocht men de geest van het boek hebben begrepen alles mee had om een zeer goede produktie te worden.

Om dan nog even bij produkties van de Vlaamse televisie te blijven stilstaan verwijzen wij nog naar het abel spel 'Lanceloet van Denemarken' in regie van Dora Van der Groen.

Dergelijke programma's zouden wij kunnen verwijzen naar het tweede net als men er tenminste van uitgaat dat dit net in eerste instantie edukatief zou moeten zijn. Dat betekent evenwel niet dat de doorsnee-kijker, zo sterk in de greep van de populaire series, spelprogramma's en speelfilms niet met een Lanceloet zou mogen gekonfronteerd worden. Wij hebben zelden mooiere kleuren en leukere tafereeltjes gezien, mitsgaders het uitstekend spel van de jonge aktrice Marleen Maes en Bert André maar spijtig genoeg zat de regisseur op de verkeerde golflengte. Hij heeft er een sotternie van gemaakt waar het ernst moest zijn.

Andere kunstvormen

Opera, ballet, muziek en beeldende kunsten zijn gewoonlijk de dingen die men na elkaar opsomt als het gaat om de andere kunstvormen op televisie.

Is de opera dan vooral in eigen land niet erg populair, dan hebben wij het aan buitenlandse produkties te danken dat die op het scherm nog steeds een betrekkelijk hoog populariteitspercentage haalt. Naar de reden hiervan hoeft men niet ver te zoeken. Het visuele element speelt nu eenmaal mee in de muziekdramatische kunst. Maar op de BRT schijnt er vooralsnog geen echte politiek te bestaan, geen rechte gedragslijn voor deze kunstvormen. Ook het ballet waarvan men zou

kunnen verwachten dat het zich als ruimtelijke kunst niet zo best leent voor het scherm doet het best. Wij hebben althans nu, vroeger niet, balletgroepen die best wat meer plaats zouden krijgen op TV. Maar dat gebeurt nog altijd niet.

Wij kunnen ons moeilijk van de indruk ontdoen dat juist deze kunstvorm nog te veel wordt beschouwd als materiaal dat welkom is om op de minst gunstige zendtijd de gaten in het programmaschema op te vullen. En dat is ook zo voor de ernstige muziek, het Festival van Vlaanderen buiten beschouwing gelaten, omdat dat nu eenmaal ‘moet’.

Vermoedelijk komt hierin weldra verandering omdat er nu een muziekdirektie is op de BRT die er ernstig werk wil van maken. Voor de beeldende kunsten, waarvan ook gezegd wordt - maar dat is een valse voorstelling - dat de afstand tussen scherm en kijker té groot is, is de situatie al weinig beter. Er wordt te improvisatorisch gewerkt en de keuze van de onderwerpen schiet gemakkelijk het publiek voorbij.

Kritiek

Op het eerste gezicht zou men kunnen beweren dat de TV-kritiek in Vlaanderen sterk achteruitgelopen is als men de periode van nu vergelijkt met die van de eerste jaren van de televisie. Maar dat is niet helemaal juist. Zij wordt thans op een ‘andere’ manier beoefend. Wel is het zo dat men na twintig jaar aktief kijken niet ontsnapt aan vermoeidheid. Komt daarbij nog dat men door de slijtage van het medium zelf, begint te twijfelen aan het nut van de kritiek. Het in bedrijfstellen van de kabeltelevisie waardoor het programma-aanbod veel groter is geworden en de kijker zelf al lang geen genoegen meer neemt met de programma's op eigen omroep, maar kiezen kan uit een veelvoud van kanalen, is daar niet vreemd aan.

Die vermoeidheid van de criticus is een verontschuldiging die niet opgaat. Net zoals het publiek na een bezoek aan de schouwburg een recensie hoopt te vinden in zijn krant, verwacht de kijker ook iets te kunnen lezen over de televisieavond of alvast over één programma. Hij zal wél aanvaarden dat zijn criticus niets geeft over een doordeweeks amusementsprogramma zoals hij er elke dag minstens één kan vinden op de acht zenders die hij met één druk op de toets in huis kan halen, maar hij wenst wel het oordeel van de criticus te kennen over een goed TV-spel of een of ander probleemprogramma waarbij hij zelf misschien onrechtstreeks is betrokken. Blijft die kritiek uit dan schrijft hij zelf wel naar de krant. Om zijn bewondering uit te drukken of om lucht te geven aan zijn diepe afkeer of ontgoocheling. Waaruit dan voldoende blijkt dat die kritiek er anno '77 nog even nodig is als in de beginjaren van de televisie.

Kritiek, zegden wij reeds, wordt de jongste tijd in Vlaanderen op een andere manier beoefend. Hiermee bedoelen wij dat de TV-redakteurs dank zij de voor-premières van programma's die het waard zijn - uiteraard maar een klein pakket uit het hele aanbod maar toch niet onbelangrijk - hun lezers reeds de dag zelf van de uitzending kunnen informeren over wat zij diezelfde avond te zien krijgen. De lezers reageren niet zo gunstig op deze werkwijze. Zij hebben er hun bezwaren tegen. ‘Alles vooraf tonen, zeggen zij, is voor de omroep niet mogelijk.

De omroep toont té graag goed geslaagde of prestigieuse programma's. Het is een al te eenzijdige politiek'. Wij vinden deze kritiek op het programma vooraf wél een ideale werkwijze maar spijtig genoeg niet vol te houden voor alle dagen in de week, omdat de criticus dan minstens zes tot zeven programma's van te voren zou moeten bekijken, een nogal grote luxe voor het krantenbedrijf van deze tijd.

Zoals wij reeds hebben gezegd ziet het er op het eerste gezicht naar uit dat er minder kritiek in de bladen verschijnt, maar als wij een staal nemen bij de grote kranten en de voornaamste weekbladen en die een hele week uitpluizen, dan moeten wij konstateren dat er aan de televisie nog zeer veel aandacht wordt besteed.

Kijken wij naar onze naaste buur, Nederland, dan blijven de dagbladen bij ons wel erg in gebreke waar het om de kritiek gaat. Dagelijks vinden wij in de gezaghebbende Nederlandse kranten een verslag van de TV-avond die pas enkele uren van te voren de eter is uitgegaan.

Onze kollega's van over de Moerdijk en in het Zuiden werken zeer vlug, kunnen dat ook omdat de Nederlandse pers heel anders werkt dan de onze. Krantdirekties en hoofdredakteurs zien na vijfentwintig jaar televisie nog altijd brood in het medium. Zij zijn er nu meer dan ooit van overtuigd dat zij de huisbioskoop die zeker inzake berichtgeving de kranten onvermijdelijk te vlug af is niet zomaar mogen laten doen; dat zij er moeten bij aanpikken én dat het een kwestie van levensbehoud is en 'hun' informatie minstens evenveel waard is als die van de televisie die zij op elk terrein kritisch moeten begeleiden. Dat is de juiste politiek. Maar dat begrijpen de meeste hoofdredakteurs van de Vlaamse kranten nog altijd niet.

De Nederlandse critici gaan wel een andere kant uit dan de onze. Waar de Vlaamse kranten er meestal de voorkeur aan geven, één pogramma per dag grondig en gedetailleerd te bespreken, nemen de meeste Nederlandse critici de hele avond voor hun rekening en zij doen dat in enkele lijnen. In vele gevallen leidt deze werkwijze tot oppervlakkigheid en beginnen deze kritieken veel gelijkenis te vertonen met kursiefjes die meestal prettig lezen, maar waarin omwille van de verpakking wel eens naast de lijn wordt gespeeld.

Maar de metode doet het. Men heeft in Nederland veel meer dan bij ons begrepen dat de mens net nu nog zo goed als in de beginjaren van de televisie met zijn huisbioskoop meeleeft en dat hij ook nu nog wenst te horen wat de criticus te vertellen heeft over het programma dat hij ook heeft gezien.

Emiel Janssens

Werkopname uit 'Een mens van goede wil' met de vertolkers van de hoofdrollen: Hugo Metsers, Kitty Courbois en Josine van Dalsum.

Jo De Meyere en Suzanne Juchtmans in ‘Mur italien’ van René Verheezen naar Marcel Matthys.

Aan de rand van het spel

Het artistiek hoger onderwijs van het korte type (graduaat)

Foto-Film

1. Toelatingsvoorwaarden

In het bezit zijn van:

- het getuigschrift van Hoger Middelbaar Onderwijs;
- of het diploma van het H.S.T.O.;
- of het diploma van hoger secundair kunstonderwijs, gelijkgesteld met het diploma van H.S.T.O.

2. Studieduur: 3 jaar.

3. Studie-inhoud

Algemene vakken: godsdienst, geschiedenis van de wijsbegeerte, wijsbegeerte, filosofie van de kunst, algemene en toegepaste psychologie, inwijding in de plastische kunsten en in de muziek, algemene letterkunde.

Technische vakken: televisie, elektronica, optica, sensometrie, fotografische scheikunde, theorie en geschiedenis van de film, filmanalyse, techniek van de kleurenfotografie, scheikunde, atelier foto-film, recht, boekhouden, begrippen van publiciteit en marketing.

Er bestaan ook afdelingen fotografie en cinematografie in het technisch hoger onderwijs; in het Sint-Lucasinstituut te Gent bestaat binnen de afdeling plastische kunsten ook een optie ‘Publi-Foto’ die kan vergeleken worden met de hier behandelde richting ‘Foto-Film’.

4. Beroepsbeschrijving

De bedoeling van de afdeling is mensen te vormen die zowel een grondige technische als artistiek scheppende kennis hebben verworven om zowel de fotografie als de film op velerlei domeinen creatief te gaan toepassen.

5. Uitwegen

Als zelfstandig fotograaf of cineast, in foto en filmpers (ook televisie, in de nijverheid, in de reclamewereld).

Radio-Film-Televisie

1. Toelatingsvoorwaarden

Cfr. Foto-Film.

Iedereen dient daarenboven deel te nemen aan door de instelling ingerichte testproeven. Een wetenschappelijke A en een Latijnswiskunde-afdeling bieden de beste vooropleiding.

2. Studie-inhoud

Gemeenschappelijke vakken (enkel eerste twee jaren): hedendaagse geschiedenis, kunst-, muziek-, film- en toneelgeschiedenis, hedendaagse literatuur, begrippen van moderne industriële vormgeving, geschiedenis van de filmtechniek, recht, film-, televisie-, radioklankvormgeving, filmproduktie, tekenen en vlakverdeling, optica, studie en uitvoering van de eindproef.

Afdeling *Beeld-geluid-montage:* toegepaste wiskunde, elektriciteit, fotografische scheikunde, sensitometriek, akoestiek en elektroakoestiek, radio: ontvangst-, zend- en studiotechniek, theorie en praktijk van de fotografie, film- en geluidsopname, sonorisatie en mixage van films en filmmontage, televisie: belichtings-, ontvangst-, zend- en studiotechniek, bijzondere beeldopnamen, perspectief en kleurenleer, vrije oefeningen, audio-visuele spreidingstechnieken.

Afdeling *Animatie:* begrippen van animatiefilm, van filmen en geluidsopnamen, van film-, klank- en beeldmontage, theorie en praktijk van animatie, teken- en vrije oefeningen.

Afdeling *Assistentie:* steno- en dactylografie, assistentie-oefeningen, vrije oefeningen, eenvoudige begrippen van radio- en televisietechniek, filmen en filmmontage, geluidsopname en fotografie.

3. Beroepsbeschrijving

Beeld-geluid-montage: dit zijn mensen met een technische en artistieke bekwaamheid op gebied van film, radio en televisie. 'Beeld' is het werk met en rond de film- en T.V.-camera. 'Geluid' is radio-opnamen en klankopnamen bij T.V.- en filmprodukties. 'Montage' betekent zowel beeldmontage (bij films), geluidmontage (bij radio), filmmontage (beeld en klank samen).

Animatie: het zijn specialisten op gebied van reclamefilms, generieken, tekenfilms en filmtrucage.

Assistentie: dit zijn script-girls (bij de film) en regieassistenten (bij de televisie). Deze staan in voor secretariaatswerk, rond het draaiboek (bij de film) en het regieschema bij de televisie. Zij zijn bij opname en uitzending aanwezig. Zij 'assisteren' de regisseur.

4. Uitwegen

Beeld-geluid-montage: monteur bij de televisie (labo, telecinema, cameraman, switcher), assistent bij een cineast.

Animatie: bij de televisie, in opdracht van reclamebureaus, als zelfstandige.

Assistentie: als script-girl bij de film, als regieassistent bij de televisie.

Het artistiek hoger onderwijs van de derde graad: cultuurspreidingstechnieken

Film / Radio-Televisie / Radio-Televisie, Optie sociale communicatie / Toneel

1. Toelatingsvoorwaarden

Cfr. Foto-Film.

Daarenboven:

- in het bezit zijn van het maturiteitsdiploma;

- deelnemen aan de testproeven door de instelling zelf ingericht. De testproeven zijn adviserend: ze omvatten o.m.: verhandeling, samenvatten van een conferentie en een artikel, bespreken van een T.V.-uitzending, toneelvoorstelling, film, oefeningen in T.V., film of toneel (in groep), testen in verband met gehoor en gezicht.

2. Studieduur: 4 jaar voor alle afdelingen.

3. Studie-inhoud

De vakken kunnen onderverdeeld worden in enkele groepen:

- Algemene vakken, gemeenschappelijk voor alle afdelingen: filosofie; psychologie; sociologie; geschiedenis van: de 20ste eeuw, van toneel- en filmmedium; begrippen van: dramaturgie en dramatische vormgeving, filmmaturgie en filmrealisatie, radio- en T.V.-medium en radio- en T.V.-realisatie, hedendaagse literatuur, beeldende kunst, muziek, taalvakken, enz.
- Praktische en technische vakken, gemeenschappelijk voor alle afdelingen: analyse van draaiboek en scenario, bijzondere geluidsopnamen.
- Praktische en technische vakken naargelang de specialisatie in een afdeling filmen radio-televisie en in een afdeling toneel.
- Specialisatievakken, eigen aan iedere afdeling.

- Keuzevakken in de loop van het 4de jaar.

4. Uitwegen

Afdeling *film:* als zelfstandig realisator van films, als assistent bij een filmrealisator, bij de T.V. voor de realisatie van gefilmde T.V.-programma's, in de commerciële filmbranche: kortfilm en publicitaire film.

Afdeling *radio en televisie:* als realisator bij radio en televisie.

Afdeling *radio en televisie,* optie sociale communicatie: als realisator bij de radio, als radio- en T.V.-journalist en -producer, als journalistiek en cultureel medewerker, als cultureel bestuurssecretaris bij de radio.

Afdeling *toneel:* als toneelregisseur.

'Wij, Heren van Zichem'. Terwijl regisseur Balfoort zijn acteurs de laatste onderrichtingen geeft, heeft de cameraman zijn kleine 16mm-camera opgesteld en legt hij de laatste hand aan de belichting.

Het slotbeeld uit 'De komst van Joachim Stiller' met regisseur Harry Kümel en de camera op de kraan.

Repetitie in de grote studio. Op de achtergrond het rek met vier kleine monitors voor de beelden van de camera's en één grote voor het antennebeeld.

Wie is wie op de titelrol

Behalve de *titel,* de naam van de *auteur,* eventueel die van de *bewerker* en de *vertaler* en de namen van de *acteurs* die de diverse rollen vertolken, staan er op de titelrol nog een aantal namen vermeld naast functies, die niet meteen voor iedereen duidelijk zullen zijn Hier volgt een leidraad, die de belangstellende kijker een eind op weg kan helpen: De *decorateur* ontwerpt het decor. Meestal is hij ook verantwoordelijk voor de uitvoering, de bouw en de afwerking.

De *rekwisiteur* zorgt voor de aankleding van het decor. Hij huurt, koopt of vervaardigt meubels, huisraad, zand, grint, planten, bloemen en alle mogelijke voorwerpen die in het spel voorkomen. In de studio wordt hij bijgestaan door een *studiorekwisiteur,* die voortdurend ter beschikking blijft. In filmtaal omschrijft men die functie vaak met het Engelse *set-dresser*.

Voor grote produkties wordt een *kostuumontwerper* aangetrokken. Meestal doen we 't met een *kostuumadviseur*. Bij de opnamen zijn één of meer *kleedsters* aanwezig, die niet alleen de acteurs helpen met aankleden, maar die ook instaan voor kleine aanpassingen en herstellingen.

Voor *grime* of *make-up* en *kapsel* staan naargelang van de behoeften specialisten ter beschikking.

Bij filmwerk is er maar één *cameraman,* die zich laat bijstaan door één of twee *assistenten*. Bij hele grote produkties staat naast de cameraman een *directeur van de fotografie* (een slechte vertaling uit het Frans), die zich hoofdzakelijk met de belichting bezighoudt.

De veel uitgebreider technische ploeg die instaat voor elektronische opnamen in de televisiestudio, wordt geleid door een *cheftechnicus*. Hij is verantwoordelijk voor de technische kwaliteit van de uitzending. Hij wordt bijgestaan door een *chef-licht* en een *chef-geluid,* die ieder met een ploeg van medewerkers de belichtings- en de geluidsapparatuur aanbrengen en bedienen.

Verder ziet hij toe op het werk van de *cameramen,* meestal vier in getal, die ieder een camera bedienen. Soms wordt een camera op een kraan gemonteerd, in de wandeling *dolly* genoemd; dan is er nog een vijfde man nodig, die de dolly bestuurt. De cameramen zijn verantwoordelijk voor de feilloze camerabewegingen en de juiste beeldinstellingen.

Kleurentelevisiecamera's zijn uitgerust met zoomlenzen: er dienen dus geen lenzen meer verwisseld te worden.

In de regiekamer verschijnen de beelden die door de camera's gemaakt worden op afzonderlijke schermen. Soms komen daar nog beelden uit andere bronnen bij: episcoop, beeldband, telecinema. De *schakeltechnicus,* ook *beeldmenger* of *mixer* genoemd, selecteert niet alleen het beeld dat in de uitzending opgenomen wordt, hij gebruikt zijn mengtafel ook om beeldovergangen te maken, trucages met grafische patronen en kleuren uit te voeren, enz.

De technicus aan de *beeldcorrectie* zorgt ervoor dat de beelden uit de diverse bronnen een eenvormige kwaliteit krijgen.

Andere technici staan in voor de *beeldbandopname*. In een speciaal daarvoor uitgeruste cel nemen zij de geselecteerde en gecorrigeerde beelden op.

Later gebeurt in zo'n cel de *beeldbandmontage*. Daar worden de opnamen gekozen, gerangschikt en soms van een *muzikale omlijsting* voorzien. Daarbij wordt de hulp

van een *sonorisator* ingeroepen. Bij filmwerk is de montage zeer belangrijk. Het vermengen van alle opgenomen dialogen, geluiden en geruchten met de muziek noemt men daar *mixage*. Meestal wordt het *laboratorium* dat voor alle filmbewerkingen instaat, ook op de titelrol vermeld. Tijdens iedere studioopname vindt men naast de chef-technicus en de schakeltechnicus de *regisseur* en de *regie-assistente*. Zij hebben allemaal hun vaste plaats achter de regietafel. De regisseur, in televislejargon ook de *realisator* genoemd, is de belangrijkste man aan boord. Aan de hand van een minutieuze voorbereiding geeft hij iedereen richtlijnen en zorgt dat het programma de vorm krijgt, die hij zich heeft voorgesteld. Aan zijn rechterhand zit de regie-assistente. Zij staat per microfoon en koptelefoon voortdurend in verbinding met de cameramen, die ze telkens aan de afgesproken bewegingen en instellingen herinnert, en met de *studiomeester,* die met behulp van tekens de acteurs nog tijdens de opname aanwijzingen kan geven. In 't algemeen staat hij in voor een ordelijk verloop van het werk. Bij filmwerk noemt men hem meestal *opnameleider*.

Voor het versjouwen van decorstukken en ander handwerk wordt hij bijgestaan door *machinisten*.

De *producer,* die meestal als verantwoordelijke voor het *programma* op de titelrol vermeld

staat, is niet doorlopend bij de opnamen aanwezig. Zijn grootste inbreng heeft hij al in het stadium van de voorbereiding gehad. Het idee van het programma is vaak van hem afkomstig. Met de aanduiding van een regisseur en een decorateur kiest hij ook voor een bepaalde vormgeving. In samenwerking met de regisseur kiest hij de acteurs en de andere medewerkers. Aan de hand van het beschikbare budget bepaalt hij over welke middelen de regisseur kan beschikken.

Soms wordt op de titelrol ook de *produktieleider* vermeld. Hij is het hoofd van de producerende dienst. Het is o.m. zijn taak om te zorgen voor een evenwichtige samenstelling van de programmatie, voor een redelijke verdeling van het budget en voor een optimale verdeling van de taken onder de medewerkers van de dienst.

Jos Van Gorp

In de regiekamer tijdens opnamen voor 'Wij, Heren van Zichem'. Achter de regietafel zitten van links naar rechts: de regieassistente, die de bevelen doorgeeft aan de cameramensen en de studiomeester in de studio; de regisseur Maurits Balfoort; de schakeltechnicus, die op aanwijzingen van de regisseur één van de vier camerabeelden uitkiest voor de opname; de chef-technicus, die de leiding heeft over de hele technische ploeg. Achter hen staat de producer, die zich ervan komt vergewissen of alles normaal verloopt.

Grimeur Raymond De Roeck aan 't werk.

'De vierde man'. Jean Neys, schakeltechnicus, Lode Hendrickx, realisator, Tia Merecy, regieassistente, spelen hun eigen rol.

'De Vorstinnen van Brugge'. Regisseur Maurits Balfoort wisselt even van standpunt met cameraman Jos Van Schoor.

T.V. en muziek

Jenny Tanghe als Moeder Cent in een karakteristieke opname uit 'Wij, Heren van Zichem'.

Wat is sonorisatie?

De bedoeling van de sonorisatie is verscheiden: dit kan zowel gaan om achtergrondsmuziek, bedoeld als opvulling van gesproken commentaar bijvoorbeeld, als om onderlijnende muziek. In dit laatste geval zal de muziek de handeling accentueren, een gemoedstoestand aanduiden, of situerend optreden. Van al deze factoren is de keuze van muziek afhankelijk. Voor grote produkties, speelfilms b.v., wordt de muziek gecomponeerd volledig volgens het beeld en handeling.

Deze muziek is dus éénmalig. Op TV hebben we b.v. het feuilleton 'Een mens van goede wil', waar Pieter Verlinden de muziek voor schreef.

Wanneer treedt de sonorisator op?

Zoals hoger gezegd wordt voor grote produkties aan de muziek een groot belang gehecht. Bij produktie van een toneelspel b.v. is de sonorisator van bij het begin betrokken. Gaat het om een documentaire, dan kan pas met de afwerking beginnen als de filmmontage beëindigd is.

Hoe is de verhouding tussen opleiding en beroep?

Als laureaat van een conservatorium of van het Lemmensinstituut zijn er zeer zeker speciale (en veel) moeilijkheden. Een zeer grote kennis van discografie is nodig. Dit wil zeggen dat men in de platenwereld volledig thuis moet zijn. Men moet onmiddellijk alle genres kunnen terugvinden, want ieder platenmerk heeft zijn eigen specialiteit. Alle genres omvatten zowel het hele klassieke repertoire, als de lichte, folklore en speciale sonorisatiemuziek. Als men dus niet met dit medium vertrouwd is, heeft men zeker een inwerktijd nodig van 1 à 2 jaar. Zonder daarom te spreken van het speciaal 'talent', de 'feeling' die men nodig heeft voor de muziekkeuze en een sterk visueel geheugen, wat een grote hulp is.

Krijgt werk uit eigen land een kans?

Wat betreft Uw vraag over de muziek, speciaal de muziek van eigen toondichters, kan ik positief zijn. De BRT heeft een zeer goede, en vlot werkende muziekdienst. Hun produkties gebruiken, waar mogelijk, werken van eigen toondichters. Recent noem ik de grote produktie: 'Internationale Opera en Belcanto-ontmoeting te Oostende'. Hier worden 30 zangers uit een 10-tal landen de gelegenheid gegeven op

te treden met groot orkest en in optimale omstandigheden. Het betreft jong operatalent, waar ons Belgisch aandeel (uit de studio van de Muntschouwburg) bijzonder goed uitkwam.

Johannes Thuy, sonorisator BRT.

'Wij, Heren van Zichem'. Cameraman Jos Van Schoor filmt vanuit een laag standpunt met de adem van de koeien in de nek. Rechts de geluidstechnicus met een afgeschermde microfoon.

Vergeet niet te lezen

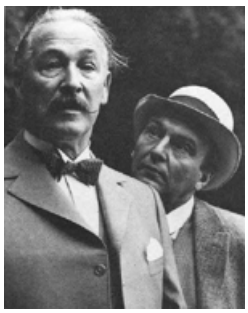

Robert Marcel en Luc Philips als Jeroom en Benzamien.

In Europa, zoals in de VSA, is televisie de meest efficiente handelsagent uit de geschiedenis geworden.
(The Americanization of Europe. Edward A. McCreary)

Toen de televisie begon te dagen aan de horizon van Hollywood benoemde the Screen Writers Guild, nu bekend als de Writers Guild, een commissie om de mogelijkheden van het nieuwe medium te exploreren. Hun woordvoerder Francis Faragoh, stelde droogweg vast: 'Voor de auteur belooft de televisie een heel nieuw domein van frustratie te openen.' De ondergeschikte positie van een auteur die onder de leiding van een producer moet werken en ziet hoe zijn dialoog, zijn taferelen en zelfs de intrige door anderen wordt gewijzigd, is de bron van het gezegde in Hollywood dat 'auteurs gewoonlijk hun honorarium met een psychiater moeten delen.'
(Behind the screen. Kenneth Macgowan)

De fotografie werd in Frankrijk uitgevonden en in Engeland verbeterd, maar Amerika maakte er een cultuurelement van in de massacivilisatie. Hetzelfde geldt voor televisie. Wie iets van TV wil begrijpen, moet daarom proberen iets van Amerika te begrijpen.
(Testbeeld. Fokke Sierksma)

De TV-regisseur pleegt erop te wijzen dat het spreken voor de televisie de zorgvuldige nauwkeurigheid vraagt die in het theater is vereist. Hij moet een hoge mate van losse spontaneïteit ontwikkelen, die voor de film niet terzake doet en op het toneel verloren gaat. De kijkers participeren even volledig aan het innerlijk leven van de TV-acteur als aan het uiterlijk leven van de filmster. Technisch heeft de televisie de neiging zich te specialiseren tot een close-up-medium. In de film dient de close-up voor schokwerking, maar op de televisie is het de gewoonste zaak van de wereld. Terwijl een glansfoto ter grootte van het TV-scherm tien gezichten haarfijn laat zien, vormen tien gezichten op het TV-scherm slechts een vlek. Het eigen karakter van het TV-beeld ten opzichte van de acteur leidt tot zulk een bekend verschijnsel als dit: wij kunnen iemand die we wekelijks op de televisie zien, in de werkelijkheid soms niet herkennen. Daarnaar gevraagd antwoordde Joanne Woodward: 'Toen ik voor de film speelde, zeiden de mensen: 'Daar heb je Joanne Woodward.' Nu zeggen ze: 'Daar gaat iemand die ik ken, geloof ik.'

We constateren dat kinderen met hun ogen de gezichten van de acteurs volgen. Ook in scènes van fysiek geweld blijven hun ogen gericht op de gelaatsreacties, in plaats van op de gewelddadige actie. Geweren, messen, vuisten worden genegeerd ten behoeve van de gelaatsuitdrukking. Televisie is een medium niet zozeer van de actie als wel van de weerslag daarvan.

De hang van de televisie naar thema's die een proces weergeven of complexe reacties heeft de ontwikkeling van de documentaire in de hand gewerkt.

Wie de televisie wil gebruiken om poëzie te onderwijzen, zou zich kunnen concentreren op het poëtisch proces, dat wil zeggen: het feitelijk 'maken' van poëzie, met betrekking tot een bepaald gedicht.
(Mens en media. Marshall McLuhan)

Televisie, het mozaïekachtig maasnet, geeft weinig voet aan het perspectief. Deze zintuiglijke revolutie valt gemakkelijk duidelijk te maken aan schilders en beeldhouwers; toen Cézanne eenmaal de perspectivische illusie had losgelaten ten gunste van de structuur, hebben ze niets anders gezocht als dat wat de TV nu op fantastische schaal heeft bewerkt.

Een mozaïek kun je zien zoals je dansen kunt zien, maar het is niet visueel gestructureerd; evenmin is het een verwijding van het gezichtsvermogen. Het mozaïek is immers niet uniform, continu of herhalend. Het is discontinu, scheef en niet-lineair, juist als het tastbare televisiebeeld. Voor de tastzin zijn alle dingen onverwacht, contrair, oorspronkelijk, karig, vreemd. Gerard Manley Hopkins' gedicht 'The Pied Beauty' is een catalogus van de noties van de tastzin. Het is een manifest van het niet-visuele en een onmisbare weg naar het verstaan van televisie, evenals Cézanne, Seurat of Rouault. De niet-visuele mozaïekstructuren van de moderne kunst dulden geen gereserveerde houding, evenmin als de elektrische informatiepatronen.
(Mens en media. Marshall McLuhan)

Televisie is een draadloos gat in onze muur. Er kijkt van alles door naar binnen, meestal glimlachend, vaak verkopend, en wij kijken erdoor naar buiten.
Maar het beeld is nog niet werkelijk genoeg. Televisie in kleur is er, in drie dimensies komt.
Reeds nu is het 21 inch televisiescherm op 6 meter afstand zo wijd als een pagina op leesafstand, en bevat minder noodzakelijke details. Wat is er zo heilig aan de ontcijfering van een gedachte via de gedrukte lettertjes, de gerangschikte woordjes, puntje komma vraagtekentje, als het immers moet gaan om de gedachte zelf?
(Snippers. Leo Vroman)

De beste manier om ons van de TV te bevrijden is haar belachelijk te maken. We hoeven, te dien einde, haar programma's slechts nauwkeurig te beschrijven: ze is zelf al belachelijk.
(Horen, zien en zwijgen. Gerrit Komrij)

Het gebruik van een toneelkijker in de schouwburg is het terugvallen in een 'conscience perceptive'; men wil immers de acteur beter zien en niet het personage. Het is juist de

betrekkelijk grote afstand van de toeschouwer tot de acteur in de schouwburg die de ‘conscience imageante’ in stand houdt. Daarentegen hoeft een close-up op het scherm dit terugvallen niet in de hand te werken, mits de stijl van acteren zodanig is dat de acteur schuil gaat achter het personage. De close-up brengt het gezicht van de acteur immers niet dichter bij de toeschouwer.

(Fotografie, Film, Televisie. J.M. Peters)

De relatie film en televisie en de jongste publikatie op dit gebied nl. het Engelse Annanreport wordt uitvoerig besproken; een overzicht van het Amerikaanse tv-seizoen 1976-1977 ontbreekt evenmin in het zomernummer van het Engelse tijdschrift.

(Sight and Sound 1977 - zomernummer)

Er is veel kritiek mogelijk op de ‘Frankfurter Schule’, ook, of beter gezegd, juist met betrekking tot hun denken over de massamedia. We constateerden al dat hier geen sprake is van een consistente, geïntegreerde theorie. En bovendien is deze theorie nergens onderbouwd met empirische gegevens. Alternatieven worden óf niet gegeven, óf ze zijn in opzet weinig realistisch en - vooralsnog - niet praktisch uitvoerbaar. Marcuses pessimisme en Enzensbergers collectieve produktie van, en collectieve controle op de inhoud van de media, zijn daar voorbeelden van. De manipulatiehypothese doet overtrokken aan en strookt niet met de algemeen aanvaarde opvatting, dat effecten van de media op het publiek, afgezien van de bevestigende werking die ze hebben, miniem zijn.

(Van verlossing tot vertrossing. Gert J. Peelen)

Als gehandicapte moet je in bepaalde gevallen geen radio- of televisietaks betalen. Dit is zo als je blind of doofstom bent, een oorlogsinvalide met 50% invaliditeit bent of minder-valide met minstens 80% arbeidsongeschiktheid, of zo'n zware en blijvende ongeschiktheid dat het je onmogelijk is je woning te verlaten zonder hulp van een derde persoon. Om van die vrijstelling te genieten moet je een aanvraag doen bij de Dienst Kijk- en Luistergeld, André Bertulotstraat 2 100 Brussel, tel.: 02/219.00.00, op welk adres je de nodige formulieren vindt. Bij je aanvraag moet wel een geneeskundig attest gevoegd worden.

(Wegwijs. Roger Dillemans/Anne de Moor)

Op dit beeld van een winterse filmopname voor ‘De filosoof van Hagem’ herkent men de studiomeester, de cameraman en zijn assistent, de regisseur, de geluidstechnicus en de regie-assistente.

Hugo Metsers en Josine van Dalsum in 'Een mens van goede wil' naar Gerard Walschap.

Wij huldigen / wij gedenken

Luc Benats
Mathias Kempprijs der beide Limburgen

De Stichting met die naam bekroonde in 1973 de in eigen beheer uitgegeven en reeds in 1974 herdrukte dichtbundel van Luc Benats ‘Als maangesteente zou bloeien’, aldus de literaire loopbaan van een nog veel te weinig gewaardeerde dichter met een glansrijke onderscheiding bekronend. Een driedelige bundel (‘Sleutels tot Atlantis’, ‘Ontloken spelenderwijze’ en ‘Röntgenfoto's van een dichter’) waarin het verloren paradijs van de kinderjaren, de reacties op de dingen van heden en de zin van het dichterschap de grote eeuwige thema's zijn, waaruit ook zijn poëzie is ontsproten. De eerste gedichten ervan ontstonden bij het begin van een lange herstelperiode na zijn ontslag uit het ziekenhuis na een zeer ernstige ziekte. Het is de neerslag van een traumatiserende levenservaring.

Lucien Benats is geboren in 1908 te Grote Spouwen (thans Bilzen) waar hij onderwijzer en mede-schoolhoofd werd na een zevenjarig leraarschap in St.-Stanislas te Berchem. Zijn jeugd bracht hij echter door te St.-Huibrechts-Hern, het dorp van zijn verloren paradijs waar zijn vader onderwijzer was. Hij doorliep de klassieke humaniora in het Tongerse college en behaalde het onderwijzersdiploma te Antwerpen.

Pas laat kwam hij ertoe een keus uit zijn reeds vroeg begonnen poëtische arbeid te publiceren: ‘Het kleine lied’ (1960), ‘Een lied verzinkt’ (1962), het zeer opgemerkte ‘Asteroïden’ (1963), ‘Eiland zonder water’ (1965), ‘Een vlot voor Lemuria’ (1970). Enkele zijner gedichten verschenen voordien o.m. in ‘Vlaanderen’.

Thans heeft hij een nieuwe dichtbundel klaar. Daarnaast was hij ook als prozaïst werkzaam: kortverhalen (gebundeld in ‘Inschepingen voor Cytheria’ en ‘Kruiden tegen verveling’) en twee romans (‘Spel tussen twee oorlogen’ en ‘De laatste vreugde’ over een gehandicapt kunstenaar).

Luc Benats is voor eigen poëzie als voor die van anderen uiterst streng en selectief. Voor hem moet een gedicht zijn: ‘Zuivere lyriek, niet te lang, niet heterogeen - eenvoudige woorden zo plaatsen dat ze opnieuw worden geproefd...

Met een uiterst zuinig gebruik van woorden van alledag, op de meest ontroerende en meest originele wijze een menselijke boodschap brengen... Een gedicht heeft eigenlijk eeuwigheidswoorden nodig, d.w.z. woorden van alle tijden en alle beschavingen, vooral de primitiefste...’. Men leze het interview van Dani Hilven in het tds. ‘Schuim’, waarvan Benats

met Bastiaense en Hilven een der medeoprichters was.

Veel te weinig erkenning krijgen dichters, die ver van de literaire cenakels uit Brussel, Antwerpen, Gent of Leuven moeten werken. Hun werk is er des te bezonkener

en des te waardevoller om. Het maakt ons ook des te gelukkiger als zij eindelijk eens mogen op het voorplan treden.

Anton Najlepszy
Erediploma Warschau

Door de 'Société des Amis des Beaux Arts' in Warschau werd aan beeldhouwerkunstkoperdrijver Anton Najlepszy een ere-diploma toegekend voor de hoge kwaliteit en artistieke waarde van zijn kunstkoperdrijfwerken die hij in november 1975 exposeerde te Warschau (Polen).

Dat de kunstwerken en de koperdrijftechnieken van de Genker beeldhouwer in het buitenland steeds meer een grote bewondering kennen, wordt aangetoond door het feit dat Anton Najlepszy door de Zwitserse St.-Georg akademie uitgenodigd werd om er als gastleraar regelmatig kunstkoperdrijfkursussen te komen geven, omdat de directie van de St.-Georg akademie ervan overtuigd is dat Anton Najlepszy door zijn specifieke keuze nl. het kunstkoperdrijven, erin slaagde in het koper de kunstzin, de idee, en de werkelijkheid van beheersing van de techniek of de vorm, tot een eenheid te brengen.

En was Genk vroeger een geliefd oord voor kunstenaars, denken we maar aan b.v. de kunstschilders Maclot en Vandooren, Genk blijft een goede bodem waar ook tegenwoordig nog kunstenaarsschap kan kiemen.

Godelieve Spiessens

Provinciale Prijs voor geschiedenis en volkskunde 1976 voor een uitgegeven werk (Provincie Antwerpen).

Geboren te Deurne op 19 mei 1932, studeerde zij notenleer, piano, harmonie en muziekgeschiedenis aan de Muziekacademie Jozef van Poppel te Deurne en aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen. Zij voltooide haar Grieks-Latijnse humaniora te Turnhout in het Heilig-Grafinstituut. Aan de K.U. Leuven studeerde zij muziekwetenschappen en kunstgeschiedenis en werd laureaat van de Interuniversitaire Wedstrijd. In 1962 promoveerde zij tot doctor op een proefschrift over Emmanuel Adriaenssen dat door de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België werd bekroond en uitgegeven onder de titel 'Leven en werk van de Antwerpse luitcomponist Emmanuel Adriaenssen (ca. 1554-1604)'. Met deze publicatie in twee delen, nl. een tekstgedeelte en een muzikale bloemlezing, verwierf zij onlangs vanwege de Provincie Antwerpen de Provinciale Prijs voor geschiedenis en volkskunde 1976.

De laureate was achtereenvolgens kunstadviseur, wetenschappelijk medewerker bij het Nationaal Centrum voor Navorsingen over de Vlaamse Primitieven, mandataris van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, assistent aan de K.U. Leuven, concertmanager en muziekbibliothecaris, muziekrecensent en radioproducer. Onlangs bekwam zij het erediploma van The International Who is Who in Music (Cambridge).

Zij leverde tal van bijdragen voor binnen- en buitenlandse encyclopedieën, biografische woordenboeken, tijdschriften en boeken. In de reeks Monumenta Musicae Belgicae publiceerde zij een eerste bloemlezing met muziek van

Emmanuel Adriaenssen. Haar wetenschappelijke bedrijvigheid richt zij in hoofdzaak op de geschiedenis van de luitmuziek in de Nederlanden en op onderwerpen i.v.m. het muzikaal verleden van de stad Antwerpen zoals b.v. de geschiedenis van de Antwerpse muzikantengilde, de Antwerpse stadsspeellieden en de torenwachters van de Antwerpse kathedraal. Daarnaast houdt zij zich ook bezig met de studie van de 17de-eeuwse Antwerpse schilder Adriaenssen.

Jozef Smeyers
Prijs Scriptores Catholici

Prof. Jozef Smeyers, met bekroond werk over de Vlaamse literatuur in de achttiende eeuw, droomt er eigenlijk van, zich aan zuiver literair werk te kunnen overleveren. Hij is inderdaad ook een geestig en poëtisch auteur van kursiefjes en een novelle. Zijn heimwee naar die genres wordt mede gevoed door zijn ervaringen met de wetenschap. Niet zonder een stukje bitterheid vertelde hij, zo dikwijls het gevoel te hebben gehad, en nog te hebben, ‘dat wetenschappelijk werk, als het niet in harde munt en in materiële resultaten kan worden omgezet, in dit land toch maar met onverschilligheid, als het niet argwaan is,

wordt behandeld’.

De aanklacht maakte indruk op de talrijke aanwezigen in het Charlier-museum, waar de plechtigheid plaatshad. Temeer omdat zij komt van een rustige prof, die niet gewoon is de stem te verheffen.

‘Wetenschappelijk werk’, zei Smeyers, ‘is niet kwantificeerbaar, je kan het niet vertalen in uren aanwezigheid en in graden van rendabiliteit, je hebt er van buiten uit geen greep op en dat maakt dat een maatschappij, die graag alles in cijfers en rendement formuleert, er vaak onbegrijpend, onwillig tegenover staat, er weinig respekt en weinig geld voor over heeft, zeker niet inspirerend werkt, niet aanmoedigt, niet stimuleert. Wetenschappelijk werk is vaak een eenzaam gevecht.

Daarom kunt u begrijpen waarom de bekroning door de Scriptores Catholici mij, naast andere redenen, zo gelukkig stemt’.

Prof. Smeyers ontving de plaket van de katholieke schrijversvereniging voor zijn medewerking aan deel VI van de ‘Geschiedenis van de Letterkunde in de Nederlanden’, uitgegeven door de Standaard Uitgeverij die hem apart in de bloempjes kwam zetten. De lof van het werk werd gemaakt door Hugo Bousset, sekretaris-generaal van de Scriptores.

Dank zij Smeyers, zegde hij, is de Vlaamse Verlichtingstijd nu niet langer een vacuüm meer in onze geschiedschrijving en is definitief duidelijk geworden ‘dat het mirakel Gezelle enigszins verklaarbaar wordt vanuit het noeste veldwerk van de kleine luiden der rederijkerskamers, de politiek en sociaal geengageerden der almanakken en pamfletten, de denkers der spektatoriale geschriften, de verlichte

teksten en verhandelingen der juristen. Door Smeyers' studie komen Willems, Ledeganck, Van Duysse, Van Rijswijck, De Laet, Conscience, Zetterman, Van Kerckhoven, zelfs Gezelle en Anton Bergmann, in een geheel ander licht te staan.

Zij vallen niet langer uit de lucht maar rijzen uit de grond. Het is een der stellingen van Smeyers, dat de Vlaamse letterkunde zich sneller zou hebben herpakt zonder de Franse revolutie en de Franse tijd.

Gaston Durnez

Remi Van Duyn
25 jaar Vlaams Nationaal Zangfeest

Remi Van Duyn was nog een knaap toen hij zichzelf een kind van de zee noemde. Geboren Oostendenaar begrijpt hij als niet een, wanneer de dichter zingt: 'de zee, waarin mijn ziel zichzelf weerspiegeld ziet'. De zee is speels, diep, ritmisch, machtig en groots; af en toe geeft zij haar geheimen prijs.

Al woont hij momenteel ook aan de boorden van de Leie te Kuurne, nog noemt hij zichzelf 'een kind van de zee'. Van Duyn studeerde aan het conservatorium te Oostende en behaalde er de gouden medaille. Na zijn studies aan de Normaalschool te Torhout, doceerde hij aan het O.L.-Vrouwecollege in zijn stad, was leraar in voordracht en dictie aan het St.-Amandsinstituut te Gent en is nog verbonden aan het St.-Jozefsinstituut te Kortrijk. Al geeft de alom geprezen leraar voortdurend en op bijzondere wijze 'zijn geheimen prijs' binnen de muren van het klaslokaal, zeker is het dat 'de arend der zee' naar andere, ruimere zalen trok... eveneens met hetzelfde enthousiasme en bezield met een uitgesproken Vlaamse overtuiging.

Tijdens de oorlog werd hij Schepen van Kultuur in zijn stad, studeerde aan de Universiteiten van Berlijn en München, waar hij zijn dramatische kunst kon bijscholen, zijn literaire kennis kon verdiepen en zijn toneelvaardigheid mocht opdrijven.

Bij Van Duyn vind je geen trek meer terug van verbittering of enig negativisme; integendeel, de periode onmiddellijk na de oorlog heeft hem nog dieper gemaakt, nog méér volksverbonden. Had hij nu zelf niet ervaren het grote ritme van het leven: angst en levensvreugde, harte-pijn en 'houe trou' van zijn vrienden. Het heeft hem allemaal groot gemaakt. Door zijn gedurfde regie haalde hij heel wat hoge onderscheidingen. We citeren maar: 'Egmont' van Goethe, 'Pentagleize' van Michel de Ghelderode en nog van dezelfde auteur: 'Barabbas', 'Grote Griezel', 'Escurial'. Van Sophokles: 'Koning Oidipus' en 'Filoktetes'. 'Columbus' van Charles Bertin, 'De Vrek' en 'Le Bourgeois Gentilhomme' van Molière en in zijn eigen bewerking 'Gudrun' van Albrecht Rodenbach.

Remi Van Duyn regisseerde vele stoeten: De Stoet der Negen Provincien en de Bloemenstoet te Blankenberge; De stoet (en het openluchtspel) bij de feestelijkheden voor 700 jaar Turnhout; De Tijlstoet te Turnhout en vooral de nooit

volprezen Gouden Boomstoet te Brugge. 25 jaar achtereenvolgens (wie doet het hem na?) regisseerde hij het Vlaams Nationaal Zangfeest te Antwerpen; Van 1966 tot 1973 kenden de IJzerbedevaarten een bewonderenswaardig succes onder zijn regie; hij regisseerde te Brugge op de Burg '600 jaar Stadhuis', De opvoeringen van 'De Zoon des Mensen' van Porter én de 'Grote Stooringe' (100 jaar Vlaamse studentenbeweging) kenden een bijzondere bijval. Zijn rijke talenten als regisseur van massaspelen heeft ons Vlaamse volk kunnen bewonderen en waarderen in het Godelievespel te Gistel en vooral tijdens de laatste opvoeringen van het Heilig Bloedspel te Brugge (1962), die een onvergetelijke indruk hebben nagelaten.

Waarheid en schoonheid zijn van alle tijden; en toch hebben wij graag dat ze

ons aangeboden worden met de middelen eigen aan onze tijd. Daarom heeft Van Duyn ook gewerkt bij de Radio en bij de Vlaamse Televisie. Ze zijn talrijk die hem daarvoor bijzonder dankbaar blijven. Bij de Vlaamse TV was hij de presentator van de serie 'Kaleidoskoop' en was hij medewerker aan verschillende uitzendingen van 'Penelope'. Later werd hij realisator van de uitzending 'Teletaalles' en 'Vergeet Niet te Lezen'. - Nog jaarlijks verzorgt hij in een onovertroffen stijl de uitzending van de geteleviseerde Zeewijding te Blankenberge. Bij de radio was hij realisator van verschillende luisterspelen. Hoe heeft hij het allemaal kunnen doen?

Wie kent de zee? Ze is eindloos! De beroepsbekwaamheid is voor Van Duyn een zeer scherp en een zeer sterk wapen. Hij hanteert het 'hart en ziel'; voelt als het ware de schoonheid als vanzelf aan en brengt die onvervalst aan de toeschouwer, de luisteraar en de kijker.

Van Duyn blijft Van Duyn: rijpe kunst in het rijkste kunnen.

Ad multos annos!

Godfried Oost

Karel Van Deuren
Staatsprijs beste filmscenario 1976

Het was voor mij geen verrassing te vernemen dat mijn goede vriend Karel deze bekroning te beurt viel. En al heb ik het jury-verslag niet gelezen, ik ben ervan overtuigd dat hij haar glansrijk verdient. 'Portret van een heer' (titel van het bekroonde scenario) zal voorzeker niet alleen een degelijk, vakkundig werkstuk zijn, waar een geïnspireerd regisseur een knappe film kan van maken; het zal meer zijn: de gevisualiseerde neerslag van een diep-menselijke, visionaire poëtische persoonlijkheid.

Karel Van Deuren werd geboren te Antwerpen op 28 augustus 1921. Hij deed Grieks-Latijnse humaniora te Berchem aan het St.-Stanislascollege en is op dit ogenblik als bedrijfsjournalist bij Afga-Gevaert. Zijn eerste liefde zal wel de poëzie geweest zijn; het is immers ons aller erfzonde. Zijn tweede liefde was het toneel. Ik mocht de gelukkige peetvader zijn van zijn eersteling 'Jehan de Casterhône', die gecreëerd werd door het R.V.T., toen nog afdeling van het Nationaal Toneel van België, met Senne Rouffaer en Anni de Loenen in de hoofdrollen, in het seizoen 1951-52.

Zachte weemoed overvalt mij nu ik aan deze periode terugdenk: de boeiende bespreking met Karel, de spannende realisatie met Anni, Senne e.a. (Het stuk werd nadien nog uitgezonden door de Vlaamse T.V.).

Voor het toneel schreef Karel Van Deuren nog: 'Naar de hel gaat men altijd alleen', gecreëerd in K.N.S. - Antwerpen en ook

gespeeld door ‘Parnassus’ - Brussel, uitgezonden op de Vlaamse beeldbuis; ‘Het Huis’ gepubliceerd in ‘Dietse Warande en Belfort’, uitgegeven door ‘De Clauwaert’ met commentaar van lic. Michel Thys.

‘Als in een veel te wijde Jas’, een poëtische tragi-komische fantasie, werd dan weer door het R.V.T. in première gebracht (regie: Bob Van der Veken), na een lange voorbereidingsperiode met onvergetelijke wandelingdiscussie op de malse Nethe-dijk van Pallieterland. ‘Het Huis’, dat door het Laboratorium voor Vlaams Toneel in Antwerpen gespeeld werd, kreeg de toneelprijs van de provincie Antwerpen en het luisterspel ‘Reportage’ verwierf een eervolle vermelding in een wedstrijd van het voormalige N.I.R.

Karel schreef ook een roman: ‘De prinselijke Dwaasheid’, uitgegeven door het Davidsfonds, en dan zijn er nog een reeks van kijk-boeken vol welgekozen foto's waarvan de topper en het meest persoonlijke zeker is ‘Dat Vlaanderen heb ik hartelijk lief’ (uitgegeven door Lannoo-Tielt) waarvoor hij tekst en fotokeuze verzorgde; een aangrijpend document en zeer representatief voor dit genre. Dit kijk- en leesboek kreeg de prijs van de Boekenbeurs te Antwerpen in 1976. Voor een debuut in het non-fiction-genre. En door al die jaren loopt, sinds het verlaten van het college, de rode draad van Karel Van Deuren's artistieke ‘spel zonder grenzen’: de journalistiek. Hij bedreef haar om te beginnen in het studentenblad ‘Starkadd’ en ontwikkelde de vaardigheid van zijn pen terzake, zwierig en met toenemende deskundigheid in dagbladen en tijdschriften, meestal over foto, film, toneel en literatuur. Zelfs in vakbladen als ‘De Elektrieker’, die hij volschreef voor M.E.G.A., vierde hij zijn journalistieke aandrift bot en het zou ons niet verwonderen dat hij het ook in dit - in hoge mate technisch tijdschrift deed met een vleugje dichterlijke charme. De bekroonde Karel Van Deuren, de meest minzame man van onze aktuele letteren, die steeds gevat het poëtische in de dingen ontdekt, maar met een ironische glimlach om de mondhoeken het kleinzielige, het onjuiste en het onrechtvaardige in voorname bewoordingen aanklaagt, moge ons nog vaak laten delen in zijn rijke begaafdheid.

Rik Jacobs

Toondichter Camil Van Hulse 80

Nu tien jaar geleden konden wij één onzer beroemdste St.-Niklazenaren in zijn geboortestad vieren bij zijn 70e verjaardag, die samenviel met het 750e bestaansjaar van onze stad. Wij hoorden toen een hele avond zijn eigen muziek weerklinken. Een muziek die iets totaal ‘einmaligs’ heeft: zij is oorspronkelijk van eigenste bodem en zij leeft en zingt aan de andere kant van de wereld: in Amerika. Daar in Arizona, in de universiteitsstad Tucson aan de grens van Mexico - waar Spaans en Engels samenklinken - waar de verrijkende wisselwerking van twee grote, Europese

taalgemeenschappen de plaatselijke volkscultuur hersmeden kan in een nieuw landschap en onder andere hemelen: een onbewust maar toch doorwerkend ‘mystisch huwelijk’ van Romaanse en Germaanse adel des geests en rijkdom van gemoed. Geboren te Sint-Niklaas op 1 augustus 1897.

Dat een authentiek en rijk-begaafd kunstenaarstemperament, zoals dat van Camil Van Hulse dààr, in deze wereld, zo tot bloei kon komen, moet ons toch niet verwonderen. Wij voelen het daarom als een gelukkig en ontroerend gebeuren dat onze kranige toonkunstenaar nu zijn tachtigste levensjaar mag binnentreden, wat ons een enige gelegenheid biedt om hem van harte te huldigen!

Om de muziek van Van Hulse te begrijpen en naar juiste waarde te schatten, moet men weten, dat hij in 1923 uitgeweken is naar het schone land van Arizona met de bagage van zijn Vlaamse afkomst, zijn afgewerkte Antwerpse Conservatoriumstudies én de muzikale Waaslandse erfenis, die hij van huis uit als een kostbaar inspirerend bezit naar de Nieuwe Wereld meedroeg.

Want het Waasland héét een muziektraditie! Zij leeft in de namen van Sax en Wilford en Nic Lahaye, van de hoogbegaafde vele Van Durme's, van de beroemde Edgard Tinel en van de authentieke familietraditie der Van Hulse's. Vader Van Hulse was nl. een geliefde leerling van Tinel op de Kerkmuziekschool te Mechelen en de kosterij van de St.-Niklase hoofdkerk was de eerste school van de kunstenaar die we vandaag huldigen.

Vanzelfsprekend heeft de ombuiging van het dagelijks leven in de Verenigde Sta-

ten het werkmilieu en de lessen aan de Universiteit van Tucson, met de practijk in het door hem gestichte Symfonisch Orkest aldaar, - een nieuwe en verrijkende dimensie toegevoegd aan de eigen stijl van Van Hulse's muzikale persoonlijkheid. Dat er bij déze kunstenaar zelfs nog een heel àndere bron voortdurend inspirerend werkt, blijkt uit de ononderbroken zelfstudie en de omgang met de werken van grote kunstenaars van vroeger en nu. C. van Hulse leest en herleest tot op vandaag Vergilius in het Latijn en Homeros in het Grieks... om er mee vertrouwd te blijven. Telkenjare opnieuw herstudeert hij de grote Bach in zijn 'Kunst der Fuge' en zijn 'Wohltemperiertes Klavier', regelmatig verdiept hij zich in de Symfonieën van Beethoven en Brahms. En de meesterwerken die hem voortdurend leiden, zijn Franck's Koralen, Wagner's Tristan en Meistersinger en de grotere werken van Alban Berg en Igor Strawinski.

Met dit bewust houvast bezield, heeft Van Hulse zich een eigen stijl geschapen, die men zou kunnen definiëren als een gulle Laat-Romantiek, waarin hart en geest tot een evenwicht zijn gegroeid, dat openblijft voor de creatieve verrijkingen van de nieuwe stijl. Het compositorisch werk van Van Hulse is zeer veelzijdig. Buiten de opera-vorm bestrijkt het alle vormen van de kerkmuziek, over de kamermuziek heen tot de grootse symfonische compositie.

Wie bepaalde orgelwerken of kamermuziek voor het eerst beluistert, wordt verrast door de menselijke nabijheid waaruit deze ontstaan en leven. De echtheid en directe aanspreekbaarheid geeft aan elke bladzijde van zijn oeuvre een 'occasionele waarachtigheid', die heel dicht-bij de functionele levenswaarde van Bach of een Mozart benadert. Zodat déze muziek als een levensbestanddeel en een geestelijk ferment van het bestaan, de diepe zin van een huiselijke 'liturgie' verkrijgt, die het gewone leven optilt en intenser doet groeien tot die hoogtepunten, die het leven 'leefbaar' maken.

In die bepaalde zin mag Camil Van Hulse zich geestelijk verbonden weten met de grote Meesters uit Barok en Weense Klassiek, - en kan hij honderd procent 'modern' genoemd worden in de lijn van Hindemith en Orff, die in hun beste werk dezelfde levens-éénheid nastreven.

Het is onze innigste wens dat het werk van Van Hulse bij ons eigen volk wat grotere bekendheid mag toegemeten krijgen en dat hij-zelf in een lang en gelukkig bestaan, de dankbaarheid van zijn eigen Vlaamse Volk mag ervaren tot in lengte van jaren!

Ignace de Sutter

Antoon Vermeylen

Prijs Victor Stuyvaert

Antoon Vermeylen werd geboren te Antwerpen op 27 juli 1931. Vanaf zijn prille jeugd is hij bezeten door de muziek en volgt daarom ook de lessen aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen.

De liefde voor de plastische kunsten haalt echter de bovenhand en zo zien we hem achtereenvolgens als leerling aan de tekenacademie te Berchem, de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, en het Hoger Instituut voor Schone Kunsten te Antwerpen. Hij studeert er onder Marc Severin en Jos Hendrickx. Vermeylen legt zich vooral toe op het brandglasraam, een kunst die hij onder impuls van Jan Wouters volgens de oude meesters beoefent.

De vroege waardering voor zijn werk betreft echter de grafiek. Hij heeft zich vlug een aparte stijl eigen gemaakt. Folklore en dierenuitbeeldingen worden in zijn hand pareltjes van grafische kunst. De Ex-Libriswereld in binnen- en buitenland waardeert zijn vaak luimige voorstellingen hoog en de veelvuldige opdrachten stimuleren hem om in deze discipline verder te gaan. De onderscheidingen blijven dan ook niet uit.

1959: Tweede prijs Nationale Bank van België

1960: Prijs St.-Maria Oudenhove van K.V.J.

1961 en 1963: Tweede accessiet prijs ‘Baron de Brouwer’

1965: Diploma van de stad Visen in Portugal en het Eremetaal van het Ministerie van Volksgezondheid en Gezin Antoon Vermeylen zal dit genre nooit verloochenen, alhoewel hij evengoed alle andere onderwerpen in vrije grafiek uitvoert.

Als glazenier is hij minder bekend en dat is jammer want er heeft steeds een wisselwerking bestaan tussen zijn grafische en glazenierkunst. Beiden hebben elkaar nooit verdrongen, integendeel. De laatste jaren komt in zijn werk de muziek steeds meer en meer op de voorgrond. In lino, hout en koper verwerkt hij vele thema's van beroemde komponisten, waarbij zijn voorliefde naar Béla Bartók uitgaat.

Zijn stijl is langzaam maar zeker aan het veranderen.

Leggen de vele opdrachten hem nog aan de vroegere banden, dan worden zijn prenten onder impuls van de muziek vrijer. Hij streeft daarin naar meer verdieping en directheid, zeker in het strenge zwart-wit van de linosnede. Hij aarzelt niet het abstracte met het figuratieve te verwerven. Antoon Vermeylen heeft op het gebied van de grafische kunst zijn laatste woord nog niet gesproken.

Hector Van Gijsel

Bert Willems 60

‘Hij praat zonder moeite een monnik uit zijn kap’, stelde Neer Vantina vast in zijn voorwoord voor diens jongste dichtbundel ‘Bezeerde Tulpen’.

De uitspraak is een rake typering maar geen sintese van deze man, wiens ongewone bedrijvigheid en kunstenaarschap veel te weinig gekend en derhalve gewaardeerd zijn. Na de normaalschool maakte hij het regentaat door maar stond slechts zeer korte tijd voor een klas. Hij verkoos aktiever leven dan het onderwijs hem leek te kunnen bieden. Kunst en kunstenaars lokten hem direkter aan. Hij schreef monografiën (over Raoul Chanet, Willy Free, Jacques Savenay, Carlo Van Houtvin e.a.) en bleek een verwoed verzamelaar bij zover dat zijn huis, erger dan een museum één opstapeling werd van schilder- en beeldhouwwerk. Hij schreef gedichten die in tal van tijdschriften

verschenen en die stuk voor stuk getuigen voor zijn innerlijke bewogenheid, vooral in beroering gebracht door het leven en de dingen in en rondom hem. In 1947 werd hij reeds bij een uitgeschreven prijsvraag ex aequo bekroond met zijn dorpsgenoot Marcel Beerten's ‘Vrouw Griese’ en wel voor zijn ‘O God, een Boom zijn!’ Haast furieus vertaalt hij verzen uit het Frans, Duits, Engels en daarbij blijkt vooral Rilke hem in beslag te nemen. Hij behoort tot de drie goede, Vlaamse Rilkekenners. In 1951 verscheen zijn eerste gedichtenbundel ‘Grensincidenten’; in 1973 bundelde hij verzen en balladen onder de titel ‘Barrevoets tot aan de kop’; het jaar daarop heet z'n werk ‘Het andere Gelaat’. Dan houdt hij zich al lang bezig met ‘de nieuwste ontdekking’, het haïkoe, vorm waarin hij 1976 zijn zwaar voluum ‘Yoku Mireba’ giet en die dan al zijn vijfde bundel is en mede aanleiding werd tot de stichting van het ‘Haikoe-Centrum’ met Bart Mesotten, Clara Haesaert e.a.

Met dat al houdt zijn bedrijvigheid niet op. Het werk lijkt hem aan te porren tot steeds meer, beter en dieper. Hij behoort tot de stichters van het tijdschrift ‘SCHUIM’, waarvan hij ziel en motor was en bleef en waarvoor hij A^{o} 1977 de gelijkmalige v.z.w. in het leven riep. Het tijdschrift behoort tot de voorname van Vlaanderen. Hij behoort tot de stichter van de VLA (Ver. v. Limb. Auteurs) in het beheer waarvan hij zetelt, zoals in dat van het Haikoe-Centrum. Hij is bedrijvig in de ‘Tongerse Kunstkring’, lid van de VVL, de Scriptores, het CVKV, de Snellaertkring. En is filiaalhouder van de uitgeverij ‘Heideland’ te Genk. Ondertussen verschijnt werk van hem in Duitse verzamelbundels, - stelt hij een bloemlezing samen uit ledenwerk van de ‘Künstlergilde Nordrhein-Westfalen’ met de Nederlandse naast de Duitse teksten! Wat zijn uitzonderlijke en bezielende drijfkracht is, zit in zijn oogmerk: vooral literatuur van Limburgers uitdragen buiten de landsgrenzen. Als hardnekkig Vlaming wil hij daarbij niet horen van compromis noch gesjacher, van geen oneerlijkheid of onoprechtheid. En dat tekent deze onstuimige werker die over zoveel talent, gezond oordeel, idealisme en geestdrift beschikt dat hij in de volste zin een even verdienstelijk als benijdenswaardig man is.

Lambert Swerts

O God, een boom zijn

O God, een boom zijn en daar staan,
niets doen dan staan en stil zijn, nijgen
en luisteren, naar de avond die gegaan
komt, luisteren, bidden, en dan zwijgen.

O God, een boom zijn, en het licht,
het rilde als een klavier bespelen,
en in de avond een gedicht
zijn, vroom zijn, en de avond strelen.

O God, een boom zijn, en muziek
van zilver sprankelen op de blaren
en reiken naar de hemelen, muziek
zijn, slechts muziek, en zingen,
en bedaren.

En niets dan boom zijn, altijd boom,
in morgen, middag, avond staren,
geheim zijn, zwijgen, om de droom
van louter boom-zijn te bewaren.

In Memoriam
Prof. Dr Stefanus Axters O.P.

‘Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden’ (2.300 blz.) is het vierdelige standaardwerk van deze vooraanstaande geleerde, die uit christelijk en vlaams idealisme in 1921 op twintig jarige leeftijd dominikaan was geworden. Daarbij sluit ook zijn tweedelig ‘Mystiek brevier’ aan, naast een belangrijk aantal andere wetenschappelijke publicaties zoals het ‘Scholastisch Lexicon’, dat een naklank was van zijn jarenlange arbeid te Rome voor de kritische uitgave van Thomas van Aquino. Door zijn vertaalwerk van Catherina van Siena, de Italiaanse mystieke, was hij ertoe gekomen de reuzetaak op zich te nemen de nederlandse religieuze literatuur te bestuderen, een terrein waarin hij buitengewoon verdienstelijk is geweest en meteen zijn jeugd-ideaal op concrete wijze in vervulling bracht (aansluitend bij het prachtig werk van het Ruusbroecgenootschap en ‘Ons Geestelijk Erf’). Men vergeet dikwijls dat degenen, die onze culturele adelbrieven ophaalden uit het stof van het verleden, van groter belang zijn voor de Vlaamse beweging dan organisatoren van straatlawaai. Hij behoorde tot de degenen ‘die in stilte, buiten het rumoer van de tijd hun eigen werk voortzetten. Het maakt de grondlaag uit, waarin een brede en veelzijdige cultuur moet wortelen om haar groeikracht te behouden’ (A.

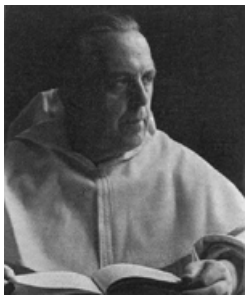

Demedts). De naam van St. Axters ontbreekt zelfs in de Encyclopedie van de Vlaamse beweging.

Ook publiceerde Steph. Axters een bundel eigen religieuze poëzie; nog in zijn laatste levensjaren schreef hij bij gelegenheid gedichten o.m. ‘Spleen’, een variante op het oude tema ‘Vanitas vanitatum’, dat in ‘Vlaanderen’ verschenen is. Stephaan Axters was lid van de Kon. Academie voor Ned. Taal en Letteren en was zijn leven lang, waar hij ook ter wereld heeft gewerkt, fier gebleven op zijn Brugse oorsprong.

In Memoriam Victor Lecossois

Vandaag kan iemand met een hoger kunstdiploma gewoon aan naïeve kunst gaan doen, op voorwaarde dat hij meer métier bezit dan er bv. voor anti-kunst, conceptkunst, geometrische of expressionistische abstractie nodig is. Van waarachtige ongekunsteldheid en dus van echte naïeve kunst kan hier bezwaarlijk sprake zijn.

Die onvervalste ongekunsteldheid is wellicht nergens in den lande in dezelfde mate aanwezig als in het werk van Victor Lecossois, die in november II. te Asse overleed en waarvan op de tentoonstelling ‘Kunst en Religie’ in 1975 te Hasselt het

religieuze werk zo sterk de aandacht heeft getrokken (cf. ‘Vlaanderen’ 1975, p. 83). Het huldeartikel dat in deze rubriek n.a.v. zijn tachtigste verjaardag diende te verschijnen wordt dus spijtig genoeg een In Memoriam.

Een metaalarbeider uit Halle, die op zijn 50ste jaar na een ongeval zijn werk staakt, als liefhebber begint te schilderen en te borduren en het op zulke wonderbare wijze doet dat hij in binnen- en buitenland grote faam verwerft is een alles behalve banaal levenslot. Zijn werk werd door Fernand Bonneure als volgt getypeerd: ‘Het is onbewust misschien een pleidooi voor de mens en vooral dan voor de zelfstandigheid en het bewustzijn van de mens in de stad. Zijn thematiek is dus in elk geval naïef, maar ook de vormgeving die hij realiseert vertoont typische trekken en vooral echtheid: ...de biezondere charme van eerlijkheid en oprechtheid.’ Marcel Duchateau schrijft van zijn kant: ‘Wat een verjongingskuur voor het oog; wat een bron van eeuwige jeugd voor geest en gemoed, opgeweld uit een kersverse en sprankelende fantasie.’ Ook na zijn dood zullen zijn taferelen nog vele mensen echt gelukkig maken. Is dat niet het mooiste wat van een kunstenaar kan gezegd worden?

In Memoriam Georges Leroy

In zijn toespraak bij de opening van de Herdenkingsboekententoonstelling te

Zulte ontleedde letterkundige Luc Verbeke op ontroerende wijze de veelzijdige rijkdom van deze begaafde kunstenaar. De Waregemse Handelschool, waar hij André Demedts als leraar had, leidde Georges Leroy op voor het bedrijfsleven, maar door eigen studie werd hij muziekleraar-MO, ambt dat hij twintig jaar heeft uitgeoefend. Ondertussen had hij zich in de belokenheid van zijn gezin, ontwikkeld tot een belangrijk beeldhouwer en prozaïst; in beide disciplines verwierf hij benijdenswaardige onderscheidingen. Zoals Georges Leroy zelf getuigde (‘Vlaanderen’ 1972 p. 298) eisten dit dienen van verscheidene meesters en deze vakkundige beoefening van uiteenlopende kunsttalen, zware inspanningen: ‘een lange weg, niet steeds bestrooid met rozen, een bijna onvermijdelijk innerlijke tweespalt’. Hij was iemand die het zich nooit gemakkelijk maakte want hij was als door een inwendig vuur gedreven. Dit vuur was niet alleen een artistieke bezetenheid, maar ook - aansluitend bij de kunstopvattingen van André Demedts - een diep medevoelen en verbonden-zijn met de mens, die zowel zijn literatuur als zijn beeldhouwwerk kenmerkten. De eveneens veel te vroeg gestorven letterkundige, Lucien Dendooven, onderlijnde als het hoofdkenmerk van Leroy's werk zijn uiterste gevoeligheid voor het leed van de medemens: beide auteurs hadden trouwens niet dit alleen gemeen.

Echte genegenheid voor de kunstenaars was het ook dat Leroy ertoe bracht zovele inspanningen te doen voor de promotie van de kunst in eigen streek. Op dit gebied heeft hij zich o.m. voor het Kunstenaarsverbond met woord en daad nuttig gemaakt. Ook daarvoor onze ontroerde dank aan deze ingoede mens.

In Memoriam Servaas Ramaekers

Jozef Lambert Ramaekers was geboren te Zonhoven (13-11-1908), studeerde aan het college te Hasselt en is niet de enige Limburgse seminarist geweest, die wegens vlaamsgezindheid het Groot Seminarie van Luik diende te verlaten. Hij belandde in de Norbertijnerabdij te Grimbergen, waar hij de Limburgse heiligennaam Servaas koos en gedurende 12 jaar professor in de theologie en archivaris was, vooraleer kapelaan te Hofstade en pastoor te Westrode-Wolvertem te worden, tot hij verleden jaar naar de abdij terugkeerde met grote kunsthistorische plannen, die echter door de dood werden afgebroken op 13 september 1965.

Zijn eerste gepubliceerde gedicht dateert van zijn collegetijd. Hij maakte zich vooral verdienstelijk op literair gebied met toneelstukken, cantates, hoorspelen (o.m. ‘Alvermannekens’) en verhalen voor de jeugd als ‘Er zijn geen Spoken’ en ‘Van twee heidekinderkens’, die onder de pseudoniem Joz. Rak werden gepubliceerd. Van

zijn vele ongepubliceerde werken zal weldra door de Heemkundige Kring van Zonhoven een selectie worden uitgegeven. Zijn neef ons medelid Beiaardier Jan Feyen, eveneens norbertijner die hem te Westrode opvolgde, stelde ter beschikking van het tds. 'Oostland' een der laatste onafgewerkte gedichten van Servaas Ramaekers, waaruit we citeren:

Naar boven ging ik stap voor stap,
mijn trap was niet van goud!
Mijn trap er staken spijkers uit,
en splinters in mijn voeten;
mijn naakte voet was hard van huid,
zo hard als mijn gemoed.
Geen spoor van trapkleed overheen,
wel soms een losse plank,
en los de leuning en soms geen,
en nergens was een bank.
Toch klom ik opwaarts al die tijd,
bij daglicht en bij nacht,
des morgens vol hardnekkigheid,
en 's avonds t'einde kracht;
en gij..., zoudt buiten adem zijn
en willen rusten, zeg?...

In Memoriam Luc Van Brabant

Te Veurne overleed op 12 mei II. de 67-jarige Koksijdse letterkundige Luc van Brabant, die sedert 1935 naast zijn beroep van fotograaf en opticus met succes de literatuur beoefende. De te Lokeren geboren dichter had al in 1934 de origineel betitelde bundel 'Op de hielen van mijn leven' gepubliceerd, weldra gevolgd door 'Verzen van tussen de dagen'. In beiden zoekt hij nog zijn persoonlijkheid die zich reeds in 1936, met 'Brieven

onder zegel', duidelijk en definitief reveleert: een scherpe pen, vooral gebruikt om aan ongenadige zelfspot te doen; wat de vorm betreft vrij van de traditionele ars poetica; wat de geest betreft skeptisch en sensualistisch en los van bindende conventies. Onder pseudoniem publiceerde hij dat jaar nog 'Onze Vader' en trad toe tot de redactie van 'klaverendrie', het toenmalige jongerenblad van Daisne en Coole. 'Zeven ellen liefde' en 'Het boek Analene' zijn van 1940 en 1941, 'Klein Viaticum' van 1945. Ontnuchtering en levensrijpheid krijgen meer en meer de boventoon, ook in 'Het hart van buskruit' van 1952. Van 1946 dateert zijn grote liefde voor 'La belle Cordelière', de zestiende-eeuwse gepassioneerde dichteres Louise Labé uit Lyon, van wie hij - na P.C. Boutens en Luc Indestege - een vertaling der sonnetten laat verschijnen, waarvoor hij de Koopalprijs ontvangt. Zonder enige wetenschappelijke

vorming maar met niet aflatende speurzin gaat hij alles verzamelen wat met haar betrekking heeft. De ontdekkingen volgen elkaar op en vinden hun neerslag in het tweedelige ‘Louize Labé Lionnoize’. In het Frans publiceert hij ‘Les baisers littéraires et le salon de Dame Louize Labé’ en ‘Présence de Louize Labé au coeur de l'oeuvre de Clément Marot’. Hij werd aldus een gerespecteerd specialist in de 16de-eeuwse franse literatuur. Ook over Villon had hij een essay geschreven, naast een laatste dichtbundel ‘Nog eenmaal lente’.

Een unieke verschijning is met hem uit onze schrijverswereld verdwenen en we betreuren het.

Verbondsberichten

Verbondssecretaris: drs Gilbert Goos, Tervuursevest 294 bus 32, 3000 Leuven

Jaarvergadering 1977 te tongerlo

Een drukbezochte Landdag

Meer dan 150 aanwezigen hebben de jaarlijkse contactdag van het CVKV bijgewoond in het mooie kader van de Kempische Norbertijnerabdij op zondag 5 juni. Het was een zonnige zomerse dag zoals er in 1977 maar weinig zijn geweest. Dat droeg ertoe bij opdat het een vriendschappelijk en gemoedelijk treffen zou worden zonder enig officieel gedoe: echt in de ongedwongen sfeer die traditioneel is voor de statutaire vergaderingen van het Kunstenaarsverbond.

Onze gastheren de Norbertijnerpaters zorgden voor een liturgisch en muzikaal zeer aangrijpende eucharistieviering. Een hunner, ons redactielid Bart Mesotten, toonde in zijn homelie aan de hand van de werken van Schillebeeckx hoe gerechtigheid en liefde de kern uitmaken van de christelijke levenshouding, die men ook in de kunst van christelijke artiesten en letterkundigen dient terug te vinden. CVKV-leden die sedert de vorige landdag waren overleden, werden in de gebedsdienst herdacht: de kunstschilders Paul Callant, Antoine Ceyssens, Jos Dufour, Amedée Laroy, Victor Lecossois, Gaston Theuninck, Jules Verstraeten en Henri Victor Wolvens; de beeldhouwers Georges Leroy (ook letterkundige en musicus) en Geo Vindevogel; de glazenier Oscar Calders; de architect Herman Huygh; de componist en dirigent Lode de Vocht; de letterkundigen Jan Custers, Leon Defraye, Marcel Lambin, André Louf, Luc van Brabant en Valentinus Walgrave.

Na de dienst namen velen deel aan het gecommentarieerd bezoek aan ‘Het Laatste Avondmaal’, een kostbare en getrouwe kopie van het meesterwerk van Leonardo da Vinci door een tijdgenoot. Rustig begaf men zich dan naar het nabijgelegen Torenhof. De verbondssecretaris had gelukkig een rijkelijke koude hoofdschotel voorzien; het warme weer gaf hem gelijk, tegen de verwachtingen in van sommige vergrijsde beheerraadsleden. De toespraak van Voorzitter Storme en de verslagen van redactie, verbondswerking en financieel beheer, die verplichte onderdelen zijn van een statutaire vergadering, waren tot ieders tevredenheid zeer beknopt, zodat de meeste tijd kon gewijd worden aan de aangename taak hulde te brengen aan onze gevierden.

De gehuldigden van het seizoen 1976-1977

De aanwezigen werden bedacht met een hartelijk applaus, en mochten uit de handen van de Voorzitter een fonoplaat of houtsnede in ontvangst nemen. De lijst der gevierde leden van het Kunstenaarsverbond was dit jaar nog langer dan verleden jaar. De behaalde prijzen, in alle kunsttakken op het internationaal zowel als op het nationaal, provinciaal en lokaal vlak, sieren niet alleen de kunstenaars zelf, maar ook het Kunstenaarsverbond.

Men weet hoe moeilijk het is voor de kunstenaars om zich vrij te maken op een zondag in het begin van juni omdat er zovele verplichtingen zijn, waar zij zich niet kunnen aan onttrekken. Daarom is het telken jare een verheugende verrassing dat zovelen er prijs op stellen erbij te zijn als het Kunstenaarsverbond hen hulde brengt wegens persoonlijke bekroningen of wegens biezondere verjaardagen. Vanzelfsprekend kon dus verbondssekretaris drs Gilbert Goos, die in deze functie sedert januari Julien van Remoortere opvolgde, niet alle gehuldigden begroeten, maar toch mocht hij bijna de helft ervan in de bloemen zetten. Het is informatief belangrijk de volledige lijst in 'Vlaanderen' te publiceren, omdat vele aanleidingen tot huldiging te weinig bekend zijn en ook omdat de vitaliteit van het Kunstenaarsverbond erdoor kan gemeten worden.

Laureaten 1976-77 (bekroond vóór 6 juni 77): *Karel Aerts* (Grand Prix National du Disque RTB), *Johan Baele* (Int. Award Public Square, Deire/Dubai), *Maria Balyon* (Poëzieprijs tds. Appel), *Eugeen Beeckman* (Sabamprijs en Sabamtroebadoer), *Luc Benats* (Mathias Kemp Poëzieprijs van beide Limburgen), *Jacques Bergeyck* (Romanprijs van de Vlaamse Provincies), *Jan Biezen* (Ond. Poëziepr. tds. Schuim), *Daniel Billiet* (3e Poëziepr. DF-Halle), *Willy Bosschem* (Ridder Leopold II-orde), *Walter Brems* (1e Pr. Ex-Librisprijsk. van St.-Niklaas), *Jo Briels* (Rotaryprijs Lier v. Lett.), *Edwin Brys* (Gouden Klokke Roeland BRT-radio), Prof. *H. Brugmans* (Karel de Groteprijs 1976, Aken), *Dirk Christiaens* (Poëziepr. stad Gent), *Lode Conté* (Laureaat Sabam), *Achilles Cools* (Gaverprijs verzamelaars), *Jozef L. de Belder* (Arth. Merghelynckpr. v. Poëzie v. Academie), *Felix de Boeck* (Commandeur St.-Silvesterorde Vatikaan), *Paul de Bruyne* (Prijs v. Oostvl. v. Kunstambachten), *Greet de Clercq* (pr. Keramiek Lion's Club Boom), mevr. *de Cree-Roex* (Pr. Poëziedagen v. Deurle), *Marie-José Dehaene* (2e Pr. Kinderpoëzie Averbode), *Marinus de Jong* (Laureaat v. Sabam en v. Ver. Vl. Muziekpers), *Jozef Deleu* (Plantin Moretusprijs), *Bea de Longie* (pr. Poëzie tds. Schuim), *André Demedts* (Pr. v. Vlaamse Provincies v. Gezam. oeuvre), *Maurice Denaux* (Ridder Kroonorde), *Luc de Pauw* (da Vincipr. Gaverpr.), *Willy de Sauter* (pr. Jeune Peinture Belge), *Frans Deschoemaeker* (1e Pr. Nat. Poëziepr. voor Jeugd - 2e Pr. Kortverhaal tds Boulevard), *Maxime de Swarthe* (Vital Ceelenprijs v. Fransvlamingen), *Paul Deweerdt* (Gr. Pr. Belg. filatelische kunst - Ambassadeurzegel 1976), *Marc de Wintere* (pr. World Print Competition), *Koenraad Dieltiens* (1e Int. Pr. v. Blokfluit St.-Hubert), *Jozef Droogmans* (Driejaarl. Pr. v. Limburg en Gouden penning v. stad Hasselt), *Chris Dubois* (Prijs Beiaardsch. 1976), *Marcel Duchateau* (Bert Leysenpr. 75-76 voor TV), *Gaston Durnez* (Plaket BB v. Jeugdb.), *Jacky Duyck* (Eereschaal v. Ronse v. Schild.), *Danny Everaert* (1e pr. Prov. W.-Vl. v. dramatische lit.), *Marieke Faingnaert* (Pr. Voor Allen Brussel), *Gery Florizoone* (2e Pr. Poëziepr. DF Halle), *Georges Follman* (1e Pr. Festival v. Bottineau, Noord-Dakota), *Fred Germonprez* (L. Baekelmanspr. v. roman v. Academie), *Fernand Handtpoorter* (Pr. de Pesseroey, Poëzied. v. Deurle), *Karl Heeremans* (Anto Cartepr.), *Theo Humblet* (Ere-met. stad Leuven), *Josette Janssens* (Premio Int. della Grafica Umoristica, Marostica/It.), *Walter Jonckheere* (2e Pr. v. publiek, Centrumpr. Brugge), *Cecile Lauwerijssen* (Engelse ondersch. v. Schild.), *Philippe Lebeau* (Grand Prix Humanitaire de France, Paris - Gr. Prix Palme d'or Monaco), *Julien Librecht* (Dirk Martenspr. v. Lett. Aalst), *Arnold Loose* (Laureaat Jeugdkoren, Neerpelt), *Lisiane Moerman* (pr. der verzamelaars Gaverpr.), *Joe Meulepas* (Gr. Pr. Salon vl. humor), *Antoon Naslepsky* (Erepr. kopergraveerkunst Warschau), *Henri Pauwels* (Orde Isab. de Kath., Madrid), *Bert Peleman* (Gouden

med. Vatikaan), *André Penninck* (2e pr. sch. Kunstkr. Kutena - Prijs en beker Nord Promotion), *Rutger Pincé* (Cam. Huysmanspr. v. Sch. v. Antwerpen), *Achiel Platteau* (pr. publiek Gaverprijsk.), *Rik Poot* (Selectie Biënn. Sao Paolo), *Laur. Reypens* (J. Beernaertpr. '76 - 2e Gaverpr.), *Lilian Roobroeck* (VTB-pr en Laureate Gaverpr.), *Ludo Schoemans* (1e Pr. Grafiek Broederl. Delen, Brussel), *Monique Schotte* (Pr. der XII v. grafiek, Antwerpen), *Daniel Schroyens* (Jef Denijnpr. beiaardcomp.), *Marc Sleen* (Med. v. Brabantse Verdienste), *Jozef Smeyers* (Pr. Scriptores Catholici), *André Sollie* (3e Pr. Cartoen. v. Hoeilaart), *Godelieve Spiessens* (1e Pr. pr. Antwerpen v. musicologie), *René Struelens* (Plaket Jeugdboek BB), *Saint-Rémy* (Goud. med. Acad. Int. de Lutèce, Paris), *Ghislain Swimberghe* (2e pr. publiek Centrumpr. Brugge), *Pieter Tieleman* (2e Pr. Ex-Librispr. v. St.- Niklaas), *Maurice Trippas* (H. van Veldekepr. v. Poëzie v. Limburg - Mathias Kemp pr. v. beide Limburgen e.aeq.), *Willem Vananderoye* (Lett. Reinaertpr. SF), *Armand van Assche* (1e Pr. Kinderpoëzie Averbode), *Gust. van der Weyden* (Pr. v. Parijs-Colson v. beiaard), *Geert van Doorne* (Pr. Stad Gent voor Kunstgeschiedenis), *Karel van Deuren* (Pr. lett. debuut BB - 1e Pr. Nederl. filmscenario v. Min. v. Cultuur), *Jo van Eetvelde* (Pr. Beiaardcompositie Mechelen - Pr. Med. Synd. d'Initiative de Belg.), *Jos van Immerseel* (Ceciliapr. Belg. Muziekkritiek - René Snepvangersprijs), *Tine van Rompuy-Janssens* (Laureaat Sabam), *Jozef van Ruyssevelt* (Pr. André Toetenel), *Marleen van Sande* (Pr. der XII v. mon. kunst, Antwerpen), *Daisy Verboven* (Lett. pr. gemeente Ukkel), *Luk Verbeke* (Pr. orde van den Prince; 30 j. sekr. Comitee v. Fr.-Vl.), *Marcel Verbruggen* (Oscar v. TV-salon), *Karel Verleyen* (1e Pr. Kinderpoëzie Averbode - Ond. Humor. Jeugdlit. Oostende), *Guido Vermeulen* (pr. Prov. W.-Vl. v. Volkskunde), *Antoon Vermeulen* (Pr. V. Stuyvaert Exlibrispr. St.-Niklaas), *Lydia Vervecken* (Pr. der XII v. grafiek, Antwerpen), Prof. *Max Wildiers* (Driej. Staatspr. voor essay - Prov. Pr. Antw. v. essay).

Jarigen 1977: *Antoon Aarts* (L., 75), *Frans O. Allard* (P., 60), *Matthea Ballings* (L.), *Jos Beerden* (P., 60), *Marcel Boereboom* (M/L., 75), *F.R. Boschvogel* (L., 75), *Aleide Boumans* (D.), *Frans Bresseleers* (L., 80), *Rodolf Callewaert* (P., 65), *Gaston Claes* (L., 60), *Jos Covelier* (L./P., 65), *Roger de Baecker* (P., 80; Ridder Orde Leopold II), *Karel Debusschere* (L., 65), *Jos de Decker* (P., 65), *Emiel de Deyne* (P., 75), *Pieter de Kervel* (D./L., 70), *Lode de Roey* (P., 80), *Maurice de Roo* (M., 75), *Omer Dekesel* (L., 65), *Willem Denijs* (L., 65), *Romain de Saegher* (P., 70; Eremed. v. Vl. Gewestraad), *Frans de Vleeschouwer* (L./P., 75), *Renaat de Vos* (L., 70), *Denis Dolphyn* (P., 75), *René Duyck* (P., 65), *Jan Flamengh* (P., 60), *Ast Fonteyne* (D., 70), *Urbain Gerlo* (P., 80), *Piet Gilles* (P., 70), *Julien Haest* (L., 65), *Ward Hermans* (L., 80), *Trudo Hoewaer* (L., 70), *Emiel Janssen* (L., 80), *Miel Kersten* (L., 80), *Michiel Leenknegt* (P., 65), *Remi Lens* (P./L., 75), *Lucien Mathys* (P., 75), *Joannes Mathyssen* (L., 75), *Jos Mets* (P., 65), Prof *Jef Notermans* (L., 80), *Hugo Metsers* (P., 75), *Jaak Paredis* (P., 65), *Jos Philippen* (L., 65), *Geert Pijnenburg* (L., 80; Ridder Leopold II-orde), *Jan Roose* (P., 70), *Lambert Swerts* (L., 70), *Julia Tulkens* (L.), *Remi van de Moortele* (L., 65), *Emiel van der Donck* (L., 75), *Lode van der Spiet* (P., 75), *Adriaan Vandewalle* (P./L., 70), *Tilla van Hees* (P.), *Emiel van Hemeldonck* (L., 80), *Alice van Meirvenne* (P.L.), *Harry van Pelt* (P., 70), *Jos van Rooy* (L., 70), *Julien van Vlasselaer* (P., 70), *Bert Verbist* (P.L., 70), *Antoon Vercruysse* (M., 65), *Karel Vertommen* (L., 70), *Frans Vos* (M., 65), *Andreas Wené* (P., 65), *Bert Willems* (L., 60), *Karel Wollens* (P., 65).

Ongetwijfeld is deze lijst niet volledig. Wij hadden ze natuurlijk graag aangevuld. Dat is vooral van belang voor leden die een *eerste prijs* behaalden in een meer dan lokale prijskamp en voor hen die 60, 70, 80, 90 jaar werden: want zij alleen komen in aanmerking voor de rubriek *'Wij huldigen*'. Gelieve dus het verbondssecretariaat te verwittigen zo Uw naam ontbreekt of de opgave onnauwkeurig is.

Nieuwe leden

We heten volgende kunstenaars hartelijk welkom, die in de laatste maanden door de Raad van Beheer als leden van het Kunstenaarsverbond werden aanvaard.

Antwerpen

Clem. H.G. du Four, ps. *Ghisl. Fantar* (D/L), Wilrijk;
Marleen van Sande (P), Herentals;
Greet de Clercq (P), Willebroek;
Eugeen Beeckman (M), Antwerpen;
Marleen De Cree-Roex (L), Kalmthout;
Georges Follman (M), Antwerpen;
Jozef Loyens (D), Antwerpen-Luchtbal;
Flora Monsieurs (P), Westerlo;
Lydia Schoonbaert (L/P) (ps. Jozefa van Houtland), Antwerpen;

Daniël Schroyens (M), Mechelen;
Godelieve Spiessens (L), Antwerpen;
Rogier van de Put (P), Tongerlo-Westerlo;
Hugo van Pelt (P), Wommelgem;
Lydia Vervecken (P), Vosselaar;
Marcel Verbruggen (D), 's-Gravenwezel.

Brabant

Filip de Nys (L), Leuven;
Julien Keymolen (P), Zaventem;
Karel Aerts (M), Leuven;
Jacky Duyck (P), 1080 Brussel;
Annie Heiremans (P), Wilsele;
Laurent Reypens (P), Hulshout;
Jozef Smeyers (L), Kessel-Lo

Limburg

Philippe Lebeau (P), Tongeren;
Ludo Schoemans (P), Alken;
Martin van Wordragen (P), Hasselt;
Luc Benats (L), Bilzen-Grote Spouwen.
William Vananderoye (L), Hasselt.

Oost-Vlaanderen

Ignace de Vos (P), Aalst;
Luc de Pauw (P), Zelzate;
Johan Baele (arch.), Lovendegem;
Eriek Verpale (L), Wachtebeke;
Brigitte Verbeke (L), Gentbrugge;
Lieve Dierick (Arch.), Gent;
Marcel Herreman (P), Oudenaarde;
Pieter Tieleman (P), Baasrode.

West-Vlaanderen

Guido Vermeulen (L), Zonnebeke;

Marijke Stroobant (P), Diksmuide;
Achiel Platteau (P), Rollegem-Kapelle;
Omer Lewille (P), Wervik;
Walter Gallez (P), Meulebeke;
René Decraemer (P), St.-Andries;
Joris Denoo (L), Heule;
Lisianne Moerman (P), Waregem;
Antoon Vanlaere (L), Egem;
Koenraad Dieltiens (M), Brugge.

Buitenland

Prof. *Robert Vliegen* (M), Yodogawaku-Osaka (Japan).

Nagekomen kunstecho's

Provincie Antwerpen: Voor 1977 gaat de prijs plastische kunsten naar de prentkunst (60.000 fr. + 40.000 fr. premies). Voor kunstenaars geboren of wonend sedert vijf jaar in de provincie en in 1977 niet ouder dan 40 jaar. Maximum 5 prenten sturen uit periode 1975-77. Inschrijvingsformulieren: Sterckshof, Hoofdvunderlei 160, 2100 Deurne.

Vlaamse Toeristenbond: Gevraagd worden voor de tweejaarlijkse prijs van de Vlaamse Humor: cartoons, humoristische tekeningen, spotprenten, zonder verklarende tekst, in te zenden vóór 15 december 1977 in onbeperkt aantal. Onderwerp: 'de vrouw' (voor mannelijke cartoonisten), 'de man' (voor vrouwelijke). Prijzen: 20.000 fr., 15.000 fr. en drie van 5.000 fr. Volledig reglement verkrijgbaar bij VTB, St.-Jacobsmarkt 45, 2000 Antwerpen.

Beffe (Ourthevallei): Het Cultur. Centrum Affligem beschikt te Beffe over een vakantiehuis voor twee families. Toegankelijk van september tot eind december, voor een week of een weekend. Inlichtingen: D. Idesbald Verkest, Abdij Affligem; tel. (053) 66 70 25 liefst na 20 u.

SABAM: Deze vereniging subsidieert in 1977-78 de amateurskringen voor de creatie van toneelwerken waarvan alle auteurs Sabamleden zijn (2.000 fr. per bedrijf). Het betreft werken in oorspronkelijke taal of vertalingen, volwaardige toneelwerken voor een publiek van min. 100 personen in optimale voorwaarden. Voorwaarden: Sabam, Wetstraat 61, 1040 Brussel.

La Louvière / Bergen: De 13e Nationale Muziekwedstrijd van het Gemeentekrediet van België heeft plaats te Bergen en La Louvière, van 4 tot 15 november voor: piano, solozang, viool, altviool, cello, contrabas, gitaar, dwarsfluit, hobo, klarinet, saxofoon,

fagot, hoorn, trompet, trombone, tuba, orgel, harp, slagwerk en kamermuziek. Inschrijvingen vóór 16 september 1977: Gemeentekrediet van België, Pachecolaan 44, 1000 Brussel, waar ook het wedstrijdreglement kan bekomen worden; tel. (02) 219 30 70.

Diksmuide: ‘'t Manneke uit de Mane’ krijgt een monument te Diksmuide. Beeldhouwers kunnen hun kandidatuur richten tot: A. Deweerdt, voor de Orde van 't Manneke uit de Mane, Gitsestraat 28, 8800 Roeselare.

I.C.C.-groep Antwerpen: Jaarlijkse prijs voor figuratieve kunst (200.000 en 50.000 fr.), met tentoonstelling der geselecteerde werken van 26-11 tot 16-12. Jury o.a. W. Juwet, P. Huys, R. de Cnodder, L. Raskin, H. Nagels, J. Berghmans. Maximum drie werken insturen: I.C.C.-groep, Fr. Rooseveltplein 12.

Verviers: Concours International de Musique, Sessie 1977: Compositie voor houtblazerstrio: hobo, klarinet, fagot. Duur minimum 10 minuten. Uiterste datum 15 okt. 1977. Inlichtingen: Concours Intern. de Composition, rue Chapuis 6, 4800 Verviers.

Genève: Prix de Composition Musicale Reine Marie-José. Uiterste datum: 31 mei 1978. Inlichtingen: Secrétariat du Concours, Merlinge, 1249 GY/Genève.

Woluwe: Verkoopstentoonstelling van kunstambachten in de hall van het Shopping Center van 15-11 tot 3-12. Inschrijvingsgeld: 1.000 fr.; 20% van de opbrengst als kostendeelname. Inschrijven: Dienst Kreatief Ambacht, Econ. en Soc. Instit. van de Middenstand, Congresstraat 33, Brussel.

Monte-Carlo: 6e Wereld-Festival voor Amateurtoneel met deelname van een twintigtal landen met o.m. het Prov. KNTV (Antwerpen-Mechelen) dat ‘De Bokken’ opvoert van Johan Boonen eind augustus. Productieleider Clem du Four biedt er de Rubenspenning aan Prinses Grace aan.

Dichter René Declercq: een gedenkboek wordt uitgegeven door DF-Deerlijk, n.a.v. de honderdste verjaring van zijn geboortedag. Auteur is G. Depamelaere (170 blz. geïll., 240 fr. bij voorintekening tot 15 oktober. Bankrekening: 463-5130821-80 DF-Deerlijk; luxe-exemplaar 450 fr.).

Binnenlands actueel

Anz met veertig nationale zangfeesten:

Stuwkracht én barometer van Vlaamse geest en weerbaarheid.

'Grossartig, einmalig in der Welt!'... Zo drukte een Duitse kollegajournalist enkele jaren geleden zijn entoesiasme uit over het Vlaams-nationaal zangfeest dat juist voorbij was. Meteen vertolkte hij de mening van tientallen journalisten die het Vlaamse zangfestijn ooit moesten 'verslaan' en van tienduizenden zanglustige Vlamingen die elk jaar opnieuw in het Antwerpse Sportpaleis samenstromen. Wie op zondag, 15 mei jl., het veertigste jubileumzangfeest meebeleefde, zal met ons akkoord gaan dat de geest van weerbaarheid, het spontane entoesiasme én een stijlvolle uitvoering - drie onmisbare, traditionele faktoren voor elk zangfeest - in ruime mate aanwezig waren. Als wij dit laatste echter vergelijken met zangfeesten van tien, vijftien en twintig jaar geleden, stellen we toch vast dat dit niveau niet steeds het zelfde was, maar dat er veeleer zwakkere en sterkere momenten waren in de geschiedenis van de Vlaams-nationale zangbeweging. Stijl, uitvoering, geestdrift en strijdbaarheid kenden inderdaad hoogtepunten en zwakke jaren, maar de nationale zangfeesten zijn dan toch de uitdrukking gebleven van Vlaamse volksverbondenheid en strijdbaarheid en behielden, ondanks bepaalde slordigheden, toch altijd een verantwoord kultureel peil.

Zo beantwoordden ze over het algemeen aan de doelstellingen van het Algemeen Nederlands Zangverbond: door het bewust zingen van de eigen waardevolle volksliederen het besef van ons Vlaamse, Nederlandse volkskarakter versterken, d.w.z. onze eigenheid belijden, door de massale samenzang de gemeenschapsgeest en de volksverbondenheid verstevigen en door het in massa gezongen strijdlied de telkens weer in loomheid verzinkende Vlaamsgezinden tot hernieuwde weerbaarheid opwekken. Door het verwezenlijken van zulke, moeilijke doelstellingen heeft het ANZ naar mijn mening het schoonste werk van volksopvoeding en volksverheffing verricht van àlle Vlaamse kultuurverenigingen. De kultuurbewuste én radikale Vlaamsgezinden hebben daarvoor hun dankbaarheid getoond door jaar op jaar - met twintig- tot vijfentwintigduizend - terug te keren naar het Antwerpse Sportpaleis, maar evenzeer door massale deelname aan de jongere zang- en muziekmanifestaties van het Zangverbond, zoals de provinciale en gewestelijke zangfeesten, de Zeezangfeesten, kinderzangfeesten, aktieve medewerking met de koren van de ANZ-koorfederatie enz.

Omwille van de vooraanstaande rol die het ANZ, sinds zijn oprichting in 1948, speelde in het Vlaams en Nederlands kultureel leven én in de Vlaamse bewustwording en ontvoogding, vinden wij het noodzakelijk in dit tijdschrift wat dieper in te gaan op de zin van dit nationaal opvoedingswerk (in de juiste betekenis dan) en meteen ook de bewogen geschiedenis én voorgeschiedenis te schetsen van de nationale zangbeweging in Vlaanderen.

Terug naar het wezen!

Het is voor een groot deel te danken aan de volkse zangbeweging in Vlaanderen en in het bijzonder aan de Vlaams-nationale zangfeesten dat het nationaal bewustzijn, het besef van onze onaantastbare eigenheid als Vlaams, Nederlands volk, langzaam maar zeker, vanaf de dertiger jaren - over de rampzalige repressietijd heen - en met hernieuwde kracht van de vijftiger jaren tot nu, is doorgedrongen in bredere kringen van de Vlamingen en niet in het minst bij de jeugd, die wij elk jaar in groten getale op het Zangfeest mogen begroeten.

Door het zingen van onze oude Nederlandse volksliederen, vanaf de ontroerend-eenvoudige middeleeuwse balladen, minne-, kermis- en reisliederen over de spitse opstandigheid der Geuzenliederen tot onze hedendaagse Vlaamse strijdliederen - die ook alweer een volkse traditie geworden zijn - hebben wij, in die vijftig jaar dat er een nationale zangbeweging in Vlaanderen bestaat, ons wezen teruggevonden, bewaard én verstevigd. Wellicht méér dan alle politieke manifesten, betogingen en redevoeringen, heeft onze ongemeen rijke liederenschat ons weer bewust gemaakt van onze volksziel, omdat liederen het diepste in de mens beroeren en tot uitdrukking brengen: zijn hart, gemoed en dadendrang, de stuwkracht van zijn bloed, waardoor hij behoort tot de volksgemeenschap! Vanaf de middeleeuwen tot nu hebben de volkse liederen ook onze ontvoogdingsstrijd begeleid, onze zelfstandigheidsdrang gestuwd. Ze hebben die strijd en die eeuwenlange tragiek ook bewaard voor het nageslacht. Ze hebben de rijke schakering van gevoelens, van uitbundige feestvreugde tot bitter leed en Godsverlangen in woorden en melodieën vastgelegd. Ze zijn daardoor ook een onsterfelijk, zuiver bestanddeel geworden van onze letterkunde in volkse zin.

Ik noem enkele voorbeelden van de waardevolste en mooiste traditionele volksliederen, vanaf de middeleeuwen tot nu, evenals enkele ‘recentere’ volkse strijdliederen, waarvan gevoelskracht, betekenis en bewustmakende kracht zonder meer duidelijk zijn: ‘Het waren twee Coninckskinderen’, ‘Naer Oostland willen wij rijden’, ‘Ik zag Cecilia komen’, zeemansliederen als ‘Alle die willen naer Island gaen’, een meilied als ‘Schoon lieveken’; de onvergelijkelijke Geuzenliederen als ‘Slaet op den trommele’, ‘Wilt heden nu treden’, het Wilhelmus, ‘Merck toch hoe sterck’, innig-religieuze volksliederen als ‘Ick wil mij gaan vertroosten’, ‘Heer Jezus heeft een hofken’, kermis -vastenavondliederen als ‘Wij zijn al bijeen’, het Frans-Vlaamse ‘Reuzenlied’, het ‘Lied van Pierlala’, waarin wij echt erfgenamen van Brueghel zijn.

De Vlaamse strijd en de herontdekking van onze grootheid en volkskracht in het verleden, door de romantiek van de negentiende eeuw, lagen aan de oorsprong van zovele nationale strijdliederen en gezangen, die weliswaar scheppingen waren van bekende toonkunstenaars maar toch een stuk volks erfgoed werden en van generatie op generatie als echte volksliederen - zonder middeleeuwse anonimiteit - werden overgeleverd. Ze zijn een onvervangbaar én onmisbaar bestanddeel geworden van alle nationale zangfeesten. Telkenjare wekken ze hernieuwde nationale geestdrift, zijn ze de desem van het zangfeest. Steeds hebben ze ook kracht en schoonheid gegeven aan betogingen en manifestaties. Ik noem slechts de voornaamste. Ze zijn genoegzaam bekend, maar hun waarde, als blijvend en inherent bestanddeel van onze kultuur en onze strijd, noopt mij ze hier nog eens te vermelden: ‘De Blauwvoet’, ‘Groeninghe’, ‘Waarom ik voor geen vreemden buig...’, ‘Voor Outer en Heerd’, ‘Kempenland’, ‘Het lied van Koppelstock’, ‘Van Rijswijckmars’, ‘Wij zijn bereid’ ‘Vlaanderen’, en ‘Het Lied der Vlamingen’, ons innig religieuze, Dietse ‘Gebed voor het Vaderland’ en - niet te vergeten, ondanks alle hetze uit een bepaalde hoek: ‘Die

Stem van Suid-Afrika', noodzakelijke nationale hymne, die beantwoordt aan de Heelnederlandse, Dietse gerichtheid van het ANZ!

Door bovengenoemde liederen telkens opnieuw in zijn programma op te nemen en ze steeds weer aan te leren aan de jeugd en aan te bevelen, zal het ANZ blijven beantwoorden aan wat Valeer Portier - dit jaar vijfentwintig jaar voorzitter - enkele jaren geleden als eerste eis vooropstelde voor de zangfeesten: 'Aldus blijven de zangfeesten in de eerste plaats een hefboom voor onszelf, om weer sterker, dieper en oprechter te leren geloven in het eigen lied. Een volk dat zijn liederen vergeet, verliest het besef van zijn eigenheid. Een volk dat vooral de oude gevestigde volksliederen gaat beschouwen als verouderde, historische waarden, verraadt zijn eigen geest en wezen. De volkskunst immers is de voornaamste uiting van de eigen aard van een volksgemeenschap.'

Barometer

In het begin van deze beschouwing heb ik erop gewezen dat de nationale zangbeweging in Vlaanderen sterkere en zwakkere momenten heeft gekend maar dat de zangfeesten toch de zo noodzakelijke strijdbaarheid en geestdrift hebben kunnen bewaren. Niettemin is het boeiend en leerrijk even, in grote trekken, de geschiedenis van de zangbeweging, de zangfeesten en het ANZ te belichten.

De nationale zangbeweging - en vooral de zangfeesten - is altijd eng verbonden geweest met de politieke Vlaamse beweging, in het bijzonder met het Vlaams- en Nederlands nationalisme. Groeiende weerbaarheid, geestdrift, de aktualiteit van het steeds weer eisende en steeds weer toegevende Vlaanderen - hoe aktueel dit jaar! - spontane verontwaardiging om steeds opnieuw prijsgeven van eigen, Nederlands gebied, om

de laksheid der Vlaamse politici... maar ook een zekere moeheid in de strijd, verzwakking van het radikalisme, een afglijden naar een voorbarige sfeer van triomf... dat alles werd weerspiegeld in de zangfeesten, het leefde bij de inrichters en bij de zingende massa, het stimuleerde of werkte remmend. Ook de eeuwige, ongeneeslijke ziekte van onze beweging, de onenigheid, de verdeeldheid om ideologische, taktische of artistieke redenen, besmette bijwijlen de zangbeweging... Zo werd ze de barometer van de Vlaamse en Heelnederlandse beweging sinds de jaren twintig en ging ze ook deel uitmaken van onze kultuurgeschiedenis.

Zoals in de politieke Vlaamse beweging en in de studentenbeweging, waren het ook hier enkele pioniers die, met veel volharding, werkkracht en geestdrift, de zangbeweging op gang brachten. Uit de hardnekkige inzet van die enkele, nationaalbewuste en begaafde idealisten, die in het begin van deze eeuw beseften welk een krachtig middel het lied wel kon worden voor de bewustmaking van de massa, groeide de sterke en veelomvattende organizatie van het Algemeen Nederlands Zangverbond, opgericht in 1948.

Voor een eigen Vlaamse, Nederlandse, nationale muziek, een eigen lied, naast de oude volksliederen, had reeds Peter Benoit gezorgd in de tweede helft der negentiende eeuw. Van hem bleven vooral 'Het Lied der Vlamingen' en de grootse 'Van Rijswijckmars' onze beweging in de twintigste eeuw begeleiden. Het duurde echter tot kort voor de Eerste Wereldoorlog eer komponisten, dirigenten en zangleiders met nationale liederen naar het volk gingen. Eén der eerste baanbrekers van het volkse lied was Emiel Hullebroeck die reeds voor 1914 overal in het Vlaamse land zijn 'Liederavonden voor het volk' inrichtte. Omstreeks 1925 werd hij gevolgd door een andere, jonge en dynamische komponist en dirigent. Jef van Hoof, de legendarische, energieke schepper van het jaarlijks gezongen 'Groeninghe'. Hij nam de leiding op zich van het koor 'Kunst en Vermaak' in Borgerhout. In dit en in verscheidene andere koren kwam de eerste heropleving van een brede belangstelling voor onze rijke Nederlandse liederenschat tot uiting.

Met koncerten en zangavonden brachten die koren een vruchtbare voedingsbodem tot stand voor de latere zangfeesten. Een andere pionier en bezieler, die in feite het meest van allen zijn leven heeft gewijd aan de doorbraak van het goede Vlaamse lied - van het einde der twintiger jaren tot nu! - was Willem de Meyer, de Vlaamse bard van de twintigste eeuw. Nog voor 1930 begon hij met zijn Vlaamse volkszangavonden. Over die pionierstijd der Vlaams-nationale zangbeweging (ong. 1910 tot 1933) is ontzaglijk veel te schrijven; ik schets hier enkel summier de geschiedenis der nationale zangfeesten. Er zijn er juist veertig geweest, tussen 1933 en 1977.

Het waren de koorzangers, grotendeels eenvoudige volksmensen, die, onder leiding van mannen als Van Hoof en De Meyer, de basis legden van het eerste Vlaams-Nationaal Zangfeest. Zij trokken, gedreven door een onwrikbaar nationale overtuiging en een onvermoeibare liefde voor het lied, naar alle dorpen van het Zuidelijke Nederland tussen Noordzee en Maas. Ze zongen op kerkpleinen en markten, op de trappen van stads- en gemeentehuizen of in de schaduw van de statige herenhuizen der franskiljonse bourgeoisie. Zo groeide stilaan de behoefte aan een jaarlijkse apoteose, waarop allen gezamenlijk hun geestdrift en Vlaamse overtuiging zouden kunnen uitzingen. Het idee van één jaarlijks Vlaams, nationaal zangfeest kreeg vorm in 1933, vooral dank zij een 'Aktiekomitee', onder leiding van Karel

Peeters, gesteund door een erekomitee, waarvan Dr. Borms de bezieler was. Hij slaagde erin verscheidene vooraanstaanden uit diverse politieke en kulturele kringen samen te brengen. - Toen op zondag, 9 juli 1933, alles klaar was voor een eerste hoogdag van het volkse lied, werd de 'Belgische' weermaker de enige spelbreker. In hun entoesiasme hadden de inrichters het zangfeest gepland op 'de Helder' (waar nu het Berchemstadium ligt) te Berchem. Een hardnekkige regenbui dreef de honderden zangers naar de Antwerpse Handelsbeurs. Daar kende de geestdrift geen grenzen. Jef van Hoof was de enige dirigent maar hij maakte er een zinderend, onvergetelijk zangfestijn van.

Na het tweede zangfeest - op 1 juli 1934, de honderdste verjaardag van Benoits geboorte -, dat weer geleid werd door Jef van Hoof, in het Antwerpse Sportpaleis, werd een overkoepelende organizatie opgericht in 1935: de vzw 'De Vlaams-Nationale Zangfeesten', in 1938 opgevolgd door het 'Vlaams-Nationaal Zangverbond'. Een meningsverschil rond het programma van het vijfde zangfeest, in 1937, leidde tot de breuk met Jef van Hoof. Tot kort voor zijn dood, in 1959, bleef hij weigeren nog mee te werken. Toen hij weer bereid was als dirigent op te treden op het 22ste zangfeest, verraste de dood hem.

De Tweede Wereldoorlog en de Duitse bezetting maakten het voor het VNZ moeilijk de zuivere, Vlaams-nationalistische en Grootnederlandse lijn door te trekken. De inrichters slaagden erin onafhankelijk te blijven tot in 1943. Van dan af werden de zangfeesten stopgezet omdat de Duitse inmenging te sterk zou geworden zijn. De ongenadige repressie, die erop gericht was de ganse Vlaamse beweging, in al haar uitgingen, de kop in te drukken, remde uiteraard ook de nationale zangbeweging af. De hetze beroofde ook het Zangverbond van veel toonaangevende figuren. Ondanks het pessimisme en de schrik, herrezen de zangfeesten langzaam maar zeker. Weer was het Willem de Meyer die vooropging en in 1947 - een moedige daad in die zwarte jaren! - opnieuw op weg trok om vooral de Vlaamse jongeren te werven voor het nationale lied. Een onschatbare verdienste want door zijn inzet kon men er weer aan denken, in 1948, een zangfeest in te richten. De traditie was gered en de zangfeesten groeiden in jaren vijftig en vooral zestig uit tot de grootse, volkse kultuurmanifestaties én belijdenis van Vlaamse, Nederlandse eigenheid en weerbaarheid, die ze tot nu toe gebleven zijn. Vanaf 1952 is het Antwerpse Sportpaleis steeds het ontmoetingscentrum gebleven. Het Vlaams Nationaal Zangverbond werd in 1948 omgedoopt tot Algemeen Nederlands Zangverbond. Na de eerste voorzitters van de 'kwade jaren', Herman Wagemans en Albert Pelckmans, nam Valeer Portier in 1953, definitief het roer in handen. Onder zijn bezielende leiding begon de zangbeweging een nieuwe periode van opbouw, die steeds in stijgende lijn bleef gaan.

Eerst het lied

Bleef de samenzang van de traditionele volks- en strijdliederen, als belijdenis van onze kulturele en nationale eigenheid, het hoofddoel, de kern van de zangfeesten, dan werd, vooral in de zestigerjaren, de behoefte aan een vernieuwing van de vorm, een meer plastische omlijsting, voelbaar. Sinds 1953 nam Remy van Duyn de taak van regisseur op zich om de liederen, in samen- en koorzang, tot één geheel te verbinden. Sinds 1959 deed hij een beroep op choreografische groepen, die, voor het eerst, teatrale elementen als ballet en ritmische dans, ter begeleiding van de liederen, in het zangfeest brachten. Er werden ook bindteksten ingeschakeld, waarvan

Anton Van Wilderode de eerste schrijver was. Daarnaast traden volksdansgroepen en vendelzwaaiers aan die de volks-Vlaamse toon levend hielden evenals de muziekkorpsen der jeugdbewegingen, die telkens entoesiast verwelkomd worden door de massa. Toen het 'show-element', dans en choreografische uitbeelding, in de jaren zestig wat té sterk werd uitgebreid en zelfs enigszins los van de liederen ging staan, zagen de organizatoren van het zangfeest op tijd in dat elke beeldende, muzikale of gesproken omlijsting in funktie moest staan van het lied en gedragen moest worden door een geest van strijdbaarheid.

De troebadoers ten slotte, die vanaf het einde der jaren zestig regelmatig optraden, brachten een welgekomen verfrissing, die gunstig werd onthaald, vooral omwille van de scherpe spot, de luim en de bitse afwijzing van de anti-Vlaamse machthebbers van de unitaire staat. Naast het poëtisch-zangerige van Miel Cools, oogstten vooral Jef Elbers, met scherp-spottende liedjes en Jef Burm met luimige én felle uitvallen tegen de Belgische politieke winkel, een reusachtig sukses.

Naast alle vernieuwing is het ANZ trouw gebleven aan zijn eerste opdracht: bewustmaking van het volk in Vlaamse en Heelnederlandse zin door het gezamenlijk zingen van het goede, krachtige en artistiek verantwoorde lied. Mede door de aparte, volkse en nationale geestdrift, de ontroering die telkenjare door die zingende massa trilt, is het Vlaams-Nationaal Zangfeest uitgegroeid tot een unieke kulturele volksmanifestatie in de wereld, die zijn weerga niet vindt.

Erik Verstraete, Journalist Gazet van Antwerpen.

Zoekertjes

- Te koop: Alle jaargangen Vlaanderen, mooi ingebonden. Wie doet een aanbod?

  Vincent Jef, Egemsestraat 25, Pittem.

- Wenst te kopen jg. 1952 (2 tot 6), 1953 (1 tot 3 en 6), 1954 (2 tot 6)
  West-Vlaanderen. Adres: René Duyck: Pastorieweg 3, 8310 Brugge.

Poëtisch bericht

Samensteller: Albert de Longie

over plateau en laagvlakte

het plateau afgedwaald
in een winterlijke vlaag
tot laagvlakte vertaald
staan wij twee heel laag

onder paars gebogen licht
benauwend zwaar gewicht
waar slechts nog schraal
jij spreekt - ik ademhaal

Hervé J. Casier

jaarwisseling

De nacht is een banvloek
boven het niemandsland.
Ik draag mijn overjaarse
broer ten grave.

Mijn erfschuld laat ik achter,
ik sta herboren op
uit schaduwbeelden van herinnering.

Beelden van Herkenning:
IJskristallen, tovertekens
en geheimtaal,
glashelder op het vensterglas.

- er gloort een nieuwe morgen
op het gestolde puin van gisteren.

De groene twijgen
van een stille hoop
ontspruiten in mijn wintertuin.

In mijn zilte kamer
brandt de vlam van het vergeten.

F. Deschoemaeker

aan nele

Wij zoeken vaak als koning Midas
naar goud
maar jij plant enkele kleine witte bloemen
van innigheid
in allen
die jou kennen,
jouw handen zijn onuitsprekelijk zachtzinnig,
jouw verlangens zijn onuitsprekelijk blond
zoals je ragfijne haren,
zelfs de bomen slaan beschroomd hun ogen neer
als jij etherisch naar hen glimlacht,
jij bent onuitsprekelijk lief.

Hilde Van Den Kieboom

veurne-ambacht in december

De bloemen zijn teruggekeerd
naar hun wortels
niet ver van de kraaienschemering,

de vergrijsde geluiden van het licht
vallen in de voor van de stilte.

Het jaar nog een tulpebol groot
is ingekeerd en ondergronds,

ergens in 't Blote
moet Kristus geboren zijn.
Het pad van de herders
loopt over een bladzijde sneeuw.

Fernand Florizoone

maartse liefde

Onstuitbaar
het land
dat naar het licht toeloopt.

De zon
rijst
in de harp van de lijster.

Vijf zinnen slaan bruggen
van applaus.

Liefde heeft mij ontwapend,
ik draag een landschap van vrijheid
naar de einder.

Fernand Florizoone

luisterend naar het licht

Luisterend naar het licht,
groeit de lente, het embryo van de zomer,
met rustige hartslag in een cocon van stilte.

De zon, kunstenares der jaargetijden,
kleurt de bomen met waterige warmte,
terwijl de wind de hemel in vreugdes verkavelt.

De vogels, gevangen in hun veren,
improviseren het ritme met hun vleugels.

De landwegen dragen een hemd van kruiden
en proeven de nasmaak van aprilse regen.

De middag kruipt ongehinderd in mijn kleren;
als een ekster klopt de honger.

Christiaan Germonpré

zie de meeuwen des velds

(over de uitgetredenen, de vrienden)

Zeg niet: de vermiste vissers
Zeg niet: de hanen der verloochening
De speekselverspilling is groot in het Westen
Er gaan eraan dood.
Met hun ogen kijkend in
De ogen van mijn tijd, er waren:
Twee eendere blikken, één wederzijds verwijt
Om leugen en om onvermogen.
En hulpeloosheid ook. En vage vragen. - Liefde
Het lastig (eerste, laatste) uit te leggen woord:
De tijd was het vergeten, zij hebben het verbeten.
Elk trok voort.

Sindsdien

Zoals wie bij het water werk
Van vangst van vissen maakt, wel staat
Voor zee, en huivert hedendaags - soms sta
Ik (meer dan levend) leeg binnen een kerk.
En, buiten komend, zie
Achter het scherp der ploegschaar aan
- Te wit nog voor dit binnenland -
Bevriend, bevreemd, een ongeteld getal
Gevleugelden: mijn meeuwen van het veld.
Noteer hierna, op alle kaden, dat
Er vissers (slinkend) zwijgen - zij
herstellen de netten van averij

En hopen, hopen. Nog
Ben ik erbij

Roger Verkarre

op de keukentafel

op de keukentafel
valt als bladerdeeg het daglicht.

ik schud verkreukte dromen
uit de lakens,
jij bent vluchtig, vederlicht
als de morgenvlucht van meeuwen
over waterwegen.

denken: hoe jij als koren
in mijn dromen rijpt, jij wortelt
in mijn zonbeschenen bedding.
ben ik blindelings jouw zaaier, ik oogst
en proef jouw vruchten duizendvoud

en nestel mij voorgoed
in jouw vermiljoenen dageraad.

als de koude nijpt, de hitte
mij naar buiten drijft,
blijf ik lenig en lijfeigen
jouw zoete zanger, wispelturige snelzeiler
op de golfstroom
van ongekende dagen en seizoenen.

F. Deschoemaeker

man

Beroerd
bedauwd
bewasemd door uw lusten
mijn parelmoeren huid
aan uwe lenden
rusten
de schelpen van mijn handen
de adem van mijn hart
het laaiend fel verbranden
wacht

Jeanne Verdonckt

het landhuis

Ik heb steeds
een oud landhuis
willen bewonen
met een grote gazon voor
en een wit-hekkenpoort,
erachter een bos
van diep-groene bomen
en een zanderig pad
dat er zich in verloor.

En binnenhuis ruimte
voor 't spel van mijn dromen
met licht en met schaduw
rond een bed en een tafel
een bank en een kast.
Een paard in de stal,
een gevlekte setter naast
de poes op het vloerkleed
voor het open vuur;
eenden in 't ven
en gouden patrijzen
achter de hagen,
koerende duiven
op de nok van het dak.

En een vrouw aan het raam
met vragende ogen,
grijs-blauw,
uit de verte,
bloesemtak in de hand,
mij wuivende toe.

Spelende kinderen
wou ik er horen,
helmende stemmen,

joelende vreugd.
En 's avonds de écho
van kopere hoornen,
donkere tonen:
weemoedig geluid.

De deur van dit landhuis
zie ik steeds open
en vrouwen en mannen
gaan vrij in en uit.

Rik Jacobs

dichterlijk beleven

De mooiste poëzie
is bijna zonder woorden.
Zij is het die ons raakt
tot in de verste oorden
waarnaar de liefde haakt.
Als wij ons daar ontmoeten
in tederheid, ontdaan
van alle dwingend moeten,
dan is het
dat wij voor elkander opengaan,
de één in d'ander zoeken
en helder ook verstaan,
't zij zonder zich
op 't kleinste ook maar
te beroepen.
Het klaarste zeggen
is een lied,
een luister
of een fluisterlied
dat ons zeer diep ontroert
en als wij plots zouden gaan spreken
ons innig-zacht de lippen snoert.
Als dan een wonder woord
toch door een aarzlend
spreken breekt,
dan is dit poëzie
zoals nog nooit gehoord.
Is niet het dichterlijk beleven,
doordrongen en ontheven,
met of zonder woorden spreken
wat ons mateloos bekoort!

Rik Jacobs

odyssee

Hoelang was jij mijn trillend richtsnoer?
Opschietende ster,

je oog, je blauwe nijlzomernacht,
versluierde het puin
van mijn versplinterd koninkrijk.

Geen pad te grillig,
geen hondslag te heet,
je zilte branding
deed me het blanke strand van Ithaka vergeten,

kwispelstaartende sfinks,
wolfsmelkvlinder.

Tot ik een bocht miste,
uitgleed,
en afdreef naar azuren kusten,
en op de klippen van mijn heimwee sloeg.

Tussen krekelgracht en wilgehouten waterkant
stond goudgeel
de herfst in het land gebrand,

en rond het vaderhuis
vond ik de late roos, een ruiker
najaarskleur,
de vuurvlinder van eertijds,
en distelpluisjes op mijn dagboek,

het stilleven
van een wolkeloze jeugd.

F. Deschoemaeker

de forsythia

Ik verdor
mijn arm, mijn vingers drogen uit
en worden broos als sprokkelhout.

Alleen jouw sap
kan weer gele bloemen doen ontluiken
op 't dode hout -
en dan vlecht ik kransen
die jouw naaktheid bekoorlijker nog maken
wanneer je uit de nacht
naar me toe komt
fluorescerend van verlangen.

Dan zal ik akkoorden aanslaan
op de toetsen van ons samenzijn
en bij ied're noot
zullen witte vogels
oostwaarts vliegen.

Guido Wulms

een stille namiddag moeder

Een stille namiddag moeder,
een namiddag zonder mist,
geen hoorn hoef ik te blazen,
geen handschoenen te dragen.

Mijn dorp: een drasland
van groen, een zachte klank
uit een blaasharmonica
van wind.

Geen ijzeren nawinter meer,
de kleine welpen van onze
buur worden een volle
zon in mijn handen.

Een grote mooie vrouw
streelt met diepe stem
de lippen van mijn gevoelens,
die dag vergeet ik nooit.

Rik Schrauwen

boven de dagen...

Boven de dagen houdt hij mij, niettegenstaande.
Langzaam in verhalen, kwetsbaar in het praten
en kwetsend ook als een kleine messteek
het houden van, het weghouden in de tijden;
liefde, een open land, wintert en zomert in één jaargetij.

Geen vraag, Geen namen meer als teken.
Tot bewijs de redenen ongeldig verklaard.
Zodat. Dit spreeuwenland spreekt, nadrukkelijk en slepend
de sleutelbloemen uit de grond.

Geef me geen uur, de tijd werd omgekeerd verricht.
Woord is telex; stilte, ontstellend bericht!

Bea de Longie

Kunstecho's

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende

Prijskampen en onderscheidingen

Aalst

Op 21 mei werd in het Museum Oud-Hospitaal hulde gebracht aan Luc Robijns, laureaat *Prov. Prijs voor Kunstgeschiedenis 1976* met een studie over de St.-Martinuskerk, waarover hij een doctoraat voorbereidt.

De eerste *Priester-Daensprijs* werd gewonnen door de historicus Dirk Luyckx uit Broechem, met 'Adolf Pauwels (1864-1902) en de Christene Volkspartij'. De onderscheiding werd overhandigd tijdens een akademische zitting n.a.v. de 70e verjaardag van het overlijden van priester Daens (14 juni 1907). Een eervolle vermelding ging naar Reinhoud D'haese (Hekelgem) voor 'De overgang van Daensisme naar Vlaamsnationalisme in het arrondissement Aalst 1914-1925'. Jury: Lode Wils, Theo Luyckx en André Demedts (voorzitter).

Antwerpen

De *Prijs voor letterkunde van de Vlaamse Provincies 1976* gaat in de afdeling 'monografie' naar prof. Dr. Edward Schillebeeckx voor zijn werk 'Jezus, het verhaal van een levende', en in de sektor 'essay' naar Hubert Lampo voor 'De Zwanen van Stonehenge'. Beiden ontvangen een bedrag van 75.000 fr. Het betreft de publicaties van de periode 1972-1975. De jury was voorgezeten door best. afgev. V. van Eetvelt.

De *Provinciale Laureaten* 1977 werden te Mechelen gehuldigd. Het waren: Dominique Stroobant (beeldhouwkunst, Eugène Baieprijs), Marcel van der Plancke, Jan de Winter, Frank Maieu en Narcisse Tordoir (schilderkunst), Suzanne Olieux, Georges Cuyvers, Walter Jouret (toegepaste kunst), Christoffel Van Assche, Herman de Meyer, Walter Cabus, Myriam van Camp, Liliane Lacasse (fotografie), Lieve van Damme, Godelieve Spiessens (geschiedenis en volkskunde), Liva Willems, Christiane Luyten, Leonard Nolens, Albert van Hoeck, N.M. Wildiers, Fernand Auwera (Letterkunde), Eugenie Boeye (gezamenlijk oeuvre). De geselecteerde werken voor de plastische kunsten werden vanaf 11 juni in het Stedelijk Cultureel Centrum geexposeerd (55 exposanten). De provincie bestemt jaarlijks een krediet van 1,6 millioen voor aankoop van werken, zo deelde bestendig afgevaardigde voor cultuur V. van Eetveldt mede.

De *Prijzen van de Club der XII, en de Prijzen Laurent Meeus, Piet van Engelen, Doutrelon de Try, Lucie Loots, Verrept en De Keyzer* (totaal 229.750 fr.) werden voor 76-77 in het Nationaal Hoger Instituut en de Kon. Academie voor Schone

Kunsten toegekend. Jury: M. Macken, J. Minne, F. v.d. Brande, J. van Vlasselaer, J. Vinck, A. van Meirvenne en W. Claessens. Werden bekroond: Joris Ghekiere die voor zijn vijf panelen de prijs van de prins ontving (Mon. Kunst), Hans Segers (Schild. en Beeldh.), Bruno van Dyck (Beeldh.), André Saelemakers (Mon. K.), Wilfried Geerts (Grafiek), Fr. Steyaert Keramiek), Liliane Dictus (Graf. Vormgeving), Clara Cornelis (Schild.), Luc D'Hanis (Schild.), Guido van Causbroeck (Schild.), Roland Rens Beeldh.), Lieve Baeten (Graf. Vormgev.), Wilfrieda de Witte (Keramiek), Paul Dierckx (Schild.), Carlo Verbist (Beeldh.), Maria Hooghe (Beeldh.), Christel Bachot (Mon. K.), Jan Vercauteren (Schild.), Leo Mouws (Beeldh.), Johan Ostyn (Graf. Vormg.), Luc Cappaert (Schild.), Marie-Louise van Lierop (Schild.), Emanuel Poelmans (Tekenen).

De *VTB-prijs 'Hendrik Caspeele*' (50.000 fr.) werd toegekend aan contratenor René Jacobs vanwege de grote uitstraling die hij gaf aan Vlaanderens faam in het buitenland. De jury bestond uit muziekrecensenten van de Vlaamse dagbladpers. René Jacobs (31 jaar) is klassiek filoloog en als koncertzanger autodidakt. Hij werkte mee o.a. aan 'Orfeo' (KVO).

Een jury van Vlaamse toneelrecensenten advizeerde de VTB voor de *Oskar De Gruyterprijs*, die werd toegekend aan de actrice Julienne De Bruyn voor haar rol in 'Kleine Man, wat nu?' van Tankred Dorst in KNS. Voor de eerste maal werd een De Gruyterprijs toegekend aan een regisseur: Jean-Pierre De Decker die in NTG-Gent de regie voerde van 'De Nachten der Tribaden' van Per Olov Enquist.

Lieve Baeten, student aan de Koninklijke Academie won de affichewedstrijd die door *Amnesty International Belgium* in het kader van het 'Internationaal Jaar van de Gewetensgevangenen' werd uitgeschreven. Liliane Van Loock en Anne Stubbe, kregen een eervolle vermelding.

De *Jules Persijnprijs voor het essay* (10.000 fr.) van de Kat. Vlaamse Hogeschool Uitbreiding werd op 15 juni uitgereikt aan de Antwerpse historicus Herman Schrooten voor een studie over juffr. Belpaire, die zal verschijnen in de Campus-reeks.

De *driejaarlijkse prijs Jef Van Hoof* (25.000 fr), gesticht door 'De Crans' om Vlaamse toondichters aan te moedigen, is dit jaar niet toegekend. (Jury Ernest Van der Eycken, Willem Kersters en Wilfried Westerlinck). Er was voor deze prijs gevraagd een concertino voor piano en kamerorkest. Drie werken werden ingezonden. Vorige winnaars waren Jef Maes en Roland Corijn.

'Urbanisme en kapitalisme te Antwerpen in de 16de eeuw. De stedebouwkundige en industriële ondernemingen van Gilbert van Schoonbeke', geschreven door dr. Hugo Soly, eerstaanwezend assistent aan de Rijksuniversiteit Gent, ontving de *Prijs geschiedenis van het Gemeentekrediet 1974*. Een tweede werk is van de hand van dr. Roland Baetens, geassocieerd docent Sint-Ignatius-Antwerpen: De nazomer van Antwerpens welvaart: de diaspora en het handelshuis De Groote tijdens de eerste helft der 17de eeuw. De auteur verwierf er de *Prijs geschiedenis van het Gemeentekrediet 1972* mee. (nummers 45 en 47 van de Historische Uitgaven Pro Civitate).

Baardegem

Jet Jorssen heeft de *Tweejaarlijkse romanprijs van de Snellaert-kring,* vereniging van Vlaamsnationale auteurs gewonnen voor haar trilogie over enkele Antwerpse families inzonderheid het derde deel 'En toch, Brabo'. Jury: Lambert Swerts (voorzitter), Willy Cobbaut, Ivo Peeters, Vik van Brantegem, Oscar Van der Hallen, Frans-Jos Verdoodt, Erik Verstraete en Jos Vinks.

Bouwel

'Woordenboekje voor langslapers', van Gie Laenen uit Mechelen, werd bekroond met de *driejaarlijkse Blanka Gyselen-prijs*. Er waren 80 inzendingen. De jury bestond uit J.L. De Belder, Bert Decorte, Paul de Vree, An Martens, Ger Schmook, René Verbeeck en Emiel Willekens. Eervolle vermeldingen voor Wilfried Adams, Marleen De Cree, Marcel Obiak en Frank van der Auwera. Op de feestelijke prijsuitreiking in het landhuis te Bouwel, waar Blanka Gyselen heeft verbleven, werd medegedeeld, dat de prijs voortaan door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde zal worden toegekend.

Brugge

De *Provinciale Prijs Plastische kunsten afd. Fotografie* bekroonde voor 'vrij onderwerp': Armand Vandeghinste (Zwevegem), André Allein (Oostende), en Hilde Vandekerckhove (Kortrijk). Voor 'onderwerp het kind': Et. Vandenweghe (Zillebeke), Lionel Daels (Wevelgem), Lydia Danneels (Mechelen) en Armand Vandeghinste (Zwevegem). Jury: mevr. B. Platteau van Elslande, J. Nys, W. Riemens, P. van den Abeele, J.v.d. Velde, A. Volders, G. Gyselen (secr.). Tentoonstelling tot 17 juli Provinciaal Hof Brugge.

Voor de *5º Clavecimbelwedstrijd* werden slechts één derde (Françoise Lengellé, Fr.) en twee ex-aequo vierde prijzen (Michel Kiener, Zw. - Christopher Kite, Eng.) toegekend. Françoise Lengellé kreeg ook de prijs van de luisteraars. Voor de *basso-continuo* was er maar een eervolle vermelding met premie (Martin Deruncz, Zw.). De wedstrijd kende wel een grote toeloop van kandidaten (64) en van het publiek. Vlaamse juryleden waren Johan Huys en Jos van Immerseel.

Wie tussen 1 september 1976 en 31 augustus 1977 een reportage aan toeristisch West-Vlaanderen, in radio, televisie, krant of tijdschrift wijdde, mag zich kandidaat stellen voor een van de persprijzen *Westtoerisme 1977*. De kandidaturen moeten voor 15 september 1977 binnen zijn bij Westtoerisme, Vlamingenstraat 55, 8000 Brugge (tel. 050-33.73.44 en 33. 72. 43).

De animatiecineast Paul Demeyer, uit Brugge is in de Verenigde Staten bekroond geworden met een *'Academy Award'*, ook Ascar genoemd, voor zijn animatiefilm 'The Muse' in de reeks studentenfilms. De jonge cineast studeerde aan de Koninklijke Akademie voor Schone Kunsten te Gent in de afdeling animatiefilm o.l.v. Raoul Servais. Zopas behaalde Paul Demeyer een titel van 'Master in the Arts' bij het California Institute of the Arts te Los Angeles, waar hij sedert 1975 verblijft.

Brussel

De grote prijs *'Kunst voor allen'* (World Trade Center) werd voor 1976 toegekend aan kunstschilder Marieke Faignaert uit Schendelbeke.

Einde 1977 kent het Gemeentekrediet opnieuw een *Prijs voor geschiedenis* toe voor een onuitgegeven nog onbekroonde verhandeling over plaatselijke, gewestelijke of provinciale geschiedenis, steunend op oorspronkelijke bronnen (30.000 fr.). Opsturen: Gemeentekrediet, Cult. Centrum, Pachecolaan 44 te Brussel (tel. 02/219.32.00 - toestel 1.307).

Voor de *Prijs voor Architektuur Robert Maskens* van dit jaar komen in aanmerking (150.000 fr.) alle lokaal afgewerkte gebouwen of architecturale prestaties in België en het Groot-Hertogdom Luxemburg van een Belgisch of Luxemburgs architect. Jury: Jean Barthélemy (Bergen), Willy van der Meeren (Londerzeel), Bob van Reeth (Mechelen), Culot en Francis Strauven. Inlichtingen: R. Vandendriesschelaan 71, 1150 Brussel. Tel.: 02/771.20.40. Inschrijvingen afgesloten op 23 september.

De *Poëzieprijs 1977 van de Vl. Club-Brussel* werd gewonnen door Nic van Bruggen (cat. + 25 j.) en Fil Handtko (cat. - 25 j.). Premies gingen naar Dirk Desmadryl en Albert de Longie (cat. + 25) en naar Mark Bruynzeel en Geert Colpaert (- 25). De jury bestond uit P.G. Buckinx (voorz.), Julia Tulkens, J.L. de Belder, W.M. Roggeman en J. Vleugels. Meer dan 250 inzenders en 500 gedichten. Een selectie-dichtbundel is verkrijgbaar: Vl. Club, J. van Praetstraat 28, 1000 Brussel.

De Prijs Wandtapijten van de *Nationale Commissie voor Kunstambacht* kreeg Danielle Olemans (Brussel). Eervolle vermeldingen: Lieve Beute (Berchem), Christine de Mol (Antwerpen), Marleen Lippeveld (Zwijndrecht). De prijs voor glasraam werd verdeeld over Filip Moortgat uit Boezinge (20.000 fr.) en Marie-Rose Wijckmans uit Hasselt (10.000 fr.).

Het Comité Louis Schmidtprijs zal, in de loop van de maand september 1977, zijn wedstrijd in beeldhouwkunst *Louis Schmidt Prijs 1977* organiseren begiftigd met één enkele prijs van 100.000 fr. Bewuste prijskamp staat open voor ieder persoon: - wiens voornaamste bedrijvigheid bestaat in de uitoefening van een kunstberoep; - van Belgische nationaliteit; - en die op 15 september a.s. de ouderdom van 45 jaar niet overschreden heeft. De inschrijvingen worden ontvangen in de dienst van Animatie en Deelneming, 233, Oudergemlaan, 1040 Brussel, waar de

belanghebbenden een exemplaar van het reglement en een inschrijvingsbulletin kunnen bekomen.

Het reglement van de Internationale Muziekwedstrijd Koningin Elisabeth 1978 voor piano bepaalt dat de concurrenten tijdens de tweede schiftingsproef een *onuitgegeven Belgisch werk voor piano* alleen zullen moeten uitvoeren dat speciaal voor deze wedstrijd geschreven werd met een tijdsduur van 6 tot 8 minuten. Daarom wordt een speciale wedstrijd uitgegeven voor componisten - leeftijd onbeperkt - die de Belgische nationaliteit hebben. Manuscripten, naamloos met de hand geschreven werk, per aangetekend schrijven verzenden naar het Sekretariaat van de Internationale Muziekwedstrijd Koningin Elisabeth, 11, Baron Hortastraat 1000 Brussel, *ten laatste op 15 november 1977* met vermelding van een slagzin, voluit geschreven in de rechterbovenhoek van het manuscript en identificatieomslag als bijlage met 1) naam, voornaam en adres van de concurrent; - 2) nationaliteitsbewijs; - 3) een door de concurrent ondertekende verklaring ter bevestiging dat het werk speciaal voor deze wedstrijd geschreven werd.

Het kunstboek *Rubens en zijn tijd* werd bekroond door de Academie des Beaux Arts-Institut de France te Parijs. Het is een uitgave de Arcade (v. Volxemlaan 299, 1190 Brussel).

Meisjes en jongens van 18 tot 30 jaar, ‘die werkelijk bezield zijn met een artistieke, wetenschappelijke of sociale roeping en financiële moeilijkheden ondervinden om ze te verwezenlijken’, kunnen zich kandidaat stellen bij de *Stichting Roeping,* Kanselarijstraat 4, bus 3, 1000 Brussel, vóór 30 september.

De tweejaarlijkse prijs van de *Pierlot-stichting* wordt toegekend aan een studie over feiten of personen die een rol spelen of gespeeld hebben in de hedendaagse geschiedenis. Tot hiertoe bedroeg hij 75.000 fr.; nu werd hij tot 100.000 fr. verhoogd.

Een Neonconstructie, ontworpen door Donald Alliet (Neon Elite Pittem), kreeg het *Gouden eremetaal* van het 6de Europees Congres voor Lichtpubliciteit.

Deurle

Elke Vlaamse dichter mocht drie ongepubliceerde gedichten inzenden voor de *Basiel de Craeneprijs* (5.000 fr.), uitgeschreven door de Vlaamse Poëziedagen Deurle. Ook voor de *prijs van de Poëzie-dagen* (20.000 fr.) bestemd voor een onuitgegeven dichtbundel van een Vlaams auteur, kon men een bundel inzenden van ten minste 15 gedichten. De *prijs van Deurle,* tenslotte (7.000 fr.) gaat naar gedichten die in literaire tijdschriften zijn verschenen, tussen 1 juli '76 en 1 juli '77. Inzendadres (vóór 31 juli) was: W. Tiberghien, Nazarethstraat 41, 9720 De Pinte.

Faenza (It.)

De internationale jury van de jaarlijkse *Internationale wedstrijd voor keramiek* bekroonde Rik Vandewege met de prijs van het Ministerie van Nationale opvoeding, Marc Feulien (prijs provinciale kommissariaat generaal van toerisme), Denise Cromheecke en Antoine-Richard Crul (gouden medaille). De Belgische deelname wordt georganizeerd door Economische Zaken.

Gent

De *Fondsprijzen 1978 van de Kon. Academie voor Nederlandse Taal en Letterkunde* zijn:

1. *Karel Bouryprijs* (tijdvak 1974-1977): aan de beste onuitgegeven Vlaamse school- of volksliederen (ten minste twee), waarvan de toondichter zelf de tekst mag kiezen. Er kan een tegemoetkoming worden verstrekt voor de uitgave van de bekroonde liederen. (Inzending vóór 10 december 1977 - 3.000 fr.)
2. *Aug. Beernaertprijs* (tijdvak 1976-1977): aan de Belgische schrijver, die in die tijdruimte het beste werk, zonder onderscheid van genre, al dan niet uitgegeven en in het Nederlands gesteld, zal geschreven hebben. (Inzending van niet uitgegeven werk vóór 10 december 1977 - 25.000 fr.)
3. *Nestor de Tièreprijs* (tijdvak 1976-1977): aan het beste onder de Vlaamse toneelwerken die gedurende dit tijdvak geschreven werden, of althans vóór dit tijdvak niet openbaar werden gemaakt, noch door de druk, noch door een opvoering. (Inzending van niet uitgegeven werk vóór 10 december 1977 - 7.500 fr.)
4. *Joris Eeckhoutprijs* (tijdvak 1976-1977): aan het beste letterkundig essay, in handschrift of gedrukt (ten minste 100 blz.) door een Belgisch schrijver in het Nederlands geschreven, niet over een periode der literaire geschiedenis, maar over een auteur. Voorkeur aan een essay over een Nederlands schrijver. (Inzending van niet uitgegeven essay: vóór 1 februari 1978 - 15.000 fr.).
5. *Jozef Vercouillieprijs* (tijdvak 1 oktober 1970 - 30 september 1978): aan het beste academisch proefschrift, dat in die tijdruimte aan een Belgische universiteit werd verdedigd op het gebied van de taalkundige studiën (o.a. beschrijvende en historische grammatica, dialectologie, semantiek). Alleen proefschriften waarop de kandidaten ten minste ‘met onderscheiding’ tot doctor promoveerden en waarvoor door de Academie nog geen prijs werd toegekend, kunnen worden bekroond. (Inzending in dubbel vóór 1 oktober 1978 - 10.000 fr.)
6. *Leonard Willemsprijs* (tijdvak 1976-1977): aan een Vlaming, die zich in de studie der Middelnederlandse letterkunde in de jongste jaren verdienstelijk heeft gemaakt, hetzij door zijn gezamenlijk werk, hetzij door een publikatie van uitzonderlijk belang. (Inzending in dubbel vóór 1 februari 1978 - 30.000 fr.)
7. *Ary Sleeksprijs* (tijdvak 1975-1977): aan de Vlaamse letterkundige, die nog niet werd bekroond en die in die tijdruimte de beste in het Nederlands gestelde roman of novellenbundel, of het beste essay (ook over folklore) geschreven heeft. (Inzending van niet uitgegeven werk: vóór 1 februari 1978 - 7.000 fr.)

Manuscripten in dubbel bij de Vaste Secretaris van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Koningstraat 18, 9000 inzenden. Zij dienen in de in België officieel aangenomen spelling geschreven te zijn. Volledig reglement is kosteloos verkrijgbaar op het Secretariaat.

De *Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* heeft haar jaarlijkse prijzen toegekend. Die voor letterkunde gaan naar Joris Reynaert (Gent) voor 'De beeldspraak van Hadewijch' en Mireille Vinck (Gent) voor 'Een studie over het werk en de literaire opvattingen van Cornelis van Ghistele'. Prijzen voor kultuurgeschiedenis werden toegekend aan Karel Wauters (Antwerpen) voor 'Wagner en Vlaanderen' en Theo Coun (Genk) voor 'De Middelnederlandse vertalingen van de Regula Sancti Benedicti. De Guido Gezelle Fondsprijs is voor prof. Dr. Lieven Rens (Aartselaar) voor zijn gedichtenbundel 'Leander'. De Karel Barbierprijs 1975-1976 is niet toegekend.

De jaarlijkse *Provinciale koorzangtornooien* zullen in 1977 vermoedelijk plaats hebben vanaf 24 november. Zijn verplicht deel te nemen: 1. de verenigingen, die moeten bevestigen; - 2. de verenigingen, die in 1973 voor 4 jaar werden geklasseerd en die wensen hun recht op toelage te behouden. - Deelname staat vrij voor alle koren die wensen in een hogere divisie te komen. Koorzangverenigingen die nog niet voor de tornooien optraden, worden ook toegelaten (vrije keuze wat betreft de divisie). Verder wordt ook een onderscheid gemaakt volgens de aard van het koor: gemengd, mannen-, vrouwen- of kinderkoor.

Voor de *7e Nationale Wedstrijd voor Liefhebberstoneel van Noordstarfonds* waren 14 deelnemers in twee groepen geselecteerd. In de eerste groep (Oost- en Westvlaanderen) was de eerste prijs voor Vrank en Vrij Wetteren en in de tweede (Antw., Brab., Limburg) was het De Moedertaal Mechelen. Ten slotte werd de Prijs toegekend aan de Mechelse vereniging (50.000 frank). Andere prijzen gingen naar Harlekijn (Boom), De Bacchanten (Oostende), Teater Rhetorica (Zele) en Hoger op (Aalst). Eervolle vermeldingen: Conservatoriumtoneel (Oostende), Brabantse Leeuw (Brussel), Iever en Eendracht (Menen), Breese Volkstoneel (Bree), Elck wat Wils (Essen), De Gezellen van Vliebergh (Zoutleeuw), Rederijkerskamer van de H. Geest (Brugge) en De Peoene (Mechelen). Alle kringen verkregen prijzen van 40 tot 15.000 fr. De jury onderstreept dat meestal de Oost- en Westvlaamse opvoeringen van betere kwaliteit waren. Het door een jury verkozen opgelegde stuk van Eddy de Vliet was een slechte keuze.

Tijdens de proklamatie van de Noordstarfondsprijskamp overhandigde minister De Backer de erepenning van de Nederlandse kultuur aan *Maurits Balfoort* en belichtte ze de betekenis en toekomst van het liefhebberstoneel in Vlaanderen. Zij verklaarde dat het dekreet gereed is waardoor de verenigingen meer middelen zullen krijgen (met objektieve verdelingsnormen).

Hoeilaart

De zesde uitgave der jaarlijkse Kartoenale van Hoeilaart wordt een *Rubenskartoenale*. Alle kartoens die leven en werk van de gevierde kunstenaar tot onderwerp hebben zijn welkom. De beste wordt bekroond met 20.000 fr. Alle kartoens moesten ingezonden worden vóór 20 juli 1977.

Jabbeke

Voor de *Poëzie- en Prozaprijs van tds. Filter* waren er 69 inzendingen, nl. 230 gedichten en 16 prozawerken. Voor de poëzie ging de prijs naar 'De gedichten van de zachte waanzin' van Fil Hantko (Filip de Nys, Dilbeek); Omer Van Hecke uit Hamme kreeg een aanmoedigingsprijs. De prozaprijs ontving Jan H. Bakker (Schiedam) en de aanmoediging Jan Backx (Rijkevorsel) voor 'Stilleven'. De bekroonde en geselecteerde teksten verschenen in een speciaal nummer van 'Filter' (red. Anne Crivits, Stationstraat 3, Jabbeke).

Keulen

In de *Prijskamp voor jonge koreografen* heeft Aimé de Lignière, eerste solist bij het Ballet van Vlaanderen, de tweede prijs gewonnen voor 'Opus Vivaldi'. Dertig deelnemende groepen.

Knokke-Heist

De *derde Europese beker voor gemengde koren* (amateurs) werd in het casino gewonnen door The London Chorale (prijs van de minister van Nederlandse Cultuur). Prijs van de stad: SzMT Liszt Ferenc Enekkar Veszprém, Hongarije. Prijs van de provincie: Luzerner Singer, Prijs van het casino: Musica Nova, Boom, tevens prijs voor het best gerangschikte Vlaamse koor. Koor Cantabile bekroonde met de dirigentenprijs de Hongaar Kollar Kalman. Zestien koren namen deel, Karel Aerts zat de jury voor en het opgelegde stuk was van Vic Nees.

De *Achtste Internationale prijs voor schilderkunst* (100.000 fr.) wordt uitgereikt tijdens de proclamatie in ontmoetingscentrum Scharpoord vrijdag 28 oktober. Kunnen deelnemen, alle personen zonder onderscheid van nationaliteit en leeftijd. Er zijn ook 5 speciale vermeldingen. De geselecteerde werken zullen tentoongesteld worden in het 'Scharpoord' van 28 oktober tot 20 november, later in andere culturele centra en in Goes (Nl.). Iedere mededinger moet drie recente werken inzenden. Maximum afmetingen 3 bij 2 m. Ze mogen niet behoren tot een particuliere of openbare verzameling of reeds eerder bekroond zijn. Werken onder glas worden niet aanvaard. De werken moeten op 5 en 6 oktober worden ingediend bij Scharpoord.

De *16e Internationale Kartoenprijskamp* kreeg 2.300 inzendingen uit 34 landen. Eerste prijs werd de Bulgaar Roumen Simenov (Sofia), beste Belg werd Bob Vincke (Genk); Casinoprijs was Jacques Verlinden (Brussel) en Persprijs Juka Zbigniew (Polen). Het sarkasme primeert op de ironie in de tentoonstelling in de humorhal van Laguna-Beach.

De *prijs voor het beste kinderboek,* uitgeschreven door Knokke-Heist in samenwerking met het Davidsfonds, ging naar Henri Van Daele voor 'De radijsjeskoning' (20.000 fr, plus het gebruikelijke honorarium van de uitgever). 'De Radijsjeskoning' is een werkje waarin de problematiek van het natuurbehoud voorgesteld wordt.

Kortrijk

Raf D'Haene heeft de *Prijs Lili Boulanger 1977* ontvangen voor 'Orkestliederen op tekst van Paul van Ostaijen, 2 bewegingen voor kwartet en praeludia voor orkest'. Prospektie en toekenning van deze grote Franse onderscheiding geschiedt op voorstel van een internationale jury (voorzitter Igor Markevitsj). Reeds in 1972 werd Raf D'Haene op het internationaal concours Espla voor 'Klage der Ariadne' onderscheiden. Hij is docent harmonie en contrapunt aan het Vlaams muziekconservatorium te Brussel. 'Praeludia voor orkest' werd uitgevoerd door het Amsterdams Filharmonie-orkest op het Festival van Vlaanderen te Kortrijk op 9 juni.

Lendelede

De culturele kring postkantoor Lendelede organiseert een *Schilder- en Beeldhouwprijskamp voor het Belgisch PTT-personeel*. De werken dienden ingestuurd op 27-8. Juryleden: José Vermeersch, Mia Deprez en Alfons Blomme. De kring hoopt deze prijskamp telkenjare te herhalen.

Leuven

De *Emiel Vliebergh-prijs voor de roman,* uitgeschreven door het Davidsfonds, wordt dit jaar niet toegekend omdat de kwaliteit van de inzendingen het verlenen van de prijs (100.000 fr.) niet wettigt zo besliste de jury (Marcel Janssens, Hubert van Herreweghen en Clem De Ridder).

Lier

De *Schildersprijs Raymond de la Haye* 1977 voor recent figuratief werk kreeg als laureaten Lucien Verhavert, Lebeau-Verplancke en Hubert Jacobs. Jury: Paul de Hasse, Johan de Maegt en Alfons Waterschoot. De tentoonstelling had plaats tot 11 juli in gal. Nova te Mechelen.

Mechelen

Een *huldemedaille Jef Contrijn* werd aan de gevierde poppenspeler overhandigd n.a.v. zijn afscheid als directeur van het Mechels Stadspoppenteater.

Menen

Voor de aangekondigde *Taalkrantprijs voor kortverhaal* (zie nr. 157, p. 109) bestaat de jury uit Piet Thomas, Dries Desiere, Cor Ria Leeman, Staf Loots, Ludo Camps.

Merksem

Op verzoek van de Nationale Vrouwenraad-Kommissie, afdeling kunst en letteren, werd aan de Vereniging van Schrijvers voor de jeugd gevraagd een oproep te richten om vóór 1 november 1977 een verhaal met illustratie te sturen naar volgend adres: Maria Heylen, Taxandriastraat 1 te Merksem. Het verhaal en de illustratie moeten geschreven en getekend zijn door een kind van 7 tot 10 jaar oud. De beste zullen aan de Internationale Vrouwenraad met het oog op publikatie in boekvorm voorgesteld worden n.a.v. het *Jaar van het Kind 1979*.

Meulebeke

In de Provinciale prijskamp Beeldhouwkunst van de *Kunstkring Kutena* werden bekroond: 1. Vic Mahieu (Ichtegem), 2. Lucien van Parijs (Meulebeke), 3. Jeanne Loosveldt (Tielt). Voor de prijskamp Schilder- en Tekenkunst waren het: 1. Marc Deltour (Rekkem), 2. André Penninck (Brugge), 3. Rita Waelkens (Waregem). Juryleden waren Dr Deleersnijder, Jan van de Kerckhove en Willy Verschelde.

De Meulebeekse kunstkring exposeert in Hotel Dorian te Kuurne met zijn leden: Elie Danneels, Roger Lannoy, Joz. Vancraeynest, Milo van Severen en Jaak Vuylsteke.

Milaan

Door de Scala van Milaan en de uitgeverij Suvini Zerboni wordt een *Tweejaarlijkse wedstrijd voor compositie* uitgeschreven, waaraan toondichters van om het even welke nationaliteit, geboren na 31 december 1937, kunnen deelnemen. Er is een prijs van 2 miljoen lire aan verbonden. Het gaat om komposities voor orkest, met of zonder instrumentaal of vocaal solist. Inzendingen dit jaar vóór 15 oktober. Inlichtingen: Premio di Composizione 'Luigi Dallapiccola', Teatro alla Scala, Via Filodrammatici 2, I-20121 Milano.

Neerpelt

Door het Provinciaal Centrum Dommelhof wordt een *liedjeswedstrijd* uitgeschreven. Deelnemers moeten afkomstig zijn van of woonachtig in Limburg of in de Nederlandse provincies Brabant of Limburg. Inzendingen tegen 1 oktober. Reglement bij Dommelhof, Toekomstlaan 5, 3580 Neerpelt.

New York

De *Keurgroep NVKT-Oost-Vlaanderen* (Verbond van katholieke amateurskringen) is met twee speelgroepen tijdens het IIe International Festival of Arts opgetreden op uitnodiging van het Westchester Community College, met 42 groepen uit de Verenigde Staten en Canada. Voor een bomvolle zaal werden 'Escurial' van Michel de Ghelderode en 'De Beer' van Tsjechov voor het voetlicht gebracht. Als 'outstanding theatre' betiteld werden de prestaties bekroond: een 'Certificate of Award' werd toegekend aan Georgette Detremmerie als beste actrice, aan Leon Vertongen als beste acteur. Beste bijrollen: Jaak Verhelst en Carlos Van Lanckere. Daarenboven verwierven de regisseurs Leo Vertongen en Carlos Detremmerie een bijkomende onderscheiding.

Pittsburgh

De *Andrew W. Mellonprijs* (zogen. Nobelprijs voor pl. kunst, ca. 1,8 miljoen) werd toegekend aan de Brusselse schilder Pierre Alechinsky.

Roeselare

Met medewerking van de Stichting Blomme en Amerikaanse hulp hoopt men de *Alfons Blommeprijs* op een half miljoen te brengen, telkenjare vanaf het overlijden van de kunstenaar. De thans 88-jarige kunstenaar wil aldus de jonge Vlaamse kunstenaars helpen. Over deze Romeprijswinnaar verscheen een monografie door Boni van den Hove (620 fr. Brk. 467.5100411.44 Kredietbank Roeselare). De kunstenaar plant een artistieke woning voor kunstenaars aan het Sterrebos te Rumbeke.

Ronse

De stad Ronse looft dit jaar opnieuw zijn *Prijs voor Schilderkunst* uit (50.000 frank) voorbehouden aan mededingers van Belgische Nationaliteit van 18 tot 50 jaar bij de inschrijving. Nadere inlichtingen, inschrijvingsformulieren en wedstrijdreglement: Tentoonstelling tijdens de Heidekermisweek (eind oktober). Stadsbestuur Ronse, Dienst onderwijs, Stadhuis.

Scheveningen

De Poolse bas Leonard Mroz (30) is met een creatie van Boris Godoenov winnaar geworden van de eerste *Internationale Opera TV-wedstrijd,* die in het afgelopen seizoen door de NCRV-televisie werd georganiseerd. De prijs van de stad Den Haag, een studiebeurs van vijfduizend gulden (75.000 Belg. fr.) ging naar de in Nederland geboren, maar te Knokke woonachtige Anne Marie Dür. Ze werd door de internationale jury als ‘een groot talent’ beschouwd.

St.-Amandsberg

De derde driejaarlijkse *Staf Bruggenprijs* (1979) gaat naar de toneelkring, instelling of persoon, die in de loop van de laatste drie jaar het best de geest van Staf Bruggen hebben gediend. Kandidaturen indienen: Herdenkingskomitee Staf Bruggen, Gerardstraat 2, 9110 St.-Amandsberg. De prijs bedraagt 20.000 fr. verleend door het Noordstarfonds.

Sombeke-Waasmunster

Bij de luisterlijke vernissage n.a.v. de *Retrospectieve Urbain Gerlo* wegens zijn 80e verjaring werd de inleiding uitgesproken door Best. Afgev. voor Cultuur Et. de Cuyper en de opening door Minister van Ned. Cultuur Rika de Backer, die de kunstenaar een onderscheiding overhandigde.

Warschau

Door de *'Société des Amis des Beaux art'* in Warschau werd aan beeldhouwer-kunstkoperdrijver Anton Najlepszy uit Genk hun ere-diploma toegekend voor de hoge kwaliteit en artistieke waarde van zijn kunstkoperdrijfwerken die hij in november 1975 exposeerde te Warschau (Polen).

Oprechte gelukwensen vanwege tijdschrift en kunstenaarsverbond aan alle bekroonden en onderscheiden kunstenaars.

Uit het leven van kunsten en letteren

Aalst

Vijf doeken van *Valerius de Saedeleer* werden door een legaat van Dr André Sierens aan de stad geschonken. Zij worden opgenomen in een Dr André Sierens-zaal in het Oud Hospitaalmuseum.

Affligem

Het tienjarig bestaan van het *Cultureel Centrum* werd gevierd. Het werd geopend op 4-6-67.

Antwerpen

Het *Kon. Museum voor Schone Kunsten* is van de stad overgegaan naar het Ministerie van Nederlandse Cultuur. De restauratie van het museum kostte 236 miljoen en kwam klaar vóór de grootse Rubenstentoonstelling.

De *14e Biënnale van Middelheim* met werk van 5 Oost-Europese landen, toont aan dat deze zich stilaan losser maken van het socialistisch-realisme, zoals West-Duitsland zich vóór 30 jaar bevrijdde van de gelijkaardige nationaal-socialistische stijl.

ICC 1970-1977. Een documentaire overzichtstentoonstelling toont hoe het Int. Cult. Centrum gedurende 7 jaar de nationale en internationale kunstactualiteit presenteerde (tot 11 sept.). Performances van Laurie Anderson (U.S.A.) hadden plaats op 7 juni.

Het *Int. Centrum voor Amateurtoneel* (I.C.V.A.) publiceerde zijn tiende jaarverslag van vormingswerk, ten bate van ongeveer 750 gezelschappen, die getuigen van het heropleven van amateurstoneel (100 fr., Vanstralenstr. 64-66).

Baaigem

Poëziedagen gingen door op 19 en 26 juni (poëzienamiddag 'Het milieu in de poëzie' met J. de Poortere, J. Kruit, Daniel Billiet), 17 juli en 7 augustus (poëzienamiddag 'Nieuw Romantiek' met M. van Hee, D. Hilven, E. Verpaele, J. Biezen, L. Gruwez, D. Billiet, W. Nimmegeers, R.v. Londersele).

Sculpturen, wandtextielen in en rond de hoeven waren er intussen te zien van Jean Bilquin, Lieva Bostoen, Jo Deblieck, Lea Decaesstecker, Hugo de Clercq, Luc Decroubele, Lena Halflants, Francis Vaes e.a.

Beauvoorde

Vlaams expressionisme werd vertoond tot 15-8 in de vroegere St.-Audomaruskerk. Selectie en inleiding van Jan D'Haese; opening door Minister mevr. de Backer.

Stad-Land-Zee in Drie Koningengalerij met werk van o.m. Michel Bracke, Paul de Cocker, René de Coninck, Prosper Demulder, Roger Desmet, Paul Doise, J. Fabry, Jos Hendrickx, Ach. Lammens, Urb. Martien, Eric Matthys, Jacob Smits, Walter Vaes, José van Gucht, Jos Verdegem. Eveneens inleider Jan D'Haese.

Berchem

De pas opgerichte *Stichting Pro Musica* vzw wil jonge krachten steunen door het organiseren van concerten waarop zij hun talent kunnen bewijzen en hen bij staan in de uitbouw van hun loopbaan. Secretariaat: Ruytenburgstraat 65, tel. (031) 39.44.46.

Bocholt

De *Culturele dagen,* georganiseerd begin juni door het DF, brachten o.m. een Limburgse Poëzieavond met gedichten van Mark Journee, Yvette Pletsers, Lambert Swerts, Denise Hurdak, Jan Biezen, Jan Latinne, Willy Balyon, Roger Vanbrabant.

Borgerhout

Kunstkring 't Getij exposeerde tot 24 mei in de Gemeentelijke Zaal. 't Getij, gesticht in 1939, heeft als erevoorzitter beeldhouwer Albert Poels en als voorzitter graficus Gerard Gaudaen. In de tentoonstelling was werk van Walter Brems, Jozef W. Cornelis, Marc de Groot, Gust Dierikx, Gerard Gaudaen, Edwig Goeyvaerts, Jacques Gorus, Monique Grossen, Karel Heymans, Guido Mariman, Rita Van den Bosch en Liliane Van Hove.

Brugge

'Vlaamse Grafiek 1977' vertoonde tot 31 augustus in 't Leerhuys (Groeninge 35), n.a.v. het tienjarig bestaan van de *Bladen voor de grafiek,* werk van alle kunstenaars, waarover in die periode een map verscheen: Martin R. Baeyens, Jeanine Behaeghel, Hilde Brabants, Michel Bracke, Yvonne Coeck, Denijs De Backer, Jean-Jacques De Grave, Jo de Meester, Hugo De Smale, John Dix, Frida Duverger, Gerard Gaudaen, Moniek Gheysens, Alain Hautekiet, Piet Janssens, Ghislain Kuyle, Wies Peleman, Marc Van Cauwenbergh, Frank-Ivo Vandamme, Maurice Vanden Dries en Nicky Wouters-Embrechts.

De barok-bouwmeester broeder *Pieter Huyssens* (°1577 zoals Rubens), een Bruggeling, die o.m. St.-Carolus te Antwerpen en St.-Walburga te Brugge bouwde werd op initiatief van Raf Dusauchoit herdacht. Een gedenksteen met latijnse tekst van Dom F.X. Botte en gehouwen door Pieter Boudens werd in St.-Walburga onthuld.

Volks- en Kinderprent in Vlaanderen tot 24 juni in G. Davidgalerij (VTB); inleider was conservator drs. Dezutter.

Nieuwe Ambachtskunst van 30 Westvlaamse kunstenaars ingericht door Scheppend Ambacht in het Huidevettershuis tot 31 augustus.

De *Junge Sinfoniker* uit Westfalen traden op in een provinciaal uitwisselingsprogramma te Zwevegem, Knokke-Heist en Ieper in juli. Het Westvlaams jeugdorkest (dir. Frans Soete) trad op zijn beurt op in augustus te Munster, Witten en Lübbeck.

Brussel

Het *Belgisch Centrum voor marktverkenning* heeft tussen 2 en 15 april 1977 aan 1.000 volwassenen (± 18 jaar) gevraagd wat zij over kunst denken. Voor 45,9 t.h. doet 'vrije tijd' denken aan kunst terwijl 47,5 t.h. hierbij aan 'sport' denkt en 6,6 t.h. hierover geen mening heeft. Op de vraag 'Schildert, beeldhouwt of danst u om u te ontspannen', antwoordde 36,2 t.h. bevestigend en 63,8 t.h. ontkennend. Van 68,8 t.h. gaat de voorkeur naar de klassieke kunst, terwijl 16,4 t.h. moderne kunst verkiest en 14,8 t.h. geen keuze maakt tussen de twee. Op de vraag 'Bezit u een reproduktie van een schilderij', antwoordde 65,5 t.h. ja, 34,4 t.h. neen. Een genaamtekend schilderij? 39,3 ja, 60,7 neen! een wandtapijt? 24,6 ja, 75,4 neen; klassieke platen? 63,9 ja, 36,1 neen; kunstboeken? 54 ja, 46 neen. Dat de overheid te veel geld besteedt aan kunst, meent 16,4 t.h., 32,8 t.h. vindt het niet genoeg, 31,1 t.h. voldoende en 19,7 t.h. weet het niet. Sinds 1 jaar heeft 57,4 t.h. een museum bezocht, 42,6 t.h. niet. 21,3 t.h. woonde een concert van klassieke muziek bij, 78,7 t.h. niet. 63,9 t.h. bezocht monumenten of kastelen, 36,1 t.h. niet. 27,8 t.h. zag een klank- en lichtspel, 72,2 t.h. niet. 21,3 t.h. zag een ballet, 78,7 t.h. niet. 75,4 t.h. keek op de T.V. naar een uitzending van klassieke muziek, 24,6 t.h. niet. 55,7 t.h. beluisterde een radiouitzending van klassieke muziek, 44,3 t.h. niet. 29,5 t.h. zag het Ballet van de XXe Eeuw een keer, 36,3 t.h. meerdere keren, 34,2 t.h. nog nooit. Voor 14,7 t.h. is kunst nodig in het leven, voor 6,5 t.h. is kunst niet weg te denken in het leven, 62,3 t.h. vindt kunst aangenaam, 8,8 t.h. overbodig, 7,7 t.h. heeft geen mening. Als de museums kosteloos toegankelijk waren, zou 9,8 t.h. er meerdere malen naar toe gaan, voor 73,7 t.h. zou dat geen verschil maken, terwijl 16,5 t.h. hierover geen mening heeft. 26,3 t.h. meent dat kunst een opgang maakt, 49,2 t.h. meent dat zij in verval is, terwijl 24,5 t.h. het niet weet. (Belga)

Beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens in de Zuidelijke Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, Museum van Oude Kunst, Regentschapstraat 3, tot eind september. Zeer merkwaardig ensemble met 330 werken uit Belgische en buitenlandse verzamelingen samengesteld door de Kon. Musea voor Kunst en geschiedenis (Jubelpark). Deze musea herbergen van 22 oktober tot eind december *'Chinese kunst uit de collectie van Gustaaf VI van Zweden'*. Van 4 tot 31 augustus was er een verzameling *'Kunstambacht uit Peking'*.

Het *Vlaams Koninklijk Muziekconservatorium* verzorgt in samenwerking met het Festival van Vlaanderen, Mallemunt en de Work-shop op 1 oktober polyvalente muzikale openlucht-animaties op een tiental plaatsen in Brussel met verschillende groepen en genres. Tevens organiseert het Conservatorium een massale openluchtuitvoering van de Rubenscantate van Peter Benoit. 'Het Ware Genot' is een klassiek straatensemble dat tot stand is gekomen door de samenwerking tussen het Conservatorium en de Workshop. Deze jonge musici treden vele malen op in het kader van Mallemunt.

American Art in Belgium over de USA-kunst sedert 1945 (uit privéverzamelingen en de musea van Gent en Brussel) in het Paleis voor Schone Kunsten tot 29 augustus. Tot 11 september *Kunst van de XXste eeuw* uit de collecties van de Kon. Musea voor Schone Kunsten van België (buitenlandse kunstenaars).

Het merkwaardige lithografisch werk van *J.-B. Madou* in de Kon. Bibliotheek tot 20 augustus.

Europalia 77, een initiatief van het Paleis voor Schone Kunsten, is gewijd aan de Bondsrepubliek (okt.-nov.). Op het programma: tentoonstellingen (o.m. Albrecht Dürer, Jugendstil, Kunst na 1945, Joseph Buys, Ludwig II van Beieren, Colonia Antiqua), concerten (o.m. Beethovenconcerten van de Berliner Philharmoniker o.l.v. H. von Karajan, Stockhausenretrospectieve), teater, literatuur, film. Sekret.: Europalia, Koningstraat 10.

De *Albrecht Dürer* tentoonstelling loopt van 1-10 tot 27-11 en is een illustratie van zijn reis in de Nederlanden (1520-21) m.m.v. 60 bekende musea. De tentoonstelling *Jugendstil* biedt in dezelfde periode 750 kunstwerken uit de Jugendstilcentra München, Berlijn, Darmstadt, Hagen, Weimar en Hamburg.

De *Stichting Artis Causa,* voorgezeten door Drs Yvo Peeters ijvert voor de belangen van nederlandstalige plastische kunstenaars te Brussel (Thomasstraat 49, 1090 Brussel).

Voor een aantal nieuwe *Metrostations* zal opnieuw een beroep gedaan worden door de Maatschappij Interkommunaal Vervoer Brussel volgens het Brusselse beginsel: twee franstalige tegen één vlaming. Zal de regering zich tegen deze keuze - waarvoor Langui grotendeels aansprakelijk zou zijn - durven verzetten?

Een *Gemeenschappelijk front* voor de beeldende kunsten werd opgericht n.a.v. de verhoging van de BTW op de verkoop van kunstwerken. Bestuur: vijf franstalige en vijf nederlandstalige kunstenaars (o.m. Frans Minnaert, Rik Poot en Roland Minnaert). Secret.: Boezemberg 117, 1760 Roosdael.

Een *Decreet voor de bevordering van de eigen muziekcultuur in de BRT* werd bij de Cultuurraad ingediend door A. Diegenant, Maur. van Herreweghe, Godelieve Devos en G. Verhaegen.

Deinze

† *Dr juris Lucien Matthys* (°Deinze 17-6-1902) overleed op 28 juli een maand na zijn 75° verjaardag, n.a. waarvan hij Ereburger van de stad werd. Op artistiek gebied speelde hij een voorname rol: Voorzitter sedert 1964 en medestichter van de Kunst- en Oudheidkundige Kring - Medestichter, voorzitter keuzekomitee en milde schenker van het Museum voor Schone Kunsten van Latem en Leiestreek - Mecenas en promotor van kunstenaars en letterkundigen. Aan zijn echtgenote en kinderen onze christelijke deelneming.

Deurle

De Kath. Oostvlaamse Schrijversvereniging en de Scriptores Catholici huldigden op 11 juni *Jef de Belder* in het kasteel de Pesseroey. Welkomstwoorden kwamen van

voorzitters Prof. Paul Lebeau en Miel Kersten. De laudatio werd gehouden door Adriaan Magerman. Op 26 juni hield de VKOS op dezelfde plaats haar 25e Literaire *Leievaartnamiddag* met toespraken van M. Kersten, Fr. de Vleeschouwer en J. Schepens en voorlezingen door dichters.

Een selectie uit de *Honderd zelfportretten,* het Arcadeboek van Antoon de Pesseroey, werd in het Museum D'Hondt vertoond.

De *poëziedag 1977* heeft plaats op 3 september, in het teken van Karel van de Woestijne, voor-

gezeten door Julia Tulkens. Optredens van o.m. Marleen de Cree, Wim Nimmegeers, Armand van Assche en Lieven Rens. Secretaris-organisator is Willy Tibergien.

Deurne

Het *Studiecentrum voor Vlaamse Jeugd en Kinderboek* (leid. Frans Schittecat, E. de Waellaan 1/10) bereidt een geschiedenis van het Vlaamse Jeugdboek en de illustratie ervan. Nuttige gegevens worden graag op dit adres ingewacht. Het zelfde geldt voor de documentatiebibliotheek van het Centrum, dat alle Vlaamse jeugdboeken verzamelt.

Diksmuide

Als medewerkende kunstenaars van de *50e IJzerbedevaart* vernoemen we Johan van Mechelen (teksten), Herman Slagmulder, Chris Boni, Fernand van Durme (dirigent), Oskar van Malder, Jos d'Hollander, Kris Yserbijt, Herman Coessens, Jef Demedts, Piet Velghe, Anton van Wilderode en Remi van Duyn.

Dilbeek

Het tds. ‘'t Kofschip’ bereidt een bundel ‘Brusselse Poëzie’. Dichters uit Brussel die willen meewerken mochten vijf gedichten opsturen, met een korte biografische nota en een pasfoto, naar Yvo Peeters, Thomasstraat 49, 1090 Brussel tot 15 augustus. We hopen dat laatkomers genade vinden. Raoul M. de Puydt en Frans Cornelis traden toe tot de redactie en raad van beheer van 't Kofschip.

Dworp

Het *25ste Weekend van Dietsche Warande en Belfort* had plaats in het KAJ-domein, 25 en 26 juni. De avondzitting was gewijd aan ‘Romantiek en Realisme in de hedendaagse Nederlandse poëzie’, met Prof. Dr. M.J.G. de Jong en Dr. H. Brems. 's Anderendaags was er nabespreking met gelegenheid tot vragen stellen.

Ekeren

Het *Kunstcentrum Hof de Bist* (Veltwijcklaan 252) viert zijn eerste lustrum. Dit werd de gelegenheid voor een retrospectieve wijlen Vic Heyman. Vele kunstenaars zijn het centrum dankbaar voor de uitstekende promotie, die zij er ontvingen. De artistieke werkgroep bestaat uit de critici M. van Jole en Roger Geerts, schepen van cultuur

Bruno Peeters en secretaris P. Philips; de v.z.w. werd opgericht in de schoot van het gemeentebestuur. Reeds 75 kunstenaars kregen een individuele tentoonstelling.

Geneve

Een rapport van de *ILO* (Intern. Labour Organisation) wijst met cijfers uit dat de kunstenaars meer dan andere beroepen te lijden hebben van werkloosheid en onderbetaling tengevolge van de economische toestand in de wereld. De acteurs, de schilders en de schrijvers zijn er het ergst aan toe.

Gent

Voor het Festival van Vlaanderen heeft o.m. op 24 september in Sint-Pietersabdij en kerk *Europa Ludens* plaats m.m.v. volgende ensembles en solisten: Kerk: Music Group of London, Belgisch Jeugdorkest, Monteverdi Choir & Orchestra. Abdij: Yves Storms, Hnita-Kwartet, Reinbert de Leeuw, Vlaams Kamerensemble, Figurentheater Triangel, Marc Herouet's Ragtime Cats, Monteverdi Choir, Michel Portal Unit, Dansgroep An Slootmaekers, Kees Boeke en Walter Van Hauwe, Gentse Oratoriumvereniging, Ossian, Amarillys. Binnenplaats: Mélusine, Dave Swarbrick en Martin Carthy, Fiedel Michel, Philippe Catherine, Nuova Compagnia di Canto Popolare. Voor het volledig programma: Stedelijke Toeristische dienst.

Het *Frans Masereel Fonds* (Raverschootstraat 4) start in het najaar met een poëziereeks. Minimum 4 publikaties: 2 ter beschikking van debutanten; 1 voor een nederlandstalige dichter ‘met naam’; 1 voor de nederlandse vertaling van een dichter uit het buitenland.

Hedendaagse Mariale Kunst, tentoonstelling georganiseerd door Scheppende Handen, met werken van R. Baert, F. Ballet, A. Boute, M. Brams, J. Claerhout, G. de Bruycker, H. Vanervemen, P. de Bruyne, M. de Coster, M. Deprez, R. de Saegher, A. Diez, J. Dix, K. Dupon, M. Faingnaert, A. Franco-Linsmeau, Atelier Grossé, M.-R. Morlion, J. Ovijn-Decoene, A. Pauwels, A. Poels, Atelier Slabbinck, Y. Smet, J. Spillier, V. Stuyver, A. van Belleghem, E. van den Driessche, V. van der Wulst, W. Vandierendonck, G. Vandromme, A. Vanhoutte, L. van Overloop, R. van Schil, L. Vermeulen, M. Vernimme, Vovaneska, St. Vyncke, J. Wauters, M. Witdouck. In de krypte van Sint-Baafskathedraal tot eind september, samen met het Zwitsers Marialeven van Servaes.

Galerij Sienjaal exposeerde tot 19 juni *Etsen* o.m. van Michel Bracke, René de Coninck, Roland de Volder, Hugo de Clercq, Roger Raveel, Victor Stuyvaert, Paul van Gijsegem.

Werken van het Academiejaar 76-77 van het *Hoger Instituut St.-Lucas* werden er tentoongesteld tot 28 juni.

De Universiteitsbibliotheek (conserv. Dr. Albert Derolez) richtte een tentoonstelling in rond het beroemde handschrift *Liber Floridus,* encyclopedie uit de 12e eeuw van onschatbare waarde met merkwaardige miniaturen, uit de vroegste periode van de vlaamse schilderkunst.

Hedendaagse Keramiek en Wandtapijten in België in St.-Pietersabdij tot 16-8. Mooi werk o.a. van Joost Maréchal, José Vermeersch, Achiel Pauwels, Georges Blom, Denise Cromheecke, Ludo Thys e.a.

Geraardsbergen

† *Letterkundige Dr Arthur Broeckaert* (°23-2-1894) overleed op 13 juni en was een bekend geneesheer en een groot Vlaming. Hij publiceerde veel o.a. de roman *Roomdale's Jongelieden* en *Jan Palfijn* (Barbierprijs van de Academie). Hij was ook een mecenas en een vriend van vele kunstenaars o.a. zijn patiënt Gust de Smet, waarover hij in ons blad schreef. Onze christelijke deelneming.

Hasselt

Een tentoonstelling *Raveel of Mara* illustreerde de presentatie van de nieuwe reeks uitgaven van CIAP (Ver. voor Culturele Informatie en Act. Prentenkabinet in Limburg) in de Bank Brussel-Lambert (tot 24-6). Lidmaatschap: 300 fr. op BR. 335-0027108-91.

Poolse Restauratrices werken aan muurschilderingen in het abdishuis van *abdij Herckenrode* in opdracht van de Dienst Kunstpatrimonium van Limburg (dir. G. de Dijn).

'Art nouveau - Jugendstil - Modern Style', didactische tentoonstelling van 5 tot 30 oktober in het Cultureel Centrum, ingericht door het Goethe Institut.

Jean Paul Coenen werd aangesteld tot hoofd van de *Provinciale Cultuurdienst* in opvolging van wijlen Albert Dusar.

Hoevenen

Beeldende Kunst was een groepstentoonstelling ingericht door het Davidsfonds tot 30 mei met werken van de beeldhouwers: Ward Blankers, Gerard Hulstaert, Pierre Opsommer, de glazenier: Ben Van den Bossche, de grafici: Antoon Vermeylen en Frank-Ivo Van Damme, de kunstschilders: Jos Van Houdt, Edgard Van der Herten, Joop Mijsbergen, Frans Luychx, Luc De Bakker.

Ieper

De *Aanwinsten van het Provinciaal Museum voor Moderne Kunst* werden gepresenteerd vanaf 18 mei tot 18 juni in de Lakenhalle.

Vijftig W.O. I-werken uit het *War Museum London* worden vertoond in de Lakehalle n.a.v. de 60° verjaring van de derde Slag van Ieper. Tot 30 september.

Ingooigem

Begin mei werd een koffer zeer kostbare brieven en dokumenten uit het *Lijsternest* geschonken aan de Stad Antwerpen (AMVC) ter onvoorziene aanvulling van de voordien reeds afgestane Streuvelsdokumenten. De provincie voorziet 6 miljoen voor het Lijsternest (met staatshulp).

Izenberge (Alveringem)

Een nieuw *Openluchtmuseum 'Bachten de Kupe'* wordt op 1 oktober ingewijd. Men wordt lid van het Ere-comitee door storting van 1.500 fr. op prk. 000.0428576.30 L. Vanheule, 8190 Izenberge-Alveringem. Een initiatief van de gelijknamige heemkring n.a.v. zijn twintigjarig bestaan.

Knokke-Heist

Monumenten in de keramiek. België '77 in Ontmoetingscentrum Scharpoord in juli-oogst.

Kortrijk

Tentoonstelling *'Aanwinsten van de Musea Kortrijk 1966-1976'* in het Stedelijk Museum n.a.v. het jaar van de Musea: hoofdzakelijk schilderkunst en beeldhouwkunst; ook edelsmeedkunst, keramiek, damast en Gallo-Romeins. Tot 10 oktober 1977 vrij toegankelijk uitgezonderd op woensdag en vrijdag.

Latem

De tentoonstelling *Landschappen,* georganiseerd door de Latemse Galerij en ingeleid door Jan d'Haese, bracht werk van o.a. Felix de Boeck, Jos Hendriokx, Emiel De Cauter, Prosper de Mulder, Roger de Smet, Leo Gestel, Achiel Lammont, Eric Matthijs, Renaat Saey, Gust Smet, Harold van de Perre, Petrus van Mol.

De Latemse Galerij hield tot 15 augustus de tentoonstelling 'Figuren' met werk van o.a. Robert Aerens, Mich. Bracke, Livia Canestraro, Ant. Catrie, Jos Hendrickx, Pol Mara, J. Smits, E. Tytgat, J. Veerdegem, Luc Verstraete.

Leuven

† *Literatuurhistoricus en dichter Stefaan G. Axters* (°Brugge 15 okt. 1901) werd op 6 juli ten grave gedragen. De geleerde Dominikaan verzorgde tekstuitgaven van Thomas van Aquino, Katherina van Siena, Jan van Leeuwen en andere nederlandstalige mystieken ('Mystiek brevier'). Hij schreef o.m. een vierdelige 'Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden'. Hij was lid der Vlaamse Academie. Aan confraters en familieleden onze christelijke deelneming.

Bij de eerste Lustrumviering van de 'Vrienden van het Museum' werd het boek *Het Brabants Beeldsnijcentrum Leuven* van Conservator Jan Crab gepresenteerd door Bernard Kemp. Dr J. Dauwe hield de lustrumrede. Conservator Crab ontdekte niet minder dan 363 beeldsnijders en steenhouwers uit het Leuvense (24 × 21 cm; 360 blz., 203 illustraties, 850 fr., Rk. ASLK 001.0184442.24 Vrienden Museum Leuven).

Loker-Heuvelland

† *Letterkundige en kunstschilder Rafaël Debevere* (°Arendonk 22-8-1887) overleed op 18 juni. Als priester van het bisdom Brugge werkte hij o.m. te Gistel, Poperinge, Dudzele en Loker. Hij tekende, schilderde, ontwierp brandvensters, restaureerde, schreef gedichten, toneel voor de jeugd, losse artikelen, vooral vanaf 1963 in verband met Zuid-Vlaanderen. Aan zijn familie onze christelijke deelneming.

Lokeren

Met het oog op een tentoonstelling zoekt de VVV-Lokeren (Groenmarkt 27) biografische gegevens en bezitters van werken van *Jozef Schakewits* (°1848 Meise, verbleef te Oudenburg tot 1885 en te Lokeren tot 1904, overleed te Strombeek-Bever 1913).

Maaseik

De eerste *eindejaarstentoonstelling* der Akademie had plaats met opendeurdagen begin juni (dir. Erik Martens).

Maastricht

Frank van Erven (Houterstraat 43, B - 3762 Gellik-Lanaken), acteur van het Publiekstheater te Amsterdam en sinds kort regisseur van het (nieuwe) *Beroepstoneel Limburg* te Maastricht, wil graag contact opnemen met toneelauteurs uit Noord en Zuid in het bijzonder beide Limburgen, die in het dialect schrijven uitgezonderd. De bedoeling is voor het komende seizoen in onderling overleg tot een gevarieerd speelprogramma te komen.

Mechelen

N.a.v. de 150e verjaardag van Beethovens overlijden brengt het *Festival van Vlaanderen* 6 Beethovenconcerten (9, 15, 19, 22, 28 sept.; 6 okt.) met o.m. de 9e Symfonie door het Orchestre Symphonique de Lille en de Cantores van Brugge o.l.v. Aimé De Haene. Verder is er o.m. een reeks Beiaardconcerten en een Orgelrecital Flor Peeters in St.-Rombouts (30-9).

Het *Zomersalon van Galerij Nova* bevat werken uit belangrijke kollekties van H. De Vries, T.L. Blickx, R. Massa, G. Van Steenwegen, G. Laenen, J. De Bie, K. Heeremans, P. Van Mol, G. De Pauw e.a. Tot 13 sept.

Meulebeke

Kunstkring Kutena (voorz. Jos Vancraeynest) houdt op 18 september zijn vierde Kunstfoor in het Gemeentepark. Inschrijvingen t.n.v. Milo van Severen, Bertje Santensweg 5 (tel. 051/48.90.04).

Mol

Het zilveren jubileum van de St.-Pietersbeiaard werd gevierd door een extrareeks *Zomeravondconcerten,* ingericht en gehouden door stadsbeiaardier Frans Vos, voorzitter van de Gilde der Belgische beiaardiers, bijgestaan door andere gereputeerde beiaardiers uit den lande. Ook de abdijbeiaard van Postel werd hierbij betrokken.

Nieuwpoort

'Fotografie in West-Vlaanderen 1977', selectie voor de provinciale prijskamp, wordt tentoongesteld in de Vismijn door de provinciale cultuurdienst.

Tot aandenken van de stichter van het nieuw museum voor geschiedenis kreeg het de naam *K.R. Berquinmuseum*. Het bevat ook werken van plaatselijke kunstenaars.

Nukerke

Het *'Vlaamse Ardennen Schilders Atelier'* (VASA), gevestigd in het domein Visvijvers, Ter Beke, 1, 9681 Nukerke (tel.: 055/21.46.17) organiseerde een schilderscursus van 11 tot 27 augustus. Rigobert Haeck en Marc De Coninck begeleidden er de liefhebbers.

Oostende

Het Museum voor *Religieuze Kunst* exposeerde in juli en augustus het werk van Oscar Colbrandt en van Jos Hendrickx.

Behalve een uitvoerig concertenprogramma bracht het Kursaal ook gedurende het toeristisch seizoen de tentoonstellingen *Georges Mathieu* en *Jef Willaert* (Montrosezaal).

Zeven Kunstenaars uit Sint Truiden kregen een uitwisselingstentoonstelling in het Feestpaleis: Raoul Chanet, Ri Coëme, Georges Francis, Jean Goessens, Paul Leemans, J. Nicolaï.

Rupelmonde

Reinaert de Vos kreeg een museum op het Mercatoreiland. De organisatie berust bij VZW Mercatoria, onder voorzitterschap van conservator Bert Peleman. De 'Reinaert-raad', die in 1963 werd opgericht, heeft er 'De Orde van de Vossenstaart' uitgereikt aan kunstenaars en 'vossenjagers' Frans Mertens, Jef Contrijn, de Spaanse kunstschilder-dichter José Olmos, Wilfried van den Broeck en Maurice Nonneman.

Schilde

Marc Bruylants, Marc Bruynseraede, Jean-Marie Legrand en Wim Nimmegeers treden aan met *Deus ex machina,* nieuw driemaandelijks bezield artistiek kreatief tijdschrift', losbladig, in een plastic omslag met klemrug; niet alleen teksten maar ook oorspronkelijke litho's. Inlichtingen en inzendingen: Groene Laan 53, 2230 Schilde.

Turnhout

Een *poëziemanifestatie* werd op 25-6 georganiseerd door het D.F. in de Warande, met voordrachten, open podium en poëzieverkoopstandjes.

Vichte

De vzw Vehta organiseerde tot 21 juli de tentoonstelling *Gewijde Thematiek* in de oude kerk met 17e-eeuwse religieuze werken o.a. Jan Brueghel II en Pieter Van Avont, de 'Helse Breughel', schilderijen uit de omgeving van Pieter Coecke en G. De Crayer, R. De Liemaecker, ikonen en boedha's. Uit onze tijd werken van A. Blomme, R. Brat, D. Bloes, A. Bulthé, J.M. Butaye, J. Claerhout, W. Colleman, M.L. Cools, F. De Boeck, E. Demane, R. De Saegher, R. Devolder, A. Diez, G. Holmens, G. Jonckheere, J.P. Maes, J. Muls, M. Notebaert, L. Van Calbergh, B. Van de Weyer, J. Vegter, Yambo.

Wenen

Het *Studiecentrum Vlaams Jeugd- en Kinderboek* (leid. Frans Schittecat, E. de Waellaan 1-10, Deurne) organiseert in 1978 m.m.v. het Oostenrijkse Intern. Instit. voor Jeugdliteratuur een tentoonstelling van Belgische Jeugdboeken in het Paedag. Instituut te Wenen. Onder de bescherming van de Belgische Ambassade.

Zele

Vrouwen in Vlaanderen schrijven nu is een bundel verhalen van 22 romanschrijvers (DAP Reynaertuitgaven) o.m. Ria Aerts, Bertien Buyl, Alice Cant, Anne Dellart, Monda de Munck, Janine de Rop, Jet Falter, Rose Gronon, Maria Jacques, Jet Jorssen, Maria Messens, Lia Timmermans, Irina van Goeree, Daisy ver Boven, Maria Vlamynck (495 fr.). Het boek werd gepresenteerd door Maria Jacques en minister Rika de Backer hield een gelegenheidstoespraak in het IPC te Brussel op 22-6.

Zulte

In memoriam Georges Leroy werd in zaal Rembrandt een Boekenbeurs gehouden van 25 tot 28 juni, die ingeleid werd door letterkundige Luc Verbeke.

Bibliotheek

nieuw werk van en over leden

JOOS FLORQUIN, *Ten Huize van... 13,* Davidsfonds Keurreeks nr. 137, Leuven, 1977; 330 blz., 20 illustr. - De reeks 'Ten huize van...', die twintig jaar geleden door Prof. Dr Florquin bij de BRT werd ingezet, is ongetwijfeld voor onze hedendaagse cultuurgeschiedenis van onvergelijkelijke betekenis. De interviews van de nieuw verschenen reeks kwamen van 1958 tot 1973 op het scherm, wat meteen een inzicht biedt over de evolutie, die de interviews hebben gekend. Aan de beurt zijn: de nederlandse actrice Georgette Hagedoorn (weduwe van Ben Rooyaards en Martinus Nijhoff), de cineast Bert Haanstra, de tekenverhaler Willy Vandersteen, de dichter-essayist Paul de Vree, de classicus en Erasmuskenner Alois Gerlo, de musicoloog Denijs Dille, de theoloog Edward Schillebeeckx, de musicus Lode de Vocht. Een zeer gevarieerde serie dus, zowel ideologisch als artistiek, maar des te belangwekkender.

MIEL KERSTEN, *Tien maal Jan Schepens,* Brugge, 1977. - De voorzitter van de Kath. Ovl. Schrijvers schreef van 1969 tot '75 tien artikels over zijn vriend, de te Brugge wonende Gentse letterkundige Jan Schepens, die nu gebundeld werden als hulde voor Miel Kersten bij zijn 80ste verjaardag.

RENE VERBEECK, *Het meisje van Rochehaut,* Orion 1977. - Deze bundel komt niet voor in 'Verzamelde Gedichten' (1974). Met een sensueel-menselijk beheerste taal komt de lezer in warme taallagen van voorbij liefdesgeluk dat zacht nagloeit. Lijden soms en het besef dat de tijd zijn werk doet in ons lichamelijk gevoel. De beeldverwerking blijft vitalistisch en is niet gezocht, althans voor wie na de Vijftigers is blijven verder lezen: bv. 'een geur van jonge lijven / die de neusgaten van de bomen / trillen deed.' (jdp)

RIK JACOBS, *Onvoltooid gesprek,* eigen beheer (Fruithoflaan 110/49 te 2600 Berchem). - Deze uitgave is niet in de handel. Het betreft meestal eerder lange gedichten. Ze getuigen van een persoonlijk geloof, ervaren onbegrip, huwelijksgeluk. Er zijn gedichten als 'Na de uitvaart' (voor Mark Liebrecht) en 'Naaktstudie' waar het denken de overhand krijgt op het gevoel. Rik Jacobs reageert blijkbaar gemakkelijk in de onmiddellijke greep van de gebeurtenissen. Dit bewijzen de opdrachten of notities bij heel wat andere gedichten. In dit opzicht volgt hij niet het spoor van wat we sinds Brémond poésie pure noemen. (jdp)

STAF WEYTS, *Bij Valavond,* eigen beheer (Bisschopsdreef 25 te 8310 Brugge) - Meer bekend om zijn romans en jeugdboeken, biedt hij nu een mooi verzorgde bundel met illustraties van Gerard Thijs. Ook deze gedichten ademen iets teers, iets weemoedigs uit. Het nadenken over wat voorbij is, verlaat hier nooit de zachte oevers van het gevoel en het concrete beeld dat de natuur en het gewone leven overvloedig biedt. Een voorbeeld zegt wellicht meer dan een parafrase, een goed gedicht dan:

Bekentenis

Ik wil mij schuldig noemen
en u vergeving vragen,
omdat ik soms de rozen
naar anderen heb gedragen,
en u, met veel verdriet,
midden de barre bloemen
des winters, gevrozen
op de ruiten, achterliet.

Naar mijn gevoel zal deze gemakkelijk leesbare bundel heel wat lezers van bekentenislyriek erg aanspreken. (jdp)

MAX LE ROY, *Morgenvrouw,* eigen beheer (Fletersdel 12, 3600 Genk) - Deze gedichten spreken over de dramatische spanning die gaat van onrustige passie, angst, eenzaamheid naar de vrede, het licht en de rust die de vrouw kan bieden. De beeldspraak is romantisch en bedacht op tegenstellingen, maar eerder conventioneel dan het gevolg van originele opmerkingsgave. (jdp)

JOHAN BOVIJN, *Langs een stengel van de zon,* eigen uitgave (W. Bovijn Rijselsestr. 41, 8200 Brugge PR 380-0130917-38, 120 fr.) - Deze jonge dichter (°Kaprijke 1948) debuteert met verzen waaruit een blij, krachtig levensgevoel spreekt dat zich uit in verstaanbare, maar scherpe, gezochte beelden: de zon loopt op krukken door de beukendreef // de nacht vlucht als een bejaarde kangoeroe en uit haar buik glijdt bloedend de zon.

Dit uitzinnig zingen zal geleidelijk de greep op een uitgebreider thematiek wel vinden. Als debuut niet zonder belofte. (jdp)

MARIA SESSELLE, *Wandelen met Maria,* Open Kring (Blekerijstr. 43 9000 Gent, 150 fr.) - Rust en levensgenieting, grenzeloos eenvoudig zijn is het geluk van deze dichteres. Een geluk dat we met volgend citaat weergeven omdat de lezer hier het motief van schuiven en glijden naar een grotere en ruimere wereld kan aanvoelen:

En wij
één met de vogels en mekaar
en elk gebaar wordt overbodigheid
'k raak het waarom der dingen kwijt
voel mij de kleinste nietigheid
glijd weg in de voltooide tijd...

Liefde kent ook het klein verdriet, maar de hoofdtoon blijft de wil tot gelukkig zijn. Het verdriet wordt geassocieerd met denken, geluk met tijdeloos dromen. Deze romantische gevoelspoëzie is duidelijk en weinig suggestief. *(jdp)*

JULIEN VAN REMOORTERE, GASTON VAN CAMP, *Lannoo's zomerboek,* Lannoo, Tielt-Amsterdam, 192 blz. - In de reeks 'Dit nieuw seizoen' verscheen als eerste deel dit prachtig uitgegeven jeugboek, gekartoneerd en degelijk geïllustreerd door Dani Dacquin. Het bevat interessante bijdragen van Karel Balbaert, Wina Born, Emmanuel Coomans, Fernand Dacquin, Paul de Bont, Gaston Durnez, Eigentijdse Jeugd, Gertie Evenhuis, G. Guns, Marjolein Heijermans, Kris Lambert, Eugeen Lettany, Gwij Mandelinck, Patrick Meurrens, Alfons Meuwis, Hartwig Oosthoek, Lea Schrijvers, Wim J. Simons, René Swartenbroekx, Lia Timmermans, Chriet Titulaer, Yolande van de Maele, Ninon Vis, Christian-A. Wauters en Liva Willems.

Een dergelijk doe-, weet- en leerboek wordt voor elk jaargetijde in het vooruitzicht gesteld. Het lente-, herfst- en winterboek zijn reeds in voorbereiding. Knap werk van samenstellers Julien Van Remoortere en Gaston Van Camp, die zorgden voor ruime verscheidenheid en variatie, zodat het boek tot het laatste artikel toe blijft boeien.
(A.d.L.)

GIE LAENEN: *Paultje, ze gaan weer vechten,* Juniorboeken 10-14 j., Lannoo, Tielt. - De geschiedenis van een uitroeiingskamp, boeiend en in directe taal geschreven. Het is een verhaal met dubbele bodem, spelend enerzijds in de oorlogsjaren en anderzijds in onze huidige tijd. Misschien wel wat moeilijk dat overstappen naar het andere en zeker qua inhoud nogal hard voor de jonge lezertjes. Het houdt een morele les in: we moeten de oorlog en alle geweld onmogelijk maken, beginnen we maar bij onszelf. Dit vlot geschreven verhaal hebben wij graag gelezen.
(A.d.L.)

JULIEN VAN REMOORTERE: *Met de auto aan en over de Belgische Grens,* Lannoo, Tielt-Amsterdam. - Een zeer nuttige gids voor de autotoerist die er eens op uit wil trekken, maar dan niet al te ver. Hij krijgt de keus tussen 12 nauwkeurig beschreven reisroutes, hetzij doorheen Zeeland, Noord-Brabant, Nederlands Limburg, Voerstreek en Land van Herve, Belgische en Duitse Hoogveen, Eifel, Duitse Moezel, Franse Ardennen, Zuid-Henegouwen, Frans Vlaanderen, Franse noordkust of Zuid-oost Engeland. Ingelegde kaartjes met legende verhelderen aanmerkelijk het opzet. Werden verwerkt in de routes: kunsthistorische gegevens, restaurants en hotels op de reisweg, adressen en telefoonnummers van belangrijke VVV's, wenken voor de heen- en de terugreis. Uiterst geschikt voor week-ends en ook voor langere vakanties, mits samenvoeging van een paar reisroutes. 82 foto's van allerlei bezienswaardigheden verluchten op passende wijze het werk. Een register met meer dan 400 plaatsnamen vergemakkelijkt het gebruik.
(A.d.L.)

ANTON BERGMANN, *Ernest Staas,* reeks Moderne Nederlandse auteurs, De Sikkel, Kapellen. - Een herdruk van een reeks verhalen van Anton Bergman ten behoeve van het middelbaar onderwijs en voorzien van een woordenlijst voor Frans sprekende leerlingen. Tekstbezorging, vragen en opdrachten, correctiemo-

dellen en werkbladen door ons lid Roger Vanbrabant zijn bijzonder geschikt en doelmatig.

(A.d.L.)

WILS, L., *Honderd jaar Vlaamse Beweging,* 1. Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914, Leuven (Davidsfonds), 1977. - Met zijn 'Geschiedenis van het Davidsfonds' brengt professor Lode Wils heel wat duidelijkheid omtrent het aandeel van het katholieke volksdeel in de Vlaamse beweging. Dank zij jarenlange opzoekingen en studies ter zake kwam hij tot een aantal nieuwe bevindingen die hij in dit boek als een syntese samen brengt. Voor de lezer lijkt mij dan ook een kennis van het algemeen kader gewenst om professor Wils in zijn betoog te volgen. In de rij van historici die de problematiek van de Vlaamse beweging in de voorgaande eeuw tot 1914, bij het grote publiek brengt neemt Wils stelling tegenover de liberale zienswijze van Paul Fredericq en A. Willemsen. Wils beklemtoont dat het katholieke volksdeel in Vlaanderen de leidende motor was van de toenmalige Vlaamse beweging. Het basisbeginsel van dit katholiek optreden lag besloten in de overtuiging dat de volkstaal de beste garantie bood tot het behoud van de volksaard in Vlaanderen. Voor een aantal intellectuelen was dit een al te enge zienswijze, die hen dan ook de richting uitdreef van het liberalisme, toch was de liberale partij eerder anti-Vlaams gezind, tot de vrijmetselarij in 1874-75 belangstelling kreeg voor het Vlaamse vraagstuk. Een militant laïcistische geest doordrong dan de kringen van het Willemsfonds, wat de katholieken tot grotere inzet prikkelde. Precies in deze periode van duidelijke tegenstelling stimuleerden de bisschoppen het Leuvens studiegenootschap 'Met Tijd en Vlijt' tot een grotere inzet voor de katholieke zaak. Hoofdzakelijk in dit Leuvense midden komt het op 15 januari 1875 tot de stichting van het Davidsfonds. Meer dan het verdienstelijk werk ter verspreiding van de belleterie nam het Davidsfonds de eerste plaats in bij de strijd ter vernederlandsing van het openbaar leven. Stelselmatig onderzoekt Wils de strijd om de taalwetten van 1873 naar 1883. De initiatieven gingen uit van de katholieke volksvertegenwoordiging en het Davidsfonds ondersteunde deze voorstellen telkens in hun meest radicale vorm. In de sociaal bewogen tijd van 1890 naar 1904 deinde de invloed van de beweging wel even weg, of verstarde althans met de geleerde Pieter Willems als voorzitter en de ouder wordende sekretaris de Potter. Spoedig werd tegen het tij opgetornd, soms onder nieuwe samenwerking met de liberalen, op één uitzondering na zonder begrip vanuit het sterker wordende socialistische kamp. Het Davidsfonds had kritiek op de verdere taalwetgeving en vooral met de nieuwe wet op het middelbaar onderwijs oefende het tussen 1901 en 1909 een uitputtingsoorlog tegen de 'Instructions' van het episkopaat. Het episkopaat bukt in 1910 voor de Vlaamse beweging. Het is boeiend deze leidraad met de auteur mede te ontwarren uit het uitgebreide bronnenmateriaal. Toch rijst bij de lezer herhaaldelijk de vraag of de historicus Wils op zijn beurt het beeld niet enigszins vertekent. Hij besluit dat de verdiensten van het Davidsfons en van het katholieke volksdeel hoofdzakelijk lagen op het flamingantisch vlak, deze van het Willemsfonds vooral op het kulturele vlak. Deze stellingname kan zo maar niet onmiddellijk bijgetreden worden. Het blijft nodig het boek, dat alleszins een belangrijke geschiedkundige bijdrage is voor onze kennis van de Vlaamse beweging, persoonlijk in te zien.

(jm)

ROGER SERRAS: *Pierrot in gekauwd papier*. Gedichten 1976. Stencil-uitgave. Copyright Roger Serras, Kunststraat 115, 9110 Sint-Amandsberg. - Serras schrijft een sterk geëngageerde poëzie die het vuur van de aanklacht bezit maar dikwijls de poëtische verbeelding mist. Door een tekort aan visuele voorstellingen en door een geringe taalgeladenheid, worden deze gedichten voor de lezer slechts kortstondig bewoonbaar. Al overtuigt zijn weerzin tegen misstanden in deze wereld, zijn poëzie heeft deze weerzin niet voldoende in woorden weten te weerhouden. Deze bundel is een aanloop tot poëzie: de sprong verwachten wij in een een volgende bundel.
(A.v. Assche)

RENE TURKRY, *Romain De Saegher zeventig*. - In Sint-Amands is De Saeghers leven weelderig gaan bloeien. Na het afsterven van zijn tweelingzuster begon hij evangelische motieven te schilderen. Geen motief heeft deze autodidakt in zijn navrante werken met hart en overgave verwerkt als de kruisiging Christi. Het schijnt alles in een roes tot leven te zijn gekomen, zo spontaan verloopt het. Zijn kunst is doortrokken van religiositeit, enz. Wat Turkry reeds vóór een vijftal jaren in een kort artikel resumeerde, werkt hij in deze ruime studie over persoon en werk uit. De religieuse impuls geeft bij hem steeds aanloop tot de artistieke naad. Zo schreef hij nog in '72: ‘Elke centimeter van zijn werk is bezield. Zijn werkwijze berust op een blindelings vertrouwen in zijn scheppende intuïtie. Zijn werk maakt de indruk zich te situeren tussen smart en verheerlijking, tussen hevigheid en sensibiliteit’. Zo schrijft hij heden in 'n prachtig geïllustreerde en 'n fijn verwoorde brochure over De Saegher: ‘Zijn koloriet is de neerslag van zijn onderbewustzijn. In de kruiswegtaferelen brengt hij het mysterie van leven, dood en opstanding in een verbijsterende picturale taal dichter tot de toeschouwer’. Wat van dit alles het heilig geheim is raadt de gelovige lezer al lang. En de schrijver verzwijgt het evenmin. Volgens hem werkt de schilder louter met het hart en met 'n waarachtig gelouterde godsdienstzin. Zijn werken zijn dan ook diep doorleefde religieuze belijdenissen. Turkry spreekt zelfs van visioenen. ‘Hij visualiseert bezielende momenten uit de heilsgeschiedenis’, besluit de schrijver. Iedereen begrijpt dat hieruit méér dan menselijke bewondering spreekt.
(J.v.R.)

RIK DE GHEIN & CLEM DE RIDDER: *Een halve eeuw Vlaams Idealisme* (De IJzerbedevaarten in de archieven van De Standaard en haar lezers) uitgegeven door Lannoo Tielt/Amsterdam - IJzerbedevaartcomitee/Diksmuide Vlaamse Toeristenbond-Antwerpen. - Dit rijk geïllustreerde boek is een waardevol document en een kijk-boek dat met zijn ontelbare foto's een visueel verslag brengt van alle Bedevaarten naar de IJzer. Het begint met de eerste samenkomsten van een kleine schare oud frontsoldaten bij het graf van Joe English en het eindigt op beelden van de massale bedevaart van 1976. De samenkomst van 1977 die voor de vijftigste maal de Vlamingen als volk verzamelde rond het ere-graf van de Vlaamse frontsoldaten van 14-18 was voorzeker een goede en passende gelegenheid om zulk gedenkboek uit te geven. Het strekt de initiatiefnemers tot eer dat zij dit gedaan hebben met piëteitvolle zorg en liefde voor het ideaal en het offer van onze gevallenen. Welk een beweging, beroering soms, wekroep uiteindelijk, dit ideaal betekent spreekt u uit elke bladzijde toe. Het ‘A.V.V.-V.V.K.’ en het ‘Nooit meer oorlog’ is op menige foto aanwezig, die men zowel als getrouwe strijdbare bedevaarder, als eenvoudige gelegenheidsdeelnemer of als geïnteresseerde sympathisant, met ontroering bekijkt.

De documenten werden verzameld uit de archieven van het dagblad ‘De Standaard’, uit haar krantenverslagen, uit het archief van het IJzerbedevaartcomitee zelf en uit tal van persoonlijke foto-verzamelingen. Het werd een uitgebreide indrukwekkende reportage met passende verduidelijkende kommentaar van Clem De Ridder en ontroerende poëtische teksten van Anton Van Wilderode en Albe. Dit boek is een getuigenis, het hoort in de bibliotheek van elk rechtgeaard Vlaming die er zowel de samenstellers als de uitgevers dankbaar moet om zijn. Met Manu Ruys, in de verantwoording, wensen wij dat het ‘geen overzicht van een afgesloten periode, maar een gids voor de toekomst’ wordt.

Rik Jacobs

JOSE DE POORTERE, *Ik dood niet meer*. Orion, Brugge, 1977, 92 blz., gen. 175 fr. - José De Poortere moet wel aangegrepen geweest zijn door de Joodse auteur Kafka: hij debuteerde met gedichten over hem; in zijn romans laat hij het Jodendom niet los; zijn verhaalstijl is typisch een Kafka-stijl, een nauwgezet en versoberd kleinrealisme dat daarom niet minder diep graaft en ver reikt. Ook de roman is kleinrealistisch en wil ver reiken. De verhoudingen, te Antwerpen, tussen een Joods schrijver (Jean Bloom), een priester-schilder (Achiel Leus), een beeldhouwer (Patrick De Loze) van wie de vader het hechteniskamp te Lokeren had gekend. Het verloop bestaat uit kleine voorvallen die ineens tragisch uitschieten. Langs alle kanten dringt de menselijke wreedheid binnen, de ‘cirkel van het geweld’ die steeds onverzettelijk sluit; het menselijk leed daarachter, het protest, de verscheurde onmacht die alleen nog weet te belijden. Bewust en beslist schrijft José De Poortere oorspronkelijk werk, waarvan de envergure er in bestaat envergure te willen missen. Er komt zeer veel open in hem. Heeft hij zichzelf al tenvolle gevonden, en is dit zijn definitieve boodschap? Vooralsnog weten we niets af van zijn eventuele verdere ontwikkeling.

Em. Janssen

boeken over kunst

ANDRE DEGUER, *Ikonen,* Berghaus Verlag, Ramerding, 1976; 100 blz., 73 kleur- en talrijke zwart-wit reproducties, 34,5 × 24 cm., gebonden, met stofomslag. - Dit mooie boek bestaat eveneens hoofdzakelijk uit prachtige platen, voorafgegaan door een beknopte maar vakkundige inleiding tot de mysterieuze wereld der ikonen. De in het mooie kleuralbum opgenomen kunstwerken stammen uit de Sowjet-Unie vooral; daarnaast veel Griekse en enkele Roemeense, Tsjechoslovaakse, Kleinaziatische en Joegoslavische ikonen. Daarom zal men het boek als een waardevolle aanvulling bij Widders werk kunnen beschouwen. Interessant zijn ook de zwart-wit tekeningen, die alle ontleend zijn aan oude Oost-Europese schildershandboeken en werken over de ikonen.

KONRAD PFAFF, *Kunst für die Zukunft. Eine soziologische Untersuchung der Produktiv- und Emanzipationskraft Kunst,* Dumont Aktuell, 1972; 140 blz., 16,80 DM. - De in Roemenië geboren auteur (1922) doceert sociologie en pedagogie in de Pädagogische Hochschule te Dordmund. Hij is een socioloog-pedagoog, die de invloed van de kunst op zijn terrein bestudeert (wat niet mag verward worden met een aan sociologitis lijdend kunstcriticus of -historicus). In dit boek onderzoekt hij wat de functie van de kunst kan zijn voor de opbouw van een toekomstige vrije en humane maatschappij. Daarmede zet hij zich af zowel tegen degenen die de kunst op het apolitieke vlak van de zuivere estetica willen houden, als tegen degenen die aan anti-kunst willen doen, d.w.z. aan agitatie-actie-revolte en dies meer. Dat brengt hem ertoe dingen te behandelen als: ‘Wat is kunst en wat is schoonheid?’ - ‘Wat is kunstpolitiek?’ - ‘Kunst in de dynamische maatschappij van nu’ - ‘Kunst als consumptieartikel’ - ‘Kunstalfabetisme’ - ‘Voorbeelden van geslaagde milieuvormende estetische informatie’ enz. Over vele onderwerpen weet hij heel wat zinnigs te vertellen.

ERNST-OTTO ERHARD, *Pop, Kitsch, Concept-Art. Aufsätze zur gegenwartigen Situation der Kunst,* Otto Maier Verlag, Ravensburg 1974; 92 blz. - Dit boek brengt een viertal opstellen van een Beierse gymnasiumleraar, die met zich zelf in het reine wenste te komen over belangrijke tendenzen van de actuele kunst, ten einde bij te kunnen dragen tot de esthetische opvoeding van de jongeren. Uiteindelijk spitsen de vragen zich toe op het fundamentele probleem: ‘beleven we het einde van de kategorie “Kunst”?’. Allerlei factoren werken volgens de auteur in deze richting, zonder dat men vooralsnog de kunst echt dood kan verklaren.

HANS SEDLMAYR, *Verlust der Mitte. Die bildende Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts als Symptom und Symbol der Zeit*. - De eerste uitgave van dit uitzonderlijk belangrijk boek, dat niets aan actualiteit heeft ingeboet, dateert van 1956. Het is echter nuttig te weten dat het boek in de reeks ‘Ullstein Bücher’ onder nr. 39 drie jaar geleden een pocketuitgave heeft gekregen, die reeds aan haar 158ste duizendtal is. Het essay is, nu er zoveel van de dood van de kunst wordt gesproken, biezonder interessant omdat het ook lichtpunten in de moderne kunst aanwijst en dus tegen het te absolute pessimisme indruist.

ALASTAIR MACKINTOSH, *Symbolisme en art nouveau,* Horizonreeks, Uitg. Landshoff, Amsterdam, 1976; 64 blz. kleurillustraties. - Dit handige uit het Engels vertaalde boekje biedt een pretentieloze presentatie van de thans in het teken van de nostalgie sterk in de belangstelling gekomen kunstrichtingen uit het einde van vorige eeuw. De auteur overloopt de ontwikkeling ervan in de verschillende landen; hij staat stil bij een aantal vertegenwoordigers om door enkele vooral biografische gegevens de figuur van elk kunstenaar levendig voor de ogen te brengen, naast zijn werk waarvan een of twee voorbeelden gereproduceerd worden. Dat hij hierbij uitgaat van Frankrijk kan wel verbazen voor een Engelse auteur, vermits Engeland toch aan de oorsprong ligt van beide richtingen. Van ons land wordt Ensor besproken en ook even van de Velde, maar deze gaat hier door voor een Nederlander; bij de Fransen vindt men onze Leon Fréderic en Jean Delville gerangschikt. Een bewijs te meer van de povere promotie, die onze hedendaagse kunst krijgt in het buitenland vanwege onze cultuurinstanties. Dat het werkje in Engeland gedrukt werd merkt men o.m. aan de talrijke vrij typische zetfouten. De haast waarmede de auteur het boekje samenstelde wordt geconfirmeerd door zijn onwetendheid over de bestaande bibliografie over het onderwerp.

MALY UND DIETFRIED GERHARDUS, *Symbolismus und Jugendstil. Krisenbewusztsein, Verfeinerung sinnlichen Handelns und die Erneuerung des Lebens in Schönheit,* Uitg. Herder, Freiburg 1977; 104 blz., 73 kleurreprodukties, gebonden, 25 × 26 cm. - De losse anekdotische trant, die de charme was van het vorige werkje, zoekt men vruchteloos in zijn Duitse veel mooier uitgegeven tegenhanger. De auteurs beginnen met een zware, maar gelukkig niet al te uitvoerige sterk wijsgerig gerichte analyse, waarin het sociologisch aspect fel onderlijnd wordt en dus citaten uit Marx niet mochten ontbreken. Volgt dan de beknopte biografie van een selectie kunstenaars, selectie die strenger (veel minder Fransen en Engelsen; voor ons land alleen Knopff en van de Velde) en tevens ruimer is (vertegenwoordigers uit Polen, Rusland, Finland, Tschekoslovakije, USA). Het boek geeft de reproduktie van een of twee werken per kunstenaar, met een degelijke bespreking. Opmerkenswaard is dat in dit boek veel meer religieuze onderwerpen gereproduceerd zijn, zodat dit aspect van het symbolisme beter tot zijn recht komt dan bij Mackintosh het geval is. Ook de brede bibliografie bevestigt de degelijkheid van het boek.

GEORGE MELLY & J.R. GLAVES-SMITH, *A Child of six could do it! Cartoons about Modern Art,* The Tate Gallery, London, 1973. - 'Een klein kind kan dat!' is een uitroep, die men herhaaldelijk hoort in tentoonstellingen van nieuwe kunstrichtingen, vanwege lieden die oordelen dat wie niet exact de werkelijkheid weergeeft hetzij daartoe onbekwaam is hetzij de toeschouwer voor het lapje houdt. Vandaar dat de auteurs deze uitroep als titel gaven aan de rijke verzameling kartoens over eigentijdse kunst, die door de in moderne kunst gespecialiseerde Tate Gallery werd uitgegeven. Een schat van bij de honderd veelal zeer geestige tekeningen!
(A.S.)

KARDINAL JOSEPH HÖFFNER, *Wo Gott ist, da ist keine Angst*. Presseamt des Erzbistums Köln. - In Parijs begonnen is de gewoonte om op aswoensdag kunstenaars uit te nodigen tot bezinning, ook elders overgenomen. In Duitsland is er Keulen, Augsburg, Frankfort, Mainz, München, Trier en Würzburg. Deze brochure bevat na een inleiding de preek die te Keulen werd uitgesproken in 1977. Het thema van de

angst werd behandeld als een sleutel om onze tijd, onze westerse beschaving te begrijpen. Met citaten wordt er verband gelegd met de wereld van de letterkunde. Persoonlijk zie ik wel in dat de angst inderdaad een centraal probleem is in de existentiële analyse, maar de literaire verheldering ervan vind ik in dit sermoen, zacht gezegd, niet terug. Typisch is b.v. dat er naar het zeer degelijk werk van Friedrich: Die Struktur der modernen Lyrik, wordt verwezen om een citaat van Eliot over te nemen. Sympathiek dat een kardinaal zich tot kunstenaars richt, maar de wereld van de theoloog en de kunstenaar ligt nog ver uit elkaar. Dat is nu juist typisch voor onze tijd. De gelovige vat wel wat de kardinaal zegt, maar wat doe je daar nu mee in de letterkunde.

(jdp)

DR. LUC DEBAENE, *De Nederlandse Volksboeken*. Uitgave Merlijn. Postbus 125 Hulst Nederland, 1275 BF - Deze fotomechanische herdruk van de uitgave in 1951 behandelt het ontstaan en de geschiedenis van de Nederlandse prozaromans gedrukt tussen 1475 en 1540. Het zijn de bewerkingen van middeleeuwse ridderromans b.v. de avonturen van de Vier Heemskinderen, de Zwaanridder, over Apollonius en de koning van Antiochië die een zondige liefde voelt voor zijn eigen dochter. Het merkwaardige boek van Debaene is zijn doctorale dissertatie. Hij bestudeert de periode van incunables en postincunables en de culturele, literaire en volkskundige achtergrond ervan, uiteraard, ook de jongere edities, telkens met het nodige filologisch apparaat over de bronnen en de relevante bibliografie. De rijke iconografische verlichting bevat een honderdtal reprodukties van titelpagina's en illustraties uit oude uitgaven. Het is in elk geval zo dat dit interessante domein in de lessen letterkunde van het middelbaar onderwijs niet aan bod komt, als we de handboeken nagaan. Deze monografie werd vaak bekroond o.m. door de provincie Antwerpen en de Koninklijke Akademie. Sinds de romantische periode waarin de filologie zich ontwikkelde en de wetenschappelijke belangstelling voor de geschreven documenten vaste vorm kreeg is er heel wat werk verricht.

Wie de ongewijzigde herdruk van ‘De Nederlandsche Volksromans’ (1837, herdruk 1976) van L.Ph. Van den Bergh (zelfde uitgever) vergelijkt met deze monografie, heeft daar een zeer goed voorbeeld van.

(jdp)

periodische uitgaven

- *Filter;* Red. Anne Crivits, Stationstraat 3 Jabbeke (ab. 150 fr. Pr. 293.0039907.95 E. de Mondt Boom). - *4e jrg. nr. 2:* O.a. Juryverslag Poëzieprijs Filter, waarover trouwens een wedstrijdnummer verschijnt. Gedichten van Fil Hantko, Omer van Hecke, Tom Vesterinck, Sandra Colen, Marielle de Kok, Rik Schrauwen en Joost Nysen. Kortverhalen van Jan H. Backx, Jan H. Bakker en Patrick de Bruyn.
- *Schuim;* red. Gie Luyten, Heldenlaan 37a, 3940 Paal (ab. 350 fr., Br. 235.0036090.189. - *4e jrg. nr. 2:* O.a. Gedichten van Bert Willems (vert. o.a. Rilke), M. van Hee, Bea de Longie, W. Adams, Luc Benats, Rob. Franquinet, Wim Nimmegeers, Val. Dekens, Fr. Onstein, Gie Luyten, Dany Hilven, Laurent Bastiaens, Emmy Swerts, Georg Hermanowski. Essayistische teksten o.a. over Gène Eggen, Rilke (B. Willems), M. Decca (G. Luyten). Kortverhalen van Jan Biezen, Lambert Swerts. Kronieken van Neer van Tina, Dries Janssen, René Swartenbroekx, Laur. Bastiaens. - *Nr. 3-4:* o.a. Gedichten van Pol le Roy, Neer van Tina (vert. P. le Roy), J. Vercammen, Bert Willems (vertalingen), P.G. Buckinx, R. Franquinet, D. Hilven, B. de Longie, J. Biezen, B. Leyssen, P. Cox, W. Balyon, G. Luyten, M.J. Geerts, M. Trippas, C. Oosterlinck, M. Leenhouwers, R. Swartenbroeckx. Kortverhalen van Monda de Munck. Essayistische teksten: Hilda van Assche, André Demedts, W. Vanbeselaere, L. Swerts, B. Willems. Kronieken.
- *Tekengids,* Tweemaandelijks bulletin met informatie over visuele opvoeding en beeldende vorming; red. J. Noreille, Halewijnstr. 1, Menen. Het in losse bladeren verschijnend orgaan van de O.V.T. bracht o.a. een uitvoerige studie van Remi Janssens over handenarbeid op de L.S. in het kader van de beeldende opvoeding; ook een satirisch gedichtje op de vakantie van Jozef Noreille.
- *Adem,* Tweem. tds. voor Muziekcultuur (ab. met Lidmsch. ‘Madrigaal’ 350 fr., pr. 000. 0528959.18, Madrigaal Leuven Lemmensinstituut). - *1977 nr. 2 en nr. 3:* Over het Tema ‘Langs de Luidspreker’: teksten van Lode Dieltjens, Ign. de Sutter, Paul Schollaert, Tony Dieltiens, J.P. Boendermaker, Fr. Geysen, André Vermeulen, Jan Vanwelkenhuysen, J. Joris, Jan Aerts, J. Schrooten, L. Dries, P. Timmermans, L. Dewit, C. Wellens. Overzicht van tijdschriften door M. van Reeth. Het tema kreeg zoveel reacties dat er twee nummers moesten aan gewijd.
- *Tijdspiegel,* red. Ludo Raskin, Breestraat 15 B/3 (abonn. 200 fr. pr. 000.0112019.81 Tijdspiegel Hasselt). - *1976, 1 en 2:* dubbelnummer geschreven door Geert Dusar over de Limburgse pers van 1830 tot W.O. 2: inventarisatie van 230 publicaties met bepaling der strekking; zeer belangrijke bijdrage tot de cultuurgeschiedenis. - *Nr. 4:* Hulde aan Jozef Droogmans (F. van Vinckenroye), voorz. V. Limb. Schrijvers, Prov. prijs v. Lit.; ‘Hendrik van Veldeke’ (J.

Droogmans); ‘Profiel van H. van Veldeke (J. Notermans); ‘Kon. Albert en de Ned. Cultuur in België’ (J. Droogmans).

- *Biekorf, Westvlaams Archief;* red. A. Dewitte / A. Viaene (abonn. 350 fr., pr. 000. 0617780.84 Biekorf Brugge) *Jrg. 1975-1976, nr. 9-12:* O.a. Westvlaamse rosmolens (p. 257-360, rijk geïllustreerd; Luc Devliegher), In Memoriam Jozef Camerlynck (A. Viaene), De groote Stooringhe 1875 (p. 362-372, J. de Mûelenaere), Verluchter Marcus Gheeraerts en Willem Goeree (W. Leloup), Inhoudstafel 76e jrg. - *Jrg. 1977, nr. 1-2:* O.a. Watertornooien op vlaamse rivieren (A. Viaene), Maria van Bourgondië en het Prinselijk Begijnhof, 1477 (L. van Biervliet), Franciscus Cauwe, auteur van ‘Pelgrimagie van het Kindeken Iesus’ (A. Deboutte), Westvl. Zantingen B-I (M. Vermeulen). - *nr. 3-4:* O.a. Het kunstverdrag van de rederijkers uit Brugge, Ieper, Kortrijk, Oostende: 1810-1820 (J. Huyghebaert over een overeenkomst van vier kamers voor een jaarlijkse wedstrijd o.m. in de dichtkunst), Zangmeesters, schoolmeesters en organisten in St.-Gillis te Brugge ca. 1471-1570 (A. Dewitte), Het kasteel Germolles-en-Charolais van Margareta van Male (L. van Biervliet), Westvl. spreuken, J-S (M. Vermeulen).
  (A.S.)
- *‘Yang 73’,* ts. voor literatuur en kommunikatie, sekretariaat: Carlos de Vrieze, Meulestedesteenweg, 293, Gent. - ‘Daar komen de tachtigers al aan’, aldus luidt de titel van dit interessant nummer. Het eerste gedeelte omvat, naast een keus uit de recentste Vlaamse poëzie (dichters niet vóór 1950 geboren), een inleiding van Hugo Brems en 12 vraaggesprekken met de opgenomen poëten, nl.: Daniël Billiet, Phil Cailliau, Anne Crevits, Frans Deschoemaeker, Luuk Gruwez, Jean-Marie Maes, Wim Nimmegeers, Jotie T'Hooft, Myriam Van Hee, Renée van Hekken, Roel Richelieu van Londersele en Eriek Verpale. De samenstelling van het nummer werd verzorgd door Daniël Billiet en Luuk Gruwez. Zij wijzen erop dat de gehanteerde criteria deels van objectieve, deels van subjectieve en/of van toevallige oorsprong zijn. Hun uiteindelijke keus was tenslotte een persoonlijke optie. Een keus die zich richtte tot wat we noemen de neo-romantische dichters in Vlaanderen. Dit betekent meteen een herwaarderen en herbronnen van de emotionaliteit, waarbij inleider Brems vooral toekomst ziet in het werk van Luuk Gruwez en Eriek Verpale, al moeten zij het nog allemaal waar maken, besluit hij voorzichtig. M.i. zijn Daniël Billiet, Frans Deschoemaeker en een paar anderen die hier geen plaatsje vonden even goed. Als documentatie en tevens als ‘document humain’ is dit eerste gedeelte meer dan boeiend. In het tweede gedeelte brengt Ludo Abicht in eigen vertaling 10 dichters uit de hedendaagse USA-poëzie. Een bondige inleiding en enkele bio-bibliografische nota's werden er passend bijgevoegd. Naast elke vertaling leest men ook de oorspronkelijke tekst en dat is maar best zo.
  (A.d.L.)
- *Scheppende Handen. Jaarverslag,* Red. Dannie Rau, Hoogpoort 40, Gent. - Men weet welke diensten bewezen worden door deze volksontwikkelingsinstelling, die nauw samenwerkt met de Chr. Middenstandsorganisaties en de belangen der kunstambachtslieden bevordert. Veelzijdige activiteiten worden in dit verslag van 1976 gebundeld.
- *Schwarz auf Weiss,* Berichten Künstler-Union-Köln (red. W. Mogge, Tempelstrasse 2a, Köln). *Jrg. VIII/2:* O.a. Gertrud von Le Fort (Hedwig Bach); Kann, soll und muss auch weiterhin die Kirche als Bauwerk im Stadtbild existent

bleiben (Kirchenbautagung Fulda: Prof. Dr Ludwig Pralle, Paul Burscherl, Dr Wolfg. Hamberger, Arch. H. Schwab), Mehrzweckbauten statt Kirchen (P. Kwasi Sarpong).

- *Art d'Eglise,* Red. F. Debuyst (abonn. 350 fr., br. 000.0545380.25 Art d'Eglise, Monast. St.-André Ottignies). *Jrg. XLV, nr. 176:* l'église lieu d'un nouvel art de vivre chrétien (F. Debuyst); Vezin (arch. J. Cosse), Longeau (arch. L. Kroll), Wierde (R. Bastin, L. Londot, J. Willame). - *nr. 177:* Propositions pour une gestuelle liturgique 'Célébrer la vie' (P. Fr. de Béthune). - *nr. 178:* Waldweuler (arch. Heinz Bienefeld), Skt Vitalis Salzburg (arch. W. Holzbauer), Gymnasium Skt. Josef Salzburg (W. Holzbauer), Skt.-Virgil Salzburg-Aigen (W. Holzbauer).
- *Open deur;* Red. Min. Ned. Cultuur, Koloniënstr. 28-31, 1000 Brussel. - *Jrg. '77/1:* O.a. Adm. gen. Schevenhels; Rijkscentrum Masereel; Rubensjaar; Blinden voelen kunst. - *'77/2:* O.a. Cult. samenwerking Europa-Unesco; Rubensjaar (o.a. lijst der werken in openbaar bezit in België); Dossier Alde Biezen.
- *Berichtenblad Bouwkundig Erfgoed in België,* Red. Min. Ned. Cult., Jozef IIstraat 30, 1040 Brussel). *Juni 1977:* O.a. Rockoxhuis Antwerpen; Karbonkelhuis Groenplaats Antwerpen.
- *Band,* maandblad van en voor Vlamingen in Wallonië, nrs. van 15 mei en 15 juni. In eerstbedoeld nummer: André de Ké met een verhaal en in het juninummer met een artikel over het Boerenkrijgmuseum te Overmere. In het meinummer valt een artikel op over het beroep van kantwerkster. Redactie: G. Sevenants, rue de l'église 13 te 5181 Annevoie.
- *Ons Erfdeel* 20e jrg. nrs. 2 en 3; in het derde nummer worden gedichten (Herwig Hensen, Slauerhoff), proza (Theun de Vries, Slauerhoff) besproken; verder lijkt ons van belang in het tweede nummer een bijdrage over beeldhouwer Frans Gast en de bijdrage over recente beeldende kunst in Nederland. Verder de gewone rubrieken die steeds verzorgd zijn.
- *Vlaamse Toeristische Bibliotheek,* jan. 1977, maandschrift, VTB-uitgave. Torhout, de hoofdstad van het Houtland (West-Vlaanderen) met zijn Romeinse en Merovingische oudheden, belangrijke figuren als Eugeen van Oye wordt in een notedop voorgesteld.
- *Neerlandia* 1977 nr. 2 met een artikel over de nieuwe bloei van de baksteenindustrie door de stadsvernieuwing, een bericht over de Stichting Delta-Cultureel (gebied tussen Rotterdam en Brugge), een bijdrage van Paul Haimon over Toneelschrijvers in Maastricht bijeen voor een colloquium. Verder politieke en taalrubrieken.
- *Dimensie,* juli 1977 brengt poëzie van Joris

Denoo, Hervé J. Casier, Johanna Kruit e.a. Er zijn ook beschouwingen van Guido Wulms, Hugo Bousset, Kris Geerts.

- *Oostland,* orgaan van de Limburgse schrijvers, juni 1977, verzamelt gedichten en kortverhalen van o.a. Paul Haeven; vooral de bijdrage over Cuppens-Lenaerts-Winters van Trudo Hoewaer wil ik aanstippen.
- *Nieuwe Stemmen,* april-mei 1977, brengt naast werk en rubrieken van de habitué-medewerkers gedichten van Willy Tibergien (redacteur en Poëziekrant) en Roger Devriendt die het voorlopig nog bij tijdschriften houdt en toch geen onbekende is.
- *Ons Kanton,* juni 1977 brengt nieuws is eerder een strijdblad over Vlaamse culturele weerbaarheid in Komen, Houtem, Neerwaasten, Ploegsteert, Waasten, gebied dat destijds (1962) werd afgestaan zonder inschrijvingsrecht, zoals geëist in het julinummer, desnoods te Straatsburg.
- *Muis eruit,* aug.-sept. 1977, van de vereniging ter bevordering van het deelnemen van jongeren aan cultuur. Ook ons tijdschrift doet mee aan het cultureel jongeren paspoort.
- *AKVT,* mei-juni 1977, informeert over de vijf Leuvense rederijkerskamers, over Ibsen (vooral Peer Gynt), een lijst Engelse toneeltijdschriften.
- *Appel,* 1977 nr. 2 brengt zeer veel poëzie en veel informatie over Limburg. Opmerkelijk is een artikel over een alternatieve boekhandel te Hasselt en adressen van soortgenoten te Antwerpen, Gent, Brussel, Oostende, Sint-Niklaas, Turnhout. Verder leestips (Herman Crompvoets, J. de Poortere, tijdschriften).
- *Creare,* 1977, nrs. 1 en 2, vooral gedichten en verhalend proza. Opvallend is de reklame in dit jongerentijdschrift om het leefbaar te houden; de indruk op de lezer, is er een van netjes en afgewerkt. Reeds bekende namen als Willy Copmans, Hervé J. Casier, Robert Baeken, Walter Soethoudt.
- *Poëziekrant,* nr. 2 en 3, brengt telkens een interview (Karel Jonckheere, José de Poortere), gedichten (o.a. Armand Van Assche, Christina Guirlande, Miriam Van Hee, Joris Denoo, Frans Cornelis, Gie Luyten, Pieter Aerts) en veel nieuws en recensiewerk.
- *'t Kofschip,* 5e jrg. nr. 2, gedichten van Cornelis Van Hoore, Fil Hantko, Willy Copmans, Raoul M. De Puydt, Wouter Kotte, Gie Luyten, Eddy Alfred Ots, Maria Tereecken, Gerrit Achterland, Gerard Cornelis, Jan Biezen, Roger Vanbrabant, Mya Maas, Bea de Longie. Verder de gewone rubrieken.
- *Zebra* april 1977, een nieuw tijdschrift dat vanuit een sterke binding aan de manteau-uitgaven zich richt tot leraars, scholieren en studenten. Abonneevorming gebeurt enkel langs de leraars om. Dit is nog maar het nul-nummer.

catalogussen

- *De beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens in de Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik,* Museum voor Oude Kunst Brussel, 15 juli-2 oktober 1977; 391 blz., meer dan 300 zwart-wit illustraties. - Een schitterende catalogus, zowel voor het oog als voor de geest een festijn. De Kon. Musea voor Geschiedenis

en de Kon. Musea v. Sch. Kunsten van België - directie R. de Roo en Ph. Roberts-Jones hebben het hunne willen bijdragen voor het Rubensjaar door een indrukwekkende tentoonstelling over een te weinig gekend en gewaardeerd onderwerp: onze beeldhouwkunst in het spoor van Rubens en de Barok. Zij bewees dat deze veronachtzaming allerminst verantwoord is. Er zijn grote namen genoeg: de du Quesnoys, de Quellini, Lucas Faydherbe, Jean del Cour, de Verbruggens en vele anderen waarvan representatieve werken aanwezig zijn en worden gereproduceerd in de cataloog. Niet alleen uit België maar ook uit den vreemde werden ze verzameld dank zij de welwillendheid van talrijke kerken, musea en instituten. Dr Elisabeth Dhanens, die o.m. door haar waardevol inventarisatiewerk haar competentie heeft bewezen, brengt een korte degelijke synthese van de evolutie der sculptuur in die periode, waarop een studie over het kerkelijk meubilair in het biezonder volgt, van de hand van H.M.J. Nieuwdorp. Streng wetenschappelijk en toch leesbaar zijn de commentaren der werken, die gerangschikt werden en in detail (met bibliografie) besproken bij hun makers in alfabetische orde. Heel wat opzoekingswerk was daartoe nodig en ongetwijfeld zal deze cataloog voor de kennis dezer periode en van onze beeldhouwkunst in het algemeen grote betekenis hebben. We zijn er het wetenschappelijk comité en de groep specialisten, die de notities opstelden, dankbaar voor.

- *Schriftuur,* Kon. Musea v. Sch. Kunsten, Brussel, 13 mei-9 juli; 48 blz., geïllustreerd. - Phil Mertens was de samensteller van deze ongewone expositie, samen met Marc Dachy van het tds. ‘Luna-Park’, dat het Fenomeen Schriftuur van nabij volgt als exponent van de hedendaagse kunst. Biografieën van R. Altmann, F. Baal, R. Barthes, J. Calonne, C. Claus, M. Dermisache, Ch. Dotremont, P. Guyotat, B. Gysin, B. Irve, H. Lefèbvre, S. Podolski, A. Spilliaert.
- *Kunstcentrum Hof de Bist* zette in het laatste jaar zijn reeks individuele tentoonstellingen verder, met evenveel waardevolle geïllustreerde en flink gedocumenteerde catalogen. Kwamen aan de beurt: Robert Borret, Antoon Luyckx, Gabriel de Pauw, Jozef van Grieken, Roger Verhaert, Peter Bekaert, Raf Coorevits, Alfons van Meirvenne, Rik Wegge, Vic Heyman, Freddy van Cotthem, Georges Steel, Francis de Koninck, Paul van der Straeten, Jef de Leeuw, Jean Rigazzi, Albert Vael. Talrijke critici droegen bij met teksten o.m. L. Lekens, Rita Hostie, René Turkry, Theo van Looij, Remi de Cnodder, Roger Geerts, D. de Smet, L. van den Branden, Jan Peeters, Antoon van Wilderode, Lydia Schoonbaert, Ferd. Milleville, Jos van der Steen, D. Antheunis, K. Mechiels, P. Sterckx, Et. de Cuyper, C. van Mullem.
- *Koninglyke Maetschappy,* Mus. voor Schone Kunsten Antwerpen, 1976. - De in 1788 gestichte vereniging ter aanmoediging van de Schone Kunsten te Antwerpen heeft tot op heden een grote rol gespeeld, zoals door deze expositie, die Dr Guido Persoons samenstelde, wordt bewezen. De teksten van de cataloog zijn van L. Gyselynck, G. Bedeer, J.F. Buyck, e.a. Aantrekkelijke illustraties.
- *Armand de Meulemeester,* Singermuseum Laren 1976 m.m.v. Cultureel Akkoord. - Teksten van o.a. Remi de Cnodder, P. de Vroede, D. van Maelsaeke, W. Debrock. Zeer mooie reprodukties van werken.
- *Karel Heeremans*. Een beknopte presentatie van deze kunstenaar verscheen voor enkele maanden, met teksten van U. van de Voorde en hem zelf, een gedetailleerde biografie en een drietal goede reprodukties.

- *Luc Hoenraet,* Belgisch Haus Köln, juni 1977. Inleiding van Phil Mertens. Intrigerend werk, dat door verzorgd fotografisch materiaal goed tot zijn recht komt.
- *Retrospectieve Jos Verdegem,* Museum v. Schone Kunsten Gent, febr.-april '77, m.m.v. Provincie en stadsbestuur. - De teksten en de samenstelling van deze uitstekende cataloog zijn van Jan Hoet (conservator) en Dr Paul Huys (prov. cult. adviseur). Een verdiende hulde voor een groot kunstenaar, wiens waarde door de grote reeks reprodukties en de talrijke opgenomen getuigenissen van critici geaccentueerd wordt.
- *Het Provinciaal Begijnhof* te Hasselt zet, zij het om financiële redenen op een bescheidener manier dan vroeger, zijn reeds lange reeks door de Prov. Cultuurdienst verzorgde catalogen verder. We signaleren de meubelkunst van Pieter de Bruyne (sept.-okt. '76) en 'Project' over H. Duchateau. J. Jans, H. Keil, U. Mulkers en P. Stockman; voor deze laatste catalogus schreef Ludo Raskin de teksten.
  Verder verscheen nog 'Zonder titel', cat. van Eigentijdse kunst van het Sted. van Abbemuseum Eindhoven, ingeleid door gouverneur L. Roppe.
- *Marcel Duchamp, Catalogue raisonné,* Musée Nat. d'Art Moderne-Centre Pompidou, jan.-mei 1977. - Een grootse tentoonstelling ter ere van een man, die de moderne kunst sedert W.O. I en vooral in de laatste decenniën op een uitzonderlijke wijze heeft beïnvloed. De cataloog is tevens het tweede deel van een geheel bestaande uit vier delen, wat de afwezigheid van een biografie en een chronologie verklaart. De werken, die gereproduceerd worden, dateren van 1902 tot 1968. Een eigenaardigheid is het hfdst. 'Sources iconographiques' met voorstellingen die verwijzen naar de brede voedingsbodem, waaruit Duchamps werk is ontstaan.
- *Le Centre National d'Art et de Culture George Pompidou*. - Meer dan een eigenlijke cataloog is dit een geïllustreerde presentatie, uitgegeven door het tds. 'Cree' (jan. '77), n.a.v. de opening van het stuntgebouw, waarmede eens te meer Parijs erin geslaagd is de hele kunstwereld te verbazen. Alle aspecten van het ontstaan, de evolutie en de uiteindelijke realisatie van het Beaubourggebouw en -centrum worden ontvouwd, met vanzelfsprekend ook een beschrijving van de manier waarop alles functioneert en een opgave van wat men erin vinden kan. Uitg. Soedit, bd. de Sébastopol, 750001 Paris.
- *Nouvelle Subjectivité*. - Catalogus van een

gelijknamige tentoonstelling die eind '76 in de rue Berryer te Parijs werd gehouden n.a.v. het Festival d'automne. Jean Clair, samensteller en inleider, wilde uit alle windstreken een reeks schilders verzamelen, die los van de moderne doodlopende ismen trouw bleven aan de oude cultuur- en schilderkunsttradities, aan het métier, aan de subjectief waargenomen en beleefde werkelijkheid: A. Arikha (Israël), G. Barthélémy (Fr.), John Bennett (USA), Ola Bilgren (Zw.), Samuel Buri (Zwits.), Br. Courme (Fr.), Karel Dierickx (Vl.), Hector McDonnell (Ierl.), Klauss Fussmann (BRD), Rob. Guinan (USA), Ant. Lopez-Garcia (Sp.), K. Machalek (Tsch.), Olivier O. Olivier (Fr.), Isabel Quintanilla (Sp.), Ph. Roman, Sam Szafran en Ivan Theimer (Fr.).

- Het *Stedelijk Museum van Amsterdam* blijft nog steeds, onder directie van Ir. De Wilde, de beste spiegel van de actuele kunst in Europa. De reeks door dit museum uitgegeven catalogen is onvervangbaar voor wie de evolutie wil volgen. Het is misschien toch nuttig enkele eruit te pikken. Zo voor de USA was er Claes Oldenburg (Pop), Robert Morris (observatorium van Lelystad), Ed Ruscha (Concept Art), Jim Turrel (licht- en ruimteobservaties). Voor Italië Antonio Calderara (lichtruimten), voor Canada Agnes Martin (minimalisme), voor Zwitserland Adolf Wölfli (psychopathische kunst), voor Finland Tapio Wirkkala (design). Nederland is uiteraard goed vertegenwoordigd, met Jef Diederen (hermetische kunst), Bart van der Leck (mooie retrospectieve voor de belangrijke figuur uit de Stijl-groep), Alphons Freijmuth (verwant met Lucassen) en Wessel Couzijn (mysterieuze grafiek). Nog merkwaardig: ‘Japanse affiches van de laatste tien jaar’, ‘Satie op papier’ en ‘Structuur in textiel’.

Vrije Tribune

Een belangrijke nieuwe dichter

De redactie ontving volgende boekbespreking, die veel te lang uitviel voor de rubriek ‘Biblioteek’. Wij wensten ze echter niet in te korten, zodat ze naar ‘Vrije Tribune’ werd verplaatst.

JORIS DENOO, *Een nerveuze alchemist,* Yang Poëziereeks 1977. - Een niet decadente democraat, klusjesman en alchemist: Joris Denoo. Geen klokke(n)luider en geen klaagstaart maar een ietwat weemoedige realist op inhoudelijk vlak en wat het kunnen betreft ‘één die voois heeft’ [zei grootmoeder zaliger over zangers... ‘één die poot heeft’ zeggen schilders] debuteert in de Yang Poëzie Reeks (Gent 1977) met ‘Een nerveuze Alchemist’: Joris Denoo, geboren te Torhout, de drukte van het platteland ontvlucht (sic) voor Kortrijk, germanist, leraar. De grafische vormgeving van de uitgave (helder, prettig, sober) is van Julien Vangansbeke, een vriend. De 63 afzonderlijke stukjes (vanuit 14 titels) zijn in twee reeksen ondergebracht: ‘Een nerveuze Alchemist’ en ‘Ach wat, een klusjesman staat elke dag voor schut’. Respectievelijk verwijzen ze, me dunkt, naar de twee grondsoorten waaruit Denoos poëtische teelaarde bestaat, nl. het dichterschap en de werkelijkheid. We willen daar even op inpikken, te beginnen met de aan de realiteit ontsprongen vonken. Fundamenteel ziet het er o.i. after all zó uit: een jonge leraar, met z'n 2 PK-tje tussen

liefst vier Westvlaamse onderwijsplekken pendelend om er leskarweitjes op te knappen, voelt zich daarbij alsnog zowat een klusjesman. Die komt dan ‘elke dag om halfvijf - glimmend/snel/geruisloos/gelukkig - telkens iets ouder/thuis bij vrouw en kat/ beiden zacht/zo zacht’. De secundaire dichterlijke weggetjes (de zijriviertjes) vormen de faitdivers, de actuele anekdootjes - als daar zijn de ontmoetingen (o.a. met een werkloze of een kapelaan op bezoek), de gebeurtenissen (o.a. een film als ‘amarcord’ of een nog net vermeden botsing), de objecten (o.a. het advocatenkwartier te Kortrijk, een lepel voor Bolognese, de narcis bij het avondmaal). Een (nog) te beperkte ervaringswereld? Misschien, maar wat valt er alhier, zelfs in gefusioneerd Kortrijk, (nog) te beleven? Die große Welt der kleinen Dinge? En tot welke hoogte heeft b.v. een Gezelle die niet opgedreven! Hoe dan ook, ons bevalt de positief-relativerende jonge toon waarmee de democraat Denoo (in ons als- maar dieper in de decadentie verzeilend Westen) zich midden de meute der Neinsagers op durft te stellen... al staat hij daar voor het moment godzijdank niet meer alleen. Ter illustratie even een soort collage uit diverse stukjes:

> Voor wie het brood op tafel brengt met eigen
> handen is dit een gezegende dag
> schaakmat maar toch nog springlevend
> soldaat spelend met het woord
> Een kleine koncentratie van warmte
> een fotosynthetische sigaret
> het Huis
> geometrisch rustig
> in de walmende avond opgesteld
> in dit lichaam voel ik me goed
> want voor mij
> loopt soms een mens
> tot wederkeren

Wat zijn poëtologie betreft, heb ik - in een brief, en hij heeft het als ‘een eretitel’ beschouwd - Denoo een nerveuze alchemist genoemd. Ik wil dat hier even verduidelijken. Reeds Roger Bacon, de Engelse scholasticus uit de 13de eeuw, onderscheidde (in wat hij noemde ‘de experimentele wetenschap’) een operatieve en een speculatieve alchemie. Die termen lijken mij bepaald bruikbaar i.v.m. de poëtica van onze debutant. Het operatieve aspect wordt, achterin de bundel vrij precies omschreven - zodat er niet over over uitgeweid dient te worden: ‘alchemie dank zij een oude voorliefde voor encyclopedische woordkeuze en inventarisering, vermengd met nieuwe woordvormen en flarden van uit hun respectieve banden gerukte zegswijzen’. (Dit laatste gaat dan in de trant van ‘taal om de tuin geleid’, ‘het laatste argument van hogerhand aan lagerwal / om een dwarsligger om te buigen’, ‘een gezonde boom in een gezond bos’, ‘werkwilligen boren zich naar haard en stee’.) Tot de speculatieve alchemie reken ik de gedichten-over-het-dichten en de verwijzingen (min of meer expliciet) naar de inspirerende voorbeelden (hetzij stromingen, hetzij meesters). Die exemplarische elementen blijven een delicate en licht ontvlambare materie, wij weten het! Vooropstellen wil ik alvast, dat ik in de poëzie (en in de kunst überhaupt) voor mijn part allang niet meer geloof in de generatie spontanea, de zozeer gegeerde 10 op 10 voor originaliteit. En noch Gezelle, noch van Ostaijen, noch Hugo Claus maken daar een uitzondering op, integendeel. Het lijkt mij (maar dat zou een essay vergen) overal en altijd de eeuwige geschiedenis te wezen van ‘Abraham won Isaak, Isaak won Jakob, Jakob won Juda... and so on’. Het wonder is wel, dat uit dat bevruchtingsproces telkens weer een nieuw wezen

ontstaat, dat gaandeweg op ‘eie pote’ geraakt en postvat. Denoo (vanuit een bewonderenswaardige eruditie, uiteraard via interesse voor de zaak gegroeid) heeft stromingen en dichters bestudeerd (ze zeldzaam persoonlijk verwerkend... en is (nog) eerlijk en eenvoudig genoeg om er voor uit te komen. Langs die contacten om dan (o.a. met het neorealisme en de 50-ers, of - als wahlverwandte individuen - met de bedenksels van ‘ingenieur’ Sybren Pollet... auteur waarover 's dichters licentiaatsverhandeling ging en tot dusver zijn groot voorbeeld..., de meta-taal van Hamelinck, het woordmagnetisme van Hedwig Speliers, Paul Snoeks woordbetoveringen) is een duidelijk herkenbare eigen stem (met metataal, ant(i)woord en alchemie als stembanden) ontstaan. En daar gaat het ten slotte toch allemaal om! Daarmee weze evenwel niet gezegd dat alles botertje tot de boom zou zijn! Een drietal al te lichte improvisaties-op-die-en-die-z'n-thema moesten er wel uit, teveel madeliefjes van adjectiefjes verzuren de groenste weide, een woordspelletje mag niet herhaald worden (x, y en z ‘om de tuin leiden’ b.v.), het tweede deel is persoonlijk gaver en vormtechnisch sterker dan het eerste... Maar ook Denoo zelf weet dat best, en heeft de conclusie allang getrokken. Een ‘nerveuze’ alchemist - nerveus om (zoals een keramist) vanuit beproefde technieken wat eigen kleuren en mengsels te ontdekken, nerveus tevens om het resultaat van zijn pogen te tonen (men voelt zich tegenwoordig ook zo ontzettend oud op z'n 28ste!), en nerveus ook omdat hij nu eenmaal nerveus is - heeft zijn doel bereikt: een hoorbare eerste stap zetten. ‘Ik wil gelezen worden,’ zegt hij... en de 300 exemplaren van de eerste druk zijn (op het moment waarop ik dit schrijf en buiten beïnvloeding door om het even welke bespreking in de vakbladen) vrijwel allemaal in den volke verspreid. Mocht er een tweede druk komen, dan kan die alleen maar naar waarde en invloed van de literaire kritiek verwijzen. Een sympathieke speler krijgt sowieso een applaus van zohaast hij het veld oprent. Pas achteraf maken ‘zij’ er reclame mee. Je vooral niet laten verkopen, Joris.

Roger Verkarre

Korte golf

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van ‘Vlaanderen’, Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende

Plastische kunsten

- Kunstschilder *Alma,* gal. Kerkenhoek Latem tot 11-9.
- Cultuurcentrum de Warande Turnhout tot 15 mei, kunstschilder *Bob Appels*.
- Verhaerenmuseum St.-Amands-Schelde tot 15 mei, beeldhouwer *Karel Aubroeck*.
- Kunstschilder *Roger Baeyens,* Begijnhofpoort Diest, tot 31 juli.
- In gal. Cassandra te Oostende (resid. Aldis) kunstschilder *Albert Beaussaert* tot 14-8.
- Wijlen kunstschilder *Daan Boerewaard,* The Chalet Zwin Knokke, tot 31-8.
- Kunstschilder *Jean-Guy Beernaert* in I.C.C. Art Center Hasselt tot 30 juni.
- Schilderijen en tekeningen van *Gustaaf Blommaert,* Parochiecentrum Maglina te Mechelen tot 4 juli; onder motto ‘Machelen wat blijf je nog mooi!’.
- Galvano Painting en Keramiek Collages van *Frans Bruggeman* (Kluisbergen), Malpertuis Kluisbergen-Kwaremont, tot 9 juni.
- Kunstschilder *André Bulthé* (Veurne). Museum van de Westhoek, Koksijde-St.-Idesbald, tot 15 juli.
- Europese School te Mol tot 19 juni, beeldhouwster *Livia Canestraro*.
- Kunstschilder *Raoul Chanet,* gal. Esschius Diest, tot 2 juni.
- Kunstschilder *Georges Cheyns,* Stadhuis Oudenaarde tot 19-8.
- Kunstschilder *Marie-Louise Cools,* Feestpaleis Oostende tot 1-9.
- Retrospectieve Beeldhouwer *Frans Claessens* in Antw. Waterwerken, tot 24-6.
- *‘De Tekeningen van Felix de Boeck’* door L. Lebeer wordt uitgegeven door Libro-Sciences Brussel (250 blz., 150 reprod., op 25 + 100 exemplaren, formaat 40 × 29 cm). Tot 30 sept.: 8.000 fr. (met genummerde en getekende litho) en 3.000 fr. Na 1 oktober: 10.000 en 3.500 fr. Bestellen: Bank Brussel-Lambert 310.027164837. *Felix de Boeck* exposeerde tot 4 juni in gal. Présences, Louisalaan Brussel.
- Kunstschilder-graficus *Luc De Bakker,* Gemeentehuis Borgerhout, 7 tot 18-10.
- In ‘De Sjeur’ te Kessenich (Nd.) keramiek van *Greet de Clercq* tot 11-9.
- Kunstschilder *Johan de Graeve,* Molenhuis Bachte-Maria-Leerne, tot 7 aug.
- Kunstschilder *Bob Delange,* gal. Cassandra Oostende tot 30 juli.
- Kunstschilder *Ivan Dehouck:* gal. de Schouwpijp Willebroek, tot 30-4 - Kasteel van Gaasbeek, tot 31 juli - Kerkje van Oeren-Alveringem, tot 28 augustus.
- Schilderwerken van *Alice de Jongh,* gal. Akkermans Merksem, tot 28-6.
- Jaarlijkse tentoonstelling van landschapschilder *Omer de Landsheer,* gem. feestzaal Beersel, tot 29-5.
- Cultureel Centrum Strombeek-Bever tot 22 mei, kunstschilder *Bert Dekeyser*.
- Gal. de Veldbloem Ertvelde tot 16 juli, kunstschilder *André de Man*. In gal. Ladeuze te Etikhove in augustus.
- Kunstschilder *Eugene Demane* (De Haan) Gallery Blankenberge tot 31-8.

- Tekeningen van *Jo de Meester* verschenen in de ‘Bladen voor de Grafiek’ (Orion-Brugge) (en niet in de ‘Bladen van de Poëzie’ zoals verkeerdelijk werd opgegeven in vorig nummer).
- Schilderijen en grafiek van *Luc de Pauw,* te Zelzate, in mei ll.
- Litho's van *Mia Deprez,* gal. Paolo Antwerpen, tot 3 september.
  In Zomersalon gal. Kerkenhoek Latem tot 11 september.
- Europese school te Mol tot 19 juni, beeldhouwer *Stefaan Depuydt*.
- Kunstschilder *August de Ridder,* gal. de Vierklaver Puurs, tot 17 juli.
- Gal. Sienjaal Gent tot 15 mei, kunstschilder *Roger A. de Smet*.
- Kunstschilder *Roland Devolder* (Oostende) in Gallery te Blankenberge, tot 31-8.
- Schilderijen van *Norma de Vos,* Abdij Geraardsbergen, tot 19 juni.
- Kunstschilder en graficus *Paul Deweerdt,* Driekoningen Beauvoorde, tot 4 juli.
  Geopend door schepen André Spinnewyn.
  Grafisch werk in gal. Plan Knokke, tot 30-8.
- De kunstenaars *Josée D'haese, Rosa Toelen, Lydia van Liefferinge* en *Jan van Saene,* in juli.
- Gal. Plan Knokke, beeldhouwster *Begga D'Haese,* tot 8 juni.
- Kunstschilder *Anto Diez* (Bredene) in Gallery te Blankenberge, tot 31-8.
- Kunstschilder *Denis Dolphyn* van 23 september tot 16 oktober, Hof de Bist, te Ekeren.
- *Rita Everaert* tot 30-5, ASLK Oostende.
- Kunstschilder *Staf François* tot 3 oktober, Cultureel Centrum Affligem.
- Antoon (ps. van *Jef Gastmans)* Akademisch Ziekenhuis en Faculty Club Leuven, tot 27-7.
- Hotel ‘Mac Donald’, Louizalaan Brussel tot 25 juni, *Ludo Giels*.
- Kunstschilder *Roger Gobron,* gal. Driekoningen Beauvoorde, tot 31 juli.
- Gal. de Eik Antwerpen tot 24 mei, kunstschilder *Lisette Heeffer*.
- Wijlen graficus en kunstschilder *Jos Hendrickx,* Museum voor Religieuze Kunst Oostende, tot 1 oktober.
- Retrospectieve wijlen *Vic Heyman* (1890-1972) Hof de Bist Ekeren, tot 26 juni.
- Grafiek van *Luc Hoenraet,* Belgisch Huis Keulen, tot 2 juli. Inrichter: Nederl. Cultuur.
- *Renaat Ivens* tot 3 juli, Dobbehof Kassel.
- Kunstschilder *Emiel Huylebroeck* Casino Blankenberge in augustus.
- *Jozef* en *Cecile Janssens-Verplancke,* de Veldbloem Ertvelde, tot 12-6.
- Kunstschilder *Leo Jordaens,* Ontmoetingscentrum Harelbeke, tot 5 juli.
- Kunstschilder *Renée Kempen* Schootenhof Schoten, tot 12 juni in open lucht (zo veel mogelijk).
- Kunstschilder *Juul Keppens,* gal. Cassandra (Resid. Aldis) Oostende-Mariakerke tot 15-7. Voordien tot 19-6 in Kasteel Gaasbeek.
- Kunstambachtelijk werk van *Lut Lenoir,* Caves du Tertre, tot 30 juni.
- Kunstschilder *Omer Lewille,* Conferentiezaal Oosthove Wervik, tot 22 mei.
- Kunstschilder *Antoon Lambrecht,* gal. Tivoli Oudenaarde tot 7 aug.
- *André Loriers* illustreerde met 13 reprodukties van zijn schilderijen de dichtbundel ‘Ademlijn’ van Rody Vanrijkel.
- De gedenkplaat ‘Rembert Dodoens’ van *Antoon Luyckx* werd op 11 juni te Schilde onthuld in de Dodoenstuin.
- Graficus en kunstschilder *Frank Maieu* neemt deel aan het Festival van Cagnes van 3 tot 31 september; nadien Belgisch huis te Keulen.

- Kunstschilder *Marie-Elise,* I.I.C. Art Center Brugge, tot 25 juli.
- Litho's van *R. Melis,* gal. Paola Antwerpen tot 3-9.
- Kunstschilder *André Minnaert,* Hotel de la ferme Zaventem tot 24 juli.
- Kunstschilder *J. Muls,* Gal. Margate Oostende, tot 23 juni.
- Kunstkoperdrijver *Antoni Najlepszy,* eigen atelier Sint-Martensberg 39, Genk (tel. 011-35 17 83).
- Kunstschilder *Jan Oversteyns,* van Ransthuize Tienen, tot 1 juni.
- In gal. 't Schuurtje te Damme schilderijen van *André Peere* tot 16 augustus.
- Tentoonstelling *'Raveel of Mara',* Bank Brussel-Lambert te Hasselt tot 24-6. Ingericht door CIAP (vereniging van cult. informatie en actueel prentenkabinet in Limburg); een object van *Raveel* (karretje om de hemel te veroveren) en grafiek van *Mara* (The Soothsayer) behoren tot de premieuitgave dezer vereniging.
- Kunstschilder *Laurent Reypens,* gal. Stichting Binnenkant, P. Potterstraat Amsterdam, 27-28 augustus.
- Macramé van *Ria Pieters,* waarvan zich reeds werk in de Verenigde Staten en Zuid-Afrika bevindt, tot 13 augustus in open atelier. O.-L.-Vrouwstraat 1bis, 3500 Wimmertingen-Hasselt.
- Nieuwe tekeningen van *Karel Roelant,* gal. Brabo Antwerpen, tot 16 juni.
- *Frank Slabbinck* maakte voor het Prov. Olympisch Zwembad te St.-Andries een keramieke muurversiering van 95 m^2 over de vier jaargetijden.
- In de Gentse 'Foto galerie 5.6' safarifoto's uit Afrika van *Marc Sleen* tot 30 juli.
- Kunstschilder *Paula Smets* Bruegelgalerij Grobbendonk, tot 20-6.
- Kunstschilder *Alfons Stels,* gal. Esschius van Kansthuize Tienen tot 1 juni; voordien in Parochiecentrum Bunsbeek, op 14 en 15 mei.
- Onze voorzitter *Jozef Storme* leidde de tentoonstelling in van *Omer Lewille* (Wervik) en *Leo Jordaens* (Deurne).
- Huldetentoonstelling *Camiel Bleusé* en *Hendrik Sulmont,* Parochiezaal Moen, 9-12 sept.
- Schilderijen van *Georges Tahon* VTB-Galerij G. David Brugge, tot 14-7.

- Kunstschilder *Jacques 't Kindt,* Emile Verhaeren Museum St.-Amands-a.d.-Schelde, tot 5 juni.
- Gallerij MMT Mechelen tot 26 juni, kunstschilder *Arthur van Assche*.
- De Kortrijkse kunstschilder *Hilaire van Biervliet,* Schouwburgzaal Kortrijk, 22 oktober tot 7 november.
- *Lieve Vancalbergh,* Kunstschilder, New Gallery Kortrijk, tot 23 juni.
- Schilderijen, aquarellen en tekeningen van *J.P. Vandenberghe* tot 12 mei, de Braekeleergalerij Antwerpen.
- Atelier Monica Daknam, tot 12 juni, *Monica van de Putte*.
- O.l.v. *Harold van de Perre* wordt een Huldetentoonstelling *Dom Servaas Vissers* samengesteld (7 tot 23 okt.).
- Academiedirecteur *Robert van der Eycken* (Hasselt), succesvolle tentoonstelling in Musée du Bastion te Antibes in april.
  Eveneens Museum van de Westhoek St.-Idesbald, tot 26-8.
- Landschapkunst van *Lea Vanderstraeten,* gal. Kerkenhoek Latem tot 11 sept.
- Kunstschilder *Paul van der Straeten,* Hof de Bist Ekeren, tot 24 juli.
- Kunstschilder *Bob Vandeweyer,* Feestpaleis Oostende, tot 1 sept.
- Lito's van *Maxime van de Woestijne,* gal. Paolo Antwerpen, tot 3-9.
- *Nand* en *Max van Dingenen,* Gem. School Schoor-Balen, tot 22-5.
- Galerij Nesocura te Brussel, tot 16 juni, kunstschilder *Willem van Eeckhout*.
- Kunstschilder *Joris van Elst,* Cult. Centrum 'Nieuw Kasteel', Gemeentehuis Westerlo, tot 13 juli.
- Kunstschilder *Albert van Hecke,* gal. 'Ter Dilft' Bornem, tot 3 juli. Inrichter was de Kultuurkring Bornem.
- Glasramen, houtsneden en caricaturen van *Frans van Immerseel,* gem. ontspanningscentrum Aalter, tot 11-7.
  Eveneens in Casino-Kursaal Koksijde tot 15-8.
- Stadhuis Halle tot 21 mei, kunstschilder *Willy van Isterbeek*.
- Kunstschilder *Maurits Van Poucke* gal. Begonia de Pinte, tot 20 juni.
- Kunstschilder *Wim van Remortel,* Hof de Bist Ekeren, tot 18-9.
- Kunstschilder *Jan Vanriet,* gal. Lens Fine Arts Antwerpen, tot 9 juli.
- Kunstschilder *Johan van Vlaenderen,* gal. Nova Mechelen, tot 20 juni.
- Grafiek van *Jan van Saene* in cult. centrum Affligem tot 31 juli.
- Werk van kunstschilder *Alfons Vermeir,* Gemeentehuis Borgerhout tot 20-9.
- Keramiek en juwelen van *José Vermeersch,* Ontmoetingscentrum Scharpoord Knokke-Heist, tot 15 september. Hij zal juwelen exposeren in het Gentse Museum voor Sierkunsten.
- Graficus en glazenier *Antoon Vermeylen,* Open Atelier De Westerhelling Nijmegen, tot 3-6.
- Kunstschilder *Cécile Verplancke* tot 12 juni Ertvelde, de Veldbloem.
- Kunstschilder *Fons Verstreken* gal. Deurlica Deurle, tot 15-8.
- Atelier Bevrijdersstraat 3 Moerbeke-Waas, kunstschilder *Marcel Vervaet*.
- Een tentoonstelling In Memoriam *Dom Servaas Visser* heeft plaats van 7 tot 23 oktober in Cultureel Centrum Affligem.
- De Rubenscyclus van *Walt,* Verhaerenmuseum St.-Amands-aan-de-Schelde, tot 28-8.
- Kunstschilder *Joseph Willaert,* Montrosezaal Kursaal Oostende, tot 15 juli.

- Schilderijen en grafiek van *Jos Wils* (Berchem), Gemeentelijk Casino Koksijde, tot 18 september.
- Cultuurcentrum de Warande Turnhout tot 15 mei, *Johan Wouters*.

Muziek, toneel en film

- Redactielid *Ludo Bekkers* nam deel aan de internationale T.V.-productie 'Hoogtepunten uit de kunst van de 20e eeuw' waarvan op 15 mei het deel 'Bauhaus' werd uitgezonden (BRT).
- 'Trio voor piano, viool en cello' van *Nini Bulterijs* werd door BRT-3 uitgezonden op 24 juni.
- Van Keurgroep Imago Tijl uit Neerpelt o.l.v. *Alicia Borghten* opvoeringen o.m. te Kruibeke, Elewijt, Kortrijk en Brasschaat en in Engeland en Duitsland (juli-augustus). In Vorst Nationaal op 9 juni.
- 'Elegie' van *Peter Cabus* werd in uitgesteld relais uitgezonden door BRT-3 op 28 juli, uitgevoerd door het Annapolis Brass Quintet (U.S.A.).
- Het Symfonieorkest van de BRT musiceerde o.l.v. *Frits Celis* o.m. op 6 juni (BRT-3) en 10 juni. Zijn 'Muziek voor snaren' werd uitgezonden op 11 juni (Da Carpo BRT-3).
- 'Musica per una tragedia' van *Vincent Christoff* werd op 20 juni uitgezonden door BRT-3.
- De 'Sonate voor orkest' van *Roland Corijn* werd uitgezonden door BRT-3 op 12 juni.
- 'Passie van O.H. Jezus Christus volgens Mattheus' van *Jan Debrabandere* werd op 9 juli uitgezonden door BRT-3.
- Concerto voor piano en orkest van *Jean Decadt* werd uitgezonden door BRT-3 op 7 juli.
- Acteur *Jo Decaluwe* trad o.m. op in 'Bremerfreiheit' van R.W. Fassbinder in Arca-NET te Gent.
- 'Strijkkwartet n° 3 op. 56' van *Marinus de Jong* werd op 4 juni heruitgezonden door BRT-3 (Da Capo), 'Kinderspelen op. 165' op 2 juli, 'Concerto voor hoorn en orkest op. 145' op 10 juli, 'Vlaamse rapsodie n° 2 op. 160' op 11 juli, n.a.v. het Guldensporenfeest te Antwerpen opgevoerd door de Philharmonie o.l.v. *Frits Celis*.
- Op 15 juli bracht *Stanislas Deriemaeker* Spaanse en Portugese orgelmuziek in de reeks Antwerpse Kathedraalconcerten.
- Een jaarkransliedje van wijlen *Lode de Vocht* werd door het Antwerps kathedraalkoor uitgevoerd op 9 en 10 mei. BRT-3 zond zijn 'Uilenspiegel-Ballade' voor zang en orkest uit op 15 juli.
- Beiaardier *Jos d'Hollander* concerteerde o.a. op de St.-Pieterstoren te Mol op 27-8.
- De organist *Kamiel D'Hooghe* concerteerde o.m. voor BRT-3 op 15 juni en op 22 juli (positieforgel).
- Hoborecital van *Paul Dombrecht* in het Feestpaleis te Oostende op 31 mei. BRT-3 zond op 2, 9 en 28 juni en op 15 juli concertstukken van hem uit.

- Een koorconcert door Madrigal Renascentista van Belo Horizonte bracht werk van haar stichter Prof. *Jan Douliez* op 2 juni in BRT-3.
- Vijf zettingen van een oud lied door *Chris Dubois* verschenen in toelage in ‘Adem’ 1977, 3. Zijn ‘Partita sopra Ave Maris Stella’ werd door BRT-3 uitgezonden op 12 juni. Hij concerteerde o.m. voor BRT-3 op 10 juli.
- Het Nieuw Ceciliakoor concerteerde o.l.v. *Frans Dubois* o.m. voor BRT-3 op 10 juni. Het luisterde ook de de Vochtherdenking op in de Artiestenmis van Sint-Carolus te Antwerpen op 26 juni; een 50-tal leden ervan hebben immers nog onder *Lode de Vochts* leiding gezongen.
- ‘Atlantis’ van *Guy Duijck* werd door zijn Muziekkapel van de Zeemacht onder zijn leiding uitgevoerd voor BRT-3 op 18 juni en zijn orkestsuite ‘F.A.I.R.’ op 21 juli.
- *Michael Ghys* leidde de Schola Cantorum Cantate Domino van Aalst in het Jaarlijks Jubelconcert in St.-Martinus op 20 mei, bij de Priester Daemsherdenking op 19 juni, bij de Diocesane bedevaart te Lourdes op 13 en 21 juli en in de kathedraal te 's-Hertogenbos. Van 18 tot 25 augustus was het koor op concertreis in Finland n.a.v. het festival van Helsinki. Een keurige brochure werd aan het Jubelconcert gewijd. Bij RCA verschijnt dezer dagen een nieuwe plaat van het koor met ‘Magnificat’ (Fr. Durante) en ‘Stabat Mater’ (Vivaldi).
- De sopraan *Monique Hanoulle* trad op in het oratorium ‘Agnus Dei’ van wijlen Jozef Ryelandt op 2 juli (BRT-3).
- Organist *Johan Huys* concerteerde o.m. op 24-7 met het Antwerpse Kathedraalkoor.
- In een versie van *Rik Jacobs* en onder zijn regie werd ‘De Spiegel der Minne’ van Colijn van Rijssele, uit Rubens' tijd, uitgevoerd door de Antwerpse toneelkring De Broedermin. Het werd een fraai modern stuk teater (K.v. Deuren).
- Onder artistieke leiding van *Leo Laerenbergh* speelde Tejater Konvent ‘Het souterrain’ (Ach. Gautier) in het Ruimteteater te Deurne (4 tot 11-6).
- *Eugeen Lievens* leidde het Kamerorkest van de BRT o.m. op 8 juni (BRT-3) evenals op 19 juli (Planetarium van de nieuwe muziek).
- Actrice *Rita Lommee* trad o.m. op in ‘Bremerfreiheit’ van R.W. Fassbinder in NET-Arca te Gent.
- Door het Fonds *Georges Maes* wordt met een Gedenkplatenalbum, waarin Georges Maes als virtuoos, kwartettist en kamerorkestleider zal aan bod komen, een Gedenkboek uitgegeven, waaraan 26 mensen meewerken: een werk met kunsthistorische waarde, waarbij Georges Maes in het naoorlogse Belgische Muziekleven wordt gesitueerd. Een T.V.-uitzending gewijd aan de figuur Georges Maes zal samenvallen met de publicatie van het boek. Het beoogt ook een jaarlijks concert ‘In memoriam Georges

Maes' in het kader van het Festival van Vlaanderen en de jaarlijkse organisatie van een muziekkamp te Oostende, tijdens hetwelk talentvolle jongeren les zullen krijgen van gekende musici en samen een eindconcert verzorgen. Het fonds plant tenslotte een bijzondere prijs Georges Maes, aan verdienstelijke leerlingen in de conservatoria waar hijzelf les gaf.

- Pianovirtuoos *Abel Mathys* concerteerde o.m. voor BRT-3 op 14 juni.
- 'Mattheus en de rijkdom' van *Vic Nees* werd onder zijn leiding uitgezonden op 6 juni, 'Birds and Flowers for Flor's and William's Birthday' op 12 juli.
- 'Speculum vitale' van *Flor Peeters* werd door hem zelf uitgevoerd op 6 juni voor BRT-3. Zijn 'Concertino op. 122' kwam aan de beurt op 15 juni. Hij voerde op het orgel zijn 'Improvisatie op het Introitus van Pasen' uit voor BRT-3 op 10 juli.
- Beiaardier *Noël Reynders* concerteerde o.a. op de St.-Pieterstoren te Mol (9-7).
- 'Symfonia Concertante' voor trompet en strijkorkest van *Herman Roelstraete* werd uitgevoerd op 4 juli voor BRT-3.
- *Tine Ruysschaert* declameerde o.m. op het 11 juli-feest te Gent.
- *Paul Schollaert* dirigeerde het groot concert van de koren van het Lemmensinstituut op 2 juni te Leuven.
- Het Antwerps Kathedraalkoor o.l.v. *Jan Schrooten* bracht het eerste der Antwerpse Kathedraalconcerten met muziek uit Rubens' tijd (24-6) en was in juli op concertreis in Oostenrijk en Duitsland.
- *Raymond Schroyens* concerteerde o.m. voor BRT-3 op 15 juni en op 22 juli aan de clavecimbel. Zijn 'Adeste Fideles' en 'Hoe leit dit kindeken', koralen voor orgel werden uitgezonden door BRT-3 op 10 juli.
- Het bekroonde werk van Dr *Godelieve Spiessens* werd uitvoerig behandeld in het Programma 'Musica Antiqua' van BRT-3 op 15 juni.
- 'In dulci Jubilo' van St.-Niklaas o.l.v. *Marcel van Daele* verzorgde een radiomis op 8 mei te St.-Niklaas en op 29 mei te Mechelen. Het koor publiceerde een nieuwe L.P. 'Spiritus Domini' met Gregoriaans en Palestrina-muziek voor Pinksteren (330 fr. + 25 fr. port, giro 000.0613851.35 Knapenkoor in Dulci Jubilo, St.-Niklaas.
- Beiaardier *Gaston Van den Bergh* concerteerde o.a. op de St.-Pieterstoren te Mol (30-7).
- Beiaardier *Piet van den Broek* concerteerde o.m. op de Abdijtoren van Postel (17-7).
- Beiaardier *Gustaaf van der Weyden* concerteerde o.m. op de Abdijtoren van Postel (10-7).
- Musicus *Jo van Eetvelde* hield o.m. een beiaardconcert te Daknam.
- Vocale muziek van Cl. Monteverdi werd o.l.v. *Jos van Immerseel* gebracht op 22-7 in de reeks Antwerpse Kathedraalconcerten. Hij zal het volledige werk van Bach uitvoeren op een clavecimbel dat door zijn vrouw Hilde werd gebouwd. Een eerste Bachconcert ('Wohltemperiertes Klavier I') had plaats in het muziekcentrum de Groote Witte Arend te Antwerpen. Daarop zullen drie à vier concerten per seizoen volgen. Inschrijven in het muziekcentrum.
- *Kristiaan van Ingelgem* trad als organist op o.m. voor het Jubelconcert van 'Cantate Domino' op 20 mei in St.-Martinus te Aalst. Zijn 'Fantasia en Fuga

op een dodekafonisch tema' werd door BRT-3 uitgezonden op 10 juli, door hem zelf uitgevoerd op het orgel van St.-Rumaldus te Deurne.
- Collegium Cantorum o.l.v. *Leo van Nevel* concerteerde op 21-5 te Baarle-Drongen.
- De Missa 'Mort de St.-Gothard' (G. Dufay) werd voor BRT uitgevoerd op 10-7 o.l.v. *Paul van Nevel*.
- Beiaardier *René Vanstreels* concerteerde o.m. op de St.-Pieterstoren van Mol op 13-8.
- *Willem Vermandere* trad op o.m. in Non Stopclub te Oostende begin oogst. Hij nam ook deel aan het 11 juli-programma van de Vl. TV.
- Organist *Dirk Verschraegen* concerteerde o.m. op 25-5 en 25-8 in de Gentse kathedraal. Zijnerzijds heeft *Herman Verschraegen* het slotconcert gegeven van de Antwerpse Orgelwintercyclus in St.-Jozefskerk.
- De 'Spaanse dans' van *Gabriel Verschraegen* werd door BRT-3 uitgezonden op 27 juni.
- Beiaardier *Frans Vos* bespeelde in het Kader der Molse Zomeravondconcerten de beiaard van Postel (30-5, 15-6, 28-8) en van St.-Pieters Mol (2-7, 11-7, 23-7, 6-8, 3-9).
- De prachtige Guldensporenstoet te Kortrijk op 12 juli werd geconcipieerd door *Frans Vromman*.
- Van *Yvonne Waegemans* werden in vorig seizoen opgevoerd: 'Katelijne', 'Patjoepelke', 'Verdwenen uit Makeborg' en 'Het lelijke kindje', te Sterrebeek, Nieuwkerke, Aalbeke, St.-M.-Lennik en Brugge.
- De tweeledige Rubenssuite van *Peter Welffens,* geïnspireerd door 'De kruisoprichting' en 'De tuin der liefde' werd in de Elisabethzaal uitgevoerd door de Antwerpse Philharmonie in wereldcreatie. Dit was de prelude op de opening van de Rubenstentoonstelling in het Kon. Museum. De componist is ook muzikaal directeur van het Jeugdteater, waarvoor hij reeds een tachtigtal partituren schreef.
- Regisseur *Arnold Willems* leidt voor volgend toneelseizoen de kring Streven uit Mortsel bij de opvoering van 'De Gijzelaar' (Br. Behan) voor het K. Landjuweel, evenals 'Sassafras' (R. de Obaldia). Dit jaar leidde hij de 90 opvoeringen van 'Straks is alles voorbij'.
- Werk van *Jozef Wuytack* werd o.m. te Ekeren op het lenteconcert voor koren uitgevoerd.

Literatuur

- *Karel Berquin* organiseerde de tentoonstelling K.L. Grimminck († 1728) in het kasteel van Ekelsbeke.
- *J.L. de Belder* pleitte voor zuivere waarachtige poëzie te Bouwel bij de prijsuitreiking Blanka Gyselen. Hij publiceert dezer dagen 'Bij de uitverkorenen', vertaling van poëzie van Trakl, Wilde, Rilke, Maeterlinck, enz.
- Dr. *Michiel Debuyne* geeft de genesis van de 'Vlaamse Leeuw' in het speciale Guldensporennummer van 'De Leiegouw' (250 fr. giro 000.0486504.49 De Leiegouw Kortrijk).

- Kunstcriticus *Remi de Cnodder* presenteerde de tentoonstelling *J.P. Vandenberghe* (Antwerpen).
- Letterkundige *Karel de Decker* hield een avond over het Klein-Willebroekse verleden op 13 mei.
- *Jozef Deleu* sprak over een nieuw perspektief voor de vlaamse beweging in een DF-colloquium te Dendermonde. Zijn 'Groot Gezinsverzenboek' (Lannoo) is aan een tweede druk toe.
- *Jan Deloof* debuteert als dichter bij Collibrant Deurle met 'Lerende zien'.
- 'De Belgische Republiek' van *André Demedts* verschijnt in feuilleton in De Standaard; het is het eerste deel van zijn historische romancyclus (18e E.). Hij spreekt over 'Stromingen in de hedendaagse letterkunde' op 19 september in Cultureel Centrum Affligem.
- *Anne-Marie Demoen* publiceert haar eerste dichtbundel 'Zilveren kruisvaart' bij Collibrant-Deurle.
- Kunstcriticus *Jan d'Haese* was de inleider van o.a. de tentoonstelling 'Landschappen' (Latemse Galerij), Jules de Bruycker (Sienjaal, Gent), Paul Deweerdt (Beauvoorde), 'Vlaams Expressionisme' en 'Stad-Land-Zee' (Beauvoorde).
- 'De kanarie', absurd spel in een bedrijf van *Ghislain Fantar* ps. *Clem. H.G. Du Four)* verscheen bij Almo (Frankrijklei 128, Antwerpen).
- Het hoorspel 'Brace' van *Pierre Dyserinck* werd door de BRT uitgezonden.
- Kunstcriticus *Roger Geerts* was inleider o.m. van de tentoonstelling 'Vlaamse grafiek '77 ('t Leerhuys Brugge), *Alice de Jongh* (Akkermans Merksem), *Paul van der Straeten* (Ekeren).
- Prof. *Carlo Heyman* was inleider van de retrospectieve *Vic Heyman* in Hof de Bist - Ekeren.
- Kunstcriticus *Willy Juwet* was inleider o.m. van de tentoonstellingen *Jos Hendrickx* (Oostende), *Frans Masereel* (Tollembeek).
- Het jeugdboek 'Paultje ze gaan weer vechten' van *Gie Laenen* (rondom de geschiedenis van een uitroeiingskamp) verscheen bij Lannoo (160 fr.).
- Letterkundige *Gwij Mandelinck* hield een 'Avond van de Poëzie' te Beauvoorde op de jaarlijkse Academiedag 13 juli.
- Van *Bart Mesotten* verschijnt bij Colibrant-Deurle 'Dag, pauwveer', een nieuwe bundel haikoes.
- Het in vorig nummer aangekondigde deel IV van Drs *Jef Notermans'* 'Commentaren op Heinric van Veldekens Sint-Servaaslegende' is wegens zijn omvang in deel IV en V gesplitst geworden; het bevat o.m. een honderdtal verluchtingen (druk Stereo & Grafica, Maastricht. Dank zij o.m. het Anjerfonds Limburg zijn beide delen beschikbaar voor *f* 25 + *f* 6 port (giro 10.365.40 J.M.G. Notermans, Athoslaan 1D, Maastricht). De auteur vierde op 30 april zijn tachtigste verjaardag, waarvoor wij hem hartelijk feliciteren.

- Van *Bert Peleman* verscheen ‘Rubens te Antwerpen’ in de reeks Flandria Illustrata van uitg. J.E. Buschmann Antwerpen, giro 000.0815148.57 (950 fr., teksten in zes talen, 168 blz., 25 × 30 cm, vollinnen band, rijk geïllustreerd). Hij presenteerde de tentoonstelling van schilderijen naar Rubens te Asse.
- Aan *Willem Persoon* werd door de gemeente Mortsel opgedragen een huldeboek Marc Liebrecht samen te stellen.
- *Ludo Raskin* treedt op als secretaris van de jury voor de prijs Cre'act te Aldeneik-Maaseik.
- Van de jonge dichter *Rik Schrauwen* verscheen in eigen beheer de bundel ‘Bladstil’ (100 fr., Stationstraat 80, 8040 Ruddervoorde).
- Van ‘Langs de wegen’, het bekende werk van onze ere-deken-literatuur *Stijn Streuvels,* verscheen een Engelse vertaling te Boston door Edw. Crankishaw in de reeks ‘The library of Netherlandic literature’.
- Jeugdschrijver *René Swartenbroeckx* werkt aan een project omtrent poëzie van Limburgers op plaat m.m.v. de Ver. voor Limburgse Auteurs. Op teksten van hem werd een kindermusical gecomponeerd die uitgevoerd wordt op 30 september door De Heivinken.
- ‘Onvoltooide Symfonie’ van *Lambrecht Swerts* werd door Sita de Kock in het Afrikaans vertaald ter uitzending door de Suid-Afrikaanse Uitsaaikorporasie (Pretoria).
- Een map gedichten van *Maurice Trippas* met lino's van *Gène Eggen* wordt voorbereid (375 fr.).
- Kunstcriticus *René Turkry* presenteerde o.m. de tentoonstelling *Renée Kempen* (Schoten).
- Wegens gezondheidsredenen heeft Senator *Leo Vanackere* o.m. het voorzitterschap van het Komitee voor Frans-Vlaanderen moeten opgeven. Spoedig herstel!
- Gedichten van *Roger Vanbrabant* verschenen in Renaissance, 't Kofschip en De Eecloonaar. In Het Schuurke te Bocholt werden gedichten van hem door Bea Duchateau voorgedragen.
- ‘Peter Benoit op de voet gevolgd’ van *Paul Vandeburie* verscheen n.a.v. het Benoitjaar bij de Vl. Volkskunstbeweging Antwerpen (190 fr., giro 000.04250043.86).
- Letterkundige *Harold van de Perre* spreekt over Rubens op 3 oktober in het Cultureel Centrum Affligem.
- ‘Siska van Roosemael’ van Conscience werd in een bewerking van *Teresa Vandermeulenvan Marcke* gebracht door de Vlaamse T.V. op 12 mei.
- *Jos van der Steen* was mede-inleider van de retrospectieve *Vic Heyman* in Hof de Bist - Ekeren.
- Het Oratorium ‘De Rhijn’ van Benoit in een herwerkte tekst van *Anton van de Velde* werd door BRT-3 uitgezonden op 9 juli.
- Gedichten van *Jozef Vandromme* (Westouter) werden besproken in ‘Boer en Tuinder’ (Omar Waegeman) en in ‘Jong Karitas’ (dichtbundel ‘Seizoenen van mijn hart van 1975).
- De dichter *Guido van Herke* debuteert met ‘Ogen-merk’ bij Colibrant (Deurle).
- *Julien van Remoortere* opende de tentoonstelling *Frans van Immerseel* (Aalter).

- Van *Erik Verstraete* verscheen als uitgave van de Snellaertkring ‘De Nederlandse Letterkunde in volkse zin’, een essay over de vlaamsnationale en grootnederlandse literatuur, die systematisch van officiële zijde sedert 1945 wordt bestreden (50 fr., Brk. 413-1102351-03 E. Verstraete, Deurne Koude Beekstraat 10).
- De essayist *Antoon Viaene* schreef over de grafsteen van Sigis van Majorca in het speciaal Guldensporennummer van ‘De Leiegouw’.
- ‘Ieder zijn bronzen tijd’ is een bundel met 14 gedichten van *Piet Vlieghe*.
- Prof. Dr. *Frans Vyncke* leidde te Aalst de fototentoonstelling van werken van Rubens in. Hij sprak over Europese epiek o.m. voor BRT-3 in juni.
- Prof. *Lode Wils* besprak de Vlaamse Beweging en het Davidsfonds tot 1914 in een colloquium te Dendermonde n.a.v. het 100 j. bestaan der plaatselijke DF-afdeling. Hij sloot aan bij zijn ‘Honderd jaar Vlaamse Beweging’, I. Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914’ (uitg. DF 1977, 495 fr.), dat pas verschenen is en waarin hij de tendentieuse antikerkelijke geschiedschrijving van P. Fredericq, A.W. Willemsen e.a. aanklaagt.
- Prof. *N. Max Wildiers* hield vijf lezingen over ‘Wereldvervreemding en wereldverbondenheid als cultuurfilosofisch probleem’ voor de Vl. Leergangen te Leuven. Op 7 nov. handelt hij over de actualiteit van Teilhard de Chardin in het Cultureel Centrum Affligem.
- Van *Bert Willems* verschijnt in het najaar de nieuwe dichtundel in luxe-editie met zeefdrukken van *Marcel Celis,* waarover *Bert Willems* een monografie voorbereidt. Hij leidde op 24 mei de tentoonstelling in van *Jean-Guy Beernaert* te Hasselt.

Laatste berichten

Letterkunde: Van *Jan Biezen* verscheen bij de Beuk te Amsterdam de dichtbundel ‘Omtrent de vrouwen in haar die ik liefhad’. - Van *Herman Boon* verscheen ‘Ik zet mij hoog in de wolken’ (gebeden uit alle landen) en ‘met Hem’ (bezinning over roeping). - *Ronny Castelein* publiceerde o.m. in ‘Jonge Reuzen ('t Kofschip). - ‘De Cat kijkt Karel uit de boom’ is een vrolijk boekje van *Karel de Cat* verschenen bij de Roerdomp te Brecht. - Van *André Demedts* verscheen bij Orion-Brugge een bundel wijsheid ‘De waarheid stelt niet teleur’, ingeleid door *Anton van Wilderode*. - De documentaire van *Jo de Meester* ‘Rubens en zijn tijd’ werd uitgezonden door de Vl. TV op 21-7. - Zeer uitvoerige interviews met letterkundige *Monda de Munck* verschenen in de nederlandse ‘Telegraaf’ en in ‘Belang van Limburg’. - Van *Frans de Peuter* verscheen ‘Uit zeven kelen’ bij de Bladen voor de Poëzie (Orion Brugge). - *José De Poortere* schreef over romanciers en dichters in De Gentenaar portretten en analyses voor de poëziemiddagen ‘Literair Aperitief’. - Van *Fred de Swert* verscheen in de reeks Bladen voor de poëzie (Orion Brugge) de dichtbundel ‘Wat je hoort zijn de vergeetmenietjes’. - Van Academieleraar Meubelkunst *Frans Dufour* verschijnt het prachtige boek ‘Zeven Eeuwen Meubelkunst in België’ bij Lannoo: 200 p., 180 zw.w. en 20 kleurillustraties, 25 × 33 cm, vollinnenband, 2.000 fr. tot 15-10 (nadien 2.500). - Van *Pierre Dyserinck* werd het luisterspel ‘Brees’ uitgevoerd op 6 augustus door de BRT. - Van *John Gheeraert* verscheen ‘Als d'oude peperbus vertelt’ met getuigenissen van letterkundigen en andere beroemdheden uit het verleden over Oostende. Illustraties van *Gustaaf Sorel*. - Van *Christina Guirlande* verscheen ‘De slapende olifant’ als vervolgverhaal (Ben Roggemans Actualiteitsbladen); bij Altiora ‘Avontuur op de Rietkraag’; bij Mikron te Herk - de - Stad ‘Detta of een pop zonder handen’. Haar ‘Twee klompen op Stap’; bij de Sikkel krijgt een derde druk (tot 35.000 ex.). Zij gaf schoollezingen te Dendermonde en kortrijk. - Letterkundige *Godelieve Melis* debuteerde als dichteres met de bundel ‘Toetssteen’ (Heideland Hasselt). - Van *Gaston van Camp* en *Julien van Remoortere* verscheen *Lannoo's Zomerboek;* Winter en Lente volgen weldra. - Van *Marietje Vande Putte* verscheen ‘Als de Muze luistert’, eenvoudige en oprechte poëzie van een gehandicapte, verzameld uit haar bundels ‘Gouden garve’, ‘Gebroken vlerken’ en ‘Uit de eenzaamheid’. In eigen beheer: Everstraat 5F, 9110 St.-Amandsberg. - Van *Julien van Remoortere* verschijnen bij Lannoo enkele herdrukken: ‘Met de auto door West-Vlaanderen’ (vijfde), ‘Lannoo's Autoboek Benelux’ (tweede), ‘Met de auto door de Ardennen en Luxemburg’ (derde). Bovendien publiceert hij het kinderboek ‘Mijn logboek’ (Lannco) de fotoboeken ‘Brussel en omgeving’ en ‘Belg. Kunstschatten’ (Meddens), het SF-boek ‘Ontvoering naar Mars’ en ‘Jan Monter en de Donkere Planeet’ (Standaard), tenslotte het jeugdboek ‘Als de bliksem’ (Altiora). - Letterkundige *Karel Vertommen* hield te Latem een tiental voordrachten over poëzie in het kader van de Academie voor de derde leeftijd. - **Muziek, toneel en film:** Het koor ‘Concinite’ trad o.m. op voor BRT 3 o.l.v. *Karel Aerts* (24-7 en 30-8). Voor het DF. bracht het koor een LP met werken van G. Dufay, J. Mertens en Palestrina (Eufoda 1025, stereo-mono, 300 fr.) - ‘In alle stilte’ - scenario van *Ria Aerts* en Raf Boumans bekroond met de staatsprijs onder de naam ‘Ver van de stad’ - wordt verfilmd te Floreffe (Luxemburg). - De musicus *Frans Boon* s.j., organist aan de Vredeskathedraal van Hiroshima, concerteert o.a. op 2 en 21-9 te Melsele en

Vilvoorde. - ‘Drie Symfonische delen’ van *Frits Celis* stonden op het BRT-programma van 7-8. - ‘Dansensuite’ van *Vincent Christoff* werd uitgezonden door BRT-3 op 6-8. - ‘Triptiek voor fluit, hobo en snaren’ van *Roland Corryn* werd uitgezonden door BRT-3 op 4-8. Hij werd tot directeur benoemd van het Oostendse Conservatorium in opvolging van Georges Maes. - Het ‘Concerto voor piano en orkest’ van *Jan Decadt* werd door BRT-3 op 15-8 geprogrammeerd. - Het ‘Blazerskwintet n° 3’ van *Marinus de Jong* werd uitgezonden door BRT-3 op 16-8. - Een Mariale Zangstonde o.l.v. *Willem de Meyer* wordt o.m. gehouden in Cultureel Centrum Affligem op 8 oktober. - Organist *Roger Deruwe* hield een concert voor de Int. Koorweek van de V.F.J.K. te Brugge in St.-Salvator. - De ‘Rubenscantate’ van Peter Benoit, uitgevoerd o.l.v. wijlen *Lode de Vocht,* verscheen op LP (Eufoda 1116, Davidsfonds Leuven; mono, 255 fr.). - In regie van *Bert de Wildeman* startte K.T. Antigone met ‘De lokomotief’ (Roussin) in Zon en Zee te Westende. - *Stefaan* en *Paul Dombrecht* hielden een orgelconcert o.m. op 21-8 in St.-Antoniuskerk te Knokke. - Kommandant-kapelmeester *Guy Duijck* leidde de Muziekkapel van de Zeemacht o.m. op het 21 julifeest op de Grote Markt te Brussel en in de Kursaal van Oostende op 5 juli en 30 augustus. - *Michaël Ghys* dirigeerde een herdenkingsconcert *Georges Maes* voor BRT-3 op 20-8, met *Kristiaan van Ingelgem* aan het orgel. - *Eugeen Lievens* dirigeerde avantgardemuziek voor BRT-3 op 8 en 9-8. - Het Roeselaarse Gildemuziek o.l.v. *Jacques Maertens* hield o.m. een wandelconcert op 21-8 te Den Haan. - Werk van *Vic Nees* werd uitgevoerd o.m. door het Detsky-chor uit Bulgarije op 8-8 in de Dominikanenkerk van het Zoute. - De jaarlijkse internationale orgelcursus van onze eredeken-muziek *Flor Peeters* had plaats tot 8-8 aan het grootorgel van St.-Rombouts te Mechelen. - ‘A Small Symphony of Variations’ van *Daniël Schroyens* werd door BRT-3 uitgezonden op 25-8. - *Gilbert Vandenbergh* en *Piet Vandenbroeck* concerteerden op de beiaard van St.-Rombouts te Mechelen op 15-8. - Woordkunstenaar *Jos van der Veken* trad in juli op te Hoboken, Lot en Brasschaat. Hij regisseerde op eigen scenario een Guldensporenviering te Ekeren. - Een referaatrecital werd door *Jos van Immerseel* op clavecimbel gehouden op 2-8 in het kader van de Muziekdagen. Zijn echtgenote mevr. Hilde van Immerseel richtte de firma ‘'t Clavecymbaal Antwerpen’ op, voor zelfbouw van clavecimbels met bouwpaketten. - ‘Pietro Pauolo van Antwerpen’ van *Bert Verbist* wordt door het Kon. Jeugdteater vanaf september voor het M.O. opgevoerd.

[nummer 159]

Op het klokmuziek t'Amsterdam
Nec mortale sonans

In der daad en in der waarheid:
Gijsbrechts stad wordt rontom heen,
Op muziek van torenklokken,
Met een stenen muur omtrokken,
Wordt geklonken recht aaneen,
Als Verbeek met voet en vingren
Klanken weet dooreen te slingren.
Hij verdooft met klokgeluid
d'Allerêelste kerkkoralen,
Speelt met klokken als cymbalen.
's Hemels koren kijken uit.
Op de hele en halleve uren,
En de vierendelen meê,
Steekt de Koningin der zee
't hoofd nu trotser uit haar muren,
Gordt haar vruchtbren schepetuin
Met een gordel van arduin.
Ik verhief mijn toon in 't zingen
Aan den Aemstel en het Y,
Op den geest van Hemony,
d'Eeuwige eer van Lotheringen,
Die 't gehoor verlekkren kon
Op zijn klokspijs en zijn noten,
Ons zo kunstrijk toegegoten;
't Lust ons op de klokketon,
Om doorluchte torentransen,
Enen klokkendans te dansen.
Cybele behaalt geen prijs
Door geschal van keteltrommen,
Nu de torentransen brommen,
Met een liefelijker wijs
Dan haar dolle Koybanten.
Geen of één alleen vermag
Om te voeren, nacht en dag,
Enen rei van muzikanten.
Voert dien klokheld op 't altaar,
Eens gezien in duizend jaar.

Joost Van den Vondel - Amsterdam, 1661

De beiaard speelt over heel het land

Zestiende-eeuwse klokkengieterij (Verz. J.H.)

Men zou zich de Lage Landen aan de Noordzee moeilijk kunnen indenken zonder de tintelende klanken van de beiaard! Ze horen bij ons zoals de stille bossen, en eindeloze heidevlakten, als de tal van verdroomde oude gevels in onze steden, als de golvende landouwen met hier en daar nog een wiekende molen...

De historicus Jacob de Meyere (1491-1552) schreef in zijn 'Flandricarum rerum tomi X': 'De Vlamingen overtreffen de andere bewoners van de Nederlanden door de pracht en weelde van hun kerken, door de grootte en schone klanken van hun klokken; op deze klokken net als op citharen spelen zij liederen van afwisselende aard'.

De Engelse componist en geschiedschrijver Burney (1726-1814) schreef na een bezoek aan Amsterdam: 'Gans verbaasd stond ik over de onbegrijpelijke vaardigheid, waarmee de beiaardier (J. Potholt) op zijn instrument passage's, trillers, mordanten, schielijke lopen en zelfs harpeggio's wist te vertolken. Nimmer heb ik binnen zulk een korte tijd groter tonenzwier gehoord'.

Ook nu is het beiaardspel weer stilaan meer en meer in de belangstelling terug gekomen, zelfs een groeiende internationale belangstelling. In Rusland noemt men de beiaard 'Malinovy zvon', wat betekent 'Mechelse toon'. Vanuit Mechelen is juist de heropleving ingezet - denken wij aan Jef Denijn, Staf Nees - en wordt ze verder gezet vanuit de internationale Beiaardschool.

Toch ondervindt men, dat de beiaard voor velen nog een onbekend iets is gebleven! Er zijn sommige opvallende dingen, die hierbij wel een rol spelen. Om enkele te noemen: men ziet dat speeltuig, de beiaard, nooit in een concertzaal! Soms eeuwen staat dat klokkenspel al hoog in de toren. Men heeft er doodgewoon geen idee van, wat dat daar allemaal is. Een klein vraagje b.v.: hoevelen, ook onze Overheden, onze musici, hebben ooit midden tussen de beiaardklokken gestaan en een beiaardier zien spelen?...

Een ander kenmerk: men ziet het instrument niet, maar men ziet de speler, de beiaardier, ook niet! Deze zit hoog in de toren tussen zijn geliefde klokken! Een kleine nota: hij speelt niet met de vuisten - nooit geweest! - maar wel met de pinken van zijn vuisten. Hij slaat zomaar niet, maar hij accentueert daarmee! Niet gezien, niet gekend, brengt ook 'onbemind' met zich mee.

Een laatste... de pianist, de violinist is altijd zeker een behoorlijk instrument onder handen te hebben. Een beiaardier zit vaak aan een klavier, dat een reeks heterogene klokken van de meest diverse pluimage (verschillende ouderdom, van diverse klokgieters) bedient. Daar is het de beiaardier, die niet zomaar uit een of ander muziekboek speelt, maar zich telkens eerst urenlang aanpassingswerk (transponeren enz.) moet getroosten om het beste uit zulke klokkenreeks te halen.

U zult intussen zelf al opgemerkt hebben, dat het onberedeneerd is de beiaard als een folklore-instrument te bekijken, en nog minder juist de beiaardier als een tweede-rangsmuzikant te verslijten, die daarboven maar wat speelt.

De beiaardiersgilde van België is terecht fier, dat het hoog aangeschreven cultureel tijdschrift 'Vlaanderen' dit geheel nummer wijdt aan het werkelijk meest typisch Vlaams volksinstrument, en is daar oprecht dankbaar voor!

Gelijk b.v. in de orgelbouw namen naar voren komen als Van Peteghem, de Forceville enz. zo vinden wij ook beroemde klokken- en beiaardgieters zoals Waghevens, De Haze, Hemony, Van den Gheyn enz.

Zoals er musici wereldbekend staan als Bach, Beethoven enz. zo ook is er hoogstaande beiaardmuziek van begaafde toonkunstenaars zoals De Sany, De Gruytters, Matthias Van den Gheyn (bijgenaamd 'de Bach van de beiaard') enz.

Heel de beiaardwereld is een grote brok boeiende geschiedenis, ook met glorietijd en vervalperiode.

Opnieuw is nu de beiaard geworden een volwaardig muziekinstrument, dank zij de uitstraling vanuit de door Meester Jef Denijn gestichte beiaardschool, vrucht van vele opzoekingen en studie, voortdurende bekommernis voor gedegen vorming en vakkennis. Dank zij het perfectioneren van klokgieten, van beiaardinrichting, dank zij een hele reeks degelijk-gevormde en gediplomeerde beiaardiers speelt de beiaard over heel ons land, en is het de gepaste waardering en bescherming overwaard! Ook al zijn niet overal gedrukte programmaboekjes, en ontbreekt vaak de regelmatige bekendmaking langs de pers, en dgl. toch speelt de beiaardier zijn klokkenspel op zovele plaatsen. U zult in dit nummer terugvinden waar dat zoal is.

Moge het waar zijn, wat de dichter schreef:

Blijft maar zingen Vlaamse torens!
Spreekt maar voort uw fiere taal!
Zo zal ieder Vlaming weten,
dat zijn Vlaanderen nooit vergaat!

J. Feyen

Eerste secretaris Belgische Beiaardiersgilde Beiaardier Abdij Grimbergen

Dendermonde

Detail van de basklok van St.-Niklaas.

Pater J. Feyen, beiaardier te Grimbergen.

Het binnenhalen van de basklok te St.-Niklaas (2 april 1975). Op de achtergrond de toren van de O.-L.-Vrouwekerk.

Beeld van Ste-Gertrudis op de hergoten klok II-dis van Andreas Vanden Gheyn en Andreas Lodewijk van Aerschodt A^{o} 1829.

De wereld gonst van beiaardmuziek

Het is een algemeen bekend feit dat klokken oorspronkelijk uit Azië afkomstig zijn. Langs de oude Griekse cultuur en het Romeinse rijk werd het gebruik ervan overgenomen door het Christendom. Omstreeks het jaar 180 na Christus sprak Clemens Alexandrius, een kerkelijk schrijver, zijn misnoegen uit over het feit dat christelijke vrouwen tijdens feestmaaltijden onder meer op het geluid van klokjes of rinkelbellen dansten. Rond 380 gaat de onvermoeibare strijder tegen allerlei misbruiken, de patriarch van Constantinopel Joannes Chrysostomus, lelijk te keer tegen de gewoonte klokjes en soortgelijke voorwerpen ter bescherming aan kinderen te geven; immers, alleen het kruis zou hen voor mogelijk onheil kunnen behoeden. Inderdaad, tot ver na de middeleeuwen werd aan het klokje, en ook aan de veel grotere luidklok, een magische kracht toegekend! Dit betekent echter niet dat klokken door het vroegste christendom geweerd werden. Op een kerkvergadering in het jaar 400 te Toledo werd reeds over klokken voor liturgisch gebruik gesproken als de gewoonste zaak van de wereld. Maar waren het grote klokken in een toren, of misschien kleine klokjes die tijdens de diensten in de kerk werden toegepast?

Een antwoord daarop is helaas nog niet te geven. Werkelijke zekerheid krijgen wij dan ook pas bijna twee eeuwen later. In de geschriften van de bisschop Gregorius van Tours († 594) is namelijk herhaaldelijk spraak van klokken, en wel op een wijze dat wij ons een duidelijke voorstelling kunnen maken van de manier waarop die klokken tot klinken werden gebracht. Gregorius, die vanzelsprekend in het Latijn schreef en voor klok het woord ‘signum’ bezigde, heeft het over ‘signum sonare, movere en pulsare’, waarbij in elk geval de twee laatste woorden aanduiden dat de klok bewogen werd. En wie er dan nog aan twijfelt dat dit inderdaad het luiden van de klok betekent, kan in diezelfde werken lezen dat dit movere, dit pulsare met behulp van een koord geschiedde.

Sinds die tijd ontstonden er verschillende luidgewoonten in Europa. Vooreerst kende men het liturgisch gebruik, waarbij de omgeving in kennis werd gebracht van een komende eredienst. Dit gebeurde ofwel met één klok ofwel met vele tegelijk, afhangende van de waarde die aan de betreffende dienst werd gehecht. Dit klokkenluiden nam vaak irriterende dimensies aan en het ‘beieren’ d.i. het luiden van meerdere klokken door elkaar, gaf dan ook meermaals aanleiding tot protest. Dit typisch beieren bestaat heden ten dage nog, maar niet meer in onze streken. Men kan het evenwel nog regelmatig horen in bepaalde landen van Oost-Europa o.a. in Bulgarije. Een andere, meer ordelijke manier van klokkenluiden ontstond in Engeland. Ganse reeksen van klokken werden in de torens opgehangen en brachten merkwaardige toonreeksen ten gehore. Dit ‘carillon’ of ‘ringing-peal’ heeft zich meer en meer uitgebreid en vandaag bezit Engeland honderden kerken die elke zondag hun gevarieerde toongamma's laten klinken. Lieden die in dit soort luiden deelachtig zijn hebben zich zelfs verenigd in een soort syndicaat dat voor het ogenblik meer dan 60.000 leden telt! Een derde gewoonte ontstond in de lage landen, meer bepaald in de Vlaamse provincies. In ‘Die excellente cronike van Vlaanderen’ welke in 1531 te Antwerpen verscheen, lezen wij namelijk onder het jaar 1478:

> *In desen tijd woonde een Jonckman te Duynkercke, ende was daer clockluydere, ghenaemt Jan van Bevere, dye welcke op syne clocken speilde*

alle maniere van ghestelde liedekins, ende alle hymnen, ende sequencien, Kyrieleyson, ende alle kerckelicke sanghen. Twelcke men daer te voren noeyt ghehoort en hadde, ende was een grote nyeuwigheyt, ter eeren van Gode.

Ongetwijfeld gaat het hier om een betrouwbare mededeling. Deze werd namelijk ontleend aan een reisverslag van de Brugse musicus Anthonis De Roovere die in, of kort na 1478 te Duinkerke vertoefde. Wij kunnen wel aannemen dat Jan van Bevere beschikte over een primitief stokkenklavier, doch zekerheid hierover bestaat er niet. Voor zijn Antwerpse collega uit die tijd was het wel zeker. Een kroniek van een kloosterling vermeldt onder 1482:

en int selve jaer begonst men te spelen op clocken t'Antwerpen, aldaer doende trecken die seel met stocken.

Sindsdien ontstonden er in vele steden klokkenspelen met stokkenklavier en ontwikkelde zich het instrument dat met de naam beiaard gedoopt werd. Alles bij elkaar een hoogst merkwaardig tuig. Groot, zwaar, luid klinkend. Gedurende meerdere eeuwen het enige openbare muziekinstrument dat een hele stad kon beroeren. Het is dan ook begrijpelijk dat gans het gemeenschapsleven draaide rond de muziek die uit belforten en kathedraaltorens kwam en die nu eens automatisch, bij middel van een grote speeltrommel gebrachte wijsjes, dan eens bij middel van een klavier volksliederen, religieuse liederen en andere soorten muziek ten gehore bracht. Elk uur, half uur en kwartier; elke marktdag, feestdag, plechtige ontvangst, enz. telkens was daar de beiaard welke na enige tijd reeds beschouwd werd als het typisch instrument van deze streken. Koningen en keizers lieten zich vaak poëtisch uit over onze klokkenspelen en menig dichter was erdoor geïnspireerd: Keizer Karel, Peter de Grote, Joost Van den Vondel, Victor Hugo, Theodoor Van Rijswijck en anderen. Ook musici voelden zich aangetrokken: Georg Fr. Händel, Mathias Van den Gheyn, W.A. Mozart, Frans Lizst. Ondertussen ontwikkelde zich een beiaardspeltraditie welke op zekere ogenblikken een merkwaardig hoog peil bereikte. Voornamelijk tijdens de 18e eeuw werd er enig mooi werk geleverd. De preludes van de Leuvense clavecinist, organist en beiaardier Van den Gheyn worden nog steeds met gretigheid gespeeld. Het beyartboek van de Antwerpse 'klokkenspilder' Joannes De Gruytters (1746) trekt zeer de aandacht, niet alleen van beiaardiers maar ook van clavecinisten welke er een belangwekkend repertoire in aantreffen, evenals een reeks versieringen die een voor hun gedetailleerde smaak een waar kluifje zijn. De 19e eeuw, grotendeels verzadigd van klokken, zet de traditie verder met als typisch vertegenwoordiger de Antwerpse beiaardier Johannes Volkerick van wie in de Verenigde Staten de meeste manuscripten bewaard worden, doch waarvan het Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven te Antwerpen er ook enige bezit. In de eerste helft van de 20e eeuw vindt de Mechelse beiaardier Jef Denyn het noodzakelijk wat meer aandacht te besteden aan de scholing van beiaardiers. Hij was zelf een virtuoos voor de begrippen van die tijd en was bovendien bijzonder technisch begaafd, waardoor hij met gezag de nodige verbeteringen aan vele beiaarden aanbracht en de klavieren in vele plaatsen standardiseerde; een verdienst van de allergrootste betekenis. Tevens verwierf hij een grote vermaardheid, in binnen- en buitenland, waardoor hij de beiaardkunst naast een grote impuls ook een ongeëvenaard prestige gaf. Jef Denyn had vele leerlingen. Een van zijn bekendste was ongetwijfeld Staf Nees, die hem als Stadsbeiaardier te Mechelen en als Directeur van de Koninklijke Beiaardschool aldaar opvolgde.

De uitstralingskracht van Denyn en Nees was zo groot dat talloze musici uit Nederland, de Verenigde Staten, Canada, Frankrijk, Engeland, Duitsland en zelfs Polen naar ons land afdaalden om hier de beiaardkunst onder de knie te krijgen. Samen met Vlaamse en Waalse beiaardiers vormden zij een ware ‘school’ waar men gedoopt werd met de

Mechelse ‘tremolostijl’ welke zich tot vandaag van andere stijlen is blijven onderscheiden. Na de tweede wereldoorlog werden er meerdere beiaardscholen opgericht. Het is bijna vanzelfsprekend dat meerdere buitenlandse beiaardiers de neiging hadden ook in hun streek het onderwijs in de beiaardkunst te bevorderen. Aldus ontstond de Nederlandse Beiaardschool te Amersfoort (met een ietwat koelere, gereformeerde stijl) en de beiaardschool van Douai in Frankrijk. Er werden beiaardcursussen georganiseerd in Saint-Amand-les-Eeaux, eveneens in Frankrijk; in Twente, in Hannover, in Denemarken, in Canada en in de Verenigde Staten. In dit laatst genaamde land bestaan momenteel zelfs meer dan tien leerstoelen voor ‘Campanology’ aan universiteiten die voor dit vak in totaal meer dan 150 jonge mensen trekken en die op weg zijn om geestdriftige beiaardiers te worden. De USA beschikt bovendien over een ruim financieel vermogen waardoor deze

universiteiten in staat zijn indrukwekkende bibliotheken op te richten waar bovendien een rijkdom aan klankbanden en microfilms bewaard wordt. De beiaardkunst is op weg om zich in de wereld meer en meer te verspreiden. Laten wij enkel hopen dat de kwaliteit van het beiaardspel zich zal blijven ontwikkelen. Een dwingende noodzaak, zeker voor ons land, welk in de geschiedenis van deze zo typische kunst steeds een voorname plaats heeft ingenomen.

Litt.:

Van Paardebel tot speelklok, de geschiedenis van de klokgietkunst in de lage landen. A. Lehr. Eur. Bibl. Zaltbommel 1971.

Jo Haazen
Stadsbeiaardier, Antwerpen

De klokken in de Antwerpse kathedraal...
De beiaard van Burcht.

Een beiaardconcert

Wat er in Antwerpen op maandagavond tijdens de zomer gebeurt is voor velen een raadsel. De wekelijkse beiaardconcerten vanuit de Onze-Lieve-Vrouwetoren zijn een aantrekkingspunt geworden voor honderden Antwerpenaars en toeristen. Als de weersomstandigheden gunstig zijn, en dat is gelukkig meestal zo, verzamelen zich voor de kathedraal, in de Vlaeykensgang, in het Sint-Annagodshuis, den Bellaert, de Groote Witte Arend, de Spaansche Brabander en in de omliggende straten en pleinen twee- tot drieduizend luisteraars. Het is als een groot feest waar jong en oud, arm en rijk, links en rechts zich verenigd voelen onder de verzoenende tonen van het klokkenspel. De zitplaatsen die door het Stadsbestuur ter beschikking worden gesteld zijn vaak een uur op voorhand reeds bezet.

Programma's gaan als broodjes van de hand. De terrassen in de buurt lopen overvol. De binnenkoertjes puilen uit van het volk.

Tieners en twintigers zetten zich neer op de grond, tegen de huizen, op de stoep of in het midden van de Handschoenmarkt, terwijl de kinderen het smeedwerk van de waterput van Quinten Metsijs inklauteren. Het is een waar spektakel. Hier vallen alle menings- en generatieverschillen weg. Om eenentwintig uur stipt dwarrelen de eerste klokkentonen naar beneden. Zij verspreiden zich over de menigte die alsmaar stiller wordt. De eeuwige lucht verandert van kleur terwijl de avond valt en als een gloeiende toorts rijst de goudgeel verlichte toren omhoog: een onvergetelijke metamorfose. De beiaardier geeft het beste van zijn kunnen. Hij slaat en beukt met handen en voeten op zijn stokkenklavier. Samen met de stormklok ‘Gabriël’ (1459), met de historische Hemonyklokken (1655-58) en de kleine Eysboutsklokken (1972), voelt hij zich spoedig verenigd met de aanwezigen daar beneden, wiens geestdriftig applaus hem niet onberoerd laat.

Eensaem ben ik
samen een
met al wat leeft
zo gans al-een
met aarde, water
lucht en vuur
geen tijd geen uur
maar eeuw'ge duur
van geven, nemen
altijd weer
van deinen, zweven

op en neer

Zo strooit de beiaard te Antwerpen zijn tonen uit. Een uur lang zwijgen zelfs de juke-boxen om plaats te maken voor preludes, improvisaties, bewerkingen allerhande en volksliederen. Iedereen beleeft het op zijn eigen manier, stil en ingetogen, wandelend, etend, drinkend of pratend. Het is een echte ontmoetingsplaats geworden voor vele mensen, een plaats waar de sfeer primeert en waar de tijd als het ware even stilstaat. Misschien is dat wel de oorzaak van het succes van deze concerten. Het is een 'rustpunt', een antwoord op onze bikkelharde en overgeorganiseerde maatschappij. Geen kaartenverkoop van achter onbeleefde zeefglazen-loketten en geen frustrerende zitplaatsen tussen overpropere akoestische wanden. Hier voelt men zich 'vrij' in de beste betekenis van het woord. Je moet het zelf maar eens uitmaken...

De mystieke gotische toren van de Onze-Lieve-Vrouwe-Kathedraal te Antwerpen is misschien wel het mooiste en meest verfijnde bouwwerk in zijn soort uit de middeleeuwen. Het is een merkwaardige kristalisatie van onzichtbare krachten welke zich veruiterlijken in een kantspel van doorluchtige details, in wezen steeds hogerop gedreven als door geheimzinnige vuren. Het is een dynamisch spel van ranke takken en bladeren die een kunstzinnige getuigenis afleggen van een hoog geestelijk streven van de toenmalige bouwmeesters.

In deze toren, het belfort van de stad dat steeds het middelpunt was van de Antwerpse gemeenschap, bevonden zich op het einde van de vorige eeuw bijna tachtig klokken, waaronder de huidige overgebleven beiaard. Hij werd vervaardigd in de jaren 1655-58 door de befaamde klokkengieters Frans en Pieter Hemony, op basis van de stormklok 'Gabriël' (5.000 kg) die gegoten werd in 1459 door Jan en Willem Hoerken.

Door de eeuwen heen deed deze beiaard haast onophoudelijk dienst als concertinstrument en als automatisch spel. Tussen 1970 en 1972 vond een grondig herstel plaats door restaurateur André Lehr en door de Koninklijke Klokkengieters Eysbouts uit Asten, Nederland.

Het instrument wordt bespeeld met vuisten en voeten, op houten stoktoetsen en pedalen. Een ingenieus systeem van draden, hefbomen, klepels en hamers verbindt het klavier met de 47 klokken die een totaal gewicht uitmaken van ca. 25 ton brons.

Overal heerst een opgewekte stemming...

De Antwerpse klokken op weg voor restauratie

Ingetogen luisteraars op de Handschoenmarkt.

Wat is een beiaard?

Een vraag die vele andere vragen inhoudt nopens het instrument dat de ruimte herschept in muziek.

Het is inderdaad een openlucht-instrument met een bizonder sociale funktie. Bloemen, klokken en fonteinen maken het leefmilieu aangenamer. En zoals Bali zijn gamelan heeft, Tyrool zijn alpenhoorn, Spanje zijn guitaar, zo hebben de Lage Landen bij de zee sinds eeuwen hun klokkenspel. De oudste en kleinste vormen van klokkentorens vinden wij afgebeeld op Middeleeuwse miniaturen vanaf de 9e eeuw! We zien er een aantal klokken opgehangen aan horizontale balken, en met hamers aangeslagen. Vanuit deze primitieve vorm ontwikkelde zich via de voorslagen van het uurwerk (14e eeuw) de rijke speeltechniek van het klokkenklavier (Audenaerde 1610) dat thans een hoge graad van perfectie heeft bereikt.

De meeste beiaarden hebben 3 of 4 oktaven. Een volledige beiaard naar Mechelse normen heeft 49 geharmoniseerde klokken, in Nederland zijn het er 47. Natuurlijk zijn er talloze varianten mogelijk en vooral de Amerikanen hebben ons klokkenspel niet alleen overgenomen maar het dikwijls uitgebreid tot ruim 70 klokken.

Door hun vorm hebben de klokken een eigen reeks boventonen en daardoor ook een aparte warme toonkleur. Ze worden in principe aangeslagen door klepels die langs de binnenkant van de klok hangen. Die klepels zijn verbonden door draden en tuimelaars aan de toetsen van het stokkenklavier.

De klavlerkamer: direktlestoel

Onder de klokkenkamer bevindt zich de speel- of klavierkamer waar het typisch stokkenklavier is opgesteld. Bij zware beiaarden bevinden de basklokken zich nog een verdieping lager en zit de beiaardier dus middenin de klokken. Dit heeft een dubbel doel: de zware klepels voor de basklokken zijn slechts met gunstig resultaat door het voetklavier in beweging te brengen en de kontrole over de diskantklokjes wordt door deze opstelling ook vergemakkelijkt. Alleen een stokkenklavier is in staat de muzikale ambities en intenties van de speler door te geven van toets naar klepel. Dit klavier heeft iets gemeen met het orgel nl. dat het met handen en voeten wordt bespeeld en een zelfde indeling - zij het met andere maten - heeft van zgn. witte en zwarte toetsen voor diatonieke reeks en halftoonreeks zowel in manuaal als pedaal. Maar daar houdt dan ook alle verdere gelijkenis mee op. De constructie van het beiaardklavier, het toestel waarin de hefbomen de aanslag overbrengen naar de klepel als een brein dat het zenuwstelsel in gang zet. De aanslaande handen zijn de oren van speler en luisteraar.

De insluitingen sluiten elke toets af en geven ze de juiste richting en diepteval. De toetsen zijn vervaardigd uit essenhout omwille van de bizondere lenigheid en sterkte van deze houtsoort.

Hoogte, breedte, lengte, diepteval, centerpunt, uitsteeksels, onderlinge afstand, hoogte t.o.v. de grond en van elkaar, in hart-op-hart afstand zijn tot op de millimeter berekend en uitgeschreven door Jef Denijn. Slechts een paar maten zullen volgend jaar op het Internationaal Beiaardkongres in Amersfoort onder de loupe worden genomen voor een eventuele wijziging.

We kunnen de klavierkamer het best vergelijken met de direktiestoel van de dirigent vanwaaruit het fijnzinnige klankenspel zijn artistieke vorm krijgt en zonder dewelke elke vorm van musiceren volkomen is uitgesloten.

De klokkenkamer: de versterker

In deze kamer zijn de bronzen zangers opgehangen volgens hun grootte en, op enkele uitzonderingen na, ingericht met het tuimelaarssysteem. De klokken zelf hebben een legering van 78% koper en 22% tin, met een maximale afwijking van 2% (tinghalte maakt de klokkenklank helder maar brozer). Het is een oud procédé van legering dat men reeds aantreft bij sommige klokken uit de 12e eeuw, en zelfs vroeger... bij de Chinezen.

De klokkenkamer is de klankkast die de klank der verschillende klokken 'vormt' en 'vermengt'. Dit is zeer belangrijk want de kwaliteit van de klok komt beter tot zijn recht door een intensieve, berekende, nagalm, bewerkt door kaatsende vlakken.

Een open klokkenlantaarn heeft nagenoeg geen nagalm... hoe mooi het uitzicht ook weze! Klokken die buiten de toren hangen krijgen meer een esthetische dan een muzikale betekenis: er gaat teveel van hun draagkracht verloren én hun samenhang als 'klokkenkoor' verdwijnt nagenoeg volledig.

De klokkenkamer van de stadsbeiaard te Sint-Niklaas. Rechts de electromagetische hamers voor de 'rammel' of 'wekkering'.

Klokken beluisteren

Klokken moet men *Ieren* beluisteren. Bizonder wanneer men gaat luisteren naar het artistiek beiaardspel: de geprogrameerde beiaardconcerten die een andere doelstelling hebben dan het gewoon scheppen van een muzikale achtergrond of sfeer t.g.v. marktdagen of feestelijkheden. Het is weerom Jef Denijn die precies dáárop de volle aandacht heeft getrokken en die van de beiaard naast een volksinstrument ook een kunstinstrument heeft gemaakt.

De taal van het klokkenspel leert men slechts geleidelijk verstaan door ze herhaaldelijk met volle aandacht te beluisteren. Eens gevat, geraakt men in de ban van de visionaire kracht of heel aparte toonsfeer van het reuzeinstrument dat men vandaag opnieuw begint te ontdekken. Inderdaad herontdekken, want de taal der klokken is eeuwenoud.

De eigen kleur van elke klok moet men luisterend ontdekken, mét hun harmonisch samengaan. Klokken hebben een verschillend karakter:

In het *laag* register hebben ze een lange uitzoemtijd (waarmee de componist van beiaardmuziek moet rekening houden) en kunnen groots, dreigend, melancholisch, somber of waardig klinken naargelang de aanslag van de beiaardier.

In het *middenregister* klinken ze warm, briljant, lenig en vrolijk.

In het *hoog register:* glinsterend, kort, delicaat, met een kristaleffekt.

Een klok wordt op 5 verschillende plaatsen gestemd. Het is een wereld van harmonieken op zichzelf die bij één aanslag het oor streelt, wat duizenden melomanen op de been brengt zoals b.v. elke zomer-maandagavond te Antwerpen, of... die het oor pijnigt hetzij door slechte klokken want die zijn er helaas ook, hetzij door een slechte aanslag. Want ook precies naargelang de aanslag kan de klokketoon warm klinken of kil, zingen of vervelen. Naar gelang een uitvoering kan de klokketoren poëtisch worden, breed, rustig, gejaagd, met een toonvorming en een intensiteit die gaat van zoemend of neuriënd - ik

Stadsbeiaardier Jos D'hollander.
De klavierkamer.

schreef bijna fluisterend - tot een hoogopslaande klankenzee, tot een overdonderend geweld wat Alfred Ost zijn gekende aubade ontlokte toen hij Meester Staf Nees achter zijn klavier schetste: ‘Een orgel? Het vult maar een kerk. Een beiaard? Dát is een instrument, het vult de ganse hemel!’.

Beiaardspel zien

Wil men enig idee hebben van beiaardspel dan moet men de beiaardier zelf aan het werk zien hoe hij het zenuwstelsel der bedrading van zijn toreninstrument leven inblaast.

Het is een beheerste en berekende kracht die men slechts na jaren bezit. De fysische inspanning die daarmee gepaard gaat zal daardoor juist psychisch ontspannend gaan werken en ten goede komen aan de geestelijke concentratie die de muziek de noodzakelijke spankracht geeft. Dat daarbij de muzikale vakkennis op de eerste plaats komt ligt voor de hand omdat het artistiek niveau daar onvermijdelijk mee samengaat.

De techniek waarmee de beiaardier de contrasten schept tussen de etherische akkoorden en de vloed van de tuimelende klokkentonen, zullen bij een ‘oog in oog’ aanschouwen van het persoonlijk spel een beter idee geven van de essentie van een

beiaardconcert zoals er vandaag gegeven worden, b.v. in het kader van het Festival van Vlaanderen.

Inderdaad de beiaardier moet a.h.w. ‘vechten’ tegen dit reuzeninstrument, maar het beheersen van de technische moeilijkheden geeft hem ook veel voldoening. Meer nog. Hij put er zelfs inspiratie uit. Hij speelt immers in de eerste plaats als musicus en wordt daartoe ook uitgenodigd. Hij schildert met tonen, en vormt zijn palet naargelang de aanslag met gekroonde pinkvinger (beschermd door een lederen vingerling), met licht gesloten hand, met een fervente vuistaanslag, soms met opengespreide hand, schakering ook naar gelang de aanslag vanuit de polsbeweging, de voorarmbeweging, vanuit de schouder gebeurt. Schakering ook die bovendien nog afhankelijk is van het aanslagpunt en het karakter van de aanslagbeweging zelf.

Het muzikale antwoord van de klokken is gewillig. De ‘bronzen monden’ (Mark Liebrecht) die de rijkste harmonieken van alle instrumenten bezitten, kunnen zich op die manier openbaren als unieke dragers van de Ars Musica. En dat hebben we te danken aan Jef Denijn.

Jos d'Hollander

De Koninklijke beiaardschool ‘Jef Denijn’

(Internationaal Hoger Instituut voor Beiaardkunst)

C. Versichel, stadsbeiaardier van Zottegem.

Veilig stellen van Denijns kunst

Deze school voor beiaardiers, de eerste in de wereld, werd t.g.v. het Eerste Internationaal Beiaardcongres in 1922 te Mechelen gesticht door Jef Denijn met een belangrijke materiële medewerking van de Amerikaanse senator en vriend van Denijn William Gorham Rice. Het doel van deze stichting was: de door Denijn vernieuwde kunst voor de toekomst te bewaren en verder uit te bouwen. Deze school voldeed inderdaad aan een werkelijke behoefte aangezien het beiaardspel in de 19e en begin 20e eeuw sterk was verwaarloosd.

Ruim 300 leerlingen hebben in deze school hun opleiding gekregen en zijn uitgezwermd over de gehele wereld (15 landen, 3 continenten). De Beiaardschool is gevestigd in de Merodestraat 63 in ‘Het Schipke’ een poëtisch 18e-eeuws burgershuis dat beheerst wordt door de mooie toren van het Hof van Busleyden waarin de Michiels-beiaard hangt ten gerieve van de studenten: een beiaard van 49 klokken (gewicht 2.500 kg). De meest gevorderde studenten spelen eveneens op de zware beroemde beiaard van Sint-Rombouts die echter aan dringende restauratie toe is. De Beiaardschool paalt aan het Beiaardmuseum en het Stadsmuseum. Voor de studenten zijn er zes oefenklavieren ter beschikking en een uitzonderlijk rijke bibliotheek van ruim 500 werken, enig in hun aard, die handelen over de beiaardkunst, beiaardmuziek, beiaardbouw en al wat met de beiaard in verband staat.

Studleprogramma

Het leerprogramma van dit Hoger Instituut is uitgebouwd over een studieduur van 5 jaar. De studenten die zich aanbieden moeten minstens 16 jaar oud zijn (om redenen van speeltechnische aard) en dienen een bepaalde bekwaamheid te bezitten van muziektheorie en instrumentaal spel, ofwel een ingangsexamen afleggen.

Ze krijgen lessen in de eigen beiaardtechniek, met gedifferentieerde aanslag voor hand en voet wat men slechts meester wordt na jaren studie. Ook de geschiedenis van de beiaard en de beiaardkunst, de constructie en de kennis van de klokken zoals het gieten van klokken en het harmoniseren ervan krijgen een grondige beurt.

Het maken van een ‘versteek’: het uitwerken van een muziekstukje voor het automatisch spel op de mechanische trommels van de oude beiaarden; eerst op papier zetten met de bijkomende berekeningen in cijfers van tempo en toonhoogte en tenslotte de realisatie met de toonstiften op de trommel zelf. De harmonieleer en de praktische harmonie worden vanaf het voorbereidende jaar gedoceerd. Deze staan in functie van het harmoniseren van volksliederen voor beiaard, en vanaf de Middelbare graad staat ook de vormleer het contrapunt en elementaire compositie voor beiaard op het programma. Dat de algemene muziektheorie niet ontbreekt in dit uitgelezen beroepsgericht programma ligt voor de hand. Al deze cursussen worden gegeven door drie beroepsmuzikanten die tevens doceren aan het Lemmensinstituut te Leuven wat een waarborg is voor de kwaliteit van het onderricht. Het zijn Piet van den Broek, directeur der Beiaardschool, stadsbeiaardier van Mechelen, organist aan de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen en koorleider van de Koninklijke Kunstkring Edgard Tinel. Hij volgde Staf Nees op; Willy Climan, virtuositeitsprijs van het Koninklijk Conservatorium Antwerpen, 1e Prijs Fuga en directeur van de Muziekacademie Londerzeel. De heer Climan geeft harmonie, contrapunt en compositie aan de Beiaardschool; Jos D'hollander die evenals P. Van den Broek drager is van de Prijs van Uitmuntendheid aan het Lemmensinstituut, laureaat Koninklijke Beiaardschool en Prijs Léon Henry voor Beiaardinterpretatie, tevens stadsbeiaardier van Sint-Niklaas, assisteert de heer Van den Broek in het geven van zijn cursussen.

Er worden af en toe gastdocenten gevraagd, leerlingenvoordrachten gegeven op de Sint-Romboutstoren, en de school richt elk jaar een Internationale Compositiewedstrijd in voor beiaard en een Wedstrijd voor beiaardbespeling. Oudleerlingen van de Beiaardschool worden ieder jaar met open armen ontvangen in de USA en Canada om er te concerteren terwijl er in eigen continent een intense concertpraktijk bestaat die boven en buiten alle landsgrenzen staat.

Momenteel studeren er 15 leerlingen aan deze gespecialiseerde school, w.o. twee Nederlanders. Twee jaar geleden werden er twee Amerikanen gediplomeerd en een landgenoot, vorig jaar twee Nederlanders en dit jaar een Amerikaan.

De uitvoering van de praktische proef op de Sint-Romboutstoren gebeurt in aanwezigheid van een officiële jury. De laatste jaren waren de volgende musici lid van de jury, bestaande uit beiaardiers en niet-beiaardiers: Jef Rottiers, beiaardier van Meise, oud-leraar der school en auteur van het boek ‘Beiaarden in België’, Eugeen Uten, stadsbeiaardier van

N. Reynders, stadsbeiaardier van St.-Truiden.

Brugge en Hoger Diploma beiaardspel, Baron Flor Peeters, Kamiel D'Hooghe, directeur Brussels Conservatorium, Peter Cabus, directeur Mechels Conservatorium en befaamd componist; de directeur der school P. Van den Broek en zijn leraren. Ten tijde van Denijn en Staf Nees waren het o.m. Paul Gilson, Jef Van Hoof (destijds

ook leraar aan de Beiaardschool), August De Boeck en andere buitenlandse prominenten uit de muziekwereld.

Onlangs verscheen een zeer goede uiteenzetting over de beiaard, Beiaardschool en beiaardaangelegenheden, bij het 'Belgisch Instituut voor Voorlichting en Documentatie'. De BBC nam dit jaar een film op over de Koninklijke Beiaardschool; de Franse Televisie maakte een reportage over deze school, in Duitsland verscheen er een uitvoerig verslag over de werking van ons Beiaardinstituut in de 'Kirchenzeitung' en ook in de Amerikaanse pers verscheen er in het voorjaar een rijk gedocumenteerde reportage (Lewiston Evening Journal Magazine). De uitstraling over de wereld is ongemeen groot. Toeristen uit alle Europese landen willen kennis maken met wat onze illustere Jef Denijn uit de grond heeft gestampt. Er was dit jaar een rekord van belangstelling van Russische toeristen. Zij vertalen het woord 'beiaard' door 'Malinovi Zvon' d.i. 'Mechelse toon'. Ook werd de school vereerd met Ministerieel bezoek uit China. Mechelen en Vlaanderen kunnen trots zijn op de school die typisch Vlaams instrument met zoveel bezieling en overgave in ere houdt.

Eli Ryckelinck, stadsbeiaardier van Ieper.

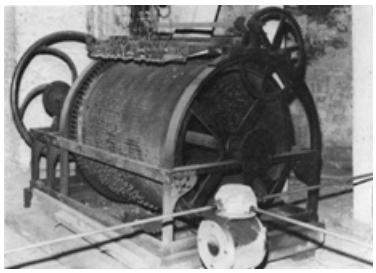

De beiaard kan ook mechanisch bespeeld worden met behulp van de 'trommel' (beiaard Turnhout).

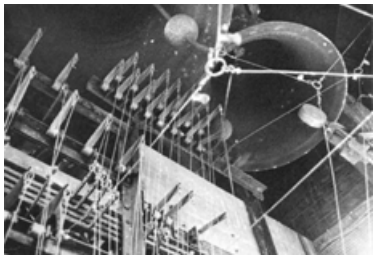

Overbrenging van toets naar klepel (beiaard Aalst).

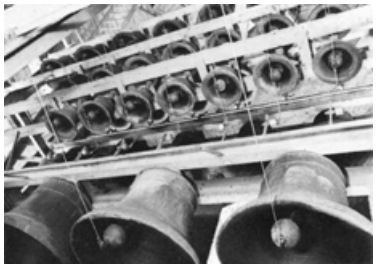

Beiaard van Lokeren.

Het klavier van de beiaard van Aalst.

Aspekten van de Vlaamse beiaardkunst

Stadsbeiaard St.-Niklaas: de klok do-kr., 260 kg, gegoten door Andreas Vanden Gheyn, 1776.

Beiaardketen in Noordoost-Vlaanderen

In de keten der zingende torens van Noordoost-Vlaanderen neemt de beiaard van Gent ongetwijfeld de voornaamste plaats in, zowel om zijn historische betekenis als om de reeks prachtige Hemony-klokken die het belfort van Gent in zijn ruime toren herbergt.

Het belfort is karakteristiek voor de meeste steden van het Graafschap Vlaanderen en houdt verband met het recht op zelfbestuur en zelfverdediging.

Men begon aan de bouw van dit gothische belfort reeds vóór 1321. In 1338 was men tot aan de aanzet van de vier hoeken gevorderd. In de loop der eeuwen werden er verscheidene houten torens op geplaatst en in de 19e eeuw een gietijzeren. De koperen draak (3,55 m) boven op de toren, dient als windwijzer. Overblijfselen van de oorspronkelijke draak (1377) bevinden zich in het gebouw zelf.

In 1325 was de bouw van het belfort voldoende gevorderd om er de Roeland als luid- en uurklok in te hangen.

Clocke: meester: Jan: van Liedeke: ende: meester: Jan: van Roosbeke: Die gheheeten: es: Roeland: als men ze: luyd: es: storme: Int: landt:

Pieter Hemony mocht deze historische klok in de 16e eeuw als klokspijs gebruiken, volgens de kroniekschrijver ‘omdat sij so lancworpig is’. Op dat ogenblik was Hemony nog geen Gents burger, wat sommige schrijvers ertoe aanzette te verklaren: ‘Om een klok aan scherven te slaan mocht Hemony een vreemdeling zijn, om een nieuwe beiaard te gieten moest hij een poorter van Gent zijn.’ Het feit dat de klok reeds bij de derde slag verbrijzeld werd wijst op de mogelijkheid van een relatief hoog tingehalte, wat de klankkwaliteit ten goede komt maar de klok daardoor juist ook brozer maakt. Op 15 april 1660 werd Pieter Hemony als poorter ingeschreven in Gent. In dat jaar goot hij 38 nieuwe klokken. De hergoten Roeland woog 6.050 kg. Het klokkenspel groeide verder uit tot een van de grootste van ons land met 52 klokken. Naast de Hemonyklokken vinden we er ook nog van Pauwels, J. Dumery, A. Van den Gheyn, Van Aerschodt en M. Michiels, met een totaal gewicht van ruim 28.000 kg.

Niettegenstaande de beiaard momenteel geheel uit de toren is verwijderd, inbegrepen de beroemde Roelandklok, voor restauratie, willen we toch even stilstaan bij de inscripties van een aantal interessante klokken. De nieuwe Roeland van Marcel Michiels is op de ene zijde getooid met de Maagd van Gent, een werk van de Gentse

kunstenaar Jan Anteunis en bevat het opschrift van de eerste Roeland (zoals hoger vermeld). De andere zijde toont een mytologische Phoenix die uit zijn as oprijst en vermeldt drie belangrijke jaartallen: 1314 (Roeland I), 1659 (verbrijzelen van Roeland I vóór het hergieten van Roeland II) en 1948 (Roeland III). Daaronder staat te lezen:

Mijn Gent, mijn volk / zo trots, zo trouw / uw taal en tolk / bij vreugd' of rouw.

Roeland is de enige luidklok en dient tegelijk als basklok voor de beiaard.

De koperen trommel die de liederen bevat van het automatisch spel heeft een doorsnede van 4,80 men een breedte van 1,51 m. De omtrek bevat 17.600 gaten, waarin de beiaardier ijzeren pinnen bevestigt die bij het ronddraaien als lichters dienen om via een dradensysteem de hamers op te lichten die de klokken doen spelen. Dit gebeurt om het kwartier. De klokken zijn uit de toren verwijderd voor restauratie en bevinden zich bij de Firma Eijsbouts in Asten (N.Br.). Intussen is ook de beiaardier Robert De Mette overleden.

Zodra het belfort en de beiaard hersteld zijn kan men te Gent weerom het indrukwekkende klokkenspel in het Gentse stadsleven inschakelen.

Lokeren

We kunnen niet blijven stilstaan bij de 4-oktaafsbeiaard die op 26 september 1954 in de neo-gothische O.-L.-Vrouwbasiliek te Oostakker is opgehangen daar het handspel helaas is afgebroken wat de beiaard heeft gedegradeerd tot 'rammel'. Hierdoor zal het nooit (meer) mogelijk zijn een artistieke en zuiver menselijke vertolking te geven op dit instrument van onze mooie Marialiederen. Onze keten gaat nu verder naar Lokeren dat op dit ogenblik de mooiste beiaard bezit van Noordoost-Vlaanderen.

In 1555 had Lokeren op zijn 'ootmoedige supplicatie' van Keizer Karel het oktrooi verkregen om elke woensdag een marktdag te houden. Dank zij deze markt was Lokeren tot in de vorige eeuw de belangrijkste gemeente van het Waasland.

Om de 400ste verjaardag van dit oktrooi te vieren werden grootse feesten georganiseerd en er moest een beiaard komen die rechtstreeks de hoofdrol zou spelen in de feestelijkheden. Koning Boudewijn huldigde persoonlijk de beiaard in. Hij aanvaardde bovendien het peterschap van de zwaarste klok die 3.700 kg weegt. De inskriptie luidt: *Baldvinus / Rex + Belgarum / mihi + vere + nomen + est / Nam . Rex . ipse . Baldvinus . cum. die . x . Jvnii a . MCMLVI . qvartis . saecvlaribvs . Mercatvs Lokerani . Praeesset . Me . Maiorem . Lokeranae seriei . Campanam . Patrinvs . Svscepit / Vivat + Rex + Baldvinus*

Boudewijn, koning der Belgen, is waarlijk mijn naam. Want Koning Boudewijn persoonlijk, toen Hij op 10 juni 1956 het vierde eeuwfeest van de Lokerse markt voorzat, heeft mij, de grootste klok van de Lokerse beiaard, als peter aangenomen. Leve Koning Boudewijn.

Meester Staf Nees overhandigde op het ogenblik dat hij werd voorgesteld aan de Vorst,

Stadhuis van St.-Niklaas met het belfort waarin de beiaard hangt.

het handschrift van zijn Koningshymne 'Feestklokken' aan de Koning die uitleg vroeg over de voor hem speciaal gecomponeerde beiaardcompositie. De stad Lokeren bood aan de Vorst twee klokken aan: één met de inscriptie zoals vermeld, één met de volgende inscriptie: *Dankbaar aandenken der stad Lokeren aan Zijne Majesteit Koning Leopold III. 10 juni 1956*. Elke klok weegt ongeveer 60 kg.

De beiaard omvat 4 volle oktaven met 49 klokken, naar Mechelse normen gebouwd. Hij weegt 17.000 kg.

Beiaardier is Jo Van Eetvelde, direkteur der Stedelijke Muziekacademie en laureaat van de Koninklijke Beiaardschool Jef Denijn te Mechelen. De beiaard wordt bespeeld tijdens de woensdagse markt en in de maanden juli en augustus is er elke woensdagavond een beiaardconcert te beluisteren waarvoor er ieder jaar gastbeiaardiers uit België, Nederland, Frankrijk of de USA worden gekontakteerd. Belangstellenden kunnen, zoals de zeer verzorgde affiches vermelden, elke woensdag om 19.45 u. de beiaard bezoeken.

Daknam (Lokeren)

Wanneer men te Lokeren Rijksweg 14 oversteekt in de richting van het Stedelijk Sportstadion, komt men - eens dat voorbij - gewoon in de Reynaertsage terecht. De bank op een der oudste dorpspleintjes van Vlaanderen herinnert er nog aan: *Hier leghet Coppe begraeven / Die Reynaert die Vos verbeet*.

Het is trouwens op dit pleintje bij de eeuwenoude

De stadsbeiaard van Lokeren.

dorpskerk (deels romaans uit 11e en 12e eeuw, deels gothisch (15e eeuw) dat er ieder jaar op de 3e zaterdag van mei alsook tijdens de Pinksterdagen enkele duizenden mensen samenstromen rond het reizende klokkenspel van klokkengieter J. Sergeys.

Op deze plaats wordt het klokkenspel aktueel en funktioneel: door het bekijken, beluisteren, meezingen en dansen op de tonen van de bronzen zangers. Meer nog, door het concerteren met het koor dat er talrijke keren mee optrad: de Sint-Niklase Mariakantorij. Deze traditie is begonnen met een der eerste tochten van dit reizend klokkenspel nl. in 1972 toen het ten doop werd gehouden t.g.v. de Kultuurdagen in Kortenbosch. Deze reizende beiaard bestaat uit 37 klokken met de tonen C2 tot D5 chromatisch (vanaf E2).

De grootste klok heeft een diameter van 79 cm en een gewicht van 320 kg. Totaal gewicht der klokken: 1900 kg.

Afmetingen: lengte: 4,50 m, breedte: 2 m, hoogte (zonder poten, voor vervoer): 2 m, hoogte met poten: 3,10 m, totaal gewicht: 3.500 kg.

Het is een unieke attraktie en een feestelijk evenement. Slechts éénmaal heeft deze beiaard getreurd: tijdens de uitvaart van wijlen dr Jef Weyns die dit instrument diep in zijn (Vlaams) hart droeg.

De beiaard kan gemakkelijk met een vrachtwagen vervoerd worden, het laden en lossen gebeurt in enige minuten. Bij het lossen wordt hij op vier stevige poten geplaatst. Het instrument

De beiaard van Dendermonde.

vraagt wel een mooi natuurkader wil het volledig tot zijn recht komen.

Aan te vragen bij Cloc-O-Matic, Wijgmaalse Steenweg 168 te 3020 Herent.

Sint-Niklaas

In 1904 kreeg de stad een lichte beiaard in de toren van het stadhuis n.a.v. de feestelijkheden rond het 100-jarig bestaan van Sint-Niklaas als stad. In 1804 verleende Napoleon Sint-Niklaas de rang van ‘stad’. In 1878 smeedde burgemeester Van Naemen reeds plannen om Sint-Niklaas een nieuwe beiaard te schenken in de plaats die daarvoor voorzien is: het belfort. Het belfort dat in het midden van de brede frontale voorgevel oprijst heeft een hoogte van 40 meter. De beiaard hangt ter hoogte van het zadeldek waarvan het hoogste punt slechts 24 m bereikt.

Het klokkenspel omvat 49 klokken. Er hangen 9 historische klokken in, o.m. 3 Van den Gheynklokken uit de 18e eeuw. Met uitzondering van de basklokken BES en ES (respektievelijk 850 en 390 kg) zijn de overige klokken gegoten door Marcel Michiels jr. Hogervermelde basklokken werden gegoten door de klokkengieterij

Eijsbouts uit Asten (N.Br.). Naast het wapen van de stad staan er nog volgende inscripties op:

Op de F-klok (BES toets): *LIED VAN MIJN LAND* als blijvende herinnering tevens aan twee Sint-Niklase kunstenaars A. Van Wilderode en I. De Sutter.

Op de BES-klok (ES toets): *'Hotsenius'*.

Dit is de naam van de pastoor-deken uit Sint-Niklaas

De basklok van de beiaard van Dendermonde.

die in 1628 de eerste beiaard liet plaatsen in de (toen hoge en ranke) spits van de toren van de Hoofdkerk, voor de som van 3.265 gulden.

Het stadsbestuur organiseert de beiaardconcerten als volgt:

A
1. Elke eerste zondag van de maand om 11.30 u.
2. Op de hoogdagen om 11.30 u.
3. Elke zondag van juli en augustus om 11.30 u.
4. Elke donderdag van april t.e.m. september te 11.30 u.
5. Op 11 juli, 21 juli en 11 november met Thebaanse trompetten.

B Avondbespelingen.
1. Op de vooravond van kermis met Thebaanse trompetten om 19 u. (1e zaterdag van juli).
2. Vooravond van Kerstmis: 22.30 u.
3. Zomeravondconcerten met gastbeiaardiers vlg. beslissing van het Schepenkollege. Stadsbeiaardier: Jos D'hollander, leraar aan de Koninklijke Beiaardschool en het Lemmensinstituut te Leuven, tevens vice-voorzitter van de Belgische Beiaardiersgilde.

Temse

In de 47 m hoge toren van het neo-renaissance gemeentehuis (1906) bevindt zich een licht klokkenspel, het jongste van ons land, gegoten door klokkengieter Sergeys uit Leuven. Het is een drie-oktaafsbeiaard die eerlang zal voltooid worden tot 38 klokken. De huidige basklok weegt 105 kg. Zij draagt het wapenschild van Temse. In de flank staat de volgende inscriptie: *Lied van mijn land / 'zal u altijd horen*.

Merkwaardig is dat Temse de enige klokkentoren van België heeft die voorzien is van beweegbare galmborden. Wanneer de rammel het uurdeuntje speelt gaan de galmborden automatisch open en sluiten weer zodra het wijsje is afgelopen.

Volgende liedbewerkingen zijn er te horen:

Trommel I:

Uur: Lied van mijn Land, I. De Sutter.
Kwart na: Het loze vissertje, Oud volkslied.
Half uur: De Schelde, Jan Blocx.

Kwart voor: De beiaard speelt zo schoon hij kan, K. Mestdagh.

Trommel II:

Uur: Dan mocht de beiaard spelen, P. Benoit.
Kwart na: Het Vlaamse heir staat immer pal, J. Van Hoof.
Half uur: Het loze vissertje, Oud lied.
Kwart voor: Waar Maas en Schelde vloeien, P. Benoit.

De liederen werden voor de trommel bewerkt door Jos D'hollander die tevens adviseur was voor de beiaardinrichting. Momenteel heeft Temse nog geen beiaardier.

Dendermonde

Sedert 1975 heeft Dendermonde een volledige beiaard naar Mechelse normen d.w.z. een beiaard met 49 klokken. Dit mooi toeristisch stadje met zijn gezellig marktplein omringd met neo-barokke huisgevels, stadsmuseum (Oude Vleeshalle) en zijn geklasseerd stadhuis (vroeggotisch, destijds de Lakenhalle - 1336 t.e.m. 1340) heeft een beiaardtraditie die gaat tot in de 16e eeuw. De beiaard hangt in het Belfort dat in 1921-22 werd gerestaureerd. De beelden van de stadspatronen en van de heren van het Land van Dendermonde werden in 1893-96 in de gevels geplaatst.

Dit belfort uit de 14e eeuw is nu reeds aan zijn 4e beiaard toe!

In 1975 werd het klavier en automatisch spel dat volledig versleten was samen met de inrichting vernieuwd. Van de 48 Michielsklokken zijn de 40 zwaarste behouden. De 8 kleinste worden nu bewaard als museumstukken. Klokkengieter Jaques Sergeys goot 8 nieuwe diskantklokjes en voegde er een zware basklok bij als pedaal BES (een esklok van 1250 kg). Deze laatste draagt als opschrift:

Boven rond de kop: *J. Sergeys goot mij te*

Leuven in het jaar 1975. / Adviseurs: P. Van den Broek / Stadbeiaardier van Mechelen en zijn adjunkt Gaston van den Bergh.

Midden op de flank: *Salvator ben ic gegoten van Jacob Waghevens in 'tjaer Ons Heeren 1548 / Salvator werd ic opnieuw gegoten als de basklok voor de beiaard van Dendermonde*.

Daaronder: het wapenschild van de stad. Op de onderrand: *In opdracht van het Stadsbestuur: Albert Cool, Burgemeester,* enz. Deze prachtige basklok was sinds meer dan 4 eeuwen buiten gebruik en is nu na het hergieten terug een volwaardige ‘medespeler’ geworden. Ze heeft een diameter van 1,295 m. Hiermee heeft Dendermonde nu ook een beiaard van 49 klokken. Op de volautomatische wekkering

ontbreekt natuurlijk niet het gekende *'t Ros Beyaert doet zijn ronde in de stad van Dendermonde*.

Dendermonde is echter - sinds de fusie der gemeenten - nog een tweede beiaard rijk nl. in Mespelare, het historisch dorpje waar Justus de Harduwijn pastoor was van 1607 tot 1636. De romaanse kerktoren (13e eeuw) met zijn peervormige spits (18e eeuw) herbergt een zeer lichte beiaard van 21 klokjes waarvan de zwaarste klok 39,5 kg weegt. De 7 oudste klokjes zijn in 1760 gegoten door de gieter van de Brugse beiaard: Joris Dumery. De overige klokjes vermelden als gieter Severinus Van Aerschodt uit Leuven, 1870. Ze dragen als inscriptie: *B. De Meyer Mespelaere 1870 / Lovanii Severinus Van Aerschodt me fecit 1870*.

Al de klokjes c3, cis, d, dis verder chromatisch tot gis 4 zijn verbonden met een klavier. Mespelare heeft geen beiaardier, Dendermonde wel. Het is Pierre De Smedt, laureaat van de Koninklijke Beiaardschool die tevens beiaardier is van Aalst.

Jos d'Hollander
Stadsbeiaardier te Sint-Niklaas

Beiaarden te Zottegem, Herzele, Aalst, Haaltert, Ninove, Waarbeke, Geraardsbergen, Nederbrakel

De klok, oorspronkelijk een akoestisch signaalinstrument van metaal (behoort muzikaal gezien tot de grote groep van de slaginstrumenten) dat in trilling werd gebracht door de slag van een hamer, is waarschijnlijk afkomstig uit China (rond de jaren vijfhonderd). De allereerste klokken waren niet gegoten maar bestonden uit aaneengeschroefde ijzeren platen. Men is echter vrij vlug overgegaan tot het gieten van klokken. Over die verre tijden is er echter maar bitter weinig bekend. De klok is dus zeker een van de oudste cultuurgoederen van de mens. Men gebruikte haar zowel voor religieuze als voor profane doeleinden en bij welhaast alle volkeren ter wereld treffen we haar aan.

Merkwaardig is echter dat de klok zich alleen in West-Europa, en in het bijzonder in de Nederlanden, kon ontwikkelen tot een volwaardig muziekinstrument: de beiaard. Weliswaar vinden we ook in andere landen instrumenten, die met een beetje goede wil beiaarden genoemd kunnen worden, maar ergens zijn ze in hun ontwikkeling blijven steken in een stadium dat men in de Nederlanden aan het einde van de Middeleeuwen reeds achter zich had gelaten. Ook het zuiden van Oost-Vlaanderen nam volwaardig deel aan deze ontwikkeling. Daarom deze beiaardroute die u zal leiden van toren naar toren doorheen één van de meest pittoreske delen van ons land ‘de Vlaamse Ardennen’. Daarom geven we het startsein te Zottegem: de ‘Poort van de Vlaamse Ardennen’.

Zottegem

We beginnen onze tocht te Zottegem op de Markt waar in het midden het standbeeld prijkt van Lamoraal Graaf van Egmont (hieraan dankt Zottegem ook zijn naam van Egmontstede) die samen met Hoorn in 1568 op de Grote Markt te Brussel onder Alva werd onthoofd. Achter het standbeeld bemerken wij het ‘stadhuis’ van de gemeente. Het gebouw dagtekent uit 1865. Op het torentje links staat een windwijzer in de vorm van een heraut met aan de bazuin een wapenvlag met het wapenschild van Zottegem.

Rechts op de andere hoek van de Markt, staat de ‘Katholieke Kring’ een uitvloeisel van Rococostijl en bekend om zijn Oud Zottegems bier (van een nog lokale brouwerij ‘Crombé’). Links, de Arthur Scheirisstraat, die uitzicht geeft op de Dekenij met in de muur een gedenkplaat ‘Aan Deken Scheiris’.

Aan de andere zijde van de Markt staat de laatgotische O.-L.-Vr.-Hemelvaartskerk met barokke zijbeuken, fraaie preekstoel, twee barokbiechtstoelen en beeldje van O.-L.-Vr. van Deinsbeke, gemaakt uit een deel van het Mariabeeld dat te Affligem tot St.-Bernardus sprak.

In de zijmuur langs de kant van de Markt, bevindt zich de grafkelder van Egmont en daarin twee bronzen sarcofagen: deze van Lamoraal Graaf van Egmond en de tweede van zijn gade Sabina van Beieren, ook drie loden dozen die de harten bevatten van de Lamoraal zelf en van zijn zonen: Philips en Karel. De gids vertelt er u meer over (toegang aanvragen bij de plaatselijke politie).

In het midden van de achttiende eeuw kreeg de kerk een nieuwe toren (nogmaals vernieuwd in 1963). De timmerman heeft naam en werk in een balk gegrift: *Desen Torren is gehemaeckt door Gillis Speelman Meester Temmerman binnen de stad Gendt Anno 1750*.

In hetzelfde jaar kreeg Zottegem zijn eerste twee oktaafs-beiaard. Deze bestond uit zeventien klokken gegoten door Joris Dumery van Brugge. Later werd het spel uitgebreid. Severinus van Aerschodt uit Leuven levert twaalf klokken in 1867 en Omer Michaux goot er vier in 1925. Ook bevonden er zich nog vier klokjes zonder inscripties van een onbekende gieter. (Het is goed mogelijk dat dit de heer De Mette is geweest, beiaardier te Aalst, die ook daar voor zijn beiaard enkele klokjes heeft gegoten.)

De klank liet te wensen over en in 1964 werden door de Nederlandse firma Petit & Fritzen (Aarle-Rixtel) vijfendertig nieuwe klokken gegoten, zodat de beiaard over een nieuwe samenstelling beschikte. Daarbij horen er immers veertien oude: elf van Dumery, twee van Severinus van Aerschodt en één van Omer Michaux.

De firma Cloc-O-Matic van Lo (W.-Vl.) zorgde voor de automatische wekkering en het uurwerk. In 1973 bracht deze firma ook merkelijke verbeteringen aan het klavier aan, zodat de beiaardier thans over een volwaardige oktaafs-beiaard van 49 klokken met een totaal gewicht van 6.828 kg beschikt.

De zwaarste klok (1.338 kg) bevat de tekst: ‘Deze beiaard werd hersteld en uitgebreid in opdracht van de Burgemeester, Schepenen en Raadsleden der gemeente Zottegem in het jaar 1963. Moge ik steeds in vrede de welstand der bevolking bezingen’. De tweede zwaarste klok (932 kg) bevat de namen van alle toenmalige gemeenteraadsleden, van de gemeentesecretaris en van de Deken die de nieuwe beiaard wijdde. (Zoals meestal hier ook geen sprake van de beiaardier.)

De beiaardier speelt alle donderdagen en zaterdagen van het jaar vanaf 18 uur. Om het kwartier laat het automatisch speelwerk een gekend wijsje horen. Bij uitvaarten kan een klein trommeltje in beweging worden gebracht,

De vernieuwde toren van de kerk van Zottegem met de beiaard.

dat het begin van het gregoriaanse requiem laat horen. Het luiden gebeurt met drie afzonderlijke klokken gegoten door Severinus van Aerschodt, de kleinste in 1867 en de twee andere in 1873. Zij vermelden de volgende teksten:

1 *Fusa Sum in Honorem Beatae Virginis Mariae in Caelum Assumptae Sumptibus Fabricae Eeclesiae Sottegemiensis Aedituie J.J. Roegiers Pastore Decane - E. Van Aelbroeck Burgimagistro G. Van Heteren, G. Van Wijmeersch, E. Debeck - G. Van Melckebeke - E. Van de Weghe Anno 1873*
Me fecit Lovanii Severinus Van Aerschodt. Ze is de grootste klok.

2 Zelfde tekst als vorige, alleen de naam van de klok is ‘Sancte Joseph’, 2e grootste klok.

3 *Fusa Sum in honorem St Barbarae Sumptibus Fabricae Eeclesiae Sottegemiensis E.G. Pastore J.J. Roegiers Anno MDCCCLXVII.*
Ze is de 3e grootste klok.

In totaal bevat deze toren 53 klokken met een gewicht aan brons van 10.269 kg.

De heer C. Versichel treedt op als beiaardier sinds 1949.

Vorige beiaardiers waren: Nàndor Neichel, Raymond Van Herzele, Jules Walgraeve, Henri Walgraeve.

We verlaten Zottegem langs de Heldenlaan waar het oorlogsmonument 1914-18 staat.

Beneden links bevinden zich de overblijfselen van het Renaissance-kasteel van Egmont. Let op de fraaie erker in de zijgevel.

Volg de baan onder de spoorweg door tot aan de provinciebaan. Dan neemt u de richting Gent (links). Een eindje verder (links) staat de kerk van Leeuwergem. Zij dateert uit de 19e eeuw. In de nabijheid ervan staat de zeven-sacramentenboom (een oude linde). Niet zo ver hiervandaan, eveneens op uw linkerkant, kunt u de dreef van het Kasteel van Leeuwergem even inslaan. Een kort bezoek aan dit domein zal u vast de moeite vinden. Het kasteel werd opgetrokken in 1724 in eenvoudige Lodewijk XV-stijl. De tuinen

Twee klokken uit de beiaard van Zottegem.

eromheen werden aangelegd door ‘Lenôtre’, de createur van de tuinen te Versailles. Het ‘loverteater’ is enig in onze streken en is uitgewerkt in haagbeuk. Het park is toegankelijk. Het kasteel zelf wordt bewoond door de familie della Faille d'Huysse.

We volgen de baan tot aan de stoplichten. Dit drukke kruispunt heet in de volksmond ‘Het Voske’, genoemd naar de gekende herberg ‘In de Vos’, die u links bemerken kunt. U slaat links af en neemt de richting Aalst. U rijdt door Hillegem met zijn Neogotische St.-Bartolomeuskerk. Rechts toont een wegwijzer de weg naar Herzele aan. Volg deze baan. Even over de spoorweg, op uw rechterkant, staat de eveneens Neogotische St.-Martenskerk (1912). Volg de weg tot aan het Gemeentehuis. Daar is er voldoende parkeerdoende parkeerruimte en raakt u uw wagen gemakkelijk kwijt.

Herzele

In het midden van onze eeuw zou te Herzele een plechtigheid plaats hebben. Voor de gemeente stond de bouw van een nieuw gemeentehuis (men spreekt hier nog van Schepenhuis) op het programma: de heer Joseph Matthijs die een halve eeuw lang het ambt van burgemeester waarnam, vroeg als geschenk een beiaard, waar de hele gemeente zou van genieten. Die kwam er op 4-12-'52. Hij werd kringvormig opgesteld in de toren van het gemeentehuis, zodat de klokken gemakkelijk van beneden te zien zijn.

Hij telt 28 klokken met een totaal gewicht van 1.660 kg, gegoten door Eysbouts van Asten (Nederland). Drie klokken bevatten als inschrift een drievoudig jubileum. De grootste meldt het 75-jarig bestaan van de lokale muziekmaatschappij St.-Cecilia; de tweede grootste het vijftigjarig jubileum van burgemeester Matthijs; de derde het vijftigjarig jubileum van de priesterwijding van Deken Sylvain Simoens. De andere klokken tonen het wapenschild van de gemeente.

Het was de eerste beiaard in ons land in pythagoreïsche stemming. Hij is voorzien van een stokkenklavier voor kunstig beiaardspel en heeft daarnaast ook een pianoklavier dat de hamers elektrisch in beweging kan brengen en zo toelaat dat een liefhebber, niet-beiaardier, ook eens een klokje kan laten klingelen. Daarnaast speelt de beiaard ook automatisch om het kwartier.

Beiaardier Albert De Reu overleed in en op dit ogenblik beschikt Herzele nog niet over een nieuwe beiaardier.

Aalst

Als eerste ‘beyaerdere van der stede’ wordt in de stadsannalen de naam van Cornilles den Rouc geciteerd, een sjofel man wiens taak erin bestond 's avonds de grote klok te luiden: een opdracht waarvoor niet de minste muziekkennis vereist was.

Vrancken Wauters, horlogemaker te Mechelen, leverde in 1460 een meesterlijk gemaakt nieuw uurwerk. Jan Zeelstman, een befaamd Mechels klokgieter, goot voor dit uurwerk de uurklok en de drie appeelkens waarop men zou kunnen gebeiaard hebben, doch er wordt nergens melding gemaakt van beiaardier noch van beiaarden.

Omstreeks het midden van de 16e eeuw liet men in het horlogewerk een voorspel vervaardigen dat om het halfuur een melodie liet weerklinken, uitgevoerd op een ganse reeks klokjes die in de loop van de 16e en 17e eeuw steeds maar aangevuld werden. Bij het begin van de 18e eeuw werden bijna al de bestaande klokken vervangen en rond 1750 bezit de stad een beiaard van 41 klokken. Dit voldeed echter niet en regelmatig werden er klokken bijgevoegd of hergoten.

In 1959 kon men voor de eerste maal van een volwaardig klokkenspel spreken en nam de stad bezit van een beiaard van 52 klokken waarop kunstvolle concerten kunnen uitgevoerd worden.

Vijf klokken dragen de naam van een kunstenaar:

Dirk Martens 1450-1535, Pieter Coucke 1502-1549, Valerius De Saedeleer 1867-1941, Karel De Mette 1867-1941, Gustaaf Pape 1857-1920.

In de rij van vermaarde kunstenaars-stadsbeiaardiers

citeren wij de familie Schepens die vanaf de 18e eeuw en dit vier generaties lang, het ambt van stadsbeiaardier heeft waargenomen. Nadien kwam Karel De Mette die in 1895 tot ‘beiaardier des konings’ uitgeroepen werd. Zijn zoon Robert volgde hem in 1936 op en is de huidige stadsbeiaardier die elke zaterdagavond en zondagvoormiddag concerteert.

Haaltert

In de toren van de Neogotische kerk (1870) bevindt zich een beiaard van 41 klokken, gegoten door Marcel Michiels jr uit Doornik. De beiaard kwam er op initiatief van E.H.F. Buckens, toenmalig pastoor.

Door het inschakelen van de drie lui-klokken geeft deze beiaard een tamelijk zware indruk. Het totaal aantal klokken wordt hierdoor 44. Eigenaardig is wel dat het

beiaardklavier geen standaardmaten vertoont, wat de gelegenheidsbeiaardier wel eens last kan bezorgen. De drie lui-klokken dragen als opschrift:

Mijn naam is Maria: 1.895 kg

Peter: E.H. August van der Mijnsbrugge

Meter: Mejuffrouw Marguerite Lauwereys De sterveling die mij hoort / telt mee den vluggen tijd / tevreden of gestoord / mijn luiden jaagt elk voort / naar eigen eeuwigheid.

De volgende vermeldt:

H. Laurentius: 1.265 kg

Peter: Heer Robert Bauwens

Meter: Mevrouw Germaine Scheerlinck Om samen God te loven / Hier zongen wij weleer / De Vijand kwam ons roven / En Haaltert bracht ons weer.

De derde in de reeks vermeldt:

H. Gaugericus: 852 kg
Peter: Heer Baron Paul de Sadeleer
Meter: Mevrouw Barones Marie Josse Over leven over dood / Vaart mijn bronzen stem / 'k Juich in vreugde, ik storm in nood / Gloria en Requiem.

De grootste beiaardklok draagt de naam: O.-L.-Vrouw ter Heyden; de tweede: H. Aldegondis en de derde: O.-L.-V. van Brantegem.

Ninove

De eerste historische gegevens van de beiaard treft men aan te Gent in het Rijksarchief. Het Ninoofs Schepenboek (nummer 637) meldt dat de wethouders in 1558 een akkoord sloten met Meester Jan Ser van Doornik, die voor het torentje van het stadhuis 15 klokken goot. Twee eeuwen nadien kwam het stadsbestuur in het bezit van een twintigtal klokken van Joris Dumery.

In het begin van onze eeuw was de toestand dermate verwaarloosd, dat men niet eens meer wist waar verscheidene klokken zich bevonden. De oorlog van 1914-18 dwarsboomde de plannen van het gemeentebestuur om de beiaard te herstellen. Die restauratie kwam er dan in 1923. Op 8 december van dat jaar werd de heropgerichte beiaard door Karel De Mette (stadsbeiaardier van Aalst) ingehuldigd.

In het torentje hangen 30 klokken. 16 behoren nog tot de reeks van Joris Dumery, 5 werden gegoten door Flincon (rondreizende gieter uit het Zuiden) in 1770 en de overige 9 door Omer Michaux van Leuven in 1921.

In herstelde de firma Sergeys uit Leuven de totaal versleten installatie. Helaas werd het klokkenklavier niet hernieuwd en speelt deze beiaard alleen automatisch. In de voorhanden zijnde ruimte van dit torentje is het ook niet mogelijk deze beiaard verder uit te bouwen tot een volwaardig vier oktaafs instrument. Toch beschikt Ninove over een monumentale toren op de Abdijkerk die meer ruimte en toekomst biedt.

Waarbeke (Geraardsbergen)

Het aantal klokken is hier werkelijk té gering om de naam ‘beiaard’ te gebruiken. Men kan hier beter spreken van ‘voorslag’. De 13 klokken werden gegoten door Sergeys uit Leuven in 1966, op initiatief van E.H. Pastoor A. De Wolf. Elke klok draagt de naam van een peter of meter. Zo staat er te lezen:

1. Gemeentebestuur, 2. A. De Wolf Pastoor, 3. Fam. Roosens-De Smet, 4. Fam. Et. Paternoster, 5. Fam. Frans Mignon, 6. Kinderen Bruyland, 7. Fam. Em. Neuckermans, 8. Mej. Clem. Peeters, 9. Mevr. Groeninckx-Derijst, 10. Fam. Phil. Peeters, 11. Fam. Alf. Niels, 12. Mej. Leocadie Mignon, 13. Heer en Dame Jos Peeters.

De beiaard speelt elektronisch op uur en halfuur. Het totaal gewicht bedraagt 213 kg.

Geraardsbergen

In zijn zware piramidale vieringtoren boven de kruisbeuk van de St.-Bartolomeuskerk bergt Geraardsbergen, de stad van de hoge Oude Berg, een beiaard waarvan de oudste klok 'H. Maria', ons leert dat Van Goes haar 'van brons maecte te Brussel' op 4 maart 1428. De St.-Bartolomeusklok die 2.000 kg weegt vermeldt naast de data 1778 en 1779 als gieters *Andreas Josephus Van den Gheyn et Andreas Ludovicus, Pater et Filius* (vader en zoon).

De 4 andere luiklokken werden gegoten door Jan Tordeur uit Nijvel in 1637 (deze klok draagt de naam 'St.-Adrianus') en in 1651-1652. Deze 6 klokken zijn bij de beiaard betrokken. De 32 overige werden gegoten door Marcel Michiels Senior uit Doornik.

U kan ook deze beiaard enkel automatisch beluisteren daar de stad geen beiaardier in dienst heeft. Het stokkenklavier is door verwaarlozing niet meer te gebruiken. Alleen het elektronisch pianoklavier kan laten vermoeden hoe deze beiaard in werkelijkheid zal klinken als de stad aan de restauratie toe is.

Nederbrakel

Hippoliet Wasteels, U / Wijt Brakel voorwaar nu / innig, oprecht Dank / voor dit prachtig Beiaardgeklank.

Dit inschrift in één van de beiaardklokken in de gotische toren van de O.-L.-Vrouw- en St.-Pieterskerk vertelt u dadelijk wie de schenker is van dit instrument dat door Petit & Fritzen van Aarle-Rixtel (Nederland) gegoten werd in 1959.

Naast de 46 nieuwe beiaardklokken werden ook de 3 oude luiklokken aan de beiaard toegevoegd. De beiaard met een gewicht van circa 10.000 kg is dus geen lichte beiaard meer te noemen. Het geheel is ondergebracht in een stalen kabine die zelf in een stalen klokkenstoel opgetrokken is. De ruimte voor de beiaardier (die er hier helaas ook niet is) bevindt zich tussen de klokken zodat hij een goede kontrole over de klank van het spel heeft. U heeft echter weinig kans dit instrument naar zijn waarde te kunnen beoordelen, want hij wordt slechts sporadisch bespeeld door de heer

U kunt zich slechts een beeld geven van zijn klankrijkdom door het automatisch spel.

C. Versichel
Beiaardier te Zottegem

Beiaarden in Zuidoost-Vlaanderen

Deze streek is niet heel groot, maar was steeds van de partij, als men de geschiedenis van de beiaarden in ons land nagaat. Zoals u verder zult zien was het te Oudenaarde dat het eerste bespeelbaar stokkenklavier in 1510 terug te vinden is.

Aalst

Op de grote markt prijkt het oudste schepenhuis van ons land, vroeg gotisch, begin 13e eeuw; onderste deel achtergevel, romaans (± 1230). Door brand verwoest (± 1360), en kort daarna wederopgebouwd (1407-40). Het Belfort geeft een mooi uitzicht op het Denderland. Deze achthoekige lantaarn bezat reeds in 1540 een automatisch voorspel van 7 klokken gegoten door Medard Waghevens uit Mechelen. Deze eerste klokkenreeks werd echter vlug vervangen door een 11-tal nieuwe klokken gegoten door Jacob Waghevens. Een volgende belangrijke stap was een vermeerdering van het aantal in 1591 van 5 klokjes, gegoten door Pieter Van den Gheyn. In 1666 kwamen er nog 4 klokken bij van de Antwerpse gieter Hendrik Lefebre. Deze beiaard werd bespeeld door Gillis Alicourt. De belangstelling bleef toenemen en reeds in 1714 bestelde Aalst een 3 octaafsbeiaard (35 klokken) aan Jan Pauwels, klokgieter te Gent.

Het geheel moest 7.000 pond wegen. Na keuring moest de gieter in 1716 nog 4 basklokken bijleveren, zodat men het getal van 41 klokken bereikte, wat voor die tijd wel een erg volledig spel betekende. Eerst werd Karel Peeters, uit Herentals en nadien de Gentenaar Boudewijn Schepers aldaar als stadsbeiaardier aangesteld. In 1750 waren reeds door Joris Dumery enkele klokken hergoten. Door de onzuiverheid van het hele spel besloot men deze beiaard te laten hergieten door dezelfde gieter Dumery.

Toen in 1879 een brand de toren zwaar teisterde bieven er slechts 17 van de 38 Dumeryklokken gespaard. De behouden gebleven klokken werden naar Leuven gevoerd alwaar de Firma A-L-J Van Aerschodt deze reeks als basis voor een nieuwe Aalsterse beiaard zou gebruiken. In 1896 kreeg men een uitbreiding van 3 klokjes door A. Causard te Tellin en in 1926 goot de toenmalige stadsbeiaardier en technicus Karel De Mette zelf 4 klokjes, zodat men tot een instrument kwam van 48 klokken. Ruim de helft van deze klokken zijn opgehangen in de lantaarnopeningen. In 1959 besloot men opnieuw tot een volledige vernieuwing en de Firma Eysbouts uit Nederland bezorgde Aalst een 52 tellende homogene zuivere beiaard.

Beiaard van Aalst.

Ronse

In deze textielstad van ± 25.500 inwoners, op de taalgrens, in een zeer schilderachtige omgeving, de zuidvlaamse heuvelstreek, aan de voet van de kruisberg staat de beschermde romaans-gotische St.-Hermeskerk (11e-18e eeuw) met hoge westertoren uit de 15e eeuw. In 1798 stelden Franse huurlingen een einde aan het bestaan van de toenmalige beiaard die 3 octaven omvatte. Ronse bleef een eeuw lang zonder klokkenspel. In 1930 zorgde gieter Marcel Michiels uit Doornik voor 41 nieuwe bronzen zangers en samen met de 3 reeds bestaande luidklokken kreeg men een 4 octaafsbeiaard. Deze beiaard is ook uitgerust met een grote trommel (16.500 gaten) voor het automatisch spel. Ook dit klokkenspel staat vervallen en is aan een grondige restauratie toe.

Brakel

In deze schilderachtige landbouwgemeente in de zuidvlaamse heuvelstreek bij de zwalm staat de beschermde monumentale gotische toren van de O.-L.-Vrouw- en St.-Pieterskerk (1515-51) herbouwd in 1952. Deze toren kreeg na de restauratie zijn eerste beiaard in 1959. De 3 aanwezige kerkklokken vormen de basis van deze beiaard en zijn gegoten door Marcel Michiels uit Doornik, de overige 46 klokken werden in Nederland gegoten door de Firma Petit & Fritsen. Totaal gewicht van deze beiaard is 9.644 kg.

Oudenaarde

Oudenaarde aan de Schelde schijnt de vroegst bestaande beiaard van gans de Nederlanden te hebben bezeten (14e eeuw). Een feit weten we zeker: reeds in 1496 goot meester Woutre Hab, ‘clockgietere’, drie klokjes om als voorslag bij het uurwerk op het toenmalige belforttorentje te dienen. Vanaf 1501 wekkerde er reeds een primitieve beiaard het liedje: *Veni Sancte Spiritus,* en alle halfuren: *Peccatores*. In

1510 waren er reeds negen klokjes en in een kamertje binnen het torentje was er reeds een clavier om te 'beyaerdene'.

In 1556 leverde de Mechelse klokgieter Jacob Waegheveyns, voor de nieuwe stadhuistoren een 800 pond wegende uurklok alsmede 16 kleinere klokken (2 oktaven, waarvan 2 halve tonen). Voor vernieuwing van uurwerk en wekkering werd beroep gedaan op Pieter Enghels, de gekende horlogemaker van Dendermonde.

In 1698 was er terug een uitbreiding van het aantal klokken door de Mechelse gieters Toussaint en Jan d'Aubertin. De 19 juni 1751 kreeg de Doornikse klokkengieter Jan Baptiste Barbieux opdracht een nieuw klokkenspel van 35 klokken te gieten. Bij de keuring door experten de 28 oktober 1757 bleken slechts drie klokken de vereiste toon te hebben; het gevolg was natuurlijk een afkeuring, een aanhouding, een proces en op 2 december 1758 een overeenkomst waarbij de aannemer zijn geleverde klokspijs in gewicht terug kreeg. Daar het torentje van het Stadhuis voor dit groot aantal klokken te klein bleek, maakt men aan de achterzijde een houten kast, die er kwam door de zorgen van stadsgenoottimmerbaas Emanuël Teirlynck. Later verving men deze kast door metselwerk, dat bij de herstelling op het einde der vorige eeuw verdween.

Op 10 februari 1759 ondertekende de eerste raadspensionaris J.B. Bauwens, in naam van Burgemeester en Schepenen der stad een overeenkomst met Andreas J. Vanden Gheyn, 'Clockgieter tot Loven'; tot het leveren van een nieuwe beiaard van 37 klokken, naar het model van die van de abdij van Ename, die in 1679 door P. Hemony te Amsterdam werd gegoten. Het totaal gewicht bedroeg 10.000 brabantse ponden, waarvoor de stad de klokspijs leverde. Van den Gheyn leverde ook de grote trommel in geel koper voor de wekkering. De stad betaalde aan deze klokgieter de som van 3200 gulden vlaams voor zijn loon, vervoer en reizen, na de definitieve goedkeuring door expert Jan Thibaut van Gent. De aannemer was verantwoordelijk voor vervanging tot wanneer alle klokken in de toren waren opgehangen. In de loop van 1760 was dit werk tot volledige voldoening van beide partijen, ten einde. Later kwamen er nog vier klokken bij, die allen in 1894 onder leiding van de heer Somer, beiaardmaker, en Jef Denijn, beiden van Mechelen, naar de Sinte Walburgatoren, (waar reeds zes kerkklokken hingen, wat een totaal vormde van zevenenveertig) verhuisden.

Door de eerste wereldoorlog werd het klokkenspel echter deerlijk gehavend. Eens was het in 1794 voor het krijgsgeweld gespaard gebleven. De binnenrukkende sans-culotten, en later de Duitsers, die overal de klokken uit de kerken kwamen halen om er kanonnen van te gieten, lieten de Oudenaardse beiaard om zijn geschiedkundige waarde, gelukkig onaangeroerd. Dit gebeurde in 1917, wanneer de Etappenkommandant Seeman, na tussenkomst van Burgemeester P. Raepsaet, bij Ritmeister Bachausen, bevelhebber der Kommandantur, de Oudenaardse beiaard op zijn plaats liet hangen.

Gedurende de tweede wereldoorlog kon de heer Gyselinck, toenmalig Schepen, dezelfde argumenten inbrengen ten bate van de stad. Ondertussen waren echter in november 1918 tweeëntwintig klokken door de beschieting der Duitsers grotendeels vernield, waarop een herstelling en terugplaatsing in 1927 gebeurde. Deze beiaard was dan samengesteld uit 47 klokken waaronder:

De grootste kerkklok met naam 'Maria-Jozef', met Do-toon en die tevens dient als uurslag, weegt 2.570 kg, heeft een hoogte van 1,62 m en een diameter van 1,60 m.

Een tweede kerkklok met als naam ‘Walburga’ Re-toon, een gewicht van 1.768 kg, een hoogte van 1,45 m en een diameter van 1,45 m. Een derde kerkklok met naam ‘Jacob’ (H. Jacobus), Mi-toon, weegt 1.222 kg, hoogte 1,25 m en diameter 1,25 m (gebarsten en buiten gebruik, vervangen door een nieuwe in 1975).

Een vierde klok, Fa-kruis-toon, geschonken door mejuffrouw en de heer Verheyden, greffier onzer stad, zij weegt 900 kg, heeft een hoogte van 1,02 m en een diameter van 1,08 m en is gegoten door O. Michaux te Leuven. Deze klok is in bruikleen gegeven aan de St.-Jozefskerk op de Eindries.

29 klokken van Michaux, 12 klokken Vanden Gheyn, 1 Michiels, 1 kapot geschoten in 1940 en in herstelling gegeven bij Michiels te Doornik en is nooit teruggekomen.

Deze beiaard heeft een totaal gewicht van ca. 12.500 kg. De toestand van deze beiaard was echter bedroevend, sedert de laatste hergieting waren er meer valse klanken in te horen dan juiste.

Fragment van de beiaard van Aalst.

In 1961 werden er dan ook plannen gemaakt om tot de restauratie van deze beiaard over te gaan.

Deze plannen zijn zo uitgewerkt dat de drie grootste kerkklokken behouden blijven ten dienste van de kerk en de 12 historische Vanden Gheyn klokken zullen bewaard blijven op het stadhuis. De overige zijn overgenomen voor de waarde van het materiaal.

Op 13 oktober 1967 neemt het Schepencollege aan de grenzen van de stad onze nieuwe beiaard in ontvangst die gegoten is door de Firma Petit & Fritsen uit Aarle-Rixtel, Nederland.

De 49 nieuwe beiaardklokken hebben een gezamenlijk gewicht van ca. 15.500 kg, de gehele installatie op de toren met inbegrip van de drie kerkklokken ca. 38 ton.

De grootste klok Bes, toon, weegt 3.230 kg en kreeg de naam ‘Carolus’. Deze klok kan als luidklok dienst doen zodat men dan op bijzondere dagen met vier zware klokken kan luiden.

De tweede grootste klok C-toon weegt 2.106 kg en kreeg de naam ‘Oudenaarde’. De derde grootste klok D-toon weegt 1.468 kg en kreeg de welluidende naam ‘Cecilia’, piëteitvol opgedragen aan wijlen stadbeiaardier Alfons Schynkel.

Inhuldiging van deze beiaard: 30 juni 1968.

Alfons Schynkel
Stadsbeiaardier te Oudenaarde

De beiaarden van Leuven en Tienen

De stad Leuven bezit drie grote beiaarden met een gewicht aan brons van ± 64 ton en 146 beiaardklokken in de drie torens.

1. De Sint-Pieterstadsbeiaard

De Sint-Pieterskerk bevindt zich in het centrum van de stad tegenover het gelijktijdig gebouwde stadhuis. Met de bouw van de kerk werd een aanvang gemaakt voor het jaar 1000. Het is een meesterwerk van de Brabantse gotiek. De toren boven de hoofdingang zou de basis gevormd hebben voor drie hoge torens (middenste 165 m) doch, omwille van de bodemgesteldheid, moest hiervan afgezien worden.

Reeds in 1434 werd er in de toren gebeierd op de ‘appeelkens’ en op de uur- of werkklok. In 1525 leverde de Mechelse klokkengieter Pieter Waghevens een kleine beiaard bestaande uit een reeks van acht klokken, grotendeels ontstaan uit het hergieten van de werkklok. Deze beiaard van één octaaf werd geplaatst in de bovengenoemde toren. Deze was voorzien van een klavier om, bij feestgelegenheden, melodietjes te laten horen en om het halfuur de tijd te melden.

In 1562 werd de Mechelse gieter, Pieter Van den Gheyn, aangezocht om deze beiaard uit te breiden, doch de plannen konden toen niet uitgevoerd worden.

In 1693 werd er een nieuwe poging gedaan tot uitbreiding, doch voor de tweede maal werd ervan afgezien, omwille van de hoge uitgaven.

In 1724 werd door het stadsbestuur beslist dat Leuven een nieuwe beiaard met twee octaven diende te hebben. Met de gieter Andreas-Frans Van den Gheyn werd een overeenkomst afgesloten om een beiaard te leveren, bestaande uit 23 klokken. De klokkengieter, die in Tienen woonde, nam zijn verblijf te Leuven en, drie jaar later, meldde hij dat de nieuwe beiaard geplaatst was. Na de keuring door de klokkencommissie, werd in het verslag meegedeeld dat de 23 klokken moesten bijgewerkt worden.

Andreas-Frans hergoot deze, maar niets kon baten. Het was en bleef een middelmatig instrument. Op deze beiaard heeft een zoon van de gieter, en wel de beroemde stadsbeiaardier Mathias Van den Gheyn, veertig jaar zijn talent als virtuoos en componist bewezen.

Omstreeks 1800 was de beiaard volledig in verval en twee van de voornaamste klokken waren gebarsten.

In 1810 werd de stad eindelijk eigenaar van een volwaardige beiaard. De Heren van de abdij van Park-Heverlee stonden hun beiaard, bestaande uit 40 klokken, af aan de stad, in ruil voor de stadsbeiaard. Zij hadden deze klokken gedurende de Franse Revolutie verborgen gehouden onder de vloer van hun schuren. Alleen het verschil in gewicht zou door de stad bijbetaald worden.

In 1914 werd deze volledig vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De huidige beiaard dateert van het jaar 1932 en bestaat uit 49 klokken of 4 octaven, met een totaal gewicht van 17.582 kg, en gegoten te Leuven door Vader en Zoon, Constant en Frans Sergeys.

In de Tweede Wereldoorlog werd deze beiaard door de Duitsers weggevoerd, nadat ze eerst de basklok ter plaatse hadden laten springen. Na de bevrijding werden 36 van deze klokken onbeschadigd teruggevonden. Van 1947 tot 1961 werd er gespeeld op deze reeks klokken, die ondertussen opnieuw hun plaats hadden ingenomen in de Sint-Pieterstoren.

In september 1961 werden de ontbrekende klokken bijgegoten door de firma Sergeys, zodat de stadsbeiaard sedertdien opnieuw 49 klokken telt. De doorsnee van de basklok bedraagt 1835 mm met een gewicht van 4436 kg. De kleinste klok heeft een diameter van 180 mm met een gewicht van 7,25 kg. Karel Peeters bespeelde deze beiaard tot in juni 1745; Mathias Van den Gheyn, van 1745 tot 1785. Zijn zoon Joost-Thomas volgde hem op en vervolgens was het de beurt van de Amerikaan Arthur Bigelow, tot 1940. Sedert het jaar 1947 wordt deze beiaard tweemaal in de week bespeeld door de stadsbeiaardier Renaat Vansteenwegen: op zondag van 12.30 u. tot 13.30 u. en op donderdag van 19.30 u. tot 20.30 u.

Luisterplaats: van op de Lei en in de omgeving van het gerechtshof.

2. De Sint-Geertruibeiaard

Deze beiaard bevindt zich in de toren van de Sint-Geertruikerk, een voormalige abdijkerk, die samen met de ernaast gelegen abdij, gebouwd werd in de jaren 1204-1206 en voor parochiale diensten werd gebruikt vanaf 1252. De kerk is te bereiken, rechts van de Mechelsestraat, in de nabijheid van het klein Begijnhof. De oorspronkelijke toren (na 1326) werd in 1380, onder de leiding van Jan van Ruysbroeck, vervangen door de huidige toren, die voorzien is van een achtzijdige spits, afgezet met vier hoektorentjes en omgord is door een balustrade. In 1944 werd de kerk en de toren zwaar beschadigd door een bombardement. In de loop van de jaren 1950-1953 werd het gebouw gerestaureerd onder de leiding van F. Vandendael en R. Lemaire. Deze sierlijke stenen naaldtoren

De bibliotheekbeiaard.

van Sint-Geertrui bevatte sinds 1642 een kleine beiaard, bestaande uit 14 à 20 klokken, die gerestaureerd werden in 1713 en dienst deden tot in 1745.

In 1776 gelastte de Prelaat de Renesse twee klokkengieters uit Leuven, nl. André-Joseph Van den Gheyn en zijn zoon André-Louis Van den Gheyn, met de uitvoering van een nieuwe beiaard. Men gebruikte daartoe de klokken van de oude beiaard. De eerste klok werd gegoten in 1776. Daarop volgden er vier in 1777, negenentwintig in 1778, en drie in 1779. In totaal dus 37 klokken. De sol-klok, de zevende, meldt dat het de eenentwintigste beiaard is welke deze klokkengieter maakte. (Volgens opzoekingen, gedaan door de Firma Sergeys, bij de restauratie van 1970, zouden er echter 38 klokken geweest zijn, in plaats van 37.)

In 1801 zetten de parochianen zich in om de restauratie van de beiaard te verkrijgen. In een brief van dit jaar bevestigde de Burgemeester de Beriot: ‘que le carillon de Sainte Gertrude passait pour un des meilleurs qui existaient dans les départements réunis.’

Tussen de jaren 1843-1857, dit volgens het boek van E. Van Even, kwamen er acht klokken bij, gegoten door André-Louis-G. Van Aerschodt, waaronder een zware basklok van 7.200 pond en een andere van 2.541 pond. (Volgens de Firma Sergeys moet ook hier een vergissing in datum zijn, want deze acht klokken worden in feite bijgevoegd tussen 1829 en 1847.)

Deze laatste klokken werden geschonken door P.J. Peeters, pastoor van de parochie. Op 21 september 1847 werden ze gewijd door Kardinaal Sterckx, aartsbisschop van Mechelen. De bourdonklok barstte op de vooravond van het feest van de heilige Rosalia in 1877 en bleef vijftien jaar ongebruikt, totdat ze hersteld werd in 1892 door M. Teirlinck van Zegelsem, bij Nederbrakel.

De tweede klok, - ze weegt 3.700 pond, - is de oudste van de stad. Ze komt uit de

De Sint-Geertruibeiaard.

oude Sint-Michielskerk en werd gegoten in 1446 door Jan Zeelstman, klokkengieter te Mechelen. Zo zegt het trouwens de volgende inscriptie: + *Michael, prepositus Paradisi, quem honorificant angelorum cives; fusa per lohem Zeelstman, anno Dni M.CCCCXLVI*. (Michaël, prins van het Paradijs, die de engelen vereren, gegoten door J.Z. in het jaar des Heren 1446).

Deze beiaard bestond dus uit 46 klokken, waaronder de oudste klokken van de stad, geroemd door Meester Jef Denijn. Gedurende ettelijke jaren was het mechanisme ervan onttakeld. Dank zij de toewijding van Pastoor François, werd dat mechanisme vernieuwd, onder de leiding van Jef Denijn, de kunstvaardige beiaardier van de stad Mechelen en door M. Desire Somers van dezelfde stad. Die restauratie werd plechtig gevierd op 28 november 1892.

In 1923 was een herstelling opnieuw broodnodig. Het was de Mechelaar Jan Donnes, leerling aan de Mechelse beiaardschool, die deze herstelling uitvoerde op eigen kosten, en door zijn recitals de stenen toren opnieuw aan het zingen bracht.

Tijdens de jongste wereldoorlog bleef de beiaard wel gespaard van de Duitse 'wegvoeringen', doch een luchtbombardement van de geallieerden in 1944 verwoestte niet alleen de kerk en toren, maar ook de beiaard, ten gevolge van een bom die op de toren viel en aldaar tot ontploffing kwam. De zware basklok van 7.200 pond stortte toen tien meter diep neer en bleef in haar val hangen aan een eiken balk die nu nog te zien is in de toren. In 1957 werden er, met het oog op de wereldtentoonstelling te Brussel van 1958, pogingen gedaan om de hogere instanties te interesseren voor de restauratie van de beiaard en hem op te stellen in het domein van de tentoonstelling, met de bedoeling na sluiting, alles terug te plaatsen in de toren.

Maar de Staat had andere projecten voorzien en er kon op dit voorstel niet ingegaan

Beiaard van Diest.

worden. In 1968 werden opnieuw schattingen gemaakt en, na goedkeuring en belofte van staatstussenkomst, werd het lastenkohier opgemaakt.

Op 1 mei 1970 namen de werken een aanvang en op 20 juni 1971 kon de beiaard ingespeeld worden. Deze restauratie werd uitgevoerd door de Firma Sergeys uit Leuven (beiaardklokken) en de Firma Clock-O-Matic uit Herent (mechanisch en elektrisch gedeelte). De beiaard werd uitgebreid tot 49 klokken of vier octaven. De basklok heeft een gewicht van 3.750 kg en een diameter van 1.745 mm. De kleinste klok weegt 7,1 kg en heeft een doorsnee van 179 mm.

De huidige Sint-Geertruibeiaard, met een totaal gewicht van ± 14.100 kg, werd gerealiseerd in de loop van drie opeenvolgende eeuwen, en wat een zeldzaamheid is, door éénzelfde familie van Belgische klokkengieters, nl. de families Van den Gheyn, Van Aerschodt en Sergeys. Opmerkelijk is ook het feit dat deze beiaard nog steeds 30 klokken Van den Gheyn bevat.

Wat de bespeling betreft, is de beiaard, spijtig genoeg, slechts aangewezen op gelegenheidsconcerten door de stadsbeiaardier Renaat Vansteenwegen.

3. De bibliotheekbelaard

In deze hoge bibliotheektoren (87 m) hangt de derde grote beiaard van Leuven. Het is een geschenk van de Amerikaanse ingenieursvereniging, ter nagedachtenis aan hun leden die in de Eerste Wereldoorlog sneuvelden. De basisklok heeft dan ook de volgende inscriptie:

'The Liberty Bell of Louvain' / This Carillon in Memory of the / Engineers of the United States / of America / who gave their Lives / in the service of their Country / and its Allies / in the Great War 1914-1918.

Hij werd gegoten in Croydon (Engeland) door Gillett and Johnston en in 1928 in de toren geplaatst. Hij bestaat uit 48 klokken. De basis-

klok heeft een gewicht van 7.096 kg; het kleinste klokje weegt 4,2 kg en heeft een doorsnee van 168 mm. Het totaal gewicht aan brons bedraagt 31.751 kg.

In 1940 ontsnapte de beiaard, als bij wonder, aan de torenbrand. Gedurende twintig jaar kon hij, als enig gaaf gebleven beiaard, zijn klanken over de stad laten galmen. Later geraakte hij min of meer in verval. Gelukkig heeft men van hogerhand het onmisbare van dit uitzonderlijk prachtige instrument ingezien en in 1976 werd hij, bij gelegenheid van de viering van het 550-jarig bestaan van de Universiteit, gerestaureerd. Sindsdien wordt hij door de stadsbeiaardier, Renaat Vansteenwegen, iedere tweede en vierde vrijdag van de maand bespeeld, telkens van 19.30 u. tot 20.30 u., behalve van 15 juni tot 15 augustus. Luisterplaats: het Mgr. Ladeuzeplein en aan de achterzijde van de bibliotheek.

De beiaard in de Sint-Sulpitiuskerk te Diest

De Sint-Sulpitiuskerk is een imposante gotische constructie op de grote markt in het centrum van de stad, opgetrokken uit ijzersteen van de Demervallei (behalve de toren). De bouw van het koor werd aangevat in 1321. Van de toren werd enkel het zandstenen basement gebouwd door Willem de Visschere, architect van de stad Brussel tussen 1503-1533: zware onderbouw, die een enorme romp en bekroning laat veronderstellen, onhandig verbonden met het schip, versterkt met stevige steunberen, voorzien van nissen.

Volgens het archief bezat Diest ten jare 1551-1552 reeds een voorslag bestaande uit zes klokken, die kort nadien aangevuld werd met twee klokken. Zo weerklonk voor het eerst te Diest in het jaar 1553 het eerste mechanisch klokkenspel of ‘rammel’, dat de inwoners verwittigde, de voorslag die de uurslag voorafging. Deze voorslag werd, samen met het uurwerk, geplaatst in de kleine toren boven de dwarsbeuk van de kerk. Omstreeks 1670 trad het stadsbestuur in onderhandeling met de befaamde klokkengieter Pieter Hemony uit Amsterdam, met de bedoeling deze voorslag aan te vullen met verschillende klokken.

In 1671 bezat de stad Diest een beiaard die 32 klokken telde, gegoten door Pieter Hemony. De voornaamste klokken dragen, benevens sierbanden en opschriften, ook het wapen van de stad Diest. De kleine toren werd grondig hersteld en vernieuwd. Hij werd voorzien van 16 venstertjes en getooid met 24 eikels en 4 vergulde appelen. Door deze restauratie kreeg de beiaardtoren het eigenaardig uitzicht, dat hem de typische naam van ‘mosterdpot’ voor de komende eeuwen opleverde.

De basisklok, met een doorsnee van 982 mm en die 592 kg weegt, vertoont een uitzonderlijke decoratie. Naakte engeltjes stoeien doorheen de sierband, ze slaan op (de) klokken en (de) triangels; ze zwaaien bellen of bespelen een beiaardklavier. Op het lichaam van de klok prijken leeuw en griffioen, die het stedelijk wapen en de Diesterse standaarden omknellen, met onderaan het opschrift: *Diest Anno 1671*. Tussen de bovengemelde sierband en een krans weelderige achanthusbladeren staan de namen van de drossaard en van de twee burgemeesters.

De onderste rand van de klok draagt de naam van de schepenen, de secretarissen en de rentmeesters, alsook de naam van de klokkengieter. De tweede grootste klok vermeldt de naam van de gemeenteraadsleden en van de stedelijke bouwmeester. De

derde, tot en met de elfde klok, heeft een Latijnse tekst, een reeks toepasselijke verzen, meestal ontleend aan de psalmen.

Deze beiaard had een gewicht van 6.100 pond en een omvang van twee octaven en half. Christiaan Jacobs werd in 1671 tot beiaardier aangesteld en in 1729 kwam Jan Jozef De Decker aan de beurt.

In 1760 leverde Andreas Van den Gheyn vijf klokken bij, zodat de beiaard tot 37 klokken uitgebreid werd. De Leuvense gieter Michaux Omer goot in 1912 nog drie klokjes, zodat er dan 40 klokken speelden. Tijdens het bombardement van Diest op 18 augustus 1914 werd de toren door een bom getroffen. Vier jaar lang zweeg de beiaard. De wapenstilstand was nauwelijks getekend of de torenmuziek herleefde. De toenmalige stadsbeiaardier Vandeplas nam weer plaats aan 't klavier en deed de nationale liederen over de stad weergalmen.

De oorlog 1940-1945 was minder noodlottig voor de beiaard. Omwille van zijn ouderdom ontsnapte hij aan de Duitse smeltkroes. De sleet van het oude speeltuig was echter zover gevorderd dat het voortzetten van de reeks herstellingen geen baat meer bracht. In 1950 werden de drie klokjes, door Michaux in 1912 gegoten, hergoten door de Firma Eysbouts die bovendien nog drie nieuwe klokjes vervaardigde. In het brons van de nieuwe klokjes staat gegrift: + *Nativitatem Sancti Joannis Berchmans canto senatu populoque Diestense jubilante-1599-1949*. (Ik bezing de geboorte van de heilige Joannes Berchmans bij de jubelviering door het gemeentebestuur en het Diesterse volk-1599-1949).

Het jaar 1974 werd het jaar van de algehele restauratie. Het zo vertrouwd gebeier zweeg reeds enkele jaren. Alle klokken vertoonden een corrosielaag die de klokken vals deden

St.-Germanuskerk te Tienen.

Toren van de St.-Pieterskerk, Leuven.

klinken. De draadverbindingen waren doorgeroest. Het uurwerk stond eveneens gedurende geruime tijd stil. Het automatisch spel, de 'rammel', werd in bijna twintig jaar niet meer gehoord. Bij de restauratie bleven de historische klokken, die alle werden ontdaan van de corrosielaag, behouden. Ze werden opnieuw gestemd volgens het oorspronkelijke middentoonsysteem. Het aantal klokken werd uitgebreid tot 47. Aldus heeft deze beiaard een omvang van 4 octaven. Zoals boven gezegd, heeft de grootste klok een doorsnee van 982 mm met een gewicht van 592 kg; het kleinste klokje heeft een diameter van 169 mm en weegt 8 kg.

Deze beiaard kan men iedere zondag beluisteren van 1 mei tot 15 november, tussen 12 en 13 u., liefst vanop de Grote Markt en in de straten in de omgeving van de kerk. De beiaard wordt bespeeld door Henry Vlaeyen, Direkteur van de stedelijke muziekschool.

De Tiense beiaard

De Sint-Germanuskerk, gelegen op een hoogte in het centrum van de stad, beheerst de hele omgeving. Omwille van haar Westerblok, dat er aan toegevoegd werd tijdens de dertiende eeuw en gewijzigd gedurende de zeventiende eeuw, wordt deze kerk aanzien als één van de voorname verwezenlijkingen van de Romaanse middeleeuwse architectuur in Brabant.

De westergevel werd verstevigd in de zestiende (1555) eeuw, bij het oprichten van de geweldige centrale toren.

In 1592, na voltooiing van de toren, werd een mechanisch voorspel van 7 klokken aangebracht. De bliksem bracht, enkele jaren nadien, veel schade toe aan gebouw en klokken. Herstellingswerken werden uitgevoerd. Maar toen in 1613 de spits van de toren afwaaide, moesten de Tienenaars vaststellen dat hun klokken veel aan kwaliteit hadden verloren en in 1623 werd Jan Van den Gheyn uit Mechelen aangezocht om de klokken te hergieten en het getal uit te breiden. Er kwam wegens zijn overlijden en andere familieaangelegenheden echter niets van in huis. In 1627 waaide de torenspits er een tweede maal af.

In 1640 goot de Tienenaar Jan Broeckaerts 17 klokken. Doordat de grote toren nog niet in orde was, werd het geheel aangebracht in de scheltoren, maar deze stortte in tengevolge van een brand in 1708 en de beiaard werd vernield.

In 1709 kocht Tienen een 'de Haze-beiaard' van Jeroom Leenaarts, schoonzoon en opvolger van Melchior de Haze. Deze bestond uit een hele reeks klokken, die echter nooit in de toren zouden weergalmen doordat die beiaard door Brussel werd opgeëist.

In 1723 kocht de stad Tienen van Willem Witlockx een beiaard van 37 klokken, gegoten van 1711 tot 1717. Gedurende de negentiende eeuw werden 3 van die klokken vervangen door Van Aerschodt van Leuven.

In 1920 werd het klokkenspel aangevuld met 5 lichte klokjes (5,5 kg) door Omer Michaux te Leuven.

In 1961 werd de beiaard volledig gerestaureerd door de Firma Marcel Michiels te Doornik, onder toezicht van Meester Staf Nees, direkteur van de Koninklijke Beiaardschool 'Jef Denijn' en stadsbeiaardier van Mechelen.

De basklok van W. Witlockx werd hergoten door de Firma Petit & Fritsen uit Aarle-Rixtel (N.-Br.) Holland. De tweede grootste is van C. Van Aerschodt, Leuven. Zevenentwintig klokken van W. Witlockx werden behouden en bijgestemd. De 5 lichte klokjes van Omer Michaux te Leuven, alsook nog een tiental andere werden hergoten en, door toevoeging van 12 kleine klokjes, werd het klokkenspel uitgebreid tot 4 1/2 octaven, zodat deze beiaard 54 klokken bevat, de belangrijkste van het land, voor wat het aantal klokken betreft.

De basklok weegt 1.529 kg en heeft een doorsnee van 1.300 mm. Het kleinste klokje heeft een gewicht van 7,5 kg en een diameter van ± 18 mm. Het totaal gewicht = 7.500 kg. Deze beiaard kan men beluisteren iedere zondag van 11.30 u. tot 12.30 u. behalve in de periode van de zomeravondrecitals; deze hebben plaats iedere maandagavond van juni, juli en augustus om 20.30 u.

Luisterplaats: Veemarkt, waar zitplaatsen ter beschikking zijn van de luisteraars.

Er zijn ook geleide bezoeken aan de beiaard tijdens de zomermaanden, elke maandagavond voor de aanvang van de zomerrecitals. Samenkomst: aan het torenpoortje te 19.45 u. Beiaardier: André Wagemans.

Programmaboekjes te bekomen bij het V.V.V. (Vreemdelingenverkeer).

R. Vansteenwege
Stadsbeiaardier Leuven

De beiaarden van Turnhout, Hoogstraten, Herentals, Postel, Mol

Turnhout

Het oostelijk deel van de provincie Antwerpen bezit heden vijf mooie beiaarden. De oudste is de beiaard in de Sint-Pieterstoren op de markt van Turnhout.

De toren is oorspronkelijk van de 13e eeuw, maar heeft door de eeuwen heen zoveel verbouwingen gekend, dat moeilijk een eenheid in stijl kan worden gevonden. In de kerk verdienen de kruisbeuk en de kapellekenskrans rondom het koor (van rond 1484) onze aandacht. Het torentje op de kruisbeuk dateert van de 17e eeuw, en de poort onder de toren van 1773. Het hoofdaltaar, de biechtstoelen, het koorgestoelte en de preekstoel getuigen van een uitzondelijke interieurkunst.

In de Sint-Pieterstoren hangen 38 historische beiaardklokken en 3 luidklokken. 36 beiaardklokken werden gegoten door Jozef Van den Gheyn in Leuven in 1775, zijnde het opus 17. De zwaarste dezer weegt ongeveer 500 kg en klinkt a-1. De tweede zwaarste werd gegoten door Joris Demury in 1752, weegt ongeveer 340 kg en klinkt B-1. Genaamd Sint-Lucas Evangelist draagt deze het opschrift: *In donder en blixem voor ons bidt*.

In 1924 werd de 9e klok, oorspronkelijk een Van den Gheyn, hergoten door Cyriel Jonhnston uit Engeland, daar deze gebarsten was. De nieuwe klok weegt 115 kg en klinkt fis-2. Als opschrift staat te lezen: *Given to the town of Turnhout by Cyriel Jonhnston... to replace one that was not true. Jannuary 1924*.

Het kleinste klokje weegt 11 kg, heeft een doormeter van 25 cm en klinkt b-4.

De drie luidklokken in deze toren zijn: ‘Sint-Pieter’ in 1700 gegoten door Jozef Plumere en Jan Morlet, weeg ongeveer 5.000 kg, met een doormeter van 180 cm klinkt deze A-o en draagt de tekst: *a peste, fame en bello libera nos*.

‘Onze-Lieve-Vrouw’, in 1730 door Jean Baptist Nicolas Gaulard gegoten, weegt ongeveer 2.000 kg met een doormeter van 140 cm en klinkt cis-1.

‘Sint-Jan’ in 1729 eveneens door Gaulard gegoten, weegt ongeveer 1.200 kg en meet 118 cm als doormeter.

De beiaard is in zijn huidige vorm bijna niet bespeelbaar, en zeker niet aangepast aan de vereisten der hedendaagse concerten. Er zijn echter plannen voor restauratie van zowel toren als beiaard, en het stadsbestuur spant zich in om beiden tot een monumentaal geheel te verbouwen.

De beiaard zou er dan als volgt uitzien: van de bestaande klokken blijven de 38 historische beiaardklokken behouden. Er worden 10 kleine klokjes bijgegoten, en de

Stadsbeiaardier van Turnhout.

twee luidklokken Sint-Pieter en Onze-Lieve-Vrouw bij de beiaard gevoegd. De luidklok Sint-Jan kan wegens toonsafwijking niet bij de beiaard gevoegd worden, maar een gelijkaardige nieuwe klok wordt voorzien.

Daarbij komt nog een beiaardklok met toon g-1 zodat de beiaard in totaal uit 52 spelende klokken zal bestaan. Deze klokken worden dan als volgt aan het klavier gekoppeld: de basklok A-0 wordt op het klavier Do, de volgende klokken worden op het klavier Mi, Sol, Sib, Do, Re, Mib en zo chromatisch verder tot en met do-5.

Tot op heden speelt het automatisch spel bij middel van een trommel met versteekbare pinnen.

Uiteraard is het totaal gewicht van de voorspelde beiaard nog niet gekend. Hopelijk zal op deze manier de hoofdstad der Kempen weldra een volwaardig toreninstrument bezitten waarop onze bekwame beiaardiers regelmatig kunnen concerteren.

Enkele beiaardiers der laatste decennia: Emiel-Constant Verrees, Leopold Weygaerden, de blinde beiaardier Marcel Trimbos en de eveneens blinde beiaardier Jules de Waele welke heden het carillon bespeelt.

Hoogstraten

De toren der Sinte-Catherinakerk van Hoogstraten wordt ook wel eens ‘de kathedraal van de Kempen’ genoemd. Van 1525 tot 1550 was Rombout Keldermans de bouwmeester van deze laatgotische kerk met een 80 meter lang schip en 105 meter hoge toren. Ongetwijfeld een meesterwerk in de rij van Kempische monumenten. Bij de oorlogsgebeurtenissen in 1944 werd echter zowel kerk als toren volledig vernield. De architecten Stijns en Beyens bouwden van 1953 tot 1958 het geheel volwaardig werderop met 5 miljoen bakstenen. De prachtige toren beheerst het dorp en de hele omgeving.

De kerk bezit vele kunstschatten, zoals praalgraven en beeldhouwwerken, een koorbank uit de 15-16e eeuw, de barok altaren van het Heilig Bloed en Sinte-Catherina, de predikstoel van Th. Verhaegen uit 1735, enkele bronzen gegraveerde grafplaten.

Voornamelijk boeit ons de beiaard in de toren. Deze beiaard heeft een interessante geschiedenis. Dit klokkenspel telt 50 beiaardklokken en 1 luidklok. Van deze komen er 26 van de voormalige beiaard van de Onze-Lieve-Vrouwetoren in Antwerpen. Deze 26 klokken stonden op de binnenkoer van de dekenij aldaar. Deze bronzen stemmen stonden daar zonder bestemming en klankloos wachtten ze naar iemand die zich over hen zou ontfermen. Mensen uit Hoogstraten vonden dit het geschikte ogenblik om met Antwerpen te onderhandelen teneinde, deze door Hemony op basis

van de Sint-Carolusklok der Onze-Lieve-Vrouwetoren gegoten klokken, in bruikleen aan Hoogstraten af te staan. Marcel Michiels uit Doornik zou in 1959 bij deze waardevolle klokken 25 nieuwe bijgieten. Bij het stemmen der 26 door Hemony gegoten klokken braken er 2 op de draaibank.

Dit klokkenspel werd geïnstalleerd en op 1 mei 1960 ingehuldigd.

De samenstelling van de beiaard bestaande uit 51 klokken, totaal gewicht 11.777 kg: Als basklok de door M. Michiels in 1954 gegoten klok met als doormeter 140 cm, een gewicht van 1.823 kg en klinkt re-1.

Als kleinste het eveneens door M. Michiels in 1959 gegoten klokje van 9 kg met een doormeter van 20 cm en een toon mib-5.

De kant van de Herentalsstraat in de beiaard van Turnhout.

Aldus zijn er verdeeld volgend de gieters: 24 gegoten door François en Pieter Hemony in 1654-1655, gaande van nr. 3 tot 6, van 8 tot 20, van 22 tot 25 en van 27 tot 29.

27 gegoten door Marcel Michiels uit Doornik in 1959, gaande van nr. 1, 2, 7, 21, 26 en van 30 tot 51.

Opmerking: nr. 7 is uitsluitend luidklok en heeft dezelfde toon als nr. 6.

Gekoppeld aan het klavier klinkt de basklok Re-1 en speelt op het klavier Si, en gaat zo verder chromatisch tot do-5.

Alles bij elkaar een zeer geslaagd samengaan van twee klokkengieters uit verschillende eeuwen, namelijk 17e en 20e eeuw.

Het automatisch spel gebeurt bij middel van een plastiekband welke geperforeerd is en magnetische hamers.

Huidige beiaardier is Staf Mertens. De uren van bespeling zijn op zon- en feestdagen van 10.45 u tot 11.30 u en op de marktdagen (elke derde dinsdag der maand) om 11 u.

Voor de eerste maal werden in 1975 5 geprogrammeerde zomeravondconcerten met gastbeiaardiers georganiseerd.

Herentals

Ook de beiaard van Herentals kan men historisch noemen want nog 7 der klokken van het oud carillon zijn gebleven.

Het monumentale gebouw op de Markt van Herentals wordt sinds 1430 reeds stadhuis genoemd alhoewel het oorspronkelijk gebouwd was als lakenhalle voor lakenmakers en wollewevers. Op de Noordergevel van dit gotische stadhuis rijst langs de kant van het Hofkwartier uit de trapgevel het achtkantig torentje. Dit ranke torentje is grotendeels in rode Oevelse baksteen gemetseld en afgewisseld met Balegemse zandsteen. Het is

Twee klokken uit de beiaard van Turnhout.

met hangende bogen versierd en eindigt op een peervormige bollespil. De hoogte bedraagt 35 m. De bouwmeesters waren twee rasechte Herentalsenaars Peter Moens en Merten Casus. Verschillende keren werd de toren door brand vernield, maar telkens heropgebouwd. In het klokkenhuis, een open lantaarntoren en de verdieping eronder bevinden zich de beiaardklokken.

Oorspronkelijk bezat Herentals in de St.-Waldetrudiskerk een voorslag van 11 klokjes, waarschijnlijk gegoten door Medardus Waghevens en de klok ‘Maria’ van dezelfde gieter in 1533 die als uurklok dienst deed.

Deze klokjes hebben tot aan de geuzentijd in deze kerk gebeierd. Zoals vroeger gebruikelijk was waren de klokkengieters rondreizende ambachtslieden die hun klokken ter plaatse goten. Zo sloot de Lorreinse klokkengieter Antoon Regnauld met het stadsbestuur van Herentals in 1630 een akkoord tot het gieten van een aantal klokken, behalve de Mariaklok. Oude stadsrekeningen vertellen dat die werken in 1649 voltooid waren. Oorspronkelijk bezat Herentals dus een licht 3 oktaafs klokkenspel. Daarvan zijn er nog 6 oude over gebleven. 29 werden in 1843 gegoten te Leuven door A.L.J. Van Aarschodt. Ook dit instrument was in verval geraakt en moest dringend hersteld worden. Meester Staf Nees adviseerde deze vernieuwing in 1955. Het duurde 10 jaar vooraleer de uitwerking voltooid was.

Samenstelling:

50 klokken, totaal gewicht 2.878 kg.

Basklok: Sol/b-1, gieter: Waghevens, 1533, ø 1,118 m, gewicht: 800 kg.

Kleinste, si-5, gieter: Petit en Fritsen (Nederland), 1961, ø 0,144 m, gewicht: 5,6 kg.

Verdeling volgens gieters:

1 klok van Waghevens: ‘Maria’ nr. 1 op beiaard, uurslagklok.

2 klokken van Antoon Regnauld, 1649, nr. 3 en 4.

4 klokken van A.L.J. Van Aarschodt, 1843, nr. 10, 11, 12, 14.

43 klokken van Petit en Fritsen, 1961, nr. 2, 5 tot 9, 13, 15 tot 50.

Klavierkoppeling: slagtoon sol/b-1 is op het klavier aangekoppeld als Sol en verder si/B, do, re, mi/b en chromatisch tot do-5.

Er is een automatisch spel met plastiekband en magnetische hamers.

Huidige beiaardier: Henri Beenen.

Speeltijden: iedere zondag van 17 tot 18 uur. Tijdens de zomermaanden een paar gastbeiaardiers.

Opschrift van Mariaklok:

Maria is mijn name / myn gheluit si gode bequame / also verre al me mij horen sal / welt God beware overal.

Postel

In de uiterste noordelijke hoek van de gemeente Mol ligt Postel verscholen in de ongeschonden natuur. Te midden van de bossen staat de Abdij der Norbertijnen,

Klok uit de beiaard van Mol-St.-Pieter.

Witheren genaamd. De abdij werd gesticht in 1140. De Romaanse abdijkerk is opgetrokken met Rijnlandse turfsteen en is één groot en onschatbaar kunstpatrimonium. De oudste delen van de kerk, 1190, de sacristie 1631, abdijrefter 1743, de orgelkast 1762.

De Renaissance belforttoren werd gebouwd in 1610, is 35 m hoog en eindigt in een open lantaarntoren. Dit sierlijk torentje was in vroegere tijden een baken voor reizigers. Er is een zonnewijzer van 1840.

De geschiedenis van de beiaard gaat reeds terug tot in de 17e eeuw, er zou in 1630 een beiaard van 30 klokken geweest zijn waarvan de gieter onbekend is. In 1724 werd dit onvolmaakt klokkenspel vervangen door een spel van 24 klokken, gegoten door de Lierenaar Alexis Julien. In de toren vinden we nog het geschonden klavier. Tijdens de komst van de Franse troepen op het einde der 18e eeuw kregen de paters de kans de klokken te begraven te Weebosch, nabij Bergeykin, in Nederland. In 1836 werden deze klokken verkocht aan de stad Helmond waar ze tot voor een paar jaar geklonken hebben in de St.-Lambertuskerk, eertijds een parochie van de Norbertijnen van Postel. Meer dan een eeuw later nam pater Gregorius Waterschoot, sinds 1952 tot abt verheven, het initiatief tot heroprichting van een nieuwe beiaard, tellende 40 klokken. Ze werden gegoten door Marcel Michiels uit Doornik, en de beiaardinstallatie werd verzorgd door Somers uit Mechelen. In 1969 werd de beiaard uitgebreid

met 7 klokjes. Het is een licht maar zeer helderklinkend carillon. Het wordt goed onderhouden en speelt aangenaam. Het is het allereerste nieuwe spel dat na de oorlog 1940-45 werd voltooid.

Samenstelling:

47 klokken, totaal gewicht: ± 1.898 kg.

Basklok: do-2, gieter M. Michiels, 1947, ø 0,78 m, gewicht 300 kg.

Kleinste: do-5, gieter M. Eysbouts, ø 0,175 m, gewicht 8,5 kg.

St.-Pieterskerk, Mol.

Verdeling volgens gieter:

40 kl. Marcel Michiels, Doornik, 1947. Van 1 tot en met 40.

7 kl. Max Eysbouts, Asten, 1969. Van 41 tot 47. Klavierkoppeling:

Slagtoon is ook klavieroon: do-2, re, mi, fa, fa-kruis, en chromatisch tot do-5.

De 12 zwaarste dragen een naam, ondermeer: Christus-Koning, Maagd Maria, Jozef, Godelieve, Norbertus, Augustinus, Leopold enz.

Beiaardiers:

Hoogeerwaarde Heer Prelaat Greg. Waterschoot en Frans Vos, Mol.

Het automatisch spel gebeurt met trommel en versteekbare pinnen, en speelt aria's uit de Beiaardcantate van Staf Nees.

Speeltijden: 6 zomerconcerten van juni tot einde augustus en op biezondere gelegenheden. De concerten staan samen geprogrammeerd met deze van Mol-centrum in een keurige brochure. Er is een L.P. met beiaardmuziek uitgevoerd door Piet Van den Broek en Frans Vos, en te verkrijgen in het Contactcentrum, Postel.

De binnentuin van de abdij is een zeer geschikte luisterplaats, maar ook in de omliggende bossen klinkt de beiaard wondermooi. Pater Van den Bergh schreef de tekst voor de Beiaardcantate, getoonzet door Staf Nees en uitgevoerd in 1947.

.....

Acht honderd jaar geleden ontkiemde hier een zaad / Dat wondre vrucht zou dragen en nog te bloeien staat.

.....

Waar de bossen eeuwig zingen / Waar de hei de hemel raakt / Waar je Neetjes stil ontspringen / Waar de beiaardtoren waakt.

Mol-St.-Pieter

Mol is een groen vakantieoord met pijnbomen vol zoete harsgeuren, zonnige zandheuvels,

Sinte-Catherinakerk, Hoogstraten.

vol paarse hei, vele fiets- en wandelpaden, stranden en natuurreservaten.

De St.-Pieterstoren is als zovele torens in de Kempen gebouwd in het begin der 16e eeuw. In 1596 stortte de oude toren in, maar aanstonds bouwden de burgers een hoog bouwwerk van 6 geledingen in rode baksteen, afgewisseld met bruine en witte zandsteen.

Iedere hoek wordt gesteund door twee zware schoorpijlers of steunberen die in verschillende geledingen vierkant of driehoekig zijn uitgewerkt. De totale hoogte bedroeg 85 m. De hoge spits van circa 40 m brandde af in 1765 en werd vervangen door een pyramidale tentdak. Ook dit dak ging in de vlammen op in 1856, maar werd in zijn oorspronkelijke vorm vervangen, zodat de toren thans 54 m hoog is. De nieuwe kerk dateert van 1852, is een grootse en stemmige neo-gotische ruimte. Sinds 1565 berust er een belangrijke relikwie van de 'H. Doorn', door de Abdij van Corbie geschonken, waarvan Mol in de 16e eeuw een voogdij was.

De beiaard van St.-Pieter is nog jong. In 1928 werd door het Gemeentebestuur een eerste poging gedaan door 10 klokjes als voorslag te laten hangen. Ze werden gegoten door M. Michiels en met een trommel verbonden door Jef Denijn. Deze klokjes en de 3 luidklokken verdwenen tijdens de oorlog.

In 1951 onder impuls van Staf Nees en een paar beiaardvrienden werd er door het Gemeentebestuur een beiaard besteld van 49 klokken en gegoten door M. Michiels uit Doornik. Totaal gewicht 12.679 kg, basklok: do-1 2.932 kg. Door de grote evolutie van de ophangtechniek was het noodzakelijk bedoelde beiaard aan de nieuwe normen aan te passen. In 1966 oordeelde het Gemeentebestuur van Mol de beiaard geheel te vernieuwen en uit te breiden. De heren J. Loffens, ir., en Frans Vos adviseerden en klokkengieter M. Eysbouts voerde de werken uit. Het bleef een beiaard met 49 klokken maar

Beiaardtoren van de abdij van Postel.

één toon lager dan de voorgaande met toevoeging van 2 zware klokken: Sib-0 en mib-1 en vervanging van de 12 kleinste, van do-kruis-4 tot do-5.

Samenstelling:

49 klokken, totaal gewicht: 16.504 kg.
Basklok: Sib-0, gieter M. Eysbouts, Asten, 1967, ø 1,76 m, gewicht: 3.240 kg.
Kleinste: do-5, gieter M. Eysbouts, Asten, 1967, ø 0,175 m, gewicht: 8,5 kg.
Verdeling volgens gieter:
35 van Marcel Michiels, Doornik, 1951, klokken nr. 2/3/5 en verder tot 37.
14 van Max Eysbouts, 1967, klokken nr. 1/4/ en vanaf 38 tot en met 49.
Koppeling aan klavier:
Slagtoon Sib-0 is ook klaviertoon en verder do, re, re-kruis, mi en chromatisch tot do-5. Klokken 2/3/4/5 zijn tevens luidklokken.
Enkele merkwaardige opschriften:
Sib-0, Sint Pieter...
Mocht ik St-Pieter voor altijd het uur slaan en vrede verkondigen over Mol.
Do-1, H. Drievuldigheid...
Ik ben de basisklok van deze beiaard...
Onder grote volkstoeloop werd ik met pracht en praal gedoopt op 8 juli 1951.
Re-1, Savator...
Deo vox mea praeclara / Fidebibusque sit cara.
Mi-1, Lieve Vrouweklok...
Protege prece pia / Quos convoce, Maria.
Mib-1, St-Paulus...

Beiaardier Frans Vos aan het klavier van zijn mooie Molse beiaard.

In vreugde en smart / verheft mijn klank uw hart.

Fa-1, Carolus.

Automatisch spel met magnetische hamers en plastiekband op de 35 grootste klokken.

Huidige beiaardier: Frans Vos.

Speeltijden: elke dinsdag van 11 tot 12 uur - elke zaterdag van 17 tot 18 uur.

Zomeravondconcerten telkens op zaterdag te 20 uur van juli tot eerste zaterdag van september, met medewerking van verschillende gastbeiaardiers, koperensembles, fanfares. Ieder jaar verschijnt er een keurig programmaboekje. Het Gemeentebestuur heeft een mooie en vooral rustige luistertuin ter beschikking gesteld. Tijdens de maanden juli en augustus mogelijkheid tot torenbezoek met gids, informatie hierover: Info-bureel, Mol. Er is een lift in de toren die bezoekers en beiaardier tot bij de klokkenkamer brengt.

Er werd door het Contactcentrum van Postel een L.P. uitgegeven met langs de ene zijde beiaardmuziek gespeeld door Frans Vos, de keerzijde het orgel der abdij van Postel gespeeld door S. Deriemaker.

Deze zware beiaard is dank zij zijn sonoriteit, klankzuiverheid, speeltechniek een model. Jef Rottiers schreef in zijn boek: ‘Beiaarden in België’ ...Deze beiaard zal voor de toekomst getuigen hoe groots men wist te denken en te handelen in dit gedeelte van de Kempen.

Frans Vos

Beiaarden in West-Brabant

Deze streek is nooit erg rijk geweest aan beiaarden, alhoewel onze Rijkshoofdstad Brussel, volgens vroegere historici, er negen zou gehad hebben, wat we niet betwijfelen, doch die zijn er dan beslist niet gelijktijdig geweest, maar wél achtereenvolgens, in de loop der eeuwen. Ze verdwenen, de ene na de andere, tot er op het einde van de 19de eeuw niets meer overbleef, en Brussel zelfs méér dan 50 jaar de énige provinciehoofdstad van ons land zou blijven waar geen beiaardspel meer gehoord werd. De overige 8 hoofdsteden hebben er allen één; sommigen zelfs méér. In 1975 kwam aan deze wantoestand een einde en om het jarenlange verzuim goed te maken werd er dan meteen maar één der prachtigste en beste beiaarden van

ons land opgericht; volkomen waardig voor onze hoofdstad en voor de toren waarin hij is ondergebracht, waarover hierna de beknopte geschiedenis en beschrijving volgt.

Brussel - St.-Michielskathedraal (vóór 1962: collegiale St.-Goedele-kerk)

De bouw van deze grote Gotische kerk begon in 1226 en duurde meer dan 2 eeuwen zodat de twee torens aan de westergevel (beiden 68 m hoog) slechts respektievelijk in 1451 en 1475 voltooid werden. Ze hebben geen spits doch zijn bekroond met een sierlijke borstwering, die omheen de vierkante bovenvlakken loopt.

In 1362 werd er te Brussel reeds 'gebeierd' (volgens de kerkrekeningen), maar dat was dan wél vroegtijdig en hoogstens op een kleine 'voorslag' van 3 of 4 klokjes op de St.-Niklaastoren, die tevens als stadsbelfort diende. Op de hoofdkerk kwamen ook spoedig luiklokken die vaak hergoten werden omdat de vorige gebarsten of geroofd waren. Nog één hiervan is heden in de Noordertoren en wel de zwaarste en merkwaardigste: *Salvator* in 1638 te Mechelen gegoten door Peter de Clercq en Peter Van den Gheyn. Ze weegt 6.612 kg en ontsnapte vier maal aan opeising door de toenmalige vijanden: in 1747, 1793, 1917 en 1943!

Voor de Zuidertoren goot de vermaarde Andreas Jozef Van den Gheyn in 1762 te Leuven een beiaard van 40 klokken met een basklok van 2.806 kg en een totaalgewicht van 23.368 kg wat voor die tijd aanzienlijk was. Dit klokkenspel kende jammer genoeg slechts een kortstondig bestaan want in 1793 werd het reeds door de Franse revolutionairen geroofd. Beiaardier was toen: Mathias de Parck, die in 1777 bijna vermoord werd omwille van zijn mooie vrouw waarop een andere man belust was, welke dan die hinderlijke echtgenoot maar meteen wou uit de weg ruimen, waarin hij gelukkig niet slaagde.

Een tweede Brussels beiaardier ontsnapte in 1714 op het nippertje aan de dood, nl. Paul Nijs toen hij hals over kop het Belfort van de St.-Niklaaskerk verliet, dat achter zijn rug instortte; de M. De Haze en Witlockxklokken in z'n val meeslepend en vernielend. De vorige beiaard van deze toren: een werk van de beroemde Frans Hemony uit 1662 was reeds in 1695, samen met de toren, door een bombardement verwoest.

Er scheen een soort noodlot over de Brusselse beiaarden te hangen want géén van allen heeft ooit een lang bestaan gekend. Het bleef dan ook bijna twee eeuwen stil op de Brusselse hoofdkerk tot het kerkbestuur omstreeks 1930 nog een poging deed om 26 Hemony-klokken te verkrijgen die een paar jaren tevoren uit de kerkbeiaard te Antwerpen verwijderd waren. (Niet te verwarren met de stadsbeiaard, die vandaag nog steeds op O.-L.-Vrouwetoren speelt.)

Bedoelde klokken gingen echter in 1960 naar Hoogstraten en dus werden er nieuwe plannen gemaakt voor St.-Goedele (Brussel), zodat in 1967 vier nieuwe luiklokken konden gewijd worden, tijdens ditzelfde jaar door Horacantus gegoten, ter vervanging van het in 1943 geroofde gelui. Ze kregen de namen: *Fabiola, Maria, Michiel en Gudula*.

Eerstgenoemde basklok meet 1,74 cm ø en is 3.300 kg zwaar. In 1975 goot Eysbouts (Horacantus) nog 45 klokken erbij, wat het totaal gewicht op 15.633 kg brengt. Deze 49 bronzen zangers werden op 29 september 1975 door Piet van den Broek luisterrijk ingehuldigd.

Hierbij waren aanwezig: Prinses Paola en haar drie kinderen, die peter en meter waren van de drie zwaarste nieuwe lui- en beiaardklokken, welke dus de namen *Philippe, Astrid* en *Laurent* dragen. De twee tussenliggende speelklokken heten *Leo*

(kardinaal Suenens) en *Jozef* (minister Chabert). Alle overige speelklokken hebben de voornaam van allerlei Brusselse, Brabantse en nationale kerkelijke, politieke of administratieve personaliteiten gekregen.

Terwijl de eeuwenoude reusachtige *Salvator* op z'n eentje in de Noordertoren hangt, met als enig gezelschap een groot aantal wilde duiven, die er veel stof en vuil maken (toch wordt deze klok bij zeldzame gelegenheden nog wel eens geluid), weerklinken in de Zuidertoren de 49 stemmen elk kwartier, bevolen door een elektro-magnetische speeltrommel en wordt het klavier bespeeld op alle zaterdagen van begin juni tot einde september te 20.30 u. Voorlopig door gastspelers uit binnen- en buitenland, in afwachting dat er

Zo wordt een beiaard gestemd.

een stadsbeiaardier zal benoemd worden, waarvoor er negen kandidaten zijn: 8 Vlamingen en 1 Waalse dame.

Vermelden we tenslotte nog een vroegere merkwaardige beiaardier (echter van de verdwenen St.-Niklaastoren) nl. Theodoor de Sany, van wie een belangrijk 'versteekboek' uit het jaar 1648 bewaard bleef.

In Brussel-stad zijn er nog twee kleine beiaarden zonder klavier op het Dynastiepaleis en een gevelspel aan een winkel, alsook in de voorsteden: Ukkel (Russisch-Orthodoxe Kerk) en St.-Pieters-Woluwe (raadhuistoren).

Halle - Onze-Lieve-Vrouw-Basiliek (vóór 1946: collegiale St.-Martinus)

De talrijke bedevaarders die nog steeds onvermoeibaar van heinde en verre naar dit Maria-stadje komen, zo schilderachtig gelegen in het Zenne-dal, zien reeds vanop grote afstand de hoge karakteristieke toren boven het golvend Pajottenland oprijzen.

De ruime, éénbeukige, hooggotische kerk, begonnen in 1341, werd in 1467 in laatgotische stijl voltooid. De vierkante onderbouw van de toren dateert uit deze periode en was vroeger bekroond met een gotische spits, die in 1776 vervangen werd door de huidige baroklantaarn tussen de vier hoektorentjes.

Reeds in 1390 goot De Leenknecht van Harelbeke de kleine *Maria* die nog altijd bestaat en zelfs nog meespeelt in de huidige beiaard! Een tweede, eveneens eerbiedwaardige klok, is de grote *Maria* (2.000 kg) door Waltherus gegoten in 1482 'onder de regering van Maria van Boergondië ook vandaag nog in gebruik als lui- en speelklok. In 1505 levert de Mechelse gieter Georgius Waghevens een aantal klokken, die tussen 1554 en 1563 verder uitgebreid worden tot 21 stuks door Peter van den Gheyn, ook een Mechels gieter.

Eén Waghevens-exemplaar, gedateerd 1518 (750 kg - 1,04 cm ø) en genaamd *Salvator-Gabriël*

is thans de voornaamste beiaardklok.

Van voornoemde reeks: Waghevens-Van den Gheyn worden nog een vijftal angstvallig bewaard op een lagere torenverdieping die als ‘klokkenmuseum’ werd ingericht door de V.V.V. (geleide bezoeken op zaterdag en zondag tijdens de zomermaanden; aanbevolen voor wie eens klokken uit zeven opeenvolgende eeuwen wil zien en horen, samengebracht in één toren, wat uniek ter wereld is!) Stads- en kerkbestuur zullen binnenkort ook de twee historische *Maria's* in dat museum onderbrengen, terecht oordelend dat beide klokken, na respektievelijk bijna 500 en 600 jaar dienst, voortaan van een welverdiende rust mogen genieten. (Een mens gaat, na ongeveer 1/10 van die leeftijd, reeds op pensioen)!) Twee nieuwe klokken zullen ervoor in de plaats komen, als lui- en speelklok. Het opsommen van namen, opschriften en versieringen der klokken zou ons te ver voeren. Het loont écht de moeite dit bronzen geschiedenisboek even zélf te gaan bekijken.

De O.-L.-Vrouwebasiliek van Halle, naar een tekening van Jef Rottiers.

Vermelden we slechts dat een Waghevensklok van 120 kg en 57 cm ø prijkt met het wapenschild van Boergondië en het Gulden Vlies. Tussen 1651 en 1661 werd de beiaard verder uitgebreid door Van den Gheyn en Jan de Clerck (Mechelen) tot 27 klokken, o.a. met de zware 'bourdon' die in 1849, nadat hij gebarsten was, te Leuven door Van Aerschodt hergoten werd op 3.500 kg en 1,70 cm ø. Deze 'bromklok' werd de basis van de beiaard en is dat heden nog.

Echter, omstreeks 1875 viel de beiaard stil en bleef stom tot in 1920, toen de Leuvense gieter Omer Michaux een 'restauratie' uitvoerde. Jammer genoeg behield hij slechts 10 oude klokken en deed de rest van het waardevol historisch bezit in z'n smeltoven verdwijnen; hij leverde 34 eigen nieuwe klokken, wat het aantal op 44 bracht, die echter zo vals klonken, dat de 'hernieuwde' beiaard, na de inhuldiging in 1922, spoedig daarna nogmaals aan verwaarlozing werd prijsgegeven. De aftakeling en het verval duurden opnieuw 50 jaar, zodat het lief en vriendelijk stadje Halle ongeveer een eeuw lang géén degelijke beiaardklanken heeft gehoord, tenzij dan die mislukte en kortstondige 'herstelling' in 1922. We mogen thans niemand hierover een verwijt maken, allerminst de klokgieter Michaux. Zijn poging was alleszins goed bedoeld doch precies tijdens deze periode was de klokgietkunst en vooral het juist stemmen op een absoluut dieptepunt gekomen; een algemeen verschijnsel overal en waaraan hij géén schuld had.

In 1965 werden nogmaals plannen gemaakt om die treurige toestand te verhelpen, die tenslotte resulteerde met de herinhuldiging van een beiaard van ditmaal 54 klokken op 5 mei 1973. Dus: het dubbel aantal dan een eeuw tevoren en nog 10 méér dan in 1922. Halle wordt thans slechts geëvenaard door Tienen (ook 54 klokken) en overtroffen door Nieuwpoort (67 klokken) doch deze beide missen de twee zwaarste bassen, die Halle thans wél heeft.

Ditmaal bleven de historische klokken behouden, gedeeltelijk nog meespelend en de rest naar het Museum verwezen. Zelfs van de minderwaardige Michaux-klokken (1922) werden er, na tooncorrectie, nog 6 exemplaren terug opgenomen in de nieuwe beiaard, terwijl de Leuvense gieter Jaak Sergeys, die de gehele beiaard onder handen genomen had, 44 klokken van eigen geut toevoegde (1972) zodat we thans een behoorlijk klokkenspel hebben, volkomen waardig voor de vermaarde Maria-Basiliek.

Adviseur hierbij was Gaston Van den Bergh, adj.-Stadsbeiaardier van Mechelen, die de 'herrezen' beiaard sindsdien regelmatig bespeelt, samen met zijn collega Jos.

Lerinckx, geboren Hallenaar en virtuoosbeiaardier. Ook komen er gastspelers uit binnen- en buitenland en er is een luisterplaats onder de toren. Sinds vijf jaar verschijnen de gebundelde programma's in een mooie brochure. De concerten zijn op de avonden der kerkelijke, nationale en plaatselijke feestdagen van begin mei tot en met 11 november, alsook op sommige donderdagvoormiddagen te 10.30 u tijdens de 14-daagse markt. Intussen spelen 5 elektromagnetische trommels elk kwartier afwisselend: Maria-liederen, Vlaamse, Volksliederen, Kerst- en folkloreliederen.

Er is momenteel nog geen vaste stadsbeiaardier (sinds meer dan 100 jaar niet meer geweest) doch als vroegere titularis moeten we wel even de aandacht vestigen op Theodoor de Sany, reeds vermeld bij Brussel (St.-Niklaas) die uitweek naar Halle en er overleed op 9 november 1658. Zijn zoon Michel volgde hem op. Deze huwde te Halle in 1660 en had 6 kinderen, allen te Halle geboren tussen 1663 en 1675. Tenslotte staat op de ‘Admiraalklok’ in 1563 door Peter Van den Gheyn gegoten, de naam van ‘beyarder’ P. Rimbault.

Deze klok hangt thans nog eenzaam in de lantaarnkoepel als ongebruikte halfuurslagklok doch zal eerlang verhuizen naar de museumverdieping, alsook de twee klokjes uit de vieringtoren, door Van Laer te Brussel gegoten in 1764 en 1773. Een Jullienklok van 1702 (65 kg en 44 cm ø) hangt reeds in voornoemd museum. Hoé die klok van een Lierse gieter, die nooit voor Halle leverde, aldaar geraakt is, blijft voorlopig een raadsel. We vermoeden dat ze eertijds in het stadhuistorentje gehangen heeft en afkomstig is uit: Steenokkerzeel. Dit moet nog verder opgespoord worden.

Grimbergen - Toren van Sint-Servaaskerk der Norbertijnerabdij

De Abdij werd gesticht in 1128. De kerk (tevens parochiekerk van de gemeente), toegewijd aan St.-Servaas, werd gebouwd van 1660 tot 1680 in witte zandsteen; een mengsel van Italiaanse en Vlaamse stijl; renaissance en barok doch als geheel schitterend geslaagd.

De robuste vierkante toren (60 m hoog) werd voltooid in 1686. Op oude gravuren staat hij afgebeeld met een barokke koepel, ongeveer zoals er thans nog één op de viering tussen de kruisbeuken staat. Die is in de loop der tijden verdwenen (indien hij ooit bestaan heeft) en thans heeft de toren een plat dak, voorzien van rode lichten, als baken voor de nabije vlieghaven, waar voortdurend luchttoestellen) opstijgen.

In 1530 werden reeds ‘verschillende’ klokken gegoten, die samen 3.049 kg wogen, toen in 1715 de Antwerpse gieter Willem Witlockx ze overnam om een nieuwe beiaard te vervaardigen, die ditmaal 37 klokken telde en totaal een gewicht van 4.277 kg haalde.

In 1749 kwamen er nog twee klokken bij en in 1756 waren er reeds 47, hierin begrepen de vijf luiklokken, zodat de beiaard toen 42 speelklokken telde. Ditzelfde jaar werd een automatisch spel eraan toegevoegd, bij het uurwerk.

De Franse revolutionairen lieten op 9 november 1798 al deze prachtige bronzen stemmen uit de toren werpen, de ene op de andere, zodat ze allen reeds gebroken waren en gemakkelijk konden weggevoerd worden. De tweede grootste klok overleefde echter die val en was slechts gebarsten; ze werd vlug ter plaatse begraven en in 1830 door de Leuvense gieter Van Aerschodt gebruikt om

ervan twee nieuwe klokken te gieten. De kleinste (341 kg) werd in 1928 door Morcel kleinste (341 kg) werd in 1928 door Marcel Michiels (Doornik) aangewend als basis voor een nieuwe beiaard van 35 klokken (2.543 kg totaalgewicht) t.g.v. het achtste eeuwfeest der abdij. De klokgieter kwam echter niet tijdig gereed met z'n beiaard en moest voorlopig de privé-beiaard van de Mechelaar Jan Donnes in de Grimbergse toren opstellen. Dit was zijn 'opus nr. 1', gegoten in 1926 en telde 40 klokken.

Jef Denyn, die geadviseerd had, huldigde de beiaard in op 8 juli 1928 en het definitieve spel op 11 augustus 1929, waarna hij verder bespeeld werd door Lode Mergaerts: plaatselijk koster-organist (gedurende meer dan 50 jaar) en later schepen van de gemeente geworden.

In 1952 werd de te Mechelen gediplomeerde Pater-Norbertijn Jan Feyen (de éérste priester, die het diploma behaalde) aangesteld. Hij begon stilaan de taak van zijn voorganger (eveneens Mechels gediplomeerde) over te nemen. Het klonk echter maar droevig op dit stuntelig klein, licht en vooral vals klokkenspel. We vertelden reeds onder Halle, dat omstreeks dit tijdstip de klokgietkunst op een absoluut dieptepunt gekomen was. Michaux ontsnapte toen niet aan deze 'malaise' en Michiels, als jonge beginner in het vak evenmin. Een kwarteeuw later zal Michiels, intussen geëvolueerd, vele betere beiaarden en klokken afleveren, wat we hierna zullen zien onder Meise.

Onder impuls van Pater Feyen werd de gebrekkige beiaard in 1964 vervangen door 48 klokken van Horacantus op een basis van 975 kg en een totaalgewicht van 5.733 kg. Ingehuldigd op 24 mei 1964 wordt hij sindsdien regelmatig bespeeld op alle kerkelijke, nationale en plaatselijke feestdagen. Er is ook een elektro-magnetisch kwartierspel bij het uurwerk.

De fiere abdijtoren mag vandaag trots zijn op het in 1964 verworven muziekinstrument. De vierde beiaard te Grimbergen en ditmaal de beste en meest zuiver gestemde t.o.v. zijn voorgangers.

Binnen de rustige abdijmuren en in de tuin ervan is er ruimschoots voldoende gelegenheid om de recitals ongestoord te beluisteren.

Meise - St.-Martinuskerk

De kleine, schilderachtige dorpskerk, temidden het Brabants Brueghelland, waar het 'groen' nog steeds overheerst (o.a. de nationale plantentuin), werd in laatgotische stijl gebouwd met zandsteen van de streek vanaf 1500 en verder in 1626, 1631, 1642. De toren kwam er in 1735.

De beiaard heeft geen geschiedenis vermits hij slechts in 1951 werd opgericht en geen voorgangers kende. Toch is hij op merkwaardige wijze ontstaan: zoals overal elders werden omstreeks 1943 de kerkklokken geroofd door de bezetter. De terugbetaling door het Ministerie van Oorlogsschade liet daarna enkele jaren op zich wachten zodat pastoor Brams tenslotte op bedeltocht ging voor een nieuw gelui. Alzo belandde hij bij de rijkste ingezetene van de gemeente:

Jan Van Gijsel, beheerder van enkele grootwarenhuizen. Deze wou dadelijk de gehele nodige som geven doch de pastoor had liever dat de klokken een gift van alle parochianen zou worden. Dus ging hij eerst de overige inwoners bezoeken en had

afgesproken daarna bij Van Gijsel terug te keren, die het nog ontbrekende geld zou bijpassen. Doch de Meisenaars hadden zo mild gegeven dat Van Gijsel niet veel meer moest erbijvoegen; in elk geval vond hij zijn bijdrage te gering en kreeg opeens het idee een hele beiaard te betalen want hij wou ‘iets achterlaten voor het nageslacht’ (zo luidden z'n eigen woorden). Staf Nees werd erbijgeroepen als adviseur met het eindresultaat dat hij op 10 juni 1951 een beiaard van 47 klokken mocht inhuldigen, waarbij naast de schenker, de bijna voltallige regering aanwezig was; de toenmalige eerste-minister op kop!

Vier nieuwe luiklokken vonden een onderkomen in de vierkante klokkenkamer waarvan de zwaarste ‘Martinus’ 750 kg weegt; tevens basklok van de beiaard, die werd opgesteld in de spits, waartoe deze eerst van galmgaten moest voorzien worden, wat op estetische wijze is gebeurd zodat de ‘gestalte’ van de toren niet erdoor geschonden werd. Ditmaal werd het een meesterwerk van de Doornikse klokkengieter Marcel Michiels, dat vandaag nog steeds zijn heldere stemmige klanken uitstrooit over het lieflijk dorp. niet alleen via de trommel met kwartierspel doch ook alle zaterdagen van begin mei tot einde augustus te 20 uur (en op enkele feestdagen) onder de bezielde en kundige vuisten en voeten van de Mechelaar Jef Rottiers, die reeds meer dan 25 jaar achter dit klavier zit. Ondanks zijn 73 jaar speelt hij nog onvermoeibaar verder met veel geestdrift. Behalve meesterbeiaardier is hij ook kunstschilder en de auteur van het standaardwerk ‘Beiaarden in België’ (1952). Als componist tenslotte, van talrijke mooie beiaardstukken, schreef hij een ‘Meiselied’ waarmede hij traditioneel elk recital opent, terwijl de dichter Bert Peleman meer dan één vers wijdde aan Meise en zijn beiaard.

Jo Haazen aan het klavier.

Steenokkerzeel - St.-Romboutskerk

De kerk van deze Brabantse gemeente, halfweg Brussel en Leuven, heeft dezelfde patroonheilige zoals de hoofdkerk van Mechelen omdat eerstgenoemde destijds afhing van het kapittel der metropolitane kathedraal.

Het laatgotisch gebouw dateert uit het begin der 16e eeuw en de vierkante onderbouw van de toren eveneens. Het bovendeel werd echter in de loop der jaren driemaal gewijzigd. In 1922 werd de houten, met leien gedekte torenkap afgebroken en vervangen door een nieuwe spits, aanzienlijk hoger, nadat eerst een speciale verdieping werd tussengebouwd, voorzien van galmgaten, waarin de beiaard een betere plaats kreeg dan tevoren. Tijdens de oorlogsjaren 1940-45 werd de spits opnieuw afgebroken tot tegen de beiaardkamer, die voorlopig werd afgedekt met een nagenoeg plat dak. Oorzaak: de onmiddellijke nabijheid van onze ‘nationale’

vlieghaven, waarvan de administratieve gebouwen vroeger te Melsbroek stonden en thans te Zaventem doch het grootste gedeelte der startbanen ligt op grondgebied Steenokkerzeel.

Terwijl de St.-Cornelistoren te Diegem (totaal afgebroken; steen per steen genummerd en opgeborgen) intussen in z'n vroegere gedaante met zijn vier gaanderijen terug opgebouwd werd, blijft de toren van Steenokkerzeel door onthoofding verminkt, staan zoals hij thans is.

Want het luchtverkeer wordt maar steeds

meer uitgebreid en drukker zodat we nu dagelijks de reusachtige straalvliegers (zoals de ‘Jumbo's’ van het type Boeing 747), die een lange aanloop nodig hebben om op te stijgen, met oorverdovend lawaai rakelings boven de beiaardkamer zien scheren. Zoals de zaken nu staan, komt die spits nooit meer erop. Het ‘voorlopig’ dak is intussen zover versleten dat de regen ongenadig binnensijpelt en het beiaardmechanisme reeds grondig verroest is zodat het instrument onbespeelbaar geworden is... Nochtans verdienen de merkwaardige klokken belangstelling.

In 1549 werd er reeds te Steenokkerzeel ‘gebeierd’ door de koster op de feestdag van St.-Rumoldus (1 juli) op een 3-tal klokken. Vanaf 1574 kwamen talrijke bedevaarders St.-Bernardus (medepatroon der kerk) vereren; een gedeelte van hun offergeld werd o.a. besteed om het aantal klokken uit te breiden. In 1595 waren er vijf; in 1614 acht en in 1626 leverde de Nijvelse gieter Jan Tordeur nog vijf speelklokken bij, die nog altijd bestaan in de huidige beiaard. Ze werden in 1632 en volgende jaren bespeeld door Jan van Vlesselaar, zoon van de koster.

In 1702 werd de beiaard nogmaals uitgebreid door de Lierse gieter Alex Jullien, waarbij de Brusselse beiaardier Paul Nijs adviseerde (dezelfde die in 1714 z'n St.-Niklaastoren zo ijlings moest verlaten toen deze begon in te storten!).

In 1733-35 werden de Jullienklokken uit de beiaard verwijderd behalve de zwaarste speelklok (200 kg en 69 cm ø) die nog steeds de basis van het klokkenspel is. We vermoeden dat een Jullienklokje van 1702, thans bewaard in het torenmuseum te Halle, van Steenokkerzeel afkomstig is. Tijdens dezelfde periode kwamen er 33 nieuwe beiaardklokken van een lid der vermaarde familie Van den Ghyn die sinds 1506 tot heden niet minder dan 23 klokgieters heeft voortgebracht van vader op zoon of van oom op neef tot de laatste vrouwelijke Van den Gheyn met een Van Aerschodt huwde, die ook een paar generaties klokgieters leverde (waarvan een klok te Steenokkerzeel uit 1877). Vandaag zet J. Sergeys, langs vrouwelijke zijde afstammend van Van Aerschodt, nog steeds te Leuven het eeuwenoude klokgietersbedrijf voort.

Omstreeks 1733 ging de kosterszoon Matheus Van Frachem van Steenokkerzeel leren beiaard spelen bij zijn voornaamgenoot Mathias Van den Gheyn te Leuven - de beroemdste beiaardier der 18e eeuw - terwijl diens broer Andreas-Jozef toen de vermaardste klok- en beiaardgieter van Zuid-Nederland was. Van hem is de nog steeds bestaande grootste luiklok te Steenokkerzeel, jaar 1784 met een ø van 1,32 m en een gewicht van 1.400 kg.

Toen in 1922 de ‘tussenverdieping’ aan de toren toegevoegd werd (op initiatief van pastoor Lemmens) moest de beiaard eruit tijdens de duur der werken. Hij werd dan tentoongesteld te Mechelen (t.g.v. een internationaal Beiaardcongres aldaar, waaruit de stichting van de Beiaardschool volgde). Na de herplaatsing in de toren telde het klokkenspel 41 exemplaren, met de drie reeds aanwezige luiklokken, wat het totaal op 44 bracht. Jef Denyn huldigde de gerestaureerde beiaard in op 10 juni 1923. Daarna werd hij verder bespeeld door Antoon Elskens, laureaat van de Mechelse beiaardschool en die als koster-organist ook reeds zijn gouden jubileum vierde.

Een grote ijzeren speeltrommel bij het uurwerk zorgde voor de kwartieraria's. Jammer genoeg moeten we alles in de verleden tijd schrijven want toen we op 27 oktober 1973 de beiaard bezochten, was deze volkomen verwaarloosd en stilgevallen vooral wegens dat lekkend torendak. De historische klokken, die er nog allemaal zijn, kunnen gelukkig door regenwater niet aangetast worden.

In overleg met het huidig kerkbestuur (eigenaar van de beiaard) hebben we een restauratieplan opgesteld waarbij de drie luiklokken zouden aan het klavier gekoppeld worden zodat de beiaard aanzienlijk zou verzwaren (want hij is thans een beetje te licht en in wanverhouding met de robuste toren). Tevens is een uitbreiding voorzien met een 5-tal nieuwe klokken waardoor het totaal aantal op minstens 49 zou komen.

We wachten nu op de goedkeuring van onze plannen door 'hogerhand' en... de nodige subsidies doch we weten dat de administratieve molen langzaam maalt. Dus: nog even geduld en we hopen dat de inwoners van Steenokkerzeel in de nabije toekomst opnieuw muzikale klanken uit hun toren zullen horen, dit in tegenstelling met de dreunende 'geluidshinder' der voortdurend opstijgende vliegtuigen, dag en nacht, in het nabije Zaventem.

We blijven ons inspannen om te Steenokkerzeel een merkwaardig klokkenbezit van ondergang te redden.

Hiermede zijn we 'rond' met ons bezoek aan twee steden en drie landelijke gemeenten, gelegen in een nog grotendeels ongerepte streek, waar overal de beiaardklanken ons tegemoet waaien.

Vermelden we nog dat ook te Meise reeds jarenlang mooie brochuurtjes verschijnen van de programma's der gespeelde concerten; dat aldaar een rustige luisterplaats is in een enig mooie dreef met kastanjelaars waar, speciaal voor dit doel, een vijftal 'beiaardbanken' geplaatst werden.

Tot besluit: van de vijf beschreven beiaarden werd alleen die van Meise destijds op een fonoplaat vastgelegd en dan nog maar een kort stukje (5 minuten) te midden van 9 andere Vlaamse beiaarden. De oude beiaard van Grimbergen kwam vroeger soms al eens in de radio; de nieuwe helaas nog niet.

De prachtige beiaard van de Brusselse kathedraal evenmin. De hernieuwde beiaard van Halle is vóór een paar jaren wel eens op de TV geweest, als achtergrondmuziek voor een wedstrijd tussen 4 Limburgse scholen: 'Wie weet wint'. Van dit klokkenspel bestaan er ook bandopnamen, echter in privé-bezit. In de streek van Halle is er nog een ijzergieterij die destijds ook wel eens klokken produceerde (te Sint-Pieters-Leeuw) en waarvan een voorslag hangt op de Don-Bosco-kerk te Buizingen. Ook het nabije Vlezenbeek kreeg onlangs een voorspel van enkele nieuwe klokjes maar dat brengt allemaal niet veel aarde aan de dijk. Wat we nodig hebben zijn: enkele nieuwe beiaarden in West-Brabant, volwaardig uitgerust met klavier en dan denken we hierbij aan enkele torens in Brusselse voorsteden zoals: de H. Hartbasiliek te Koekelberg; de O.-L.-Vrouwekerk te Laken; de gemeentehuistorens van b.v. Vorst, Sint-Gillis en Schaarbeek, die a.h.w. 'geknipt' zijn op maat om een behoorlijke beiaard te herbergen.

Vlááms van oorsprong zijnde, zouden een aantal bronzen stemmen een stukje *Vlaamse aanwezigheid* in voornoemde plaatsen kunnen brengen. En niemand zou dat kunnen kwalijk nemen vermits muziek niet taalgebonden is doch internationaal en eeuwig in ruimte en tijd. Vooral klokkenmuziek weerklinkt voor alles en voor iedereen zonder enig onderscheid; bovendien gratis in open lucht, zowel voor rijke als arme mensen.

We eindigen met de woorden van de Rubenscantate (in dit Rubensjaar!) en zingen samen met onze grootste Vlaamse toondichter Peter Benoit: *Dan mocht de beiaard spelen*... Ook en vooral in ons geliefd Brabant.

Gaston Van den Bergh

Beiaardier te Mechelen en Halle

Beiaarden in Limburg

De bourdonklok (3.335 kg) uit de beiaard van Hasselt.

De provincie

Limburg, Limburg allein, doa geit niks bauve, zo es do mar ein. (Jo Erens)

Limburg, een 'provincie apart'. Een stukje wereld met heide en vennen, bossen, golvende velden, het vruchtbare land van Haspengouw, het groen van de Demervallei, de zoete Maasgouw, het heerlijk Kempenland... Dat alles wordt aan de toerist aangeboden als een ruiker bloemen. Limburg is een jonge provincie, het toerisme is pas enkele jaren uitgebouwd. De bevolking, minzaam en gastvrij is erg behoudsgezind. Daardoor schoof de taalgrens er niet op, iets wat de Limburger van zijn buren niet kan vertellen. Als officiële taal heeft de Limburger het 'Nederlands', maar daar hij nogal zeer kort bij Duitsland woont, is zijn gewesttaal nogal erg doorweven met Duitse woorden en klanken.

De geschiedenis

Ook in het verleden heeft de Limburger moeten vechten om zijn bestaan. Daar praktisch de ganse provincie, afhing van het Prinsbisdom Luik, vind men nergens (behalve te Sint-Truiden) een Belfort als zinnebeeld van de gemeentelijke vrijheid. Wel heeft iedere vrije gemeente een 'perron' als vrijheidsteken, een zuil geplaatst op trappen. Hier werden door vele eeuwen heen de klokken gebruikt om aan de gemeenschap iets uit te drukken. De historische evolutie van één klok als luidklok langs de voorslag tot het machtige klokkeninstrument 'beiaard', is een waar verhaal van menselijke interesse en fascinering daar de klokken steeds in contact gebleven zijn met het volk in hun streven naar vrijheid en geluk. De geschiedenis van de klok strekt zich uit tot het grijs verleden. De volkeren der oudheid gebruikten reeds klokken. Deze weken naar vorm en klank sterk af van de huidige. Grote klokken werden vervaardigd uit bolgesmede en met nagels aan elkaar geklonken ijzeren platen. De nu nog gebruikte koeklokken in de bergstreken zijn daarvan een overblijfsel.

Uit een mengsel van koper en tin werden kleinere klokjes gegoten in schaalvorm, men noemde ze 'schellen'.

De Chinezen gebruikten bij hun muziek verschillende klokken, ieder met een eigen doel in de muziek, vb.: één om het begin aan te geven, een ander duidde het ritme aan enz., de Romeinen hadden een kleine klok om het openen der baden aan te kondigen. Ook hadden ze een grote klok in een luidstoel opgehangen, die ze meevoerden op een wagen in hun legers.

Waarschijnlijk ging het gebruik van klokken ongemerkt uit de Romeinse in de Christelijke tijd over. Door het toenemend gebruik van klokken in de 7e eeuw begon men speciale kerktorens te bouwen, die verscheidene klokken kon herbergen, ieder voor een bepaald doel. Zo had men: de vreugdeklok, de condeclock, de stormklok, de uurklok, de halfuurklok, de angelusklok. De doodsklok was oorspronkelijk een bidklok, die op verlangen van vrome stervenden geluid werd om de voorbede te vragen van de gelovigen voor een zacht en zalig heengaan. Allengs werd het gebruik overgeplaatst om het overlijden zelf aan te geven. Uit al deze gebruiken blijkt dat de klok zowel voor wereldlijke als voor geestelijke doeleinden benut werd.

Door het gebruik in de kloosters de ‘bedeklok’ en ‘bedelklok’ te luiden, ontstond er soms wrijving tussen kloosters en parochiën. In de kloosters werd namelijk de ‘bedelklok’ geluid wanneer de voedselvoorraad op was. Dan moesten de burgers, bij het horen van de klok, voedsel naar het klooster dragen. Hiervan werd soms (versta: nogal veel) misbruik gemaakt. In sommige kloosters hing die klok niet meer stil. Zo kwam het voor dat klooster en parochie tegelijk aan het luiden waren, de een voor voedsel, de andere voor een gebed. In de zesde eeuw komt op een handschrift een tekening voor, waarop een monnik met een hamer aan vijf klokjes tonen ontlokt. Dit zal waarschijnlijk de voorganger van de huidige ‘voorslagen’ zijn. Later werden de klepels van de klokken aan koorden vastgemaakt. Door het trekken aan deze koorden

Andreas J. Vanden Gheyn-klok, Hasselt 1752, waarop zijn eerste werk beschreven staat (Opera primo).

ontstond het spel. Hierdoor kwam men reeds dicht bij het hedendaags klavier. De overschakeling was gebeurd van klokken die geluid werden (de klok zwiert met loshangende klepel heen en weer) naar de (onbeweegbare) beiaardklokken. De overgang van luiden naar beieren komt voor het eerst voor in een geschrift van 1738 waarin staat: *de ghewaende clockenist ghebruycte vier clocken, na dat 'et my voorquam, so hadde hy de clepels aen touwen ghebonden, om dies te mackelycker dan d'en dan d'andere te connen aenslaen, ende na dat 'et scheen, so hadde die Constenaer daer selfs behaeghen in, want 'et duurde somtyds redelyk lanc, ende so aenghenaem, dat 'et macklyck iemand, die wat swak van hersens was, raesende doll sou ghemaeckt hebben*.

Later heeft men, dank zij de mechanische ontwikkeling, enkele klokjes een melodietje doen spelen vóór de uurslag. Door de uitbreiding van het klokkenaantal kon men dan weer later een gekend wijsje op de beiaard laten horen. Daar waar er

een beiaard aanwezig is gebeurt dit nu nog, zoals te Hasselt, Sint-Truiden, Tongeren en Genk. Waar men maar enkele klokjes had, liet men deze na mekaar spelen en wel telkens zo, dat de mensen wisten of het nu het eerste kwartier rammelde, het halfuur, het derde kwartier of het uur. Deze voorslagen vinden we nog te Sint-Truiden (Festraetsuurwerk + kerk gehucht Ordingen), Hasselt (gevel uurwerkenwinkel in de Demerstraat), en in de kerktoren te Alken (Terkoest), Maaseik, Munsterbilzen,

Bilzen en Kortessem.

De beiaard is dus ontstaan uit het gebruik van luidklokken, die zelf eerst gebruikt werden om seinen te geven, het uur te slaan, het volk bijeen te roepen om de wetten af te kondigen. Later werden dan de klokken bespeeld door middel van: houten hamers waarmee men op de klok sloeg, koorden die aan de klepels van de klok bevestigd waren, het klavier dat tot op heden steeds meer geperfectioneerd werd.

Beiaarden

Uit het voorgaande kan U opmaken dat Limburg thans 8 voorslagen en 5 beiaarden bezit. Vooral het zuidelijk gedeelte is goed vertegenwoordigd. Buiten de voorslag te Maaseik, bevinden zich alle andere klokkenspelen in Midden- en Zuid-Limburg.

Gezien vanuit de titel volgt hier een bespreking van de beiaarden in Limburg.

Hasselt

Hoofdplaats van Limburg.

In het hart van de stad heeft men naast moderne constructies de eeuwenoude Sint-Quintinuskathedraal. Deze kerk is niet het werk van één bouwmeester of van één tijd.

Eeuwen heeft het geduurd eer zij haar hedendaags uitzicht verwierf. Alle kunststromingen zijn er vertegenwoordigd vanaf de Romaanse tijd tot de 19e eeuw. Toch is zij in hoofdzaak Gotisch.

Het onderste gedeelte van de toren bestaat uit ruwe ijzersteen en dateert nog uit de Romaanse periode 12e-13e eeuw. De bovenverdieping, in Vroeggotische stijl werd omstreeks 1240 gebouwd. De huidige torenspits en beiaard dateren uit de 18e eeuw. Toen op 13 mei 1725 de torenspits door de bliksem werd getroffen en vernield betekende deze ramp het einde van het oude klokkenspel dat sedert de aanvang van de 16e eeuw (± 1530) geleidelijk ontwikkeld was uit een voorslag. In 1729 kwam een akkoord tot stand met de rondreizend Lorreinse gieter Antoon Bernard voor levering van 32 klokken, die samen met 3 behouden luidklokken een beiaard van 3 oktaven zouden vormen. De keuring van deze gieting in 1731 viel negatief uit. De klassiek geworden pogingen tot verbeteren en herstemmen volgden met, zoals gewoonlijk, een mislukte beiaard van 13.944,5 pond als resultaat. Ondertussen had men reeds Jean-Joseph Anrion, ‘meestercariollonist uit Soigny’ tot beiaardier gebombardeerd.

In 1751 kwam de bliksem nogmaals een handje toesteken. Brand teisterde de toren en men borg de klokken in de stadsschuur. Daar werden ze in 1751 door Matthias vanden Gheyn, klokkengieter, gekeurd. Deze moest de slechte klokken hergieten en de beiaard terug speelklaar opstellen. Twaalf klokken van Bernard van 1729 bleven behouden en A.J. vanden Gheyn goot er 30 nieuwe bij.

Alzo bekwam de beiaard een uitgestrektheid van 42 klokken. Dit was het eerste belangrijk werk van deze toen 24-jarige gieter. Een onbekende dichter gaf lucht aan

zijn bewondering voor dit klokkenspel door het dichten van 300 verzen in zijn 'Triumphdicht over den nieuwen Carlejon'. Aldus luidt de plezierige aanhef: *Comt nu sotten, ende wijsen / desen carlejon te prijsen / al sijdt gij creupel ofte manck / sieck, melankolijck ofte cranck...*

Voor een uitstekende wekkering zorgden Gielis de Beefe en zijn zoon Nikolaas in 1752. Deze keer bereikte men een zuiverklinkend geheel. In 1911 werden de hervormingen aan het klavier en de beiaardmechaniek toegepast naar Mechels model, door Jef Denyn aanbevolen. Later komen nog Fr. & J. Sergeys onwelluidende klokjes hergieten, en nieuwe bijvoegen, in totaal 23 stuks. In 1971 wordt de firma Petit & Fritsen gelast de beiaardmechaniek nieuw in te richten. Deze voegen 2 klokjes bij zodat thans de beiaard is samengesteld uit 50 klokken met een totaalgewicht van 11.739 kg waarvan: 12 klokken A. Bernard: 1729, 1731; 13 klokken A.J. vanden Gheyn: 1751, 1752; 23 klokken Fr. & J. Sergeys: 1938, 1958, 1965; 2 klokken Petit & Fritsen: 1971.

Er bevinden zich, buiten de grote luidklok van ± 3.335 kg (die aangekoppeld is aan het beiaardklavier) nog drie luidklokken waaronder één oude klok, vermoedelijk gegoten in 1540 te Kuringen die nog altijd dienst doet als luidklok. Deze klok komt uit de Abdijkerk van Herkenrode-Kuringen die in 1826 afbrandde.

Gekende beiaardiers te Hasselt waren: J. Arrion 1730, A. Baerts 1752, W. Baerts 1778, Pierloz Godefroid 1834, W. Servais 1834, Gérard Pierloz 183, Th. Hamoir (° 1813 - † 1912), A. Hamoir 1912.

Thans bespeelt stadsbeiaardier René Vanstreels de beiaard, alle feestdagen en op iedere marktdag, d.i. elke dinsdag en vrijdag van 9.30 u tot 10.30 u. Hij verzorgt ook de beiaardconcerten in het teken van de Basilicaconcerten te Hasselt. Tevens worden er in het toeristisch seizoen nog concerten gegeven door gastbeiaardiers zowel uit België als uit den vreemde.

Sint-Truiden

Sint-Truiden, hoofdstad van het vruchtbare Haspengouw is thans de enigste Limburgse stad die twee beiaarden bezit. Een oud klokkenspel in de toren van het Belfort en een tamelijk jonge beiaard in de toren van de Basiliek van Kortenbos.

Belfort-Stadhuistoren

In het archief en in de abdijkronieken van Sint-Truiden worden zeer vroeg klokken geciteerd. Hun enig doel beperkte zich tot het tot stand brengen van een betrekking tussen de magistraat en de poorters.

In 1348 is er sprake van een klok die de vorderingen van de raad reglementeerde. Op haar slag verklaarde een raadslid uitvoerbaar de beslissingen van het stadsbestuur in het openbaar.

In 1529 werd er door een klok begin en einde van de dagtaak aangegeven. Eveneens is er in de kroniek en het archief reeds vroeg sprake in verschillende stedelijke reglementeringen van de 'Banclock'. In 1366 krijgen we een nader inzicht van de functie van deze 'Banclock'. Op de slag van deze klok zullen de keuren van de instelling der gemeente openbaar gemaakt worden door twee regerende heren: Jan

van Arckel, Prinsbisschop van Luik en Zacheus van Vranckenhoven, Abt van Sint-Truiden.

In de 17e en 18e eeuw bleven te Sint-Truiden nog steeds klokken vermeld die bijzondere opdrachten werden opgedragen.

De Truidense ere-beiaardier, Anatole van Assche, meent te mogen beweren dat de eerste stadhuistoren in het begin der 16e eeuw een uurwerk met kleine beiaard bezat. In 1600 viel ‘deur swaer tempeest’ het bovenste gedeelte van de Gotische Belforttoren naar beneden en aldus werd het toen bestaande klokkenspel vernield. Van dit klokkenspel weten we enkel dat het sinds de aanvang van de 16e eeuw bestond, regelmatig met zijn deuntjes de tijd aankondigde en bij elk feest of blijde intrede werd bespeeld. Het in 1606 heropgerichte Belfort week in menig opzicht af van het voorgaande. Thans vertoont het een slanke vierkante onderbouw uit bak- en mergelsteen en bekroond door een achtkantige houten lantaarn met peervormige spits.

In 1606 werd het herstel aan het klokkenspel en uurwerk toevertrouwd aan Jan Bodry uit Hoei. De nu nog bestaande uurklok werd door hem gegoten.

In 1628 werd Briers als beiaardier aangesteld. Zijn taak zal erin bestaan:

opwinden en regelen van het uurwerk, iedere maand een nieuwe wijs steken, de beiaard bespelen op Kerstmis, bij plechtige feesten, enz., zijn wedde bedraagt 40 florijnen

Beiaardtoren van Genk.

per jaar.

In 1683 werden meerdere kleine klokken verkocht aan de heer van Rijckel. Nicolas Legros, klokkengieter uit Luik krijgt in 1751 de opdracht een nieuwe beiaard en trommel te gieten. Het stadsbestuur bezorgde hem hiertoe de beschikbare klokkenspijs van het Belfort, aangevuld met de klokken van de O.-L.-Vrouwetoren die in 1668 was ingestort.

Dit klokkenspel was klaar in 1752 en bestond uit 37 klokken, 9.162 pond wegende. In 1753 maakt Gillis de Beefe uit Luik het uurwerk dat aangepast wordt voor het spelen van wijsjes op uren, halfuren, kwarturen en voorslagen met de klokken van de beiaard. Dit werk was af in 1754.

De stemming van de klokken moet echter ver van volmaakt geweest zijn, daar in 1754 de nog jonge Leuvense gieter A.J. vanden Gheyn zich te Sint-Truiden kwam vestigen om enige klokken door uitdraaien juister te stemmen en haast alle andere te hergieten. Het randschrift van een klok vermeldt dat hij hiermee zijn ‘opera secunda’, dus zijn tweede beiaard voltooide (twee jaar ervoor had hij flink werk geleverd te Hasselt).

De experten verklaarden dat de verbeterde Carillon van vanden Gheyn een doorgedreven volmaaktheid bereikt had.

De stad had nu een volmaakt klokkenspel en dacht dat ook de beiaardier iemand moest zijn die op de hoogte was van de muziek en tevens de kunst van het klokkenspel moest bezitten. Arnold Hoebrechts van Tienen werd

Belfort van St.-Truiden.

laureaat van de wedstrijd, uitgeschreven door de stad, en trad in functie op 16 november 1754.

Later werden er nog klokjes hergoten door Andreas Jozef en Andreas Lodewijk vanden Gheyn, door Van Aerschodt, Michiels, Sergeys en De Mette. In 1905 vernieuwde de Nederlandse firma Eysbouts het beiaardmechanisme, herstelde het uurwerk en verving het 'tappenklavier' door een klavier met grote pianotoetsen De bedoeling was de beiaard bespeelbaar te maken door een pianist. De toenmalige beiaardier Gustaaf Timmermans verklaarde dat dit klavier het klokkenspel onmogelijk bespeelbaar maakte en hij diende ontslag in.

De Truienaar Anatole Van Assche volgde hem op. In 1930 herstelde De Mette van Aalst het mechanisme en gaf de beiaard zijn 'tappenklavier' terug. Tevens voegde deze 3 kleine klokjes bij het hoogste oktaaf, zodat de beiaard 41 kokken telde met een gezamelijk gewicht van 4.200 kg. De klokkenzuiverheid van de Truidense beiaard was een der meest opgemerkte. Later werd, samen met A. Van Assche, Edward Loos beiaardier van de stad. Deze was een gekend en gevierd beiaardcomponist in binnen- en buitenland. In 1968 werd, na het afsterven van E. Loos, Noël Reyders als stadsbeiaardier benoemd. Deze bespeelt de reeds erg versleten beiaard iedere vrijdag van 19.30 u tot 20.30 u en elke zondag van 17 tot 18 u. Ook worden er door hem concerten gegeven in het teken van de jaarlijkse Basilicaconcerten.

Beiaardtoren van de basiliek van Kortenbos (St.-Truiden).

De rammel speelt:
op het uur: De beiaard speelt zo schoon hij kan (Mestdagh);
eerste kwartier: Reuzenlied;
halfuur: Arteveldelied (Gevaert);
derde kwartier: Naar oostland willen wij rijden.

Er is tevens een korte 'fantasie-slag' op elk halfkwartier.

De beiaard is samengesteld uit:

1 klok jan Bodry, 1606
10 klokken Nicolas Legros, 1751
22 klokken A.J. vanden Gheyn, 1754-1787
2 klokken A.L. vanden Gheyn, 1792
1 klok Van Aerschodt, 1886
1 klok Michiels Jr., 1949
1 klok Sergeys, 1938
3 klokken Karel De Mette, 1929

Spijt alle zorg die in het verleden besteed werd aan deze beiaard om hem zo goed mogelijk te doen klinken, is zijn toestand thans zo slecht, dat er praktisch niet meer degelijk op te spelen is. Door het volledig versleten mechanisme is het onmogelijk geworden de afstanden tussen klavier en klok nog juist te regelen, tevens is het

beiaardspel er zo stroef op geworden dat de beiaardier zijn handen moet beschermen met speciaal gemaakte handschoenen.

Kortenbos

De tweede beiaard op het grondgebied van Sint-Truiden bevindt zich te Kortenbos in de toren van de basiliek. Hier wordt O.-L.-Vrouw

Het opschrift op de tweede luid- en beiaardklok van Kortenbos.

vereerd als ‘Patrones van Limburg’. Vooral in de zomermaanden en de mei-maand zijn hier vele pelgrims. De kerk, opgetrokken in rode baksteen en waarvan de toren een spits heeft met vier hoektorentjes, bezit een beiaard van 27 klokken, gegoten door Marcel Michiels Jr. te Doornik in 1954. Het totaal gewicht van de klokken in de toren is 5.252 kg.

Op zondag 12 september 1954, feest van de Naam Maria, had de plechtige ingebruikname en inspeling plaats. De inrichting van klavier, mechanisch spel en torenuurwerk werd geplaatst door de Firma Leon van Rie uit Quaregnon. Het geheel stond onder het advies van Staf Nees, toenmalig stadsbeiaardier van Mechelen en directeur van de beiaardschool. De klokken zijn bespeelbaar door een stokkenklavier. Het manuaal heeft 24 toetsen (stokken), het pedaal 17. De laagste 14 manuaaltoetsen zijn aangekoppeld aan het pedaal. Mechanisme van uurslag, uurwerk, trommel en beiaardklavier zijn ondergebracht in een nieuw bijgebouwde tussenkamer.

De rammel speelt:

uur: Lied van O.-L.-Vrouw van Kortenbos (Z.E.P. Quirinus)

eerste kwartier: motief Ave Maria (gregoriaans)

halfuur: Limburgs volkslied (H. Tijssens)

derde kwartier: motief Salve Regina (gregoriaans).

Alhoewel deze beiaard maar 27 klokken bevat en dus een zekere beperkte bespeelbaarheid bezit, mag Kortenbos toch terecht fier zijn een beiaard bij zijn cultureel patrimonium te kunnen rekenen. De beiaard is eigendom van de kerk en wordt zeer goed onderhouden. Thans wordt deze beiaard bespeeld door Tony Vissers die ook de functie van kerkorganist te Kortenbos waarneemt.

Tongeren

Na 18 eeuwen drukt de Romeinse periode nog altijd haar stempel op de stad. Het kenteken dezer stad is het standbeeld van Ambiorix met op de achtergrond de imposante, nooit voltooide kerktoren. Toen de oude Romaanse toren van 1249 bouwvallig werd, bouwde men 99 jaar aan de nieuwe toren, van 1442 tot 1541. De stenen spits is er nooit op gekomen. In deze basiliektoren bevindt zich een beiaard van 42 klokken.

Het eerste klokkenspel, op last der stad in verstandhouding met het kapittel werd door Roch Grongnart uit Dinant gegoten in 1586. Op 1 september 1587 wordt Filips Innocet van Rijsel tot beiaardier benoemd.

Op 7 mei 1598 sloeg de bliksem in de toren. De brand die daarop volgde vernielde de ganse beiaard. Hetzelfde jaar besloot men de beiaard te hergieten. Roch Grongnart goot de grote klok (3.439 pond) terwijl Hendrik Slouck uit Dortmund 12 kleinere klokjes voor zijn rekening nam (samen 8.443 pond). Op 17 oktober van datzelfde jaar bestelde men nog 5 klokjes bij Hendrik Slouck. Jan Craenen uit Gereonweiler goot in 1599 de Mariaklok, 2.997 pond zwaar. Samen met het later toevoegen van nog enkele klokjes was dit de tweede beiaard te Tongeren.

De Franse bevelhebber Calvo van Maastricht deed tijdens de nacht van 28 op 29 oogst 1677 de stad in brand steken. Ook de toren en beiaard werden een gemakkelijke prooi voor de vlammen.

Gezien de berooide toestand van de stadskas, besloot het Magistraat in 1690 de eigendom van de O.-L.-Vrouwtoren aan het Kapittel af te staan op voorwaarde dat het Kapittel alle herstellingskosten op zich zou nemen.

Pas in 1782 kreeg de Luikse gieter François Chaudoir vanwege het Kapittel de opdracht een reeks van 33 kleine klokken te vervaardigen. Reeds daarvoren waren 9 zwaardere klokken in de toren opgehangen als luidklokken. Deze waren gegoten door Simon, Bernard, Grongnart en Chaudoir. Door toevoeging van die 33 kleinere klokken, verkreeg men thans een beiaard van 42 klokken, die nu nog dienst doet en 7.687 kg weegt.

Voor de wekkering deed het Kapittel een beroep op de Luikenaar Gilles Rouma.

In 1913 hergoot de firma Michiels-Moeremans van Mechelen nog 2 klokken. Alzo komen we tot de huidige samenstelling van de beiaard; 42 klokken waarvan: 35 gegoten door Chaudoir 1782, 2 gegoten door Michiels Sr 1913, 5 gegoten door J. Simon, A. Bernard, P. Grongnart en Sergeys.

Vanaf 1877, het jaar van de afbraak van de spits, waren er geen beiaardbespelingen meer tot op 19 juli 1914 Jef Denyn de herstelde Tongerse beiaard kwam inhuldigen. In 1939 kwam Jef Denyn, alsmede diens opvolger Staf Nees naar Tongeren om nogmaals verbeteringen aan de beiaard aan te brengen. Thans wordt deze beiaard bespeeld door Albert Van den Born, dit elke donderdag om 10 u en op de feestdagen.

Ook worden er concerten gegeven door de stadsbeiaardier en vreemde beiaardiers in het teken van de Basilicaconcerten die elk jaar plaatsgrijpen in het toeristisch seizoen.

De automatische trommel telt 9.360 gaten om de melodie te noteren voor uur-, eerste kwartier-, halfuur- en derde kwartierslag. Ook hier is er een korte slag bij elk half kwartier.

Genk

35% van de bevolking zijn vreemdelingen. 31 nationaliteiten wonen er samen.

In de toren van de Sint-Martinuskerk, de ‘Kathedraal der Kempen’, bevindt zich een beiaard van 52 klokken, wegende 11.576,8 kg. Deze werd gegoten door Petit & Fritsen in 1960.

Dit klokkenspel, de benjamin van de Limburgse beiaarden, werd een reuzenkind, dat in omvang niet alleen zijn oudere broers (Hasselt, Sint-Truiden, Tongeren) maar menig beiaard van Nederland en België overtreft. Het gemeentebestuur had reeds in de jaren 1950-'53 op financieel vlak voor een belangrijk deel bijgedragen in de bouw van de dekanale Sint-Martinuskerk. Als kroon op dit belangrijk werk keurde de gemeenteraad in 1960 eenparig de nodige kredieten goed voor het plaatsen van een beiaard.

De bourdonklok weegt 2.339 kg., het kleinste klokje 8,4 kg.

Het gehele speelwerk is ondergebracht in een moderne stalen cabine welke in de klokkenstoel is meegebouwd.

Adviseur voor deze beiaard was wijlen Staf Nees, voormalig directeur van de Beiaardschool te Mechelen.

Op 39 klokken is er een elektrisch-automatisch speelwerk aangebracht dat elk kwartier een wijsje laat horen.

Jos De Greeve was hier de eerste Genkse beiaardier. Na zijn dood werd hij opgevolgd door Jos Wauters die de beiaard bespeelt elke donderdag tijdens de markturen en elke zondag van 11.15 u tot 12.15 u. Tijdens het toeristisch seizoen wordt er ook elke donderdagavond gespeeld van 20 u tot 21 u.

Terugblik

Zoals u hebt kunnen vaststellen bij het lezen van dit artikel, is thans geen enkele beiaard in Limburg zonder beiaardier. Er zijn regelmatige bespelingen en concerten op elk klokkeninstrument.

Limburg is een levende beiaardprovincie. De stadsbeiaardiers van Hasselt, Sint-Truiden en Tongeren behaalden hun einddiploma aan het Internationaal Hoger Instituut voor Beiaardkunde (Kon. Beiaardschool ‘Jef Denyn’) te Mechelen, terwijl de Genkse beiaardier er thans de lessen volgt. Dit om de hoge artistieke waarde aan te duiden die men bij het beluisteren van beiaardbespelingen en concerten op de Limburgse beiaarden mag verwachten.

Als Limburger ben ik dan ook fier, in de gelegenheid geweest te zijn om u mijn Gouw als Beiaardprovincie te kunnen voorstellen. Ik hoop dat u, bij het beluisteren van onze beiaarden, het mooie zult ontdekken, waarvoor onze voorouders zoveel overgehad hebben om hun behoud en culturele waarde.

Thans ligt de taak bij de stadsbeiaardiers en hun gemeente- en kerkbesturen om het Limburgs beiaardpatrimonium zo hoog mogelijk te houden en uit te bouwen tot een volwaardig kunstbezit waaraan het volk, beiaardliefhebbers en beiaardkenners hun gading vinden.

Daar de beiaard als instrument zijn welvaart te danken heeft aan de Vlaamse streken, is hij bij ons een ‘folkloristisch’ instrument. Vermits ook hier de beiaardiers een meer dan degelijke opleiding krijgen, en dezen kunnen wedijveren met alle anderen over de ganse wereld, is de beiaard ook een modern instrument dat stilaan maar zeker in de belangstelling komt.

De beiaard is een bindteken, niet alleen voor de inwoners van de stad waar hij geplaatst is, maar ook voor de toeristen en voor alle volkeren tot wie het klokkenspel

een taal spreekt die over de gehele wereld dezelfde is en door alle mensen wordt verstaan, de taal van de muziek.

Eindigen we dan met een gezegde van een der voortrekkers van onze Beiaardschool te Mechelen, de heer M. Rice: 'Beiaardspel, goed beiaardspel, is heilzaam voor een volk en zijn land'.

Geraadpleegde literatuur.

Jef Rottiers: Beiaarden in België.
Beiaardschool Mechelen: Gedenkboek 'Jef Denyn'.
W. Godenne & H. Joosen: Jubileumboek Kon.
Beiaardschool 'Jef Denyn'.
Achille Thijs: Doorheen het aloude Sint-Truiden, deel XXIII - het Stadhuis.
Achille Thijs: Doorheen het aloude Sint-Truiden, deel XXII - de Beiaard.
Beiaardschool Mechelen: Oorsprong en ontwikkeling der beiaarden.
René Vanstreels: Informatieblad beiaard Sint-Quintinuskathedraal Hasselt.
Alfons Hamoir: Iets over den beiaard van Hasselt - 1915.
E.H. Dr. Jan Paquay: Tongerse Wetenswaardigheden, Toren, Klokken, Beiaard en Orgel der Hoofdkerk.
A. van Assche: De Sint-Truidense Beiaard (onuitgegeven handschrift).
Fr. Straven: Liste des Archives de St.-Trond, tome I. Marina Van Attenhoven: Beiaarden in Limburg.
Genk nu, 4de jaargang nr. 2 - juni 1975.
Prov. Verbond voor Toerisme in Limburg: Nieuws uit Limburg, IXde jaargang nr. 6 - augustus 1957.
Prov. Verbond voor Toerisme in Limburg: Nieuws uit Limburg, XIIde jaargang nr. 6 - oktober 1960.
Noël Reynders: Beiaarden en Voorspelen in Limburg.
Noël Reynders: De Beiaard, een kleine toelichting bij een groot instrument 1967-1968.
André Lehr: Van paardebel tot speelklok.
André Lehr: Leerboek der campanologie.

Om de belangloze medewerking door het geven van informatie gaat mijn dank naar:
René Vanstreels, stadsbeiaardier te Hasselt, Albert Van de Born, stadsbeiaardier te Tongeren, Jos Wauters, beiaardier te Genk, E.H. Claes, pastoor te Kortenbos, Jaak Sergeys, klokkengieter, Leuven. De heren Frère en Smaeghe, beiaardconstructeurs, Herent.

Noël Reynders
Stadsbeiaardier, Sint-Truiden

De lage landen: bakermat van de klokken- en beiaardgietkunst
Voor Vlaanderen wordt deze kunst nog in eer gehouden te Leuven.

Beiaarden bestaan uit een reeks klokken. Om de oorsprong van klokken te vinden, moet men reeds heel ver in de geschiedenis teruggaan.

Vanaf het verschijnen van metalen in de kultuur, heeft de mens o.m. klank-instrumenten gemaakt. Het brons werd ontdekt in de loop van het derde millenarium v.C. De Chinezen zouden de klok uitgevonden hebben. Ze zouden ook de ideale proporties van de kopertinlegering hebben ontdekt, nodig om een schone en verdragende klank te bekomen (± 4/5 koper, 1/5 tin). De Chinezen maakten gongs en instrumenten, analoog aan klokken.

Ook bij andere oude volkeren zoals de Egyptenaren, de Grieken, de Romeinen e.a. werd de klok, in welke vorm dan ook, gebruikt en dit vooral in de eredienst.

De verspreiding van het kristendom na het tolerantie-edict van Milaan in 313 uitgevaardigd na de overwinning van Constantijn de Grote, bracht mee dat van dan af het gebruik van klokken ingang vond in de ganse kristelijke wereld, hetgeen heel veel bijdroeg tot de ontwikkeling van de klokgietkunst.

Het waren eerst en vooral de kloostergemeenschappen die klokken nodig hadden om hun monniken bijeen te roepen voor de diensten. Het waren in 't bijzonder de Benediktijnen (S. Benedictus, stichter in 529 van de abdij van Monte Cassino) die zich in het Westen verspreidden en er het gebruik van klokken in hun kerken en kloosters invoerden. Ze waren zelf ambachtslui en kunstenaars en vervaardigden zelf de klokken die ze nodig hadden.

In 998 werd voor 't eerst in de geschiedenis een klok ‘gedoopt’ door Paus Johannes XIII, die alzo het schone gebruik van de wijding der klokken invoerde. De klok werd beschouwd als een persoon, met een ziel; ze kon de mensen roepen; ze kreeg dan ook een naam.

In het begin van de 11e eeuw kwam dit ambacht terecht in handen van leken. Daardoor werd de klok geseculariseerd; ze werd naast kerkelijk gebruik ook gevraagd om te luiden in belforten. De klokken werden groter en groter gemaakt om te klinken over een ganse stad i.p.v. over een kloostergemeenschap; ze werden opgehangen in torens (‘clochers’) of in campaniles (van het latijn ‘campana’ = klok).

De eerste leken-klokkegieters waren rondreizende gieters. Ze zijn oorspronkelijk afkomstig uit de streek van Lotharingen. Ze straalden uit naar het Westen. Ze gingen in het Noorden en het Oosten als het weer aldaar beter werd nl. in de zomer.

Om zware transporten te vermijden ging de meester-klokkengieter samen met medewerkers, dikwijls familieleden, naar de kerk waar een klok besteld werd en zocht daar ter plaatse al het nodige materiaal bijeen. Ze bouwden ovens vóór de kerk; zochten leem van de streek voor het vervaardigen der vormen; de profielen draaiden rond, getrokken door paarden. De kerkfabriek zocht het nodige metaal bijeen. De klokkengieter had enkel een meetlatje bij zich en ging dan verder, op basis van de kennis van bepaalde proporties en diameters nodig om een bepaalde klank en toon te bekomen en gekregen van zijn voorouders, empirisch te werk. De klokkengieter moest het beste maken van wat de omgeving hem bood. Hij moest zich telkens weer opnieuw aanpassen aan elke nieuwe bestelling. Misschien herinneren sommige lezers zich nog hoe de jonge klokkengieter in de Russische film ‘Andrey Roublev’ naar de

nodige grondsoort zocht, die kon dienen om de klokvormen van de enorm grote klok, die moest gemaakt worden te vervaardigen.

Bij opgravingen heeft men nog heel wat overblijfsels gevonden van ovens en gietputten die de klokkengieters vroeger maakten om de klokspijs te smelten (b.v. vóór de geclasseerde Romaanse kerk te Bertem bij Leuven).

Daar er voortdurende oorlogen en revoluties plaatshadden in de loop van de geschiedenis en daar het vervaardigingsprocédé van kanonnen sterk geleek op dat van klokken, kregen mettertijd de klokkengieters een strategische betekenis. Het is zo dat de klokkengieters zich dan in steden begonnen te vestigen. Al vlug schonken steden en prinsen privilegiën aan de klokkengietersgilde en de klokkengieter werd in de stadsburgerij opgenomen.

Later, t.t.z. tijdens de XIX° Eeuw werd het fabriceren van vuurwapens een zelfstandige industrie en werden de klokkengieters terug tenvolle opgeslorpt door het gieten van klokken en beiaarden.

Klokkengieters waren en zijn artiesten op hun manier. Ze kunnen hun klokken doen zingen; ze geven als het ware een ziel aan hun werkstuk en het bronzen instrument kan trillen bij alle menselijke vreugde en leed. Elke klok die in de wereld bestaat heeft haar eigen karakteristieken; ze geeft iets weer van de persoon die haar deed geboren worden. Aldus is elke klok uniek. De gieters gaven hun kennis door aan hun afstammelingen en elke gieter drukte er nog eens zijn eigen stempel op.

Noord-west Europa is de bakermat van de klokkengietkunst. In Frankrijk, Zwitserland, Duitsland, de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden zijn eeuwenlang vele gieters werkzaam geweest. Vele steden hadden een

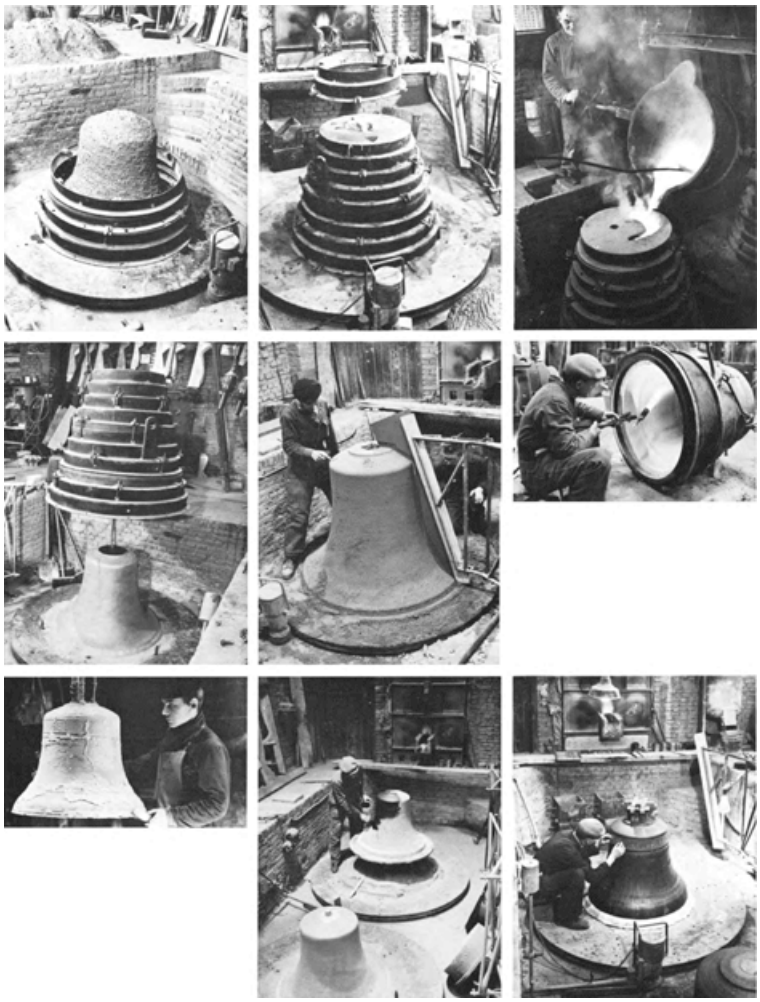

klokkengieter. Zo waren er b.v. in onze streken te Mechelen, Sint Truiden, Leuven, Antwerpen, Gent, Hoei, Luik, Dinant, Bergen, Nijvel. Bekende klokkengieters waren Witlox, Waghevens, Van den Gheyn, Van Aerschodt, Joris Dumery, Melchior de Haze, Omer Michaux, Sergeys. Charles Causard is het laatste voorbeeld van rondreizende gieter van Franse afkomst en behorend tot een geslacht dat sinds de 14e eeuw klokken gegoten had. De familie Causard vestigde zich in de gemeente Tellin in de provincie Luxemburg.

In de Noordelijke Nederlanden waren de gebroeders Pieter en Frans Hemony (begin 17e eeuw) zeer gekend en zij leverden in ons land bijzonder mooie beiaarden waarvan spijtig genoeg verschillende verdwenen. Zijn van hen overgebleven de beiaard van de kathedraal te Antwerpen, een te Gent, te Diest, Mechelen en Hoei (deze laatste gedeeltelijk).

In ons land hadden de Van den Gheyn's prachtig werk geleverd gedurende twee eeuwen. Ze stamden af van Guillaume van den Ghein afkomstig uit Goorle, een Hollandse gemeente in de meierij van 's Hertogenbosch. Deze werd in 1506 als burger in de stadsregisters opgenomen te Mechelen. Reeds vroeger echter t.t.z. in 1386 komt Swane van den Gheyne in de registers voor als een som geld ontvangen hebbend van de stad. Waarschijnlijk kwamen reeds vóór 1506 Van den Gheins in contact met de stad Mechelen om bestellingen uit te voeren. (Nota: de naam van den Ghein wordt in verschillende bronnen op verschillende wijze geschreven; het gaat echter om dezelfde familietak).

De nakomelingen van Guillaume Van den Ghein zijn talrijk en ze komen voor tot in 1745.

De klokkengietkunst werd doorgegeven van vader op zoon. De laatste die te Mechelen dit ambacht uitoefende stierf in 1697.

Andreas van den Ghein, broer van de laatste vertegenwoordiger van de Mechelse tak, ging elders wonen en zijn nakomelingen vindt men terug te St.-Truiden, Tienen en Leuven. Andreas werd in 1724 ontboden naar Leuven, alwaar men hem een beiaard van 2 oktaven bestelde. Vanaf dat ogenblik werd Leuven de stad der Van den Gheins.

Matthias, een broer van voornoemde, op 7 april 1721 te Tienen geboren, ontving een degelijke muzikale opleiding; hij werd op twintigjarige leeftijd orgelist te Leuven. Matthias Van den Gheyn werd een zeer bekend toondichter. Men noemt hem de ‘Bach’ van de beiaardkunst. Hij componeerde muziekstukken voor clavecimbel, orgel en beiaard, die nog hedentendage bij vele concerten ten gehore worden gebracht.

Toen in 1792 een Anna-Maximiliana Van den Gheyn, dochter van Andreas Lodewijk en kleindochter van Andreas Jozef (^{o}1727) in het huwelijk trad met een Van Aerschodt, werd deze laatste aldus stamvader van een nieuw geslacht klokkengieters dat tot vóór de jongste wereldoorlog nog te Leuven werkzaam was.

Felix Van Aerschodt stierf in 1943. De lijn werd nu verder doorgetrokken door de familie Sergeys. Door het huwelijk van Reine-Barbe Van Aerschodt (1827-1912) met Pieter Sergeys, werd het tegenwoordige gietersgeslacht ingeluid.

Constant-Dominique (1855-1935) volgde zijn vader op in het bedrijf vanaf 1914 samen met zijn zoon François-Fernand, geboren op 11 februari 1896. In 1970 nam de zoon Jacques Sergeys de leiding van de werkzaamheden over. Vermits er meerdere takken van de 3 genoemde families in onderscheidene steden een gieterij bezaten, telt men thans het 23ste geslacht sedert 1506.

Het huidige aantal klokkengieters in West-Europa is enorm geslonken in vergelijking met vroegere jaren. De grote oorzaak ervan is de rationalisatie van het werk. Het productieproces geschiedt veel vlugger dan vroeger; machines nemen werk over van de handenarbeid. Er is minder toekomst voor de opvolgers. Verschillende bedrijven hebben moeten sluiten. Tegenwoordig lopen de territoria van de Europese klokkengieters door elkaar en vele gieters zijn genoodzaakt een nevenbedrijf te ontwikkelen. Zo hebben wij in januari een afdeling opgericht voor het gieten van beelden en monumenten.

De beiaarden echter kennen een nieuwe bloei sedert de jaren '50. Alle klokkengieters vechten voor hun werk, omdat ze van hun ambacht houden. Het zit hen in het bloed; zij dragen de kostbare voorvaderlijke kennis en ervaring in het gieten van klokken verder. Die traditie laat men zo maar niet vallen alleen reeds vanwege het respect en de eerbied voor het werk van de voorvaderen.

M. Sergeys

wij huldigen / wij gedenken

Kunstschilder Jos Beerden 60

Jos Beerden stamt uit Hasselt waar hij in 1917 geboren werd. Slechts in 1966 stelde hij voor het eerst zijn werken tentoon te Brugge en te Poperinge. Later volgden de tentoonstellingen te Torhout, Kortrijk, Zwevezele, Parijs, Hasselt, Brussel, Evere, Genk, Alveringem, Middelkerke, Knokke.

Wat mij bij Jos Beerden in de eerste plaats getroffen heeft is zijn bescheidenheid, een karaktertrek die hij met vele Limburgse kunstenaars gemeen heeft. Maar achter die bescheidenheid verbergt hij een onvermoeibare werkdrift en een fijngevoelig hart.

Jos Beerden is een autodidact. Niet zonder een zekere fierheid vertrouwde hij mij toe dat hij nooit akademie volgde, maar door zelfstudie en geduld tot de ontdekking van zijn eigen mogelijkheden kwam. Hij is wat men noemt ‘een geboren schilder’. Iemand die het gevoel voor vormen en kleuren in de vingertoppen heeft en door het geduldig kultiveren van zijn talent tot een eigen stijl en vormgeving kwam. Hij heeft reeds een lange weg afgelegd en kan terugblikken op een rijkgevulde kunstenaarsloopbaan.

In zijn werken kan men de evolutie volgen die hij heeft doorgemaakt. In zijn Limburgse periode schilderde hij impressionistische heidelandschappen die ons, wat de kompositie van de doeken betreft, even doen terugdenken aan Dirk Baksteen, Valerius De Saedeleer of Jacob Smits, maar die reeds door de ietwat wazige, pastelkleurige uitbeelding van de groots opgevatte einders een eigen persoonlijkheid verraden.

Ook toen hij zich later te Assebroek-bij-Brugge gevestigd had, waar hij zich inspande om aan het artistieke en culturele leven meer luister bij te zetten, zou het landschap hem blijven boeien. Maar de anekdote kreeg een typisch Vlaams karakter: hij schilderde stoere torens,

kromgewaaide boomstronken, lage landelijke huisjes, knotwilgen, eindeloze vergezichten of pittoreske dorpskermissen.

Het experimenteren met de kleur leidde tot verrassende resultaten. Uit een samenvloeiing van figuratieve en abstracte elementen, die nooit tegenstrijdig aandoet groeide een gedurfde schilderkunst die ik voor Jos Beerden een belangrijke verovering zou willen noemen. Wat Jos Beerden tot nu toe geschilderd heeft volstaat om hem onze bewondering en onze dankbaarheid te betuigen en om een wissel te trekken op de toekomst.

Pieter G. Buckinx

Eugeen Beeckman
Sabamprijs en Sabamtroebadour 1976

Marcel Poot, de nu afgetreden voorzitter van de verdienstelijke auteursrechtenvereniging Sabam, overhandigde aan Eugeen Beeckman de Sabamprijs samen met het Sabamtroubadoerbeeldje van Jeanne De Dijn en verklaarde hierbij: 'Eugeen Beeckman is ontegensprekelijk een figuur in Vlaanderen. Zijn liederen en teksten hebben aan het volk leuke momenten doen beleven. Zijn talent is omvangrijk en afwisselend. Een klassieke

opleiding stelde hem in staat zich te doen gelden als hoornist en als dirigent in binnen- en buitenland. Hij schreef een aantal operetten, die de grootste bijval oogstten. Deze prijs is een soort bekroning van uw carrière doch niet het einde van uw loopbaan, slechts een etappe. Dus doe voort!'.

Eugeen Beeckman is een gekende figuur vooral in de muzikale showwereld. Hij studeerde aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen en had nog Peter Benoit als directeur. Op zestienjarige leeftijd hoornist in het orkest van 'Het Lyrisch Toneel' (de huidige Koninklijke Vlaamse Opera) te Antwerpen, werd hij in 1907 geëngageerd in Frankrijk, Tunesië, Algerië, Marokko en Egypte. In 1916 was hij eerste dirigent voor opera, operette en variété in Amsterdam (Theater Carré), in Den Haag (Scala Theater) en Rotterdam (Soesman Theater) en in 1925 in de bekende Variétéschouwburg 'Flora' te Hamburg.

Naast het succes van zijn operette 'Tangolita', dat meer dan honderdmaal opgevoerd werd in de Hippodroomschouwburg te Antwerpen, vermelden we nog 'Tropenadel', 'Madame Pretentie', 'Katharina de Grote', 'Napoleon en Madame Sans-Gêne'. Hij schreef een groot aantal liederen, chansons en orkeststukken, vooral in het lichte genre, waarmee hij een mooi succes oogstte.

(naar: Sabam - berichtenblad)

Frans Bresseleers 80

Toen ik als jong joernalist op de redaktie van 'De Morgenpost' (Antwerpse editie van De Standaard) zat, kwam daar regelmatig een reus van een man op bezoek. Ik meen dat hij plaatselijk medewerker voor Ekeren en het omliggende was. Hij had een gezellige bromstem en werd steeds direkt bij onze hoofdredakteur Dr. K.C. Peeters aangediend. In diens bureel bleef hij wat keuvelen en daarna verdween hij weer met joviale vriendelijke groet aan ons adres: d.w.z. aan de overige redaktieleden.

Dit is ruim veertig jaar geleden. Later vernam ik van de 'baas', dat meneer Bresseleers en hij een grote gemeenschappelijke liefde hadden: de volkskunde.

Op 22 december a.s. bereikt Frans Bresseleers de gezegende leeftijd van tachtig jaar. Ik heb hem weer gezien. Op enkele groeven na die zijn verweerd, gezond gelaat

tekenen onder zijn wit-grijze kruin is hij haast niet veranderd: kaarsrecht, een boom, even gul als gevoelig.

Hij studeerde aan de normaalschool te Mechelen, trad in 1917 in het gemeentelijk

onderwijs te Ekeren en werd daar schooldirekteur.

Sedert 1957 is hij op rust (?). Als heemkundige publiceerde hij een twintigtal werken over de lokale en regionale geschiedenis van Ekeren en de Antwerpse Polder. Tussendoor was hij ook literair aktief. Hij schreef o.a. 'Kleuter op de Planken', een bundel kindergedichten met prentjes van Jan Wiegman, een reeks Rijmpjesboeken, Sprookjesboeken en Sagenboeken. Hij leverde 'royaal' teksten van kinder- en volksliederen, getoonzet o.m. door Fr. Lenaerts, R. Ghesquiere, Maurits en R. Veremans.

Meer dan twintig geschiedkundige werken, hoofdzakelijk over Ekeren en de Antwerpse Polder staan op zijn naam. Tot zijn beste heemkundige publicaties behoren:

- Polderboeket (De Antwerpse polder in woord en beeld);
- De Nobele Donk (Ekeren-Brasschaat);
- Portret van Hoevenen;
- St.-Jakob, patroon van reizigers en bedevaarders.

Hij publicerde eveneens een paar honderd bijdragen vooral van heemkundige aard in verschillende tijdschriften en weekbladen. Sedert lang reeds werkt hij aan een uitgebreide studie over de vroegere pelgrimstochten en -routes naar Compostella van uit de Lage Landen bij de zee.

Onvermoeibaar trots zijn tachtig jaren, innig medelevend met al wat in zijn geliefde streek en in de wereld gebeurt en verandert, is Frans Bresseleers steeds gebleven wat ik, met een variatie op de titel van één van zijn boeken zou noemen: 'Een nobele bonk'.

Hij was als onderwijzer en schoolbestuurder een pedagoog met een groot hart. Hij is een vruchtbaar en begaafd deskundig schrijver. God geve hem nog vele gezonde jaren.

Rik Jacobs

Roland Corijn
Compositieprijs Jef van Hoof en Laureaat 'Tenuto'

Deze prijzen werden een paar jaar geleden behaald door een jonge componist, geboren te Kortrijk op 21.12.1938.

Na lagere muziekstudies bij Herman Roelstrate en Jan Decadt studeerde hij aan het Conservatorium te Gent, waar hij een Eerste Prijs haalde in notenleer, piano, kamermuziek, altviool, harmonie, contrapunt en fuga, evenals de driejaarl. D. Roelsprijs. Hij was er leerling van o.m. A. de Vries, Abel Matthys, M. Gazelle, Marcel Boereboom, Prosper van Eeckhoutte en J. Mestdagh.

Als muziekpedagoog was hij werkzaam aan de Academie te Harelbeke voor notenleer, piano en altviool. Sedert 1973 was hij lesgever aan het Conservatorium

Vlaams Pianokwartet: V.l.n.r.: Louis Pas (piano), Rudolf Werthen (viool), Roland Corijn (altviool), Marcel Lequeux (alto).

te Gent in notenleer en in 1974 interimaris voor harmonie Hogere Graad. Voor enkele maanden volgde hij tenslotte George Maes op als directeur van het Stedelijk Muziekconservatorium te Oostende.

Zeven jaar lang was Roland Corijn lid (en medestichter) van het Vlaams Pianokwartet, met Louis Pas, Rudolf Werthen en Marcel Lequeux. Eveneens als altviool werd hij in 1965 verbonden aan het Belgisch Kamerorkest, dat o.l.v. Georges Maes zovele triomfen beleefde. Talrijke creaties van werken van eigen bodem staan aldus op zijn actief.

Maar Roland Corijn is ook een componist wiens naam meer en meer naar voor treedt, met werken voor piano, altviool en houtblazers, en ook liederen. Zo maakte hij het opgelegde stuk 'Fantasia' van de Pro Civitatewedstrijd 1973 voor houtblazers. Voor de BRT-prijskamp 'Tenuto' componeerde hij 'Quattri Movimenti' voor groot orkest, dat gecreëerd werd door de Antwerpse Philharmonie en op plaat gebracht. Voor de Jef van Hoofprijs voor kamermuziek schreef hij zijn bekende 'Triptiek voor fluit, hobo, 4 violen, 3 altviolen, cello en contrabas', een Dixtuor dus, die gecreëerd werd in het Festival van Vlaanderen te Aalst en op maat werd gemaakt voor het Belgisch Kamerorkest: een virtuoos stuk. Zijn 'Sonate voor orkest' was een opdracht van de BRT.

Dichter-kunstschilder Jos Coveliers: 65
Leven tussen liefde en lijden

Nu de Nielse dichter en kunstschilder Jos Coveliers langsheen de Rupel de 65 voorbij zeilde, past het alvast deze sinds vele jaren lichamelijk zwaar beproefde kunstenaar een eresaluut te brengen. Ook wanneer het de laatste jaren op literair gebied wat stiller is geworden rond deze geestelijk overeind gebleven Nielenaar, mag inderdaad niet worden vergeten dat in de eerste naoorlogse jaren deze verbeten levenskunstenaar behoorde tot de vooraanstaande dichters uit deze periode.

Niet alleen waren er zijn toenmalige bundels 'De brand der vuren', 'Het huis bij de stroom' en later 'Het menselijk bestel' die allen op hun beurt getuigden van een waarachtig, diep-menselijk beleven van een wereld vol vreugde en verdriet. 'De boot der seizoenen', 'La condition humaine' (laureaat van de Poëzieprijs, Knokke-Heist-aan-zee). Dat deze eens hartstochtelijk bezongen vreugde langzaam maar zeker via een stroom van weemoed naar een zee van verdriet zou verglijden, weten allen die enkele jaren geleden zijn laatste, in eigen beheer en bescheiden gestencilde bundel 'Het logboek van verdriet' hebben gelezen en herlezen.

Dat dit ‘Logboek’ opgedragen werd ‘aan allen die barmhartig zijn’ bewijst meteen dat de dichter, alle beproeving ten spijt, blijft geloven in het bestaan van deze barmhartigen. Vooral dezer dagen trouwens

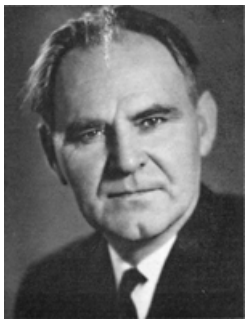

zullen niet alleen deze laatsten maar ook heel wat poëzieminnaars in Vlaanderen teruggrijpen naar hoger vernoemde bundels of in allerlei tijdschriften gepubliceerde gedichten.

Waarbij de mannelijke weemoed, zoals men die o.m. eveneens kent uit de parelgrijze poëzie van een Karel van de Woestijne of het omfloersde proza van een Filip De Pillecijn, de aanvankelijke grenzeloze levensroes verdringt.

Kleurdronken - Waar de poëzie van Jos Coveliers aldus verstilde, brak zijn inwendige levensdrift de laatste jaren des te feller door in zijn laattijdig aangevangen schilderkunst. Met dezelfde drift waarmee de kunstenaar destijds begon te dichten, zette hij zich tot verbazing van velen slechts enkele jaren terug plots aan het schilderen.

In een soort vulkanische uitbarsting spetterden de kleuren neer op zijn doeken of het nu ging om een vlammend oogstlandschap of een zeegezicht vol onstuimige branding. Waar het woord hem voorheen in zijn geestelijk leven herhaaldelijk had bevrijd, greep hij ditmaal naar palet en penseel om zich niet alleen uit zijn geestelijke spanningen maar tevens uit zijn lichamelijke beproeving te bevrijden.

Waar het woord van de dichter gedempt maar mannelijk weemoedig werd, hervond de kunstschilder de ‘kleurdronkenschap’ der vroegere dagen. Dat bij de binding dezer twee uitersten deze kunstenaar de 65 bereikte, laat hem ten volle toe ‘gekneusd maar gerijpt’, zonder enige bitterheid het leven te aanvaarden en in het scheppen van schoonheid in woord en beeld zijn zoetste balsem te zoeken.

Die balsem wensen ‘allen die barmhartig zijn’ hem van harte nog vele jaren toe in het bewustzijn dat ook een ‘logboek van verdriet’ uiteindelijk verglijden kan in een ‘logboek van vreugde’!

In deze gedachtengang wanhoopt noch de dichter noch de kunstschilder Jos Coveliers en besluiten we met de eindstrofe van een gedicht uit bovenvernoemd logboek dat betekenisvol besluit:

> ‘De boot der hoop kiest zee en vaart met bolle zeilen.
> Dragen nog eenmaal uwe schouders zwaar het juk,
> keer tot u in, blijf bij uw droom en sterren wijlen
> en eeuwig ruisen er fonteinen van geluk’.

Moge dèze ‘boot der hoop’ evenals in het verleden, bij ebbe en vloed veilig verder varen!

Bert Peleman

Miel Kersten 80

Deze stille, rustige, maar zeer actieve en productieve dichter en essayist viert binnenkort niet alleen zijn tachtigste

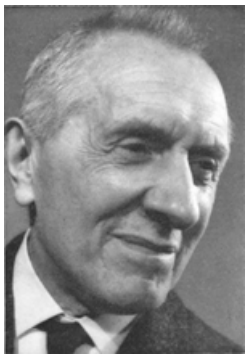

verjaardag, maar ook zijn dertigjarig voorzitterschap van de Vereniging van Katholieke Oostvlaamse Schrijvers, die hij nog altijd leidt met zijn alom bekende breeddenkende, maar niet minder beginselvaste verdraagzaamheid.

Wat zijn essayistisch werk betreft hebben we bij vroegere gelegenheden herhaaldelijk gewezen op zijn veelzijdige belezenheid, zijn gespierde taal en zijn grondige kennis van het behandelde onderwerp.

In verband met zijn poëzie is het verheugend vast te stellen dat hij nog steeds met een onverminderde creativiteit gedichten schrijft die op overtuigende wijze aantonen hoe hij gedurende heel zijn dichterlijke loopbaan zichzelf is gebleven, d.i. hoe hij steeds eerlijk, oprecht en trouw blijft aan zijn poëtisch wezen.

Hij is en blijft in essentie een religieus dichter die al de levensproblemen, inzonderheid het mysterie van de dood, ziet en beschouwt in het licht van het onwankelbaar geloof.

Ook de echtelijke liefde, zoals we vroeger reeds schreven, ‘wordt zó vergeestelijk voorgesteld en gezien in het teken van Gods heilige Wilsbeschikking, dat de onverbreekbare eenheid tussen man en vrouw hier op aarde slechts een geleidelijke, maar sublime opgang betekent naar de hoogste vervulling en de volmaakte eeuwige eenheid in het Andere Leven’.

In datzelfde verband valt ook op hoe het thema van de zee als een draad doorheen de gehele poëtische productie van de dichter loopt en ons ten slotte op het metafysische plan doet verwijlen bij ‘De eeuwige Zee’ die God zelf is.

Zo ook, wat de vorm betreft, is hij trouw gebleven aan de klassieke dictie die, zoals reeds uit zijn eerste bundels mocht blijken, volkomen strookt met zijn poëtisch wezen en een organisch gegroeide, onwrikbare eenheid vormt met de verheven inhoud. Hij is bij uitnemendheid de dichter die eerlijk en oprecht is tegenover zichzelf, die er nooit één ogenblik aan denkt zijn wezen te verloochenen of zijn talent geweld aan te doen om een meeloper te worden met bepaalde modesnufjes. En merkwaardig mag het heten dat hij, om zijn wezen eerlijk en heerlijk in een gelouterde klassieke eenvoud uit te zingen, meer dan ooit beschikt over een opvallende taalvaardigheid, een technische kunde, een prosodisch vermogen en een voldragen poëtische zeggingskracht.

Wij wensen dat onze jubilaris, die ook sinds lang lid is van de redactieraad van het tijdschrift ‘Vlaanderen’, nog vele jaren als voorzitter de V.K.O.S. met vaste hand zou mogen verder leiden en ons nog lang met onverminderde werkkracht zou laten genieten van de vruchten van zijn rijk en rijp talent.

Hans Melen

Cecile Lauweryssen
Eerste prijzen bioemschilderen

Deze kunstschilderes werd te Antwerpen geboren op 7 maart 1903. Ze volgde de Antwerpse schilderscholen en was bijzondere leerlinge bij de meesters De Laet en M. Felbier. Mej. C. Lauweryssen heeft reeds succesvolle tentoonstellingen achter de rug in binnen- en buitenland. Haar doeken zijn sterk persoonlijk. Ze zijn voor fijnproevers en voor een breed publiek. Het zijn stuk voor stuk juweeltjes.

In haar werk is de ziel herkenbaar van een fijnbesnaarde kunstenares die haar enorme liefde voor de bloemen tot uiting brengt en beheerst door haar technisch kunnen.

Sinds een tiental jaren woont Cecile bij haar tweelingzus in een landhuis te Maria-Aalter. De mensen noemen ze de twee schilderesjes. Samen gaan ze schetsen en schilderen in de omgeving van het mooie Aalter. De moderne mens heeft het oog van de natuur afgewend.

Gelukkig zijn er steeds mensen zoals Cecile die intense vreugde vinden bij het opmerken van eenvoudige natuurbeelden: wat klimop bij een verweerde

tronk, wat bloemen langs onze Vlaamse wegen.

In 1975 behaalde Cecile een prijs met grote onderscheiding te Parijs voor een stilleven met klaprozen, margrieten en blauwe korenbloemen. In 1976 heeft Cecile opnieuw in dit genre een prijs behaald in Engeland. Zolang Cecile bloemen zal schilderen, zal de wereld zien dat de natuur nog mooi genoeg is om op te zoeken.

Ludo Schoemans
Ontwerp van het nieuwe 'Welzijnszorg'-teken

Eigenlijk was dit ontwerp zijn inzending voor de vorig jaar gehouden wedstrijd voor een nieuw 'Broederlijk Delen'-kenteken. Tussen de vijf geselecteerde ontwerpen waren er twee van zijn hand en... geest. Wanneer 'Broederlijk Delen' besloot toch maar verder hun oude teken te hanteren, vroegen de mensen van 'Welzijnszorg' om een zijner ontwerpen voor hun aktiviteiten te mogen gebruiken. Vooral omdat de symboliek achter zijn ontwerp haast nog beter de 'Welzijnszorg'-idee vertolkte: niet de bevrijding noch de steunverlening voor de derde

wereld, maar de eigen vrijmaking en de stap naar de 'naaste', naar de werkelijk 'meest nabije'.

Ludo Schoemans is een nog jonge student 'Publiciteit-Grafisch Design' aan het P.H.I.K.O.-Hasselt. Eén van de vele jonge grafici die weten dat hun werkterrein niet tot het commerciële reklameterrein beperkt blijft, maar dat er vooral in het non-profit vlak nog enorm veel te doen valt. Zijn deelname aan een Rode-Kruis/ICSID studie 'Design for Disaster Relief', samen met zijn klaskollega's, is nog een bewijs hiervoor. En deze erkenning vanwege 'Broederlijk Delen' en 'Welzijnszorg' mag voor hem een stimulans zijn, én een uitdaging, om hierin verder te gaan. Met dezelfde hardnekkigheid en ernst waarmee hij tot nu toe zijn taak heeft opgevat, gekoncentreerd, diep-kijkend, ietwat spijtig-jaloers op wat anderen schijnbaar hebben aan spetterend-spontane kreativiteit. Maar met dit weten meer: ook een ernstige taakbenadering rendeert.

Hendrik Sulmont 60

De huldiging, die Hendrik Sulmont dezer dagen te Moen ontving was voor ons aanleiding om te vernemen dat hij daar op 23 mei 1916 geboren is en dus reeds verleden jaar voor deze rubriek in aanmerking kwam.

Na de Normaalschool te Torhout volgde zijn benoeming op 1 januari 1935 in zijn geboortedorp, waar hij in de traditie van de grote Westvlaamse onderwijzers de bezielende en leidinggevende figuur werd en de spil van het verenigingsleven. Zijn

veelvoudig talent liet hem toe op alle terreinen op te treden. Hij leidde zowel het kerkkoor als de toneelgroep ‘Deugd in vreugde’, deze laatste bracht hij als bekwame regisseur in 1955 in tweede kategorie, het jaar nadien in eerste en tenslotte in 1958 in de Ereafdeling van de Westvlaamse toneelkringen.

Als schilder had hij zich stilaan verder ontwikkeld zonder echter veel ermede in het openbaar te treden. Toen we voor enkele jaren hem daarover wensten te interviewen bleek hij ongrijpbaar. Dat zijn werk waardering krijgt blijkt nochtans uit het feit dat men schilderijen van hem in sommige Westvlaamse kerken aantreft.

Des te gereder spreekt hij over ‘Sueva’, de schilder- en boetseerclub van Zwevegem, - Moen behoort thans tot deze fuslegemeente - waarvan hij een der medeoprichters was nu tien jaar geleden. Een paar honderden leden, meestal jongeren, heeft hij daar aangemoedigd, begeleid, geïnitieerd en hij gaat er vol optimisme mee door: ‘Men spreekt zo vaak’, zo verklaarde hij, ‘over de materialistische jeugd, hoe ze alle belangstelling verliest voor het mooie en het edele, maar ik kan getuigen hoe we deze jongeren aan ons binden, hoe ze openbloeien wanneer ze de eerste scholing krijgen en met klei, hout of verf plots tot de ontdekking komen hoe ze iets moois weten te scheppen, wat hen zo'n grote voldoening verschaft en hun zelfvertrouwen verstevigt. Wanneer anders velen van deze jongeren ergens hun tijd zouden slijten in een vervelend nietsdoen, voelen ze zich gelukkig in dit kunstmilieu’.

Mogen we hopen dat ook de jongere generatie onderwijzers veel dergelijke figuren zou naar voor brengen!

Maurice Trippas
Veldeke-Leeënprijs en Mathias Kempprijs voor Poëzie 1976

De van Veldekeprijs, zowat de poëzieprijs van Belgisch Limburg, en de Mathias Kempprijs, de letterkundige prijs der beide Limburgen, werden in hetzelfde jaar door Goeverneur Roppe uitgereikt voor hetzelfde werk ‘De verkorven Queeste’ van Maurice Trippas (voor de

M. Kempprijs in ex aequo met Luc Benats).

‘De verkorven Queeste’ (reeks Noorderlicht, Desclée de Brouwer) bevat poëzie gegroeid uit het laatste jaar van Trippas' verblijf in Congo en de soms pijnlijke wederaanpassing aan het oude heemland. De dichter gaat er, in de geest van Tolkien, op speurtocht in de regionen van het onderbewuste naar de bewustgeworden leegte, het tijdeloze land van de Rozenrode Flamingo waar Vrouw en poëzie ineen vloeien; gelouterd kan hij zijn tocht voortzetten zoekende naar het raakpunt tussen God en het Ik, tussen God en de werkelijkheid. Aldus de interpretatie van de dichter zelf.

De vierde poëziebundel van Trippas, komt na ‘Tralies van de droom’ (1951) en een eerste bundel Congopoëzie ‘De zang van Phaoon’ (1955) waarover Arthur Verthé schreef. Hiermee heeft Trippas een zeldzaam poëtisch dokument geschonken over

de psychologische spanningen, die ontstaan wanneer de Vlaamse kunstenaar naar Afrika gaat en er met volle bewustzijn zijn tehuis zoekt. Pas wanneer deze spanningen opgelost zijn, ligt Afrika open voor de dichter en kan dit nieuw land beleefd worden als iets van hem zelf'. (in: Geschiedenis van de VI.-Afrik. Letterkunde). Het resultaat van de vruchtbare Afrikaanse jaren van 'avonturen naarbinnen en naarbuiten' bracht de derde bundel 'Geschonden Heelal' van 1959.

De auteur (^{o} Hasselt 1928) is licentiaat bestuurswetenschappen, fiscaal ambtenaar en docent fiscaliteit aan het Prov. Hoger Handels Instituut te Hasselt. Voordien koloniaal-ambtenaar met nadrukkelijk antipaternalistische visies en medeoprichter van 'Zuiderkruis' met o.a. W. Geerts en A. Verthé. Schreef ook kolderliteratuur (o.a. in Collegiana van St.-Jozefscollege Hasselt), onder pseudoniem Jantje Marsepijn). Bestuurslid V.L. Auteurs.

Weldra verschijnt er een nieuwe poëti-

sche suite, geïllustreerd door Gène Eggen en een nieuwe dichtbundel is bijna klaar (Jan Palfijnlaan 23, Hasselt).

A.S.

William Vananderoye
Literaire Reinaertprijs voor Science Fiction

Voor de tiende Literaire Reinaertprijskamp ging de SF-prijs naar de debuutroman van een jonge Limburgse auteur ‘De tocht van de Ursus’.

William Vananderoye (° Kuringen 8 november 1947) studeerde Moderne Talen aan het Prov. Hoger Handels Instituut te Hasselt, werd sekretaris aan de Un. Facult. S.-Ignatius te Antwerpen en is nu kaderlid van de Limburgse Raad voor Samenievings-Opbouw (LISO) te Hasselt. Behalve voor talen had hij van in zijn kindertijd een grote passie voor SF-literatuur en daarmede samengaande voor Astronomie en Physica, inzover deze de verbeelding kunnen wekken, want het wiskundige aspect ervan ligt hem helemaal niet.

Aan zijn eerste roman gingen een reeks kortverhalen vooraf; een tiental, meestal SF-verhalen, werden gepubliceerd. Een ervan wordt opgenomen in de door Albert van Hageland samengestelde SF-Omnibus ‘Dans in de Ruimte’ die bij Uitg. Arbeiderspers in het najaar uitkomt. Ook gedichten schreef hij, die echter met SF niet van doen hebben, behalve het ene gedicht dat in NVT verschenen is. Daarnaast publiceerde hij ook cursieven in ‘De Koerier’.

‘De tocht van de Ursus’ ontstond vooral als een uitdaging van de auteur met zichzelf: hij wilde bewijzen ook een werk van lange adem aan te kunnen. Het gaat over de ontploffing van de aarde en het zonnestelsel, waaruit een restant van het

mensdom weet te ontkomen naar Surius. ‘Waarom ik de aarde heb laten ontploffen? Op de eerste plaats was het makkelijk: meteen was ik van 7 miljard mensen af en het was voor mij als auteur eenvoudiger geworden om wat te verzinnen met de kleine kudde die overbleef; ten tweede is het expolderen van een planeet niet zo uitzonderlijk. Het zou best kunnen dat deze planeet ook wordt vernietigd; daar hebben mensen altijd aan gedacht. We knoeien de jongste tijd wel een aardig stukje met onze wereld...’.

Het Ursus-boek is duidelijk door de immense Amerikaanse SF-literatuur geïnspireerd, waarin futurologische technologie en vordering van de wetenschap alles beheersen. Maar SF is Europees van oorsprong en wordt hier traditioneel

beoefend met benadrukking van de menselijke problematiek (Herman Hesse, Orwell, Huxley), wat tenslotte dieper gaat en interessanter is. In die richting gaat ook de nieuwe SF-roman, die Vananderoye zo goed als af heeft.

(Kempenhof 34, Hasselt)

A.S.

Jos Van Rooy 70

De inkt van weleer kan nauwelijks opgedroogd zijn.

Dat artikel bij Jos' 65ste, schreef ik dat eergisteren of de dag voordien?

Het Jaarboek '72 telt nauwgezet de jaren: de Jos is 70 geworden. De losse bloemen die ik - een lustrum geleden - op het veld van de auteur Jos Van Rooy plukte, heeft hij toen wat onwennig weggeglimlacht. Zo licht kan en wil hij wel niet tillen aan de onverbrekelijke kameraadschap die van lieverleden is gegroeid tussen hem en het C.V.K.V.

Wanneer Jos voor een tiental jaren zijn geloofsbrieven overhandigde aan het verbondsbestuur, aanvankelijk als provinciaal secretaris, later als voorzitter, zal hij wel niet vermoed hebben welke diepgaande sporen die ‘bestuursoverdracht’ zou trekken in zijn reilen en zeilen. Toch heeft hij onmiddellijk zo zijn eigen idee gehad over die nieuwe functie. Het stille herenhuis bij het Antwerpse stadscentrum kreeg vele bezoekers, want Jos gooide resoluut de ‘Vlaanderen-deur’ open, voor wie er enig spiritueel of artistiek soelaas zocht.

De periodieke stormen van zijn vaak sterk-bucolische aspiraties tastten de geestdrift nauwelijks aan. Voor wie weet wat Lichtaart voor hem betekent, is dat niet weinig gezegd.

De soms wat schuchtere vertrouwensblijken van kunstenaars van allerlei slag transcenderen onder de rust van Jos' eenvoudige genegenheid tot blijvende vriendschapsrelaties. Zijn schier grenzeloos vermogen tot smeden van banden, schuilt wellicht in de geduldige eenvoud

waarmee de mens Van Rooy kan toehoren en meeleven. Zelf een uitgesproken gevoelsnatuur, is hij uitermate vatbaar voor de diepste roerselen in het mysterium hominis.

Toch heeft Jos nog nooit zijn licht onder de korenmaat gezet, wanneer hem om praktische raad verzocht werd. Hij weet alleen beter dan wie ook, dat duurzame contacten pas tot stand komen ‘als de ziele luistert...’. Het vriendenleger is in de loop der jaren voor de Jos een wereld gaan betekenen. Hij vermag immers te geven uit de welhaast onuitputtelijke bron van begrip en verstandhouding, en laaft zich mutatis

mutandis aan de geestelijke overvloed van anderen, met de overtuiging van hen die weten dat geven heerlijker kan zijn dan krijgen.

Daarmee alleen al weet Jos zich koninklijk beloond voor het vele werk dat hij met ongebreideld enthousiasme voor ‘Vlaanderen’ opknapt.

Luc Daems

René Vanstreels
Prijs Gaston van Parijs-Colson voor beiaard

René Vanstreels, die op 24 januari 1925 te Hasselt werd geboren, toonde van in zijn prille jeugd een grote aanleg voor muziek. Hij behaalde aan het Koninklijk Conservatorium te Luik de eerste prijzen van notenleer, harmonie, contrapunt, fuga en piano. Aan de ‘Union Artistique Belge’ te Brussel kaapte hij de eerste prijs, de medaille en de prijs van Koningin Elisabeth voor piano weg. Hij studeerde verder aan het Koninklijk Muziekconservatorium te Brussel orkestdirectie bij René Defossez, compositie en orkestratie bij Marcel Poot en Francis de Bourguignon. In 1969 bekwam hij het uitgangsdiploma en de Prijs van de Rotaryclub aan de Kon. Beiaardschool ‘Jef

Denyn' te Mechelen, waar hij een talentvol Ieerling was van Staf Nees, Jef van Hoof, Piet van den Broek, Jef Rottiers en Willy Climan.

Zijn begaafdheid op het klokkenspel droeg hij ver buiten onze landsgrenzen uit, want in 1972 en 1974 speelde hij een concertenreeks in de V.S. en Canada in opdracht van het ministerie van Nederlandse Kultuur. Een derde geplande tournee in de V.S., waar hij intussen als beiaardier faam heeft verworven, viel in het water ingevolge een verkeersongeval, doch volgend jaar staat een nieuwe Amerikareis op Renés programma.

René Vanstreels is thans stadsbeiaardier te Hasselt, organist in St.-Hubertus te Hasselt-Runkst, muziekleraar aan de Academie van Genk, directeur van de Kon. Harmonie St.-Cecilia van Grote-Spouwen, directeur en arrangeur van de gekende groep 'The Mirelle Singers' en begeleider van solisten-concours in België en Nederland. Onder zijn deknaam Jean Mirelle is hij als componist en arrangeur de auteur van meer dan 600 werken.

De Prijs Gaston van Parijs-Colson is dus wel in goede handen terecht gekomen. Voor deze prijs was de opdracht: uitvoering van twee volksliederen, het Reuzelied en het 'Liedje van de Beiaardier' van Hullebroek, door de kandidaat zelf bewerkt, uitvoering van de Toccata van Ernest Van Nieuwenhove en van de Sonatina van Gaston Feremans. Ter herinnering: in 1970, 1971 en 1972 behaalde René Vanstreels reeds de Leon Henryprijs voor beiaard.

(Naar: Belang van Limburg)

Adriaan Vandewalle 70

De Brugse kunstschilder Vandewalle studeerde kunstgeschiedenis aan de R.U.G. met de bedoeling de grondslagen van zijn schilderwerk te verruimen. Hij behaalde de wetenschappelijke graad van licentiaat in de kunstgeschiedenis en de oudheidkunde in 1929.

Algemeen wordt hij gerekend onder de groep de 'Vlaamse Animisten', waarvoor de belangstelling met de dag toeneemt. Hij was bevriend met James Ensor, Marcel Matthys, H.-V. Wolvens.

Hij hield zijn eerste tentoonstelling te Brugge in 1930 samen met Walther Vanbeselaere en Hilaire Gellynck. Hij wordt vermeld als kunstschilder en essayist in belangrijke buitenlandse encyclopedieën. 'Who's who in the world' (Chicago), uitgave 1976-1977, wijdt een biografische nota aan Vandewalle, de enige Vlaamse schilder die in deze befaamde biografische gids opgenomen werd.

Bij gelegenheid van zijn 70e verjaardag besliste het Brugse Stadsbestuur een retrospectieve te organiseren van zijn werk.

Adriaan Vandewalle: Lekebroeder, 1956. (Foto S. Dael)

Deze zal doorgaan in het Concertgebouw van 27 februari tot en met 14 maart 1978. Er werd tevens een huldecomité opgericht.

Vandewalle verwierf ook bekendheid als schrijver van artikelen over de beeldende kunsten. Zijn boek ‘Ontspoorde Kunst’ (uitgave Acco, Leuven en Klaas Woudt, Zaandijk) - een studie van het moderne kunstgebeuren - ging niet onopgemerkt voorbij. Hij schreef dit werk grotendeels uit protest tegen de excessen en de buitenissigheden van talrijke modernistische kunstrichtingen.

Dr Walther Vanbeselaere, Ere-hoofdconservator van het Rijksmuseum voor Schone Kunsten te Antwerpen, maakte een studie over Vandewalle's schilderijen. Deze studie, geïllustreerd met vijftig reprodukties komt over enkele weken van de pers (Uitgeverij Van Spijk, Venlo). We wensen de jarige kunstenaar oprecht geluk!

Jacques Dewaele

Fred de Swert ter gedachtenis

En dan krijg je de ochtend van 14 september 1977 ‘Auteurs in beeld’ op je schrijftafel en je denkt bij jezelf: ‘Hé, nóg een boek van Fred de Swert. Die werkt nogal!’ (André Demedts zou daar aan toevoegen: ‘Laat de anderen maar praten terwijl hij werkt’). En dan komt diezelfde 14 september 1977 je zoon thuis: ‘Pa, d'r is iemand dood, die je goed kent’. Namen flitsen door je hoofd, maar niet dié van een man van éénendertig, want die heeft zijn leven nog niet gehad, die wordt verondersteld nog decennia lang te werken, tot hij, in wijsheid, alleen datgene overhoudt, waar het wezenlijk op aankomt. Fred? Dat kan niet, dat zal niet, dat mag niet. Zeg maar dat het niet mag, als 's nachts een auto uit de bocht vliegt en een nog veel te jong leven afsnijdt.

En dan bel je enkele vrienden op: weet je het al? Eigenlijk wil je je verslagenheid en je verdriet wegtelefoneren.

Je haalt herinneringen op, je tracht Fred in een gesprek weer een stuk levend te maken. Je spreekt over zijn werk en hoe het mogelijk is geweest in zo'n korte tijd zoveel te presteren: poëziebundels, proza, essay vooral, zijn ontzaglijke belezenheid, zijn onvergelijkbare kennis van de jeugdliteratuur en wat hij presteerde voor de Vlaamse literatuur in Nederland, een voorpostman, de taaiste verdediger die we ooit in het Noorden hebben gehad, gezagvol omdat hij zijn ogen niet sloot voor de tekorten. Johan Ducheyne drukte het het kernachtigst uit: Fred was bezeten door de letteren.

Er zijn enkele mensen wiens heengaan een leven lang blijft schrijnen - wat mij betreft: een Gerard Vermeersch, een Piet Theys - en ik vrees en ben er terzelfdertijd gelukkig om: ook een Fred de Swert. Tot ziens, Fred.

Julien Van Remoortere

Poëtisch bericht

dertien

Samen lezen wij
de bomen
en het licht.

Ik hoor je ogen komen
aan het einde
van het blad.

Wij gaan
de dertien trappen op.

Schoon getal dat ik vertel
en zacht
zoals het kind
de moeder drinkt.

Ik hoor je komen
en de vogels
hebben haast geen vleugels meer.
Zo drijven ze geluidloos
door de lucht.

Heerlijk na de liefde
daalt de stilte in het gras
en zie ik me
alsof je voor het eerst
een spiegel was.

Pieter Aerts

brief

Je schrijft me van het water,
vriend,
en dat de stilte niet voorgoed
gebleven was
en dat de vogels doodgezongen
lagen in het gras.

Ik weet de waarheid wel,
mijn vriend,
ik heb de stilte net zo lang
gesproken als ik kon
en water is nog meer,
mijn vriend,
want rond de vissen
zwemmen fluisteringen aan.

En heerlijk kan het zijn
wanneer ik zeg:

haar borsten proeven naar het kind

en als ze weer de appel wordt
die uit de boomgaard rolt.

Ik geef mijn vingers als bewijs.
Meer is niet nodig
om ontroerd te zijn.

Pieter Aerts

ander groen

Sinds juni wonen bomen
in ons huis.

Sinds juli slapen vogels
naast ons hoofd

Zichtbaar door je vingers
tot september
blijft het bloedspoor
van de zon.

Je schuilt in de roep
van de regen,

je maakt je opschik
in de stilte van het hout.

Je bent een luisterroos,
een plooibaar geschenk,

je bent een woord
van ander groen.

Pieter Aerts

wat zilver was wordt zwart

Wat zilver was wordt zwart.
Het zand stuift op
in wervelende zuilen,
de kindervlaggen drijven
als felgekleurde meeuwen
op de golven,
de droomkastelen storten in elkaar
als plots de bliksem uit de wolken scheurt
en als een spookschip
door het krakend water snijdt.

Dan stort de regen neer als lood.

Gij sluit de luiken dicht.
O blinde moedertroost
voor die brandvlam
op mijn gezicht.

Pieter G. Buckinx

paarse pasen

Er hapert niets aan de wis en waarachtigheden
van mijn waarheid. Mijn woorden dreunen niet,
noch drummen voor een kaartje eerste rang. Ik
hoef mijn versvoeten niet te stampen, want in
elke regel zit een koppige specht verscholen.
Mijn poëzie ontmantelt zich gewillig, deint als
vanouds en herkenbaar in uw spreekklare monden.

Er is een woordenwikker in mijn hand gegleden.
Een bevende alchemist, een ziener die niet ziet
wat u denkt te weten. Zijn verlengde hand wikt
en beschikt: elk woord de nerf van een zin,
elke zin naar zijn betekenis aan het dolen.
Mijn poëzie is onrust barend oud, en rijmt als
de dagelijkse wisselval van uw berekenbare zonden

In het lood en zink van de avond
kapseist de vale bloesem van de zon.
Bij de blauwe televisieogen waken
generaties. Het trillend akrostikon
van een vaag-gonzend mannenkoor
kartelt achter een verre horizon,
en vrouwenkreet gaat in pijn teloor.

In gestigmatiseerde gewaden gehuld
huiveren wij. Snerpende zwaailichten,
een heropflakkerend geloof. Ongeduld
deint ongerijmd in kille gedichten.
Een schuldige krekel in onze stem opgesteld:
een murmelende minuut. Wij zwichten
voor een naam in bloed gespeld.

Joris Denoo

herfst in de stad

Bomen ruisen in de deuren
vlammend hout
het wonder van de rust
wordt hier tot leegte

Verbannen op een stoel
zit ik de verre
populieren te beschrijven

Het rapenveld de bieten
het verstrooide rafelige
stro

De klank van klompen op
het laatste stukje kalseide
de zinken emmer schuurt
tegen de stilte aan

De mist die méér is dan
een grijze hinder
de herfst die méér is dan
een dood seizoen

Fernand Handtpoorter

ik sta als grijs

Soms sta ik wat alleen
apart of achteraan
ik weet niet veel
met klein verlies te delen

De schaduwkant de tronk
in zijn verzuurde grond
de prikkeldraad de rond
zijn bast gewonden wonde

Beknot en nooit
verwonderlijk van bloei
in schijn berooid en rijk
ondanks de snoei

Tilt hij een teer
en mistig vergezicht
geworteld vers
getakt gedicht

Zijn rauwe bast vol
barsten scheuren
Ik sta als grijs
onder de kleuren

Fernand Handtpoorter

buren

Over de geschoren haag
tussen twee nette tuinen
die twee riante bungalows
omringen

populieren net niet rijp
net niet geveld
barst van berken glad en
blinkend

reuk van vreemde blauwe en
in toom gehouden coniferen
pret van twee paar
kinderen

staan buren avondlijk
krekels te omlijsten
de mollen in de tuinen
minderen

de vleermuizen dood

bij gebrek aan insekten
het onkruid met spray
verwijderd

de chinezen opgehouden
aan grenzen verre
van hen verre van hen
verwijderd

twee doden hangen
over de haag als over
een muur tussen twee
woestijnen

twee vleermuizen grijze
gelooid en tegen
de poort van de schuur
gespijkerd

Fernand Handtpoorter

laboratorium

Tegen lage wanden de glazen kast,
ruimte voor kan, pipet en bokaal,
steen en porcelein waar men spoelt en wast
en de rekken uit gepoetst metaal.

De brede tafel waar men ontleedt
gistende sappen uit troebel vocht:
ach! 't lijf is schraal, een waardeloos kleed
in 't paradijs voor een appel verkocht.

In felle lichtvonk glimt de mikroskoop
en 't oog van de laborant
neemt 't virus op. Ja! de verrader sloop
diep door de bossen en stak de hut in brand.

Gij wordt genummerd. Tussen een groen kaft
liggen dokumenten en dossier
over hart, maag en darm, en niet ongestraft
de atrofie van een bepaalde klier.

Meester, de kamer ruikt zuur en muf,
zet ramen in voor kiemvrije lucht die
binnenwaait eer ik totaal versuf
onder uw analyses en uw alchemie.

Gery Helderenberg

kapel

Op de heilige linie bouwt gij de kapel,

't koorvenster waarover de dag opgaat:
geen blinde als ik de kleuren tel
of oostwaarts keert hij 't gelaat.

Er belandt geen mens in 't ziekenhuis
of hij bekent het sakraal gebaar.
Metsel de absis niet lijk de zwarte kluis,
spreid een vlammenwaaier rond 't altaar.

Beveel de glazenier oranjerood,
goudgeel lijk van Goghs zonnebloem in de nacht
als ik de profundis hoor uit de bittere dood
en tegen de hoop 't mirakel verwacht.

De Tafel gerezen op de verhevenheid,
trappen langswaar men Golgotha bereikt,
Maria in zandsteen glimlacht als gij schreit
en de kruisval omdat gij ook driemaal bezwijkt.

Schets een torentje over dit bouwkomplex
verzuim niet in 't huis vol transparante waan
tegen de fratsen van de kwade heks
't biechthokje voor de kapelaan.

Gery Helderenberg

(Uit ‘Ontwerp voor een ziekenhuis, 1958)

plattegrond

Teken de plattegrond op een wijdopen plek,
sparrebossen leggen errond een groene krans,
soms hangt er een donker wolkendek,
soms staat de berm in brandende glans.

Er glooit een heuvel, er vloeit een beek.
Bereken de helling waar gij de stoep aanbouwt
want hier schopt de voet en 't oog wordt week
dat dit plein overschouwt.

Trek een cirkel over dit klein heelal
waarin de sterveling zich gevangen weet,
waaruit wie of wat hem bevrijden zal
als hij 's nachts de afstanden meet.

In dit landschap tussen wieg en graf
spant de bouwheer de gulden middaglijn.
Wie hier komt gaat trap op, trap af,
elke hoek breekt om met kwetsende pijn.

De compositie ligt, vast mozaiek,
vlak naast vlak snijdt gij de grond.
Met chinese inkt, zonder symboliek
sluit gij tegen de dood een geheim verbond.

Gery Helderenberg

wachtkamer

Vergeet niet het vervelendst uur
voor de definitieve proef.
Men dwaalt in verdroomde lektuur,
onrustig, getergd, mateloos droef.

Een gouden wolk wentelt rond de zon.
Een rem knarst. Een toegeklapte deur.
Aan deze ruimte ligt mijn horizon
afgesloten, zonder lijn, zonder kleur.

Men zegt niets. Elk wacht. Laat de muur
niet bloot lijk een hopeloos vlak.
Hang een landschap op, een oude gravuur
en achter 't venster een wiegende tak.

Men wacht altijd. Ieder leeft in de wacht.
Men telt voorop kalender en seizoen,
avond en dageraad, de slag te middernacht,
en wat na de laatste zoen?

In de woonkamer val ik overstuur.
Een meisje gilt: naar huis! naar huis!
De klok tikt voort, een uur, nog een uur:
wij zitten vast aan de koude plavuis.

Gery Helderenberg

haikoe

416
Een gewone mus.
Toch zit je er een hele
Tijd naar te kijken.

453
De witte tuinbank
Staat wat vereenzaamd in de
Kille ochtendmist.

481
Uit de grijze lucht
Ruist de regen in het gras;
En de merel zingt.

633
De winter vergat
In mijn tuin wat sneeuwvlokken.
't Werden sneeuwklokjes.

698
Na de regenvlaag:
Aan de dikke peer bengelt
Een klare druppel.

senrioe

429
De oude dame
Wordt lelijker nu zij een
Sigaret opsteekt.

435
Mijn kiespijn, mijn angst,
Mijn geld: alles laat ik bij
Mijn tandarts achter.

506
Heerlijk als je een
Taalfout vindt in een brief van
Een taalgeleerde.

544
Door de open deur
Van de ochtend ruik ik nieuw
Leven: koffiegeur

647
Hoe zit het ook weer
Met dat verhaal over een

Ei en een zaadcel?

Bart Mesotten
uit ‘Dag, Pauwoog’ (Colibrant-uitgaven; in druk)

als een goudvis...

Als een goudvis
in zijn pronkbokaal,
zo zwem ik door het leven.
Net onder het oppervlak
verroer ik nauwelijks
mijn vinnen.
Ik hap naar lucht
en houd angstvallig
doorheen het bolle glas
de vervormde gezichten
van de anderen
in het oog.
Af en toe vorm ik een bel,
maar niet te groot;
voor en na waag ik het
een golfje te slaan,
maar niet te wild...

Zolang ik voorzichtig
onderwater blijf,
roeren de tronies
achter het glas
zich niet.

Roger Vanbrabant

Sporenloos het rijdt en toomloos
en wijdbeens, inwendig gevleugeld
mijn woord -

Dwars
door het veld van weleer
Recht
naar het morgenbosgeboomte

op het witte paardje Today

Met z'n vingers
rijdend het vlecht zich
een hangmat
Of het doet met z'n armen
een kruisgebed
Zijn handen? Zijn handen
zij verrichten
(het een en ander, niet veel)

Op het witte paardje Today
- en wolken lopen mee
er vliegen vogels overal over

water stroomt naar zee -

het zal

met afgemeten, gestelde vokalen
en konsonanten die stuiven uit
ach, ruitergeluk
in grenzenschendend ‘olé!’

de dodensprong moeten halen

spoorloos weg, en tomeloos
van Today

Roger Verkarre

sterven

Der Tod, das ist die kühle Nacht. (H. Heine)

Gevallen over de kale rand van de draaischijf,
denken: de koele arm van het kansspel
ging niet langer aan mij voorbij.
Naar het kansloze bestaan
gedragen door nog warme handen;
ademnood ademen op het glazen strand,
met in je diepste cel
de herinnering aan het warme ingewand
van de vis die je uitspoog.
Traag de uren meten aan je eigen verrotting
en vragen stellen, vragen:
wat de draaischijf,
wat de arm,
de warme buik,
het glazen strand?

Doch in de warmte van handen die droegen
smelten vragen tot weten:
diep in het kille glas
gloeien bloemen,
een nieuwe adem.

Joost Vanbrussel

oorlog

De zanger kwetst zich aan zijn eigen lied:
wie schrijft muziek op lijnen van de dood,
op prikkeldraad,
lijnen legers, lijnen lopen,
lijnen laarzen die eigen hart vertrappen?

Vissen uit het water, vogels in het water,

de wereld omgekeerd:
jezelf ondenkbaar denken
in dit doodwerkelijke leven.
Levensdrang in je diepste vlees
en toch niets geven om de dood,
de dood van de vis, de dood van de vogel,
jezelf.

Je eigen kinderen het leven niet gunnen
broze wieken in het water,
watervinnen in de lucht,
en met eigen handen de kogels weren;
uit de val van de angst rennen
naar het ontoegankelijke huis van je wensen,
huis zonder deur, zonder raam.

De zanger kwetst zich aan zijn eigen lied:
wie schrijft muziek op lijnen van de dood?

Joost Vanbrussel

Verbondsberichten

Verbondssecretaris: drs Gilbert Goos, Vanaf 21 oktober: Mevr. Dr. J. Dominique Goos-Derveaux Tervuursevest 294 bus 32, 3000 Leuven

† FRED DE SWERT

Onze redactieraad rouwt wegens het tragisch overlijden op 14-9 van redactielid Fred de Swert. Hij werd na een eerste beheersmandaat herkozen tot lid van de raad van beheer op 30 mei 1976, maar had gevraagd daarvan ontlast te worden omdat hij na zijn vertrek naar Nederland niet meer in de mogelijkheid was als beheerder op te treden; toch bleef hij lid van de redactieraad. Zijn tussenkomsten in ons Kunstenaarsverbond betroffen uiteraard voornamelijk de jeugdliteratuur. In de rubriek 'Wij gedenken' wijdt Julien van Remoortere een In Memoriam aan zijn vriend.

Fred De Swert zou op 3 december 32 jaar geworden zijn. Hij werd te Rijmenam geboren en kreeg een opleiding als scheikundige. Hij voelde zich vrij vlug meer aangetrokken tot de samenstelling van het woord en wierp zich met een ongelooflijke ijver op de literatuur.

In 1962 debuteerde hij als dichter met 'Perceptie' en 'Impressie'. Sterk beïnvloed door de experimentelen publiceerde hij nadien een hele reeks bundels o.a.: 'Door eenzaamheid geranseld' (1967), 'Zijn naam is Roeland' (1968), 'Myrtle in de nacht' (1969), 'De rust van de duif', 'Keltisch Versteend' en verschillende romans. Fred De Swert was vooral ook geïnteresseerd in jeugdliteratuur waarover hij bijdragen in diverse bladen en ook een lijvige studie publiceerde bij Lannoo, Tielt. Hij werkte lange tijd voor 'Jeugdboekengids', hierin gesteund door Paul Hardy en werd recensent met regelmatige bijdragen voor 'Gazet Van Antwerpen' en 'Het Volk'.

Ten gevolge van dit alles werd hij door Nederlandse autoriteiten aangezocht en in 1974 benoemd tot hoofdredakteur van het Nederlands Bibliotheek- en Lektuurcentrum te Den Haag. Nederlandse bladen noemden hem de beste criticus voor jeugdliteratuur van de laatste jaren.

In zijn bundel 'Wat je hoort zijn de vergeetmenietjes', had hij duidelijk het roer omgegooid en was van een vrij hermetische schrijfstijl overgeschakeld naar een meer kursieve vorm. Men kon hieruit de indruk opdoen dat deze grotendeels autobiografische poëzie een intens heimwee naar Vlaanderen en zijn jeugd inhield. Anton van Wilderode had deze bundel met heel wat lof begeleid. De Swert werkte mee aan een monografie over Van Wilderode, een gedeelte van het manuscript was reeds binnengeleverd bij de uitgeverij Orion-Desclée De Brouwer. Fred De Swert was gehuwd en woonde met zijn familie te Zoetermeer (Ned.). Zijn plotse dood slaat de Vlaamse en ook Nederlandse literaire wereld met verslagenheid. Met hem verdwijnt een nog jonge maar reeds sterke persoonlijkheid die nog maar pas tot de volle ontplooiing van zijn talenten was gekomen. Vooral voor de jeugdliteratuur, die toch al niet erg verwend wordt, betekent zijn verdwijnen een leemte die pas binnen korte tijd goed voelbaar zal worden.

W. Persoon (Gazet van Antwerpen)

Kunstecho's

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende,

Prijskampen en onderscheidingen

Antwerpen

De *Prijs van het beste debuut* en de Plaketten *'Referendum van het Vlaamse Jeugd- en Kinderboek'* worden ook dit jaar uitgereikt op de Boekenbeurs (29-10 tot 13-11).

De IIC-groep organiseert dit najaar een twintigtal voordrachten van politici en prominenten in Antwerpen, Turnhout, Hasselt, Brugge en Brussel. Op 25 november wordt de eerste *IIC Arts-prijs voor figuratieve schilderkunst* uitgereikt. Er is 300.000 fr. te verdelen. Kandidaten kunnen zich laten inschrijven tot 31 oktober, IIC Art Center, Frankrijklei 43, 2000 Antwerpen.

VTB-VAB herinnert eraan dat voor de *tweejaarlijkse prijs voor de Vlaamse Humor* 'kartoens', humoristische tekeningen, spotprenten zonder verklarende tekst over 'de vrouw' (voor de heren) en over 'de man' (voor de dames) vóór 15 december moeten gestuurd worden naar: VTB, St.-Jakobsmarkt 45, 2000 Antwerpen.

Brussel

De Académie Royale de Belgique organiseert de *Compositieprijs Irène Fuerison* (80.000 fr.) voor kamermuziek. Voorbehouden aan Belg. componisten, niet ouder dan 50 j. op 1 januari 1977. Adres: Académie Royale de Belgique, Classe des Beaux-Arts, Hertogstraat 1; tel. (02) 512 85 50.

Voor een *plaket en trofee van Nederl. Cultuur* werd een prijskamp door mevr. de Backer uitgeschreven. Jury: Th. van Looy, M. Mazy, B. Coolens, P. Stockmans, V. Beirens en W. Juwet. Er waren 27 inzendingen. Werd bekroond: de trofee van Walter de Wolf (Begijnhof 29, Hoogstraten) en de plaketten van 1. Luc Roels (Floraliënlaan 328, Berchem); 2. Walter de Wolf; 3. Jan Crab (Pastorijstraat 11, Antwerpen). De bekroonde werken verschenen in 'Open Deur' 77-3.

De dienst 'Orkest en Koor' van de RTB wenst kennis te krijgen van nieuwe werken van Belgische componisten voor de *'Biënnale 1978 voor Ernstige muziek'*. Inzendingen: de h. Paul Uyttebrouck, RTB - Service Orchestres et Choeurs, F. 234, Eugène Flageyplein, 18, 1050 Brussel.

De Nat. Commissie voor Kunstambachten (Ministerie van Middenstand) afdeling wandtapijt schrijft een wedstrijd uit van *originele cartoons voor wandtapijten* om jonge talenten te ontdekken. De bekroonde cartoons zullen einde 1977 in het World Trade Center worden tentoongesteld. Sekretariaat: Marcel Truyens, 14, Molièrelaan, 1180 Brussel.

Een jury onder voorzitterschap van André Monteyne, beleidsverantwoordelijke 'Kulturele uitstraling' van de *Nederlandse Cultuurkommissie van de Brusselse agglomeratie,* heeft de eerste prijs in de wedstrijd voor eenakters toegekend aan Juul Lambrechts voor 'De Grog'. De tweede prijs werd verdeeld tussen Marie-France De Block uit Antwerpen voor 'Stringkwartet' en Paul Gelissen uit Viersel voor 'De direkteur is een brood'.

Chicago - Moskou

Tijdens het twaalfde *Internationaal Filmfestival van Chicago* kreeg de film van Jean Mil (Oostende) 'Spelen met de filmcamera' het certifikaat van uitzonderlijke verdienste. Onlangs werd die film op het *Tiende Internationaal Filmfestival van Moskou* bekroond met de speciale prijs voor de edukatieve waarde. 'Spelen met de filmcamera' is gratis ter beschikking van de scholen bij de Dienst Films, Ministerie van Nationale Opvoeding. Er wordt in de film aangetoond en aangeleerd hoe men zonder veel technische kunstgrepen kreatief kan zijn met een camera.

Deurle

De *Prijzen van de Poëziedagen* werden op 3 september bekend gemaakt. De prijs Basiel de Craene voor debutanten (134 inzendingen, 345 gedichten) kreeg Mieke Martens uit Mechelen, echtg. van Gie Laenen (5.000 fr.). De prijs van de gemeente Deurle voor het beste gedicht uit een Vlaams tijdschrift ging naar 'Frédérique' van Luuk Gruwez. De Prijs van de Poëziedagen (89 ingezonden niet-gepubliceerde bundels) kreeg Lucienne Stassaert voor 'De sprekende gelijkenis'. De nieuwe J.L. de Belderprijs, ingesteld door ere-burgem. de Pesseroey, was voor een ongepubliceerde bundel in de geest van J.L. de Belder; hij was voor Fernand Florizoone. In de onderscheiden juries zetelden: H. v.d. Eede, Gwij Mandelynck, M. Obiak, Lode de Visscher

(Bas. de Craenepr.) - W. Haesaert, C. Haesaert, Frank Meylandt, Daniel Billiet, Remi van de Moortel (Pr. Vl. P.-dagen) - J.L. de Belder en Adr. Magerman (Pr. Deurle). Sekretaris was Willy Tibergien.

Gent

De *Prijsvragen van de Kon. Academie voor Ned. Taal- en Letterkunde* zijn voor 1978: Volkskunde: De bende van Bakelandt in het volkslied en de literatuur. Bijdrage tot de Vlaamse volksliteratuur. - Letterkunde: 1. Een monografie over leven en werk van René de Clercq (1877-1932). 2. De literair-historische activiteit van J.F. Willems en F.A. Snellaert. - Taalkunde: 1. De Kroniek van Godevaert Van Haecht (1565-1574). 2. Een studie over de namen van de kleuren in de Nederlandse poëtische taal.

Voor 1979:

Letterkunde: 1. Het werk van Maurice Gilliams als dichter, romancier en essayist. 2. Een studie over het tijdschrift 'Tijd en Mens' 1945-1955. 3. Een studie over de poëzie van J. Hamelink. - Taalkunde: 1. Toponymische studie van een gemeente in Zuid-Oost-Vlaanderen of Westelijk Brabant. 2. De geografie van enkele buigingsverschijnselen in familienamen uit de provincies Antwerpen, Brabant en Limburg.

Voor 1980: Letterkunde: Een studie over de gelegenheidspoëzie van Guido Gezelle in zijn Kortrijkse tijd. - Cultuurgeschiedenis: Een studie over Lucien Jottrand, essayist, journalist en politicus. - Taalkunde: 1. Een studie over de woordvorming in het Nederlands door leerlingen van het eerste jaar M.O. 2. De Sociale Stratifikatie van het taalaanbod in West-Vlaanderen. 3. De taal van Nederlandstalige psychotici.

Datum van inzending: vóór 11 december telkens van het voorafgaande jaar. Bedrag van elke prijs: 25.000 fr. Inlichtingen: Secretariaat der Academie, Koningstraat 18; telefoon: (091) 25 27 74.

N.a.v. de 50-jarige kunstactiviteit van *André Vyncke,* oprichter o.m. van de Zaal Ars en de galerij Vyncke-van Eyck was er van 4 tot 15 september een tentoonstelling 'Hulde aan de oude meesters van Latem'. Dr Paul Huys hield de hulderede op de feestzitting op 3 september.

Hasselt

Door de Provincie Limburg wordt de *Provinciale Prijs Tekenkunst 1977* uitgeschreven (25.000 fr.). Open voor kunstenaars van Belgische nationaliteit, in Limburg geboren of per 28 oktober 1977 in Limburg woonachtig; minimum 18 jaar en niet ouder dan 40 op 28 oktober; nog niet voor tekenkunst bekroond met een provinciale, interprovinciale of staatsprijs. Reglement en inschrijvingsformulier: Provinciale Culturele Dienst, Breestraat 15b - bus 3, 3500 Hasselt. Vier ingelijste werken insturen op 26-28 oktober, met inschrijvingsformulier en bevolkingsattest.

De Provinciale Commissie voor Kunstambachten van Limburg schrijft een *Wedstrijd* uit voor *pottenbakkerskunst*, nl. handgedraaid gebruikskeramiek (20.000 fr.). Open voor kunstenaars van Belgische Nationaliteit, in Limburg geboren of per 18 november 1977 in Limburg woonachtig; 18 jaar en niet ouder dan 40 jaar op 28 oktober. Reglement en inschrijvingsformulieren: dienen schriftelijk aangevraagd bij de Provinciale Commissie voor Kunstambachten p.a. Provinc. Cult. Dienst, Breestraat 15b - bus 3, 3500 Hasselt. Minstens 5 werken in te sturen op 16-18 november: Prov. Gallo-Romeins Museum, Tongeren (werk uit laatste 5 jaar). Jury: K. van Bockrijck (voorz.), J.P. Coenen, C. Dionyse, J. Valcke, R. Vandeweghe, L. Raskin.

Hekelgem

VTB-VAB-Hekelgem organiseert over het thema 'Het Dorp' een *Letterkundige Prijskamp* in twee reeksen: A. Poëzie - B. Proza (max. 3 getikte blz.). In elke reeks is er ook een extraprijs voor een tekst aansluitend bij: Hekelgem, Essene, Teralfene, abdij Affligem. Onder schuilnaam insturen (met identificatieomslag en aanduiding A of B) vóór 15 oktober: Letterk. Prijskamp 'Het Dorp' t.n.v. A. Van Nieuwenhove, Pastorijweg 42, 1790 Hekelgem.

Hoeilaart

De prijs van de *6° Kartoenale* (22.000 fr.), in het teken van het Rubensjaar, ging naar Gal. De prijs van het Publiek (10.000 fr.) kreeg Ludo de Mesmaker (Brasschaat) met 171 van de 870 stemmen. Er waren ca. 400 inzendingen waaronder een stijgend aantal buitenlanders. Werden geselecteerd voor tentoonstelling in De Koldam tekeningen van: Hugo Willeman, Herman Verschaeren, Kitwee, William, Stef Vanstiphout, Dirk Huyghe, Jacques Barette, J. Lamiroy, Gregie, Geert Missine, Adi Swennen, André Solie, Gorik, Manten, Jas, Dré, Bob Vincke, Chris Joole, Lu, Nollet, Gejo, Knut, Kersse, Mliko, Rik Denijs, Vejo, De Boever, Jan Geurts, Zjerard, Pirana, Poppe, Brasser, Nuyts en Gal. In november in het Foyer van de Brusselse Beursschouwburg.

Ieper

Op het *Wereldsalon Kunstfotografie* werden o.m. bekroond: Roger Pauwels (gouden Fiapmedaille voor kleurfoto), Jos. Dawans (trofee The Golden Cat als beste auteur), Pierre Goossens (zwart-wit), Jos Elsen (trofee Golden Cat voor journal. dia), Louis Dickers en Jean Piffert (medailles van de stad), Marcel Dierckx (gouden medaille van de koning) en Etienne Vandenweghe (prov. prijs voor fotografie).

Karlsruhe (brd)

Onder de titel *'Landschaft heute'* wordt door de Stadtsparkasse Karlsruhe (Duitsland) een prijs uitgeschreven. Kunnen deelnemen, alle kunstenaars zonder onderscheid van nationaliteit. Reglement: Stadtsparkasse, Kaiserstrasse 223, Karlsruhe.

La Louviere - Bergen

Honderdveertig kandidaten (81 jongens - 33 meisjes) uit alle provincies (uitgen. Luxemburg) schreven in op de *Muziekwedstrijd Pro Civitate* van het Gemeentekrediet: 1 fagot, 2 tuba's, 1 trombone, 1 contrabas, 1 cello, 1 organist, 28 pianisten, 13 klarinetten, 4 gitaristen, 11 violisten, 8 trompetten, 6 fluitisten, 9 zangers, 5 kamermuziekgroepen, 9 slagwerk. Op 15-11 zal met het slotconcert de competitie voor de prijs van de Europese Unie van Nationale Muziekwedstrijden voor de Jeugd worden gehouden. Buiten wedstrijd organiseert het Kultureel Centrum van het Gemeentekrediet woensdag 16 november te Brussel de selektie der Belgische jongeren voor het Jeugdorkest der Europese Gemeenschappen.

Lendelede

Voor de *Eerste Nationale Wedstrijd voor Schilder- en Beeldhouwkunst* voorbehouden aan postbedienden ging de eerste prijs voor schilderkunst naar Stefaan Nevens (Weerde) en voor beeldhouwkunst naar Germain Janssens (St.-Amandsberg). Andere prijzen kregen R. Desmet, J. Vanlysbetten, S. Bommaert, R. Vandamme, R. Laplasse, G. Schapman, S. Neveux en Ch. Vernaillen.

Luik

De vereniging voor de internationale wedstrijd van amateursymfonieorkesten organiseert een *Nationale wedstrijd voor amateur-strijkkwartetten*. Deze wedstrijd zal in een gemeente van de provincie Luik plaatshebben, begin 1978. Reglement bij het Sekretariaat, rue des Croisiers 15, Liège, tel. (041) 23 78 50. Inschrijvingen tot 15 oktober.

Maaseik

De eerste prijs van schilderkunst van de *Stichting Cré Art* ging naar Tejo Van den Broeck. Een eervolle vermelding kregen Luc Hoenraet en Hans De Wit.

Mechelen

De *Van Parijs-Colsonprijs voor beiaardcompositie* ging dit jaar naar de Hasseltse beiaardier René Vanstreels. Voor de competitiewedstrijden van de beiaardschool

werden geen prijzen toegekend. De jury bestond uit Flor Peeters, Kamiel D'Hooghe, Peter Cabus, Willy Climan, Jos D'Hollander en Piet van den Broek.

Moen

Het Gemeentebestuur samen met de Culturele en Heemkundige Kring en het Davidsfonds huldigden op 9 september twee kunstenaars uit Moen: *Camiel Bleusé* (pastoor te Zwevegem) en *Hendrik Sulmont* (rustend onderwijzer te Moen). Een tentoonstelling van hun werk werd hierbij gehouden.

München (brd)

In de zomer van 1978 wordt in de Akademie der Schönen Künste de eerste Duitse *Tapisserie-Biënnale* georganiseerd waaraan ook prijzen verbonden zijn. Delname-voorwaarden: Bayerischen Akademie, Postfach 567, D-8000 München 1.

Schelderode

Voor de *omslagtekening* van het ‘Groot Jaarboek voor Beeldende Kunst 1977’ van Kunstforum (overzicht kunstgebeuren '77) wordt een prijskamp ingericht (5.000 fr. + boek). Inlichtingen: tel. (091) 62 59 58.

Recklinghausen (brd)

De kunstprijs *Junger Westen* (5.000 DM) van

de stad Recklinghausen in Duitsland is dit jaar voorbehouden aan de schilderkunst. Deelnemen kunnen alle kunstenaars die nog geen 35 jaar oud zijn. Inlichtingen: Städtische Kunsthalle Recklinghausen.

Turnhout

De *Stripgidsprijs* werd voor de eerste maal toegekend aan Daniel Janssens, uit Kessel-Lo (scenarioschrijver) en Hec Leemans, uit Gent (tekenaar) voor *'Bakelandt en de rovers van het Vrijbos'*. De prijs werd op 7 oktober in het Turnhouts Kultureel Centrum De Warande overhandigd. Een tentoonstelling wordt aan de laureaten gewijd.

Ukkel

Fotografen en kunstschilders van Belgische nationaliteit die in Ukkel wonen, kunnen deelnemen aan de door de gemeente uitgeschreven wedstrijden. Ukkel organiseert ook een wedstrijd voor *Franse letterkunde*. Inlichtingen: Dienst voor Kultuur, Beeckmanstraat 89, 2e verdieping.

Vaalbeek

Om in 1982 het 8ste eeuwfeest te gedenken van de geboorte van Sint-Franciscus stellen de drie grote Franciskaanse orden van de Vlaamse provincie (Minderbroeders, Capucijnen en Conventuelen) 1,6 miljoen frank ter beschikking voor *Kunstprijzen rond de figuur en het leven van Sint-Franciscus*. Organisatie door kunstcentrum 'Pro Arte Christiana' (Jeroen de Bruycker en Rik van Schil) te Vaalbeek. Er worden vier wedstrijden gehouden.

Omstreeks Kerstmis dit jaar al wordt een prijs, 300.000 fr. voor een *muziekcompositie* uitgeschreven. Opdracht: een partituur voor een groot koor met symfonische begeleiding ter ondersteuning van 'het Zonnelied van Sint-Frans' in vertaling van Anton van Wilderode. Nog eens 300.000 fr. wordt gegeven aan een andere partituur van het 'zonnelied' voor een groot koor met of zonder orgelbegeleiding.

Tegen 31 augustus 1978 worden de ontwerpen ingewacht voor een affiche en een reeks van zes prenten over het leven van de heilige Franciscus of het 'Zonnelied'. Internationale jury. Een prijs van 300.000 fr.

Begin oktober 1978 zal een wedstrijd voor *kindertekeningen* worden uitgeschreven (onder de twaalf jaar), die wat te maken hebben met Franciscus van Assisi: 100.000 fr. prijzen; met de beste tekeningen zal een kinderboek over de heilige worden geïllustreerd.

Op 4 oktober 1978 zal een wedstrijd voor *schilderkunst*, weer met hetzelfde thema worden uitgeschreven (300.000 fr.). In oktober 1979 beslist hierover een internationale

jury. In die maand zal een gelijkaardige wedstrijd voor *beeldhouwkunst* worden georganiseerd, zelfde thema, zelfde bedrag. Proklamatie: 4-10-1980. In oktober 1982, het jubeljaar van de Franciskanen, wordt in Vaalbeek een grote expositie gehouden van de geselekteerde werken.

Venetie

De *Italiaprijs* voor radio ging naar de NOS, evenals de RAI-prijs voor T.V.-drama's. De BRT zond voor de afdeling TV-dokumentaire ‘Met Dirk Bouts’ in. Een onbegrijpelijke keus vermits het o.i. een prullerig, pretentieus, gesofistikeerd ding is, dat met Dirk Bouts weinig te maken heeft. Japan kreeg de prijs met een dokumentaire over Zen.

Zele

Voor de Tweejaarlijkse *Letterkundige Reinaertprijzen* (125.000 fr. vanwege BAC en Volksverzekering) kwam de jurybeslissing op 7 september. De prijs voor de roman werd niet toegekend; deze voor speurders- of sciencefictionverhaal (40.000 fr.) ging naar ‘De bestemming van een danser’ van Mark Wynants uit Strombeek-Bever.

Oprechte gelukwensen vanwege Tijdschrift en Kunstenaarsverbond aan alle bekroonde en onderscheiden kunstenaars.

Uit het leven van kunsten en letteren

Affligem

Aan de *Hulde- en Danktentoonstelling Dom Servaas Visser* (7 tot 23-10) nemen deel: Brems Walter, Bracque Michel, Coorevits Raf, De Block Luc, De Bruyne Gustave, De Bruyne Luc, De Coster Jean-Pierre, De Saegher Romain, De Vis Etienne, De Winter Roland, Driesschaert Herwig, Heuninckx Jan, Muylaert Monique, Muys, Pauwels Achiel, Van de Perre Harold, Van de Weghe Rik en Veris René.

Antwerpen

De *Concertvereniging van het K.V. Muziekconservatorium* organiseert een reeks concerten in de hal van het Conservatorium onder de titel ‘Spectrum van de Muziek’ van 3 oktober tot 27 april. Hoogtepunt is de Lodewijk de Vochtherdenking op 2 december i.s.m. de Kon. Maatschappij voor Dierkunde, met het Groot-Symfonie-orkest van de BRT (Elisabethzaal). Programma en inschrijvingen: Desguinlei 28. Op het openingsconcert (3 oktober) hield Jan Raicick de Akademische rede ‘Pleidooi voor een gezond en democratisch muziekbeleid’.

De *Kamer voor Nederlandstalig Jeugdteater* (Jan van Rijswijcklaan 28) publiceert een folder over het speelseizoen 77-78 der erkende gezelschappen.

De *Boekenbeurs 1977* heeft plaats in het vernieuwde Bouwcentrum van 29-10 tot 13-11. Organisatie: Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boek, die meldt dat 'Het boek in Vlaanderen' dit jaar 400 blz. zal tellen (30% meer) en ook een hogere oplage krijgt (56.000). Het aantal ontleners in openbare bibliotheken stijgt naarmate de boeken duurder worden (815.000 in '75). Er wordt in de Boekenbeurs '77 geen genre of thema beklemtoond. Wel is er de slagzin 'Geluk van het lezen'. De presentatie 'Vers voor de pers' heeft plaats op 19 oktober in Eurocrest, in aanwezigheid van een aantal uitgevers en auteurs (documentatiemappen), na de persconferentie (16 u.).

Op de algemene ledenvergadering van de *Ver. voor Vl. nat. Auteurs* (VVNA) werd volgend bestuur gekozen: Dries Bogaert (voorzitter), Willy Cobbaut (sekretaris), Reginald Hoyaux, Reginald Jacob, Paul Janssen, Eddy Ots, Yvo Peeters, Lambert Swerts, Oscar van der Hallen, Wim van Onckelen en Erik Verstraete.

In het *ICC-Expositieprogramma* stippen we aan: Fototentoonstelling Raoul van den Boom (17-9 tot 16-10), Recuperatie-Reïntegratie (id.), Benni Efrat (lichtexperimenten en filmperformances; Libanon; 24-9 tot 30-10), Gordon Matta-Clark (architect, environment; U.S.A.; 8-10 tot 6-11), Ricardo Boffill (architect., 22-10 tot 20-11), Biënnale van de Belg. Kritiek (12-11 tot 23-12) en Wilhelm Busch (stripverhaal, 7-12 tot 23-12).

De *Koninklijke Vlaamse Opera* (dir. Silv. Deruwe) zette zijn 85° speeljaar in met 'Boris Godoenov' (Moussorgski). Later volgen: 'The Rape of Lucretia' (B. Britten), 'La Bohème' (Leoncavallo), 'La Traviata' (Verdi), 'Die Walküre' (Wagner) en Puccini's 'Drieluik'. Daarnaast creaties in het Nederlands van 'Oliver' (L. Bart) en 'Waar is Charley?' (F. Loesser) en van de Offenbach-operette 'Orfeus in de Onderwereld'. In december heropname van 'Orfeo' (Monteverdi). Later nog wederopvoeringen: 'Het Land van de Glimlach' (Lehar), 'Das Rheingold' (Wagner), 'Amahl and the Night Visitors' (Menotti), 'Het lange kerstmaal' (Hindemith), 'De Barbier van Sevilla' (Rossini) en 'Parsifal' (Wagner). Ook gastoptredens van het Ballet van Vlaanderen.

Ardooie

Kunstkrink Krea (Ingelmunster) exposeert schilderijen van 14 tot 16-10 met als thema 'Vlaanderen vroeger en nu' (portretten en landschappen). Voorzitter van Krea is Eddie Verfaille (Kon. Astridlaan 19, 8700 Izegem).

Averbode

De v.z.w. *Huize Ernest Claes* hield jaarvergadering in de abdij, waar o.m. Jan van Hemelrijck (geboortehuis-museum) en Michel van Attenhove (Zichemse Wittefeesten) het blijvende succes van Ernest Claes aantoonden.

Bokrijk

Educatieve en documentaire tentoonstelling *'Boerderijen renoveren'* in het Provinciaal Openluchtmuseum m.m.v. I.C.O.M.O.S.-Vlaanderen. Colloquium op 21 september met bezoek o.l.v. Conservator M. Laenen.

Brugge

De *Korrekelder* programmeert dit seizoen: 'Dag schat' (B. Slade), 'Dicht bij een klein bos' (J.M. Ribes), 'De ratel' (Ch. Dyer), 'Leven in Teesside' (R. Holman). Directie Pierre Boudens, Kraanplaats 8. De eerste tentoonstelling betreft werk uit privé-verzamelingen vanwege Buurschap 't Beertje.

Sociaal-cultureel Vormingswerk voor Volwassenen in West-Vlaanderen is een tentoonstel-

ling, m.m.v. het Provinciebestuur, in het Provinciaal Hof tot 16-10.

Traditiegetrouw programmeert het Stadsbestuur i.s.m. BRT Omroep West-Vlaanderen (producer Lucien Delbarre) *Concertenreeks van het Gulden Vlies*, met op 6-10 de Deutsche Bachsolisten o.l.v. Helmut Winschermann in de Gotische Zaal van het Stadhuis. Op 17-11 treedt in het Barokfoyer van de Stadsschouwburg het Westduitse Assmann-Quartett op met werk van Mozart, Ernest Krenek en Beethoven. De reeks wordt besloten met een concert in de Stadsschouwburg op 23-2 1978 door het Kamerorkest Jean-François Paillard.

De *Jubileumjaargang van de Bladen voor de Poëzie* (uitg. Orion Brugge, 750 fr.) n.a.v. het 5° lustrum bestaat uit 10 poëziebundels: 'Een zomer voorzien', Aleidis Dierick - 'Ach, wat zacht geliefkoosd om een mild verdriet', Luuk Gruwez - 'De omloop van het koper', Jan Vandamme - 'Belijdenis in een schemering', Paul Vanderschaeghe - 'Het is hard werken zoals de vogeltjes fluiten', Gust Vermeille - 'De Kempense zwanezang', Robin Hannelore - 'Het niemandsuur', Willem Persoon - 'Een handvol geurig hooi', Dora Mahy - 'Selene mijn lief', Kris Geerts - 'Bloemlezing Russische poëzie', vertaalde gedichten samengesteld, ingeleid en geannoteerd door Gilbert Demets.

Brussel

De installatie door min. mevr. Rika de Backer van de *Prov. Commissies van Monumenten en Landschappen* had plaats op 15-9. De nieuwe algemene voorzitter is vice-goeverneur Cappuyns. De prov. commissies vervangen de vroegere corresponderende leden en is voorgezeten door de goeverneur. Ondervoorzitters zijn: Frans Baudouin (Antw., 14 ll.), G. Renson (Brab., 14 ll.), M. Verbeeck (Limb., 17 ll), J. Hublé (O.-Vl., 16) en A. van den Abeele (W.-VI., 18 ll). Algemeen ondervoorzitter is Prof. dr L.P. Suetens. In 1976 werden er 629 adviezen gegeven. Dekreten over de landschappen worden dringend verwacht.

De vereniging 'België in de wereld' (secr. gen. Arthur Verthé) kreeg de nieuwe naam *Vlamingen in de Wereld* (ViW). In feite was ze reeds sedert 1967 uitsluitend vlaams.

Europa: bakermat van de beiaardkunst in de Tinnen Pot, Grote Markt, tot 18-9.

De *Belg. Ver. van Film- en TV-auteurs* is tot een gedeeltelijke vernieuwing van haar Raad van Beheer overgegaan. Deze is als volgt samengesteld: Harry Kümel (voorzitter), Benoit Lamy, Robbe de Hert, Roland Verhavert, Richard Olivier, Luc Monnheim en Rudolf Pauli.

Diverse Europalia-tentoonstellingen naast die in vorig nummer gemeld: *Schilders der Brücke* (Europalia) worden vertoond in de A.S.L.K., Wolvengracht, tot 4 nov. Nadien in het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen van 19-11 tot 17-12. *Dichters-schilders uit Berlijn* in Congrespaleis tot 30 oktober. Nadien in het A.M.V.C.

te Antwerpen van 17-12 tot 15-1. *Duitse middeleeuwse beeldhouwkunst in Belgisch bezit:* G.B.M., Ravensteinstraat van 6-10 tot 30-11. *Colonia Antiqua* in Passage 44 van 7-10 tot 20-11. *Ludwig II van Beieren, Pracht en Praal* in Bank Lambert, Regentschapstr. vanaf 11 okt. *Spelenderwijze* (Spielzeugmuseum Nürnberg) in de Kon. Musea voor Kunst en Gesch., Nerviërsstraat, Jubelpark, tot 13-11. *Twaalf Duitse Schilders sedert 1945*, Kon. Mus. voor Schone Kunsten, Regentschapstr., tot 27-11. *Welzijn in de Stad* (stedelijk ontwerp H. Grub), in Kon. Mus. voor Kunst en Geschiedenis, Kennedylaan Jubelpark, tot 13-11. *Fabelachtig Zilver:* schatten der Duitse steden, Broodhuis vanaf 1-10. *Paul Wunderlich*, Hall. Pal. voor Schone Kunsten tot 27-11.

Onder de *literaire events van Europalia* citeren we: Ontmoetingen met W. Kempowski (4-10), Max von der Grün (11 en 18-10), Grün (11 en 18-10), Günter Grass (18 en 19-10), Gabriele Wohmann (21-10) en Wolfgang Koeppen (25-10) telkens in de halle van het Paleis voor Schone Kunsten. Tentoonstelling 'Expressionisme in de Duitse literatuur' (Kon. Bibl. 10-11 tot 3-12) en 'Het hedendaagse Duitse boek' (Centr. Station 5-10 tot 30-10).

Het geïllustreerde boek in het Westen: de verluchtingskunst van de M.E. tot heden. Een geheel van 185 documenten vanaf de 6° eeuw uit eigen verzameling. Koninklijke Bibliotheek, Keizerslaan 2, tot 22 okt. - Voordien ook in de Koninklijke Bibliotheek: *Belgische Jeugdliteratuur in de Franse taal;* Nassaukapel, tot 24-9; in samenwerking met de Int. Jeugdbibliotheek van München. - Het *Gebedenboek van Otto III* (983-1002), Koninklijke Bibliotheek, tot 11 nov. (Europalia).

De inningen 1976 van de auteursrechtenvereniging *SABAM* bedroegen o.m.: 461.263.000 fr. voor muziek, 21.187.000 fr. voor toneel en literatuur, 202.122.000 fr. voor mechanische reprodukties, 2.373.000 fr. voor reproduktie van beeldende kunst, 718.000 fr. voor volgrecht van kunstwerken, 73.000 voor radiouitzendingspremies, 43.661.000 fr. van bank- en andere intresten. Het algemeen totaal bedroeg 732.157.000 fr.; de algemene onkosten bedroegen 28% van de inkomsten. De vlaamse beheerraadsleden van de vereniging zijn sedert de verkiezingen van 15 mei: Jef Maes, Voorzitter (opvolger van Marcel Poot, nu ere-voorzitter); Oscar Ferket, Ernest van der Eyken, Gaston Nuyts, Bert Decorte, Fred Germonprez, Jan Leopold, Adolf van den Berghe.

Een aantal muzikale events vierden het 150-jarig bestaan van het *Kon. Muziekconservatorium*. O.m. 'Les douze Hautbois du Roy', historische evocatie op Kleine Zavel o.l.v. Paul Dombrecht, op de Intern. Werelddag van de Muziek (1 okt.); Big-Band optreden op het Vossenplein en het Muntplein, samen met de Workshop van het Ned. Conservatorium; Concert in de St.-Hubertusgalerij met tentoonstelling J.P. Cluysenaer; Rubenscantate op de Grote Markt door 800 uitvoerders met koren geleid door Jacques Maertens, M. Vercruysse, J. Lambrecht en H. Rijcken. Academische zitting in het Conservatorium zelf. Aansluitend viert het Nederl. Muziekconservatorium (dir. Kamiel D'hooghe) zijn 10-jarig bestaan.

Voor de tentoonstelling *Roel D'haese* in het Paleis voor Schone Kunsten worden de eigenaars van tekeningen verzocht dit te melden: Ver. voor Tentoonstellingen, Paleis voor Schone Kunsten, Koningstraat 10.

Een *'Annulaire des Artistes Belges'* verschijnt dit jaar onder de auspiciën van het Ministerie van... Franse Cultuur, door de Editions Nationales d'Art, J. Cesarstraat 66, 1150 Brussel (1.250 fr.!).

Deerlijk

De dichter *René Declercq* werd hier geboren op 14 november 1877. Aanleiding voor een herdenking in het weekend van 10 tot 13 november met tentoonstelling, liederenavond en presentatie van een gedenkboek door DF-Deerlijk.

Den Haan

Half september werden de 'Dagen van de Vlaamse Gids' gehouden over *150 jaar muziekcultuur in België*, met deelname van Jan Broeckx, J. Raichich, F. Papon, Herman Sabbe, Willem Pelemans, Chr. de Lannoy en M. Devoghelaere, n.a.v. de malaise die op dit ogenblik op muzikaal gebied heerst zowel structureel als conjunctureel. Er werd vooral aangedrongen op verbetering van het muziekonderwijs en op een mentaliteitsverandering (contra de muziek als achtergrondsfunctie).

Deurle-latem

De Latemse Kunstkring (voorzitter burg. Raf van den Abele) en het Museum Dhondt-Dhaenens (voorz. ereburg. Antoon de Pesseroey) organiseerden twee *Gust de Smet-tentoonstellingen* n.a.v. de 100e verjaring zijner geboorte: Werken uit de vroege periodes en documentatie (Artiestenzolder Gemeentehuis Latem). Werken uit de Deurlse periode 1927-1943 (Museum Dhondt-Dhaenens, Deurle). Tot 18 september. Het Museum Gust de Smet te Deurle is weer opengesteld.

Diest

Een tentoonstelling *Hedendaagse Grafiek en Keramiek in Limburg* had plaats in het Cultureel Centrum Begijnhof m.m.v. de Provinciale Culturele Dienst van Limburg tot 28 augustus. Grafici: Oscar Bronckaerts, Gabi Cielen, Colette en Luce Cleeren, Hugo Duchateau, Louis Ghysebrechts, Theo Hoeven, Rik Hoydonckx, Jos Jan, Madeleine Jorissen, Helene Keil, Johny Lambrigts, Jac Leduc, Urbain Mulkers, Hedwig Pauwels, Luc Steegen, Dré Sprankenis, Ray Remans, Téjo Van den broeck, Robert Vander Eycken, Vincent Van der meersch, Willy van Parijs, Carly Vanoverbeke, Francis While. Keramisten: Paul Wouters, Ludo Thijs, Fred Eerdekens, eGorges Blom, Piet Stockmans, Luc Bernaerts, Miet Schreurs, Remy Celis, Jan Dreesen, André Mathijs, Lidi Hoewaer.

Dilbeek

Westrand Theater (cultureel centrum) programmeert dit seizoen: ‘Ik een beetje meer dan jij’, ‘De Kollega's’, ‘De Spaanse Brabander’ en ‘Met gesloten deuren’.

De jaarvergadering van de *Kofschip-Kring* herkoos Gie Luyten (voorzitter) en Alice van Meirvenne (ondervoorzitster). De bundel *Jonge Reuzen* is een bloemlezing van 87 auteurs als: Gerrit Achterland, Marcel Anckaert, Robert Baeken, Danny Blockmans, Rudy Bollaerts, Frans Borremans, Karel Boullart, Phil Cailliau, Ronny Castelein, Marie-Rose Claes, Miel Clemens, Hilde Coolen, René Coomans, Willy Copmans, Frans Cornelis, Gerard Cornelis, Anne Crivits, Jules De Bodt, Johan de Coninck, Jacques Dekker, Sonia De Loddere, Patricia De Martelare, John De Neve, Raoul M. De Puydt, Roger Devriendt, R. Fockedey, Gery Florizoone, Geert Grub, J.P. Goethuys, W. Krebbeks, Bart Mesotten, Fil Hantko, Henk Huisman, Achiel Janssen, Bert Klein, Ghislain Laureys, August Leunis, Marc Libens, Willy Lievens, Gie Luyten, Toine Meeuwissen, Nelly Nijs, Carlos Oosterlinck, Luc Ottoy, Pa, Eddy Parmentier, André Polfliet, Rik Schrauwen, Walter Senten, Johan Snoeck, Jotie 't Hooft, Rik Torfs, Christel Van Beeck, Roger Van Brabant, Nele Van Brackel, Ria Van Broeck, Alice Van Den Bulcke, Alfonso, Jozef Vandromme, Simonne Van Egmond, Jef Van Elst, Alice Van Meirvenne, Gerda Van Nieuwenhove, Herwig Verleyen, Jef Vroman, Bert Willems en Guido Wulms. Bestellen door storting van 150 fr. op rek. nr. 001-0473024-31 van Kofschip-Kring.

Ertvelde-evergem

De culturele kring ‘Ter avrije’ hield tot 16-10 in gal. de Veldbloem een grafiektentoonstelling met werken van: J.A.M. Bossaert (inleider), Michel Bracke, G. de Graeve, Luc de Pauw, Gr. Fassin, F. Plincke, W. Roothooft, Frank-Ivo van Damme, B. v.d. Berghe en Antoon Vermeylen. Op de aansluitende boekenbeurs werd opgetreden o.m. door Yvonne Waegemans, Daniel Gruwet, Luuk Gruwez. Miriam van Hee, Eriek Verpale en Jef Vromant.

Gent

Het *Museum voor Schone Kunsten* exposeert vanaf 6 oktober in het kader van de Europalia ‘Expressionistische graveerkunst’ en ‘Literair expressionisme’. Parallel in het Museum voor Moderne Kunst: Joseph Beuys.

Barokharpen in St.-Pieterabdij vanaf 13 oktober.

Het *Nat. Eigentijds Teater* zette dit seizoen in met ‘Nachtasiel’ van Maxim Gorki.

Een comitee werd opgericht onder de naam *‘Gent Poppenspelstad’*. Van de Generale Bank verhuisde een door het comitee opgerichte tentoonstelling naar het GB-cafetaria van St.-Denijs-Westrem. Tot 25 september stonden er negen ‘spellekens’ uitgestald. Zeven teaters gaven vertoningen.

Van 9 tot 11 september had *SFANCON 8* plaats in het Fabiolahome, intern. congres voor Science-Fiction en Fantastiek ingericht door het tweemaandelijks tds. SF-Magazine. Voordrachten van o.m. Bob Shaw, André De Rycke, Luc de Vos, M. Jeury, W. Kumming, J. Peeters, R. Smets. J. v.d. Haeghen; panel geleid door Paul van Herck. Sekr.: Lou Grauwels, Lange Kievitstraat 27, Antwerpen.

Hasselt

Het Hasselts *Stedelijk Cultureel Centrum* (dir. Piet Jaspaert) kent een ongeëvenaarde activiteit zowel wat toneel als muziek, film, tentoonstellingen, congressen, voordrachten en colloquia betreft. Het heeft een dagelijks gemiddelde van meer dan 1.000 bezoekers en kent een nog grotere activiteitsexpansie sedert de aangroei door fusies van de stad, die de enige subsidiërende instelling is. Het berichtenblad 'De Hasselaar' biedt elke maand een gedetailleerd programma (redactie ten stadhuize).

Hoboken

De tentoonstelling *Aquarel en Gouache* (Min. van Ned. Cultuur) ging o.m. door in de Hobookse Gemeentelijke Bibliotheek tot 18-9.

Kasterlee

De v.z.w. *'Vrienden van het Masereel Centrum'* (Voorz. Mevr. Fr. van Mechelen) geeft series grafiek uit voor haar leden in beperkte oplage en gedrukt op oude persen. Lidmaatschap (1.250 fr., K.B. 404.8021201.32) geeft recht op twee litho's per jaar, 15% korting bij aankoop.

Knokke-heist

In Laguna Beach (Humor Hall) had op 18-7 de persvoorstelling plaats van volgende kartoenboeken: 'Het beeldverhaal in Vlaanderen' (autour Danny De Laet) en 'Cartoons van Gejo, Gil, Haes, Lu, Michaël, Neike, Neske, Nötsch, Renon en Rik Denys'.

Kortrijk

De *Archeologische Stichting voor Zuid-Westvlaanderen* werd opgericht onder voorzitterschap van Dr Roger Ooghe. Aansluitend bij het stedelijk museum zullen opzoekingen systematisch doorgevoerd worden en dia-montages samengesteld. Secr.: Bea de Walsche, Doorniksestraat 62.

Een *'Ikonografie van Kortrijk'* door E. Van Hoonacker is ter perse (ca. 1.000 nummers, 400 blz.) met voorstellingen uit het Kortrijkse vanaf de 14° eeuw tot heden. Voorbereidend werk werd geleverd door de tentoonstelling 'Kortrijk door de eeuwen heen (1902) en 'Oud Kortrijk' (1962).

Het *Westvlaams Teater Antigone Kortrijk*, WTAK (dir. Bert de Wildeman), heeft voor dit seizoen voorzien: 'Theodoor' (E. Schneider), 'De Ring' (H. Keuls), 'Pa, maak mij een vlieger' (Ch. Bernard), 'Nina' (A. Roussin), 'Acapulco' (Y. Jamiaque), 'Kees' (G. Hellinga), 'Suiker' (Claus), 'Con Amore' (H. Ceuls), 'In de holte van je arm' (D. Fr. Frank) en 'De Locomotief' (A. Roussin). Er zijn 12 voorstellingen in september en 17 in oktober.

Kruishoutem

Facetten van beeldende kunst in Kruishoutem was een tentoonstelling van Kruishoutemse kunstenaars, georganiseerd in juni door het Nat. Chr. Middenstands Verbond, met: M. de Bel, W. de Meester, A. Michels, R. Nachtergaele, E. Persoon, J. en A.M. Ruffo de Bonneval, Jaak 't Kindt, L. Torck, Fritz Sabbe, Jo van Assche, H.v.d. Donckt.

Kwaremont

In dit kunstenaarsdorp exposeerden tot 15-9 in de galerijen G. Cosyns, Malpertus en Oosterlinck een veertigtal kunstenaars, die de opbrengst van hun eerstverkocht werk afstonden aan *Ter Wilge* (bezigheidshome voor mentaal gehandikapten).

Lanaken

Het bestuur van de *Ver. voor Limburgse Auteurs* (VLA) wil samen met de v.z.w. *Schuim* een Europavaart van letterkundigen organiseren in de zomer 1978 tussen Maastricht en de Belg.-Franse grens over de Maas. Verder werd door VLA de minimusical van René Swartenbroekx 'Als gij niet wordt als deze kleinen' geprogrammeerd in de H.-Kruiskerk te Hasselt; uitgevoerd door de Heivinken van Waterschei o.l.v. Br. Arnold v.d. Eekhoudt, muziek van G. Nuyts, vlaggezwaaien o.l.v. Robert Bollen. Wegens het overlijden van Broeder Arnold is deze voorstelling niet kunnen doorgaan. Ook gaf VLA een motie uit tegen de opdeling van Nederlands Limburg in twee provincies.

Lovendegem

Het *Nationaal Jeugdteater* (dir. Hugo van der Cruyssen, Kerkstraat 5, Lovendegem) programmeert voor 77-78: 'Neen Cirkus? Ja Cirkus!' (H. Meert) voor jongeren van 8 tot 12 jaar (Secr. Rabotstraat 40-42, 9000 Gent).

Maastricht

Het Cultureel Centrum stelt op zaterdagen: 19-11-77, 21-1-78 en 18-3-78 (15 à 18 u) de Redoutezaal van de Stadsschouwburg ter beschikking van de *Vereniging van Limburgse Auteurs*, zodat telkens een tiental leden uit eigen recent werk kunnen lezen (muzikale intermezzi): maximum twee gedichten of een niet te lang stuk proza.

Marke

Kunstkring Joost De Clercq exposeert in het Ontmoetingscentrum *Aspekten van het Vlaams Expressionisme* van 21-10 tot 5-11 met een 80-tal werken van Permeke, Servaes, F. Jespers, G. vande Woestijne, Brusselmans, J. Cantré, G. de Smet, J. de Sutter, de Troyer, Malfait, F. v.d. Berghe e.a., geselecteerde door Jan D'haese. Het is de vierde tentoonstelling vanwege de de Kunstkring (schr. Gladiatorenstraat 36, 8510 Marke, t.n.v. Fr. O. Haghebaert).

Mechelen

Het nieuwe akademiejaar van de *Koninklijke Beiaardschool 'Jef Denijn'* (dir. Piet Vanden Broeck) werd plechtig opengespeeld op de St.-Romboutstoren door een concert gegeven door leerling-beiaardier Jos Wouters uit Genk en Mark Knoops uit Mechelen. Dit jaar zijn in de beiaardschool vijftien leerlingen ingeschreven, onder wie drie Nederlanders.

Moen

De in 1975 gestichte *Culturele Heemkundige Kring* is zeer actief. We vermelden o.m. de tentoonstellingen 'Ach. Hennion', Kunst uit Moen, Oud Moen, Hulde K. Bleuzé en H. Sulmont. Correspondentieadres: mevr. D. Rommens-Vanden Bulcke, voorz. C.H.K., Bossuitstraat 29).

Roeselare

De nieuwe v.z.w. *Het Pakhuis* programmeerde o.m. een driedaagse besloten op 31 oktober met lezingen van Vlaamse gedichten. Later 'Het Podium der Jongeren' o.l.v. Kamiel D'Hooghe, dir. Ned. Conservatorium Brussel.

Schelderode-merelbeke

Albert van Wiemeersch, directeur van *Kunstforum*, bereidt de uitgave voor van een 'Jaarboek voor Beeldende Kunst', dat in het voorjaar 1978 zal verschijnen. Het door hem uitgegeven internationaal artistiek berichtenblad heeft een merkwaardige ontwikkeling gekend (318 fr. P.R. 000-0089921-02 A. Wildemeersch, Bisdomkaai 7, Gent).

Sint-Genesius-rode

Het *Nieuw Vlaams Toneel* (dir. Jan Savenberg, Groenlaan 2, tel. (02) 358 12 87) heeft op zijn reisrepertorium voor volwassenen: 'Meneer Masure', 'Die lieve leuke dametjes', 'Huwelijksreis zonder man' en 'Luiaardskoorts'. Aanvragen: Min. van Cultuur, Sainctelettesquare 13, 1000 Brussel; t.n.v. dhr. Olbrechts voor Dienst Volksontwikkeling, dhr. W. van Keirsbilck voor Dienst Derde Leeftijd en dhr. K. Peeters voor Dienst Jeugdvorming. *Het Schooljeugdteater* (zelfde directie) programmeert voor Lager Onderwijs: 'Iwan, de vrolijke fluitspeler', 'De Bremer Muzikanten', 'Het goud van Li-Tchin', 'De koning in de vogelschrik' en 'Prinses Ophelia en de tamboer' (verhalen van Jan Savenberg en Hilde Frans). Voor het Middelbaar Onderwijs: 'Knagen en blazen'. Aanvragen bij de gezelschapsdirectie en tevens: Bestuur voor Jeugdvorming (zie hoger).

Sint-Truiden

De zevenjaarl. St.-Trudoprocessie werd op 25-9 vervangen door een *Volksspel*, tekst en regie van Paul de Rideau, en door evocaties door jeugdgroepen op verschillende plaatsen. Koorzangen werden bij het massaspel uitgevoerd o.l.v. Juliaan Wilmots.

In het Cultureel Centrum wordt op 14-10 te 19 u een *Rubenstentoonstelling* geopend door het DF, gevolgd om 20 u door de bekroning der laureaten van de *Poëzieprijs St.-Truiden-Appel*, die kunstwerken van Raoul Chanet en Jan Thomas ontvangen.

Soest (Westfalen)

Voor de *Belgische Week* wordt vanaf 14-10 in het Wilhelm Mörgner-Haus de fototentoonstelling P.P. Rubens door het Min. van Ned. Cultuur vertoond.

Strombeek-Bever

Internationale *Exlibristentoonstelling* in het Cultureel Centrum tot 25 september, m.m.v. 'Graphia', orgaan van de Belg. Exlibriskring.

Tongeren

Een nieuwe *Kunstgroep* werd gesticht bestaande uit Inge Luyckx, Ivo Konings, Stan Vanvinckenroye en W. van Heers: brons, marmer, macramé, plexi-kijkkasten. Eerste tentoonstelling in Gen. Bank tot 28-9.

'Kunstambachten uit Peking' in het Prov. Gallo-Romeins Museum tot 2 oktober.

Vichte

'Moderne grafiek' met werk van 12 binnen- en buitenlandse grafici in het Cultureel Centrum Vehta (oude kerk) tot 2 oktober.

Waregem

Op de *30° Frans-Vlaamse Cultuurdag* (19-9) werd hulde gebracht door André Demedts aan om gezondheidsredenen uittredend voorzitter Leo Vanackere, die door Dr. Daniel Merlevede werd opgevolgd. Mevr. de Backer feliciteerde de laureaten van de Frans-vlaamse taalwedstrijd. Sektievergaderingen werden geleid o.m. door M. Nuyttens, C. Moeyaert, Valère Arickx, G. van Ryckegem en M. Mispelon. Referaten werden er gehouden o.m. door F. Despriet, M. Nuyttens, R. Watthy, Prof. J. Smeyers, A. Demedts, M. Boey, M. Mispelon, K. de Lille. Organisator was Luc Verbeke.

Warschau

De *VIIde Internationale Biënnale van de Affiche* heeft in 1978 plaats te Warschau. Er zijn vier categorieën voorzien (en ook prijzen). Inlichtingen: Biënnale Internationale de l'Affiche, Plac Malachowskiego 3, 00.916 Warszawa (Warschau Polen) vóór 30 oktober 1977.

Waterschei

† *Koorleider Broeder Arnold van den Eeckhout* (° Erembodegem 20-10-1927) overleed op 25-9. Hij behoorde tot de Congr. der Broeders van de Christ. Scholen aan wie artistiek Vlaanderen zoveel verschuldigd is. Zijn koor 'De heivinken' had hij een internationale faam bezorgd. Aan zijn familieleden en medebroeders biedt tds. en verbond hun christelijke deelneming aan.

Korte golf

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende

Literatuur - We hadden vermeld dat dichter *Pieter Aerts* was toegetreden tot de redactie van 'Heibel'. Het betreft evenwel een in de literatuur onbekende naamgenoot van ons naar St.-Truiden verhuisd medelid. - *Johan Ballegeer* opende de tentoonstelling van *Dirk Depaepe* in het Europahotel te Brugge op 22-9, en van G. Van Hoe, J. Provoost en Daniel Defoor in 'Hulse Wellecome' te Brugge op 30-9. Van hem verschenen: 'Oriënteringkerktoren Lissewege', bij VTB en 'Kinderen van de regenboog' bij Altiora. De historische roman 'Immortellen voor Blanquina' bij C. de Vriesbrouwers. Bij de Europese bibliotheek in Zaltbommel (Nl.): 'Heist', 'De Zwinstreek', 'Dorpen achter de Gentele', 'Kastelen in het Brugse', 'Knokke' (reeks 'in de oude prentkaarten'). Aangekondigd: 'Melkmeisjes en Hondekarren' en 'Van Vlas, Kant en Spellewerksters' (zelfde reeks.) - *Karel Berquin* vertaalde in het modern Nederlands 'God' van K.L. Grimminck (uitg. Grimminck-Comité, Beenhouwerstraat 64, Brugge). - *Pieter Buckinx* werkte mee aan de samenstelling van 'De Vijfde windstreek' over de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- & Letterkunde, uitgezonden op 17-8 om 22.05 u. - Van dichter *Jozef L. de Belder* verscheen de aangekondigde bloemlezing uit het werk van zijn geliefde dichters 'Bij de uitverkorenen' (Colibrantuitg., Deurle, giro 000.0476221-48, 385 fr.; luxeeditie 870 fr.; tel. (091) 82 46 97). Zij bevat 210 vertalingen van 11 hymnen, 30 haikoes, 72 disticha, 14 sonnetten, 2 balladen, 81 diverse gedichten. - *Remi De Cnodder* opende o.a. de tentoonstelling 'Aquarellen' te Hoboken op 9-9. - *Karel de Decker* sprak een inleiding tot het werk van Pirana en J. Van Acker te Zele op 19-8 uit. - Het tweede jaarboek 'De Franse Nederlanden - Les Pays-Bas Français' (256 blz., 550 fr., Stichting 'Ons Erfdeel', Murissonstraat 160, 8530 Rekkem) van *J. Deleu*, is uit. - *André Demedts* sprak over stromingen in de hedendaagse letterkunde in de abdij van Affligem in oktober. Op 15-2 1977 sprak hij voor de Vlaamse Nationale Studentenunie. Hij kreeg een T.V.-uitzending op 19-9 te 17 u. - *Raoul Depuydt* schreef het nr. 6 van de 5e jg. van ''t Kofschip', samen met *Gie Luyten*, over het werk van *Jacky Duyck.* - *Jan D'Haese* gaf een beeld van het werk van *Maurits Verbist* bij de vernissage van diens tentoonstelling te St.-Martens-Latem op 27-8, evenals van Jos Verdegem te Mechelen (Nova). - In het tijdschrift 'Fer de Lance' (Cannes, 23e jg. nr. 97) verschenen van *Fernand Florizoone* vijf gedichten in het Frans vertaald door Marcel Hennart, alsmede een bio-bibliografie onder de rubriek 'Poésie nouvelle et chants du monde'. - Van *Gery Florizoone* is verschenen bij Lannoo-Tielt: 'Schrijven in het zand' een paperback met poëtische gebeden (198 fr., giro 000.0471790.79 G. Florizoone, 8320 Brugge). - Criticus *Roger Geerts* publiceerde een monografie over *Alfons van Meirvenne*. Hij leidde de tentoonstelling in van o.m. *Marcel Veldeman* (Zandvliet) en *Denis Dolphijn* (Ekeren). - Een nieuw aforismen-boek van *Geert Grub*, bij uitg. G. Pijnenburg in Kalmthout: 'Haver: Kernen'. - *Christina Guirlande* leidde de tentoonstelling in van *Gonda Aelst* (Zele); zij las er ook uit eigen werk. Haar jeugdboek 'De slapende Olifant' verschijnt als feuilleton in Brab (actualiteitsbladen basisonderwijs). Bij Altiora verscheen haar kinderboek 'Avontuur op de Rietkraag' (illustr. Gijs Mertens). Bij Roggeman, Schellebelle, verschenen

voor eerste lezertjes de Crea-boekjes: ‘Poes Pam’ en ‘Een tuin voor Joris’, bij Mikron, Herk-de-Stad (voor oudere jeugd) ‘Detta, of een Pop zonder Armen’. Haar jeugdboek ‘Juana, een Aymarakind’, krijgt een tweede druk en het kinderboek ‘Twee Klompen op Stap’ een derde. - Gedichten van *Gery Helderenberg* worden op 16-10 voorgedragen door Stan Milbou voor VRT-3. - Ons lid *Erik Korten* (Putte, Noord-Brabant) nam deel aan de gigantische Kunstbeurs in de gotische grote kerk te Breda (300 schilders en grafici met 2.500 werkstukken) van 8 tot 30-10. - Op initiatief van *Gie Luyten* publiceerde het tds. ‘'t Kofschip’ een boek over de roergangers van het tds. *Gie Luyten* schreef nog ‘Menuet voor twee nachtvogels’ (PCR. 000-01024344-24 van Gie Luyten, Heppen: 120 fr.). Er werden aforismen van zijn hand voorgelezen op BRT-2 (Brabant) en op 14 en 28-8 en 11 en 25-9. Hij besprak uitvoerig het werk van *Miel Deca* en *Yvonne Valgaeren* in ‘Schuim’, 4e jg. nrs. 3, 4 en 5 en leidde de tentoonstelling in van *Alice van Meirvenne* (Oostende). - De Antwerpse Bollandist *Lode Moereels* vertaalde in modern Nederlands ‘Die Gheestelike Brulocht’ van J. van Ruusbroek, Lannoo: 365 fr. - *Cyriel Moeyaert* leidde reizen naar Frans-Vlaanderen voor D.F.-leden op 1, 19 en 30 mei. Voorheen hield hij een voordracht met dia's, voor VBOANV-Antwerpen en in De Panne. - *Pieter Pas'* ‘Drie Haantjes Vooruit’ werd gecreëerd op 17-4-77 te Roeselare. - *Magda Pylyser* publiceerde ‘Eindeloos Streven’, poëtisch proza, en ‘Sneeuwvlokken’ (200 fr. - 100 fr. PCR. 384.0448810.75 van P. Florizoone, Middenweg 5 te 8491 Houtem-Veurne). Voorwoord van *Karel De Kandelaere*. - De ook Frans schrijvende auteur *Saint-Rémy* publiceerde bij Walter Soethoudt, Antwerpen ‘Helena's Mona Lisa's en Sibyllen’, een verzameling verhalen. - Als laatste vertalingen in het Frans van *Marc Sleens*' stripverhalen vermelden we: ‘Le Mauvais (Eil’ 1975, ‘La Bague Enchantée’ 1976, ‘La Comtesse Verte’ 1976, ‘Les ailes de Xopotl’ 1976 en ‘Les Jinkaboums’ 1976; Editions Erasme, Anvers/Bruxelles, Les avontures de Néron et Cie. - Voorzitter *Jozef Storme* opende de tentoonstelling *André Penninck* te Brugge. - Van *René Swartenbroekx* verscheen ‘Wij zullen vrij zijn, Nadira’ (voor 13 jaar), ‘Dit moet ik je vertellen’ (tot 16 jaar), ‘Moeder Teresa’ en ‘Grote handen’ (tot 14 jaar), ‘Lees en denk’ (13 jaar) bij Vlam. Hij reisde naar Zuid-Amerika in juli j.l., en bundelde zijn verhalen in enkele spannende jeugdboeken. Zijn religieuze musical voor de jeugd werd opgevoerd in de H. Kruiskerk te Hasselt. - Letterkundige prof. dr *Piet Thomas* leidde de tentoonstelling in van André Deroo te Menen. - *René Turckry* opende plechtig de tentoonstelling van *A. Vermeir* te Borgerhout op 9-9. - De dichter *Armand Van Assche*, ons redactielid, publiceerde in jrg. 24,2 van ‘Horisont’, een Zweeds literair blad, een artikel over actuele Nederlandse poëzie. - Ons redactielid ere-hoofdconservator *Dr. Walther Vanbeselaere* publiceert dezer dagen een studie over kunstschilder-essayist *Adriaan Vandewalle* bij van Spijk te Venlo (Nd.). - ‘Geweld eindigt waar liefde begint’ is een werk van *Gaston Van Camp*, uitgegeven bij Lannoo (395 fr.). Hij schreef nog ‘Sikkelstraat 12’ (Lannoo, 160 fr.). - *Karel Van Deuren* en *Antony Mertens* schreven ‘Liefde gaf U duizend namen’ te verschijnen bij Lannoo (495 fr.). - In een tekstbewerking van *Anton van de Velde* werd ‘De Rijn’ van Benoit heruitgezonden door BRT-3 op 8-10. - *Willem van Herckenrode* (Paul Haeven) publiceert zijn historisch toneelspel over Gilles de Rais ‘Honger naar macht’ in eigen beheer: P. Haeven, Oude Pastoriestraat 21, 1080 Brussel. - ‘Pierre en Pauline’ van *Paul Van Morckhoven* werd gecreëerd op 30-1-77 te Mechelen. - Nonkel Bob en *Julien Van Remoortere* stelden ‘Mijn Logboek’ samen (Lannoo, 298 fr.). Julien schreef verder ‘Joepie de drommels zijn daar’ een jeugdstuk, gededieerd aan het ‘Harlekijntje’, jeugdtheater van Oostende, dat het onlangs creëerde.

Wat de Duitse vertaling betreft van zijn ‘Anti-love-story’ vermelden we dat ze is van Herbert P.M. Schaad; Paul Pattloch Verlag, Aschaffenburg, 1976; 150 p. (Paper-Patt für Teenleser). - *Anton Van Wilderode* schreef het toneelstuk ‘Alfa-Omega’ voor de Grauwzusters van Roeselare, n.a.v. hun 300-jarig feest, 2-10. - De reeks ‘25 jaar historische Verhalen voor de jeugd’ (10-12 jaar) is van de pers gekomen bij ‘De Sikkel’, en is van de hand van *Cyriel Verleye.* - *Karel Verleye* woonde de persconferentie van ‘Top’ bij te Brussel, als hoofdredacteur van dit 5-jarig jeugdblad. - De dichtbundel ‘Een tuiltje Vlinders’ van *Herwig Verleyen* verscheen bij Orion-Brugge (125 fr.), een bundel haikoes. Hij is mede-stichter van het haikoe-centrum. Verder publiceerde hij bij de Vlaamse Toeristenbond 2 heemkundige werken. Ten eerste: de monografie ‘Torhout, de Sparrestede’ (reeks: ‘De Vlaamse Toeristische Bibliotheek’, nr. 214). Ten tweede: ‘Kerktorenbezoek te Damme’ (reeks ‘Oriëntatieboekjes van de Vlaamse toeristenbond’, nr. 5-6). - In ‘Vlaanderen in de Wereld’, deel 3 (Reinaert Uitgaven, Zele), behandelt *Arthur Verthé* de Vlaamse aanwezigheid in Europa met als opzet ‘een basis van dokumentatie even aan te snijden en anekdotisch naar het publiek toe te schuiven’. - *Ignaas Veys* stelde met *Gie Luyten* het nummer van het tds. ‘'t Kofschip’ samen, over de roergangers van de vereniging ‘'t Kofschip’. - De Bruegelfeesten, in '54 gecreëerd door *Frans Vromman* werden op 11-9 te Wingene nogmaals gehouden (tweejaarlijks). - *Yvonne Waegemans* publiceerde bij Marsival te Gent ‘Twaalf poppenspelen voor Kleuter- en Lagere School’ en ‘Het Meisje en de Moor’. Zij vertelde kinderverhalen in de Cult. Kring ‘Ter Avrije’ te Ertvelde-Evergem op 24-9. Haar toneelstuk ‘Avanti Joeli’ werd gecreëerd op 2-3 te Mechelen. - De essayist Prof. *M.N. Wildiers* sprak o.m. in de abdij van Affligem op 7-11 over Teilhard de Chardin. - ‘Wandelgids voor West-Vlaanderen’, van *Michiel Zwaenepoel* verscheen bij Lannoo (198 fr.).

Muziek, Toneel en Film - *Karel Aerts* leidt op 4-11 het koor ‘Concinite’ in het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium van Antwerpen. Ook op BRT-3 in een passieconcert op 23-10. - *Tine Balder* regisseert voor het Westvlaams theater Antigone Kortrijk ‘Theodoor’ (16-9 tot 11-10) en ‘Kees de Jongen’ (14-3-78). - Het Mechels Miniatuurteater zet zijn toneelseizoen in met ‘Jef”, creatie van het eerste avondvullend stuk van *Martine Berks*. - ‘Cantus Firmus’ is een symfonische choreografie van *Jeanne Brabants*, op barokmuziek van J.S. Bach die wordt uitgevoerd in Kursaal Oostende op 12 mei 1978. - Een compositie van *Peter Cabus* is het opgelegde stuk voor slagwerk van de Prijskamp Pro Civitate van het Gemeentekrediet. - *Rose Calmeyn* speelt in ‘Theodoor’, een drama, tot 11-10 opgevoerd door het Westvlaams Teater Antigone Kortrijk. - *Frits Celis* creëerde de ‘Variazioni’ te Brussel op 31 maart en dirigeerde koor en orkest voor de opvoering van ‘Boris Godoenov’ in de KVO van Antwerpen. Hij dirigeerde het Kamerorkest van de BRT o.m. op 10-10 en het Symfonieorkest o.m. op 12-10

(BRT-3). - *Miel Cools* trad op o.m. op 10-9 voor de 'Creact-stichting' van Aldeneik-Maaseik. - 'Fantasia voor klarinet en piano' van *Roland Corijn* op BRT-3 op 2-9. Hij concerteert op altviool o.m. voor BRT-3 op 19-10. - *Geert Claeys* dirigeert op 21-12 het Westvlaams Vokaal Ensemble te Oostende. - *Jo Decaluwe*, directeur van het N.E.T., speelt in 'Nachtasiel', opgevoerd elke donderdag, vrijdag en zaterdag om 20 uur vanaf 15-9. Hij regisseert ook 'Bedelaars Opera' waarvan de première in december plaatsheeft. - *Aimé De Haene* leidde het Koor Cantores op 19-9 te Brussel in het P.S.K. - *Marinus De Jong* componeerde 'Laetabuntur' voor drie gelijke stemmen a capella, uitgevoerd door BRT-3 op 28-9; op 16-9 werden zijn 'Kinderspelen, opus 165' uitgezonden. - *Willem de Meyer* bereidt voor 1978 zijn 13° reeks 'Dagen van het Vlaamse lied'. Hij richt zich op het L.O. met de 'Schoolzangreesten', aansluitend bij het experiment te Mechelen in april ll., m.m.v. de Muziekkapel van de Zeemacht geleid door Guy Duijck. Hij publiceerde daartoe het liederboek 'Voor elck wat wils' (20 fr., W. de Meyer, L. van Berckenlaan 1845, bus 7, 2200 Borgerhout). - *Stanislas Deriemaker* aan het orgel, op 21-10 in het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen. - *Wilfried Deroo*, viool op 24-11 te Brugge in de Kon. Stadsschouwburg. - *Sylvain Deruwe* zong de Sjoeisky-rol in 'Boris Godoenov', eerste titel op het programma van de Antwerpse Opera; werk van *Lode De Vocht* werd onder zijn leiding uitgezonden voor de BRT (21-9). - *Lode De Vocht* wordt in het Koninklijk Vlaams Muziek Conservatorium te Antwerpen op 2-12 herdacht; werk van hem werd op de radio uitgezonden op 21-9. Zijn 'Uilenspiegelballade' voor zang en orkest zendt BRT-3 uit op 15-10. - *Bert De Wildeman* regisseert voor het Westvlaams theater Antigone Kortrijk, 'Pa, maak mij een vlinder' (3 tot 21-2-78); 'Acapulco, liefste' (4-9); ook 'Con Amore' en 'De lokomotief' die op het reisprogramma staan. - Barokcello *Paul Dombrecht* treedt o.m. op voor BRT-3 op 10-10 en met zijn hobo-trio op 21-10. - *Guy Duijck* leidde de Muziekkapel van de Zeemacht voor BRT-3 op 10-9. - *Mieke Felix* zal op 25 januari 1978 het programma 'Naakt met Napoleon' declameren in de Korrekelder te Brugge. - Het Aalsters koor van Sint Maartens zong op het festival van Helsinki in sept., o.l.v. *Michael Ghys*. Het trad nog op o.m. in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel voor een grootse uitvoering van Mahlers achtste Symfonie (25-9) en in de Mariale zangstonde in abdij Affligem op 8-10. - *Johan Huys* realiseerde verscheidene opnamen, zowel op fonoplaat als voor de radio. Hij trad meerdere keren op voor het Festival van Vlaanderen. - *Madeleine Jacobs* leidde haar koor voor BRT-3 op woensdag 28-9. - K.V.T. De Dijlezonen speelden 'Met dertien aan tafel', onder regie van *Leo Loomans*, 8 en 9-10 in de Stadschouwburg te Leuven. - *Eugeen Lievens* leidt het Kamerorkest van de BRT o.m. op 24 oktober (BRT-3). - Het Belgisch Kamerorkest hield in het Floraliënpaleis een herdenkingsconcert *Georges Maes.* - *Vic Nees* op 28-10 te Dilbeek, met het Omroepkoor van de BRT. Op 18-9 was hij te Brussel met de 'Missa de Sancta Magdalena' van *Herman Roelstraete*, 'European Stabat Mater' voor gemengd koor en solisten van Vic Nees kwam op antenne 21-10 (BRT-3). - *Flor Peeters* was te Mechelen aan het orgel op 30-9 in de Kathedraal. Zijn 'Speculum vitae. Mirror of Life' werd door BRT-3 uitgezonden op 4-10. - *Patrick Peine* leidt op 21-12 het Collegium Instrumentale Brugense te Oostende, en op 12-12 te Brugge in de Stadsschouwburg. - Het 'oratorium opus 56 in Da Capo' van wijlen *Jozef Reylandt* werd uitgevoerd op BRT-3 op 1-10. - De 'Missa de Sancta

Maria' van *Herman Roelstraete* werd opgevoerd te Brussel o.l.v. *Vic Nees*. - Een Poëzieavond van *Tine Ruisschaert* had plaats in Open Atelier 'De Westerhelling' te Nijmegen. *Tine Ruisschaert* heeft drie nieuwe programma's voor het komend seizoen: 'Ware Woorden wisselen', 'Eva en Adam' en 'De Lamentatie van François Villon'. Op 2-10 trad ze op met Gezelle-gedichten voor BRT-3 en op 9-10 met gedichten van Hans Andreus. - *Paul Schollaert* leidde op 9-9 en 20-10 het Lemmenskoor te Gent en te Leuven, evenals de Koordag te St.-Niklaas op 16-10. - Het Antwerps Kathedraalkoor o.l.v. *Jan Schrooten* was in Duitsland en Oostenrijk (2-14 juli), een geslaagde reis. - 'Pianosonate' van *Raymond Schroyens* op BRT-3 op 11-9. Zijn 'Naar een zelfportret van *Felix de Boeck*' op 18-10 eveneens op BRT-3 en zijn 'A voice in Rama was heard' op 8-10. Hijzelf concerteerde er op clavecimbel o.m. op 21-10. - De Oostendse animatiefilmer *Raoul Servais*, die al heel wat internationale faam verwierf, kwam spreken voor de plaatselijke Rotary te Oostende in september. - 'Seven Madrigals' van *Vic Nees*, voor gemengd koor a capella, o.l.v. *Jos Swinnen* op BRT-3, op 30-9. - Het Knapenkoor 'In Dulci Jubilo' trad op o.l.v. *Marcel Vandaele* in St.-Niklaas op 21-10. Het koor concerteerde voor BRT-3 op 12-10. - *Piet van den Broeck* gaf te Mechelen een beiaardconcert o.m. begin september. - *Sylveer Van den Broeck* leidde het symfonieorkest van de BRT (BRT-3 op 26-9) en het Kamerorkest op 14-9. - De muzikale omlijsting bij de film over de wandtapijten van P.P. Rubens (Vl. T.V.) was van de hand van *Fernand Van Durme. - Remi Van Duyn* regisseerde o.m. 'Alfa-Omega' van *A. Van Wilderode* te Roeselare op 2-10. - *Jos Van Immerseel* op 21-10 en 8-12 in het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen in een duplex barokconcert. Hij speelde piano voor de BRT op 14-9 en o.m. op 6-9; op de clavecimbel o.m. op 1-10 en 5-10. - *Leo Van Nevel* leidde het Collegium Cantorum op 21-9 te Roeselare. - De Hasseltse stadsbeiaardier *René Vanstreels* gaf deze zomer beiaardconcerten te Tongeren, Tienen, Mol en in Frankrijk. Op zaterdag 4 juni j.l. vond te Genk de creatie plaats van 'Sonatine' voor percussie en piano van Argo Penné en *René Vanstreels*. - *Willem Vermandere* trad op voor de 'Creact-Stichting' van Aldeneik-Maaseik op 10-9. - *Dirk Vermeulen* trad op als violist te Waregem in een Beethoven-Mozart-concert op 20-9 in het Cultureel Centrum. - Prof. *Robert Vliegen* (Pro Musica Institute, Osaka) nam deel aan het musicologisch congres in augustus te Berkeley (Californië). - 'Vier liederen' van *Peter Welffens* op BRT-3 op 6-9. Zijn 'Vier miniaturen voor blaaskwintet', eveneens op BRT-3 op 19-10.

Plastische Kunsten - Schilderijen van *Tony Albrecht* in Gal. Deurlica, te Deurle van 16-9 tot 9-10. - Beeldhouwwerk van *Michiel Anneessens* te Kortrijk, New Gallery tot 30-9. - Kunstschilder *Staf Beerten*, Gal. Kerkenhoek te St.-Martens-Latem tot 23-10. - Kunstschilder en graficus *Jean Bilquin,* Gal. Vehta, Vichte, van 17-9 tot 2-10 en in Gal. RHOK te Brussel tot 15-10. - Werk van wijlen *Door Boerewaerd* in 'the chalet zwin' te Knokke tot 11-9. - Gal. Interdecor presenteert schilderijen van *Frank Bogaert. - Theo Bogaert*, schilder, in Gal. Groep Silloc te Westerlo van 21-10 tot 6-11. - Grafieken van *Jan Bossaert* in het Open Atelier van 'de Westerhelling', en in de 'Veldbloem' te Nijmegen. - *Fernand Boudens* verzorgde de decors voor de 'Boris Godoenov' in de KVO te Antwerpen. - Graficus *Roland Bracke* gaf open-deur-dagen in zijn steendrukatelier te Oostakker. - Schilderijen en tekeningen van *Walter Brems*, Gal. St.-Hermes-Ronse van 11-9 tot 4-10. - *Firmin* en *Paul Buelens* in het Kasteel van Gaasbeek tot 11-9. - *Omer Buyse* te Etikhove, Gal. Ladeuze tot 15-9. - Beeldhouwwerk van *Livia Canestraro* te Ronse in Gal. Prince Kouter tot 23-10. - *Nicole Centini* zoekt een draaischijf voor keramiek en pottenbakken.

Schrijven naar C. Permekelaan 4, 2630 Aartselaar, tel.: (031) 87 63 07. - Beeldhouwwerk van *Willy Ceyssens*, Lagebeke Gal., St.-Truiden, tot 20-10. Opening door schepen F. Aerts. - Kunstsmid *Jef Claerhout* te Kortrijk, Gal. Gheysens tot 25-9. - Kunstschilder *Lucas Coeman*, Gal. Apollo Kuurne tot 17-10. - Kunstenares *Marie-Rose Coenegrachts*, sekretaresse van de Belg. Fed. voor kunstenaressen, leidde de tentoonstelling in van *Norma de Vos* te Leuven. - *Ludo Colman*, Gal. St.-Hermes te Ronse van 11-9 tot 4-10. - *Frank Colson* debuteerde in Feestpaleis Oostende van 19 tot 25-8. - Graficus *Raf Coorevits* in Gal. St.-Hermes te Ronse van 11-9 tot 4-10. - Schilderijen van *Marcel De Backer* in Gal. Vyncke-Van Eyck te Gent van 16 tot 28-10. - Eerste tentoonstelling van *Luc De Bakker* van 7-10 tot 18-10 te Borgerhout in Gem. tentoonstellingszaal. - 'Naar het zelfportret van *Felix de Boeck*', compositie van *Daniel Schroyens*, wordt uitgezonden door BRT-3 op 18-10. - Schilderijen en tekeningen van *Gilbert de Bontridder*, Gemeentemuseum Roermond, 24-9 tot 23-10. - Het werk van *Miel Deca* wordt door *Gie Luyten* in 'Schuim', nr. 3, 4e jg. besproken. - Kunstschilder *Maurice De Clercq*, onlangs benoemd tot Ridder in de Leopoldsorde, stelde zijn hyperrealistische schilderijen tentoon in de Gal. Pro Arte te Genève van 20-8 tot 22-9. Ter dier gelegenheid werd een prachtige catalogus uitgegeven (12 blz., 16 afbeeldingen waarvan 6 in kleur). Van Maurice De Clercq was ook nog werk te zien op de internationale tentoonstelling 'De Fiets' in het Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam (7-4 tot 12-6) en in 'Veloscopie' in het Casino te Knokke (26-6 tot 4-9). Vervolgens tot 29-11 in Gal. Esschius. - Kunstschilder en graficus *René De Coninck* te Vichte in Gal. Vehta tot 2-10. - Gal. Kerkenhoek stelt schilderijen van *Albert De Deken* voor van 17-9 tot 23-10. - *Regnier De Herde* stelde schilderijen en tekeningen tentoon te St.-Martens-Latem van 17-9 tot 23-10. - Mere, Hof Ten Dale, kunstschilder *Gabriël De Pauw* tot 28-8. - Schilderijen van *Mia Deprez* te St.-Martens-Latem, Kerkenhoek tot 11-9. - *Stefaan Depuydt* te Ronse in Gal. Princekouter tot 23-10. - *Hugo Desmaele* te Lichtervelde, 'De Gouden Appel', van 24-9 tot 15-10. - Schilderijen van *Marc Deltour* tot 27-9 in Gal. Panoramic te Brussel. - *R.E. en Mia Deschrijver*, Tivoli Oudenaarde tot 9-10. - Kunstschilder *Herman De Schutter* in Atelier te Nieuwerkerken tot 25-9. - *Roland Devolder* te Kortrijk, Gal. Gheysens tot 25-9. - Schilderijen van *Norma de Vos*, Acad. club 'Nos Jungit Academia', Leuven, 14-10 tot 7-11. - Knokke begroette *Paul Deweerdt* van 1 tot 30-8 in de Plan gallery. - *Denis Dolphyn* stelt tentoon in 'Hof ter Bist' tot 16-10 (Ekeren). - *Alfons Draelandts*, Munkzwalm, de Zwalmmolen tot 31-8. - *André Dujardin* in Studio Intercom Kortrijk van 24-9 tot 3-10. - *Luk Duflou* in 'De Gouden appel' te Lichtervelde van 24-9 tot 15-10. - *Veerle Dupont* in het M.Z. van Leuven tot 31-8 en in het A.Z. van de V.U.B. tot 1-11, met wandtapijten. - *Jacky Duyck* stelde tentoon te Dilbeek en n.a. hiervan verscheen een nummer van 't Kofschip, gewijd aan zijn werk. - Kunstschilder *Etienne Elias* in Centraal Kompleks te Denderleeuw tot 9-10. - Schilderijen van *Staf François* van 16-9 tot 2-10 te Affligem in het Cultureel Centrum. - Schilderijen van *Cyr Frimout*, Ronse, Gal. Princekouter tot 23-10. - *Walter Gallez*, kunstschilder, exposeerde te Meulebeke, gemeentehuis van 17 tot 21-9. *Gerard Gaudaen* te Ronse,

Gal. St.-Hermes van 11-9 tot 4-10. - Stadhuis Oudenaarde, *Achiel Geerts* van 15 tot 18-10. Later in Egmondkasteel te Zottegem met schilderijen en beeldhouwwerk van 4 tot 20-11. - In Tivoli te Oudenaarde beelden van *Eddy Gemeen* tot 9-10. - *Johan Goekint* hield zijn eerste tentoonstelling in het Feestpaleis te Oostende van 19 tot 25-8. - Schilderijen, tekeningen en steendrukken van *Gonda*, Gal. Dauwe Zele van 24-9 tot 5-10. - In A.Z. St.-Rafaël te Leuven: *An Goris* tot 30-9. - Kunstschilder *Arthur Hellebout* te Asper, in Gal. Boeykens, tot 25-9. - Schilder - en boetseerwerken van *Lode Herreman*, Gal. Malpertuis, Kluisbergen-Kwaremont tot 12-10. - DF-Oostende is een der groepen die de tentoonstelling *Jos Hendrickx* bezocht o.l.v. Jan Ghekiere in het Museum voor Religieuze Kunst te Oostende. - Tekeningen, litho's en monotypes van *Luc Hoenraet*, Gal. Voglaire te Brussel van 7 tot 15-10. - *Emiel Hoorne* stelde te Brussel in Gal. l'Estampille tentoon van 2-9 tot 5-10. - *Herman Jacobs* te Lier in het Vleeshuis tot 11-9. - Te Windschoten (Ndl.) in De Klinker tot 2-10 schilderijen en tekeningen van *Jos Jans*. - Te Emmen (Ndl.), Bruggebouw, tot 2-10: *Helène Keil.* - *Jozef Kets*, van 4-11 tot 22-11 te Borgerhout, Gemeentel. tentoonstellingszaal. - Schilderijen van *Etienne Le Compte* in Gal. Vandenboom tot 17-10 (Deurne). - *Jef Lenaerts* stelt te Deurne drie dagen tentoon n.a.v. de Bevrijdingsfeesten (9 tot 11-9). - Silk Paintings van *Lut Lenoir*, Gal. Kerkstoel, Hallaar/Heist o.d. Berg, 30-9 tot 16-10. Inleider was conservator Jan Walgrave. - Gal. Interdecor presenteert beeldhouwwerk van *Jeanne Loosveldt.* - *Marcel Lucas* tot 10-9 te Oostende in de Orangerie. - Kunstschilder *Roland Massa* in Gal. van de Vijver te Beveren-Waas tot 9-10, evenals in St.-Hermes te Ronse tot 4-10. - Kunstschilder en graficus *Frans Minnaert* in Portaelsgalerij Vilvoorde tot 19-10. - Koperdrijver *Anton Najlepszy* te Zolder, Cult. Centr. tot 30-9. - *Pol Mara*, Gal. H.M. van 9-9 tot 8-10 (Brussel). - Textielobjecten van *Marga* kunnen we bezichtigen in het A.Z. van de V.U.B. tot 1-11. - Art Center Frankrijklei te Antwerpen, tot 5-10 schilderijen van *Marie Elise*. - Schilderijen en grafiek van *Karel Mechiels*, Ronse, Gal. St.-Hermes van 11-9 tot 4-10. - *Geert Missine* in 'De Gouden appel' te Lichtervelde van 24-9 tot 15-10. - *Hendrik Morez*, van 19 tot 25-8 te Oostende, Feestpaleis. - Te Ronse, Gal. St.-Hermes van 11-9 tot 4-10: *André Neye*. - Chris *Nicaes* in Gal. RHOK te Brussel tot 15-10. - *Marcel Notebaert* stelde het decor samen van 'Theodoor', een drama gespeeld door het Westvl. teater Antigone Kortrijk tot 11-10. - *Willy Nuyts* tot 29-9 in de Fotogalerij van Gent. - Openingsrede door kunstschilder *Maurits Olders,* voor werk van *Walter Gatlez* te Meulebeke op 16-9. - Schilderijen van *Jan Oosterlinck,* Gal. Vyncke-Van Eyck te Gent van 2 tot 14-10; te Kluisbergen van 3 tot 15-9 en in Gal. Présences te Knokke tot 30-8. - Kunstschilder *Pieter Pas,* Brandweerkazerne Londerzeel, tot 1-10. - *Bert Peeters*, Gal. St.-Hermes, Ronse van 11-9 tot 4-10. - Kunstschilder *Constant Pellegrin*, Tolhuis Schelle tot 16-10. - Kunstschilder *André Penninck*, Concertgebouw Brugge van 29-10 tot 6-11. - Gem. tentoonstellingszaal Borgerhout, kunstschilder *Jos Peters*, van 21-10 tot 1-11. - Schilderijen van *Roger Raveel* in Gal. Ado te Bonheiden van 30-9 tot 23-10. - *André Roelant* in Gal. St.-Hermes, Ronse, van 11-9 tot 4-10. - *Sabine Rommens* in Gal. da Vinci te Moeskroen tot 22-9. - Kunstschilder *Jan Rongé* in Gal. 'De Rolway' te Antwerpen tot 14-10. - Kunstschilderes *Veerle Rooms* sprak de openingsrede uit van de tentoonstelling van verscheidene kunstenaars op 2-9 te Merksem (Gal. Akkermans). - *Alicia Rymowicz* in de Manebrugge te Deurne tot 13-10. - Schilderijen van *Rik Slabbinck*, International Art Gallery in Lasne, Chapelle St.-Lambert, van 12-8 tot

2-10. - *Florent Smet*, Kunstcentrum Hof De Bist, van 18-11 tot 11-12 (Ekeren). - *Albert Steeman* stelde tentoon van 24-9 tot 13-10 in de Gal. da Vinci te Waregem. - *Georges Tahon* presenteerde nieuw werk in het Spaans paviljoen van Veurne van 30-6 tot 11-8. - Kunstschilder *Walter Theunynck*, Gal. Jules Boudry te Poperinge tot 2-10. - Wandtapijten van *Corinne Toussein* worden tentoongesteld in het A.Z. van de V.U.B. - Werk van *Yvonne Valgaeren* besproken in 'Schuim', nr. 4 en 5, jg. 4. - Kunstschilder *Juliaan Van Acker* op het Scoutsfeest te Zele, 20 tot 21-8. - *Willem Van den Bossche*, Gal. Faider Brussel tot 27-9. - In 'De Veldbloem' te Ertvelde zien we werk van *F.J. Vandamme* vanaf 25-9. - Kunstschilder-graficus *Harold van de Perre* sprak over P.P. Rubens in Cultureel Centrum Affligem op 3-10. - Burgemeester *Raf Van Den Abeele* sprak de openingsrede uit bij de tentoonstelling van *Maurits Verbist* te St.-Martens-Latem, op 27-8. - Over kunstschilder *Adriaan Vandewalle* verschijnt een studie van Dr *Walther Vanbeselaere*, met vijftig reprodukties (uitg. Van Spijk, Venlo). - Keramiek en Akwarellen van *Rik Vandewege*, Latemse Gal. van 26-9 tot 16-10. - Glasramen, houtsneden, tekeningen, karikaturen en historische dokumenten van *Frans van Immerseel* in de Golden Wings (vertrekhal Brussel-Nat.) te Zaventem van 22-9 tot 24-10. Opening door min. mevr. Rika de Backer. - Kunstschilder *Albert van Hecke* in Gem. Feestzaal Hamme tot 10-10. Inleiding door best. afg. *Etienne De Cuyper*. Een film over de schilder werd vertoond (Forid, Bornem). Het was zijn 35e jaarlijkse tentoonstelling te Hamme zodat burg. L. Baert hem feliciteerde. - Kunstschilder *Toon Vanmechelen* in Gal. Acanthus te Hasselt tot 1-10.

(*wordt vervolgd in volgend nummer*)

[nummer 160]

Poppenspel als medium

De vraagstelling rond de funkties van het medium poppentheater koncentreert zich rond de polen overdracht, emotie en inhoud. Daarin verschilt zijn essentie evenwel niet erg van andere expressievormen als theater, stripverhaal, animatiefilm... Die polen zijn de noodzakelijke voorwaarden waarbinnen een medium zich optimaal kan ontplooien in konfrontatie met een publiek, want dat is het enige echte effekt waaronder de expressievorm verarmt tot literatuur of plastische kunst in zijn meest statische vorm. Poppentheater is pas echt wanneer het geassimileerd wordt, en precies die eigen assimilatie van het medium stelt het apart van aanverwante of verder afstaande expressievormen.

De meest voor de hand liggende vergelijking voor het poppentheater dringt zich op in het akteurstheater. De afspraken tussen publiek en 'akteurs' zijn immers ongeveer dezelfde op enkele fysieke remmingen na. Het theater heeft sinds oudsher in zijn essentie geschreven, het principe van de transpositie. Een akteur of aktrice kruipen in de huid van een personage. Zij zijn niet Hamlet of Desdemona, maar uit hoofde van hun beroep of van hun liefhebberij transponeren zij zichzelf al dan niet met het sukses van de geloofwaardigheid in die Hamlet zoals zij en hun regisseur die gezien hebben. Het publiek in de zaal maakt er geen enkel probleem van dat de Hamlet die ze voor zich zien optreden in feite slechts een zeer fragmentarische en vaak erg persoonlijke weergave is van het historisch personage. Het publiek aanvaardt met andere woorden de door de akteur gemaakte transpositie.

Bij poppentheater liggen de zaken enigszins anders. Als akteur verschijnt op scène de pop, een houten of stoffen hoopje dat pas bij manipulatie tot leven komt. Die pop gebruikt dezelfde hulpmiddelen als de akteur om de geloofwaardigheid van haar personage waar te maken. Ze wordt gekonstrueerd met bepaalde lichaamskenmerken die de lijfelijke akteur poseert, maar die bij de pop zijn ingebouwd of ingenaaid. Op het poppekopje komt weliswaar met verf, dezelfde grime als bij de akteur op scène. Het kostuum moet meehelpen om de illusie van onwerkelijkheid en anachronisme weg te werken. Waar bij het theater de mens Hamlet evenwel vertolkt wordt door de mens akteur X. krijgen we bij het poppentheater te maken met een dubbele transpositie. Het historische personage Hamlet wordt nagemaakt als pop. Die pop kan een perfekte weergave zijn van de visuele overleveringen die men van dat personage heeft, maar als ze gewoon op de werktafel van de poppenmaker ligt heeft ze nog niets van haar bedoeling, nl. Hamlet verloren. Pas wanneer de popgeworden mens weer mens wordt in het spel krijgen we de optimale communikatie. De dubbele transfiguratie loopt dus over de stadia mens wordt pop wordt mens. Dan pas kan een publiek zich akkoord verklaren met de eeuwige afspraken tussen producerend akteur en consumerend toeschouwer.

Mede door de materiële beperktheid van de pop als akteur resulteert dit gegeven in een andere communikatie tussen het gebeuren (drama) en de zaal. Het dode tussenstadium tussen de twee mensgedaantes die uit werkelijkheid of fantasie komen; ressorteert in beperktheid van het gevoelsleven van de personages en dus meteen ook in een beperking van de gevoelsoverdracht die ze kunnen bewerkstelligen. Een

uitgerafelde psychologische ontwikkeling bij een personage is in poppentheater onbestaand, meer nog, ze zou potsierlijk en grotesk overkomen net zo goed als een amateurtoneelspeler bij gebrek aan techniek tot lachen aanzet wanneer hij fijngevoelige tragiek vertaalt in melodramatiek.

De pop in het poppentheater is evenwel geen gevoelloos wezen, alleen mag men er niet al te veel menselijkheid van verwachten. Door een ingespeeldheid op elkaar van poppenspelauteur, poppenmaker en poppenspeler kan de levende pop zonder moeite gevoelens van liefde, pijn, zelfs haat en medelijden, melancholie en uitbundigheid oproepen. Wat evenwel veel moeilijker te realiseren valt is het geloofwaardig houden van de overgangen, van de evolutie van een bepaald personage

naar en van deze gemoedstoestanden. Ineens wordt op die kleine scène alles veel groter, liggen de gevoelens veel meer aan de buitenkant. Bovendien mist de poppenkop door zijn universele en noodzakelijk karaktertekenende funktie, overgangsmogelijkheden. De akteur kan non-verbaal een overgang tussen lach en traan boeiend houden gedurende minuten, een pop heeft daarvoor hoogstens een lichaamsverandering als middel en moet de gaten opvullen met woorden, woorden die toch steeds een abstraherende werking hebben op gevoelens, die ze omschrijven maar nooit in de kern kunnen raken.

Uit het bovenstaande blijkt de absolute noodzaak van een eigen dramaturgie van het poppentheater. Waar de eisen voor een goede theaterdramaturgie in de aktie liggen, in het wezen zelf: de handeling, is dat bij poppentheater nog meer waar. Goed theater vertelt niet, want dan raakt het de epiek en die is essentieel verschillend, goed theater toont. Hetzelfde kan gezegd worden van poppentheater: het moet het konflikt, de gebeurtenis, de konfrontatie tonen en er niet over vertellen. Daarin beschikt het medium evenwel over heel wat meer mogelijkheden dan het theater. Er zijn niet alleen de ruimtelijke mogelijkheden van onbeperkte horizon en geloofwaardige heelalreizen en verrijzenissen. Van oudsher zijn ook de transfiguraties bekend binnen het poppentheater: heksen veranderen mensen in dieren en aan het einde in omgekeerde zin; bloemen worden levend en handelen kompleet als menselijke wezens; voorwerpen zoeken hun eigen weg over de scène.

Iemand zei ooit dat de pop begint waar de akteur eindigt en daarin zit heel wat waarheid, zij het dat de uitspraak van een vrij eng eenrichtingsverkeer getuigt. In elk geval kan ze dienstbaar zijn bij het onderzoek naar de eigenheid en de kracht van een medium dat vaak sterk ondergewaardeerd wordt.

Freek Neirynck

Het poppenspel... en hoe het begon

Deze historiek heeft niet de pretentie, volledig te willen zijn. Bij de opzoekingen lieten wij ons vooral leiden door wat van belang was voor de ontwikkeling van het poppenspel in Vlaanderen, waarbij wij dan kort de wereldontwikkeling van het poppenspel schetsen. De foto's zijn deels illustratie van de tekst, deels zelfstandige informatie.

Waar en wanneer het poppenspel precies is ontstaan, zal wel altijd een open vraag blijven. De Engelse toneelkenner E. Gordon Graig kon na jaren opzoekingen enkel schrijven 'Het poppenspel is oeroud. Einde van de geschiedenis.'

Reeds in de 11de eeuw voor onze tijdrekening vinden wij sporen van poppenspel terug in India. De tekst werd door de Sutradhara (sutrafildhara = de man die aan de touwtjes trekt) geïmproviseerd rond een religieus gedicht. Al spoedig ontstond daarnaast ook een volkser spel met Vidouchka als voornaamste held, en de kans is groot dat hij de stamvader is van vele poppenspelhelden. Uit de kronieken van Let-Tse (10 eeuwen v.o.tr.) leren wij dat in zijn tijdvak poppen werden gemaakt uit stro en lak. Keizer Muh, van de Chow dynastie, liet in dezelfde periode voorstellingen geven door poppenspeler Yen-Sze. Jaloers op het grote succes dat de poppen bij zijn minaressen oogstten, bedreigde de Keizer, Yen-Sze met de dood. Deze laatste

Lithografie uit 1839 van Frederic Wilhelm Schoen (1810-1868) 'Voorbereiding tot het poppenspel'.

vernietigde toen zijn poppen, daardoor duidelijk makend dat ze maar uit hout en leder waren.

In een passage van het tweede boek dat Herodes (484 tot 425 v.o.tr.) schreef, kan men lezen dat op het feest van Osiris 'figuurtjes ter lengte van een elleboog, bewogen door koorden' waren te zien. Homeros en Aristoteles beschrijven verschillende malen bewegende poppen.

Neuropastes was een ingenieuse pop die in het theater van Bacchus de pantomimes van Pothien (een tijdgenoot van Euripides en Socrates) opvoerde terwijl een voorzegger de tekst declameerde.

Dio Cassius (155 tot 240) heeft het over Egyptische beeldhouwwerken die 'echt kunnen bloeden'.

In 1904 ontdekte Gayet een volledig 3de-eeuws poppentheater in Egypte. De lichamen waren uit hout, terwijl de gezichten uit ivoor waren gesneden.

Ook de Romeinen kenden het poppenspel en hun hoofdfiguur, 'Maccus', komt eveneens in aanmerking als stamvader voor de poppenspelfiguren uit latere eeuwen: Punch in Engeland, Petrouchka in Rusland, Polichinelle in Frankrijk, Roberto in

Portugal en niet te vergeten Kasperl in Duitsland. Net als zijn nazaten was Maccus gebocheld, had hij een gekromde neus en... een vlijmscherpe tong. De oudste tekening in verband met poppenspel

Zo speelde men waarschijnlijk met de poppen die men in de Romeinse ruïnes vond.

is deze van twee vechtende ridders (een soort tafelpoppenspel) uit het boek 'Hortus deliciarum' door de Abscis Herrad van Landsberg en dateert van 1170.

Een hele tijd later, precies op 18 april 1344 beëindigde de Brugse miniaturist, Jehan de Grise, de illustraties van het manuscript 'Li romans du boin roi Alixandre' (dat vandaag de dag onder het nummer 264 in de Bodleian-Library te Oxford wordt bewaard). Al is de roman in het Frans geschreven, toch blijkt uit de andere miniaturen duidelijk het Vlaams volkskarakter zodat wij heel gerust kunnen stellen dat de twee afgebeelde poppenkasten uit onze contreien stammen. De eerste tekening vertoont drie meisjes die naar een spel kijken waarbij een man met een knots tegenover een vrouwtje staat. De tweede tekening (hier afgebeeld) vertoont een ridderspel. Het betreft hier duidelijk handpoppen (handpoppen zijn deze waar de speler zijn hand in het lichaam van de pop steekt en met zijn vingers het hoofd en de armen doet bewegen). Professor G. Speaight zegt in 'The History of the English Puppet Theatre', nadat hij op de gelijkenis van het Franse woord 'castellet', het Italiaanse 'castello' en het Spaanse 'castillo' (hetgeen telkens poppenkast maar ook kasteel betekent) heeft gewezen, verder: 'Men kan zeker veronderstellen dat deze poppenkasten de best geschikte waren voor reizende spelers, ze gelijken op

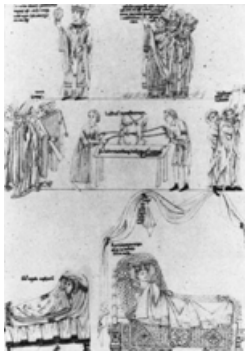

Bladzijde uit het boek "Hortus deliciarum" door de Abdis Herrad van Landsberg (1170). In het midden, de twee poppenspelers.

een kasteel met kantelen waarboven de poppen op natuurlijke wijze evolueren'.

Rond diezelfde tijd vinden wij in de rekeningen van de Graven van Holland (bewaard in het Algemeen Rijksarchief van 's Gravenhage) ook uitgaven voor 'dockenspul' of poppenspel.

- '1363: Item Tordrecht, daer men een dockenspul speelde, dat mijn here was gaen sien, voir minen here ende sijn ghesinde, 18 s. 6 d.' en
- '1395: Item bi denselven noch gegeven enen man, die een dockenspul voir minen here up siin camer upgeslegen hadde, 5 gelr. gulden'

Professor Kalff vond nog een andere rekening in het kasboek van Jan du Blois (1362): - 'Item aldaer bi heren Muul van Binsvelt enen man die minen here een spel toende vanden heylighen 3 coninghen, 19 beemsche (Boheemse) gr.'

In de laatste vernoemde rekening staat er nergens bij of het om een dockenspul of poppenspel gaat, maar vermits er sprake is van één man en gezien het feit dat het spel van de Heilige 3 Koningen later nog verschillende malen werd teruggevonden op het repertorium van verschillende poppentheaters, is de kans groot.

In 1451 liet men te Dordrecht 'Dat nyement den tijd van gracie durende binnen stede wagenspull noch dockenspiel en hantiere op

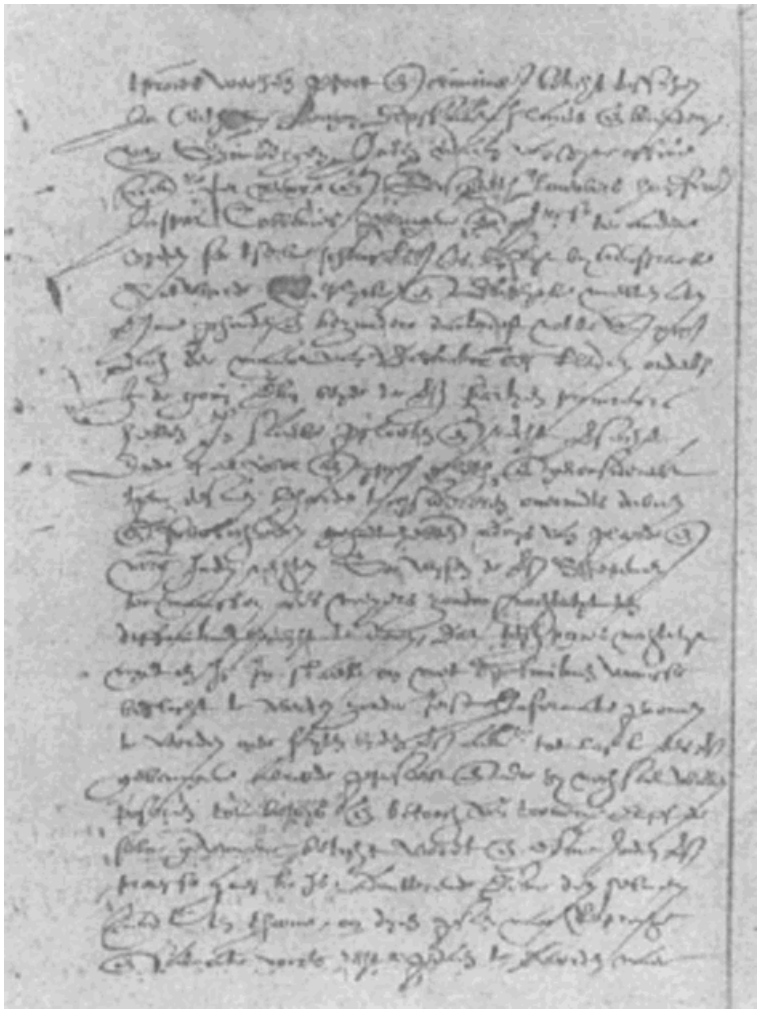

Fotocopie van het proces-verbaal.

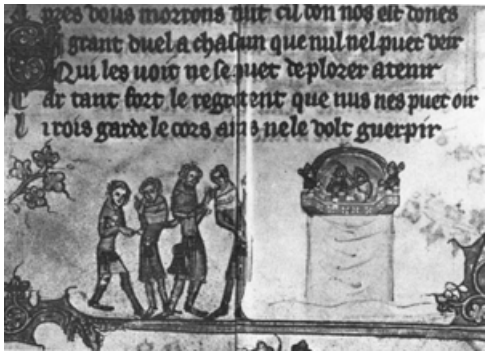

Detail uit 'Li romans du boin roi Alixandre'. Op de tekening van Jehan de Grise, de voorstelling van een ridderspel in een 'castelet'.

correctie van scepenen' verschijnen. Dit verbod was waarschijnlijk opgelegd omdat de spelen, gebaseerd op Bijbelse verhalen en op legenden meestal op een boertige wijze werden voorgesteld en dus op hoogdagen niet door de toenmalige beugel konden.

In 1528 verscheen bij de Antwerpenaar, Michiel Hillen, het boek 'Vanden jongen geheeten Jacke, die sijns vaders beesten wachte int velt, ende vanden brueder dye daer quam om Jacke te castien'. Dit Engelse verhaal werd in het Nederlands dramatisch bewerkt.

Een toneelstuk werd het echter niet want tussen verschillende passages staat tekst voor de 'actor' of voorzegger, zodat wij kunnen veronderstellen dat het hier een poppenspel betreft waarbij een spreker voor de kast uitleg geeft. (Een vorm van spel die hier, maar ook in Portugal, Spanje, Engeland enz... veelvuldig voorkwam. - In hoofdstuk XXV van 'Don Quichotes' beschrijft Cervantes de poppenkast van meester Pedro. Ook daar is er een speler en een voorzegger. De speler is niet altijd akkoord met wat er gezegd wordt en roept verschillende malen vermanend naar de spreker.)

Te Eppegem (nu fusiegemeente van Zemst - tussen Brussel en Mechelen), toen behorend tot het land van Grimbergen (van het huis Nassau), werd in 1601 voor de Vierschaar van de Schepenbank het proces gevoerd tegen Jaspar Cobbeniers en zijn vrouw Elisabeth Lauwers. Het begon met een beschuldiging van toverij door de drossaard van Putte en Beersel. Cobbeniers en zijn echtgenote vluchtten daarop naar Eppegem waar zij de bovengenoemde drossaard wegens laster voor de Schepenbank daagden. Daar verschenen zij op 16 juli 1601. Het zou echter anders aflopen dan Cobbeniers verwacht had. Beide poppenspelers werden opgesloten. Uit het proces-verbaal (uit de verzamelingen der Schepenbanken van de provincie Brabant - nr. 3197 - Algemeen Rijksarchief - Brussel) halen wij de passage* waar Jaspar Cobbeniers ervan beschuldigd wordt 'ront te gaen met seker personagien, te wetene twee inde spetie van Sinte Peeter ende Sinte Pauwels, hebbende bellen met eenen sotcappruyn op hen hooft, ende de derde inde spetie van eenen mindebroer, de vierde in specie van een vrouken die hij noemde Jouffrouwe Margriete, ende tot dyen noch een ander inde spetie van eenen quaden geest oft duyvel, ende de andere twee inde spetie van eenen moor ende moorinne; met welcke personagien de voerscreven gevangene was doende seer

* De volledige tekst van dit proces werd uitgegeven door archivaris Alfons Goovaerts in de ‘Vlaamse Kunstbode’ van 1895 onder de titel ‘Poppenspeltoverij-pijniging - een zonderling proces’.
Het dockenspul of poppenspel werd door reizende spelers beoefend. (Jean Lulvês 1833-1889.)

'Der Guckkastenmann' (De Kijkkastenman). Anonieme lithografie.

scandaleuse spelen op diversche kermissen ende feesten, bij maniere van tooverye; ende, dat doende, dede de selve personagien, als den voerscreven mindebroedere, dansen metten voerscreven duyvel ende oyck met tvrouken: ende dat meer ende arger was, wordde int leste vanden spele de voerscreven mindebroeder syn hooft affgesmeten int vechten met een vande selve personagien: ende dat noch meer schandaleus was; dede de voerscreven gevangene twee mannekens die hij noempde, soe voerscren is, Sinte Peeter ende Sinte Pauwels, als een ende dander vechten om de voerscreven Jouffrouw Margriete te hebben, ende alsdan haer kussen ende metten handen naer haeren buyck tasten, malcanderen oyck inde arm nemende, al onkuysschelyck ende schandaleuselyck ten aensiene van diverse personen.'

Elisabeth Lauwers werd in de ijzers geklonken. Cobbeniers' verdediger wist hem op borgtocht van honderd Doornikse ponden voorwaardelijk vrij te krijgen. Op 4 februari 1602 moet hij terug voor de schepenbank verschijnen. In zijn verdediging legt Cobbeniers uit dat het hier enkel uit hout gesneden en aangeklede poppen betreft waarmee hij 'de conste van camerspelderije exercerende was, moverende alleen deselve personagien met zijne handen, tot recreatie van de gene die tselve begeerde te sien, daerinne alzoe nyet en was gelegen eenige toovereye, maer dede daermede alleen tgene dat een yegelycken zoude cunnen gedaen, synde habil van handen; ende d'acten ende gesten die de selve personaigien deden, seyde die nyet meer schandaleux oft verboden te zijn, dan dyerlycke acten die in oepenbaere commedien, tragedien oft battementen spelen overal waeren toegelaeten ende getollereert'. Dit pleidooi was echter vergeefs want Cobbeniers werd schuldig bevonden. Zijn poppen werden, in zijn bijzijn, openbaar verbrand en het was hen niet meer toegelaten 'gelijcke mennekens ende personagien meer te gebrucken, op pene van lijffstraffe ende het betaelen van vijffentwintich rinsguldens, ten behorve vanden heere Prince van Oraignen'.

Elisabeth Lauwers bleef een jaar in de ijzers en toen op verzoek van de drossaard het proces hernomen werd 'ter scherper examinatie' overleed zij nadat men haar op de pijnbank had gefolterd.

Dat het poppenspel in die tijd niet hoog in aanzien stond mag verder nog blijken uit het boekje dat Boetius A. Bolswert in 1627 bij H. Verdussen (in Antwerpen) liet uitgeven. De twee personages, Duyfken, een zedig, en Willemijnkens, een lichtzinnig meisje, komen (in het Vde hoofdstuk) op een kermis terecht. Willemijnken loopt meteen naar de poppenkast toe. Duyfken probeert haar daarvan weg te krijgen.

Willemijnken: 'Al-hier, siet hier eens, hier zijn Guyghelaers die spelen met poppen: ick sta wat, ende sie toe. Het is soo drolligh, soo drolligh, ick lach dat mijn ooghen tranen...'

In zijn ‘Gheestelijcke uyt-legginghe’ zegt Bolswert: ‘Naer mijn duncken soo wilt Duyfken dat men den Feest-dagh heylich sal overbrengen, met Godts dienst, met het suyveren der ziele, ende danck-segghen van Godts weldaden; maer niet met ydele Guychelarije, daermen niet anders dan vuyle woorden, ende quade manieren en hoort, ofte leert...’

In dezelfde periode kende Antwerpen reeds

Voorstelling met kniepoppen. Kopergravure van rond 1800. Anoniem.

zijn ‘Poesjenellen’. Waarschijnlijk bestonden die al van vóór 1600. Zeker is dat men een stuk uit het Antwerps poppentheaterrepertorium, geschreven in 1614, heeft teruggevonden. Ook het schilderij ‘Vlaamse Kermis’ van David Vinckboons (1576-1629) wijst op het bestaan van poppenspel (en) in Antwerpen. Voor de verdere evolutie in het Antwerpse poppenspel verwijzen wij naar het artikel van Walter Merhottein.

Een voorstelling met ‘knie-poppen’. Olieverf op linnen van August von Rentzell (1810-1891).

'Danse des marionnettes'. Poppendans. Lithografie uit 1829 van Baptiste.
Théâtre de Guignol aux Champs-Elysées. Poppentheater op de Champs-Elysées. 1855 - E. Guérard.

Gravure van Francesco Magiotto 'I Burattini'. Het poppenspel ± 1800.
Voorstelling van 'Polichinellentheater' in Parijs. Houtsnede van Antonio Lonza (geb. 1846).

In Londen, meer bepaald in Covent Garden, zijn het Italiaanse poppenspelers die in de tweede helft van de 17e eeuw de plak zwaaien. Niet lang echter want vanaf 1688 is het de Engelse poppenkastheld, Mr. Punch, die de touwtjes in handen neemt; figuurlijk althans, want Punch is een handpop. Zijn naam mag dan wel afgeleid zijn van Punchinello* en al doet hij nog sterk denken aan de Italiaanse held (gebochelde rug en gekromde neus) toch kan men zeggen dat Punch echt 'Engels' is. In zijn avonturen kreeg hij later het gezelschap van zijn nu even beroemd geworden vrouw, Judy, en van Toby, zijn hond.

Zoals dat in Engeland het geval was, zou rond 1650 een nieuwe poppenspelheld in Nederland verschijnen. Jan Claessen (Klaassen), voorheen trompetter bij de wacht van prins Willem II, werd poppenspeler. In zijn in 1874 uitgegeven boek: 'Amstelodamiana' zegt Ter Gouw het volgende: ''k Heb onlangs ontdekt, dat Jan Klaassen in 1662 een anachronisme is. Hij was toen nog niet geboren. Hij vertoonde zelfs in 1686 de poppenkast nog niet, maar schijnt toch kort daarna er mee begonnen te zijn, want in 1690 was hij reeds vermaard'. En of het nu 1650 of 1687 was, Jan Klaassens humor en speeltalent maakten zijn naam weldra één met het Nederlandse poppenspel zodat de handpop die daaruit groeide weldra zijn voorganger Jan Peckelharing volledig verdrong. Net als zijn Engelse collega, Punch, zou Jan Klaassen als poppenkastheld niet lang als vrijgezel de avonturen beleven. Hij kreeg het gezelschap van Katrijn.

In Duitsland won de figuur Kasperl het van zijn voorganger Hanswurst. In Frankrijk schiep Laurent Mourguet (1745-1844), een werkloos zijdewever, de figuur Guignol. In korte tijd werd die zo populair dat vele theaters Guignol adopteerden, ten nadele van Polichinelle, die tot dan dé held in de Franse poppenspelverhalen was. Guignol wist zelfs de aandacht te trekken van de 'Groten' zoals bijvoorbeeld Anatole France:

* Volgens andere bronnen is de naam Punch afgeleid van Jack Pudding, en dus rasecht Engels zijn.

‘Ik zou nooit een stuk durven schrijven voor de mooie actrices van de Comédie-Française, ik maak veel liever scènes voor Guignol’. Of Eugène lonesco: ‘Mijn moeder kon mij niet wegkrijgen van het Guignol-spel in de jardin du Luxembourg. Ik stond daar en kon er hele dagen blijven staan.

Ik lachte nochtans niet. Het spel hield mij vast, als verdoofd, door het visioen van sprekende, bewegende, slaande poppen. Maar

Nicolas-Toussaint Charlet. Lithografie uit 1820.

dat was het echte leven, ongewoon, onwaarachtig, maar echter dan echt, eenvoudig en caricatureel voorgesteld, als om het groteske en brutale van de waarheid te onderstrepen.' Ook Séverine, André Billy, Jules Claretie van de Académie Française, Ernest Renan en vele anderen werden door het Guignolspel geboeid, in die mate dat ze er meer dan eens over schreven.

Laslo Vitez werd de populairste pop in Hongarije, in Roemenië was dat Vasilache; Petrouchka kreeg de belangrijkste rollen in het Russische poppenspel.

'La Chanson de Roland' was de gedroomde inspiratiebron voor het Siciliaanse poppenspel. Net als bij de poppen uit Vlaanderen, worden deze zware, geharnaste, vechtjassen met een staaf door (of soms aan) het hoofd bewogen. In de Opera dei pupi de Sicilia is het Orlando Furioso die de hoofdrol krijgt en wordt dan bijgestaan door zijn vriend Rinaldo.

Maar laten wij Vlaanderen niet uit het oog verliezen en de andere poppenspelhelden (en er zijn er nog veel) voor een ander hoofdstuk bewaren.

Zonder gegevens over de aard van hun spel, kunnen wij uit de rekeningen van de stad Brussel opmaken dat in de 18e eeuw verschillende poppenspelers bedrijvig waren. En dan kreeg je Michel Cauters en een zekere Moeder Thomas, zij gingen Toone de Oude (eerste van de Toone-dynastie) vooraf. Meer daarover is te lezen in het artikel van Eddy Van Eeckhoven terwijl Maurice D'Hondt ons een beeld ophangt van het traditionele poppenspel in Gent. Misschien dit nog. Een van de meest volledige getuigenissen over het poppenspel in Vlaanderen kregen wij van niemand minder dan Hendrik Conscience, die in 'De Geschiedenis mijner jeugd' een beschrijving geeft van de Antwerpse poesjenellenkelder: 'Men beelde zich een grote overwelfde kelder, met ziltige muren in, waarin nooit het daglicht is gedaald. Daar, op de vochtige vloer, zijn vele dwarse planken, in de vorm van banken opgeslagen. Deze zitplaatsen zijn door letters in drie vakken verdeeld. Dichtst bij het toneel is de eerste plaats, waarvoor men vier centen betaalt; daarachter de tweede, die slechts een halve stuiver kost, en gans naar achter, het uilenkot, waar ieder wordt toegelaten die slechts een enkele cent kan besteden.

In het verste einde van de kelder is een vierkant gat, als een ovenmond, waarvoor een stuk grof visnet is gespannen, tot het afweren van appelschellen en noteschelpen, die het geëerd publiek niet zelden de houten acteurs naar het hoofd werpt. Het is de avanscène, en de beschilderde voorschoot die er achter hangt is het ophaaldoek.

Op dit voortoneel branden drie dikke roetkaarsen; zij vormen, met de rokerige blikken lamp die aan de muur hangt, de gehele verlichting van deze schouwburg.

Een kwart uurs voordat men beginnen zal, - vooral als Dokter Faustus of Ourson en Valentijn

Een voorstelling op de kermis (Theodoor Kleehas geb. 1854).

Geesteskind van Laurent Mourguet: 'Guignol'.

Gekleurde lithografie van Jules David (1808-1892). Spel met kat, voor het doek.

vertoond zal worden - is de kelder zodanig gevuld, dat men er, bij gebrek aan plaats op de banken, langs de wand letterlijk op elkander schijnt te staan. In het midden, tegen de muur, staat een immer zuurziende man met een lange roede of wis in de hand. Hij treedt op als de politie van het theater en slaat de ruststoorders zeer onzacht tussen hoofd en schouders.

Aan de voet van de trap zit een oude vrouw, met een korf aan elke arm; zij verkoopt appelen, noten, smoutebollen, krabben, harde eieren en lekkerkoek; zij vervult hier de taak van restaurant du théâtre. Het stuk dat men spelen zal, is de bekende volkssage Genoveva van Brabant. Een lange wijl stampt het welwillend publiek met de voeten; en daar de holleblokken of klompen er in grote meerderheid aanwezig zijn, heerst er in de kelder zulk oorverdovend lawaai, dat men het gefluit en geschreeuw bijna niet hoort.

De man met de roede houdt zich stil; fluiten, stampen en tieren, voor dat het doek opgaat, is een recht dat ook hier het publiek wordt toegekend. Eindelijk, het doek gaat de hoogte in. Er volgt een ogenblik stilte in de kelder; doch even ras ontstaat er een kreet van verwondering; vele stemmen roepen vol verbazing:

'Oh! hoe schoon! Hoe schoon!'

'Stilans!' roept de man met de roede.

Op het toneel staat een vrouwelijke poesjenel met een gulden kroon op het hoofd; de mantel van rood fluweel sleept haar achterna;

Lithografie van Jules David (1808-1892). Spel met kat, achter het doek.

haar keurslijf is van blauwe zijde met zilveren loverkens; hare ganse kleding, haar hoofd en hare armen glinsteren van gouden stipjes en glazen paarlen. Het is Genoveva, die sedert hare laatste verschijning geheel is herschilderd en in nieuwe klederen is getooid.

Nadat zij, onder de bewonderende blikken der toeschouwers, zich vijf- à zesmaal heeft rondgedraaid om zich voor en achter te laten bekijken, worden hare armen, bij middel van draden, enige malen opgeheven; dit wil zeggen dat zij gaat spreken.

Zij heeft een stem van een zestigjarige vrouw, die een jong meisje nabootst; doch evenals op grotere tonelen, is hier alles conventie, en het publiek is van goede wil.

Genoveva spreekt over haar lieve man, de paladijn Siegfried, en laat de toehoorders, onder veel geklaag, verstaan dat hij vertrokken is, om tegen de Sarazijnen te gaan vechten....

... Er treedt een poesjenel op, ongeveer gekleed als een Antwerps werkman, en met een aangezicht dat altoos lacht, zelfs wanneer hij wenen moet. Het is Snoef, de vieze, de kluchtige Snoef.

Deze poesjenel treedt in alle stukken op en verlevendigt de tussenpozen met kwinkslagen en geestige zetten. Hij is het die tot het publiek spreekt wanneer er iets aan te kondigen is; hij vervult hier de dubbele taak van hansworst en van régisseur du théâtre. Bertrand is een andere snaak, met de meer ernstige geestigheden gelast.

De kleine Wolfgang bij het poppenspel. Waldemar Friedrich (1846-1910) tekening uit 'Het leven van Goethe in beeld' door F.A. Ackermann.

Nu begint Snoef met zijn lachende tronie een streng sermoen over het werpen van appelen en noteschelpen; dan maakt hij vele kwinkslagen over de boze Golo en belooft dat Ons Heer de lelijke schelm op het einde wel zal vinden.

...

Ha, de ondeugd werd gestraft, de verrader sterft!... Nu barst onder het ontroerd publiek een algemeen handgeklap los; men roept als uit één mond: 'Bravo, bravo, hoerah! Dat is goed! Het is wel besteed, de smerige schobbejak!'

Genoveva en Siegfried worden terug geroepen en met toejuichingen overladen.

Snoef treedt op en beheerst het gerucht door de volgende aankondiging: 'Het is om de liefhebbers te bedanken tot op een andermaal. Donderdag toekomende, zal er vertoond worden Jan van Parijs of de Ridder met de Zwaan, en zondag daaropvolgende Doctor Faustus, die zijn ziel aan de duivel heeft verkocht, met schone schermen en een splinternieuwe duivel. Zeg het voort.'

...

Gedurende twee jaren ging ik aldus elke zondag, en somtijds ook de donderdag, naar de voornaamste poesjenellenkelder, die toen in de Boomgaardstraat gevestigd was.'

Voor de geraadpleegde bronnen, zie de lijst onder het overzicht van de poppenspeltypes.

Danny Verbiest

Evolutie van het poppenspel in Antwerpen

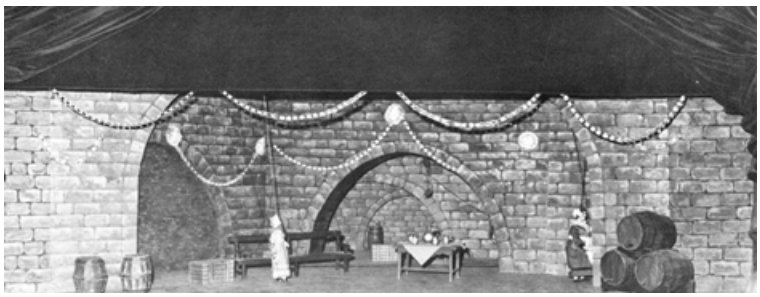

De Bierkelder uit 'Fe de smid' (Theater Van Campen).

Algemeen overzicht

Wie in verband met poppenspel de naam Antwerpen uitspreekt, denkt onvermijdelijk aan 'De Poesje'. Dit fenomeen uit het ruwe volksleven gesproten, heeft zo'n onverwoestbaar indringend karakter, dat Hendrik Conscience er in 1855 in zijn 'Geschiedenis mijner jeugd' hele bladzijden aan wijdt. Ook Domien Sleeckx besteedde er veel aandacht aan en na hen nog tal van letterkundigen, theatermensen en vorsers naar de essentie van de volksziel. Titels als 'Roemelt zoe nie me Juljet', 'De Neus in zen bloete verdoemenis' of 'De starken Aantwaarpsen bakker', laten aan duidelijkheid niets te wensen over. Het 'aanpassen' van woorden, namen en uitdrukkingen ('a is nor Noorwege planke gon droage' voor 'hij is dood') wijst direct op de eigenschap van de volksmens om in alles tot de kern van de zaak door te dringen en dat tevens te kruiden met de nodige humor.

Anno 1977 speelt 'De Poesje' nog. Het repertoire is onveranderd gebleven onder impuls van Neel Van Cakenberghe. Maar ondertussen reist menig theater het land af, heeft Van Campen de traditie in een verfijnd kleedje gestoken en maakte Jan Brugmans enkele poppenfilms. Heel eenzaam en apart staat de reus Dr. Jur. Karel J. Weyler die dertig jaar als enige beroepspoppenspeler zijn 'Pats' tot in de kleinste dorpen liet verschijnen.

Hoe lang speelt men al met poppen? Wanneer is men er mee begonnen?

In het begin van de 19de eeuw waren de dubbele stangpoppenspelen (hoofd en rechterarm) in volle bloei in het Antwerpse schipperskwartier. (Sint-Andries en Sint-Paulus-wijken waar vele 'internationale contacten' plaatsvonden!) Die spelen ontstaan niet plots op één dag, maar kennen een groeiproces. De oude Griekse en Romeinse beschaving kende reeds de kracht van de pop maar wat nu de rechtstreekse aanleiding is geweest tot de oorsprong hiervan in Antwerpen, blijft nog steeds een open vraag.

Als bewijs dat het poppenspel in het begin der 17e eeuw te Antwerpen bestond, verwijst men naar het schilderij van 'Vlaamsche Kermis' van David Vinckboons. (Antwerpen, Museum van Schone Kunsten) Vinckeboons leefde van 1576 tot 1629. Op dat schilderij staat op een zijvlak een poppenspel afgebeeld.

In 1631 verschijnt bij drukker Jan Cnobbaert het werk: 'Ghebreken der tonghe ende middelen om die te verbeteren uytgebeeldt door den Edelen ende Eerw. Heer

Dr. Anton van Bourgoigne'. De geïllustreerde platen van Andreas Pauwels (of Paoli 1600-1639) geven een aanduiding van een handpoppenspel.

Een ander bewijs voor het bestaan van het poppenspel kunnen we afleiden uit het 'Zonderling proces in 1602 en 1601 voor de vierschaar van de Schepenbank van Eppegem' te noteren in het werk: 'Poppenspel-Tooverij-Pijniging' (Alfons Goris, adjunct-rijksarchivaris van Antwerpen). Dit proces liep over zeventien zittingen. Een zekere Jaspar Cobbeniers 'die de dorpen afging met personagiën om bij kermissen spelen te houden' werd veroordeeld tot een boete van 25 Rijnsche guldens, de kosten van het proces, verbranding van zijn poppen. Zijn vrouw, beschuldigd van hekserij, stierf in de kerker. Jaspar Cobbeniers trad op met handpoppen. Uit het vonnis bleek dat 'de personagiën die hij was gebruykende waeren van houte, versciert met cleederen of habyten.' Domien Sleeckx beschrijft het handpoppenspel van de Franse soldaat en het draadpoppenspel van de meester-spellenmakers die optraden in het begin van de 19e eeuw. Gerard van Looy, een oude sinjoor uit het schipperskwartier, getuigt in zijn handschrift 'Pierewitje', dat zijn stadswijk in de vroegere jaren beschrijft: 'Toen de grote foor nog opgetimmerd werd langsheen den Scheldedijk, vóór de rechtmaking der kaaien, werden aan meerdere barakken poppenspelen vertoond om de wandelaars binnen te lokken.' Hier wordt wellicht gewaagd van de voorstellingen met handpoppen waarvan Pol de Mont in 'het Poppenspel in Vlaanderen' getuigt: 'Hetgeen ons als overblijfsel van het marionettenspel op de kermissen wordt vertoond is maar een schaduw meer - zoo beweren de oude lieden - van het vroegere Jan Klaassenspel...'

Rond de jaren 1880-1885 stond een zekere A. Hofman bij de Antwerpse wallen met een handpoppentheater. Boven zijn toneeltje stond te lezen: 'Speelt poppartijen en andere feesten.'

Wat is dan de oorsprong van de oudste en wellicht eerste poppenspelvorm die we te Antwerpen kennen, nl. 'De Poesje'?

In zijn studie 'Vom Flämischen Puppentheater' merkt wijlen Fritz Wortelmann op: 'De Poesje vertoont veel verwantschap met het Hanneschentheater uit Keulen, vooral door de tegenstellingen tussen de tragische en komische elementen van het spel.' Het poppenspel uit Keulen zou echter geïnspireerd zijn op het Antwerpse! Een zekere kleermaker Christoph Winter, die van het begin der

19e eeuw tot 1862 het Keulse stangpoppentheater bestuurde, had te Antwerpen voorstellingen van de Poesje bijgewoond. Dezelfde figuren waren er te vinden (Neus = Murf, Kop en Schele... Ook de term 'voddebalen = Lumpengesellschaft' schijnt ontleend te zijn aan het antwerps.)

Het staat vast dat het poppenspel ergens (onbewust uiteraard) gelijke tred hield met de evolutie van het theater en meer bepaald van de komedie als satirisch evenwicht. In de meeste landen lag de religie aan de basis van het 'dramatiseren'. Wanneer in de middeleeuwen het 'toneel' als liturgische of bijbelse evokatie een te profaan karakter kreeg en uit de kerk werd gebannen, rezen er op diverse fronten troebadoers en kleine gezelschappen op, die sterk de nadruk legden op het kritische en humoristische. Het zijn die theater-realisten, die vaak niet meer waren dan foorreizigers, die het 'dramatische element' gaaf wisten te houden. Zeer zeker zaten daarbij individuën die zich bedienden van de levenloze stof, een pop of gelijkaardig attribuut, om alzo meer vrijheid tot hekelen te verwerven. Eenzelfde verschijnsel doet zich momenteel voor bij ons met de Internationale Nieuwe Scène en de Mannen van den Dam. Ook zij bedienen zich soms van poppen. (cfr. het 'Bread en Puppet Theatre')

De Internationale Nieuwe Scène vond zijn impuls bij Dario Fo en Arturo Corso. De Italianen zijn inderdaad de ambassadeurs van de Commedia dell'Arte.

Een akteur van de Commedia dell'Arte, Burattino, werd in de 16e eeuw een zo populair type van het poppenspel, dat de poppen de benaming 'burattini' kregen. Ze zouden ontstaan zijn te Venetië. De oorsprong zou liggen bij de Maria da legno = de houten pop. Vanaf de 10e eeuw werd te Venetië het 'festa delle Maria' gevierd, dat vele nieuwsgierigen naar de stad der dogen lokte.

Als herinnering aan 12 verloofden die door zeerovers ontvoerd werden, liet men in 994 12 schone en rijkgetooide jonge meisjes gedurende acht dagen door de stad wandelen. De doge duidde de meisjes aan en huwelijkte ze op zijn kosten uit. Maar die uitgave werd spoedig te hoog en het aantal meisjes werd teruggebracht naar vier. Daarna naar drie en in 1349 werden zij voor het eerst door kleine houten poppen, Maria da legno genaamd, vervangen.

De latere marionettentheaters zijn afkomstig van de italiaanse poppen, van de burattini of fantoccini, de puppi of puppazi.

Centra waren Napels en Milaan.

In Sicilië, voornamelijk te Palermo, treft men vele poppentheaters aan. De stukken die gespeeld worden zijn ridder- en tovergeschiedenissen, samengeweven uit legenden en sprookjes. Men speelde in schuren en kelders voor zeer eenvoudige lieden. Elke streek bezat zijn karakteristieke figuren. Zeer gekend was de Pulcinella uit Napels (niet gebocheld zoals de Franse Polichinel) en de Scaramuccia, die later grote invloed uitoefende op Molière.

De geijkte types van de gierigaard, de bedrogen dochter, de valse minnaar, de rijke snoodaard, enz... werden van vader op zoon doorgegeven.

Het poppenspel ging van Italië naar Spanje en Frankrijk en het veroverde Parijs rond het einde van de 16e eeuw.

Het woord 'Poesje' afgeleid van 'Gij, poesjenel!', vindt zijn oorsprong in het Italiaanse 'Pulcinella'. Benaming, karaktertrekken en type van stukken (uit de Blauwboeken), alles schijnt te wijzen op een Siciliaanse oorsprong die over Spanje tot ons is gekomen. Antwerpen is een havenstad waar steeds veel vreemdelingen

verbleven. De Antwerpenaar heeft geleerd van alle vreemdelingen (bezetters of zakenrelaties) het ‘beste over te nemen’!

De smijt-pop ‘Op-sinjoorken’ is eveneens een Spaans gebruik.

Evenmin als men met absolute zekerheid de bijzonderheden over de Antwerpse dubbele stangpoppen kan aanhalen in het begin der 9e eeuw, zijn de poesjespelers gekend, die ten tijde van Hendrik Conscience leefden.

Zulks is ook het geval voor de daarop volgende 25 jaren. De eerste echte aanduidingen stammen uit de aanvang van de 19e eeuw. Eertijds bestonden verschillende theaters in de stad, alhoewel de vierde wijk als centrum mag beschouwd worden.

Het gold hier een enig tijdverblijf voor de volksmens. Het garandeerde hem immers een avond ‘goedkope warmte’.

De schouwveger (= schavies) Pol Pasmans betrok in 1880 de kelder van de voormalige herberg ‘In het Duifken’ in de Repenstraat. De herberg werd uitgebaat door een dame die luisterde naar de poëtische naam ‘Warm Joken’. Hij speelde van ‘Grote Kermis’ (15 augustus) tot begin mei, vier of vijf keer in de week van 7 u. tot 10.30 u. 's avonds voor een vast publiek van volksmensen uit de buurt. Als helpers had Pol de schavies figuren als Tist den Paus, Sus den Paus, Toon den stoelbinder en Koekelenberg.

In 1906 speelde Jef Patat in de Rijke Beukelaerstraat. Om in zijn theater-kelder te komen moest men eerst door een keuken waarin een dikke vette lucht van frieten hing. Er werd echter meer gedronken dan gespeeld.

De Schele, die samen met Den Bult en De Neus het driemanschap van de Antwerpse poppenspelfolklore vormt. (Pop van Antwerps Folklore Klein-Toneel der Van Campen's).

Als het publiek te rumoerig werd kroop Jef Patat over het toneel en gooide de ruziemakers de straat op. Deze namen echter wraak en stelden zich op boven de kelderrooster om aan hun natuurlijke behoeften te voldoen. Rond het jaar 1893 bestond er een Poesje in de Geuzenstraat in een kelder onder een kruidenierszaak. De winkelier schonk er koffie. De speler was een zekere Tist, waarvan men alleen wist dat hij paardenbegeleider was. Zo waren er destijds verschillende spelers aktief in kelders maar de meest interessante figuur blijft toch Pol Pasmans. In het handschrift ‘Pierewitje’ getuigt Gerard Van Looy: ‘Pol Pasmans kon zijn houten koppen ziel en leven inblazen. Hij voelde de woorden die hij aan zijn helden in de mond legde en wist het publiek te boeien, ja het te begeesteren door zijn spel. Dat was waar kunstenaarswerk, dat zijn opvolgers tevergeefs hebben getracht na te doen.’ Pol Pasmans was voor de Poesje DE figuur zoals Victor Driessens het geweest is voor het Vlaamse toneel.

Louis Gustave Deschamps (geboren te Parijs in 1868) kwam als bootsman te Antwerpen, knoopte kennis aan met Josephine Pasmans, een van de dochters van Pol, de schavies, en het duurde niet lang of hij zei de zee vaarwel en werd eveneens schouwveger zoals zijn schoonvader. Gedurende de tentoonstelling van 1894 hielp

hij mee met de poesjenellen en bij het overlijden van Pol Pasmans, nam hij diens functie over en werd de tweede ‘schavies’. Gust Deschamps die in het schipperskwartier werd aangesproken als ‘Gust de Krol’, werd bijgestaan door zijn zonen, Dré Deprez (die ‘De Neus’ hanteerde), Pol van Bogaert en Resman.

Pol Van Bogaert had als bijnaam ‘de Paatvedette’ omdat hij de gewoonte had bij elke gelegenheid Paatvedette te zeggen voor Potverdekke. Hij was marmerschilder en schouwveger en één zijner uithangborden wordt bewaard in het Antwerps Museum voor Folklore. Pol Van Bogaert (die later in de Bogaerdstraat ging wonen) was geen gemakkelijk man, en hij kreeg het herhaaldelijk aan de stok met Deschamps. Tenslotte ging hij z'n eigen weg.

Constant Van Campen vertelt:

‘Pol (Van Bogaert) bezat een poesjenellenspel (model oude poesje) dat grotendeels door mijn vader (de kunstschilder en restaurateur Jef Van Campen) en mijzelf werd vervaardigd. Wij hadden de schermen getimmerd en geschilderd voor dit “vliegend toneel”, bestemd voor een reizend gezelschap. Rond 1922 waren we daarmee begonnen. De bedoeling was Pol met ons poppenspel te laten optreden. Mijn vader verkocht het echter aan Pol, die zijn schoonbroer was, voor 1.500, - fr. Dit leek wel op een handelstransaktie van twee kleine jongens. Mijn vader liep hoog op met Pol en deze voelde zich hierdoor zeer gevleid zodat zij het best met elkaar konden vinden, waarbij de een de ander flink kon ophemelen. Pol was half in de vijftig toen hij trouwde met onze tante Pauline, vaders lievelingszuster (hij had er drie, maar met Mimie en Louise kon hij minder goed opschieten). Pol, Pauline en Jef: dat was een trio dat nooit uitgepraat raakte en sterk gebonden was door herinneringen aan jeugd, theater, muziek, gezamenlijke arbeid en een hoop parallellopende karakteristieken die - bij een pint of een borrel - aanleiding konden geven tot in den treure durende konversaties. Zo was Pol in het bezit gekomen voor “een appel en een ei” van het poppenspel waar jaren werk aan besteed werd.

Voor Pol was dus de periode aangebroken waarin hij met zijn eigen theater zou gaan optreden. De eerste vertoning ging door in “de Kalkoense Haan” voor de leden van Sobriëtas in 1927, als ik me goed herinner. “Sobriëtas” betekende drankbestrijding... Laten we maar zeggen: “Les extrêmes se touchent”.’

‘Als Pol ergens optrad speelde mijn vader piano. In het kleinste zaaltje stond toen nog overal een piano en mijn vader was een vaardig pianist. Ikzelf heb nooit meegespeeld, maar mijn jongere broer Willy was al gauw Pol's helpende hand en een zeer toegewijd discipel, schitterend leerling en een perfekt imitator. Ikzelf zocht naar een andere formule, naar iets nieuws, los van de geest en van het genre dat Pol en de oude “Reep” in ere hielden. Die nieuwe eigen formule heeft onze Poppenschouwburg in het leven geroepen. Zij is alleen nog folkloristisch in de mate waarin wij de aanwezigheid van de volkstypes als essentieel in het gebeuren lassen uit hoofde van de pret. Daarbuiten zijn we uitgegroeid boven het volkspeil omdat men ons poppenspel mag beoordelen met artistieke maatstaven.’

Pol Van Bogaert wilde in een bui van moedeloosheid al zijn poppen van de hand doen. De Antwerpse joernalist, folklorist en letterkundige, Jan De Schuyter (1889-1952), kocht alles op en zocht naar een nieuwe kelder. De stedelijke overheid steunde hem echter niet (er was maar éne ‘Poesje’) en daarom besloot men een vereniging op te richten. Deze folkloristen ontdekten de kelder van de Sint-Niklaaskapel en er werd opnieuw gespeeld in 1933.

Pol Van Bogaert stierf in 1941 eenzaam en verlaten in het Sint-Elisabethziekenhuis. In 1943 gaf Jan De Schuyter zijn omvangrijk en onvolprezen boek uit: ‘De Antwerpse Poesje’. Dit boek is tot op heden een van de meest volledige documentatiebronnen.

De oorlogsjaren deden vele aktiviteiten stilvallen en de poppen werden opgeborgen. De Poesje van de Sint-Niklaaskapel bleef onder de leiding van de Bond der Antwerpse Folkloristen. De voorzitter, Jan De Schuyter, overleed in 1952 en de poppen verhuisden naar het Museum voor Volkskunde.

In de kelder van de Sint-Niklaaskapel heeft Karel Weyler na de oorlog zijn eerste voorstellingen gegeven met 'Pats', waarna hij uitsluitend ging reizen. De poppenschouwburg der Van Campens heeft er tot op heden zijn vaste residentie.

Maar wat met de oude Poesje van de Reep? In de kranten van november 1962 verscheen het bericht:

'Op vrijdag 23 november 1962 wordt "de Poesje" van de Repenstraat plechtig heropend met een voorstelling voor het college van Burgemeester en schepenen en zijn genodigden.'

Neel van Cakenberghe haalde enkele poppen terug uit het museum en redde de Poesje van de ondergang.

'Op het programma staan: "De zeeslag van Palestina", "Rommelt niet zo met Juliette" en "De Leeuw van Vlaanderen".'

'Het gemeentebestuur had voor de openingsavond zoveel mogelijk de traditie in acht genomen. Met een harmonicaïst voorop ging het van de Grote Markt, waar echter geen rondedans rond Brabo werd gehouden door "de verwoeste gewesten" (vereniging) der Eerste wijk naar de Poesje aan de Repenstraat. Aan de ingang werd het gebruikelijke programma, op een lange en smalle strook papier gedrukt, uitgereikt.

De eerste stap was officieel gezet naar de heropleving van een oude Antwerpse traditie, van een echte brok volksleven. Gelukkig zouden we maar zeggen. Want van alle nationale gelijkaardige overblijfsels uit een vroegere beschaving, is de Antwerpse Poesje het dichtst bij de oorsprong gebleven. En daar mag de sinjoor ook wel een tikkeltje trots op gaan.' (Jack Verstappen, '70 jaar Antwerpse Poesje')

Ward Smets heeft sterk geijverd opdat het Antwerpse stadsbestuur de heropening van de oude Poesje zou steunen en bewerkstelligen. Nadien keerde hij terug naar zijn oude liefde, het handpoppenspel (Poppenspel 'Oud-Antwerpen'). Hij gaf ook jarenlang voorstellingen in het Antwerpse 'Biljart-Palace', en treedt nog op met Pierlewitje en Sloeberke. Het zou verkeerd zijn te denken dat er in Antwerpen op het gebied van het poppenspel louter een aktiviteit werd ontwikkeld rond de Poesje van de Reep.

In de periode 1925-1940 werden heel wat initiatieven genomen en ontstonden veel kleine poppenspelen. Meestal ging het om handige knutselaars en kreatieve geesten die een spel ontwierpen dat draaide rond één persoon (de duivel-doet-al).

Een duidelijk onderscheid tekent zich af tussen draad- of stang-poppenspelers en de handpoppenspelers. Laatstgenoemden trokken rond van zaal tot zaal met de verhalen van Sterke Jan of Sterke Dries die de draak overwint om de prinses te redden. Bij de handpoppenspelers valt een sterke invloed op van de Hollandse Jan Klaassen en Katrijn en de Duitse Kasper. Figuren van heksen en koningen keren telkens terug in een 'andere verpakking'. Vele Nonkels (Nonkel Louis, Nonkel Miel, Nonkel Ward, Nonkel Rik, Nonkel Jan e.a.) lieten een onuitwisbare indruk na op het - in hoofdzaak jeugdig - publiek.

Bij de andere 'Poesjespelers' vermelden we: De Poesje van de trimmer Albert Schoonvliet, die speelde in de Zakstraat. Nog enkele van zijn poppen zijn te zien in het Museum Sterckxhof. De Poesje van het Sterckxhofmuseum gespeeld door de bankbediende A. Mortelmans; de Poesje van Marcel Broes die optrad voor de militairen. Merkwaardig was ook de Poesje van de Plateau's waarbij de toneelspeler

Willem Benoy aktief was. Deze stang- en draadpoppen stelden bestaande personen voor. Waar bij de meeste spelen de figuren van de Neus, de Schele en den Bult naast historische personaliteiten optraden,

Poppentheater Van Campen: de herberg van Mie van Bart met v.l.n.r. Mie van Bart, de Neus, de Kop, Lieveken, de Schele en den Bult.

werden hier politici zoals Kamiel Huysmans en Frans Van Cauwelaert over de hekel gehaald.

Verder hadden we de Poesje van het Sint-Andrieskwartier, Theo Bergers, het Poesjetheater van Th. Palmans, Het Wereldschouwtoneel van de onderwijzer H. Carmen, het Theatre del Rico, Onze Molenspoppenkast, Het Pax-gezelschap van A. Suls met zijn tweevoudig repertorium voor kinderen en volwassenen, het poppenspel van Anthoni, de Poesje van het Plezant Sleutelstraatje van de Antwerpse volksfiguur Johan Zwijzen, Het Antwerpsch Poppentheater van Eerwaarde Heer Valvekens met poppen naar Luiks model; de draadpoppen van de letterkundige A. Thiry.

Het Poppenspel 'Le Brin d'Azur' onderscheidde zich door een rijke fantasie en speelde met draad- en handpoppen.

Bij de handpoppenspelen vernoemen we eerst en vooral 'De poppenkast van Nonkel Louis'. De accountant Louis Raes bezat een waar arsenaal aan poppen uit allerhande materiaal, dekors en rekwisieten van het meest uiteenlopende genre. Als figuren kwamen aan bod: Jan Klaas, Katrien, schoonmoeder, huisbaas, schoolmeester naast Tijl, Lange Wapper, Pierlala, duivels, feeën, Chinezen, aardmannetjes en noem maar op. Hij beschikte over een ongebreidelde fantasie en ontwikkelde zijn thema tijdens de voorstelling zelf.

Improvisatie is wel het bijzondere kenmerk van de handpoppenspelers. Wie beslist heel wat harten in verrukking heeft gebracht is Nonkel Rik (Hendrik Leenen) die begon in 1937 en tot na wereldoorlog II bijna elk zaaltje bespeelde. Hij maakte poppen uit papierdeeg, hout en kledingstukken. Zijn Jan Klaassenspel bestond uit niet minder dan 250 poppen en omvatte een repertorium dat werd ingegeven door sprookjes en kinderverhaaltjes.

Het poppentheater van onderwijzer Verbiest begon in 1936 met schoolvoorstellingen in zijn klas te Brasschaat. Vanaf 1941 begonnen de reisvoorstellingen en de kleinste dorpen en gehuchten genoten van zijn poppenspel dat getuigde van een enorme kinderpsychologie.

'Het Spelleke van de Donk' met de kabouters Tsjip en Tsjap veroverde vele kinderharten en kende lange jaren algehele bijval op de Vlaamse Televisie.

Het Antwerpse Folklore-Kleintoneel der Van Campens

We wezen reeds op de familiale banden die er bestonden tussen Pol Van Bogaert en Jef Van Campen. Het zal dan ook niemand verbazen dat de zonen Van Campen die het ‘marionettenbloed langs alle kanten meekregen’ de traditie zouden voortzetten.

Het gezin Van Campen woonde aanvankelijk in de Stoofstraat. Vader Van Campen was er restaurateur van kunstwerken. Schilderijen, Delfts porcelein, tekeningen en kunstvoorwerpen allerhande riepen een intieme museumsfeer op.

Onder de woonkamer - in de oude kelder waarvan men beweert dat hij stamt uit 1358 - zagen de eerste poppen het levenslicht. Het waren kleine poppen van 17 cm en er werd gespeeld in een klein theatertje waar alles aan het verleden deed herinneren.

Zoon Willy was reeds van jongsaf sterk onder de invloed gekomen van zijn oom Pol van Bogaert. Hij assisteerde hem natuurlijk ook. De Van Campens brachten hun eerste vertoningen in hun eigen kelder in de Stoofstraat. Daar waar echt bloed vloeit komt ‘schot’ in de

Aktiefoto tijdens een opvoering in het Antwerps Folklore Klein-Toneel der Van Campen's.

zaak. Jan De Schuyter, de onnavolgbare vorser, had hun keldertje ‘ontdekt’ en in 1935 vond de eerste voorstelling plaats onder zijn impuls. Constant Van Campen ging zich - als oudste zoon - met de zaak bezighouden omdat er anders, volgens moeder, ‘toch niets van in huis zou komen’.

En er is heel wat van in huisgekomen. De poppen ondergingen een ware evolutie. De kopstang werd voorzien van een systeem zodat de benen konden bewegen; de poppen werden ook groter (35 cm) en er werd sterk gesleuteld aan de verhouding poppen/toneelruimte.

Het poppentheater van de Van Campens steunde op de traditie van de Poesje maar door hun vakmanschap als dekorateurs werd het geheel in nieuwe - artistiek meer verantwoorde - banen geleid.

In 1949 trokken Willy en Constant Van Campen naar de Sint-Niklaaskapel. Tot op heden worden daar wekelijks voorstellingen gegeven voor een ruim publiek van volwassenen en kinderen.

De Van Campens hebben de traditie in ere gehouden. We ontmoeten er nog steeds de Neus, Den Bult en de Schele, de taal is onvervalst sappig Antwerps, maar technisch hebben zij het ‘Poesjespel’ meer allure verleend, in die mate dat het een eigen gelaat kreeg. Antwerpen heeft hier een zeldzaam theater dat alleen al op het terrein van de decorbouw uniek en ongeëvenaard blijft.

Stukken zoals: ‘Smokkel in de Moriaan’, ‘De vliegende Hollander’, ‘De Zwarte Ruiter’ (symbolisch beeld voor Jan De Schuyter = strijder voor het recht), ‘Christoffel Plantijn’ en ‘Neus, de Schavies’ staan al jaren op hun affiche.

Karel Weyler (‘Pats’ Poppenspel) met zijn laatste kreatie: ‘Moustasj’. Seizoen 1977.

Jan Brugmans

In het unieke - totnogtoe niet achterhaalde - naslagwerk van Jan De Schuyter lezen we:

‘De poppenkast van Jan en To - Jan Brugmans bezit zowat honderd draadpoppen die mensen en dieren voorstellen. De koppen zijn niet gebeeldhouwd, enkel uit houten planken door de marionettist zelf gezaagd. Daar schilderde hij ogen, wangen, haar en mond op. Alleen de neus, een klein driehoekig stukje hout werd op het groot vlak geplakt. De poppen zijn verder met stoffen klederen getooid en worden bij middel van meerdere draden bewogen.’

Verder: ‘Door voortdurend in voeling te blijven met zijn publiek, is het hem mogelijk zich van de bereikte reacties rekenschap te geven, kan hij de meest ingewikkelde geschiedenissen tot het kleine volkje laten doordringen, oefent hij voortdurend de bewaking uit die altijd nodig is op een auditorium dat uit een paar honderd bengels is samengesteld.’.

Er staat een foto bij afgedrukt van een voorstelling van ‘Reinaart de Vos’. In de jaren '70 maakte hij de poppenfilm voor de Vlaamse Televisie... ‘De bezetenheid heeft niets ingeboet’.

Jan Brugmans heeft iets van een ‘niet te doven vuur’. Als zeventigjarige maakte hij nog twee poppenfilms voor de Vlaamse televisie (de Passie van ons Heer van M. de Ghelderode en het hoger geciteerde ‘Reinaart’). Na zijn tournee als beroepsmarionettist stichtte hij de kinderschouwburg ‘De Zonnebloem’. Dat was in 1934... Daarvoor had hij door de Nederlanden gezworven als troebadoer, als straatzanger.

In 1940 is hij de motor van het kindertoneel waaruit het huidige Koninklijk Jeugdtheater is ontstaan.

Met ‘De Zonnebloem’ gaf Jan tal van voorstellingen. Hij richtte ook cursussen in voor kleuterleidsters en welke school was niet voorzien van zijn ‘Paddestoel-kast’?

Jan Brugmans werkte ook voor radio en televisie (Jan Bard, Nonkel Jan, Jan Koekepan...). Ook de pop Smoutebolleke verscheen regelmatig op de beeldbuis.

Nonkel Jan, zoals de meesten hem noemen, maakte ontelbare poppen uit gekauwd papier. Zij dragen hun eigen stempel.

Vitalisme kent geen leeftijd. Tijdens de burchtfeesten te Noorbeek (Nederlands Limburg) in 1977 kon men handarbeiders en ambachtslieden aan het werk zien. Jan Brugmans stond in hun midden en maakte poppen. Zoals hij het al die jaren deed; destijds te Antwerpen op het Noordkasteel en Sint-Anneke; op de Expo te Brussel en nu nog steeds... Een ‘niet te doven vuur’ door de kracht en magie van de pop...

‘Pats’ poppenspel

1941: Advokaat Mr. Karel J. Weyler vergast de leden van de Antwerpse balie op een geestige persiflage van de Antwerpse juristen. Zeventien houten koppen stellen - sterk caricaturaal - de leden van de balie van

Neel Van Cakenberghe, de huidige schavies van de ‘Poesje’ (Antwerpen).

Antwerpen voor. Poppen voorzien van een kopstang met een klein lijfje. De tekst is bijzonder geestig. In de kelder van de Sint-Niklaaskapel worden dergelijke revues hernomen. Deze revues kenmerken zich door hun spiritualiteit in de hekelteksten waarmee de gebeurtenissen uit het gerechtelijke milieu op de korrel worden genomen.

1948: Karel Weyler start met ‘Pats’.

‘Pats’ is de naam van een Vlaamse jongen die destijds aan 't Hof van Karel de Vijfde, de beroemde keizer, de functie van Nar bekleedde en door Pater Fleerackers in een van zijn jeugdboeken werd beschreven.

De keuze van de naam ‘Pats’ getuigt meteen van de geest waarmee dit nieuwe poppentheater zich aanmeldt. We schrijven met opzet poppentheater en niet poppenkast. ‘Pats’ poppenspel, dat al 30 jaar het ganse land afreist, is geen vast theater, beschikt niet over een eigen zaal met technische uitrusting, maar is het *eerste* poppenspel in Vlaanderen dat van bij de aanvang startte met een eigen gelaat. (Geen Jan Klaas of Tijl, geen duivel of heks, geen gestolen prinses). Bovendien mikte het van bij de start hoog naar de essentie van het poppenspel. Door zijn juiste kijk op wat poppenspel is, door het kiezen van een duidelijk nieuwe lijn en stijl, verdient dit poppenspel de naam ‘poppentheater’. Enerzijds omdat het niet deed wat de meeste vorige handpoppenspelers - hoe verdienste-

lijk ook - terecht hadden gedaan, en anderzijds omdat het geen kopie van het ‘grote mensentheater’ wilde zijn.

De eerste koppen voor een ‘grappig avondje’ kenmerkten reeds deze sterke visie (zie Antwerpse balie).

Pats-Poppenspel werd een begrip in Vlaanderen. Het reisde van het ene dorp naar het andere, van zaal tot zaal. De figuren van Suske en Wiske en Lambik (van de Vlaamse strip-tekenaar Willy Vandersteen) beleefden avonturen waarin elk kind en elke volwassene zich herkende. Daarbuiten werden technieken aangewend zoals voordien nooit in een handpoppenspel waren getoond. (Hand-, stok-, en staafpoppen naar het voorbeeld van de Russische en Tsjechische meesters). De decors zijn even verbluffend door hun eenvoud als de rekwisieten opvallen door hun frisse en aanstekelijke humor.

Het is een onloochenbaar feit dat Pats-Poppenspel het poppenspel - en zeer bijzonder het hand- en staafpoppenspel (waarbij alle technische verrichtingen langs onder gebeuren) - een allure heeft gegeven die enig is voor Antwerpen en voor Vlaanderen. Het is het eerste reizende poppenspel dat zoveel voorstellingen bracht per jaar, het eerste poppenspel dat werkelijk de naam ‘beroeps’ verdient, het eerste poppenspel dat zich onderscheidde door zijn ‘technisch verder staan’ en toch zeer eenvoudig bleef in zijn uitwerking. Op ongeveer een kwart-eeuw werden meer dan 5.000 voorstellingen gebracht. Telkens op een andere plaats voor soms meer dan 500 kinderen.

De leider-bezieler-uitvoerder is, zoals hoger vermeld, Karel J. Weyler. Een mens van de

De houten acteurs van de Antwerpse ‘Poesje’ staan klaar...

daad, van de realiteit. Geen man van vergaderingen, wedstrijden of festivals. Gewoon een man ‘uit het echte hout’, zoals de poppen die hij nog dagelijks ontwerpt en zelf snijdt. (Hij sneed er meer dan 500!) Elke tijd heeft zijn kenmerken, en elke tijd brengt mensen voort die, langs de nieuwe verworven elementen om, de vaste waarde in stand houden en verdere dimensies bijbrengen.

In dat perspectief betekent Karel J. Weyler met zijn Pats-Poppenspel een mijlpaal. Een figuur waaraan velen zich in de toekomst nog zullen optrekken.

Besluit:

Het opmaken van de historiek van het poppenspel in Antwerpen is geen eenvoudige opdracht. Men kan onmogelijk alles weten, moeizaam alles lezen en bezwaarlijk

alles optekenen, tenzij men zou beschikken over tijd en plaats. Dan nog zou men figuren en activiteiten vergeten of - zonder bijbedoelingen - onrecht aandoen.

De namen van poppenspelen of personen die zich met het poppenspel bezighielden, die hier vermeld werden zijn ontoereikend en onvolledig.

Na Wereldoorlog II hebben nog tal van poppenspelen zich zeer gunstig doen opmerken (‘Sprookjesweelde’ van M. Bruyninckx, ‘Antigoon’ van F. Bellens, ‘Annebart’ van Suz. Van Boeckel, ‘Universum’ van C. Mols, ‘Jan Pierewiet’ van Jan Martin, enz...).

Graag mijn verontschuldigingen aan hen die vergeten werden of - door onwetendheid - onvolledig of verkeerdelijk werden behandeld. Mijn dank aan die vorsers die reeds zoveel

De politicus P.-H. Spaak. Satirisch programma voor volwassenen. Deze pop bevindt zich momenteel in het grote poppenmuseum van Sergei Obrastzow te Moskou. (‘Pats’ poppenspel.)

materiaal wisten te vergaren:

- ‘De Antwerpse Poesje’, Jan de Schuyter
- ‘Jan De Schuyter’, C. Van Campen
- ‘70 jaar Antwerpse Poesje’, Jack Verstappen
- ‘Jan Brugmans’, Louis Contryn

en de vele telefonische en andere gesprekken die mij door spelers en andere enthousiaste belangstellenden werden toegestaan.

Walter Merhottein

‘Kiekeboe’ uit het poppelspel ‘Kiekeboe’. (Walter Merhottein Merksem-Antwerpen.) Foto: P. Leblon.

De gentse 'Spellekens'

Ontstaan en evolutie

Over het ontstaan van het Gents traditioneel poppenspel, in de volksmond 'Spelleke' genoemd, werd reeds heel wat gezegd en geschreven, maar alle opsporingen ten spijt is men er, bij gebrek aan bewijsmateriaal, nooit in geslaagd de onbetwistbare herkomst ervan te achterhalen.

Volgens Joris Vandenbroucke, auteur van 'Het poppenspel in de Nederlanden', zou het stangpoppenspel ofwel automatisch ontstaan zijn uit het toneel, ofwel een uitheems produkt zijn, ingevoerd tijdens de Spaanse bezetting, onder de tweevoudige invloed van Spanje en Italië. Dààr waren inderdaad de stangpoppenspelen reeds in de loop van de zestiende eeuw tot een zekere graad van ontwikkeling gekomen. Hierbij zou het aandeel van de Italiaanse poppenspelers het meest doorslaggevend geweest zijn. In die tijd komen wij immers de Italiaanse poppenspelers zowat overal tegen op kermissen en vermakelijkheden. Deze laatste mogelijkheid schijnt ons de meest aannemelijke te zijn, te meer daar de kledij van de volkse figuren in het Gents traditioneel poppenspel op Italiaanse herkomst wijst.

Hoe, waar en wanneer dat soort poppenspel te Gent wortel heeft geschoten is evenwel een andere kwestie.

Dank zij zijn persoonlijke kontakten met de oudste generatie uit de twintiger jaren van deze eeuw, kwam Joris Vandenbroucke tot de bevinding dat, in de loop van de vorige eeuw, Gent gonsde van de 'Spellekens'.

Zelden in het stadscentrum, maar schier in alle volkswijken waren ze gevestigd. Het merendeel, en ook wel de oudste, waren te vinden langs de westkant van de stad. Op de parochie ''t Heilig Kerst' zou er zelfs eentje geweest zijn waarvan de oorsprong omstreeks 1700 dateert.

Verscholen in enge straatjes en beluiken of 'cité's', waren ze ondergebracht in onkomfortabele lokalen zoals kelders, rommelstalletjes en achtergebouwen of, in sommige gevallen, in de woonkamer van schamele arbeidershuisjes, waar alleen de buurtbewoners thuis hoorden.

Dààr, in de laagste volksklasse is het Gents traditioneel poppenspel ontstaan en uit de arbeidersklasse die er huisde zijn de Gentse poppenspelers ontsproten.

Geschriften uit die periode over het Gents poppenspel zijn er nergens te vinden, tenzij een bijdrage van Van Duyse in 'Volkskunde', anno 1895 en in 1909 een artikel van Jan Verschueren in de 'Gazette van Gent'. Maar dat was dan ook al wat later en ze bevatten daarenboven slechts algemeenheden. Dat is niet zo verwonderlijk, vermits de toenmalige poppenspelers en hun publiek niet konden schrijven en diegenen die het wel konden, mensen uit de meer begoede stand, die in Gent, bolwerk van het franskionisme in Vlaanderen, de taal van Voltaire spraken, er geen belangstelling voor voelden en minachtend neerkeken op het simpele spektakel van het buurtjesvolk.

Onder de talrijke 'spellekens' die, tijdens de vorige eeuw en kort er na, in alle Gentse volksbuurten als het ware gezaaid waren, zijn er een viertal die een belangrijk aandeel hebben gehad in het voortbestaan van het nog steeds zo populaire stangpoppenspel te Gent.

In een beluik van drie huisjes op de Meulestedesteenweg, midden de dichtbevolkte wijk van de Muide was omstreeks 1890 het 'Spelleke van Henri Coene' gevestigd.

Arietse, zoals hij in de buurt werd genoemd, speelde enkel gedurende de herfst- en wintermaanden, iedere zon- en maandagavond, respektievelijk tegen een inkomgeld van 5 en 3 cent.

De vertoning omvatte twee delen. Het eerste, of ernstige gedeelte duurde het langst en was erop gericht de toeschouwers tot schreiens toe te bewegen met stukken geput uit de blauwboekliteratuur zoals ‘Genoveva van Brabant’, ‘Ourson en Valentijn’, ‘Jan van Parijs’, enzovoort. Af en toe ook eens een fiktieverhaal zoals ‘De Beatuskluis’ en tenslotte geschiedkundige en pseudo-geschiedkundige stukken, waaronder ‘De slag van Sedan’ en ‘De man met het ijzeren masker’, zijnde de lotgevallen van de in de Bastille opgesloten broer van Lodewijk XIV.

Tijdens de voorstelling gebeurde het meermaals dat, op het ogenblik dat de held van het stuk door de valsaard werd gedwarsboomd of de weerloze gravin door de snodaard werd belaagd, het rumoer en lawaai van verontwaardigde toeschouwers zodanig toenam, dat men geen woord meer kon verstaan van het dialoog, zodat de vertoning noodgedwongen moest onderbroken worden tot men er in slaagde de kijkers terug tot bedaren te brengen.

Na het ernstige gedeelte volgde er steeds een klucht. Die klucht was obligaat, zonder haar ware de vertoning immers niet kompleet geweest.

De beide genres waren nochtans volstrekt van elkaar gescheiden. Het drama had zijn eigen personages, de klucht de hare. Uit dit laatste genre zijn de traditionele Gentse volkstypes bewaard gebleven.

De klucht werd doorgaans genoemd naar de voornaamste onder haar ‘helden’, namelijk

Onderpastoor Vandenbroucke ten tijde van ‘’t Spelleken van de Muide’.

Pierootse, het huidige Pierke, met titels als ‘Pierootse de schildwacht’, ‘Pierootse de schilder’, ‘Pierootse den bakker’, ‘Pierootse den heilige’, enzovoort. Vanzelfsprekend oogste Pierootse het meest sukses. In wezen was hij toen wat Pierke nu nóg is.

Een ander van de vele Gentse ‘spellekens’, waarvan het ontstaan uit de vorige eeuw dagtekend, was gevestigd in de Rijke Klarenstraat, een beluik van de Sint-Lievensstraat. In het eerste van de talrijke bouwvallige huisjes baatte juffrouw Theresia Blauwers haar ‘spelleke’ uit, erfdeel van haar vader Jan Blauwers. De inwoners van de omliggende buurt noemden het ‘'t spelleke van Trezeke’.

Ook hier, net zoals bij Arietse Coene, stond het ernstig gedeelte volledig afzonderlijk van de klucht. Typisch voor dit spelleke was wel het feit dat alle mannenrollen vertolkt werden door Trezeke, terwijl haar assistent Achilles Vindevogel de vrouwenstemmen voor zijn rekening nam.

De jaarlijkse ‘gebuurtefeesten’ van de Sint-Lievensstraat waren in die tijd wijd vermaard en trokken steeds de grote massa. Van deze gelegenheid maakte Trezeke dankbaar gebruik om tijdens de kermisdagen, dagelijks drie voorstellingen te geven,

telkens voorafgegaan door een kosteloze vertoning op de hoek van 't straatje, bedoeld als lokmiddel om de kermisgasten naar de daaropvolgende, te betalen voorstellingen aan te trekken. De kijklustigen werden daarbij gedurende enkele minuten vergast op handpoppenspel, gespeeld in de traditionele Jan Klaassenstijl,

waarbij Jantje Klaas, Jan boven Jan en baas boven baas, gewapend met een koekepan achtereenvolgens zijn vrouw, de politieagent, de beul en de duivel doodsloeg. Zijn slachtoffers legde hij netjes naast elkaar, zodanig dat hun bovenlijf over de rand van de poppenkast slap naar buiten hing, waarna dit sarkastisch personage ze allemaal samen in één doodkist stopte, tot grote hilariteit van de toeschouwers.

Dit spelleke ging spijtig genoeg voor Gent verloren. Trezeke werd ziek rond de jaren dertig, waardoor ze genoodzaakt was er mee op te houden. Bijna de ganse verzameling poppen werd aangekocht door de kostumier Maes uit Tielt. Slechts een vijftal exemplaren kwamen in het Museum voor Volkskunde terecht.

De oorlogsjaren 1914-1918 brachten een tijd met zich waarin niet alleen de materiële en financiële nood onder de volksklasse het grootst was, maar ook de behoefte aan een beetje geestelijk verzet sterk werd aangevoeld. Halfwege deze periode, in 1916, kwam een inwoner van het 'Beluik van Vercauteren', in de volksmond 'de cité van Verkeitere' genoemd, op het idee poppenspel te spelen voor de buren van zijn 'cité'. Gustaaf De Puydt, oom en naamgenoot van de huidige vertolker van 'Pierke' van het stadspoppenteater gevestigd in het Museum voor Volkskunde, herinnerde zich het toen reeds verdwenen 'Spelleke van Henri Coene', waarvoor hij steeds een grote bewondering had gekoesterd. Met zeer primitieve middelen werden door hem zelf de poppen gesneden en aangekleed, aldus ontstond het 'Oorlogsspelleke' van De Puydt.

Als publiciteit plaatste hij een schoollei voor zijn raam met daarop de titel van zijn eerste stuk, in de hoop toch een twintigtal kijklustigen in zijn eigen klein woonvertrek te zien opdagen. De opkomst was echter zo groot dat hij zich verplicht zag gans zijn meubilair, gedurende de vertoning, op straat te zetten. Zijn spelleke had hij opgetimmerd boven het keldergat dat in zijn woonkamer uitkwam en de kijkers konden plaats nemen op wat er voor handen was. Oom De Puydt kreeg assistentie van neef De Puydt, toen twaalf jaar oud, doch alleen maar om de poppen aan te geven, want nonkel speelde zelf alle rollen. Wegens de grote bijval werd er wekelijks gespeeld en telkens werden de meubels op het voetpad gezet. Later liet hij zijn 'koerke' overdekken en in de aldus bekomen 'teaterruimte' plaatste hij kleine bankjes die hij zelf in elkaar getimmerd had. Zijn vrouw, Fiene, verkocht tegen de prijs van één cent een wortel, raap of snoepje.

Het was rond die tijd dat te Evergem aan de Walbrugge een kindermoord was gepleegd. Neef De Puydt had een breedvoerig relaas vernomen van een vriendje en ging het dadelijk vertellen aan zijn oom die meteen stof had voor het stuk voor de volgende week 'De moord aan de Walbrugge te Evergem'. Dit stuk waarin de jonge De Puydt voor het eerst een rol mocht spelen als 'het vermoorde kind' en nonkel optrad als 'de sadist' begeesterde de toeschouwers zodanig dat ze met stukken raap en wortelen de laffe moordenaar bekogelden.

Na de oorlog verloor dit spelleke stilaan aan belangstelling tot in 1919 de vertoningen werden stop gezet, waarna de poppen in een koffer op zolder terecht kwamen.

Ondertussen was in 1917, in de volksrijke buurt van de Muide, de bij het begin van dit artikel vernoemde Joris Vandenbroucke, tot onderpastoor benoemd. In zijn geboortestreek Maldegem hadden, in zijn jeugdjaren, de voorstellingen van rondreizende poppenspelers, van hem een vurige bewonderaar van het poppenspel gemaakt. Vandaar dat hij bij de organisatie van een Vlaamse Kermis op zijn parochie

‘Sint-Theresia’, onder de attrakties, graag een poppenspel wilde zien. Enkele Gentse oud-poppenspelers werden geraadpleegd en men besloot het oudste nog bestaande spelleken in Gent, dat van Theresia Blauwers, voor een optreden uit te nodigen.

Trezeke was echter nog nooit met haar spelleken op rondreis geweest maar, op voorwaarde dat er een stevige pot bier te krijgen was, wilde ze wel komen. Het werd een compleet succes, niet alleen voor Trezeke, maar ook voor onderpastoor Vandenbroucke, die ervan droomde een eigen poppenspel voor de jeugd van zijn parochie op te richten. Deze wens bracht hij naar voor tijdens een gezellig samenzijn met al zijn medewerkers, na afloop van de Vlaamse Kermis.

Onder die medewerkers bevond zich de jonge Gustaaf De Puydt, die zich nog goed het spelleke van zijn oom herinnerde. Voor de man die de jeugdactiviteiten onder zijn bevoegdheid had was er geen twijfel meer. Met het oog op een eventuele aankoop ging Gustaaf De Puydt, op verzoek van zijn onderpastoor, zijn oom een bezoekje brengen, maar hij kwam van een kale reis thuis. Nonkel Gustaaf wilde immers voor geen geld van de wereld zijn poppen van de hand doen. Was zijn poppenspel opgedoekt, tot daar toe, maar zijn poppen waren ‘een stuk van zijn ziele’. Onderpastoor Vandenbroucke liet zich echter niet ontmoedigen en, vergezeld van zijn medewerker, trok hij zelf naar de ‘Cité van Verkeitere’, en het lukte. Met zijn gekende

Gusta, kroegwaardin uit ‘Pierenwaaien’.

Katrientje, maakster en verkoopster van ‘Katrienspekken’. Gentse suikergoedspecialiteit, uit ‘Pierenwaaien’.

welsprekendheid en de hulp van ‘tante Fiene’, die ertegen opzag telkens bij het kuisen die zware koffer te moeten versleuren, wist hij de man die zijn verzameling poppen als een relikwie bewaarde, te overreden en de rinkelende geldbeugel deed de rest. Die dag, 20 juli 1922, werden een vijfentwintigtal poppen, waarover nonkel beschikte, aangekocht voor 250 frank, de winst van de Vlaamse Kermis.

Onderpastoor Vandenbroucke, samen met Gustaaf De Puydt, lieten er geen gras over groeien. Ze richtten het spelleken op in de patronagezaal, boven een biljarttafel, belegd met planken, en gaven het de naam ‘Spelleken van de Muide’.

Het ‘Spelleken van de Muide’ verwierf stilaan een zekere vermaardheid. Bekende oudpoppenspelers uit ondertussen verdwenen spellekens, Frans Casteels, Oscar Vervaecke en Jules De Muynck, die gedurende zeventien jaar in het hoger vermelde ‘Spelleken van Henri Coene’ had gespeeld, kwamen er hun diensten aanbieden en het poppenspelgezelschap versterken.

In 1925 werd voor het eerst op verplaatsing gespeeld. Het jaar daarop begon het ‘Spelleken van de Muide’ aan een reeks voorstellingen in het lokaal van de pas gestichte ‘Bond der Oostvlaamse Folkloristen’, gelegen in de Lange Steenstraat. Van dan af tot het uitbreken van de tweede wereldoorlog in 1940, trok het als reizend gezelschap, met grote bijval, gans Vlaanderen door.

Gesticht in 1922, op het moment dat het Gents poppenspel aan het verkwijnen was, zou het ‘Spelleken van de Muide’, net op tijd de noodzakelijke vernieuwing brengen.

Gustaaf De Puydt had het immers vlug door dat het succes van een vertoning afhing van de klucht. De reden? Pierke! Het ernstig gedeelte, meestal een tranerig geval, was verouderd en kon het publiek niet langer meer boeien. Vermits de kinderen het absoluut van Pierke wilden hebben lag de oplossing voor de hand. Door bij het ‘ernstig’ stuk, dat voordien geen inmenging kende van de personages uit de klucht, Pierke te betrekken, sloeg het ‘Spelleke van de Muide’ een nieuwe richting in. De inschakeling van Pierke in alle stukken kende van meet af aan zo'n overweldigend succes, dat een stuk zonder hem niet meer denkbaar was. Het bracht een nieuw geluid waarin de tragische toon verdrongen werd door meer stemmig spel, waarbij humor en kwinkslagen het ganse gebeuren opvrolijkten. Het dramatisch element werd niet verbannen, maar getemperd; op het ogenblik dat het naar zijn hoogtepunt gaat is Pierke er als de kippen bij om de spanning te ontladen en de ontroering in een lachbui om te zetten.

Het feit dat Pierke voortaan de centrale figuur werd in alle stukken, bracht met zich dat de behoefte aan de onmisbare klucht geleidelijk aan verminderde om uiteindelijk nog slechts sporadisch voor het voetlicht te komen.

Korte tijd na het verdwijnen van het ‘Spelleke van de Muide’, grotendeels te wijten aan de oorlogsomstandigheden, ontstond er een nieuw poppenspel. In 1942 drukte de toenmalige conservator van het Museum voor Folklore, toen nog gevestigd in de oude kerk der Geschoeide Karmelieten in de Lange Steenstraat, de wens uit een poppenspel op te richten in het museum zelf. Vermits Gustaaf De Puydt er een gekend figuur was door zijn optredens aldaar met het ‘Spelleke van de Muide’, werd hem door conservator Boes voorgesteld de leiding op zich te nemen van dat nieuw poppenspel dat de naam kreeg van ‘Spelleke van de Folklore’. De rol die het ‘Spelleke van de Muide’ voordien had gespeeld werd door het ‘Spelleke van de Folklore’

overgenomen. Met rondreizen door gans het Vlaamse land verwierf het evenveel naam als zijn befaamde voorganger.

Het ‘Spelleke van de Muide’ werd in 1965 door schenking van de erfgenamen Joris Vandenbroucke en Gustaaf De Puydt aan het Museum voor Volkskunde overgemaakt, alwaar het nu prijkt als een bewijs van een halve eeuw poppencultuur in Vlaanderen. Beide schenkers hebben tevens de grote verdienste gehad het Gents traditioneel poppenspel van de ondergang te hebben gered. Als leermeesters hebben zij een belangrijk aandeel gehad in het ontstaan in 1953, van de twee oudste hedendaagse Gentse stangpoppenteaters ‘Festival’ en ‘Magie’, die op hun beurt ook bijna een kwart eeuw poppenspelneschiedenis maken.

Ons beperkend tot de vaste teaters, zijn hedendaags te Gent, naast voornoemde, de poppenteaters ‘Pallieter’, ‘Den Uil’, ‘Nele’ en ‘Taptoe’ gevestigd. Beide laatste zijn evenwel geen rechtstreekse voortzetters van het traditioneel stangpoppenspel, maar treden op met marionetten.

Van ‘Vidouchaka’ tot ‘Pierke’

Uit het volk gegroeid, heeft het traditioneel poppenspel, waar ook ter wereld, steeds een volks karakter vertoond en weten te behouden, gedemonstreerd door één of meerdere nationale of lokale populaire figuren.

De karaktereigenschappen van deze ‘helden’ waren echter niet altijd bepaald ‘stichtend’ te noemen en in vele gevallen zelfs ‘immoreel’.

Gentse Pierke.

Een voorganger van de Gentse traditionele figuren, de Indische Vidouchaka, een brahmaan, dwerg en gebocheld, met enorme tanden, gele ogen en volkomen kaal, was een zinnelijk, wulps, bestiaal doch zeer listig personage en zijn rechtstreekse afstammeling Karagheus, met ongeveer dezelfde fysionomie, hypocriet, brutaal in het botvieren van zijn instincten, behept met een verschrikkelijk egoïsme, liefhebber van goed eten en drinken en niet het minst van vrouwen, zonder gewetensbezwaar, geweldig seksueel met als voornaamste karakteristiek, de ontucht.

Het spreekt vanzelf dat deze Oosterse mentaliteit ver van de Europese lag en mocht het waar zijn dat deze creatuur via Sicilië, Italië bereikte, waar hij de naam Pulcinella kreeg, de dubbel gebochelde, die op zijn beurt Polichinelle wordt in Frankrijk, dan is het even waar dat zijn persoonlijkheid tijdens zijn lange reis naar het Europees continent een zekere metamorfose onderging op etisch gebied, ook al bleef hij brutaal in woord en

handeling.

Zoals hoger aangehaald schijnt alles erop te wijzen dat de drie Gentse traditionele figuren, Pierke ‘den bakker’, Louis ‘den lapkensdief’ en Karelke ‘den hakkelaar’ of ‘den bult’ van Italiaanse herkomst zouden zijn, rechtstreekse afstammelingen van drie personages uit de Commedia del'Arte, respectievelijk Pedronilo of Pierrot uit Bologna, Arlechino uit Bergamo en de reeds genoemde Pulcinella.

Deze hypothese, hoe aanvaardbaar ook, kan evenwel door geen enkel bewijs gestaafd worden en laat ook sommige vragen onbeantwoord.

Hoe is het bijvoorbeeld te verklaren dat de voornaamste en populairste van de drie, Pierke, ondanks de treffende gelijkenis met Pierrot, inzake kostumering, een totaal ander karakter heeft?

Pierrot is van oudsher een melancholische figuur en als dusdanig wordt hij ook door de bekende Noordnederlandse dichter Martinus Nijhoff voorgesteld in zijn poppenspeldialoog ‘Pierrot aan de lantaarn’. Pierrot lijdt aan zwartgalligheid en levensmoeheid. Na een danspartij zwerft Pierrot tijdens de nachtelijke uren rond in de stad en vindt steun tegen een lantaarnpaal. Een gevoel van onverklaarbare doelloosheid bevangt hem. Harlekijn daagt op en tracht Pierrot te troosten. De dag komt in de lucht en Harlekijn schetst hem de schoonheid van de ontwakende natuur, maar dat laat Pierrot onverschillig, hij wil sterven. Uit slecht begrepen medelijden zal Harlekijn hem daarbij helpen. Pierrot klimt op de lantaarnpaal, terwijl Harlekijn de strop klaar houdt. Weldra bengelt Pierrot in de lus. De verschrikte Harlekijn kan slechts mompelen: ‘Arme Pierrot, Pierrot is dood!’.

Triestigaard Pierrot is een komplete tegenstelling van het levenslustige Gentse Pierke, die een plezante kerel is, zorgeloos door het leven gaat en nooit zijn goed humeur verliest. Zolang Pierke, met zijn kameraden Louis en Karelke als medespelers, alleen in de kluchten zijn toeren uithaalde, waren zij zijn lijdzame werktuigen die hij, zonder kwade bedoelingen, regelmatig in het ootje wist te nemen.

Toen het ‘Spelleke van de Muide’ een nieuwe richting insloeg door Pierke in alle stukken te laten optreden, werden ook zijn karaktereigenschappen aangevuld. Zijn schranderheid, waardoor hij nooit in de val loopt; zijn vrijmoedigheid, zonder brutaliteit, zelfs ten overstaan van het hoogste gezag; zijn trouw en moed, waarmede hij onversaagd onrecht en misdaad bestrijdt en tenslotte zijn hulpvaardigheid, ten bate van zwakkeren. Boven alles primeert nochtans zijn onwankelbaar optimisme, kernachtig uitgedrukt met zijn eigen woorden: ‘Ik ben Pierke van Gent, toujours tevreden, altijd kontent’.

Dat Pierke Gentenaar is hoort men aan zijn taal. Hij is rad van tong en in onvervalst Gents dialect is hij zeer kwistig met sappige uitdrukkingen en rake zetten, die pit en kleur geven aan een vertoning waarin, buiten de kluchtigaards, de andere personages een beschaafde taal spreken. Spijtig voor diegenen die het Gents dialect niet verstaan of het als taalpuriteinen tegenwerken maar, mocht hij ooit zijn dialect verloochenen, dan zou Pierke geen Pierke meer zijn.

Pierke spreekt daarenboven met een fijne kopstem. Het hoeft zeker niet betoogd dat zijn vertolking dan ook een uitzonderlijk talent vergt. Velen voelen er zich toe geroepen, maar weinigen zijn uitverkoren.

Een ander Gents type, niet van Italiaanse herkomst maar wel van eigen bodem, is Pier den Langenarm. Pier den Langenarm behoorde, net als het reeds voornoemde drietal, tot de personages van de klucht. Zoals zijn naam het laat vermoeden, beschikt

hij over een uitzonderlijke lange arm die hij kan uitstrekken over de ganse lengte van het podium. Een afwisselende rol heeft hij echter nooit gespeeld. Zijn taak bestond erin om, bij het einde van de klucht als afstraffer of scheidsrechter, na een fameuze knokpartij, op de proppen te komen om, met één zwaai van zijn fameuze arm, gans het toneel 'schoon' te vegen. Waar de beide andere vrienden van Pierke, Louis en Karelke, in meerdere traditionele stukken een rol toebedeeld kregen, bleef er met het verwaarlozen van de klucht, voor Pier den Langenarm geen taak meer te vervullen. Tientallen jaren uit de circulatie verdwenen, werd hij echter door het poppenteater 'Festival', terug uit de vergeethoek gehaald.

Poppenspel voor volwassenen

Al wordt Gent de 'spellekensstad' bij uitstek genoemd, toch valt het niet te ontkennen dat, in tegenstelling met de twee andere poppenspelcentra, Antwerpen en Brussel, het medium poppenspel voor volwassenen, er ondergewaardeerd wordt.

Een logische en begrijpelijke vaststelling als we rekening houden met het feit dat er, tot voor een paar jaren, nooit een ernstige inspanning werd geleverd om de interesse van het publiek voor specifieke stukken voor volwassenen op te wekken.

Het volstaat niet op de première van een stuk, dat een poppenspeler zinnens is te vertonen op kinder- en familiefeesten allerhande, een volwassen publiek uit te nodigen om te kunnen spreken van poppenteater voor 'grote mensen'. Immers, om het doordringen van poppenteater voor volwassenen mogelijk te maken is de eerste vereiste dat het stuk zich uitsluitend tot een volwassen publiek richt met een tekst die weinig of nietszeggend is voor kinderen.

Met deze stellingname als uitgangspunt schreef ik, als huisschrijver van het poppenteater 'Festival', twee jaar geleden 'Pierewaaien', een dolle klucht voor volwassenen die houden van echte Gentse humor.

Geen enkele Gentenaar kan zich geheugen voordien ooit een Gents poppenspelstuk, specifiek voor volwassenen te hebben gezien. Ter verantwoording van de sterk gekruide taal, voordien taboe in het Gents poppenteater, leidde ik deze creatie in met de woorden van de gekende Gentse folklorist, wijlen Lodewijk Lievevrouw-Coopman, waarmede hij in 1951 het proza van zijn verhaal 'Een teerlingspel in Gent' rechtvaardigde: 'De tekst krioelt van sappige, pittige en pittoreske uitdrukkingen, eigen aan het Gents dialect, die sommigen misschien gewaagd zullen noemen. Wij hebben ons daardoor niet laten beïnvloeden. Wij zijn immers de mening toegedaan dat, in een folklorestuk voor volwassenen, de dingen bij hun naam moeten genoemd worden. Als de waarheid ergernis moet geven, is het beter dat die ergernis ontstaat, dan dat de waarheid zou geloochend worden, zei Paus Gregorius. En mocht er soms iemand bij het horen van de echte oude Gentse volkstaal zijn neus opkrullen, dan zeggen wij vriendelijk: n'appuyez pas! glissez! en vergeet niet dat het hart van de rasechte Gentenaar op zijn tong ligt, dat hij zijn woorden niet knabbelt en voor zijn rede zegt: De zeden van den lande en zijn geen schade'. De stroomwijziging die 'Pierewaaien' in het Gents traditioneel poppenspel voor volwassenen teweegbracht, werd vorig jaar gevolgd door het poppenteater 'Taptoe', dat met zeer veel bijval 'De roste Wasser', een volkse poppenrevue geschreven door Romain Deconinck en Freek Neyrinck, voor het voetlicht bracht.

Hiermede is de achterstand van Gent op Antwerpen en Brussel, inzake poppenspel voor volwassenen, nog ver van opgehaald. De succesrijke creaties van 'Festival' en

‘Taptoe’ ten spijt, zal er nog veel water door Schelde en Leie vloeien alvorens de doorsnee Gentenaar zijn ‘idée fixe’ zal laten varen, dat poppenspel niets anders kan zijn dan een vermaak voor kinderen.

Maurice D'hondt.

Poppenspel in Brussel-Brusselse folklore als erfgoed uit het vroeger verleden

Aankondiging Toone Nederlands.

> '...aldaar kwamen in de winter inwoners van de volkse buurten hun avond doorbrengen. Voor vele oudjes maakte het een buitenkansje uit zich voor een schappelijke prijs te komen warmen. Mannen met een vuile pet op betaalden inderdaad slechts 3 fr., terwijl heren met een hoed binnen mochten voor 5 fr....'

(Antoine Demol in 'Vier eeuwen Brussels poppenspel')

Is er een andere mogelijkheid van het Nederlandstalig (?) traditioneel poppenspel in Brussel te gaan benaderen dan vanuit de Toone-traditie? Waarschijnlijk niet. De laatste anderhalve eeuw (1815-1977) leidt gelijk welk onderzoek, gelijk welke studie of publicatie ons in de trechter van deze 'spelemansdynastie'. De groei naar deze bundeling en vereniging van een 'taal- en speeltraditie' - die wortelt in de existentie

van de volkse Brusselaar - betekent een gelukkige redding van een laatste stuk volkskunst. Daarmee werd José Géal (Toone 7) de kaasstolp voor: '... het poppentheater als bewaarkluis voor alle menselijke aktiviteit...', zoals Michel De Ghelderode dat stelde.

Wanneer men wil praten of schrijven over het poppenspel in Brussel kan men onmogelijk aan de volkswijken voorbij. Niet om ze, nog maar eens, te gaan bejammeren, maar omdat daar de wieg van het Brussels poppenspel heeft gestaan. Justitieplaats, Hoogstraat,

Aankondiging Toone Frans.

Sint Pietersziekenhuis, Zwaardstraat en hun meanders (en met wat goede wil ook het Kapelleplein), nu herschapen in een molshoop van vele vernietigende bewegingen, toen het ludiek kloppend volkse hart van Brussel. Misschien is dat een andere manier om te zeggen dat de Europastad Brussel de metronoom geworden is voor de maatslag en de hunker naar een verzoening tussen vreemde volkeren met éénzelfde welvaartshonger, maar daarin vindt de echte volksmens zijn plaats niet terug. Het spektakel van het 'wijkleven', de 'revue' van de 'poesjenel' wordt stilaan door de betonnen stad weggebuldozerd. De volksmens van toen hangt aan de balk, samen met de 'poesjenellen': ze werden samen een curiosium, exclusieve relikwieën, rekwisieten-bij-een-tijd.

De geest van het Brussels poppenspel is vergroeid en verwant aan een Brusselse mentaliteit, waarover wij vandaag niet zoveel meer praten: een ongekunstelde geest van ruwe alledaagsheid en hunker naar onafhankelijkheid met als ondertoon een hard cynisme, een scherpe spotterigheid, lawaaierig en grootsprakerig luid!

'Nen dikke nek en ne grute smoel'

Deze reële vorm van verzet vinden wij reeds terug in de 16de E., toen de Rederijkerskamers hun verzetstukken speelden tegen de Spaanse bezetter. De kiem van deze spelvorm

Ingang oude speelkelder Theater Toone.

doet dan echt poppenspel ontstaan, wanneer omstreeks 1700 'Le Grand Théâtre sur la Monnoie' (Muntschouwburg), het alleenrecht voor toneelopvoeringen werd toegewezen door het Brussels stadsbestuur. Door de uitsluiting (een regelrecht verbod) van andere toen bestaande toneelgezelschappen, zochten de toneelspelers naar 'achterpoortjes' om dramatisch bezig te kunnen blijven. In poesjenellen vonden zij waardige vertolkers. Vele akteurs werden aldus 'poesjenellenspelers' of 'spelemans'. Toneel en poppenspel wandelden dan ieder een eigen richting in. Vanuit de marginale positie van de akteur-speleman ontwikkelde zich duidelijk een aanwas op de cultuur: ze werden dé kunstscheppers voor het volk, 'tovenaars in een magische doos'. De adaptieve erven van het enige traditionele poppentheater in Brussel liggen dus duidelijk op deze tweesprong folklore-cultuur.

Vaag en onbereikbaar is de sluier die op deze periode ligt. Toch kunnen we vanuit het sociale verschijnsel dat het poppenspel wordt, enig licht in de geschiedenis brengen.

Iedere volkswijk die zich respecteerde had rond de eeuwwisseling één of meer poppentheaters. Doorgaans wordt het centrum daarvan gesitueerd in de Marollen. Dat blijkt onjuist, vermits wij een grote reeks plaatsen terugvinden, waar met zekerheid diverse spelemans rond dezelfde periode aktief wa-

ren: Hoogstraat, Warchaugang, Locrelgang (Lokerengang), Sint Pieterspoort (Windegang), Biljartstraat, Sint Martenswijk (Sint Jans Molenbeek), de Duivelshoek, Jetterse steenweg, Paleizenstraat over-de-brug, Pieremansstraat, Blaesstraat, Schaarbeekseweg, Caricollegang, Kuregemsestraat, Huidevettersstraat, Warandemarkt (aan de congreskolom, waar nu het Rijksadministratief Centrum staat), Pottenbakkersstraat (nabij het Anneessenplein), Nieuwstraat en de Zwarte Vijvers.

Ontegensprekelijk is de Toone-traditie een vergaarbak geworden voor alle bedrijvigheid in de toenmalige grote Brusselse poppenspelwereld: een vluchtwereld voor de ruwe alledaagsheid, sociale miserie en matige cultuurhonger. Deze realiteit benaderen we best langs de pop zelf. De Brusselse marionet of poesjenel is een stangpop (zie eveneens blz....). Zonder te verzanden in het zoeken naar bedoelingen die de oorsprong van haar bestaan er zeker niet bewust heeft ingelegd, is de Brusselse marionet een primitieve (zowel naar de vorm als naar het symbool) evocatie van een doorsnee volksmens. Ze bewegen stram en zonder veel 'theater', ze spreken eenvoudig, recht naar de kern toe. Ze veroorloven zich enkel als 'versiering' een spotterige platvloerse humor. Daarom wil ik stellen dat de huidige poesjenellen slechts cliché's kunnen zijn van hun oorspronkelijke, veelal onbekende (menselijke?) voorgangers. Vanuit een gewoontevorming, eigen aan een traditie, groeien figuren die hun oorsprong ergens herkennen in een identificatie vanuit twee richtingen: van de mens naar de pop, later dan van de pop terug

Oude aankondigingen, affiches.

naar de mens toe. In de Brusselse marionet vinden we de ongenuanceerde analyse terug van een stuk leven in een stuk maatschappij. De overlevering en de groei vanuit deze marionet naar de bewuste taal- en speeltraditie, is dus ook onrechtstreeks verantwoordelijk voor een deel volksopvoeding van toen of datgene wat wij daar vandaag nog willen of kunnen onder verstaan: folklore.

De Brusselse marionet én haar leefwereld laat op deze wijze niet zoveel ruimte aan een onbegrensde verbeelding: ze beweegt zich tussen ernst en parodie, vanuit zelfironie de sociale ellende bespelend of vluchtend in 'cultuur-cliché's'.

'Aldaar kwamen in de winter inwoners van de volkse buurten hun avond doorbrengen. Voor vele oudjes maakte het een buitenkansje uit zich voor een schappelijke prijs te komen warmen. Mannen met een vuile pet op betaalden inderdaad slechts 3 fr., terwijl heren met een hoed binnen mochten voor 5 fr.'

De volksmens (en de burger?) uit de wijk kwamen waarschijnlijk alle dagen naar de magische doos kijken. Er was geen bioscoop, geen TV en niet iedereen kon lezen of schrijven. Ze kwamen rond de 'stoof' zitten met hun hoofddeksel op. Een vertoning

duurde uren en de spektakels werden in afleveringen vertoond, net zoals je nu iedere avond een feuilleton op TV zou bekijken.

De spelemans zochten en vonden hun inspiratie op vele vlakken, weliswaar steeds bevattelijk en aanvaardbaar (= identificeerbaar) voor de volksmens, waarvoor ze speelden. Het repertorium begin 1900 moet er als volgt hebben uitgezien:

Religieus geïnspireerde stukken:
Passiespel
De Moord op de Onnozele kinderen
Sint Antonius met z'n varken
(La tentation de Saint Antoine)
Stukken in de traditie van de ridderroman:
De Leeuw van Vlaanderen
De vier Heemskinderen
Thema's uit de wereldliteratuur:
Le Cid (Corneille)
L'école des Femmes (Molière)
Door de opera geïnspireerde stukken:
Carmen
Faust*
De Stomme van Portici

Terecht kunnen wij van 'volksdrama' spreken, een dramatische spelvorm die duidelijk een loopje durft nemen met de historische werkelijkheid maar tegelijkertijd een goede hoedster wordt voor volkshumor, menselijke passie en ontroering. Het spel wordt een vreemde mengeling van melo-drama en klassieke epiek, van diepe ernst en platvloerse, vulgair-ludieke of scherpzinnige humor. Spot, cynisme en uitdaging, schuld, wraak en boete, liefde en dood walsen door elkaar in één grote vlucht, weg van het banale leven en dan plots er weer verbijsterend dicht bij. Tekenend is de enorme ruwheid die het spel soms kenmerkt, maar ook de gulheid en het medelijden, die de kleinmenselijkheid

Een scène, op de Grote Markt met het

Brusselse stadshuis als achtergrond.

* Faust is eigenlijk oorspronkelijk een poppenspel.

Mannen met een vuile pet op...

Scène uit 'De Leeuw van Vlaanderen'.

eigen is. Soms raak je verward in deze 'klucht van barmhartige smoelenklopperij', omdat zulke rauwe opeenstapeling van emoties én de ingesteldheid om ze te kunnen verwerken, niet meer de onze is.

Deze speeltraditie vertegenwoordigt de enige spiegel van een aparte, voor ons bijna totaal onbekend geworden volkskunst. Heeft men, zonder dat de wortels ervan ooit helemaal konden worden blootgelegd dit erfgoed onder een 'kaasstolp' gezet om het van volledige verdwijning te redden, of is dit nog levende folklore? Een antwoord hierop geeft de Toone-dynastie.

Ze neemt een start omstreeks 1815, wanneer *Antoine Genty* (1794-1880) bedrijvig wordt als speleman. Hij heeft contacten met andere traditionele spelemannen, die weliswaar geen rechtstreekse invloed zullen hebben op de ontwikkeling van de speel- en taaltraditie in de dynastie. (Machieltje te Sint-Jans-Molenbeek en Laurent Broeders.) Antoine Genty (Toone 1) is een speleman onder de vele spelemannen van die tijd. Daar, waar de anderen reeds moeilijkheden ondervinden voor hun overleving als poppenspeler, vindt Genty in *François Taelemans,* bijgenaamd Jan van de Marmit (1848-1890) een opvolger. Belangrijk voor de bijdrage tot de traditie vormt de 'stunt' van Colas van de Mirliton, die omstreeks 1860 zich aan een experiment

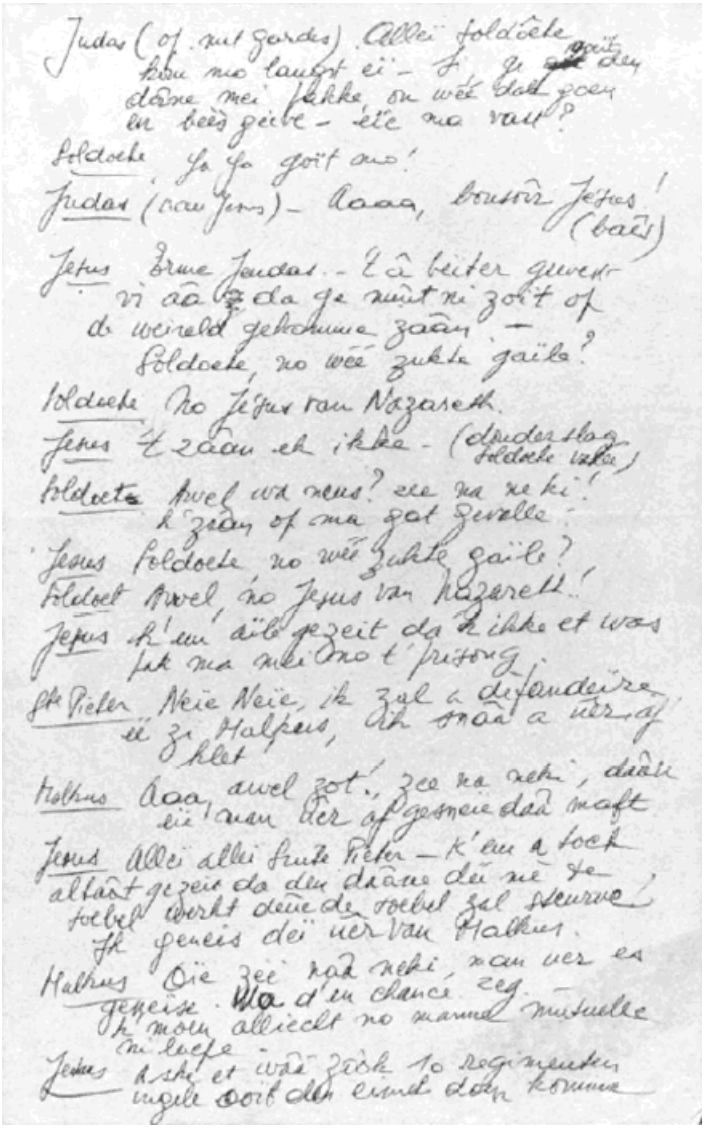

Manuscript van 'De passie'. Brussels-Vlaamse tekst José Géal (Toone 7).

waagt. Als gelegenheidsfigurant en dagbladverkoper in de Muntschouwburg vindt hij mogelijkheden om 'Faust' en 'De Stomme van Portici' in zijn poppentheater te introduceren. Een waardering voor deze poging tot verrijking werden zijn optredens op de wereldtentoonstellingen van 1897 en 1910. De speeltaal (het Marollen-Vlaams of kipkap van Vlaams en Waals dialect) wijkt omwille van deze officiële erkenning voor het Frans.

Volgens Antoine Demol hebben Colas van de Mirliton en zijn zoon Bienvenu Dufays daarmee hun kans op de echte afstamming van de oude Toone verkeken, omdat ten eerste hun nieuwe genre in de volkswijken weinig succes kende (omwille van het ontbreken

De koperen ridderharnassen (De Vier Heemskinderen).

van identificatiemogelijkheden voor de volksmens?) en ten tweede omdat ze braken met de eeuwenlange taaltraditie. Verder moet het bezit van de koperen ridderharnassen uit de ridderspelen eveneens een punt van dispuut gevormd hebben.

In ieder geval verdwijnen de meeste spelemannen omstreeks 1914. De grenzen voor de traditie en de redenen voor het ontstaan van de Toone-dynastie (wat het dragen van de Taelemans zal speleman blijven tot 1890. Onder zijn medewerkers vinden we Jan Cortvriendt (Jan de Bruyne) en Simon Cortvriendt (zoon), maar ook *Jan Scho(o)nenburg,* bijgenaamd Jan de Crol. Samen met *Gorke (Georges) Hembauf* (? - 1898) zullen zij beiden als Toone 3 de traditie voortzetten. Jean-Antoine Schoonenburg (Jan (Scho(o)nenburg) ontsnapt echter ook niet aan het verraad van het publiek dat stilaan duidelijk vaarwel zegt aan het poppenspel.

José Géal, Toone 7.

naam ‘Toone’ voor de speleman inhoudt) werden hiermee dan wel gelegd. François Jan verhangt zich omdat hij... voor lege zalen speelt.

Antoine Taelemans (zoon van François) en *Jeanke Hembauf* (1884-1966) (zoon van Georges Hembauf) volgen hem als Toone 4 op.

Na de oorlogsperiode neemt *Daniël Van Landewijck* (1888-1937) het theater over. Hij zal slechts 3 jaar spelen, deze vijfde Toone. De opvolging en het verderzetten van de traditie zal een probleem blijven. Belangrijk hiervoor was de oprichting van de 'Vrienden van het Poppenspel' in 1931. Kunstschilder Jef Bourgeois, journalist Richard Depierreux

Pierre Welleman (Toone 6) in zijn werkkamer.

en beeldhouwer Marcel Wolfers, stelden Toone met hun initiatieven terug in het actualiteitsgebeuren. De heropleving werd kracht bijgezet door toneelspelers, die onder leiding van Jean Hembauf hebben getracht in het ‘Marollen-Vlaams’ verder te spelen.

Vanaf 1935 erft *Pierre Welleman,* bijgenaamd Pei Pijp (1892-1974) het theater. Bijzonder geslaagd bleek het opzet van Hembauf niet, vermits deze spelvorm weerom afweek van de oorspronkelijke, waar slechts één speleman (in het prille begin diegene die kon lezen en schrijven) de teksten van alle poppen sprak, terwijl de anderen de poppen manipuleerden. Tevens beging men met de akteurs de vergissing dat een akteursstem daarom nog geen poppenstem is.

Pierre Welleman (Toone 6) heeft nadien echter vrij lang gespeeld volgens de regels van de traditie. In 1963 diende hij op doktersbevel zijn aktiviteiten als speleman te staken. Dan zoeken ‘De Vrienden van Toone’ opnieuw naar een reddingsboei, die gevonden wordt in de figuur van *José Géal* (Toone 7). Naast de Toone-dynastie bewogen zich andere figuren waarvan de bijdrage tot het huidige poppenspelpatrimonium niet onbelangrijk is. Michel de Ghelderode noteerde vele oude poppenspelen rechtstreeks van vroegere spelemannen. Een bijdrage tot ‘cultuurwaardigheid’ van het traditionele Brussels poppenspel brachten ook Herman Teirlinck en Fernand Toussaint van Boelare, die in 1897 gezamenlijk een poppenspel oprichtten. Het is tevens bekend dat August de Boeck en Paul Gilson voor dit poppenspel muziek hebben gecomponeerd. Toch blijft Jef Bourgeois, de huidige conservator van het ‘Toone-huis’ dé redder van de Brusselse poesjenellen.

Het blijft echter vandaag mogelijk de vraag te stellen of de ‘spelemannen’ hun erfgoed volledig en volmaakt hebben kunnen overdragen. Slechts de Toone-dynastie geeft ons hier - in verhouding tot de massa vroegere spelemannen en hun theaters - een beperkt antwoord op.

Net zo goed mogen we ons de vraag stellen of de werkelijke taaltraditie (Marollen-Vlaams of Brussels) intakt wordt gehouden.

‘... Mijn taal is het Brussels. En Brussels is kipkap. 't Is te zeggen: ik spreek voor mij te doen verstaan. Al naargelang het publiek in de zaal kan ik in 't Brussels Vloms of in 't Brussels Frans spelen. Ik speel alleen helemaal in 't dialekt voor groepen die de zaal afhuren en het dialekt dan ook kunnen verstaan...’

(José Géal in interview met S. Vancaeneghem - Spectator Nr. 20, 15 mei 1976, blz. 46).

Michel de Ghelderode en Jean Hembauf (Toone 4) omstreeks 1935.

Slechts de zekerheid voor het doorgeven van deze volkse traditie of 'traditie van een volk', wordt ons gegeven door een kwaliteitsproces, waarin de principes van deze cultuurvorm herkenbaar blijven. Daarin lukte de Toone-dynastie: Zij laat toe even de sluier te lichten van een stuk sociaal-cultureel verleden en stelt ons in staat de waarde van het huidige poppenspel te meten aan de evolutie en de oorsprongen. Brussels traditioneel poppenspel is een gaaf erfgoed uit een vroeger verleden, een relaas van de volkse mens op vlucht voor de eigen schijnwerkelijkheid. Moge Brussel ervan leren.

Bibliografie

The Bulletin (dec. 19) 'The world of Puppets'

Spectator N° 20, 15 mei 1976 'Confidentieel: Toone'
Histoire Générale des Marionettes (Jacques Chesnais) Bourdas
Archief Toone (foto's)
Gulden Boek Toone (conservator Jef Bourgeois)
Vier eeuwen Brussels poppenspel (Antoine Demol)
Brabant, sommaire 1-1969 'Toone 7' (N.M. Anthoon)
Esso-publicatie 'Toone, waar het hart van Brussel klopt'
Les marionettes de Belgique (Julien Flament) Brochure programme de I'INR
Marionettes de Tradition populaire (Robert Guiètte)
Toone et les Marionettes bruxelloises (Louis Musin-Editeur)

Eddy van Eeckhoven

Zoals het poppenspel in Vlaanderen zich vandaag toont

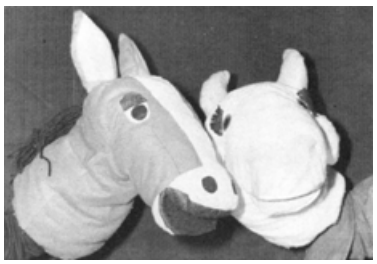

Twee handpoppen van het Poppentheater 'Harlekijn' uit Gent. (Eigen foto.)

Een bonte verscheidenheid

Met zijn tot in de vruchtbare traditionele ondergrond reikende wortels en zijn naar verjonging tastende takken is het poppenspel in Vlaanderen tot een vreemdsoortige plant gegroeid die door zijn complexiteit moeilijk in zijn geheel bepaald of zelfs omschreven kan worden.

Zijn het taaie bestaan van een folkloristische nog sterk actieve tendens of de nabloei van het jaarmarkt- en kermistheater of de, sinds de tweede wereldoorlog, van buitenaf aanhoudende invloeden er de oorzaken van dat het poppenspel bij ons veeleer de indruk verwekt van een kleurrijk mozaïek? Het is alleszins een feit dat de diverse poppentheaters meer verschillen dan overeenkomsten vertonen en dat ze gezamenlijk alleen het etiket 'dode dingen tot leven brengen' kunnen dragen.

Misschien zit in deze verscheidenheid aan ervaringen, inzichten en doelstellingen ook de reden waarom het zo ontzettend moeilijk is de poppenspelers in één verbond samen te brengen en vooral ze samen te houden. Of zijn zij, meer dan elders, uitgesproken individualisten, die bewust of onbewust koppig hun eigen weg volgen zonder zich veel te bekommeren om wat anderen uitrichten? Deze mentaliteit zorgt er alleszins voor dat het poppenspel in onze kleine gemeenschap overkomt als een interessante tentoonstelling van verschillende systemen en mogelijkheden die een inspirerende bron vormen tot vergelijking en discussie.

School voor poppenspel

Belangrijk voor de poppenspelbedrijvigheid in Vlaanderen is de oprichting van de School voor Poppenspel eveneens te Mechelen in 1970. Ze is een afdeling van de Centrale voor Poppenspel v.z.w. en geeft volgende leergangen: 1) initiatiecursus, één avond per week over drie jaar, 2) specialisatiecursus, ook één avond per week over drie jaar, 3) vervolmakingscursus, een paar avonden per week plus weekeinds, 4) stages en 5) studiedagen. De school richt zich tot aspirant-poppenspelers, toneelliefhebbers, leerkrachten, jeugdleiders en alle belangstellenden. Tientallen afgestudeerden ontvingen er een algemene vakopleiding en enkelen verwierven zelfs een degelijke faam.

Handpoppen van het poppentheater 'De Spiegel' (Kontich).

Een gebouw voor het poppenspel

Te Mechelen werd door het stadsbestuur een geklasseerd gebouw, gelegen tegenover de Sint-Romboutskathedraal, Minderbroedersgang, voor het poppenspel ingericht. Aan dit project werd ruim twintig miljoen fr. besteed. Naast een toeschouwerszaal met 244 zitplaatsen zijn er twee ateliers, een klankstudio, een secretariaat, klaslokalen en bergplaatsen in ondergebracht. Tevens werd bijzondere aandacht besteed aan de uitwerking van een uitgebreide technische apparatuur. Dit gebouw werd in 1975 plechtig geopend en wordt gebruikt door de voornoemde school voor poppenspel en het Mechels Stadspoppentheater, beide onder de directie van Louis Contryn. Het is tevens een centrum waar poppenspelers, tot ver buiten onze grenzen, elkaar ontmoeten.

Systemen - Repertoire - Publiek

Aan de ene zijde leeft in Vlaanderen een sterke traditie waarvan de stangpoppen voornamelijk

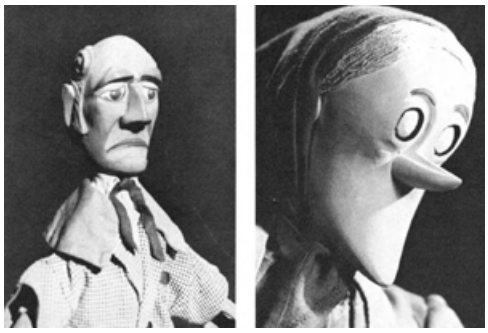

'Balthazar', de goed-gelovige gentleman-rover uit het poppenspel 'Kiekeboe'. (Walter Merhottein). Foto: P. Leblon.
Vrouw Deugd, een theaterpop uit 'Het esbattement van de Appelboom' door Herman Teirlinck. De poppen voor dit stuk voor volwassenen werden ontworpen door Pil (Joe Meulepas) (Mechels Stadspoppentheater).

Tovenaar, heks, booswicht.
De twee beursmannen uit 'A Trumpet for Nap' door Tankred Dorst en opgevoerd door het Mechels Stadspoppentheater. Ontwerp: Pil.
Kapitein Kroon en Svenny. Poppenkast Malpertuus, o.l.v. Danny Verbiest. (Foto Rony Szommer.)
Svenny, uit het poppenspel voor kinderen 'Uljana' van Danny Verbiest, gespeeld door 'Poppenkast Malpertuus'. Foto Rony Szommer.

Op zoek naar nieuwe vormen en mogelijkheden. Ridder aan het hof van Keizer Karel. Handpop in papier-maché.

De machtige Inca Capac, een stuk dat gesitueerd is in het oude Peru, door Renilde Schools (Mechels Stadspoppentheater)

van Gent, Antwerpen en Brussel getuigen. Anderzijds staat het handpoppenspel, dat na de eerste wereldoorlog nieuwe zin en inhoud kreeg van de Duitser Max Jacob, met zijn op de medewerking van de kinderen gerichte taal, borg voor levendige opvoeringen. Het zuivere marionettenspel behoudt zijn vooraanstaande vertegenwoordigers. Sinds 1950, vooral beïnvloed door de schitterende prestaties van de oostbloklanden, zien wij nieuwe methoden opduiken. Niet alleen komt de staafpop en de combinatiepop op het toneel maar wordt ook met afwisselend succes afstand gedaan van de klassieke poppenkast om de actie eveneens vóór het theater te brengen. Levende acteurs treden op samen met theaterpoppen. Sommige poppenspelers reizen zelfs naar het buitenland en komen terug met nieuwe ideeën.

Ook het repertoire ondergaat veranderingen. Waar sommige theaters hoofdzakelijk grasduinen in de sprookjeswereld zoeken andere hun inspiratie in actuele gebeurtenissen. Nog andere brengen geëngageerde stukken waarin ze bestaande of vermoede wantoestanden aanklagen. Zelfs de satire doet haar intrede. Dank zij de bandopnemer kan meer belang gehecht worden aan de muzikale omlijsting met originele opnamen of reproductie van grammofoonplaten. In dit verband brachten zelfs een paar ensembles muzikale spelen en musicals.

De voorstellingen voor de jeugd kennen over het algemeen een gretige bijval. Daarentegen stuiten de opvoeringen voor de volwassenen nog te veel op het klassieke vooroordeel dat poppenspel nu eenmaal een kindervermaak is. Nochtans doen een paar theaters met gunstig gevolg pogingen om hierin een kentering te brengen. Het is alleszins een feit dat een voor de groten interessant onderwerp en een degelijke verzorging van het beeld, de beweging, de taal en de klank ook de volwassenen voor

het poppenspel blijvend kan winnen. In sommige gevallen kan men zelfs van een revelatie gewagen.

In het kader van de evolutie van de dramatische kunst is er beslist een niet te onderschatten taak aan het poppenspel voorbehouden. Degelijke voorstellingen voor volwassenen blijven een erezaak voor de poppenspelers die hun werk als een volwaardig vak beschouwen.

De wereldorganisatie de U.N.I.M.A. (union internationale de la marionnette) met haar congressen en festivals verschaft de mogelijkheid kennis te nemen van wat er buiten onze grenzen in dit genre gepresteerd wordt. En dat is meestal verbazingwekkend. Maar tevens werken deze bijeenkomsten frustrerend wanneer vastgesteld wordt welke astronomische bedragen de communistische landen in het poppenspel en in de artistieke opvoeding van hun jeugd investeren. De cultuurpolitiek die in ons land gevoerd wordt en de relatief povere subsidiëring stemt velen sceptisch. In ieder geval wordt de Vlaming er voortdurend aan herinnerd welke lange weg hij nog moet afleggen om soortgelijke resultaten te bereiken.

Enkele namen:

Tot de baanbrekers op poppenspelgebied behoren op dit ogenblik in Vlaanderen: als organisator Jef Contryn en als poppenspelers Jan Brugmans, Constant van Campen en Albert Vermeiren. Karel Weyler bereisde het ganse land met zijn professionele Pats-poppenkast.

Een bijzonder opgemerkte activiteit wordt aan de dag gelegd door ‘Malpertuus’ o.l.v. Danny Verbiest, ‘Kiekeboe’ o.l.v. Walter Merhottein, ‘Festival’ o.l.v. Pierre Dewispelaere, ‘Taptoe’ o.l.v. Luc De Bruycker, ‘De Hasseltse Tijl’ o.l.v. Werner Vandeweert, ‘Tientelientie’ o.l.v. Bart De Jaegher, ‘Twespke’ o.l.v. Christiane en Ciril Rubens.

Veel voorkomende namen zijn ongetwijfeld: Schokkelioen, Stekelbees, Pomoonneke en Poepoel, De Spiegel, Magie, Oekedoeleke, Mik-Mak, Krikkemik, Ratjetoe, Het Spelleke van folklore, enz.

Freek Neyrinck schreef enkele gegeerde poppenspelteksten.

Elke kunst moet zich ontwikkelen volgens de persoonlijke geaardheid van haar beoefenaars. Ieder poppenspeler zoekt tastend zijn eigen weg. Tijdens dit groeiproces zal automatisch het verkeerde en het valse geëlimineerd worden en kunnen ten slotte alleen deze gezelschappen overblijven die werkelijk waardevol zijn.

Louis Contryn

Met poppen spelen in Oost- en Westland

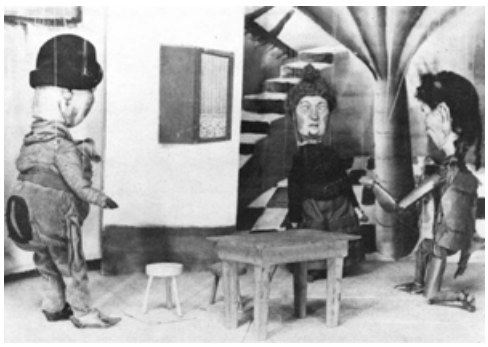

Decor van Paul Vermeire † voor Kallemoeie II (Oostende) 'Kallemoeie' (= pop in 't Oostends) werd door de atheneumleraars Armand Felix en Edmond Debrouwer opgericht in 1928. Hielpen: de jonge Paul en Jan Felix, het echtpaar de Muynck, Ch. Ramoudt, juffr. Guillemin e.a. Zij kenden grote successen met hun 300 kunstpoppen, waarvan de overgebleven 150 aan een nieuw team verkocht werden, ontstaan in 1954 op initiatief van G. Vermeylen, rond technieker Jerome Ostyn. In 1974 was men aan Kallemoeie III toe, wederom rond J. Hostyn, die nieuwe procédés toepaste, zodat het een der best ingerichte kasten is van het land. In 1978 wordt 50 jaar Kallemoeie gevierd.

Het oudste Westeuropees document over poppenspel vinden we in het handschrift 'Vie d'Alexandre': de Brugse miniaturist Jan de Gryse tekende er een *hand*-poppenteatertje (ook nu zijn draadpoppen in West-Vlaanderen nog niet 'in'). Deze miniatuur uit 1344 (cf. p. 247) doet vragen rijzen: Hoe lang was het poppenspel al in West-Vlaanderen? Waar kwam het vandaan? Waar dook het weer onder?

Een paar eeuw later: H.-Bloedprocessie te Brugge in de 17e eeuw. Grote reuzenpoppen moeten er uitleg verschaffen over wat gebeurt in de stoet. Poppenspel en stoeten, processies en kerststalletjes, maskers en wagenspelen, vloeien in West-Vlaanderen doorheen de eeuwen almaar door elkaar.

Herzele, 1830: Koning Willem verleent toelating ofte licentie aan Jan-Baptist van Weymeersch om met zijn poppen in Noord en Zuid op te treden (uit de brief blijkt dat Jan één el, vijf palmen en acht duim mat, blond was, een baard droeg). We bezitten nog zijn dagboek; in elke gemeente waar hij optrad schreef de burgemeester er een 'bewijs van moraliteit', bevestigend dat geen enkele vertoning in strijd is met de goede zeden en de openbare orde. De laatste bladzijde is gedateerd 20 oktober 1863 Kalken/Diksmuide. Jan Baptist was auteur, regisseur, decorschilder, manager en zelfs vuurwerkmaker, reisde van dorp tot dorp met vrouw en zoon, speelde verscheidene stukken 'als door Brueghel' naar het leven geschetst, soms bleef hij ergens tot twee maanden 'plakken' en speelde elke avond: gelijk de dorpsvertellers van toen en de TV nu.

Rond die tijd trok de volkszanger Tisje Tasje door Frans-Vlaanderen en waren er poppenteaters te Rijsel, Hasebroek en Robeeks, met een improvisatierepertorium: Genoveva van Vlaanderen, Ourson en Valentijn...

Te Rijsel duikt Jacques op: een figuur te vergelijken met Pierke (Gent), Woaltje (Brussel) en Tchantchès (Luik). Historisch staat vast dat het poppenspel in Frans-Vlaanderen stamt uit West-Vlaanderen. Baert uit Veurne stichtte het te Hasebroek, Louis Richard uit Brugge te Robeke. Het is de streek waar de Coussemaeker zovele overgeleverde Vlaamse liedjes opschreef en waar Gounod zijn inspiratie haalde voor 'Marche funèbre d'une marionnette'.

Tussen 1925 en 1945 springen enkele namen naar voor: Leen Verhaert (De Panne) aan wie het Int. Poppenspel-Landjuweel van 1976 postuum werd toegekend; Joris de Waele (Kortrijk) die geen toelating kreeg om de poppenkast in klas op te stellen en dan maar bij hem thuis speelde; Firmin Maes (Brugge); Armand Felix (Kallemoeie, Oostende). Tijl van Damme herleeft als poppenspelfiguur.

Na W.O. II is er eerst A. Devos (Janus, Kortrijk), Kallemoeie II (Oostende) en Broeder Frans (Blekkerik, Roeselare). Weldra wordt P. Hinderyckx (Brugge) beroepspoppenspeler: hij is het nog. Na 1965 ontstaan: Korneel (Roeselare), Schokkeljoen (Veurne), Kallemoeie III, Driehoek 74 (Avelgem), Garageteater (Roeselare) e.a.; Tientelientje (Dikkebus) tenslotte dat het Internationaal Poppenspelfestival van 1976 organiseerde en overschakelde op film en TV. Anno 1977 zijn er in West-Vlaanderen meer teaters dan er ooit zijn geweest...

Bart Dejaegher

Soldaat uit de poppenreeks waarmede Tientelientje te Mechelen in 1972 voor het eerst het Poppenspel-Landjuweel behaalde.

Poppenspelers in Limburg

Tot aan de eerste wereldoorlog bleef Limburg van poppenspel gespeend. In een gemeenterekening van Hasselt komen we alleen bij een uitgave van 10 rijksgulden voor 'het optreden van spelers met mannekens' in een zaaltje van de stad. Dit gebeurde in 1775. Rond de jaren twintig werd Hasselt regelmatig bezocht door het gezelschap uit Gent dat voorstellingen gaf op de kermis over: 'Sint-Antonius met zijn varken' en 'Pier met den langen arm'.

Tijdens de tweede wereldoorlog kwam er schot in de zaak. In de athenea van St.-Truiden en Tongeren werd door enkele leraars gestart met marionettenspel. In Tongeren werden regelmatig voorstellingen gegeven in de scholen met de meest bekende sprookjes. De heer Glaezemaeckers zou tot aan zijn dood met zijn marionetten blijven optreden. Enkele poppen ervan zijn nog bewaard gebleven.

Vlak na de oorlog kregen we:

- Een ronde van Jan Brugmans (Reynaert de Vos op T.V.) door de voornaamste gemeenten om onderwijsmensen te initiëren in het gebruik van poppenspel op school.
- Poppentheater Jan Plezier uit Alken dat vanaf 1946 start met een reizend handpoppentheater door heel Limburg.
- Uitbouw van het poppentheater van de heer Massa, onderwijzer te Hasselt. Hij was begonnen met voorstellingen in zijn school in 1945. Zijn groep bestond uit enkele leerlingen van de hoogste klas van het college te Hasselt. Hij speelde het repertorium dat verscheen in het tijdschrift *Het poppenspel*.
- Nog in 1945 waren 'De vrolijke Volendammers' een cabaretgroep uit de Maaskant in hun optreden bezig met de uitbeelding van liedjes in een klein poppentheater tussen het orkest. Jan Kneepkens uit de groep heeft nog lang nadien op onregelmatige tijdstippen voorstellingen verzorgd in eigen streek.
- In 1948 begonnen de gebroeders Knevels uit Neerpelt met een poppenspel uitgebouwd in de vorm van twee grote paddestoelen. Zij treden nog steeds op met dit theater.
- In hetzelfde jaar begon ook pater Neyens uit Bree met een klein poppentheater in schoolverband.

Al deze nieuwbloei in onze provincie kwam tot stand onder impuls van het optreden van Jan Brugmans en van het Tijdschrift *Het poppenspel* uit Mechelen.

Een tweede periode wordt ingeluid rond 1955. Te Hasselt is de 'Hasseltse Tijl' aarzelend begonnen. Van al de andere poppentheaters die na de oorlog gestart zijn bleven alleen Jan Plezier, Knevels en Kneepkens verder bestaan. De Hasseltse Tijl onder leiding van Vandeweert groeit al vlug uit tot een reizend theater dat in het seizoen 1958-59 ongeveer 150 voorstellingen verzorgt.

Hij creëert een tiental nummers die werden uitgegeven door *Het poppenspel* te Mechelen. In 1963 wordt het Vlaams verbond voor poppenspelers opgericht te Mechelen stad.

Uit Limburg ontmoeten we daar: Vandersmissen (Jan Plezier) uit Alken, Kneepkens uit Neeroeteren, Roozen en Duchateau (Houtekop) uit St.-Truiden, Vandeweert (Hasseltse Tijl) uit Hasselt.

Zij vormen het spelerspotentieel dat in de komende tien jaar in Limburg vooral reizende voorstellingen zal verzorgen. Houtekop vormt een uitzondering: zij monteren een marionettentheater en krijgen van de gemeente St.-Truiden een vaste zaal voor uitvoeringen. Hier creëren zij voor volwassenen: Genoveva van Brabant, Reinaert de Vos.

In 1969 wordt te Hasselt het Landjuweel voor poppenspel ingericht onder impuls van de plaatselijke afdeling van het Willemsfonds.

Het was ook deze afdeling die in 1960 reeds poppenspeldagen hield met een grote tentoonstelling over de traditie van het poppespel in Vlaanderen. In het begin van de jaren 70 kon het reizende marionettentheater ‘Houtekop’ regelmatig op toernee bij de strijdkrachten in West-Duitsland. Hasseltse Tijl voerde intussen zijn voorstellingen op tot ongeveer 300 per jaar. Hij creëerde 6 nieuwe programma's per jaar en gaf vooral reisvoorstellingen. In 1973 werd opnieuw het Landjuweel voor poppenspel ingericht in het cultureel centrum te Hasselt.

Marionettenteater Glaezemaeckers, Tongeren Seizoen 1948-49

Hasseltse Tijl, ‘De Toverlamp’ Seizoen 1976-77

Het volgende jaar trad Hasseltse Tijl mee op in de poppenspelserie Zilvermonde voor de Vlaamse T.V.

In 1975 werd een poppenspelcursus gegeven in het cultureel centrum te Hasselt. Hier werd het poppentheater 't Wespke uit Lummen boven de doopvont gehouden. Zij evolueerden vlug naar een zeer goed handpoppentheater dat in samenwerking met Vuile Mong en zijn vieze gasten kon optreden.

Hoe is nu de toestand in 1977: Te Alken wordt de fakkel van Vandersmissen overgenomen door een collega ‘De Vrolijke Vrienden’. Te St.-Truiden: Houtekop treedt driemaal per week op van oktober tot april. Te Neerpelt: Knevels treedt nog steeds op op aanvraag.

Te Lummen: 't Wespke is gestart met zijn vierde speelseizoen. Te Kuringen: eerste seizoen voor mevr. Werck met een spiksplinternieuw handpoppentheater. Te Hasselt: Hasseltse Tijl begint over enkele weken zijn 25ste speeljaar, maar zijn seizoen was reeds gestart van 1 september af. Hij houdt zich bezig met poppenspelcursussen in binnen- en buitenland. Hij treedt op met zijn theater in België, Nederland en Duitsland, later ook nog in Oostenrijk. Hij helpt ook nog om het internationaal poppenfestival in te richten dat zal doorgaan te Neerpelt in het Cultureel centrum.

Hier verwachten wij poppentheaters uit Denemarken, Bratislava, West-Duitsland, Frankrijk, Nederland en uiteraard ook de voornaamste Vlaamse theaters.

Werner Vandeweert

Poppenspelgenres

Kapitein Kroon, handpop uit 'Uljana' door Poppenkast Malpertuus (Elewijt).

'Ben-Choucroute', Maharadja uit het Poppenspel 'Kiekeboe' (Walter Merhottein, Merksem-Antwerpen). Foto: P. Leblon.

In een 'aktieve' kast speelt het theater van Kosice met deze staafpoppen: 'De prinses en de clown'.

'...als ik mijn wijsvinger plooi, komt er een neus uit de kous...' Sergei Obrastzow (Moskou)

Spel met handpoppen van en gemaakt door Fé Van Ransbeek (Kontich).

Een overzicht geven van alle gebruikte genres en types die in het poppenspel voorkomen is natuurlijk onmogelijk. Wij zullen ons dan ook moeten beperken tot enkele 'kenmerkende' soorten. Tot de meest bekende soorten behoort ongetwijfeld

De handpop

Dat is deze waar de poppenspeler zijn hand in het lichaam van de pop steekt en met zijn vingers hoofd en armen doet bewegen.

Meestal hebben deze poppen geen benen. Tot de meest bekende in deze reeks horen ongetwijfeld: Punch en Judy (Engeland), Jan Klaassen en Katrijn (Nederland), Guignol en Gnafron (Frankrijk), Petrouchka (Rusland), Kasperl en Gretl (Duitsland), Vasilache (Roemenië), Laslo Vitez (Hongarije), Roberto (Portugal) e.a.

De comische tragedie of de tragische comedie van Mr. Punch en zijn vrouw Judy (vrij vertaald uit het Engels).

(Nadat hij enkele ongearticuleerde klanken heeft uitgesproken buigt Punch enkele keren voor het publiek.)

Voorspel:

Gegroet, Dames en Heren
Ik hoop u allen te amuseren
Ik wil van U geen cent
Als je niet helemaal tevreden bent.

Eerste bedrijf:

(Nadat Punch achter de schermen een liedje heeft gezongen komt hij tevoorschijn.)

Punch: Judy, mijn schatje Judy!

(Toby, de hond komt op.)

Punch: Ah! Mijn beste Toby, zeg, maar wie heeft jou geroepen? En hoe maakt U het Mijnheer Toby? Ik hoop dat alles best gaat met Mijnheer Toby.

'De Duivelsbrug', een stuk dat net als Dokter Faust in praktisch geheel Europa wordt gespeeld (uitvoering met staafpoppen).

Toby: (toont zijn tanden) Grr, Grr.

Punch: Hé, je lijkt mij slecht geluimd vanmorgen, mijn beste Toby, met het verkeerde been uit je bed, pardon, uit je nest gestapt? Toby: (nog steeds kwaad) Grr, Grr.

Punch: Arme Toby, (hij nadert behoedzaam de hond en probeert hem te strelen. Toby wil daar echter niets van weten en bijt naar Punch). Gij smerige hond. Scheer je weg! (Hij zit achter Toby aan en probeert hem te slaan).

Toby: (Terwijl hij in Punchs neus bijt) Waf, waf, waf, waf,

Punch: Au, mijn neus, mijn mooie neus, weg smerig beest, ga weg rothond, ik zal het tegen je meester zeggen, Judy, Judy, Judy mijn schatje kom vlug hier, Judy... (de hond laat de neus van Punch los en loopt weg).

Punch: (nu terug alleen wrijft met zijn twee handen over zijn neus) Oh! Mijn lief neusje, mijn lief klein neusje, maar ik zal het tegen zijn meester zeggen. Mr. Scaramouche.

(hij roept nu luider) Mijn goede vriend, Mr. Scaramouche, kijk eens wat dat lelijk beest van jou gedaan heeft...

(Scaramouche komt op met een stok)

Scaramouche: Wat deed jij aan mijn hondje, Mr. Punch?

Punch: (Bij het zien van de stok stopt hij zich achter de zijkolom van de poppenkast en draait enkel zijn hoofd naar Scaramouche toe) Oh! Mijn goede vriend Scaramouche, wat is het fijn jou in goede gezondheid te treffen hier. (Stiller) Maar ik zou toch willen dat hij verder weg was met die stok.

Scaramouche: Gij hebt mijn hond geslagen en mishandeld?

Punch: Maar hij heeft mijn neus gebeten en mishandeld. Wat heeft U daar in de hand Mr. Scaramouche?

Scaramouche: Dat is mijn viool.

Punch: Een viool? Dat is prachtig... en kan U er ook op spelen?

Scaramouche: Natuurlijk, kom eens hier.

Punch: Neen, neen, ik hoor alles best vanwaar ik sta.

Scaramouche: Dan moet je het maar zelf proberen. Zou jij kunnen spelen?

Punch: (terug in kijkgat) Ja, om dat te weten zou ik het eens moeten proberen. Laat eens kijken (hij neemt de stok over, wandelt voorzichtig rond terwijl hij een liedje neuriet. Dat geeft hij, als toevallig, een tikje tegen het hoofd van Scaramouche.)

Scaramouche: Jij speelt heel goed, Mr. Punch. Nu ga ik nog eens proberen. (hij neemt de stok over en danst op hetzelfde wijsje rond terwijl hij telkens in de nek van Punch klopt) Kijk, dat is muziek speciaal voor jou. Punch: Ik vind het niet leuk dat jij beter speelt dan ik. Laat mij nog een keertje proberen (hij neemt weer de stok over, danst op hetzelfde liedje rond, gaat stilletjes achter Scaramouche staan en geeft die zo'n harde tik dat zijn hoofd van het lichaam valt) Hoe vind je dat muziekje, mijn beste vriend. Het streelt weer het oor, niet? Ha, ha, ha, (hij lacht en gooit de stok weg) Judy, Judy, kom hier ik heb je nodig.

Judy: Wat wil je dan Mr. Punch? (zij roept vanachter de coulissen)

Punch: Kom naar boven...

Judy: Ik kan niet, ik ben bezig...

Punch: Dit antwoord is lief, hoewel wat flauw, Ik heb een feeks van een vrouw, Enz...

In zijn boek *Mijn beroep* verschenen in 1950

Stangpoppen (van het Centraal poppentheater uit Praag) voeren 'Mijnheer Johannes' van Alois Jirasek op.

Voor het poppenspel 'De 12 maanden' zijn ook de spelers een zichtbaar deel van het geheel. Radost-theater, Brno Tsjechoslowakije).

Bread- and puppettheater, die met allerlei poppen en maskers hun sterk geëngageerde stukken brengen.

De stangpoppen uit 'De grote parade' van Sergei Obrastzow (Moskou).

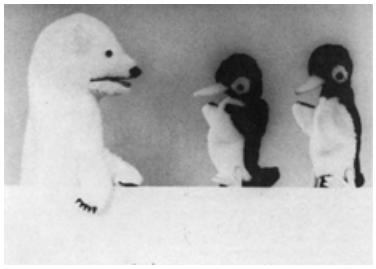

De ijsbeer en de dansende pinguïns, handpoppen van Lucien Caron (Amiens).

Schaduwspel uit het Staatspoppentheater van Bratislava.

'De Bloementuil' van K. Erben wordt hier door Poppentheater van Teplice, in schaduwbeelden uitgewerkt.

te Moskou, schrijft de bekende poppenspeler Sergei Obraszow: ‘Voor de zwarte ogen nam ik blinkende knopen van kinderschoentjes. De geruite kiel maakte ik van een oude bloes’. Zo begon hij te werken aan een van zijn eerste handpoppen die eigenlijk maar bestond uit een eenvoudige kous die zijn hand bedekte. Op zichzelf is dat niet fenomenaal, maar deze eenvoudige handpop zou het begin zijn van een lange reeks poppen, waarvan sommige meer dan ingenieus zijn. Verder zegt Obraszow: ‘Het volstond dan dat ik mijn wijsvinger plooide om een neus te krijgen onder de kous, en als ik ook mijn middenvinger plooide kon je een kin zien. Als ik nu ook mijn andere vingers plooide dan kreeg ik allerlei gelaatsuitdrukkingen. De plooien in de kous, werden de vouwen in een gezicht. Het volstond er nog twee ogen op te naaien, een bril op te zetten en een snor om de mond af te lijnen, om van dit gezicht het belangrijkste expressiemiddel van mijn ‘spreker’ te maken.

Handpoppen zitten meestal vrij eenvoudig in elkaar, een gesneden (gedraaide of geboetseerde) kop, de handjes en de rest maakt men uit enkele lappen stof. Dit betekent zeker niet dat de handpop de eenvoudigste zou zijn om mee te spelen. Integendeel; door haar enorme beperktheid vraagt zij aan de speler heel wat kunde, techniek en vaardigheid om geloofwaardig over te kunnen komen.

Dicht bij de handpop maar moeilijker in constructie is er

De staafpop

Net als de handpop wordt deze langs onderen bespeeld, alleen worden de armen niet meer door de vingers van één hand bewogen zoals

Bij het Bunraku-spel zitten de spelers niet achter een kast of scherm verborgen. Ze staan (helemaal in het zwart gestoken) gewoon bij de pop.

dat bij de vorige het geval was, maar door staafjes. Deze vorm van poppenspel is erg verspreid in de Oostbloklanden en wint de jongste jaren ook aan belangstelling bij ons. Vandaag de dag zijn er al meerdere poppentheaters in Vlaanderen die met staafpoppen spelen. Waar de handpop direkter is, is de staafpop poëtischer, gracieuser in bewegingen. In zijn boek ‘Hand- und Stabpuppen’ beschrijft Hansjürgen Fettig zowat dertig manieren om staafpoppen te maken en dat is dan nog maar een kleine weerspiegeling van de vele mogelijkheden.

Net zo dicht bij de staafpop als de handpop, ligt

De wayang

Deze Indonesische poppen worden door Drs. H.I.R. Hinzler (Wayang op Bali - Uitg. Nederlandse Vereniging voor het poppenspel - 1975) als volgt beschreven: '...De figuren zijn plat en van leer vervaardigd, dat à jour betiteld is. Zij zijn aan beide zijden geverfd. De beweegbare delen van zo'n figuur zijn meestal alleen de armen. Deze worden dan middels stokjes die aan de handen van de figuur bevestigd zijn, bewogen. Een stevige stok aan de onderzijde uitstekend en voorzien van een soort handvat loopt langs het midden van de figuur.' Daarmee beschrijft Hinzler dan de wayang-kulit. (wayang = figuur, schaduw, kulit = leer, in dit geval buffelleer).

Op het plein werd een groot doek gespannen. Zodra de duisternis was gevallen verschenen de mensen. De dames en de kinderen aan een kant, de mannen aan de andere kant. Dan kwam de dalang (poppenspeler) en zijn helpers. Zij droegen zowat 100 poppen mee.

Ardjuna Sastrabich (links) en een ridder (Wayang-golek), Java (verz. Malpertuus).

Sommige Bunrakupoppen kunnen ingewikkelde en sierlijke bewegingen maken. Enkele kunnen zelfs een Samisen bespelen.

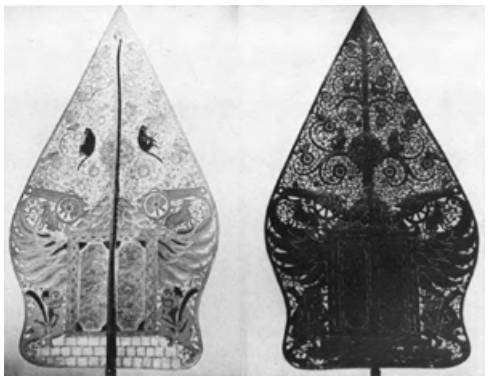

Links de 'Gunungan' aan de zijde van de 'dalang'. Rechts hetzelfde tafereel in schaduw.

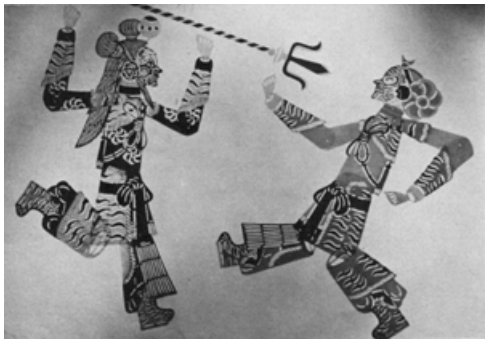

Autentieke Chinese schimmen (foto Ronald Szommer).

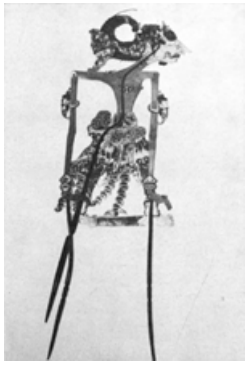

De wayang-kulit, gesneden uit buffelleer en rijk gekleurd.

Achter de dalang, die plaatsnam aan de kant van de mannen, werd een lamp, die er uit zag als een vogel, op de grond gezet. Het gamelanorkest, zette in en de 'Gunungan' (= berg, een in een punt uitlopende schaduwplant waarop de ingang van het paradijs staat. Links en rechts van deze ingang staan vervaarlijk uitziende wachters.) werd voor het eerst getoond. Met deze gunungan wordt elke scène ingezet en besloten. Tijdens een voorstelling wordt die dan ook zo'n tweehonderd keer gebruikt.

De meest bekende vorm van Wayang-kulitspel is ongetwijfeld de 'wayang-purwa'. In dit zeer oude spel staat de demon Dasamuka steeds centraal. Hij wordt door iedereen gevreesd tot uiteindelijk de godheid Vichnou hem zal overwinnen. Dasamuka belooft dan zijn leven te beteren en mag weer vrij, maar heel vlug zal hij zijn belofte vergeten en weer in een nieuw avontuur optreden. Op andere plaatsen heeft men de naam van de slechte demon vervangen in Ravana, terwijl Vichnou daar Rama wordt.

Ravana ontvoert dan de echtgenote van Rama, Sita, en verstopt ze in zijn paleis en slechts na ettelijke gevechten zal Rama erin slagen, Sita te bevrijden.

Ondertussen is de nacht dan ook voorbij en eindigt het spel. Het heeft bijna acht uur geduurd. In de Wayang-gedog, uit de legenden van Pandji, speelt Kuda-Wangeng-Pati de hoofdrol en de wayang-madjia speelt zich af

tijdens de regering van Madjapahit van Java (14de eeuw).

Zeker zo mooi gekleurd als de wyang-kulit, is de wayang-golek. Deze poppen zijn niet uit buffelleer maar uit hout gesneden en worden niet als schaduwpoppen gebruikt. Maar net als bij de kulits worden zij ook gevraagd om boze geesten uit te drijven, om zieken te genezen, bij huwelijken, geboortes, overlijdens enz...

De wayang-kelitik ligt zowat tussen de golek en de kulit. Zij is plat, maar uit hout gesneden. De wayang-beber daarentegen is helemaal uit papier vervaardigd.

In Tailand speelt men de verhalen van de Wyang-purwa wel vaker met staafpoppen, maar komen wij even terug naar de schaduwen. Het zou niet eerlijk zijn deze rubriek af te sluiten zonder

Het Chinese schimmenspel

te bespreken. Van zijn ontstaan bestaat deze legende. Keizer Wu-ti (van de Han-dynastie) was zeer verdrietig. Zijn geliefde gemalin, Wang, was niet meer. Niemand kon hem nog opbeuren. De vertellers verveelden hem, met de grappen der narren en potsemakers kon hij niet meer lachen. Tot op een dag Chao-Meng zich kwam aanbieden. Hij beloofde Keizer Wu-ti, Wang een nieuw leven te geven. Zo zat de keizer elke avond voor het scherm en sprak met zijn geliefde vrouw. Soms discusieerde hij uren lang met haar of vroeg om raad. Op een dag werd de keizer zo door de liefde overmand, dat hij zijn belofte, nooit het doek aan te raken of daarachter te gaan kijken, vergat en plots oog in oog stond met Chao-Meng, die de figuurtjes uit dierenhuid gesneden, nog in zijn handen had.

Volgens sommige bronnen zou Wu-ti in hoge toorn zijn ontstoken en liet hij de poppenspeler ombrengen, anderen vertellen dan weer dat hij de poppenspeler overlaadde met rijkdommen en hem deed beloven de kunst van het Chinese schimmenspel aan anderen te leren.

Ook aan het

Turkse (en Griekse) schimmenspel

is een legende verbonden. Op een keer liet Sultan Orkhan een moskee bouwen. Tussen de metsersknapen waren er twee, Karagheuz en Hadjivat, die door hun vrolijkheid enorm opvielen. De andere arbeiders keken voortdurend naar de grappenmakers en verzuimden zo hun werk. En zekere dag merkte de slecht gemutste Sultan dat en liet de twee vrolijke gasten ombrengen. Enige tijd later verveelde de Sultan zich stierlijk, een kwaal waar menig hooggeplaatst persoon wel meer aan lijdt.

Hij had spijt dat hij Karagheuz en Hadjivat had laten doden. Toen bood zich een Pers aan, een zekere Mehemmed Küshteri. Hij was een schimmenspeler die uit kamelenleer dat hij daarna kleurde, de beeltenissen van Karagheuz en Hadjivat sneed. Met zijn schaduwspel liet hij de grappenmakers herleven, tot groot genoegen van de

Sultan, die beval voortaan elke vertoning van Turks schimmenspel te beginnen met deze twee jonge helden. Nadat de ‘Gostermelik’, een soort

Spejbl en Hurvinek, de meesterlijke creaturen van de meesterlijke Josef Skupa (Tsjechoslowakije).

Prachtig voorbeeld van een staafpop, naar een ontwerp van Pil, gemaakt door Fé Van Ransbeeck.

Opera met poppen. De Marionetten von Salzburg spelen ‘Don Giovanni’ van W.A. Mozart.

Stok- en staafpoppen van André Tahon. (Frankrijk.)

Tsjechische stangpop.

tafereel zoals wij reeds vroeger bij het wayang-kulit-spel zagen, is weggenomen komt Hadjivat op. Hij spreekt zijn publiek heel beschaafd aan; hij heeft ‘cultuur’. Karagheuz daarentegen is de echte nar. Voortdurend neemt hij zijn vriend op de korrel, hij is een vrouwenloper, denkt zelden of nooit na, sleurt zijn vriend in allerlei avonturen, maar Hadjivat kan hem niet missen.

Siciliaanse stangpoppen van poppenspelersfamilie Cuticchio (Palermo).

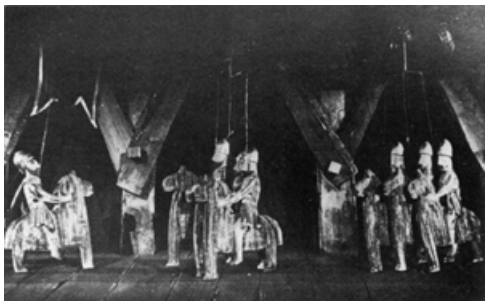

Moderne stangpoppen uit het theater van Henryk Jurkowski (Polen).

Heel erg verschillend van de voorgaande technieken is zeker deze van

De stangpop

Zij behoort tot een der oudste poppenspelvormen (de teruggevonden Romeinse poppen waren van dit type). De stangpop is deze, opgehangen aan een metalen stang, die door het hoofd aan het lichaam is vastgemaakt (zoals in Sicilië en bij Toone) of gewoon aan het hoofd vastzit (zoals in Antwerpen, Luik, Tchechoslowakije en Portugal). Deze pop is meestal beperkt in haar bewegingen. Vaak zitten aan de handen ook draden, maar dat is lang geen regel. In het historisch overzicht hadden wij het reeds over de Siciliaanse poppen. Ook deze van Gent, Antwerpen en Brussel werden reeds beschreven. Het zou

echter erg onvolledig zijn moesten wij hierbij de Luikse poppen vergeten. Volgens sommige bronnen zouden de eerste Luikse poppen in Antwerpen zijn gemaakt en met jonge arbeiders die in Luik werk gingen zoeken naar Wallonië meegenomen. Andere bronnen zeggen dan weer dat de Luikse poppen ouder zijn dan de Antwerpse en hun oorsprong vinden bij de Siciliaanse. Volgens een Luikse overlevering (vol anachronismen) zou Tchantchès (dat is het hoofdpersonage), geboren zijn op 25 augustus 760. Vanaf zijn geboorte zong hij reeds: 'Kom, moeder Gaspard, geef mij nog een glas'. Omdat hij als kind een stuk hoefijzer inslikte kon hij zijn hoofd niet meer naar voren of naar achter buigen. Hij moest dan ook op zijn buik gaan liggen om de grond te zien, of op zijn rug om naar de hemel te staren. (Dus ideaal om met een onbuigbare houten pop uit te beelden).

Tijdens zijn 'dienst' bij Karel de Grote was hij o.a. kamerheer;

Tchantchès: Sire de Keizer, de ambassade van de zwarte negerkoning, Marsile, wenst U te spreken.

Keizer: Met hoeveel zijn ze?

Tchantchès: Ze zijn met één.

Keizer: Goed, laat ze binnenkomen in rijen van twee en dat de laatste de deur sluit.

In de provincie Alentejo (Portugal) huizen nog twee poppentheaters die met stangpoppen spelen en waarschijnlijk tot de oudste bestaande theaters horen. Afgelegen in twee kleine bergdorpen spelen zij tijdens de winteravonden op zolders. Het materiaal is sinds mensenheugenis hetzelfde. De teksten (door overlevering) worden steeds op dezelfde manier gezegd, de poppen krijgen enkel nieuwe kleedjes als de vorige bijna in stof vallen, de decors worden steeds op dezelfde manier weer bijgeschilderd. Voor de speelopening hangt een visnet (net zoals dat vroeger in de Poesje het geval was).

Antonio Talhinias, leider van de groep (en net als de andere spelers analfabeet) weet geen antwoord op de vraag waarom dat net daar gespannen is. Het moet zo. Evenmin wist hij een uitleg te geven voor de vele 'onbegrijpbare' woorden (die later middeleeuws Portugees bleken te zijn) in de tekst. Hij had die zo geleerd van zijn voorganger. De opstelling van de decors lijken opvallend veel op deze van de Poesje of van het Toone-theater. Ook de voorzegger Mestre Sala doet ons erg aan Woltje, of de Neus, of Tchantchès denken. Ook hij behoort niet tot het verhaal maar wordt erin betrokken. Ook hij is de grapjas die hedendaagse gebeurtenissen (in Portugal meestal beperkt tot dorpsnieuwsjes) verweeft in zijn tekst.

Al is de Stangpop een der oudsten, zij is het die op vele plaatsen terug uit de vergeethoek wordt gehaald om 'nieuwe vormen van toneelgebeuren' voor te stellen. Een der grootmeesters van het poppenspel, Jan Dvorak (van het Drak-theater - Tjechoslowakije - en professor aan de Universiteit van Praag - zetel Poppenspel) grijpt graag en vaak terug naar deze vorm.

Niet zo heel ver van de stangpop ligt

De draadpop

In principe gelijk aan de stangpop, maar de metalen ophang werd vervangen door twee of meerdere draden. Ook zijn deze poppen meestal al beweeglijker omdat ook aan handen, armen, voeten, benen, heupen enz... draadjes kunnen zitten.

Meestal worden deze draadpoppen, bij ons marionetten genoemd, gebruikt om meer verfijnde spelen op te voeren. Denken wij hierbij aan de beroemde Salzburger Marionetten die o.a. opera's opvoeren en waarvan iemand zei: 'Ik ga alleen naar een opera kijken als de poppen van Salzburg die opvoeren. Dan heb ik tenminste de beste stemmen, de beste akteurs en de beste dansers samen'. Ook Albrecht Roser (Duitsland) werd wereldberoemd met zijn draadpop, clown Gustav.

Zeker even beroemd als de Marionetten uit Salzburg, of Albrecht Roser, is de draadpoppenspeler Josef Skupa (Tsjechoslowakije) geweest. Zijn figuren, Spejbl en Hurvinek waren reeds kort na hun creatie, respektievelijk 1928 en 1926, nationale figuren en na ongeveer 20 jaar reeds wereldberoemd.

Samen met een van zijn leerlingen, Jiri Trnka (jarenlang de nummer één van de poppen- en animatiefilm) nam Skupa in 1930 de belangrijke beslissing, zijn beroep als leraar op te geven en een eigen professioneel poppentheater te beginnen. Met voornamelijk variété- en revuenummertjes maakten zij verschillende tournees doorheen gans Tsjechoslowakije. Het geheel straalde van perfectie in manipulatie maar ook de geest, de vorm en vooral de humor in de dialogen tussen de autoritaire vader Spejbl en de zoon, enfant terrible, Hurvinek, droegen enorm bij tot het geweldige succes dat deze groep heel snel, overal kende. Toen Josef Skupa in 1957 overleed, vreesde men het ergste voor het theater, maar de twee figuren Spejbl en Hurvinek waren zo zelfstandig gaan worden dat zij bleven leven, ook toen hun schepper en vormgever er niet meer was.

De draden van deze marionetten zitten vast aan een speelkruis. Naar de vorm en de houding kent men verschillende soorten speelkruisen. Zo is er het 'Italiaanse' dat schuin gehouden moet worden, het 'Engelse' dat vertikaal wordt gebruikt, net als het 'Tsjechische' terwijl andere (zoals dat van Simmonds) horizontaal dient gebruikt te worden.

Poppen die met draadjes, staafjes, haakjes enz. bewogen worden zijn er ook. Tot de zeer ingewikkelde behoren zeker

De Bunraku

Charles J. Dunn zegt daarover: 'Het wordt vaak beweerd dat Bunraku de meest verfijnde vorm van poppenspel is en daar ben ik het volledig mee eens'. Hij geeft dan verschillende redenen ter staving. Niet alleen omdat de Bunraku, echte, ernstige, volwaardige stukken brengt, maar ook door de

Het koppige meisje, naar een verhaal van J. Tyl (draadpoppen).

De Graaf van Borsele (van het Theater Van Campen), een 'verbeterde' stangpop. Door een mechanisme in de hoofdstang, slagen de Van Campen's er ook in hun poppen te 'laten stappen'.

De traditie van het Japanse poppenspel klimt terug tot de tijd van Kugutsu-shi.

De Brusselse stangpoppen (van het theater Toone VII) wachten tot het doek op gaat.

'Boneco de Santo Aleixo' (Portugal), van de 16e eeuw tot nu ongewijzigd. (Verz. Malpertuus, foto Ronald Szommer.)

Danseres, draadpop van Bob Baker (U.S.A.).

Het vrouwtje met de mand, staafpop van Ans en Henk Boerwinkel (Nederland).

Masker en handpop van de Nederlandse grootmeesters Ans en Henk Boerwinkel.

Van rechts naar links Danny Verbiest (van Poppenkast Malpertuus), José Géal (alias Toone VII) en Sergei Obrastzow (Centraal Poppentheater Moskou) natuurlijk pratend over poppen.

sublieme presentatie ervan, zijn hoge artistieke standaard die het bereikt zodat het werkelijk gelijk staat met live-theater, als het dat niet overtreft.

De traditie van het Japanse poppenspel klimt reeds terug tot de tijd van de Kugutsu-shi, de gekende jagers maar ook poppenspelers.

Later ging het poppenspel erg achteruit tot in de 16de eeuw er een kleine heropflakkering kwam. In 1845 stichtte een bewoner van het eiland Awachi, in de stad Osaka, een poppentheater. Als schuilnaam nam hij Bunraku-ken aan, hetgeen vrij vertaald: Bun = literatuur, raku = plezier betekent. Net zoals dat bij de Brusselse poppen het geval is, spreekt ook hier slechts één persoon. Meestal wordt de tekst begeleid door een tamisen-speler. De poppen zelf zijn dikwijls zo ingewikkeld dat men twee, drie of zelfs vier mensen nodig heeft om ze te manipuleren. De poppenspelers staan niet verborgen opgesteld, maar gewoon achter de pop. In de meeste theaters dragen zij zwarte kappen. Tsuruo Ando beschrijft het begin van een voorstelling als volgt: ‘Men neemt plaats in een licht-bruine zetel, een van de vele op een rij. Voor je hangt nog steeds het gordijn, joshiki-maku genaamd. Als het gordijn opengaat komen de ni-no-tesuri en de ichi-no-tesuri tevoorschijn. De ni-no-tesuri is de plaats vooraan op de bune, terwijl de ichi-no-tesuri de achterscène is. De ichi-no-tesuri, ook wel de ho-te genaamd, is het deel waar de mannen opstaan die de poppen zullen manipuleren. Dat zijn de basiselementen van de Bunrakuscène. Als men in het theater binnenkomt wordt men meestal aangetrokken door een soort platform, aan de rechterkant van het podium. Dat is de plaats waar straks de spreker, die wij tayu noemen en zijn begeleider zullen zitten. De tayu en de tamisen-speler

zijn altijd in de klederdracht van de Edo-periode (1603-1868) gestoken. Links en rechts van deze twee staan kaarsen, die door hun vaag licht een zekere sfeer scheppen en symbolisch zijn voor de kunst die zij gaan brengen. En nu we toch in Japan zitten, misschien dat nog, in 1100 schreef Oe Tadafusa reeds een boek dat hij 'Kugutsushi Ki' of Het boek der poppenspelers, noemde.

Buiten de reeds opgenoemde poppenspelvormen heeft men ook nog

Het schaduwspel

dat in de 19de eeuw veel succes kende maar in het begin van de 20ste bijna totaal verwaterde. Vandaag de dag zijn er weer een reeks poppentheaters die tussen hun andere poppen ook weer schimmenspel verwerken. In het boek '19de-eeuwse schimmentheaters' vertelt Wim Meilink o.a.: 'Al in het begin van de 18de eeuw werd het schimmenspel in Frankrijk beoefend. doch, zoals gezegd, voornamelijk als kermisvermaak. Men liet de schaduwfiguren op een doek verschijnen en dan. met een handig trucje, liet men ze plotseling van gedaante veranderen.... Pas omstreeks 1770 kwam het spel op een hoger peil. vooral dank zij de voorstellingen van Séraphin.'.

Zowat rond het einde van de 19de eeuw gaf Henri Rivière voorstellingen van schimmenspel in het Parijse cabaret 'Le Chat Noir'. Doordat hij de eenvoudige figuurtjes had vervangen door schimmen met heel verfijnde bewegingstechnieken en hij daarbij een voor die tijd revolutionaire manier van belichting met kleurenschakeringen had ontwikkeld, kon het succes niet lang uitblijven. Als men dan nog weet dat kunstenaars als Caran d'Ache hem hielpen en asisteerden, dan begrijpt men ook wel, welke grote invloed deze speler heeft gehad op het daarnakomend schimmenspel.

En dan heeft men nog de **stokpoppen**. Deze figuren zijn gewoon om of op een stok gemonteerd. De armen worden enkel bewogen door lichtjes te zwaaien, een techniek waar de Fransman André Tahon zo'n kei in is. Of dan zijn er nog de **maskers** waarvan men zulke prachtexemplaren kan bewonderen van de Nederlandse grootmeesters Ans en Henk Boerwinkel (die buiten maskers nog heel de gamma van andere poppenspeltechnieken bespelen), en dan heeft men nog de combinaties van de verschillende technieken onderling. Men heeft er nog veel, heel veel zelfs, want het poppenspel is rijk, heel rijk.

Dany Verbiest

Bronnen:

The Art of the Puppet, Bil Baird, New York 1965
Mein Beruf, Sergei Obraszow, Berlin 1952
Puppen, Günter Böhmer, London 1971
Wayang op Bali, Drs. H.I.R. Hinzier NVP Nederland 1975
19de Eeuwse Schimmentheater, Wim Meilink, Meppel 1973
Le Monde des Marionnettes, René Simmen, Zurich 1972

Geschiedenis mijner Jeugd, Hendrik Conscience, 1888
Geschiedenis van het Poppenspel in Nederland,
Rico Bulthuis, Amsterdam 1966
Czechoslovak Puppet Theatres, Zdenek Bezdek, Praha 1973
Bunraku - Tsuruo Ando, Tokyo 1967
Ceskoslovensky Loutkár, Chrudimi-Tsjechoslowakije, 1976-1977
Divadélko, Praha 1971
Die Marionetten von Salzburg, Herman Aicher, Salzburg 1973
Javanese shadow puppets, Jeune Scott-Kemball, British Museum 1970
Bunraku, Donald Keene, Tokyo 1965
Poppenspel in Portugal, Anita Vermeulen en Danny Verbiest, Strombeek-Bever 1976
Histoire générale des Marionnettes, Jacques Chesnais, Bordas 1947
Marionnettes de tradition populaire, Robert Guiette, Brussel 1950
Archief Theater Toone, Brussel
Rijksarchief Brussel
La Marionnette, Guy Le Bolzer, Paris 1950
Histoire des marionnettes, G. Baty en R. Chavance, Paris 1959
Nos Marionnettes, Marcel Temporal, Paris 1942
Toone et les Marionnettes Bruxelloises, Bruxelles 1971
Les marionnettes de Belgique, Julien Flament, Bruxelles 1931
Het poppenspel in Vlaanderen, Ary Delen, Antwerpen 1916
Het poppenspel in de Nederlanden, J. Vandenbroucke, Antwerpen 1946.
The Puppets and I, Jan Bussel, London 1950
Puppet Theatre around the World, Bharatiya, New Delhi 1960
Archief Poppenkast Malpertuus, Elewijt en de hulp van Constant Van Campen (Antwerpen), Fé Van Ransbeeck (Kontich), Ronald Szommer (Tremelo), José Géal (Brussel), Henryk Jurkowski (Warszawa, Polen), Sergei Obraztsov (Moscow, U.S.S.R.), Hans Purschke (Frankfurt am Main, Duitsland) en Rolf Maeser (Radebeul, DDR).

Poppenspel voor volwassenen deint voort op tradities

De niet te onderschatten internationale bekendheid van het Belgische poppentheater is grotendeels te danken aan een fel ontplooide aktiviteit van het poppentheater voor volwassenen, vooral gecentreerd rond een aantal kernen: Brussel, Antwerpen en Luik. De Arteveldestad Gent, die gewoontegetrouw in één adem genoemd wordt met de vorige haarden van traditioneel poppenspel, telt binnen zijn serie van twaalf poppenteaters niet één dat uitsluitend of zelfs ook maar hoofdzakelijk speelt voor een volwassen publiek.

Zowel Weltje in Brussel, als Tchantches in Luik en de Neuze in Antwerpen zijn meerdere tientallen jaren de helden geweest en gebleven van verschillende generaties liefhebbers van het genre. Hun publieksbereik veranderde evenwel qua draagkracht qua inhoud. Zaten er vroeger immers evenveel en meer Weltjes in de zaal van Toone dan op de Bühne, dan treft men de volksmens waaruit het traditionele poppenteater ontstond niet zoveel meer aan, om haast te zeggen nooit, in de traditionele spellekes. Toone is hiervan wellicht het meest duidelijke voorbeeld. Het teater verhuisde immers van de proletarische Marollenwijk naar de buurt van de Brusselse Grote Markt, het hartje van de toeristische hoofdstedelijkheid. De zaal zit er nu regelmatig vol toeristen, en de toeristische public relations van Brussel gebruikt de schouwburg graag en veel. Bovendien zijn de oorspronkelijke Brussels Vlaamse voorstellingen op enkele uitzonderingen per jaar verdwenen en speelt Toone VII José Géal nog slechts uitsluitend een Brussels Frans repertoire.

In Antwerpen is de Poesje blijven bestaan als een folkloristische aantrekkelijkheid.

Zijn werking is dan ook ingeschakeld in die van het Museum voor Volkskunde. De Poesje speelt alleen nog uitkoopvoorstellingen en moet daarvoor niet eens publiciteit maken. De uitkoopsom op zichzelf is zo belachelijk klein dat verenigingen van een gezamenlijke uitstap naar de traditionele poppenkelder gebruik maken om hun kas te spijzen aan de door hen verdeelde toegangsticketten. Omdat de Poesjenellenkelder allerlei verenigingen op bezoek krijgt van universiteitsprofessoren tot vogelpikmaatschappijen is de oorspronkelijke binding en identifikatie met het volkse publiek, nog niet kompleet verloren gegaan. De huidige Poesje houdt het evenwel bij een vrij autentieke historische rekonstruktie van het basismateriaal dat folklore heet, zodanig dat de lacune tussen toeschouwer en dramatisch produkt jaar na jaar groter wordt en de identifikatie op enkele universele waarden na kleiner en kleiner.

In Gent heeft het poppentheater zich in het eerste kwart van deze eeuw vooral toegespitst op een publiek van kinderen, en dat ressorteerde ondermeer bij die jonge toeschouwers, eens ze de schoolbroek ontgroeid waren, zelfs in een afkeer van het medium, in een overtuiging dat ze daarvoor te groot waren geworden. Nochtans zijn er geen aanwijsbare redenen om aan te nemen dat de spektakelvorm poppentheater een eksklusief recht of een dito plicht zou zijn van of tegenover welke leeftijdsgroep dan ook. Het theater, waarmee het poppenspel tot op zekere hoogte erg verwant is, bereikt toch ook verscheidene leeftijdsgroepen, weliswaar met een aangepast repertoire. De afspraken tussen de volwassen toeschouwer en het spektakel zijn identiek dezelfde als de afspraken tussen het kind en zijn (poppen)theatervorm. Beiden zijn per definitie en onbewust bereid te aanvaarden dat de houten of vlezige akteurs letterlijk en figuurlijk hun stuk spelen en hun inhoud overbrengen. De

transpositie van het theater en de dubbele transpositie (mens wordt pop wordt mens) van het poppentheater worden slechts dan een probleem wanneer men ze teoretisch en rationeel gaat benaderen. De niets vermoedende toeschouwer van welke leeftijd dan ook stelt zich geen vragen bij het appel van de akteur op voorwaarde dat deze geloofwaardig overkomt. Men laat zich vervoeren, verdoven, emotioneren al naar gelang.

Los van de in menig opzicht vastgeankerde poppentheatertraditie voor volwassenen ontstaan links en rechts initiatieven om daar waar dit onderdeel van het genre onbestaande of vergeeld is, het opnieuw op te rakelen. De benaderingswijze van deze nouvelle vague van het poppentheater voor volwassenen is hier evenwel veelal nog in het stadium van het eksperiment. Enkele poppentheaters beperken zich ertoe voor een volwassen publiek, een iets of veel gekruider voorstelling te spelen van dezelfde verhaaltjes die ze voor hun kinderpubliek brengen. Daarbij teren ze eigenlijk al evenzeer op de traditionele klisjees die die volwassenen vroeger als kind kompleet geloofwaardig vonden, en waarvoor ze nu bereid zijn opnieuw te applaudiseren en desnoods te gieren. Uit de aard van zijn trendverworteling mist dit soort poppentheater voor volwassenen evenwel uitdrukkingskracht wanneer het wordt opgevoerd voor volwassenen die niet kunnen inhaken bij jeugdervaring met dezelfde traditionele achtergronden. Het vraagt bij dat soort toeschouwer teveel goede wil om nog aan te pikken bij de voortreffelijk onpsychologische overgangenen bij de deus-ex-machina's die zo eigen zijn aan de traditie.

Een tweede trend in de merkbare revival van het poppentheater voor volwassenen is het aanpakken van bestaande toneelstukken, operette's en opera's. Dat heeft ongetwijfeld de voordelen van herkenning en dus van verkoopbaarheid, maar al te vaak wordt over het hoofd gezien dat dergelijke stukken oorspronkelijk voor een ander medium zijn neergeschreven en in funktie daarvan bepaalde technische kwaliteiten en eigenheden hebben. Men mag immers niet vergeten dat de dramaturgie van zowel het gesproken als het muziektheater totaal anders is dan die van het poppentheater. Om fysieke redenen, de pop heeft minder, meer en andere expressiemogelijkheden dan de akteur, worden aan een dramatische tekst in die verschillende genres telkens weer andere eisen gesteld en mogelijkheden geschapen. Een integraal overgenomen toneeltekst gebracht door poppen kan haast niet anders dan vervelen. De pop kan immers niet de psychologische ontwikkeling verduidelijken die de (goede) akteur in een (goed geschreven) stuk moet kunnen overbrengen op de grote scène. Pogingen om poppen om te buigen naar die theaterrealiteit en ze dus meer en meer menselijker te laten overkomen resulteren meestal in een verarming en ontkrachting van de eigenheid van het genre.

De enige mogelijkheid die uiteindelijk nog rest is dus een oorspronkelijke dramaturgie kreëren voor het poppentheater voor volwassenen. Daaraan moet in dit stadium van nieuwe groei evenwel een zekere studie voorafgaan. Het is namelijk interessant te weten tot waar de potentiële afspraken van een volwassen publiek met zijn poppentheater gaan. Al even noodzakelijk is het te weten welke inhouden de dubbele transpositie aankunnen, zonder er al te gehavend uit te komen in hun geloofwaardigheid. Ook vormelijke aspekten van de produktie moeten in vraag worden gesteld: zowel op het vlak van poppengenre, dekoruitwerking, taal, stijl... Een komplete eigenheid dringt zich op, en dan blijkt duidelijk dat het onvoldoende is om het onderscheid te laten bij een pikantere of rauwere taal. De eigenheid ligt in het geheel van verhaal, vorm en taal. Volwassenen kunnen immers wel eens geboeid worden door sprookjes die gebaseerd zijn op volksvertellingen, maar ze verwachten

van hun literatuur wel een andere minder rudimentaire struktuur en inhoud. Hoeft het gezegd, dat de themata die volwassenen aantrekken en waarmee ze zich kunnen identificeren van een heel ander niveau zijn dan die waarmee het kind zijn droomwereld heeft opgebouwd. Als het poppentheater voor volwassenen zijn publiek wil herwinnen of een nieuwsoortig publiek wil opbouwen, dan zal het daarmee eerst en vooral rekening moeten houden.

De toenadering moet immers wederzijds zijn.

Freek Neirynck, auteur-journalist

Poppenspel en het medium 'Televisie'

'Schipper naast Mathilde', figuren gesneden door Karel Weyler naar het gelijknamige televisie-feuilleton uit de jaren '60.

Zowel in Antwerpen, Brussel, Luik als op vele andere plaatsen had het poppenspel, buiten de funkties die in de verschillende artikelen beschreven staan, nog deze: de lange winteravonden op te vullen. Men zou kunnen stellen dat de televisie dat nu ook doet. Is er dan wel een verzoening mogelijk tussen deze twee kijk-mogelijkheden? Deze en vele andere vragen stelden wij aan Bart Dejaegher (auteur en spil van de poppenspelserie 'Zilvermonde', Klein-klein-kleuterke, BRT-TV) en Freek Neirynck (eveneens auteur van poppenspelteksten en medewerker van het Marionettentheater Taptoe dat reeds verschillende opnamen voor de televisie maakte). DV: Poppenspel is kijkkunst brengen, is er een verzoening mogelijk tussen poppenspel als kijkwerk en het kijk-medium bij uitstek: televisie?

FN: Als u verzoening zo kan stellen als aanpassing, als herwerking kan ik akkoord gaan. Ik geloof inderdaad dat poppentheater helemaal niet vreemd moet zijn van televisie. Ik meen dat de pop als 'levend' object, via de toch statische beeldbuis toch een zekere overdracht kan hebben, zowel dramaturgisch als visueel, als dinamisch. Alleen geloof ik niet dat je poppentheater op dezelfde manier kan confronteren met je publiek in de zaal, als je het confronteert met je publiek via een scherm.

BD: Daarom wil ik graag een kleine correctie brengen aan de gestelde vraag. Poppenspel *kan* kijk*kunst* zijn, net als TV dit *kan* zijn.

Beiden hebben nog vele andere facetten. Wel zijn beide hoofdzakelijk op het visuele afgestemd. Zou de poppen*kast* niet de vroegere voorloper van onze huidige kijk*kast* zijn? Ik ben het volledig eens met Freek dat poppenspel in een zaal eigen regels heeft die rechtlijnig staan tegenover het technische medium TV.

FN: In de zaal werk je dus altijd op een direkt aanspreken, op een direkte interaktie ook al bestaat die interaktie er alleen maar in, dat kinderen aktief kijken of het verhaal aktief volgen. Toch heb je een fysieke aanwezigheid van de pop en de kinderen voelen dat heus aan. Bij de televisie heb je de fysieke aanwezigheid niet. Dat kan je niet bereiken, dat is misschien de grootste frustratie van televisiemakers, zodanig dat er steeds een afstand bestaat tussen de kijker en het geprojecteerd beeld op de buis.

DV: Waar ligt dan in grote trekken het verschil van poppenkast in zaal en poppenspel voor televisie?

FN: Er zijn een paar voor de hand liggende zaken. Wanneer je in een zaal zit met een handpoppentheater bijvoorbeeld, dan heb je reeds vooraf de afspraak gemaakt

dat die poppen maar half achter het scherm zullen verschijnen, dat je alleen maar bustes ziet en armen die bewegen. Diezelfde afspraak maak je niet zo gemakkelijk met televisie omdat je al animatiefilms gezien hebt, omdat je al poppenfilms gezien hebt, waar die poppen met alle ledematen erop en eraan bewegen. Duidelijker stelt het zich bij de poppenspelers die deze vorm van aktiviteit bij de kinderen los weken zodat kinderen hun inbreng hebben in het verhaal. Dat kan dus uiteraard niet bij televisie. En dan is het ook zo, dat poppenspel voor televisie veel meer gespecialiseerde mensen vraagt. Ik geloof niet dat men het zo gemakkelijk neemt van een televisie-poppentheaterproduktie, dat men vijf keer dezelfde stem hoort voor vijf verschillende poppen, terwijl men in een zaal de poppenspeler achter de kast zag kruipen en dat je perfect aanvaardt dat die man het allemaal gaat leggen in de verschillende personages.

BD: Het verschil ligt meer in de totaal andere mogelijkheden die televisie biedt. Een camera kan bijvoorbeeld een pop 'omspelen', voorbereiding, uitbouw, uitkiezen van beeld en tempo is totaal anders. Tv-ritme en zaal-ritme liggen totaal uit elkaar omdat er een tussenschakel is: de camera, de techniek en een ploeg mensen die alles in beeld brengt.

DV: Is het ontbreken van de band met het publiek geen ernstig bezwaar voor een kunstvorm als poppenspel?

BD: De band met het publiek is slechts een onderdeel van de voorstelling. Zoals elke kunstvorm alleen bestaat als er een vorm van communicatie is - zij het nu met één persoon, zij het met één miljoen, zo is een wisselwerking een voorwaarde sine qua non. De relatie die ontstaat tussen de lezer van een boek en de geschreven ideeën kunnen erg diepgaand zijn. Zo kan een enkeling in een life-voorstelling, of een enkeling voor TV een even diepe relatie ervaren. De manier waarop is alleen anders... en de televisie heeft nog een groot voordeel: men kan de knop omdraaien.

DV: Poppenspel wordt, bij ons althans, door de meeste mensen nog altijd bekeken vanuit de folklore-hoek. Dacht je dat poppenspel op TV aan deze mentaliteit iets kon wijzigen of al iets gewijzigd heeft?

FN: Ik ben er van overtuigd, dat het initiatief

dat Bob Davidse en Huib van Hellem vorige zomer genomen hebben, het poppenspelfestival elke woensdagnamiddag, een mentaliteitsverandering teweeggebracht heeft. Heel wat kinderen hebben daar naar gekeken. Kinderen die misschien alleen geconfronteerd zijn met traditioneel poppentheater in hun omgeving. Zonder afbreuk te doen van dat traditioneel poppentheater, geloof ik toch dat het hoog tijd wordt dat een ander genre zich gaat ontwikkelen naast dat traditioneel poppentheater. Een genre dat veel meer aansluit bij deze tijd en dat misschien over 100 jaar ook weer traditioneel zal zijn als wij blijven stikken. Maar ik geloof niet dat het gevaar er is, te blijven stikken in een vorm van poppentheater, waar veel meer aandacht besteed wordt aan hedendaagse leefwerelden, en ik bedoel dan echt dingen waar aandacht besteed wordt aan problemen als dog-dropping, wrijvingen tussen kinderen en opvoeders enz. BD: De vorm waarin het poppenspel gebracht wordt hangt alleen af van de mensen die het brengen. Daar heeft TV niets mee te maken. Het medium schept gewoon kansen, het brengt wat er is. Het is ook de taak niet van de TV zaken te gaan forceren, eenzijdig te belichten of een mentaliteit te gaan veranderen. TV kan wel deuren openen, wegwijzers plaatsen, nog mogelijkheden scheppen maar... de poppenspeler brengt wat hij kiest of aankan.

DV: Is er dan een beleid op dit vlak?

BD: Onze BRT is zeer poppenspel-minded. Wat niet hetzelfde is als een beleid. Dat kan de TV gewoon niet voeren. Wanneer ik gewoon twee jaar terugblik en de theaters tel die aan bod konden komen, dan zijn dat er zeker een twintigtal. Op ongeveer 150 theaters betekent dat 15%. Gesmeerd over een viertal jaren wordt dat procent beduidend hoger; met andere woorden, wie een bepaald peil bereikt heeft krijgt een kans. Maar de BRT gaat verder. Ze schiepen kansen om Reynaert de Vos, De Passie van ons Heer en Waar de Ster bleef stille staan, te verfilmen. Of beter, ze namen het risico. De ene produktie lukte beter dan de andere en er waren een boel mensen die zich dankbaar negatief vastbeten in minder gelukte dingen, maar ze vergaten dat de enige manier om wat te leren het doen is én het verbeteren van eigen fouten. Of zaten er achter de kritiek totaal andere motieven?

DV: Een tijdje geleden zei Sergei Obrastzow mij in een gesprek: ‘Poppenspel is een gevaarlijk iets. Je kan ermee tot in het diepste van een kind of van een volwassene dringen. Daarom ben ik altijd zo bang als ik een uitzending maak voor de televisie. Daar kijken miljoenen naar...’

FN: Ik vind dat Obrastzow er zich gemakkelijk van af maakt. Of je nou voor miljoenen mensen speelt of tien... dat maakt geen verschil, je verantwoordelijkheid blijft dezelfde. Het is niet de quantiteit van mensen die gaat bepalen welke normen je gaat aanleggen... elk kind is belangrijk. Dat ene kind dat misschien maar naar een repetitie komt kijken is even belangrijk dan de miljoenen voor de beeldbuis.

DV: Het hoofdaccent van Obrastzows gezegde lag niet op het getal, wel op het gevaar... FN: Ik geloof echt dat het gevaar van poppentheater niet groter is dan om het even welke communicatievorm. Het hangt gewoon af van de poppenspeler; als hij gewoon verwaarloost wat hij zou moeten doen, dan kan hij inderdaad schade berokkenen bij kinderen, al moet je zoiets toch ook niet overdrijven, maar gevaar zit erin, dat is zeker. Ik kan daar misschien een voorbeeld van geven. Wanneer een speler een soortement algemeen Nederlands gebruikt, dan mag hij niet vergeten dat het kind dat soortement Nederlands dat vol fouten zit, als taalconfrontatie krijgt. Dat het kind door de essentie van het drama, de identificatie, dat het kind zich ook gaat

identificeren met de taal van dat personage, dat het dus een soort verkrampt Nederlands gaat spreken.

BD: Het gevaar ligt bij ons - voor mij althans - anders. Wanneer een bepaalde produktie minder goed is dan vormen niet 80 toeschouwers, maar 800.000 kijkers of meer, een mening... en na enkele minder goede voorstellingen betekent dat heel wat.

DV: Op de tentoonstelling over het poppenspel te Strombeek-Bever, was er een aparte stand voor TV-poppen. Zijn die poppen dan anders en zo ja, aan welke normen moeten zij beantwoorden?

BD: Zeker, poppen gebruikt voor film of TV eisen veel meer zorg en afwerking. Ze moeten glad zijn, anders beschilderd en ze moeten een beweegbare mond hebben.

Metalen knopen, glazen ogen of sieraden kunnen door hun weerspiegeling gans de boel bederven. Waar een kop in de zaal ruw is, voor het spel van licht en schaduw, zelfs vaag en ongelijkmatig uitgesneden, is de 'andere' kop het tegenovergestelde. Er is zelfs nog een kleurenonderscheid tussen film en TV. Voor de film meer harde kleuren, voor TV meer pastelkleuren.

DV: Poppenspelen voor volwassenen die door de BRT werden gemaakt, ik denk hier aan de 'Passie van Ons Heer', 'Waar de Ster bleef stille staan' en 'Van den Vos Reynaerde'... stuk voor stuk klassieke werken. Zijn er dan geen auteurs die moderne, hedendaagse stukken kunnen schrijven?

FN: Er zijn uiteraard moderne stukken. Maar die stukken worden niet voor televisie geschreven omdat daar geen markt voor is. We zitten weer met hetzelfde probleem als daarnet. Het zou zo moeten zijn dat de televisie opdracht geeft aan een schrijver, om voor een bepaald soort poppen (want je schrijft niet voor alle soorten poppen), een stuk te schrijven met eventueel een thema opgave. Bij

Meester Ganzeveer die steeds het gordijntje van de poppenkast opentrok (BRT-reeks Zilvermonde).

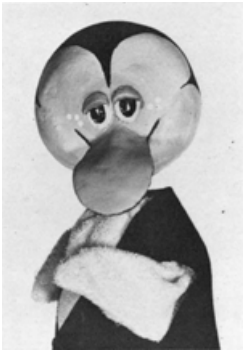

De pinguïn Pinkie uit de BRT-reeks 'Zilvermonde'.

Bart Dejaegher en Moniek Mullier repeteren voor de reeks 'Zilvermonde' BRT-televisie. (Poppenspelgroep Tierelantientje-Dikkebus-bij-leper)

poppenspel voor volwassenen gelden dezelfde normen als bij poppenspel voor kinderen.

Men moet het anders aanpakken voor televisie dan voor de zaal. Maar het moet zeker mogelijk zijn, een moderne dramaturgie uit te werken van poppentheater voor volwassenen. Hoewel, ik heb geen enkel bezwaar als men stukken van De Ghelderode op TV brengt.

Het schijnt wel dat die man de televisie (voor haar tijd) goed onder de knie had, want die stukken komen perfect geloofwaardig over op televisie.

DV: Wat ik eigenlijk wou zeggen: Michael Meschke (Zweden), Margareta Niculescu (Roemenië), Mollie Falkenstein (USA) en anderen maken geregeld nieuwe produkties speciaal voor televisie met stukken van hedendaagse auteurs. Waarom is er bij ons nog niet iets in die zin van de grond gekomen?

FN: Ik denk dat het beleid hieromtrent het slachtoffer is van de algemeen geldende opvattingen in deze landen, dat poppentheater een aangelegenheid is voor kinderen. Net als de direkteur van een theater geducht is voor het publiek in zijn zaal, zijn de televisiemensen geducht voor de mensen op de beeldbuis. Zij vrezen wellicht dat poppenspel voor volwassenen het op televisie niet zou doen of dat mensen zouden zeggen: 'Poppentheater is niets meer voor ons, dat zijn wij ontgroeid...'

DV: Maar waarom koopt de BRT dan wél poppenspel voor volwassenen uit het buitenland (ik denk hier aan 'Petrouchka' naar het werk van Igor Stravinsky door de poppenspelgroep van Dezso Szilagyi - Hongarije).

FN: Nog steeds voor dezelfde redenen. Bij ons is poppenspel voor kinderen, maar kijk eens wat men in het buitenland kan... en men vergeet dan ergens de link te leggen dat het iets te maken heeft met kansen geven. Als je mensen de mogelijkheid geeft om voor volwassenen een poppenproduktie te maken, speciaal voor televisie, dan

open je een nieuwe markt, schep je nieuwe ideeën, dan open je een nieuwe creativiteit...

DV: En...

FN: Wel ik wou nog dit zeggen. Het is nodig dat mensen die poppenspel voor televisie brengen ook dat medium zouden beheersen. Want wat gebeurt er nu? Men komt met zijn produktie in een studio waar een regisseur van de televisie zijn cameraopstellingen maakt. Hij is daartoe genoodzaakt in functie van de regie die de regisseur van het poppentheater al in zijn stuk gelegd heeft. Wanneer deze laatste regisseur nu een beetje op de hoogte is van de mogelijkheden van camerawerk, die weer anders zijn dan de mogelijkheden van het oog van het kind in de zaal, kan hij zoals de schrijver moet doen met zijn dramaturgie, in zijn regie al werken naar het medium toe.

Eigenlijk zou het zo moeten zijn dat men een team zou maken met mensen die volledig vertrouwd zijn met het poppenspel en ook wat afweten van televisie en mensen die het medium televisie beheersen maar ook ingewijd zijn in het poppenspel. Ik denk dat wij er daarmee zeker moeten komen.

DV: Impliceert deze laatste uitlating dat het tot nu toe nog niet het geval is geweest?

FN: Of dat ze te weinig geschoold zijn.

DV: En is er nu behoefte aan poppenspel op de televisie...

BD: TV is er voor kinderen die dit nodig hebben. Gezien de kijkdichtheid zijn er heel wat. Wat kan de kinderen aangeboden worden? Een hele gamma. Poppenspel is er één mogelijkheid van en indien het goed gebracht wordt misschien wel een der meest kindergerichte. Denk maar eens aan het succes van ‘Nounours’, ‘Fabeltjeskrant’ enz...

DV: En ‘Zilvermonde’.

BD: Ik hoop het.

Dany Verbiest

wij huldigen / wij gedenken

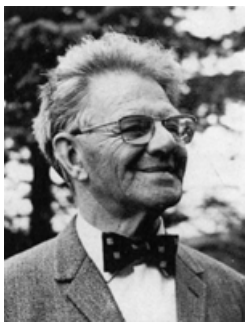

F.R. Boschvogel
Pausel. orde Pro Ecclesia et Pontifice

De letterkundige F.R. Boschvogel, pseudoniem van Frans Ramon, werd op 22 september 1902 te Aartrijke geboren. Tijdens zijn jeugd onderging hij de invloed van enkele rasvertellers: zijn moeder, onderpastoor Alfons Mervillie en zijn leraar Paul van Landuyt. Zij deden in hem de liefde voor geschiedenis en vertelkunst ontwaken. Pas in de twintiger jaren zou de gloed van het Vlaams romantisme hem naar een bezield schrijverschap drijven.

In 1922 behaalde F.R. Boschvogel het diploma van onderwijzer (Torhout) en in 1926 dit van regent (Antwerpen). In de periode 1922-1933 gaf hij achtereenvolgens les te Zedelgem en Aartrijke.

Daarna werd hij leraar geschiedenis aan de Rijksmiddelbare School te Diksmuide en Brugge (vanaf 1942).

In 1926 debuteerde hij, in samenwerking met Emiel van Hemeldonck, met een reisverhaal: ‘Van Toontje die naar Rome ging’. Pas in 1942 verscheen zijn eerste historische roman, ‘Willem van Loo’, die het volgende jaar door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde met de Karel Barbierprijs bekroond werd. Het betekende de definitieve start van een literaire produktie, thans 60 à 70 boekwerken, die zowel historische romans, landelijke of gewone (volks-)romans, als specifieke jeugdboeken zou bevatten.

Vooral de historische romans, schonken F.R. Boschvogel naam en faam. Hoogtepunten waren ‘Het Hof der Drie Koningen’ (1946) en ‘Niet wanhopen, Maria-Christina’ (1948), die respektievelijk een periode uit de godsdienst-troebelen (midden 16de eeuw) en de Franse Revolutie (eind 18de eeuw) behandelen. Ook stelde hij de geromanceerde biografie van heel wat historische figuren te boek: Robrecht de Fries, Jan van Eyck, Karel de Goede, de H. Godelieve, Peter Benoit en andere. Een volk dat zijn Groten eert...

Niet minder belangrijk zijn de landelijke romans, waarin F.R. Boschvogel de gewone Houtlandse (keuter-)boer of dagloner op de voorgrond plaatst. Zijn deze romans meestal Pallieteriaans zonnig, toch klinkt er enige bekommernis om de ‘kleine man’ door; wat aan dit werk een sociale bewogenheid geeft. De voornaamste zijn: ‘De Beukenhage’ (1947), ‘Hoor die Rika fluiten’ (1967) en ‘Kom, Hermine’ (1968).

Ten slotte verraste F.R. Boschvogel ook onze jeugd op een pleiade degelijke boekwerken. Uit de bonte waaier pikken we graag het zesdelige ‘Boschvogel vertelt’ (1948-1951), dat voor duizenden Vlaamse jongens en meisjes een weldaad betekende. Zijn ‘Vlaenderen die leu’ (1951), een onvervalst Gulden Sporenboek, werd zelfs, onder de titel ‘Dirk van Haveskerke’, door de Vlaamse Televisie als jeugdfeuilleton verfilmd (1977). Vergeten we echter vooral niet, zijn trouwe medewerking aan de jeugdtijdschriften Zonneland, Zonnekind, Lenteweelde, Tamtam en Horizon!

Wie F.R. Boschvogel in een literaire stroming of klasse wenst onder te brengen, komt bij de zogenaamde Westvlaamse Traditie terecht. Net als Juul Leroy, Victor Huys, Stijn Streuvels, Omer K. de Laey, Edward Vermeulen en anderen, behoort hij tot deze groep van auteurs, die hun werk in grote mate ‘uit het volk, voor het volk’ schreven en daarbij een volkse verteltrant hanteerden. Hierover schreef criticus Paul Hardy: ‘Hij is een man die, aanknopend bij de traditie der grote vertellers uit dit gewest, erin slaagde zijn eigen vertelkunst op te tillen tot het peil der fraaie letteren. F.R. Boschvogel is bovendien, na Emiel van Hemeldonck, de grote vernieuwer geworden van de historische roman met volksnationale inslag. Dat is een verdienste, wellicht van literairhistorische betekenis, waar geheel Vlaanderen hem dank voor verschuldigd is. In het werk van F.R. Boschvogel ontmoeten elkaar de kunstenaar en de opvoeder van zijn volk en geen van beiden dient zich voor de andere te schamen.’

F.R. Boschvogel leverde ook op andere qebieden verdienstelijk werk. Een kleine keuze: redactielid van het tijdschrift ‘Vlaanderen’, medewerker aan het weekblad ‘De Thouroutenaar’. trouw publicist in de volksalmanak ‘'t Manneke uit de Mane’, strijdend Davidsfondser, voordrachtgever voor talrijke culturele verenigingen, toeristische gids in ‘zijn’ uitverkoren Brugge...

Kortom, met een onblusbare liefde, temperament en wilskracht, heeft F.R. Boschvogel, schrijvend en opvoedend, zijn gehele leven aan Vlaanderen gewijd. En daar zijn wij hem allen bijzonder dankbaar voor.

(Dorp 47, Aartrijke)

Herwig Verleyen

Walter F. Brems
Laureaat Ex-libris-prijs 1977

Geboren te Reet (Antwerpen) op 23 juli 1947. Koninklijke Academie te Antwerpen. Leraar aan de Academies te Sint-Niklaas en te Dendermonde. Lid van ‘'t Getij’ en de ‘Wase Kunstkring’. Behaalde de zilveren medaille op het Internationaal Salon van de Academie te Charleroi in 1970. Laureaat in 1971 van de ‘C.S.C. Prijs voor Schilderkunst’ te Sint-Niklaas en van de ‘Rotary prijs voor Graveerkunst’ te Brussel.

Nam deel aan talrijke gezamelijke salons ook in het buitenland. Opmerkelijke individuele tentoonstellingen. Beheerder gedurende enkele jaren van de galerij graph-x te Sint-Niklaas.

‘Het is eerder zeldzaam dat men nog eens een jong kunstenaar ontdekt die beschikt over een buitengewone verbeeldings- én uitbeeldingskracht.

Uiterst gevoelig voor wat er op de wereld en in de mens omgaat en begaafd met een verbluffend technisch kunnen, is Walter F. Brems inderdaad aardig op weg om de pikturale seismograaf te worden van zijn tijd. Dat hij bij het behandelen van zijn

teder bewerkte abstrakte achtergronden en de verfijnd realistische weergave van zijn schedelen schelpen-, zijn bloemen- en vlinder-, zijn gelaats- en gebarensymboliek dankbaar gebruik maakt van de eeuwenoude

én moderne verworvenheden der plastische kunst, verhoogt nog de waarde van dit werk... Voorwaar een begenadigd artiest, niet alleen rijk aan schoonmenselijke ideeën, maar die ze ook schoonpikturaal kan meedelen.' (Anton Vlaskop, 1971)

'Walter Brems is bezig met de stilte. Zijn werken zijn zovele oefeningen rondom de leegte. Stilte betekent uw geest en zintuigen volledig nodig hebben om te begrijpen met hoe weinig het essentiële zich voltrekt. Het scheppen van Walter Brems is een grafisch-pikturale meditatie omtrent het verschijnen van de dingen en de mens binnen de leegte. Verschijnen in zijn meest fragiele, bijna niet aanraakbare vormen; een brosse schelp, een skelet, een ontvleesd blad. Het is een meditatie die soms een teer en irreëel dromen lijkt te worden, maar die telkens gered wordt van een romantische overgevoeligheid door een aristokratisch evenwicht.

Walter Brems ontwerpt zijn komposities zoals een schaakspeler zijn zetten bedenkt: het is een passie van het intellekt die in haar resultaten voor de buitenstaander de afwikkeling lijkt te zijn van een vreemde, niet direkt afleesbare lijn der dingen. Hij schikt zijn gegevens met de gekultiveerde verfijning waarmee men in Japan bloemen schikt: het worden tekens, symbolen. Het spel van schelp en vogel, van bloem en blad wordt het bestel der dingen. Hierbinnen is de mens soms aanwezig als element met dezelfde afmetingen, dikwijls naakt, nooit ingrijpend. Ofwel staat hij er buiten: dan smelt hij met zijn warme adem een opening op de bevroren ruiten van deze vreemde, onderkoelde wereld en kijkt naar binnen met grote ogen: verwonderd als een kind, nieuwsgierig als een volwassene, gelaten als een oude man.' (Begijnhoflaan 40, Dendermonde)

Daniel Anthuenis

Jo Briels
Letterkundige Rotaryprijs Lier

Jo Briels, bijna vierenveertig, zit al een kwart-eeuw in het onderwijs, schaaft momenteel aan de eerstejaars van de Antwerpse oefenschool Pius X. Kreeg destijds zelf les van Leopold Vermeiren, vader van de Rode Ridder. En is het dan te verwonderen dat Briels, in groeiende bewondering voor Vermeiren, ook de lust tot schrijven kreeg.

Het werd bij Jo Briels een eerder late roeping. De jongen uit het Antwerpse Schipperskwartier schreef een verhaal in die mysterieuze wijk, doopte dat 'Avontuur in onderaards Antwerpen' en dat werd in 1965 uitgegeven als Vlaams Filmpje. De zoveelste Vlaamse schrijver die via Averbode begon! Misschien zou het goed zijn, dat ooit 'ns iemand, met heel veel dokumentatie en heel veel tijd,

een overzicht kon maken van alle Vlaamse schrijvers die, in de loop van vele jaren, hun eerste auteursstappen hebben gezet langs de gulle sluizen van Averbode...

Sinds dat jaar 1965 is Jo Briels blijven schrijven, gelukkig maar. Ten slotte heeft dit kleine Vlaamse land nooit degelijke jeugdschrijvers genoeg. Zij zijn het toch, die de leesmikroob aan de leesgrage jeugd doorgeven. En door die mikroob vergroot het leger van volwassen potentiële lezers in dit land, dat nog steeds bijna 50 t.h. 'boekheidenen' telt.

Jo Briels schrijft een pittig, spannend jeugdverhaal maar verbergt het niet, dat hij even graag schrijft voor de allerkleinsten van het leespubliek, de beginnende lezertjes. Het is zelfs zo, dat hij kregelig kan worden wanneer hier of daar wel eens geringschattend wordt gesproken over 'literatuur voor beginnertjes'. Er is een tijd geweest dat onze Vlaamse jeugdschrijvers moeilijk ingang vonden in de kringen van de zogenaamde 'auteurs voor volwassenen'. Die tijd is goddank voorbij. De Vlaamse schrijvers voor de jeugd worden au sérieux genomen en dat was hoogdringend nodig. Nu is het echter ook waar, dat in de rangen van de jeugdschrijvers hier en daar wel eens de literatuur voor beginnertjes ondergewaardeerd wordt. Tegen deze pretentieuze strekking verzet Jo Briels zich terecht.

Het is onbegonnen werk een overzicht te geven van alles wat deze Antwerpse onderwijzer in de loop van een dik dozijn jaren bijeenschreef. Uit dat kleine wereldje van onze Vlaamse jeugdschrijvers is hij niet meer weg te denken. Een van die opvoeders die niet alleen het eigen gekozen vak maar ook het schrijven als een ernstige, heilige taak opnemen. En die ernst lijkt ons de beste waarborg voor de leefbaarheid van onze Vlaamse jeugdliteratuur.

(Lange Elzenstraat 55, 2000 Antwerpen)

Gaston Claes

Lode Conté (ps. van Rik van Gaal)
SABAM-medaille en diploma

Lode Conté is gepensioneerde onderwijzer. In 1931 behaalde hij de akte van bekwaamheid tot het ambt van bibliothecaris. 'Schreef frisse en boeiende verhalen voor kinderen', luidt het oordeel over zijn werk in het Lectuurrepertorium. De titel van zijn eerste boekje voorspelde zijn levensweg 'Leute en leed'. Ondanks de crisis van de jaren dertig verschenen er toen veel kinderboeken. Ze werden geschreven uit liefde tot het kind en opbouwende kritiek moedigde auteurs en uitgevers tot volharding aan. Lode Conté schreef zestien werkjes onder zijn naam en zes onder pseudoniem. Illustrators verlevendigden zijn teksten: Nelly Degouy, Désiré Acket, Edmond Van Offel, Georges Van Raemdonck, Stef Vanstiphout.

Hoe recenseerde Hendrik Van Tichelen jeugdboeken van Conté? ‘Van nul tot zes’ (1932): ‘Ook een nieuweling, menen we, maar een die treffend de gaaf van opmerken en van schrijven heeft en daarbij heel wat humor bezit’. ‘Blonde haren, blauwe kijkers’ (1933): ‘Zo werd dit boekje tot een van de beste getuigenissen van kinderleven, die we in de jongste jaren hebben meegemaakt’.

‘Miss Poes’ (1937) vond hij een zéér goed boekje.

Hoe beoordeelde Leo Roelants latere jeugdboeken van Lode? ‘De boerenjongen van Bruegel’ (1951): ‘Met dit boek heeft de schrijver ons bizonder aangenaam verrast. Het is of hij geheel opnieuw van wal gestoken is met een bijna vlekkeloze taal, die de Vlaamse tinten niet schuwt, maar steeds Nederlands is en bovendien plastisch vermogen bezit’. ‘Dwellan en de mammoet’ (1970), boek over Neandertalmensen: ‘Conté evoceert met succes het primitieve, harde leven, de nog weinig ontwikkelde spraak, de aanhoudende strijd

om het leven, voor voedsel tegen vijanden'.

In dienst van het kind vergrijsd, blijft Conté de schrijftafel trouw. Van hem wachten nog jeugdboeken op uitgave. Wij wensen aan ons geëerd medelid nog vele jaren literaire activiteit.

(Schijfstraat 93, 2020 Antwerpen)

Kunstschilder Roger De Backer tachtig jaar

Op 30 april 1897 werd Roger de Backer te Machelen a/Leie geboren. Het gemeentebestuur van Waregem liet die gedenkwaardige dag niet onopgemerkt voorbijgaan, te meer omdat de kunstschilder sinds 1946 ononderbroken in haar midden woonde en werkte. Op 15 mei II. werd hem op het gemeentehuis een warme hulde gebracht.

Het is geen gemakkelijke taak het leven en het werk van Roger de Backer te schetsen. Evenals zijn vader diende hij geneesheer te worden, doch afgeschrikt door de dissectie schakelde hij na enige jaren studie over naar de Hogere Nijverheidsschool te Gent. Daar behaalde hij het diploma van technisch ingenieur in de weefkunde en in het ontwerpen van textiele versieringen. Voortaan mocht en kon hij zich geheel aan de schilderkunst wijden. Onder leiding van de luminist Modest Huys werkte hij zich op tot kunstschilder, doch naderhand zocht hij zijn eigen weg. Gevoelig geworden voor de schoonheid en de expressie van de natuur, konden de nieuwe artistieke stromingen geen vat op hem krijgen. Hij stelde zich tot taak verder in de open natuur te trekken. Maar in tegenstelling tot het impressionisme beklemde hij opnieuw de contouren, verrijkte hij zijn palet en streek hij met penseel of mes de gewenste toonwaarden in brede toetsen op het doek uit. Zo wist hij de ontroering te vertolken, die hij bij het aanschouwen van een bepaald onderwerp onderging. Zijn voornaamste inspiratiebron was en is de Leie en het Leieland.

Roger de Backer mag ongetwijfeld worden beschouwd als één van de knapste en laatste vertolkers van de poëzie van de Leiestreek, die hij met een gans persoonlijke visie in haar eigen en kenmerkende schoonheid op doek brengt, hetzij als zuiver natuurbeeld, hetzij als streek waar de vlassers werken en zwoegen. Regelmatige en veelvuldige exposities hebben de verspreiding van zijn werk in openbare en in privéverzamelingen, zowel in binnen- als in buitenland sterk in de hand gewerkt. Zijn levenstaak werd in 1972 als het ware bekroond toen de Minister van Nederlandse Kultuur zich ten huize van de kunstenaar begaf en hem persoonlijk het ereteken van ridder in de Orde van Leopold II overhandigde.

H. Büschler, lic. kunstgeschiedenis

Frans Deschoemaeker

Eerste Prijs Nationale Poëziewedstrijd Brugge 1976 / Tweede Prijs Stichting Boulevard voor het Kort Verhaal 1976

'Geboren op 8 september 1954. Het teken van de Maagd waarborgde een grote opmerkzaamheid, gekoppeld aan een kritische houding en een sterke vrijheidsdrang. Opgegroeid te Bavikhove, dat stille rotdorp in de bocht van de Leie, waar de romantiek van vlaskapellen en stekelbaarsjes-vangen-in-de-sloten al lang uit het landschap verdwenen is. Een jeugd met beurtelings gelukkige en ongelukkige ervaringen, plus de onvermijdelijke frustraties die nadien met een helse ontlading van energie dienden opgevangen en geneutraliseerd. Deze ontvoogdingsstrijd gaat nog steeds door. Gaat waarschijnlijk door tot het bittere einde...', zo stelt Frans Deschoemaeker zichzelf voor. Glimlachend; een glimlach die inpalmt en tegelijk afstand schept. Waarin iets van de kwetsbaarheid doorschemert die men ook in zijn gedichten vindt.

Het besef dat de vernietigende krachten in onze samenleving hun werk doen en de mens meer en meer vervreemden van zijn oorspronkelijke vitaliteit en de gaven van Moeder Natuur, is de voornaamste drijfveer voor zijn poëzie. Zij moet gezien worden als een romantische vlucht uit het alledaagse, als kultus van de schoonheid. Poëzie heeft niet zoveel met de werkelijkheid te zien, ze heeft meer weg van een elegant gedragen masker, een pose die de dichter aanneemt om te overleven:

Onmiskenbaar reeds; mist om hekpalen en ooft. Het beukenblad al roder in zijn val naar de verrotting.
Wij schrijven herfst.
Wij smeden woorden tot een praalgraf aan elkaar.

Schrijven over het werk van Frans Deschoemaeker is moeilijk, want hij publiceerde nog steeds niet die debuutbundel die als verwijzingspunt het werk van een kritikus aanzienlijk zou vergemakkelijken. Wat hij reeds liet verschijnen ligt verspreid over een aantal literaire tijdschriften en bloemlezingen, maar het is voldoende om hem onder de belangrijkste dichters van de jongste generatie te rangschikken.

Frans Deschoemaeker, een dichter die niet in het wilde weg, integendeel heel zuinigjes publiceert, maar desondanks op geregelde tijdstippen een prijs wegkaapt. Drang naar perfektie haalt het op publikatie-ijver. En dat is maar goed zo. Op onze vraag wanneer zijn reeds zo vaak aangekondigde bundel nu eindelijk zal verschijnen, glimlacht hij met de sierlijkheid van een sfinks. Hij heeft nog heel wat in petto.

(Vierkeerstraat 136, 8752 Harelbeke-Bavikhove)

D.B.

Danny Everaert

Toneelpremie West-Vlaanderen...

Toen Danny Everaert onlangs werd onderscheiden in de Provinciale Prijskamp voor Dramatische Kunst was dit eigenlijk - dit mag zeker eens onderstreept! - de vierde keer in successie... 1963 - 67 - 71 - 76.

Onze groep ‘De Karel van Mander-Ghesellen’ van Meulebeke bracht in 1969 één van die stukken ‘Als een grote, gele vlinder’ (premie 67), volgens het verslag van de jury ‘een merkwaardig goede uitwerking van een actueel thema... de angstpsychose van de vrouw die weet dat zij, net als haar zusters, aan kanker zal sterven en de terugslag daarvan op haar omgeving. ‘Blaffende Honden’ (premie 71) werd tevens aangemoedigd door het Centrum voor Nederlandse Dramaturgie in Amsterdam die het werk typeerde als ‘een wonderlijk stuk, een soort Lodew. de Boer-Pinterlonesco-achtige verbeelding van een huwelijk... een luguber, wreed, absurd verhaal van een mislukte carrière, een haat-liefde verhouding door de jaren heen opgebouwd en het eeuwige conflict

van de kinderlijke baatzucht'.

'Vergeet mij niet' (premie 76) is een documentair spel over 'een volksvrouw in de klauwen van de justitie', een geval uit de repressiejaren. Wij menen dat dit stuk een nieuw geluid kan betekenen in het repertoire van het amateurtoneel maar vreemd genoeg lijkt een repressieonderwerp na dertig jaar nog altijd 'gevaarlijk' te zijn! Alsof we alleen toneel zouden spelen over dingen die ons niet echt 'aangaan'!

Wij wensen onze vriend de moed om verder te doen in dit moeilijke genre waar men zo dikwijls een 'gaaf' werk verwacht, hoewel elk 'nieuw stuk' eerder als een 'werk-stuk' moet gezien dat pas na de vuurproef van de opvoering zijn voltooiing kan krijgen.

(Ter Straeten 11, St.-Andries-Brugge)

Ivan Van Parijs, voorzitter 'Karel van Mander-Ghesellen'.

Piet Gilles 70

Piet Gilles weet dat zijn talent het middel, zijn enige middel, is om uitdrukking te geven aan wat hem vervult, het middel om het eigen bestaan zin te verlenen en misschien - dat is de hoop die iedere kunstenaar koestert - om door die expressie aan de innerlijke eenzaamheid te ontsnappen in een communicatie met de wereld en de mensen om hem heen.

Maar hij is een rasschilder en hij weet óók dat men niet naar dat resuitaat kan zoeken, alleen naar de zuiverheid van datgene wat het resultaat - misschien -

mogelijk maakt. M.a.w. het object van zijn inspanningen is niet de tot stand koming van een communicatie, maar de kwaliteit van de expressie zelf, de eerlijkheid, de perfectie van het kunstwerk. Daarin alleen kan hij zijn rechtvaardiging zoeken, en daaraan alleen kan de waarde van zijn kunstenaarschap worden afgemeten.

Naar die maatstaf behoort Piet Gilles naar mijn mening tot de, niet al te talrijke, authentieke en waardevolle kunstenaars. Men voelt in zijn werk de paradoxale nederigheid die de dwingende, en ik zou eigenlijk willen zeggen hoogmoedige kracht van het onontkoombare kunstenaarschap is, - en hoogmoedig interpreteer ik dan, met Multatuli, als 'hoge moed'. Die nederigheid beantwoordt aan het instinctieve talent van Gilles; hij onderwerpt zich aan wat hem innerlijk domineert, volstrekt en met de moeilijk misleidbare zuiverheid der intuïtie; hij is het tegendeel van een cerebraal schilder. Maar evenmin is er bij hem sprake van een romantische gevoelsovertrokkenheid, een pathetische zelfontlading, narcisme.

De kracht van zijn werk ligt naar mijn gevoel in het subtiel evenwicht dat uit een door leed en ervaring doordrenkte menselijkheid resulteert en dat de kunstwerken die daarvan doortrokken zijn omhult met die ontroerende macht van de stilte die het onbedrieglijk kenmerk is van het waarachtige.

(St.-Maartensdal 1174, Leuven)

Pierre H. Dubois in ‘Piet Gilles - Huldeboek’

Kunstschilder Philippe Lebeau
Buitenlandse Gouden en Zilveren Medailles in 1976 en 1977

Met zijn tentoonstelling in ‘Galerie Bernheim’ te Parijs in 1976, behaalde de 33-jarige Tongerse kunstschilder Philippe Lebeau de Zilveren Medaille van de ‘Grand Prix Humanitaire de France’.

Die expositie betekende meteen zijn definitieve doorbraak in het buitenland. In 1976 wordt hij bovendien laureaat van de ‘Palme d'Or des Beaux Arts de Monaco’. Hij werd dit jaar te Parijs vereerd met de Gouden Medaille van de ‘Promotion Reine Fabiola’. In 1977 bekomt hij insgelijks de Gouden Medaille van de ‘Académie des Sciences Humanistes des Etats Unis du Mexique et de la République Dominicaine’.

In groep exposeerde hij in 1977 achtereenvolgens in de ‘Galerie Rive Gauche’ te Luik, in de ‘Galerie Al Marsam Al Horr’ te Koeweit (onder de auspiciën van de ‘Conseil National de Culture, Arts et Lettres’), in ‘Arts sans Frontières’ te Luik en in ‘Galerie Présences’ te Brussel.

Werk van hem werd in 1977 geselecteerd voor het ‘Festival International de Peinture’ in Saint-Germain-des-Prés. Op elk van genoemde tentoonstellingen maakte hij deel uit van een gezelschap van nationaal - respectievelijk internationaal - bekende kunstenaars. Momenteel bereidt hij een expositie van zijn werken voor in het ‘Lyceum Kennedy’ te New York. Een kunstboek aan hem gewijd, waaraan steller van dit artikel zijn medewerking verleent, wordt te Parijs voorbereid.

Leven en werk zijn voor Phllippe Lebeau één. Zijn schilderijen horen in een droomwereld thuis. De personen en objecten, die hun identiteit blijven bewaren, worden in een nieuwe relatie geplaatst die bevreemding wekt. Hij transponeert de voorstelling tot droomelement, die haar schepper tot haar gevangene maakt. De figuren worden vaak van

binnenuit overwoekerd door een vegetatie, een microcosmos, die de gezichten en de stoffen aanvreet en verteert. Lebeau inventariseert niet. Veeleer dan het vast te stellen, daagt hij het bestaan uit, gaat hij een tweegevecht aan. Zijn werk is niet enkel verleidelijk, het is fascinerend; het is niet enkel behendig, maar fantastisch, magisch, irreëel; het is niet enkel klassiek, maar hiëratisch, ascetisch. Het zit vol mysterie. Het vindt zijn uitgangspunt in het fantastische. De affiniteiten met het surrealisme, vooral in het werk van de laatste jaren, zijn zeer gering. Kleur en materie maakt hij onderdanig aan de wil tot mysterie, verwondering, verrukking, eenzaamheid, angst.

Achter het luchtige, schijnbaarachteloze gebaar, gaat een diepe ernst schuil. Deze ernst verleent zijn doeken hun blijvend karakter.

(Romeinse kassei 40, 3700 Tongeren)

Bert Willems

Julien Librecht
Provinciale Prijs Oost-Vlaanderen voor Letterkunde

Julien Librecht (geb. 9-08-1936 te Vlierzele), woonachtig en onderwijzend te Aalst, is een bescheiden maar reeds vaak bekroond auteur: laureaat letterkundige prijs van Brussel (1957), vermelding in de Scaldianaprijs voor poëzie te Rupelmonde, laureaat van de poëzieprijs van Tielt (1968) en 3x de letterkundige prijs van de Provincie Oost-Vlaanderen (2x voor het jeugdboek, 1967 en 1969, 1x voor de roman, 1971). Deze bekroningen dankt hij aan zijn veelzijdig en authentiek talent. J. Librecht maakte zich immers op meerdere terreinen van het literaire leven verdienstelijk. Behalve een toneelstuk ‘Kloppen om hulp’ (1964) schreef hij poëzie, jeugdboeken en een roman, die alle getuigen van een sterke sociale bewogenheid. Zijn werk is een

pleidooi voor vrede en menselijkheid en omgekeerd een aanklacht tegen oorlog en geweld. ‘In de greep der Indianen’ (1970) is ‘een bijdrage tot de vrede, want de vrede begint bij het kind’, verklaart hij in de inleiding. Twee blanke jongens verwonden op pelsdierenjacht een jonge Indiaan. Tijdens hun gevangenschap ontwaken wederzijdse gevoelens van vriendschap en behulpzaamheid. In het andere jeugdboek ‘Than de Vietnamees’ (1971) worden Than en zijn vader verplicht zich bij de Vietcongs aan te sluiten, zogezegd voor hun veiligheid en welzijn, maar uit hun ervaringen leren ze de zinloosheid van de oorlog ontdekken. In de veel geprezen roman ‘De zwarte zielen’ is een arme Spaanse visser, Juan, de hoofdfiguur. Na een verblijf in België als gastarbeider droomt hij in zijn eigen land van een stuk veiligheid en geluk, maar dat is teveel gevraagd voor ‘een kleine man’. De roman is een indrukwekkend pleidooi voor elementaire rechtvaardigheid en voorliefde en een aanklacht zowel tegen de wreedheid en afgunst van de mens als van de wereld waarin hij leeft. Uiteraard geeft J. Librecht het diepste van zijn wezen vooral prijs in zijn dichtbundels ‘Poseidonspel’ (1959) en ‘Septembernachten’. Hij rekent af met alle (schijn)waarden en in een intense beleving van de stilte hunkert hij naar ècht leven en naar de uitbouw van een eigen wereld, waarin een niet weg te denken constante vormt: de innige verbondenheid met de natuur ‘Gedichten staan opnieuw in 't mooiste van de tijd, rondom de bloesems, in de adem van de morgen’, zo eindigt ‘Septembernachten’. Voor Julien Librecht is pas de mooiste tijd van zijn leven aangebroken. Er moeten nog heelwat bloesems openbloeien.

(Parklaan 139/14, 9300 Aalst)

Rudolf Van de Perre

André Penninck
Laureaat Jos Vancraeyenestprijs

De rechtstreekse aanleiding tot dit huldeblijk zijn ditmaal bekroningen te Ieper en te Meulebeke: in 1976 Nord - Promotion - Loisir & Stad Ieper, in 1977 tweede laureaat en de Ereprijs Jos Vancraeyenest van de kunstkring Kutena te Meulebeke rond het thema het dier, met name voor schilderijen waarop dravers en vluchters goed in de verf waren gezet.

André Penninck (ts. Vlaanderen, nrs. 101 en 116) beschouwt zichzelf als ‘amateur’ met de voor- en nadelen aan die status verbonden. Schilderen is voor hem geen broodwinning. De deur van zijn atelier kan rustig een tijdlang gesloten blijven en de

kreatieve verpozing elders gezocht. Voor- en nadelen zijn dus verweven met het wezen zelf van de werkzame evasie. Wie als artiest niet professioneel onder druk staat, ervaart voorzeker minder nijpend de slopende drang naar zelfverwerkelijking. Dit rustiger regiem dreigt echter de genius wat te laten soezen waar hij beter wakker zou blijven en bedacht op beter presteren! Een bevreemdende situatie, die typisch moderne tweespalt tussen de amateur en de professioneel, met het onverkwikkelijk fiskaal byzantinisme vandien. Want liefhebber of niet, het talent is in de kern altijd geladen met de explosieve wilskracht om iets te maken wat niemand anders vermag. Als het dan, in prijskampen en dergelijke, op onvermijdelijke vergelijking aankomt, kan het gebeuren dat de amateur zijn professionele vakgenoot zoniet overklast dan toch waardig van repliek dient. Strikt artistiek heeft het onderscheid bijgevolg weinig zin. Uiteindelijk primeert alleen de kwaliteit, de rest is biografische franje.

Bij André Penninck kan men de artistieke kwaliteit meten aan het ietwat strak geformuleerd impressionisme dat hij

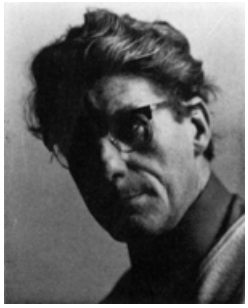

op de Brugse akademie heeft zien demonstreren en dat hij naderhand met soepeler hand is gaan vertalen. De momentopname verkreeg daardoor een bredere inhoud die vooral in het landschap aanspreekt, zowel door de soms sonore soms juichende ordonnantie van het palet als door de ondertoon van poëzie die zich afwendt van de eigentijdse drukte om tijdelijk verpozing te vinden.

(Diksmuideheirweg 100, St.-Andries)

Gaby Gyselen

Kunstschilder Achiel Platteau
Gaverprijs van het publiek 1977

Achiel Platteau werd geboren te Kortrijk op 24 maart 1919, hij volgde teken- en schilderlessen te Moeskroen, Kortrijk en Brussel, behaalde in 1939 het gouden eremetaal en vestigde zich te Rollegem. Tijdens de oorlogsjaren had hij zich ontpopt als een geliefd portretschilder, uiteindelijk droeg het heuvelend landschap zijn voorliefde weg, zijn werk kreeg verscheidene

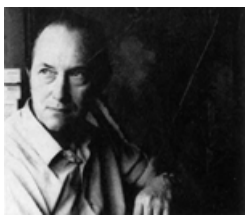

onderscheidingen, en laatst de Gaverprijs van het publiek 77, voor het geheel van zijn oeuvre, zijn landschappen, begijnhoven en uitzonderlijke kerkinterieurs.

Zijn vriend wijlen George Leroy, beeldhouwer en letterkundige schreef over zijn werk het volgende: ‘Het landschap is een attraktief thema zowel voor kunstenaar als kunstgenieter en licht ontaardt het gegeven bij onpersoonlijke kunstenaars tot cliché. Enkel kreatieve naturen zoals een Achiel Platteau die de zuivere picturale waarden wisten op te tillen tot het niveau der eigenheid en persoonlijkheid wisten te ontsnappen aan deze vervlakking. Het werk van Platteau bezit een volkomen eigen autentiek uiterlijk gezicht en innerlijk gelaat (...). Vormelijk kenmerkt het werk zich door een gedurfde en toch, waar het hoefde, verfijnde en precieze meszetting gepaard aan een ambachtelijke vaardigheid (...). Achiel Platteau bezit daarenboven een uiterst rijk en divers palet van neventinten en tonaliteiten (...). Thematisch is zijn werk beperkt tot kombinaties

van aarde, lucht, wolken, bomen, hoeven en begijnhoven, maar ook sfeervolle kerkinterieurs parels in de schilderkunst. Ondanks deze gewenste beperking in thema's boeit en bloeit het werk van diversiteit en bladschikking (...). Het innerlijk gelaat van Platteau's werk heet rust, stilte, verademing, over het oeuvre van Achiel Platteau hangt een sluier van weemoed, een introvertheid gericht op het verleden.

Het ras der sfeerschilders is niet uitgestorven, neen het blijft voortbestaan (...) ook te midden denderende hijskranen (...) omdat de sloophamers der twintigste eeuw wel het oor, het oog en het gezicht kunnen kwetsen, maar nog niet raakten aan het innerlijk gelaat de ziel van sommige bevoorrechten. Achiel Platteau is de heraut der stilte. Zijn werken zijn als balsems op de huid van dit geteisterd en gelittekend mensdom.'

(Tombroekstraat 57, 8548 Rollegem-Kortrijk)

Laurent Reypens

Laureaat J. Bernaerts- en Gaverprijs voor Schilderkunst 1976 - Schilderprijs Rubensjaar 1977

In 1976 kreeg hij de Jules Bernaertsprijs voor een zelfportret en was laureaat van de Gaverprijs voor zijn volledig aktueel oeuvre. Daarbij voegde zich nog onlangs de Schilderprijs van het Rubensjaar 77, uitgeschreven door de afdeling Schilderen Sierwerken van het Technicum (Londenstraat, Antwerpen) en van St.-Lucas (Antwerpen).

Een oeuvre dat momenteel vooral uit enorme kleurige atelierzichten bestaat, werk dat evolueerde uit: dode vogeltjes, strooierige vogelnestjes, breekbare eieren, een tros paddestoelen, fleurige kersen, doodgewoon gevouwen doeken, vleugeluitslaande libelinsekten, smakelijke keien en andere stil(le)levens, die hij abstraheert op het paneel en daardoor in een beperkt bevreemdende sfeer afzondert.

Kortom, gewoon realistische dingetjes, die ergens een symboliek meedragen,

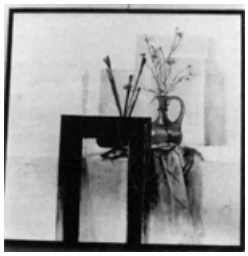

maar die in elk geval ragfijn - bijna pijnlijk gedetailleerd - k(l)eurig geborsteld zijn.

'Iets persoonlijks maken, dat is belangrijk' zegt Laurent, die inderdaad naar een originele vormgeving zoekt voor zijn dagelijkse dingetjes. 'Ik volg geen bepaalde weg, schilder wat ik graag zie', eenvoudig maar doelbewust.

Hij zoekt ook naar een specifieke sfeer, een eigen adem. Ook in zijn beschilderingen (Schildert bv. op een oude kastdeur enz.). Het werk van Reypens is intiem, intimistisch, zoals de jonge man zelf, zoals zijn regelmatig opdringende zelfportretten. Zelfs in zijn atelierzichten van 1 op 1 m is er die innigheid.

Dit is ook technisch opvallend sterk werk, zuiver figuratief, maar niet traditionalistisch. Het is nieuw en Reypens eksperimenteert er zelfs in met de materie.

Hij is een man die leeft voor het schilderen en zich laat inspireren door een woord, een boek, een titel, die hem treft. Veel en ademloos hard werken, doet de rest wel bij Laurent Reypens. Atelier: Kapelstraat 1c, Hulshout.

Pierre Anthonissen

Lambert Swerts 70

Geboren op 13 april 1907, is Lambert Swerts bij verschijnen van dit stukje al volop bezig aan zijn vijftiende Lustrum! Hij heeft zo ontzettend veel geschreven en gepubliceerd dat wij het in dit artikeltje niet over hem willen hebben als literator. Wie dat wél zouden wensen, kunnen we verwijzen naar het boek ‘Leven en Werk van Lambert Swerts’, dat naar aanleiding van zijn jongste verjaardag werd uitgebracht. Daarin werd zijn veelzijdigheid en zijn activiteit door een aantal personaliteiten en vrienden belicht. De helft van die 120 bladzijden, onder redaktie van Monda De Munck tot stand gekomen, wordt in beslag genomen door zijn bibliografie en die is sedert het verschijnen van dat boek alweer een el langer geworden!...

Hij woont al sedert een eeuw te Antwerpen maar hij is Limburger gebleven, met zijn hart en zijn liefde gehecht aan zijn volk.

Een rare vogel, eigenlijk! Die van alles is geweest en van alles heeft gedaan.

Een idealist die sedert zijn vroege jeugd (hij was 12 jaar toen hij zijn eerste verhaaltje schreef ‘en 't was ernaar’, zegt hij!) een dienaar van de mensen is geweest. Hoe hij dat deed, wil hij niet gezegd hebben, want hij loopt niet met zichzelf te koop. Eén zaak was en bleef hem heilig: vriendschap.

Mijn kennismaking met hem dateert van 22 oktober 1942, toen hij mij een hele hoop wijze raad schreef waarom ik hem vroeg naar aanleiding van mijn eerste eenakter. Toen reeds voelde ik een hartelijke vriendschap uit zijn brief opstijgen en ik ben er hem altijd dankbaar voor gebleven. Ik heb er derhalve verre van spijt van gehad hem naderhand persoonlijk te leren kennen.

Voor hoevelen hij een vriend is, weet ik niet, maar dat het altijd geméénd is, staat vast. Zélf heeft hij tijdens zijn lang en vruchtbaar leven wel ervaren wat het betekent, in goede en kwade tijden, echte vriendschap te kennen.

Langsom zijn sociale bewogenheid, steunend op een diep-religieuze ondergrond, straalt zijn werk van laag tot hoog vriendschap uit. De jongste brief die ik van hem bezit, sluit aan bij de eerste: ongevraagde maar dankbaar aanvaarde hulp bij bron-aanduidingen over Limburgers ‘van vroeger’. En zoals hij voor ons was, zo meen ik hem te zijn voor iedereen die met hem in aanraking komt: een vriend-recht-voor-de-vuist en zonder kompromissen.

Op het zuiver-menselijk vlak ligt daarin zijn lof. Zoals die voor de kunstenaar in zijn werk ligt.

(Dambruggestraat 59, Antwerpen)

Paul Leenders

Karel Vertommen 70

De naam Karel Vertommen zal wel voorgoed geassocieerd blijven bij zijn ballade 'Het Galgelied' en zijn strijdgedicht 'Op U Vlaanderen blijf ik hopen'. Als balladedichter is Karel Vertommen ongeevenaard gebleven in ons taalgebied.

Hij schreef echter ook rake puntdichten die zonder moeite kunnen worden toegepast op onze huidige tijd:

Zij hadden de overspelige vrouw bijna geworgd, / maar Hij kwam in het zand hun zonden hun verwijten. / Zij hebben dan op alle banen voor asfalt gezorgd, / om met een rustig hart hun droeve plicht te kwijten. (1934)

Karel Vertommen werd geboren te Kontich op 25 januari 1907. Te Leuven studeerde hij Wijsbegeerte en Letteren.

Hij was redacteur van De Vlaamse Linie en van De Tafelronde, en medestichter van het tijdschrift Volk en Jong-Kultuurleven, tijdschrift van de vereniging Kunstenaars voor de Jeugd. Na sinds 1963 het ondervoorzitterschap te hebben waargenomen, werd hij in juli 1977 erevoorzitter van deze vereniging.

Van al de bundels die Karel Vertommen schreef (Peillood, Brood, Uut herten vri, Het Veer, e.a.) blijft ‘Balladen en Gedichten’ zijn brevier. Hoewel meestal verhalend en beschrijvend, is zijn werk poëzie met een hart, met innigheid en ontroering neergeschreven, gedichten waaruit de mens Vertommen naar voor treedt, de minzame, de overtuigd-kristelijke, de vader van een prachtig gezin. Het is dan ook vanzelfsprekend dat onze Vlaamse toondichters door zijn werk werden geïnspireerd.

Tussen '41 en '48 verscheen onder zijn redactie een reeks ‘Keurbladzijden uit de Nederlandse Letterkunde’, bestaande uit 36 delen, waarvan hij er zelf vier schreef, nl. over Jacob van Maerlant, Ernest Van der Hallen, Het Wereldlijk en Geestelijk Lied in de Middeleeuwen, Legenden en Exempelen.

Hij was tevens een voortreffelijk vertaler van Hermann Claudius, Tolstoï, Peter Dorfler, Stefan Andres, Gudmundsson en andere. Dat Karel Vertommen nog niet is uitgeschreven, bewijst zijn nieuwe bundel ‘Dovenetel’ die in het voorjaar '78 bij uitgeverij Roggeman te Schellebelle zal verschijnen, geïllustreerd door de graficus Roland de Winter.

In '57 schreef Dirk Vansina in Jong Kultuurleven: ‘... die dit leest, eert een van de schoonste dichters van uw volk op de enige wijze die een scheppend kunstenaar waardig is: sterkt uzelf aan de krachtwekkende bron van zijn werk!’ Dit is ook onze wens bij zijn zeventigste verjaardag.

(Strijdhoflaan 93, 2600 Berchem-Antw.)

Christina Guirlande

Remi Vanhoutte 65

1977 Diploma Zilveren Medaille - Graad van officier schilderkunst C.E.A.E. Kunst in Europa - Brussel

Remi Vanhoutte uit Sint-Lodewijk-Deerlijk, door zijn beroep van kindsbeen af vertrouwd met verfkwast en kleur, is niet blijven stilstaan bij zijn alledaagse stielse gedoe, de zuivere opportuniteit, het nuttige, maar is met zijn kunnen uitgestegen in de hogere regionen van de kunst.

Een menigvuldigheid van eenvoudige dingen rondom ons, door zovelen achteloos voorbijgegaan, heeft zijn gemoed geroerd, zijn geest aangesproken, zijn verbeelding bevrucht en een nieuwe geboorte voorbereid. Zo zien wij zijn bloemekes bloeien, gestyleerd, boeiende eenvoud, blijvende herinneringen. Zijn landschappen houden de beloftevolle lente, de zingende zon bij ons. Zijn Leiezichten brengen de koelte aan de bron, zijn stralend licht neuriet het lied van het leven. De natuur op zijn geheel brengt hij stuk voor stuk naar binnen.

Hij legt de landklok stil en nodigt ons uit een week-end te herprenten. Hij treedt ons tegemoet om samen de kermisboom te plukken, kinderlijk uitbundig om de vele verrassingen, tempel-stil op de drempel van een droom, blozend blij om de gunst van de muze en haar gulle gaven. De schilderijen van Remi Vanhoutte zijn het medium waarlangs hij zijn visie op de werkelijkheid bij ons brengt. Zij zijn een prikkel om zijn gevoelens, elk van uit een eigen standpunt, te benaderen. Ze bieden ons de gelegenheid zijn schepping persoonlijk te herscheppen en te beleven. In zo verre hij daarin slaagt beantwoordt hij ten volle aan de voorwaarde van een verregaande dialoog, op zoek naar waardevolle schoonheid, een dialoog die waarderend de een de andere verrijkt. Zo is en blijft zijn kunst: hedendaagse kunst, met een dienende daad, waardoor én gever én krijger zich mateloos verheugen om de weelde van de gave en de rijkdom van

het geschenk. Een sprankeltje kleur, een tikkeltje eenvoud, een krachtige zegging, een plastische opwelling kan dit een dialoog tot stand brengen, In de waardering voor deze kunstenaar dient men ook mevrouw Remi Vanhoutte te betrekken, de eerste enthousiaste supporter, de fijngevoelige vrouwelijke aanwezigheid, de bezielende stuwkracht, de intieme intuïtie, de ware adem, de zoen op het werk. Als Remi schildert, als zijn zoon naar het palet grijpt, dan is het omdat moeder daar is. Ook dit moet gezegd worden. Een vrome wens: dat zijn tableaus hun weg mogen vinden, gedragen op de wind, als gelukszwaluwen, boden van de eeuwige lente; dat een huiskamer er stemmiger bij worde, een woord nog wijzer, een lied nog liederijker, een karakter nog soepeler, een leven het leven waard.

(Kerkstraat 242, 8740 Deerlijk)

Ivo Vanyvezele

In Memoriam
Broeder Arnold van den Eeckhout

De knappe koorleider van de Waterscheise Heivinken overleed geen maand voor hij vijftig werd en zijn koor zou in 1978 vijftig jaar bestaan vieren. Met zijn jongens had hij sedert 1953 meer dan duizend optredens op zijn actief, 90 radioen 21 TV-uitzendingen, 30 buitenlandse toernees, een tiental opnamen op plaat en talrijke

onderscheidingen. (O.a. eremetaal Pro Musica, Schubertpenning, Gouden Plaat, Unesco-eremetaal, Eerste Prijs Hogere Categorie Neerpelt.) Over hem getuigt René Swartenbroeckx, zo'n jarenlange medewerker:

'Van ieder die aktief betrokken was bij het leven en werk der Heivinken werd steeds het uiterste gevraagd... Naast zijn hoogstaande muzikale gaven waren in hem haast alle gevoelsemoties aanwezig: ontroering om pure schoonheid, impulsieve gramschap wanneer een van de zestig even verstrooid de blik liet afdwalen of wanneer na herhaald pogen hij de "ziel" der melodie niet uit de stemmen hoorde stralen. Maar even spontaan en jongensachtig was zijn vrolijkheid en goede luim. Hij leerde zijn jongens door zang en muziek zelfvertrouwen en zelfbewustzijn... Je zou kunnen zeggen dat het koor der Heivinken nu pas echt op de drempel stond van de echte doorbraak. Rijk aan stemmen, rijk aan talenten, een zo uitgebreid en gevariëerd repertorium dat het iedereen kon bekoren, een koor dat vooral een hecht blok vormde door vriendschap, vertrouwen en heel veel liefde voor muziek en zang. Een koor dat iedere dirigent zich als een ideaal zou wensen.' Heel Limburg hoopt dat met zijn heengaan de Heivinken toch zullen blijven bestaan, maar het zal zeer moeilijk zijn.

Poëtisch bericht

Samensteller: Rudolf Van de Perre

andalusië

Nooit eerder was de band
tussen aarde en mij zo totaal:
kijk hoe ik brokken rode aarde kruimel
als een boer van Permeke,
hoe ik graan maal in mijn mond,
de smaak van zerpe wijn keur
en langdurig praat met de winden en het water.

Hier wil ik liefhebben, keer op keer,
je tranen proeven als te jonge wijn,
samen puin en vogel worden, jubelend.

Hier wil ik haten
met de felheid van de hitte.

Hier wil ik sterven, keer op keer,
om te worden als dit land,
rood en kneedbaar en vruchtdragend
en van een trage liefde vervuld.

Gaston van Camp

zomerweelde

De vliegen dragen
de vreugde van de
zomer rond,
strelen zacht
het vlees van warme dieren.

Naar bloed ruikt hun komst
(schept heel wat onbehagen)
Helaas kennen zij niet
het klappen van de zweep.

Soms vliegt de dood wel even mee...

Jozef Vandromme

plejaden

wit / een eindeloos wit veld
met in de verte / wazig
'n punt

onzichtbaar voor het oog
trekken nevel-banken 'n oase van rust
om blad-groen
penselen 'n geurige droom
('n poëtische tuin)
onder 'n wolkeloos heldere koepel
van wuivende palmen

een archaïsche beschaving
ontsproten op 'n bloeiend bed
lotus-bloemen
in tedere omarming / de slaap

René Coomans

op de rand
van de tijd en de eeuwigheid
staan gearmd
de man en de vrouw

wie ben ik
dat ik het ben
met hun herfst in mijn huid
de kraaien op mijn land
ik ben hansje
gevangen
in het verlangen
naar het stille vallen
als een gekleurd blad

windstil bloeit de zon
gearmd
staan de man en de vrouw
op de rand
van de tijd en de eeuwigheid
wie ben ik
dat ik het ben?

Gilbert Coghe

openbaring: vannacht

vannacht zal ik weerom
de ruimte kiezen
om van ster tot ster
de luister te verkondigen
van mijn zon:
hoe helder is zij
én rein.

vannacht zal Ik bevelen
wanneer de maan

haar sluiers mag weghalen
en verdriet en pijn
wegspoelt in grijsgrijnzen.

vannacht zal ik vanuit alle bomen
in het gras duikelen:
de dauw mag ik nu verwekken
en met sprietje uit mijn mond
verdelen.

vannacht wordt droom
werkelijkheid in deze omgekeerde wereld:
's nachts gebeuren er vreemde dingen
waarin slechts weinigen
nog kunnen geloven.

Jan Dewilde

bekering

Het golvende korenveld
deed mij ontdekken:
God bestaat.

De ellende en de pijn
zijn de mensen zelf:
Levenslang.

Gerrit Achterland

avond

Water duwt het landschap
door het donker leder
van de avond voort.

Bloemen hebben hun gewicht
en wachten op de nacht.

Wijn en suiker liggen klaar.
Het licht vertel ik dat ik nog
de kandelaars rond mooie vrouwen prijs.

Ik heb een prachtig uitzicht
op het feest.

Ik haal de kanten vreugde
uit de kast en strooi
het poeder van verwondering.

Je ogen zijn op doorreis,
weet ik,
en je komt als speelgoed

in mijn hoofd.

Pieter Aerts

gedicht

In dit gedicht
lees je het einde
van de zomer niet.

Mijn hoofd is
een verbeterd woonklimaat,
je lichaam streeft
beplanting na.

Ik plooi een vochtig blad,
je vinger is een dankbaar gras,
een wijnjaar
op mijn mond.

De kermis van je ogen lukt
en water wandelt
met zijn wielen
in mijn vrolijkheid.

In dit gedicht
loopt elke plant
de zomer door.

Pieter Aerts

geen antwoord?

(opgedragen aan Karine Rosschaert, overleden toen ze pas 13 was)

dan schrikken woorden af
klanken verpletteren de stilte
een zucht verzwijgt
duizend zinnen van verdriet

angstvallig stop je woorden weg
herinneringen verberg je
achter gordijnen van gelach
maar een gezicht vergeet je nooit

hoelang weegt op je hart
het nooit geboren antwoord
op je hunkerende vraag:
waarom? waarom?

een eeuw telt nog te weinig jaren
een week te weinig dagen:
al is er ergens wel een woord

van immer zwijgend Weten.

Dirk Rommens

Buitenlands actueel

Opvoering door het Staatstheater uit Stuttgart van Heinrich Von Kleist's 'Das Kätchen von Heillbronn' oder Die Feuerprobe, in het kader van de 'Europalia 1977' en in de regie van de in Duitsland politiek omstreden regisseur Claus Peyman.

Toen de projecteurs aanflitsten over het vrij (gewild rommelige) decorplatteau voor genoemde opvoering in het Koninklijk Circus te Brussel voelden wij ons meteen circa 45 jaar jonger. Immers men opende dit klassieke fabel-spel met een authentieke circusparade kompleet met acrobaten, clowns en koorddansers. Direct dachten wij terug aan Renaat Verheyen z.g. en het Vlaamse Volkstoneel die in 1930 Marlowe's Faust eveneens als een circusspel hadden opgevoerd.

In deze Europalia-vertoning zagen wij een eerste deel dat in scherpe persiflage-stijl de draak stak met de Von Kleist-romantiek, het gebeuren stofferende met platvloerse gags en kinderachtige gewaagdheden, vooral in de kostumering.

De vindingrijke regisseur deed weliswaar zijn equipe vakkundig knap uitvoeren wat hij bedoelde. Een toeschouwer die naast mij zat verduidelijkte mij, dat al de erbij gesleurde boertigheid eigenlijk bedoeld was om het traditionele image van de grove infantiele soms brutale Duitser af te breken. Op mij werkte dit spektakel helaas averechts. Mijn bedenking was 'ik meende dat de tijd van de worst en hoempa-Duitser voorbij was, maar ik merk nu dat ze er geestelijk althans zeer moeilijk van los komen, of zou dit misschien aan mij liggen?'

Toen kwam het tweede deel van 'Kätchen' en de toeschouwer naast mij had mij ook gewezen op de relativering van de romantiek die de regie, de acteurs soms vierkant anti-Von Kleist deed spelen. In dit tweede deel echter is deze fabel-romantiek zo sterk aanwezig dat Von Kleist het won. Weliswaar dank zij de passende sobere levensechte speelstijl die de vertolking met groot talent in de romantische scènes demonstreerde. Zodat zowel de Duitsers in de zaal als wij allen sterk ontroerd werden en getroffen in onze menselijke gevoeligheid. Het er met de haren bijgesleurde groteske hebben wij er dan maar bijgenomen.

Tegen onze zin. Van het opmerkelijk 'kunnen' van regisseur en spelers van het Staatstheater uit Stuttgart heeft deze, in twee delen uiteenvallende voorstelling, ons echter wél kunnen overtuigen.

Rik Jacobs

Quo vadis, Salzburger Festspiele?

Ons bezoek aan Salzburg dit jaar in de periode van de zomer-Festspiele, heeft ons andermaal geconfronteerd met een kritische beweging die rond dit feestelijk kunst-evenement ieder jaar scherper tot uiting komt. Het is niet langer alleen in de pers dat allerlei bedenkingen over de steeds maar kostelijker organisatie en programmatie ervan, worden geformuleerd. De doorsnee-Salzburger is ook al geruime tijd ontevreden en zegt het tegen wie het horen wil. Hij is het immers die hoge belastingen betalen moet om de enorme onkosten te helpen dekken die zulke festiviteiten met zich meebrengen; hij is het ook die zelf het minst de kans heeft om

ervan te genieten. De entree-prijzen liggen hoog boven het vermogen van een doorsnee-beurs; sommige vreemde bezoekers jagen bovendien deze prijzen nog op en de massale aanwezigheid van de toeristen (waarvan velen niet eens de festspiele volgen) zorgen voor een groot gedeelte van de stedelijke bevolking voor zoveel werk, dat het er wel moet op overschieten, aan het select maar duur kunstgebeuren deel te nemen.

Nu kan men aanvoeren dat festspiele en toerisme toch ook een aardige duit in het laatje brengen. De regeerders van land en stad en de beheerders van de festspiele zelf, beweren dat de prestigieuze betekenis alleen reeds de hoge uitgaven motiveert, toch blijven vele Salzburgers volhouden dat het voor hen eigenlijk 'niet moet'. Het is uiteraard voor een leek niet mogelijk om uit te maken in hoever de kontestatie gewettigd is of niet, hij kan alleen bepaalde dingen vaststellen.

Om te beginnen werd er de laatste jaren een effektieve poging gedaan om het opzet enigermate te populariseren. Wij denken aan de vertoningen van het 'Straszentheater' (die men gratis bijwonen kan); aan de jaarlijkse zomer-organisatie van 'Fest in Hellbrunn' die voor een redelijke éénheids-entreeprijs allerlei kunstmanifestaties aanbiedt, doorlopend van 15 tot 22 u. Deze programmatie omvat: kamermuziek, ballet, toneel, pantomime, opera, solisten, kabaret, voordracht, zangkoren en noem maar op tot vuurwerk toe. Zulk overdadig feest komt echter slechts vier maal op het kalender voor.

Wij denken nog aan de vele kunstprestaties, vaak van zeer hoge kwaliteit, die in de 'marge' van het grote gebeuren doorgaan; zoals de sloten kamerconcerten ingericht door het 'Mozarteum', de openlucht- en promenadeconcerten, de initiatieven van de 'Scene der Jugend' enz. die allen aan gematigde entreeprijzen kunnen worden bijgewoond. Maar toch zijn ook wij van mening dat er ergens iets 'wringt'.

Het 'Fest in Hellbrunn' b.v. haalde dit jaar op verre na niet het artistiek niveau van vorig jaar; bij de initiatieven van 'Scene der Jugend' zit het wel eens onder het gewenst peil, zoals b.v. dit seizoen met het bewegingsspel 'Traumbilder' door de groep 'Das'.

De opvoering van Marivaux' 'l'Epreuve' vóór het slot in het lustpark Hellbrunn, was met al zijn goede bedoelingen toch een pijnlijke mislukking. Het is duidelijk een vergissing Marivaux te willen spelen alsof het een stuk van Bertold Brecht gold. Bovendien was de rolbezetting, (vermoedelijk leerlingen van een of andere toneelschool), op een enkele uitzondering na, niet opgewassen tegen de opgave. Overigens kwam het toneel in 1977 in de hele planning slechts matig aan bod. De herrie die reeds voor de vertoningen van Rolf Hochhut's nieuwste stuk 'Der Tod eines Jägers' tussen auteur, regisseur en vertolkers was ontstaan zorgde voor een première in een overspannen sfeer. Het stuk dat de laatste dagen uit het leven van Ernest Hemingway onder de vorm van een lange monoloog, behandelt, werd wel sterk vertolkt (Bernard Wicki en Curd Jurgens), doch schijnt, wat de gespeelde tekst betreft niet overeen te stemmen met wat Hochhuth schreef. Deze protesteerde dan ook nadrukkelijk en distancieerde zich tenslotte van de voorstellingen. Als men bovendien nog weet dat de oude heer C. Jurgens, dit jaar, gelukkig, voor het laatst de titelrol vertolkte in de 'Jedermann', een opdracht die sinds een drietal jaren één der grote financiële trekpleisters van de 'festspiele' is geweest, o.i. ongemotiveerd want de populaire film en t.v.-vedette, schoot pijnlijk tekort in zijn vertolking, hoezeer hij zich ook inspande. Trouwens een groot deel van de 'cast' kwam mat en zielloos over en voor volgend seizoen werden alvast de namen van Maximillian Schell (Jedermann) en Paula Wessely (moeder van Jedermann) gelanceerd. Afwachten dus.

Wij onthouden ons evenwel van het bespreken van de opera-voorstellingen en de grote concerten onder leiding van o.a. Herbert Von Karajan en Karl Böhm; om te beginnen achten wij ons daartoe niet bevoegd en vervolgens bekennen wij oprecht niet over de financiële middelen te beschikken om deze voorstellingen en uitvoeringen mee te maken. De vraag is wel of de snobs waarvan een groot deel slechts komen om hun garderobe te exposeren, ook werkelijk artistiek en menselijk rijker terug naar huis zijn gereisd; wat de andere echte muziekliefhebbers betreft twijfelen wij daar niet aan.

Een klein exposé om het probleem duidelijk te maken hoort hier eigenlijk nog bij. Teneinde in aanmerking te komen voor het bijwonen der grote evenementen moet men een jaarlijks lidmaatschap ‘neertellen’ van 10.000 Bfr. en bovendien per programma, entree's van 900 tot 1800 Bfr. kunnen betalen. Dit is de officiële weg, anders is men aangewezen op de ‘zwarte markt’ die welig tiert in het wereldje van hotel-portiers, kelners en bedienden van bepaalde buro's. En daar betaalt men nog meer. Wij hebben desniettemin onze muzikale honger kunnen stillen o.a. met een prachtig solistenconcert van de Russische klaviervirtuozen Viktoria Postnikowa en Gennadi Roschdestwensky die Mozart, Schubert en Brahms voor onze bescheiden oren meesterlijk, vierhandig, verklankten en met een kamermuziekprogramma van het bekende Bulgaarse Kwartet dat Beethoven zo warm sonoor menselijk deed zingen alsof hij een zigeuner is geweest.

Talrijke orgelrecitals in de stemmige Franziskanerkirche met J.S. Bach en Max Reger en in de volgelopen Domkerk met Dietrich Von Amsberg uit Berlijn aan het orgel, hebben ons ‘overspoeld’ en meegevoerd in de wijdse regionen der zuivere muziek.

En wij willen ook van onze vreugde getuigen dat wij de feestelijke sluitingsdagen van de Duits-Oostenrijks-Zwitserse zang en muziekweek te Salzburg mochten meebeleven, met een veertigtal Vlamingen onder de uitvoerders en o.a. Prof. Michaël Scheck van het Antwerps Conservatorium als dirigent.

En hoe verrast hebben wij opgekeken en geluisterd toen hun laatste concert in ‘Schlosz Mirabell’ geopend werd door onze Vlaamse woordkunstenares Tine Ruysschaert, die in een keurig Duits een ontroerend fragment voordroeg uit L. Van Beethoven's Testament.

Om terug naar het theater te keren: wij hebben de Mozart-stad natuurlijk niet kunnen verlaten zonder het wonderlijke spel van de Salzburger marionetten voor de zoveelste keer, als dit van de meest volmaakte houten acteurs, toe te juichen.

En het is echt uit geestdriftige bewondering voor wat Salzburg ons al zo vaak ‘con abondanze’ geschonken heeft dat wij ons deze keer omwille van het devaluerende toneelgebeuren en omwille van de toenemende ‘unheimliche’ sfeer van commercialisatie en gesjacher met de kunst, dat wij ons nu bezorgd afvragen ‘Quo Vadis, Salzburger Festspiele’?

Rik Jacobs

Binnenlands actueel

Essay en kritiek in Vlaanderen 1976-1977

Als een essay betekent - om het met Paul Lebeau te zeggen - 'schoonheid door schoonheid benaderen', dan vrees ik dat er in dit overzicht te veel maar ook te weinig zal vermeld worden. De opzet is nl. een overzicht te brengen van wat er in de voorbije maanden op gebied van essay en kritiek i.v.m. letterkunde in Vlaanderen werd geschreven. Een aantal waardevolle geschriften over niet-literaire onderwerpen vallen hier dus buiten beschouwing. De laatste driejaarlijkse staatsprijs voor het essay b.v. werd toegekend aan het monumentale werk 'Teologie en wereldbeeld' van M.N. Wildiers. Een afzonderlijk overzicht over dit soort boeken ware evenzeer wenselijk. Anderzijds bevat deze bijdrage, die vooral informatief wil zijn, ook meer titels dan het woord 'essay' op toepasselijk is: wetenschappelijke studies, monografieën, kritische benaderingen enz.

Bij een eerste aanblik valt op dat het eigenlijke kunstessay of het creatieve essay, waarin de persoonlijkheid van de auteur zelf aan bod komt, in de behandelde periode weinig werd beoefend. Ook de strikt wetenschappelijke studies, waarin de auteur zich 'verbergt' achter de gegevens van zijn bestudeerd object, zijn niet zo talrijk. De literaire kritiek in Vlaanderen ligt vooral op het informatieve vlak, met de bedoeling de auteur dichter bij het grote (vaak schoolgaande) publiek te brengen. Weinig Vlamingen schreven over buitenlandse of Noordnederlandse auteurs (nog minder Noordnederlanders schrijven over Vlamingen).

Om in dit overzicht enige lijn te steken vermelden we eerst de wetenschappelijke studies en creatieve essays, daarna de (kleinere) monografieën en tenslotte de meer informatieve publikaties.

1

Tot de zuiver wetenschappelijke studies behoren *Lichamelijkheid in de experimentele poëzie* van Dr. Hugo Brems en *Eenheid en versplintering van het ik* van Dr. M. Dupuis (beide uitgegeven in de Bibliotheek voor Literatuurwetenschap, Heideland-Orbis, Hasselt, 1976). De ondertitel van de academische studie van Hugo Brems (de herwerkte en ingekorte versie van zijn doctorale dissertatie) luidt: 'Bijdrage tot de karakterisering en de literair-historische situering van de moderne Nederlandse poëzie 1950-1960'. Hij bracht zijn uitvoerig studiemateriaal bijeen in twee delen. In deel I gaat hij het woordgebruik van veertig dichters na op kwantitatieve en statistische basis. Deel II bevat thematische, poëtologische en stilistische interpretaties. Daaruit kon hij afleiden dat 'lichamelijkheid', gezien in het licht van de woordfrequentie, geen voldoende criterium is om van een samenhangende groep 'experimentele' dichters te spreken. Het figuurlijk/metaforische woordgebruik is een iets beter criterium om de modernistische van de 'traditionele' dichtkunst te onderscheiden. Een combinatie van beide criteria tekent duidelijker de 'experimentele' groep uit de jaren 50 af. Zijn werk is een bewonderenswaardige, erudite studie, uiteraard voor een gespecialiseerd lezerspubliek geschreven.

Zoöok het werk van Dr. M. Dupuis met de ondertitel: ‘thema's, motieven en vormen i.v.m. de problematiek van de enkeling in de romanwereld van *Willem F. Hermans*’. Ook zijn studie is van betekenis, vooral omdat hij als eerste het werk van W.F. Hermans als totaaloeuvre benadert op een, zoals hij zelf in de inleiding zegt, ‘fenomenologische’ wijze: ‘literaire feiten beschrijven en rangschikken en tot fenomeen herleiden doch zodanig dat een leidraad zichtbaar wordt en de samenhang van het wereldbeeld in de romanwerkelijkheid van de schrijver wordt aangetoond’. Een gespecialiseerde studie is eveneens *Franz Kafka of de andere ervaring* door Ludo Verbeeck (Antwerpen, De Ned. Boekhandel, 1976), die de lezer wil introduceren in de hallucinerende Kafka-wereld. Het werk van Verbeeck gaat uit van de teksten en steunt gedeeltelijk op het structuralisme in de linguistiek.

Tot het louter wetenschappelijke domein behoort ook de *Proeve van biobibliografie van en over Maurice Gilliams* door Firmijn van der Loo (Colibrant, Deurle, 1976).

Op academisch niveau is ook de studie van Paul de Wispelaere *Louis Paul Boon tedere anarchist - Omtrent het utopia in ‘Vergeten straat’* (Nijgh & van Ditmar, Den Haag, 1976). De Wispelaere brengt een synthetische interpretatie, die zowel rekening houdt met de literair-historische als met de structurele aspecten van het werk. De Wispelaere schrijft in zijn eigen heldere stijl met een sterke persoonlijke betrokkenheid, zodat deze studie meer in de richting van het eigenlijke essay overgaat, waarin we én Boon én De Wispelaere beter leren kennen.

In die zin is ook het werk van de andere bekwame essayist te lezen: *De geboorte van het stenen kindje* (Orion, Brugge, 1977), door Willy Spillebeen, een studie over de door de auteur bewonderde Martinus Nijhoff. Het is een thematische analyse van Nijhoffs scheppend werk (poëzie en dramatische teksten), die zich concentreert om evolutie, thema's, varianten en levenshouding. De opzet is ‘na te gaan hoe iemand werkelijk geboren (herboren) wordt tot medemens in en door zijn poëzie’.

Een aparte vermelding verdient het baanbrekend werk van de onlangs betreurde Fred de Swert *Over Jeugdliteratuur* (Lannoo, Tielt-Amsterdam, 1977). Over dit onderwerp werd bij ons te weinig geschreven. De Swert had zich in enkele jaren een faam verworven in Noord en Zuid en zijn ervaringen en publikaties samengebracht in dit nogal gevariëerde boek: er is een beknopte geschiedenis van de Vlaagmse jeugdliteratuur, een onderzoek naar genres en thema's, een reeks schrijversportretten en interviews, een hoofdstuk over T.V.-jeugdfeuilletons enz. Wellicht was dit werk slechts de aanloop tot een standaardwerk waartoe De Swert zeker in staat zou zijn geweest.

2

Het is een feit dat de figuur van Guido Gezelle blijft boeien. Dat er over Gezelle nog steeds (of meer dan ooit) gepubliceerd wordt, is in hoge mate te danken aan het *Centrum voor Gezellestudie* te Antwerpen en aan het *Guido-Gezellegenootschap* te Kapellen. Het eerste geeft zijn *Gezelliana* uit (7de jg. in 1976), mededelingen van het Centrum, met vooral literair-wetenschappelijke bijdragen. Het Guido-Gezellegenootschap publiceert sinds 1963 bijna jaarlijks een vrij lijvige *Gezellekroniek*. In 1976 was dit de elfde in de reeks. Behalve bijdragen (o.a. benaderingen of ontledingen van gedichten) zijn er steeds de vertrouwde rubrieken: archivalia, mengelmaren en een uitvoerige bibliografie met alle publikaties i.v.m. Gezelle, die sinds de vorige Gezellekroniek verschenen. In 1976 bezorgde de

Noordnederlandse Gezellekenner J.J.M. Westenbroek een uitgave van Gezelles *Gedichten, gezangen en gebeden* naar de eerste druk van 1862. Deze uitgave is een soort werkboek, wetenschappelijk verantwoord, en met een zakelijk gehouden inleiding over tekst en milieu.

Ook een andere Gezellespecialist Em. Janssen gaf in 1976 een nieuw werk uit: *Gezelles wonderjaar 1858*, verschenen als nr. 515 in de Campus-reeks van de K.V.H.U. Het is een studie over Gezelles eerste poësisjaar, het jaar van de dichterlijke en priesterlijke doorbraak. E. Janssen plaatst dit jaar in het perspectief van Gezelles leven. Zijn werk is met liefde en bezieling geschreven, maar ook met zin voor kritische evaluatie. Al deze publikaties werden bezorgd door De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen.

Over de voormalige Gezellekenner *Aloïs Walgrave* (1876-1930) verscheen bij Veys te Tielt in 1976 een pretentieloze biografie, geschreven door Joris Verheyden, pastoor te Vollezele, en als dusdanig de huidige opvolger van A. Walgrave.

3

Vrij talrijk zijn de monografieën. Over *Georges Simenon* schreef de Luikse hoogleraar Mathieu Rutten een uitgebreide biografie (Brugge, Orion, 1977), aan de hand van de vele autobiografische geschriften en de bestaande biografieën. Hij weidt ook uit over de door Simenon behandelde typen, zijn sociaal engagement, en over de diepere oorzaken en draagwijdte van zijn literair werk.

De uitgeverij Orion zet onverstoorbaar de reeks ‘ontmoetingen’ verder. Na 100 nummers werden het *Grote Ontmoetingen:* groter formaat, groter lettertype en illustraties, maar in wezen is er niet zoveel veranderd. De meest recente zijn *Hugo Claus* door Bert Kooijman (een bijgewerkte versie van een vroegere ‘kleine’ ontmoeting), *Clem Schouwenaars* door Lionel Deflo, een overzichtelijke en synthetische inleiding tot het leven en werk van Schouwenaars en *Lucebert* door Luk de Vos, een monografie die in het kader van deze reeks wat te gespecialiseerd en te weinig ‘introducerend’ uitvalt. De reeks als geheel heeft overigens in het verleden al voldoende haar diensten bewezen. Heelwat essayistisch werk komt trouwens tot stand in opdracht en in reeksverband. Zo verschenen in de afgelopen maanden 8 nieuwe *Monografieën over Vlaamse Letterkunde*. Dit zijn monografieën met ca. 20 blz. inleiding, bio-bibliografie en een beperkte bloemlezing uit het werk van de behandelde auteurs. De charme van de reeks ligt in de persoonlijke aanpak van de auteur, die schrijft vanuit zijn eigen geaardheid en aldus een persoonlijke benadering brengt: synthetische essays, kleine monografieën, evolutie van leven en werk enz. Patrick Conrad b.v. besteedde de hem toegemeten blz. (ca. 40) integraal aan een eerste ‘verkenning’ van persoonlijkheid en werk van *H.C. Pernath*, Michel Dupuis schreef over *Hugo Claus*, Karel Jonckheere over *Omer K. De Laey*, Paul de Vree over *Paul Snoek*, Willem M. Roggeman over *Albert Bontridder*, Marcel Janssens over *Ward Ruyslinck*, Henri Floris Jespers over *Paul de Vree* en André Demedts over *Jan Vercammen*. Deze monografieën worden uitgegeven in opdracht van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur (momenteel bij de Ned. Boekhandel te Antwerpen). Zij bereiken doorgaans een voortreffelijk niveau.

In de reeks 'Hedendaagse personaliteiten' verschenen monografieën van Juliaan Haest over *Wies Moens* (1976) en van Willem Persoon over de veelzijdige persoonlijkheid van *Anton van Wilderode* (uitg. Artiestenfonds, Antwerpen, 1977). Interessant als eerste gegevens over auteurs, wier werk nog op diepgaander studies wacht.

Volledigheidshalve dienen ook enkele hulde- en jaarboeken vermeld. Sinds 1973 geeft het *Felix Timmermans-genootschap* een jaarboek uit (Orion, Brugge). In 1976 was dit *Pallieter van nabij*. José de Ceulaer is de samensteller. Meerdere auteurs verlenen telkens hun medewerking aan dit boek, dat telkens ook een Kroniek en Timmermans-Bibliografie van het voorbije jaar bevat.

In 1977 verscheen een huldeboek *Leven en werk van Lambert Swerts*, onder redactie van Monda de Munck, met volledige bibliografie en getuigenissen van heelwat vrienden, ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag.

Voor dezelfde gelegenheid gaf het Davidsfonds te Kortrijk een *Huldeboek André Demedts* uit, eveneens met volledige bibliografie en bijdragen i.v.m. Literaire Kritiek, Taal en Literatuurgeschiedenis, Geschiedenis van de Vlaamse Beweging en Frans-Vlaanderen.

Dan is er nog het bijna jaarlijkse *Ten huize van...* (deel 12 al) met de interviews uit de bekende T.V.-reeks van Joos Florquin, waarbij telkens ook literaire figuren betrokken zijn.

4

Ook de uitgeverij Manteau (Brussel-Den Haag) spant zich in om auteurs en teksten dichter bij het (schoolgaand) publiek te brengen. Informatie en documentatie brengt de Profielreeks, een dankbare formule.

In de Omtrentreeks verschenen enkele nieuwe nummers: *Omtrent De ontaarde slapers van Ward Ruyslinck* door Jan Emiel Daele, *Omtrent Hélène Defraye van Hubert Lampo* door René Turkry, *Omtrent Het gevaar van Jos Vandeloo* door J. Borré, *Omtrent De man die zijn haar kort liet knippen van Johan Daisne* door Fr. Du Mong en *Omtrent Het behouden huis van Willem Frederik Hermans* door Tuur van Wallendael. Deze brochures zijn werkschriften bij de door de leraar gekozen klassikaal en individueel te lezen boeken. De literaire en literair-historische toelichtingen en taken zijn niet altijd even gelukkig, omdat ze vaak vertrekken van niet duidelijk omlijnde literair-theoretische principes. Eens te meer blijkt hoe moeilijk het is passende begeleiding en opdrachten te geven bij de benadering van literair werk, ten behoeve van jeugdige lezers. Manteau heeft trouwens nog een andere reeks Cursorisch lezen, tekstuitgaven van en werkschriften bij bekende literaire teksten. Denise Deketelaere bezorgde *Karel Jonckheere, Kinderen met krekelstem*, Dr. Marc Galle: *Marnix Gijsen, Van een wolf, een kat en een paling* en *Louis Couperus, Japanse legenden*, Pierre Neuhard: *Piet Sterckx: De verdwaalde plant*. Ook hier gelden dezelfde opmerkingen als voor de deeltjes uit de Omtrent-reeks.

Ieder overzicht is uiteraard onvolledig en voor aanvullingen vatbaar. Zij wezen in dank aanvaard.

R. Van de Perre

Het Literaire Weekend van Dietsche Warande en Belfort: Is de nieuwe romantiek nu realistisch of was het nieuwrealisme al romantisch?

Door het Ter Kameren Bos (En weer 't gelobde waterhoen / dat stapt met een gekraakte poot / J. De Haes) en even buiten de greep van het Egmontakkoord ligt het groene dorpje Dworp - nu al sinds vele jaren rendez-vous-plaats voor het literaire weekend ingericht door het tijdschrift 'Dietsche Warande en Belfort'. Het thema van het 25ste weekend luidde: 'Romantiek en realisme in de hedendaagse Nederlandse poëzie'. Na de opwarming kwamen de gesprekken los rond de kip op tafel: 'Ik begrijp jullie Vlamingen niet - jullie staan met vier bij mekaar druk Nederlands te praten; er komt een vijfde bij en iedereen spreekt opeens Frans' (Martien De Jong).

Het was ook Martien De Jong, hoogleraar te Luik, die als eerste spreker op het ijs van de literaire terminologie mocht (uit)glijden. Met grote glijsnelheid en met alleen oog voor de hoofdzaken, trachtte hij voor eens en altijd romantiek en realisme van elkaar te onderscheiden.

Romantiek, beweerde hij, houdt een opwaartse beweging in: zij is een streven naar een hogere werkelijkheid, die zich boven onze alledaagse leef-werkelijkheid uittilt wat ook zichbaar wordt in de taal van de romanticus (overstatement); terwijl realisme een neergaande beweging inhoudt, een soort van omgekeerde romantiek is, wat zich doorzet in de taal met understatement.

Echt - puur - realisme wordt niet als kunst ervaren. De experimenten van E. Develing b.v. zijn kantoorimitatie die totale gelijkenis met de realiteit nastreeft, liepen faliekant af omdat ze oervervelend waren voor de toeschouwer (en kunst mag alles zijn in onze tijd; ze mag lelijk, afstotend zijn; ze mag een beeld geven van de eindeloze verveling maar ze mag niet vervelend werken). Als elke spanning met de dagelijkse werkelijkheid wegvalt, heeft de kunst de geest gegeven. Ook ready-mades (het urinoir van Duchamps) zijn maar artistiek relevant omdat ze vervreemdend werken ten opzichte van de werkelijkheid. Een urinoir in een museum! Nee toch! Dat verwacht je niet!

Martien De Jong meent dat de poëzie constant leeft in een reeks spanningsvelden die tegelijk aantrekken en afstoten.

a) het leesmilieu: de spanning tussen de verwachte poëzie en de aangeboden, afwijkende vorm van poëzie.
b) de leefwerkelijkheid: de spanning tussen de ons vertrouwde werkelijkheid en de opgeroepen werkelijkheid in de poëzie.
c) de taal: de spanning tussen de gebruikelijke taal en de verschuivingen die de dichter in zijn tekst aanbrengt.

Zonder deze spanningen, is er geen poëzie mogelijk volgens M. De Jong. Deze literatuurwetenschappelijk geïnspireerde visie zette de bakens uit, misschien nogal eenzijdig - met te dikke scheidingsmuren - maar alvast klaar en didactisch. Brems zou de hele zaak concreter, met talrijke verwijzingen aanpakken. Hij daalde van het theoretisch hooggebergte af naar het dichterlijk struikgewas op zoek naar trosjes dichters met gemeenschappelijke visie op de poëzie, op zoek vooral naar de eerste kampvuren van de neo-romantiek. Er is vandaag sprake van nieuwe romantiek zo betoogde hij, in zover men afstand neemt van de objektiviteit, de anonimiteit en het gewoon-doen van de nieuw-realisten.

Eerst trachtte hij de situatie in het Noorden even op te klaren. Hij vond er twee soorten van nieuwe romantiek: de knipogende regressieve romantiek en de romantische traditionalisten. Bij de eerste soort (Komrij, Kuik, Groot, Korteweg) valt de formele terugkeer naar de poëtische en retorische principes van de negentiende eeuw op. Men kijkt vol heimwee, met een licht gearchaïseerde taal, terug naar de huisbakken romantiek die dan esthetisch of studentikoos opnieuw opgekalefaterd wordt. Er is weinig existentieels te beleven in deze poëzie; het grapje binnensmonds, kitsch en echtheid op eenzelfde schotel, versluierd gniffelend wenen; het wordt allemaal met veel vakmanschap en bravour gebracht maar getuigt eigenlijk van een thematische onmacht: echte gevoelens kunnen niet echt uitgesproken worden, volgens deze campus-dichtkunst. Anders is het gesteld bij de romantische traditionalisten die o.m. in Tirade samenhokken (Kopland, Michaelis, Emmens). Zij schrijven een belijdende poëzie waarin men niet beschaamd is voor zijn gevoelens al worden ze meestal langs de omweg van de observatie aangebracht. In die zin nemen deze dichters een tussenpositie in tussen het ‘oude’ nieuwrealisme en de nieuwe romantiek. In Vlaanderen was het nieuw realisme vanaf zijn ontstaan reeds soepeler o.m. door zijn maatschappijkritische ingrediënten en zijn subjectief gekleurde, gevoelige visie op de werkelijkheid.

Bij de nieuwe romantici gaan vandaag de gevoelens (met inbegrip van alle sentimentele registers) overheersen. Men wil de belijdende gevoelspoëzie herwaarderen, ofwel op een vormelijk, zeer esthetische wijze (zoals Gruwez) ofwel meer existentieel, met de grote thema's liefde, lijden, dood (zoals 't Hooft) of zuiver gevoelerig (Hilven).

Een oudere, in se romantische kern had zich al vroeger gevormd rond de Pink Poets die uit afschuw voor de banaliteit van het dagelijks bestaan, de cultus van de schoonheid en de verfijnde verdorvenheid aanhangen. Hun schoonheidsdrang concentreren zij op taal en vorm.

Na deze situatie-beschrijvingen kwamen de dichters zelf aan het woord: Van Nederlandse zijde: *P. Berger* - die van het nieuw-realisme is overgeschakeld naar een zeer sentimentrijke belijdenispoëzie - *C. Winkler* - de wonderdokter van de avond waarvan men niet kon uitmaken of hij zijn eigen poëziepillen au serieux nam of als zoethoudertje naar ons toeschoof - in elk geval, succes had hij toen hij een groot valies opende en gul zijn onverkochte bundels uitdeelde en gevoelens als: ‘Vanmorgen was de merel er / hij zong toen ik van huis ging / er ging een lichte trilling door mij heen / het wordt lente dacht ik en blij.’

De uitgenodigde *P. Nijmeyer* was nergens te bespeuren. Zijn duit bleef in het Hollands zakje; zelfs de rinkeling van een verontschuldiging was niet te horen! Van Vlaamse zijde: *S. Van den Bremt* met sterk maatschappijkritische teksten, zeer gebonden, met grote aandacht voor taalnuances, *R. Jooris* met bladstille gedichten die op vilten voeten door de zaal slopen, *L. Nolens* met lange retorische gedichten in het spoor van het nagelaten werk van Pernath en met een sterke meeslepende stem gezegd en tenslotte *N. Van Bruggen* die de stilaan mytische Pernath uitvoerig in herinnering bracht.

Na een lange nacht - waarbij de poëzie wegzonk in bier en jenever - kwam de discussie op zondagmorgen eerder sloom op gang. Uit het debat bleek dat realisme en romantiek eigenlijk onderling in constante spanning leven als tweelingen in een haat-liefde verhouding. Na de onvermijdelijke tussenkomst - dat poëzie toch niet zoveel uitleg nodig heeft - ontaardde het debat vlug in de ijdele pogingen om etiketten als realisme en romantiek nog eens met nieuwe etiketten te overplakken. Het wijze

besluit kwam van B. Kemp die meende dat niet de dichters of hun werk in hokjes kunnen gezet worden maar dat de theoreticus zelf in een hokje gaat zitten om op die manier beter de poëzie te kunnen overzien en bestuderen.

Een zeer geslaagd weekend.

Armand Van Assche (tds. Poëziekrant)

Kunstecho's

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende

Prijskampen en onderscheidingen

Aartrijke

Aan ons redactielid *F.R. Boschvogel (Frans Ramon)* werd op 29-10 door zijn dorpsgenoten hulde gebracht n.a.v. de 75e verjaardag van de grote verteller. Er werd op de academische zitting gesproken door burg. Fr. Claeys, schepen Dhont, kan. Louis (namens Mgr. De Smedt), Clem de Ridder (nat. voorz. D.F.) en André Durnez (prov. voorz. D.F.). De auteur ontving het pauselijk ere-teken 'Pro ecclesia et pontifice'. Ook werd een publicatie van Remi Braeckevelt over Boschvogel gepresenteerd.

Antwerpen

Op voorstel van de commissie voor de Vlaamse letterkunde heeft de Antwerpse provincieraad zijn *Provinciale prijzen voor letterkunde* toegekend. Gaston Durnez krijgt een onderscheiding voor zijn kinderroman 'Faantje in het circus' en Gie Laenen voor het jeugdboek 'Leven, overleven', Robin Hannelore voor zijn dichtwerk 'Kempense brandbrieven' en Jos Vandeloo voor zijn tv-spel 'De man van 59'. Aan deze prijzen zit een bedrag van 25.000 fr. vast. Voor zijn studie 'Juliaan Claerhout' krijgt Jan Persyn de prijs voor het essay (30.000 fr.) samen met Henri-Floris Jespers voor zijn boek 'Toekomstig en onafwendbaar herdenkingsceremonieel' (30.000 fr.). Ten slotte werd het gezamenlijke oeuvre van Leen van Marcke bekroond (65.000 fr.).

De provincie Antwerpen schrijft een wedstrijd uit voor het ontwerpen van een *metalen penning*. Hij moet de provincie Antwerpen symboliseren. Deelnemers moeten in de provincie wonen of er geboren zijn. Inlichtingen: Provinciale Cultuurdienst, Elisabethlei 22, Antwerpen.

De *Prijs voor het beste debuut* van de BB-77 werd voor fictieliteratuur toegekend aan Greta Seghers voor haar roman 'Afkeer van Faulkner' (Orion, Brugge) en in de non-fiction aan Fernand Cuvelier voor 'De stad van Axen'.

De BB-onderscheiding *Guldenboek 1977* werd toegekend aan de Mechelse bibliothecaris Jos Torfs. Men heeft de kans laten voorbijgaan om haar postuum toe te kennen aan wijlen Fred de Swert, die eveneens grote - en minder gehonoreerde - diensten bewees aan onze biblioteken.

De *Provinciale Prijs voor Toegepaste Kunst* wordt uitgeschreven voor kunstenaars, niet ouder dan 40 jaar, geboren of wonend in de Provincie Antwerpen en zijnde van de Belgische nationaliteit. Dit jaar komen de kunstenaars van Glas, Keramiek en Textiel aan de beurt. Inschrijvingsformulier te bekomen op het Sterckshof, Hoofdvunderlei, 160, 2100 Deurne. Tel. (031) 24 02 07 of 24 71 76.

SF-verhalenwedstrijd: Reglement aanvragen t.n.v. Lou Grouwels, Lange Kievitstraat 27. Inrichter is het tweemaandelijks tds. 'SF-Magazine', dat 'Sfancon 8' organiseerde te Gent.

De laureaten van het *Referendum van het Vlaamse Jeugd- en Kinderboek* (BB '77) zijn: Gie Laenen ('Paultje, ze gaan weer vechten'), Jessy Marijn ('De weg liep over de bergen'), René Swartenbroeckx ('Abdoe en de bende van de bruinhuiden') en Mariette Vanhalewijn ('Een schaap met witte voetjes'.

De *Schilderprijs Rubensjaar '77* werd toegekend en op 11-11 in het Technicum uitgereikt aan kunstschilder Laurent Reypens uit Hulsthout, die verleden jaar reeds de Jules Beernaertsprijs en de Gaverprijs behaalde.

De rang van *Commandeur in de orde van Leopold II* werd toegekend door Minister van Ned. Cultuur de Backer aan Frans Baudouin, R. D'hulst en Gilberte Gepts voor hun verdiensten n.a.v. het Rubensjaar. De uitreiking had plaats op kasteel Ham, waar alle medewerkers van de Rubenstentoonstelling werden onthaald.

De tweejaarlijkse wedstrijd voor de *Prijs mevr. Thea Boumans* voor piano gaat door in het Kon. Vlaams Muziekconservatorium op 30 november te 15 u.

Averbode

De *J. Flandersprijs 1977* voor Vlaamse filmpjes 1977, ingericht door uitg. Altiora (Abdij), ging naar Jaak Christiaens. Jury: Jo Briels, René Swartenbroeckx, Erik Steynen en Julien van Remoortere.

Bilthoven (Ned.)

De *Internationale Gaudeamus-wedstrijd voor Componisten 1978* betreft: Kamerkoor, kamermuziek, symfonisch orkest, kamerorkest, elektronische muziek. Prijzen: 4.000, 2.000 en 1.500 gulden + aanmoedigingsprijs van AVRO: 1.000 gulden. Mogen deelnemen: de componisten geboren na 1 januari 1943. Uiterste datum: vóór 31 januari 1978. Adres: Gaudeamusstichting, Postbus 30, Bilthoven (Ned.). Tel. (030) 78 70 33.

Brugge

De *Provinciale Prijs voor Architectuur 1977* (30.000 fr.) en de zilveren ereplaket van de Provincie werden ex-aequo toegekend aan: Joost Pruoost (Assebroek), voor zijn inzending: Eénsgezinswoning aan de Rietlaan 15, te Brugge 2 (Sint-Michiels) en Ansfried Vande Kerckhove, Moorsele-Wevelgem, voor zijn inzending: Rijwoning aan de O.-L.-V. Markt te Roeselare. Een participatiepremie (5.000 fr.) werd verleend aan: Herman Markey (Brugge), Pascal Cottenier en Paul Monteyne (Architectenbureau Waregem) en Walter Barthier (Zonnebeke). Jury: gedeputeerde mevrouw B. Platteau-Van Elslande (voorz.), mevrouw L. Snellings en de heren M. Appel, H. Cloesen, R. Langaskens en H. Verbruggen.

Door de Provincie West-Vlaanderen wordt in 1978 voor de *Provinciale Prijs voor Muziek* (instrumentale compositie) 70.000 fr. uitgeloofd: - De prijs van 30.000 fr. voor een instrumentale compositie voor harmonie en/of fanfare, - één gelegenheidsprijs van 20.000 fr. voor een instrumentale compositie, geschikt voor harmonie en fanfare en overeenstemmend met de moeilijkheidsgraad van de Derde Afdeling van de Provinciale Tornooien, - een bedrag van 20.000 fr. voor premies. Kunnen deelnemen de personen van Belgische nationaliteit, in West-Vlaanderen geboren of op 1 juli 1978 er ten minste vijf jaar gedomicilieerd. Inzenden vóór 1 juli 1978 bij de prov. dienst voor Cultuur, waar deelnemingsvoorwaarden en inlichtingen kunnen worden bekomen (Provinciaal Administratief Centrum, Leopold III-laan 41, 8200 Brugge Sint-Andries, tel. (050) 31 29 01).

De Provincie zal in 1978 het *XXXIste Provinciaal Muziektornooi* voorbehouden aan de muziekkorpsen van de Derde Afdeling, evenals voor de korpsen die nog niet of niet meer in de provinciale klassering zijn opgenomen. Data: de zondagen 2, 9, 16 en 23 april 1978 op nader te bepalen plaatsen. De aanvraag tot deelneming moet ingediend uiterlijk op 15 december 1977: Provinciale Dienst voor Cultuur.

De *Stijn Streuvelsprijs voor de Roman* van de Uitg. Orion, waarvoor er 42 inzendingen waren, werd toegekend aan ‘Het gesloten oor’ van Renée van Hekken (23) en ‘Dieper dan huiddik’ van John Grossman (33). Hij werd op de Antwerpse B.B. uitgereikt door Streuvels' zoon Paul Lateur op 30 oktober, overlijdensdag van Streuvels.

De jaarlijkse Intern. Muziekdagen brengen opnieuw een *Internationale Muziekwedstrijd* (28-7 tot 5-8), nl. voor Ensembles. Inschrijven vóór 1 mei: Festival van Vlaanderen, C. Mansionstraat 30, waar ook reglement en formulieren zijn te verkrijgen. De ensembles moeten van 6 tot 12 musici tellen (instrumentaal of vokaal of beide), die niet meer dan 30 jaar oud zijn. Repertorium van 60 min. uit 1500-1800. Er zijn twee categorieën (2/3 musici en 4/12 musici). Jury: Anner Bijlsma, Barthold Kuyken, Hans-Martin Linde, Colin Tilney en Paul van Nevel.

Brussel

De *Prijs der Nederlandse Letteren* (270.000 fr.) werd op 5-11 in het Kon. Paleis uitgereikt door Koning Boudewijn aan de Nederlandse auteur Fr. Hermans, in het kader van de 27° Conferentie der Nederlandse Letteren.

De componist Pieter Leemans (80) ontving het *Eremetaal van SABAM;* hij raakte vooral om zijn marsen internationaal vermaard. Het werd eveneens toegekend aan letterkundige Johan Daisne.

Het *Gouden Kruis Off. Brabantse Orde voor Verdienste* werd door de Best. Deputatie toegekend aan kunstschilder Rik Bourguignon.

Het *Koopal-legaat* is volgens de wens van de erflater bestemd om reisbeurzen voor kunstenaars in te stellen. De beurs (50.000 fr., eventueel in twee te delen) wordt in 1978 voorbehouden voor Belgische componisten, die kunnen meedingen met lyrische werken of vokale werken met orkestbegeleiding van minstens 20 minuten. Inzendingen vóór 1 februari. Inlichtingen: tel. (02) 735 60 40, toestel 221 (ministerie van Nederlandse Kultuur, Kortenberglaan 158, bureau nr. 315, 3de verdieping, 1040 Brussel).

Op voorstel van de jury heeft minister De Backer de *Staatsprijs 1977 van de Openbare Bibliotheken* postuum toegekend aan Fred de Swert die met zijn essayistisch oeuvre vooral op gebied van de jeugdliteratuur diensten heeft bewezen aan de bibliotheken. Op een plechtigheid zal hulde worden gebracht aan de essayist, dichter en romancier.

De *Ach. Van Ackerprijs* werd toegekend aan de pianovirtuoos François Glorieux (° Kortrijk).

Den Haag

Voor de *Romanprijsvraag Nederlandse Boekenclub* (NBC), n.a.v. het 40-jarig bestaan van de club, moeten manuscripten van min. 100.000 woorden vóór 1 juli 1978 onder pseudoniem ingestuurd: Prinsenvinkenpark 2, Den Haag, waar men het reglement kan verkrijgen.

Dresden

Voor de *Internationaler Carl-Maria von Weber Wettbewerb für Kammeropern* is de uiterste datum voor inschrijving 31 maart 1978. Adres: Musikdramaturgie der Staatsoper Dresden, 801, Dresden, Julian-Grimau-Allee 7, D.D.R.

Elsloo (Ned.)

Het *26° Toernooi der Lage Landen voor amateurstoneel* heeft plaats in het Maaslands Centrum, m.m.v. 'Multatuli' (Antwerpen, 29-8), 'De Moedertaal' (Mechelen, 19-11), 'Comoedia' (Antwerpen, 26-11), 'De Melomanen' (Gent, 3-12) en drie Nederlandse groepen. Prijsuitreiking op 7 januari. Sekr.: Math. Schmeitz, Papenweg 13, 6261 NL-Mheer.

Gent

De *Provinciale Paul de Montprijs voor Toneel* was in 1977 voorbehouden voor poppenspel. Jury: Bestendig Afgevaardigde R. Timmerman, Louis Contrijn, Juliaan Crommelinck, Pierre De Wispelaere, Rik Lanckrock en Adriaan Magerman. Op eenparig advies werd de provinciale prijs (25.000 fr.) toegekend aan Freek Neirynck uit Gent voor zijn poppenspel 'Hé, harlekijn, je touwtjes zijn los'. In 1978 zal de Paul de Montprijs voor Toneel uitgeschreven worden voor een toneelwerk, dat als avondvullend kan gelden.

De *Provinciale letterkundige prijs voor het poëziedebuut* werd toegekend aan Miriam Van Hee uit Gent voor haar dichtbundel 'Het karige maal'. Jean-Marie De Smet uit Oudenaarde kreeg een eervolle vermelding voor 'Vluchtig als de jaren'. Jury: Roland Jooris, Fernand Handtpoorter, José De Poortere, Armand van Assche en J.L. De Belder. Miriam Van Hee werd geboren te Gent op 16 augustus 1952. Zij studeerde Slavische Filologie aan de RUG en publiceerde reeds in o.m. Dietsche Warande en Belfort, het Nieuw Vlaams Tijdschrift. In januari 1976 behaalde zij de prijs van de UFSAL-poëzieklub, in september 1976 de eerste prijs van de nationale poëziewedstrijd voor de jeugd van de Kamer van Retorika in Brugge.

Uit niet minder dan 45 inzendingen heeft de Bestendige Deputatie de *Provinc. Prijs voor Schilderkunst* (30.000 F) toegekend aan Eric De Smet uit Denderleeuw. Tevens heeft zij een eervolle vermelding (10.000 F) gegeven aan Lucas De Vuyst uit Gent. De jury vergaderde onder het wn. voorzitterschap van Dr. P. Huys, Kultureel Advizeur met als leden Fons De Vogelare, Karel Mechiels, Paul van Gysegem, Luc Verstraete en Hector Waterschoot.

In 1978 zal de Provinciale Prijs voor Plastische Kunst voorbehouden zijn aan de beeldhouwkunst.

Op unaniem advies van de jury, heeft de Bestendige Deputatie beslist de *Provinciale prijs voor glazenierskunst* (25.000 F) toe te kennen aan Herman Blondeel uit Mariakerke-Gent. De inzendingen 'Ruiter', 'Ooievaar' en 'Liggende figuur' betroffen alle drie uitgevoerde glasramen. Jury onder wn. voorzitterschap van Dr. P. Huys met als leden: Lieven Daenens, Jos Knaepen, Michel Martens, Jan Patoor en Hector Waterschoot. Nadat de Provinciale Prijs voor Kunstambachten in 1975 voorbehouden was aan de textiel- en weefkunst, in 1976 aan de keramiek, dit jaar aan de glazenierskunst, zal deze prijs in 1978 bestemd zijn voor de overige takken van de Kunstambachten zoals de edelsmeedkunst, kunstsmeedwerk, email, houtbewerking, enz.

De *Provinciale prijs voor Familiekunde* (genealogische bronnen) (5.000 F) werd toegekend aan Frans Verberckmoes uit Lebbeke voor zijn inzending 'Alfabetisch repertorium van de families te Lebbeke tussen 1624 en 1850', in 3 delen. De prijs voor familiekunde, zowel bestemd voor een familiegeschiedenis als voor een publikatie van genealogische bronnen, wordt opnieuw uitgeschreven in 1979.

De *Kon. Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* koos op 18 mei Dr Jan Deschamps als binnenlands lid. Hij is wet. attaché aan de Kon. Bibliotheek te Brussel en kenner van de Middeleeuwse handschriften en literatuur.

De Finale voor de 27e Nationale Openbare Deklamatiewedstrijd van de Kon. Mij. *De Melomanen* heeft plaats op 26 februari 1978, met uitreiking van het Dr. de Gruyterjuweel geschonken door de koning.

Hasselt

De *Mathias Kemp Prijs,* de officiële literatuurprijs van de beide Limburgen, zal in 1978 uitgeloofd worden voor een novellen- of verhalenbundel in het algemeen Nederlands of in een Limburgs dialect. Mededingers kunnen zijn: a) geboren Limburgers, b) niet-Limburgers, die minstens 5 jaar in Limburg woonachtig zijn. De werken moeten oorspronkelijk zijn en niet vóór 1 januari 1973 gepubliceerd zijn, minstens 120 normale blz. (± 40 regels of ± 400 woorden per blz.). De werken kunnen bestaan uit één of meer novellen (één of meer verhalen) gedrukt of getypt. De eerste prijs bedraagt 2.000 gulden (± 30.000 BF), de tweede 1.000 gulden (± 15.000 BF). Secretaris van de Stichting is Trudo Hoewaer, Toekomststraat 29, 3500 Hasselt (tel. nr. (011) 22 39 07), waar men het reglement kan vragen en de werken aangetekend en in vijfvoud ingezonden moeten worden vóór 1 mei 1978.

Knokke-Heist

De achtste *Internationale prijs voor schilderkunst* van Knokke-Heist is toegekend aan de Duitser Jörg Remé. De schilder werd in Dantzig geboren maar werkt in Amsterdam. De jury bekroonde zijn werk 'Picnicc' (100.000 F). Marcel Duchateau lichtte de keuze toe namens de jury. Vermeldingen gingen naar o.m. Marcel vander Plancke en Guido Vanlessen. Er waren ca. 800 werken ingezonden. Tentoonstelling der ca. 80 geselecteerde werken in het cultureel centrum tot 20 november, nadien in de Grote Kerk te Goes (Zeeland). Op 9 november had in het C.C. Scharpoord een colloquium plaats over de selectie.

Kortrijk

De *André Demedts-prijs 1977* van de Marnixring ging naar Jozef van Overstraeten op voorstel van een jury voorgezeten door Marcel Notebaert. Uitreiking op 11 december te 10 uur in het Stadhuis. J. van Overstraeten is voorzitter van VTB-VAB en o.m. door talrijke publicaties over ons cultuurpatrimonium zeer verdienstelijk.

Vrije Tijdsbeurs te Kortrijk richt een wedstrijd in. Inlichtingen te bekomen op het secretariaat van Athena, Lijnwaadmarkt, 4 - 2000 Antwerpen. Tel. (031) 32 68 46, na 20 u. (031) 45 94 55.

Laval (Fr.)

'Concours International de Composition 1977 de la Mayenne' ingericht door de 'Association Départementale pour le Développement de la Musique en relation avec le Centre Artistique du Château de Sainte-Suzanne et la participation de l'Association des Saxophonistes de France (ASSAFRA)'. Prijzen: 6.000, 3.000 en 1.000 FF.

Uiterste datum: vóór 31 december 1977. Adres: Association Départementale pour le Développement de la Musique, Secrétariat du Concours, 91, avenue R. Buron - F - 53.000 Laval.

Leuven

Tot Laureaten *'Eremetaal Stad Leuven 1977'* werden verkozen: de kunstschilders Geroen de Bruycker, Eduard Dewit en Charles Vanderus, en de beeldhouwer Yves Duchène. Een huldetentoonstelling heeft plaats van 17 tot 31 december in de Stedelijke Tentoonstellingszaal.

Kunstschilder *Maurits Verbist* (65) werd gevierd met een Arcade-monografie over zijn werk van Jan D'haese, gepresenteerd in Faculty Club.

Luik

Aan de *'Prix Cesar Franck'* (16.000 F) voor compositie van een symfonisch werk mogen deelnemen: Belgen (geboren of genaturaliseerd) die op 31 december 1977 de 40 jaar niet hebben overschreden. Uiterste datum: 31 december 1977. Adres: Secrétariat du Conservatoire royal de musique de Liège, rue Forgeur 14 - 4000 Liège.

Merksem

Het Algemeen Nederlands Verbond organiseert de wedstrijd *'Ontdek de Top-journalist'* 1977-78. Er zijn vier ouderdomsreeksen: 10 tot 12 j. - 12 tot 16 j. - 17 tot 20 j. - 20 tot 25 j. Voor de oudste groep zijn de keuze-onderwerpen: Wat was voor jou de zin van het Rubensjaar? - Wat met de kerncentrales? - Jeugdwerkloosheid. - Man en vrouw in de reclame. - Het probleem van de minderheden. (Hoofdprijs 3.000 F - overige prijzen bestaan uit boeken). Tekst max. 1200 woorden, inzenden in 3-voud. De bladzijden aan één kant beschrijven met vermelding van naam en leeftijd en op welke wijze men van de wedstrijd kennis heeft genomen. Jury: Gaston Durnez, Cas Goossens, Kees Middelhoff, Joop Reinboud, Jan Verdonck en Leopold Vermeiren. De werkstukken dienen uiterlijk 15.1.1978 in bezit te zijn: A.N.V., t.n.v. Mevr. M. Knaepkens, Beeckmansstraat 6, 2060 Merksem - Tel. (031) 45 91 44. Daar zijn ook folders en inlichtingen te bekomen.

De gemeente organiseert voor het eerst een *'Prijs van Merksem voor Schilderkunst'*. Mogen deelnemen: kunstenaars in België wonend, geen 35 jaar op 17-3-1978, met elk twee nog niet bekroonde werken, vrij onderwerp, omlijst en niet groter dan 120 × 120, ongetekend (met spreuk en identificatieomslag). De prijs bedraagt 20.000 fr.; ook twee vermeldingen. Tentoonstelling van geselecteerde werken vanaf 21 april. Afleveren: Gemeentehuis Merksem, dienst Cultuur, vóór 17-3-1978 op werkdagen (9-12; 13-16 u.), waar volledig reglement kan aangevraagd.

Middelkerke

Kunstschilder G. Tosseyn uit Middelkerke ontving in de *28e Grand Prix Intern. de Peinture de Deauville,* waaraan ca. 800 kunstenaars deelnamen, de 2e prijs voor de afd. tekenen. Hij debuteerde slechts in 1975. Dit jaar werd hij reeds finalist te Cannes en verwierf een medaille te Rome. Hij werd uitgenodigd voor tentoonstellingen te Genua, Barcelona, Buenos-Aires, Rio de Janeiro, Lissabon en Parijs.

Milaan

Aan de *Compositiewedstrijd 'Luigi Dallapiccola'* (2.000.000 l.) voor orkestrale samenstelling, met of zonder instrumentale of vokale solist, mogen deelnemen: de

componisten geboren na 31 december 1937. Uiterste datum: vóór 15 oktober 1977. Adres: Prix de Composition 'Luigi Dallapiccola', Teatro alla Scalla, via Filodrammatici, 2, I - 20121 Milano.

Monte Carlo

Op de internationale wedstrijd *'Prix Jean-Antoine Triumph Variété'* werd door de BRT-Radio op 21 deelnemers de tweede prijs behaald met 'The morning after', een programma van Etienne Wijnant.

St.-Truiden

Voor de *Poëzieprijs van de Stad en van het Tds. Appel* gingen de prijzen naar Piet Avi voor 'Waarom tranen' (cat. St.-Truidense dichters) en Martien Leenhouwers (Steenwijk, Ndl.; cat. dichters van buiten St.-Truiden) voor 'Thuiskomst'. Eervolle vermeldingen kregen Suzanne Hoebrechts (Herk-de-Stad), Willy J. Verschaetse (Roeselare) en Richard Schuagt (Gouda, Ndl.). De prijzen waren kunstwerken van Jan Thomas en Raoul Chanet. Jos Wilmots zat de jury voor. Ook in 1978 wordt de Poëzieprijs gehouden: cat. 1: Sint-Truidenaars; cat. 2: buiten St.-Truiden en geboren vóór 1-5-1960. Ieder mag slechts één gedicht insturen voor 1 juni 1978, op 5 getikte quarto-exemplaren, onder kenspreuk (met identificatieomslag) + 20 fr. administratiekosten: Appel, Houtstraat 15, waar volledig reglement kan verkregen. Jury: Jos Wilmots, Christa Fabré, Bernadette Hayen, Jean Severeyns en Guido Wulms.

Stroud (Eng.)

In de *Internationale wedstrijd voor Componisten 1978* van het Stroud Festival zijn er prijzen voor 400 £ te delen. (Piano en klarinet, duur min. 10 min., max. 15 min.) Mogen deelnemen: de componisten die op 30 april 1978 de 40 jaar niet hebben overschreden. Uiterste datum: 30 april 1978. Adres: I.C. Secretary, Lenton, Houndscroft, Stroud, Glos. GL5 5DG, England. (Internationaal antwoordcoupon bijvoegen).

Vercelli (Italië)

Voor de *28ste Internationale Compositiewedstrijd G.B. Viotti* is de uiterste datum: 30 oktober 1977. Adres: Società des Quartetto, Casella postale 127, I - 13100 Vercelli, Italia.

Zwevegem

De *Stichting Leon Bekaert* kent in 1978 een prijs van 30.000 fr. toe aan de auteur van een onuitgegeven opstel van een 50-tal blz. over een onderwerp dat uit een lijst van een twintigtal tema's kan worden gekozen. Uiterste inzendingsdatum 30 september 1978. De stichting werd in 1964 door het Verbond der Belgische Nijverheid in het leven geroepen ter nagedachtenis van zijn stichter, de Zwevegemse industrieel.

Oprechte gelukwensen vanwege tijdschrift en kunstenaarsverbond aan alle bekroonde en onderscheiden kunstenaars, vooral de vele leden van het CVKV.

Uit het leven van kunsten en letteren

Affligem

Van 28-10 tot 1-11 had het *Allerheiligenfestival* plaats in het Cultureel Centrum m.m.v. VTBVAB. Op het programma o.m. een boeken- en platenbeurs, de tentoonstelling Juul Keppens, de première van 'Brabantia Bruegheliana' (mars van Victor van Frachem), de uitreiking van de letterkundige prijs 'Het dorp' en de presentatie van 'Tien Hekelgemse koppen' van journalist Leo De Rijck.

Antwerpen

Minister mevr. Rika de Backer kondigde aan dat het lang verwachte (en vanuit de vrijzinnige hoek op allerlei manieren tegengewerkte) *Biblioteek-Dekreet* eindelijk in 1978 erdoor komt; het zal de Openbare vrije biblioteken (meestal christelijke) wat meer leefbaarheid schenken, nadat men er een aantal heeft laten teniet gaan. Deze aankondiging had plaats op 29-10 bij de opening van de Antwerpse BB, die dit jaar meer ruimte (8.500 m^2) kreeg, meer boekenstands (87 in 1977, 66 in 1976), meer uitgevers en boekenfondsen (ca. 300) en meer titels (ca. 35.000). Op de opening drukte uitgever Jan François (Orion/Brugge) het verlangen van boekhandel en uitgeverijen uit om een gezond en officieel gesteund prijsbeleid te zien ontstaan (o.m. in gevaar gebracht door de grootwarenhuizen). Ook de tijdschriften waren dit jaar present, dank zij onze redactiesekretaris José de Poortere (o.m. 'Vlaanderen').

Tekeningen van James Ensor worden in de vitrines van de Rubenstekeningententoonstelling geëxposeerd in het Museum voor Schone Kunsten tot 31 december. Samensteller: Dr. Lydia Schoonbaert. Vanaf 19-11 tot 18-12 is in het Museum de Europalia-tentoonstelling *'Die Brücke'* te bezichtigen (zonder Nolde evenwel!).

Op 20-11 beginnen de *Wintervoordrachten van het KMSK* met 'Jacob Jordaens' (Carl v.d. Velde). Volgen: 'De mens en zijn kostuum' (M. Madou, Leiden; 4-12) - 'Relatie plast. kunsten en letterkunde tussen de twee wereldoorlogen' (Carlo Heyman, Leuven; 18-12) - 'Paul Klee, écrits pédagogiques' (N. Walsh; 8-1) - 'Het belang van video in het museum' (I. Szenassy, Maastricht; 22-1) - 'Vlaams Barokmeubilair' (Ghislaine Derveaux-van Ussel, KMKG-Brussel; 5-2) - 'René Magritte' (Johan Vanbergen, Leuven; 19-2) - 'Volksvoorwerpen in schilderijen' (Jan Theuwissen;

5-3) - ‘Begrafenisgebruiken te Rome’ (André Van Doorselaer, Leuven; 19-3) - ‘Akragas’ (J.A. de Waele, Nijmegen; 9-4). Telkens te 11 u. in de voordrachtzaal (kosteloos).

Reisindrukken van Antwerpse kunstenaars in de Antwerpse Waterwerken, Mechelsesteenweg, tot 9-12.

Het Provinciaal Museum voor Kunstambachten Sterckshof van Deurne organiseerde in november een aantal shows *Kostuums uit de tijd van Rubens* i.s.m. het Rijksmuseum voor Schone Kunsten van Antwerpen. Zij hadden plaats in de grote Rubenszaal van dit laatste museum.

De stad ontving een legaat *Frans van Kuyck*. Het bestaat uit tekeningen en dokumenten van de Antwerpse kunstschilder en graficus uit het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw. Tentoonstelling tot 4-12 in het AMVC.

Hoofdconservator Frans Baudouin organiseerde in juli een wetenschappelijk *Colloquium over Rubens en zijn werk* samen met prof. R.A. d'Hulst. Over heel wat punten werd heftig gediscuteerd door de kunsthistorici, die het echter allen eens waren over de onschatbare waarde van het door beide organisatoren gestichte 'Nationale centrum voor de plastische kunsten te Antwerpen in de 16e en 17e eeuw', dat het onvolprezen 'Corpus Rubenianum Ludwig Burchard' uitgeeft.

Uit het programma van het *Int. Cultureel Centrum* lichten we: 'De boeken van Marcel Broodthaers' (tot 20-11), 'Biënnale van de Kritiek' (nieuwe tendenzen in België sedert 1974; tot 23 dec.), 'Taka iimura' (videokunst; tot 4-12).

Het *Antwerps kathedraalkoor* (dir. Jan Schrooten) viert zijn 50e verjaring met o.m. het optreden van buitenlandse koren: 'Regenburger Domspatzen' (20-10), 'St. John's College Choir-Cambridge' (20-12, St. Jacobs).

De *Interprovinciale Cultuurraad voor Vlaanderen* publiceerde 'Basisgericht cultuurbeleid: een visie op de toekomst. De noodzaak van een intermediair beleidsniveau' (secr. Dr. J. Theuwissen, J.v. Rijswijcklaan 28).

Beringen

Het Casino wordt ingericht tot *Provinciaal Centrum voor volkscultuur*. Meer speciaal zullen er amateurtoneelgroepen cursussen kunnen krijgen, muziekverenigingen repetitiegelegenheid, amateurkunstenaars kunstlessen, enz.

Beveren

Heemkundige Kring *Het Land van Beveren* vierde op 16-10 zijn 20-jarig bestaan met o.m. een academische zitting in kasteel Cortewalle en spreekbeurt van Dr. Gustaaf Asaert over Beveren in de 17e-18e eeuw.

Breda

Het *11e Congres van 'Onze Taal'* (voorz. Mr. J. Klaassen) besloot begin november het rapport 'Ontwerp voor een Nederlandse Taalunie' aan de Belgische en Nederlandse ministers van cultuur, onderwijs en wetenschappen te sturen; het streeft naar een taalunieverdrag, een permanent ministerieel comité, een interdepartementale commissie (7 B, 7 N), een raad voor de Nederlandse taal (45 leden; standpl. Bergenop-Zoom) en een college van linguistische scheidsrechters. Wel wat omslachtig en duur... En waarvoor dienen de Academies v.T. en L.?

Brugge

'Het laatste avondmaal', het bekende grote werk van *Gustaaf van de Woestijne,* werd door de stad aangekocht voor het Groeningemuseum waar het reeds jaren in depot berustte. Het werk is van 1927 en de verkoopprijs bedraagt 5 miljoen.

De *15e Internationale Muziekdagen* (Festival van Vlaanderen) hebben plaats van 28-7 tot 12-8. Vooreerst een 'Musica Antiqua-week' met wedstrijden voor Ensembles, interpretatiecursussen, referaten, audities, tentoonstelling en concerten (28-7 tot 5-8). Verder een reeks concerten 'Panorama van de latijnse wereld' (28-7 tot 12-8).

Het *Provinciaal Comité voor Kunstambachten* organiseert tentoonstellingen van wandtapijten, muurdecoraties en keramiek in okt., nov. en dec. in het Huidvettershuis.

Brussel

Mevr. Rika de Backer installeerde een *Werkgroep voor het Vlaamse Boek* met als leden: G. Claes, M. Cornu, J. François, J. Schevenhels, H. Senaeve, J. Torfs, J. van In, Fr. van Isacker en Fr. van Vlierden, als vertegenwoordigers van de betrokken milieu's en instellingen.

Voor drie jaar bestaat het bestuur van de *Vereniging van de Belgische Muziekpers* uit A. de Sutter (voorz.), mevr. M.P. Cantarella, Ed. Mousset en W.L.F. Clijmans.

Op initiatief van de Centrale van het Brussels Amateurtoneel (CBA) werd met de medewerking van het interfederaal Centrum Vlaams Amateurtoneel tijdens het week-end van 17 en 18 september 1977 in de K.V.S. een *Statengeneraal van het Amateurtoneel* gehouden. Er was tevens een Informatiestand en de tweede uitgave van het Theaterjaarboek Brussels Amateurtoneel 77-78 werd voorgesteld. Op 18 september had een Theatermarkt aan de Arduinkaai te Brussel plaats.

Nog in het kader van *Europalia* noteren we de tentoonstellingen 'De muzenalmanak' (Instrumentenmuzeum, tot 30-11), 'Georg Grosz (Théâtre National, tot 17-12). Voor de talrijke concerten verwijzen we naar de programmabrochure.

De regeringen van de Raad van Europa hebben aan de 'Commission de Coopération Culturelle' C.C.C.) gevraagd een Werkgroep, met als naam *Promotion de la Création Artistique*, samen te stellen. Deze heeft tot doel de creatie op twee vlakken te bevorderen, nl. van de ernstige muziek en het toneel. Er werd o.a. beroep gedaan op Groot-Brittannië, Duitsland, Frankrijk, Nederland en België. Ons land is hierin vertegenwoordigd: a) voor de muziek door het departement van de Franse Cultuur (Dewonek, adjunct van Remiche). - b) voor het toneel door het departement van de Nederlandse Cultuur (Alfons Van Impe).

Het *Kon. Museum voor Kunst en Geschiedenis* (Jubelpark 10) exposeert 'Toen in Egypte Grieks gelezen werd' (tot 30-11), 'Chinese kunst; verz. Gustaaf VI - Adolf van Zweden' (tot 31-12), 'Bulgaarse Iconen; 9e-19e eeuw.' (26-11 - 12-2). Talrijke voordrachten. Animaties, ateliers, initiaties en cursussen (ingang: Nerviërslaan 10)

m.m.v. F. Baudouin, O. Goossens, Amaryllis, M. Magerman, D. De Prins, E. Wouters, A. De Raadt, R. Mousky, B. Bulckens, M. Van Raemdonck e.a. Een nieuwe zaal over Belg. kant (vanaf de 16e eeuw tot Napoleon) werd op 14-10 geopend. Twaalf belangrijke stukken uit de wandtapijtencollectie van het museum werden te Ottawa geëxposeerd n.a.v. het koninklijk bezoek.

De *Kon. Musea V.S.K.B.* exposeren 'Mens en landschap in de 17de-eeuwse Hollandse Schilderkunst' uit de Weense Kunstakademie (tot 15-1 '78) en een 'Lismonde-Retrospectieve' (van 9-12 tot 12-2). Koningsplein 1 en Regentschapsstraat 3. Verder zijn er kunstfilmprojecties en wandelvoordrachten, m.m.v. Johan Decavele, Jozef IJsewijn, Frieda Leysen, Henri Pauwels, Frans van Molle en J.P. van den Brande.

Het Historisch Orgel in Vlaanderen II (Arrondissement Leuven) verschijnt dezer dagen. In '74 en '75 verschenen O.-VI. en Halle-Vilvoorde. De minister van Cultuur heeft de beschermingsprocedure voor een 70-tal historische Vlaamse orgels ingezet.

Dorpskrant is een tweemaandelijks tijdschrift door het Ministerie van Cultuur e.a. opgericht ter ondersteuning der initiatieven van het 'Jaar van het Dorp'.

Als eerste in de Middagen van de poëzie in de Beursschouwburg verscheen de redaktie van *Poëziekrant* met Willy Tybergien, Daniël Billiet, Frank de Crits, Remco Ekkers, Armand van Assche, Rudolf H. Vandendaele en Antoon van Laere (27-10).

Diepenbeek

Voerse schilders, kunstenaars uit de mooie Voerstreek, in het LUC (Limb. Univ. Centrum) tot 23-11 met: Cristoph en Jan Aussems, Nettie Bromberg, Manu en Rob Brouwers, Jos Hameleers, Sjef Hutschemakers, Willem Labeij, Marie-Claire Lemmens, Mart Linnartz, Carla Munsters, Jos Muris, Peter Pismenny, Mathieu Volkers, Hilda Walpot en Mathieu Wanders.

Dilbeek

De *14de Boekenbeurs* had plaats van 10 tot 14-11 in het Cultureel Centrum Westrand m.m.v. Bond, Davidsfonds, KAV, KWB, VTB, 't Kofschip e.a. en van auteur Herman Vos, kunstschilder Jacky Duyck en pianist François Glorieux.

Evergem

In het Medisch-Pedagogisch Instituut had tot 13-11 de *Derde Collectieve Tentoonstelling* plaats met werken o.m. van H. Baert, G. Blommaert, A. Blondeel, D.F. Choffray, D. Cromheecke, M. de Backer, P. de Bruyne, M. Deprez, F. de Vos, M. de Vries, B. d'Haese, V. Dupont, M. Eykens, P. Mara, H. Minnebo, A. Pauwels,

P. Saey, F. Smet, H. de Putter, M. Deltour, L. Vanderstraeten, J. Vermeersch, R. Verstraeten en J. Wauters. De verkoop gebeurde ten voordele van de gehandikapten.

Gaasbeek

Een voorstel van dekreet tot erkenning van het *Staatsdomein kasteel Gaasbeek* als wetenschappelijke instelling werd ingediend door J. Bascour. Het bezit o.m. een museum, een archief en een biblioteek en is centrum voor culturele manifestaties.

Gent

De *Kon. Concertvereniging van het Conservatorium* organiseert traditiegetrouw vier concerten

dit seizoen nl. op 5-11, 10-12, 4-2 en 15-4 in de concertzaal van de instelling. Dit betreft hoofdzakelijk klassieke muziek, maar dit jaar komt ook hedendaagse kunst aan de beurt door Kamermuziekconcerten op 17-12, 28-1 en 22-4. Inl.: Secret. Hoogpoort 54, tel. (091) 25 15 15.

Het *Centrum voor Concertvernieuwing* bereidt dit seizoen zeven concerten: op 3-11, 15-12, 26-1, 16-2, 16-3, 13-4, 25-5. Inl.: Mediateek, Stationsstraat 37.

Etsen van Ensor (ca. 100) uit de *Verzameling Tavernier* zijn achtereenvolgens te zien te Essen (Folkwang Museum, okt.), Keulen, Trier, Aken, Wiesbaden en Nürnberg.

Een *Boekenbeurs en Culturele Week* wordt door de KWB-Mariakerke ingericht in het Kollekasteel te Gent-Mariakerke tot 27-11.

Het Cultureel Centrum Witte Zaal van het *Hoger St.-Lucasinstituut* programmeert de tentoonstellingen: 'Grafiekers zien de Westhoek' (tot 27-10), 'Emailreclameborden' (7 tot 24-11), 'Afrikaanse kunst' (5 tot 21-12), 'Zachte Technologie' (16-1 tot 2-2), 'Archeologische vondsten in het Gentse' (20-2 tot 9-3) en 'Oudstudenten PLK' (17-4 tot 11-5). Verder studiekringen over 'Landkunst' (Y. de Smet, 8-11), 'Anti-estetiek' (Rud. Boehm, 22-11), 'Les peintres maudits' (P. Kongs, 31-1), 'Parapsychologie' (J. Mertens, 14-2), 'Videokunst' (J. Debbaut, 28-2) telkens te 20 uur.

Het *Nederlands Toneel Gent* (KNS-Gent) programmeert o.a. 'Een ouderwetse komedie' (A. Arboesov; KNS-Antwerpen), 'Het Gezin van Pamel' (C. Buysse; NTG), 'Knock' (J. Romain; NTG), 'Alpha' (Toneelraad Rotterdam), 'De verloren eer van K. Blum' (H. Böll; Fakkelteater), London Mime Theatre, 'Eind van de dag' (Frans Cools, Mariën Theeren).

De *Vereniging voor Katholieke Oostvlaamse Schrijvers* organiseerde op 16-10 in St.-Lucas een voordracht van Gaston Hebbelynck over 'Het oude Gent, gezien door schilders'.

In de *Poëziewinkel* exposeerden o.m. Daniël Billiet, Marcel de Backer, Jos Murez, Roger Serras en Daniël van Ryssel.

Hasselt

25 jaar Stedelijke Concerten werd gevierd met een uitvoering in het Cult. Centrum van Beethovens Missa Solemnis door Philips Philharmonisch Koor en het Brabants Orkest o.l.v. Hein Jordans. (Inl.: Cult. Centr., tel. (011) 22 99 31.

Allerlei *Kunst uit Georgië* in het Cult. Centrum tot 20-11 (plast. kunsten, kunstambachten, architectuur, concerten en ballet). Ook in het Provinciaal Begijnhof ging de Georgische tiendaagse door met tentoonstellingen ingericht door de

Provinciale Dienst. Nadien van 2-11 tot 9-12 *'Dichtende schilders, schilderende dichters*' in het Cultureel Centrum.

Jabbeke

Permeke en de Afrikaanse kunst is een merkwaardige confrontatie in het Provinciaal Permekemuseum 'De Vier Winden' vanaf 23-10. Tientallen werken uit het Museum van Tervuren werden uitgeleend. Het Provinciebestuur besloot ook een nieuwe cataloog uit te geven (red. conservator Willy Vandenbussche) evenals nieuwe reprodukties. Het doek 'Visserkroeg te Oostende' (1919) werd aangekocht van de erven Servranckx. De binneninrichting van het Permekehuis werd vernieuwd n.a.v. de 25e verjaring van het afsterven van onze eerste eredeken-plastische kunsten. De presentatie bij de opening der tentoonstelling werd door Willy Vandenbussche gedaan.

Knokke

De *Wereldkartoenale* (realisator Eric Parez) kende 25% meer bezoekers en kreeg talrijke aanvragen voor tentoonstelling ook in het buitenland. Aldus kon geprogrammeerd worden: Leuven (febr. '78), Eindhoven (nov. '78) en Düsseldorf (maart '79). Het kartoenboek werd ook ruimer opgevat (275 blz.) en verschijnt i.s.m. het Davidsfonds.

Kortrijk

Het *Provinciaal museum* voor archeologie komt voorlopig niet tot stand wegens kredietentekort. Meteen stelt de stad haar kandidatuur voor het Prov. Museum voor Moderne Kunst, waarvoor Kortrijk als modern economisch en universitair centrum zeer geschikt lijkt. Het Brugse kader is aangewezen voor verdere specialisatie in kunstwerken uit vroegere eeuwen en Ieper voor een nationaal museum der beide Wereldoorlogen.

Een *Toneelbeurs* werd op 11-11 georganiseerd door de Ver. voor Vlaamse Toneelauteurs (secr. Frans Cools, Wuustwezel) in zaal Groeninge m.m.v. Alfons van Impe, Bert Struys, Miel Geysen en Lode Pools.

Leuven

Het Stedelijk Museum exposeert van 26-11 tot 15-1 *Pieter-Jozef Verhaeghe* Rubeniaans Barokschilder uit de 18de eeuw, een interessante te weinig gekende figuur.

Mechelen

Kunst in Mechelen 1920-1970 tot 4-12 in het Cultureel Centrum. Ca. 170 werken van schilders en beeldhouwers, die te Mechelen zijn geboren of werkten, met Gustave van de Woestijne, Prosper de Troyer, Ernest Wynants en A. Ost als grootste figuren. Groepsbegeleidingen aanvragen op het Stadsarchief (Steenweg 1, tel. (015) 20 25 23). Er is ook een beperkte tentoonstelling over Mechelse auteurs (stadsbibliotheek).

Het ondoordachte cumulverbod voor leraars uitgevaardigd door Onderwijsminister Ramaekers heeft voor het *Kunstonderwijs* grote moeilijkheden medegebracht. Zelfs te Mechelen, waar in de muziekschool 200 van de 1.200 leerlingen geen leraar meer hebben. Nu moet de Minister van Cultuur de situatie opknappen.

Onder voorzitterschap van Flor Peeters werd het genootschap *Vrienden van Jan de Smedt* opgericht, nu de kunstenaar 25 jaar geleden is gestorven.

Merksem

† *Letterkundige Ferdinand Bilcke* (° Hoogstraten 21-2-1906) overleed op 11 juli. Jarenlang was hij de toegewijde sekretaris van de Ver. voor Kempische Schrijvers. Hij was vooral werkzaam in dienst van andere schrijvers en van de vlaamse cultuur in het algemeen. Aan zijn naastbestaanden onze christelijke deelneming.

Neerpelt

Het *Neerpelts Festival* geeft telkenjare compositieopdrachten. Voor zijn zilveren festival bundelde Neerpelt de 43 aldus ontstane werken van vooral Limburgse componisten in 4 brochures, die in binnen- en buitenland de promotie voor de vlaamse muziek zullen bevorderen. Bestellen: Permanent Sekretariaat, Stationstraat 25.

Cultureel Centrum Neerpelt exposeerde 'Kunstambachten uit Luik' in het Dommelhof tot 30-10.

Nijmegem

De Hasseltse kunstgroep *Sakoura* exposeerde in Open Atelier 'De Westerhelling' tot 11-11: Ann Bartels, Jos Froyen, Theo Hoeven, Karel Ilsen, Gabi Konings, Martin van Wordragen.

Oostende

Het *Georges Maes-Fonds* organiseert een 'Herfstweek' met drie kamermuziekconcerten (14-11, 16-11 en 20-11) en 'Winterconcerten' (19-1, 22-2

en april 1978) evenals een ‘Herdenkingsconcert Georges Maes’ (11-3-'78). Het Fonds staat onder de directie van Georges Maes' opvolger aan het Conservatorium Roland Corijn.

N.a.v. de tentoonstelling van *De intocht van Christus in Brussel* van James Ensor in het Stedelijk Museum wordt er tot 31-12 een audiovisuele voorstelling gegeven (procédé van overvloeiers), iedere dag te 11 en 15 u (Ned.) en te 15u30 (Fr.); op aanvraag in het Engels en Duits. De tentoonstelling ‘De vrouw’ wordt er gehouden van 1 tot 18-12.

Het Davidsfonds organiseerde een *Boekenbeurs*, met tentoonstelling van Rubensreprodukties in het Feestpaleis. Inleider was Julien van Remoortere.

Het Pools koor van Bialistok kwam in oktober op tegenbezoek in ons land, in uitwisseling met het Oostendse koor *Tonada* (o.l.v. Aimée Thonon).

Overijse

Het *Haikoe Centrum* (voorz. Bart Mesotten, Drogenberg 100) organiseert op 17 dec. vanaf 10u30 een ‘Haikoe-dag’ in het ‘Poëtarium’ van het Rijkscentrum Hoger Kunstonderwijs, Edw. de Thibaultlaan, 1040 Etterbeek. Tentoonstelling van boeken en documenten en toespraken (Karel Hellemans, Bart Mesotten, Bert Willems, mevr. J. van Tooren en Dr Lucette M. Oostenbroek). De namiddagzitting is vanaf 14 u voor iedereen toegankelijk.

Roeselare

In het kader van het *Cultuurfestival 77-78* organiseert het stadsbestuur een tentoonstelling 'Roeselare en Rubens' tijd (Stedelijke Academie van 25-11 tot 18-12). Verder een concert van koor en orgelmuziek uit die tijd (Chris Dubois en Mandelgalm in St.-Jozefskerk, 21-11).

Rome

Op 30 oktober had de *zaligverklaring van een letterkundige en een leraar muziek en tekenen* plaats. Het zijn de Zuidamerikaan Francisco Fabres Cordero († 9 febr. 1910 Quito; dichter en prozaïst, lid van de Academie) en de belg Broeder Mutien († 30 jan. 1917; leraar St.-Berthuin te Malonne). Beiden zijn Broeders van de Christelijke Scholen.

Schelderode

Tentoonstelling *'25 gouaches van Carl Henning Pedersen*', de te weinig bekende Deen, wiens geniale ideeën aan de grondslag liggen van de Cobra-beweging. Die ideeën werden met een weergaloos financiëel succes door de andere leden van Cobra (vooral Appel en Alechinsky) uitgebaat.

Tessenderlo

Kunstkring Tessenderlo exposeerde in de raadzaal van het gemeentehuis van 23-10 tot 2-11.

St.-Truiden

De *St.-Trudofeesten* kregen op 22-10 een slotconcert met Benoits Rubenscantate door Arti Vocali, Con Amore, Adagio, Carmina en de Antwerpse Philharmonie o.l.v. Jan Valach.

De *Academieconcerten* gaan voor de 7° maal door deze winter (19-10, 17-11, 11-12, 15-1, 26-2, 12-3). Het eerste werd door BRT en WDR rechtstreeks uitgezonden (Europalia). Het tweede, derde en zesde wordt door mensen van de Academie zelf uitgevoerd. Het 5-jarig bestaan van het Cultureel Centrum, dat trouwens door de Academie was ingespeeld geworden, zal eveneens door een academieconcert worden gevierd.

Een *Symbiose-avond* bracht op 22-11 alle artistieke en culturele verenigingen samen in het kader van een boekenbeurs, georganiseerd door het Davidsfonds.

Tielt

Gal. Ghisl. de Gryse exposeert interessante *Schilderijen van de 15° Eeuw tot het expressionisme* en Juwelen tot 27-11.

Tongeren

De *Tongerse Kunstkring* werkte mede aan de revalidatie van het Begijnhof en het oude Agnetenklooster, waar thans de Academie is gevestigd. O.l.v. directeur Valère Ulrix werd gedurende maanden ter plaatse geschilderd en getekend door de leden; zij toonden hun werk eind oktober-begin november. We herinneren eraan dat de Kring (voorz. Herman Debuyzer, secr. André Dedeyster) dit jaar 25 jaar bestaat. Hij telt thans ca. 300 leden en zeven afdelingen (plastische kunsten, literatuur, muziek, difoto, cinéklub, filmforum en kunstambachten); hij overkoepelt ook de Toetenelkring, de chevaletkunstenaars van het begijnhof, de SF-club en de K.K.-club '75. Het is een v.z.w., erkend door Volksontwikkeling.

De *Tongerse Muziekconcerten* 1977-78 zetten in op 6 januari in de St.-Lutgardkerk met het Rijnlands Jeugdorkest (dir. Prof. Dr Martin Stephani). Inl.: Basilica Concerten, Kielenstr. 15; tel. (012) 23 39 14.

Turnhout

Pro Forma is een tentoonstelling van kunstambachten ingericht door ‘Scheppende Handen’ (Chr. Middenstand) in C.C. de Warande. Voor deze en andere Pro Forma-tentoonstellingen: ‘Scheppende Handen’, Hoogpoort 40, Gent.

Vilvoorde

De *Jan Portaelsgalerij* brengt tot 15 december een uitzonderlijke tentoonstelling van meestal Vlaamse meesters uit de 19° en 20° eeuw met o.m. Emiel Claus, James Ensor, Modest Huys, Constant Permeke, Jan Portaels, Louis Robbe, Jacob Smits, Leon Spilliaert, Jan Strobbaerts, Felix Timmermans, War van Overstraeten, Jos Verdegem en Henri V. Wolvens.

Waasmunster

De plaatselijke *Kunstkring* exposeerde in zijn galerij tot 13-11 werken van eigen bodem van: Francis Berthels, Karlos De Wilde, Guido Mariman, Jacques Neve, Germaine Puylaert, Jef Mouton, Jozef van Acker en Joris van Osselaer.

Bibliotheek

nieuw werk van en over leden

JAAK STERVELYNCK, *Wachten in Taormina*, De Clauwaert, Korbeek-Lo. 265 fr. - Een gemakkelijk leesbare en spannende roman. Vooral in het laatste deel wordt de lezer meegesleept door een handig op touw gezette suspens. De lezer maakt kennis met een Vlaamse vrouw, Irène, een soort maffiacourtisane, die in Taormina op haar Siciliaanse minnaar, Alberto Sandrini, wacht. Sinds jaren beleeft ze met hem een oppervlakkige verhouding die op niet veel meer berust dan materiële verzorging in luxueuze stijl. Alberto sleept Irène mee rond de wereld zonder ooit iets van zichzelf of zijn aktiviteiten prijs te geven. Irène vermoedt 'foul play' maar dat laat haar koud zolang ze haar weelderig leventje maar kan leven. Wat zij van haar minnaar weet en haar eigen verleden leert de lezer kennen via flash-backs die door Irènes blijkbaar mooie hoofd flitsen terwijl ze niets anders te doen heeft dan op het privéstrand van een luxueus hotel te zonnebaden. In Taormina leert ze vriendinnen van Alberto kennen die haar iets meer over hem vertellen. Het boek wordt vooral daar interessant, waar het de leegte van een dergelijk bestaan suggereert. Irène kan, ondanks wat gescharrel met opschepperige Sicilianen (of misschien juist daarom) zich niet van de indruk ontdoen dat haar leven nergens naartoe leidt. Ze leeft een marginaal bestaan waarin het enige lichtpunt haar uit een mislukt huwelijk geboren zoon Hugo, is. Het schrijnend besef van leegte zal haar uiteindelijk, na een ontmoeting met haar zoon, tot een soort offer brengen dat echter de absurditeit van een leventje als het hare nog sterker onderstreept.

(ja)

Vrouwen in Vlaanderen schrijven nu. Nieuwe verhalen van 22 romancières. Zele, DAP Reinaert Uitgaven 1977, 21 × 14 cm, 433 blz., gebonden, 495 fr. (*f* 34,90). - Een rijk gevarieerde bundel met tweeëntwintig verhalen die boeien door de verscheidenheid in tema's en schrijftechniek. Er zijn vlotte, meeslepende, ongekunstelde vertellingen die vrijwel iedereen kunnen bekoren. We treffen er een tweetal met zachte, ondeugende humor geschreven verhalen aan, humor die een enkele keer een tragische achtergrond heeft. Sommige teksten zijn bevreemdend, in de eerste plaats omdat de vorm zo experimenteel aandoet dat de lezer tot herscheppen gedwongen wordt. Een heel aantal andere verhalen zijn meewarige mijmeringen over geluk, dood, broederlijkheid, hoop en ellende, soms geëvoceerd in een handige verstrengeling van motieven. Een enkele keer krijgen we een vrij gevoelige historische novelle en een magisch-realistisch aandoend verhaal van een marketentster en een veldprediker, dat terzelfdertijd aan J. Daisne en B. Brecht doet denken. De rol van de vrouw, haar betekenis, haar relatie vooral tot de man en vrij vaak tot het kind, is een telkens weer opduikend tema, soms erg tragisch, dan weer mild en hoopgevend beschreven. Met een grote gevoeligheid buigen een aantal romanschrijfsters zich over het verschijnsel geweld en kwaad, of tederheid en verlokkelijkheid van het 'ewig Weibliche'. Dan weer worden, op zeer zachtzinnige wijze, kleinburgerlijkheid en hypocrisie ontmaskerd. Weer elders treffen we pogingen aan om de psychologie van een kind, een adolescent, een vereenzaamde oudere vrouw of van een moeder met negentien kinderen en haar echtgenoot, te doorgronden of summier voor te

stellen. In twee verhalen staat de eros centraal; de erotische kracht wordt er op een geheimzinnige, fabelachtige, op associatieve woordkeuze gebaseerde wijze geëvoceerd. De taal zelf schept de eros, stelt hem tegenwoordig; het afwisselend verbergen en naar voor brengen van betekenissen heeft iets van het aantrekken en afstoten dat de eros karakteriseert.

De samenstelling van deze bundel getuigt van een geïnspireerd keuzevermogen. Het verrassend nieuwe karakter in sommige verhalen en de gedegen vertelkunst in een aantal andere maken deze 'vrouwelijke' bijdrage tot de Vlaamse literatuur het lezen waard.

(ja)

JAN VANDAMME, *De omloop van het koper*, De bladen voor de poëzie. 25e jaargang. - Een bundel die in zeer gebalde, originele beelden de eeuwige tweespalt tussen ideaal en leven tegenwoordig stelt. Er is de onontkoombare onvolkomenheid van het menselijke streven om relaties op te bouwen, om de tijd vast te houden door de herinnering of om dat neer te schrijven wat zou moeten gezegd worden:

> 'altijd verkleurd loopt het laatste vers
> in de stilte van een wit blad dood.'

En toch duikt er vaak een lichtpunt op waaraan de dichter zich voorzichtig zont: kinderen die op ruïnes spelen, Orfeus die de stad overstemt, het water dat groei brengt of de uitdagende liederen van gekranste knapen. De weemoed van de onbehuisde wordt overstemd door het geluk van een 'wij' dat in een stil stadje kan opgebouwd worden. In het motto wordt erop gewezen hoe goud met koper moet vermengd worden om in omloop gebracht te worden. Als het met koper vermengde goud komt ons uit deze dichte, zeer persoonlijke verzen het leven zelf tegemoet.

(ja)

WILLY SPILLEBEEN - HUBERT VAN HERREWEGHEN, *Gedichten 76*, een keuze uit de tijdschriften. Davidsfonds, Leuven. - Een uiteraard bonte verscheidenheid aan tema's en stemmingen in verzen van een dertigtal Vlaamse en Nederlandse dichters. Er wordt gepleit om herwaardering van de verbeelding en de lyriek; er wordt zacht geklaagd over eenzaamheid, de dood waart rond en af en toe klinkt er een elegische snik tragisch door. Dan weer wordt de taal dartel, wordt een verlangen subtiel gesuggereerd maar niet uitgesproken of wordt een huis gebouwd in verzen. Een frisse anthologie die nieuwere klanken naast vertrouwde geluiden laat horen.

(ja)

MAGDA PYLYSER, *Eindeloos streven.* - Een dagboek dat een twaalftal jaren bestrijkt in telkens bondige prozatekstjes. Het zijn zeer verfijnde, eterische gedachten over geluk, altruïsme, verbondenheid met de natuur, ziekte en dood. De schrijfster blijkt zo ziek te zijn dat ze erg afhankelijk wordt van de hulp van anderen, maar de zeer korte prozatekstjes worden nooit anekdotisch en daarom krijgt de lezer geen duidelijk beeld van die ziekte. Er spreken hooggespannen verwachtingen tegenover het leven uit, een sterk verlangen naar 'het hogere' in de mens met een duidelijk misprijzen voor het lagere. Deze dualiteit wordt in de loop der jaren enigszins overwonnen. Doorheen al die jaren blijft een hermetische vereenzaming de schrijfster begeleiden; de enige 'andere' die vernoemd wordt is een pasgeborene Gudrun, die vrij vroeg sterft. Bewogen proza vol vraagtekens, dat echer zeer ijl blijft met zijn

vage verlangens naar liefde die blijkbaar op iedereen wil gericht worden. Is de schrijfwijze zeer verfijnd, dan had het zetwerk beter kunnen verzorgd worden.
(ja)

GWIJ MANDELINCK, *André Demedts*, Uitgave van de 'Vlaamse toeristische Bibliotheek' nr. 219, mei 1977; 32 fr. - Ondertitel van deze summiere monografie is 'of de kring om "De Elsbos"', de hoeve waar A. Demedts opgegroeid is. Mandelinck weet heel het oeuvre van Demedts op overtuigende wijze en in beeldrijke taal voor te stellen als een reeks steeds verder uitdeinende, concentrische cirkels waarin de ouderlijke hoeve en de geboortegrond centraal blijven staan. Demedts treedt naar voor als dichter en romanschrijver, waarbij ook aandacht wordt geschonken aan de zeer recente romans van hem die nog minder bekendheid genieten.
(ja)

ERIK VERSTRAETE & DOROTHEA VANSTEENKISTE-REIDT, *Eugeen Vansteenkiste*, Ieper 1976. Eigen beheer: Erik Verstraete, Koudebeekstraat 10, 2100 Deurne, tel. (031) 22 07 69; 1400 fr., 200 blz., 75 illustr. meestal in quadrichromie, 28,5 × 25,5 cm., vollinnen band met stofomslag. - Een maand geleden betrapte ik mezelf erop dat ik, onder de indruk van de romantiek van het Teutoburgerwald, een duitse boekhandel inging en er ietwat verlegen de poëziebundel 'Dreizehnlinden' van Fr. W. Weber kocht. Beter nog dan bij de brave Weber kan men bij Novalis terecht om een der wonderlijkste figuren uit de vlaamse schilderkunst van deze eeuw, Eugeen Vansteenkiste, te begrijpen. Het boek van de Gazet van Antwerpen-journalist Erik Verstraete en van Vansteenkistes weduwe Dorothea Reidt uit het Bergische Land komt echt op zijn tijd want ik geloof dat men nu eerst Vansteenkiste echt zal ontdekken. Bij het herlezen van het lang artikel dat ik in dit

blad aan de schilder wijdde, stel ik vast dat inderdaad de kern erin steekt, maar dat ik hem misschien te zeer behandeld heb als een exotische vlinder, die verbaast maar die het onwezenlijke heeft van wat helemaal niet past in ons kader. Dat was in 1957. Tien jaar later, in 1968, was Vansteenkistes werk in onze tentoonstelling 'De Vlaamse Symbolisten' te Brugge; de tijd bleek in zijn voordeel te hebben gewerkt, want voor vele bezoekers was Vansteenkiste dé revelatie van de expositie. Maar het eerherstel van de romantiekers en de symbolisten is thans in 1977 volledig: de Dokumenta 6 te Kassel hebben de meeste bezoekers ervan overtuigd dat mensen als Vansteenkiste geen ongelijk hadden in hun verzet tegen de nihilistische tendenzen van de moderne kunst, waarvan hij trouwens de ergste uitlopers niet meer heeft beleefd. Nu pas, meen ik, is de tijd rijp voor een algemene aanvaarding van een kunstenaar als Eugeen Vansteenkiste: de zachte dweper van het kosmische natuurgevoel, de poëtische visionnair, de eeuwige zoeker naar de 'Blaue Blume' van Novalis, de diep religieuze kunstenaar, de 'enige waarachtige romantische schilder van Vlaanderen' (Verschaeve).

De auteurs hebben hun werk met liefde en enthousiasme verricht. Dorothea Reidt commentarieert, zoals niemand het zou kunnen, de schilderijen van haar man die ze heeft zien ontstaan en groeien en die ze dikwijls zelf heeft geïnspireerd. Erik Verstraete schreef geen kunstkritische studie maar bewonderend proza en af en toe een gedicht; verzamelde vroeger verschenen teksten; verzorgde indices en bibliografie. Maar dan zijn er vooral de prachtige kleurreprodukties, die u zullen veroveren en ervan overtuigen dat Vansteenkiste iemand is, die u absoluut van meer nabij moet leren kennen. Spijtig dat zijn vrienden Hilaire Gellynck en Reimond Kerkhof deze prachtige uitgave niet meer hebben mogen zien. De drukkerij Goekint (Oostende) stond in voor een piekfijne typografische verzorging.

GUIDO WULMS, *Sint Trudo in de literatuur*, Reeks 'Appel-Speciaal' 1, Sint-Truiden 1977; 48 blz. - Het door de auteur geleide letterkundig tds. 'Appel' zet hiermede een serie bijlagen in, die in verband staan met de stad Sint-Truiden en de literatuur. Dat de heilige wiens naam de stad draagt de eerste aan de beurt komt is begrijpelijk. Tal van gegevens werden in deze bijlage verzameld, die eindigt met een zeer waardevolle bibliografie. Verscheidene illustraties.

A.S.

ERIK VERSTRAETE: *Nederlandse Letterkunde in Volkse Zin*. Uitgave van de Vereniging van Vlaams-nationale Auteurs en Publicisten, april 1977, 24 blz. - Dit opstel dat reeds eerder verscheen in het tijdschrift 'Dietsland-Europa' onderzoekt in onze letterkunde de graad van 'verbondenheid met de volksziel, dat volkseigene'. De auteur ziet drie hoofdmomenten waarop het volkse element sterk aanwezig was: de middeleeuwse volksliederen en balladen; de Geuzenliederen in de tijd van renaissance en hervorming; de volkse dichters en schrijvers vanaf Rodenbach. Deze drie hoofdmomenten worden op kernachtige wijze gekarakteriseerd en met tal van voorbeelden geïllustreerd. Hoewel E. Verstraete zich laat meeslepen door de gloed van zijn onderwerp, is dit een klaar en goed overzicht, dat de leraars Nederlands in Vlaanderen, aan wie het 'ondanks alles' opgedragen is, zeker ter hand moeten nemen.

(rvdp)

ROBERT BAEKEN: *Het verzoek*. Galgeboekje 74, 1976, 96 blz. - Een rechtlijnig, traditioneel verhaal over een jongeman Julian, die moeilijk tot een relatie komt met het enkele jaren oudere meisje Emily. Tussen de wisselende pogingen tot toenadering door leert Julian de meer evenwichtige verpleegster Ria kennen, die hem tenslotte de 'rijkdom van het leven' doet inzien en met wie hij de toekomst durft onder ogen te zien. 'Het verzoek' is een met zin voor realiteit geschreven verhaal. Bepaalde situaties doen psychologisch wat onwerkelijk aan, o.a. de verhouding tussen Julian en zijn wijze, bijna geïdealiseerde vader. Toch slaagt de auteur er in een vrij goed beeld te geven van de crisis die het vormen van de eigen persoonlijkheid voorafgaat.
(rvdp)

JOSIANE FORSTER-HUYS: *De trage uren*. Leuven, De Clauwaert, 1977, 169 blz. - Dominique Stevens, de hoofdfiguur uit deze debuutroman, heeft, gedurende een verblijf van veertien dagen in een ziekenhuiskamer, veel tijd om na te denken. In veertien hoofdstukken, geschreven in een nerveuze, koortsachtige, maar krachtige en bijwijlen poëtische stijl, maakt ze de balans op van haar leven en haar huwelijk. Uit wat aanvankelijk een puzzel scheen, groeit langzaam de klaarte van het inzicht open in de wereld waarin ze leeft. 'De trage uren' is een knap debuut, oorspronkelijk van opzet en uitwerking, over het 'alledaagse' leven met zijn wel en zijn wee. Dat ze juist hierover zo boeiend weet te schrijven, getuigt van haar niet te miskennen talent.
(rvdp)

HERMAN VOS: *De droes*. Leuven, De Clauwaert, 1977, 163 blz. - Ieder werk van Herman Vos biedt een verrassing, omdat hij telkens een ander thema behandelt. Dit verhaal speelt zich af in het milieu van de 'ship-chandlers' te Antwerpen rondom de figuur van de jonge advocaat Paul Gouloz, die eenvoudige bediende wordt in de bloeiende zaak van Mirko Borkovic. Zijn voorbeeldig optreden bezorgt hem de sympathie van zijn omgeving en de haat van de oudste bediende, Monsieur Jules. De belangrijke opdrachten die hij ontvangt, brengt hij alle tot een goed einde. Ondertussen geraakt hij ook heimelijk in de ban van Jelena Zuvela, een knappe, ouder wordende vrouw die deel uitmaakt van een Joegoeslavische anti-Titobeweging en hem als spion zoveel geld laat verdienen als hij maar wil. In feite walgt hij voor dit vak. Bovendien is er zijn verleden, dat hem diepe ontgoochelingen bracht. Zijn geliefde werd gefolterd en gedood. Hij zint op wraak, tot hij tenslotte in een andere verklikker 'de droes' (d.i. de duivel) ontdekt. Zijn relatie met Jelena groeit uit tot een haat-liefde-verhouding en zijn situatie eindigt op een tragische en fatale dood. Zoals steeds grijpt Herman Vos de lezer aan door zijn directe stijl en door de stevige structuur van een verhaal dat ook als verhaal weet te boeien. Dat is vandaag al heel wat.
(rvdp)

RITA HOSTIE: *Afspraak met Rubens te Antwerpen*. - Uitgave V.T.B. (Prijs: 145 fr., voor leden 130 fr.). - Een beknopte publikatie over Rubens die zich richt tot een publiek dat minder diepgaand over de meester wil geïnformeerd worden. De schrijfster vertelt op zeer onderhoudende toon heel even over het leven van Rubens en wijdt de hoofdbrok van haar werkje aan de beschrijving van drieënveertig schilderijen die in Antwerpens kerken, musea en Rubenshuis kunnen aangetroffen worden. Van die schilderijen staan er een aantal zeer verzorgd in kleurendruk in het boekje afgebeeld,

samen met al even geslaagde kleurenreprodukties van zalen uit musea, van een door Rubens ontworpen kazuifel en praalwagen en van de grafkapel in de St.-Jacobskerk. De spel- en zetfouten in dit werkje vallen echter pijnlijk uit de toon bij die puike illustraties en het zeer leesbare lettertype.

(ja)

GEERT GRUB: *Haver: Kernen 2* - Een verzameling aforismen en kortere prozatekstjes over zeer uiteenlopende onderwerpen zoals oorlog, macht, weelde, rechtvaardigheid e.a. Fundamenteel aanwezig is een diep verlangen naar een betere wereld met meer gerechtigheid en een nieuwe mens die zijn vertrouwen zou stellen in het geweten en minder in instellingen. De uitgave wordt echter fel ontsierd door ontstellende zetfouten in vreemde woorden, in een filmtitel en in citaten in vreemde talen; soms zijn er zoveel woorden weggelaten dat het aforisme er onverstaanbaar door wordt.

(ja)

MARIETTE VANHALEWIJN: *In het Hollebolle Bomenland*, omslag en illustraties van Jaklien Moerman. Lannoo, Tielt-Amsterdam. 136 blz., 398 fr. - Hollebolle heet eigenlijk Jonas maar als hij zijn 4 zusjes ontvlucht en zijn tropenhelm opzet, is hij een heuse ontdekkingsreiziger. Hij ‘ontdekt’ zijn eigen land dat hij dan Hollebolle Bomenland doopt. Hij schrikt nog geen klein beetje als er plots een indringster voor hem staat, Willeke. Plotseling verschijnt dan de ekster van Hollebolle die ons in nog 22 andere verhaaltjes (of zijn het sprookjes?) vertelt wat er allemaal in Hollebolle Bomenland gebeuren kan. Het zijn stuk voor stuk heel leuke verhaaltjes waarin mensen, dieren, heksen en tovenaars in een sprookjesachtige omgeving zomaar door mekaar lopen. Juist net lang genoeg om jonge, ongeduldige lezertjes niet te lang op proef te stellen en zo prachtig verlucht door Jaklien Moerman dat het tegelijk een waardevol lees- en kijkboek is. Twee verhaaltjes vallen wat minder gelukkig uit. Waarom ook kinderen plagen met grote-mensenproblemen (sociale onrechtvaardigheid, verhouding patroon - arbeiders)? Voor hen blijven het toch verhaaltjes. Dat was dan meteen ook het enige schoonheidsfoutje dat we hier vonden. Graag aanbevolen; trouwens de lachende Hollebolle op de omslag nodigt je zo uit naar zijn Hollebolle Bomenland.

(w.v.d.)

GASTON VAN CAMP, *Sikkelstraat 12*, Lannoo's Junior Boeken, Tielt/Amsterdam, 1977; pocket, 126 blz., ing. 160 fr. - Dit jeugdboek kreeg de ondertitel 'Hoe stevig staat een huis vol barsten?'. Ook in dit werk gaat de auteur verder op de weg van het maatschappijkritische engagement, die hij met 'Ik ben Harry van de achterbuurt' had ingeslagen. Wederom is het een jongen die in de hem eigen tienertaal zijn verhaal doet. De tiener komt ertoe, ten gevolge van een aantal familiale gebeurtenissen, het eigen gezinsmilieu te ontdekken en te aanvaarden; meteen leert hij ook leven met de wereld der volwassenen met hun halfslachtigheden en lafheden, hun compromissen en schijnheiligheid, hun deerniswekkende menselijkheid. Het wordt geen cynicus, geen nihilist, geen rebel, maar ook geen fatalistische geassimileerde: hij zal de moed opbrengen om het beter te doen, zij het ook met motivaties die nuchter en zakelijk zijn.

GASTON VAN CAMP & ANDRE SOLLIE, *Geweld eindigt waar liefde begint*, Uitg. Lannoo Tielt/Amsterdam, 1977; 125 blz., geb. 395 fr. - Gaston van Camp maakte en André Sollie illustreerde een boek dat met een warm hart werd geschreven en dat de jeugd aan de hand van verhalen en documentaire teksten de afschuw wil bijbrengen voor alle geweld. Het boek komt dus op zijn tijd. Veelal is het raak en overtuigend, altijd eerlijk en idealistisch. Maar eens te meer blijkt hoe moeilijk het is om voldoende kritisch te staan tegenover de tendentieuze informatiemedia die ons bestormen. Zonder aan vitterij te doen zal de opvoeder hier en daar het boek dienen aan te vullen en zelfs te rectifiëren. Men leest er b.v. dat het Belgisch Gerecht sedert 1918 geen executies meer deed uitvoeren. De lezer krijgt er ook voortdurend de indruk dat de USA dé grote boeman is; Che Guevara en Giap lijken wel smetloze helden. De jonge lezer wordt er aangeleerd dat terroristen zoals de Baader-Meinhof-groep e.a. niet begrepen werden en dat men beter voor hen capituleerde in plaats van zich tegen hen te verdedigen en hen te bestraffen. Hij verneemt de wreedheden van de blanke regimes in Afrika, niet de chaos en de onnoemelijke wandaden van vele zwarte regimes (noch Goelag Archipel, noch Idi Amin worden vernoemd). Hij zal noch het geweld der Nederlanders (tegen de Molukkers) noch dat der Israeli's (tegen de Palestijnen) leren in vraag stellen. Hij zal ook niet vernemen dat staten, die schermen met de vredesgedachte, veelal deze als propagandainstrument gebruiken om alle weerstand tegen hen te breken bij tegenstanders en slachtoffers. Het geweld in de wereld is een uiterst moeilijk te behandelen onderwerp. Men heeft moed nodig om er zich aan te wagen; wij verheugen er ons over dat de auteurs het aandurfden.

JULIEN VAN REMOORTERE & NONKEL BOB, *Mijn logboek*, Uitg. Lannoo Tielt/Amsterdam, 1977; 94 blz., geb. 298 fr. - Het was een lumineus idee van Nonkel Bob: aan de jongeren een invuljournaal ter hand te stellen, waarin zij alles nauwkeurig kunnen noteren over hun persoonlijke ontwikkeling, familie en voorgeslacht, straat en gemeente, school en klas, schoolreizen en vrienden, buren en dieren enz. Het boek laat bovendien ruimte voor het inplakken van foto's en documenten allerhande. Ongetwijfeld zal het bijdragen tot de bewustwording van kinderen en jongeren en voor later wordt het een uniek en kostbaar bezit. De concrete uitwerking - uiterst praktisch - is van Julien van Remoortere en de geestige illustratie is van Cis Verhamme. Het is iets om veel vreugde aan te beleven.

A.S.

EMMANUEL DOBBELAERE, *Zo maar, Hem in je leven betrekken in-je-mens-zijn-van-elke-dag*, Uitgave Lannoo Tielt/Amsterdam, 1977; 123 blz., pocket, ing. 198 fr. - Is dit poëzie of poëtisch proza? De vraag lijkt onbelangrijk. De auteur goot in een poëtische vorm zonder diepzinnigdoenerij, simpel en raak een aantal met het dagelijks leven verbandhoudende indrukken en belevenissen, verlangens en emoties, waaraan hij een religieuze dimensie weet te geven zodat zij veelal gebeden worden. Het wordt een herontdekken van de levensinhoud die steekt in zovele met de religieuze sfeer verbonden en dus wat vreemd klinkende woorden als: gerechtigheid, vertrouwen, leven, eenvoud, oprechtheid, gelukkig maken, zachtmoedigheid, stilte, geloven, hopen, beminnen, Jezus, schuld, bekering, bidden, Vader, hemel, delen, kaarslicht, God. Vooral bruikbaar indien voor u kunst en poëzie fundamenteel met het religieuze en het gebed een eenheid vormen: voor elk waarachtig kunstenaar dus.

boeken over kunst

Overzichtelijke werken:

E. BENEZIT, *Dictionnaire critique et documentaire des Peintres, Sculpteurs, Dessinateurs et Graveurs* de tous les temps et de tous les pays, par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers, 3° Edit., Libr. Gründ, Paris, 1976; 10 delen met elk ca. 750 blz., linnen band, 24,5 × 16 cm. Voor Vlaanderen: 13.950 fr. E. Story-Scientia, Pr. v. Duyseplein 8, Gent. - De 'Bénézit' is een instelling (evenals trouwens de minder praktische 41-delige Duitse Thieme-Becker). De eerste uitgave telde 3 delen, de tweede 8 (1948-55). Nu werden het er tien, wat de actualisering bewijst. Wat kan men erin vinden? Over vele tienduizenden kunstenaars uit alle landen en tijden: 1° Elementaire tot zeer uitvoerige biografie, karakterisering en situering (in verhouding tot de belangrijkheid). - 2° Voornaamste werken met localisatie in musea. - 3° Prijs van belangrijke werken in veilingen over verscheidene decenniën (met voor vergelijking noodzakelijke omrekeningstabel van de waarde-evolutie der munten). Op die wijze krijgt men ter consultatie de beschikking over de volledige inhoud van een enorme hoeveelheid fiches en boeken. Voor belangrijke kunstenaars is er een recente bibliografische nota en zelfs de reproduktie van op de werken voorkomende handtekening e.d. De auteurs hebben blijkbaar hun best gedaan om aan het Frans taalchauvinisme niet te zeer toe te geven, hoewel de permanente medewerkers - een honderdtal - hoofdzakelijk fransen zijn, maar men vindt er de grootste namen tussen. De vlaamse kunstenaars b.v. zijn bijgevolg strenger geselecteerd dan de franse, maar toch is men bij nazicht over de brede informatie die men in deze Bénézit-uitgave aantreft echt verbaasd. Noteren we nog dat de alfabetische ordening aangepast is aan de internationaal geldende normen en met kruisverwijzingen is aangevuld. Een suggestie: aangezien het moeilijk is voor een Franse, Duitse of Engelse redactie van dergelijke werken over alle informatie over levende vlaamse kunstenaars tijdig te beschikken, moeten we doen gelijk de vranke Nederlanders: deze redacties van officiële zijde overspoelen met documentatie (maar dan geen verpolitiekte documentatie à la Langui). Het hoeft niet gezegd dat dit

woordenboek een onvervangbare schat is voor kunstenaars, verzamelaars, kunsthistorici en zelfs voor critici, die over de nodige bescheidenheid beschikken.

JOHN FLEMING & HUGH HONOUR, *The Penguin Dictionary of Decorative Arts*, Uitg. Penguin Books Ltd., London, 1977; 895 blz., ca. 1.100 illustraties, linnen band, £ 9.50. - Beknopt en toch vlot geschreven woordenboek met 4.000 artikels. Hoofdzakelijk in verband met het Europees en Amerikaans woonmilieu, maar met gegevens uit andere culturen voor zover ze met dit milieu verband vertonen. Beslaat: meubels, textiel, glas, ivoor, leder, metalen, keramiek en porselein, e.a. Ook stilistische en technische termen, biografieën van belangrijke kunstenaars en kunstambachtlui, gegevens over de belangrijkste werkhuizen en originestempels. Het boek zet in met Aalto en eindigt met Zwischengoldglas. De illustraties maken de tekst zeer toegankelijk ook voor leken. Een uitstekende aanvulling bij Bénézit voor wat de kunstambachten betreft. Er bestaat ook sedert 1966 een gelijkaardige 'Pinguin Dictionary of Architecture', van dezelfde auteurs samen met N. Pevsner.

JÖRG KRICHBAUM & REIN A. ZONDERGELD, *Lexicon der Phantastischen Malerei*, Reeks Dumont Kunst-Taschenbücher, Köln 1977; 329 blz., 124 illustr. waarvan 39 in kleur. - Dit handig boek uit een bekende reeks gaat van de late Middeleeuwen tot heden. Eerst worden een honderdtal kunstenaars alfabetische besproken, na een inleiding over de bepaling en de evolutie van de fantastiek. Er zijn 9 belgen bij, waarvan slechts Ensor, Delvaux en Magritte uit de 20e eeuw, wat zeer weinig is; de nederlandse medewerker heeft integendeel behalve Carel Willinck ook nog de relatief onbelangrijke nederlanders Johfra, Melle, Moesman en Escher ingelast. Had u iets anders verwacht? Nuttige bibliografie voor elk kunstenaar. Daarnaast is er ook een begrippenlexicon, een beknopte algemene bibliografie en een namenregister.

WERNER LUDEWIG, SIEGMAR HOHL, e.a., *Kunst - Literatur - Musik. Daten und Fakten zum Nachschlagen vor der Antike bis zur Gegenwart*, Uitg. Lexicon-Institut Bertelsmann, Gütersloh, 1975; 324 blz., kleur- en zw.w.-illustr., DM 27.50. - Data en feiten, die moeten toelaten u te oriënteren in het vele eeuwen en landen omvattende landschap der 'schone' kun-

sten, met benadrukking van de 20° eeuw. Over de plastische kunsten (p. 19-118) vindt men: alfab. verklaring der stijlen, tendenzen van de 20° E., Chronolog. tabel der voornaamste kunstwerken van 8000 v.Chr. tot heden, Actuele terminologie, Hoofdtemata, Beroemde musea en Kunstverenigingen. Voor de literatuur (p. 119-175): Periodes en Literaire groepen, Chronolog. tabel van hoofdwerken van af 3000 v.Chr., Letterk. genres en vormen, Taalfamilies, Literatuurprijzen 1971-73 (België en Nederland ontbreken). Voor de muziek (p. 178-224): Periodes, Chronolog. tabel van hoofdwerken vanaf 600 na Chr., Voornaamste opera's e.d., Toonaarden, Bekende uitvoerders en dirigenten uit laatste eeuw. Tenslotte bevat het boek een beknopt lexicon van biografieën en begrippen over het hele kunstgebied (p. 223-320).

HEINER KNELL & HANS-GÜNTHER SPERLICH e.a., *Ullstein-Lexikon der Kunst,* Uitg. Ullstein, Frankfurt/a.M., 1974^{2}; 736 blz. klein druk, 8000 steekwoorden, 714 ill., waarvan 64 buiten tekst en 32 quadrichromieën, linnen band. - Een alfabetisch lexicon voor plast. kunsten, kunstambachten en architectuur met biografieën, vaktermen, richtingen, technieken e.a. Groot belang wordt gehecht aan de niet-europese kunst. Veelvuldige literatuuropgave. Talrijke gespecialiseerde medewerkers maar uitsluitend Duitsers. Het is misschien meldenswaardig dat voor België uit de laatste eeuw alleen volgende kunstenaars worden afzonderlijk behandeld: George Minne, Ensor, Rops, H.v.d. Velde, Delvaux, Magritte, Horta, Permeke en Servaes. Een goede keuze.

DuMont's Bild-Lexikon der Kunst, duMont Verlag Köln, 1976; 664 blz., 1870 ill. waarvan 280 in kleur, 5000 steekwoorden, geb. DM 69. - Deze uitgave is groter van formaat, weelderiger van illustratie en toch betrekkelijk goedkoop. Het is een bijgewerkte vertaling van de Amerikaanse ‘Visual Dictionary of Art’ (1974) en zoals de titel het zegt domineert het beeld in grote mate op de tekst. Ook hier komen primitieve en vroeghistorische stijlen goed aan hun trekken en worden grondig geanalyseerd, veel beter dan b.v. de eigentijdse kunst, waarover de keuze der steekwoorden erg arbitrair lijkt en beperkt. De Amerikaanse eerste redactie laat zich voortdurend en soms irriterend aanvoelen. Toch een ontegensprekelijk prachtig boek voor het grote publiek.

JURGIS BALTRUŠAITIS, *Anamorphic Art*, Chadwyck-Healey Ltd. Cambridge, 1977; 27,5 × 21,5 cm; 192 blz., 129 zwart-wit illustraties; £ 10. - De gelijknamige tentoonstellingen in het Amsterdamse Rijksmuseum en te Parijs, en op dit ogenblik in de USA, zijn gebaseerd op dit boek van de in Litauen geboren Franse kunsthistoricus Baltrušaitis. Anamorphische kunst is het resultaat van een geheimzinnige distortietechniek van het beeld, dat door aanwending van een gebogen spiegel en/of door het te bekijken vanuit een bepaalde gezichtshoek opnieuw kan hersteld worden. Behalve door Chinezen en Arabieren is hiermede in het Westen vooral geëxperimenteerd geworden vanaf het einde der Middeleeuwen o.a. door da Vinci, Holbein en Dürer, maar de belangstelling is thans erg gegroeid in het kader niet alleen van de Optical Art, maar ook van de fantastische kunst, waartoe de anamorphische kunst tenslotte behoort. Het boek behandelt uitvoerig de uiteenlopende illusie- en perspectiefscheppende en -storende methodes die in de loop der tijden

werden aangewend, methodes waaraan niet uitzonderlijk een magische of filozofische betekenis werd gehecht en die ook de aandacht van dichters, van Shakespeare tot Cocteau, hebben gewekt. Vanzelfsprekend hebben ook mathematici en architecten er de geheimen en toepassingsmogelijkheden pogen van te ontdekken, meer bepaald in het kader van de ruimtestudie. De auteur bewijst dat er meer zit in de anamorphose dan trucage en spel: talrijke kunstenaars hebben er werken geheel of gedeeltelijk aan gewijd. Het bekendste is Holbeins 'Twee gezanten', een doek boordevol geheimenis en symboliek, met op de voorgrond onderaan de anamorphose van een schedel, die de ijdelheid weergeeft van de wetenschappen, waarvan de attributen ruim op het schilderij zijn verspreid. Een volledig en sterk gedocumenteerd hoofdstuk wordt door de auteur aan de ontcijfering van dit meesterwerk gewijd. Een waardevol boek over een fascinerend onderwerp. De auteur schreef trouwens een eveneens bij Chadwyck-Healey uitgegeven studie over fantastische kunst 'Fantastic Art of the Middle Ages'.

WILLIAM GAUD, *Pintores de la Fantasia desde el Bosco a Salvador Dali*, Ediciones Nauta, Barcelona, 1975; 96 blz., 40 × 25 cm, 100 illustraties meestal in kleur en op volle bladzijde. - Dit werk is een zuiver kijkboek, een platenalbum uitgegeven in samenwerking met de Ed. Phaidon in verscheidene taalgebieden. Het biedt een interessante keuze zeer belangrijke en typische fantastische werken van Jeroen Bosch en het begin der Renaissance tot heden. De korte inleiding toont de evolutie der tematiek in de fantastische kunst doorheen de eeuwen aansluitend bij de reprodukties, waarover ook een beknopte en goed opgestelde notitie aanwezig is. Het zijn schitterende reprodukties waarvan een vierde komen uit de Nederlanden: J. Bosch (4). Corn. Bloemaert (1), P. Brueghel de Oude (7), J. de Gheyn II (2), Ant. Wiertz (1), James Ensor (maar 1), F. Rops (1), P. Delvaux (1), M.C. Esscher (2), René Magritte (6).

JOSE AERTS, ACH. MUSSCHE e.a., *Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur*, Deel IX, V-Z & Register, Uitg. E. Story-Scientia, Gent, 1977, 588 blz., royaal geïllustreerd, 950 fr. intekenprijs. - Met dit deel is deze bekende encyclopedie voorlopig beëindigd, vermits er volgend jaar een supplementeel deel verschijnt daar sinds het verschijnen van het eerste deel in 1963 heel wat gebeurd is. En de literatuurwetenschap en de literatuur zelf hebben immers niet stil gestaan. De lof van deze encyclopedie hoeft niet meer gemaakt te worden; zij is een monument voor onze nederlandstalige cultuur en we zijn fier dat een vlaamse uitgeverij het initiatief ervan heeft genomen.

kroniek der actuele kunst

ANTHONY EVERITT, *El Expressionismo Abstracto*, Ed. Labor Barcelona, 1975; 72 blz. tekst en 60 blz. kleurillustraties. - In dezelfde reeks en naar hetzelfde schema samengesteld boek als het onmiddellijk hierna besproken werk. De inleiding beschrijft het klimaat waaruit de naoorlogse expressionistische abstractie is gegroeid en de ontwikkeling ervan, met beklemtoning vooral van New York, maar ook van Parijs, als kunsthaarden. De auteur benadrukt speciaal hoe mythen en symbolen domineren bij kunstenaars die bij Freud aanleunen; bij anderen is er suprematie van de kleur, bij nog anderen is er overheersing van het picturale gebaar en het creatie-ritme. Hij

onderlijnt ook het verbazende fenomeen van een universeel epigonisme dat vanuit de school van New York de hele wereld overspoelde. Voor de lage landen wordt slechts stilgestaan bij een viertal door het cosmopolisme opgeslorpte figuren; Willem de Kooning, Karel Appel, Corneille en Michaux, de enigen uit onze nog tien jaar geleden welig tierende abstractenschare om voor reproduktie in aanmerking te komen. Sic transit... Het zal aan onze critici niet liggen, die hen mateloos hebben bewierookt.

JOHN A. WALKER, *El Arte despues del Pop*, Ed. Labor Barcelone, 1975; 72 blz. tekst en 62 blz. kleurillustraties. - Een vertaling van het gelijktijdig te Londen verschenen 'Art since Pop'. John Walker doet hier een poging om orde te scheppen in de kunstevolutie onmiddellijk na de losbarsting van de Angelsaksische Pop Art, met o.m. het fotografische hyperrealisme, Minimal art, gewijzigde voortzetting van de express. abstractie, Environmental Art, Actions, Ecological art, proces-kunst, populaire kunst, Cynebernetic Art enz. Walker is de auteur van het 'Glossary of Art... since 1945' een vrij goed werk, dat we vroeger hier recenseerden. Zijn inleiding in 'Art since pop' loopt ordelijk en parallel met de op elkaar volgende mooie kleurreprodukties. Ook hier blijft hij zoals in zijn Glossary, te zeer beperkt tot het Angelsaksische taalgebied; België krijgt geen enkel en Nederland maar één reproduktie (J. Dibbets), boewel men veel ijveriger en servieler dan bij ons in het Angelsaksische spoor loopt in het land van de progressiviteitscultus.

BARRY SCHWARTZ, *The New Humanism. Art in the Time of Change*, David & Charles Ltd., 1974; 192 blz., 132 illustraties soms in kleur, £ 6.50. - Als New Humanism begrijpt de Amerikaanse hoogleraar Schwartz de nietabstracte vertakking van de actuele kunst die gelooft in de menswaarden, meer bepaald de artiesten die de mens tonen in conflict met wereld. maatschappij en zichzelf. In satirische, filozofische, politische en tragische themata uiten zij hun 'Great Refusal' (Marcuse) tegenover de technische en consumptieve maatschappij. Meer dan bonderd artiesten komen in het boek individueel voor, met reprodukties. De auteur, waarvan we reeds in een vroegere ru-

briek de monografie ‘Psychedelic Art’ bespraken, heeft bewust een provocatief boek geschreven. Ook in de keuze der reprodukties speurt men sterk zijn voorkeur voor figuren als Francis Bacon, Edward Kienholz, Jack Levine, Hiram Williams, Gregory Gillespie en enkele anderen, die een wel erg miserabel beeld van het mensdom bieden. Zijn informatie is niet helemaal beperkt tot de Angelsaksische kunstwereld, maar over Frankrijk, Duitsland en de lage landen vertelt hij heel weinig. Ook de estetische en formele waarden vallen nagenoeg volledig buiten zijn belangstellingssfeer; hij is integendeel uiterst mild voor allerlei vormen van opgeschroefde retoriek, potsierlijke patetiek, smakeloosheid en goedkope provocatie. Dit zijn euvels die men voortdurend aantreft in een groot deel van de zogenaamde nieuwe figuratie, waarmede de eufemistisch als ‘new humanism’ betitelde kunststrekking grotendeels samenvalt. Een herontdekking van de mens, die wel erg verminkt overkomt.

GILLO DORFLES, *Sentido e Insensatez en el Arte de hoy*, Ed. F. Torres, Valencia, 1973; 176 blz., niet geïllustreerd. - De Noord-Italiaanse kunstfilozoof Dorfles, wiens ‘Ultime tendenze nell'arte d'oggi’ al besproken werd, bundelt in dit boek een reeks essayistische teksten over de confrontatie van het echte ofte vermeende gezond verstand met het irrationalisme in de actuele kunst. Hij gaat interdisciplinair te werk, met gegevens uit de sociologie, de psychologie, de linguïstiek, de fenomenologische en de structuralistische filozofie, om vooral de protesthouding van de hedendaagse kunstenaar te verklaren. Dit protest gaat - zoals bij Schwartz - tegen de gevaren van een al te rationele, technologische en consumptieve maatschappij, met haar voor creativiteit, persoonlijk gevoel en verbeelding dodende mass-media. Hij onderzoekt of de actuele kunst nieuwe alternatieven kan bieden: meer bepaald ontdekt hij erin een aantal irrationele modulen, een soort estetiek van de assymetrie, die misschien aan de grondslag kan liggen van een nieuwe en onverhoopte creativiteit. Deze artistieke irrationaliteit zou aldus terug kunnen leiden tot een nieuwsoortig gezond verstand. Dorfles meent deze irrationaliteit te speuren in fotografie, film, televisie en science-fiction evenzeer als in de meer traditionele plastische kunsten en vanzelfsprekend ook in de poëzie en de nieuwe muziek. Dat de moderne mens zich van de ‘habitus symmetricus’ zou bevrijden, daar komt het op aan volgens Dorfles, en daartoe biedt de actuele kunst een weg. Een pleidooi dat ligt in de lijn van de boodschap van 1968. ten voordele van de anarchie en ‘le pouvoir à l'imagination’. Dit is een melodie, die wel heel verleidelijk klinkt maar ook tot ‘Rote Armee Fraktion’-idealen kan leiden.

DOUGLAS DAVIS, *Art and the Future. A History/Prophecy of the Collaboration between Science, Technology and Art*. Thames & Hudson Ltd., London, 1973; 208 blz., 25.5 × 22.5 cm. 305 illustraties waarvan ca. 50 in kleur, £ 6.50. - De auteur is artistiek kroniekschrijver van ‘Newsweek’, onderwees in universiteiten en hogere kunstscholen en is tevens kunstenaar (o.a. Videokunst). Zijn zeer mooie rijkelijk geillustreerde monografie zet in met een historisch deel over de stormachtige verhouding kunst-technologie vanaf de industriële revolutie, die o.a. Duchamp deed zoeken naar een nieuwe estetiek om als platform voor de kunst van de toekomst te dienen. Daarop volgde een ‘Proces in Triumph’ in de USA van 1937 tot 1965, en ook in Europa na WO II. Vanaf 1965 ontwikkelt zich dan een radikale strekking die de technologie zelf tot creatieve kracht promoveert en haar versmelting met de kunsten

doordrijft, met enerzijds de computerkunst als bekroning, maar anderzijds ook heel wat ontgoochelingen en protesten. Het tweede deel van het boek brengt een interessante reeks interviews en verklaringen van een 12-tal artiesten, zoals N. Schöffer, Tinguely, Takis, J. Turrell. De monografie eindigt met een profetisch hoofdstuk over de onoverzichtelijke mogelijkheden, die liggen in een toekomst, waarin kunst, technologie en wetenschap zullen in elkaar versmelten. Dat betekent volgens de auteur dat kunst en technologie een dematerialisatieproces zullen doormaken en dat tenslotte de mens zelf naar dematerialisatie toe gaat; dat ligt in de logica van de evolutie van kunst en technologie, eenmaal versmolten tot een eenheid beheerst door de artistscientist. Een nieuw mensentype zal ontstaan, waarvan alle organen, ook de hersenen, kunnen vervangen worden door artificiële van hogere capaciteit. U ziet, we glijden in de sciencefiction...

HERBERT FRANKE, *Phänomen Kunst. Die kybernetischen Grundlagen der Aesthetik*, Kunsttaschenbücher, duMont Verlag Köln, 1974; 214 blz., zwart-wit illustraties. - Max Bense heeft de estetiek herleid tot een informatietheorie: de kunstenaar zendt uit, het kunstwerk is zijn bericht en het publiek fungeert als ontvanger. Deze kybernetische grondslagen worden in dit boek door Franke verder uitgewerkt. Kunst is kybernetisch beschouwd een informatiemiddel dat zijn gegevens betrekt uit verscheidene wetenschappen, zoals de physica, de psychologie e.a. Deze kunst kent geen mythen, maar is daarentegen mathematisch verifieerbaar. Zij is niet absoluut maar slechts gradueel van andere communicatiemiddelen onderscheiden. Zoals de natuurwetenschappen werkt zij met hypothesen en experimenten, waaruit nieuwe hypothesen ontstaan; de electronica biedt onbeperkte experimenteermogelijkheden (de auteur gaat niet verder in op die electronische middelen; hij schreef daarover trouwens i.s.m. G. Jäger ‘Apparative Kunst’ dat in ‘Vlaanderen’ reeds besproken werd). Zo ontstaan allerlei estetische structuren; zij steunen op ordeningen en relaties van elementen, die alle mathematisch meetbaar en ontleedbaar zijn door de cybernetica. De kybernetische apparatuur laat een oneindige reeks combinaties toe, uitgaande van een bepaald repertorium tekens b.v. het alfabet. De auteur toont hoe zich aldus een volledig systeem kan ontwikkelen; wetmatigheid, subjectiviteit, zintuigen en zenuwen, opnamecapaciteit, estetische strategie, conventies, redundantie, statistiek en toeval zijn enkele der factoren, die bij het ontwikkelen van een systeem een rol kunnen spelen. Fundamenteel zijn hierbij natuurlijk de aangewende kunstmachines, vooral de snel werkende en oneindig vele gegevens verwerkende computer. Het doel is volgens de auteur niet het kunstwerk door machines te industrialiseren, maar het op te nemen en te integreren in ons natuurwetenschappelijk wereldbeeld.

De auteur ontwikkelt zijn estetische teorieën op een heldere maar uiterst dorre manier; men voelt voortdurend aan dat gevoel en verbeelding niet rechtstreeks liggen in de belangstellingssfeer van de cybernetici. Onmogelijk in te gaan op de vele vragen, die rijzen bij het lezen van dit bij al zijn helderheid toch zeer moeilijk en alles behalve hartverheffende boek.

SUZI GABLIK, *Progress in Art*, Thames & Hudson London, 1976; 192 blz., 162 zwart-wit illustraties. - De grote massa der mensen en ook der kunstminnaars, ook degenen die een zekere welwillendheid en begrip kunnen opbrengen voor de hedendaagse kunst, zijn er diep van overtuigd dat de grote meesters uit het verleden onovertroffen en onovertrefbaar zijn en dat de hele kunstproduktie sedert 1900 een

diep verval vertoont, dat schril afsteekt tegen de vooruitgang van b.v. de wetenschappen. Dit is het probleem dat door de Engelse kunstenaar en essayist Gablik wordt aangepakt. Hij wil bewijzen dat de alom gangbare mening fout is en bouwde hiertoe een zoniet altijd overtuigend dan toch erg ingenieus verdedigingssysteem op. Gablik gaat hiervoor uit van ideeën van Lévy-Strauss (de mensheid kent geen vooruitgang ten overstaan van de primitieven wat betreft de kenstructuren van zijn geest, maar er is wel vooruitgang wat betreft de uitgestrektheid van het kendomein) en van Piaget (de geestelijke vorderingen van de hele mensheid lopen onvermijdelijk parallel met die van het individueel mensenkind). Om dit nu op de kunst toe te passen laat hij eerst en vooral de elementen 'kwaliteit' en 'schoonheidsschepping' als irrelevant vallen; dat hij aldus als een sofist te werk gaat schijnt hij niet te merken. Om dan aan te tonen dat de moderne kunst een reële vooruitgang betekent ten overstaan van vroegere tijden laat hij de kunstgeschiedenis over drie stadia verlopen: het primitieve en middeleeuwse, het renaissancistische en het moderne. Dit laatste onderscheidt zich als een vooruitgang op de twee voorgaande door: meer rationaliteit, een hogere graad van conceptualiteit en abstractie, een verder doorgedreven dynamiek en geometrisatie, een grotere complexiteit en synthetisatie, een uitbreiding van het vermogen om de realiteit te veranderen. En dan wordt het spelen met vele reprodukties, die de drie stadia aantonen en de groei en ontwikkeling moeten illustreren zodat het moderne werk als een hoogtepunt verschijnt ten overstaan van werk uit de twee vorige stadia. De auteur zal ongetwijfeld een aantal mensen een hart onder de riem plaatsen. Elke liefhebber van theoretische constructies kan de systematisatie, die Gablik heeft uitgekiend, op zich zelf echt appreciëren, maar dat ze overtuigend is wordt aldus nog niet bewezen. Zij bewijst o.i. in elk geval dat hedendaagse kunstenaars heel wat handiger zijn dan die uit het verleden in het manipuleren van filozofische stelsels om hun maaksels te verdedigen; maar dat diende eigenlijk niet meer bewezen te worden.

catalogussen

- *Art du Vingtième Siècle. Kunst van de Twintigste Eeuw, Arts of the Twentieth Century*, Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, 14 juli - 4 september 1977. - Een mooie catalogus, rijk geillustreerd en gewijd aan de tentoonstelling van de buitenlandse collectie van moderne kunst uit de Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel, die hiervoor wegens eigen gebouwennood de gastvrijheid van het Paleis van Schone Kunsten verkregen, zoals Karel Geirlandt uitlegt in het voorwoord, dat hij als Dir. Generaal van de Ver. der Tentoonstellingen van het Paleis schreef. Voor elk der aanwezige artiesten volgt dan een kritische nota en een reproduktie. Het geheel draait voornamelijk rond de Franse kunstenaars en de immigranten, die tot de Ecole de Paris behoren of behoord hebben: een spijtig gevolg van de bekende kortzichtigheid van het Brusselse museum. Even spijtig is het dat het Vlaams personeel der musea - in casu Phil Mertens - enkel bekwaam geacht werd om vertalingetjes te maken.
- *American Art in Belgian Collections*, Paleis voor Schone Kunsten, Brussel, 25 mei - 28 augustus 1977. - Karel Geirlandt organiseerde deze tentoonstelling van naoorlogs werk uit de USA, behorend tot belgische collecties. Deze expositie corrigeert een der voornaamste tekorten van de hoger besprokene; zij was trouwens slechts mogelijk dank zij particulieren. Karel Geirlandt brengt een interessante synthese over de ontwikkeling der Amerikaanse kunst, gevolgd door een nogal simplistische analyse van het Amerikaanse volk door Georges Roque. Na belangwekkend bibliografisch materiaal volgen de illustraties, die het grootste deel van de catalogus uitmaken (voor een goed deel in kleur): een merkwaardig geheel.
- *Kunst - was ist das*, Hamburger Kunsthalle, Sommer 1977. - Geen eigenlijke catalogus, maar een 212 blz. tellend boek dat bij de gelijknamige Hamburgse tentoonstelling aansluit. De verantwoordelijken van expositie en boek hebben massa's kunstwerken (meest grafiek) verzameld en gerangschikt onder een aantal etiketten: ‘E-Kunst oder U-Kunst’, ‘Es gibt keine Ordnung der Dinge a priori’, ‘Kein Ding sieht so aus wie es ist’, ‘Am Beispiel Klees’, ‘Künstler treten in verschiedenen Rollen auf’, ‘Künstler bannen und beschwören’, ‘Künstler dienen den Mächtigen... versetzen sich in den Olymp... retten und erlösen... liefern Vorbildern nach und rebellieren dagegen... hungern und frieren und werden ausgesperrt... suchen Käufer... verspotten und schmeicheln... zweifeln, werden gestraft... beten und werden anbeten... stellen sich zur Schau... machen sich lustig... denken das Glashaus nach in dem sie sitzen... treten für Ideale und Normen ein, und greifen sie an... dienen Macht und Besitz, und klagen sie an... bestätigen den Augenschein, und verrätselen ihn.’ enz. Soms banaal, soms fijn.
- *Kunst und Medien. Materialen zur dokumenta 6*, Fredericianum, Kassel, Sommer 1977. - Ook dit is niet de eigenlijke cataloog van Documenta 6 (een vierdelig wangedrocht), maar een speciale bundeling van randnotities bij de tentoonstelling(en). Men vindt er: geïllustreerde beschrijving van een rondgang, interviews met 50 kunstenaars, gesprekken met organisatoren, bijdragen over afzonderlijke afdelingen (zoals foto, film, video, metaalplastiek) of aspecten van Documenta 6 (censuur, alternatieve cultuur, vrouwenbewegingen e.a.). De

290 blz. ruim geïllustreerde tekst pogen bij de ontgoochelde toeschouwer te redden wat kan...

- *Documenta 6*, Sonderheft, Fredericianum e.a., Kassel, Sommer 1977; 40 blz. - Dit cahier biedt een synthese van Documenta 6 in zijn voornaamste aspecten, met illustraties en grondplannen. Wel erg bruikbaar voor een tentoonstelling waarvan men gezegd heeft dat het een weerspiegeling is van het 'Labyrinth der Gegenwart' en 'ein groszer Rummel'. Een derde criticus sprak van 'L'académisme de l'absurde'.
- *Vlaams expressionisme*, St.-Audomaruskerk Vinkem-Beauvoorde, 16-7 tot 15-8. - Eens te meer organiseerde het opbouwwerk IJzerstreek zijn jaarlijkse tentoonstelling in de oude kerk van Vinkem. Samensteller van tentoonstelling en cataloog was ook deze keer de competente criticus Jan D'haese. Goed geïllustreerd.

A.S.

periodische uitgaven

- *Ons Erfdeel,* 20e jrg., 1977, nr. 4. - Het artikel over jeugdliteratuur sinds 1945 van Fred de Swert. Een discussie over het BRT-monopolie. Hans Ester ontleedt poëzie van Breyten Breytenbach. Verder de gewone cultuurspiegels, al ontgaat soms de lezer hoe de keuze verloopt.
- *AKVT,* juli-aug. 1977, 8e jrg., nrs. 7-8. Prk. 000-0582916-43 Leuven, 100 fr. - Een close-up van de burleske wereld van Ionesco.
- *Poëziekrant,* le jrg., nr. 4, juli-aug. 1977. Prk. 441-7009051-76; 175 fr. - Dit keer een interview met Willem M. Roggeman die literatuur van bestsellers onderscheidt, de thema-formule voor tijdschriften de beste vindt. Armand van Assche vertelt wat het literair weekend van Dietsche Warande over neo-romantiek bracht. Verder boekbesprekingen, ingezonden gedichten en een verslag over poetry international.
- *Nieuwe Stemmen,* 33e jrg., nr. 5, juni-juli 1977. - Een documentair belangrijke bijdrage van de joodse auteur Erick Verpale over jiddische literatuur, aangevuld door vertalingen als bloemlezing. Goede gedichten van Gery Florizoone en Roger Devriendt. Verder besprekingen.
- *'t Kofschip,* 5e jrg. nr. 3. - In hun tijdschriftenrubriek o.m. gegevens over Nederlandse tijdschriften: nl. Bzztoh, Horus, Lezerskrant. Poëzie, recensie o.m. Roger Vanbrabant.
- *Bouwkundig Erfgoed in Vlaanderen*. - Berichtenblad Ministerie van Nederlandse Cultuur. Nr. 27 en 28. Het julinummer bevat o.m. een aanbeveling van de Unesco (Nairobi 1976) over behoud en rol in het dagelijks leven van historische of traditionele ensembles. Het augustusnummer bevat o.m. een bericht over een postuniversitair studiecentrum voor de bescherming van historische steden en monumenten (Europacollege - Brugge).
  1977 nr. 29. - Ministeriële omzendbrief i.v.m. gevelreiniging; opleiding monumentenzorg te Antwerpen; tentoonstelling over huisvesting in Rubens' tijd; monumentenzorg en vernieuwing in Tsjechoslowakije; v.z.w. Hendrik Beyaert i.v.m. waardering Vlaamse neo-renaissancestijl; industriële archeologie: in Nederland; idem: congres te Luik in mei.

Nr. 30 - Een nummer over de Kon. Commissie voor Monumenten en Landschappen en gewezen voorzitter M. Naessens.

- *Neerlandia*, 81e jrg., 1977, nr. 3. - Een artikel over Kunstmarkt en Benelux. Verder o.m. een bericht over het internationaal cultuurbeleid van Nederland, en een nota over het Japans-Nederlands Instiuut. - Nr. 4: Visser-Neerlandiaprijzen; Fayat over het Egmontakkoord; de gewone rubrieken.
- *Creare 77,* mei-aug. - Poëzie van Jan Biezen, Gerda Boonen, August Leunis, Gie Luyten, Jos Vanneylen, Lea Verdonck, Frans Verboven, Willy Copmans. Proza van Jek Gilles, Bert Nacht, Aloïs Verwaest. Besprekingen door Willy Copmans. Illustraties van Gerda Boonen, Frans Verboven.
- *Jaarverslag Provinciale Dienst voor Cultuur 1975,* Provincie West-Vlaanderen, Leopold III-laan 41, St.-Andries-Brugge, 1977; 246 blz., geillustreerd. - Ook 1975 was een jaar van intense culturele activiteit zoals blijkt uit de vele rubrieken, waaruit we er enkele lichten. Prijskampen en tornooien waren er voor grafiek, vocale compositie, jeugd- en kinderboek, harmonies en fanfares, jeugd- en kinderkoren, en toneel. Voor de beeldende kunsten: een vijftiental aanwinsten in het Provinciaal Museum voor Moderne Kunst (Ant. De Clerck, Gilb. Decock, Pol Mara, Dan van Severen, Jan van de Kerckhove, P. van Raefelghem, L. Hoenraet, R. Wittevrongel, Fr. van den Berghe), de belangrijke overzichtstentoonstelling ‘Drie Generaties moderne kunst in West-Vlaanderen’, de monumentenzorg in het kader van het Europees Monumentenjaar. Internationale betrekkingen: uitwisselingen met Westfalen-Lippe, Zeeland en Eindhoven. Ook het subsidiëringsprogramma voor culturele instellingen bereikte een hoge totaalsom, meer bepaald voor het biblioteekwezen, het toneel en het socio-cultureel vormingsverbond. Wij vragen ons af of, in het kader van 's lands structuurhervorming en van het Vlaams gewest, provincies zoals West-Vlaanderen en Limburg niet de dupe zullen zijn; het Brussels centralisme is niet verderfelijker dan het Antwerpse.
- *Museumleven*, Belgische Museumvereniging (ned. afdeling), hoofdredactie W.P. Dezutter, Balstraat 27, Brugge. - *Nr. 3, 1976:* Editoriaal (R C.L. Verstraelen). Cultuurbeleid in Vlaanderen (Dr J. Theuwissen klaagt, meer bepaald voor de musea over het tekort aan planning, coordinatie en integratie), Het museumbezoek (H. Bussers en Ren. van der Linden), Nieuws in de musea (o.m. een goed geïllustreerd overzicht van de laatste aanwinsten).
  A.S.
- *Kultureel Jaarboek voor Oost-Vlaanderen* - jaargang 1976, 300 fr. - Er is vooreerst, na het gebruikelijk administratieve gedeelte, een iets uitvoeriger apart relaas over een paar uitzonderlijke manifestaties, die in het jaar 1976 hebben plaatsgehad: enerzijds de viering van het 25-jarig ambtsiubileum van Z.M. Koning Boudewijn en anderzijds ‘beelden uit een tentoon-

stelling' waarmee de Provincie Oost-Vlaanderen zichzelf voorstelde in de Passage 44 te Brussel. Nieuw is de rubriek 'Ook dit gebeurde in Oost-Vlaanderen...', waarin een selektief overzicht wordt geboden van belangrijke gebeurtenissen - tentoonstellingen, herdenkingen e.d.m. - die tijdens het jaar in de Provincie hebben plaatsgevonden. Voor het eerst werden nieuwe adressenlijsten opgenomen van de bestaande akademies voor schone kunsten en tekenscholen, van de foto- en filmklubs, van de jazz- en popmuziekensembles, van de poppenteaters en van de volksdans- of volkskunstgroepen in de provincie. Daarnaast blijven de gewone rubrieken. In de rubriek openbare biblioteken worden o.a. enkele geslaagde realisaties inzake nieuwbouw toegelicht nl. de nieuwgebouwde biblioteken te Sint-Niklaas en te Ledeberg, en in de toneelrubriek wordt in de reeks over Gentse kamerteaters ditmaal Teater Arena voorgesteld. Verder wordt speciaal de aandacht gevraagd voor de Stedelijke Musea van Sint-Niklaas en tevens voor het eigen Provinciaal Molenmuseum te Puyenbroeck-Wachtebeke.
Inzake kunstpatrimonium is er een waardevolle beschrijving (ca. 50 bladzijden tekst met ruime foto-illustratie) van alle monumenten en landschappen, die in de loop van 1976 werden beschermd.

- *Getuigenis*. 22e jrg. nr. 3, 1977 juni-juli. - Na een bezoek aan het Gentse Poortershof door Zeeuws-Vlaamse dichters nu verslag van een Gents tegenbezoek. Verder de gewone bijdragen van leden.
- *Oostvlaamse Literaire Monografieën I.* - De bedoeling is, jaarlijks een vijftal monografiën gebundeld uit te geven, waaruit met verloop van tijd een duidelijker beeld kan groeien omtrent de eigen bijdrage van de auteurs uit onze provincie tot de Nederlandse letterkunde. In dit eerste deel zijn monografieën opgenomen over het tijdschrift ''t Fonteintje' (door André Demedts), over 'De Vlaamse Poëziedagen' (door Frank Meyland) en over de Oostvlaamse dichters Paul de Rvck (door Johan van Mechelen), Paul Rogghé (door Daniël van Ryssel) en Adolf Herckenrath (door R.E.C. Willemvns). De verkoopprijs bedraagt 200 fr. Prk: 000-0090762-67 Prov. Oost-Vlaanderen. Oostvlaamse kultuuren toeristische verenigingen wordt 25% korting toegestaan. Van deze monografiën zijn er tevens speciale overdruk-brochures beschikbaar, die afzonderlijk kunnen besteld worden. De monografie over ''t Fonteintje' (48 blz.) kost 90 fr. en de vier overige (telkens 32 blz.) kosten 70 fr. per exemplaar.
- *Poëziekrant,* 1e jrg. nr. 5, sept.-okt. 1977, brengt een hoofdartikel over Leonard Nolens en de moeilijkheid van zijn poëzie in eerder beschrijvende dan evoluerende trant door A. van Assche. Een vraaggesprek met Willy Spillebeen over Martinus Nijhoff is interessant, geeft de grote lijnen weer van zijn visie op Nijhoff. Ik meen dat het bestaande onderscheid tussen kerk en instituut voor Nijhoff relevant was, maar dat de naoorlogse oecumene niet als achtergrond meetelt, is onvolledig in Spillebeens waardevol essay. Zijn contact met de nieuwe theologie van de taal in de persoon van Guillaume van der Graft is er de concrete weerlegging van.

Vrije Tribune

Waren de troebadours onze eerste reizende toneelspelers?

Algemeen wordt in de toneelgeschiedenis nog geleerd en aanvaard dat bij ons het theater ontstond in onze kerken. Geestelijke bedienaars zouden dan in functie van liturgische voorstellingen onze eerste acteurs geweest zijn. Men kan hier al direct bij vaststellen dat het begrip 'acteur' wel zeer ver verwijderd is van 'komediant'.

Voornoemde thesis kan men rustig blijven onderschrijven. Het theater is ook in de oudste tijden nauw verwant geweest met religie. Meer nog, het is er uit ontstaan. Men denke aan de cultus van Dionysos, aan de Griekse drama's, aan de feestspelen, dialoogdansen, bezweringsriten enz. bij de primitieve volkeren.

Dichter bij ons in de Kristelijke Middeleeuwen zien wij dan de liturgische voorstellingen zich ontwikkelen tot mysterie- en mirakelspelen en wellicht omwille van de groteske, soms grove boertige tussenspelen der 'duveleriën', verhuizen naar de voorportalen der kathedralen en kerken of op de marktpleinen daar dichtbij.

De eminente toneeltheoreticus Lode Monteyne z.g. schrijft in zijn 'Drama en toneel door de tijden heen': 'Naast de mysterie- en mirakelspelen ontstonden weldra ook profane drama's; of tussen beiden een hecht verband bestond, blijft een open vraag. In "Le Théâtre" en "France au Moyen-age", is Gustave Cohen de mening toegedaan dat zowel het ernstig als het wereldlijk spel ontstaan zijn uit het religieuze theater. Prof. Dr. J. Van Mierlo s.j. veronderstelt dat het wereldlijk drama der middeleeuwen door "analogische navolging" uit het geestelijk spel is gegroeid...'.

L. Monteyne schrijft verder nog: 'Naast het ernstige en voornamelijk op geestelijke grondslagen opgebouwde drama, ontwikkelde zich vroegtijdig het komische toneel, dat in zekere landen gegroeid is uit de kunst van de varende "joculatores" (speellieden), welke de traditie der mimen bestendigen'.

Deze vaststelling is mij erg dierbaar. Ik zie vaak in mijn verbeelding de troebadours van kasteel tot burcht zwerven en voor de heren en edelvrouwen hun kunst bedrijven: voornamelijk door het zeggen, zingen, dansen, mimeren en spelen van hun ballades: deze mimedrama's vol bewogenheid en spankracht.

Ballade komt immers van het latijnse 'Ballare' d.i. gespeelde dans of dans-lied. En het is helemaal niet zo onwaarschijnlijk dat daaruit de eerste minne- en burgerlijke drama's zouden ontstaan zijn.

Reeds in 1942 heb ik deze stelling in de praktijk gerealiseerd. Immers toen reeds transposeerde ik met mijn gezellen tal van ballades, ontleend aan de bloemlezing van Anton Van der Plaetse z.g., tot gebalde kamer-drama's, zo 'De Ballade van Edward', 'Sir Halewijn', 'Het daghet in den Oosten', het Spaanse 'Vendetta', enz. enz.

De eeuwig-menselijke inslag van deze epische poëzie in dynamische vormgeving blijft ook nu nog ontroeren. Het is tijd dat de artistieke betekenis van troebadours, dichters-vaganten, ballade- en mimespelers, voor de evolutie van de voorstellingskunst in het Westen, zijn juiste en volle waarde verwerft.

Religieus toneel in de kerkportalen, Ballades en Abelspelen in de wijdse zalen van de burchten en kastelen, waarom zouden zij niet tegelijkertijd geëvolueerd zijn. Het is zelfs zeer waarschijnlijk dat deze 'troebadours' (als trekkende speellieden) tegelijk de spelleiders en uitvoerders van zowel de mysterie-spelen als de burgerlijke drama's waren.

Waarom zouden zij, die leefden in de homogene sfeer van een kristelijke gemeenschap, het éne hebben gedaan en het andere hebben gelaten?

Werd niet onlangs door Jean Deroy, latinist en lektor aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, bevonden en gepubliceerd: dat de grootmeester van de ballade, François

Villon, coquillard, vagant en dichter, ook de schrijver en regisseur zou geweest zijn van toneelstukken, kluchten en mysteriespelen die behoren tot het beste dat in zijn tijd op dit gebied gecreëerd werd.

Rik Jacobs

 In uw nummer van mei-juni 1977 brengt u passende hulde aan wijlen Dr. jur. Luc Matthijs, mecenas en voorzitter van de Kunst- en Oudheidkundige Kring Deinze, overleden op 28 juli jl. Mag ik u doen opmerken dat de achtbare overledene kinderloos was? Dank voor uw rechtzetting en met hoogachting,

Baert, ex-secretaris van deze kring.

 Mag ik er Uw aandacht op vestigen dat in het nr. 158 van 'Vlaanderen', bij de verbondsberichten, een spijtige fout geslopen is. Naast de J. Bernaertsprijs '76 werd er nl. vermeld, de 2e Gaverprijs. In feite werd ik laureaat van de Gaverprijs voor Schilderkunst '76, samen met Lilian Roobroeck.

L. Reypens

 De Nederlandse Letterkunde in volkse zin door lic. Erik Verstraete. - In onze officiële literaire kringen, meestal rood- of rozerood-gekleurde cenakels, in het literatuur-onderricht van laag tot hoog, in bijna alle bloemlezingen en/of literatuurgeschiedenissen - denken we maar aan de recente uitsluiting van Wies Moens, Marcel Beerten en Bert Peleman - worden volksverbonden, Vlaams-nationale of Heelnederlandse auteurs nog steeds geschuwd. Men kan er uiteraard niet buiten Rodenbach, Verschaeve, Wies Moens, René De Clercq, F. Vercnocke even te vermelden, met steeds dezelfde gedichten of fragmenten. Hun artistieke en literaire waarde, hun nationale en sociale betekenis wordt echter altijd verdoezeld of verzwegen. Socialistische schrijvers mogen geëngageerd zijn, dat lijkt vanzelfsprekend. Nationaal-bewuste kunstenaars niet. De eeuwige mizerie, uiteraard! Daarom publiceert de Snellaertkring het essay *De Nederlandse Letterkunde in volkse zin* dat nu eens de miskende auteurs op de voorgrond brengt en op hun betekenis wijst. Tevens belicht de auteur oudere perioden uit onze letterkunde vanuit het standpunt der volksverbondenheid. Hij gaat daarbij uit van het beginsel dat Wies Moens in 1937 vooropstelde.

(Bestellen door storting van 50 fr., rekeningnr. 413.1102351.03 Erik Verstraete, Deurne).

Willy Cobbaut

 Kerend Getij. Nieuwe toneelgroep met Maggie Cantens (voorz.), Joz. Loyens (secr.), Rik Jacobs (artist. adviseur).

Lode Geysen, deze grote teaterman die zo jong overleed (1938) zei eens, kort voor zijn dood: ‘Het teater als kunst voor de massa, heeft afgedaan, maar er zullen zich kernen en élites vormen, die de eeuwige waarde van het teater in zijn geëigende vorm met een diep-menselijke inhoud, zullen levend houden voor de toekomst’. Lode Geysen bedoelde hiermede geenszins de louter experimentele ensembles, maar wel deze beroeps of lekenspelers-kernen voor toneel*speelkunst*, die, vrij van commerciële bedoelingen, het zuiver teater als kunst van de innerlijke en uiterlijke handeling, zouden bedrijven.

Het heeft er in de vijftiger jaren even naar uitgezien dat zijn voorspelling zich zou voltrekken. Jammer genoeg heeft bij gebrek aan idealisme en aan middelen, deze tendens zich spoedig omgekeerd en zijn ook bepaalde kleine teaters de weg van het gemakkelijk, vaak goedkoop, zelfs minderwaardig sukses, weer opgegaan, een enkele uitzonderlijke voorstelling niet te na gesproken. Intussen voltrok zich echter in de grote teaterlanden (wij noemen Engeland, Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk, Tschechoslovakije) Geysen's profetie positief. Af en toe krijgen wij de kans even kennis te maken met deze geïnspireerde prestaties van poëtischdynamisch toneel.

Nu zijn er bij ons een groep van teater-entoesiasten die willen beproeven terug aan te knopen met dit streven naar zuiver toneel. Zij hebben zich verzameld onder de naam Teater-Werkgroep ‘Kerend Getij’. Zij willen met hun morele en aktieve aanwezigheid *vrije* produkties helpen realiseren in hogergestelde zin, ook als een reactie tegen de decadentie die het toneel van onze tijd niet spaart.

Het is niet een zoveelste toneelclub, het wil een beweging worden ter realisatie van *ander* toneel. Het is ook niet de bedoeling een soort kursus te zijn (al zullen lesgevers worden ingeschakeld waar en wanneer dit nodig is). Het gaat alleen om produkties op behoorlijk vooruitstrevend artistiek niveau.

Alhoewel in de produkties van ‘Kerend Getij’ professionelen naast lekenspelers zullen optreden, meenden wij het toch aangewezen onze vereniging aan te sluiten bij het Algemeen Katholiek Vlaams Toneelverbond Antwerpen. In het teken van het ‘reveil’ van het positief teater zijn wij immers in een gelijkgerichte organisatie op ons plaats. Met ‘positief teater’ bedoelen wij gewoon wat er staat ‘positief-teater’, dit wil zeggen naar de inhoud positief en naar de vorm: noch absurd, noch anti-teater, maar ‘teater’.

Voor artistiek advies wordt beroep gedaan op Rik Jacobs, die zowel praktisch als teoretisch en dramaturgisch in het teatervak flink ervaren is. Een uitgebreid beschermend comité wordt samengesteld. Dit laatste vooral met de bedoeling het initiatief te steunen.

Wij kennen uw aktieve belangstelling voor het toneel en durven dan ook beroep doen op u om ons te vervoegen. De lidmaatschapsbijdrage voor genoemd beschermend comité wordt vrij gelaten. Weliswaar wordt op uw financiële en morele steun gerekend. In de hoop op uw hulp bij het realiseren van dit zinvol initiatief danken wij u bij voorbaat en groeten u met vriendschap.

‘Kerend Getij’, Groenendaallaan 310/21, 2030 Antwerpen. Postchecknr.: 000-0680911-68.

Zoekertje

Wenst te kopen: nr. 58 van Vlaanderen (juliaug. 1961). Eventueel met rekening, sturen aan: G. De Bosscher-Demedts, Sint-Jansplein 14, bus 26, 8500 Kortrijk.

Korte golf

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende

Literatuur

- Van dichter *Albe* verschijnen de 'Verzamelde gedichten' in de reeks 'De gulden Veder' van Orion-Brugge (13 × 21, 400 blz., 650 fr.; luxeuitgave 950 fr.).
- Letterkundige *Johan Ballegeer* presenteerde op de BB te Antwerpen op 6-11 zijn nieuwe historische roman 'Immortellen voor Blanquina' (uitg. C. de Vries-Brouwers).
- De dichter *J.M.H. Berckmoes* debuteert bij W. Soethoudt met de bundel 'Tranen voor Coltrane'.
- Van 'Poëtisch Erfdeel der Nederlanden' o.l.v. *Marcel Beerten* verscheen bij Heideland-Orbis zijn 100ste deeltje, een selectie uit Jan van Nijlen, ingeleid door *Clem Bittremieux* onder de titel 'Bedeesd maar onbedaard'.
- Wijlen *Ferdinand Bilcke* werd herdacht door de Vereniging voor Kempische Schrijvers.
- *Fernand Bonneure, Remi de Cnodder, Frans Vyncke* e.a. stelden de 'Kunstmonografie *Marcel de Backer'* samen.
- 'Bloemen van geluk' van *Phil Bosmans*, met spreuken van de Bond zonder Naam, is aan zijn 100ste duizendtal bij Lannoo (96 blz., 135 fr.).
- Dichter *Johan Bovyn* debuteerde met 'Langs de stengel van de zon', dat na de eerste druk in mei nu reeds een tweede kent.
- Het aangekondigde 'Europees Sagenboek' van de gevierde jeugdschrijver *Boschvogel* komt nu in de Jeugdreeks van het Davidsfonds. *Remi Braeckevelt* publiceerde een brochure over hem (30 fr., giro 000.0298761.01 R. Braeckevelt Wingene).
- *Frans Bresseleers* publiceerde bij VTB-VAB 'St.-Jakob, patroon van reizigers en bedevaarders' (Vl. Toer. Bibl. nr. 216).
- Letterkundige *Pieter Geert Buckinx* leidde de tentoonstelling *Jacky Duyck* in (Westrand, Dilbeek 11-11). Het literaire tijdschrift ''t Kofschip' brengt begin 1978 een dubbel nummer uit ter gelegenheid van de 75e verjaardag van de dichter *P.G. Buckinx*. Tevens wordt hulde gebracht aan de 80-jarige kunstschilder *Felix De Boeck*. In september 1978 voorziet de 'Kofschip-Kring' een groots poëziefeest te Blankenberge.
- *Dr. Bussels* houdt drie geschiedkundige avonden over de fusiegemeenten van Hasselt in het Cultureel Centrum op 10 en 24-11 en 8-12.
- De dichtbundel 'Nabij het donkere water' van *Hervé J. Casier* bevat verinnerlijkte en suggestieve poëzie (Orion, Brugge).

- De novelle ‘Berto’ van *Willy Copmans* behoort tot de Clauwaertreeks 77-78 en is geinspireerd door de Geelse gezinsverpleging (110 fr.).
- ‘Een tijd van spreken. Gebeden en vooroefeningen’ van *Frans Cromphout* is aan zijn 18° duizendtal toe (Lannoo, Tielt).
- ‘In den beginne was het woord’ is de nieuwe dichtbundel van *Marcel de Backer* (170 fr., giro 000.0469695.21 van de auteur).
- *Karel de Cat* presenteerde zijn bij de Roerdomp verschenen laatste werk op de BB te Antwerpen (31-10).
- Een ‘Toeristisch Vademecum voor West-Vlaanderen voor ééndaags- en verblijftoerisme verscheen bij Lannoo-Tielt. Het is een wegwijzer van *Robert Declerck* (438 blz., 11 kaarten, 425 fr.).
- Kunstcriticus *Remi de Cnodder* bezorgde de inleiding van het nieuw fotoboek van *Armand Vandeghinste* en de monografie *Marcel de Backer*.
- *Leo de Haes* debuteerde als prozaïst met ‘Tussen wolk en wak’ bij Soethoudt.
- Letterkundige *Albert de Longie* introduceerdie de tentoonstelling *Maria van Honacker* en *Antoon Locquet* (Kortrijk).
- *Jan de Loof* brengt zijn debuut-poëziebundel ‘Lerende zien’ (Colibrant, Deurle-Orion, Brugge).
- Letterkundige *André Demedts* sprak op 28-10 in Brittania te Gent over de Franse Nederlanden (Open kring). Zijn verhaal ‘Een wereld vol soldaten’ komt in DF-omnibus ‘Dag, kind’. ‘André Demedts in de Kringloop om de Elsbos’ van *Gwij Mandelinck* verscheen in de VT Bibliotheek. Gesprek ‘Leven en werk van André Demedts’ in de Broederschool te Roeselare met *Luc Decorte* op 10-11.
- *Monda de Munck* schreef het verhaal ‘Congres in Salzburg’ voor de DF-Omnibus ‘Dag, kind’.
- Letterkundige *Frans Depeuter* presenteerde zijn laatste bij de Roerdomp verschenen werk op de Antwerpse BB (31-10): ‘30’ bestaat uit drie verhalen over liefde en dood (225 fr.).
- Van *Fred de Swert* verscheen bij Orion te Brugge de monografie ‘Anton van Wilderode’ (reeks ‘Ontmoetingen’). Bij Lannoo publiceerde hij ‘Over Jeugdliteratuur’ (eerste deel van een nieuwe reeks ‘Literatuur in zicht’), geschiedenis, genres, portretten en interviews, dat aan zijn tweede druk toe is (464 blz., 550 fr.).
- Van Dr. *Luc Devliegher* verschijnt de monografie ‘De Sint-Salvatorskerk te Brugge’ (Lannoo, Tielt). Het is deel 7 van zijn reeks ‘Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen’.
- ‘Van Aap... tot schapen’ is kinderpoëzie van *Gerda de Vrieze*, pas verschenen bij van In te Lier.

- Letterkundige *Jozef de Wilde* spreekt over Reinaert de Vos op 21-11 te Gent (Ver. van Katholieke Oostvlaamse Schrijvers).
- Religieuze poëzie van *Emmanuel Dobbelaere* verscheen onder de titel ‘Zo maar, Hem in je leven betrekken’ (Lannoo, Tielt).
- Letterkundige *Gaston Durnez* werd opgenomen in de ‘Orde van het Manneke uit de Mane’. Zijn verhaal ‘Kermis’ verschijnt in de DF-Omnibus ‘Dag, kind’.
- ‘In een wolk van 4711’ is het poëtisch debuut van romancier *Pierre Dyserinck* bij Orion/Brugge.
- De nieuwe vertaling uit het Frans van *Jacques Fieuws*, nl. de 12°-eeuwse chanson de geste ‘Het Roelandslied’, verscheen bij Orion te Brugge, verlucht met 33 romaanse tekeningen van *Michel Boedt. Tine Ruysschaert* droeg voor op de presentatie in 't Leerhuys te Brugge, door de Belg.-Ned. Vereniging (BENEV) op 28-10. De publicatie bevat: franse tekst, vertaling, inleiding en toelichting.
- De nieuwe Keurreeks van het DF brengt o.m. ‘Ten huize... 14’ van *Joos Florquin* met o.a. *Anton van Wilderode, Willem de Meyer* en *Ignace de Sutter*. Ook Helman en Knuvelder (352 blz., 240 fr.).
- Van *August Geldhof* verscheen de verhalenbundel ‘Heden geen medisch bezwaar’, handelend over psychiatrische inrichtingen (uitg. Bakker Amsterdam en Contact Antwerpen). Presentatie in Vecu Antwerpen.
- *Jos Ghysen* presenteerde op de BB te Antwerpen op 5-11 ‘Oude gebruiken en gerechten uit Limburg’ van *Jan Lambin* e.a. (pas verschenen bij de Nederlandsche Boekhandel). De tien jaar van zijn ‘Te Bed’-programma bij Studio Limburg werd in oktober gevierd.
- Met ‘Druppeltjejan, of de bewogen reis van Jan in de Druppel’ debuteert cartoenist *Ray Gilles* als jeugdschrijver in de Jeugdreeks van het Davidsfonds (96 blz., 225 fr.). Natuurlijk met tekeningen van hemzelf.
- ‘Ach, hoe sereen en listig de narcissen in april’ is de derde dichtbundel van *Jo Gisekin*, pas verschenen bij Orion, Brugge.
- De novelle ‘De heks’ van *Rose Gronon* die weldra verschijnt bij de Clauwaert, een intrigerend verhaal waarin realiteit en magie afwisselen (110 fr.). Haar verhaal ‘De reis’ komt in de DF-Omnibus ‘Dag, kind’.
- Van *Robin Hannelore* verschijnt in de Clauwaert reeks 77/78 ‘De wilde katten’, boeiende Kempense detectiveroman zonder bellettrie (160 fr.). Hij presenteerde zijn laatst bij de Roerdomp verschenen roman op de Antwerpse BB (31-10). ‘Een merel met lange oren’ is een dierenroman, die opgenomen werd in de nieuwe boekenreeks van het D.F.
- Onze voorzitter-Limburg *Eric Heidbuchel* sprak in de Antwerpse BB op 9-11 over de Openbare Bibliotheek.
- Wereldreiziger *Bernard Henry* brengt als extra voor de nieuwe DF-boekenreeks ‘Alaska, laatste halte’ (ca. 200 blz., 315 fr.).
- Letterkundige *Ward Herman* publiceerde in duitse vertaling ‘Der Untergang des westlichen Bürgertums’ (Orion-Heimreiter-Verlag, 6056 Heusenstamm, postf. 1324; DM 24.80). De auteur verklaart er zijn wereldbeschouwing.
- Met ‘In Paradisum’ publiceert *R. Huys* zijn eerste poëziebundel (Colibrant, Deurle - Orion, Brugge).

- ‘Een leven voor een droom’ is het romandebuut van *Robert Ingman*, die tot nog toe voor het toneel schreef. Het gaat over een jong vlaams priester in Zuid-Amerika en verschijnt in de nieuwe boekenreeks van het D.F. (296 blz., 245 fr.).
- Van *Maria Jacques* verscheen een SF-verhaal in de D.A.P.-bundel ‘Dans in de ruimte’ samengesteld door *Albert van Hageland*. Haar nieuwe roman ‘De visserkoning’ komt in de nieuwe reeks van het DF, een magisch-realistisch werk.
- Aan *Jet Jorssen* werd hulde gebracht op de BB te Antwerpen, n.a.v. het bekroonde derde deel van haar Antwerpse familietrilogie, verschenen bij de Roerdomp (31-10).
- Van *Max Le Roy* verscheen een keurige dichtbundel ‘Morgenvrouw’ in eigen beheer (Fletersdel 12, 3600 Genk).
- Letterkundige *Pol le Roy* werkte mede aan ‘Hoe aarzelend een landschap’ over kunstschilder *Jacky Duyck*.
- De dichtbundel (zijn tweede) ‘Menuet voor twee nachtvogels’ van *Guy Luyten* verscheen bij uitg. Dimensie met illustraties van *Monique de Ceulaer*, zijn echtgenote (120 fr. giro 000.1024344.24 Guy Luyten, Heppen).
- Walter Soethoudt publiceert de debuutbundel van *L.P. Maes* ‘Ik sloot de sleutel buitendeurs’.
- *Gwij Mandelinck* publiceerde in de Vl. Toeristische Bibliotheek ‘André Demedts en de Kringloop om de Elsbos’.
- ‘De Rode-sokkenboom’ wordt het debuut als jeugdschrijfster van kleuterleidster *Claudine Martens* (Jeugdreeks Davidsfonds, ca. 144 blz., 165 fr.).
- ‘Dag, Pauw-oog’ brengt 365 nieuwe haikoe's van *Bart Mesotten* (Colibrant, Deurle-Orion, Brugge).
- *Marcel Messiaen* (heemkring Bachten de Kupe) en *Renaat van der Linden* (Oostvlaamse Volkskundigen) schreven een ‘Proeve van Inventaris en Typologie’ van de reuzen en reuzinnen uit meer dan 80 gemeenten van West-Vlaanderen, in nr. 4 van ‘Oostvlaamse Zanten’ (Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Oscar de Gruyterstraat 42, 9000 Gent).
- De Norbertijn *Jan Peeters* (Averbode) publiceert in de nieuwe Horizonreeks van het D.F. ‘Zie je de lotusbloem’ over de meditatie in deze tijd (ca. 80 blz., 110 fr.).
- *Bert Peleman* presenteerde zijn luxe-uitgave ‘Rubens te Antwerpen’ (uitg. Buschmann) op 31-10 in de BB.
- De monografie van *Willem Persoon* over *Anton van Wilderode* is aan zijn tweede druk toe (Artiestenfonds).
- *Daan Steyaert* debuteert als romancier met ‘De zoenreis naar Kolonos’ bij Orion-Brugge.
- ‘Diep in de velden van Elyseum’ heet de nieuwe dichtbundel van *Saint-Rémy* (één vierde in het frans) (uitg. W. Soethoudt met Nijgh & Van Ditmar). ‘Nooit zal het rijk der doden heersen’ zijn 16 door hem vertaalde gedichten van Thomas Dylan, die pas verschenen bij J. Slauerhoff en W. Soethoudt. Vier lavies van hem illustreren de dichtbundel ‘Lof voor onwerkelijke’ van Maris Bayar (W. Soethoudt).
- Schilderijen en tekeningen van *Roger Serras*, C.S.V. 't Fabrieksken Aalst, tot 6-11.

- Ons Redactielid *Raf Seys* publiceerde laatst in de reeks VWS-Cahiers XII de nummers ‘Karel L. Grimminck’, ‘Carolus van den Abeele’. Volgen in december ‘Guido Gezelle’ en ‘Ward Vervarcke’. Er komen nog 30 deeltjes om de reeks van 100 te vervolledigen.
- ‘Het land over de Rivier’, jeugdboek van *René Struelens* verscheen bij Altiora-Averbode in de Jeansreeks (92 blz., geb. 145 fr.).
- De kindermusical ‘Als je niet wordt als deze kleinen’ op tekst van *René Swartenbroeckx* werd vorig seizoen 21 maal uitgevoerd door de Heivinken van Waterschei, waraan de auteur als presentator is verbonden.
- Dichteres *Julia Tulkens* leidde de montage ‘Suite voor een schilder’ in te St.-Truiden, Cult. Centrum, 22-11.
- Van *William Vananderoye* verscheen een SF-verhaal in *Van Hagelandts* DAP-bundel ‘Dans in de ruimte’.
- ‘Hij alleen zal me voeren in het licht’ is het poëtisch debuut van *J.A. van Asten* (W. Soethoudt).
- *Roger Vanbrabant* publiceert in eigen beheer ‘Ro-Va Cahiers’ met documentatie over literaire onderwerpen (Hasseltsesteenweg 73, St.-Truiden).
- *Gaston van Camp* publiceert een nieuw boek voor de jeugd: ‘Geweld eindigt waar liefde begint’ over het geweld in de wereld. Een coproductie van het D.F. met Lannoo, Tielt (zie rubriek ‘Bibliotheek’).
- Tot de Clauwaert-reeks '77-78 behoort de nieuwe roman van *Paul Vanderschaeghe* ‘De magere morgen’, een ‘kaleidoskoop van wisselvalligheden’ (160 fr.).
- *Karel van Deuren* publiceerde een tweede fotoboek ‘Liefde gaf u duizend namen. Toen de kerk nog in het midden stond’, over het kerkelijk leven in Vlaanderen van 1900 tot 1940 (Lannoo Tielt, 190 × 255 mm, 192 blz., ca. 300 foto's, 495 fr.). Anthony Mertens werkte eraan mede.
- Van *Joris Vandromme* verscheen bij Lannoo ‘Bouwstenen voor je geluk. Een levensboek’ (144 blz., 12 blz. foto's, 275 fr.).
- Poëzie van *Jozef Vandromme* werd gepubliceerd in ‘Ons Volk’ en voorgedragen in de O.-L.-Vrouwschool Heuvelland.
- Letterkundige *Albert van Hageland* publiceerde verleden jaar de D.A.P.-bundel ‘Land van de griezel’. Dit jaar verschijnt van hem opnieuw een dergelijke bundel onder de titel ‘Dans in de ruimte’, waarin een aantal SF-verhalen voorkomen, voorafgegaan telkens door een bio-bibliografie van de auteur. Hij schreef er een algemene inleiding voor: ‘De futuristische dromen van de mens’ (D.A.P.-Reinaertuitgaven Zele 1977, 245 blz., 345 fr.).
- De tweede druk van ‘Met de maan als schuitje’ van *Mariette Vanhalewijn*, verscheen bij Lannoo. Ook verscheen bij AT Verlag, Aarau/Stuttgart een Duitse vertaling van: ‘Een schaap met witte voetjes’ (‘Lustige geschichten für unsere kleinen’ 1) en ‘In het hollebolle bomenland’ (‘Lustige geschichten für unsere kleinen’ 2).
- De bekroonde debuutbundel van *Myriam Van Hee* ‘Het karige maal’ verschijnt in de poë-

ziereeks Masereelfonds.

- De debuut-roman ‘Het gesloten oor’ van *Renée van Hekken*, bekroond met de Streuvelsprijs, verscheen bij Orion-Brugge.
- *Hubert van Herreweghen* publiceert ook dit jaar bij het DF een selectie gedichten uit tijdschriften: ‘Gedichten 77’.
- *‘Ogen-merk’* is de debuut-dichtbundel van *G. van Herke* (Colibrant, Deurle-Orion, Brugge).
- Essayist *Eugène van Itterbeek* publiceerde bij de Roerdomp zijn nieuwe bundel ‘Aktuelen II’, dat hij op de BB te Antwerpen presenteerde (11-11).
- Letterkundige *André van Laere* is de inleider en samensteller van ‘Hoe aarzelend een landschap’ over het werk van kunstschilder *Jacky Duyck* (Dilbeek).
- Van *Julien van Remoortere* verscheen een SF-verhaal in de DAP-bundel ‘Dans in de ruimte’. Hij hield de openingstoespraak van de DF-Boekenbeurs in het Oostendse feestpaleis op 29-10. Zijn verhaal ‘Het diepe water’ wordt opgenomen in de D.F.-Omnibus 1978 ‘Dag Kind’. Zijn nieuwe roman ‘Het stille bederf’ komt in de nieuwe reeks van het D.F. en gaat over een vrouw in de politiek (232 blz., 190 fr.).
- Van *B.F. van Vlierden* verscheen ‘Willem Elsschot’ in de reeks ‘Ontmoetingen’ (Orion Brugge).
- *Anton van Wilderode* verzorgde een radiofeuilleton ‘Episoden uit het leven van P.P. Rubens’ voor BRT-1. Op gedichten van hem componeerde *Herman Roelstraete* ‘Passie volgens Rubens’ dat gecreëerd wordt te Kortrijk op 26-11 in O.L.-Vrouwkerk. Het zonnelied van St.-Franciscus werd in een vertaling van hem gepubliceerd door Kunstcentrum Pro Arte Christiana, Vaalbeek (30 × 23 cm., met grafiek van *Geroen de Bruycker*).
- Letterkundige *Jo Verbrugghen* opende o.m. de tentoonstelling ‘Schilderijen van de 15° eeuw tot het expressionisme’ (Tielt).
- ‘Godsdienstpsychologie. Een analyse van de religieuze beleving’ van *Antoon Vergote* is aan zijn tweede druk toe (Lannoo, Tielt, 416 blz., 256 fr.).
- Van *Herwig Verleyen* verscheen ‘Omer Karel de Laey’ bij de VTB-VAB (Vl. Toeristische Bibliotheek, nr. 220-221).
- Van *Maria Vlamijnck* verschenen de bekroonde geschiedkundige roman ‘Het beleg van Nieuwpoort’ (1793 in de Westhoek) bij uitg. Mercurius Antwerpen.
- Letterkundige *Herman Vos* opende de Boekenbeurs in Westrand-Dilbeek op 10-11 met een rapport over ‘Literair engagement of de opdracht van de auteur’.
- Uitgeverij Orion, Brugge publiceert een nieuw essay van *Albert Westerlinck* ‘De innerlijke wereld van G. Gezelle’, dat door de auteur gepresenteerd werd op de BB te Antwerpen (11-11).
- Een nieuw sprookjesboek van *Yvonne Waegemans* ‘Patjoepelke lieve tovenaar’.
- Aan Prof. *Max Wildiers* werd door *Guido van Hoof* hulde gebracht (Ver. van Kempische Schrijvers).
- Van *Bert Willems*, Gemeenteplein 2 bus 7, 3760 Lanaken, verschijnt i.s.m. graficus *Marcel Celis*, in december op 120 ex. de luxe-editie van zijn nieuwe dichtbundel ‘Bezeerde Tulpen’ (29 × 33 cm, losbladig, 12 originele genummerde en gesigneerde zeefdrukken). Voorintekenen: 2.750 fr. op rekening 235-0035058-53. De winst komt integraal ten goede van de ‘Vereniging van

Limburgse Auteurs'. Van Bert Willems verschijnt in november 'Bloesemwolkjes en Muggebeten' een bundel haikoes en senrioes, met 20 gewassen tekeningen van Armand van Rompaey (235 fr.).

- Van *R.E.C. Willemyns* verscheen een monografie over Adolf Herckenrath in de Oostvlaamse Literaire Monografieën

Muziek, Toneel, Film en Ballet

- Het Leuvens koor Concinite o.l.v. *Karel Aerts* heeft het Stabat Mater van G.B. Pergolesi op plaat gebracht voor het Davidsfonds en heeft de tekst van het Zonnelied op muziek van Vic Nees gezongen voor de Vlaamse tv-film over Franciscus van Assisi met de schola van de St.-Kwintenskerk waar het op 29-10 de traditionele Sint-Hubertusmis opluisterde. Het gaf die dag ook te Vilvoorde een concert in het raam van Europalia. Tenslotte in het kader van het Festival van Vlaanderen (Leuven) op 18-11 op BRT-3 en in het Antwerpse Muziekconservatorium op 4-11.
- Teatercriticus *Roger Arteel* sprak in Cultureel Centrum de Vlier te St.-Amandsberg over 'Van teater naar publiek'.
- De actrice *Tine Balder* speelt een der hoofdrollen van 'Acapulco, liefste' in WTAK.
- Choreografe *Alicia Borghten* leidde de Neerpeltse keurgroep Imago Tijl o.m. te München-Gladbach, Münden, Oberhausen en Maastricht in augustus en september. Voordien van 10 tot 23 juli in Engeland. Tot februari komen Brasschaat, Hasselt, Gent en Neerpelt aan de beurt. Dit jaar bestaat de groep 20 jaar!
- 'Cantus firmus' het bekende werk van choreografe *Jeanne Brabants* zette de balletavond in van het Ballet van Vlaanderen (reisgroep) in de Antwerpse KVO, die besloten werd met haar 'Grand Hotel', een recent werk. De groep begint een tournee in de USA. Haar ballet 'Concerto' werd eveneens in de KVO gecreëerd, maar door de thuisgroep.
- *Edwin Brys* was medesamensteller van een montage voor de Ital. radio over de Vlaamse gewestelijke omroepen m.m.v. I Colombaioni, Italiaanse clowns.
- Van *Peter Cabus* zond BRT-3 uit: 'sonate voor contrabas-solo' op 22-11 en 'sinfonietta' op 17-11.
- Het audio-visueel concert 'Raadsels uit de Prehistorie' van *Fernand Callebert* o.m. in de Witte Zaal te Gent (St.-Lukas) op 6-12.
- 'Variazioni' van *Frits Celis* werden door BRT-3 gebracht op 21-11.
- 'Vadergrond', compositie van *Ivo Ceulemans* op tekst van *Bert Dewilde*, werd door BRT-3 uitgezonden op 21-11.
- 'Einde van de dag' van *Frans Cools* wordt o.m. op 20-12 opgevoerd door de Rederijkerskamer Mariën Theeren te Gent op 20-12.
- 'Janneke', compositie van *Jan Decadt* op tekst van Guido Gezelle, werd door BRT-3 uitgezonden op 21-11.
- In 'de Bungalow' (N.F. Simpson) door Teater 19 te Brugge speelt *Jo de Caluwe* een der hoofdrollen (Costo). Eveneens in 'Nachtasiel' (M. Gorki) en in 'Brennerfreiheit' (Geesche-Gottfried) in het onder zijn directie staande ArcaNET - Gent.

- Acteur *Daniel de Cock* speelde een hoofdrol o.m. in ‘Mooi weer vandaag’ in okt., nov. en dec. in Kelderteater Malpertuis te Tielt.
- De Brugse ‘Cantores’, o.l.v. *Aimé de Haene*, brachten een schitterend optreden in Beethovens Negende te Mechelen op 7-10. Verder in Frankrijk te Hénin-Beaumont (1-10), Boulogne (2-10), Saint-Sauveur (4-10). Ook te Doornik (7-10, Europalia). Het koor herneemt Verdi's Requiem in het P.v.S.K. te Brussel (21-11). ‘Alle Menschen werden Brüder’ werd in totaal voor 8.000 aanwezigen uitgevoerd. In 1977 bracht het koor 13 concerten, een rekord.
- ‘Habanera’, op. 62 van *Marinus de Jong*, wordt door BRT-3 uitgezonden op 13-11 en op 24-11; ‘Strijkkwartet nr. 3’, op. 56, op 14-11.
- *Roger Depickere* leidde zijn Izegems koor ‘Cantenius Domino’ o.m. met Gregoriaans op 6 nov. (BRT-3).
- ‘Voorbijgang’, compositie van *Maurice Deroo*, werd uitgezonden door BRT-3 op 21-11. Zijn laatste werk ‘Divertimento’ zal gecreëerd worden op 24-11-'78 n.a.v. zijn huldiging in de stadsschouwburg (viool en clavecimbel).
- Het Renaat Veremanskoor o.l.v. *Roger Deruwe* met muziek van Tinel, voor BRT-3 op 25-11.
- Een herdenkingsdag *Lodewijk de Vocht* op 13-11 in St.-Jacobskerk en Handelsbeurs te Antwerpen. Hem werd ook hulde gebracht door de Ver. voor Kempische Schrijvers.
- Het Nieuw Ceciliakoor treedt op o.m. te Antwerpen o.l.v. *Frans Dubois* voor het Herdenkingsconcert *Lodewijk de Vocht* (13-11).
- De Mariakantorij uit Sint-Niklaas heeft o.l.v. *Jos Dhollander* op Allerheiligen de hoogmis opgeluisterd in Santa Maria Maria Maggiore te Rome. Twee programma's werden opgenomen door radio Vaticana, met koormuziek van *Vic Nees, Jos Dhollander* en Anton Bruckner, en een ander met oude Vlaamse kerstliederen in bewerking van *Veremans* en *Dhollander*. Het koor, dat een negentigtal leden telt, moest nog op andere plaatsen in de Italiaanse hoofdstad optreden, en voor de paus tijdens een algemene audiëntie. Het koor trad ook nog op o.m. in het liturgisch congres van Gent begin september.
- Organist *Kamiel D'hooghe* musiceerde o.m. in het Leuvense Begijnhof (21-10, huwelijk van *Gilbert Goos* en *Dominique Dervaux)* en te Roeselare in het Pakhuis (7-10).
- *Paul Dombrecht* concerteerde met zijn hobotrio op 18-11 voor BRT-3 en op 21-11 (uitgesteld relais Festival van Vlaanderen, Gent).
- Organist *Chris Dubois*, orgelmuziek uit Rubens' tijd, O.-L.-Vrouwkerk Roeselare op 21-11.
- *Johan Duijck* leidde een koorconcert te Hove op 4-11.
- De declamatrice *Mieke Felix* presenteerde

haar poëtisch programma ‘Hans Lodeizen in een andere vorm’ op de Middagen van de Poëzie I.C.C. Meir, Antwerpen op 3-11.

- Sopraan *Monique Hanoulle* zong meesterwerken der vocale kunst voor BRT-3 op 19-11. Ook nog ‘Vijf geestelijke liederen’ van *Jozef Ryelandt*, tekst van G. Gezelle, op 1 november.
- *Paul Hanoulle, Arnold Loose* en *Jan Schrooten* hielden te Gent een atelier over ‘Zingende jongeren in de liturgie’ (begin sept.).
- ‘Dit is een Grieks landschap’ (Jos Houben) wordt in regie van *Leo Laerenbergh* gebracht door Tejater Konvent in Ruimteteater te Deurne.
- Het gemengd koor Musica Nova van Boom concerteerde o.l.v. *Roger Leens* op 15 november voor BRT-3 in het P.E. Jansonauditorium (V.U.B.) te Brussel en op 18 november voor de Balie van Antwerpen in ‘De Groote Witte Arend’; telkens met Europese madrigalen en Romantische koormuziek. Piano-intermezzi door *Jos Van Immerseel*.
- Actrice *Klaar Leyre* speelt een hoofdrol o.m. in ‘Mooi weer vandaag’ (D. Storey) in Kelderteater Malpertuis te Tielt (okt., nov., dec.).
- Het kamerorkest van het BRT bracht o.l.v. *Eugène Lievens* hedendaagse muziek o.a. op BRT-3 op 21-11.
- Zondag 30 oktober gaven o.l.v. *Jacques Maertens* de koren Cantabile Knokke-Heist en St.-Servatius Siegburg (Duitsland), m.m.v. het Westvlaams Orkest, een concert ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van Cantabile. De Schepping van Haydn werd uitgevoerd.
- Pianovirtuoos *Abel Mathys* concerteert o.m. voor BRT-3 op 14-11.
- Werk van *Vic Nees* werd uitgevoerd te Hove op 4-11. Zijn ‘Winterstilte’ op 9-11 door BRT-3, evenals zijn ‘O Domine Deus’.
- Onder de laatst uitgevoerde werken van onze ere-deken-muziek *Flor Peeters* vermelden we: ‘Sinfonia per organo’ op BRT-3 (5-11).
- *Yvo J.D. Peeters* publiceerde ‘Karel Buls en de Vlaamse Schouwburg te Brussel’ bij VTB-VAB (VI. Toerist. Bibl., nr. 222).
- Musicoloog *J. Robyns* publiceerde over Bela Bartok en Philippus de Monte, o.m. in de Meded. van de K.A.W.L. en S.K.
- ‘Via Vitae’, op. 99, van *Herman Roelstraete* voor kwartet wordt uitgezonden door BRT-3 op 23-11; zijn ‘Sinfonia Concertante’ voor piano en strijkorkest op 14-11. Onder zijn leiding creeert het Kortrijks Gemengd Koor zijn ‘Passie volgens Rubens’ op 26-11 in de O.-L.-Vrouwkerk te Kortrijk, op gedichten van Anton van Wilderode.
- *Tine Ruysschaert* trad als declamatrice op o.m. te Brouwershoven (Ndl.) bij de Catsfeesten in aanwezigheid van Prinses Beatrix (10-11) en te Gent in St.-Antoniuskerk (16-12). Zij komt met haar programma ‘Wisselende Woorden’ ook voor in de nieuwe reeks Nationale Toernees Davidsfonds 77-78. Zij is soliste voor het E. Satie-spektakel in het Gentse Muziekconservatorium (28-1-78).
- *Paul Schollaert* leidde gezamelijke parochiekoren op 25-10 in St.-Laurenskerk te Zelzate. Hij hield begin sept. te Gent een werkatelier over ‘Cantor en zingende gemeenschap’.
- Het Antwerpse Katedraalkoor o.l.v. *Jan Schrooten*, dat nu 50 j. bestaat vertegenwoordigde de Vlaamse Federatie van Pueri Cantores op de

Nederlands-Vlaamse Ontmoetingsdag te Hilversum op 28 oktober en concerteerde te Hilversum, te Amstelveen en in de grote kerk van Monnikendam. Ondertussen verschijnt een langspeelplaat kerstmuziek gaande van het gregoriaans van Rorate coeli tot Willem Vogel, met vooral kerstmuziek uit Rubens' tijd. ‘Kerstmis in de katedraal te Antwerpen’ wordt geproduceerd door Choraelhuys, Meir 36, Antwerpen. Een groep van het koor trad in augustus op in Zwitserland o.m. in abdij Engelberg.

- ‘Transparante kleurstudie naar een zelfportret van *Felix de Boeck’* van *Daniël Schroyens* in BRT-3 op 18-10 en 30-11. Zijn ‘A Small Symphony of Variations, for String Orchestra’ op 2 en 25-8; ook te Eeklo door Praags Kamerorkest en kwartet Quatacker uit te voeren op 30-11. Zijn ‘5 stukken voor piano’ werd op 26-10 gecreëerd (Antwerpen, R. Groslot, voor TV). ‘Triton’, bekroond beiaardwerk (1976), werd uitgevoerd op 6-9 (*Piet Vandenbroek,* St.-Rombouts). *Daniël Schroyens* concerteerde op 23-10 te Wemmel en op 11-11 te Mechelen samen met zijn vader *Raymond Schroyens*.
- Voordrachtkunstenares *Cécile Swinkels* trad o.m. op te Roeselare (20-10).
- *Kamiel Swinnen* organizeerde voor het Gemeentekrediet de jaarlijkse muziekprijskamp voor de jeugd Pro Civitate.
- Het Westvlaams Orkest concerteerde o.l.v. *Dirk Varendonck* o.m. op 7-11 in de Culturele veertiendaagse te Nieuwpoort en voor Händels Schepping te Brugge-St.-Walburga op 31-10. Een Rubensherdenkingsconcert gaat door op 26-11 onder zijn leiding in de Kortrijkse O.-L.-Vrouwekerk.
- *Dré Vandaele* verzorgde de vertaling ‘Acapulco, liefste’ (Y. Jamaique) voor het WTAK.
- *Marcel van Daele* leidde zijn koor ‘In dulci jubilo’ o.m. voor de radiomis uit de Collegekerk te St.-Niklaas op 25-9. Kerstconcert o.m. in St.-Pieters-Buiten te Gent op 21-12.
- *Jos van Immerseel* hield een clavecimbelconcert op 5-10 in het Lemmensinstituut. Hij gaf zijn tweede concert van Bachs clavecimbeloeuvre in de ‘Groote Witte Arend’ te Antwerpen op 27-10. Nederlandse muziek voor Spaanse Vorsten speelde hij op 17-11 in de Pacificatiezaal te Gent, voor de BRT-3-reeks ‘Musica Antiqua’. Ook voor BRT-3 te Brussel op 15-11 in Auditorium Janson.
- Koorleider *Leo van Nevel* begon in september met een gemengd koor verbonden aan Kunstcentrum Pro Arte Christiana (3046 Vaalbeek, Prosperdreef 9), dat aldus nu ook de muziek in zijn activiteiten betrekt.
- Een huldeconcert *Broeder Arnold van den Eeckhout* door zijn knapenkoor ‘De heivinken’ van Waterschei werd massaal bijgewoond in de Genker Sporthalle op 30-10. De dag van het overlijden van de dirigent moest het kontrakt voor een concert in de USA worden getekend en in 1978 moest het koor zijn 50-jarig bestaan vieren. De musical ‘Als je niet wordt als deze kleinen’ (tekst *René Swartenbroeckx*) werd vorig seizoen 21 maal uitgevoerd en was voor dit seizoen door de Heivinken reeds voor 20 concerten geprogrammeerd. De ‘Heivinken’ (120 zangers) moeten blijven bestaan!
- De Mirelle Singers concerteerden o.l.v. *René Vanstreels* o.m. op 4-12 in het Cultureel Centrum te Hasselt.
- Organist *Herman Verschraegen* concerteert o.m. op 20-11 in de St.-Kwintenskerk te Zonhoven.

- De drie-akter ‘De maanezel’ van *Karel Verleyen* werd gecreëerd in mei te Gent-Zwijnaarde.
- *Willem Vermandere* hield op 11-11 voor de Vlaamse T.V. een evocatie van de oorlog 14-18.
- De Rubenstriptiek van *Peter Welffens* wordt uitgevoerd op 22 februari in de Oostendse Kursaal.

Plastische kunsten

- Schilderijen, beeldhouwwerken en goudsculpturen van *Oscar Annaert*, gal. Ars Antiqua Meise tot 4-12.
- Laatste werken van *Sonja en Rosalie Bauters* in gal. Brabo te Antwerpen tot 6-11.
- Schilderijen van *Leon Beel*, stadhuis Oudenaarde tot 11-11.
- Grafiek en collages van *J.A.M. Bossaert*, Centrale Volksbank Utrecht, tot 26-11.
- Kunstschilder *José Bossuyt* (Stormestraat 48, Waregem), Ontmoetingscentrum Hocee Harelbeke, tot 27-11.
- Schilderijen van *Fernand Bouckaert*, Intercom Kortrijk, tot 1-11. Inleider was *Bert Dewilde*.
- Leielandschappen van *Rik Canty*, Deurlica Latem-Deurle, tot 6-11.
- Kunstschilder *Raoul Chanet*, gal. Twinny's Hasselt, tot 22-11.
- Kunstschilder *Frans Corneillie*, Cultureel Centrum Neder-over-Heembeek, tot 25-11.
- ‘Kunstmonographie *Marcel de Backer’* verscheen in eigen beheer: 390 fr. of 990 fr., genummerd, gesigneerd en met aquarel op giro 000.0469695.21 M. De Backer, Rijsenbergstraat 390, Gent. De uitgave is tweetalig, 80 blz., 21 × 27 cm, 50 illustr. deels in kleur. Zij wordt gepresenteerd op zijn tentoonstelling in zijn atelier op adres hoger.
- Kunstschilder *Nelly de Bock-Windels*, Cultureel Centrum Stadschouwburg Kortrijk, tot 21-11. Inleiders André Dequae en *Jean de Béthune*.
- Keramiek van *Paul de Bruyne*, Stadhuis te Hulst (Burgerzaal), tot 13-11.
- N.a.v. het overlijden, 15 jaar geleden, van wijlen *Jan de Clerck* werd hem door de ‘Vrienden van Jan de Clerck’ op het Oostendse kerkhof hulde gebracht. Een zijner houtskooltekeningen ‘Het droogdok van Oostende’ (1901) wordt ter herinnering als litho op 100 ex. gedrukt (503 × 645, 2.000 fr. op rekening 384.0080354.25 Vrienden van Jan de Clerck).
- Hyperrealistisch werk van *Maurice De Clercq*, gal. Esschius Diest, tot 29-11.
- *Monique de Ceulaer* illustreerde de dichtbundel ‘Menuet voor twee Nachtvogels’ van haar echtgenoot *Guy Luyten*. Zij exposeerde in

gal. Cassandra te Oostende in de maand september.

- Letterkundige *Karel de Decker* introduceerde o.m. de tentoonstellingen *Maurice Pelgrims* (Breendonk) en *Albert van Esbroeck* (Klein-Willebroek).
- *Hugo de Kempeneer* (hugoKé) met tekeningen, akwarellen, pastels en schilderijen, Bekaert design Gent, tot 26-11.
- Litho's en tekeningen van *Bert de Keyser*, Korrekelder, tot 10-12.
- Kunstschilder *Frans De Koninck* (Aalst), Cultureel Centrum Affligem, tot 24-11.
- In galerij Ro te Mechelen tot 2-11: werken van kunstschilder *Gabriël de Pauw*.
- Kunstschilder *Mia Deprez*, Feestzaal Britannia (Open Kring) Gent, 19-11; eigen atelier Honey Izegem, tot 6-11.
- Kunstschilder *Hugo de Putter*, gal. Vyncke van Eyck Gent (27-11 tot 9-12).
- Letterkundige *Rachel Desmet* leidde de tentoonstelling Jules de Meulemeester en Walter Bauwens in te Ruddervoorde.
- Beeldhouwster *Begga D'Haese* in gal. Plan te Knokke tot 31-10.
- In het IIC, Frankrijklei Antwerpen: werken van kunstschilder *Maurits Dousselaere* tot 20-10.
- Kunstcriticus *Marcel Duchateau* leidde de tentoonstellingen in o.m. van *Oskar Annaert* (Ars & Antiqua, Meise).
- Schilderijen van *Jacky Duyck*, gal. Westrand Dilbeek tot 27-11. Presentatie aldaar op 11-11 van het boek 'Hoe aarzelend een landschap' over de kunstenaar samengesteld door *André van Laere* m.m.v. *P.G. Buckinx, Pol le Roy, E. Kesteman* e.a. Vóór 31 dec. 990 fr. (genummerd 2.350 fr.) op rekening 426.2128031.23 van 'Hoe aarzelend een landschap', 1710 Dilbeek. Een exclusief boek: 96 blz., 215 × 275 mm, 30 w.-zw. en 18 kleurreprodukties, gedichten van vijf letterkundigen.
- Graficus *George Francis*, gal. Twinny's Hasselt, tot 22-11.
- Kunstcriticus *Roger Geerts* was inleider o.m. van de tentoonstelling *Alfons van Meirvenne* (Beveren-Waas).
- Werken van *Ludo Giels*, gal. Vanden Boom Antwerpen, tot 7-11.
- Kunstschilder *Piet Gilles*, Stedelijke Tentoonstellingszaal Leuven, tot 29-11.
- Kunstschilder *Herman Hertogs*, gal. St.-Hermes Ronse, tot 31-10.
- Laatste werken van *André Heye*, gal. Kaleidoskoop Gent, tot 23-11.
- 'Uitweg' is een gedicht van Wouter Kotte dat verscheen met een negenkleurige zeefdruk van *Emiel Hoorne* (Pen en Burijn, 3° reeks, 450 fr. of f 30, giro 1133664 G. Haans, Vinkenbos 47, Ulvenhout).
- In kunstschip Dronghene te Drongen tot 25-10: *Jozef en Cécile Janssens-Verplancke*.
- Beeldhouwer *Jozef Kets*, Gemeentezaal Borgerhout, tot 22-11.
- Laatste werken van *Magda Kint*, gal. Waumans St.-Niklaas, tot 23-11.
- Kunstschilder *William Lambrecht*, 't Apostelken Aalst tot 29-11.
- Kunstschilder *Jef Lenaerts*, gal. Breckpot Antwerpen, tot 30 november.
- Beeldsnijder *Antoon Locquet*, Cult. Centrum Kortrijk, tot 10-10; in gal. Reinaert te Destelbergen, tot 1-11.
- Schilderijen van *André Loriers* (Neerwinden) werden opgenomen in een door hem gecreëerde klank- en beeldmontage: 'Suite voor een schilder', met speciaal voor dit programma geschreven gedichten van talrijke auteurs en muziek van

Jan Valach. De gedichten werden onder die titel gepubliceerd. Dit gebeurde in het kader van de Symbiose-avond gehouden door de Sint-Truidense kunstverenigingen op 22-11 tijdens de grote Boekenbeurs ingericht door Davidsfonds-Sint-Truiden.

- Kunstschilder *Frank Maieu*, met groep MG, Belgisch Huis Keulen, tot 5-11.
- Kunstschilder-graficus *Frans Minnaert*, Philips Ontmoetingscentrum Eindhoven, vanaf 21-10. In And. Hamoir te Brussel tot 28-10.
- *Lou Nagels*, directeur van uitgeverij Heideland, is ook een knap portrettist. Daarover tds. Schuim, okt. 77, blz. 42-58 met talrijke reprodukties en tekst van *Bert Willems*.
- Koperdrijver *Anton Najlepszy*, Cultureel Centrum Zolder.
- *Marcel Notebaert* verzorgde de decors voor 'Acapulco, Liefste' (Y. Jamiaque) voor WT Antigone Kortrijk.
- Kunstschilder en grafica *Beatrice Papeians de Morckhoven*, gal. J.A. Vermeulen te Ledeberg.
- Beeldhouwwerken van *Maurice Pelgrims*, Parochiaal Centrum Breendonk, tot 11-9.
- Kunstsmid *Rik Poot*, gal. Sonuwe Zonhoven, tot 23-10.
- 'De Paal van Bonheiden in relatie met zijn witte afwezigheid,' een zeefdruk van *Roger Raveel* is een exclusiviteit van gal. Ado te Bonheiden (72 × 55, 4.500 fr., br. 550.0436100.78 mevr. van Schap-Heldens, Bonheiden).
- Kunstschilder *Laurent Reypens*, Art Gallery Babylon, E. Bockstaell. 361 Brussel, tot 14-11. De Prov. Antwerpen kocht een zijner werken.
- Werken van *Nicole Rochus*, gal. Twinny's Hasselt tot 22-11.
- Kunstschilder *Veerle Rooms*, Galerijzolder Kruibeke, tot 28-10.
- *Dr Lydia Schoonbaert*, die de tentoonstelling 'Tekeningen van Ensor' in het Antwerpse Koninklijk Museum voor Schone Kunsten samenstelde, houdt er een lezing met dia's over op 15-11 en 15-12 te 14u30.
- Muurdecoraties van *Frank Slabbinck*, Huidevettershuis Brugge, tot 30-11; in Interieur Luk te Asse tot 29-10.
- Gal. Reinaert Destelbergen tot 1-11: *Maurice Sterck*.
- Kriticus *René Turkry* introduceerde de tentoonstelling van o.m. *Jef Lenaerts* (Antwerpen, Breckpot), René Hanssens (Akkermans, Merksem) en Scheldeprijs Rubensjaar 1977 (Technicum Antwerpen).
- Kunstschilder *Yvonne Valgaeren,* gal. Drie Berken Wechelderzande, tot 28-11.
- Tekeningen en gouaches van *Jan van Amelsfoort*, Kasteel Ammersoyen te Ammerzoden tot 17-12.
- In gal. Hermagedon te Kortrijk tot 31-10: *Lieve van Calbergh*.
- Kunstschilder en graficus *Raf van Cauwenberghe* 'Un amor de Lonh' in Latems Museum voor Moderne Kunst tot 7-11.
- Kunstfotograaf *Armand van de Ghinste* '100 Vlaamse Kunstenaars', in gal. Tamara Hasselt (C.C. vanaf 25-11. 'Ontmoetingen met 81 Vlaamse kunstenaars' is zijn nieuw fotoboek met eigen teksten, te verschijnen bij uitg. Atlas (176 blz., 29 × 21, linnenband, 950 fr., A. Vandeghinste, Ellestraat 121, Zwevegem, tel. (056) 751 83, giro 000.42340.25).
- Werken van *Inez Vandeghinste*, gal. Lavuun Gent, tot 27-11.
- De tentoonstelling van kunstschilder *A. van de Graaf*, gal. de Eik te Antwerpen, werd verlengd tot 16-10.

- Schilderijen van *Monique van de Kerkhove* (mevr. H. Langen), gal. da Vinci Waregem, tot 24-11.
- Letterkundige *Raf van den Abeele* leidde de tentoonstelling *Rik Canty* in (Latem-Deurle).
- Werken van vroeger en nu van *Vincent van den Meersch*, gal. Acanthus Hasselt. Tot 11-11.
- Kunstschilder *Lea Vanderstraeten*, feestzaal Britannia Gent, 19-11; in gal. J.A. Vermeulen te Ledeberg eveneens. In gal. Vansteenland te Leuven tot 20-11.
- Laatste werken van *Octave Vandevijvere* in gal. Reinaert te Destelbergen tot 1-11.
- Schilderijen en gouaches van *Max van Dingenen*, gal. Architektenhuis Gent, tot 17-11.
- Kunstschilderes *Maria van Honacker*, Cult. Centrum Kortrijk, tot 10-10.
- Kunstschilder *Georges Vanhove*, Stedelijke Tentoonstellingszaal Leuven, van 30-11 tot 13-12.
- Kunstschilder *Toon Vanmechelen*, gal. Twinny's Hasselt tot 22-11.
- Kunstschilder *Atfons van Meirvenne*, Kasteel Cortewalle Beveren-Waas tot 12-11 (ingericht door de Piet Stautkring).
- Kunstschilder *War van Overstraeten*, Jan Portaelsgalerij Vilvoorde, tot 15 dec.
- Kunstschilder *Maurits van Poucke*, gal. Kwalida, Gent.
- Laatste werken van *Roger Vansevenant* in gal. Gheysens Kortrijk tot 23-10.
- Schilderijen van *Mietje van Sina*, gal. St.-Hermes Ronse, tot 30-11.
- Schilderwerken van *Arnold Vantieghem*, gal. Malpertuis Kluisbergen-Kwaremont.
- Wandtapijten van *Juliaan Van Vlasselaer* in gal. Arenberg Antwerpen.
- Graficus *Herman Verbaere* in gal. Ebes Antwerpen, tot 4-11.
- De Tieltse kunstenaar *Willy Verbrugge* ‘Tien Jaar ter Linde’ in eigen atelier, Lindenlaan 10, tot 20-11; voordien tot 12-10 in gal. Ladeuze te Etikhove.
- De dichter *Ferdinand Vercnocke* met schilderijen in gal. de Braekeleer Antwerpen tot 27-10.
- Kunstschilder *Marcel Vervaet*, Kunstschip Dronghene Drongen, tot 15-4.
- Werken van *Walter Vervloet*, gal. Kreatieve Camera Herentals, tot 2-12.
- Kunstschilder *Marc Vrancken*, Lagebeke Galerij St.-Truiden tot 13-11.
- In gal. Aksent te Waregem: *Jozef Willaert* tot 26-11.
- Over *Henri V. Wolvens* verschijnt een monografie door Denijs Peeters (uitg. Artiestenfonds Mortsel).

Laatste berichten

Plastische Kunsten: Tekeningen en keramiek van *George Blom*, gal. 't Pandje Hasselt, tot 1-12. - Zeegezichten van marineschilder *Rik Bourguignon*, Sted. Kunstgalerij Halle, tot 27-11. - *Raoul Chanet* in gal. de Eik Antwerpen, tot 15-11. - Kunsthistorica *Elisabeth D'hanens* deed een mededeling voor de K. Academie van België, Klasse der Schone Kunsten over 'De Vijd-Borluut fundatie en het Lam Gods retabel' (verschenen in de Mededelingen van de Academie, jrg. XXXVIII, 1976, nr. 2). - Letterkundige *Johan Ducheyne* introduceerde de tentoonstelling Geert Soenens (Intercom Kortrijk). - Van ons redactielid *Henri Pauwels* verscheen een gecommentarieerde engelse uitgave van de werken van Max J. Friedländer 'Antonis Mor and his Contemporaries' en 'Pieter Bruegel' (reeks 'Early Netherlandish Painting', Leiden-Brussel, vol. XIII en XIV). - 'Geschiedenis en charme van de Prentkaart', een nieuwe monografie van *Jos Philippen*, te bestellen: Kunstgalerij Esschius Diest, giro 000.0911299.81 (184 blz., 23 × 20 cm, ca. 300 illustr. in zw.-w. en kleur, gebonden). - *Willem Savenberg* introduceerde de tentoonstelling *Rik Bourguignon* (Halle). - Letterkundige *Paul Vanderschaeghe* las gedichten van hem bij de opening van de tentoonstelling *Leo van Paemel* (Brugge). - Schilderijen van *José van de Vijver*, de Steenput Balegem, tot 20-11. - Schilderijen van *Marijke van Kenhove*, gal. Panoramic Brussel, tot 22-11. - Kunstschilder *Leo van Paemel* in eigen atelier (Oude Zomerstr. 3, Brugge) tot 4-12. - *Julien Van Vlasselaer* deed een mededeling voor de Academie van België, Klasse Schone Kunsten, over 'Integratie van de beeldende kunsten in de architectuur: Het wandtapijt' (versch. in de Mededelingen van de Academie, jrg. XXXVIII, 1976, nr. 1). - Schilderijen van *Paul Vermeir*, Ak. Ziekenhuis Leuven, tot 13-12. - Kunstschilder *Herman Hertogs*, gal. Oude Post, Mol, tot 4-12. Inleiding door woordkunstenaar Jos Van der Veken (inrichting DF-Mol). - Schilderijen van *Eddy Verfaille*, gal. Athos, Ingelmunster, 24-11 tot 4-1-78.

Vervolg Korte Golf, Plastische Kunsten, nr. 159:

De eerste monografie over *Alfons van Meirvenne* door criticus *Roger Geerts* (25 × 18 cm., 96 blz., tekeningen en 40-50 schilderijen in zwart-wit en kleur; 'Artiestenfonds', Edegemstraat 215, 2510 Mortsel: 250 fr.; luxeoplage met monotype 55 × 36 cm: 1.000 fr.). - Schilderijen van *Alice Van Meirvenne* waren van 15 tot 31-8 te Oostende tentoongeteld. - Schilderijen van *Wim Van Remortel*, Hof De Bist, Ekeren tot 12-9. - Schilderijen van *Mietje Vansina* in het Cult. Centrum te Wuustwezel op 27, 28 en 29-8. - Kunstschilder *Maurits Verbist* stelde tentoon te St.-Martens-Latem van 27-8 tot 11-9, in een huldetentoonstelling n.a.v. zijn 60e verjaardag. - *Marcel Veldeman* met schilderijen, tekeningen en monotypes te Zandvliet, Martinushove tot 2-10. - *José Verheyden* stelt te Mortsel tentoon tot 11 oktober, in Gal. Akkermans. - In de Aemstelle te Amstelveen (Ndl.) beeldhouwwerk van *José Vermeersch* tot 10-10. - Kunstschilder *Rik Vermeersch*, Kaleidoskoop Gent, tot 13-10. - De gemeente Borgerhout wijdde een tentoonstelling aan *Alfons Vermeir* van 10 tot 20-9. - In Cultuurcentrum te Vinderhoute: kunstschilder *Marcel Vervaet* tot 25-9. - *Lea Verstraeten*, Kerkenhoek, St.-Martens-Latem tot 11-9. - *Dominique Verteuten* te Oostende, Feestpaleis, van 19 tot 25-8. - Schilderijen van *Godfried Vervisch* in de

Aemstelle van Amstelveen tot 10-10. - *Maio Wassenberg*, Gal. RHOK, Brussel tot 15-10. - Naïeve kunst van *Jozef Willaert* in de Zwarte Panter te Antwerpen tot 30 oktober. - Het vocaal ensemble 'Henric van Veldeke' o.l.v. *Juliaan Wilmots* concerteerde voor BRT-2 op 27-9. - *Micky Wouters-Embrechts* in het Bloemenhof van Vremde, tot 18-9. - Schilderijen van *Roland Wuytack*, Gal. St.-Hermes Ronse, 11-9 tot 4-10.

[nummer 161]

Nostalgie

Marie-Christine Huybrechs, Nostalgie naar de tijd van mijn eerste communie.

Men mag wel zeggen dat de 'Vooruitgang' die ons al een eeuw geleden voorspeld werd, werkelijk alle verwachtingen overtroffen heeft. In een korte tijdsspanne hebben wetenschap en techniek het aanschijn der aarde veranderd. De mens is er heer en meester geworden. Afstanden tussen landen en kontinenten werden zo goed als vernietigd, en wandelingen werden gemaakt door de eindeloze ruimte der hemelen. De meest artificiële menselijke behoeften vinden hun gading in een overvloed van artificiële produkten.

Systemen van sociale zekerheid garanderen veiligheid tegen alle eventualiteiten, en hebben grotendeels de zorg om het dagelijks bestaan weggenomen. De oude soberheid heeft plaats gemaakt voor een rijkdom, een gerieflijkheid en een komfort waarvan onze voorouders niet eens hadden durven dromen. Het is wel waar dat de situatie een lichte keerzijde vertoont, en de miljoenen doden van de laatste wereldbrand herinneren er ons nog wel eens aan, dat vooruitgang en welvaart dingen zijn met een mogelijk dubbel effekt.

Maar onmiddellijk manifesteert zich weer die welvaart met zo'n vertoon dat die beeiden uit het nabije verleden nog maar vaag tot ons doordringen of afgezwakt zijn tot een televisieamusement, terwijl ze aan de jongere generatie helemaal niets meer zeggen. Intussen is de welvaart uitgegroeid tot verzadiging.

Maar zijn de mensen daardoor gelukkiger geworden? Er zijn redenen om daaraan te twijfelen. Voortdurende kontestaties in alle groepen der bevolking getuigen ervan, dat de tevredenheid ver te zoeken is. Is het niet eerder zó dat in de mate waarin welvaart en komfort hebben toegenomen, ook de ontevredenheid toeneemt. Met dat alles is die ontevredenheid toch een vrij complex verschijnsel, en het is niet zo gemakkelijk er een juiste diagnostiek van te maken. Zeker vergist men zich wanneer men er niets anders in ziet dan een negatief fenomeen. Bij nader toezien immers merkt men gauw dat ze twee aspekten vertoont, die, wonder genoeg, in schrille tegenstelling staan tegenover elkaar. Er is de materialistische ontevredenheid van mensen die vinden dat ze nog steeds niet genoeg komfort en welzijn genieten. Maar er groeit gelukkig ook een heel andere ontevredenheid, een ontevredenheid van de geest. Zij wordt ervaren als een grote 'nostalgie'. Het woord zelf komt van het Grieks,

en is gevormd uit 'nostos' wat zoveel betekent als 'een terugkeer naar huis' en 'algos', pijn, pijnlijk gevoel, brandend verlangen. Deze nostalgie doet de mens terug verlangen naar zo iets als een verloren 'tehuis' waarin men eenmaal gelukkig is geweest. Zij overvalt de reiziger die te lang in een vreemd land heeft vertoeft en het er niet langer meer kan uithouden.

Goethe heeft dat gevoel zeer mooi weergegeven in enkele onvergetelijke verzen van zijn 'Iphigenia auf Tauris'. Iphigenia is een Griekse prinses die door Artemis werd ontvoerd naar Tauris, het tegenwoordige Krim, om er priesteres te zijn van haar tempel. Maar haar hart is in Griekenland, en elke dag begeeft zij zich naar het strand, uitkijkend naar het Zuiden:

> *'Denn ach mich trennt das Meer*
> *von den Geliebten*
> *Und an dem Ufer steh ich lange Tage,*
> *Das Land der Griechen*
> *mit der Seele suchend'.*

Zo doet elke mens die aan nostalgie lijdt: hij kijkt uit naar iets wat verloren ging en wat hij wil doen terugkeren. Niet met de ogen van het lichaam, maar 'mit der Seele'. Doch de nostalgie die heden ten dage groeit, is geen verlangen naar een verloren 'belle époque', zij is een uiting van een veel dieper gemis, een gemis aan echte menselijkheid.

De tijden zijn zo gesatureerd geworden dat die nostalgie steeds meer mensen - steeds meer jonge mensen vooral - aangrijpt.

Meer echter dan een heimwee naar een verzwonden verleden is die nostalgie een nostalgie naar een toekomst. Geen passieve weemoed, maar een sterk verlangen naar nieuwe menselijke echtheid en autenticiteit.

Zij ontspringt aan de deprimerende ervaring dat de zo geprezen moderne beschaving de mens tenslotte toch in een vreemd land heeft gevoerd waar hij niet meer zo gelukkig is.

Maar let wel, dat 'vreemde land' bevindt zich niet buiten, maar 'in de mens zelf'. Het is de mens zelf die zich vervreemd begint te voelen van zichzelf en als ontrukt aan zijn menselijke eigenheid. En als zodanig is zij wellicht het edelste en het meest hoopgevende dat die vervreemde mens in zich bezit.

Een volkomen nieuw verschijnsel is zij niet, en men moet niet denken dat zij een exclusief produkt is van de tijd waarin wij leven.

De geschiedenis leert ons dat alle grote geesten haar gekend hebben. Zij is ingeschreven in het wezen zelf van de mens, en elke mens die naar de stem van zijn wezen luisteren kan, zal haar ontdekken. Bovendien zal zij niet zo gemakkelijk te genezen zijn om de eenvoudige reden dat zij, zoals de mens zelf, afgestemd is op het Absolute en Oneindige. Tekenen wijzen erop dat zij bij velen weer levend wordt en weer ervaren als een bevrijdende kracht: zowel in het gemeenschapsleven als in de religieuze vernieuwing en in menige artistieke kreatie.

Prof. L. Vander Kerken (UFSIA)

Er was eens een klein landje met een grote koning, en in elk dorpje was er een kasteel met een baron...

Nostalgie heeft meestal een dubbele weerslag op de kunst. Enerzijds werpt zij vaak een diskrediet op de anti-traditionalistische strekkingen van het ogenblik. Dat de 20-eeuwse avant-garde anti-traditionalistisch is valt niet te betwijfelen; het is zelfs haar enig blijvend kenmerk. En dat er iets mee spaak loopt lijkt waarschijnlijk, want er zit geen animo meer in het vrolijk huppelen van het ene -isme naar het andere. Heeft deze malaise iets te maken met de huidige nostalgie? Hieraan wordt een confrontatie in dit nummer gewijd: ten einde het probleem zo objectief mogelijk te benaderen werden een aantal standpunten en meningen samengebracht, voor een goed deel van jongere kunstenaars.

Anderzijds heeft nostalgie ook voor gevolg dat zekere kunstenaars en stromingen uit het nabije of meer verwijderde verleden plots wederom aantrekkelijk worden, waar zij voordien het voorwerp waren van de kleinering, de spot en zelfs de verachting van opeenvolgende kunstenaarsgeneraties. Ze danken aan de nostalgie een vernieuwde belangstelling: bijna de totaliteit der kunstproduktie van 1830 tot 1875, het symbolisme en de Art Nouveau/Modern Art/Jugendstil. Ook op deze uiteenlopende strekkingen willen we de schijnwerper richten om de lezer toe te laten een objectief oordeel te vellen.

Tot voor kort was men vrij algemeen van mening dat wat van 1830 tot 1875 op kunstgebied in den lande was gepresteerd - op enkele uitzonderingen na zoals H. de Braekeleer - nagenoeg het meest waardeloze was van de hele kunstgeschiedenis. Als in 1968 Conservator Dr. Walther Vanbeselaere toch besluit het erop te wagen een overzichtstentoonstelling over die periode te houden, dan heeft hij wijzelijk de aangeschreven ontleners van kunstvoorwerpen in dezer voege geïnformeerd: ‘Deze tentoonstelling zal opzettelijk een historisch-didaktisch karakter hebben. Ze wil de jongere generatie de gelegenheid bieden zich een idee te vormen over de waarde van een wellicht te zeer verguisde, zoniet haast vergeten periode van onze kunstgeschiedenis. Veel ervan zal ons vreemd aandoen, ja, misschien de lachlust wekken, maar daarnaast zullen toch ook heel wat aantrekkelijke en onvermoede aspecten getuigen van hoogstaand kunstenaarschap.’ De Conservator kreeg gelijk ook en de tentoonstelling viel een onverhoopt succes te beurt, zelfs vanwege de kunstrecensenten, waarvan een aantal het allemaal met lede ogen hadden bekeken, maar tegen een algemene consensus niet durfden op te tornen.

U zult over de kunst van 1830 tot 1875 geen uitvoerig en erudiet artikel te lezen krijgen. Waarom het niet eens anders doen? Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten werd bereid gevonden ons gebruik te laten maken van de schat aan reproduktiemateriaal, die het over de schilderkunst van deze periode bezit. Zo kon een beknopt album van een vijftiental bladzijden worden samengesteld, met een vrij groot aantal afbeeldingen van schilderijen uit die tijd. De ondertitels bieden de strikt noodzakelijke gegevens, maar een beknopte schets laat toe de schilders historisch te situeren. Bij de keuze der schilderijen werd besloten de zg. ‘grote machines’ eruit te laten, de grote historische taferelen, die hetzij erg bekend zijn hetzij in hun conceptie o.i. nog te verwijderd van de hedendaagse sensibiliteit. Zo ontbreken bv. L. Gallait

en E. de Biefve, en zelfs N. de Keyzer en G. Wappers, glorieën van de toenmalige Antwerpse school met internationale vermaardheid.

Bladerend in dit klein album zult u niet alleen een kunst, maar ook een maatschappij en een heel tijdsbestel voor uw verbeelding kunnen oproepen, waarover u - nu of later - aan uw kleinkinderen zult kunnen vertellen: 'Er was eens een klein landje met een grote koning, en in elk dorpje was er een kasteel met een baron...'

De redactie

EVOLUTIESCHETS VAN DE SCHILDERKUNST IN BELGIE (1830-1875)

1. **Classicisme** *(opvattingen van Winckelman en David)*

Het zal zich vooral te Brussel handhaven, Europees centrum van het Classicisme onder het Hollands Bewind, wegens de aanwezigheid van L. David.

Vele epigonen (soms tijdelijk): Navez, Odevaere, Paelinck, de Caisne, Geirnaert, van Bree e.a.

2. **Romantisme** *(vooral in de geest van de Franse romantische herleving)*

A. Historieschilders *(ook portrettisten)*

a. Vooral vanaf 1830: mateloze vaderlandse heldenverering, voornamelijk te Antwerpen, aansluitend in techniek bij Rubens en van Dyck: Wappers, de Keyser, de Caisne, de Biefve, Gallait, Slingeneyer, Wiertz e.a.; de laatste met Cluisenaar dikwijls idealistisch (in de zin van Böckel).

b. Reactie tegen holle romantiek (Antw.) en classicisme (Brussel) o.l.v. H. Leys, met J. Lies, W. Linnig Sr., e.a. Meer natuur- en geschiedkundige waarachtigheid.

B. Hedendaagse leven: *Dikwijls humoristisch uitgebeeld aansluitend bij de Vlaamse kunst van de 17de eeuw: o.a. Ferd. de Braekeleer Sr., Madou, Dillens, Dyckmans, van Lerius. Uitzonderlijk portrettist is L. de Winne. Later meer Duitse en neo-gotieke beïnvloeding: Portaels, Pauwels, Guffens, Ch. de Groux, Delbeke e.a.*

C. Romantisch landschap: *In het begin weinig Vlaamse landschappen bij Jacobs, Fourmois, Quinaux, Kindermans. Intrede van eigen Vlaamse natuur: Robbe en E. Verboeckhoven (met dieren), Clays en L. Verbroeckhoven (zee), Lamorinière (Kempen) die door zijn nauwkeurigheid naar het realisme toe gaat*.

3. **Realisme** *(ingezet in Frankrijk met Courbet en Millet, eind eerste helft 19e eeuw)*

Antwerpen verliest stilaan de leiding. Belangrijke figuren: Ch. de Groux (volksmensen), H. de Braekeleer (stadsmilieu), A. Stevens (mondaine wereld), J.B. Stobbaerts (dieren). Aansluitend: o.a. Agneessens, W. Linnig Jr., Verwee, Verlat, J. Stevens.

Invloed van de school van Barbizon: Iandschapschilders (school van Tervuren e.a.) Boulenger, Asselberghs, Baron, Verstraete, Heymans; velen evolueren naar impressionisme zoals marinist Artan.

Sociale bewogenheid bij Meunier, Struys e.a.

Lieven de Winne (Gent 24-1-1821 - Brussel 13-5-1880), Portret van Koning Leopold I, 225 × 120, KMSK Brussel. - *Schilder van religieuze en genrestukken maar vooral knap portrettist. Zijn 'Leopold I' is zijn hoofdwerk*.

François-Joseph Navez (Charleroi 16-11-1787 - 12-10-1869), Portret van Prins Charles Rasse van Gavere, 1828, 200 × 148, KMSK Brussel. - *Leerling van J.L. David en voornaamste Belgische vertegenwoordiger van het classicisme. Schitterend portrettist*.

Alfred Stevens (Brussel 11-5-1823 - Parijs 24-8-1906), Parijse sfinx, 1867, 72 × 53, KMSK Antw. *- Van vroeg-realistische sociaal-bewogen taferelen gaat hij over naar de uitbeelding van mondaine figuren, gedistingeerd en virtuoos*.

Edouard Agneessens (Brussel 24-8-1842 - Ukkel 20-8-1885), De kinderen Colard, 1874, 127 × 170, KMSK Brussel. - *Leerling van Portaels en bekend vooral als figuurschilder en portrettist. In zijn portretten houdt hij van het ongekunstelde, zodat hij er genre-elementen in opneemt*.

Ferdinand de Braekeleer de Oude (Antwerpen 12-12-1792 - 16-5-1883), Gouden Bruiloft, 1839, 106 × 120,5, KMSK Brussel. - *Vermaard om zijn volkse genretaferelen vol goedmoedige humor en aansluitend bij A. van Ostade, D. Teniers en A. Brouwer*.

Jean-Baptiste Madou (Brussel 3-2-1796 - 3-4-1877), Dorpspolitici, 1874, 55 × 65, KMSK Brussel. - *Vooral als lithograaf een eersterangsgetuige van zijn tijd. Zijn schilderwerk behandelt volkse genrestukken, die meestal op de 18e eeuw betrekking hebben zoals 'Dorpspolitici'.*

Jan Frans Portaels (Vilvoorde 1-5-1818 - Schaarbeek 8-2-1895), Loge in het theater te Pest, 1869, 121,5 × 198, KMSK Brussel. - *Oriëntaliserende voorstellingen, nadien meer geromanceerd realistisch met momentopnamen als deze*.

Henri Leys (Antwerpen 18-2-1815 - 26-8-1869), De liefdesverklaring, 1863, 124 × 96, KMSK Brussel. - *Eerst historieschilder in het genre van Wappers, maar weldra meer aangetrokken door het burgerlijke en landelijke. Zijn belangrijkste historieschilderingen sluiten aan bij P. Delaroche en gaan naar het realistische toe. Bestreed het academisme en het pathetisch romantisme. Centrale figuur van zijn tijd*.

Jozef Lies (Antwerpen 14-6-1821 - 3-1-1865), De rampen van de oorlog, 1858, 87,5 × 150, KMSK Brussel. - *Vriend van H. Leys en eveneens om zijn historiestukken bekend. Het thema van de oorlog heeft hij herhaaldelijk behandeld*.

Willem Linnig de Jonge (Antwerpen 28-8-1842 - 3-9-1890), Antwerpse bruiloft, 1867, 93 × 198, KMSK Antwerpen. - *Vooral bekend is dit traditioneel genrestuk. Evolueerde naar maniëristische fantastiek*.

Henri de Braekeleer (Antwerpen 11-6-1840 - 20-7-1888), De man in de stoel, 1875, 79 × 63, KMSK Antwerpen. - *Zoon van Ferdinand de B. Jr, kleinzoon van Ferdinand de B. Sr, neef van H. Leys en diens leerling. Geboeid door de Hollandse 17de-eeuwse kunst bevrijdt hij zich van het historische en anekdotische, ontwikkelt hij weldra een hem eigen intimistisch genre, dat vooral de sfeer van het oude Antwerpen weergeeft en een romantische ondertoon bewaart*.

Henri de Braekeleer (Antwerpen, 11-6-1840 - 20-7-1888), Het eetmaal.

Henri de Braekeleer (Antwerpen, 11-6-1840 - 20-7-1888), Zaal in het Brouwershuis.

Charles de Groux (Komen 4-8-1825 - Brussel 30-3-1870), De Sint-Guido-bedevaart te Anderlecht, 1857, 157 × 216, KMSK Brussel. - *Genreschilder die aansluit bij het realisme, dikwijls sociaal geëngageerd en zelfs miserabilistisch*.

Paul-Jan Clays (Brugge 2-11-1819 - Brussel 9-2-1900), Woelige zee, 1857, Stadhuis Brugge. - *Bekend marineschilder met internationale faam. Verving in zijn zeegezichten de traditionele compositie door een meer realistische*.

Louis Artan (Den Haag 20-4-1837 - Oostduinkerke 23-5-1890), De golfbreker, 1869-72, 108 × 200, KMSK Brussel. - *Opgeleid te Spa en te Parijs. Werd een uitmuntend marinist, die in openlucht werkte en als wegbereider van het impressionisme bekend staat*.

Alfons Asselbergs (Brussel 19-6-1839 - 10-4-1916), Maartse dag nabij de 'Feeënplas in het woud van Fontainebleau', 1876, 90,5 × 151, KMSK, Brussel. - *Landschapschilder, die tot de school van Tervuren behoord had, maar ook de kust, de Ardennen, de Limburgse Kempen en zelfs de streek van Fontainebleau en Algerië uitbeeldde*.

Hippolyte Boulanger (Doornik 3-12-1837 - Brussel 4-7-1874), De St.-Hubertusmis te Tervuren, 1871, 114 × 133,5, KMSK Brussel. - *Voornaam landschapschilder en leider van de zg. School van Tervuren die aan openluchtschilderkunst deed en het academisme verwierp, aansluitend bij de Franse groep van Barbizon. Voorloper van het impressionisme en zelf van het expressionisme in ons land*.

François de Lamorinière (Antwerpen 28-4-1824 - 3-1-1911), Weg door het bos, 1887. - *Een der hoofdfiguren van de landschapkunst der 19e eeuw. Voorloper van de zg. School van Kalmthout. Poëtisch natuurgevoel*.

Charles Verlat (Antwerpen 24-11-1824 - 23-10-1890), De koning van het hoenderhof, 1857, 97 × 77, KMSK Antw. - *Vrij omvangrijk werk van zeer verscheiden genre, van naturalistische instelling en strevend naar monumentaliteit. Technisch knap*.

Louis Robbe (Kortrijk 17-11-1806 - Brussel 2-5-1887), Stier door honden aangevallen, vóór 1873, 50,5 × 75, KMSK Brussel. - *Eerst advokaat en vrederechter te Kortrijk. Voorvechter van het realisme in de dierschildering*.

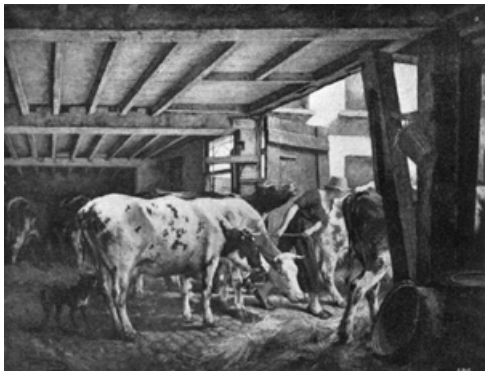

Jan Baptist Stobbaerts (Antwerpen 18-3-1838 - Schaarbeek 25-9-1914), De stal uit, 94 × 123, KMSK Antw. - *Bestreed met H. de Braekeleer het muffe academisme van de historieschilders. Vooral genretaferelen, evoluerend van het realisme naar waziger lichtschildering*.

Het symbolisme herontdekt

Negentienachtenzestig was het jaar van de meirevolte en van ‘L'imagination au pouvoir’. Dat zelfde jaar publiceerde ons Kunstenaarsverbond het meinummer van ‘Vlaanderen’ over de Vlaamse Symbolisten en bovendien richtte het ook een grote tentoonstelling in van deze meesters der verbeelding; dat was geen nostalgie maar eerherstel. Op dat ogenblik - nog geen tien jaar geleden - was het Symbolisme een nagenoeg vergeten kunstbeweging. Enerzijds werd het woord zelf in verband met de plastische kunsten dikwijls verzwegen; zo vermeldt de 24-delige Encyclopedia Britannica van 1968 onder het trefwoord ‘Symbolism’ enkel de negentiende eeuwse strekking van Franse origine in de letterkunde. Anderzijds gebruikte men de term ook als een vuil woord, dat men naar het hoofd slingerde van hopeloos verachterde kunstenaars. Symbolisme gold immers als verraad van de essentie zelf van de plastische kunsten, als een verwerping der moeizaam veroverde autonomie van het plastische ten opzichte van het ideële en litteraire. Wat was schandelijker in de ogen van menig progressief kunstenaar dan lijn en kleur, vorm en volume tot de vernederende rol van dragers van symboliek te herleiden?

Maar naarmate het onbehagen over de resultaten van de absolute kunst groeide, naarmate ook de nostalgie verder om zich heen greep, steeg de belangstelling en weldra de onverdeelde en zelfs overdreven bewondering voor deze schier onbekende en zeker onbeminde kunsttroming. De overzichtelijke studies en tentoonstellingen volgden elkaar in versneld tempo op en de prijzen van de symbolistische kunstwerken gingen regelrecht de hoogte in op de veilingen, de barometers van het artistieke weder. De jongeren kwamen in verzet tegen de artistieke brainwashing, waaraan men de vorige generatie in het onderwijs had onderworpen, en toonden zich de eersten die verwonderd waren over de stapels vooroordelen waarmede men de zondebok Symbolisme de woestijn in gejaagd had: symbolistische (en Jugendstil) posters verdrongen weldra Che Guevara, aanvankelijk tot vermaak van de als gewoonlijk niet-begrijpende ouderen.

Het symbolisme niet zo retro als je dacht?

Ongetwijfeld heeft het symbolisme bedenkelijke excessen en afstotelijke uitwassen gekend; maar welk -isme bleef hiervan gespaard? Toch was het vanwege de erop volgende kunstbewegingen volstrekt onrechtvaardig het symbolisme als dé struikelblok te beschrijven voor de moderne kunst, in haar opgang naar totale vernieuwing.

Voor wie de kunstevolutie nauwkeurig ontleedt lijkt het symbolisme integendeel de geschikte voedingsbodem te hebben verschaft, die de verdere ontwikkeling mogelijk heeft gemaakt. De renaissance had een kunstopvatting gebracht die op de natuur was gericht, naar het woord van de zestiende eeuwse Engelse filosoof en natuurkundige Lord Francis Bacon: ‘homo additus naturae’. De kunst moest een beeld zijn van de natuur, een menselijk beeld ervan en bijgevolg een rationeel beeld. Dit humanisme moest leiden tot een realistische schilderkunst welke zou uitlopen op het negentiendeeuwse naturalisme, ten tijde van het positivisme. In een zekere zin beantwoordde ook het impressionisme aan het positivisme: het had er zich mee

vergenoegd het licht, de optische schijn der werkelijkheid, op te vangen en was dus uiteindelijk aan de werkelijkheid trouw gebleven. En toch krijgt het kunstwerk thans een nieuwe betekenis, vermits de impressionisten de kleur bevrijd hebben van het voorwerp zelf. Een volledige opgave van het renaissancistische standpunt hebben de impressionisten echter niet kunnen doorvoeren. Zij brachten geen definitieve breuk in de eeuwenoude traditie: het impressionisme was een beginpunt maar tevens een eindpunt. Deze zou slechts in de onmiddellijk erna volgende periode tot stand komen. De ware baanbrekers van de moderne kunst vindt men in de periode die inzet omstreeks 1880; reeds in 1900 zullen zij de grote revolutie voleind hebben. De sfeer, waarin deze revolutie kon plaats grijpen, werd bepaald door het symbolisme.

Men heeft het symbolisme vaak herleid tot een der facetten van wat de Duitsers 'Stilkunst' heten, zodat het een geheel vormt met de neo-stijlen van het einde van vorige eeuw en met de Jugendstil, waardoor het gedeeltelijk werd opgeslorpt. Men heeft het bestempeld als een in wezen decadente en einde-eeuwse tendens; het is trouwens in het tijdschrift 'Le décadent' dat het Symbolistisch Manifest van Jean Moréas verscheen in 1886, het jaar van de 8e en laatste Parijse groepstentoonstelling der Impressionisten.

Het symbolisme loopt tenandere voor een goed deel parallel met het impressionisme en nog altijd schrijven sommigen bv. wat het werk van Ensor betreft elementen toe aan het impressionisme, die feitelijk tot het symbolisme horen. Een nauwkeurige bepaling van het symbolisme geven is ongetwijfeld zeer moeilijk.

Men zou het eigenlijk beter als een geestesrichting, dan als een welbepaalde plastische stijl kunnen omschrijven. Het symbolisme is niet uit het impressionisme ontstaan, maar uit vroegere richtingen: de romantiek en vooral het idealisme, dat omstreeks 1850, in aansluiting bij de toen geldende Hegeliaanse opvattingen aan de idee voorrang gaf; aan het realisme en het naturalisme verweet het geen enkele edele gedachte te bezitten en de cultus van de schoonheid te hebben opgegeven.

De Engelse groep der Pre-rafaëlieten vertoont dit idealisme reeds omstreeks 1850 in een meer geëvolueerde vorm. Zelf verwezen zij naar de grote romantici Blake en Füssli uit de vorige eeuwwende en meer nog naar de primitieven van voor Rafaël en de renaissanceomwenteling. Rossetti en Burne-Jones, Millais en Ruskin, waren omstreeks 1860 - d.i. vijfentwintig jaar vóór het Symbolistisch Manifest - reeds echte symbolisten. Maar wellicht was ook Blake al symbolist, toen hij omstreeks 1800 reeds het symbolistisch anti-realistisch standpunt aannam: 'I assert for myself that I do not behold the outward Creation (of God) and that to me it is hindrance and not action'.

Een bekommernis om het ideële had men ook bij de Duitse Nazareners en bij Böcklin e.a. aangetroffen en ook in Frankrijk o.a. bij Puvis de Chavannes en soms bij Ingres. Men kan het symbolisme zelfs doen teruggaan op denkers als Schelling, Schopenhauer en Carlyle, bij wie de vorm als een symbool van de gedachte doorgaat en niet op zichzelf belangrijk is. Een Baudelaire, een Rimbaud, een Heine, een Edgard Poe gaven niet alleen aan de vorm, maar aan klank en kleur of welk zinnelijk element ook de waarde van een symbool. Men herinnere zich de bekende tekst waarin door Baudelaire de 'audition colorée' wordt uitgedrukt: 'A est noir, E est blanc, I bleu, O rouge, U jaune: Le noir, c'est l'orgue; le blanc, la harpe; le bleu, le violon; le rouge, la trompette; le jaune, la flûte. L'orgue exprime la monotonie, le doute et la simplesse; la harpe, la sérénité; le violon, la passion et la prière; la trompette, la gloire et

l'évocation; la flûte, l'ingénuité ét le sourire'. Literatuur, muziek en plastische kunst worden met elkaar gelijk geschakeld in het symbolisme.

Aldus kwam men ertoe de kunst niet meer te beschouwen als een voorstelling van de werkelijkheid, maar als draagster der symbolen van het innerlijke en van het mysterie, als het produkt in de eerste plaats van de verbeelding. Het symbolisme streefde ernaar weer te geven datgene wat Bergson heette 'le subjectif, le fluent, l'inarticulé, le musical'. Het is uiteraard meest in literaire kringen

Antoine Wiertz, Levend begraven (1854) (Presymbolistisch idealisme).
Voor de illustratie van dit artikel werd uitsluitend werk uit ons land gebruikt, om de volledige evolutie van het symbolisme in al zijn fasen aan te tonen.

dat een dergelijke opvatting kon wortel schieten, maar na 1880 zou zij in Frankrijk stilaan ook de plastische kunsten gaan beheersen.

Vele symbolistische schilders beschouwen zich trouwens niet als de tegenstanders, maar als de voortzetters van de impressionisten waarvoor zij de grootste bewondering hebben en waarmee zij verward werden. Het is slechts geleidelijk dat het anti-impressionistisch karakter van het symbolisme sterker tot uiting komt, vooral dan bij sommige geïsoleerde figuren die grotendeels het symbolisme schatplichtig zijn zonder hetwelk zij hun pionierswerk niet zouden hebben kunnen doorvoeren. Overigens de kleurvrijheden en de kleurexperimenten van de impressionisten zullen de symbolisten zich ten nutte maken. Zoals zij trouwens ook hebben weten gebruik te maken van de ontdekking der Japanse prentkunst; hier leerden zij tal van in het Westen onbekende procédés, die sterk afweken van de renaissancistische opvattingen; Hokusaï, Hirosjigé en anderen werden beter door de symbolisten begrepen dan door de impressionisten die slechts oog hadden voor het technische aspect van de Japanse kunst en ontoegankelijk bleven voor de allegorische en spiritualistische inhoud ervan.

Dit hoeft ons niet te verwonderen; de impressionisten voelden zich immers volkomen in eenklank met het positivisme en het scientisme van hun tijd; de symbolisten integendeel sluiten aan bij de anti-positivistische reactie van het einde der 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw, waarvan Bergson, Péguy, Claudel, Joris-Karl Huysmans e.a. de woordvoerders waren op wijsgerig en literair plan.

Met het symbolisme verruimt dus de kunstenaar op merkwaardige wijze zijn horizont.

Waar hij voordien beperkt bleef tot de zintuigelijke realiteit, opent zich nu voor hem de wereld van de droom en de verbeelding, de rijkdom van de volledige gamma menselijke gevoelens. Het schilderij hoeft niet meer louter picturaal te zijn: de muziek en de poëzie krijgen er weer vrij toegang. Ook de religieuze iconografie doet weer haar intrede in de kunst, zowel deze van de eenvoudige gelovige als die van de mysticus: van simpel gebed tot extase. Zelfs het demonische en het blasfematorische, het supranormale en de hallucinatie, de griezel en het delirium zijn geen verboden terrein meer voor de kunstenaar, die weer een compleet mens mag zijn en niet louter

een oog. De symbolist wil vooral het onzichtbare zichtbaar maken: de zintuigelijke wereld stak wederom boordevol symbolen.

Het symbolisme en de grondleggers van de twintigeeuwse kunst

Met het impressionisme was de kunst omstreeks 1880 in het slop geraakt en het was niet het pointillistische gepeuter met puntjes dat redding kon brengen. Zij is te danken aan het symbolisme dat nieuwe mogelijkheden voor de kunst heeft geopend. De typisch symbolistische tendens om aan het kunstwerk een diepere en meer geestelijke inhoud te schenken is immers nadrukkelijk waar te nemen in het werk van de grote kunstenaars, die men de geïsoleerde baanbrekers van de moderne

Féllcien Rops, Le vieux Faune (ca. 1885), litho.

kunst kan noemen: de post-impressionisten Van Gogh, Cézanne, Gauguin, Ensor, Munch en Toulouse-Lautrec.

Vincent Van Gogh kwam bij zijn broer Theo te Parijs in betrekking met de symbolistische ideeën. ledereen kent de tragiek van zijn leven. Zoals Uhde schreef is hij de zendeling met het penseel; zijn geschiedenis is niet die van een oog, van een palet, of van een penseel zoals bij de impressionisten. Het is de geschiedenis van een eenzame wiens hart klopt in de donkerte van een gevangenis, van een met heimwee gevuld hart dat lijdt en op een dag de zon ziet en erin de zin van het leven erkent. Het is niet zijn oog dat de zon ziet, maar zijn hart dat oplaait in vurige lichtvisioenen, verbonden met de woelende mysterieuze krachten der natuur.

Wat de schijn ook moge zijn, toch heeft Paul Cézanne iets gemeen met het symbolisme in

Favier Mellery, De ziel der dingen, krijt op papier.

deze zin dat ook hij het impressionisme als te zuiver zintuiglijk aanvoelde. Hij was het die verklaarde: ‘Monet ce n'est qu'un oeil’, een echt symbolistische reactie. Zelf wilde hij bij middel van de scheppende rede een wereld bouwen. De voorrang echter

die hij aan de rede schonk doet hem van vele symbolisten sterk afwijken, spijts de spiritualistische levensbeschouwing die hij met de meesten onder hen aankleefde.

Wat Paul Gauguin betreft, deze nam het zuivere symbolisme als basis voor zijn nieuwe schilderkundige visie. Hij zelf heeft aan de Nabis, de Franse symbolistische schildersgroep, geleerd hoe het doek, behalve de zichtbare werkelijkheid, ook de gevoelens van de ziel en de poëzie kan uitdrukken. Met zijn exotisme - de wonderbare schilderijen ontstaan in de sprookjeseilanden van Polynesië - zocht hij niet alleen de poëzie van het bevreemdende, hij wilde de ongeschonden primitieve mens en het kind opnieuw ontdekken. Ook ontdekte hij opnieuw het suggestieve vermogen der schilderkunst door lijnen en kleuren die niet noodzakelijk deze der werkelijkheid zijn. Zijn werken zijn symbolen, beladen met mysterie, ontijdelijk, eenvoudig en sober, monumentaal.

Ook bij James Ensor is de symbolistische inslag evident. Hij schiep in de jaren 1883-1895 het belangrijkste deel van zijn werk. Hoewel hij grotendeels de impressionistische techniek trouw gebleven was, heeft hij haar geest ver-

laten. Het werd een symbolistisch impressionisme waarmee hij, aansluitend bij de oude Vlaamse traditie van Brueghel en Bosch, zijn fantastische en tevens satirische wereldvisie heeft weten uit te beelden. Vooral zijn skeletten- en maskertonelen dragen een duidelijke symbolistische inhoud; zijn voortdurend terugkeren op het religieuze is ook onloochenbaar symbolistisch.

Nog meer dan dit van Ensor helt het symbolisme van Edvard Munch, die te Parijs drukke contacten had met de Nabis, over naar het expressionisme. Hij is de vertolker geweest van de diepe, algemene angst van de mens. In zijn werk schuilt altijd iets dreigends, iets onheilspellends dat verband houdt met de geheimzinnige machten die schuilen in mensen en dingen. Elke rots is bij hem een noodlot, elke boom een bewustzijn, de dingen hebben een oneindige troosteloosheid, alles wordt een schreeuw bij hem: 'Ik hoor het grote schreeuwen der natuur', verklaarde hij zelf. Typisch symbolistische geesteshouding die nog niet volledig tot het expressionisme is overgegaan, omdat hij de deformatie niet stelselmatig heeft aangewend.

Tenslotte Henri de Toulouse-Lautrec: 'au commencement était Toulouse-Lautrec...', zo schrijft Bernard Dorival die erop wijst dat men hem ten onrechte bij de impressionisten en bij Degas heeft gerangschikt, hoewel hij eerder verwant was met het Nabisme voor wat het technische aspect van zijn kunst betreft.

Door zijn zin voor het karikaturale verwijdert hij zich echter van het symbolisme, hoewel ook dit tenslotte verband hield met de typisch symbolistische belangstelling van zijn tijdgenoten voor het innerlijke van de personages en voor de zielkundige ontleding. Het was misschien een vergissing Lautrec niet te hebben opgenomen in de grote tentoonstelling 'Het Symbolisme in Europa' (1975-76).

Merkwaardig is dat de meesten dezer grote figuren ook tragische figuren zijn geweest.

Lautrec stierf door overmatig alcoholgebruik op 37-jarige leeftijd, dezelfde ouderdom waarop Van Gogh zich het leven ontnam. Gauguin stierf 55 jaar oud van ziekte en verwaarlozing in vrijwillige ballingschap op een ver eiland van de Stille Oceaan. Edvard Munch ging geestelijk ten onder aan zijn angsten.

Cézanne leed zijn leven lang onder het onbegrip van zijn tijdgenoten. Het is onloochenbaar: in vergelijking met deze figuren waren de impressionisten toch maar povere revolutionairs die de publieke goedkeuring zochten en verkregen. De van symbolisme doordrongen grote post-impressionisten integendeel konden niet met dergelijke illusies leven en ignoreerden volkomen de opinie der tijdgenoten;

Fernand Khnopff, De stilte, pastel op papier.

Jean Delville, Portrait of Mrs Stuart Merrill (1892), gekleurd krijt.

daar ligt ongetwijfeld de oorzaak van hun tragisch lot. Maar even onloochenbaar is dat hun revolutie rechtstreeks wortelt in het symbolisme, dat tenslotte - veel meer dan het impressionisme - aan de grondslag ligt van zo uiteenlopende richtingen als het expressionisme, het surrealisme en zelfs, langs Cézanne om, van het kubisme. Geen onbeduidend palmares voor wat men als een verachtelijke retro-beweging heeft gebrandmerkt.

Engeland en Frankrijk als uitgangspunten van het internationale symbolisme

Alle romantiek - en daartoe behoort vanzelfsprekend ook het symbolisme - brengt met zich een nasleep van valse pathos en ziekelijke sentimentaliteit, hol esoterisme en ijl estheticisme, charlatanisme en kitsch, noem maar op. Vooral in de onvermijdelijke fase van het epigonisme gaan romantische strekkingen deze kenmerken vertonen; meestal gaan ze eraan ten onder. Een op zo brede schaal verspreide kunststroming als het symbolisme zal hier niet aan ontsnappen; nochtans belet dit niet dat in vele landen merkwaardig symbolistisch werk tot stand kwam.

Engeland heeft in de 19e eeuw een vooruitstrevende rol gespeeld op kunstgebied. Men denke aan Blake en Füssli, of aan Turner voor het eerste deel ervan. Ook in het midden van de eeuw was dit zo met de reeds vermelde Pre-Raphaelite Brotherhood met D.G. Rossetti, Holman Hunt, J.E. Millais, Madox Brown, J. Ruskin, W. Morris en E. Burne-Jones, die de kunst tot een cultus verhieven. Hoewel het picturaal dikwijls van betwistbare kwaliteit was, is toch hun werk uiterst belangrijk geweest voor de evolutie van de Europese kunst; zij hadden reeds grotendeels het terrein van het symbolisme verkend wanneer men er in de rest van Europa vaak nog moest mede beginnen. Nu het Symbolisme in de mode is bestaat de trend om de Engelse

pre-rafaëlieten (zoals in andere landen de idealisten) gewoon bij het symbolisme te rekenen.

G.F. Watts was meer een idealist in de continentale betekenis: schilder en beeldhouwer van grandioze, allegorische en vaak cosmische thema's.

In de laatste twee decenniën van de 19e eeuw ontstaat een verdere ontwikkelingsvorm ‘The Aesthetic Movement’ met J.M. Whistler en Oscar Wilde, nadien ook Aubrey Beardsley, die een virtuoos tekenaar was en, aansluitend bij Wilde, een exponent wordt van de richting der decadenten: pessimistische geraffineerde intellectuelen, vol nostalgie naar vergane, bewogen tijden en culturen, vaak pervers (vooral Wilde en Beardsley, vóór zijn bekering tot het katholicisme), maar altijd elegante en gekunstelde beoefenaars van de kunst voor de kunst.

Merkwaardig werk kwam ook van de Glasgow School met o.m. Ch.R. Mackintosh, die echter de schilderkunst zal verlaten om zich aan de kunstambachten te wijden zoals voordien reeds Morris had gedaan. De belangstelling voor deze kunsten uit sociale bewogenheid is een karakteristiek van de Engelse symbolisten, die overgenomen werd door vele geestesgenoten in de andere landen; vandaar hun doorslaggevende betekenis voor de Jugendstil.

Een ander kenmerk van het Engels symbolisme is zijn verwevenheid met de literatuur. Vele hier vernoemde kunstenaars hebben ook in de literatuur een soms belangrijke rol gespeeld zoals William Blake, Dante Gabriele Rossetti en William Morris, terwijl letterkundigen gelijkwaardige leden werden van de symbolistische groepen en er zelfs leidinggevend optraden, zoals John Ruskin en Oscar

Wilde. Ook dit herhaalt zich in de andere landen. Verwonderlijk is het niet, gezien het sterk literair karakter van het symbolisme zelf.

Eerst sprak men nog van ‘synthetisme’ toen omstreeks de jaren 1890 een echte symbolistische groep tot stand kwam in *Frankrijk,* nl. de Nabis. Het terrein was hier voorbereid door de idealistische schilders: de evenzeer verfoeide als verafgode Gustave Moreau, de serene en nobele Puvis de Chavannes, de ontroerende Carrière, de Wagneriaanse Fantin-Latour, de natuurromanticus Bresdin en vooral diens leerling Odilon Redon. Deze laatste wilde uitsluitend een schilder zijn van het geestelijke, van de wezenheid, en niet van de schijn der dingen. Zijn werk is dan ook vervuld met fantasmen en dromen waarmede hij poogt door te dringen tot de wereld van het onderbewuste. De idealisten maken hoofdzakelijk gebruik van allegorieën, de symbolisten zullen integendeel aan alles de betekenis van een symbool schenken.

De nieuwe symbolistische esthetica eist een kunst die idealistisch is, symbolistisch, synthetisch, subjectief, decoratief, emotief en mystisch. Dat was de fundamentele theorie, op punt gesteld door een jong dichter, Albert Aurier, die ze overmaakt aan zijn vriend Gauguin. Deze laatste had zijn werk in Bretagne en te Parijs getoond aan enkele jonge schilders die zijn enthousiaste bewonderaars werden en ook zijn ideeën gingen aankleven. Hieruit ontstond de groep der Nabis. De leider van de groep is Paul Sérusier, die Gauguin ontdekt heeft en bij zijn vrienden gebracht.

Hij was niet alleen schilder, maar ook cultureel zeer ontwikkeld, vooral op het gebied van de mystiek en van Plotinus. Hij was theosoof en had contacten met de ‘Rose + Croix’, een door J. Péladan opgerichte groepering voor hermetische idealistische kunst. Zijn zucht naar het geheimzinnige had hem, evenals Gauguin, naar Bretagne gebracht, het land van de fabels en de mysterieverhalen.

Ook Maurice Denis, die de theoreticus werd van de groep, is een intellectueel, zoals Sérusier. Zijn symbolisme was sterk religieus getint wat hem tot de religieuze kunst bracht.

Van hem is de bekende bepaling van het schilderij ‘een oppervlakte bedekt met kleuren in een zekere orde samengebracht’. Men interpreteert dit gezegde vaak uitsluitend als een geloofsbelijdenis in de autonomie van het picturale. In feite doelde Denis vooral op de bevrijding van de schilderkunst ten opzichte van salon- en chevaletkunst; dus pleit hij voor de decoratieve kunst. Hij sloot hierbij geenszins het symbolisme uit: aan zijn arabesken, lijnen en kleuren geeft hij de waarde van

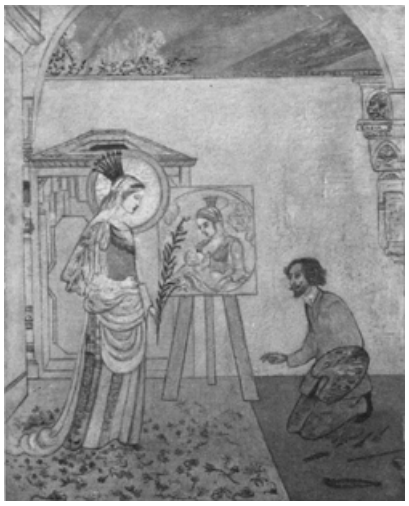

James Ensor, O.-L.-Vrouw-Troosteres (1892), gekleurde ets.

James Ensor, Schilderend geraamte (1896).

Jacob Smits, Het Symbool van de Kempen (Ets).

Jacob Smits, De put.

symbolen.

Het religieuze domineert ook bij anderen zoals bij de Nederlander Verkade en de Deen Ballin. De eerste verlaat weldra Parijs om monnik te worden in Duitsland te Beuron, waar hij de symbolistische esthetiek zal bekend maken; onder zijn invloed zal Sérusier, na een bezoek te Beuron, aanhanger worden van de esthetica van de 'heilige vaste maten', die op wiskunde berust. De tweede bekeert zich van het jodendom tot het katholicisme en zal als een heilige sterven.

Nauw verwant met elkaar waren Vuillard en Bonnard. Zoals men Denis de Nabi der schone ikonen heette, zo kreeg Bonnard de bijnaam 'le Nabi Japonnard'; om zijn voorliefde voor de Japanse kunst die zijn werk overigens sterk heeft beïnvloed. Zijn schilderkunst was bij het begin meer nog op het decoratieve afgericht dan die van de meeste zijner vrienden. Vuillard is vooral de dichter die in de kleinste dingen en de eenvoudigste personages een diepe poëzie weet te ontdekken.

De grootste schilder onder de Nabis is Pierre Bonnard. Zijn werk alleen zou reeds een wettiging zijn voor het hele gebeuren in en rond het nabisme. Men kan soms de indruk hebben dat hij in latere tijden het symbolisme helemaal heeft vaarwel gezegd, om terug te keren naar het impressionisme à la Monet. In feite is Bonnard de kern van de symbolistische boodschap altijd trouw gebleven. Tegen de objectiviteit van het impressionisme stelde hij steeds zijn subjectivisme: hij schildert geen landschappen, maar visioenen die het schouwspel van de natuur deed ontstaan in zijn ziel, in een roes van schoonheid. Bonnard is een visionair, misschien de meest verbeeldingrijke visionair van de hedendaagse schilderkunst.

Nog anderen behoren tot de groep, zoals Emile Bernard, Paul Ranson, Georges Lacombe, de latere grote beeldhouwer Maillol, Félix Valloton uit Lausanne. Hun verzamelplaats was het Parijse café Voltaire, hun tijdschrift de bekende 'Revue Blanche', dat zulke belangrijke invloed zal hebben op de ontwikkeling van de Franse schilderkunst. Aan de Japanse graveerkunst hebben sommigen de zin voor de sobere lijn ontleend en tevens voor het decoratieve. Velen onder hen schilderen groots opgevatte ontwerpen en later ook affiches, toneeldecors, tot zelfs gebruiksvoorwerpen. Maar wat zij vooral onderling gemeen hebben is de idealistische inslag van hun werk. De Nabis (Hebr.: verlichten, profeten) willen aan de schilderkunst een geestelijke en innerlijke rijkdom terugschenken, een factor die de impressionisten bij het streven naar het weergeven van de uiterlijke impressie, over het hoofd gezien hadden:

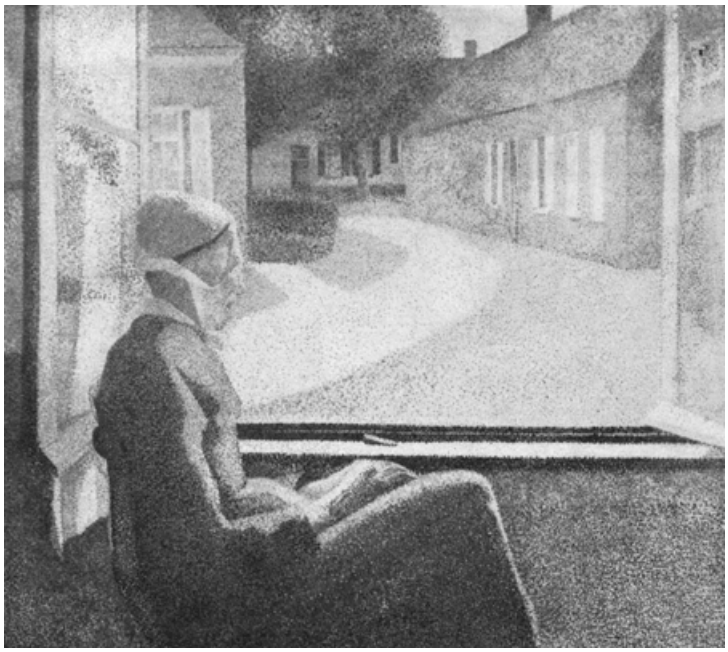

Henry van de Velde, Vrouw bij raam (1889). Uit de periode waarin hij onder pointillistische invloed stond, met symbolistische inslag.

'L'impressionisme est un art purement superficiel oü la pensée ne réside pas', zo hadden zij van Gauguin geleerd. Het avontuur van het Nabisme was van korte duur, maar zij zijn hun leven lang trouwe vrienden gebleven, hoewel zij onderling sterk verschilden en uiteenlopende artistieke wegen zullen volgen. Zij hadden ook nog gemeen een grote levendigheid en optimisme; zij zijn verheugd als kinderen om de lichtende eenvoud van een bloemenruiker, om het sprankelend levenslustige van een fontein. Over hun schilderijen zweeft dikwijls een lichte ironie of een vleugje humor. Er zijn natuurlijk ook Franse symbolisten, die, zoals Levy-Dhurmer en Henri Martin, buiten de groep der Nabis stonden.

Het symbolisme als een der grote Europese hoofdstrekkingen van de moderne kunst

Geen enkel land heeft voor de verspreiding van het Symbolisme - zoals trouwens ook voor de Jugendstil - een grotere betekenis gehad dan *België*. Nochtans hier kreeg de idealistische strekking in het midden van de 19e eeuw minder navolgers dan bv. in Frankrijk of Duitsland. De Waal Antoine Wiertz is wel een belangrijk voorloper van het symbolisme in het kader van de romantiek, maar hij staat alleen met zijn macabere visioenen en zijn satanisme. Voor wat het laatste deel van de eeuw betreft speelt ons land integendeel een vooraanstaande rol. Brussel was op dat ogenblik de Europese stad, die het meest open stond voor het nieuwe. Félicien Rops uit Namen is er stichtend lid van de 'Société libre des Beaux-Arts', maar het is in Frankrijk dat hij tot volle expansie komt met werk dat even macaber en satanisch is als dat van Wiertz, maar perverser en gewild blasfemerend;

Eugène Laermans, De dode (1904).

De eerste Latemse groep (1899). - V.l.n.r.: L.H. van Houtte, George Minne, Gustaaf van de Woestijne, Valerius de Saedeleer, Karel van de Woestijne, Albijn van den Abeele.

zijn dikwijls smakeloze erotiek verschaft aan zijn, overigens zeer knappe, teken- en etskunst grote befaamdheid. Xavier Mellery (° Laken) staat sterk onder de invloed van de allegorische stijl van Puvis de Chavannes, maar ook van de pre-rafaëlieten; het is een schilder van de stilte en van de innerlijke droom. Fernand Khnopff (° Grembergen-Dendermonde) is een leerling van Mellery die hem zijn liefde voor de pre-rafaëlieten meegaf; maar hij is tevens blijvend getekend door het Brugge zijner kinderjaren. Zoals ook zijn werk toont is hij zelf een enigmatische figuur, een cerebrale dandy en anglomaan, vol fin-desiècle pessimisme. Hij is te Brussel lid van 'L'essor' en medeoprichter van de 'Cercle des XX' (1884), die van internationale betekenis zal zijn.

Ook James Ensor is er medestichter van.

Op hem valt geen kunstetiket te plaatsen, ook niet dat van symbolist, hoewel hij in zijn meest originele werken en in zijn religieuze werk het meest nog symbolist is. Zijn betekenis voor het symbolisme werd hoger reeds geschetst. Een andere zelfstandige figuur is Jacob Smits; ook hem kan men niet zonder meer herleiden tot het symbolisme, hoewel de transpositie van de bijbel in het Kempi-

sche landschap, de vroomheid, de ideële inhoud van zijn werk, de neogotieke beïnvloeding, alles tenslotte waarin hij origineel is, eveneens onbetwistbaar symbolistisch moet heten.

Jean Delville (° Leuven) is de stichter van de 'Cercle d'art idéaliste' te Brussel, een benaming die wijst op zijn bindingen met de Parijse Rose + Croix en Péladan, waarmede men te Brussel en in Nederland het symbolisme weleens tenonrechte vereenzelvigde.

Wat later zal William Degouve de Nuncques (° Monthermé, Fr.) een symbolisme beoefenen, dat aanleunt bij Toorop en Puvis de Chavannes.

Een merkwaardige bloei kende het symbolisme met de eerste groep van Latem. De Gentenaar George Minne was er de leider van.

Dank zij zijn vriendschap met Maeterlinck en zijn verblijf te Parijs en te Brussel, waar hij lid was van 'Les XX', is hij thuis in het internationaal symbolisme. Maar het is eerst na de ontdekking van de Vlaamse Primitieven dat hij te Latem zijn eigen diep religieus symbolisme zal ontwikkelen, gekenmerkt door stilte en mysticisme. In die geest beïnvloedt hij zijn groepsgenoten Gustaaf van de Woestijne, de Saedeleer en later Servaes. Bij van de Woestijne zal daarbij nog Engelse invloed spelen, ten gevolge van zijn verblijf daar in W.O.I.; hij bleef - ook in zijn latere meer expressionistische periode - de stille gesloten figuur, trouw aan de fundamentele beginselen van het symbolisme, subjectief tot en met. De extroverte Valerius de Saedeleer heeft het aangekund zoals hij het zelf zegde 'gebed' te steken in zijn mensenloze landschappen, in een onmetelijkheid die is als een katedraal: ook dit is symbolisme. Servaes heeft niet zo lang bij het symbolisme stilgestaan, maar de religieuze bewogenheid, die hij van zijn oudere vrienden had geleerd, zou steeds voortleven in zijn werk; zijn symbolistische periode is beslissend geweest voor zijn verdere evolutie.

Daarbij beperkt zich het symbolisme in Vlaanderen niet: er is Leon Spillaert, Eugène Laermans, Joe English, Alfred Ost, Eugène van Steenkiste, Felix de Boeck, anderen nog. De originaliteit van Felix de Boeck is dat hij in zijn abstracte en abstraherende werken een zeer ongewone symbolistische inspiratie heeft weten te leggen, eens te meer het bewijs leverend dat het symbolisme geen stijl is maar een levenshouding en een geestesrichting.

Het lijkt wel of in het stoere *Duitsland* van Willem II, om de eeuwwende, de tere bloemen van het symbolisme moeilijk tot wasdom konden komen. Nochtans kende dit land enkele

George Minne, Moederliefde.

Gustaaf van de Woestijne, Christus in de woestijn (1939)

Gustaaf van de Woestijne, Zondagnamiddag (1914).

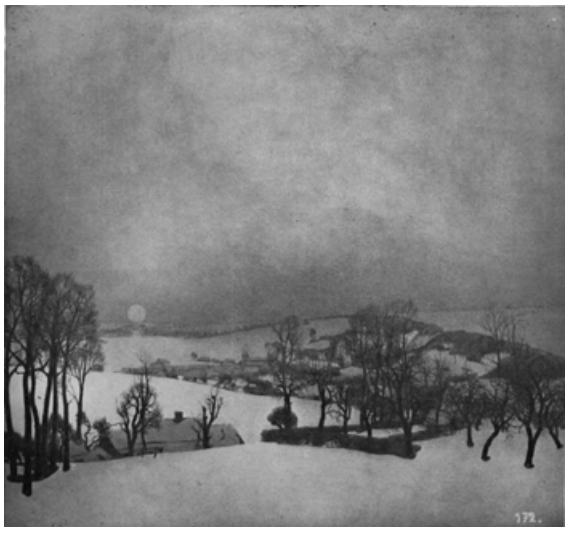

Valerius de Saedeleer, Sneeuw in Vlaanderen.

vooraanstaande idealistische kunstenaars in de onmiddellijk voorafgaande periode. Na de Nazareners ontstaat het meer allegorische werk van Alfred Rethel. Arnold Böcklin - eigenlijk een Zwitser - was begonnen in het spoor van de romanticus Caspar Friedrich, maar Italië opende voor hem dromen van idyllische landschappen bevolkt met Griekse goden, ruïnen en cypressen geordend als vaak groteske theaterdecors; dat alles maakte hem tot de Wagner van de schilderkunst. Hans von Marées is ook door de landen om de Middellandse zee geïnspireerd, maar bij hem is alles vreugde, poëzie, evocatie van arcadisch geluk en van een gouden tijdvak.

Een echt symbolistische groep vindt men op het einde van de eeuw enkel in de abdij van Beuron van abt Lenz en Verkade, met hun

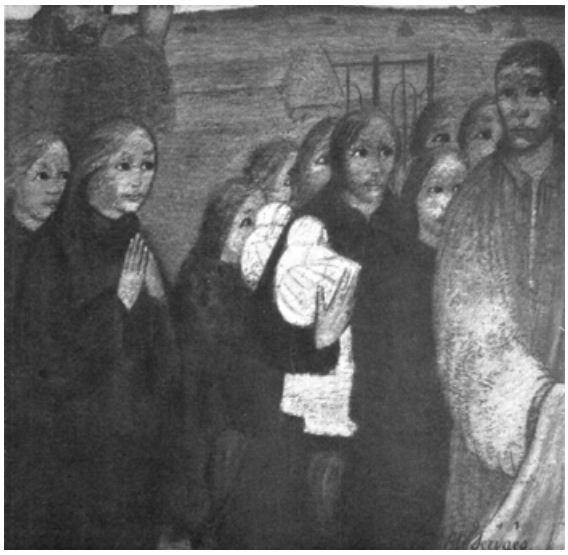

Albert Servaes, Opwekking van Lazarus (1911).

wiskundige esthetica, aanleunend bij Plato.

Een schilder als Franz von Stuck te München is niet zo erg verschillend van Böcklin; men verbaast er zich over dat kunstenaars als Kandinsky, Klee en Albers zijn leerlingen waren. Max Klinger werkt ongeveer op dezelfde wijze te Leipzig, behalve in zijn waardevol grafisch werk. Hij ontwikkelde er namelijk een stijl, die voor de Jugendstil in Duitsland soms richtinggevend zal blijken. Enigszins onder symbolistische invloed staat het Duitse natuurlyrisme dat zich ondermeer te Dachau bij München en te Worpswede bij Bremen ontwikkelde. Bewonderend aanschouwen van de natuur lag hier aan de grondslag, maar deze natuur werd beladen met gevoel en stemming. De grote Duitse symbolistische dichter Rainer Maria Rilke heeft zeer sterk de invloed van deze school ondergaan te Worpswede, vooraleer hij zelf te Parijs het wonderbare kunstgebeuren van het begin van onze eeuw meemaakte. Maar ook dit natuurlyrisme is eerder een uitloper van de Duitse romantiek, hoewel men er echo's van het symbolisme in aantreft. Een eigenaardige figuur is L. von Hofmann; onze Eugène Vansteenkiste zal zijn vreemdvormige, beschilderde lijsten overnemen.

Het verlangen naar vernieuwing en naar aansluiting met het Europese gebeuren voerde tot afscheidingen in de Duitse kunstenaarsverenigingen of Sezessionen. Aldus in München in 1892 met von Stuck, Trübner, Uhde, Hans Thoma en Carl Strathmann; te Berlijn in 1899 met Liebermann. Ook in *Oostenrijk* gebeurde dit met de Weense Sezession, geleid door Gustav Klimt. In die kringen krijgen de symbolistische ideeën meer kans, maar dan verbonden en versmolten met de Art Nouveauidealen onder de naam Jugendstil. In 1895 was immers onze Henry van de Velde - die zelf als symbolistisch schilder had gewerkt - naar Duitsland gekomen om er zijn ideeën over de kunstambachten met ongehoorde bijval te verspreiden.

De parallelle ontwikkeling van de Jugendstil met het symbolisme in de schilderkunst had eigenaardige gevolgen. Zo zag men bvb. in Frankrijk de meubelontwerper Emile Gallé aan een kleerkoffer de naam ‘Fruits de l'esprit’ geven en een console heette hij ‘Parfums d'autrefois’...

Een hoogtepunt bereikte de verbinding van Symbolisme met Jugendstil in het werk van de Weense schilder Gustav Klimt, die over een buitengewoon

assimilatietalent beschikte; allerlei heterogene elementen wist hij onderling te verbinden in uiterst geraffineerde sterk musikale schilderijen die hij wijdde aan eenvoudige, grote, menselijke gevoelens. Zijn werk krijgt thans meer waardering, evenals dit van de tragische kunstenaar Egon Schiele, die van de Jugendstil naar het expressionisme evolueerde.

In *Zwitserland* heeft het symbolisme een groot kunstenaar verwekt: Ferdinand Hodler. Hij werd te Genève in de geest van Corot opgeleid. Zijn natuurlijke drang bracht hem al vroeg ertoe zich van het impressionisme te bevrijden; hij hield ervan de primitieve heldhaftigheid van sterke en eenvoudige mensen

Leon Splliaert, De baadster (1910).

uit te beelden aansluitend bij de Zwitserse legenden en historische mythen, wat niet van declamatorische pathos ontbloot was. In 1891 brengt hij enkele maanden door te Parijs en wordt in de symbolistische kringen opgenomen. Met zijn groots werk 'De Nacht' vindt hij een hem eigen symbolistische stijl die sterk architecturaal gestructureerd is. Alles wordt geconcentreerd rond centrale ideeën die hij op monumentale wijze uitbouwt. Maar ook in dit stadium zijner ontwikkeling weet hij zich niet van bombast te bevrijden; bovendien kenmerkt zich zijn oeuvre door een pijnlijk aandoende ornamentiek die duidelijk op Jugendstil wijst.

Vanzelfsprekend heeft ook *Nederland* belangrijk bijgedragen tot het symbolisme.

Evenmin als Ensor kan Van Gogh in het nauwe kader van één kunststroming gedrongen worden. Maar ook hij vertoont zeer duidelijke symbolistische kenmerken: zijn visionair temperament, zijn religieuze ingesteldheid, zijn vrijstaan ten opzichte van de realiteitsweergave wat kleur, lijn en vorm betreft, zijn gevoelsgeladenheid. Dit alles wijst in de richting van het symbolisme.

Ant. Joh. Derkinderen was een bewonderaar van Giotto, die het symbolisme als uitdrukkingsmiddel voor zijn diepe religiositeit aanwendde. R.N. Roland Holst, de echtgenoot van de grote dichteres Henriette Roland Holst, onderging invloed van de pre-rafaëlieten, de Rose + Croix en de Brusselse 'Cercle des XX'. Maar de voornaamste Nederlandse symbolist is Jan Toorop. Hij was aanvankelijk impressionist maar ontmoet te Brussel en te Parijs Maeterlinck en Verhaeren die hem met het symbolisme en met de Nabis vertrouwd maakten. Een tijd lang vertoonden zijn onderwerpen meestal een sociale en zelfs moraliserende tendens die wel eens aan Laermans en Käthe Kollwitz doet denken. Het is omstreeks 1890 dat hij de voor hem zo karakteristieke decoratief symbolistische stijl ontwikkelt. Zijn kunst wordt sterk lineair: de lijn is aanvankelijk zeer bewogen en sierlijk, maar wordt weldra strakker, naar het monumentale toe. Ook de religieuze belangstelling van vele Franse symbolisten was niet zonder invloed op zijn overgang tot het katholicisme, waarvan vooral de mystiek en de forse heiligenfiguren hem aantrokken. De stoerheid en de scherpte van zijn stijl onderscheiden hem van het enigszins wazige dat in vele symbolistische werken tot uiting komt. Dit belette hem niet zich ook sterk te interesseren voor de Rose + Croix-beweging, voor het mysticisme der prerafaëlieten, voor Morris' socialisme, voor Whistlers estheticisme, voor het pointillisme en

vanzelfsprekend ook voor de Jugendstil. Van dit alles vindt men sporen in diverse periodes van zijn werk.

Bewondering en navolging kreeg hij o.m. van W.A. van Konijnenburg, die veel passie in zijn symbolisch werk legt, en J. Thorn-Prikker; de religieuze kunst van deze laatste is door de zeer verfijnde werkwijze verwant met het Jugendstil-symbolisme. Thorn-Prikker vond navolging o.m. vanwege Chr.K.H. de Nerée tot Babberich.

Om aan te tonen dat het symbolisme - in tegenstelling tot sommige meer luidruchtige moderne kunststromingen zoals het kubisme of het dadaïsme - echt een universele hoofdstrekking was in de kunstgeschiedenis, zou men van land tot land de inplanting ervan verder moeten nagaan. Het moge volstaan vlug enkele landen panoramisch te overschouwen.

Italië heeft als belangrijkste symbolist Giovanni Segantini, een medewerker van het Münchense Symbolistische en Jugendstil-blad ‘Ver Sacrum’, die een zeer opgemerkt pointillistisch symbolisme toepaste o.m. in schilderijen, die hij ‘poesia simbolistica’ heette.

De futurist G. Severini heeft talrijke symbolistische

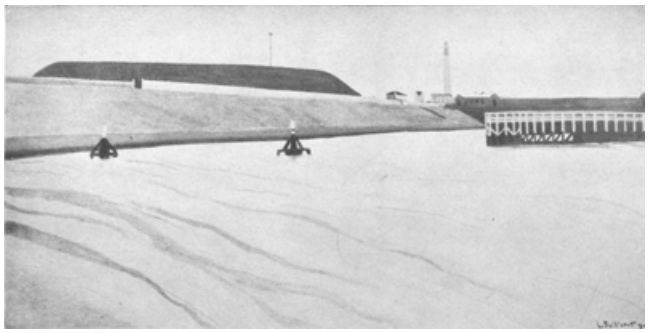

Leon Spilliaert, Havengezicht (1910).

kerkdecoraties uitgevoerd. Voor de Chirico bood zijn belangrijk symbolistisch werk een gemakkelijke overgang naar zijn metafysische periode. *Denemarken* kende een ware symbolistische bloei met Mogens Ballin (reeds vernoemd als Nabi), J. Willumsen (was lid van de groep van Pont-Aven) en Munchs vriend Magnus Enckell. Voor *Noorwegen* is Edvard Munch uiteraard de voornaamste figuur en voor *Finland* is er A. Gallén-Kallela (ook een vriend van Munch), een volgeling van Burne-Jones de aquarellist H. Simberg en Alfred W. Finch (een vriend van Ensor).

In de Slavische landen moesten de symbolistische schilders maar aansluiten bij de eigen traditie van religieuze en volkskunst.

Zo in *Rusland*, waar Michael A. Wrubel, op raad van Toorop en Khnopff, de wonderbare ikonentraditie voortzette. De jonge Kandinsky maakt sprookjesachtige volkskunst vóór hij tot de Blaue Reiter toetrad. Bij deze volkskunst heeft trouwens ook Chagall aangeleund, zijn leven lang, zodat sommigen hem om zijn poëtisch en visionair werk liever bij de symbolisten dan bij de surrealisten of de expressionisten klasseren. De symbolistische kring ‘Mir Isskusstwa’ wordt te Leningrad door K.S. Petrow-Wodkin opgericht. Van zijn kant beïnvloedt de symbolist V.E. Borissow de Moskouse jongerengroep met de symbolistische naam ‘De blauwe roos’, zoals trouwens de hele plaatselijke avant-garde.

In *Polen* is Józef Mehoffer een gewaardeerd symbolistisch schilder van religieuze panelen en oprichter van de symbolistische groep ‘Sztuka’. Jaček Malczewski heeft twee grote thema's: het vaderland en de dood.

Een aantal, vooral te Parijs werkzame, kunstenaars uit *Tsjechoslowakije* hebben het symbolisme beoefend. Zo maakt Alfred Kubin, de latere abstract, fantastische en demonische taferelen onder invloed van Rops en Ensor. Symbolistische illustratiekunst brengen de vrienden František Kupka en Alphons Mucha. V.K. Masek deed aan pointillistisch symbolisme.

In de *Verenigde-Staten* verscheen het symbolisme voor het eerst vermengd met de Jugendstil, tenzij men in aanmerking neemt dat Alfred Whistler eigenlijk een Amerikaan is.

In onze inleiding spraken we over de moeilijkheid het symbolisme te bepalen. Wij bieden U tot slot enkele bepalingen aan; aan U de keus zo U het belangrijk oordeelt een keuze te doen.

‘L'allégorie est pour l'idéalisme un moyen intellectuel de traduction d'une idée. Le Symbolisme s'adresse d'une manière plus complète et plus subtile à tout l'être.’ (Louis Hautecoeur).

‘Het wezen van de symbolistische schilderkunst wordt gekenmerkt door het plaatsen van equivalenten tegenover de zichtbare werkelijkheid, ten einde een andere verborgen werkelijkheid erkenbaar te maken.’

(H.H. Hofstätter).

‘In het bewustzijn van de beschouwer opnieuw, in al zijn aantrekkingskracht en spontane betovering, het ondefinieerbare op te roepen, dat op de uiterste grens van het denken ligt.’ (Odillon Redon).

‘Het zichtbaar maken van het onzichtbare en het uitdrukken van het onuitputtelijke.’ (Fr. Russoli).

‘Het symbool dat is de beeldspraak, dat is de dichtkunst zelf.’ (Verlaine).

‘Having learned to represent actual appearances faithfully, if you have any human faculty of your own, visionnary appearances will take place to you which will be nobler and more true than any actual or material appearances; the realization of this is the function of every fine art.’ (Ruskin).

Dr. Albert Smeets (Oostende)

Kunst en leven: de art nouveau in Europa

De laatste tijd is op diverse plaatsen de vraag gerezen of de Europese beweging van de kunstvernieuwing rond 1900, die men met een grote diversiteit van benamingen pleegt te bedenken, niet schromelijk overschat wordt.

Is het renouveau van de Art Nouveau gewettigd of niet? Welke mechanismen hebben gespeeld bij de aarzelende herontdekking, in de jaren vijftig, van de Jugendstil? Hoe is die hernieuwde (of eerste?) waardering, die twintig jaar geleden slechts bij zeer weinigen leefde, overgeslagen naar de grote massa van vrij ongemotiveerde gelegenheidscultuurconsumenten? Is de nostalgie waarmee men vertederd blikt naar de krullen en de franjes van 1900 fundamenteel verschillend van de sentimentele traan die de gevorderde dertiger heeft geplengd bij het vernemen van Elvis Presley's dood? Kan men de herontdekking van de *belle époque* exhaustief verklaren als één onder de talrijke verschijningsvormen van het algemeen verbreid syndroom ‘historiotitis’, dat veroorzaakt is door, dan wel aan de basis ligt van de huidige artistiek-culturele impotentie, en dat gewoon alles wat tot de geschiedenis behoort jovialerig omarmt om de eigen naaktheid te maskeren? Of is er toch iets dat het jaartal 1900 (het estheticisme) verschillend maakt van het jaartal 1925 (de Art Déco), van de jaren dertig (de opkomst van het fascisme), veertig (de Tweede Wereldoorlog en het daarop volgende morele debâcle) vijftig (de koude oorlog en de wellicht laatste economische *boom*) en, *last but not least*, van het nieuwste symptoom van hogergenoemd complex, mei 1968 (de *contestation*)? En àls 1900 inderdaad verschillend is van dat alles, ligt dat dan aan de omstandigheid dat dit jaartal, met zijn ontelbare connotaties, plots, als een droombeeld, opduikt na de artistieke eeuwslaap van het eclecticisme, en dus het totale *verschil* incarneert? Of is 1900 zélf een, zij het heel bijzondere manifestatie van de lange eclectische negentiende eeuw, de zwanenzang van de burgerlijke kunst, geïntensifieerd door de schokkende voorafbeelding van de nieuwe eeuw, de onze? Mag men overeenkomsten opsporen tussen enerzijds onze eigen gemouvementeerde tijd waarin politiek extremisme, al dan niet gepaard met het terrorisme van staten en individuen, een realiteit is geworden, en anderzijds de keerzijde van de *belle époque*, zoals die bij ons is opgeroepen door het recente werk van Louis Paul Boon? Al heb ik ze voor een goed deel zelf bedacht: ik vind het stuk voor stuk belangwekkende vragen, waarop ik het antwoord in deze bijdrage echter schuldig zal blijven. Het noodzakelijke instrumentarium daartoe ontbreekt.

Jan Toorop, O graf waar is uw overwinning (1892), tekening.

Ondanks de vloedgolf van publikaties over 1900 ontbreken vooralsnog de accurate deelonderzoeken, en de al even broodnodige synthetische werken. Voorlopig kan men alleen maar enkele legstukken een tentatieve plaats toekennen op een bord, waarop misschien ooit de artistiek-culturele puzzel van de jongste eeuwwisseling een overzichtelijke vorm zal krijgen. Ik zal in dit opstel nauwelijks aandacht besteden aan de 'schone' kunsten (schilder-, beeldhouw- en tekenkunst) en het vooral hebben over de 'toegepaste' kunsten (architectuur en kunstambachten), omdat daarin de leidende ideeën, die de Jugendstil maakte tot wat hij geworden is, het best af te lezen zijn. In de loop van mijn betoog hecht ik geen belang aan de nomenclatuur van de internationale kunst- en levensvernieuwing omstreeks de eeuwwisseling: Jugendstil, Art Nouveau, nieuwe kunst gebruik ik zonder scrupules door elkaar. De denigrerende benamingen, die tijdgenoten van de beweging bedachten, zet ik hier enkel als curiosa op een rijtje: Paling Stijl, Style Nouille, Bandwurmstil, Gereizter Regenwurm, Moderne Strumpfbandlinien. Voor mijn part mag men ze onmiddellijk vergeten.

Het einde van de negentiende en het allereerste begin van de twintigste eeuw staan bekend als de *belle époque*. In deze periode kwamen de symbolistische poëzie, schilderkunst en muziek tot volle ontplooiing; de chemische industrie begon zich voorgoed en bliksemsnel te ontwikkelen; elektriciteit, telegraaf en telefoon deden hun intrede; de psychoanalyse kreeg een eerste formulering in *Die Traumdeutung* van Sigmund Freud; het aangezicht van steden als Brussel, Parijs en Barcelona werd gewijzigd; Amsterdam kon zich verheugen in een nieuw beursgebouw; Koningin Victoria ging eindelijk dood; een tijdperk stond op het punt om afgesloten te worden maar gloeide nog eventjes hevig na. De *belle époque* had ook een keerzijde: de industrialisering vierde in geheel Europa hoogtij. Samen met zijn verpaupering waren ook het bewustzijn en de weerbaarheid van het proletariaat gestegen. De socialisten beschikten langzamerhand over voldoende organisatie en geld om 'volkshuizen' te bouwen - denk aan het *maison du peuple* dat de Belgische Socialistische Partij nog niet zo lang geleden joyeus liet afbreken, ook al was het een meesterwerk van Victor Horta -, waar de arbeider 'zijn' toneelstukken kon bekijken, meetings bijwonen, leren lezen, schrijven en rekenen. Binnen de socialistische arbeidersbeweging kwam de anarchistische ideologie nog redelijk behoorlijk aan bod.

Een schrandere anarchist als de Fransman Jean Grave legde verbanden tussen kunst en revolutie. Andere *self-styled* 'anarchisten' grepen naar hardere middelen, goolden bommen

Jugendstil-interieur (meubelkunst, decoratiekunst, modekunst, schilderkunst en beeldhouwkunst) uit de tentoonstelling 'Europa 1900' in 1967 in de Kursaal te Oostende.
Samenstelling Willy Bosschem.

en pleegden aanslagen.

In deze context, in deze sfeer van fin-desiècle ontstaan omstreeks 1885, in nauwe samenhang met het literaire en plastische symbolisme en met wat er van het prerafaëlitisme overblijft, de Art Nouveau, de Jugendstil, de Secession en de Nieuwe Kunst. Om wat voor soort fenomeen gaat het hier?

De Art Nouveau is een kortstondige internationale stroming in de kunst, of liever in de verschillende kunsten. Deze artistieke beweging ontstond in het begin van de jaren 1890, bereikte nog vóór 1900 haar hoogtepunt, en was tegen 1910 ofwel verdwenen ofwel naar andere stijlrichtingen geëvolueerd. Volgens een van de gezaghebbende specialisten van de Jugendstil, Robert Schmutzler, verscheen de zogeheten 'hoge' Art Nouveau in 1892 te Brussel met Victor Horta's huis aan de Paul-Emile Jansonstraat nr 6. Horta zou met zijn zweepslagstijl een beslissende invloed uitoefenen op het werk van de Fransman Hector Guimard te Parijs. Iets later, in 1894, manifesteerde zich de Jugendstil te München, net als in Brussel blijkbaar zonder herkenbare aanloopstadia. Rond dezelfde tijd ontwikkelde Charles Rennie Mackintosh in Glasgow, Schotland, een totaal andere, geometrisch aandoende stijl die enkele jaren nadien ook opdook in de *Secession* te Wenen en, nog even later en dank zij de 'brug'-figuur Joseph Maria Olbrich, in de *Künstlerkolonie* te Darmstadt. De Catalaanse architect Antonio Gaudí creëerde nog later, tussen 1905 en 1910, weer een totaal andere, sterk bij de lokale tradities aanleunende sculpturale architectuur in Barcelona. En Henry van de Velde produceerde nog in 1914 een gaaf Art Nouveau werk - het Werkbundtheater te Keulen -, dat is zeven jaar na het eerste kubistische schilderij van Picasso.

Wij raken hier meteen de schijnbare tegenspraak in de Art Nouveau bouwkunst, die aan de ene kant als een internationale stroming op ons afkomt, aan de andere kant ontegenzeglijk

C.R. Mackintosh, Drawing Room (Hill House, Helensburgh).

het werk is geweest van enkele vrij geïsoleerde en onafhankelijk van elkaar werkende architecten.

Sporen van de Art Nouveau architectuur treft men vandaag nog aan in het straatbeeld van de meeste Europese steden, vooral op plaatsen, die tot voor 1890 een weinig belangrijke rol in het internationale kunstleven hadden gespeeld, met name Brussel, Darmstadt, Wenen, Barcelona, Praag, Glasgow, Boedapest, Hagen. Belgische steden als Antwerpen en Gent hebben nog Jugendstilachtige buurten die, nog niet zo lang geleden, terug 'ontdekt' zijn en die men sedertdien in het architectonisch patrimonium zou wensen op te nemen. De Cogels-Osywijk te Zurenborg-Berchem dankt haar onvergelijkbaar uitzicht aan de omstandigheid dat zij de uitbundige apotheose van het eclecticisme vormt en terzelfder tijd, vooral in de gevels van Jos. Bascourt, J. Hofman en J. De Weerdt (men bekijke slechts het huis van deze laatste uit 1904 aan de Cogels-Osylei nr. 80, duidelijk afgekeken van het vier jaar eerder opgetrokken herenhuis van 'mijnheer de Saint Cyr' op de Ambiorixsquare te Brussel), een belangrijk stuk van de Art Nouveau vormentaal

V. Horta, Wintertuin, verz. L. Wittamer, Brussel.
Reconstructie in tentoonstelling 'Europa 1900', Kursaal Oostende (1967); opstelling met Horta-meubelen uit Art Nouveau modekunst door Willy Bosschem.

integreert. In zijn 'Studie over de klassering van de Cogels-Osywijk te Berchem' van een jaar of zes geleden kon het architectenteam onder leiding van Alfons Hoppenbrouwers nog terecht schrijven: 'De Cogels-Osywijk heeft eigen kwaliteiten

die door sommige kringen niet altijd gewaardeerd en aangevoeld werden'. Inmiddels lijkt de spontane waardering van de goeddeels nieuwe bewoners erop te wijzen dat ook dit architectonisch unicum momenteel ten volle, zoniet overdreven gewaardeerd wordt.

De Jugendstil is in de boeiende, schijnbaar rimpelloze, maar in wezen revolutionaire periode van de eeuwwisseling een omvattende, zeer bewust nagestreefde poging geweest om de Europese *Lebensform* (om deze typisch Wittgensteiniaanse term te gebruiken) of levensstijl op een menswaardige wijze te vernieuwen. Deze internationale avant-garde experimenteerde met nieuwe materialen en nieuwe esthetica's. Zij weigerde nog langer mee te werken aan de woekering van de vele neo-stijlen der negentiende eeuw. Zij schudde nadrukkelijk de talloze traditionele sluiers af die de creatieve slapheid moesten verbergen. Toch, en hier schuilt de paradox van 1900, behoort de Art Nouveau terzelfder tijd, in veel van haar aspecten, nog tot de naar verleden en traditie gerichte strekking van dezelfde negentiende eeuw. De Jugendstil wou een kunst, een stijl, een vorm zijn zonder historisch paradigma, zonder precedent; zij wou in de volle zin des woords een *nieuwe* kunst brengen. Daarbij was zij internationaal Europees (en, zij het in mindere mate, Noordamerikaans) gericht, al is zij nooit een heuse massabeweging geworden. Het nieuwe uitzicht, dat zij aan het leven wilde geven, was geenszins algemeen verbreid, en bleef beperkt tot enkele verlichten van de financieel bevoorrechte klasse. De Art Nouveau is in wezen een marginale beweging geweest, waar het toenmalige *establishment*, enkele uitzonderingen (bij ons onder andere Solvay, Tassel, Stoclet; in Duitsland o.a. Kessler, Osthaus) niet te na gesproken, ambivalent tegenover stond. Zij droomde van een universeel paradijs, maar slaagde er ternauwernood in een artificieel paradijs te realiseren.

De Art Nouveau herontdekte de natuur.

Motieven uit flora en fauna werden met nieuwe ogen bekeken. Niemand was in dit efemere

vernieuwingsproces de onbetwiste leider: iedereen ging, uiteraard blootgesteld aan de nodige kritiek, zijn anarchistische gang. De een begon het ornamentaal gebruik van vormen uit de natuur met een scrupuleuze weergave van bloemen en platen, om vervolgens dit naturalisme over het vlak uit te proberen. Een ander schematiseerde en stiliseerde de natuurvormen, en bracht ze met elkaar in relatie door middel van een spel met omtrekslijnen. Niemand copieerde zonder meer de natuur, net zomin als iemand onder hen vroegere stijlen zonder meer nabootste. De historische inventarissen van vormen en decoratieve elementen werden niet langer gebruikt als een eeuwig beschikbaar arsenaal, waaruit men gedachtenloos, *ad libitum*, ja *ad nauseam* kon putten. En indien men al copieerde, dan bleek de copie zo ver verwijderd van het origineel der natuur, dat de verkregen 'natuurvorm' een abstract uitzicht verwierf, en derhalve nauwelijks nog als natuur herkenbaar was.

Nieuwe materialen zoals ijzer werden dienstbaar gemaakt aan deze vormentaal. IJzer, steen en glas werden in de bouwkunst met plezier en harmonisch gecombineerd. Juweelontwerpers verwierpen de traditionele dure edelstenen, en ontwikkelden een voorliefde voor ruwe, hoekige stenen uit de natuur. Men debateerde, bekritiseerde elkaar, veranderde met genoegen en met een ontstellend gemak van kunsttak en ambacht: de schilder werd meubelmaker, de meubelontwerper ging boekbanden schetsen, de ceramicus brons gieten, de smid zijn eigen huis bouwen.

Want de Art Nouveau beoogde niet alleen, en misschien niet in de eerste plaats, een vernieuwing van het uitzicht van de buitenwereld, van de architectuur, maar ook, en wellicht vooral, van het interieur en de daarin voorhanden gebruiksvoorwerpen, - een veredeling van het gehele dagelijkse leefmilieu van de mens. Men spreekt in dat verband, soms wat neerbuigend, over kunstnijverheid en decoratiekunsten (*arts mécaniques*, zei men ten tijde van Lodewijk XIV), allemaal benamingen die de onrechtmatige scheiding van de kunsten in enerzijds 'zuivere' kunsten - *arts nobles, polite arts* (achttiende eeuw in Engeland), *artes liberales* - en anderzijds zogeheten 'toegepaste' kunsten handhaven.

De Jugendstil introduceerde een nieuwsoortige schoonheid in de bouwkunst en de gebruiksvoorwerpen. In dat verband hebben de voordrachten en artikelen van Henry van de Velde nog niets van hun actualiteit ingeboet. IJverend voor de uitbanning uit het taalgebruik van benamingen die de diverse kunstambachten

Werkhulzen Cambler te Ath, Eetkamer.

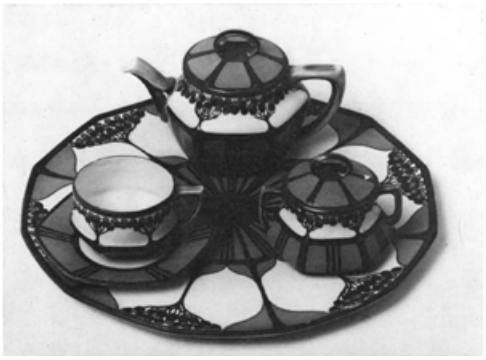

Jugendstil-Porselein (Duitsland).

als een ‘mindere kunst’ voorstelden, betoogde hij in 1894 dat alle kunst, wilde zij althans niet in steriliteit ontaarden, ‘toegepast’ diende te zijn of te worden. ‘Het nieuwe dat zich tijdens het laatste decennium (van de negentiende eeuw) eerst in de diverse takken der toegepaste kunst en later in de architectuur heeft gemanifesteerd, is het gevolg van de hevige en onweerstaanbare haat tegen de lelijkheid’, zo schrijft nog van de Velde. ‘In geen enkele periode en onder de heerschappij van geen enkele stijl is de publieke smaak zozeer afgestompt als in de tweede helft van de negentiende eeuw. Deze lelijkheid was het resultaat van voortdurende, steeds minder intelligente en bekwame herhalingen van oude stijlen, en van de totale willekeur, zowel in het verband tussen de aan deze modellen ontleende vormen en de functie die ze moesten vervullen, als in de betekenis van de al te overladen ornamenten’.

Wat is een ornament? Dit is een cruciale vraag, wanneer we het hebben over Art Nouveau. Een ornament, althans volgens van de Velde, maar men kan de kern van zijn mening daaromtrent gebruiken voor een goed begrip van de beste Jugendstil kunstenaars, - een ornament is geen versiering die op een onderliggende structuur wordt gekleefd, maar is de levensvatbaarheid van het object zelf. Het betekent in wezen niets anders (maar ook niets minder) dan leven geven aan het oppervlak en de ruimte, door middel van lijnen. Ornament is functioneel, heeft gevoel voor vorm en materie, en is organisch met het oppervlak verbonden. Het oppervlak levendig en beweeglijk maken, is uiteindelijk een vorm van communicatie tussen de mens en het object - een psychische en esthetische communicatie.

In het licht van deze opvatting wordt het al iets duidelijker waarom de Jugendstil zo'n bijzondere plaats toekende aan de verzorging van gebruiksvoorwerpen. Een andere verklaring is meer historisch, en gaat terug op de geschriften en de praktijk van de Engelsman William Morris. In het midden van de negentiende eeuw ontstond in Engeland een aparte esthetiek, overwegend geïnspireerd door de pre-rafaëlieten, en gekoppeld aan sterke ethische overwegingen. De jonge William Morris stichtte in 1861 een firma, waar men alles vervaardigde wat noodzakelijk was voor de decoratie van een huis. Onder zijn vennoten bevonden zich de schilders Rossetti, Burne-Jones en Ford Madox Brown, die het geenszins beneden hun waardigheid achtten de ‘toegepaste’ ontwerpkunst te beoefenen, naast de ‘zuivere’ schilderkunst. In het begin zag de firma Morris zich verplicht om vooral kerkvoorwerpen, met name en vooral gebrandschilderde ramen, te vervaardigen omdat zij via de gewone handel geen

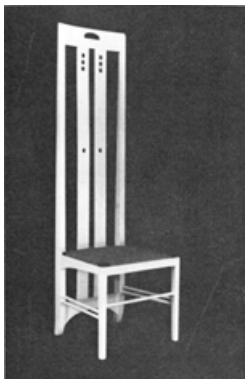

Ch. Rennle Mackintosh, Stoel.

vaste voet aan de grond kreeg. Maar gaandeweg produceerden zij inderdaad alles voor het woonhuis, van het behang en de smeedijzeren bedden tot de tapijten en de tegels. Morris was gedreven door John Ruskins ideaal van de kunstenaarsgemeenschap die in dienst moest staan van de gemeenschap in het algemeen, en door anarcho-socialistische idealen, die ook al afkomstig waren van de geschriften van de toenmalige kunstpaus Ruskin. Morris' geloof in de waarde en de waardigheid van het ambacht stond in nauwe relatie met de theorie van de intrinsieke waarde van de arbeid, zoals die geanalyseerd was in het *Kapitaal* van Karl Marx. Morris las Marx in 1883. In zijn toespraken en geschriften van de jaren 1880 betreurde Morris het onvermogen van de arbeiders om kunst te waarderen, een onvermogen dat precies wortelde in hun armoede. In 1883 schreef hij aan de krant *Manchester Examiner:* 'De afwezigheid van volkskunst in onze moderne tijd is verontrustend en pijnlijk om te constateren. De oorzaak daarvan is de fatale indeling van de maatschappij in een gecultiveerde en een lage klasse, een indeling die in het leven is geroepen en die gevoed wordt door de concurrentie en de handel. Een volkskunst kan slechts gedijen wanneer wij bereid zijn de verschrikkelijke kloof tussen rijken en armen te dichten'.

Naar het voorbeeld van Morris zouden tijdens

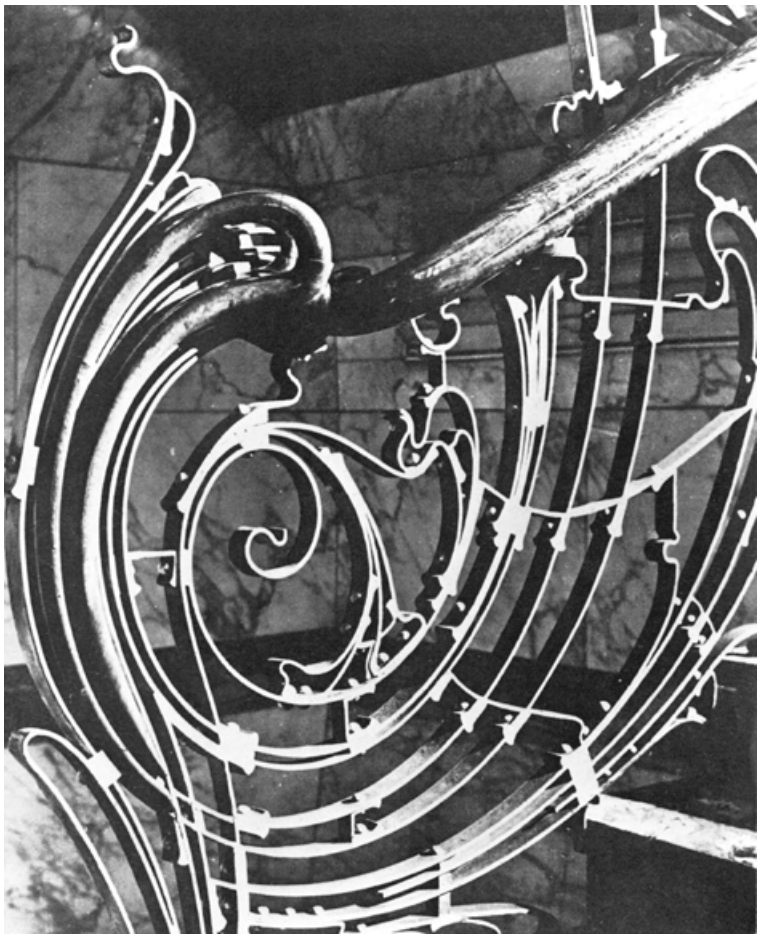

V. Horta, Trapleuning.

Affiche getekend door Toulouse-Lautrec.

de Art Nouveau periode in alle centra soortgelijke firma's voor kunstnijverheid (in Duitsland veelal *Werkstätte* geheten) worden gesticht, die weliswaar niet buiten het handelscircuit opereerden, maar toch fundamenteel andere doelstellingen nastreefden.

Naast Morris waren nog andere Engelsen werkzaam op het gebied dat Schmutzler de proto-Art Nouveau heeft genoemd, o.a. Arthur Mackmurdo die ook een eigen firma had, *The Century's Guild, The Arts and Crafts Society*, en de architect Charles Voysey. Zij allen bonden metterdaad de strijd aan tegen het machinaal vervaardigde neo-stijlen-voorwerp, en ijverden voor een eerlijke ambachtelijke verantwoordelijkheid. Deze eerlijkheid moest de ten onrechte in de kunsthiërarchie gedevalueerde gebruiksvoorwerpen optillen tot artistiek vakmanschap. De Engelsen verdedigden de opvatting dat de mens omgeven diende te zijn door unieke, herkenbare, persoonlijke voorwerpen die door de creatieve artiest volgens oude ambachtelijke methoden moesten worden vervaardigd. Zij kwamen hierdoor onvermijdelijk in tegenspraak met hun socialistische overtuiging, omdat het duidelijk was dat enkel de bourgeoisie zich dergelijke smaakvolle en unieke stukken kon permitteren. Maar de grote betekenis van deze beweging is ongetwijfeld dat gerenommeerde schilders en architecten ook ontwerpers van zogenaamd onbelangrijke gebruiksvoorwerpen werden...

Het resultaat van deze ontwerpen kon iedereen, ook degenen die zich deze mooie dingen niet konden aanschaffen, bekijken op de vele grote wereldtentoonstellingen die tijdens de gehele tweede helft van de negentiende eeuw werden gehouden. Het waren centra van internationale contacten en ook belangrijke smaakmakers. Het hoogtepunt van de rage der wereldtentoonstellingen was de *Exposition Universelle* van Parijs in 1900. Het Duitse paviljoen bracht draperieën, geborduurd door Obrist, en een plaasteren fries van Riemerschmid. De twee belangrijkste Secession-architecten, Josef Olbrich en Josef Hoffmann hadden ieder een enorme kamer voor hun rekening genomen. De jonge Glasgow school rond de geniale Schotse architect Charles Rennie Mackintosh ontbrak, maar Engeland bracht wel behang van Voysey.

Affiche getekend door Toulouse-Lautrec.

In de gebruikskunst van de Art Nouveau kan men twee hoofdrichtingen onderscheiden: de florale, door planten geïnspireerde lijnen voor vorm en ornamentiek; het lineair, abstract decormotief dat veeleer op stereometrische vormen gebaseerd was. Een belangrijk kenmerk van de Jugendstil-gebruikskunst is de eerbied van de kunstenaar of de ontwerper voor de door hem gebruikte materialen, en voor de intrinsieke charmes van hun oppervlakken.

Bovendien huldigde men de onversierde, simpele en ongekunstelde vorm als ontwikkelingsprincipe. In de reeks van Europese landen die een aanzienlijke Art Nouveau produktie hebben gekend, komt Frankrijk, de proto Art Nouveau van Engeland niet te na gesproken, chronologisch het eerst.

Frankrijk heeft wellicht de rijkste produktie opgeleverd wat betreft de florale, in Schmutzlers terminologie de ‘hoge’ Art Nouveau. De oude ambachten waren er lang niet uitgestorven en de kunstambachtslui hadden een uitgebreide clientèle onder de rijke bourgeoisie. De Art Nouveau wist Parijs stormenderhand te veroveren, met haar nieuwsoortige elegantie, haar hoge vakkundige kwaliteit, en

niet in het minst de eclatante rijkdom van juwelen, vaasjes en meubelen. Bovendien lieten de ontwerpers van Parijs en Nancy er geen twijfel over bestaan dat zij authentieke *kunst* voortbrachten, ongeëvenaarde en niet te evenaren *objets d'art*. Op de tentoonstelling van de *Union Centrale des Arts Décoratifs* in 1884 was het opmerkelijk hoe sterk de florale ornamentatie geherwaardeerd werd, en deze tendentie werd almaar duidelijker. Het planten- en bloemenmotief, samen met de uitgesproken neo-barokke en neo-rococo elementen, alsmede Japanse invloeden, kenmerken het werk van Emile Gallé en de beroemde Ecole de Nancy. Gallé was de zoon van een rijke faience-producent en meubelmaker. Hij studeerde filosofie, botanica, tekenen en werd verder in Duitsland opgeleid tot meesterglasblazer. In 1874 startte hij zijn glasproduktie in Nancy, en maakte zijn knapste werk rond 1890. Tien jaar later had hij 300 arbeiders in dienst. Zijn meubelen zijn traditioneler dan zijn glas; ze zijn uitgevoerd in de diverse Franse stijlen en hebben vaak een boudoirachtig karakter. Toch transformeert Gallé de constructieve elementen tot takken die evolueren

Edvard Munch, De kreet, 1893.

vanuit de constructieve punten. De decoratie in marqueterie en snijwerk is floraal en zeer weelderig verspreid over de oppervlakte. Elk meubel wordt op die manier een plantaardig wezen, en het levende karakter ervan wordt extra onderstreept door de ingelegde citaten, meestal symbolistische verzen, uit het werk van schrijvers en dichters. Het zijn in de ware zin des woords *des meubles parlants* - net zoals zijn vazen *des verreries parlantes* waren.

Gallé's invloed was zeer groot, en zijn technieken en decoratietaal werden vaak zonder de oorspronkelijke bezieling overgenomen.

Toch is het glaswerk van de gebroeders Auguste en Antonin Daum terecht sterk gewaardeerd. En op het gebied van de meubelkunst is Louis Majorelle minstens even interessant als Gallé. Majorelle's eigenlijke Art Nouveau produktie begint pas in 1898; in het *Maison Majorelle* waren dertig meubelmakers tewerk gesteld. Zijn plastische taal is sterker dan die van Gallé, vooral wanneer hij neorococo en neo-barokke elementen achterwege laat en zodoende de dynamische kracht van de lijn het gehele meubel laat doortrekken. In Samuel Bing's Kunstzaak, *L'Art Nouveau,* te Parijs hingen niet alleen schilderijen van Bernard, Bonnard, Toulouse-Lautrec en Vuillard, maar stonden ook meubelen van Eugène Gaillard en van Georges de Feure. Maar de beroemdste naam, en terecht, op het gebied van de meubelkunst is natuurlijk

Hector Guimard. In zijn meubelen vinden we hetzelfde structurele symbolisme als in zijn architectuur, en je hebt de Indruk dat de structurele lijnen ongemerkt in de oppervlakte verdwijnen. Bij Guimard is er altijd, ondanks de elegantie en de weelderigheid van de vorm, een uitgesproken zoeken naar samenhang en eenheid, wat duidelijk wordt geaccentueerd door het uit- en doorvloeiend ritme dat de verschillende onderdelen verbindt. Wereldberoemd zijn de Parijse Metro-ingangen met hun rijk erotisch symbolisme en hun dynamische harmonie, die wel bijzonder schril contrasteren met de sombere en stinkende werkelijkheid van een bruut-mechanisch massatransportmiddel. Men bespeurt niet de minste functionaliteit in de orchidee-achtige lampen die opwindend te voorschijn komen uit de gracieus gestroomlijnde gietijzeren stengels in een giftig soort

Aubrey Beardsley, Illustratie voor 'Salomé' van Oscar Wilde (1894).

groen. Schmutzler schrijft hierover: 'Met hun organische, zachte en geweldige vormen, met de erotische associaties van hun details lijken deze metro-ingangen veeleer poorten naar een ondergrondse Venusberg'.

Georges de Feure is minder bekommerd om die ritmische eenheid, maar hij is uiterst veelzijdig als ontwerper van meubelen, textiel, aardewerk, boekbanden en affiches. Zijn gehele werk wordt gekenmerkt door subtiele pasteltintige kleuren, makkelijke elegantie, en gracieuze vrouwelijkheid. De Feure was ten dele van Javaanse afkomst, en dat heeft duidelijk sporen in zijn werken nagelaten. In zijn picturaal en grafisch werk ontmoet men bovendien het type vrouw, zoals dat door Dante Gabriel Rossetti, de 'leider' van *The Pre-Raphaelite Brotherhood* en de onschatbaar noodzakelijke schakel tussen William Blake en de symbolische schilders (met name Khnopff, Toorop en Klimt), omstreeks 1865 was geïntroduceerd. Het zijn schijnbaar onbereikbare, hooghartige (bij een Aubrey Beardsley ronduit kwaadaardige, castrerende) vrouwen, verzonken in een voortdurende introspectie, gehuld in lichaamslange schouwmantels, of anders van een niet-vanzelfsprekende naaktheid. De vrouw, zoals de symbolistische kunstenaar ze afbeeldt, manifesteert zowel frigiditeit als onpeilbare sensualiteit. De frigiditeit betreft - uiteraard - de man die, als hij al aanwezig is op het afbeeldingsvlak, star en lichtjes dreigend aangestaard wordt door de vrouw. En de sensualiteit wordt haar niet ingefluisterd door de man, maar is haar inherent; een onstelpbare, niet te verzadigen, zelf aangewakkerde sensualiteit, verrijkt met de aparte dimensie van de roes der verdoving. Dit soort vrouwenportret zou eens moeten vergeleken worden met het beeld van de vrouw dat een Sigmund Freud, een Friedrich Nietzsche, erop nahielden.

De edelsmid René Lalique was een van de meest bewonderde kunstenaars van de jaren 1890. Hij maakte o.m. de toneeljuwelen voor Sarah Bernhardt. Met parels, melkwitte, half edele stenen en doorschijnend hoorn vervaardigde hij kammen en broches die wel heel ver afstonden van de traditionele juwelen.

Het was René Lalique's welbewuste streven om, zoals in de renaissance, juwelen te maken waarin de kunstwaarde die van het verwerkte materiaal overtreft. Dit streven, gekoppeld aan zijn intense belangstelling voor de natuur in al haar vormen, heeft hem gevoerd tot de produktie van uitzonderlijke juwelen. Lalique was niet geïnteresseerd in de rijke tinten van robijnen, saffieren en smaragden, of in het kristallen vuur van diamanten, maar wel in de onregelmatige vorm van barokke parels. Zijn

kleuren zijn bleek en delicaat, zijn vormentaal is figuratief en beeldt zeldzame planten, vlinders en insekten uit. Lalique heeft een massa volgelingen geïnspireerd, onder wie de bekendste Eugène Feuillâtre en Paul Liénard zijn.

Brussel was niet alleen de hoofdstad van de Art Nouveau, maar eigenlijk ook de bakermat ervan. De grote betekenis van de Belgische Art Nouveau ligt in de revolutionering van de bouwkunst - voornamelijk de verdienste van één man, de Gentenaar Victor Horta. Men denkt daarbij aan de vloeiende ruimte-indeling, de vrijheid van de compositie, de structurele kracht, de durf om structuurelementen te tonen en niet, zoals tot dan toe gebruikelijk was, ze weg te moffelen achter een dikke laag plaaster; men denkt ook aan de plastische eenheid op alle niveaus van het gebouwde werk, aan de beredeneerde plattegronden ervan. Het genie van Victor Horta bestaat erin al deze kwaliteiten te hebben gecombineerd in één werk. Dezelfde vormkracht spreekt tot ons in Horta's interieurs. Zijn uitdrukkingsvorm was dezelfde in alle materialen: steen, brons, ijzer of hout. ‘Wanneer alles eenvoudig en gemakkelijk is’, zo schreef de Belgische architect J.J. Eggericx op 4 april 1953 aan de Art Nouveau expert Tschudi Madsen over Horta, ‘dan schept hij moeilijkheden om ze te overwinnen en op te lossen. Hij laat het materiaal kreunen en brullen. Conclusie: hij is een titan’.

Het ritme van Horta's lijnenspel is steeds even robuust, en de plastische vormentaal is even overtuigend in de algehele conceptie van de woning als in een ogenschijnlijk onbeduidend onderdeel als bijvoorbeeld een deurkruk. De revolutie op het stuk van de binnenruimte die Horta in zijn eigen woning aan de Amerikaanse straat te Brussel (thans Horta-museum) doorvoerde, is inmiddels terecht wereldberoemd geworden: een zichtbaar, tastbaar en voelbaar schoolvoorbeeld van de Art Nouveau op haar best. Horta's unieke vormentaal heeft men wel omschreven als de zweepslagstijl.

En inderdaad is de uiterst veerkrachtige dynamiek van deze vormen, die men zowel in het geheel van de ruimteconceptie als in het kleinste detail aantreft het frappantste aspect van Horta's bouw- en interieurkunst. Geen architect is zozeer geslaagd in het samenvoegen van voordien onverenigbaar geachte materialen; Horta is een ware meester in het harmoniëren van het levende, warme hout met de kille, glimmende steen, en het harde maar ook zo sierlijke ijzer.

De belangrijkste meubelontwerpers in België waren Gustave Serrurier-Bovy en Henry van de Velde. De Luikenaar Serrurier-Bovy reisde al in 1884, na een afgebroken architectenstudie, naar Londen om aldaar te studeren en te leren werken aan de *School of Handicraft*, en was dan ook een der eersten die geïnspireerd werd door de Engelse *Arts and Crafts* en William Morris. Nog in 1884 startte hij in Luik, en kort daarna ook in Brussel met een galerij, waarin hij Japanse gebruiks- en kunstvoorwerpen alsmede produkten van de Londense Liberty verkocht. Hij gebruikte al heel vroeg behang en ander materiaal van de firma Morris in zijn interieurs. Serrurier-Bovy ontwikkelde op deze basis een eigen meubelkunststijl die veel soberder was dan die van Horta, maar ook zwaarder. Hij hechtte een groot belang aan het constructieve element dat hij met maar heel schaarse ornamenten opfleurde. Hij gebruikte bij voorkeur gewone houtsoorten, die hij bovendien ongeschilderd liet. Zijn meubelen waren vaak asymmetrisch en gecombineerd opgebouwd, bijvoorbeeld twee stoelen met daarboven een tafeltje met lade, de drie stuks gemonteerd op een golvend onderstel, of een schrijftafeltje met opstand. In 1894 stelde Serrurier-Bovy

een imposant werkkabinet tentoon op de expositie van de Brusselse Libre Esthétique (de voormalige Groupe des XX); in 1895 exposeerde hij op dezelfde plaats, bij wijze van sociaalartistiek experiment, een kamer voor een ambachtsman. Serrurier-Bovy oefende een belangrijke invloed uit op zijn tijdgenoten, niet

Hllaire Gellynck, Portret van H. van de Velde (tekening).

in het minst op Henry van de Velde, die via hem trouwens Ruskin, de Engelse kunstpaus en smaakmaker van de betere Victorianen, leerde kennen. Van Serrurier-Bovy zei van de Velde dat hij ‘de eerste kunstenaar op het vasteland was die zich rekenschap gaf van het belang van de Engelse *Arts and Crafts* stijl, en die de moed had om hem bij ons te introduceren en hem te verdedigen’. Henry van de Velde is beslist de interessantste en krachtigste figuur op het gebied van de gebruikskunst. Hij zag af van een carrière als kunstschilder om zich volledig te wijden aan de theorie en de praktijk van het kunstambacht. Van de Velde was een hervormer met woord en daad. Hij was ernstig bekommerd om een beter wereld met edele, menswaardige gebruiksvoorwerpen. Volgens A.M. Hammacher was van de Velde ‘het type van de esthetisch-reagerende intellectueel van het finde-siècle, die geloofde in de twintigste eeuw als in het beloofde land, waarin alles beter zou zijn. Socialisme, pacifisme, internationalisme waren geen ijdele begrippen, maar werkelijkheden voor artistieke intellectuelen die door geboorte, opvoeding en begaafdheden tot besef van antagonisme waren gekomen’. Van de Velde schiep zijn dynamisch-abstracte, ritmische vormencodex, waaruit kunstwerken van grote eenheid ontstonden. Zoals zijn meubels als voorbeelden uitgedacht waren, als typen van ‘de’ stoel of ‘de’ schrijftafel, zo

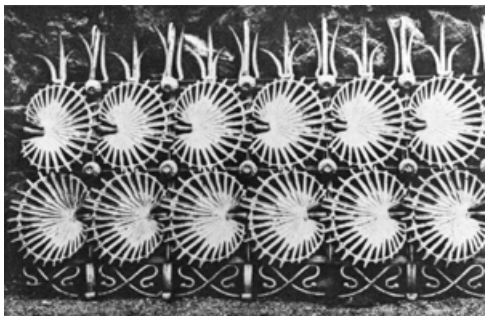

A. Gaudi, Fragment van een hek.

J.M. Olbrich, Atelierhaus Darmstadt.

zijn zijn vaatwerk en huisgerei ware voorbeelden van een niet meer te scheiden overeenkomst tussen functie en vorm. Van de Velde kon zijn ideeën over het kunstambacht voor het eerst consequent uitproberen in 1895, in zijn eigen villa, het beroemde 'Bloemenwerf' te Ukkel, waarvan alle vertrekken uitgaven op de centrale ontvangsruimte, en waarvan de gevelpartij alludeerde op het Engelse *cottage*. Evenals zijn grote rivaal Victor Horta stond Henry van de Velde in voor alle details van de woning. Hij ontwierp zelfs het couvert en de klederen van zijn vrouw.

In 1898 stichtte hij te Elsene zijn eigen naamloze vennootschap, *La Société van de Velde*, waaraan de Nederlandse schilder Johan Thorn Prikker, Georges Lemmen, en de aardewerker Alfred William Finch medewerkten. Maar zijn grootste successen behaalde van de Velde in Duitsland, zodat het niet overdreven is te stellen dat de Antwerpse kunstenaar en theoreticus eigenlijk tot de Duitse Jugendstil behoort. We vermelden vooral de inrichting van de 'Habana' winkel te Berlijn (1899) en het kapperssalon Haby, eveneens te Berlijn (1900).

In Hagen, een stadje in Westfalen, ontwierp van de Velde het interieur van het Folkwangmuseum, in opdracht van de mecenas Karl-Ernst Osthaus. De veelzijdige kunstenaar, die in zijn negen jaar durende Jugendstil periode (van 1895 tot 1904) meubelen, verlichting, behang, damesjapons, porselein, textiel, aardewerk, zilver en juwelen ontwierp, is hier geslaagd in zijn streven om de 'toegepaste' kunst te laten samenvallen met de 'zuivere' kunst: de binnenhuisarchitectuur is hier beeldhouwkunst geworden. In het midden van de hal bevindt zich ook thans nog een copie van de beroemde fontein met de knielende jongelingen van de Belgische symbolistische beeldhouwer George Minne, die wonderwel in van de Velde's ruimte past. Het is

niet overdreven te stellen dat Henry van de Velde in zijn vruchtbaarste jaren de nobelste Art Nouveau gebruikskunst heeft gerealiseerd, een harmonische synthese tussen de exuberante en dynamische Horta en de meer constructieve en sobere Serrurier-Bovy, een perfecte spanning van lijnen en vormen.

De monumentale villa Hohenhof van 1906, gebouwd voor dezelfde Osthaus te Hagen, getuigt van een geheel andere geest. Zij behoort in werkelijkheid al tot de zeer korte tijdsspanne tussen Jugendstil en Bauhaus, tijdens welke periode Hagen het toneel werd van tal van initiatieven, ontwikkeld door Osthaus. Behrens, Gropius, van de Velde, Jeanneret (le Corbusier), Mies van der Rohe en J.L.M. Lauweriks verbleven en werkten er allen enige tijd. Johan Lauweriks, een belangrijke

H. Gulmard, Ingang van een metrostation in Parijs.

vertegenwoordiger van de Nieuwe kunst, dat is de Nederlandse richting van de Art Nouveau, nam actief deel aan ‘de Hagener impuls’ en bouwde tussen 1909 en 1914 de kunstenaarskolonie van Hagen, waar ook zijn landgenoot, de schilder, tekenaar-ontwerper Johan Thorn Prikker een poos woonachtig was.

Overigens neemt de Nederlandse Nieuwe Kunst een heel aparte plaats in het geheel van het Europese fin-de-siècle in. Zij is nauwelijks te vergelijken met de Franse en Belgische Art Nouveau, en heeft de invloeden verwerkt van zowel de *Arts and Crafts*, als van Java. Zij is anti-luxueus, anti-elegant haast, en ook wel anti fin-de-siècle. Eenvoud, authenticiteit en functionaliteit zijn de drie sleutelbegrippen.

De klemtoon ligt niet op het ornament, maar op de constructie. Dat blijkt duidelijk in de meubelkunst van Berlage, Nieuwenhuis, Dijsselhof, Lion Cachet, Lauweriks en de Bazel. De meest opvallende karaktertrek van de bekende Dijsselhofkamer, die opnieuw opgetimmerd is in het Gemeentemuseum in Den Haag, is soliditeit en een ontbreken van historisme,

Arch. Antoni Gaudi, Jugendstil-kerk Sagrada Familia (Barcelona), onvoltooid.

met uitzondering evenwel van de neogotiek. Op het gebied van de ceramiek waren de notoire figuren Theo Colenbrander en Jurriaan Kok, beiden verbonden aan de beroemde Haagse aardewerkfabriek Rozenburg. De door Jurriaan Kok ontworpen elegante vormen kregen een naturalistische versiering van bloemen en vogels van

de hand van schilders als Schellink en Sterke. Onder de zilversmeden nam Jan Eisenlöffel, die eenvoudige, op Hoffmann geïnspireerde vormen creëerde een centrale plaats in. De Hollandse Nieuwe Kunst heeft ook een bijzondere aandacht besteed aan boekversiering. Geen van de andere vormen van kunstambacht in de jaren 1890 is over zo'n wijde periode door zoveel verschillende en belangrijke kunstenaars zo frequent beoefend als de boekversiering: Roland Holst, Toorop, Dijsselhof, Nieuwenhuis, Derkinderen, Thorn Prikker, Lion Cachet, de Bazel, Lauweriks, Molkenboer, Berlage en vele anderen. Maar afgezien van deze belangrijke activiteit is de bijdrage van de Nieuwe Kunst aan de internationale Art Nouveau gering geweest, omdat de beweging bewust aan de periferie van de Europese kunstvernieuwing van rond 1900 is gebleven.

Groot-Brittannië heeft twee onschatbare bijdragen geleverd aan de internationale Art Nouveau. De eerste was de reeds eerder vermelde *Arts and Crafts* beweging, die als proto Art Nouveau een ontzettende invloed uitoefende op het gehele continent, maar vooral in Duitsland en Nederland. De eenvoud, de degelijkheid, het ‘eerlijke’ materiaalgegebruik zijn het kenmerk van vrijwel alle soorten Jugendstil geweest. De hoofdfiguur van de beroemde Glasgow School was de architect en ontwerper Charles Rennie Mackintosh. Hij werkte naast Herbert McNair, eveneens architect, en de gezusters Margaret en Frances Macdonald, die met de twee architecten waren gehuwd. Mackintosh was even geniaal als architect dan als meubelontwerper en *interior decorator*. Zijn stijl is uniek, zij het onmiskenbaar beïnvloed door de Japanse houtsnedeesthetiek en het rigoureuze Japanse meubel,

Arch. Horta, Maison du Peuple (Volkshuis) te Brussel.

Wat men gebouwd heeft in de plaats van het afgebroken Volkshuis van Horta.

verder ook door de pre-rafaëlieten, door de Engelsman Mackmurdo en door de *Aesthetic Movement*, meer bepaald Beardsley. De volle maat van zijn talent als gebruikskunstenaar gaf Mackintosh in de vier zogeheten Scottish Tearooms, die hij te Glasgow ontwierp voor Miss Cranston, een gezworen vijand van het toentertijd wijdverbreid alcoholisme. Hier zowel als elders (denk aan het interieur van huize Windyhill te Kilmacolm) slaagde hij erin een unieke atmosfeer te creëren, met een interieur waarin de decoratie nimmer de gehele binnenruimte beheerst - zoals, het weze toegegeven, vaak het geval is met de Franse en de Belgische Art Nouveau. Zijn kleurenschema is steeds trefzeker, smaakvol, en uiterst delicaat: gebroken wit en parelgrijs, met paarse en lila toetsen in zijn persoonlijk motief, de rozeknop. Op andere plaatsen werkt hij met donkerder interieurs; de vloeiende lijn maakt dan plaats voor rechthoekige vormen. Soms combineert hij beide: gebroken wit met donkerbruin of zwart, de gebogen lijn met de rechthoek er omheen. Steeds vindt er een uitgebalanceerd spel plaats tussen ornament en oppervlak. De meubelen van Mackintosh synthetiseren op een geslaagde manier de contrasterende kenmerken van Engeland en het vasteland, nu eens geometrisch, vierkant, zwartgelakt, en ingebouwd in een rooster zoals in een kooi, dan weer ovaal met rose en ivoren abstracte versiering en witgelakt. Er is hier een frappante contradictie aanwezig tussen het radicalisme van de geometrische stijl en de lyrische zachtheid van de kleuren, anders gezegd: een spanning tussen de sensuele en structurele elementen. In samenhang met het werk van Mackintosh moet men dat van de gezusters Macdonald zien, met hun uitgerekte figuren van treurende vrouwen, de daarbij horende expressieve uitdrukking van de handen en de zwaar symbolische en symbolistische inhoud.

Hermann Muthesius, van 1896 tot 1903 attaché bij de Duitse ambassade te Londen en auteur van het driedelige werk *Das englische Haus* (Berlijn, 1904), wist al heel snel het viertal uit Glasgow op zijn volle waarde te schatten.

‘De individualiteit van de groep Mackintosh’, zo schreef hij in 1904, ‘is er zowel een van de vorm, in het bijzonder in haar opvatting van de verhouding tussen oppervlak en versiering, als een van kleur. In beide gevallen wordt door de royale oppervlakte een schier mystiek gevoel van vrede bereikt. De indruk is monumentaal en wordt enkel hier en daar gebroken door een klein, met zorg aangebracht ornament dat het effect van een juweel sorteert. De atmosfeer van vrede is te danken aan de ongebroken vorm en aan de dominante neutrale kleur, grijs bijvoorbeeld, wit of een grijzig donkerbruin (...) Het wezen van de kunst van de groep uit Glasgow ligt in een gevoelsmatige poëzie. Haar hoge citeria zijn ten langen leste gevoelsnormen - een gevoel van mystieke en symbolische aard’.

De faam van Mackintosh was groter op het Europese vasteland dan in Groot-Brittannië. Zijn invloed op de Wiener Secession was aanzienlijk. Wenen was de laatste Europese stad van formaat die op de Art Nouveau toer ging.

Er werkten niet zoveel artiesten aan mee, maar wat zij gepresteerd hebben, is van een ongemeen hoge en verfijnde kwaliteit. De moderniteit van de Weense Art Nouveau is te danken aan haar liefde voor geometrische vormen en aan haar *amor vacui*, alle twee kenmerken die haar fel doen contrasteren met bijvoorbeeld de *Ecole de Nancy*. In 1897 werd de Secession gesticht, die officieel *Vereinigung bildender Künstler Oesterreichs* heette.

Voorzitter was de schilder Gustav Klimt, de belangrijkste leden waren allen leerlingen van Otto Wagner, met name de architecten Olbrich en Hoffmann en de *all-round* ontwerper en schilder Koloman Moser. In 1898 hielden de kunstambachten voor het eerst een tentoonstelling, en in datzelfde jaar werden twee tijdschriften gesticht, *Kunst und Kunsthandwerk* en *Ver Sacrum*.

De Weense secessie, in haar afkeer van de florale Art Nouveau en haar voorkeur voor abstractie en constructivisme, is geometrisch opgebouwd uit rechthoeken en vierkanten, en staat huiverig ten opzichte van het ornament. De secessie is, als laatste manifestatie van de internationale stijlvernieuwing (althans wanneer we haar in samenhang zien met het iets later tot ontwikkeling gekomen Darmstadt, waar het vooral om een *ideologische* stijlwil ging dan wel om een pure stijlvernieuwing), eigenlijk al een reactie tegen de Art Nouveau zelf. Josef Hoffmann was een gezworen vijand van de gebogen lijn en werd vanwege zijn passie voor vierkanten schertsend *Quadrat'l Hoffmann* genoemd. Van hem is deze tekenende uitspraak: ‘Het zuivere vierkant en het gebruik van zwart en wit als dominante kleuren interesseerde me in het bijzonder omdat deze heldere elementen tot dusver in geen enkele stijl waren voorgekomen’. Hoffmann werd in 1903 een van de stichters van de *Wiener Werkstätte*, die met hun stilistische idealen en massa-produktie de Art Nouveau al verlaten.

Zijn belangrijkste werk als architect realiseerde Hoffmann echter te Brussel: het imposante, paleisachtige, maar in zijn monumentale strakheid verbazend moderne herenhuis Stoclet levert het bewijs van de enorme diversiteit van de Europese kunstbeweging rond 1900. In

tegenstelling tot Hoffmann had Joseph Maria Olbrich het meer voor cirkels, die hij graag in reeksen en trossen aanwendde. Net zoals bij Hoffmann viel zijn meubilair op door de juiste proporties, veeleer dan door het ornament - wat geen wonder mag heten voor de architecten die zij waren.

Koloman Moser was alom bekend affiche-ontwerper, maar heeft ook geweldige meubelen en serviezen gemaakt. Bij hem krijgt de verfijning iets gesofisticeerds en veelzijdigs, doordat hij lineaire elegantie paarde aan geometrische idealen die eigen waren aan de Secession, en doordat hij zowel vierkant als cirkel gebruikte. Zijn werken doen rustig, evenwichtig en symmetrisch aan; zij zijn minder streng en verbeeldingsrijker dan die van Hoffmann.

Duitsland verdient, aan het einde van dit overzicht van de Art Nouveau in Europa, onze bijzondere aandacht. Nergens heeft de absolute will om kunst en leven te laten samenvallen sterker geleefd dan bij de traditioneel idealistisch gerichte Duitse intelligentsia. De Duitse Jugendstil vertoont, qua vorm, overigens zowel florale als abstracte kentrekken, en de tegenstelling tussen beide heeft toentertijd heftige controversen uitgelokt. Schmutzier ziet vooral een opeenvolging: vóór 1900 vooral floraal, na 1900 haast uitsluitend abstract. De florale Jugendstil is licht, delicaat en gevoelig, maar niet zelden ook verward en overladen (denk aan sommige meubelen van B. Pankok). Hij is duidelijk schatplichtig aan Engeland en, in mindere mate, aan België.

Het centrum was eerst München, in de ‘tweede fase’ Darmstadt. In 1897 werden in de Beierse hoofdstad twee tijdschriften gesticht: *Kunst und Handwerk* en *Dekorative Kunst*, alsmede de *Vereinigte Werkstätten für Kunst im Handwerk*, met kunstenaars als Hermann Obrist en Richard Riemerschmid. Andere grote kunstenaars, die tot de richting behoorden, waren Otto Eckmann, August Endell en Peter Behrens.

Hoewel de term ‘Jugendstil’ een onmiskenbaar Duitse benaming is, heeft hij pas achteraf het generische gebruik verworven dat men er thans van maakt. De Duitse kunstbeweging omstreeks 1900 ontleent zijn naam inderdaad aan het geïllustreerde weekblad ‘voor kunst en leven’ *Jugend*, dat op 1 januari 1896 voor het eerst verscheen in de kunstuitgeverij van Georg Hirth te München. Maar deze gebeurtenis was op zich niet voldoende opdat al degenen, die in de geest van de stijlvernieuwing in Duitsland werkten, de benaming ‘Jugendstil’ zouden accepteren. De artiesten van de kunstenaarskolonie te Darmstadt bijvoorbeeld bestreden opzettelijk deze term. Veeleer dan bepaalde formele overeenkomsten voelden zij als bindmiddel tussen hen het verlangen om ‘op grond van een contemporaine kunstervaring in vaste, onwrikbare vormen een weerspiegeling van de moderne cultuur te geven, en daarmee een mijlpaal op de weg naar een algehele levensvernieuwing’ te slaan, zoals Olbrich ietwat pathetisch schreef. En Peter Behrens, die andere grote figuur van Darmstadt, beklemtoonde de interpenetratie van kunst en leven: ‘Elke levensactiviteit moet in de geest van onze tijd schoonheid geven en alles, wat bij het leven hoort, moet schoonheid ontvangen’. De nogal utopische idealen verbonden de jonge, enthousiaste kunstenaars van de Hessische stad, niét de omstandigheid dat zij allen zich bekenden tot de Jugendstil. Dit in wezen ideologisch uitgangspunt verklaart waarom de Duitse stijl anno 1900 zo verschillend is van, zeg maar, de Franse Art Nouveau, zoals die haar hoogtepunten beleefde in de school van Nancy en later te Parijs. Enkel in Nederland en Henry van de Velde was de invloed van Engeland even uitgesproken

als in Duitsland. Daarbij komt dat, meer dan in België of in Schotland, bij onze Oosterburen de gedachte leefde dat er een *Duitse* kunst moest ontstaan. Zelfs de in Parijs gevormde Hans Christiansen, een der tederste Jugendstil-kunstenaars van de groep, was een vurig voorstander van een 'kunst voor allen'. Hij riep op tot het maken van een 'volkskunst die in dienst zou staan van het gehele volk, maar die ook door het volk zou gewaardeerd worden... een kunst, gegrondvest op drie eenvoudige, onomstotelijk eng verbonden pijlers, op eenvoud, natuur, poëzie'. De dienst aan 'het volk' impliceerde dat de kunstschilder, die traditioneel werkte voor aristocraten en rijke burgers, zijn penselen in de steek zou laten en zijn aandacht richten op de gebruikskunst. Het probleem daarbij echter was de kostprijs. Het sprak vanzelf dat een door Olbrich of Behrens ontworpen couvert slechts dan voor de gewone man betaalbaar zou worden, wanneer het industrieel, machinaal en principieel onbeperkt kon worden geproduceerd. Nu had omstreeks 1900 de serieproduktie van meubelen een groot aandeel, naast de arbeid van de kleine ambachtelijke bedrijfjes. Toch konden ook de grotere meubelfabrieken het (nog) niet rooien zonder de medewerking van ambachtelijk geschoolde arbeidskrachten. De massaproduktie van meubelen, couverts, porselein, aardewerk en andere gebruiksvoorwerpen riep als reactie de vervaardiging van het *plèce unique* op. De gehele contradictie, de gehele 'mislukking' van de Europese Art Nouveau is tot deze onoplosbare

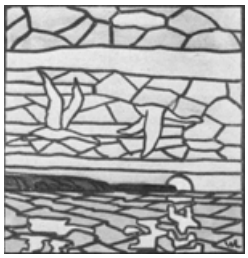

Walter Leistlkow, 'Zwanen', *Ontwerp voor glasraam*.

Walter Leistikow, 'Loofbos'. *Ontwerp voor glasraam*.

tegenstelling tussen massaproduktie en persoonlijke levensvormgeving te herleiden. We mogen daarbij niet vergeten dat de woningen, de villa's die Olbrich op de lieflijke Mathildenhöhe voor zijn collegaekunstenaars liet optrekken geenszins bereikbaar waren voor de kleinburger. Het zou tot 1908 duren vooraleer Olbrich op de Hessische Landesausstellung te Darmstadt zijn modelwoning voor arbeiders voorstelde.

Was Darmstadt het centrum van de Duitse Jugendstil? Het is duidelijk dat daar een geconcentreerde, geconcerteerde maar ook een ietwat artificiële poging plaatsvond om het leven met de kunst te verzoenen, maar anderzijds kan men niet zeggen dat deze stille residentiestad een cultureel of artistiek centrum met een blijvende uitstraling is geworden. Ook mag men niet vergeten dat München aan het einde van de negentiende eeuw beschouwd werd als de artistieke hoofdstad van Duitsland. Het florale van de Münchense richting

Architect Joseph Maria Olbrich, Ontwerp voor Jugendstil-complex Mathildenhöhe te Darmstadt (1901-1902).

blijkt overduidelijk wanneer men de commentaar leest op het meesterwerk van de Jugendstil te München, het beroemde cyclamen-wandtapijt van de beeldhouwer, botanicus en geoloog Hermann Obrist. Deze recensie verscheen in het tijdschrift *Pan*: 'De dolle beweging herinnert ons aan de plotselinge, hevige curven die men te zien krijgt bij het zwiepen van een zweep: nu eens een krachtige uitbarsting van de natuurelementen, een bliksemschicht, dan weer de uitdagende handtekening van een groot man, een veroveraar'.

Peter Behrens vormde de overgang van de Münchener groep naar het andere Jugendstil centrum in Darmstadt. In deze hoofdstad van het toenmalige groothertogdom Hessen ontstond in 1899 een kunstenaarskolonie. De idee van een *Künstlerkolonie* lag geheel in de geest van de tijd (denk aan Worpswede, waar Heinrich Vogeler, een andere Jugendstil meester verbleef), maar het aparte van die te Darmstadt was dat het initiatief uitging van de verlichte vorst van Hessen, groothertog Ernst-Ludwig. Als kleinzoon van Koningin Victoria was Engeland zijn tweede vaderland. De utopische anarcho-socialistische idealen en de op authenticiteit en zuiverheid gebaseerde esthetische praktijk van William Morris, John Ruskin, en de gehele *Arts and Crafts* beweging lagen aan de grondslag van de kunstenaarskolonie te Darmstadt. De schoonheid moest een soort mens en een soort maatschappij mogelijk maken die nooit tevoren hadden bestaan. Kunst en leven: het leven moest kunst worden!

Ernst Ludwig riep in 1899 zeven jonge artiesten van over geheel Duitsland en Oostenrijk naar Darmstadt om er de utopie, namelijk een van kunst doordrenkte levensvorm, te realiseren. Het waren onder anderen de architect Joseph Olbrich uit Oostenrijk, reeds beroemd in Wenen, die de leider en het continuïteitselement in de steeds wisselende kunstenaarskolonie werd; Peter Behrens, een schilder en ontwerper uit Noord-Duitsland; de beeldhouwer Ludwig Habich, als enige deelnemer uit Hessen; de schilder Hans Christiansen, uit Noord-Duitsland; de ontwerper en binnenhuisarchitect Patriz Huber, uit Zuid-Duitsland. De resultaten van hun werk werd getoond in een tentoonstelling, die op 1 mei 1901 haar deuren opende onder het motto *Ein Dokument deutscher Kunst*.

De kunstenaars, die naar Darmstadt trokken om te gaan samenwerken, hadden niet zozeer de verfraaiing van het dagelijks leven op het oog dan wel de interpenetratie

van kunst en leven: niet de kunst als een franje om het leven hangen, maar het leven zelf tot kunst verheffen. Schilderkunst, grafiek, beeldhouwkunst moesten in dienst staan van het gewone leven, dat fundamenteel vernieuwd diende te worden. Schoonheid, zoals Peter Behrens verkondigde, behoorde het gehele leven te doordringen. De enige kritiek, die men op deze *slogan* kan uitbrengen, is wellicht dat het begrip leven in zijn algemeenheid hier zo abstract werd dat het concrete maatschappelijke vernieuwingen veeleer in de weg stond dan wel bevorderde. Ook was het naïef te verwachten dat men in een op winst, concurrentie en macht gegrondveste maatschappij een idealistisch-artistieke revolutie kon doorvoeren. Toch was in Darmstadt de kunstvernieuwing alleszins op bredere lagen van de bevolking gericht dan in Parijs, Brussel en Wenen. Op de Mathildenhöhe voltrok zich het stukje utopie, waarvan Ernst-Ludwig gedroomd had: een tempel van kunst en leven, een groep villa's, ontworpen door kunstenaars en bewoond door priesterlijke kunstenaars, in dienst van het volk.

Maar de Duitse stijlbeweging manifesteerde zich ook buiten München en Darmstadt. Kleinere centra van Jugendstil ontstonden in Hamburg, onder de auspiciën van Alfred Lichtwark en de directeur en stichter van het museum voor toegepaste kunst, Justus Brinckmann. Naast de aardewerkkunstenaar Richard Muntz werd vooral de door Brinckmann geinspireerde kunstweefschool van Scherebek beroemd, omdat kwaliteitsartiesten zoals Otto Eckmann, Hans Christiansen, Walter Leistikow, Otto Ubbelohde e.a. ontwerpen voor wandtapijten leverden.

De zuivere bedoelingen en realisaties van de beste Art Nouveau ontwerpers waren echter nergens in Europa gewapend tegen de dreigende commercialisering en tegen de imitatiedrang. Naar het einde van de Jugendstil periode toe ziet men dat de decoratie en het ornament los worden gekoppeld van de structurele vorm, om ze overal op te gaan plakken. Het principe van de eenheid van ornament en vorm werd geleidelijk aan overwoekerd door een hersenloze, en duizendvoudigmachinale toepassing van decoratiemotieven op meubelen en gebruiksvoorwerpen.

De Art Nouveau was voorbij. De kunst was dood, het leven ging verder.

Frans Boenders

Nostalgie contra nieuwe esthetica?

Na een overzicht te hebben gegeven van de kunststrekkingen, die het meest in de belangstelling zijn gekomen tengevolge van de thans heersende nostalgie, onderzoeken we of dit invloed heeft op de actuele kunstproduktie, meer bepaald de situatie van de avant-garde. De meeste teksten, die volgen, werden speciaal voor dit onderzoek geschreven. Alle werden gerangschikt in verband met de vragen, waarop zij betrekking hebben.

1. Probleemstelling: Situatie van de actuele kunst. Heerst er nostalgie in de kunstwereld? Heerst er moedeloosheid, een zekere malaise, een crisis?

Eduard Beaucamp, kunstkronikeur van de Frankfurter Allgemeine Zeitung: 'de crisis van de kunsten - een crisis der kunstenaars?'

In het verlopen jaar verlieten academie-studenten de lessen van hun professoren en poogden in het nabije museum de oude meesters te kopiëren. Zij zijn als alleenstaande autodidakten deze richting ingegaan, omdat hun verraste docenten - ambtelijke vertegenwoordigers van een anti-academische en antimuseale moderniteit - niet in staat waren hun toegang te verschaffen tot de oude meesterwerken, evenmin wat de techniek als wat de inhoud ervan betreft.

Welke waarheid leert ons deze 'fait-divers'? Betekent het dat de achterkleinkinderen terugkeren naar de plaats, die hun voorgangers om de eeuwwende met luid protest verlieten om alle traditie af te zweren en zich voortaan aan een nieuwe ongeconditioneerde kunst te wagen?

Vandaag spreekt iedereen van het einde van de avant-garde. Het kringetje oprechte gelovigen der moderniteit, die de laatste stuiptrekkingen van de avant-garde als bemoedigende levenstekenen interpreteren, wordt met de dag kleiner. Maar wat nog triester stemt dan deze crisis zelf is het feit dat zij zo onproduktief is. Er tekenen zich immers noch sterke tegenbewegingen noch nieuwe programma's af.

De breuk lijkt fundamenteel van dezelfde aard als deze op het einde der 19e eeuw, behalve dat de voortekenen thans in omgekeerde richting wijzen. Noch het academisme noch de neo-stijlen hebben de kunst van heden doen wegkwijnen, maar de programmatisch vooropgestelde stijlloosheid, het tekort aan achtergrond en vernieuwingsvermogen, de verwerping van de traditie. Er is misschien één vergelijkingspunt tussen het laatste vierde van de 19e en dat van de 20e eeuw: in beide eeuweinden was er realiteitsverlies, verlies van samenhang met een veranderende wereld: het verwijt van 'levensleugen' dat ook de avant-garde vandaag te slikken krijgt. De poging van de 20-eeuwse kunst, om tegen de bestaande historische traditie in een nieuwe eigen traditie te scheppen, heeft in de derde generatie ervan schipbreuk geleden.

Weliswaar heeft de moderne kunst zich een soort eigen historisme kunnen bouwen en bewerkte ze talrijke heroplevingen van haar centrale ideeën. Maar met dat soort herontdekkingen en verjongingen leek de avantgarde zich a.h.w. aan haar eigen haren uit de modderpoel te willen optrekken. De toestand is echt hachelijk geworden: men heeft zichzelf elke weg terug afgesneden, een vernieuwing op eigen kracht is

nauwelijks voorstelbaar, een weg vooruit is er evenmin. De voorspellingen, op dewelke de moderne esthetica was gegrondvest, zijn niet uitgekomen.

Verwachtingen en feiten liggen nu immers heel anders dan men had voorzien. De moderne kunst verzette zich inderdaad tegen een tijd, een esthetica en een maatschappij, die nu reeds lang zijn voorbijgestreefd.

De voornaamste impulsen voor de avant-garde dateren uit de tijd vóór W.O.I. en uit de jaren twintig. Haar esthetische strategie ontwikkelt zich echter - bij een totaal gewijzigde situatie - nu nog steeds overeenkomstig de toenmalige oppositie-ideeën en mythen, die vaak een volledige levensrevolutie beoogden. De poging om van historisch gebonden drijfkrachten en conflicten constante antropologische factoren te maken, het als noodzakelijk voorstellen van een permanente revolutie: dit werd met de tijd verheven tot een ideologie en verwekte zeer dikwijls onzinnige gedragingen.

Cultuurrevolutionair optreden moet wel als absurd overkomen, nu de tegenstander - de burgerlijke cultuur - lang is uitgeschakeld en de revolte zelf, als gesubsidieerde institutie, tot het establishment is gaan behoren.

De moderne esthetica is medeverantwoordelijk voor een gevolgenrijke vergissing uit de jongste geschiedenis: nl. de cultus van de vooruitgang ten koste van de tegenwoordige tijd en met prijsgeving van het verleden. Zij is verantwoordelijk voor de impasse waarin men zich nu van design tot architectuur bevindt.

Precies op dit terrein heeft zich in de laatste jaren een ommekeer voorgedaan. Men ziet thans de noodzakelijkheid in het erfgoed te beschermen tegen de geprogrammeerde vooruitgang; daardoor kwam men ertoe te begrijpen hoe voorbijgestreefd een ideologie is, die radicale vernieuwing wenste, het zogezegd waardeloos verleden wilde vernietigen en van metafysische verzoeningen droomde.

De rationalistische vleugel van de moderne kunst verafgoodde immers de vooruitgang in de voortschrijdende techniek en in het symbool ervan: de machine. Men verbond daaraan de hoop op een uiteindelijke objectivering van de geest, de bevrijding van alle historische dwangmatigheden en conflicten.

Even ontnuchterend waren de verwachtingen die de kunstenaars knoopten aan politieke en sociale ontwikkelingen, aan ontdekkingen op het gebied van de natuurwetenschappen of van de psychologie: dromen van een nieuwe mens en een nieuwe maatschappij, dromen van eenheid van het mensdom via een revolutie van het bewustzijn en een doorbreking der fundamentele psychische wetmatigheden, dromen van beheersing der materie, bevrijding van de geest, loskomen van de aarde in een cosmische toekomst.

Vandaag zijn wij, voor ons eigen zelfbehoud en het verzekeren van banale noodwendigheden, teruggekeerd tot een bijna Ptolemaïsch wereldbeeld. Wij vrezen voor de toekomst en wenden ons radeloos tot de geschiedenis; we zoeken geen heil meer in een opgedrongen eenheid van het mensdom, maar in pluraliteit en tolerantie.

Mag men kunst, vooral grote kunst, meten aan het voorbijgaand karakter der kunstopvattingen van hun makers? Een wijziging van de kunstopvattingen heeft echter niets te maken met de esthetische waarde en beinvloedt niet de classiciteit van kunstwerken voor de periode waarin zij zijn gesitueerd; zij heeft enkel te maken met het actualiteitskarakter ervan.

De tegenstanders van de moderne kunst, en vooral van de abstracte kunst, beschuldigden ze van formalisme. Zij hadden hierbij geen aandacht voor het symbolisme, waaraan

deze nieuwe vormentaal beantwoordt, noch het nieuwe wereldbeeld dat er zin en inhoud aan gaf. Natuurlijk is de indruk van formalisme sterker geworden naarmate de eraan beantwoordende tijdsgeest verzwakte. Zo kwam het dat het constructivisme en de concrete kunst, die de allure hadden van een wereldwijzigend esthetisch systeem, bij de epigonen gereduceerd werden tot procédés en decoratie-technieken. Ook het surrealisme verschrompelde tot subjectieve visies en maniërisme.

In de tweede en derde generatie ontwikkelden zich aldus uit de grote moderne kunstrichtingen een aantal speciale technieken en beperkte partiële projecten en realisaties. Maar daaraan werden steeds vermeteler ideologische pretenties verbonden, die men vaak reeds nu mag verwijzen naar de subcultuur, de irrationele droesem van de industriële maatschappij.

Nochtans was het zonder meer onbegrip als men schimpte op het groot aantal en het opeenvolgingstempo der wisselende ismen.

Wat willekeur en warreboel schijnt krijgt voor wie het geheel overschouwt het karakter van een zinvolle en logische ontwikkeling.

Hele reeksen ideeën en experimenten tekenen zich af als volkomen gewettigd in het kader van gesloten systemen. Het ging er helemaal niet om ten allen prijze steeds maar met iets nieuws en origineels te komen aandraven. De tendens om afzonderlijke principen en motieven te verabsoluteren werd echter op de duur onoverzichtelijk. In de laatste twee decenniën heeft men alle artistieke leidmotieven van deze eeuw tot de uiterste consequenties doorgedreven en alle kunstrichtingen volkomen uitgeput. Zo groeide de overtuiging dat men het einde van de moderne kunst en van de avant-garde zelf had bereikt. Dat geldt zowel voor de formele constructieproblematieken, waaraan hele scholen zich hebben tegoed gedaan, als voor de basisprincipen zelf van de moderne kunst als daar zijn: beweging, toeval, droom, vrije fantasie, doordringing tot het onderbewuste, verwerping der grens tussen kunst en leven.

De expansie van de kunst (happening, environment, kinetiek), de opheffing en vervanging van het kunstwerk (verheffing tot kunst van de banale realiteit), de monochrome en de seriële kunst, de concept-kunst tenslotte (bevrijding uit de stof ten voordele van een willekeurige fantasie): dit zijn zoveel eindpunten die werden bereikt. De door de kunstenaars zelf zo innig verlangde opheffing en beëindiging van de kunst kwam aldus in het gezicht: weliswaar enkel als een doodlopende straat of als einde van bepaalde artistieke concepties. Doch slechts zeer uitzonderlijk waren er kunstenaars consequent genoeg om hun activiteiten te staken. In de plaats hebben de meesten zich aan het uitweiden gezet, met finales, reprises en variaties. De aanspraak op absoluutheid maakte terugkeer tot figuratie en zelfs tot menselijkheid voor vele avant-garde-kunstenaars onmogelijk. Maar men kan toch zijn leven lang niet monochroom blijven schilderen, serieel componeren en gaten kerven of spijkers slaan in doeken, zonder op de duur ongeloofwaardig te worden...

De Amerikaanse Pop Art was vooralsnog het laatste grote hoogtepunt van de moderne kunst. Zij brak door als in Europa de crisis reeds evident was. Het Amerikaanse voorbeeld werkte fascinerend, en bevrijdend.

Immers men slaagde erin, dank zij de Europese avant-garde-mentaliteit en haar spitse intelligentie, de verlorene werkelijkheid te heroveren en te verwerken. Dit voerde tot allerlei benaderingen van een realisme, dat uit het stadium van een veelvoudige aanloop niet los raakte en nu opnieuw schijnt te verkommeren. Ook de

Pop-protagonisten hielden met de jaren de intellectuele spanning niet vol en verwaterden meer en meer tot een soort genre-kunstenaars of designers.

Achter de actuele depressie van de kunst gaat uiteindelijk de crisis van het Europese individualisme schuil: meteen ook de crisis van des kunstenaars rol, die nog verergerd wordt door het uitblijven van opdrachten. Van de romantische mythe van de almachtige, wereldvernietigende en wereldscheppende artiest, die in deze eeuw een hoogtepunt kende, blijft niets over dan wat schamel gedoe van adepten. Het afscheid van deze mythe, dat lange tijd elke nuchtere evaluatie van de kunstenaar bemoeilijkte, is ongetwijfeld pijnlijk. Elke poging om hem een eenvoudigere sociale rol aan te meten, bleek moeilijk en uiteindelijk zonder sprekenswaard resultaat. Een ommekeer werd in het begin der jaren zestig gerealiseerd door de nieuwrealisten, die zich concentreerden op futiele details en aspecten of op afzonderlijke vormen uit de werkelijkheid. Ook de 'romantiekers' zochten zich een weg: bij hen was het meer te doen om een bepaling van de eigen identiteit dan om zelfmythisering, meer om concrete herinnering en bewustzijn dan om de schim van een collectief onderbewuste, meer om onderzoek van verleden en heden dan om een bezwering van de toekomst.

Tengevolge van het zogenaamde 'verval der ismen' is het nog moeilijker geworden zich in het kunstterrein te oriënteren. Er heerst een verwarrend pluralisme. Het komt thans niet meer alleen aan op vernieuwingen en actuele trends, op tendensen en methoden. 'Conservatieve' criteria komen nu ook aan bod zoals: kwaliteit, métier, en vooral persoonlijkheidsvolume. Het geloof in de vooruitgang en in de waarde van een theorie is verbroken. Des te belangrijker wordt de persoonlijke geloofwaardigheid van de kunstenaar en zijn vermogen om eigen visies en stijlen te verdedigen tegen de laatste nieuwigheden.

Het is onjuist te beweren dat er echt uitputting heerst op kunstgebied. Er zijn geen talenten te kort. Er wordt nu beter geschilderd en getekend dan tijdens de glorieperiodes van de avant-garde, toen het epigonisme welig tierde. Nu 'mag' opnieuw alles: expressionistisch, informeel of realistisch schilderen, tekenen met de nauwgezetheid van de oude meesters, maar ook op eigen hand en risico blijven voort experimenteren... Het paradoxale is dat ons versplinterd artistiek panorama, met zijn soliede specialisten, kleinmeesters en individualistische atelier-producenten, nochtans geen bevrediging schenkt, omdat men geen ideeën en geen nieuwe eigentijdse theorieën meer bezit.

Eberhard Fiebig (Dokumenta-comité Kassel) gaf een meer gepassioneerd dan rationeel antwoord op Beaucamps sterk opgemerkt artikel:

Beste heer Beaucamp, als men überhaupt iets over de kunst kan zeggen dan is ze dood! Dood was ze in 1711, 12, 13, 14... dan in 1822, 23, 24..., 66, 67..., en helemaal dood in 1900. Mooi dat je de geestelijke moed hebt ons te willen overtuigen dat ze in 1977 het doodst is. Zo dood als een muis, vooral de avant-garde.

Ik kan me indenken hoe het een kronikeur te moede is als hij plots denkt in het ootje te zijn genomen door de romantici, de charismatici, de helden, de estheten, de revolutionairs, de mystici en de milieujongens, en nu meent zich openlijk te moeten beklagen over het teleur gaan van zijn paradijsje. Hij had misschien een groot basisartikel kunnen schrijven hierover. Maar zijn verbeeldingstraagheid verleidt hem enkel ertoe de oude bourgeois-modder op te halen: 'de kunst is dood - leve de kunst'.

De stoot waarmee je alle moderne genres ineens wil neerslaan, getuigt van de belachelijke energie van het dappere kleermakertje, dat geen water voorwendt uit steen te persen maar wel uit camembert.

Dat in je sprookje de bourgeoiscultuur al uitgeschakeld is zal er me niet toe verleiden je in het vervolg als kameraad kronikeur aan te spreken. Ik zie toch dat je het principe hoop wat genaderd bent. Zo komt het dat de pompeus voorbereide begrafenis van de moderne kunst er nog niet is. Jammer voor de reeds ingestudeerde lijkrede...

Had je informatie gezocht niet op de markten maar in de ateliers, dan had je er vernomen dat kunst zich niet oriënteert op versleten categorieën. De ware kunst vindt men in het concrete handelen, niet in het gejammer. In plaats van je te bekommeren om deserties ten opzichte van knorrige professoren, die lang reeds het actief handelen opgaven zodat de studenten van hen weglopen, was je beter gaan kijken in de ateliers van hogere kunstscholen waarin produktief wordt gewerkt: dan had je geen avant-garde gezien in wat reeds achterhoede is. Dan kon je misschien ook reeds aan de gedachte wennen dat de avantgarde geen bepaalde kliek is. Avant-garde dat zijn alle verantwoordelijk handelende mensen. Met oprechte sympathie.

Hector Waterschoot (Kunstcriticus, St.-Niklaas) over de situatie van de kunst heden.

Ook de kunstenaar is een kind van zijn generatie en van zijn tijd; hij is eraan verbonden met alle vezels van zijn bestaan en

registreert de kleinste verschuiving in het leefklimaat ervan. Alleen de grootsten onder hen weten door hun genialiteit daaraan te ontsnappen en er boven uit te stijgen, wijzend met hun werk naar de toekomst. In het voorbije Rubensjaar werd in dat verband wel eens gewezen op het feit dat de Antwerpse barokkunstenaar eerder een tijdperk afsluit terwijl zijn tijdgenoot Rembrandt er een nieuw inluidt.

De huidige nostalgiestrekking maakt deel uit van een retrotrend die zich in brede lagen van de moderne samenleving aftekent.

Het ligt voor de hand dat een aantal (veel?) kunstenaars, bewust of onbewust, op die evolutie inhaken en inspelen. Of het meer zal betekenen dan een modeverschijnsel zal echter de toekomst moeten uitwijzen. Misschien blijkt dan dat het niet dieper wortelt dan bij de moderne mens in het algemeen en dat het slechts een reactie is op een voorgaande periode, een periode die in vergelijking met deze uit vroegere eeuwen en generaties, in tijd uitgedrukt altijd maar korter wordt omdat het levensritme steeds stijgt. Andere kunstenaars daarentegen worden wel in hun persoonlijk leven aangetrokken door die retrotrend zonder dat het sporen nalaat in hun artistieke produktie. Van de kunstliefhebber verwachten zij evenwel dat hij zijn nostalgiestrekking niet tot de plastische kunst doortrekt maar blijft openstaan voor de moderne stromingen. De ‘nieuwe esthetica’ die men tracht te formuleren is dan misschien eerder een gevolg dan een oorzaak.

2. Wordt deze nostalgie of deze malaise in de hand gewerkt door het falen van het anti-traditionalisme, grondslag van de twintigeeuwse kunst om een valabele nieuwe esthetica tot stand te brengen? Leidde het in plaats hiervan tot anti-kunst, tot allerlei tegenstrijdige -ismen, tot een vruchteloos zoeken naar nieuwigheden om het nieuwe, wat de overtuiging wekte dat de anti-traditionalistische kunst, zoniet de kunst op haar geheel is doodgelopen?

R.H. Marijnissen (Dir. K. Instituut van het Kunstpatrimonium en kunstcriticus, Brussel) presenteerde een aantal teksten, waaruit de op de problematiek van dit nummer toepasselijke passages dienden te worden overgenomen.

Alle belangrijke manifestaties van de moderne kunst hebben de weldenkende burger op stang gejaagd. De verbijsterende vaststelling dat de kunststrekkingen van zijn eigen tijd helemaal niet zijn wat de kunst voor hem ‘behoort’ te zijn, maakt hem kregel en vervolgens kwaad. Men zal dat zo langzamerhand wel weten. De protesten worden doorgaans evenwel geformuleerd met een talent zó pover, dat de managers van de actuele kunst niet eens briljante pleitbezorgers behoeven te zijn om de protesten, voorzien van een ridiculiserende strik, terug te kaatsen.

Maar in de cataloog van ‘Dokumenta 6’ vindt men onder de naam van de artistieke directeur, in de allereerste paragraaf van zijn ‘Ten Geleide’, het trefwoord dat voor de kritiek zeker een fameuze kluif wordt: ‘das Ende der Avantgarde’. Het staat

helemaal vooraan om de simpele reden dat de top van Dokumenta 6 zich genoodzaakt voelt het einde of de dood van de avant-garde te loochenen - een verklaring die op de avantgarde dezelfde uitwerking heeft als de spinazie op Popeye.

Einde of dood van de avant-garde? Ook dat is een slagwoord. 'Was im Laufe der Geschichte einmal eine Wahrheit gewesen ist, wird im fortlaufenden Band zu einer Unwahrheit'. Dat is niet ontleend aan een historicus, maar een woord van Beuys. Is die overweging soms ook toepasselijk op de torenhoge hoop baarlijke onzin die men in de laatste twintig jaar enthousiast te beamen had, wilde men niet van filisterij beticht worden? De mensen die over moderne kunst schrijven, hebben klaarblijkelijk een geheugen als een zeef. Ze hebben met een vloed van woorden bewezen dat figuratieve kunst voortaan doodgewoon niet meer mogelijk was. Vervolgens werd de Pop-Art juichend begroet als cultus van de afbeelding, de vreugde aan het narratieve afbeelden - wat meteen een bevrijding betekende uit het academisme van de niet-figuratieve kunst: er was, zegde men, een (letterlijke en figuurlijke) inflatie van de zogeheten abstracte kunst. Daarna lazen we dat men helemaal abuis was wanneer men het nog wilde gaan zoeken in het werk zelf of in de afbeelding: het ging voortaan immers om houdingen of 'attitudes'. Een tentoonstelling die thans opnieuw opmerkelijk veel aandacht besteedt aan niet-figuratieve schilders verklaart dit dan door de huidige behoefte aan een uitgepuurde schilderkunst als reactie op een alomverspreide beeld- en schilderijeninflatie...

Er zijn op dit ogenblik opmerkelijk veel navolgingen: tekeningen geïnspireerd door o.m. Canaletto, Böcklin, Dürer, Velasquez, David, Géricault, de Chirico, Goya, Le Nain, Botticelli, Piranesi, Ingres, Michelangelo, Bonnard e.a. Als redenen voor die hernieuwde belangstelling in de tekening worden aangegeven: de crisis van de schilderkunst en de afwijzing van het traditionele schilderij, de twijfel aan de draagkracht van sommige technieken, inzonderheid werk dat de pretentie heeft monumentaal te zijn; en tenslotte de inflatie (nog een inflatie!) van de gedrukte grafiek.

Tot voor kort werd de drukgrafiek als hét middel voor democratisering van de kunst aangeprezen. Maar nu ze floreert wordt ze afgedaan als een vals democratiserings- en populariseringsprogramma, eerder gedetermineerd door mercantiele overwegingen dan door een elan naar een nieuw publiek toe.

De mogelijkheden van de tekening schijnen heden onbegrensd, zegt men nu. Maar wat is er dan in de laatste twee decennia aan het begrip 'tekenen' veranderd? Menige essentiële gedachte van de avant-garde over het tekenen is reeds sedert de Hoogrenaissance gedacht en geformuleerd, beweren de promotoren van de moderne tekening. Maar wat is er aan de hand wanneer de avant-gardecommentator en de aan-culturele-nostalgie-lijdende honnête homme dezelfde referenties beginnen te gebruiken?...

Hector Waterschoot

Termen als antitraditionalisme en anti-kunst zouden in dergelijke vraagstelling nauwkeuriger moeten omschreven worden. In welke richting liep de kunst - was er dan nog sprake van kunst? - dood? Zijn kubisme en expressionisme bv. vormen van anti-kunst of van vruchteloos zoeken naar zinnige originaliteit? Zoals ook Dieric Bouts met zijn uitgerokken ascetische figuren en Rubens met zijn sensuele volronde vrouwen antitraditionalisten waren in vergelijking met bv. het portret van kanunnik Van Der Paele en Jan van Eyck? De kunstgeschiedenis is, gelukkig maar, een

ononderbroken evolutie, een voortbouwen op de verworvenheden van een voorgaande generatie of een reageren er op. Dat maakt haar zo boeiend, dat integreert de kunst ook in het totaalbeeld van elke beschaving waar ze deel en beeld van is. Het ritme waaraan die evolutie zich nu voltrekt, is zoals hierboven al aangestipt, uiteraard dat van de twintigste eeuw en het is daaraan toe te schrijven dat een explosie mogelijk was en is.

Jacques 't Kindt, (Prof. Beeldhouwkunst, Gent) over de actuele mogelijkheid van een nieuwe esthetica.

Aan de hand van 3 elementen, welke ik hierna citeer, heb ik een aantal bedenkingen geformuleerd. Daarna heb ik getracht om aan te tonen dat de kans op een nieuwe esthetica reëel blijft bestaan.

1. Rol van de criticus en invloed op de kunstenaar

Vroeger waren de critici te laat om ‘de’ kunst te zien of te ontdekken. Nu bepalen zij wat kunst is of zal zijn!

Kunst is volgens deze mensen schijnbaar alleen datgene dat als vernieuwend kan gelden. Zo moet de kunstenaar liefst gebruik maken van hedendaagse materialen of instrumenten. De rollen zijn dus omgekeerd.

Voorheen trachtte men het kunstwerk aan te

voelen, te verstaan, er binnen te treden, net zo ruim mogelijk te benaderen; nu moet de kunstenaar ineens de instructies die hem gegeven worden, aanwenden, om kunst te kunnen maken. De kunstenaar moet vooral theorieen aan het visuele produkt toevoegen om het aldus in het slechtste geval onduidelijker te laten overkomen en in het beste geval aanvullend te laten werken. De beeldtaal speelt dus meer en meer een bijkomende rol. Sommige kunstenaars schakelen zichzelf uit binnen de echte creatieve actie en laten zich vervangen door bv. een computer, waar zij enkel een programma insteken. Niettegenstaande al deze verschuivingen moet de kunstenaar echter wel zijn imago behouden omdat het past in het consumptiesysteem van cultuurprofeten.

2. Functie van de maatschappij

Heden is er een grote verwarring ontstaan niettegenstaande het begrip kunst (zogezegd) doorgedrongen is tot de massa. Iedereen weet wat kunst is, immers er bestaat geen twijfel meer omtrent het zien van dingen, omdat men er in de 20ste eeuw vanuit gaat dat alles moet vereenvoudigd worden om duidelijk te zijn voor de toeschouwer. Daaruit vloeit voort dat iedereen weet wat de plastische problematiek is, zodat er ook geen gegeven meer nodig is. Dit leidt tot kunstmatigheid of in een andersdenkende richting tot nieuwe kunst waar iedere emotie geweerd wordt. De directe leefwereld wordt in vele gevallen uitgeschakeld. We leven in een maatschappij die nu nog meer dan vroeger gestructureerd is, d.w.z. het individu dient zijn persoonlijkheid prijs te geven wil het een plaats krijgen in een groep. Zo staat het ook met de kunstenaar.

Vele hedendaagse kunstenaars wenden bepaalde toestellen of technieken aan waardoor ze dan ook vlot in een groep of strekking opgenomen worden. Het inschakelen van bv. computer en andere machinerieën brengt met zich het uitschakelen van de directe creatieve actie, wat zeer goed aansluit bij de overige maatschappelijke activiteiten... of passiviteiten.

3. Bepaling van het begrip ‘kunst’ De vraag dient gesteld: waar ligt de grens van kunst? of misschien beter: hoeveel soorten kunst zijn er?

We leven in een periode waar de grenzen niet meer bestaan, waardoor men het voor mogelijk houdt dat alles kunst kan zijn. Niettegenstaande dat komen alleen intellectuelen in aanmerking als kunstenaar, nl. mensen van de rede. De gevoelsmatigheid wordt dus uitgeschakeld. Een maatschappij waar iedereen van alles afweet of geïnformeerd is, maar waar alle gevoel geweerd wordt, ontneemt reële kansen om echt creatief te zijn. Het is onlogisch te denken dat alles door de rede ontdekt wordt. In zo een geval schrijft men immers de echte functie af van bepaalde zintuigen en vermogens. De taal speelt dus een steeds grotere rol daar ze direct gekoppeld is aan de rede (het verstand); ook de wetenschap is een belangrijke factor aangezien ook hier de rede een maximale rol speelt.

4. Nieuwe esthetica

Creatief zijn blijft een individueel bezig zijn, desnoods in groepsverband met zoveel mogelijk behoud van een eigen inbreng. Het blijft van het begin tot het eindpunt een uitdaging voor het individu zelf. Een aldus betrokken zijn vergroot de mogelijkheid om kunst te scheppen. Een kunstenaar leeft in zijn kunst! Daaruit vloeit voort dat ik persoonlijk opteer voor een complexer stellen van een gegeven. Zien is het werkwoord voor het zintuig oog. Zien is dus een manier om te registreren en dus automatisch een middel om nieuwe toestanden van een bepaald gegeven te ontdekken.

Het is een prikkel die doorgestuurd wordt naar de hersenen en door de rede voorgesteld wordt doch in een andere gedaante. Door de opvoeding is het mogelijk vanuit de rede te vertrekken waardoor een éénzijdige benaderingswijze ontstaat, wat tevens tot vervlakking leidt. Integendeel is het belangrijk dat er een wisselwerking ontstaat tussen de actie enerzijds en de vaststelling van het ontstane beeld anderzijds om de kans te behouden om een authentiek werk te creëren (kunst). Het resultaat zal waarschijnlijk dan ook een zekere identiteit complexer naar voor brengen.

De kunstenaar was in de voorbije eeuwen de ontdekker en vastlegger van de intimiteiten der dingen, wat terzelfdertijd resulteerde in het erkennen van een identiteit. Waarschijnlijk ligt zijn taak nu meer vervat in het aantonen dat een gegeven, niettegenstaande het steeds evolueert of wijzigt toch zijn eigen identiteit behoudt. Wanneer men dit inziet komen een massa aan impulsen los, zodat het erop aan komt dat het individu deze vanuit zijn eigen persoonlijkheid onder een concrete vorm kan vatten, wat dat ook kan zijn: een schilderij, beeld, atoombom, machine, ruimte e.a.

Kunst kan dus zowel positief als negatief ervaren worden.

Marcase, kunstschilder (Olsene), protesteert tegen 'Begripsverwarring bij de voorstanders van de nostalgie':

De 20e eeuw is gekenmerkt door antitraditionele tendensen en ideeën. Ook in de kunst leidde dit tot anti-kunststrekkingen, die voor vele kunstenaars (en kunstminnaars) volkomen uitwegloos lijken! De vraag blijft echter open: wat is kunst, wat is anti-kunst? Wat is authenticiteit, wat is schijn-bedrog? Mijn inziens worden de twee begrippen kunst en anti-kunst' te wit-zwart tegenover elkaar geplaatst. Ik geloof dat noch 'de' kunst noch 'de' anti-kunst bestaat, maar dat die twee begrippen in elkaar verweven zijn.

Zelfs het dadaïsme heeft nog elementen in zich die verwijzen naar de traditionele schilderkunst: compositie, contrast, ritme, beweging, vorm enz. Anderzijds hebben vroegere strekkingen vormen van anti-kunst in zich. Bijvoorbeeld het weinig of geen belang hechten aan de compositie bij de impressionisten.

De kunst hangt niet af van pro- of antitraditioneel-esthetische elementen maar van de eigen plastische problematiek die wel or niet in een kunstwerk gesteld en opgelost wordt. Een van de tekortkomingen van bijvoorbeeld Emiel Claus was dat hij zich weinig of geen plastische problematiek heeft gesteld maar de plastische oplossing van de Franse impressionisten heert hernaald. Al benaderde Emiel Claus soms sterker de volmaaktheid van het impressionistisch doek dan de Franse impressionisten, toch kunnen we stellen dat de Franse impressionisten grotere kunst hebben voortgebracht. Door het zoeken naar een oplossing voor hun plastische problemen hadden zij ook het menselijk risico touten te maken. Juist die fouten tonen de eerlijke research die leidt tot doorleefde kunst. Pierre Alechinsky heeft onlangs bij een T.V.-interview nog gezegd dat de grote fout van een vervalser is, volmaakte schilderijen te maken. Het volmaakte kunstwerk staat geen borg voor waarachtige kunst, maar wel het plastisch onderzoek tot nieuwe verruiming.

Ik geloof dat ware kunst altijd anti-traditioneel is geweest, met het gevolg dat het antitraditionele als anti-kunst ervaren werd.

Het teruggaan in de geschiedenis verlamt het leven en haar spontaneïteit en daardoor ook de hedendaagse kunstuiting. De Grieken bijvoorbeeld kenden in het geheel geen historische vorming en men kan bezwaarlijk zeggen dat de Grieken de

hoogste trappen van de kunst niet bereikt hebben. Anderzijds heeft de negentiende eeuw (het tijdvak van het historisch onderzoek) weinig of geen creativiteit voortgebracht. Ook in die tijd was er een vorm van nostalgie tot de klassieke oudheid en later tot de gotiek met de neo-stijlen tot gevolg.

Kunst heeft een eigen wetmatigheid, getoetst aan het leven en de natuur. Kunst houdt in eerste fase geen rekening met de geschiedenis. De geschiedenis kan geen pasklare recepten voorschrijven voor het maken van kunst. Daarom werkt nostalgie verlammend en dodelijk, zeker op vormelijk niveau in plastische zin, wellicht ook op inhoudelijk en thematisch niveau.

Wat de nieuwe esthetica betreft wil ik vooropstellen dat het geenszins begrepen mag worden in de zin van: het nieuwe om het nieuwe, met de laatste trend mee zijn en dergelijke.

Ieder individu is een uniek persoon door de eindeloze mutaties van de erfelijkheid. Zo heeft ieder individu een unieke manier van zien, van voelen, van denken, van ervaren. Dit betekent dat ieder individu ‘einmalig’ is. Het is de taak van de kunstenaar die unieke manier van zijn, honderd procent uit te bouwen. Daarnaast wordt de kunstenaar ook gevormd door zijn milieu. Hij is dus ook kind van zijn tijd. De combinatie van de unieke manier van handelen (creatief zijn) en de invloed van het milieu (hedendaags klimaat) brengt de kunstenaar er toe werken te maken met een nieuwe esthetica. Het feit dat de nieuwe esthetica gebaseerd is op de eigenheid van de creatieve kunstenaar die zijn klimaat aanvoelt en beleeft, geloof ik dat wij met waarachtige kunst te maken hebben.

Vertrekt zijn werk echter grotendeels van creatieve eigentijdse ervaringen van ‘anderen’ dan geloof ik dat dit werk even verlammend werkt als het werk van de nostalgische kunstenaar.

Waarom vinden vele kunstenaars de nieuwe esthetica toch uitwegloos? Velen voelen zich behaaglijk wanneer zij geconfronteerd worden met kunstwerken die ergens verwantschap vertonen met het reeds gekende of voeten zich onbehaaglijk ten opzichte van kunstwerken die op zichzelf wel goed zijn, maar totaal nieuw lijken. Zij brengen de moed niet op zich te verplaatsen uit hun enge gedachtengang, om kunstwerken te begrijpen en te kennen. Het negativisme ten opzichte van de nieuwe esthetica is veelal gebaseerd op het niet kennen van zaken.

Er bestaat verwarring omtrent verschillende begrippen. Men vergeet dat nihilisme, nonsens enz... geen specifieke plastische begrippen zijn. Vertrekt een kunstenaar bijvoorbeeld vanuit een nihilistische houding (filosofisch begrip) dan zal hij toch plastische elementen aanwenden om zijn ideeën naar voor te brengen. Die plastische elementen kunnen wel nieuw zijn, maar dat belet niet dat de kunstenaar authentische kunst voortbrengt. Integendeel! Reeds werd gesteld dat authentische kunst vertrekt vanuit een unieke plastische ervaring en niet uit het reeds gekende (heimwee naar het verleden). En wie kan beweren dat in het nihilisme geen unieke artistieke ervaring kan schuilen, al is het van een andere orde?

De grote aanhang van de nostalgie in kunstenaarsmiddens is zeker van geen artistieke aard, omdat zij daardoor de creatieve vernieuwende krachten miskennen.

De geschiedenis heeft reeds meermaals aangetoond dat een weg terug voor de kunst dodend is. Anderzijds moeten de aanhangers van de nieuwe esthetica zich er voor hoeden, ondoordacht aan te sluiten bij nieuwe trends die weinig uitstaans hebben met hun eigen unieke geaardheid.

Een kunstenaar doet op de eerste plaats aan zelfonderzoek, tot het vinden van zijn eigen persoonlijke en artistieke kwaliteiten. Dit is de enige manier tot artistieke overleving.

Emiel Hoorne (Waarmaarde) graficus en academieleraar, is evenmin van mening dat we het einde van de moderne kunst beleven:

Hetgeen wij in algemeen taalgebruik als ‘kunst’ beschouwen, zijn produkten van individuen die geconditioneerd zijn geworden door hun opvoeding, omgeving, ontwikkeling e.d., kortom plaats en voornamelijk tijdsgebonden elementen. Bijgevolg kan geponeerd worden dat iedere kunstuiting, welke voor onze Westerse traditie van belang is, bij haar ontstaan ‘modern’ is.

Hierbij aansluitend is kunst met nostalgieke tendensen ook ‘modern’ te noemen. Nostalgieke kunst verwijst steeds naar één of meerdere vroegere kunststijlen. Daarenboven heeft de maker ervan kennis genomen van hetgeen zich tussen beide bevindt. Met zijn produkten zal hij het verleden trachten in eer te herstellen, te vervolledigen en soms zelfs te overtreffen.

Strikt genomen is kunst met nostalgieke tendensen ook ‘modern’ te noemen en is een uitdrukking als ‘het einde van de moderne kunst’ zinledig.

3. Wetenschap en technologie verwekten ook de hoop op een nieuwe esthetica, maar voelen zich niet 95% der kunstenaars hiervan uitgesloten, wegens de technologische kennis en de dure apparatuur die vereist is om aan video, laser-, computer- en kinetische kunst te doen? Is ook dit geen oorzaak van nostalgie?

Oto Bihalji-Merin, Kunstcriticus (Nürnberg), is een der bekendste voorstanders van de aanwending der nieuwe technische apparatuur voor het scheppen van een nieuwe esthetica, die aan de kunst ongehoorde mogelijkheden moet bieden. Hij schrijft:

Het verkwijnen van de natuurlijke landschappelijke achtergrond, de dominatie van de mathematisch-geometrische ordening, de mutatie van de zichtbare wereld door techniek en industrie naar een kunstmatig patroon toe: dat alles werkt in op de kunst en maakt er delen van los uit de traditionele voedingsbodem van het natuurlijke. Op dit plan rukt de kunstenaar naar de ingenieur toe; hij wordt meer verwant met de constructeur dan met zijn kunstcollega's uit vroegere decenniën.

Een door een machinistische omgeving geinspireerde en uit een technische geest gegroeide kunst treedt ook buiten de tradities in zijn realisatie en in de communicatie ervan.

Maker en benutter horen tot de grootstadssfeer, waarin teamwork regel is. Het persoonlijke van de kunstenaarshand wordt vervangen door technisch geperfectioneerde anonimiteit. De kunstenaar ontwerpt en vaklieden voeren in serie uit. Voor kunstenaarsgeneraties, die in de tijd van de atoomenergie en de Cybernetica opgroeien, wekt het nauwelijks verwondering als kunstwerken machinaal ontstaan. Zij streven ernaar de personencultus van de kunstenaar op te heffen.

Als wij bedenken dat de beslissende verrichtingen van de mensheid thans in het gebied

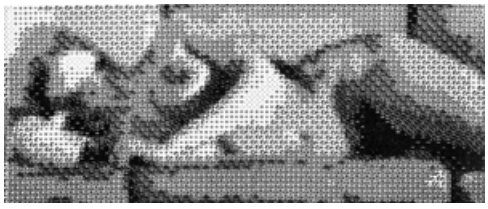

Kenneth C. Knowlton en Leon D. Harman, Liggend naakt (Computer-grafiek).

van de natuurwetenschappen plaats hebben, dan begrijpen we dat vele kunstenaars zich in hun experimenten tot de natuurwetenschappen wenden. Mathematische denkwijze en wetenschappelijk-technische wetmatigheid drijven de kunstcreatie naar ordeningsbeginselen, die in tegenspraak zijn met de traditionele. Misschien zijn de geometrische motieven, die voortdurend in de *Op-art* voorkomen, onbewuste vooroefeningen voor het bouwen van een toekomst die van het instinct onafhankelijk is en op het verstand berust.

De *Kinetische kunst* poogt een visueel rijk te ontwerpen, dat zich van het op heden bestaande ruimtebegrip onderscheidt; bij de drie bestaande heeft zich een vierde dimensie gevoegd: de tijd. Beweging wordt een wezenlijk element van het kunstwerk. Licht- en kleurspelmachines zijn, gemeten aan wat heden op technisch en

wetenschappelijk gebied gebeurt, echter nog maar oervormen, een soort neolithicum van het cybernetisch tijdvak.

In het tijdvak van de mechanische energetiek gebeuren de arbeidsfasen naeen en afzonderlijk, en de mens werkt geïsoleerd van het scheppingsproces. In het elektronisch tijdvak integendeel gebeuren actie en reactie nagenoeg gelijktijdig. *Cybernetica* is een regelingstechniek, die door middel van controle- en stuurmechanismen het evenwicht in een systeem in stand houdt. Thans is het mogelijk volautomatische en tot aanpassing bekwame objecten te bouwen, die volgens een door de mens bepaald programma maar zonder zijn

tussenkomst werken. De werkzaamheid van de cybernetica beperkt zich niet tot technische stelsels: al vlug poogde men ze ook op het vlak van de kunsten te gebruiken. Als de overname van geestelijke werkopgaven door een cybernetisch geleide apparatuur mogelijk is, waarom ook niet de kunstactiviteit door een computer laten uitwerken volgens de aanwijzingen van een kunstenaar? Het kan zijn dat het tijdvak nu ten einde is, waarin het gedrukte boek de hoofdbewaarder was van de menselijke ervaringen. Sneller en nauwkeuriger instrumenten zullen misschien, onder geprogrammeerde leiding, het weten van de mens vastleggen en als informatie doorgeven.

Het kan zijn dat ook de kunst thans voor de keus staat: hetzij zich aan de sfeer van het wetenschappelijke aanpassen, of zich uit dit magnetisch veld terugtrekken. Moeten de kunstenaars zich aan de technisch-wetenschappelijke dominatie onderwerpen of zijn hun integratiepogingen maar tekenen van hun actuele zwakte, waarvan zij zich zullen bevrijden om tegenover de technisch-mechanische ritmen van de moderne beschaving hun eeuwig wisselend creatief principe te stellen?

De beste resultaten werden door de computer-kunst bekomen op het gebied van de computer-grafiek. Zij gaat van de statische compositie tot het bewegende filmbeeld. De computer-stift kan een veelkleurige tekening op het papier overbrengen. Computergrafiek kan ook met kathodestralen over een fosforescerend doek gereflecteerd worden.

Het kunst-brein van de rekenmachine biedt de mogelijkheid, beweert A. Moles, de theoreticus van de cybernetische kunst, een nieuw soort kunst voor massaconsumptie te produceren. De kunstenaar wordt niet uitgeschakeld, maar hij moet zich anders instellen. De kunst van het kunst-brein zal ook de andere kunst, die uit geest en fantasie van eeuwen is ontstaan, niet uitschakelen. De Mona Lisa blijft bij ons en de Negende Symfonie zal ons nog ontroeren, wanneer ons oor geleerd zal hebben concrete, elektronische, cybernetische muziek te aanhoren.

Als ik met kunstenaars spreek heb ik soms de indruk dat zij instinctief het idee van de Kunstmachine afwijzen. Wegens het voorbijgestreefde idee dat machine en kunst elkaar uitsluiten? Misschien ook uit een onbewuste vijandigheid tegenover een apparatuur, die - zij het voorlopig en op beperkte gebieden - dreigt in de kunstcreatie in te dringen. Een kunstmachine is op zichzelf noch goed, noch slecht: haar resultaten hangen af van het programma dat men haar opgeeft. Voorlopig zijn deze machines vlijtige en nog niet geheel gehoorzame partners. Wat zij voortbrengen zijn snelle, preciese, niet zeer inventieve imitaties van menselijke creaties. Het embryonale ervan spreekt even min tegen het computer-principe als de zwakke prestaties der eerste vliegtuigen tegen het principe van het vliegen van de mens.

De wensdromen en -voorstellingen over een cybernetisch paradijs zijn even utopisch als de planmatig geconstrueerde maatschappelijke utopieën. Maar de apocalyptische prognoses van een ondergang der mensheid door de cybernetica zullen evenmin uitkomen. De zin van het bouwen van denkapparaten en computers ligt niet in het maken van de mens tot slaaf van de machine, maar in zijn bevrijding ten voordele van het soort scheppende activiteit, dat geen enkele machine hem kan afnemen.

R.H. Marijnissen laat zich zeer sceptisch uit over het soort apparatieve kunst dat op dit ogenblik het meest aan bod komt, de Video-kunst:

De technische voortreffelijkheid van de elektronische apparatuur, de brede waaier van expressiemogelijkheden en de eigenheid van het medium televisie/video, zijn stuk voor

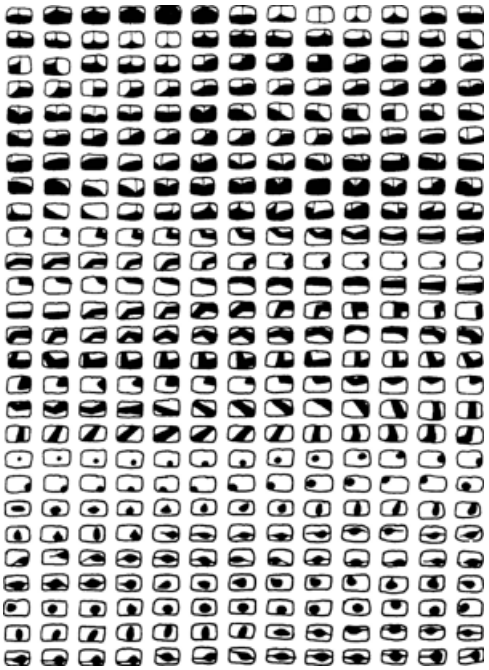

Friederike Pezold, Die neue leibhaftige Zeichensprache, Tekeningen voor Video. *'Wat doe je met machtige middelen, als je weinig te vertellen hebt?'*

stuk stellingen waarover men nog bezwaarlijk commentaar kan geven zonder open deuren in te trappen. Of een programma ingeblikt (video) of 'life' uitgezonden wordt, hetzij door een zender hetzij in gesloten circuit, heeft weinig te maken, dacht ik met de inhoudelijke en vormelijke kwaliteit van datgene wat een toeschouwer op het scherm te zien krijgt.

Tussen TV en film zijn er ongetwijfeld parallellen aan te wijzen. Maar al zijn TV en film 'beeldend', ze zijn van een heel andere aard dan de traditionele plastische kunsten. Ze hebben andere mogelijkheden, andere beperkingen, andere bestemmingen en toepassingen. Video gebruiken als een potlood - 'Video wie einen Bleistift verwenden' - is weer een van die holle slagzinnen die weinig anders zijn dan produkten van een

Nalm June Palk in zijn 'Video-Jungle'.

holle exaltatie.

Ingeschakeld in de grote manifestaties van actuele kunst en door verscheidene museums (desnoods in de kelderverdieping) geaccepteerd, is men video, waarschijnlijk ten onrechte, gaan beschouwen als een soort uitkomst voor de theoretisch vastgelopen schilder- en beeldhouwkunst.

Paik, een Amerikaans Koreaan, die in Kassel een veel geprezen 'Video-Komposition X' presenteerde, maakt zich lustig over de academische kunsthistorici die het medium video proberen te begrijpen zonder enige notie van zijn materialiteit, nl. van de elektronische techniek. Overschot van gelijk heeft hij. Maar zijn pertinente opmerking impliceert de overweging dat het medium video geenszins als een potlood te hanteren valt.

Hoeveel belangrijke schilders en beeldhouwers hebben de film 'creatief' gebruikt? Dali, Max Ernst, Richter, Man Ray en nog enkele anderen, maar lang zal de lijst niet zijn. Ongetwijfeld hebben talrijke factoren bepaald waarom Picasso verf en penseel gebruikte om zich uit te drukken, Eisenstein daarentegen de camera. Zijn er redenen om aan te nemen dat het met video anders komt te liggen? Zullen artiesten hun potlood gemakkelijker ruilen voor een TV-camera dan voor een film-camera?

Wie een video-apparatuur creatief wil gebruiken, zal er vermoedelijk niet veel van terecht brengen als zijn technische kennis niet verder rijkt dan de gebruiksaanwijzing van enkele knoppen. Maar de inspanning nodig voor het verwerven van de essentiële technische kennis, vertegenwoordigt per slot van rekening slechts een relatief klein gedeelte van de moeilijkheden. Wat doe je met machtige middelen als je weinig te vertellen hebt!

Wulf Herzogenrath schrijft dat de videomakers moeten leren hoe ze ons visueel er kunnen

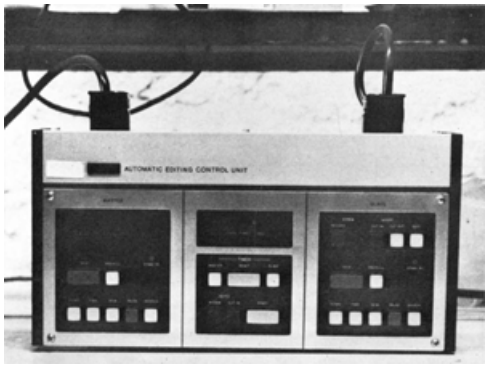

Onderdeel van Videoapparatuur. - *'Volstaat een technische kennis die niet verder gaat dan de gebruiksaanwijzing van enkele knoppen?'*

toe overhalen in een kamer een tijdlang met aandacht naar een monitor te zitten kijken. Ik heb een paar jongens zien zitten gapen naar een horizontale strook die snel op en neer ging en na zo'n tien minuten nog niet helemaal stilgevallen was.

Paiks 'Video-Komposition X' is een donkere lawaaierige tent waarin planten en zesendertig monitors in alle mogelijke posities opgesteld staan, dertig in kleur, zes zwart-wit. Dat zijn van die dingen die me ogenblikkelijk wegjagen. Vanzelfsprekend heb ik hier overschot van ongelijk. Want in Paiks verklarende tekst van nog geen kwart bladzijde lang heb ik de namen aangetroffen van: Kandinsky, Mondrian, Kant, Bergson, Norbert Wiener, Bertrand Russell, Stockhausen, Pierre Boulez, Ockegem, Freud, Marx, Heidegger, Pascal, Husserl en Augustinus. Plus verwijzingen naar de begrippen 'zijn' en 'tijd', 'immanente Zeitstruktur im Kantischen Sinne', 'Tempo a priori und Tempo a posteriori', 'unmittelbare Gegebenheiten' en 'hektiche Produktionstermine'. Paik beweert heel beslist dat video antwoord kan geven op de klassieke ontologische vragen van het menselijk bestaan: 'Video könnte uns Zugang zu den klassischen ontologischen Fragen des menschlichen Daseins geben'...

Hector Waterschoot:

Wetenschap en technologie hebben het materialenarsenaal van de kunstenaar uitgebreid en nieuwe technieken te zijner beschikking gesteld; de hele moderne kunst is er door verrijkt. Ongetwijfeld hebben kunsttheoretici getracht de inbreng van wetenschap en technologie in de plastische kunst als vernieuwend fundament te gebruiken om er een basis voor een nieuwe esthetica mee op te bouwen. Maar met theorieën alleen maakt men geen kunst.

De technologische vorming en de dure apparatuur die voor sommige van de genoemde technieken vereist zijn betekenen inderdaad een onoverkomelijke hindernis voor vele kunstenaars. In vergelijking met de resultaten die gespecialiseerde ingenieurs in de experimentele studio's van grote computerconcerns op het gebied van computerkunst weten te bereiken, zijn deze van kunstenaars die met het medium experimenteren bovendien maar eenvoudige denkoefeningen van een beginnend programmator. Maar zijn het evenwel niet eerder technische huzarenstukjes die hun artisticiteit nog moeten bewijzen en de omweg via de zo geperfectioneerde hard-ware nog moeten verantwoorden? En waarom zou een video-apparatuur in de handen van een begaafd regisseur zich niet tot een autonome kunstvorm kunnen ontwikkelen zoals voordien fotografie en film. Dan zal weer een nieuw soort van kunstenaar gevormd en een eigen esthetica geschreven worden, zullen weer nieuwe grenzen maar ook misschien nu nog onvermoede mogelijkheden ontstaan. Dat wordt dan weer een verrijking en de plastlsche kunst, die men meer dan een eeuw geleden al afschreef als overbodig geworden door de uitvinding van de fotografie, zal ook dat wel overleven. Maar zulke overwegingen en groeicrisissen moeten toch niet noodzakelijk leiden naar een terugplooien in een nostalgiestrekking voor 95% van de kunstenaars.

Emiel Hoorne:

De verscheidenheid van stijlen en tendensen welke zich sinds 1900 manifesteert is grotendeels het gevolg van de ontwikkeling der massamedia. De tussentijd van ontstaan en bloei van - en de reactie op een zgn. ‘isme’

wordt steeds verkort doordat de informatieuitwisseling dienaangaande steeds sneller geschiedt.

Voor talrijke kunstenaars zal deze versnelling wellicht problemen tot gevolg hebben. Enerzijds hebben zij vaak slechts een louter academische opleiding genoten, anderzijds worden zij dagelijks via de massa-media geconfronteerd met de nieuwste ontwikkelingen in de kunst welke vaak hun oorsprong kennen in nieuwe technologische vondsten.

In Amerika kunnen bv. creatief ingestelde personen ook een onderkomen vinden bij privaatbedrijven, alwaar zij bijgeschoold worden in de recente technologische uitvindingen. Hun latere opzoekingen zijn belastingsaftrekbaar en publicitair voor het bedrijf. In Europa kennen wij een dergelijke werkgang niet en zijn de kunstenaars bijna verplicht zich te beperken tot de traditionele uitingsmogelijkheden.

Hieruit mag niet foutief geconcludeerd worden dat een beeldhouwer, graficus of schilder zou moeten ophouden met werken. Immers computer, laser, video enz. zullen in de toekomst uitmonden in een eigen onafhankelijke kunstvorm. Fotografie en cinematografie zijn hen deze eeuw reeds voorafgegaan.

4. Kan de kunst-als-idee, de conceptuele kunst, een uitkomst bieden?

Mark R. Janse (Leuven): 'Het einde van de Kunst, begin van een nieuwe esthetica?' De concept-art is voor hem de uitweg.

- Parce que justement, il n'y a plus d'art, il n'y a plus que de l'art intelligent, c'est-à-dire, autant qu'il y a d'artistes, autant d'idées de l'art. Les artistes ne font plus d'oeuvres, ils exposent leur idée de l'art. Toutes les oeuvres veulent être des définitions de l'art, pas autre chose. Parce que pour les artistes, l'art en lui-même n'existe pas, il n'existe plus; ce qui est l'art, c'est la pensée de l'art. Le concept de l'art a remplacé celui de l'oeuvre, les artistes actuels ne veulent plus qu'illustrer une idée de l'art, alors que justement ce qui fait l'art, c'est l'oubli *de l'art dans l'effort qu'on fait pour créer une oeuvre, oeuvre qui justement contenait l'art en elle-même, était l'art même. L'art, avant, était partout dans l'oeuvre, n'était que l'oeuvre; il n'y avait pas d'art en dehors de l'oeuvre, alors que maintenant au contraire: l'oeuvre étant faite pour faire penser à l'art, les artistes mettent délibérément l'art en dehors de l'oeuvre, partout sauf dans l'oeuvre, c'est-à-dire nulle part.*

- Mais justement, c'est ça qui est formidable: les artistes montrent que l'art est partout. C'est ce que fait Warhol, ce que font tous ces gens-là; ils montrent que l'art n'est plus qu'une façon de voir et que tout le monde peut être un artiste, qu'il n'y a plus besoin d'avoir une technique, il suffit d'avoir des idées. L'art est partout, il est donc pour tous.

- C'est-à-dire pour personne. Car à supposer que tout le monde soit capable d'avoir son idée de l'art - ce qui est une absurdité, car pour avoir une idée originale, personnelle, de ce que doit être l'art, il faut déjà en avoir fait, il faut déjà être un artiste - tout le monde ne ferait que ce que font les artistes actuels: de l'illustration d'une idée personnelle de l'art, mais certainement et toujours pas de l'art. Ce qui est

d'ailleurs tout à fait normal, et résulte de cette loi naturelle qui fait que plus on tend à penser, moins on tend à faire.'

(Marc Cholodenko, *Les états du désert*, Flammarion, 1976, p. 43.)

In deze fragmenten uit een dialoog vinden we accuraat uitgedrukt wat het betekent dat de kunst dood is. Kunst is, sinds 1945 en dit onder invloed van de avant-garde (een beweging vol -ismen, vol definities van kunst) een idee geworden. Niet langer een idee die ontspringt aan een kunstwerk, maar aan een kunstenaar. A. Warhol verklaarde ooit eens in een interview dat 'art is the abbreviation of artist': kunst(-enaar), vroeger: kunst (-werk)[1]. Kunst is ideologie geworden, als men, zoals Roland Barthes, onder ideologie verstaat het overheersen van de idee. Kunst schrijft ideeën voor. Daarmee is het hoogtepunt van een humanistische traditie bereikt. En ook een keerpunt?

De vrijheid van de mens, zoals gepropageerd in de humanistische traditie, is de arbitrariteit, de keuzevrijheid. Doch om deze vrijheid te behouden moet je afzien van elke keuze. Je moet vrijgezel blijven. Want elke keuze betekent een beperking, en dus minder vrijheid. De kunstenaar, in deze traditie, is ook een vrijgezel. Hij propageert zijn idee van kunst, zonder nog werk ervan te moeten maken; en als hij tot een werk komt, dan is dat werk bijkomstig, want slechts illustratie van zijn idee. Om zijn vrijheid te kunnen bewaren, om almachtig te blijven, moet de kunstenaar afzien van elke produktie; en van minimal art wordt kunst aldus concept (art?). De vrijheid wordt in de hedendaagse wijsbegeerte reeds sinds Heidegger ondergraven (en wellicht binnenkort ook in de kunst), door de arbitrariteit niet langer toe te kennen aan de mens, maar aan de structuur. 'L'arbitraire du signe', heet het in deze kringen.[2] Het tijdperk van het humanisme is voorbij. Op dit keerpunt staan we nu, en ons inziens stelt zich een dilemma, en misschien wel een vals.

In het spoor van de humanistische traditie, die de Hegeliaanse dialektiek als beweging heeft, kan men stellen/vaststellen, dat aan het einde van deze periode de arbitraire vrijheidsidee zichzelf heeft opgegeven. Dat er dus nooit meer vrijheid is, en dus nooit meer kunst, tenzij als idee, als teken. De mens is dan niet meer dan een teken, een spoor in het zand, en straks komt de zee ook dit spoor weer wegvegen.[3] Kunst-en-leven wordt dan een vrijblijvend spel, in afwachting van de ondergang. Dit lijkt de eerste mogelijkheid van het te beschrijven dilemma.

In het spoor van een andere traditie, die een negatieve dialektiek volgt, kan men heel het humanisme negeren. In dit spoor volgde ik een opleiding in wat wij hier ritmische expressie noemen. Bij deze vorm van kunst is elke idee van wat kunst zou zijn steeds achterwege gebleven. We kunnen stellen/los-stellen, dat vroeger kunst gebeurde als kunstwerk, en dat, in de marge van de avantgarde en de hedendaagse kunst, deze kunst werkzaam is gebleven. Er valt niet te voorspellen of na de dood van de kunst als werk ook de kunst als kunstenaar zal sterven; nog minder of na diens dood de kunst als werk terug zal keren. Keert hetzelfde steeds terug?

Of er dus een nieuwe esthetica komt, is een open vraag. Wat is overigens esthetica?

De leer van wat schoon is? En wie of wat leert ons wat schoon is? De kunst(-enaar) of het kunst(-werk)? Of de kunstbeschouwer?

Als de kunstbeschouwer aan kunstenaars en andere kunstbeschouwers leert wat schoon is, dan valt er niet meer te zeggen dan dat schoon is wat mij als kunstbeschouwer het diepst aanspreekt. Dan is mijn auto als vorm (een Saab 96) ook mooi, want deze vorm spreekt mij aan. Doch mijn auto, als vorm, is nog geen kunstwerk. Als de kunstenaar ons leert wat schoon is, wat kunst is, dan kan hij vele stellingen innemen, maar de ontwikkeling van de hedendaagse kunst leert ons dat

de kunstenaar tenslotte slechts kan leren dat hijzelf kunst is, of de kunstenaar als kunst. En zoals reeds eerder ontwikkeld in deze bijdrage, is dit de dood van de kunst.

Slechts het kunstwerk kan ons leren wat schoon is. Neem het Grote Glasraam: 'De bruid door haar vrijgezellen ontbloot', een werk van M. Duchamp. Het spreekt erg weinig aan en mooi is het niet. Maar telkens het tentoongesteld wordt kan je er niet aan voorbij zonder met verbazing ernaar te kijken. Waarom verbaast dit werk? Dit is een raadsel als de lach van de Mona Lisa: een mysterie.

Het werkt, maar het is niet te achterhalen, te verklaren. Bij mij in mijn werkkamer, hangt een grafiek, een uitgespatte vlek, met de 'titel': Overdrachtelijk. Niet mooi, maar er gaat een onverklaarbare aantrekkingskracht van uit. Het werkt. Mijn opleiding ritmische expressie bestaat erin de verschillende krachten van stem en beweging tot een voortdurend verschuivende harmonie te brengen: niet mooi, maar het werkt, een spel van krachten.

En is hier een nieuwe vrijheid aanwezig? Getuige te zijn van een werk, dat werkzaam

is op zichzelf, zonder de dwang achter dit werk een verklaring, een schepper, of wat dan ook te zoeken. Getuige? Groter vrijheid is er wanneer je niet louter getuige bent, maar deel wordt van dit werk. Niet de idee van kunst is de vrijheid van de kunstenaar, maar de magie, de werkzaamheid van een kunstwerk bevrijdt. Kunstenaar en kunstbeschouwer zijn vrij, niet wanneer ze als toeschouwer buiten het spel en het werk van de kunst blijven staan, in de arbitrariteit van de kiezer (zou ik of zou ik niet?), maar wanneer ze het spel en het werk uitvoeren, meespelen. Mijn auto heeft een vormenspel,

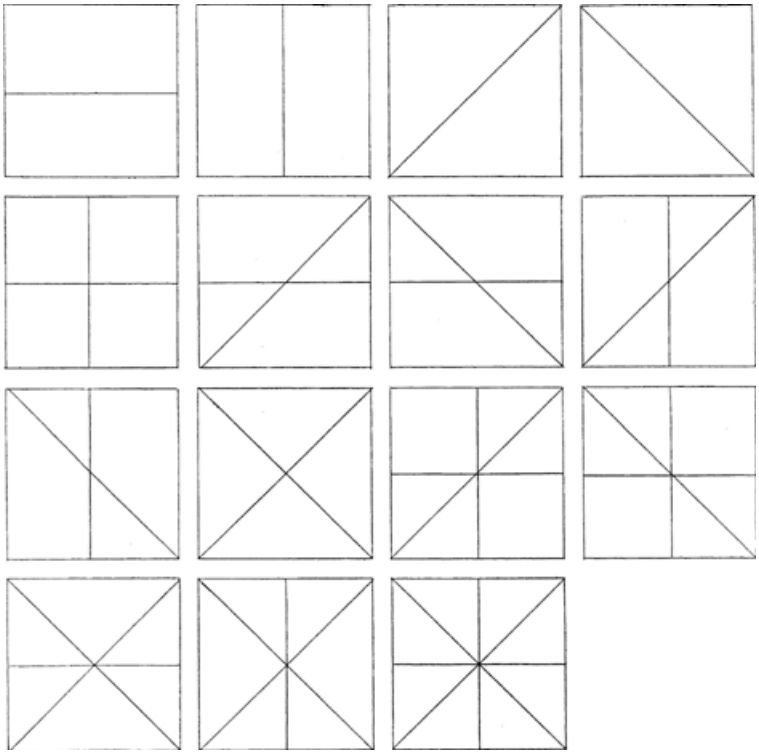

Sol Lewitt, Seriëel project. - *'Ik zal het woord "conceptuele kunst" gebruiken als ik het heb over het soort kunst waar ik mee bezig ben. Bij conceptuele kunst is het idee of concept het belangrijkste aspect van het werk. Als een kunstenaar een conceptuele kunstvorm gebruikt, betekent dit dat alle plannen van te voren gemaakt en besluiten genomen zijn, en dat de uitvoering een kwestie van afwikkelen is. Het idee wordt een machine die kunst maakt. Dit soort kunst is niet theoretisch of illustratief voor een theorie, maar intuïtief, heeft te maken met allerlei mentale processen, en is doelloos. Gewoonlijk is het onafhankelijk van de kunde als ambachtsman. Het doel van de kunstenaar is zijn werk mentaal interessant te maken voor de toeschouwer, daarom wil hij meestal dat het emotioneel gesproken droog is.' (Sol Lewitt)*.
Sol LeWitt.
Fifteen Etchings. Straight lines in four directions and all their possible combinations, in an edition of twenty-five copies, with ten artist's proofs. Printed by Kathan Brown, Crown Point Press, Oakland. Published by Parasol Press, Ltd. New York City, 1973.

maar ik kan niet meespelen. Ik kan met mijn auto slechts rijden; zijn vormen te strelen lijkt me net navenant. Zijn vormen zijn ondergeschikt aan zijn functie: rijden. Een kunstwerk is een werk, een spel van vormen, niet zonder functies, maar deze functies zijn bijkomstig. Dansen kan bijvoorbeeld als functie hebben te ontspannen, of sociaal contact te bevorderen. Maar dansen wordt pas echt bevrijdend als het gebeurt omwille van het spel zelf. Dansen kan choreografie worden; dan wordt een verhaal verteld.

Doch echt bevrijdend wordt dansen pas wanneer het een zuiver spel (zuiver: zonder verhaal bijvoorbeeld) van krachten is. Niet van *mijn* krachten, maar van krachten die elders hun oorsprong vinden, van mij bezit nemen, en van mij worden, spelenderwijs; niet om ze te behouden, maar om ze door te geven. Dit spel van krachten is niet het vrijblijvende spel van een zelfgenoegzame vrijgezel, van een ideologische kunst-(enaar). In dit spel staat het leven op het spel.

Wij stelden een dilemma vast: vrijblijvend spel of spel van leven? Een vals dilemma?

Wie nog de moed durft op te brengen kunst(-werk) te maken, zet zijn leven op het spel. Wie liever veilig op afstand blijft, zelf kunst(-enaar) wordt, zet zijn leven op het spel. De eersten zetten het op het spel om het te geven; de laatsten om het te nemen, om zichzelf te vermoorden. Op de tentoonstelling 'De vrijgezellenmachines' te Bazel werd dit laatste uitvoerig geïllustreerd.

Het eerste vinden we ook nog terug, het kunstwerk. Ik kan hier slechts vernoemen wat ik zelf gevonden heb: Théâtre Laboratoire Vicinal (Schaarbeek), Claude van de Berge (auteur van nu reeds zes werken), de vele mensen met wie ik mijn opleiding kreeg en blijf krijgen, Magda Vandewalle die aan al deze mensen het spel van krachten en ritmes aanleert, en misschien nog vele anderen. Waar is de kunst dan nog aan het werk?

Met deze vraag wil ik besluiten. Kunst werkt niet langer in de officiële tempels, opera's, musea, galerijen, enz. Kunst werkt niet langer daar waar je als toeschouwer blijft zitten.

Kunst werkt het best in het leven: op straat, op feesten, bij vreugde of pijn. Een boek als 'Het licht op de stenen' van Claude Van de Berge werkt pas als het traag en eentonig wordt gelezen, luidop, in de stilte van een wereld die haar schoonheid verloren heeft, en die ze stilaan terugkrijgt, bijvoorbeeld door zo'n boek, traag, luidop te lezen, of het op die manier voor te lezen. Dansen in een wereld die stilaan haar schoonheid terugkrijgt, door opnieuw te dansen bijvoorbeeld, onder elkaar. Kunst is daar aan het werk waar ze het vroeger steeds geweest is: onder de mensen. Net vóór de mensen, op een verhoog.

Geen nieuwe esthetica, geen nieuwe kunst? Na de dood van de kunst is niets nieuws nog mogelijk en evenmin nog wenselijk. Misschien keert alles terug, is alles eeuwig hetzelfde. En dit is wat er nog te doen valt: steeds weer terug keren naar waar het begon.[4]

5. Heeft de kunstenaar als pedagoog en voorbereider van een nieuwe maatschappij een toekomst?

Joseph Beuys (Plasticus, Düsseldorf) ziet een brede toekomst voor de kunst, zo zij levensomvattend wordt en alle mensen creatief = kunstenaars maakt (uittreksels uit geschriften, lezingen en interviews):

Vele mensen denken dat mij vooral de overblijfselen van het leven, dus het afgeleefde, de afval, het smerige enz. interesseren. Dat is slechts secundair voor mijn werk.

Vilt is b.v. niet zonder meer een teken voor iets versleten of grijs en stofferig, maar hier interesseert mij de homogeniteit van het materiaal, om daarna een parallelverschijning tot een theorie uit te beelden, b.v. een chaos, die ik in het vilt terugvind en ook in het vet zie. Mijn plastische theorie is een zaak die in voortdurende verandering is en inzoverre is ze enorm omvangrijk, daar ze werkelijk heel het menselijke leven beslaat en niet alleen dat, maar ze houdt ook rekening met de toekomst van de mensen. Ze poogt de vragen eerst te stellen en dan te beantwoorden: vanwaar komt de mens, waar gaat hij naartoe. Dus deze vragen gaan verder dan het leven zelf, deze vragen die aan de basis liggen van de plastische theorie. Vanuit dat standpunt beschouwd, zegt men dikwijls dat ik een mysticus ben omdat mij de vraag interesseert: wat ligt er vóór de geboorte van de mens, en wat gebeurt er als hij gestorven is; dat zijn allemaal dingen die met mijn plastische theorie samenhangen.

Ik meen dat kunst en anti-kunst twee dingen zijn die voor mij in spanning bestaan en zich ten langen laatste bezig houden met krachten die boven het fysische uitstijgen, zoals volgens mij kunst met een wereld communiceert die zowel aards als bovenaards is. Inzoverre heeft kunst een rang, ja ze heeft gedeeltelijk een werkterrein, als dat wat men onder religieus leven verstaat.

Als het menselijk bewustzijn verandert zal zich een nieuw kunstbegrip vormen. Maar dit kunstbegrip, ook als anti-kunst in mijn betekenis, houdt in dat het zich over het hele menselijke bestaan uitspreidt en het is logisch dat hier b.v. ook politieke categorieën ingevoerd en beschouwd dienen te worden, natuurlijk ook religieuze, vanzelfsprekend ook economische, technische enz. ledereen moet via zijn vak tot menswaardige kennis gebracht worden: daarbij behoort het hele leven, ook de politiek. Wanneer een leerlinge van mij eenmaal haar kinderen beter zal opvoeden dan betekent dit voor mij meer dan een grote kunstenares gevormd te hebben. Waarvan men vertrekken kan is de idee dat kunst en de uit kunst gewonnen kennis een terugvloeiend element naar het leven betekent. De toekomst van de mens zal eenvoudig één grote school zijn.

Als men het geheel radicaal stelt geloof ik dat deze ideeën (d.i. dat de vandaag misschien nog ouderwetse kunst het leven, de maatschappij, het bewustzijn zou veranderen) gerealiseerd zouden moeten zijn en dit voor het grootste deel ook zullen zijn, rondom de eeuwwisseling. Wanneer men het werkelijk wil is het niet utopisch effektiviteit van het esthetisch-morele te verwachten. De mens is beeldend plastisch vormbaar. Door het huidige vormingsprogramma worden de kinderen meestal vervormd. De kinderen worden niet plastisch maar ze blijven onplastisch, niet-levendig. Ze worden te vroeg oud, vergrijzen, worden bekrompen, egoïsten. En uit dit alles ontstaan onze huidige ontoereikende en immorele verhoudingen.

Alleen door een radicale verruiming van de definitie zal het voor de kunst en voor de met de kunst verwante activiteiten mogelijk zijn te bewijzen dat de kunst heden de enige evolutieve en revolutionaire kracht is. Alleen de kunst is bij machte de beteugelende invloeden van een seniel maatschappelijk stelsel tegen te werken, dat doorgaat met omheen het dode punt te stommelen, en het weerloos te maken om een maatschappelijk organisme op te bouwen zoals men een kunstwerk opbouwt.

De meest moderne kunstvorm, nl. beeldhouwwerk = maatschappelijke bouwkunst, zal slechts vruchten afwerpen als elk menselijk wezen een schepper, een beeldhouwer of een bouwmeester van de maatschappelijke instelling zal worden: elk menselijk wezen is een kunstenaar, die, vanuit zijn standpunt

Joseph Beuys, Tekening
(Museum van Hedendaagse Kunst, Gent).

van vrijheid (het vrijheidsstandpunt dat hij allereerst aanvoelt), anderen leert standpunten te bepalen en het totale kunstwerk van de toekomstige maatschappelijke regeling verwezenlijken.

Wij moeten het moment peilen waarop de vrije, individuele, produktieve kracht ontstaat (creativiteit). Dan bereiken we de drempel waarop het menselijke wezen zichzelf als een spiritueel wezen aanvoelt, waarop zijn opperste schepping (kunstwerk), zijn actief denken, zijn actieve wil, zijn actief voelen en hun hogere vormen kunnen benaderd worden als middelen die het beeldhouwen in de hand werken: meevloeiend met de stroom die vorm geeft aan de inhoud van de wereld tot in de toekomst.

In mijn tekeningen *(op dit ogenblik in het Museum van Hedendaagse Kunst te Gent)* wordt reeds bijna tastbaar geprobeerd toekomstige gestalten vorm te geven. En ik geloof dat dit de reden is waarom deze lijncombinaties - kom, het is voor een deel slechts een eenvoudig verband van strepen, menigeen heeft het zelfs primitief getaxeerd, - een zo grote belangstelling hebben kunnen oproepen. Ik ervaar dat deze dingen geschikt zijn om gedachtenwisselingen en vragen op te wekken in verband met de toekomstige gestaltgeving van het culturele heden en van de culturele toekomsten, van de overgang van het ene op het andere. Dat is niet anders mogelijk dan door een nieuwe opvatting van de economie. Ongetwijfeld zal het nodig zijn - en het zal opnieuw de taak van de wetenschap en van de kunst zijn - een nieuw mensenbeeld te scheppen, te bewijzen dat de mens in de eerste plaats een geestelijk wezen is, dat slechts de bekwaamheid verwerft om nieuwe fabrieken en nieuwe produktieoorden op gang te brengen, als het in voldoende mate voorzien en doorgedrongen is van spirituele goederen.

R.H. Marijnissen

R.H. MARIJNISSEN: Ik geloof niet dat een nieuwe cultuur ontstaat nadat een groep, een volk, of een natie besloten een nieuwe cultuur te creëren. Ik geloof evenmin dat de kunstenaar in staat is de maatschappij te veranderen, laat staan te richten. Om de eenvoudige reden dat het de maatschappij is die de kunst bepaalt en niet andersom.

Er valt over de inhoud van Beuys' gepredikte wereldvisie weinig te bekvechten; hoogstens over zijn sofismen en goed gesmeerde discussietechnieken. Beuys verwijst graag naar dingen, die nog niet bestaan... en hij steunt er zich op om anderen te overtuigen dat hij gelijk heeft. Op menig punt heeft hij inderdaad gelijk: het zijn de gemeenplaatsen waarover we uiteraard akkoord gaan. Het bedenkelijke zit hem hierin dat hij jonge mensen bespiegelingen als realiteiten toewerpt.

Persoonlijk meen ik ook niet dat het antwoord op deze hypertechnologische, mensnegerende maatschappij te zoeken is in het trekken van magische cirkels zoals J. Beuys doet. Ik betwijfel of we veel heil te verwachten hebben van 'de medecijnman, de mysticus, de magiër, de zielbegeleider', ja zowaar de 'profetische mens, de nieuwe Messias', die men Beuys heet te zijn.

Men kan zich slechts verbazen over de omstandigheid dat de avant-garde die haar vermeende tegenstanders nostalgie verwijt, zelf een toevlucht zoekt in de allerergste vormen van nostalgie. Een eigentijds equivalent voor Pech-Merle, Rouffignac, Font de Gaume, Les Eyzies-de-Tayac? Dat lijkt me even onmogelijk als een equivalent voor de Cro-Magnon-mens.

Vooreerst weten we bitter weinig over de wezenlijke betekenis van deze kunst uit het paleoliticum, maar zoveel is wel zeker:

onze eigentijdse equivalenten kunnen weinig anders zijn dan nabootsingen van buitenaf. Zo'n twintigduizend jaar geleden zijn hand op de rotswand van Pech-Merle leggen en er rode oker over blazen, was toen een gebaar dat een betekenis had die dat nu niet meer kan hebben.

R.B. BRUYNINCKX (Kunstenaar, Ekeren) is ook van mening dat de kunst het hele leven omvat:

Het ontstaan van antitraditionele stijlen, omstreeks 1900 en later, was eigenlijk een reactie tegen het verstarrende academisme. Zij droegen in zich steeds een streven naar meer menselijke 'aanwezigheid' in de kunsten = leven; kunst door en voor de mensen in samengang met de evoluerende technische wereld (b.v. Art-nouveau). Ik geloof niet zo erg dat men zo maar gezocht heeft naar originaliteit en nieuwigheid als doel op zich. Deze nieuwe stijlen zijn voor mij meestal telkens een nieuw begin, een meeevolueren met de tijd (sgeest) en filosofie, met inbegrip van een hele gamma avantgardistische tendensen (die wij nú zo kunnen noemen).

Deze -ismen, en er zijn (waren) er natuurlijk heel wat meer dan in de vorige eeuwen het geval is geweest, hebben mijns inzien steeds hun betekenis gehad, hebben ze nog, of krijgen ze opnieuw (retro?) in functie van ons hedendaags denken: het denken als reflectie op de ons omringende wereld die er inderdaad niet zo rooskleurig uit ziet. Bij twijfel lijkt het mij toch nog al te gemakkelijk zomaar terug te grijpen naar vroegere 'waarden'. Terug naar de natuur is belangrijk te noemen wanneer het ons doet bezinnen en reageren op wat er nu met deze natuur gebeurt. Dit is geen nostalgie, omdat dit bezinnen progressief dus toekomstgericht is. Dit gezegd in tegenstelling tot b.v. de rage van de hedendaagse (?) nieuwe rustieke hoevestijl in de bouwwereld. (Let op, er is heel wat verschil tussen restaureren en rustiek maken.)

In dezelfde zin zijn er parallellen met de hedendaagse beeldende kunsten die ik persoonlijk in geen enkel geval nostalgisch zou noemen, maar, integendeel, ook toekomstgericht. Een bezinning zoals wij ze nu o.a. kennen in de fundamentele schilder- en beeldhouwkunst - een beschouwing over de waarden van materiaal en drager - houdt dan ook het invraagstellen van de hele (abstracte) kunst op zich in. Maar houdt de invraagstelling (analyse) tegelijkertijd niet het antwoord in zich? (hetzij + of -).

Uiteindelijk zal dit leiden tot een totale herziening van de betekenis van het begrip 'kunst' of 'moderne kunst'. Noem het nieuwe esthetica die men o.a. zoekt dank zij de vooruitgang in de wetenschappen en technologie. Voorbeelden zijn er genoeg van

kunstenaars of groepen kunstenaars, meestal in samenwerking met deskundigen, die zoeken naar nieuwe uitdrukkingsmogelijkheden door o.a gebruikmaking van computer, laser, video. Percentsgewijze is dit een kleine groep, niet zozeer omdat men deze apparatuur niet kan gebruiken noch betalen. (Sommige instellingen stellen apparaten en personeel ter beschikking.) Men moet op de eerste plaats deze uitdrukkingsvormen willen gebruiken.

Overigens is de pseudo-wetenschappelijke richting slechts één van de mogelijkheden die nu nog maar in haar beginstadium verkeert. Een andere tendens lijkt mij meer 'natuurgericht' te zijn; werken in en met de natuur; een voortzetting van o.a. land-art en omgevingskunst met wellicht de mogelijkheid tot groter en direkter verbondenheid met de mens zelf.

Een derde richting is de 'sociale kunst' waarvan Joseph Beuys een zeer bekende promotor is.

Enkele voorbeelden van deze 'kunstvormen' waren reeds eerder in ons land te zien, doch meestal moet men naar het buitenland: Duitsland, Nederland, Italië, Amerika. Belangrijk is nogmaals te vermelden dat deze tendensen groeiende zijn, 'een wereld in beweging'. Voor mij dus geen teruggang, ook geen nostalgie of moedeloosheid, wel reflectie en bezinning over datgene wat ons reeds is voorgegaan in de richting van het magische jaar 2000, de nabije toekomst.

Eindnoten:

1 Warhol en andere kunst(-enaars) tonen aan dat kunst(-?) niet meer is dan een bepaalde wijze van zien, door de kunst(-enaar) zelf nader te bepalen. Kunst(-werk) is meer dan een bepaalde manier van (toe)kijken en zien; het is bovenal een manier van leven.

2 Deze term 'l'arbitraire du signe' is te vinden in de Grammatologie van J. Derrida (Ed. de Minuit, 1967).

3 Cfr. M. Foucault, 'Les Mots et les Choses', (vertaald: 'De Woorden en de Dingen', Ambo, Bilthoven).

4 Bibliografie: Voor de lezer van 'Vlaanderen' verwijzen we naar nummer 155: artikels van Peter Koenig (pp. 347-349) en S. Ysseling (pp. 337-340). Verder het geciteerde werk van Marc Cholodenko, een roman die in 1976 terecht de Prix Médicis kreeg. Werken die het hier gestelde probleem thematisch aan de orde stellen, zijn ons niet bekend. Dit artikel is het resultaat van een lange studie van avant-gardekunst (tentoonstellingen, manifestaties, artikelen) en menswetenschappen, geconfronteerd met mijn eigen opleiding, en van het schrijven van een geschiedenis van de avant-garde (ongepubliceerd). Speciale dank aan Gilbert Goos, die steeds mijn belangstelling voor hedendaagse kunst(-enaars) heeft weten te stimuleren.

wij huldigen / wij gedenken

Georges Blom
Laureaat Internationale Keramiekprijskamp van Faenza (Italië)

Deze merkwaardige kunstenaar (° Rotem-Maaseik 4 mei 1947) studeerde aan het Provinciaal Hoger instituut voor Kunstambachten te Hasselt en is sedert 1977 gestart met het vervaardigen van keramiek in eigen atelier. Naast sculpturale keramiek zoekt hij ook naar een eigen vormentaal op tekenkundig gebied. Over de laatste werken van Georges Blom schreef Johan van Bergen, n.a.v. zijn tentoonstelling in 't Pandje te Hasselt: ‘De tekeningen die hij toont zijn bijna allemaal klein van formaat. Ze stellen een soort surrealistische wezens voor, opgebouwd uit organische of anorganische elementen, die in de meest gecompliceerde houdingen in elkaar gevlochten zijn. Ze roepen een soort fantastische, haast Ovidiaanse metamorfozes op. Een speciale verdlenste van dit werk is dat het niet meteen herinnert aan een of ander artistiek voorbeeld.

Integendeel, het is zeer persoonlijk en het heeft meer dan een gewoon niveau. De drukke kleuren spreken iets minder aan, maar de tekening getuigt van een vruchtbare verbeelding.

Daarnaast is er ook de keramiek van deze kunstenaar en dat werk toont pas echt zijn talent. Toen hij nog studeerde schijnt hij in deze discipline school gemaakt te hebben bij zijn medestudenten. Het is moeilijk om in keramlek lets nieuws te brengen. Bij Blom vinden we niet de eeuwige expressionistische figuurtjes. Zijn keramieken zijn bizarre rekjes die gevuld en opgetuigd zijn met

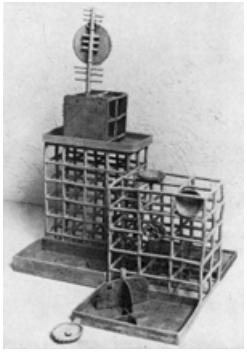

allerlei kleurige, onbeschrijfbare voorwerpen: buisjes, dopjes, ringen.

Het getuigt op zichzelf al van knap vakmanschap om deze keramieken zo uit de oven te krijgen dat ze in evenwicht rechtop blijven staan. Het aardige is daarbij dat men de vakjes van deze rekken naar eigen inzicht kan opvullen met de voorwerpen die Blom ervoor aanreikt. Niets belet echter dat men de kollektie, uit eigen verbeelding aanvult’ (Eindestraat 9 Rotem, Limburg)

Paul Deweerdt
Grote Prijs voor Belgische Philatelstische Kunst

Om de Kardinaal Mercier-postzegel werd aan de Roeselaarse kunstschildertekenaar Paul Deweerdt op 20 november 1976 op het stadhuis te Brussel de Grote Prijs voor Belgische Filatelistische Kunst 1976 uitgereikt. Te dezer gelegenheid werd hem tevens de bijzondere ere-prijs Minister De Backer Nederlandse Kultuur toegewezen.

De als student aan het Hoger Instituut St.-Lucas te Gent behaalde Grote Prijs voor Grafiek en de opdracht tot het vervaardigen van een zeefdruk voor het C.V.K.V. in 1973 en even later voor Rotary Roeselare konden bezwaarlijk op soliedere wijze bekrachtigd worden.

Met ontwerpen voor postzegels met als portretten deze van Dr. Hemerijckx, de letterkundigen Charles Bernard en Toussaint van Boelaere, de archeoloog Jean Capart, oud-minister A.E. Janssen, stichter van het Brusselse Volkshuis J. Wauters, componist Aug. De Boeck en opdrachten jeugdfilatelie werd de deskundigheid van P. Deweerdt terzake onvoorwaardelijk verder erkend.

Waar Paul Deweerdt daarmee op nationaal plan hoog werd gekwoteerd als tekenaar betekent zulks niet dat hij als kunstschilder minder geapprecieerde adelbrieven zou kunnen voorleggen. Aan een hooggewaardeerd leraarschap aan de Roeselaarse Akademie voor Schone Kunsten paart hij een onverdroten werkkracht in eigen ateller met recente tentoonstellingen te Beauvoorde (Driekoningen), Oostende (Kursaal) en Knokke (Plan Gallery).

Hij verkreeg selekties voor de Provinciale Prijs Schilderkunst West-Vlaanderen 1968 en 1972, voor de Internationale Prijskamp Schilderkunst Antwerpen 1966, voor de Campo-prijskamp Antwerpen 1968 en voor de in 1975 te Den Haag ingerichte tentoonstelling door Arti & Industriae en de Haagse Kunstkring in samenwerking met ons Verbond! En het is nogal vanzelfsprekend dat de Belgische Regie der Posterijen ook schilderkunstig werk van hem in bezit heeft en dat Deweerdt tevens vereerd werd met een akkwisitie door het Rijk.

(Westlaan 383, Roeselare)

Hector Deylgat

Musicus Koen Dieltiens
Eerste laureaat Internationale Blokfluitwedstrijd St.-Hubert 1977

Hij is een der grote beloften van onze Vlaamse muziekwereld. Hij is geboren te Lier op 4 oktober 1953 en studeerde aan het Lemmensinstituut te Leuven waar hij het diploma van regent muziekpedagogie behaalde. Daarna volgde hij de cursus blokfluit aan het Antwerpse conservatorium o.l.v. Baldrick Deerenberg, waar hij in 1976 een 1e Prijs blokfluit behaalde. In mei 1977 stelde hij zich kandidaat voor de tweede Internationale blokfluitwedstrijd te St.-Hubert (Lux.) als enige Vlaming; hij werd er als eerste laureaat uitgeroepen. Datzelfde jaar vestigt hij zich te Brugge en voegt zich bij de Brugse groep ‘Het Hacquart-Ensemble’. Dit Ensemble wil barokmuziek brengen in een natuurlijke, prettige stijl, uitgevoerd op copieën van oude instrumenten. Zo

trad hij op in verschillende Belgische steden w.o. het Vleeshuis te Antwerpen, in Engeland en Frankrijk.

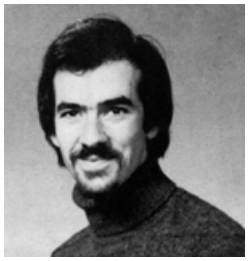

Hij geeft bovendien les in de twee hogere instellingen, waar hij zelf leerling was: het Lemmensinstituut te Leuven en het Conservatorium te Antwerpen.

Hij stamt uit een zeer muzikale familie, die zich vooral op het terrein van de koormuziek heeft onderscheiden: hij is de zoon van Lode Dieltiens (dirigent van het gemengd St.-Pieterskoor te Berlaar) en de neef van Tony Dieltiens (dirigent van het gemengd Fidelitas-koor te Wijnegem) allebei zeer bekende figuren uit de Vlaamse koorbeweging.

(Hoornstraat 3, 8000 Brugge)

Jozef Droogmans
Driejaarlijkse Provinciale Prijs van Limburg voor 60 jaar letterkundige en culturele activiteit. - Gouden erepenning van de stad Hasselt

Over ons zeer geacht redactielid schreef Jos Ghysen als volgt in 'Oostland': 'Ik ontmoette "mijnheer Droogmans" voor het eerst op het kabinet van de goeverneur. Ruim een kwarteeuw geleden. Het kabinet bleek een gewone werkkamer te zijn met een schrijftafel en administratieve kasten. Mocht mijnheer Droogmans dit lokaal niet betrokken hebben, dan was het niet eens een kabinet geweest doch een gewone kamer. Van een kabinet hadden wij trouwens door onze Zuidnederlandse taalbenadering een eerder familiaire en erg private voorstelling. Enkel bij een goeverneur of een minister was een kabinet iets geheel anders, verheven tot een vertrek waarin hoge funktionarissen zich met dingen bezig hielden die zich volkomen aan onze verbeelding onttrokken. Er ging toen nog iets chic van uit, iets wat door de demokratisering van de maatschappij steeds maar doortastender tot een administratief, dagelijks bereikbaar apparaat ontluisterd werd. Het was in de geweldige tijd toen een goeverneur nog een soort Louis Quatorze was en zijn kabinetschef nauwelijks als een tastbare realiteit voorstelbaar.

Als reaktionair ben ik uiteraard heimwee blijven hebben naar die sfeer van toen. Een sfeer die mijnheer Droogmans is blijven uitstralen en alleen daardoor reeds is hij geheel onmisbaar. Ik ken niemand buiten hem die dit vermogen bezit. Met een vanzelfsprekendheid die respekt en liefde oproept.

Hij is ook blijven spreken in een taal die wij enkel uit de boeken van toén kennen. Met zinnen waaraan wij nooit durven beginnen omdat wij na de derde bijzin reeds hopeloos zouden vastvaren. Hij durft het aan om na de zésde bijzin nog een komma te plaatsen, een nevengedachte te verwoorden, in die nevengedachte een Frans citaat te plaatsen met een Latijnse toelichting tussen twee aanhalingstekens zodat wij het hart vasthouden voor de chaos die nu normalerwijze zou moeten ontstaan, doch

hij tilt alies weer naar omhoog en voert het handig en rustig met een hoorbare stemverheffing naar een geleidelijk naderend zegevierend einde. Het doet ons beschaamd huiveren voor de korte zinnetjes van onze eloquentia die wij zo pover hanteren onder het mom van “recht voor zijn raap” te praten. Soms heb ik andere mensen hem horen aanspreken als “Jef Droogmans” en ik ben dit altijd blijven aanvoelen als een ongeoorloofde profanatie. Hij is “mijnheer Droogmans”. En wie daaraan tornt moet reeds zeer hooggeplaatst zijn en dan nog onderneemt hij iets wat hem in feite niet toekomt.

Reeds jaren steken de twee zware bundels verzamelde opstellen van Jozef Droogmans in mijn boekenkast vlak achter mijn rug en bij leven en welzijn zal ik ze nog ooit lezen ook. Ik zou het honorarium eens bij elkaar willen zien liggen dat hij daarvoor in de loop der jaren heeft opgestreken. Ik vermoed dat je daar in een beter restaurant hoogstens een paar koffies-met-doordrukkertje voor bestellen kunt. Hij behoorde tot degenen die kultuur bedreven als een uiting van menselijke verfijning ten dienste van wie daarvan genieten wilden. Elke lukratieve gedachte was hen hierbij merkwaardigerwijze vreemd.

Zijn honorarium lag elders. Het ligt in het onpeilbaar respekt dat de nakomenden voor hem dienen te hebben en in het besef dat wij zijn niveau nooit halen zullen.’

(Kol. Dusartplein 35, Hasselt)

Jacky Duyck
Ereschaal van Ronse voor Schilderkunst

Kunstschilder Duyck (^{o} Ukkel 4.7.1947) volgde hoger kunstonderwijs in het Hoger Instituut St.-Lucas te Brussel en vervolmaakte zich bij M. van Saene, A. van Laere, Fr. Claes e.a. en door studiereizen in het buitenland. Hij hield reeds talrijke individuele en groepstentoonstellingen. Ook kreeg hij opdrachten voor glasramen en toneeldecors.

Hij leidt een Atelier beeldende kunsten in Cultureel Centrum Westrand te Dilbeek, is groepsterapeut voor gehandikapte kinderen te Vlezenbeek, doet aan kunstinitiatie en hield als dichter verscheidene poëzievoordrachten. Over zijn werk werd reeds veel gepubliceerd o.m. een luxueuze monografie ‘Hoe aarzelend een landschap’. Daarin schreef Willem M. Roggeman:

‘Eigenlijk is Jacky Duyck een kosmisch visionair. In de meeste werken geeft hij visioenen weer van landschappen, die van andere planeten lijken, maar die alleen in de scheppende verbeelding van de kunstenaar zijn ontstaan. De droom speelt hier ongetwijfeld een belangrijke rol. Maar we mogen de droom niet

beschouwen op de traditionele manier als een allegorie of als een ontcijferbaar enigma, zoals zij steeds in de surrealistische iconografie werd voorgesteld.

Deze schilderijen vormen eerder een illustratie van de theorieën van Jung over het collectief onderbewuste, waarbij de droom de rol speelt van overbrenger van oeroude erfenissen van de mens.

Wanneer men van Jacky Duyck kan zeggen dat hij een steeds veranderende droomwerkelijkheid schildert, dan betekent dat nog niet dat hij zijn dromen zou uitbeelden in zijn schilderijen. Dat zou immers descriptief zijn en een soort naïef naturalisme zijn. Dat betekent ook niet dat hij vanuit droomelementen zijn eigen kleine wereld opbouwt om zich daarin vriendelijk of kwaadaardig te gedragen.

Het betekent eerder dat hij zich in een fysiek en psychisch volstrekt reëel, zij het nog weinig bekend grensgebied van de innerlijke en uiterlijke wereld bevindt. Jacky Duyck gaat op zoek naar de mythologische continuïteit, naar de archetypen waarmee wij aan ons oerverleden zijn verbonden. Deze schilder treedt niet alleen in een soort terra incognita, maar

ook in de diepste afgronden van het eigen innerlijke, en het zal bij niemand verbazing wekken wanneer blijkt dat hij hierbij vaak door angst bevangen wordt. De verbeelding voert ons telkens mee naar een “elders”, dat wij in deze schilderijen ontdekken, maar dat toch vage herinneringen oproept alsof wij ze zelf altijd in ons hebben gedragen.’

(Gebroeders Becquélaan 27, 1080 Brussel)

Josette Janssens

Prijs van het Publiek en tweede Prijs Humorfestival Marostica (It.) 1976 - Prijs van het Casino Knokke-Heist 1976 - Cartoenprijs van Ankara (Turkije) 1977

Plots in de kijker gekomen met de ‘Grand Prix’ van de wereldcartoenale van Montreal in 1975 is Josette Janssens een van de weinige vrouwelijke cartoenisten in ons land.

Nochtans is dit maar een klein aspect van haar werk.

Het tekenen zit haar in het bloed. Josette zonder haar schetsboek is ondenkbaar. In haar bibliotheek prijkt een hele rij schetsboeken waarin zij zovele momenten, situaties of ideeën heeft vastgelegd. Zij heeft een uitzonderlijke opmerkingsgave

en een onfeilbare zin voor verhoudingen waardoor zij onmiddellijk het fantastische of het absurde van een situatie doorpeilt. Het is dan ook dank zij deze gave, gepaard aan een immer groeiende techniek en een enorm enthousiasme voor het Schone - zij zou van het leven één feest willen maken - dat haar oeuvre ontstaat. Haar inspiratiebronnen zijn zeer universeel en wanneer zij geboeid wordt door Mozart, Chopin, Mahler, Monteverdi, Rubens, Klee, Gainsborough of Turner zal zij haar indrukken eenvoudig en spontaan vastleggen zonder zich te bekommeren om een eigen stijl of een persoonlijke richting. Het is dan ook niet te verwonderen dat men de naam van Francis Bacon op de lippen heeft als men een van haar schetsen bekijkt of die van Turner of Folon bij een van haar aquarellen.

Haar cartoens dragen echter een zeer persoonlijke stempel door de technisch artistiek grafische uitwerking en door hun algemeen breed menselijk karakter dat niet blijft stilstaan bij het zuiver karikaturale. Naast bronzen beeldjes, zilver en gouden juwelen, decorontwerpen, en het creëren van tekenfilms liggen haar ambities in heel het spectrum van het schone.

Josette heeft tijd tekort om haar ideeën te verwezenlijken. Zij werkt dan ook zeer hard en onverdroten voort; getuigen hiervan de reeks prijzen en vermeldingen die zij reeds behaalde.

In 1972 ontving zij te Brussel de Prijs van Nederlandse Cultuur voor foto, 1973 eerste prijs humorfestival Hoellaart, 1974 derde prijs humorfestival te Antwerpen, 1975 Grand Prix Montreal Canada, 1976 tweede prijs humorfestival te Marostica, Italië, 1976 Prijs van het publiek in Marostica, Italië, 1976 Prijs van het Casino

Knokke-Heist, 1977 Ankara prijs Turkije. Vermeldingen: Aff. wedstrijd Oostende 1972, Aff. wedstrijd Brussel 1972, Wedstrijd voor Embleem 1972, Skopje Jougoslavië 1972, Wedstrijd Kunstambacht Brussel 1973, Ljubljana Jougoslavië 1973, Gabrovo Bulgarije 1975, Nasreddin hoca Turkije 1976.

(H. Engelslei 2, Schoten)

Karl Heeremans
Vierjaarlijkse Schilderprijs Anto Carte

De prijs van het Anto-Cartefonds wordt afgewisseld uitgeschreven voor schilderkunst en beeldhouwkunst; de jury is steeds samengesteld uit kunstenaars en zoals dit jaar weer voorgezeten door Em. Langui. De laureaat stuurde drie olieverfschilderijen in, een figuur, een landschap en een stilleven. Sinds drie, vier jaar is Karl Heeremans, die zich in tien jaar tijd een faam had weten op te bouwen als een onzer merkwaardigste aquarellisten, zich op olieverftechniek gaan toeleggen op een zeer persoonlijke wijze. Een wijze trouwens die in heel wat opzichten sterk herinnert aan zijn aquareltechniek. Ook in olieverf schildert hij zeer dun, in doorwrochte frottis, laat hij het wit van het 'blad' meespreken, schept hij een zeer etherische sfeer met ijle, verdroomde kleurtonen. De aanzet van deze werken is een lay-out van tonen die aanvankelijk alleen om zichzelf schijnen te bestaan, pas daarna gaat de schilder, gebruik makend van een vleugje toeval, van de vormen die hij voor (het geestes-) oog heeft en puttend uit zijn herinnering, tot tekening en constructie over. De sporen van de tekening vindt men in het afgewerkte schilderij weer, zoals men de zilverstiftlijnen kan ontwaren onder de dunne glacis van onze Primitieven. De constructie ten slotte is het organiseren van de herkenbare vormen die in en overheen de oorspronkelijke, impulsieve lay-out van tonen geschreven, het schilderij inhoud en vooral stevigheid

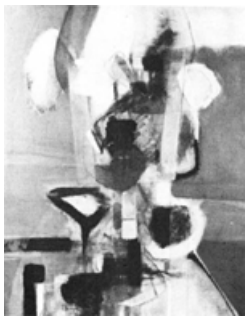

Karl Heeremans, 'Il signor Medico' (1977).

verlenen. Kenmerkend, naast de tere, ragfijne kleurennuances en delicate tekening, is voor de schilderijen van Karl Heeremans de bladvulling, die niet zonder toeval en met heel wat impulsiviteit gegroeid, op wondere wijze uitmondt in een evenwicht van kleuraccenten en vormen die - integendeel - als grondig overwogen overkomen.

Het is, we hebben het woord reeds gebruikt, een zeer delicate, zeer verfijnde kunst, die schilderkunst van Karl Heeremans, waarvan de techniek bovendien zo persoonlijk is dat hij met geen ander te vergelijken valt.

(Parklaan 31, Aalst)

Rik Clément

Theo Humblet
Eremetaal der Stad Leuven voor Plastische Kunsten

Kunstschilder-graficus Theo Humblet (° Leuven 1919) studeerde aan het H. Instituut St.-Lucas te Brussel, o.l.v. Broeder Emiel Vandermosten, samen met Jos de Maegd en Modest van Haute: alle drie werden ze laureaat in de Romeprijs in hun uitgangsjaar 1946. Humblet staat bekend als een knap schilder en etser. Hij exposeerde in binnen- en buitenland en talrijke boeken werden door hem geillustreerd. Sedert 1959 is hij directeur van de Leuvense Academie. In de mooie monografie, die hij aan hem wijdde, kenschetst Marcel Duchateau zijn werk als voigt: 'Hij is iemand die, in de eerste plaats, prat gaat op zijn vakmanschap.

Graag spreekt hij met doodgewone woorden en met een voorbeeldige kennis van zaken over zijn techniek, over zijn stiel. Voor de kunst van Humblet speelt de invloed van de opvattingen en inzichten van andere artisten uit heden of verleden praktisch geen rol. Hij is niet de man om met het hoofd in de handen na te den-

ken over het wezen van de kunst noch over de taak van de kunstenaar. Hij is geen estheet en geen snob. Zoals hij het zelf heeft gezegd in een interview: ‘Dit is essentieel: schilderen voor zijn plezier. En dat wil ik blijven doen.’ Humblet vereenzelvigt zich met wat hij op het doek zet van uit zijn aard en natuur, die de aard en natuur zijn van een volksjongen. Zeldzaam zijn de schilders van zijn generatie van wie de kunst zich in de loop der jaren zo gelijkmatig en zo gelijkmoedig heeft ontwikkeld. Hij heeft geen enkel abstrakt doek geschilderd. Elk van zijn schilderijen is een vertoning, een schouwspel. Het zal dan ook geen mens verwonderen dat hij zijn leven lang een ‘fan’ is geweest van het cirkus.

Humblet heeft veel geschilderd. Hij heeft zeer veel etsen gemaakt. Maar wat hij getekend heeft kan niemand, zelfs niet bij benadering schatten. ‘Zeichnen heisst weglassen’ heeft Goethe gezegd. Tekenen is het essentiële weergeven, in één woord zeggen wat men te zeggen heeft. Die les heeft Humblet begrepen en op voorbeeldige wijze toegepast. Zeer vroeg heeft hij, wat hij met een stift op papier tekende, met een naald in de plaat gegrift. Zo is Humblet, na jaren oefening en experiment, een ervaren meester geworden in de etskunst. Etsen is iets voor een man als Humblet die meer op vakmanschap en stiel is gesteld dan op de ijle theorieën van de hedendaagse esthetiek. In dit vak is hij, op eigen kracht, in die mate een meester geworden dat zelfs een reis en verblijf in Japan, het paradijs van de grafiek, praktisch geen noemenswaardige weerslag heeft gehad.

Is het mij gegeven een blik in de toekomst te werpen? Zo ja, tot slot dan nog dit. Tenzij, wat de hemel verhoede, Theo Humblet zou begeven voor de verleiding tot virtuositeit, die, vanwege zijn begaafdheid, voor hem groter is dan voor de

Theo Humblet: Kleine mensen (gewassen tekening, 1974).

meeste anderen, zal het gevoel meer en meer zijn beelden bezielen. Meer en meer zal het in zijn werk aanwezig zijn als het milde schemerlicht waarin het landschap baadt wanneer, in de herfst, de zon aan de kim verdwijnt en de nacht langzaam daalt.’

(Tessenstraat 5, Leuven)

Componist Renaat Mores 75

Te grote bescheidenheid vanwege deze kunstenaar is de reden waarom niet reeds vijf jaar geleden in deze rubriek over Renaat Mores werd geschreven, toen hij 70 werd. Hij is geboren te Ronse, kreeg er zijn eerste opleiding aan de muziekacademie (Karel de Sutter), nadien volgde hij conservatorium te Gent (M. Lunssens en Flor Peeters) en tenslotte conservatorium te Brussel (L. Jongen). Zijn oeuvre als componist is uitgebreid o.a. 'Fuga pro organo con coro' (opgedragen aan baron Flor Peeters), zes missen waarvan twee voor vijfstemmig koor en orgel, een klokkencantate voor vier gemengde stemmen met orgel op tekst van Gery Helderenberg, een twaalftal Maria-koorliederen, oude en nieuwe kerstliederen, liturgische liederen onder de titel 'Zingt voor de Allerhoogste', oude Vlaamse en buitenlandse volksliederen, enz. Zijn werk is dus hoofdzakelijk vocaal en werd geschreven op teksten van G. Helderenberg (een vijftigtal gedichten), M. Heirman, A. Props, Jozef Simons, Jozef de Voght, Guido Gezelle, Zr. Jozefa, T. Bonhoeffer e.a.; het verscheen te Leuven, Utrecht, Hilversum, Antwerpen en Brussel en ontstond meestal occasioneel voor bepaalde noodwendigheden van koren en instellingen. Zoals men merkt is het bijna volledig religieus werk wat overigens normaal is vermits de componist diep religieus is ingesteld en van 1935 tot 1972 organist was aan de Sint-Maartenskerk te Aalst. Was dat ook niet het geval voor Bach, zijn grootste leermeester over wie hij graag het gezegde van Debussy herhaalt: 'Tout est en Bach. Bach est le Dieu le Père de la musique'. Wat niet belet dat Mores' orgelwerken vaak gebouwd zijn op een bekend gregoriaans tema. Zijn voorganger aan het orgel in Sint-Maartens was A. Volckaert en zijn opvolger Kristiaan van Ingelgem: een orgel dus dat gedurende deze eeuw door gerenommeerde organisten werd bespeeld. Het werk van Mores is echter nog te weinig bekend, wat ook weer te maken heeft met de te grote bescheidenheid waarvan we hoger spraken. Toch zijn er vele gezagvolle uitspraken die er niet om liegen: bvb. 'Een van de degelijkste werken van de laatste 10 jaar; er kan weinig evenwaardigs naast gelegd worden' (L. De Vocht over een zijn orgelcomposities), 'Prachtige en echt Vlaamse orgelmuziek van de beste soort' (Ign. de Sutter), 'Uw werken getuigen van degelijke vakmanschap en inspiratie, wat tegenwoordig heelwat zeggen wil' (Flor Peeters over de St.-Magdalenamis), 'Het siert de herfst van Uw leven' (Flor Peeters over de Fuga per Organo con coro).

Moge Renaat Mores nog vele jaren genieten van deze levensherfst en vooral nog veel vreugde beleven aan de muziek, die zijn gehele leven was.

(Acaciastraat, Leuven)

Musicus Daniël Schroyens
Internationale Beiaardcompositieprijs Brno en Tenutoprijs 1975
Compositieprijs Jef Denijn 1976

Ik verjaar telkens op 4 mei, al sedert 1961. Mijn tijd verdeel ik tussen Grieks-Latijnse humaniora, piano- en klavecimbelstudie, compositie en astronomie. Ik groeide op

met de muziek, maar met aandacht voor al wat mooi heet te zijn. Ik luisterde hoe moeder zong, hoe vader klavecimbel speelde; er waren soms huisrecitals bij ons of bij vrienden, ging mee naar concert en opera en snuffelde in boeken en partituren. Aan het huisclavichord leerde ik het eerste toetsenspel. Dan wilde ik ook nog viool leren, leerde dit ook werkelijk en hield dat 5 jaar vol. Ik probeerde mijn eerste klaviercomposities: eerst genrestukjes, dan variaties, daarna fuga's, hele stapels! Bach, Reger, Hindemith, Britten o.m. waren mijn lichtbakens. Ik ontdekte terzelfdertijd de kleur van de jazz en amuseerde me met Gershwin, Brubeck en C. Basie. Toen ik 10 was speelde ik voor 't eerst op een groot pijporgel, zo nu en dan doe ik dit nog.

In 1973 won ik een prijs voor beiaardkompositie met ‘Preludium, passacaglia en fuga’. Nog datzelfde jaar begon ik aan wat nu heet ‘A small symphony of variations for string orchestra’ en behaalde daarmee de Tenuto-prijs 75 van de BRT. Enkele tijd nadien nodigde de radio mij uit een muzikaal portret te componeren. Dit werd ‘Transparante kleurenstudie naar een zelfportret van Felix De Boeck’. Het won ermee een internationale prijs te Brno. In 1976 waagde ik nogmaals een beiaardcompositiewedstrijd en won de eerste prijs Jef Denyn voor mijn werk

‘Triton’. Intussen voltooide ik nog ‘Vijf pianostukken’ en een ‘Rapsodie’ voor vier klarinetten. Ik loop school in het Kon. Atheneum te Keerbergen en zit daar nu op de poësis. In het Mechels conservatorium volg ik piano bij H. De Caluwe en klavecimbel bij mijn vader. Compositie volg ik privé bij W. Westerlinck. In mijn geboortestad maak ik deel uit van de JVS-Pallas, vereniging voor amateurastronomen.

(Bgm. Frans Broersstraat 12, Mechelen)

Graficus Freddy Theys
Driejaarlijkse Prijs Koninklijke Academie van België, Klasse der Schone Kunsten

Wie zich dezer dagen laat bekoren door een gevoelige ets van Freddy Theys mag weten, dat hem, benevens de reeks onderscheidingen die hij tussen 1971 en 1975 ontving, nu ook de driejaarlijkse prijs voor grafiek werd toegekend door de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. De keuze kon niet gelukkiger. Onder de academici-jurieleden, die hem unaniem de prijs verleenden, vinden wij eminente figuren qua uitvoering en beoordeling van grafiek, nl. Jacques Gorus en Marc Severin.

Theys, die ook een wetenschapsmens is en een talenvorser, ontving zijn artistieke opleiding aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen, waar hij een topstudent was. Hij werd op 13 april 1937 te Hoboken geboren, is dus veertig jaar oud, en heeft reeds veel ‘eigenhandig’ gepresteerd in de lijn van de grafische kunsten, van de etskunst en graveerkunst in het bijzonder. Waarom ‘eigenhandig’? Omdat er in deze lijn dubieuze en ook laakbare praktijken bestaan op het gebied van de hedendaagse grafiek. Het gebeurt dat grafiek van bekende en beroemde kunstenaars op de markt gebracht, niets met het begrip ‘originele’ grafiek te maken heeft.

Wat zijn eigenlijk die grafische kunsten? Volgen wij hier even professor A.J.J. Delen: ‘De grafiek is de kunst om op de effen oppervlakte van een blok of plaat (hout, metaal, steen) een voorstelling te snijden of te tekenen met het doel deze door afdruk op papier of op een andere stof (perkament, zijde, linnen, satijn) te vermenigvuldigen.’

De onderwerpen die Freddy Theys het best liggen neigen naar het melancholische. Dit stemt overeen met zijn dromerige natuur. Hij vereenzelvigt zich met de verlatenheid van de barre Schotse hooglanden en eilanden, die hij herhaaldelijk opnieuw bezoekt. En, wanneer hij door zijn minutieuse tekeningen die grootse eenzaamheid in zich heeft opgenomen, etst of graveert hij een geïnspireerde plaat met een eeuwige boodschap in eigentijdse voorstelling.

De door het leven gekwelde kunstenaar vindt rust voor zijn twijfels en zwaarmoedigheid, in het zetten van duizende lijntjes en arceertrekjes. Deze bewaren - wonderbaar - de sfeer van het speelse en doen Theys openbloeien tot levenskunstenaar. Maar let wel, er zijn platen die zich pas 'schoongeven' na een lang, meditatief en veelvuldig kontakt ermee. Blijkbaar kan zijn kunstenaarsschap alleen hem opvrolijken. Dat verlangen naar geluk komt tot uiting in elke plaat. En in zijn delicaat perfectionisme sublimeert hij waarschijnlijk de bittere ontgoochelingen van het onvoldragen alledaagse leventje. Daar ligt dus een romantisch gevoel van machteloos najagen van het geluk maar dat, dank zij het oeuvre, bestaat.

Deze platen zijn veel meer dan wandversieringen voor jonge mensen. Ik ben stilgevallen van bewondering en kijkvreugde voor het oeuvre van Freddy Theys - ook andere kijkers is dit overkomen. Hij heeft nu zijn stijl, in de perfectie van een stille, 'niet schokkende' kunst, bereikt.

(Ph. de Monteplein 28, 2520 Edegem)

Stanislas van der Brempt

Geert Van Doorne
Prijs van de stad Gent voor een wetenschappelijke studie over Gent (1977)

Hij is een geboren Gentenaar (^{o} 12 mei 1949) die metterwoon gevestigd is te Deinze.

Zoon van de bekende classicus, dichter en musicus Drs. Frank Van Doorne, redaktielid van het tijdschrift 'Vlaanderen', die als auteur schuilgaat onder het pseudoniem Hans Melen.

Geert studeerde aan de R.U.G. en verwierf er achtereenvolgens de kandidatuursakte in de Romaanse filologie en het licentiaatsdiploma Kunstgeschiedenis en Archeologie.

Het was in 1975 dat hij magna cum laude laatstvernoemde academische titel behaalde met een keurig geschreven, wetenschappelijk gegronde en stevig gedokumenteerde verhandeling over 'De Gentse Stadsversterkingen tijdens het Calvinistisch Bewind',... verhandeling waarvoor hem de hogervermelde Prijs werd toegekend en die volgend jaar te Gent in extenso zal worden gepubliceerd in de 'Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde'. Hij is thans assistent bij de Culturele Diensten (Archeologie en Historische Monumenten) van zijn geboortestad, en fungeert daarenboven als leraar Kunstgeschiedenis aan de Academie van Deinze. Onze lezers zullen zich herinneren dat Geert Van Doorne nog zeer onlangs het bijzonder geprezen 'Pacificatienummer' van het tijdschrift 'Vlaanderen' (jg. 25, nr. 153, juli-aug. 1976) samenstelde en mogelijks is het sommigen onder hen ook bekend dat hij reeds sedert enkele jaren als medewerker

aan het ‘Jaarboek van de Kunst- en Oudheidkundige Kring van Deinze’ en aan het Gentse tijdschrift ‘Stadsarcheologie’ verdienstelijke publikaties op zijn aktief heeft.

Ten slotte mag er nog de aandacht worden op gevestigd dat tot nog toe te Deinze, dank zij zijn te waarderen flair, zijn beraden speurzin en zijn noeste werkkracht, op zijn initiatief en onder zijn leiding een drietal opgravingen werden gedaan die waardevolle lokaal-historische wetenswaardigheden in het licht hebben gesteld.

Geert Van doorne weze warm gefeliciteerd voor de benijdenswaardige onderscheiding die hem te beurt viel. Van hem, die thans blijkbaar met brio de Sturmund-Drang-periode van zijn wetenschappelijke bedrijvigheid doormaakt, mogen wij in de toekomst alleszins nog heilvol speurwerk en nog menige prijzenswaardige publikatie verwachten.

(Guido Gezellelaan 54, 9800 Deinze)

Fr. De Vleeschouwer

Leopold M. Van den Brande
Poëzieprijzen van Knokke-Heist en van Davidsfonds Halle (1976)

Geboren te Mechelen op 2 november 1947. Na lager onderwijs, Techn. Onderwijs Elektriciteit en Industriële Elektronica, verder autodidakt.

Oprichter-hoofdredakteur van het literair tijdschrift ‘Morgen’ (1967-1973). Publiceerde in ruim 90 literaire tijdschriften, alsook in een 30-tal bloemlezingen in Vlaanderen, Nederland, Duitsland, Frankrijk en Wallonië. Van hem verschenen de dichtbundels: ‘Hoog-tij’ (1967), ‘Met nauwelijks nog adem’ (1968), ‘Het woord, een Ruïne’ (1968), ‘Blues voor de Guerilla’ (1969), ‘Boodschap van bloed’ (1969), ‘In staat van Ontbinding’ (1970), ‘Moulin-Rouge’ (1971), ‘Moulin-Rouge’ (1972, franse vertaling), ‘Geschraagd Geraamte’ (1973), ‘Alchemie van de Roos’ (1976). Ontving naast talrijke vermeldingen en eervolle vermeldingen (o.a. driemaal op de Prijs van de Vlaamse Poëziedagen), in 1972 de Provinciale Poëzieprijs van Herentals, in 1975 de Poëzieprijs van Knokke-Heist, alsook de Poëzieprijs van de stad Halle in 1976. Sedert 1973 (over-) leeft hij van de pen. In voorbereiding zijn: ‘In het teken van de Schorpioen’ (gedichten), en een bloemlezing uit het tot op heden gepubliceerde werk.

Enkele persstemmen over zijn laatste bundel ‘Alchemie van de Roos’: ‘de beste bundel die hij heeft voortgebracht, tevens de eerste waarin hij blijkbaar de volle maat van zijn kunnen bereikt heeft’ (‘Kunst en Kultuur’), ‘Hij heeft een publiek, hij is een begaafd dichter’ (‘De Periscoop’), ‘Een van de gaafste en homogeenste bundels die ik dit jaar te lezen kreeg’ (‘'t Kofschip’), ‘Het is een bundel die verdient eens te worden uitgebeend, but meanwhile: lees het, herlees het, en lees het dan nog eens...’ (‘Poëziekrant’), ‘Met deze bundel heeft Vdb een zeer sterk dichtwerk geschreven, een bundel dat velen hem zullen benijden, want hij biedt de lezer poëzie van harde hoogheid die o zo zeldzaam in onze Vlaamse letteren

te lezen valt’ (‘Schuim’), ‘VDB bedrijft Alchemie, en wat uit zijn retorten druipt is meestal zuiver goud’ (‘Belang van Limburg’), ‘Een van produktiefste en meest vooraanstaande dichters van zijn generatie’ (‘Vooruit’), ‘Een waarachtige persoonlijkheid’ (‘Volksgazet’), ‘Fris, en bij herlezing steeds nieuwer en meer doorvoeld klinkend’ (‘Het Volk’ en ‘Nieuwsblad’), ‘Een voorlopig hoogtepunt in zijn reeds 9 dichtbundels tellend werk’ (‘Ons erfdeel’).

(R. Dodoensstraat 29, 2800 Mechelen)

Jozef Van Ruyssevelt
Toetenelprijs voor Schilderkunst 1976

Deze talentvolle kunstenaar (° Bazel-Waas 1941) eindigde als laureaat zijn kunststudie o.l.v. T. Marstboom, R. de Coninck, J. Hendrickx e.a. aan de Koninklijke Academie en Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten te Antwerpen, waar hij thans grafiek doceert. Vroeger door hem behaalde prijzen zijn o.m. de Schilderprijs Oscar Nottebohn, de Grafiekprijs de Try, de Prov. Prijs Grafiek van Oost-Vlaanderen, de Regeringsmedaille voor Grafiek en de Camille Huysmansprijs voor Schilderkunst. Werk van hem in binnen- en buitenlandse officiële en particuliere

Compositie.

collecties.

De werken van J. Van Ruyssevelt ontstaan in de stilte, in de stilte van het atelier, van de woonkamer, van het raam op de tuin, in de stilte van het licht dat speelt op een beeld, op de alledaagse voorwerpen van het stilleven. Om deze elementen naar de warmte van zijn werken te laten groeien vindt hij, naast de technische kunde, de steeds zeldzamer wordende kracht om zich, in de opdringerige wereld rondom ons, veel te ontzeggen. De Nederlandse schilder Kees Verwey spreekt van 'het half kluizenaarschap, de afzijdigheid van de kunstwereid, van de typische ascese die bij het stilleven-leven hoort'.

Voor de dichter J.L. De Belder heeft het werk van Jozef Van Ruyssevelt dan ook de eigenschappen 'die nodig zijn voor de transfiguratie en de sanctificatie van het kunstwerk. Die heeft het tenminste voor hen, die niet alleen zweren bij holmodieuze artistieke formuleringen en alleen maar tijdsgebonden artistieke dekreten. Het brengt het afdoende bewijs dat, doorheen alle gepraat over oud of nieuw, ouderwets of progressief, schoon of niet schoon, het gelaat van de ene altijd blijvende kunst zal blijven doorschemeren als de diepste troost in een verwarde en verwarrende tijd, tijd die het esthetisch element uit het kunstwerk sluit, geen technisch kunnen meer noodzakelijk acht bij het artistiek scheppen en aan de symboliek, noch aan de menselijke droom of heimwee nog enige betekenis toekent'.

(Stationstraat 68, 2190 Essen)

Kunstfotograaf Armand Vandeghinste
Provinciale Prijs Plastische Kunsten van West-Vlaanderen

Hij is eigenlijk een autodidakt (° Zwevegem 16 juli 1926), die technische studies deed maar de moed opbracht om tien jaar als free-lance reporter en fotograaf te werken voor de Vlaamse pers, waarna hij bedrijfsfotograaf werd bij Bekaert te Zwevegem.

Hij speelt een leidende rol in verenigingen als Sobeka, Westvlaams Verbond van Fotokringen en Vereniging van Beroepsfotografen. Hij kreeg prijzen en selecties op tal van nationale en internationale fotosalons en -prijskampen: vb. Asahi-Pentax

Contest (1964; vierde op meer dan 1.000 inzenders), Meisterfoto's (Duitsland), Photokina (Keulen 1963). Op de Ieperse ‘Sondershow’ in 1973 behoorde hij tot de selectie van 15 Belgische fotografen, die met 15 Duitse werden geconfronteerd en behaalde er de Medaille van het Min. van Nederl. Cultuur voor experimenteel werk, wat men zijn ‘Fotografiek’ is gaan noemen. Foto's van hem verschenen in tal van gespecialiseerde bladen ook in Japan, Nederland en Duitsland. In 1974 verscheen met eigen teksten en foto's ‘Ontmoetingen met 73 Vlaamse Kunstenaars’, dat nog dit jaar gevolgd wordt door ‘Ontmoetingen met 81 Vlaamse Kunstenaars’ (Uitg. Atlas, Kortrijk, Condédreef 33a, Kortrijk; samen 1.800 fr.). Kunstcriticus Remi De Cnodder typeert er zijn werk in de inleiding:

‘Zeker is dat Armand Vandeghinste geen incunabelen van menselijke aanwezigheid heeft willen vastleggen. Zijn ontmoeting is telkens een beeld-woord-confrontatie welke stoelt op een zuivere gemoedelijkheid, maar dan een gemoedelijkheid welke dieper doordringt dan louter keuvelen en een toevallige druk-op-de-knop. Het is een speuren naar menselijke verschijning en menselijke levensstijl, een optekenen en opnemen van de kunstenaar

in life en in wezen, zonder dat naar wetenschappelijke verklaringen wordt gegrepen omdat deze het opzet slechts vertekenen zouden. Het is vooral de levendigheid van de Vlaamse kunstenaar welke de samensteller van dit album voor ogen is blijven houden. Men zou kunnen zeggen dat Armand Vandeghinste opzettelijk maar met de volle inzet van zijn eigen aanvoelen en persoonlijke belangstelling een gulden middenweg bewandelt en zich nooit aan enige pseudo-artisticiteit bezondigt. Eenvoud en het gewone bieden hem voldoende rijke elementen om een zuiver en reëel beeld van een kunstenaar te scheppen, zij het dat de ene individualiteit zich beter leent dan een andere om tot de verlangde eenheid en harmonie van woord en beeld te komen, zoals trouwens ook de ene kunstenaar ons meer zal aanspreken dan de andere. Armand Vandeghinste ontdeed zowel in zijn tekst als in het portret de kunstenaar van zijn mythe. Hij is immers de belangstellende bezoeker, auteur en fotograaf, die weet te luisteren en toch weer zo attent is om op het juiste ogenblik het beeld van zijn gesprekspartner vast te leggen, daarnaast niet vergetend te noteren wat in zijn optiek dienstbaar is voor het geschreven portret.' (Ellestraat 121, Zwevegem)

Wandtapijtontwerper Julien Van Vlasselaer 70

Onze grootste moderne tapijtontwerper (° Brussel 10 mei 1907). Bracht zijn kinderjaren door in de Marolliaanse Onze-Lieve-Vrouw-van-Vaakstraat en is een leerling van Delville en Montald aan de Brusselse Academie en de Hogere School voor Sierkunst. Hij begon als schilder aansluitend bij Anto Carte en Gustaaf van de Woestijne.

Als kunstschilder nam hij deel aan persoonlijke en belangrijke gezamenlijke tentoonstellingen maar oriënteerde zich definitief rond de jaren 1930 naar de monumentale kunst. In deze nieuwe richting exposeerde hij op de grote nationale en internationale tentoonstellingen van Brussel 1935, Parijs 1937, New York 1939-40 en Luik 1939 en behaalde in korte tijd een groot aantal hoge onderscheidingen. Hij voerde bovendien belangrijke werken uit in openbare en privé gebouwen, kerken, abdijen, kinema's, scholen, schepen, restaurants, kantoorgebouwen, enz., en deed hiervoor beroep op verschillende disciplines: glasramen, mozaïek, gegraveerd glas, fresco's, keramiek, muurschilderingen, enz. Gelijktijdig legde hij zich toe op de studie van de architectuur en voerde hij, als vormontwerper en binnenhuisarchitect, gewaardeerde werken uit. Na deelname aan wereldoorlog II beperkte zijn activiteit zich tot het maken van cartons voor wandtapijten. Sedertdien heeft hij deelgenomen aan alle belangrijke

tentoonstellingen en ontwierp hij in een eigen stijl kartons voor wandtapijten naar de meest verscheidene onderwerpen, die zich thans bevinden in openbare en privé-collecties alsmede in kantoorgebouwen en musea van talrijke Belgische en buitenlandse steden. De meeste zijner tapijten werden uitgevoerd in de wereldbefaamde kunsttapijtweverijen te Mechelen.

Bij het begin van zijn loopbaan verschenen van zijn hand verschillende kunstkronieken in gespecialiseerde dagbladen. Later werd hij professor aan het Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten te Antwerpen. In 1970 werd ons medelid opgenomen in de Kon. Academie van België, Klasse der Schone Kunsten. Over hem verscheen in 1973 een prachtig geillustreerde luxe-monografie over zijn wandtapijten.

Van Vlasselaer is ontegensprekelijk de kunstenaar die aan de hernieuwing van de monumentale kunst in België een nieuwe luister gaf en die als een der baanbrekers van de wederopbloei van de murale tapijtweefkunst in Vlaanderen kan beschouwd worden.

(Tentoonstellingslaan 16, Antwerpen 2)

In memoriam André Louf-Decramer (° 13.12.76)

André Louf, op 5 aug. 1906 in de staatsgrens- en taalgrensgemeente Nieuwkerke in het heerlijke Westvlaamse heuvelland bezuiden Ieper geboren, ging in 1925 te Leuven rechten studeren. Wanneer hij in 1930 zijn doctoraat behaalde, was hij reeds gehuwd (toen reeds een studentenhuwelijk!) met de Nieuwkerkse onderwijzeres Elvire Decramer, die hij zijn leven lang onbeschrijfelijk zou blijven liefhebben.

Hij werd te Brugge advocaat, daarna pleitbezorger, die, zonder zich kenbaar te maken, onder pseudoniem Jaak van den lepe, in de Brugse kranten nu en dan een gedicht publiceerde. ‘Der Heimat gebunden’ keerde hij in 1970 als erepleitbezorger terug naar zijn geboortedorp, waar O.-L.-Vrouw van den lepe tegen alle ziekten gediend wordt. De keuze van zijn pseudoniem typeert de mens én de dichter.

Elvire Decramer schonk hem twee dochters en een zoon Jaak, die in 1963 nog zeer jong abt werd van het Trappistenklooster op de Katsberg, in Frans-Vlaanderen, dicht bij Nieuwkerke. Koos vader André ‘Jaak’ als voornaam van zijn pseudoniem, dan koos zoon Jaak ‘André’ als klooster- en auteursvoornaam.

In 1970 - hij was toen 64 jaar oud - verscheen ‘Scherven schoonheid’ een mooi uitgegeven album van 15 gedichten in handschrift, voor zover ons bekend zijn eerste bundel: ‘Kosmische stemmingsgedichten zou men zeggen, kleine landschappen en vluchtige dagmomenten, met altijd daarin het hunkerend besef van de reeds begonnen eeuwigheid...’ (E. Janssen).

In 1971 overleed zijn vrouw. Het gedicht dat hij telken jare voor zijn kerst- en nieuwjaarskaartjes uitzocht, werd voortaan in plaats van in drukletters in Elvires handschrift gepresenteerd: ‘Bij de eerste verjaardag van het overlijden van mijn

onvergetelijke echtgenote, en gedeeltelijk in haar geschrift (dat ook onze eenheid van denken en werken aantoont), wens ik...'

Al wat hij in zijn loopbaan gedicht had en door zijn dierbare levensgezellin zorgvuldig werd overgeschreven, maakte thans zijn dagvulling uit: lezen, herlezen, overschrijven, wijzigen. In 1972 gaf hij, met als auteursnaam André Louf-Decramer 'Eeuwige Pool' uit, opgedragen 'Ter nagedachtenis van mijn zielsgeliefde echtgenote, Elvire Decramer, die gans haar leven in alles hoge toewijding en onthechting bleef, en er veel om verzaakte'. Al zijn volgende bundels die, de een na de andere, in werkelijk snel tempo van de pers kwamen, werden met haar naam ondertekend en merendeels aan haar opgedragen. Alles wat André Louf na haar dood deed, was steeds poëtisch beladen en stemde overeen met wat wij in verband met het boek 'Heer, leer ons bidden' van zijn zoon Dom André Louf noteren: 'een antwoord op de honger naar gebed en een hulp voor het leven van elke dag.'

Raf Seys

Poëtisch bericht

Samensteller: Roger Verkarre

In deze rubriek worden alleen onuitgegeven gedichten van leden of abonnees - na selectie - opgenomen. Niet aanvaarde kopij wordt slechts teruggestuurd als retourport is ingesloten. Inzendadres: Albert de Longie, Deinzestraat 20, 9704 Wortegem-Petegem (Ooike).

geboren uit een schaduw van gebogen licht
(de witte winter van verlangen)
ben ik geworden woordenwind

en drinkend om een eindeloos geheim
van alles wat verloren gaat en wordt
tot wat het was: schelp in schoot gehuld

ben ik niets dan vorm van een verdriet
en God - waar Hij mij zingen ziet en
huilen hoort -
Hij juicht het boe en ba van stilte.

Jacob Baert

geluk

Treed binnen monnik
wees gast in mijn cel
leg je hand op de zonnewijzer
ruk de ploeg uit zijn koude snede
en zaai zon in de diepgekorven voren
zodat de graankorrel rijpt
tot brood voor velen
of giet jouw licht
in de moede maankraters van mijn hart
opdat duizenden door mij
op hun gelaat jouw warmte speuren
zelfs in de nacht
de lange nacht
open je boek en duid de zaligheden
wieg mijn ziel
als lazarus in de schoot van abraham
sluit dan het boek
en blijf mijn gast

Joost Vanbrussel

vader

gisteren, mijn kind,
was ik achttien

en vandaag voel ik me oud
en morgen zal ik dood zijn
een foto op jouw schoorsteenmantel

wat zal jij dan denken
wanneer de ogen van jouw zoon
opeens die kille metaalglans hebben
der zelfstandigheid
die ik thans in jouw ogen zie

gisteren, mijn kind,
was ik achttien
en vandaag voel ik de koude adem
van de winter in mijn nek...

Guido Wulms

paarse kamer

Ik zal alles in je overdragen,
je gelaat schilderen
in wit en bruin, om:
krijgsdans te spelen
met je ziel,
je zieke voeten uithollen,
je zwakke handen aantasten,
vingers van je inpakken
tot mummie van mij.
En uit mijzelf wegstromen
in het licht van mijn hoop
om uiteindelijk
in de palm van je handen
een nieuwe geboorte te vieren.

Onze tranen
verdwijnen,
vervagen
als achter het mat glas
van een paarse kamer.

En vóór het laatste teken
van je
staat nog een deur open
op de zonkant
van je vroeger lichaam,
op de trage schaduw
van je eerste gedachten
en
over alle geluiden heen
zal ik uitmonden
in de stilte van je ogen,
in de adem van je stem.

Robert De Laere

ergens-

zo heet de ondoorboorde bunker
van doolaards en zwijgers
zo talrijk als gekooide wensen -
ergens -
de wand van mijn kluis
is verbeterlijk taai en witgekalkt -
maar ergens
beukt een volzin buitendeurs
als een gedicht naar licht
of adem of een kruimel ruimte
tussen al te rijpe vruchten
begeeft een steel manhaftig
onder vingerkramp
een appel wordt adder onder het gras:
dover dan dorre grond
zijn overscherpe oren
in dit land van listige luisteraars

Jef Vromant

wij zijn de stillen thans

Aan 't zachtste uur van elke morgen
begint een nieuwe dag
Aan de zuivere toren van onze lach
staat elke zorg ogief geborgen

Wij zijn de stillen thans
door elke droom gedreven.
Wij zijn de dragers met de zachte naam
die wij aan elke daad bezweren.

Laat ons met tedere handen
de bloemen van dit uur verbranden.
Langs witte velden van de herinneringen
zijn wij de pijlers die dit schone land omringen.

Rachel De Smet

morgenhuis

als ik een dag opricht
aan raamgebeden,
met zilverrichels,
notenbalken uit
het gewricht der luiken,
dan wordt mijn tuin
kanarie, melk en weerbericht,
mijn huis een samenspraak
van krantengeur en koffielicht

op weg naar het zuiden
van genezen.

Gery Florizoone

onder de verf

fonteinen -
lang verleden zinnen -
bevloeien voelbaar mijn huid
in avonden als zwijgzame vijvers
   de komma
   het andante
   en een naderhandse whisky-soda

als later
alle woorden met mijn eenzaat
dalen in de krypte
zal ik gaan en verdwalen
waar de sterke klinker verschopt
op zijn schaduw roept

een uitgetelde hond
in de woestijn vol poëzie

Jef Vromant

gedicht

voor A. de Longie
Het is een vreugde
die zo groot is
als een droefheid wezen kan.

Vandaag kreeg ik een tweede brief
in deze stad die oud en krom is
in zijn vlaamse ruggegraat,

maar tegen goede dorpen staat
waar ik de botergele boter
van haar vingers lik,

en zeg dat ik nog niet verjaar.

Hier smeed ik als een dichter
ijzer en vertel. Hier streel ik
verzen uit het gras dat groen is
lijk het vroeger in de ogen was.

Droefheid staat de grootheid
van mijn vreugde toe en vreugde
maakt de kersen rood.

De dagen spreken hier mijn taal.
De liefde snijdt een hoofdstuk
met een grote letter aan.

Hier leg ik oude wapens in de weide neer
en rozen worden pijnloos zoals doden
weggebracht. Hier ben ik pas
de meester van het zachte zeer.

Pieter Aerts

morgenwijsje

En mijmer niet meer deze stonde,
de dag heeft klaar zijn licht gesteld,
een liedje klinkt uit kindermonden:
uw uren slaap heeft God geteld.

En d'engel, wakend aan uw sponde,
vouwt traag zijn witte vlerken dicht,
een vogel komt u luid verkonden
zijn vreugde om het nieuwe licht.

Dank dan uw God de dageraad,
uw handen in het kille water,
u lachen uit de spiegel aan

twee ogen, warm in uw gelaat,
uw haar staat recht als van een sater
en gij poseert voor indiaan.

Albert de Longie

meer dan kijken...

Niet de woorden, wel
de waarden zijn belangrijk
in het testament.

wij likken aan het
postzegelgom; de koning
blijft ongevoelig.

de eik laat plots een
eikel los; zijn eeuwigheid
is weer doorbroken.

elk woord kan de draad
van een gesprek doen breken,
zelfs midden het woord.

ik schrijf geluiden
uit mijn herinneringen op
en blijf ze horen.

elke mens loopt zijn
eigen weg met bochten en
zijn beetje adem.

hun handen praten
zonder één keer de stilte
aan te raken.

in het luchtgat
van het web wacht de spin met
moordenaarsgeduld.

Freek Dumarais

brak water

ik bewonder de kikvorsen
die heimelijk het land bewonen
en de duisternis als schuilplaats zoeken

midden de parken
waar de fonteinen rozen spuiten
worden zij spoorloos

onder een groene sluier
weet ik hen traag glijden

en langs de boeg van mijn schip
waarvan de zeilen zijn geborgen
hoor ik hen hijgen

Willem Persoons

het woord

Het woord
dat leven
vruchtbaar maakt.
Voor hen
die horen willen
schrijf ik het.

Want de tijd komt
dat de boer
het graan
uit de kostbare korenaren
beter zal smaken
bij het eten van het brood,
dat de herder
plots zal vinden
verkwikkende slaap
onder de wol
van de zelfgeschoren schapen,
dat de houthakker
in bewondering zal betasten
de boom
die hem weldra bij het haardvuur
genoeglijk warmt,
dat de visser
zich rijk zal achten
bij het ophalen van het net
vol zilveren vis,
dat het vlees van gebraden wild
de vermoeide jager
zoet zal bevallen op de tong.

Zij die horen willen
zullen glimlachen
bij de klank
van het vruchtbaarmakende woord.

Bart Veulemans

de klokken luien

De klokken luien.
Ik luister naar het luien der klokken.

Helder luien de klokken.
De klokken luien mij ziek.

De klokken luien over de velden.
De klokken luien en ik loop
Naar het luien der klokken.
Ze lachen, de klokken, ze lachen.
De klokken luien over mijn graf.

M. Vansina

Hernieuw vandaag nog uw abonnement op 'Vlaanderen'.

U wenst verder op de hoogte te blijven van de kunstactualiteit en van de prestaties van uw favoriete kunstenaars...? Hernieuw vandaag nog uw abonnement op 'Vlaanderen'. Het formulier daartoe vindt u in dit nummer.

Verbondsberichten

Verbondssecretaris: Mevr. Lic. J. Dominique Goos-Derveaux. Tervuursevest 294 bus 32, 3000 Leuven

† In memoriam Jos van Rooy

Provinciaal voorzitter CVKV Antwerpen Op de vooravond van Kerstdag hebben we onze goede vriend Jos van Rooy moeten ten grave leiden te Lichtaart, waar hij zo dikwijls van het steedse geweld der metropool is gaan uitrusten in zijn teerbeminde Kempen. Het deed ons zo veel pijn, ons zijn vrienden van het kunstenaarsverbond.

Anderen zullen in hem waarderen de goede echtgenoot en vader, de gewetensvolle opvoeder uit het St.-Michielscollege van Brasschaat, de talentvolle auteur van historische en jeugdboeken, de gepassioneerde van de muziek. Voor ons blijft hij in de eerste plaats de Voorzitter van het Kunstenaarsverbond voor de Provincie Antwerpen. Deze opdracht was de zin van zijn leven geworden, zoals zijn schoonzoon Luc Daems het zo gevoelig wist uit te drukken in het voor een paar maanden verschenen hulde-artikel in 'Vlaanderen' n.a.v. zijn zeventigste verjaardag. De lof, die men hem als letterkundige toezwaaide, glimlachte hij onwennig weg, zegt Luc, maar: 'Zo licht kan en wil hij niet tillen aan de onverbrekelijke kameraadschap die vanlieverlede is gegroeid tussen hem en het Kunstenaarsverbond...'. Vanaf het begin, toen was hij nog leraar, heeft hij van zijn functie een eigen idee gehad. 'Het stille herenhuis bij het Antwerpse stadscentrum kreeg vele bezoekers, want Jos gooide resoluut de "Vlaanderen"-deur open, voor wie er enig spiritueel of artistiek soelaas zocht... De soms wat schuchtere vertrouwensblijken van kunstenaars van allerlei slag transcenderen onder de rust van Jos' eenvoudige genegenheid tot blijvende vriendschapsrelaties. Zijn schier grenzeloos vermogen tot smeden van banden, schuilt wellicht in de geduldige eenvoud waarmee de mens van Rooy kan toehoren en meeleven... Het vriendenleger is in de loop der jaren voor de Jos een wereld gaan betekenen... met de overtuiging van hen die weten dat geven heerlijker kan zijn dan krijgen. Daarmee alleen weet Jos zich koninklijk beloond voor het vele werk dat hij met ongebreideld enthousiasme voor 'Vlaanderen' opknapt'.

Hij heeft de laatste jaren met zijn gezondheid gesukkeld, maar de laatste maanden was het zo erg geworden, dat hij naar de beheer- en redactieraad niet meer kon komen. Wat had hij daar spijt over! In zijn laatste brief van 12 december, die we religieus zullen bewaren, schreef hij het ons van uit zijn ziekbed: 'Ik vergeet het CVKV helemaal *niet*, maar ik kan en mag nog nergens naartoe. Geloof maar dat ik hemel en aarde verzet om weer ongeveer de oude te worden. Het is te hopen dat ik in januari 1978 weer aan de slag zal kunnen gaan.'

Het heeft niet mogen zijn. De man, aan wie het CVKV het te danken heeft dat Antwerpen de provincie is die het meest aangesloten kunstenaars-leden telt, zal zijn werk onder ons niet meer kunnen voortzetten. We zullen zijn goedheid, zijn mildheid en begrip, zijn enthousiasme en zijn wijsheid, zijn diepe religiositeit en bezieling moeten missen. Moge hij uit de hemel het CVKV en zijn kunstenaars bij staan.

A.S.

† In memoriam Paul Hardy

Met het heengaan van Paul Hardy op 1 december 1977 hebben wij - mensen van het CVKV - een enthousiast medewerker verloren! Maar wij niet alleen. Hierbij denken we dan onmiddellijk aan het ontzaglijk aantal kronieken en recensies van zijn hand, verschenen o.m. in 'De Gazet van Antwerpen' en 'Boekengids' (het bibliografisch tijdschrift waarin hij sedert 1930 als losse medewerker publiceerde en waarvan hij later hoofdredacteur werd). Ook in 'Vlaanderen' verschenen herhaaldelijk artikels van zijn hand. Bij dit reeds monumentale oeuvre dienen we ook nog te wijzen op het Supplement bij de tweede uitgave van het *Lectuur-Repertorium* en op de publikatie van toneelstukken, luisterspelen en essays. Wat voor onschatbare dienst heeft Paul Hardy met deze kritische arbeid bewezen aan de auteurs - voor wie hij vaak als reflector fungeerde - aan de bibliothecarissen, leraars en studenten die bij hun opzoekingswerk zelden bij hem tevergeefs hebben gezocht. En dan vergeten we ook niet de 'gewone' lezer die achteraf zijn bevindingen in verband met het gelezen boek even wil toetsen aan het oordeel van de 'bevoegde' criticus. De Staatsprijs voor de bibliotheken die hem in 1975 werd toegekend, was dan ook meer dan verdiend.

Voor het CVKV heeft redactielid Paul Hardy echter een heel speciale betekenis gehad. Hij heeft immers - samen met Xaveer de Win - veel bijgedragen tot de doorstroming van het Kunstenaarsverbond in de provincie Antwerpen.

Rik Jacobs, August Keersmaekers en Herman Vos vertegenwoordigden op zijn uitvaart onze redactie.

R.D.

Wijzigingen in onze redactieraad en secretariaten

De Raad van Beheer van het CVKV dankt onze afscheidnemende Verbondssecretaris Gilbert Goos, voor de grote diensten die hij het Verbond heeft bewezen. Zijn dynamisme en enthousiasme hebben de realisering van vele activiteiten mogelijk gemaakt en geholpen aan de uitstraling van de vereniging. De wijze waarop hij het zakelijke aan het aangename combineerde appreciëren we ten zeerste.

We hopen dat hij zijn echtgenote, Mevrouw Goos-Derveaux, in haar taak als nieuwe verbondssecretaris zal bijstaan, en haar zijn ervaring zal mededelen. Mevrouw Dominique Goos-Derveaux (Leuven) is juriste en neemt met belangstelling haar opdracht bij het CVKV aan. Zij is geboeid door de juridische problematiek van de kunstenaars en verzamelt hierover alle mogelijke documentatie, juridisch en algemeen. Velen kennen haar reeds wegens de actieve rol die zij speelde bij de organisatie van ons Internationaal Congres van Male in 1976. Van huize uit is zij zeer begaan met kunstzaken; zij is de dochter van mevr. Derveaux-van Ussel, van het Brusselse Museum van Kunst en Geschiedenis. De Raad van Beheer dankt ook José De Poortere voor zijn zware taak als Redactiesecretaris. Dank zij zijn bekwaamheid en zijn bereidheid tot luisteren en werken heeft het tijdschrift 'Vlaanderen' een enigszins ander cachet verkregen. Ook zijn wij hem dankbaar voor de vertegenwoordiging van het CVKV in verenigingen, waar hij onze belangen heeft verdedigd.

We groeten Robert Declerck (Tielt) als zijn opvolger. De heer Declerck is regent Nederlands en Geschiedenis, en geeft les in het College van Tielt. We hopen dat hij vlug ingeleid zal zijn in deze functie, en met enthousiasme zijn taak zal volbrengen. We wensen hem alvast nu reeds veel geluk. Zijn taalkundige en literaire competentie

en zijn grote ervaring in de wereld van het boek en de concrete techniek van de publikatie kunnen ons tijdschrift grote diensten bewijzen. Hij is de auteur van het perfecte 'Toeristisch Vademecum voor West-Vlaanderen'.

De heren Goos en De Poortere worden voorgesteld als lid van de Redactieraad, wegens hun grote diensten aan Verbond (en Tijdschrift) bewezen. Het is de gewoonte elke medewerker aan het Verbond, na voltooiing van zijn opdracht op te nemen in de Redactieraad.

Ook wordt de heer Karel Van Deuren (Berchem) opgenomen als vertegenwoordiger van de sector foto en film. Tot nog toe was er niemand aanwezig die zich op deze bijzondere tak van de kunst toelegt. We heten hem van harte welkom.

Het kunstenaarsverbond en het vlaams overlegcentrum

Reeds een tiental jaren is het Kunstenaarsverbond - op voorstel van de toenmalige verbondssecretaris dhr. Luc Vercruysse (Kortrijk) - tot het Vlaams Overleg Centrum toegetreden, zoals trouwens de meeste Vlaamse culturele

verenigingen.

Voor enkele maanden werd het CVKV uitgenodigd ook toe te treden tot het (anti)-Egmontcomitee. Deze zaak werd ten gronde besproken in de Raad van Beheer op de vergadering van 17 september te Wolvertem. Na uitvoerige discussie werd besloten niet in te gaan op deze uitnodiging, steunend op het ruim-pluralistisch en eigen karakter van het Kunstenaarsverbond. Inderdaad, kunstenaars sluiten aan tot het CVKV in de overtuiging toe te treden tot een vereniging die specifiek artistieke belangen verdedigt; zij die wensen te strijden voor specifieke doeleinden op het terrein van de Vlaamse of van andere bewegingen hoe eerbiedwaardig ook, zullen zich hiervoor uiteraard wenden tot een der vele verenigingen, die hiertoe werden opgericht. Hetzelfde probleem heeft zich trouwens reeds vroeger gesteld in verband met aansluiting tot strijdend godsdienstige of sociale groeperingen, wat unaniem werd afgewezen. De Raad van Beheer meende dan ook niet het recht te hebben in deze zaak een beslissing te nemen.

Anderzijds was de Raad van Beheer van mening dat het CVKV, bij monde van zijn vertegenwoordiger Alg.-voorzitter Storme of zijn plaatsvervanger Voorzitter-Brabant Prof. J. van Ackere, in het Vlaams Overleg Centrum de strijdbare houding voor de Vlaamse culturele belangen (waarbij de kunst hoort) diende voort te zetten, die het er tot nu toe aannam. Bepaald werd Voorzitter J. Storme door de Raad van Beheer gefeliciteerd wegens het aan de orde stellen in het Overleg-Centrum van het plan een nieuw tweetalig Belgisch stadcentrum op te richten n.a.v. het 150 jaar bestaan van België. Op zijn voorstel heeft het Overlegcomitee dit plan met de scherpste bewoordingen verworpen.

Juridisch advies

Het valt niet te betwijfelen dat de kunstenaar vandaag de dag geconfronteerd wordt met een lange sliert wetten en besluiten die hem verplichten zich aan te passen in een juridische wereld met weinig begrip voor zijn toestand.

De herhaalde wijzigingen van de BTW-tarieven, het gesprek over zijn statuut, de cumul, enz. zijn allen getuige van niet instemming met zijn situatie en brengen hem in verwarring. Zijn specifieke problemen worden over het hoofd gezien en hij heeft de moed niet meer al wat hem betreft te lezen en uit te pluizen.

Daar een vereniging als het CVKV haar leden diensten wil bewijzen heeft het verbondssecretariaat zich gedocumenteerd over deze problematiek en biedt het de mogelijkheid van informatie. Daarom wordt er vanaf nu een rubriek ‘Juridisch Advies’ in het tijdschrift opgenomen, waarin regelmatig een overzicht zal verschijnen van de meest belangrijke aspecten van de juridische belangen van de kunstenaars. U zal op een andere wijze ingelicht worden over wat er gedacht wordt op dat vlak over de kunst en wij hopen dat u door suggesties, vragen én persoonlijke kennis ons op de hoogte zal houden van de thema's die u het meest aanbelangen.

Ook zal er in ons ledenblad ‘Tijdingen’ een juridisch luik ingevoegd worden. Hier zullen o.m., naargelang de binnengekomen vragen, artikels kunnen worden opgenomen over personen die algemene problemen met het recht hebben, zonder echter namen te noemen.

Het verbondssecretariaat wil u een antwoord geven over de huurkwesties, lasten en verplichtingen, koopclausules, contracten, verkoop, honoraria, e.d. U kan uw vragen steeds richten tot het gekende adres (zie onderaan).

U kan kosteloos (voor de eerste keer) een antwoord krijgen op uw problemen. U bespaart alzo eventueel financiële lasten terwijl u weet dat het antwoord u verzekerd is. Voor elke vraag en medewerking: Verbondssecretariaat CVKV, Mevrouw Goos-Derveaux, Tervuurse vest 294 bus 31, 3000 Leuven, Tel. (016) 23 04 56.

P.S. De financiële tussenkomst van het CVKV beperkt zich uiteraard tot problemen die liggen op het terrein van de artistieke activiteiten der CVKV-leden. We herinneren in dit verband ook aan de Sociale Dienst van het Verbond, die op bescheiden manier in bepaalde gevallen discreet kan tussenkomen (zelfde adres).

Toelagen voor literatuur

Letterkundigen die voor een toelage van het ministerie in aanmerking willen komen, kunnen vóór 31 januari 1978 een aanvraag indienen. Schrijvers die een gepubliceerd werk ter aankoop willen voorleggen, moeten zich eveneens tot het ministerie wenden. Inlichtingen: Dienst Letteren en Dramatische Kunst, Ministerie van Nederlandse Cultuur, Koloniënstraat 29-31, 1000 Brussel.

De commissie van de europese gemeenschap en de kunstenaars

Op dit ogenblik is de Commissie van de Europese Gemeenschap gevoelig geworden voor de problemen van de kunstenaar. Ze heeft vastgesteld dat enkele aspecten van deze problematiek ook tot haar bevoegdheid behoren, in het kader van het verdrag van Rome van april 1957, tot oprichting van de Europese Gemeenschap. Dit verdrag bepaalt o.m. dat het verkeer van goederen binnen de EG moet vrijgemaakt worden. D.w.z. dat *alle* goederen de grens van een lidstaat zonder meer kunnen overschrijden, zonder betaling van enig douane- of invoerrecht.

Om dit te verwezenlijken acht de Commissie het noodzakelijk alle douaneformaliteiten te uniformiseren en ze tot een minimum te herleiden. Hiervoor, en ook om de opsporing van gestolen kunstwerken te vergemakkelijken, moet een repertorium van alle kunstwerken en kunstenaars opgesteld worden, waarin precieze gegevens over de werken en hun auteurs wordt bijeengebracht. Dit lijvige boek wordt in elke EG-douanepost neergelegd.

De Commissie wil bovendien de BTW-tarieven aanpassen. Overal zou eenzelfde bedrag geheven worden. Belangrijk is dat men niet meer de kostprijs van het werk als basis zou nemen, maar de commissie die aan de handelaar uitgekeerd wordt (± 30%). Dit komt neer op een politiek van inkomensverdeling. In dat verband begint men echter ook te onderzoeken welk fiscaal effect uit een inkomensspreiding voor kunstenaars zou voortvloeien.

Of deze projecten realiseerbaar zijn valt af te wachten. De Commissie van de EG maakt alvast gebruik van haar initiatiefrecht en misschien zal de Raad van Ministers er enig begrip voor opbrengen.

Prijsberekening voor artistieke activiteiten: Naar Kunstcentrum Brabant (Nd.)

School- en bibliotheeklezingen van letterkundigen

Auteurs, die nog niet voorkomen op de lijst van schrijvers die bereid zijn school- en bibliotheeklezingen te geven, kunnen steeds naam en adres bezorgen aan de Dienst Letteren en Toneel, Koloniënstraat 29, 4e verdieping, 1000 Brussel. Zij ontvangen dan een formulier waarmee zij aanvraag kunnen doen. De scholen die een auteur wensen uit te nodigen, kunnen bij de betrokken Dienst om de lijst van auteurs en onderwerpen verzoeken. Aanvragen kunnen ook via ons Algemeen Secretariaat gebeuren.

Wij huldigen / wij gedenken

Ten einde alle misverstanden te vermijden, achten we het nuttig hier nog eens te herhalen wat onze Raad van Beheer beslist heeft in verband met de rubriek ‘Wij huldigen / Wij gedenken’. Onze Raad van Beheer vraagt niet beter dan van àl onze leden een geschreven portret te kunnen publiceren, maar u zult dadelijk begrijpen dat dit voor 1400 leden-kunstenaars materieel volkomen uitgesloten is. Daarom drong een selectie zich op.

Wie kan aanspraak maken op een artikeltje in dezerubriek?

1. De leden-kunstenaars die 60, 70, 80, 90... jaar worden.
2. Degenen, die een prijs (dus premies en eervolle vermeldingen uitgesloten) van internationaal, nationaal, interprovinciaal of provinciaal belang behaalden. Over twijfelgevallen beslist de Raad van Beheer.
3. Het spreekt vanzelf dat wij aan alle overleden leden-kunstenaars een In Memoriam wijden.

Om het gemakkelijk te maken worden alle leden die in aanmerking komen, schriftelijk verwittigd, maar we zijn u uiteraard dankbaar, indien u ons daarbij behulpzaam wou zijn: wij willen echt niemand vergeten! Te dikwijls gebeurt het nog dat leden door allerlei omstandigheden vergeten worden of de moeite niet deden - veelal uit

misplaatste bescheidenheid - het redactiesecretariaat ervan op de hoogte te brengen dat zij voor een artikel in aanmerking komen.

Buitenlands actueel

Brouwershaven (NLD) eert Jacob Cats

Het Catscomité Brouwershaven, onder de hoede van een Erecomité, waar o.a. zitting in hadden Prof. Dr. G. Stuiveling en Prof. Dr. J. Aerts, algemeen voorzitter van respectievelijk de Nederlandse en de Vlaamse afd. van de Alg. Conferentie der Nederlandse Letteren, heeft op 10 november 11. de 400ste verjaring van de geboorte van zijn grote zoon Jacob Cats, dichter en staatsman waardig herdacht. In de heldere stijlvolle St.-Nicolaaskerk, waar de moeder van de genoemde dichter begraven ligt, ging in de namiddag een herdenkingsbijeenkomst door, die door spreekbeurten en door de voordracht uit het werk van de herdachte, het karakter verwierf van een laattijdig maar toch betekenisvol eerherstel. Het is immers bekend dat lange tijd en wellicht door sommigen nog, de figuur van Jacob Cats, als letterkundige en staatsman, zoniet miskend dan toch beneden zijn waarde is geschat. Men kan er gerust sommige cultuur- en literair-historische geschriften op naslaan om dit vast te stellen.

Tijdens deze herdenkingsbijeenkomst heeft de heer C. Slabbekoorn, burgemeester van Brouwershaven een hartelijk welkom uitgesproken tot de talrijke aanwezigen, in het bijzonder hare K.H. Prinses Beatrix die de plechtigheid met haar aanwezigheid vereerde, wat de bevolking van het vriendelijke stadje op het eiland Schouwen-Duiveland, speciaal wist te waarderen. Ook de heer Lodewijk, ambassadeur van België was aanwezig. Dr. A.Th. Van Deursen, professor aan de Faculteit Letteren van de Vrije Universiteit te Amsterdam belichtte Jacob Cats in zijn functie van Raadspensionaris, functie met bovenmenselijk karakter, die hij 15 jaar lang vervulde. Als staatsman, aldus Dr. A.Th. Van Deursen, heeft Jacob Cats geen allures van uitzonderlijke betekenis gehad, maar hij paste volkomen in het kader van de 17e eeuw. Jacob Cats bestreefde immers nadrukkelijk de middelmatigheid, omdat dit voor hem de verzekering van stabiliteit, rust en orde inhield. Wanneer wij ‘middelmatigheid’ begrijpen zoals het in de 17e eeuw begrepen werd, als evenwichtigheid, dan meen ik dat onze staatslieden van vandaag aan ‘vader’ Cats nog een leerzaam voorbeeld kunnen hebben. En niet enkel de staatsmannen. Wij kunnen er allicht allemaal ons voordeel mee doen.

Prof. Dr. L. Strengholt, eveneens verbonden aan de Faculteit der Letteren van de Vrije Universiteit te Amsterdam, tekende in zijn causerie ‘Cats als literator’. Hij wees op de ‘come back’ van Jacob Cats wiens letterkundig werk, na een periode van overwegende literaire geringschatting, sinds 1960 weer volop in de belangstelling staat. De man die ‘in zijn tijd’ de meest gelezen Nederlandse auteur was, werd door de enen verguisd als een ‘curiositeit’, door de anderen bewonderd als een waarachtig didactisch dichter die enorm heeft bijgedragen tot het populariseren van de letterkunde. Dr. Strengholt onderlijnde daarbij dat de dichter niet door onvermogen maar door een bewuste keuze geschreven heeft voor de eenvoudigen en dat de opvoedende inslag van zijn werk onbetwistbaar is. Dat hij bovendien met zuivere Calvinistische vroomheid ontroerende poëtische getuigenissen heeft neergeschreven is een werkelijkheid, ook voor onze tijd.

Tussen beide spreekbeurten in en bij wijze van inleiding speelde de orgelist Ton Koopman uit Amsterdam sfeervolle muziek van J.P. Sweelinck, tijdgenoot van de herdachte. Het best heeft Cats, tijdens deze herdenkingsplechtigheid nog ‘voor

zichzelf' gesproken door de voordracht van de woordkunstenares Tine Ruysschaert die met indringende soberheid twee reeksen gedichten van de herdachte heeft voorgedragen. Door haar beleefde en beheerste zegging kwam het auditorium sterk onder de indruk zowel van de taalvaardigheid als van de religieuze diepgang van Cats' geschriften. Zij heeft, naar ons gevoel, Jacob Cats op deze plechtige herdenking het meest gereleveerd.

Rik Jacobs

Kunstenaars als opvoeders in kunst en vormgeving in Nederland

In een speciaal ontworpen aflevering van het tijdschrift 'Trefpunt' (publikatie van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk), verschenen in 1976, kon men volgende boeiende bijdrage lezen over de rol van kunst en kunstenaar in de maatschappij.

Gemiddeld zo'n 1600 beeldende kunstenaars dragen via creativiteitscentra in ons land bij tot de kunstzinnige vorming van scholieren, individuelen en groepen. Na een eerste voorzichtig begin in één enkele plaats zijn deze centra de laatste zes jaar met subsidie van CRM (ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk) verder op gang gekomen. Een neveneffect van de creativiteitscentra is, dat zij de kunstenaars meer mogelijkheden bieden voor een actieve functie in de maatschappij.

Het initiatief viel in sommige kunstenaarskringen aanvankelijk niet in goede aarde omdat men bang was gedegradeerd te worden tot een soort vrijetijdsambtenaar. Maar in de loop der jaren is dat verzet steeds minder geworden. Niet alleen als gevolg van de ontwikkeling van de centra maar ook doordat een jongere generatie van kunstenaars meer begrip toont voor de noodzaak van creatieve vorming.

Over het hoe en waarom van de creativiteitscentra spraken we met mejuffrouw drs. M.A.C. Taminiau, chef van de sector kunstzinnige Vorming/Amateuristische Kunstbeoefening van het ministerie van CRM. Deze afdeling houdt zich bezig met vraagstukken betreffende de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming, met het subsidiëren van op dit terrein werkzame organisaties en met het toezicht op de besteding van deze subsidies.

'De beeldende kunstenaars', aldus mejuffrouw Taminiau, 'zijn via creativiteitscentra betrokken bij de ondersteuning van het onderwijs en het jeugd-, club- en buurthuiswerk. Voorts werken zij in de centra met groepen en treden docerend en adviserend op, bijvoorbeeld in het bejaardenwerk, voor vrouwenverenigingen, voor jeugdige werklozen, sociale werkplaatsen en met groepen zintuigelijk gehandicapten. En er is ook een project in een jeugdgevangenis'.

- *Hoeveel kunstenaars zijn bij de creativiteitscentra werkzaam*?

'Gemiddeld zestienhonderd per jaar. In totaliteit zijn het er meer, maar dat hangt ook een beetje af van de opdrachten die zij krijgen. Het wisselt dus. Als ze in een bepaald jaar veel opdrachten hebben is hun aandeel in het werk van de centra minder. Overigens werken ze op alle terreinen van de beeldende kunsten: schilderen, tekenen, fotograferen, grafische technieken, maar ook publiciteits- en modevorming. Een grote groep werkt zo'n tien tot zestien uur per week, een andere groep vier à zes uur.'

- *Hoe zijn - voor zover u bekend - de wederzijdse ervaringen?*

'Over het algemeen bevalt het zowel de kunstenaars als het publiek erg goed. In het begin waren het vooral de kunstenaars die werkzaam zijn op het terrein van de toegepaste kunst zoals publiciteitsvormgeving, mode, enzovoort. Bij de jongere kunstenaars is dat onderscheid er niet meer. Ook uit de vrije hoek is er meer begrip

ontstaan voor dit werk. Niettemin wordt het merendeel van de medewerkers gevormd door jonge kunstenaars die een gebonden studierichting hebben gevolgd.

Hoe ook, van dat hele negatieve van 1969 is weinig meer over. Daar komt bij, dat we door het grotere aanbod een vrij goede selectie kunnen toepassen. Daardoor zijn er in de werksituatie zelf nauwelijks problemen.'

- *Hoe onderscheidt zich amateuristische kunst van 'beroepskunst'?*

'Dat antwoord kan heel kort zijn: de één doet het om den brode, de ander niet. Verder is het uiteraard een vloeiende zaak. In het amateurisme zit een groot stuk liefhebberij, waardoor het soms op een zeer hoog peil komt te staan. Met sommige orkesten zie je dat ook. Er zijn toch amateurorkesten die gemakkelijk kunnen wedijveren met professionele orkesten. Er is in deze zaken een vloeiende overgang met duidelijke uiteinden en een onduidelijk midden.'

- *Is voor iemand die wil leren tekenen of schilderen het lidmaatschap van een creativiteitscentrum de aangewezen weg?*

'De creativiteitscentra kennen geen lidmaatschap. Men kan er desnoods per dag naar toe. De meeste centra organiseren bijvoorbeeld instuiven en verder zijn er open cursussen waarop iedereen kan inschrijven. Daarnaast zijn er vanuit de creativiteitscentra allerlei activiteiten in buurthuizen, worden er bijvoorbeeld projecten opgezet voor training van vrijwilligers in het jeugd-, buurt- en clubhuiswerk. Er zijn ook veel projecten ter ondersteuning van de leerkrachten in het kleuter- en basisonderwijs.

Via beeldende middelen en dramatiek wordt getracht kinderen enige ideeën bij te brengen over kleuren, vormen, geluiden en bewegingen om hen heen en om hen te leren zelf bezig te zijn met deze middelen. Daarnaast kan de kunstzinnige vorming gebruikt worden om hun meer zekerheid te geven en taalachterstand op te heffen. Zodoende hebben de expressievakken ook een gunstige werking op de andere typisch intellectuele vakken als taal en rekenen. Overigens, men kan bij de creativiteitscentra inderdaad leren tekenen of schilderen of wat dan ook. Je kunt er binnenkomen met twee grote linkerhanden...'

- *Is er geen sprake van drempelvrees?*

'Drempelvrees is er hoogstens in de trant van: dit is niets voor ons soort mensen. In ieder geval is het er niet vanwege het ontbreken van handvaardigheid. De mensen die er naar toe gaan, hebben, ook al kunnen ze niets, toch al een bepaald idee, willen creatief bezig zijn.'

- *Van wie is het initiatief uitgegaan tot het betrekken van beeldende kunstenaars bij de amateuristische kunstbeoefening?*

'Dat initiatief, dat wil zeggen tot de instelling van creativiteitscentra is uitgegaan van het Centraal Beraad voor beeldende Vorming in 1969-

1970. De aanpak is dus nieuw maar beeldende vorming op zich is helemaal niet nieuw. Brecht van de Muyzenberg was op die manier al op het eind van de jaren veertig en in de jaren vijftig in Amsterdam actief. Het was trouwens ook één van de doelstellingen van het Bauhaus dat al in de twintiger jaren in Duitsland werd opgericht en waaraan o.a. Mies van der Rohe heeft meegewerkt. De doelen van beeldende vorming zijn eigenlijk zeer gevarieerd. Het gaat om een stuk persoonlijkheidsontwikkeling maar het gaat ook om het ontwikkelen van de creativiteit, om mensen zelf ideeën te laten lanceren en oog te laten krijgen voor vormgeving. We zijn teveel verstandelijk aan de gang geweest; met taal, met rekenen. Die worden beschouwd als de grote informatiebronnen, maar kunst geeft net zo goed informatie, geeft ook een tijdsbeeld weer. Het is een onmisbaar onderdeel van het maatschappelijk functioneren en het is van bijzonder belang bij de vormgeving van het wonen en leven, zoals het inrichten van de woning, het aanleggen van speelplaatsen en groenvoorzieningen, het aankleden van het clubhuis en het zelf maken van kleren.'

Binnenlands actueel

Kunstcentrum 'Pro arte Christiana'

Aan de rand van Heverleebos ligt het, een heel eindje de Prosperdreef in, rustig neergezet vóór een klein bosje loofbomen, met een fijne verzorgde tuin, dichtbij het klooster der Franciscanen, een vredig plekje. Het kunstcentrum is in oktober 1977 aan zijn twaalfde werkjaar toe. Het is gegroeid uit een beweging die in 1957 werd gestart door Geroen De Bruycker o.f.m., kunstschilder, die de religieuze kunst in ons land weer vlot wou krijgen. Gedurende de eerste jaren werden verschillende wedstrijden voor reigieuze kunst ingericht, waardoor de aandacht voor de religieuze kunst sterk werd toegespitst onder de kunstenaars. De belangrijkste waren wel die van 1959 en 1961. De wedstrijden van Pro Arte Christiana werden vanaf het begin gesteund door de kerkelijke overheid. Daarmee waren we echter nog niet aan de praktijk toe. Die ommezwaai naar de praktijk kwam er, toen enkele pastoors (lang voor het concilie) - eigenlijk toevallig - aan p. Geroen vroegen advies te willen geven bij de herinrichting van hun kerk. Sinds de vernieuwing in de liturgie is de aanpassing van het kerkinterieur inderdaad overal een noodzaak geworden.

Een zeer lange lijst van kerkfabrieken en kloostergemeenschappen uit het Vlaamse land hebben zich intussen tot p. Geroen gewend om advies voor een smaakvolle herinrichting van hun kerk. Verwijzen we hier o.m. naar de decanale kerk van Heverlee, de kerk der P.P. Conventuelen te Leuven, de kerk te Haasrode, Mol enz...

Daar dit soort werk in al die jaren een belangrijke uitbreiding kende, kon Pro Arte Christiana langs deze weg ook reeds aan heel wat artiesten opdrachten doorgeven, waarmee ongetwijfeld zowel aan de kunstenaars als aan de kerken een dienst werd bewezen.

In mei 1965 werd het kunstcentrum officieel geopend. Het omvat een tentoonstellingszaal, een kunstbibliotheek, die enkele jaren geleden geweldig werd uitgebreid, een bureau voor receptie en administratie, een schildersatelier en een beeldhouwersatelier.

Het schildersatelier is de werkplaats van pater Geroen, thans de directeur van het centrum. Het beeldhouwersatelier is de werkplaats van pater Rik Van Schil, o.f.m. die naast zijn beeldhouwerswerk en zijn assistentie bij het adviseren voor herinrichting van kerkinterieurs, samen met pater Geroen zorgt voor het vlot verloop van de vele activiteiten die het centrum thans kent.

Er zijn vooreerst de tentoonstellingen die een stimulans willen zijn voor de kunstenaars en tot doel hebben het publiek voor te lichten.

Daarom ook worden exposities ingericht die proberen de verschillende artistieke stromingen, in eigen land maar eveneens in de ons omringende landen, op te vangen. Zo werden, naast de kunstenaars van bij ons, waarbij ook geregeld de jongeren een kans kregen, reeds verschillende tentoonstellingen gewijd aan buitenlandse artiesten. Hier kunnen we verwijzen naar de druk bezochte exposities van Joegoslavische en Tsjechische grafici, schilders en beeldhouwers. 'Kunst uit Praag', de Italiaanse beeldhouwer Bruno Rossi, de galerij Monica Beck uit Duitsland, met een overzicht van hedendaagse kunstenaars, enz... Een nieuw initiatief van het centrum is, door een aangepaste tentoonstelling, de oude ambachten te doen herleven. Hiermee werd dit jaar begonnen met de tentoonstelling van wandtapijten en rond Pasen met een expositie over klokken en klokkengieten. Een interessant aspect van onze cultuur dat alle aandacht verdient.

Een ander belangrijk luik van de werkzaamheden van het kunstcentrum Pro Arte Christiana is het 'jeugdatelier'. In oktober startte hiervan het achtste werkjaar. Kinderen van 5 tot 12 jaar kunnen zich in deze unieke, landelijke omgeving vrij en ongedwongen en wars van elke schoolsheid, creatief uitleven. Er zijn thans vier studio's, waarin de kinderen onder leiding van ervaren monitors kunnen tekenen, schilderen, modelleren, beeldhouwen en musiceren. Geregeld wordt tot slot van een tentoonstellingsjaar een hele expositie gewijd aan het jeugdatelier in zijn diverse aspecten.

Het centrum staat ook bekend om zijn restauraties van oude en hedendaagse schilderijen en beelden. Daarnaast wordt advies verstrekt bij aanen verkoop van kunstwerken en worden bij gelegenheid diverse culturele avonden ingericht o.m. concerten, poëzieavonden, bloemschikken (in lessenreeksen) en dit jaar ook kantklossen enz...

Op 4 september startte het kunstcentrum onder leiding van Leo Van Nevel met een nieuw zangkoor, voor mannen en vrouwen vanaf 16 jaar. De bedoeling ervan is mensen die gaarne zingen de gelegenheid te bieden in een aangename sfeer te musiceren.

Prijskamp sint-franciscus

Het centrum Pro Arte Christiana wil in 1982, de 800ste verjaardag van de geboorte van Sint-Franciscus waardig vieren. Volgens haar doelstellingen door Franciscus in de kunst de belichten. Voor die prijskampen beschikken de inrichters over meer dan 1.000.000 frank.

Het betreft: twee compositieprijskampen voor koor, een prijskamp voor grafiek, prijskamp voor schilderkunst, prijskamp voor beeldhouwkunst. En marge ervan: prijskamp voor kindertekeningen. Voor alle verdere inlichtingen: Pro Arte Christiana, Prosperdreef 9, 3046 Vaalbeek. Telefoon: (016) 22 62 08.

De ‘chanson de Roland’ in het Nederlands vertaald

De ‘Chanson de Roland’ is de mooiste en oudste der Franse ‘chansons de geste’; de oudst bekende versie dateert uit de laatste jaren van de 9e eeuw en is waarschijnlijk van een zekere Tubold, die in het slotvers staat vermeld. De oorspronkelijke titel was ‘Roncevaux’ of ‘La bataille de Roncevaux’. Het werd in Noorwegen (13e eeuw) en Wales (14e eeuw) in proza vertaald maar werd reeds voordien in 1170 als ‘Ruolandes Liet’ door de Beierse klerk Konrad in het Duits bewerkt. Ook in het Nederlands was er reeds in de 12e eeuw een bewerking, waarvan vier fragmenten (ca. 1.000 verzen) bewaard zijn te Brussel, Den Haag, Rijsel en Amsterdam; zij werden door G. Kalff in 1885 te Groningen gepubliceerd en J. van Mierlo wijdde er een grondige studie aan in 1935. De ‘Chanson de Geste’ is zoals men weet ingedeeld in strofen (laisses), die op een melodisch ritme gezegd werden door een trouvère ondersteund door een muziekinstrument (vielle). Het Roelantslied behoort tot de Karelromans, waarvan er één oorspronkelijk in het Nederlands zou ontstaan zijn: ‘Karel ende Elegast’; een bewerking door Anton van Wilderode werd door Dries Waterschoot voor een TV-film gebruikt.

Pas verscheen het ‘Roelandslied’ in een Nederlandse vertaling van Jacques Fieuws. Deze titel is misschien ietwat misleidend. Althans voor wie meent te weten dat ons Dietse ‘Roelandslied’ reeds dateert uit de twaalfde eeuw. Het zou immers gekund hebben dat de vertaler Jacques Fieuws, die reeds zijn sporen verdiende met Villon-teksten, zich tevreden zou gesteld hebben met een *her*-taling van één van onze oudste ridderverhalen. Maar dit deed hij niet. Vermits onze riddersage eerder een zwakke navolging is van het ‘Chanson de Roland’ uit de Franse literatuur, ging Fieuws terug tot aan de bron zelf en vertaalde de Anglo-Normandische tekst van het bekende ‘Chanson de Geste’. Hij vond voor deze herdichting een uitgever in Brugge: Orion-Desclee de Brouwer, die in een fraaie vorm de oude tekst naast de nieuwe liet drukken en bovendien stijlvol deed verluchten met 33 romaanse tekeningen van Michel Boedt.

Op 28 oktober l.l. werd op initiatief van de Belgisch-Nederlandse Vereniging, afdeling Brugge, de voorstelling van dit boek met enige luister georganiseerd in het sfeervolle’ 't Leerhuys' aldaar, en dit in aanwezigheid van een talrijk en select auditorium. De woordkunstenares Tine Ruysschaert droeg het duizend versregels-lange tweede deel van het lied voor. De aartsmoeilijke opgave der voordracht die soms ietwat vreemd overkwam uit de felle zegging van een vrouwelijke recitante kende ook ontroerende momenten, waar de menselijke relaties tussen Roelant en zijn strijdmakkers gevoelig werden verwoord. Uit deze expressieve zeggingsprestatie kwam Fieuws’ tekst als een plastisch rijk en kleurig relaas tot ons.

Rik Jacobs

Jaarverslag plastische kunst (sept. 1976-1977)

Voor een tijdschrift als ‘Vlaanderen’ dat met vaste rubrieken als onder meer Wij huldigen/Wij gedenken, Kunstecho's en Korte Golf, de aktualiteit op het gebied van de plastische kunst op de voet volgt, kan een jaaroverzicht geen opsomming zijn van feiten en gebeurtenissen. Daarmee herhaal je alleen maar wat tijdens de verlopen periode toch al in het tijdschrift verscheen en dat kan zeker niet de bedoeling zijn van zo'n kroniek. Toch kan je nog alle kanten uit met zo een verzoek, zo bijvoorbeeld waar haal je het materiaal voor een dergelijk overzicht, in de ateliers waar de kunstenaar gestalte geeft aan zijn dromen, ideeën of opvattingen? Of in de musea en galerijen waar de kunstliefhebber een beeld krijgt van wat door conservators en galerijhouders hedendaagse kunst wordt genoemd? Omdat in die tweede keuze ook een stuk beleid is vervat, biedt het een meer geschikte gelegenheid om het overzicht te verruimen en dient ze als uitgangspunt voor deze kroniek.

Wie de respons van het publiek op het aanbod van tentoonstellingen als maatstaf neemt, kan niet anders dan de Rubenstentoonstelling in Antwerpen als het evenement van het seizoen 1976-1977 vooropstellen. Met haar meer dan zeshonderdduizend bezoekers, het absoluut rekord in België voor een manifestatie van plastische kunst, paste ze uitstekend in het hele kader van de uitgelaten Rubenskermis waarmee Antwerpen meer naar de toeristen lokte dan naar de kunstliefhebbers. Daarmee houdt de stad een traditie in stand want het is niet de eerste maal dat ze Rubens als uithangbord gebruikt terwijl een Jacob Jordaens al zijn verjaardagen, op één uitzondering na, ongemerkt zag voorbijgaan. Hij had immers het ongeluk in het jaar 1678 te overlijden en iedere eeuw was men in het jaar '78 nog moe van de viering in het voorbije jaar van Rubens' verjaardag. Over de kwaliteit van het op de jongste Rubenstentoonstelling getoonde werk zwijg je liever, behoudens de fraaie tekeningen. Gelukkig hing er de vaste museumcollectie op de eerste verdieping, maar die kreeg heel wat minder belangstelling zodat een stafmedewerkster van het Antwerpse museum wat berustend verklaarde dat die massa niet bestond uit traditionele museumbezoekers.

Antwerpen gaf trouwens geen blijk van veel inspiratie en belangstelling voor hedendaagse kunst. De Biënnale van Beeldhouwkunst in Middelheim, die samen met het gelijknamige openluchtmuseum in de vijftigerjaren in West-Europa de rol van pilootmuseum vervulde voor de beeldhouwkunst uit die tijd, dreigt al sedert verschillende jaren een wat oubollige bedoening te worden. In 1977 waren er, voor de tweede maal sinds het bestaan van de biënnale, de Oost-Europese landen te gast. Met als gevolg een uitstalling van kunststromingen die een halve eeuw geleden aan de orde waren. En aan het uitnodigen van dissidenten of uitgeweken kunstenaars durfde het werkcomitee nog niet eens denken. Niet zonder reden droomt M.-R. Bentein, adjunct-conservator van Middelheim en secretaresse van dat werkcomitee dan ook luidop van dat verleden als ze tijdens een interview verklaarde: ‘Men verwacht van een biënnale dat ze bepaalde grenzen zou doorbreken, dat ze een nieuwe visie zou ontwikkelen of een venster openen op de toekomstige ontwikkeling’. Maar al geruime tijd blijven in Middelheim die artistieke grenzen gesloten, blijft een nieuwe visie achterwege en is het venster ondoorzichtig.

Wanneer dan ook het I.C.C. moet laten weten dat het, wegens de benarde financiële toestand en het verlies van de wetenschappelijke medewerkers de voor 1977 geplande

overzichtstentoonstelling van Jozef Peeters een jaar moet uitstellen, voelt Antwerpen de naweeën van een artistieke kater. Voeg daar nog aan toe dat men er blijkbaar geen geschikte gelegenheid vond om de 75e verjaardag van de te Antwerpen geboren maar in Parijs levende Michel Seuphor passend te herdenken. Zodanig dat de prachtige realisatie van een Antwerpse uitgeverij, bestaande uit een rijk geïllustreerd boek over Seuphor en de fac-similedruk van al de nummers van 'Het Overzicht', tijdschrift waarvan Seuphor destijds hoofdredacteur was, in het Gemeentemuseum van Den Haag en in het Centre Beaubourg in Parijs moest voorgesteld worden.

Mechelen van zijn kant pakt regelmatig uit met een ensemble dat ze met ronkende namen kruidt maar waarvan de intrinsieke kwaliteit even regelmatig beneden peil blijft. Dat was weer eens het geval met een tentoonstelling waaraan men de hoogdravende titel meegaf: 'Kunst in Europa 1920-1960. Een konfrontatie'. Het resultaat was eerder een aanfluiting van een verantwoorde kunstinitiatie, waarbij aan de bezoeker heel wat minderwaardig werk werd voorgeschoteld, een selectie waarin de naam van de kunstenaar veel zwaarder doorwoog dan de echte artistieke waarde van het werk.

Gelukkig was de balans niet overal even negatief of van bedenkelijk allooi. In Gent opende het seizoen met een huldetentoonstelling aan de vijftig jaar geworden Jan Burssens, een ensemble waarin zijn hele evolutie met een fraaie selectie getoond werd: de jonge ontvankelijke kunstenaar die met de nieuwe abstracte vormentaal experimenteert maar nog vóór die tendensen hun hoogtepunt hebben bereikt een eigen autonome ontwikkeling doormaakt, terug naar het figuratieve toe. Daarbij echter in zijn beste perioden zijn authentiek schilderstalent demonstrerend en de keuze van het enige museum voor hedendaagse kunst dat dit land rijk is, verantwoordend.

Enkele maanden later kreeg een andere Gentse kunstenaar een laat eerherstel, nl. Jos Verdegem. De inrichting van de tentoonstelling was niet bepaald een schoolvoorbeeld en vooral het te groot aantal geëxposeerde werken drukte zwaar op de presentatie. Overtuigend bleek het overzicht niet en de eens ingenomen standpunten pro en contra Verdegem werden er niet door verzoend. De voorstanders zweren nog altijd bij het hele oeuvre dat Jos Verdegem heeft nagelaten maar de graficus kwam in de tentoonstelling alleszins heel wat sterker over dan de schilder. Ook Pol Mara en Vic Gentils kregen een belangrijke retrospectieve, de eerste in het Paleis voor Schone Kunsten in Brussel en in het Provinciaal Begijnhof te Hasselt, de tweede in het cultureel centrum 'De Warande' in Turnhout.

Merkwaardig is de aandacht die tijdens het voorbije seizoen uitging naar de kunstambachten. Vooral de keramiek kwam uitstekend aan bod met belangrijke tentoonstellingen in de Gentse Sint-Pietersabdij en het cultureel centrum 'Scharpoord' in Knokke-Heist. Die twee tentoonstellingen brachten het bewijs, voor zover dat nog nodig mocht zijn, dat de pottenbakker van vroeger is uitgegroeid tot een volwaardig beeldhouwer die echte sculpturale keramiek uit zijn oven haalt. Prijzenswaardig in beide initiatieven was het feit dat de organisatoren zich niet beperkten tot de gevestigde namen maar ook werk opnamen van jonge keramisten. Die trouwens bewezen de lessen van hun leraars vlijtig te hebben geleerd maar ook de invloed ervan ontgroeid zijn.

Twee andere soorten kunstambachten kregen eveneens een beurt. Een selectie van vrouwelijke kunstenaars die zich met textiel uitleven kreeg een paar tentoonstellingen, o.a. in Brussel en Turnhout. De Provinciale Dienst voor Kunstambachten van Oost-Vlaanderen van zijn kant bood de glazeniers een kans om in een tentoonstelling

in Sint-Niklaas te tonen waar de glazenierskunst op dit ogenblik staat. Niettegenstaande de laagconjunctuur voor dit kunstambacht bewijzen de beste glazeniers dat hun discipline voor een geïnspireerd kunstenaar nog heel wat mogelijkheden biedt.

Alle gepraat over decentralisatie, regionalisatie en wat al meer ten spijt, moet met het ont-vetten van Brussel nog altijd begonnen worden. De grote buitenlandse tentoonstellingen die België aandoen, worden nog altijd naar Brussel gedraineerd, een vaststelling die met de jongste Europaliamanifestaties sterker dan ooit tevoren duidelijk werd gemaakt. Dat het belangrijkste gebeuren op het gebied van plastische kunst dan in Brussel plaats greep, is voor de hand liggend. Dat belangrijkste gebeuren was echter geen tentoonstelling maar wel de inhuldiging van een aantal metrostations waarin ook een aandeel werd voorbehouden aan de kunstenaar. Dat al die kunstenaars zich bij de plechtige inhuldiging als nukkige straatbengels gedroegen en dreigden het programma te saboteren omdat ze zouden voorgesteld worden in een stationshal die door een van hen werd beschilderd - dat noemden ze onrechtmatige bevoordeling van één kunstenaar - vernam je reeds vroeger. Maar om te protesteren tegen het feit dat hun rol in het hele gebeuren herleid werd tot die van decorateur, bleef alleen Oktaaf Landuyt over. En om het achteruitstellen van de Vlaamse kunstenaar die, vooruitlopend op een drieledige regionalisatie slechts één derde van de opdrachten kregen toegewezen, bleek alleen de provinciale culturele raad van Limburg bereid. Aan gouverneur Roppe antwoordde minister Chabert dat hij een eerste stap heeft gezet om de ‘bestaande disproportie’ (citaat) te verbeteren. Omdat hoop doet leven kan dat best een punt zetten achter dit uiteraard beknopt en onvolledig overzicht van de plastische kunst in Vlaanderen.

H. Waterschoot

Laatste nummer van 1977!

Laatste nummer van 1977! Spaar U zelf en ons nutteloze kosten door onmiddellijke abonnementsvernieuwing. Stort 375 frank op rekening 712-0103664-54 t.n.v. C.V.K.V. in Roeselare.

Zo U reeds lid bent... geef een abonnement als geschenk en U krijgt een prachtige litho/steendruk van Jacques 't Kindt.

Kunstecho's

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van 'Vlaanderen', Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende

Prijskampen en onderscheidingen

Aalst

De Vereniging voor Aalsters cultuurschoon heeft in samenwerking met de stad een jaarlijkse prijs van 100.000 fr. ingesteld voor de *Beste privé-restauratie van een gebouw*. De prijs - 20.000 fr. van de vereniging en 80.000 fr. van de stad - zal jaarlijks eind december uitgereikt worden. De jury zal bestaan uit leden van de vereniging en een bevoegde schepen, eventueel een deskundige. Vorig jaar kende de vereniging een prijs van 20.000 fr. toe voor de best gerestaureerde gevel.

Affligem

Het gedicht 'Het Dorp' van Gerda de Vrieze werd bekroond op de *Letterkundige prijs 'Het Dorp'* van het Cultureel Centrum.

Antwerpen

De *Vijfjaarlijkse Eugène Baieprijs voor buitenlandse auteurs*, die in hun taal de Vlaamse cultuur dienden, werd toegekend aan de echtgenote van Prof. R. Van Caeneghem mevr. Patricia Carson voor 'The fair face of Flanders', dat reeds een derde uitgave en een Franse en Nederlandse vertaling kent. Vooral aan de Franse vertaling wensen we een ruime verspreiding.

Round Table 25, Kredietbank Antwerpen, schreef een schildersprijs uit waarin Laurent Reypens de tweede Prijs Art 25 1977 verwierf.

De gouden *Rubenspenning* werd door de stad toegekend aan mevr. Gepts, hoofdconservator van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen, en prof. Dr. D'Huist, voor de voorbereiding van de Rubensherdenking.

Het provinciebestuur schrijft een *Provinciale prijsvraag voor een compositie van kamermuziek* uit (prijzen van 75.000, 45.000 en 30.000 fr.). Inzendingen vóór 31 december. Reglement: Provinciale Cuituurdienst, Koningin Elisabethlei 22, 2000 Antwerpen, 4e verdieping, tel.: (031) 37 28 00.

De VTB heeft de *Hippoliet van Peene-Virginie Miryprijs voor Nederlandse dramaturgie* toegekend aan het Gentse theater Arena (30.000 fr.). De jury bestond

uit de raad van beheer van de Vereniging van Vlaamse Toneelauteurs. De prijs wordt uitgereikt op 7 januari in de Arenazaal.

De eerste prijs (200.000 fr.) van de jaarlijkse nationale wedstrijd voor figuratieve schilderkunst, uitgeschreven door *IIC Arts*, is toegekend aan Jacques Lennep uit Roosdaal. De tweede prijs (50.000 fr.) gaat naar Guy Leclercq uit Dendermonde. Eervolle vermeldingen voor Marc De Cloedt (Brugge), Nadine Fievet (Athus), Cyr Frimout (Aalter), Wolfgang Hagedoorn (Antwerpen), Paul Lembourg (Nimy), Michel Mineur (Dinant), Roger Van Bulcke (Wolvertem), Lionel Vincke (Braine). De jury kreeg een driehonderdtal inzendingen (ruim 900 werken) te beoordelen. Zij werd voorgezeten door W. Juwet. De prijs van de Pers (50.000 fr.) ging naar Laurent Reypens (Hulshout), met vermeldingen aan Jan De Winter (Mechelen) en Dirk Michiels (Oostende).

Averbode

Ter rectificatie van ons vorig bericht melden we dat de *John Flandersprijs voor jeugdverhalen* dit keer in tweeën gesplitst werd en gaat naar Jaak Christiaens uit Brussel, en Rosita Cappaert uit Roeselare. Hij werd uitgereikt op de Antwerpse Jeugdboekenweek in de stedelijke openbare bibliotheek. Daar werd ook het tienjarig bestaan gevierd van de jeugdreeks 'Zegel-Vikings' van de Standaard Uitgeverij. Aan de 33 schrijvers van de reeks werden bronzen herinneringsmedailles overhandigd.

Auteurs boven de 25 jaar kunnen meedingen naar de *John Flandersprijs voor Vlaamse Filmpjes 1978* (12.000 fr.) met verhalen voor lezers van 12 tot 15 jaar. Auteurs geboren na 1 mei 1953 kunnen hun kandidatuur stellen voor de John Flandersprijs voor jonge auteurs (8.000 fr.) met verhalen voor dezelfde categorie lezers. De manuscripten mogen 32 getikte blz. bedragen en moeten vóór 1 mei 1978 worden ingezonden. Inlichtingen: Redactie Vlaamse Filmpjes. GP-uitgaven, 3281 Averbode.

Belgrado

Lucille Feremans uit Temse werd bekroond in de internationale fotowedstrijd voor beroepsfotografen *'Europhot 1977'*. De wedstrijd was gekoppeld aan een internationale tentoonstelling voor beroepsfotografie. Uit gans Europa werden slechts 38 deelnemers aanvaard, waaronder 6 Belgen. Van Lucille Feremans werden 'Selfportrait' en 'Princess' bekroond. Na Belgrado hangen de beide foto's momenteel in de 'Photocinéfoire' in Parijs. De 'Europhot-tentoonstelling' doet 15 landen aan, waaronder ook België (Sterckshof te Deurne of 'Passage 44' te Brussel).

Bergen

De *Muziekwedstrijd van het Gemeentekrediet* (dir. Kamiel Swinnen) gaf volgende uitslagen: Hobo, 1ste prijs: Philippe Blanche (17), Conservatorium Verviers; twee

tweede prijzen: o.w. Marcel Ponseele, conservatorium Brugge. Melding: Jozef Meynen (23), conservatorium Hasselt. - Fluit. 1ste prijs: Hilde de Neef (17), conservatorium, Mechelen; 2de prijs: o.w. Frank Bogaert (21), Ieper. - Saxofoon. 1ste prijs: Ludwig Delecluyse (33), Muziekacademie, Roeselare. Meldingen: Pierre Kerremans (17), Bornem; Franky Van Laere (17), Lebbeke. - Fagot. Melding: Willy Proost (24), Antwerpen. - Klarinet. 1ste prijzen: Hans van Neste (17), muziekacademie Harelbeke; Luc van Der Stockt (21), conservatorium Leuven. 2de prijs: Dirk de Scheemaeker (18), muziekacademie Harelbeke. Meldingen: Geert Meeuws (20), Roeselare; Patrick De Koning (22), Kieldrecht; Peter Van Turnhout (15), Niel; Roland Martin (24), Brugge; William Heybrandt (19), Bekkerzeel; Mark Maes (22), Stormbeek-Bever. - Trombone: 2de prijs: Francis Laperteaux (18), Houdeng-Aimeries. - Hoorn. 2de prijs: Jacques Bricq (17), Courcelles. - Tuba. Iste prijs: René Hindrickx (21), Maaseik. - Trompet. 2de prijs: Koen Severens (18), Edegem. Meldingen: o.w. Hubert Kerkhofs (21), Meeuwen-Gruitrode; Philippe van Oost (21), Kraainem; Ignace Vanderschaeghe (19), Roeselare; Rudy van Nuffelen (19), Aarschot. - Kamermuziek: 2de prijs: Jeannine Vander Moer / Paul Arents (Heist o.d. Berg); 1ste prijs: Eric Robberechts / N. Baltussen (St.-Niklaas); vermelding: M. Erkens / Irvine Defays (Maasmechelen). Laureaat: Christel en Koen Kessels (Oostende) - Orgel: 1ste prijs: Daniel David. - Cello: 2de prijs: M. Van Aken (Turnhout). - Contrabas: 1ste prijs: Dirk van Gorp (Mechelen). - Viool: 1ste prijs: Eric Robberecht (St.-Niklaas). - Zang: Eerste prijs: Rachel Fabry (Hasselt) en Raymond Lambrecht (Borgerhout); tweede prijs: W. Zabarylo (Gent). - Voor piano waren er vier eerste prijzen: o.a. Paul Arents (Heist o.d. Berg), Olivier de Spiegeleir (Woluwe) en Michel Waegemans; veertien tweede prijzen: o.a. Mark Bossens (Leuven), Dirk Ooms (Oostende), Dorothea Haers (Waarschoot), Hans Lama (Overijse), Paul v.d. Cruyssen (Antw.), A.-M. Vanhoyweghen (Antw.). De grote Europese prijs werd tenslotte toegekend aan Philippe Blanche uit Dolhain.

Boechout

Volgend jaar zal voor de tweede maal te Boechout een *Prijs voor schilderkunst* worden toegekend. Vorig jaar namen meer dan 100 kunstenaars uit 37 verschillende Vlaamse gemeenten eraan deel; nu wordt de prijs tot het hele land uitgebreid. De nationaliteit speelt overigens geen rol. Twee prijzen, 20.000 en 10.000 fr., zijn voorzien, alsmede twee eervolle vermeldingen. Bovendien overweegt het gemeentebestuur van Boechout de creatie van een prijs Jan Norbert Cockx voor een bedrag van 15.000 fr., prijs eventueel voor deelnemers die in 1978 de leeftijd van 30 jaar niet overschreden hebben.

Brugge

De jury van de *Provinciale Letterkundige Prijs voor Poëzie* (Maddy Buysse, Hugo Brems, Bert Decorte, Hubert Van Herreweghen en Anton Van Wilderode) sprak haar verwondering uit over het grote aantal inzendingen (104 bundels tegen 34 in 1972) en het doorgaans hoge gehalte. Uitslag: 1. Gepubliceerd werk: De Prijs van de Provincie (20.000 fr.) wordt toegekend aan Gwij Mandelinck uit Poperinge, voor

‘De wijzers bij elkaar’. - 2. Niet-gepubliceerd werk: de Prijs van de Provincie (30.000 fr.) wordt toegekend aan Patricia Lasoen uit Brugge, voor ‘Veel ach en een beetje o’. - Een premie ex aequo van 10.000 fr. wordt toegekend aan Frans Deschoenmaeker uit Harelbeke-Bavikhove voor ‘Stroomafwaarts’ en aan Willy Spillebeen uit Menen voor ‘Het land Credosperamo’. De prijsuitreiking had plaats op 15-12 in Arena-theater Kortrijk.

Tijdens het Brugs klavecimbelseminarie 1977-1978, dat op donderdag 24 november plaatsvond in de Brugse stadsschouwburg, werd hulde gebracht aan de Brugse toondichter *Maurits Deroo*. Zijn werk ‘I divertimento’ voor viool en klavecimbel werd bij die gelegenheid gecreëerd.

Brussel

De *Grote Prijs Koningin Elisabeth* en prijs van Koningin Fabiola werd toegekend aan de Japanner Hiroyuki Fujikake voor zijn symfonisch werk. De Grote Prijs Koningin Elisabeth en prijs van Graaf de Launoit gaat naar een andere Japanner, Akira Nishimura, voor een strijkkwartet. 120 partituren uit 24 verschillende landen werden ingezonden voor de internationale compositiewedstrijd. Jury: Jean Louel, Marius Constant, Reinbert De Leeuw, André Laporte,

Jacques Leduc, Marcel Quinet, A.F. Marescotti en Claudio Scimone. De Grote Prijs Koningin Elisabeth en Prijs van de Belgische regering (voor een werk voor strijkkwartet) werd niet toegekend. De bekroonde werken worden in wereldpremière gebracht door de Filharmonische Vereniging. 'Notturno', compositie van Jean Marie Simonis werd door de jury aangeduid als het onuitgegeven Belgisch werk dat wordt opgelegd bij de internationale pianowedstrijd Koningin Elisabeth 1978. Jean-Maria Simonis, titularis van de Prijs van Rome, prof. aan het Muziekconservatorium Brussel en bij de Muziekkapel Koningin Elisabeth, was reeds in 1975 laureaat. 'Notturno' wordt dus uitgevoerd tijdens de tweede schiftingsproef van de pianowedstrijd in mei 1978.

Voor de *Wedstrijd voor jonge solisten - Tenuto '78* van de BRT/RTB werden tot laureaten uitgeroepen: Voor piano Loredana Clini, Johan Duijck, Philippe Gerard, Philippe Nicolai en François Thiriy, voor viool een Israeli, voor orgel Bernard Defeche, en voor cello Rigo Messens en France Springuel. Als we ons niet vergissen is er een Israeli en een geografische Vlaminge onder de laureaten, als verkozenen van Vlaamse zijde. Moet men dit in verband brengen met de keuze van kunstenaars voor de decoratie der Brusselse Metrostations?

De *Unie van Belgische Componisten* heeft haar trofee 1977 uitgereikt aan Jan De Middeleer, directeur van de muziekacademie te Tienen, en aan het pianistenduo Francis Duquennois / Claude Doppagne. De drie laureaten ontvingen tevens de medaille van de Muziekpers.

Een internationale jury van deskundigen bekroonde een *Postzegel* van Herman Verbaere als de beste van het jaar. In aanwezigheid van de minister van P.T.T. kreeg hij de prijs uitgereikt voor zijn ontwerp van de zegel 'Kasteel van Gembloers' uit een toeristische reeks van vier exemplaren, uit te geven in het kader van het Jaar van het Dorp. De Wetterse kunstschilder heeft reeds heel wat postzegels ontworpen, die in kennerskringen hoog gewaardeerd worden.

De 14de Jaarlijkse persprijzen van de *Duitse Dienst voor Toerisme* - acht dagen vakantie in de Bondsrepubliek - werden uitgereikt door de Duitse ambassadeur aan Piet Verschueren voor de Nederlandstalige journalisten. Bij de freelance inzenders ging de prijs voor de Nederlandstaligen naar Prof. Dr. Jules Van Ackere voor een reportage in De Autotoerist. Onze Voorzitter-Brabant Prof. J. van Ackere kreeg de prijs, omdat 'ofschoon het om één enkel artikel ging, de jury het zo schitterend had gevonden dat het met algemeenheid van stemmen voor de prijs werd aangewezen' (H. Lindemann).

De *Driejaarlijkse Staatsprijs voor Poëzie* werd door Minister de Backer postuum toegekend aan Hugues C. Pernath, voor 'Nagelaten Gedichten', op voorstel van de jury (M. Rutten, W. Vaerewijck, W. Spillebeen, P. Thomas en H. Brems).

De *Caeciliaprijzen van de Vereniging van de Belgische Muziekpers* (voorzitter Albert de Sutter) werden uitgereikt in aanwezigheid van Koningin Fabiola. Er waren 13 prijzen en 30 onderscheidingen, over 10 categorieën geproduceerde muziekplaten.

Voor Vlaanderen werden bekroond: Kamiel D'hooghe kreeg een Caeciliaprijs voor uitvoeringen op van Peteghemorgels en Jos van Immerseel voor clavecimbel. Voor de tweede plaats kreeg deze laatste de hoofdprijs, de *Snepvangersprijs*, voor 'Historical Flemish Harpsichords in Antwerp' (CBS).

Gouden platen werden aan Belgische artiesten toegekend door Sibesa, het syndicaat der Belgische grammofoonplatenindustrie, dat 100 jaar bestaat. De toekenningsvoorwaarden werden voor het eerst strenger gesteld, nl. het bewijs leveren dat 50.000 Singels of 15.000 LP's werden verdeeld, waar het een Belgische produktie betreft (100.000 resp. 25.000 voor buitenlandse). Van de Vlaamse artiesten kregen gouden platen: W. Tura (6), W. Vermandere en W. Lustenhouwer.

De driejaarlijkse *Prijs voor Grafiek van de Kon. Academie van België*, Klasse Schone Kunsten, werd toegekend aan Graficus Freddy Theys uit Edegem.

Ter gelegenheid van de 100e verjaardag van zijn geboorte werd een *vierjaarlijkse Camille Huysmansprijs voor muziekcompositie* (50.000 fr.) ingesteld, die kan uitgereikt worden aan een Belgisch Componist, auteur van een onuitgegeven en nog niet uitgevoerd werk voor kamerorkest of symfonieorkest van 15 à 30 minuten. Volgend jaar wordt de prijs voor de tweede maal uitgeloofd. Inzendingen, reglement en inlichtingen: CeBeDeM, Gasthuisstraat 31, bus 2, 1000 Brussel, vóór 31 januari 1978.

De zeer gewaardeerde *Prijs voor architectuur Robert Maskens* werd toegekend aan architekt Georges Baines voor het huis dat hij ontwierp in Wilrijk. Aan de prijs is een bedrag van 100.000 fr. verbonden. Er waren dit jaar 80 inzendingen. De winnaar is een Antwerpenaar van Engelse afkomst. Hij doceert aan het NHISK.

De *Grote Prijs voor het beste Nederlandstalige filmscenario 1977* kon dit jaar niet worden toegekend. Wel werd een tweede prijs (100.000 fr.) toegekend aan het echtpaar Guy en An Thijs-Van Praag uit Antwerpen voor 'De Indringer'. Christian Bossers uit Antwerpen kreeg voor 'De aardwolf' een derde prijs (50.000 fr.). De jury die minister van Nederlandse Cultuur De Backer adviseerde en over 17 inzendingen diende te oordelen, bestond uit: Jos van Liempt, Maria Rosseels, Harry Kumel, Ivo Nelissen en André Vandenbunder.

Corning-New York

Het Museum voor Glaswerk van Conring bereidt een grote tentoonstelling van *Hedendaagse glaskunst* voor, met werken die komen vanuit heel de wereld en die geselecteerd worden door een jury. Elk werk, functioneel of decoratief komt in aanmerking, indien het uitgevoerd werd na 1 januari 1977. De tentoonstelling zal plaats hebben in 1979. Een geïllustreerde catalogus zal voorhanden zijn. Deze manifestatie wordt georganiseerd in samenwerking met het Metropolitan Museum of Art, de National Collection of Fine Arts en het Museum van Toledo. Inlichtingen: The Library, Corning Museum of Glass, Corning N.Y. 14830.

Drogenbos

Felix en Marieke de Boeck worden 80. Op 14 januari organiseren de 'Vrienden van Felix de Boeck' een feest met: opendeurdag in het museum, voordracht 'De mens in het oeuvre van Felix De Boeck' (16 u in Gem. Feestzaal), inwijding documentatielokaal van het museum (17 u), feestzitting (Gem. sportzaal, met huldiging, kinderkoor en koude schotel). Aan onze eredeken en zijn echtgenote wensen we nog vele jaren geluk.

Door het Felix de Boeck-Fonds van de Brusselse Marnixringen wordt opnieuw de *tweejaarlijkse Felix de Boeck-Prijs* uitgeschreven. De prijs (100.000 fr.) wordt toegekend aan bekroonde illustraties van een manuscript, bestemd voor de jeugd van 9 tot 16 jaar. Het reglement van de prijskamp en de te illustreren tekst kunnen worden aangevraagd bij het secretariaat van het Felix de Boeck-Fonds, Veydtstraat 11, Bus 1, 1050 Brussel.

Harelbeke

De jury voor de door de *Stichting Boulevard* uitgeschreven poëzieprijs kende drie prijzen toe. 'Voor de losprijs van warmte' van Christiaan Germonpré, Bissegem, werd gekozen als het beste gedicht, terwijl verder twee evenwaardige gedichten werden aangeduid 'Geen toegang voor woorden' van P.M. Riegolle, Brugge en 'Verhaal', van Dirk Kroon, Rotterdam.

Hingene

Wolfgang Hagedoorn, Duitser, woonachtig te Antwerpen, won met 'Weide' de *Prijs voor schilderkunst van Klein-Brabant* (25.000 fr.), uitgeschreven door de VVV Klein Brabant-Scheldeland n.a.v. haar veertigjarig bestaan, over een 'Kleinbrabants' thema. Jury: Leon Rochtus, Lode Bauwens, Hilaire De Moor, Henri Lannoye, Phil Mertens, Lieven Rens en E. Van Buynder. Uit een honderdtal ingezonden werken werden er veertig voor tentoonstelling samengebracht te Hingene (tot 11 december).

Houthalen

Aan letterkundige *Hendrik Jespers*, die met vervroegd pensioen gaat als hoofdinspecteur, werd op 2-10 hulde gebracht in het Provinciaal Automuseum.

Koekelberg

De jaarlijkse prijs voor schilderkunst *André Toetenel* wordt toegekend op 4 maart 1978. Inzendingen vóór 31 januari. Reglement: Stepmanshuis, Leopold III-laan 250, 1080 Brussel (tel.: 426.70.24 of 523.98.55).

Knokke-heist

Aansluitend bij reeds verschenen gegevens over de *8ste Internationale Prijs voor Schilderkunst* vermelden we dat de jury bestond uit de heren Marcel Duchateau, Heckmans (Dusseldorf), Diehl (Parijs), Juwet (Brussel), Ghekiere (Knokke), Veranneman (Kruishoutem) en Vandenbussche (Brugge).

Lommel

Op 18 december had in de Provinciale Technische Scholen, de *Vierde korenwedstrijd 'De Gouden Ster'* plaats, om het goede kerstlied te bevorderen. Zoals de vorige jaren waren er ook waardevolle prijzen in natura en een som van ongeveer 15.000 fr. Elk koor was welkom: gemengde koren, koren voor gelijke stemmen en kinderkoren. De jury bestond uit T. Dieltjens, L. Van Esser, Fl. Van den Bossche en G. Nuyts. De duur van elk optreden moest minimum 10 min. bedragen en door elk koor moesten ten minste twee liederen met Nederlandse tekst worden gezongen. Ieder koor moest één opgelegd werk uitvoeren.

Londen

De derde *International Miniature Textile Show*

georganiseerd door het British Crafts Center, zal plaats hebben in juli en augustus 1978 te Londen. Daaraan kan deelgenomen worden met stukken die de 20 cm. ‘in alle richtingen’ niet overschrijden. Kleurendia's van 24 × 36, voorzien van titels en beschrijving, moeten opgestuurd worden, vóór eind februari 1978, naar: The British Crafts Center, 43, Earlhem Street, London WC2H 9LD.

Arnold Brand, Vlaams musicoloog, ontving op 3 december een speciale prijs van *The Composers' Guild of Great Britain* voor wat hij presteerde voor de Britse opera in België.

Oostende

Cineast *Henri Storck* uit Oostende werd er begin december gehuldigd n.a.v. zijn 70e verjaardag. Hij kreeg het gouden ere-plaket in de Alice Frey-zaal. Reeds in 1929 stichtte hij te Oostende de eerste Belgische filmclub. Vele zijner documentaires zijn aan kunstenaars en aan Oostende gewijd. Cineast Raoul Servais was een der sprekers. Storck vertelde dat hij in het Atheneum de prijs Nederlands veroverde, terwijl Karel Jonckheere maar een voldoening kreeg en dan nog in aardrijkskunde.

De *Europaprijs voor Schilderkunst*, ingericht in samenwerking door Stad en Kursaal, wordt dit jaar toch hernomen. Een betere samenstelling van de jury dan vroegere jaren is dringend vereist. Vooral de bekroningen van ‘De kippen’ (Adzak) en ‘Het Konijnenhok’ (J. Etienne) is erg betwist geworden in vorige twee prijskampen.

Parijs

De Académie International de Lutèce schonk in het 9de *Grand Concours Int. des Beaux-Arts* een bronzen medaille voor compositie aan de Izegemse schilderes Mia Deprez.

Tienen

Kunstschilder *Marie-Rose Coenegrachts* behaalde een nieuwe internationale bekroning, deze van ‘Officier de l'Ordre des Artistes Européens’.

Toulon

Het muziekfestival van Toulon organiseert voor de derde keer een *Internationale Muziekwedstrijd* met het doel jonge talenten te ontdekken en jonge vertolkers aan te moedigen. In 1978 zal de wedstrijd (19 tot 26 mei) voorbehouden zijn aan de hobo,

voor deelnemers uit alle landen. Er zijn drie proeven. Daaronder het spelen van een onuitgegeven werk voor hobo. De jury bestaat uit Franse en buitenlandse musici. Er zijn drie prijzen voorzien, respektievelijk van 10.000, 6.500 en 3500 Franse frank. Inlichtingen en reglement: Secretariat du C.I.F.T., Festival de Musique de Toulon, Palais de la Bourse, av. Jean Moulin, 83000 Toulon, France. Laatste inschrijvingsdatum: 1 maart. De wedstrijd 1979 zal aan de klarinet voorbehouden zijn.

Trente

In september 1978 zal de provincie Trente, Italië, de zevende *Europese Prijs voor Jeugdliteratuur toekennen*. Een internationale jury zal oordelen over werken uit de periode 1976-77. Uitgevers of auteurs kunnen inzenden (in tien exemplaren vóór 31 december 1977. Ook handschriften kunnen (anoniem, met een bijgevoegde omslag waarin de identiteit van de auteur) worden ingezonden. Inlichtingen: 7e Premio Europeo di Letteratura Giovanile, Via Marsala 39, 35100 Padova (Italia).

Uit het leven van kunsten en letteren

Antwerpen

Een *Peter Benoit-herdenking* heeft plaats op 14-3 m.m.v. het Vlaams Kamerorkest van Brussel en de koorklas van K.V.M.C. van Antwerpen.

Ruim 150 leerkrachten *Muzikale opvoeding* hebben zich op een driedaagse studiebijeenkomst in de Universitaire instelling Antwerpen bezonnen over de verschillende methoden en systemen die worden gebruikt om de basis te leggen voor de muzikale ontwikkeling van het kind. Organizator was de VLMO, Vereniging van Leraren Muzikale Opvoeding, werkzaam in de rijks- en vrije scholen. Secretariaat: Denis Caspendalis, Wijngaardlaan 15, 2120 Schoten.

Bolwerk, Biblioteek voor Onuitgegeven Literair Werk, is gevestigd in café Berenbak (Lange Noordstraat 33) en leent werk van leden uit aan leden (500 fr. lidgeld) tot promotie van de al dan niet ten onrechte door uitgevers geweigerde teksten zonder selectie. Het lidgeld zou uitsluitend vereist zijn tot voorkoming van plagiaat.

Eind november had de alg. vergadering plaats van de *Kempische Schrijvers*, voorgezeten door Prof. A. Keersmaekers. De overleden leden werden herdacht en de staatsprijzen Max Wildiers en Hubert Lampo werden gehuldigd door Guido van Hoof en Robin Hannelore.

De Werkgroep Jeugdliteratuur van de VVL organiseerde van 26-11 tot 3-12 in de Sted. Openbare Biblioteek een *Jeugdboekenweek*, met een zeer uitvoerig gespecialiseerd begeleidend programma.

Openbaar Kunstbezit programmeert voor 1978:

1. Het dorpslandschap in de schilderkunst. -
2. Fotografie als medium in de schilderkunst. -
3. Japanse prentkunst. - 4. Jacob Jordaens († 1678). Ab. 495 fr. prk. 000.0099920.10, Openbaar Kunstbezit, Antwerpen.

Begin volgend jaar bezorgt de Ver. tot Bevordering van het Vlaamse Boek haar *'Repertorium 1977'* met al wat op de Nederlandstalige markt in 1977 werd aangemeld aan nieuwe uitgaven en herdrukken, gerangschikt in een lijst op auteursnaam en een tweede op titel. Zoals gebruikelijk zal dit werkinstrument verspreid worden bij openbare bibliotheken en instellingen allerhande en zullen de ca. 10.000 data die erin opgenomen zijn zo hun weg vinden naar wie het wié, wàt en wààr wenst te weten omtrent Nederlandstalig werk in Vlaanderen.

Een *SF- en Aforismenbeurs* wordt door de ABN-kernen op 11-3 georganiseerd in het Oranjehuis (Hoogstraat). Auteurs en uitgevers in eigen beheer kunnen er zich melden: ABN-Kernen, Borsbeeksebinnenweg 22, 2510 Mortsel.

Brugge

Het Brangwynmuseum - waar o.m. de Servaestentoonstelling van het CVKV plaats had - werd heringericht en kreeg de naam *Arentsmuseum*. De Brangwyncollectie wordt in de bovenverdieping vertoond. Beneden prijkt de Herssenscollectie, bestaande uit ± 800 kunstvoorwerpen van grote waarde, die door Juffr. Herssens (Hamme) aan de stad werd afgestaan.

Brussel

Aan *Karel de Stoute* wijdt de Kon. Bibliotheek een tentoonstelling tot 28 januari in de Nassaukapel, met vooral handschriften uit het Archief van Boergondië. Er is een catalogus van meer dan 200 blz.

Mens en landschap in de 17de-eeuwse Hollandse Schilderkunst, uit de Akademie der Bildende Künste Wien, wordt geëxposeerd in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België (afd. Oude Kunst), Regentstraat, tot 15-1.

Belgische Kant vanaf de 16de eeuw tot het Empire in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Nerviërslaan, tot 31-12.

Vanaf 1 januari heeft de BRT, zoals de RTBF, een eigen *BRT-Filharmonisch Orkest*, met 89 musici: men hoopt dus met twee gefunctionariseerde orkesten betere resultaten te bekomen dan met het éne orkest van muziek-functionarissen, dat voordien bestond voor twee-talig gebruik. Voor de werkverschaffing diende men het niet te doen, vermits men een tekort heeft aan muziekleraren. BRT-radio kondigt aan dat in het vervolg minder woord en meer muziek aan bod komt, d.i. als we het goed begrijpen:

minder politieke eenrichtings indoctrinatie en minder niet publiekelijk betaalde publiciteit voor de platenfirma's, wat verheugend nieuws is.

Het BBB-Gebouw, Grasmarkt 61, stelt lokalen ter beschikking van het *Comité voor Brabants Kunstambacht*, met expositieruimte. Er zal samengewerkt worden met de provinciale comités.

Metaal en klei is een tentoonstelling in het Museum voor blinden van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (Jubelpark), m.m.v. de Brusselse Rotary-clubs, vanaf 2-12. Die dag opent er ook een tentoonstelling 'Les Ressources éducatives des musées'.

Aan de voorbereiding van de *Vlaamse Boekenbeurs* in het Centraal Station wordt gewerkt door de groep van Brusselse boekverkopers die deze manifestatie voor haar rekening neemt. De beurs zal plaats vinden van 2 tot/met 10-3.

Het indrukwekkend winterprogramma van het *Koninklijk Muziekconservatorium van Brussel* (Dir. Kamiel D'hooghe) is geconcentreerd rond de eigen componisten, solisten en ensembles. Het groot symfonisch orkest zal onder leiding van R. Zollmann o.a. de vierde symfonie van R. Schumann vertolken. - Een speciaal programma wordt andermaal gewijd aan de jonge componisten van het 'huis'. - De realisatie van 'Le Pauvre Matelot' van Milhaud met vocale en instrumentale solisten van het conservatorium wordt een ander hoogtepunt. - Het kamerorkest van de BRT o.l.v. Silveer Van Den Broeck zorgt voor vertolkingen van werk van F. Gyselynck, Cabus en A. Laporte met Cl. Coppens als solist. - Besloten wordt met de Jupitersymfonie van Mozart. - Buiten de reeks wordt de Johannesvesper van Cl. Monteverdi gemonteerd met solisten en orkest van het Koninklijk Muziekconservatorium van Brussel in een prestigieuze realisatie van de Marnixring. Dit laatste concert wordt gepland in Rijsel, Gent en Brussel. Alle belangstellenden kunnen kaarten reserveren op tel. nr. 511.44.95 toestelnummer 35 en 48.

Charleroi

Hedendaagse Belgische wandtapijten en aardewerk, een uitzonderlijk rijke verzameling in het Palais des Beaux-Arts van 14-1 tot 12-2.

Dallas (U.S.A.)

Een galerij voor *Oude en Nieuwe Vlaamse kunst* werd in deze stad geopend door de echtgenoten Henry en Peggy Duveen. Jean Rigaux uit Overijse komt er de eerste aan de beurt.

Deurne

Het Spreidingscollectief voor dramatische kunst *Tejater Konvent* (secr. Plankenbergstraat 156) programmeert niet minder dan vier stukken voor dit seizoen onder directie van Erna van Tichel en artistieke directie van Leo Laerenbergh.

Ekeren

De *Vlaamse Culturele Producties* vzw, Kapelsesteenweg 852, 2070 Ekeren (tel. (031) 64.26.00) richt onder de naam 'De gouden Brabo' een tornooi in van het Nederlandse lied. Alle genres (licht, kleinkunst, heimat- en strijdliederen enz.) kunnen meedingen. Manuscripten moeten uiterlijk 15-2-1978 zijn ingezonden. Finale: 28 april 1978.

Elsene

Moderne kunstwerken uit de Collectie *Thyssen-Bornemisza* te Lugano in het gemeentehuis tot 15 januari.

Gent

'Zwart op Wit', Kunst uit Afrika, werd geëxposeerd in de Witte Zaal van St.-Lucas H.I., Zwarte Zustersstraat, tot 21-12.

De *Vereniging van Katholieke Oostvlaamse Schrijvers* organiseerde op 18-12 in St.-Lucas een voordracht over Spotwoorden door J. van Meenen.

Dank zij de schranderheid van conservator Eeckhout kon de stad een Gents primitief werk uit de 15e-16e eeuw ontdekken en aankopen te Keulen voor het *Stedelijk Museum voor Schone Kunsten*.

De reeks *Abdijconcerten* gaan voor de tweede maal dit seizoen door. Elk concert is omlijst door een tentoonstelling rond het thema 'Van middeleeuwse tot moderne harp', met een cataloog van prof. de Hen.

N.a.v. de tentoonstelling van tekeningen e.a. van *Joseph Beuys* (Europalia, tot 11 dec.) hield de kunstenaar een drukbezochte spreekavond in het Stedelijk Museum voor Hedendaagse Kunst (cons. Jan Hoet).

Hasselt

Hedendaagse Vlaamse Tekenkunst is een tentoonstelling georganiseerd door de Provinciale Cultuurdienst. Samenstelling door de dienst Delmotte (Int. betrekkingen) van het Ministerie voor Cultuur: insiders vragen zich af hoe men Jan Burssens en Roobjee tussen de tien beste Vlaamse tekenaars kan selecteren.

Na Gent komt de tentoonstelling *Acht graveertechnieken* (Europalia) in het Cultureel Centrum van 7 tot 29-1. Representatieve Duitse kunstenaars demonstreren: houtsnede, lino, ets, aquatint, litho, zeefdruk, muntstempeldruk, mengtechniek. Leerzame tentoonstelling en catalogus.

Herentals

Een *Boekenweek* had plaats in de Stedelijke Openbare Biblioteek van 25-11 tot 4-12. Hendrik Jespers, voorzitter van de Bestendige Commissie Jeugdboekenwerken, opende de tentoonstelling.

Jabbeke

Tengevolge van de grote belangstelling werd de tentoonstelling *Afrikaanse Kunst en Permeke* in het Provinciaal Permeke Museum verlengd tot 31 december.

Kortrijk

In *Hantal*, het Hoger Handels- en Taleninstituut van de Catho, werd werk van 34 Westvlaamse kunstenaars tentoongesteld: J. Claerhout, R. Devolder, H. Driesschaert, C. Frimout, J. Ghekiere, N. Halsberghe, H. Hertogs, M.R. Lannoy, L. Lenoir, M. Notebaert, Rover, R. v.d. Kerckhove, M.v. Loo, P.v. Rafelghem, B. Verbeke, J. en R. Vermeersch, G. Vervisch e.a. Inleider was G. Gyselen, directeur van de Provinciale Culturele Dienst. Het was tevens een hulde aan de mecenas wijlen Jan Sabbe.

Leuven

Een nieuw *Cultureel Centrum* wordt ingericht in het Oud Gasthuis, Brusselse straat, na restauratiewerken.

Icomos, Intern. Council of Monuments and Sites, met prof. R. Lemaire als intern. voorz., J. Fleerackers voor België (secr. M. Geerts) en A. vanden Abeele voor Vlaanderen (secr. De Dijn) vergaderde in Faculty Club. De te Warschau in 1965 gestichte Raad besprak het Charter van Venetië (1964) voor monumentenzorg, waarvoor amendementen in 1978 zullen voorgelegd worden op het wereldcongres te Moskou. Maar vooral geldproblemen werken overal remmend.

Het *St.-Jorisretabel* van Jan Borman uit 1493 wordt door de stad teruggeëist van het Kon. Museum voor Kunst en Geschiedenis te Brussel, waar het in de Franse tijd belandde.

Maastricht

Na *Maastricht schrijft en dicht I* (1977) volgt in 1978 een tweede regionale bloemlezing. Wie binnen een kring van 15 km woont (ook in België) kan proza of poëzie insturen: Secret. CBCB t.n.v. Mat Snijders, Stadskantoor, Maastricht.

Mechelen

Galerij Nova nam het verheugend initiatief van retrospectieven van de kunstschilders *Rik Schaepherders* (° Brugge 1862 - Mechelen 1949) en zijn zoon *Jaak* (° Mechelen 1884).

München

In Museum Villa Stuck, het Münchense Jugendstilmuseum wordt tot 13-2 een *H. van de Velde-tentoonstelling* gehouden, in voorbereiding van de grote retrospectieve die in 1978 plaats heeft.

Ninove

Een *collectieve bundel* gedichten en verhalen van Oostvlaamse en Brabantse auteurs wordt voorbereid. Drie gedichten of een kort verhaal + levensschets insturen: VOBA t.n.v. C. Demil, Vinkenstraat 66, 9400 Ninove (vóór 31 jan. 1978).

Oostende

De *Stedelijke Kunstacademie* (dir. Willy Bosschem), die thans 250 leerlingen telt, voerde een aantal nieuwe technieken in. Van 21-12 tot 7-1 houdt de academie een tentoonstelling van werken van de jongste leerlingen in Permeke Shopping. In juni komt een algemene leerlingententoonstelling.

Het *Fonds Georges Maes*, dat o.a. jonge muzikale talenten steunt, vraagt uw steun en medewerking bij het zoeken naar oude anekdotes i.v.m. Maes en oude foto's, gemaakt bij gelegenheid van concerten die hij gaf overal in Vlaanderen. Inlichtingen: Pieter Maes, Steenaerdestraat 12, 9820 Sint-Denijs-Westrem.

Overijse

Op 17-12 had in Etterbeek een *Haikoe-dag* plaats ingericht door het Haikoe-centrum waarvan Bart Mesotten de oprichter is. Daar werd het woord gevoerd o.m. door Bert Willems, Marcel Boon (de gastheer), de Nederlander Van Tooren en Karel Hellemans.

Sint-Niklaas

De *Koninklijke Wase Kunstkring* hield tot 18-12 zijn jaarlijkse algemene tentoonstelling in de stedelijke tentoonstellingszaal. Zij werd ingeleid door best. afgev. E. de Cuyper en een twintigtal leden namen eraan deel.

Tielt

Tot 23 december stelden *32 Tieltse kunstenaars* tentoon in het stadhuis. De integrale opbrengst ging naar de Tieltse Zonnegroep. Stonden een werk af: Frank Bogaert, Geert Casteleyn, Rosanne De Clercq, Hilde De Marrez, Frans Demey, Willy De Sauter, Anita Dewitte, Gabie, R. Vyncke, Joris Houwen, Knut en Roger Kersse, Antoon Lambrecht, Jeanne Loosveldt, Rudi Maes, Luc Tack, Willy Mahieu, Monic, Frans Rubens, Pjerpol Rubens, Geert Soenens, Henk Theunissen, Live Thoen, Herman Van Aelst, Leon Van Damme, Willy Verbrugge, Joost Vercampt, Ernest Verkest, Jaak Vermeulen, René Verniers en Richard Vosters. Inleider was Werner Lagae, directeur van de academie.

Vichte

† *Kunstschilder Georges Bruggeman* (° Deerlijk 11-8-1909) overleed op 10 december in het ziekenhuis te Kortrijk. Hij was een minnaar van de natuur, die hij met liefde uitbeeldde, zonder veel ruchtbaarheid te zoeken; hij wenste zelfs geen vernissage te houden n.a.v. zijn tentoonstellingen. Deze stille en te bescheiden artiest voelde zich echter een waarachtig kunstenaar. Aan zijn echtgenote de christelijke deelneming van Verbond en Tijdschrift.

Waregem

Tot 29-1 in Cult. Centrum de Schakel, tentoonstelling *'Paarden om lief te hebben'* met werk van: Remy Cornelissen, Leo Dresselaers, Bob Joossen, Piet Klaasse, Emil Kotrba, Hetta Rueb, Jan Vaerten, Wim Vaarzon Morel, Wouter van Heusden, Anton van Wilderode, Mirjam Verhoeff.

Westouter

Het *'Volkstoneel voor Frans-Vlaanderen'* (dir. Flor Barbry, Kemmelstraat 21) programmeert dit seizoen 'Op een avond in november' van Jules Missine. Het treedt ermede op in een vijftiental plaatsen van Frans-Vlaanderen.

Tijdschrift en Kunstenaarsverbond feliciteren hartelijk alle kunstenaars, die een onderscheiding verkregen.

Korte golf

Berichten tijdig insturen: Redactie Kunstecho's van ‘Vlaanderen’, Warschaustraat 12 bus 3, 8400 Oostende

Literatuur

- *Johan Ballegeer* vertelde op 26 nov. over zijn boeken ‘Judith, Barbele’ en ‘Beertje van de Loge’ aan leerlingen RLS en RMS van Brugge. Van zijn hand verscheen ‘De visserij langs Vlaanderens Kust’ bij de Europese bibliotheek te Zaltbommel.
- *Willy Balyon* werd redactielid van het orgaan van de Stichting Open Huis te Heerlen.
- Letterkundige *Karel Berquin* hield studieweekends over de geestelijke literatuur in West-Vlaanderen.
- Over zijn opzoekingen in verband met de 18de-eeuwse Vlaamse mysticus K.L. Grimminck sprak *Karel Berquin* in de Waregemse Fransvlaamse dagen. De tekst verscheen in KFV-Mededelingen, dec. 1977. Hij publiceerde nog over hem in de VWS-Cahiers 1977.
- ‘Pier de Tempelier’, het jeugdboek van *F.R. Boschvogel* kende een herdruk.
- *Jo Briels* vertelde in de openbare bibliotheek St.-Anneke te Antwerpen, en leidde de wedstrijd ‘de juiste auteur bij het juiste boek’ op 26-11 en 3-12 te Antwerpen.
- Letterkundige *Pieter G. Buckinx* werd verkozen tot Bestuurder voor 1978 van de Kon. Academie van Nederlandse Taal en Letterkunde. Hij was ook samen met *Julia Tulkens* de voornaamste contestant tegen de discriminatie tegen de Vlamingen vanwege de inrichters der tentoonstelling ‘Hedendaagse Brabantse Schrijvers’ (provinciebestuur).
- Kunstschilder-letterkundige *Marcel de Backer* publiceert vanaf 1-1 de driemaandel. kleine kunstkrant ‘Spectraal’ (Rijsenbergstr. 390, Gent; 300 fr. p.j.).
- Letterkundige *Albert de Longie* leidde de retrospectieve tentoonstelling André van Coppenolle in (Gemeentehuis Ooike). Hij ontving ook de Gouden Palmen der Kroonorde.
- Letterkundige *André Demedts* gaf in de novemberzitting van de Kon. Academie te Gent een ‘Ontwikkelingsschets van de Westvlaamse letterkunde in de 19e eeuw’.
- ‘Het blanke beest’ is een nieuw boek voor jongens en meisjes (vanaf 10 jaar) van *Monda de Munck* bij Altiora - Averbode.
- Letterkundige *Joris Denoo* stelde de laatste dichtbundels voor van de Yang-reeks te Gent.
- Tot 13-11 werd in het C.C. Westrand te Dilbeek de 14de boekenbeurs georganiseerd o.l.v. letterkundige *Raoul Depuydt* (tekenwedstrijd, boekenzoektocht in aanwezigheid van auteurs, ruilbeurs voor kinderen, filmnamiddag, recital Fr. Glorieux, poëzieprogramma en een prijsuitreiking). Een geslaagd Vlaams initiatief te Brussel.

- Van wijlen *J.M. Gantois* publiceerde de Brugse Werkgroep der Nederlanden ‘Hoe ik mijn volk en mijn taal terug vond’. Dit is de derde uitgave van het boekje (luxe-editie 500 fr.; gewone 100 fr. tot 31-12; Br. 470.0205961.54, Werkgroep, Ezelstraat 39, Brugge).
- Van *Jos Ghysen* verscheen bij Heideland-Orbis (Hasselt) een nieuwe bundel cursiefjes ‘Voor wie fluit de merel’ (140 fr.) evenals ‘De eerste Jos Ghysen-Omnibus’ met ca. 200 teksten (495 fr.). Zijn roman ‘De reizigers voor gisteren’ werd herdrukt in een nieuwe reeks Beckers-Boeken (395 fr.).
- *Gaby Gyselen* heeft op 2 december de fototentoonstelling van werken van P.P. Rubens ingeleid te Poperinge in het stadhuis, en op 3 december heeft hij een posthume hulde gebracht aan Jan Sabbe te Kortrijk in het Hoger Handels- en Taleninstituut.
- Aan jurylid wijlen *Paul Hardy* werd hulde gebracht bij de uitreiking van de D.A.P. Reynaertprijs door voorzitter Frans Janssens.
- Er verscheen een herdruk van *Maria Heylens* jeugdboek ‘De blauwe galabia’.
- Ons redactielid kunsthistoricus Prof. *Carlo Heyman* sprak over P.P. Rubens o.m. op 12 december in Ons Huis te Brussel. Op 18 december sprak hij over ‘De relatie plastische kunsten en letterkunde tussen de twee wereldoorlogen’ in de reeks Wintervoordrachten van het Kon. Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen.
- Van *Koen Hulpiau*, doc. Vl. Ec. Hogeschool Brussel, verscheen ‘René de Clercq’ een essay in de reeks Vlaamse Toerist. Bibliotheek (nr. 220-221).
- Historisch overzicht van jeugdboekenweken werd gegeven door *Hendrik Jespers* op 26-11 in de Stedelijke Openbare Bibliotheek te Antwerpen. Als voorzitter van de Bestendige Commissie Jeugdboekenweken gaf hij een toelichting bij de opening van de Boekenbeurs te Herentals. Op de pedagogische dag voor leraren en studenten Hoger Pedagogisch Onderwijs te Antwerpen op 1-22 sprak hij over ‘Integratie van het kinderboek in de klaspraktijk’.
- Van de Hasseltse auteur *Mark Journee* verscheen de dichtbundel ‘Samurai’ in eigen beheer (95 fr., Torenplein 2 bus 5). Hij zetelt in de selectiecommissie van het ‘Maastrichtboek 2’. Hij stelde de Vlaamse auteurs te Maastricht in de Redoute op 19-11 in de VLA-namiddag ‘De P. van Proza. De P. van Poëzie’.
- Prof. Dr. *August Keersmaekers* schreef een brochure over de Fransvlaamse auteur Carolus van den Abeele (17e) in de VWS-Cahiers (directie *Raf Seys*).
- Letterkundige *Gie Laenen* verleende zijn medewerking aan de gespreksavond ‘Moeten onze kinderen nog lezen?’, Antwerpen, 30-11.
- De SF reeks van D.A.P. Reynaertuitgaven wordt weer uitgebreid met twee fantastische verhalen: ‘Het zwarte glas’ van *K. Lannoy* en ‘Jan Monter en de donkere planeet’ van *Julien Van Remoortere*. (95 BF).
- *Cor Ria Leeman* en *Christina Guirlande* hebben hun medewerking verleend aan een groepsgesprek met auteurs voor de jeugd op de pedagogische dag voor leraren en studenten Hoger Pedagogisch Onderwijs te Antwerpen op 1-12.
- *André Louf* schreef voor Lannoo het religieus boek ‘Licht boven alle licht’ (398 BF).
- De bloemlezing ‘Stemmen uit het dorp’ samengesteld door *Guy Luyten* wordt gepresenteerd op 4-2 in het Casino te Beringen (kostprijs 250 fr., prk. 000-1024344-24 G. Luyten, Neerhof 1, 3971 Heppen). Zijn dichtbundel ‘Menuet voor twee nachtvogels’ verscheen bij uitgeverij Dimensie te Antwerpen (120 fr.).

- Op 9-12 was er een ontmoeting tussen de 't Kofschip-Kring en het Oude Land van Edingen met o.m. *Gie Luyten, Raoul De Puydt, Gerrit Achterland, André Polfliet* en *Frans Cornelis*.
- Ons redactielid letterkundige *Eugene Mattelaer* publiceert een nieuwjaars-poëziebundel 'Nooit de moed opgeven' (één gedicht in zeven talen) met voorwoord van Prof. *Hendrik Brugmans*. (Bestellen door storting van 125 fr., prk. 000-0433309-10 Dr. Mattelaer Knokke).
- Ook voor 1978 werden een aantal mooie kalenders ontworpen en geïllustreerd door *Jaklien Moerman* gepubliceerd door uitgeverij Lannoo te Tielt.
- Letterkundige *Bert Peleman* stelde een kalender samen gewijd aan *Lodewijk de Vocht* voor de VTB-VAB.
- Dr. *Lydia Schoonbaert* bereidt de catalogisering van de 450 tekeningen van Ensor, die conservator *Walther Vanbeselaere* in 1951 aankocht, voor. Dit maakte de mooie thans lopende expositie in het Rijksmuseum te Antwerpen mogelijk.
- Nog een strip van *Marc Sleen* verscheen: 'De zesde Kabouter', een nieuw succes (50 fr.).
- Voor kort verscheen de 'Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden' deel IV: de 18de eeuw in Noord en Zuid (Standaard uitg. 1.250 BF). Samensteller is o.m. *Prof. Dr. J. Smeyers*, Prijs der 'Scriptores Catholici'.
- 'Erik Brand en de Indiaanse amulet' en 'Erik Brand in de orkaan' zijn herdrukken van de spannende verhalen van *René Struelens*.
- *R. Swartenbroeckx* zegt: 'Dit moet ik je vertellen', en doet dit in de Standaard Jeugdboeken (185 BF).
- Een recital van liederen op tekst van *Lambert Swerts* had plaats op 2 december te Antwerpen, op initiatief van de vereniging 'Vrienden van L. Swerts', in het VTB-gebouw. Hij werd verkozen tot bestuurslid van de VVNA.
- Prof. *Piet Thomas* deed de presentatie van de laureaten van de Provinciale Poëzieprijs in het Arena-theater, Kortrijk op 15-12.
- De letterkundigen *Gerda Van Cleemput* en *Jo Briels* vertelden op 27-11 in de Openbare Bibliotheek St.-Anneke te Antwerpen.
- *Rudolf van de Perre* publiceerde een studie over *'André Demedts*, De Pelgrim' in het tijdschrift Affligem.
- Letterkundige *Paul Vanderschaeghe* leidde o.m. de tentoonstelling *Marcel Eneman* in ('t Leerhuys, Brugge).
- Toen 'De Witte' werd verfilmd en andere verhalen van Ernest Claes is de tweede bundel onuitgegeven Claesteksten, die door *Albert van Hageland* bij D.A.P. Reinaert wordt gepubliceerd (327 blz.).
- Van *Julien Van Remoortere* verscheen een herdruk van 'Jan Monter en de donkere Planeet' (95 BF). Hij sprak op 5-11 op de boekenbeurs van Middelkerke de openingsrede uit. Op 16-11 gaf hij een bibliotheeklezing over SF te Roeselare en sprak dezelfde dag te Brugge voor de jeugd.
- *Neer van Tina* schreef het voorwoord van de bundel 'Bezeerde tulpen' van *Bert Willems*.
- 'Bloot op een pelsje' is de nieuwe bundel cursiefjes van *Louis Verbeeck* bij Heideland-Orbis Hasselt (140 fr.).
- Op 9 maart '78 zal *Albert Westerlinck* spreken over *Karel Van de Woestijne* (n.a.v. diens 100 jaar geboorte) op de Middagen van de Poëzie te Antwerpen, I.C.C., Meir 50, te 12.30 uur.

- ‘Wereldbeeld en Teologie’ van de middeleeuwen tot nu is het jongste boek van *Max Wildiers* (Standaard uitg., ingenaaid, 350 BF).

Muziek, Toneel en Film

- *Frank Aendenboom* voerde ‘Othello’ schitterend op in de KNS van Antwerpen.
- *Karel Aerts* leidde op 2-12 het Jeugdkoor Concinite in de Mechelse St.-Romboutskathe-

draal voor een concert met het ‘Opus 100’ van *Flor Peeters* op 2-12 door BRT-3 uitgezonden. Dit koor heeft het programma van BRT-3 nogmaals opgevrolijkt op 31-12.

- De ‘Zeven variaties’ van *Raf Belmans* werden uitgevoerd door de ‘Solisten van Antwerpen’ ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de ‘Vereniging der Antwerpse bibliophielen’.
- ‘De bittere tranen van Petra van Kant’ in Nederlandse vertaling van *Roger Arteel* in Tejater Konvent te Antwerpen.
- ‘Orgelbegeleiding I’ bij het liederboek ‘Zingt Jubilate’ is verschenen, van de hand van *Herman Bernolet* (uitg. Abdij Tongerlo). Het is de bedoeling de hele bundel van een begeleiding voor minder gevormden te voorzien (100 fr. per deel).
- Interessant was de ‘opvoering’ van een jeugdboek door het Stedelijk Conservatorium van Mechelen o.l.v. *Peter Cabus* te Antwerpen op 1-12-77. Zijn ‘Variaties op een thema van Neithart von Reuenthal’ werden uitgevoerd in het Brussels Conservatorium op 24-11.
- *Frits Celis* leidde het symfonieorkest van de BRT o.a. voor een concert uitgezonden op BRT-3 op 26-12.
- Van componist *Ivo Ceulemans* werd ‘Adagio e Marcia’ op BRT-3 uitgezonden op 7-12.
- Dansensuite voor piano van *Vincent Christoff* werd uitgezonden op BRT-3 op 30-12.
- *Miel Cools* heeft een nieuwe show die op de première te Eindhoven enorm succes kende.
- *Jan de Cadt*'s ‘Monografie van een groot schilderij’ werd op BRT-3 uitgezonden op 20-12. Zijn suite voor trompet en orkest werd uitgevoerd voor de BRT-3 op 31-12.
- Het koor Cantores, o.l.v. *Aimé Dehaene*, huldigde de aftredende regisseur Raymond van Wassenhove met een concert waaraan het Nationaal Orkest van België deelnam.
- *Marinus de Jong's* Habanera opus 62 werd uitgezonden door BRT-3 op 22-12.
- *Sylvain Deruwe* is weerom tot directeur van de Koninklijke Vlaamse Opera voor drie jaar benoemd. Hartelijke felicitaties aan ons trouw lid.
- *Ignace De Sutter* leidde het concert in dat door het koor ‘De Wase Lijsters’ gegeven werd, o.l.v. Zr. *Maria Rita* te St.-Niklaas op 29-11.
- Een kalender gewijd aan *Lodewijk de Vocht* werd samengesteld door *Bert Peleman* voor de VTB-VAB. Hij werd herdacht op de handelsbeurs van Antwerpen door de Vlaamse Volkskunstbeweging en het De Vocht-Fonds, op 2-12 in de Kon. Elisabethzaal. Hij werd ook herdacht door het symfonieorkest van de BRT op 2-12 in het CC van St.-Agatha-Berchem.
- *Renaat de Vos* maakte de tekst van ‘Rosa Mystica’, voor de muziek van Jef Maes, gezongen door *Monique Hanoulle;* uitgezonden op BRT-3 op 15-12.
- Bij Polidor verscheen een overvolle plaat met kerstliederen waar o.m. *Jos D'Hollander* op ongemeen boeiende wijze eigen ‘Orgelkoralen op Kerstliederen’ vertolkt (295 fr. plus 60 fr. verzendingskosten op PCR 000-0082027-62 van De Sutter Marg. storten, Plezantstraat 23 te St.-Niklaas). Een Kerkconcert in

O.-L.-Vrouw te St.-Niklaas had plaats op 25-11 door de Mariakantorije onder zijn leiding m.m.v. *Ignace de Sutter*.

- Conservatoriumdirecteur *Kamiel D'Hooghe* bespeelde het Loncke-orgel van de St.-Walburgakerk te Veurne met het 'Opus Magnum' van *Flor Peeters*, dat werd uitgezonden op BRT-3 op 9-12.
- Liederen van *Lode Dieltjens* werden gespeeld en gezongen door *Frans Vos* (orgel) en het koor Ars Nova en Antiqua (o.l.v. *P. Valgaeren*) in de dekanale kerk van Mol op 4-12.
- Hoornvirtuoos *Piet Dombrecht* concerteerde o.m. op 15-12 te Roeselare.
- Het nieuw Ceciliakoor, het Familiekoor en het meisjeskoor van het St.-Agnesinstituut werden geleid door *Frans Dubois* in een concert te Antwerpen op 12-11.
- Organist *Chris Dubois* hield een BRT-3-concert op 16-12 met werk van *Flor Peeters*. Verder een kerstconcert op 20-12 in de Abdij te Steenbrugge. Hij is er ook stichter van een nieuwe concertvereniging 'De Vrienden van de Abdijconcerten', dat o.m. het koor en het instrumentarium van het Lemmensinstituut programmeert.
- *Guy Duyck* leidde de Muziekkapel van de Zeemacht voor een concert uitgezonden op 23 december op BRT-3. Zijn Concerto voor hobo en strijkorkest werd uitgevoerd door het Kamerorkest van de BRT in een programma op 26 december uitgezonden.
- *Johan Duyck* heeft de mis van 4-12 in de Gentse O.-L.-Vrouw St.-Pieterskerk opgeluisterd met begeleiding van het Gents Madrigaalkoor.
- De Schola 'Cantate Domino' o.l.v. *Michaël Ghys* concerteerde o.m. op 18-12 te Herdersem en op 19-12 te Ledeberg. Van 21 tot 29-12 is het koor in het H. Land, waar het op Kerstavond te Bethlehem zingt en ontvangen wordt door aartsbisschop Maximos Salloum. Het voert te Jeruzalem en te Tel Aviv Händels Messias uit met het Kamerorkest van Tübingen.
- De soprano *Monique Hanoulle* zong 'Rosa Mystica' van *Jef Maes* voor BRT-3 op 15-12.
- Koorleider *Paul Hanoulle* vierde zijn zilveren Jubileum te Brugge. We feliciteren hartelijk ons redactielid en dynamische leider van 'Ons Dorado'.
- *Johan Huys* speelde orgel in een concert voor de BRT, Studio 4 op 23-12.
- *Jozef Joris* leidde het koor van het Leuvens Lemmensinstituut, voor een uitzending van BRT-3 op 14-12.
- Tejater Konvent (dir. *Leo Laerenbergh*) programmeert 'Dit is een Grieks Landschap' (J. Houben; fegie L. Laerenbergh), 'De kleine meneer nagel' (H. Moers; regie M. Broeckaert), 'Drie klapborden' (M. Mihura) en 'De bittere tranen van Petra von Kant' (W. Fassbinder), beide laatste in regie Leo Laerenbergh.
- Onder leiding van *Roger Leens* wordt te Antwerpen in de Conservatorium Hall de 'Carmina Burana' van C. Orff uitgevoerd, m.m.v. zijn Gemengd koor 'Musica Nova'. Hij dirigeert ook het Koor van het Kon. Muziekconservatorium Gent op 22 april '78 met muziek van de Weense School.
- *Eugeen Lievens* dirigeert het Vlaamse Mobiel Kamerensemble o.m. met werken van de Weense School in het Gentse Muziekconservatorium op 22 april 1978. Hij dirigeerde het Byzantijns koor van Athene en een instrumentaal ensemble voor een concert in de St.-Geertruikerk te Leuven op 11-12. Hij leidde het Kamerorkest van de BRT voor een concert uitgezonden op 15-12.

- Theater 19 presenteert een schitterende *Rita Lommée* in een stuk van Sartre ‘De eerbiedige hoer’ (Brugge). Verder trad zij ook op in de vrouwelijke hoofdrol in ‘Het souper’ (Teater de Kelk).
- *‘Georges Maes* in het Belgische Muziekleven 1946-1976’ is een prachtige monografie uitgegeven door het Georges Maesfonds met teksten van talrijke vrienden o.m. Julien van Remoortere, Corneel Mertens, René Pousseele, Berten De Keyzer, Marcel Grypdonck, Jan Briers, Gabriel Verschraegen, Kamiel Swinnen en Hans Melen. Zij is vergezeld van een platenalbum met muziek door het Belgisch Kamerorkest en het Haydnkwartet uitgevoerd o.l.v. Georges Maes (Mozart, Tschaikowsky, H.J. de Croes, Vivaldi, Bach, Bartok). Dit uniek geheel kan tot 15-1 aan voorintekenprijs verkregen worden door storting van 1.750 fr., Rek. 068.0662370. 81 Fonds Georges Maes, Gedenkuitgave Oostende. Monografie alleen, 830 fr.; platenalbum alleen, 961 fr.; casetteneditie der platen, 980 fr. Prospectus kan gevraagd: F.G.M., Romestraat 36A, 8400 Oostende.
- Woordkunstenaar *Oswald Maes* droeg voor o.m. bij de huldiging der laureaten van de Provinciale Poëzieprijs te Kortrijk. Hij regisseerde toneelkring ‘Kunst Adelt’ uit Assebroek, in ‘Reinaart de Vos’ waarmede meegedongen werd voor het Landjuweel te St.-Truiden begin december.
- *Zr. Marie Rita* leidde het koor ‘De Wase Lijsters’ op een concert te St.-Niklaas op 29-11.
- Van *Renaat Mores* verscheen ‘Fuga per organo concoro’ bij uitg. Schott, Brussel 1976, opgedragen aan *Flor Peeters*.
- ‘Op een avond in november’ blijspel in drie bedrijven van *Jules Missine* wordt dit seizoen geprogrammeerd door het ‘Volkstoneel voor Frans-Vlaanderen’, dir. *Flor Barbry*.
- *Vic Nees* zal op 11 en 12-3 1978 in de Abdij van Male een cursus leiden. Hij dirigeerde een concert met het Antwerps Zangkoor op 23-12 in studio 4 van de BRT. Hij leidde het Kamerorkest van de BRT voor een uitzending op BRT-3 op 5 december, en op 19-12. Hij leidde het omroepkoor voor BRT-2 op 26-12.
- Het ‘Opus Magnum’ van *Flor Peeters*, ook Opus 100 genoemd wordt op 2, 9, 16, 23 en 30-12 '77 en 6-1 '78 telkens van 18 tot 19 u uitgezonden. Het omvat 213 koraalvoorspelen voor alle feesten van het kerkelijk jaar. Ze worden door *Kamiel D'Hooghe, Chris Dubois* en *Christiaan van Ingelgem* uitgevoerd. Wij wensen hartelijk geluk aan de groot-meester voor zijn 75ste verjaardag. Hij gaf een orgelrecital in het kader van het Festival van Vlaanderen dat op 5-2 door BRT-3 wordt uitgezonden. Zijn ‘Spiegel des Lebens’ wordt uitgezonden op 15-12.
- De gemeenteraad van Peer wil het geboortehuis van *Armand Preud'homme* aankopen. De muziekschool en de school voor plastische kunsten zou er kunnen in ondergebracht worden. Met de instemming van de componist zou een museum ‘Armand Preud'homme’ ingericht worden.
- Componist *Herman Roelstraete* arrangeert kerstliederen voor het kerstconcert van St.- Michiels Brugge op 22-12. Zijn ‘Sonatine voor viool en cello, opus 67’ werd door BRT-3 uitgezonden op 21-12.
- *Tine Ruysschaert* las op 10-11 op de nationale Jacob Catshulde te Brouwershaven (Nederland) de gedichten van J. Cats in aanwezigheid van Prinses Beatrix en op 12-11 gedichten van René Declercq op de hulde te Deerlijk. Zij bracht op 13-10 een programma ‘Nederlandse poëzie van Hadewych tot nu’ op een colloquium te Keulen voor professoren Nederlands van de Duitse universiteiten.

Zij brengt op 11-1-'78 in het Arca-Net theater te Gent een programma ‘Het testament van Françoys Villon’ in een vertaling van *Jacques Fieuws* en las op 28-10 in het Leerhuys te Brugge fragmenten uit het Roelantslied in een vertaling van J. Fieuws bij de presentatie van die vertaling.

- *Paul Schollaert* leidde het Gents Madrigaal koor en het St.-Jozefskoor van Dendermonde te Gent op 4-12.
- Het Antwerps Kathedraalkoor o.l.v. *Jan Schrooten* concerteerde o.m. op 26-12 in de

Christus-Koningkerk. De plaat ‘Kerstmis in de Kathedraal’ (+ cassette) is verschenen en kost 299 fr.

- *Raymond Schroyens* speelde clavecimbel o.a. voor een concert uitgezonden door BRT-3 op 19-12.
- *Frans Soete* leidde het symfonisch orkest ‘Westvlaams Jeugdorkest’ te Oostende op 25-11 in de St.-Janskerk, en werk van Fr. Glorieux te Brugge in het stadhuis.
- Ars Nova en Antiqua onder leiding van *Pol Valgaeren* zong geestelijke muziek in de dekenale kerk St.-Pieter en Pauwel te Mol op 4-12.
- *Marcel Van Daele* leidde het koor ‘In dulchi Jubilo’ te St.-Niklaas op 18-11 met o.m. het Magnificat van Vivaldi en op 21-12 te Gent en te Berlaar. Hetzelfde koor zong op BRT-3 op 31-12.
- *Sylveer van den Broek* leidde het kamerorkest van de BRT in het winterprogramma van het Koninklijk Muziekconservatorium te Brussel. Hij leidde de opvoering van ‘Der Ring des Nibelungen’ van Wagner in de KVO te Antwerpen en dirigeerde het symfonieorkest van de BRT in een concert uitgezonden op 19-12 op BRT-3.
- Nachtpoëma voor hoorn en piano van wijlen *Prosper Van Eeckhoute* werden uitgezonden op BRT-3 op 10-12.
- *Jos Van Immerseel* leidde het vocaal en instrumentaal ensemble op 17-11 op een concert met Spaanse muziek te Gent. Hij speelde clavecimbel, Renaissance- en Barokmuziek te Antwerpen op 8-12 en werkte mee aan ‘Orfeo’ in de Antwerpse KVO begin december.
- *Alfons van Impe* publiceerde de merkwaardige studie ‘The Theatre and Authority’ (Unesco, Cultural Development - Documentary Dossier 7-8), over de verhoudingen tussen overheden en theater in het verleden in verschillende landen, met het oog op de huidige situatie.
- Organist *Kristiaan van Ingelgem* bespeelde het orgel met het werk van *Flor Peeters* ‘Opus Magnum’ in de St.-Gummaruskerk te Lier voor een concert uitgezonden op BRT-3 op 23-12.
- Het gemengd koor Collegium Cantorum o.l.v. *Leo Van Nevel* zong hymnen van *Flor Peeters*, die uitgezonden werden op BRT-3 op 9-12. Hij leidde hetzelfde koor voor een Kerstconcert op Kerstdag uitgezonden op BRT-3.
- *Dirk Varendonck* dirigeerde het kerstconcert dat in de St.-Amandskerk van Wingene georganiseerd werd op 15-12; op 22-12 dirigeerde hij de Parochiale zangkoren van St.-Michiels en St.-Andries te St.-Michiels-Brugge en het kerstconcert van Westende op 26-12.
- *Herman Verschraegen* speelde orgel op 16-12 te Antwerpen in de St.-Jozefskerk.
- *Frans Vos* speelde orgel in de dekenale kerk St.-Pieter en Pauwel te Mol op 4-12, begeleid door het koor Ars Nova et Antiqua (o.l.v. *Pol Valgaeren*) en met liederen van *Lode Dieltjens*.

Plastische Kunsten

- Schilderijen van *Tony Albrecht*, tot 15-12 in ‘RO’ te Mechelen.

- *Oskar Annaert* bij Ars en Antiqua tot 4-12, in Meise.
- Kunstschilder *Leon Beel*, Stadsschouwburg Kortrijk van 7 tot 22-1.
- Graficus *J.A.M. Bossaert*, collages en grafiek in ‘De Pluis’ Nijmegen tot 30-12. Donateurs voor zijn open atelier ‘Westerhelling’ te Nijmegen ontvangen een Kerstprent van hem (100 ex. *f* 50).
- *Renaat Bosschaert* publiceerde ‘Map 77 - Meeuwen’, met 5 houtgravuren gesigneerd en genummerd. Intekenen door storting van 800 fr. op pr. 000.0694434.11, Grabo, R. Bosschaert, Assebroek, vóór 30 december. Tentoonstelling tijdens de weekends op zijn atelier (Ruzettelaan 395). Oplage beperkt tot inschrijvers.
- Kunstschilder *Willy Bosschem*, Stedelijk Museum Oostende, tot 18-12. Verder in de Onthaalhal van het Ak. Ziekenhuis te Leuven tot 11-12.
- Kunstschilder *Fernand Bouckaert*, Da Vinci Waregem tot 4-1.
- Marines e.a. van *Rik Bourguignon* waren in de tentoonstelling ‘Kunstschilders van vandaag’ te Heverlee van 3 tot 18-12.
- Van 4 tot 18-12 was werk van *Walter Brems* te zien in de jaarlijkse tentoonstelling van de Koninklijke Wase Kunstkring te St.-Niklaas.
- *Greta Bruggeman* houdt haar eerste tentoonstelling van eigengemaakte poppen van alle slag, in haar atelier tot 31-12 (Ieperstraat 129, Roeselare). In januari houdt ze er marionettenspel (‘Het vrolijke heksenverhaal’).
- Van 3 tot 18-12 '77 stelde *André Bulthé* tentoon in gal. Bank van Brussel-Lambert te Veurne.
- *Jan Calmeyn* stelde tentoon van 4 tot 18-12 in de jaarlijkse algemene tentoonstelling van de koninklijke Wase Kunstkring te St.-Niklaas.
- Beeldhouwster *Livia Canestraro*, in ‘De vrouw in de kunst’ te Oostende, tot 18-12.
- Kunstsmid *Jef Claerhout*, gal. Triade te Knokke, doorlopend.
- Graficus en kunstschilder *Raf Coorevits* heeft zijn recentste werk geëxposeerd met de Wase Kunstkring te St.-Niklaas van 4 tot 18-12.
- *Albert Daniels* tot 31-12, 't Pandje Hasselt.
- Kunstschilder *Geroen de Bruycker* tot 30-12, Stedelijke Tentoonstellingszaal Leuven.
- Schilder *Marie Louise De Clerck* tot 11-12 in de VIB-de Braekeleer te Antwerpen.
- *Remi De Cnodder* hield inleidingen voor de tentoonstellingen Jef Deygaert (Wilrijk 8-10), Wolfgang Hagedorn (Hof de Bist 21-10), Hallaar, Rik Nachtegaele (Lier 4-11), *Antoon Luykx* (Antwerpen 2-12), Professoren van de Academie van Berchem (Antwerpen 10-11) en elf Kunstenaars van de Fantastiek (Lissabon 24-11). Hij verzorgde de inleidende tekst in het nummer gewijd aan de graficus *René de Coninck* (Orion: ‘Bladen voor de grafiek’) en in de monografie *Marcel De Backer*. Hij stelde de anthologie ‘De trekvogels achterna’ samen. Ook inleiding van het fotoalbum ‘Ontmoetingen van 81 Vlaamse Kunstenaars’ van *Armand Vandeghinste*. Gedichten van hem in het Rubens-boek van *Bert Peleman* en in ‘Jonge Reuzen 2’.
- ‘Bladen voor de grafiek’ is een nummer van Orion dat aan *René de Coninck* gewijd is.
- Letterkundige *Karel De Decker* leidde in oktober '77 de Kartoenale ‘De Paleisvogels’ in het MP-centrum te Antwerpen in. Hij opende de tentoonstelling ‘Rampenkunst over Waterellende’ op 24-11 in ‘De Bres’. Op 25-11 stelde hij

Bernard Henry voor, auteur van ‘Ruisbroek mijn dorp’. Hij spreekt op 9-12 de inleiding uit op de uitreiking van de kartoenwedstrijd en presenteert *Joè Meulepas* (Pil). Op 16-12 introduceert hij de tentoonstelling van Hekvos te Heindonk.

- Schilderijen en tekeningen van *Regnier de Herde*, gal. Memlinc Oostende tot 16-1. Zijn album ‘Ode aan Oostende’ (100 tekeningen en 17 reprodukties in kleur van schilderijen) werd op de opening gepresenteerd; zij bevat ook teksten uit de wereldliteratuur over Oostende (1.500 fr., Br. 473.2020111.47 Jan de Groeve, Oostende; met gesigneerde ets: 3.000 fr.).
- In de Korrekelder te Brugge, *Bert de Keyser* tot 10-12.
- *Rob Delange* tot 8-12 in Etikhove, gal. Ladeuze.
- Kunstschilder *Marc Deltour* tot 9-1 in het Latems Museum Moderne Kunst.
- Kunstsmid en kunstschilder *Jos Depypere*, gal. Depypere Kuurne tot 22-12.
- De kunsthistoricus mevr. *Ghislaine Derveaux-Van Ussel* zal op 5-2-'78 een voordracht geven over ‘Vlaams barokmeubilair’ in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen.
- Kunstschilder *Maurice de Smedt*, gal. Esschius te Diest tot 29-12.
- Kunstschilder *Hubert de Volder*, gal. Brabo Antwerpen tot 6-1.
- Kunstcriticus *Bert De Wilde* sprak de inleiding uit op de vernissage van *Achille Platteau* in gal. Da Vinci te Waregem op 26-11 en van *Herman Hertogs* op 10-12 in eigen atelier.
- Graficus *Marc de Wintere* (St.-Baafs-Vijve) Stedelijke Academie Menen tot 2-1.
- Kunstschilderes *Annick Deylgat*, gal. Depypere Kuurne, tot 22-12.
- ‘Achter de lijn van de horizon’, dichtbundel van *Libuïn D'haese*, met tekeningen van *Roeland D'haese*, werd gepresenteerd op 1-12 in de Bank van Parijs te Mechelen door *Anton van Wilderode*.
- Kunstschilder *Anto Diez*, gal. Louisa te Izegem tot 18-12 en in het Stedelijk Museum te Oostende tot 18-12.
- *Marcel Duchateau* publiceerde een mooie monografie over het werk van kunstschilder *Maurice van Saene*. Hij leidde o.a. de tentoonstelling *André Vande Voorde* in te Elverdinge.
- Beeldhouwer *Karel Dupon*, Korrekelder, Brugge tot 7-1.
- Textiel van *Veerle Dupont*, Jordaenshuis Antwerpen tot 8-1.
- De kunstenares uit St.-Niklaas *Frieda Duverger* tot 6-1 in gal. Brabo te Antwerpen.
- Kunstschilder-graficus *Elias*, Provinciaal Begijnhof Hasselt in tentoonstelling ‘Hedendaagse Vlaamse Tekenkunst’ tot 28-1.
- Kunstschilder *Marcel Eneman* tot 18-12 in gal. Leerhuys te Brugge.
- Kunstschilderes *Alice Frey*, in ‘De vrouw in de kunst’ tot 18-12 te Oostende.
- *Gerard Gaudaen*, graficus, sprak de inleiding uit op de Internationale ‘ex libris-tentoonstelling’ te Soest op zondag 11-12. Hij exposeerde met de Wase Kunstkring te St.-Niklaas tot 18-12.
- Kunstschilder *Jos Geboers* stelde tentoon van 22-10 tot 6-11 in het Cultureel Centrum van Maasmechelen.
- Kunstrecensent *Roger Geerts*, sprak de openingsrede uit o.a. van de tentoonstelling van Gas Van Denhoek te Merksem op 25-11 en van *Arie van de Graaf* op 16-12.

- *Piet Gilles* stelde tentoon in Heverlee voor de tentoonstelling ‘Kunstschilders van vandaag’ van 3 tot 18-12, hij stelt ook werken voor in de stedelijke tentoonstellingszaal van Leuven tot 13-1.
- Kunstschilder *Stephan Gorus* presenteerde zijn werk in zijn atelier van 19-11 tot 19-12 te Dendermonde.
- *Lisette Heeffer* stelt tentoon in ‘Hof de Bist’, Veltwijcklaan 252 te Ekeren van 16-12 tot 8-1.
- *Herman Hertogs* stelt tentoon en eigen atelier van 10 tot 30-12 (Koning Leopoldstr. 10, Kortrijk), ‘In de Oude Post’ te Mol tot 4-12 en in het Geschenkensalon te Waregem tot 4-1
- Te St.-Niklaas was er o.m. werk van *André Heye*, schilder, te zien met de Wase Kunstkring van 4 tot 18-12.
- Prof. *Carlo Heyman*, gaf op 18-12 een ‘Winter’-voordracht te Antwerpen, K.M.S.K. over de relatie plastische kunsten en letterkunde

tussen de twee wereldoorlogen.

- Kunstschilder-graficus *Luc Hoenraet*, Prov. Begijnhof Hasselt, tot 28-1.
- Keramiste *Gertry Hoewaer*, gal. Standaard te Antwerpen, tot 29-12.
- Schilderijen van *Robert Hulstaert* en Koninklijke Wase Kunstkring te St.-Niklaas van 4 tot 18-12.
- *Mariette Jacobs* exposeerde in de gal. van de Bank van Parijs en de Nederlanden te Antwerpen (Meir) portretten en landschappen in december.
- Kunstschilder *Jozef Janssens*, Da Vinci te Waregem tot begin januari.
- *Renée Kempen* stelt van 10-3-'78 tot 2-4 tentoon in Hof de Bist te Ekeren.
- Kunstschilder *Juul Keppens* tot 15-12 in gal. New Selection van Mechelen.
- Kunstschilder *Ghislain Kuyle*, Da Vinci te Waregem vanaf 17-12.
- Over kunstschilder *Philippe Lebeau* (Tongeren) verschijnt weldra te Parijs een kunstboek m.m.v. *Bert Willems*.
- Kunstambachtelijk werk van *Lut Lenoir*, Jordaenshuis Antwerpen tot 8-1, te Kortrijk in december.
- Kunstschilder *Robert Lizen*, Kredietbank Merksem tot 6-1.
- Graficus en beeldhouwer *Antoon Luyckx* te Antwerpen, gal. Standaard tot 6-12.
- Werken van *Frans Magriet*, gal. Verlinden te Putte tot 18-12.
- Schilderijen van *Malo*, gal. Breebos Rijkevorsel tot 4-1.
- *Jan Marievoet* tot 19-12 in het CC van Strombeek-Bever.
- *Marga* exposeert tot 8-1 textiele kunst in Jordaenshuis Antwerpen.
- Academiedirecteur *Karel Mechiels*, schilder, toonde werk met de Koninklijke Wase Kunstkring van St.-Niklaas van 4 tot 18-12.
- Kunstschilder-graficus *Frans Minnaert*, gal. De Groelard Schilde, tot 29-1.
- Kunstschilder *Fons Opde Beek*, gal. Lieven Gevaert Mortsel, tot 19-12.
- Gal. Vermeulen, Ledeberg, tot eind december *Beatrice Papians de Morkhoven*.
- Kunstschilder *Ivo Provoost*, gal. Kraeyenhof Gistel tot 8-1 m.m.v. Kunstkring KWB-Oostende.
- Werk van *Staf Pyl* te St.-Niklaas op de jaarlijkse tentoonstelling van de Koninklijke Wase Kunstkring, tot 18-12.
- Kunstschilder *Roger Raveel*, Prov. Begijnhof Hasselt tot 28-1, in 'Hedendaagse Vlaamse Tekenkunst'. In gal. Espace te Amsterdam tot 7-1.
- Kunstschilder *Victor Renty*, Ullenslei 56 Schoten tot 31-12.
- Kunstschilderes *Hélène Riedel* stelt werk tentoon van 21-1 tot 5-2 in gal. Westrand (Cultureel Centrum te Dilbeek). De inleiding zal uitgesproken worden door *P.G. Buckinx*.
- Graficus *André Roelant* met nieuw werk te St.-Niklaas t.g.v. de jaarlijkse algemene tentoonstelling van de Kon. Wase Kunstkring.
- Schilderijen van *Sabine Rommens* in gal. Da Vinci te Waregem tot 4-1.
- Kunstschilder *Jan Rongé*, nieuwe galerij de 'Rolway' Antwerpen, tot 14-10.
- Schilder *Frans Rubens* stelde tentoon in zijn eigen atelier, Kistestraat te Tielt, tot 11-12.
- Schilderijen van *Renaat Saey* tot 11-1, gal. Dauwe Zele.
- Tekeningen van *Walter Schelfhout*, die voordien geëxposeerd waren in de Universiteit te Youngstown en in deze van Kansas (U.S.A.), zijn in gal. New Reform tot 15-1.

- Brugge, Huidevettershuis, *Frank Slabbinck* tot 5-12. Hij is sedert 1970 Patenthouder van het Teichert Printer System, dat toelaat alle decoratieve bewerkingen uit te voeren op bijna alle materialen (doek, keramiek, aluminium, papier, panelen...) en wel afwasbaar en waterbestendig. Hij demonstreerde het in het Huidevettershuis.
- Gal. Vermeulen, Ledeberg. tot eind december: *Florent Smet* en tot 11-12 in 'Hof de Bist'.
- Kunstschilder *Gust Smet* in gal. Vansteenland Lokeren, tot 8-1.
- Tweejaarlijkse tentoonstelling van kunstschilder *Staf Timmers*, Albert-galerij Hasselt, tot 3-1.
- *René Turkry* sprak op 16-12 de inleiding uit voor de tentoonstelling van *Lisette Heeffer* in Hof de Bist, Ekeren. Hij gaf een gelegenheidstoespraak op de vernissage, met prijsuitreiking van Schildersprijs Rubensjaar 1977 op 10-11, evenals op de tentoonstelling *Victor Renty* (Schoten).
- Graficus *Jos Valgaeren* ontwierp herdenkingspostzegel n.a.v. het 850-jarig bestaan van Abdij Grimbergen.
- Kunstschilder *Eddy Vandamme* (Deinze), gal. Intercom Kortrijk tot 26-12.
- 'Honderd Vlaamse Kunstenaars' geportretteerd door *Armand Vandeghinste*, Stadsschouwburg Kortrijk tot 2-1. Ingeleid door Schepen Baron Em. de Béthune. Zijn eerste publikatie 'Ontmoetingen met 81 Vlaamse kunstenaars' (inleiding Remi De Cnodder, 1.600 fr., 2 delen, pvba Atlas, Condédreef 33a - 8500 Kortrijk) kent een tweede druk. Tot 4-12 exposeerde hij in gal. Tamara te Hasselt (Cult. Centrum).
- Schilderwerken van *Arie van de Graaf* in gal. Akkermans Merksem tot 3-1.
- Nieuw werk van *Monique van de Kerkhove* in Geschenkensalon te Waregem tot begin januari.
- Kunstschilder *Julien Vandekerckhove*, gal. Depypere Kuurne, tot 22-12.
- *Rita Vandekerkhove:* 'Hedendaagse West-Vlaamse kunstenaars', studentenclub Kortrijk. Haar ensemble 'Vervreemding' in Immo HB Knokke tot 15-1.
- 'Kunstschilders van vandaag' was een tentoonstelling waaraan *Bert Van den Broeck* meewerkte (Heverlee, 3 tot 18-12).
- Schilder *Jaak Vanderheyden*, gal. J. Buytaert te Antwerpen tot 25-12.
- Kunstschilders *Art* en *Leen Vander Linden*, gal. Lieven Gevaert Mortsel, tot 16-12.
- Kunstschilder *Jan van der Linden*, Sport- en Cultuurcentrum Ternat tot 18-12.
- Gal. Vermeulen, Ledeberg, tot eind december: *Lea Vanderstraeten*.
- St.-Denijs-Westrem, gal. Kijk, *Wally vande Velde* tot 21-12.
- Kunstschilder *André Vande Voorde* vanaf 18-12 gal. 't Wilgenerf Elverdingen.
- Kunstschilder *Maxime van de Woestijne* in 'De vrouw in de kunst' te Oostende tot 18-12.
- *Jos van Houdt* stelt tentoon in Hof de Bist te Ekeren van 13-1 tot 5-2.
- *Georges Van Hove* in de stedelijke tentoonstellingszaal van Leuven tot 13-12.
- *Marc Van Loo* exposeerde vanaf 3-12 in de tentoonstelling 'Hedendaagse West-Vlaamse kunstenaars', ingericht door de studentenclub van Kortrijk.
- Kunstschilder *Leon Van Pamel*, schilder tot 4-12 in het 'Atelier' te Brugge.
- In gal. Depypere te Kuurne tot 23-12 kunstschilder *José van Poucke*.
- *Rik van Schil* in het Kunstcentrum van Vaalbeek tot 18-12 met beeldhouwwerk.

- Over *Maurice van Saene* verscheen een mooie monografie door *Marcel Duchateau* bij Lannoo (1.000 fr.). Zij werd te Leuven in de Faculty Club gepresenteerd, waar de kunstschilder exposeerde tot 23-12.
- Kunstschilder en letterkundige *Mietje Vansina* tot 26-12 in gal. St.-Hermes te Ronse.
- De Hasseltse kunstschilder *Martin van Wordragen* in atelier de Westerhelling Nijmegen tot 23-12.
- Een kunstwerk van *Herman Verbaere*, voorstelling van de oudste historische kleinsteden van Spanje: 'Sepulveda', werd door de stad Gent aangeboden aan het Spaanse vorstenpaar, vergezeld van onze Koning en Koningin. Hierbij had de auteur met de vorsten een gesprek, o.m. over zijn arbeid in Spanje in de laatste jaren.
- *Hugo Verboven* in 'Twinnys' te Hasselt tot 20-12.
- *Alfons Verheyen* stelde tentoon in 'Kunstschilders van vandaag' te Heverlee van 3 tot 18-12.
- Schilderijen van *Miel Verlinde* te Kortemark, gal. de Arend tot 4-1.
- Kunstwerken van *Cécile Verplancke,* gal. Da Vinci te Waregem tot 4-1.
- Kunstschilder *Rik Vermeersch* tot 22-10, gal. Depypere Kuurne.
- Kunstschilder *Dirk Verstraete*, gal. Artypo Veurne tot 31-12.
- *Marcel Vervaet*, schilder, in gal. Parthenon te Destelbergen tot 11-12.
- Kunstschilder *Vovaneska*, gal. J. Verwest Heusden (O.-Vl.) tot 22-12.
- Kunstschilder *Rik Wegge*, gal. Lieven Gevaert Mortsel, tot 19-12.
- Kunstschilder *Roger Wuytack* met Wase Kunstkring van St.-Niklaas van 4 tot 18-12.
- Wijlen kunstschilder en glazenier *Eugeen Yoors*, gal. Arenberg Antwerpen.

Bibliotheek

nieuw werk van en over leden

JO GISEKIN, *Ach, hoe sereen en listig de narcissen in april*, Orion, N.V. Desclée De Brouwer, Brugge. - Dit is de derde bundel van de Antwerpse dichteres *Jo Gisekin*, een kleindochter van Stijn Streuvels. Zij schreef deze ontroerende in memoriam-bundel één jaar na het overlijden van haar zuster Magda Vandemeulebroecke, geboren te Machelen en overleden te Deinze op 23 april 1976. Deze sobere verzen zijn zo uit het hart gegrepen. Waardevolle, elegische poëzie. Even luisteren:

Waarom nog bloemen naaien op het stil borduurwerk tijd met blauwe draden van het laatste spinsel dag je luistert hoe ze ingehouden blaten in de kelken de hoop van morgen lusteloos met paal en perk bekorten

A.d.L.

GERY FLORIZOONE, *Schrijven in het zand*, Lannoo, Tielt/Amsterdam, 1977. - Dit boek is een modern gebedenboek. Zijn inleider Godfried Danneels, noemt het terecht een 'héél persoonlijk bidden, warm en doorleefd, geheel van hem en diep geworteld in de teelgrond van zijn concrete levenssituaties... Dit schrijven in het zand is zeldzame religieuze kalligrafie'. Inderdaad, deze poëtische, tedere teksten, buiten alle universele gebedsformules om, lenen zich best tot bezinning en ingaan tot de Heer. Zij betekenen een treffende hulp voor de christen.

A.d.L.

JEAN GROOSMAN, *Dieper dan huiddik*, B. Gottmer Nijmegen - Orion Brugge, 1977. - Jean Groosman is 33, een in Gent wonende Zeeuw. Hij debuteert met de moderne roman 'Dieper dan huiddik', waarmede hij de Stijn Streuvelsprijs 77 in de wacht sleepte. In tweemaal 17 hoofdstukken autopsie van de staatsburger schetst hij ons de ironische relativiteit van het leven, zowel aan de top als in de goot. Het doet het levendig, zorgend voor variatie met snelle ongekunstelde dialogen en korte zinnen, die vlug willen noteren, typeren, inslaan en zelfs schokken. Beslist een boeiende, talentvolle nieuwe romancier!

A.d.L.

RIK HUYS, *In Paradisum*, Colibrant-uitgaven Deurle 210 fr. - In deze zestien ontroerende gedichten heeft Rik Huys, met ontstellende eenvoud maar in rake geladen en precies gekozen woorden, een kleine suite voor cello en traverso, zoals hij het zelf noemt, geschreven. Het is een poëtisch stap voor stap-relaas van het sterven, begraven worden en verder leven van de geliefde levenspartner.

Zonder bitterheid maar met tastbare droefenis wordt deze korte suite tot een voldragen poeem dat ons bij het lezen zeer stil maakt.

R.J.

KAREL VAN DEUREN & ANTHONY MERTENS, *Liefde gaf u duizend namen*. Een religieus Vlaams familie-album over de periode 1900-1940: toen de kerk nog in het midden stond. Lannoo, Tielt-Amsterdam, 1977. Voorwoord van Karel van Isacker s.j. Lay-out van Jan van Deuren. Ingenaaid: 495 fr. 192 blz., 270 foto's. - Wie meent met het 'zoveelste' platenboek geconfronteerd te worden, heeft het verkeerd voor. Dit foto-album is meer dan alleen maar een prentjesverzameling: het geeft een intrigerende doorkijk in wat ooit uitdrukking was van een diep geloofsleven in onze Vlaamse contreien. Via die met zorg geselecteerde foto's - bijeengegaard uit verschillende fondsen - beleven mensen van de wat oudere generatie opnieuw hun jeugdjaren in hun Vlaamse stad of dorp, waar tussen 1900 en 1940 alles - van geboorte tot sterven met daartussen eerste en plechtige communie, zustersschool, meimaand, kermis, missieweek, huwelijksfeest enz. - in of rond de kerk gebeurde. Het is dus een boek dat inspelen zal op de nostalgie-trend die thans furore maakt. Maar het is meer dan dat. Het is een boeiend stuk - zij het verstild - leven uit het Vlaams land dat hier gepresenteerd wordt. Daardoor zal het ook de jongere generatie, die het niet meer heeft meegemaakt, aanspreken. De jongeren zullen er de evolutie van het religieus leven tot wat het in de huidige postconciliaire tijd geworden is, beter door begrijpen; zij zullen erin kunnen merken hoeveel er sindsdien verdwenen is en kunnen oordelen of men niet te veel of te vlug 'veranderd' heeft. De begeleidende teksten

zijn meer dan louter verklaring bij de foto's. Zelfs zonder de foto's zou je steeds verder lezen, meegesleept door de belangstelling die al lezend steeds maar toeneemt. Geen enkel belangrijk facet van dit 'rijke Roomse leven' werd over het hoofd gezien. Een greep uit de vele behandelde onderwerpen moge dit illustreren: *het kerkgebouw* (met waar het past, notities over het meubilair en aanwezig kunstpatrimonium), *de jeugd* (in dienst van de liturgie en in de katholieke school), *het kloosterleven, de wereldkerk* (Vlaanderen zendt zijn zonen uit), *de caritas* (of hoe de Roomse wereld uit die dagen zich bekommerde over de uitgestotenen, de marginalen zouden we nu zeggen), *de begijnen, de processies en bedevaarten* (met namen als Scherpenheuvel, Virga Jessefeesten, Oostakker e.a.), *wijdingen* (van gebouwen, klokken, verkeersmiddelen), *Mijnheer Cardijn* (of de groei en bloei van de K.A.J. ofte Kajotters), *Kerk en Staat* en verder een groot 'tableau' over de *Voortrekkers* waarin woord en beeld herinneren aan figuren als Amaat Vyncke (priester-studentenleider), Karel Dubois (stichter van de K.S.A.), Guido Gezelle, Cyriel Verschaeve, Adolf Daens, Robrecht de Smet en zovele anderen. Waarlijk een boek om van te houden en herhaaldelijk ter hand te nemen.

Wie minder belangstelling voelt voor het 'roomse' uit die jaren, zal aan het boek nog een schat aan zuiver historisch en documentair fotomateriaal overhouden. Samen met de vroeger bij Lannoo verschenen fotoboeken (L. Devliegher en L. Schepens: *Front 14/18*, 1968; Karel van Deuren: *Dit Vlaanderen heb ik hartelijk lief*, 1975; R. de Ghein en C. de Ridder: *Een halve eeuw Vlaams idealisme*, 1977) geeft dit boek u een quasi volledig overzicht van het Vlaanderen sedert ca. 1900.

R.D.

JULIEN VAN REMOORTERE, GASTON VAN CAMP e.a., *Lannoo's Winterboek*, Lannoo Tielt/Amsterdam, 1977. - Dit nieuw seizoenboek (deel 3) bevat een korte inleiding over de maand december en verder bijdragen van Roger Bertels, Wina Born, Mireille Cottenjé, Fernand Dacquin, Paul De Bont, Gerd De Ley, Gommaar De Smet, Anne Deylgat, Gaston Durnez, Christina Guirlande, Corrie Hafkamp, Marjolein Heijermans, Achiel Jacobs, Kris Lambert, Eugeen Lettany, Jef Lettany, Jessy Marijn, Hartwig Oosthoek; Kristien Platteau, Chriet Titulaer, Son Tyberg, Jan Willem Van Besouw, Walter Van Dam, Yolande Van de Maele, Joke Van den Brandt, Mark Vandevoorde, Mariette Vanhalewijn, Bob Van Laerhoven, Marleen Van Remoortere, Anton Van Wilderode, Cyriel Verleyen, Ninon Vis, Christian A. Wauters, Liva Willems en Valeer Wouters. Het bevat niet alleen boeiende winterlectuur over tal van onderwerpen en vertellingen, doch ook spelen, puzzels en raadsels, een meteorologische kalender en enkele stemmige versjes. Het geheel is fijn en humoristisch geïllustreerd door Dani Dacquin. Het boek is keurig ingebonden met stevige kaft en kost 398 fr. Een fijne ontspanning voor jong en oud, voor groot en klein. Een gepast geschenk voor de kerst- en nieuwjaarsdagen.

J.S.

JACKY DUYCK, *Schilderijen: Hoe aarzelend een landschap*, Artigraph Brussel 1977; 18 kleuren 30 zwart-witillustraties, 96 blz., 27,5 × 21,3 cm; 1.150 fr. 426.2128031.23 'Hoe aarzelend een landschap' Dilbeek. - André van Laere, die het boek samenstelde, gaf het een mooie layout, waartoe zich het werk van de jonge Dilbeekse kunstschilder dankbaar leende, indrukwekkend cosmisch werk, dat dichters moeiteloos inspireert. Dit wordt trouwens bewezen door de eigenhandig gereproduceerde gedichten van P.G. Buckinx, Emile Kesteman, Pol le Roy, W.M.

Roggeman (die ook een synthese van het werk met karakterisering schreef) en E. van Ruysbeek. Schilderijen en gedichten vormen zoals de inleider van Laere schrijft ‘een samenklank. Deze toch zeer verschillende mensen schijnen geladen met éénzelfde of althans een gelijkgeaarde intensiteit’. Het cosmische karakter van het werk wordt treffend uitgedrukt door P.G. Buckinx:

> Waar zal ik mij verbergen
> voor het laatste Gericht?
> Dapper en trots zijn, zegt de Engel,
> niet beven voor de schittervlam
> van het zwaard,
> niet beven voor het kraken
> van de donder,
> ondanks alles blijven geloven
> in het Wonder...

Zeer goede fotografie van trouwens niet gemakkelijk te fotograferen schilderijen (Remy Jans). Ook het zetwerk is artistiek verzorgd geworden door Otmar en Patricia Malaika. Dat alles maakt van het boek een impressionant geheel. Weinig jonge kunstenaars kunnen met een keuze uit hun werken een dergelijk resultaat bekomen. Er zijn ook genummerde en door de dichters en schilder gesigneerde exemplaren te krijgen in beperkt aantal (75), met in elk een origineel gekleurde tekening van Jacky Duyck (2.350 fr.). Het boek werd gepresenteerd in het Ontmoetingscentrum Westrand te Dilbeek n.a.v. een grote Jacky Duyck-tentoonstelling, die heel wat belangstelling kreeg van media en publiek (Atelier van de schilder: Oude Smidsestraat 37, Dilbeek).

JOS GHYSEN, *Eerste Jos Ghysen-Omnibus*, Uitg. Heideland-Orbis, Hasselt, 1977; gebonden, 480 blz., 495 fr. - Allen in Vlaanderen en ook velen in Nederland kennen de wat matte, wat trage, maar zo penetrante stem van Jos Ghysen, de man die droogjes voor zijn neus weg de gekste dingen kan en mag zeggen, maar altijd met de finesse en de distinctie die men vindt bij oude aristocraten en bij Limburgse volksmensen. Reeds zovele jaren luisteren duizenden mensen geboeid naar die stem, waar humor en begrip, ironie en medevoelen tot evenwicht worden gebracht; hij zou gemakkelijk kunnen grieven en pijn doen met zijn spreek- en schrijftalent, maar dat wil hij niet, dan is het niet meer leuk voor hem en het plezier is ervan af. In deze bundel worden 250 van zijn cursiefjes gebundeld uit de reeds lange lijst boeken, die hij met cursiefjes vulde. Wie nu onmiddellijk een zeer mooi cursiefje van hem wil lezen ga kijken naar de rubriek ‘Wij huldigen’, waar Jos Ghysen een meesterlijke karakterizering maakt van een der fijnste mensen die er zijn: Jozef Droogmans.

PIERRE DYSERINCK, *In een wolk van 4711*, Uitg. Orion Brugge/Gottmer Nijmegen, 1977; 64 blz., 140 fr. - Men kent Pierre Dyserinck als auteur van ontroerende romans, als luisterspelschrijver, maar dit is zo ver mij bekend zijn eerste dichtbundel. Zijn voornaamste hoedanigheid als schrijver is zijn authenticiteit, ook in deze gedichten, die nauw verbonden zijn met het ware leven van een mens van deze tijd. Deze tijd, waarin men veelal in ‘een wolk van 4711’ leeft, in comfort en welstand, maar waar de zorgen en de angsten, de kommer en nood toch aan het hart knagen. Wat wonderlijke met deze gedichten is dat men helemaal niet aan literatuur, helemaal niet aan poëzie denkt, maar alleen aan dat leven van de mens van heden

met zijn kleine vreugden en groot verdriet. Daarom is het ook een dichtbundel, die men in eens uitleest, omdat alles zo echt is. Kan er grotere lof gesproken worden over literatuur?

A.S.

ANDRE LOUF, *Licht boven alle licht*. Met foto's van Edmond Van Hoorick, uitg. Lannoo Tielt/Amsterdam, 1977; 398 fr. - Dit is geen boek om te lezen, dit is een boek om te leren opnieuw verwonderd te zijn. Dit zegt de samensteller van dit prachtige kijk-boek er zelf over. Voor ons ging de kennismaking ermee nog iets verder dan de verwondering. Wij werden er stil van en keerden diep in onszelf tot aan de gezegende beschouwing. Juist gekozen indrukwekkende teksten van psalmen, het zonnelied van Sint-Frans, Hadewijck, Felix Timmermans e.a. bij grootse foto's vol oneindigheid en mysterie brachten ons in een staat van religieuze huivering. Dit boek is een rijk geestelijk bezit.

Rik Jacobs

ANDRE DEMEDTS, *'t Fonteintje*, Reeks Oostvlaamse Monografieën, Nieuwe Reeks III Prov. O.-Vl., Gent, 1977. - André Demedts geeft in een eerste studie een grondig overzicht van het tijdschrift ‘'t Fonteintje’ dat van 1921 tot 1924 verscheen. Na een accurate literair-historische situering van het tijdschrift, bespreekt Demedts de inhoud van de elf nummers. Interessant is de bloemlezing: we maken er kennis met vroege gedichten of prozateksten van o.a. Raymond Brulez, Maurice Roelants en Richard Minne.

FRANK MEYLAND, *De Vlaamse Poëziedagen, Ibidem*. - Frank Meyland wijdt de tweede bijdrage aan de Vlaamse poëziedagen. Met evenveel accuratesse worden de culturele gebeurtenissen tijdens de in 1936 door pastoor Basiel de Craene gestichte poëziedagen van jaar tot jaar (met uitzondering van de oorlogsjaren) op deze voet gevolgd, van Bachte-Maria-Leerne in 1937 naar de bloeiperiode van Merendree tot aan B. de Craenes dood in 1956. Opvallend in deze bijdrage is de warme toon die iets schijnt uit te stralen van de eenvoudige, hartelijke sfeer die de poëziedagen in al die jaren gekenmerkt heeft. De moeilijke tijd van de Vlaamse poëziedagen in Wemmel en de voortzetting in Meise en Deurle, worden tot slot bondig besproken.

JOHAN VAN MECHELEN, *Paul de Ryck*, Ibidem. - Uit de derde bijdrage door Johan Van Mechelen, treedt de figuur van de uiterst veelzijdige Paul de Ryck naar voor. De vele aspecten van de Rijcks activiteit worden kort belicht, en naast een biografie en bibliografie van en over hem kunnen we een aantal interessante onuitgegeven gedichten over dood en liefde leren kennen.

R.E.C. WILLEMYNS, *Adolf Herckenrath*, Ibidem. - R.E.C. Willemyns stelt Adolf Herckenrath voor in de laatste bijdrage. Vooral de dichter en toneelschrijver komen aan de beurt: verzen beïnvloed door zijn vriend K. van de Woestijne, guitige gedichten, intimistische werkjes over de eenvoudige dingen van het leven, nooit ‘de profundis’ uitgeschreeuwd. Verrassend zijn de uittreksels uit de toneelstukken ‘De pestilentie van Katwijk’, ‘Memling, een spel van droom en wezen’ en ‘Heer

Halewijn': erg romantische drama's die er zich beter toe lenen gelezen dan gespeeld te worden.
(j.a.)

BERT PELEMAN, *Lodewijk de Vocht-Gedachtenis Kalender*. Uitg. VTB/VAB, Antwerpen, 1977; 75 fr. (65 fr. voor leden). - Ook dit jaar heeft Peleman de traditionele VTB-kalender samengesteld. Het was een goed idee hiermede de gedachtenis van de grote dirigent te eren, die kort voor zijn 90ste verjaardag overleed. Het is meteen de gelegenheid geworden voor Peleman om foto's, details en anekdoten te verzamelen, ook over het befaamde Ceciliakoor, waarmede ons overleden lid zoveel grote successen behaalde.

J.D. PEETERS, *Karel Buls en de Vlaamse Schouwburg te Brussel*, Uitg. Vlaamse Toeristische Bibliotheek 222, Antwerpen 1977; 16 blz. geïllustreerd. - De auteur, die medewerker is aan de Opvoedkundige Dienst der Brusselse Musea voor Schone Kunsten, is oprichter en secretaris van het Karel Bulsfonds. In die hoedanigheid heeft hij n.a.v. het eeuwfeest van de KVS van Brussel deze brochure gewijd aan de burgemeester uit de 19de eeuw, die zoveel deed voor de Vlaamse zaak, onder meer de KVS helpen oprichten.

boeken over kunst

MARTIEN J.G. DE JONG, *Over kritiek en critici*, Lannoo, Tielt/Amsterdam, 1977. - Een belangrijke, sterk gedocumenteerde bijdrage tot de studie van de kritiek en haar geschiedenis. Deze lijvige bundel opstellen over de facetten van de Nederlandse literatuurbeschouwing in de twintigste eeuw, bevat een zeer bruikbare bibliografische afdeling, gevolgd door een handig personen- en zakenregister. Het werk is het eindresultaat van vele jaren specialisatie. Een interessant handboek voor studenten en al wie belang stelt in het fenomeen literatuur. Niet zonder humor draagt de auteur zijn boek op aan zijn toekomstige critici. Het is een werk dat, boeiend en helder geschreven, onschatbare diensten kan bewijzen.
A.d.L.

Kunstambachten in Oost-Vlaanderen, Uitg. Provinciaal Bestuur van Oostvlaanderen, Gent, 1977; 175 blz., 26 × 26 cm., 20 kleur- en 128 zwart-wit illustraties; 650 fr. gebonden, 525 fr. ingenaaid. Bestellen: Provinciale Culturele Dienst, Bisdomplein 3, 9000 Gent (tel. (091) 25 86 02. - Een prachtig boek over kunsttakken, die spijtig genoeg dikwijls als kleine zusjes van de grote kunst worden behandeld. De publikatie, die i.s.m. de Provinciale Dienst voor Kunstambachten tot stand kwam, had Lieven Daenens en Paul Huys als hoofdredacteurs en bovendien speciale medewerkers voor elk kunstambacht. De grafische vormgeving is van Piet Vandekerckhove (merkwaardig). Een lijvig boek dat zeker de belangen van het Oostvlaamse kunstambacht zal dienen. De selectie is tamelijk ruim geweest, vermits niet minder dan 35 kunstenaars gepresenteerd worden, met voor elk een kleuren verscheidene zwart-wit illustraties en verklarende teksten en biografie. Hier volgen de namen gegroepeerd per kunstambacht, waarbij telkens de redacteur van de rubriek wordt aangeduid: 1. *Keramiek* (Red. Wim van Mulders): Simonne Conrad, Denise Cromheecke, Paul De Bruyne, Lieve De Pelsmaeker, Carmen Dionyse, Marnix Hoys, Octaaf Landuyt, Bart Marechal, Achiel Pauwels, Yves Rhaye en Rik Vandewege.

2. *Glasramen* (Red. H. Waterschoot): Armand Blondeel, Herman Blondeel, Monique Kiekens, Jan Leenknegt, Michel Leenknegt, Staf Pyl, Harold Vandeperre. 3. *Meubelkunst* (Red. J.P. Ballegeer): Jos De Mey, Pieter De Bruyne en Emiel Veranneman. 4. *Textiel* (Red. Hilde Geens): Octaaf Landuyt, Yvette Lauwaert, Marjatta Metsovaara en Gilbert Van Den Berghe. 5. *Fotografie* (Red. Filip Tas): Eric Claerhout, Walter De Mulder, Carl Uytterhaegen en Paul Van den Abeele. 6. *Metaal-Juwelen* (Red. Robert Hozee): Mark De Bruyn, Siegfried De Buck, Octaaf Landuyt, Roland Monteyne, Kries Vermassen en Achiel Vindevogel. Dergelijke realisaties bewijzen het nut van een politieke en administratieve instelling als de provincie er een is. In een ruimer verband zoals in een gewest of land, zou alles onvermijdelijk gecentreerd zijn op de hoofdstad. Wij hopen dat de politieke structuurarchitecten dit niet uit het oog zullen verliezen.

Vrije Tribune

Jeugd- en kinderboeken

Iemand, die zeer grote verdiensten bewezen heeft aan onze Vlaamse auteurs van jeugd- en kinderboeken stuurt ons volgend protest tegen wat op onze scholen en in sommige bladen op dit gebied gebeurt:

Heren Redactieleden,

Ons bereikt via een bevriende relatie bijgaande keuzelijst aanbevolen kinderboeken per leeftijdsgroep + bestelbiljet (vraag is al naar wie deze bestellingen gaan en wie ze uitvoert?).

Naar het schijnt zou deze lijst ook in andere scholen circuleren.

Aansluitend hierbij constateren wij dat in een bepaald Vlaams weekblad een kinderboekenuitgever jeugdboeken van zijn collega's mag blijven recenseren, ophemelen, afbreken of... (doodzwijgen!) zonder dat daartegen enige reactie komt. Blijkbaar worden dezelfde criteria als in hogergenoemde lijsten aangehouden: propaganda voor uit Nederland afkomstige en ongetwijfeld zeer goede boeken, waarbij Vlaamse schrijvers op basis van wie weet welke criteria in verdrukking raken. Om een voorbeeld te noemen. De boekenverzameling bevat 242 titels waarvan 228 (= 94%) van Nederlandse en 14 (= 6%) van Vlaamse schrijvers.

Het zal u duidelijk zijn dat het voor de lezers onmogelijk is zelf inzicht te verwerven in de waarde van deze voorlichting en boekenlijsten of deze kritisch te benaderen, laat staan ze met gegevens uit eigen vinding aan te vullen.

Vandaag belt een vriend ons op. Hij spreekt over een lijst van verantwoorde kinderboeken, opgesteld door mevrouw Trui Boey, als bijlage bij ‘Tijdingen’, nr. 10, oktober 1977 (publicatie uit Oostende). Op deze lijst staan er 250 titels waarvan 241 (= 96%) van Nederlandse en 9 (= 4%) van Vlaamse schrijvers.

Er ontstaat een mentaliteit... Laten wij rustig en wijs maar kordaat oordelen en reageren. Wij zouden alle betrokken instanties willen vragen zich te bezinnen en ofwel zelf ofwel gezamelijk de nodige stappen te ondernemen om aan deze situatie een einde te maken.

Het is klaar dat bij dit alles het criterium objectieve voorlichting aan ouders, leraars en kinderen richtlijn moet zijn.

NvdR: Wat ons opgevallen is in de twee ook in vrije scholen verspreide lijsten: tal van boeken uit Nederland worden er aanbevolen, die naar inhoud helemaal niet

stroken met de 'christelijke specificiteit' van het katholiek onderwijs. Ook op dit gebied zou men wat kieskeuriger mogen zijn.

 Tienjarige jeugdreeks

Zaterdag 26 november werd ter gelegenheid van de Antwerpse Jeugdboekenweek het tienjarig bestaan gevierd van de Zegel-Vikings. Deze jeugdboeken worden uitgegeven door de Standaarduitgeverij te Antwerpen. Op de Akademische zitting werd de bronzen gedenkpenning uitgereikt o.a. aan de auteurs Gaston van Camp, Juul Bovée, Johan Ballegeer, René Struelens, René Swartenbroeckx, Hubert Hermans, Leopold Vermeiren, Daan Inghelram, Hendrik Jespers, F.R. Boschvogel en illustrator Stef van Stiphout. Directeur-uitgever Y.P. Stasse schetste de historiek van de reeks. Uit zijn fel opgemerkte rede over de verantwoordelijkheid van schrijver en uitgever stippen wij aan: 'Gelukkig is het jeugdboek onder allerlei invloeden in deze voorbije tien jaar in een soort stroomversnelling geraakt. De belangstelling die vroeger erg sluimerend was, is nu in bepaalde kringen, bij verschillende critici, bij leraren en ouders sterk gegroeid. Maar ook dit houdt een gevaar in. Allerlei strekkingen willen thans aan bod komen. Sommigen menen dat ieder jeugdboek moet overlopen van maatschappijkritiek. Anderen menen dat de jeugd reeds teveel met moeilijke tijdsproblemen geconfronteerd wordt omdat én de geschreven pers, én de radio en tv, én de scholen er aan doen. Deze laatsten menen dat de jeugd straks met een maatschappij-kritische indigestie gaat rondlopen. Dat gevaar bestaat. De ouders, de leraren zullen moeten leren kiezen. Sommige critici en sommige jeugdauteurs deinzen er niet voor terug om naar andersdenkenden met modder te gooien, om elkaar met scheldwoorden te lijf te gaan. Het is goed dat er in de jeugdboekenwereld beweging zit, dat er naar betere, eerlijker, opener werken gestreefd wordt. Maar het getuigt niet van cultuur en beschaving om dit te doen met slagen onder de gordel. Ook dat is geweld. De jeugd heeft recht op het beste. Ze is echter ook beïnvloedbaar en staat open voor alles. Ook voor de boodschap van soms goedmenende valse profeten. Vandaar de grote verantwoordelijkheid die rust én op de jeugdauteur, én op de jeugdboekenuitgever, maar ook op de critici en voor alles op de ouders, de leraren en de opvoeders die met omzichtigheid een keuze moeten maken.'

Johan Ballegeer

 Volksmuziek in Vlaanderen (nr. 143, 1974) - Dhr. Lode Bouwens (Vanhoornissenstraat 32, Eikenvliet-Bornem) vraagt om mede te delen dat de 9 tekeningen van volksinstrumenten in dit nummer van hem zijn, nl. op blz. 327, 332, 338, 341, 345, 351, 355, 366. 370. Wij doen dit natuurlijk graag, te meer daar hij zich op dit terrein, dat ons ter harte ligt, reeds dikwijls verdienstelijk heeft gemaakt.

 Kunstschilder Cecile Lauwerijssen behaalde inderdaad in 1976 een nieuwe prijs in Engeland, echter niet in hetzelfde genre als in 1975 te Parijs, zoals ten onrechte vermeld in ons nr. 159, blz. 230. Het betrof in 1976 geen stilleven maar een bloemstuk.

 Poppenspel... en Televisie

In het, overigens interessant, artikel: Poppenspel en het medium 'Televisie', verschenen in het september-oktobernummer, wordt een paar maal verwezen naar de T.V.-produkties: 'Het geding van ons Heer', 'Reinaert de Vos' en 'En waar de ster bleef stille staan'. Men vergat echter de naam van de realisatorregisseur *Mark Liebrecht* te vermelden. Een spijtige vergetelheid die hiermee ongedaan gemaakt wordt.

De redactie

Zoekertje

Te koop: West-Vlaanderen, nrs.: 74, 75, 76, 77, 78. Adres: Jan Priem,
Sint-Lenardstraat 13, 8380 Brugge 5 (Dudzele).

Dit is het laatste nummer van 1977.

Wat brengen we U in 1978? Opnieuw zes nummers met boeiende artikels en mooie illustraties over kunst en kunstenaars. Als voor smaakje... eventjes voorstellen:

nr. 162: De meubelkunst (samensteller: Frans Defour).

nr. 163: De Kempen in de Vlaamse literatuur van de 19de en 20ste eeuw (samensteller: Prof. A. Keersmaekers)

nr. 164: Metaalkunst in Vlaanderen (samensteller: Dr. A. Smeets

nr. 165: Actuele kunst en literatuur in Engeland (samensteller de redactie)

nr. 166: De Opera (samensteller: Rik Jacobs)

nr. 167: Arnold Schönberg, Alban Berg, Anton Webern: de moderne Weense School (samensteller: Prof. J. van Ackere,

Vernieuw onmiddellijk uw abonnement!

VLAANDEREN

voorheen ‘West-Vlaanderen’

JAARGANG XXVI

1977

UITGAVE VAN HET CHRISTELIJK VLAAMS KUNSTENAARSVERBOND

Eredekens: Felix De Boeck, André Demedts en Flor Peeters.

Redactieleiding: voorzitter: Jozef Storme, geestelijk adv.: Albert Smeets, Albert de Longie (O.-Vl.), Kamiel D'Hooghe (muziek), Erik Heidbuchel (Limburg), Leo Laerenbergh (Dram. K.), Marcel Notebaert (Plast. K.), Jules van Ackere (Brabant), Jos Van Rooy (Antw.), Herman Vos (literatuur).

Redactieraad: P. Baudouin, L. Bekkers, L. Blomme, F. Bonneure, W. Bosschem, F.R. Boschvogel, A.M. Botte, J. Briels, G. Cafmeyer, M. Callaert, L. Daems, J. Delie, J. de Maegd, R.D. De Man, L. Demeester, F. de Swert, M. Driessen, J. Droogmans, M. Duchateau, L. Dusar, F. Etienne, P. Felix, K. Geirlandt, F. Germonprez, G. Goos, P. Hanoulle, P. Hardy, J. Haspeslagh, C. Heyman, R. Jacobs, A. Keersmaekers, B. Kemp, M. Kersten, J. 't Kindt, P. Knaepen, J. Maertens, J. Maes, E. Mattelaer, H. Melen, H. Nackaerts, G. Oost, H. Pauwels, H. Peeters, L. Raskin, H. Roelstraete, T. Ruysschaert, J. Seaux, R. Seys, F. Simoens, J. Sterck, Chr. Teller, P. Thomas, A. Van Assche, J. Van Baelen, W. Vanbeselaere, J. Vanbrussel, K. Van Bockrijk, R. Van de Moortel, R. Van de Perre, P. Vanderschaeghe, A. Vandroemme, R. Van Duyn, J. Van Eetvelde, R. Van de Wielle, L. Verbeke,

L. Vercruysse, R. Verkarre, A. Verthé,
H. Waterschoot, J. Wilmots.

Secretarissen:

Redactie: Robert Declerck; *Verbond* (algemeen): Julien Van Remoortere; *Administratie:* Adiel Van Daele; *Beheerder-penningm.:* Hector Deylgat; *Verbond Antwerpen:* Jos van Rooy; *Brabant:* Jules van Ackere; *Limburg:* Erik Heidbuchel; *Oost-Vlaanderen:* Albert de Longie.

Typografische verzorging: Drukkerij-Uitgeverij Lannoo pvba, Tielt

Inhoud jaargang XXVI

ARTIKELS GERANGSCHIKT VOLGENS ONDERWERP

plastische kunsten

Anthierens Luc: In memoriam H.V. Wolvens	103
Anthonissen Pierre: Laurent Reypens	291
Anthuenis Daniel: Walter F. Brems	286
Baudouin F.: Naar aanleiding van de 400ste verjaring van de geboorte van Rubens	1
Beaucamp Eduard: De crisis van de kunsten - een crisis der kunstenaars?	363
Beuys Joseph: Toekomst voor de kunst...	372
Bihalji-Merin Oto: Aanwending van technische apparatuur voor het scheppen van een nieuwe esthetica	367
Boenders Frans: Kunst en leven: de art nouveau in Europa	348
Bruyninckx R.B.: De kunst omvat het leven...	373
Buckinx P.G.: Rik Bourguignon 75	97
Buckinx P.G.: Jos Beerden	227
Büschler H.: Kunstschilder Roger De Backer 80	286
Clément Rik: Karl Heeremans	376
Craye Luk: Paul De Bruyne	98
De Longie Albert: Paul Callant 70	40
De Longie Albert: Constant Lambrecht 60	42
De Vleeschouwer Fr.: Geert van Doorne	378
Dewaele Jacques: Adriaan Vandewalle	232
Deyigat Hector: Paul Deweerdt	374
Dubois P.H.: Piet Gilles 70	289
Fiebig Eberhard: Antwoord op Beaucamp	364
Gyseien Gaby: André Penninck	290

Hoorne Emiel: Moderne Kunst...	367-369
Hostie Rita: Het Rubensbezit van enkele Antwerpse kerken	13
Janse Mark R.: De concept-art	370
Marcasse: Begripsverwarring bij de voorstanders van de nostalgie	366
Marynissen R.H.: Over Moderne kunst...	365
Marynissen R.H.: Sceptisch tegenover Video-kunst	368
Marynissen R.H.: De kunstenaar verandert de maatschappij niet	373
R.A.: Urbain Gerlo	40
Redactie: Klein album van de schilderkunst tussen 1830 en 1875	318
Sergeys M.: De lage landen: bakermat van de klokken- en beiaardgietkunst	224
Smeets Albert: Het Symbolisme herontdekt	334
't Kindt Jacques: Over nieuwe esthetica...	365
Van Brabant J.: De schilderijen van P.P. Rubens in de kathedraal van Antwerpen	5
Van den Nieuwenhuizen J.: Het Rubensdoek van de St.-Willebrorduskerk te Antwerpen	19
Van der Brempt Stanislas: Freddy Theys	378
Vander Kerken L.: Nostalgie	317
Van Gijsel Hector: Antoon Vermeylen	161
Van Herck J.: P.P. Rubens: belangrijke data	5
Van Herck J.: Aalst St.-Martinuskerk: het St.-Rochusaltaar	32
Van Rooy Jos: Lode de Roey 80	99
Van Rooy Jos: Jan Flameng 60	99
Vanyverzele Ivo: Remi Vanhoutte 65	292
Waterschoot Hector: Situatie van de hedendaagse kunst	364-365-369
Willems Bert: Kunstschilder Philippe Lebeau	298

X: Lier St.-Gummaruskerk: triptiek van St.-Franciscus van Assisi 24

X: Mechelen O.-L. Vrouw-over-de-Dijle: de wonderbare visvangst 25

X: Mechelen St.-Janskerk: de aanbidding der koningen 27

X: Gent St.-Baafskathedraal: het hoogaltaar 30

X: Rubensjaar 1577-1977 34

X: Marc De Wintere 40

X: Anton Najlepszy 158

X: In memoriam Georges Leroy 162

X: In memoriam Victor Lecossois 162

X: Cecile Lauweryssen 229

X: Ludo Schoemans 230

X: Hendrik Sulmont 230

X: Kunstschilder Achiel Platteau 290

X: Nostalgie contra nieuwe esthetica 363

X: Georges Blom 374

X: Jacky Duyck 375

X: Josette Janssens 376

X: Theo Humblet 376

X: Jozef Van Ruyssevelt 379

X: Julien Van Vlasselaer 380

letterkunde

studiën (over proza, poëzie en auteurs)

A.S.: Maurice Trippas 230

A.S.: William Vananderoye 231

Claes Gaston: Jo Briels 287

Cromphout Frans: Emiel Janssen 80 100

Daems Luc: Jos Van Rooy 231

D.B.: Frans Deschoemaeker 288

Deflo Lionel: Gerdy Bollaert 39

De Poortere José: Nederlandse poëzie na de tweede wereldoorlog 77

De Ridder Clem: Monda De Munck 98
Doyen V.: Een nota over Sylvia Plath (1932-1963) 92
Durnez Gaston: Jozef Smeyers 159
Ghysen Jos: Jozef Droogmans 375
Guirlande Christina: Karel Vertommen 70 292
Jacobs Rik: Karel van Deuren 160
Jacobs Rik: Frans Bresseleers 227
Keersmaekers A.: Paul Hardy 41
Kersten Miel: Gerda de Vrieze 40
Leenders Paul: Lambert Swerts 70 291
Lefevere André: Over het vertalen van literatuur 95
Melen Hans: Miel Kersten 229
Peleman Bert: Jos Coveliers 228
Seys Raf: In memoriam André Louf-Decramer 380
Smeets A: Emiel van der Donck 101
Spijns Guido: Apologie voor de Poëzie 65
Swerts Lambert: Bert Willems 161
Van Assche Armand: Over weemoed - het verdriet zonder moed 73
Vanbrussel Joost: Van loflied tot protest, Engelands poëtische ontwikkeling 84
Van de Perre Rudolf: Julien Librecht 289
Vanneste Alex: De hedendaagse Franse poëzie 78
Van Remoortere Julien: Fred de Swert ter nagedachtenis 232
Verleyen Herwig: F.R. Boschvogel 286
X: Fred Germonprez 41
X: Bert Peleman 42
X: Maria Vlamynck 43
X: Willy Balyon 97
X: Ward Hermans 80 100
X: Tine Janssens 100

X: Luc Benats 158

X: In memoriam Prof. Dr. Stefanus Axters O.P. 162

X: In memoriam Georges Leroy 162

X: In memoriam Servaas Ramaekers 163

X: In memoriam Luc Van Brabant 163

X: Lode Conté (ps. Rik van Gaal) 287

X: Leopold M. Van den Brande 379

gedichten

Achterland Gerrit: Bekering 293

Aerts Pieter: Dertien (233), Ander groen (233), Brief (233), Avond (293), Gedicht (293), Gedicht (382)

Baert Jacob: Geboren uit een schaduw... 381

Balyon Willy: Ik zocht uw horizont... 97

Biezen Jan: Traagwerkende bitterheid 45

Buckinx P.G.: Wat zilver was wordt zwart 233

Casier J. Hervé: Vooraleer ik versplinter (45), Over plateau en laagvlakte (169)

Castelein R.: Leven met een droom 45

Coghe Gilbert: Afscheid (45), Haar huis (106), Bij de dood van mijn grootmoeder (106), Op de rand... (293)

Coomans René: Plejaden 293

Cornelis Frans: Vergeten dromen 46

Custers Jan: Ik heb verbittering gekend... 101

De Bruycker Paul: Herfst 46

De Laere Robert: Paarse kamer 381

De Longie Albert: Morgenwijsje 382

De Longie Bea: Boven de dagen 170

Denoo Joris: Paarse dagen 233

Deschoemaeker F.: Jaarwisseling (169), Op de keukentafel (169), Odyssee (170)

Desmet Rachel: Kom zit naast mij (46), Wij zijn de stillen thans (381)

Dewilde Jan: Openbaring: vannacht 293

Doise Nicole: Pietà voor mijn zoon (106), Kinderkamer (106)

Dumarais Freek: Meer dan kijken... 382

Florizoone Fernand: Dauwbekje mus (106), Boom van geloof (106), Veurne-Ambacht in december (169), Maartse liefde (169)

Florizoone Gery: November (46), Morgenhuis (381)

Germonpré Christiaan: Luisterend naar licht 169

Guirlande Christina: Euridice 45-106

Handtpoorter Fernand: Herfst in de stad (233), Ik sta als grijs (234), Buren (234)

Helderenberg Gery: Laboratorium (234), Kapel (234), Plattegrond (234), Wachtkamer (234)

Hopkins G.M.: Not, I'll not... (met vertaling door J. De Poortere) 94

Jacobs Rik: Het landhuis (170), Dichterlijk beleven (170)

Luyten Gie: Want landschappen sterven niet 45

Mesotten Bart: Haikoe (235), Senrioe (235)

Persoons Willem: Brak water 382

Ramaekers Servaas: Naar boven ging ik 163

Rommens Dirk: Geen antwoord? 293

Schrauwen Rik: Een stille namiddag moeder 170

Vanbrabant Roger: Als een goudvis... 235

Vanbrussel Joost: Sterven (235), Oorlog (235), Geluk (381)

Van Camp Gaston: Andalusië 293

Van Den Kieboom Hilde: Denk aan zijn naam... 45

Van Den Kieboom Hilde: Aan Nele 169

Van den Vondel Joost: Op het klokmuziek t'Amsterdam 189

Vandromme Jozef: Zomerweelde 293
Van Herckenrode Willem: De dichtkunst 77
Vansina Dirk: Morgenlied 44
Vansina M.: De klokken luien 382
Van Straaten Bert: Verlangen 46
Van Wilderode Anton: Het gedicht 69
Van Wilderode Anton: De stilte zal ik zijn nàást jou... 119
Verdonckt Jeanne: Man 170
Verkarre Roger: Zie de meeuwen des velds (169), Spoorloos het rijdt... (235)
Verstraete Erik: Hadewych 46
Veulemans Bart: Het woord 382
Vromant Jef: Ergens (381), Onder de verf (381)
Willems Bert: O God, een boom zijn 162
Wulms Guido: De forsythia 170
Wulms Guido: Vader 381

muziek

D'Hollander Jos: Wat is een beiaard? 197
D'Hollander Jos: Aspecten van de Vlaamse beiaardkunst 200
De Sutter Ignace: Camil Van Hulse 160
Feyen J.: De beiaard speelt over heel het land 190
Haazen Jo: De wereld gonst van beiaardmuziek 192
Reynders Noël: Beiaarden in Limburg 219
Schynkel Alfons: Beiaarden in Zuidoost-Vlaanderen 205
Smeets Albert: In memoriam Jan Custers 101
Thuy Johannes: T.V. en muziek 154
Van den Bergh: Beiaarden in West-Brabant 214
Van Rooy Jos: In memoriam Lodewijk de Vocht 102

Vansteenwege R.: De beiaarden van Leuven en Tienen 207

Versichel C: Beiaarden te Zottegem, Herzele, Aalst, Haaltert, Ninove, Waarbeke, Geraardsbergen en Nederbrakel 203

Vos Frans: De beiaarden van Turnhout, Hoogstraten, Herentals, Postel, Mol 210

X: Spiessens Godelieve 158

X: Een beiaardconcert 194

X: De koninklijke beiaardschool ‘Jef Denijn’ 198

X: Eugeen Beeckman 227

X: Roland Corijn 228

X: René Vanstreels 231

X: In memoriam Broeder Arnold van den Eeckhout 292

X: Daniel Schroyens 377

X: Renaat Mores 377

X: Koen Dieltiens 374

toneel - poppenspel - t.v. - film - fotografie - radio

Billiet Daniël: Televisieschrijvers in Vlaanderen? Nooit van gehoord 131

Contryn Louis: Zoals het poppenspel in

Vlaanderen zich vandaag toont 267

Daems Jo: Het T.V.-spel, niemandsland tussen toneel en film 125

De Clerck F.: Beschuldigde, sta op 140

Dejaegher Bart: Met poppen spelen in Oost- en Westland 270

D'hondt Maurice: De Gentse ‘Spellekens’ 258

De Poortere José: Waarom schrijft iemand voor T.V. 142

Jacobs Rik: Aleide Boumans (39), Piet Dekelver 70 (98), Karel van Deuren (160)

Janssens Emiel: De huisbioskoop in Vlaanderen en Nederland 147

Lescouhier Fr.: Michel Wyffels 43

Merhottein Walter: Evolutie van het poppenspel in Antwerpen 252

Neirynck Freek: Poppenspel als medium 245

Neirynck Freek: Poppenspel voor volwassenen deint voort op tradities 282

Oost Godfried: Remi Van Duyn 159

Thuy Johannes: T.V. en muziek 154

Vandeweert Werner: Poppenspelers in Limburg 271

Van Eeckhoven Eddy: Poppenspel in Brussel - Brusselse folklore 262

Van Gorp Jos: Televisieschrijvers in Vlaanderen? Nooit van gehoord 131

Van Gorp Jos: Wie is wie op de titelrol? 152

Van Marcke Teresa: Waarom schrijft iemand voor T.V.? 142

Van Parijs Ivan: Danny Everaert 288

Verbiest Danny: Het poppenspel... en hoe het begon 246

Verbiest Danny: Poppenspelgenres 272

Verbiest Danny: Poppenspel en het medium ‘televisie’ 283

X: ‘Rubens in de Kathedraal’ - A.K.V.T.-Antwerpen vertolkt in '77 veelkleurige evocatie door Bert Peleman 20

X: Aan de rand van het spel (artistiek onderwijs) 150

X: Vergeet niet te lezen (uitspraken over T.V.) 156

X: Armand Vandeghinste (kunstfotograaf) 379

binnenlands actueel

Jacobs Rik: De ‘Chanson de Roland’ in het Nederlands vertaald 386

Van Assche Armand: Het Literaire Weekend van Dietsche Warande en Belfort: Is de nieuwe romantiek nu realistisch of was het nieuw-realisme al romantisch? 296

Van de Perre R.: Essay en kritiek in Vlaanderen 1976-1977 295

Verstraete Erik: ANZ met veertig Nationale Zangfeesten 167

Waterschoot H.: Jaarverslag plastische kunst (sept. 1976-1977) 387

X: Kunstcentrum ‘Pro Arte Christiana’ 386

buitenlands actueel

Jacobs Rik: Opvoering door Staatstheater uit Stuttgart van Heinrich Von Kleist's ‘Das Kätchen von Heillbronn’ 294

Jacobs Rik: Quo Vadis, Salzburger Festspiele? 294

Jacobs Rik: Brouwershaven eert Jacob Cats 385

X: Kunstenaars als opvoeders in kunst en vormgeving in Nederland 385

bibliotheek

59, 115, 178, 303, 395

discotheek

63

korte golf

54, 120, 184, 243, 310, 392

kunstecho's

47, 107, 166, 171, 237, 297, 388

verbondsberichten

105, 165, 237, 383

vrije tribune

63, 183, 309, 397

REGISTER OP DE ILLUSTRATIES

omslagillustraties

P.P. Rubens: De aanbidding der wijzen: nr. 156

Albert Setola: nr. 157, 158, 159, 160

L. Setola: nr. 161

portretten

Auden W.H.	87
Axters Stefanus	162
Beeckman Eugeen	227
Beerden Jos	227
Benats Luc	158
Betjeman John	84
Bollaert Eddy	39
Boschvogel F.R.	286
Boumans Aleïde	39
Bourguignon Rik	97
Bresseleers Frans	227
Briels Jo	287

Campert Remco 73
Conté Lode 287
Coveliers Jos 228
De Backer Roger 288
De Ghelderode Michel 266
Dekelver Piet 98
De Munck Monda 99
De Swert Fred 232
De Vocht Lodewijk 102
De Vrieze Gerda 40
Deweerdt Paul 374
D'hollander Jos 197
Dieltiens Koen 374
Droogmans Jozef 375
Duyck Jacky 375
Everaert Danny 288
Feyen J. 191
Flameng Jan 99
Fort Paul 82
Fouchet Max-Pol 83
Géal José (Toone 7) 265
Germonprez Fred 41
Gerlo Urbain 41
Graves Robert 88
Hardy Paul 41
Hembauf Jean (Toone 4) 266
Hermans Ward 100
Hopkins C.M. 95
Janssen Emiel 100
Janssens Josette 376
Janssens Tine 101
Kersten Miel 229
Lambrecht Constant 42
Lauweryssen Cecile 229
Leroy Georges 163

Librecht Julien 290
Mores Renaat 377
Owen Wilfried 89
Path Sylvia 92
Paus Paulus VI 43
Peleman Bert 43
Penninck André 290
Platteau Achiel 290
Reynders N. 189
Sassoon Siegfried 88
Schroyens Daniël 377
Smeyers Jozef 159
Spender Stephen 88
Spiessens Godelieve 158
Swerts Lambert 291
Thomas Dylan 86
Theys Freddy 378
Trippas Maurice 230
Vananderoye Willem 231
Van Brabant Luc 163
Van Cakenberghe Neel 256
Vandeghinste Armand 379
Van den Brande Leopold 379
Vandenbroucke Joris 258
Van der Donck Emiel 101
Van Deuren Karel 160
Van Duyn Remi 159
Vanhoutte Remi 292
Van Ostayen Paul 71
Van Rooy Jos 231
Vansina Dirk 44
Van Vlasselaer Julien 380
Versichel C. 189
Vertommen Karel 292
Vinkenoog Simon 73

Vlamynck Maria 43

Welleman Pierre (Toone 6) 266

Weyler Karel 258

Willems Bert 162

Wyffels Michel 44

Groepsfoto: De eerste Latemse groep: L.H. van Houtte, George Minne, Gustaaf van de Woestijne, Valerius de Saedeleer, Karel van de Woestijne, Albijn van den Abeele 342

Groepsfoto: Vlaams Pianokwartet (Louis Pas, Rudolf Werthen, Roland Corijn, Marcel Lequeux) 228

schilderijen - tekeningen - beeldhouwwerken - keramiek - meubels - lithografieën - glasramen

Agneessens Edouard: De kinderen Colard 321

Artan Louis: De golfbreker 329

Asselbergs Alfons: Maartse dag nabij de ‘Feeënplas in het woud van Fontainebleau’ 329

Beardsley Aubrey: prent (66) - Illustratie voor Salomé (356)

Beuys Joseph: tekening 373

Blom Georges: keramiek 374

Boulanger Hippolyte: De St.-Hubertusmis te Tervuren 330

Bremse W.F.: Ex-Libris 286

Callant Paul: Marktgezicht 40

Cambier (Werkhuis, Ath): Eetkamer 351

Claeys Paul-Jan: Woelige zee 328

De Braekeleer Sr. Ferdinand: Gouden Bruiloft 322

De Braekeleer Henri: De man in de stoel 326

De Braekeleer Henri: Het eetmaal 327

De Braekeleer Henri: Zaal in het Brouwershuis 327

De Bruyne Paul: sculptuur 98

De Groux Charles: De St.-Guido-bedevaart te Anderlecht 326
De Lamorinière François: Weg door het bos 331
Delville Jean: Portrait of Mrs Stuart Mervill 338
De Roey Lode: Oud gebouwtje 99
De Saedeleer Valerius: Sneeuw in Vlaanderen 344
De Vree Paul: Revolutie 1968 72
De Winne Lieven: Portret van Koning Leopold I 319
Ensor James: O.-L.-Vrouw-Troosteres 339
Ensor James: Schilderend geraamte 339
Gellynck Hilaire: Portret van H. van de Velde 357
Gilles Piet: Stadsgezicht 289
Heeremans Karl: II signor Medico 376
Henry Maurice: Jacques Prévert 81
Horta V.: Wintertuin (interieur) 350
Horta V.: Trapleuning 353
Humblet Theo: Kleine mensen 377
Huybrechs Marie-Christine: Nostalgie naar de tijd van mijn eerste communie 317
Khnopff Fernand: De Stilte 337
Knowlton en Harman: Liggend naakt 367
Laermans Eugène: De dode 342
Lebeau Philippe: schilderij 289
Leistikow Walter: Zwanen (361) - Loofbos (361) Lewitt Sol: Seriëel project 371
Leys Henri: De liefdesverklaring 324
Lies Jozef: De rampen van de oorlog 325
Linnig de Jonge Willem: Antwerpse bruiloft 325
Mackintosh C.R. Drawing room (intreieur) (350) - Stoel (352)
Madou Jean-Baptiste: Dorpspolitici 323
Mellery Xavier: De ziel der dingen 336

Minne George: Moederliefde 343

Munch Edvard: De kreet 355

Navez François-Joseph: Portret van Prins Charles Rasse van Gavere 319

Olbrich Joseph Maria: Ontwerp voor Jugendstil complex Mathildenhöhe (Darmstadt) 362

Pezold Friederike: Die neue leibhaftige Zeichensprache 369

Portaels Jan Frans: Loge in het theater te Pest 323

Reypens Laurent: Compositie 291

Robbe Louis: Stier door hond aangevallen 333

Rops Félicien: Le vieux Faune 336

Rubens P.P.: De beklimming van de Calvarieberg 2

Rubens P.P.: De tenhemelopneming van Maria 3

Rubens P.P.: De kruisoprichting 9

Rubens P.P.: De kruisafneming 10

Rubens P.P.: Grafmonument Moretus-Plantin. De verrijzenis 11

Rubens P.P.: Tenhemelopneming van Maria 12

Rubens P.P.: De geseling (details) 13

Rubens P.P.: De verering van de H. Familie 16, 17

Rubens P.P.: O.-L.-Vrouw met heiligen 18

Rubens P.P.: Hoogaltaar van Michel vander Voort 19

Rubens P.P.: Franciscus, Clara (paneel) 25

Rubens P.P.: De wonderbare visvangst 25

Rubens P.P.: Aanbidding der wijzen (paneel) 27

Rubens P.P.: Idem (detail) 28

Rubens P.P.: Onthoofding van St.-Jan de Doper 29

Rubens P.P.: Roeping van de H. Bavo 30

Rubens P.P.: De H. Ignatius 31

Rubens P.P.: Madonna 32

Rubens P.P.: St.-Rochus bij mirakel gespijsd 32

Rubens P.P.: H. Rochus (detail) 33

Rubens P.P.: H. Rochus 33

Rubens P.P.: De marteling van Sint-Lieven 35

Rubens P.P.: De marteling van de H. Lucia (schets) 37

Rubens P.P.: De profeet Elias wordt ten hemel opgenomen (schets) 37

Schoemans Ludo: Welzijnszorg-teken 230

Servaes Albert: Opwekking van Lazarus 345

Setola Albert: Lucebert (65) - J.C. Bloem (66) - Gerrit Achterberg (67) - Hugo Claus (68) - De dichter (69) - Jan Walravens (70) - Jos de Haes (74) - Gery Helderenberg (74) - René Verbeeck (74)

- Anton van Wilderode (75) - De dichter (77) - Jean Cocteau (78) - Raymond Queneau (79) - Saint-John Perse (80)

Smits Jacob: Het Symbool van de Kempen 340

Smits Jacob: De put 340

Spilliaert Leon: De baadster 346

Spilliaert Leon: Havenzicht 347

Stevens Alfred: Parijse sfinx 320

Stobbaerts Jean Baptist: De stal uit 333

Toorop Jan: O graf waar is uw overwinning? 348

Toulouse-Lautrec: Affiches 354

Van de Velde Henry: Vrouw bij raam 341

Vandewalle Adriaan: Lekebroeder 232

Van de Woestijne Gustaaf: Christus in de woestijn 343

Van de Woestijne Gustaaf: Zondagnamiddag 344

Van Ruyssevelt Jozef: Compositie 379

Verlat Charles: De koning van het hoenderhok 332

Vermeylen Antoon: Ex-Libris 161

Wiertz Antoine: Levend begraven 335

X: Jugendstil-interieur (Samenstelling: Willy Bosschem) 349

X: Jugendstil-porselein 352

X: Paik June Naim in zijn 'Video Jungle' 369

X: Video-apparatuur 369

architectuur

Gaudi Antoni: Fragment van een hek 358

Gaudi Antoni: Jugendstil-kerk Sagrada Familia (Barcelona) 359

Guimard H.: Ingang van een metrostation in Parijs 359

Horta: Maison de Peuple ...en wat er voor in de plaats gekomen is 360

Olbrich J.M.: Atelierhaus Darmstadt 358
Sint-Caroluskerk (gevel) in Antwerpen 15

beiaarden

Zestiende-eeuwse klokkengieterij 190
Het binnenhalen van de basklok te St.-Niklaas + detail van die klok 191
De klokken in de Antwerpse kathedraal 193
O.-L.-Vrouwekathederaal van Antwerpen 194
De Antwerpse klokken op weg voor restauratie 195
Stadsbeiaard te St.-Niklaas 196-197-200
Beiaard van Burcht 193
Trommel van beiaard van Turnhout 199
Klavier van de beiaard van Aalst 199
Eli Ryckelinck, stadsbeiaardier van Ieper aan het werk 199
Stadhuis van St.-Niklaas met belfort waarin beiaard 201
Stadsbeiaard van Lokeren 201
Stadsbeiaard van Dendermonde 201
Basklok van de beiaard van Dendermonde 202
Toren van kerk van Zottegem met de beiaard 203
Twee klokken uit de beiaard van Zottegem 204
Klok uit de beiaard van Aalst 204
Beiaard van Aalst + fragment 206-207
De bibliotheekbeiaard van Leuven 208
De Sint-Gertruibeiaard (Leuven) 209
Beiaard van Diest 209
St.-Germanuskerk te Tienen 209
Toren van de St.-Pieterskerk (Leuven) 209
Stadsbeiaardier van Turnhout 211
Klokken uit beiaard van Turnhout 211-212
Klok uit beiaard van Mol - St.-Pieter 213

St.-Pieterskerk, Mol 213
Sinte-Catherinakerk Hoogstraten 213
Beiaardtoren van de abdij van Postel 213
Beiaardier Frans Vos aan het klavier van beiaard van Mol 214
Het stemmen van een beiaard 215
O.-L.-Vrouwebasiliek van Halle 216
Jo Haasen aan het klavier 217
Klokken uit de beiaard van Hasselt 219
Beiaardtoren van Genk 221
Belfort van St.-Truiden 221
Beiaardtoren van de basiliek van Kortenbos (St.-Truiden) 221
Klok uit beiaard van Kortenbos 222
Beiaardgietkunst 225

televisie

Camera- en belichtingsman Jos van Schoor aan het werk 125
Maurits Balfoort met regie-assistente Tia Merecy 131
Kijk op decors 132
Regie-assistente, regisseur en schakeltechnicus aan het werk 135
Luc Philips onder de handen van een kleedster 148
Repetitie in de grote studio 151
Grimeur Raymond De Roeck 153
Werkopnamen uit diverse T.V.-spelen en -feuilletons:
Dr. Jur. Frans De Clerck in ‘Beschuldigde sta op’ 141
‘De komst van Joachim Stiller’ 146-151
‘De Danstent’ 143
‘De nachttrein naar Savannah Georgia’ 126-142
‘Het huis der Onbekenden’ 127
‘Agamemnoon’ 132

‘Jonas de Walvisvaarder’ 133
‘De vierde man’ 134-137-153
‘In natura’ 139
‘Klaaglied om Agnes’ 139
‘De Vorstinnen van Brugge’ 145-146-153
‘Even bewesten Quessant’ 129
‘Herberg In 't Misverstand’ 128-130
‘Jeroom en Benzamien’ 136-137-156
‘De filosoof van Hagem’ 157
‘Wij, Heren van Zichem’ 138-144-147-151-153-154-155
‘De man van 59’ 148
‘Voorlopig vonnis’ 148
‘Een mens van goede wil’ 149-157
‘Mur italien’ 149

poppenspel

Baker Bob: Danseres (draadpop) 280
Baptiste: Poppendans 249
Boerwinkel, Ans en Henk: Vrouwtje met de mand (staafpop) 280
Boerwinkel, Ans en Henk: Masker en handpop 281
Caron Lucien: handpoppen 274
Charlet Nicolas-Toussaint: Poppenspel 250
David Jules: Spel met kat (voor het doek en achter het doek) 251
De Grise Jean: detail van tekening uit manuscript ‘Li romans du boin roi Alexandre’ (poppenspel) 247
Dejaegher Bart en Mullier Monick gedurende een repetitie 285
Guérard E.: Théâtre de Guignol aux Champs-Elysées 249
Kleehas Theodoor: Voorstelling op de kermis 250
Lonza Antonio: Voorstelling van ‘Polichinellentheater’ 249

Lulvês Jean: het dockenspul of poppenspel 247
Magiotto Francesco: ‘I Burattini’ 249
Pil: Vrouw Deugd (pop) 268
Pil: Twee poppen uit ‘A trumpet for Nap’ 268
Schoen F.W.: ‘Voorbereiding tot het poppenspel’ 246
Sckupa Jozef: Spejbl en Hurvinek (poppen) 277
Tahon André: staafpoppen 278
Van Ransbeek Fé: handpoppen (272) - Staafpop (ontwerp van Pil) (277)
Verbiest Danny, Géal José en Sergei Obrastzow praten over poppen 281
Vermeire Paul: Decor van Kallemoeie II 270
Von Rentzell August: Voorstelling met kniepoppen 248
Waldemar Friedrich: De kleine Wolfgang bij het poppenspel 251
Weyler Karel: poppen uit ‘Schipper naast Mathilde’ 283
X: Poppenspel bij de Romeinen 246
X: Voorstelling met kniepoppen 248
X: ‘Der Guckkastenmann’ 248
X: De Bierkelder uit ‘Fé de Smid’ 252
X: De Schele (pop) 253
X: Poppentheater Van Campen: de herberg van Mie 255
X: Actiefoto uit opvoering in Antwerps Folklore Klein-Toneel der Van Campen's 255
X: De houten acteurs van de Antwerpse ‘Poesje’ 257
X: Pop (politicus P.-H. Spaak) 257
X: Kiekeboe uit gelijknamig poppenspel 257
X: Pop Gusta 259
X: Pop Katrientje 259
X: Pop: ‘Gentse Pierke’ 260
X: Ingang oude speelkelder Teater Toone 262

X: Affiches (Ned. en Fr.) van Teater Toone 262-263

X: Scène uit poppenspel 263

X: Manuscript van 'De Passie' (tekst van José Géal, Toone 7) 264

X: Publiek in poppentheater 264

X: Scène uit 'De Leeuw van Vlaanderen' 264

X: Figuren uit 'De Vier Heemskinderen' 265

X: Handpoppen van 'Harlekijn' (Gent) 267

X: Handpoppen van 'De Spiegel' (Kontich) 267

X: Pop Balthazar uit 'Kiekeboe' 268

X: Poppen (tovenaar, heks, booswicht) 268

X: Poppen 'Kapitein Kroon en Svenny' uit 'Uljana' 269

X: Handpop (ridder) 269

X: Handpop uit 'Inca Capac' 269

X: Soldaat uit poppenreeks van Tientelientje 270

X: Hasseltse Tijl 'De Toverlamp' 271

X: Marionettentheater Glaezemaeckers 271

X: 'De Duivelsbrug' (staatpoppen) 273

X: Stangpoppen (Centraal poppentheater uit Praag) 273

X: Handpop uit 'Uljana' 272

X: Pop van Sergei Obrastzow (Moskou) 272

X: 'Ben-Choucroute', pop uit 'Kiekeboe' 272

X: 'Actieve' kast van het theater van Kosice 272

X: Actiefoto uit 'De 12 maanden' Radosttheater, Brno 274

X: Actiefoto uit poppentheater Bread- and puppettheater 274

X: Stangpoppen uit 'De Grote parade' van Sergei Obrastzow (Moskou) 274

X: Schaduwspel uit Staatspoppentheater van Bratislava 274

X: Schaduwspel uit Poppentheater van Teplice 274
X: Poppen uit Java (verz. Malpertuus) 275
X: Actiefoto's met Bunraku-poppen 275
X: Indonesische poppen 276
X: Authentieke Chinese schimmen 276
X: Opera met poppen 277
X: Tsjechische stangpop 278
X: Siciliaanse stangpoppen 278
X: Moderne stangpoppen (Polen) 278
X: Het koppige meisje (draadpop) 279
X: De Graaf van Borsele (draadpop van het Theater Van Campen) 279
X: Japans poppenspel 280
X: Brusselse stangpoppen (uit het Teater Toone 7) 280
X: Pop uit Portugal (verz. Malpertuus) 280
X: Meester Ganzeveer en Pinkie (BRT-reeks Zilvermonde) 284

foto's

Kazuifel, St.-Caroluskerk, Antwerpen 16
Omslag van Reflex nr. 2 70
Omslag van ‘Der Dada’ 71
Luisteren naar de beiaard op de Handschoenmarkt 195
Bladzijde uit ‘Hortus deliciarum’ (Abdis Herrad van Landsberg) 246